

ზურაბ ლიპარტია

ბიზნესის ანალიზი
და განვითარების
კ რ თ გ ნ თ გ ი რ ე ბ ა

თბილისი
2019

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ზურაბ ლიპარტია

ბიზნესის ანალიზი და განვითარების

პ რ ო გ ნ ო ზ ი რ ე ბ ა

თბილისი 2019

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ზურაბ ლიპარტია

ბიზნესის ანალიზი და განვითარების პროგნოზირება

სასაწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო
იბეჭდება სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საბჭოს
გადაწყვეტილებით, ოქმი N 4. 19 აპრილი, 2019

თბილისი 2019

ლიპარტია ზ. - ბიზნესის ანალიზი და განვითარების პროგნოზირება. სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი. 2019, გვ. 606

წარმოდგენილ სასწავლო-პრაქტიკულ სახელმძღვანელოში განხილულია ბიზნესის ადმინისტრირების (მართვის) სისტემასთან ურთიერთდაკავშირებული ბუღალტრული აღრიცხვის, მიკროეკონომიკური (მმართველობითი და ფინანსური) ანალიზის, ბიზნესის (მეწარმეობის) ფინანსური მენეჯმენტის მიზნობრივი ანალიზის მეთოდოლოგიურ-გამოყენებითი საკითხები; ბიზნესის (დარგის) განვითარების პროგნოზირების თავისებურებანი; ფინანსური ანგარიშგების ანალიზის მეთოდურ-გამოყენებითი, კონკურენტული უპირატესობის, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული დაგეგმვის-პროგნოზირებისა და ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულების შეფასების თანამედროვე მეთოდოლოგიურ-პრაქტიკული ასპექტები. ასევე, შემოთავაზებულია თანამედროვე სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევების საკვლევი თემატიკა; საქმიანი სიტუაციების, სავარჯიშოების, ტესტების, ამოცანების ამოხსნისა და საკონტროლო-საგამოცდო დავალებების ნიმუშები.

სახელმძღვანელო განკუთვნილია ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების პროფილის საბაკალავრო და სამაგისტრო საგანმანათლებლო პროგრამების ასათვისებლად. ასევე, სასარგებლო იქნება თანამედროვე ბიზნესის ანალიზური შეფასებისა და განვითარების თემატიკით დაინტერესებულ დოქტორანტების, სტრატეგიული მენეჯმენტის მეცნიერ-მკვლევარებისა და პრაქტიკოს მუშაკებისთვის ეფექტიანი კვლევითი, სამეწარმეო საქმიანობის უზრუნველსაყოფად.

დამტკიცებულია სასწავლო-პრაქტიკულ სახელმძღვანელოდ სსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საბჭოს გადაწყვეტილებით, ოქმი # 4, 2019 წლის 19 აპრილი.

რედაქტორები: 1. **იური პაპასქუა** ეკონომიკის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
2. **გიორგი ზაღათურია** ტექნიკის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი
3. **თინა გელაშვილი** ეკონომიკის დოქტორი, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

რეცენზენტები: 1. **ლარისა თაკალანძე** ეკონომიკის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
2. **ვლადიმერ ზასარია** ეკონომიკის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
3. **გიორგი სახოკია** ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

© ლიპარტია ზ. ბიზნესის ანალიზი და განვითარების პროგნოზირება. სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო - „ელ. წიგნი„. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. (2019).

Sokhumi State University

Faculty of Economics and Business

Zurab Lipartia

Business analysis and development forecasting

Recommended guidelines for the SSU

Economy and Business Faculty Board

By Decision (Protocol N4. 19 April 2019).

Tbilisi, 2019

UDK (Uak) 330.101.542

L-652.

Lipartia Z.-Business analysis and development forecasting. Training-practical guide. Publishing House Sokhumi State University Tbilisi. 2019, - p. 606 ("e-book")

Book - "Business Analysis and Development Forecast" ("Electric Book") was developed based on modern teaching and scientific literature in the field of business management (administration). It has a logical sequence of considerable issues that have a great practical-applied value. Namely, Accounting accounting; Microeconomic (management and financial) analysis; Methodological-applied issues of targeted analysis of business management (entrepreneurship) financial management; Peculiarities of the development of business (sector) development; Methodical-applied aspects of financial reporting analysis; Competitive Advantage Assessment; Strategic Planning of Socio-Economic Development - Modern Methodological-Practical Aspects of Forecasting and Value Assessment of Business (Company) It is also proposed to focus on thematic issues related to modern socioeconomic challenges, business situations, exercises, tasks, tasks, and examination tasks.

The Guidance is focused on the development of Bachelor's and Master's Degree Programs in Economics and Business Administration. It will also be useful to provide effective research and entrepreneurial activities for interested doctors, strategic management researchers and practitioners in the field of analytical assessment and development of modern business.

Approved for training-practical guidelines by the decision of the Council of Economy and Business Faculty, Protocol # 2019, April 19.

Scientist-editors: 1. Professor Yuri Papaskua
2. Professor Giorgi Baghaturia
3. Professor Tina Gelashvili

Reviewers: 1. Professor Larisa Takalandze
2. Professor Vladimir Basaria
3. Professor George Sakhokia

© Lipartia Z. Business analysis and development forecasting. Learning-Practical Guide- "E-mail Book ". Sokhumi State University. (2019).

Сухумский государственный университет

Факультет экономики и бизнеса

Зураб Липартия

Бизнес - анализ и прогнозирование развития

Рекомендуемые для руководство SSU

Совет факультета экономики и бизнеса

По решению (протокол N4. 19 Апрель 2019)

Тбилиси, 2019.

УДК 330.101.542

л -652.

Липартия З .-Бизнес-анализ и прогнозирование развития. Учебно-практическое пособие. Издательский Дом Сухумский Государственный Университет Тбилиси. 2019, - с. 606 («Электронная книга»)

Данное учебно-практическое пособие - «Электронная книга» посвящено взаимосвязанным функциям системы управления бизнесом (менеджмента): бухгалтерскому учету; Микроэкономический (управленческий и финансовый) анализ; Методолого-прикладные вопросы целевого анализа управления бизнесом (предпринимательством) и финансового менеджмента; Особенности развития бизнеса (сектора) развития; Методические и прикладные аспекты анализа финансовой отчетности; Оценка конкурентных преимуществ; Стратегическое планирование социально-экономического развития - современные методологические и практические аспекты прогнозирования и оценки стоимости бизнеса (компания) Также предлагается сосредоточить внимание на тематических вопросах, связанных с современными социально-экономическими проблемами, бизнес-ситуациями, упражнениями, заданиями, заданиями и экзаменационными заданиями.

Руководство ориентировано на развитие программ бакалавриата и магистратуры в области экономики и делового администрирования. Также будет полезно обеспечить эффективную исследовательскую и предпринимательскую деятельность для заинтересованных врачей, исследователей в области стратегического управления и практиков в области аналитической оценки и развития современного бизнеса.

Утверждено учебно-практическое пособие решением Совета факультета экономики и бизнеса, протокол № , апрель 19, 2019.

Научные редакторы: 1. Профессор Юрий Папаскуа

2. Профессор Георгий Багатурия

3. Профессор Тина Гелашвили

Рецензенты: 1. Профессор Лариса Такаландзе

2. Профессор Владимир Басария

3. Профессор Георгий Сахокия

© Зураб Липартия. Бизнес-анализ и прогнозирование развития. Учебно-практическое пособие- "Ел.- Книга ". Сухумский Государственный Университет. (2019).

შესავალი -----	24
ნაწილი პირველი. ბიზნეს-ანალიზისა და განვითარების პროგნოზირების თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები -----	30
თემა 1. ფინანსური ინფორმაციების (ანგარიშგების) მიკროეკონომიკური ანალიზის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები -----	31
1.1 მიკროეკონომიკური ანალიზის როლი და მნიშვნელობა ფინანსურ მენეჯმენტში -----	31
1.2 ეკონომიკური ანალიზის ეტაპები, ფაქტორები და კვლევის მეთოდები	36
1.3 მიკროეკონომიკური ანალიზის კონცეფციურ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები-----	42
სემინარული მეცადინეობა N 1 თემაზე: ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის მიზანი, ამოცანები და გამოყენებითი მეთოდების ასპექტები -----	55
თემა 2. მიკროეკონომიკური ანალიზის სისტემურობა და თანამედროვე ანალიზის მეთოდების სისტემა -----	60
2.1 ანალიზის სისტემურობა და პროცედურების გამოყენება ფინანსურ მართვის მონიტორინგის პროცესში -----	60
2.2 თანამედროვე ეკონომიკური ანალიზის მეთოდების სისტემა -----	68
პრაქტიკული მეცადინეობა N1. თემაზე: წრფივი კოლექციური ურთიერთკავშირის განსაზღვრის პრაქტიკა -----	87
თემა 3. ბიზნესის (კომპანიის) მმართველობითი ინფორმაციების კომპლექსური ანალიზის მეთოდურ-პრაქტიკული ასპექტები -----	92
3.1 კომპლექსური მმართველობითი ანალიზის ელემენტების (ძირითადი საწარმოო ფონდების, შრომის საგნებისა და მწარმოებლურობის) გამოყენების ანალიზი -----	92
3.2 პროდუქციის წარმოება-რეალიზაციისა და თვითღირებულების მაჩვენებელთა ანალიზი -----	97
პრაქტიკული მეცადინეობა N 2 თემაზე: მმართველობითი ანალიზის პრაქტიკული ასპექტები -----	102
თემა 4. ფინანსური ანალიზის კონცეფციების ძირითადი ჯგუფების გამოყენების თავისებურებანი -----	113
4.1 ფინანსური ანალიზის სისტემის (ექვსი ძირითადი მეთოდი) მეთოდიკა	
4.2 ბიზნესის (სამეწარმეო საქმიანობის) ეფექტურობის შეფასება - ანალიზის კოეფიციენტების შვიდი ჯგუფის ზოგადი მიმოხილვა. -----	114
სემინარული მეცადინეობა N2 თემაზე: ანალიზის ძირითადი	

კოეფიციენტების გამოყენების ასპექტები -----	129
თემა 5 : ბიზნესის (მეწარმეობის) ფინანსური მენეჯმენტის	
მიზნობრივი ანალიზის მეთოდოლოგიურ-გამოყენებითი ასპექტები --	134
5.1 ბიზნესის (საწარმოს) ფინანსური კრიზისის დიაგნოსტიკის სისტემის მეთოდურ-პრაქტიკული საკითხები: -----	134
5.1-1 ფინანსური კრიზისის ექსპრეს- დიაგნოსტიკის სისტემა;	
5.1-2 ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის სისტემა; -	140
5.2 დარგის განვითარების პროგნოზირების თავისებურებები -----	145
სემინარული მეცადინეობა N 3. თემაზე :	
ალტმანის ანალიტიკური მოდელის გამოყენება კომპანიის გაკოტრების აღბათობის ინტეგრალურ შეფასებებში -----	148
თემა 6: ბიზნესის სუბიექტის(კორპორაციის) ფინანსური	
მდგომარეობის (ბუღალტრული ბალანსის) მუხლობრივი	
შედარებითი და პროცენტული ანალიზი -----	153
6.1 კორპორაციის ბუღალტრული ბალანსის მახასიათებლები -----	153
6.2 კორპორაციის რესურსების: საბრუნავი და გრძელვადიანი აქტივების ანალიზი. -----	167
6.3 კორპორაციის ვალდებულებებისა და საკუთარი კაპიტალის ანალიზი.	179
პრაქტიკული მეცადინეობა N 3. თემაზე: ფინანსური ინფორმაციების ზოგადი და ფარდობითი ანალიზის ძირითადი მახასიათებლები -----	184
თემა 7: ბიზნესის სუბიექტის საქმიანობის შედეგის შეფასება-ანალიზი	
7.1 ბიზნესის სუბიექტის საქმიანობის შედეგების შეფასების ასპექტები----	191
7.2 საწარმოს საქმიანობის შედეგების (მოგება ან ზარალის) ანალიზი----	194
პრაქტიკული მეცადინეობა N 4. თემაზე : რისკის მახასიათებელი კოეფიციენტის- ფინანსური ლევერიჯის განხილვა-----	198
თემა 8: ბიზნესის სუბიექტის (საწარმოს) ფულადი სახსრების	
(ნაკადის) ანგარიშგების ანალიზი -----	202
8.1 ფულადი სახსრების ნაკადის უწყისის ფორმირების საკითხები	
8.1-1 ფულადი სახსრების მოძრაობის უწყისის ანალიზი პირდაპირი მეთოდით -----	204
8.1-2 ფულადი ნაკადის გათვლა არაპირდაპირი მეთოდით -----	205
სემინარული მეცადინეობა N4. თემაზე: ფულადი სახსრების ნაკადის ხარისხი -----	207
თემა 9: ბიზნესპროცესების ფინანსური ინჟინერიის მართვა ---	
9.1. ბიზნესპროცესების რეინჟინერიის სტრუქტურა და მისი გაუმჯობესების მეთოდოლოგიური მიდგომები	
9.2.ფინანსური ინჟინერიის ინსტრუმენტები, პროდუქტები და სტრატეგიები -----	220

პრაქტიკული მეცადინეობა N5. თემაზე: -----	225
ბისნესპროცესების რეინჟინერიის მართვა საბანკო საქმის მენეჯმენტში -----	
თემა 10: საწარმოს ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასება და შიდა გადაცემის ფასდადგენის მეთოდები-----	232
10.1 ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასება ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტის გამოყენებით.-----	232
10.2 შიდა გადაცემის ფასდადგენის მიზნები და მთავარი მეთოდები (საბაზრო მიდგომა და თვითღირებულების მეთოდი).-----	240
სემინარული მეცადინეობა N 5. თემაზე: ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტისა და შიდა გადაცემის ფასდადგენის მეთოდების მიმოხილვა -	242
თემა 11: საქმიანობის პრობლემების მიმოხილვა და შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში -----	251
11.1 არაკომერციული ორგანიზაციებისა და სახელმწიფო სექტორის საწარმოთა საქმიანობის პრობლემების მიმოხილვა -----	251
11.2 საქმიანობის შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში-----	253
სემინარული მეცადინეობა N 6. თემაზე: საქმიანობის შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში (საავადმყოფოს მაგალითზე) --	256
თემა12: კონკურენტული უპირატესობის შეფასების სისტემის გამოყენება დარგის (ბიზნესის) განვითარების სიტუაციურ ანალიზში -----	260
12.1 კონკურენციის მაიკლ პორტერის 5 ძალის მოდელი -----	260
12.2 დარგის (ბიზნესის) განვითარების საერთო სიტუაციის შეფასება და კონკურენციის ანალიზი -----	270
პრაქტიკული მეცადინეობა N6. თემაზე: კონკურენციის მამოძრავებელი ძალების ანალიზის პრაქტიკული მნიშვნელობა -----	273
თემა13: სტრატეგიული ანალიზის კონცეფციები და მათი გამოყენების მეთოდურ-პრაქტიკული ასპექტები-----	277
13.1 სტრატეგიული ანალიზის მეთოდების ადაპტირება მენეჯმენტის სისტემაში-----	277
13.2 ფინანსური ანალიზის კოეფიციენტების გამოყენება კორპორაციის სტრატეგიული ფინანსური გეგმის ფორმირების პროცესში.-----	289
პრაქტიკული მეცადინეობა N 7. თემაზე: მიკროეკონომიკური ანალიზის სრულყოფის პერსპექტივა -----	295
თემა14: სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესების სტრატეგიული ფინანსური დაგეგმვის ასპექტები-----	306
14.1 ბიზნესის სუბიექტის(კორპორაციის) სტრატეგიული მენეჯმენტის პრინციპები, ელემენტები და მეთოდები-----	306
14.2 ბიზნესის სტრატეგიული დაგეგმვის ამოცანები და პროცესი. -----	317

14.3 სტრატეგიული საფინანსო დაგეგმვის ინსტრუმენტი - ბიზნეს გეგმა მართვის სისტემაში -----	333
პრაქტიკული მეცადინეობა N 8. თემა : სტრატეგიული ბიზნეს გეგმის მოკლე პრაქტიკული ვარიანტი გადამამუშავებელი დარგის მაგალითზე (დანართი N 1) -----	339
თემა15: ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულების შეფასების თანამედროვე მეთოდოლოგიურ - პრაქტიკული ასპექტები-	348
15.1 ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულების შეფასების პრინციპები და მეთოდოლოგიური მიდგომები-----	348
15.2 საშემფასებლო საქმიანობის საზღვარგარეთული გამოცდილების განზოგადება -----	357
15.3 ღირებულების შეფასების მეთოდების გამოყენება კორპორაციულ მართვაში -----	362
პრაქტიკული მეცადინეობა N 9. თემა: აქტივებზე დაფუძნებული ღირებულების შეფასებები -----	366
ნაწილი მეორე. სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელოს ძირითადი სამეცნიერო-კვლევითი და სემინარულ-პრაქტიკული საკითხები დამოუკიდებელი მეცადინეობებისთვის (სოციალურ -ეკონომიკური თანამედროვე გამოწვევები, სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალებანი):	373
თემა 16: ეკონომიკური აზროვნების ევოლუცია და მმართველობით-ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის ძირითადი საკითხების სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალებანი-----	373
16.1 ეკონომიკური აზროვნების განვითარების მეთოდოლოგიურ- გამოყენებითი ასპექტები -----	373
16.2. ბიზნესის მმართველობით - ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის ძირითადი საკითხების სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალებანი -----	382
თემა 17: ბიზნესის ანალიზისა და განვითარების სამართლებრივი უზრუნველყოფის აქტუალური საკითხები და მექანიზმები ---	415
17.1 საქართველოს სახელმწიფო საგადასახადო პოლიტიკის ოპტიმიზაციის გამოწვევების მიმოხილვა -----	415
17.2 სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის მონიტორინგის სისტემა ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების (ფასს) ადაპტირების მექანიზმში -----	448
თემა 18: შედეგზე ორიენტირებული საბიუჯეტო სისტემის გამოწვევები და პროგრამის ეფექტურობის განსაზღვრის საკითხები ---	458
18-1 შედეგზე ორიენტირებული პროგრამების შეფასების გამოწვევები	

და პერსპექტივები -----	458
18-2 პროგრამის ეფექტურობის განსაზღვრა და შეფასება -----	466
თემა 19: ბიზნესის ღირებულებითი შეფასების პრაქტიკის ანალიზი და ფასეულობაზე ორიენტირებული სტრატეგიული გადაწყვეტილებების დასაბუთება -----	495
19-1 თემა: ბიზნესის ღირებულებითი შეფასების პრაქტიკის ანალიზი	
19.2 თემა: ფასეულობაზე ორიენტირებული სტრატეგიული გადაწყვეტილებების დასაბუთება -----	511
თემა 20: პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების პროგნოზირება	521
20-1 პროგნოზირების ადგილი პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების მართვაში	
20.2 პროგნოზირების მეთოდოლოგია და მეთოდები -----	524
 დანართი N 1 სილაბუსი, საგანი: ბიზნესის ანალიზისა და განვითარების პროგნოზირება -----	541
დანართი N2 სტრატეგიული ბიზნეს-გეგმის ნიმუში -----	556
დანართი N3 ემპირიული მეთოდები კორპორატიულ ფინანსებში ----	563
დანართი N4 ფინანსური ეკონომიკის საფუძვლები -----	570
ბიბლიოგრაფია, Bibliography, Библиография -----	577
 გამოყენებული და რეკომენდებული ლიტერატურის ნუსხა -	577
 ინტერვიუ პროფესორ ზურაბ ლიპარტიასთან (ჟურნალი „აუდიტი, აღრიცხვა, ფინანსები“ #11(167), 2013) -----	566
ავტორის ბიოგრაფიული ცნობარი -----	600

Introduction

Part one. Business analysis and development Theoretical-methodological basis for prediction

Learning Practical Training -----

N1. Theme: "Financial Information (Reporting)

Theoretical-Methodological Basis of Microeconomic Analysis "-----

1.1 The role and significance of microeconomic analysis

Financial Management -----

1.2. Stages of Economic Analysis, Factors and Research Methods: -----

1.3. Theoretical-methodology of microeconomic analysis

Fundamentals .-----

Seminar Study N 1. Subject:

"Objectives of analyzing financial information and

Aspects of Applied Methodology. "-----

N2. Subject: "System of Microeconomic Analysis

Modern Analysis Methods System "-----

2.1. Analysis system and procedures are applied financially

Management monitoring process -----

2.2. Modern Economic Analysis Method System -----

Practical training N1. On the topic:

"Practice Defining Linear Collective Interconnection" -----

N3. Subject: "Business (Company) Division Information Complex

Methodical-practical aspects of analysis "-----

3.1 Elements of complex management analysis:

Major manufacturing foundations, labor and productivity

Use analysis -----

3.2 Production and sale of products

Analysis of cost estimates -----

Practical training N 2. Subject:

"Practical Aspects of Management Analysis".

N 4. Subject: The main groups of financial analysis concepts

Features of Use -----

4.1 Methodology of Financial Analysis System (Six Main Methods)

4.2 Effectiveness of business (entrepreneurial activity)

Assessment - seven groups of analysis coefficients

General Overview. -----

Seminar Study N 2. Subject:

"Aspects of Use of Basic Coefficients of Analysis" -----

N 5. Subject: "Methodological-Applied Targeted Analysis of Business Management
(Entrepreneurship) Financial Management

Aspects "-----

5.1 Business (enterprise) financial crisis diagnosis

Methodical and practical issues of the system: -----

5.1-1 System of financial crisis expression diagnostics; -----

5.1-2 system of fundamental diagnostics of financial crisis; -----

5.2 Development of the sector (corporation) development

Features -----

Seminar Study N 3. on the topic: "Altman's analytical model

Use of Bankruptcy Probability in Integrated Assessment of the Company ". -----

N 6. Subject: "Business subject (corporation) financial

Comparative comparison of the condition (accounting balance)

Percentage analysis ".-----

6.1 Characteristics of the accounting balance of the corporation -----

6.2 Corporate Resources: Working Capital and Long Term Assets

Analysis. -----

6.3 Analysis of corporate liabilities and own capital -----

Practical Training N 3. Subject: "Financial Information General

And key features of relative analysis ". -----

N 7. Subject: "Results of the business subject (enterprise)

Evaluation-analysis ". -----

7.1 Aspects of assessing the results of the activity of business entrepreneurs -----

7.2 Analysis of the results of an enterprise (profit or loss)

Practical training N 4. Subject: -----

"Risk characteristic coefficient - financial leverage

Talk ".-----

N 8.Template: "Business entities (enterprise) monetary funds

(Flow) reporting analysis "-----

8.1 Issues of Formation of Cash Flow Statement -----

8.1-1 An analysis of cash flow statement direct

Method by -----

8.1-2 Cash flow calculations with indirect method. -----

Seminar Study N4. On the topic "Cash Flow

quality".-----

N 9: "Management of Financial Injng of Business Processes" -----

9.1. The structure of the reinvesting of business processes and its -----

Methodological Approaches to Improve -----

9.2.Finishing Injeing Tools, Products and Strategies

Practical training N5. On the topic: -----

"Management of Banking Reinsisting (BPR) banking

In management ". -----

N 10. Subject: "Evaluation of the results of the activities of the enterprise subdivisions

And to pay for internal transfers. "-----

10.1 Assessment of the results of the subdivision activities

Using the reverse coefficient .-----

10.2 Goals and Main Methods of Internal Transfer Prices (Market

Approach and cost method) .-----

Seminar Study N 5. Subject: "Return on Investment

Overview of the Coefficient and Internal Transfer Prices "-----

N 11. Subject: "Assessment of performance results are non-commercial

Organizations ".-----

11.1 Non-profit organizations and the state	
Overview of Sector Enterprise Activity Problems -----	
11.2 Assessment of performance results in non-profit organizations .-----	
Seminar Study N6. On the topic of "performance results	
Assessment in non-profit organizations (on the example of the hospital) -----	
N 12. Subject: "Competitive Advantage Assessment System	
Use Sensitive Analysis in the Field of Business Development ". -----	
12.1 Model of the Michael Porter 5 Force of Competition; -----	
Evaluation of the overall situation of the business (business) development and analysis of competition. -----	
Practical training N6. On the subject: "Competition driving	
Practical significance of the analysis of the forces ". -----	
N13. Theme: "Concepts of strategic analysis and their	
Methodical-practical aspects of use "-----	
13.1. Strategic analysis methods adapt to management In the system .-----	
13.2. Financial analysis coefficients are used for corporation	
Strategic financial plan formation process .-----	
Practical Study No. 7. "Microeconomic Analysis	
Prospects of perfection. "-----	
N14. Theme: "Social-economic processes are strategic	
Financial planning aspects. "-----	
14.1 Strategic management of the business subject (corporation)	
Principles, Elements and Methods -----	
14.2 Tasks and process of business strategic planning. -----	
14.3 Strategic Financial Planning tool_ Business plan management system .-----	
Practical Training N 8. Subject: "Strategic Business Plan	
Short practical variant - on the example of processing field "(	
See Appendix N 1). -----	
N 15. Subject: "Assessment of the value of the business (company)	
Modern methodological - practical aspects. "-----	
15.1 Principles of valuation of the value of the business (company)	

Methodological Approaches	
15.2 Overseas experience of valuation activities Generalization	
15.3 Use of Value Assessment Methods for Corporate Governance	
In management	
Practical training N 9. Subject: "Assets-Based Value Assessments."	
Part Two. Learning-Practical Guidance Main scientific-research and seminar-practical	
Issues for Independent Studies (Social- Economic challenges, exercises and so on	
Control tasks):	
N16. Subject: "Evolution and Governance of Economic Thinking - Exercises and Control Tasks of Key	
Issues of Financial Information Analysis"	
16.1 Methodological-applied aspects of economic thinking.	
16.2. Business management - basic issues of analysis of financial information and control tasks ".	
N17 Subject: "Current Issues and Mechanisms of Legal Provision of Business Analysis and	
Development"	
17.1 Overview of Georgia's Tax Policy Optimization Challenges	
17.2 Monitoring System of State Supervision Service in the Mechanism of Accounting and	
International Financial Reporting Standards (IFRS).	
Subject N 18: "Result oriented Budget System Challenges and Issues of Defining Effectiveness of the	
Program"	
18-1. Challenges and Prospects of Evaluation of Results-oriented Programs	
18-2. Define and evaluate the efficiency of the program	
N19 Subject: "Analysis of valuation assessment of business (company) valuation and valuation of	
value-based strategic decisions"	
19-1 Theme - "Business (Company) Value Assessment Practice Analysis"	
19.2 Subject - "justification for valuation strategic decisions"	
N20. Theme - "predicting political and economic processes"	
20-1. The place of prediction in the management of political and economic processes	
20.2. Forecasting methodology and methods	
Appendix N 1- Syllabus, Subject: "Business Analysis and Development Forecast".	
Appendix N2 Sample of Strategic Business Plan (TN 14.1).	
Appendix N3 Empirical Methods in Corporate Finance	
Appendix N4 Basics of Financial Economics	
List of used and recommended literature	

Содержание

р.

Введение -----

Часть первая Бизнес анализ и развитие

Теоретико-методологические основы прогнозирования

Обучение практическому обучению -----

N1. Тема: «Финансовая информация (отчетность)»

Теоретико-методологические основы микроэкономического анализа "-----

1.1 Роль и значение микроэкономического анализа

Финансовый менеджмент -----

1.2. Этапы экономического анализа, факторы и методы исследования: -----

1.3. Теоретико-методология микроэкономического анализа

Основы .-----

Семинар-исследование № 1. Тема:

«Цели анализа финансовой информации и

Аспекты прикладной методологии. "-----

N2. Тема: «Система микроэкономического анализа

Система современных методов анализа "-----

2.1. Система анализа и процедуры применяются в финансовом отношении

Процесс мониторинга управления -----

2.2. Современная система методов экономического анализа -----

Практические занятия N1. По теме:

«Практика определения линейных коллективных взаимосвязей» -----

N3. Тема: «Информационный комплекс отдела бизнеса (компании)»

Методические и практические аспекты анализа "-----

3.1 Элементы комплексного управленческого анализа:

Основные производственные основы, труд и производительность

Используйте анализ -----

3.2 Производство и реализация продукции

Анализ сметы расходов -----

Практическое занятие № 2. Тема:

«Практические аспекты управленческого анализа».

№ 4. Предмет: основные группы понятий финансового анализа

Особенности использования -----

4.1 Методология системы финансового анализа (шесть основных методов)

4.2 Эффективность бизнеса (предпринимательская деятельность)

Оценка - семь групп коэффициентов анализа

Общий обзор. -----

Семинар-исследование № 2. Тема:

«Аспекты использования основных коэффициентов анализа» -----

№ 5. Тема: «Методологически-прикладной целенаправленный анализ управления бизнесом (предпринимательством) управления финансами».

Аспекты "-----

5.1 Бизнес (предприятие) диагностика финансового кризиса

Методические и практические вопросы системы: -----

5.1-1 Система диагностики выраженности финансового кризиса; -----

5.1-2 система фундаментальной диагностики финансового кризиса; -----

5.2 Развитие сектора (корпорации) развитие

Особенности. -----

Семинар-исследование № 3. на тему: «Аналитическая модель Альтмана

Использование вероятности банкротства в комплексной оценке компании ». ----

№ 6. Тема: «Бизнес субъект (корпорация) финансовый

Сравнительное сравнение состояния (бухгалтерский баланс)

Процентный анализ "-----

6.1 Характеристика бухгалтерского баланса корпорации -----

6.2 Корпоративные ресурсы: оборотный капитал и долгосрочные активы
анализ. -----

6.3 Анализ корпоративных обязательств и собственного капитала ----

Практическое занятие № 3. Тема: «Финансовая информация общего характера».

И ключевые особенности сравнительного анализа ». -----

N 7. Тема: «Результаты деятельности субъекта (предприятия)

Оценка-анализ ". -----

7.1 Аспекты оценки результатов деятельности предпринимателей бизнеса -----

7.2 Анализ результатов деятельности предприятия (прибыль или убыток)

Практическое занятие № 4. Тема: -----

«Коэффициент характеристики риска - финансовый леверидж»

Разговор ".-----

N 8. Шаблон: «Предприятия (предприятия) денежные средства

(Поток) анализ отчетности "-----

8.1 Вопросы формирования отчета о движении денежных средств -----

8.1-1 Анализ отчета о движении денежных средств прямой

Метод по -----

8.1-2 Расчет денежных потоков косвенным методом. -----

Семинар Этюд №4. На тему «Денежный поток

Качество ".-----

N 9: «Управление финансовым ущербом бизнес-процессов» -----

9.1. Структура реинвестирования бизнес-процессов и его -----

Методологические подходы к улучшению -----

9.2.Отделка инструментов, продуктов и стратегий

Практические занятия N5. По теме: -----

«Управление банковского банковского обслуживания (БПР)»

В управлении ". -----

N 10. Тема: «Оценка результатов деятельности подразделений предприятия».

И для оплаты внутренних переводов. "-----

10.1 Оценка результатов деятельности подразделения

Использование обратного коэффициента .-----

10.2 Цели и основные методы внутренних трансфертных цен (рынок

Подход и метод затрат) .-----

Семинар-исследование № 5. Тема: «Рентабельность инвестиций».

Обзор коэффициентов и внутренних трансфертных цен "-----

N 11. Тема: «Оценка результатов деятельности некоммерческая»

Организации ".-----

11.1 Некоммерческие организации и государство

Обзор проблем предпринимательской деятельности сектора -----

11.2 Оценка результатов деятельности в некоммерческих организациях .-----

Семинар Кабинет №6. На тему «Результаты деятельности

Оценка в некоммерческих организациях (на примере больницы) -----

N 12. Тема: «Система оценки конкурентных преимуществ».

Используйте Чувствительный анализ в области развития бизнеса ». -----

12.1 Модель силы конкуренции Майкла Портера 5; -----

Оценка общей ситуации развития бизнеса (бизнеса) и анализ конкуренции. -----

Практические занятия №6. На тему: "Соревнование вождения

Практическая значимость анализа сил ». -----

N13. Тема: «Концепции стратегического анализа и их

Методические и практические аспекты использования »-----

13,1. Методы стратегического анализа адаптируются к управлению

В системе .-----

13,2. Коэффициенты финансового анализа используются для корпорации

Процесс формирования стратегического финансового плана .-----

Практическое занятие № 7. «Микроэкономический анализ

Перспективы совершенства. "-----

N14. Тема: «Социально-экономические процессы являются стратегическими

Аспекты финансового планирования. "-----

14.1 Стратегическое управление субъектом бизнеса (корпорацией)

Принципы, элементы и методы -----

14.2 Задачи и процесс стратегического планирования бизнеса. -----

14.3 Инструмент стратегического финансового планирования_

Система управления бизнес-планом .-----

Практическое занятие № 8. Тема: «Стратегический бизнес-план».

Краткий практический вариант - на примере обработки поля "(

см. Приложение № 1). -----

N 15. Тема: «Оценка стоимости бизнеса (компаний)

Современные методологические - практические аспекты. "-----

15.1 Принципы оценки стоимости бизнеса (компаний)

Методологические подходы -----

15.2 Зарубежный опыт оценочной деятельности

Обобщение .-----

15.3 Использование методов оценки стоимости для корпоративного управления

В управлении .-----

Практическое занятие N 9. Тема:

«Оценка стоимости на основе активов». -----

Часть вторая Учебно-практическое руководство Основные научно-исследовательские и семинар-практические Вопросы для независимых исследований Экономические проблемы, учения и т. Д. Контрольные задания): -----

N16. Тема: «Эволюция и управление экономическим мышлением - упражнения и контрольные задачи по ключевым вопросам анализа финансовой информации» .-----

16.1 Методологические и прикладные аспекты экономического мышления. -----

16,2. Управление бизнесом - основные вопросы анализа финансовой информации и контрольные задачи ».-----

Тема N17: «Актуальные проблемы и механизмы правового обеспечения анализа и развития бизнеса» -----

17.1 Обзор проблем оптимизации налоговой политики Грузии .-----

17.2 Система мониторинга Службы государственного надзора в механизме учета и международных стандартах финансовой отчетности (МСФО). -----

Тема № 18: «Проблемы бюджетной системы, ориентированные на результат, и вопросы определения эффективности программы» -----

18-1. Проблемы и перспективы оценки программ, ориентированных на результат -----

18-2. Определите и оцените эффективность программы -----

N19 Тема: «Анализ оценочной оценки бизнеса (компаний) и оценка стоимостных стратегических решений» -----

19-1 Тема - «Анализ практики оценки стоимости бизнеса (компаний)»	
19.2 Предмет - «обоснование оценки стратегических решений»	
N20. Тема - «прогнозирование политических и экономических процессов».....	
20-1. Место прогнозирования в управлении политическими и экономическими процессами	
20,2. Методология и методы прогнозирования.....	
Приложение N 1 - Программа, Тема: «Бизнес-анализ и прогноз развития».....	
Приложение N2 Образец стратегического бизнес-плана (TN 14.1).-----	
Приложение N3 Эмпирические методы в корпоративных финансах	
Приложение N4 Основы финансовой экономики	
Список использованной и рекомендуемой литературы	

ედვინება ჩემი სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ-ს სოხუმის ფილიალში-2007წლამდე) სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 30-სა და სადოქტორო დისერტაციის დაცვის 20-წლისთავს სანკტ-პეტერბურგის ეკონომიკისა და ფინანსების სახელმწიფო უნივერსიტეტში (1999 წ. 20 ოქტომბერი).

შესავალი

ბიზნესის ადმინისტრირების თანამედროვე ეტაპზე ანალიზისა და განვითარების პროგნოზირების საკითხების სიღრმისეული გაცნობიერება განასკუთრებით აქტუალურია, როდესაც მიმდინარეობს წარმოების პროცესში განახლებადი რესურსების მზარდი ტემპებით ჩართვა, როცა კონკურენციის, ეკონომიკური რაციონალიზმის ჩამოყალიბებული პოსტულატების მიმართ მიდგომები იცვლება, განსაკუთრებულ დატვირთვას იძენს ინსტიტუციური პრობლემები და სოციალურ-პოლიტიკური პროცესების ეკონომიკურ რაკურსში განხილვის, მათი ანალიტიკური შეფასების აუცილებლობა; ფასეულობაზე ორიენტირებული სტრატეგიული გადაწყვეტილებების დასაბუთება; დაგეგმვის უზრუნველსაყოფად ეფექტური პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების პროგნოზირება.

საქართველოს ეკონომიკის საბაზრო ტრანსფორმაციის დასაჩქარებლად მნიშვნელოვანია მიკრო დონეზე ახალი ტიპის მმართველობის - მენეჯმენტის პრინციპების ფორმირება, მარკეტინგული აზროვნების განვითარება, თანამედროვე მენეჯმენტის მიერ ანალიტიკური ინსტრუმენტარიების ათვისება და მათ ბიზნეს-მეწარმეობითი საქმიანობის პრაქტიკაში დამკვიდრება.

წარმოდგენილ ნაშრომში განხილულია მაკროეკონომიკური სუბიექტების ბიზნესის ახალი განვითარების პროგნოზირების მეთოდურ-პრაქტიკული ასპექტები, რომლებიც აპრობირებულია მსოფლიოს მაღალგანვითარებული ქვეყნების მმართველობითი ფუნქციების პრაქტიკაში და რომელთა ინტერპრეტაციები ეროვნული ეკონომიკის სპეციფიკურობის გათვალისწინებით, ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვან ადგილს დაიკავებს საქართველოში ბიზნესის - სამეწარმეო საქმიანობის აღორძინებისა და საწარმოს საბოლოო მიზნის - მაქსიმალურად შესაძლებელი მოგების ან კრიზისულ სიტუაციაში თვითგადარჩენის მისაღწევად. სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო „ბ ი ზ ნ ე ს ი ს ანალიზი და განვითარების პროგნოზირება“ შემდეგი სტრუქტურით არის წარმოდგენილი:

ნაწილი პირველი. „ბიზნეს-ანალიზისა და განვითარების პროგნოზირების თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები“ მოიცავს 15 სალექციო თემატიკას, კერძოდ:

1) ფინანსური ინფორმაციების (ანგარიშგების) მიკროეკონომიკური ანალიზის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები; 2) მიკროეკონომიკური ანალიზის სისტემურობა და თანამედროვე ანალიზის მეთოდების სისტემა; 3) ბიზნესის (კომპანიის) სამმართველო ინფორმაციების კომპლექსური ანალიზის მეთოდურ-პრაქტიკული ასპექტები; 4) ფინანსური ანალიზის კონცეფციების ძირითადი ჯგუფების გამოყენების თავისებურებანი; 5) ბიზნესის (მეწარმეობის) ფინანსური მენეჯმენტის მიზნობრივი ანალიზის მეთოდოლოგიურ-გამოყენებითი ასპექტები; 6) ბიზნესის სუბიექტის (კორპორაციის) ფინანსური მდგომარეობის (ბუღალტრული ბალანსის) მუხლობრივი შედარებითი და პროცენტული ანალიზი; 7) ბიზნესის სუბიექტის (საწარმოს) საქმიანობის

შედეგის შეფასება-ანალიზი... 8) ბიზნესის სუბიექტის (საწარმოს) ფულადი სახსრების (ნაკადის) ანგარიშგების ანალიზი...; 9) ბიზნესპროცესების ფინანსური ინჟინერიის მართვას; 10) საწარმოს ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასება და შიდა გადაცემის ფასდადგენას; 11) საქმიანობის შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში... 12) „კონკურენტული უპირატესობის შეფასების სისტემის გამოყენება დარგის (ბიზნესის) განვითარების სიტუაციურ ანალიზში... 13) „სტრატეგიული ანალიზის კონცეფციები და მათი გამოყენების მეთოდურ-პრაქტიკული ასპექტები... 14) „სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესების სტრატეგიული ფინანსური დაგეგმვის ასპექტები...; 15) ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულების შეფასების თანამედროვე მეთოდოლოგიურ - პრაქტიკული ასპექტები...“

ნაწილი მეორე. სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელოს ძირითადი სამეცნიერო-კვლევითი და სემინარულ-პრაქტიკული საკითხები დამოუკიდებელი მეცადინეობებისთვის (სოციალურ-ეკონომიკური თანამედროვე გამოწვევები, სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალებანი): სასწავლო-სალექციო კურსის ძირითადი თემების საკითხები დამოუკიდებელი მეცადინეობებისთვის (სოციალურ-ეკონომიკური თანამედროვე გამოწვევები, სავარჯიშო და საკონტროლო დავალებანი). კერძოდ: 16) „ეკონომიკური აზროვნების ევოლუცია და მმართველობით-ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის ძირითადი საკითხების სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალებანი... 17) „ბიზნესის ანალიზისა და განვითარების სამართლებრივი უზრუნველყოფის აქტუალური საკითხები და მექანიზმები...; 18) „შედეგზე ორიენტირებული საბიუჯეტო სისტემის გამოწვევები და პროგრამის ეფექტურობის განსაზღვრის საკითხები...; 19) „ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულებითი შეფასების პრაქტიკის ანალიზი და ფასეულობაზე ორიენტირებული სტრატეგიული გადაწყვეტილებების დასაბუთება; 20) „პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების პროგნოზირება...“

სახელმძღვანელოს **დანართები** მოიცავს: 1) სასწავლო კურსის – ბიზნესის ანალიზისა და განვითარების პროგნოზირებას სამუშაო პროგრამას („სილაბუსს“); 2) „სტრატეგიული ბისნეს-გეგმის ნიმუში...-ს,3)“ემპირიული მეთოდები კორპორატიულ ფინანსებში“; 4)“ფინანსური ეკონომიკის საფუძვლები...“

წარმოდგენილი სახელმძღვანელო, რომელიც განკუთვნილია ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების პროფილის საბაკალავრო, სამაგისტრო და სადოქტორო საგანმანათლებლო პროგრამების ასათვისებლად. იგი ასევე, სასარგებლო იქნება თანამედროვე სტრატეგიული მენეჯმენტის პროფილის მეცნიერ-მკვლევარებისა და პრაქტიკოს მუშაკებისთვის, ეფექტიანი კვლევითი და სამეწარმეო საქმიანობის უზრუნველსაყოფად. წიგნი მომზადებულია **დევილობაში მყოფი სოხუმის სასხელმწიფო უნივერსიტეტში**. ბუნებრივია, **პატივცემული** მკითხველი წიგნში აღმოაჩენს ნაკლოვანებებს, ცალკეულ უზუსტობებს. კეთილმოსურნე კოლეგების საქმიან შენიშვნებს, რჩევებს და წინადადებებს უღრმესი მადლიერების გრძნობით მივიღებთ. უმორჩილესად გთხოვთ, მოგვაწოდოთ თქვენი თვალსაზრისი, მისამართზე: თბილისი, საბურთალო, პოლიტკოვსკაიას (ყოფილი ჯიქიას) ქ. №61.

დრმა პატივისცემით,

ზურაბ ლიპარტია ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

Dedicated to my Sokhumi State University (Iv. Javakhishvili)
At the Sokhumi Branch of Tbilisi State University till 2007)
30-year teaching and doctoral dissertation protection
20th Anniversary of St. Petersburg Economics and Finance
At the State University (October 20, 1999).

Introduction

In the modern stage of business administration, the in-depth understanding of the analysis and development forecasts is important when engaging in the process of increasing the renewable resources in the process of production, when the approaches to the competition, economic rationalism formulated postulates, special load It acquires institutional problems and the need for reviewing the socio-political processes, the need for analytical assessment, the validity of strategic decisions based on valuation, the promotion of planning and planning of effective political and economic processes

In order to accelerate the market transformation of the Georgian economy, it is important to form new types of governance - management principles, development of marketing thinking, modern management of analytical tools and introduction of business and enterprise practice in practice.

The present work deals with the methodological-practical aspects of the development of new development of macroeconomic subjects in the practice of management functions of the world's highly developed countries and whose interpretations of the specificity of the national economy, in our opinion, will occupy a significant place The business in the business - to regenerate the business activities and determine the ecumenical policy of the market behavior of the enterprise to achieve the ultimate goal of the enterprise - to maximize possible profit or crisis situation.

Learning-Practical Guidance (e-book) "Business Analyze and Forecasting Forecast" is presented by the following structure:

Part one. "Theoretical-Methodological Basis for Business Analysis and Development Forecasting" by the subject of training-practical training. Includes 15 lecture topics, namely:

1) "Theoretical-Methodological Basis for Microeconomic Analysis of Financial Information (Reporting)" 2) System of Microeconomic Analysis and System of Modern Analysis Methods "; 3) "Methodological-practical Aspects of Complex Analysis of Information (Business)"; 4) Peculiarities of the use of the main groups of financial analysis concepts; 5) Methodological-Applied Aspects of Targeted Analysis of Business Management (Entrepreneurship) Financial Management "; 6) Comparative Comparative and Percent Analysis of the Financial Condition of the Business Subject (Accounting) (Accounting Balance). 7) Evaluation-analysis of the results of business subject (enterprise). 8) Analyze reporting of cash (flow) business entity (enterprise) "; 9) Management of financial invention of business processes; 10) Evaluation of the results of the activities of the

enterprise subdivisions and invoicing internal transmissions. "11) Assessment of the results of activities in non-profit organizations. 12) "Use of Competitive Advantage Assessment System in the Sensitive Analysis of the Field (Business) Development". 13) "Strategic Analysis Concepts and Methodological Aspects of Their Use" 14) "Strategic Financial Planning Aspects of Socio-Economic Processes"; 15) Modern Methodological - Practical Aspects of Valuation of Business (Company) Value. "

Part Two. Practical Training The main research and seminar-workshops for independent practical issues (socio-economic challenges of the modern, exercises control and command): Training-course main topics of training for independent (social-economic challenges of the modern, likely is knea isho and control task). Specifically: 16) "Evolution and Governance of Economic Thinking - Exercises and Control Tasks of Main Issues of Financial Information Analysis". 17) "Current Issues and Mechanisms of Legal Provision of Business Analysis and Development"; 18) "Result oriented budgetary system challenges and issues of determining efficiency of the program"; 19) "analysis of valuation practices of the business (company) and the valuation of valuation strategic decisions; 20) "predicting political and economic processes".

Annexes of the textbook include: 1) Training program - "Business Analyze and Development Forecast"; 2) "Strategic Benefit Plan", which is used in the process of economic analysis and management decision making in entrepreneurial practice.

In the opinion of the author, this guide is focused on the economics and business administration profile to acquire bachelor and master's educational programs. It will also be useful for modern strategic management professors and practitioners to provide effective research and entrepreneurial activities.

The present edition is prepared in its own homeland, in the Abkhazian-Sokhumi State University, temporarily exiled. Naturally, the respected reader finds faults in the book, inaccuracies, and so on. Business comments, suggestions and suggestions for good fellow colleagues will be made with a sense of deep gratitude. Please provide your viewpoint on temporary address: Tbilisi, Saburtalo, Politkovskaya (former Jikia) # 61.

With deep respect,

Doctor of Economic Sciences, Professor Zurab Lipartia

Посвящается в мой 30-летнее Научно - Педагогические занятиям
в Сухумский государственный университет (В Сухумском филиале
Тбилисского государственного университета Им. Ив. Джавахишвили
до 2007 года) и 20-летию защиты докторских диссертаций
В Санкт-Петербургском Государственном университете
экономики и финансов (20 октября 1999)

введение

На современном этапе делового администрирования глубокое понимание анализа и прогнозов развития важно при вовлечении в процесс увеличения возобновляемых ресурсов в процессе производства, когда подходы к конкуренции, постулаты экономического рационализма сформулированы, особая нагрузка Это приобретает институциональные проблемы и необходимость пересмотра социально-политических процессов, необходимость аналитической оценки, обоснованность стратегических решений, основанных на оценке, содействие планированию и планированию эффективных политических и экономических процессов.

Чтобы ускорить рыночную трансформацию грузинской экономики, важно сформировать новые типы управления - принципы управления, развитие маркетингового мышления, современное управление аналитическими инструментами и внедрение практики бизнеса и предпринимательства на практике.

В настоящей работе рассматриваются методологические и практические аспекты освоения новых разработок макроэкономических субъектов в практике управленческих функций высокоразвитых стран мира, чьи интерпретации специфики национальной экономики, по нашему мнению, будут занимать значительное место. Бизнес в бизнесе - восстановить деловую активность и определить экуменическую политику поведения рынка на предприятии, чтобы достичь конечной цели предприятия - максимизировать возможную прибыль или кризисную ситуацию.

Учебно-практическое руководство (электронная книга) «Бизнес-анализ и прогнозирование» представлено следующей структурой:

Часть первая «Теоретико-методологические основы бизнес-анализа и прогнозирования развития» по предмету учебно-практического тренинга. Включает в себя 15 тем лекций, а именно:

1) «Теоретико-методологические основы микроэкономического анализа финансовой информации (отчетности)» 2) Система микроэкономического анализа и система современных методов анализа »; 3) «Методолого-практические аспекты комплексного анализа информации (бизнеса)»; 4) Особенности использования основных групп понятий финансового анализа; 5) Методологические аспекты целевого анализа управления бизнесом (предпринимательством) «Финансовый менеджмент»; 6) Сравнительный сравнительный и процентный анализ финансового состояния субъекта бизнеса (бухгалтерский учет) (бухгалтерский баланс). 7) Оценка-анализ результатов деятельности субъекта (предприятия). 8) Анализ отчетности о движении денежных средств (потоков) хозяйствующего субъекта (предприятия) »; 9) Управление финансовым изобретением бизнес-процессов; 10) Оценка результатов деятельности подразделений предприятия и выставление счетов внутренним

передачам. »11) Оценка результатов деятельности в некоммерческих организациях. 12) «Использование системы оценки конкурентных преимуществ в чувствительном анализе развития отрасли (бизнеса)». 13) «Концепции стратегического анализа и методологические аспекты их использования» 14) «Аспекты стратегического финансового планирования социально-экономических процессов»; 15) Современные методологические - практические аспекты оценки стоимости бизнеса (компаний) ».

Часть вторая Практическое обучение Основные научные и семинары-практикумы для независимых практических вопросов (социально-экономические проблемы современного, осуществляет контроль и команду): Тренинг-курс основные темы обучения для независимых (социально-экономических проблем современного, вероятно кпеа ишо и задача управления). Конкретно: 16) «Эволюция и управление экономическим мышлением - упражнения и контрольные задачи по основным вопросам анализа финансовой информации». 17) «Актуальные вопросы и механизмы правового обеспечения анализа и развития бизнеса»; 18) «Задачи бюджетной системы, ориентированные на результат и вопросы определения эффективности программы»; 19) «Анализ оценочной практики бизнеса (компаний) и оценка оценочных стратегических решений»; 20) «прогнозирование политических и экономических процессов».

Приложения к учебнику включают в себя: 1) учебную программу - «Бизнес-анализ и прогноз развития» («Силабус»); 2) «План стратегических выгод», который используется в процессе экономического анализа и принятия управленческих решений в предпринимательской практике.

По мнению автора, данное руководство ориентировано на профиль экономики и управления бизнесом для приобретения образовательных программ бакалавриата и магистратуры. Современным профессорам и практикам в области стратегического управления будет также полезно проводить эффективные исследования и заниматься предпринимательской деятельностью.

Настоящее издание подготовлено на собственной родине, в Абхазо-Сухумском государственном университете, временно высланном. Естественно, уважаемый читатель находит в книге ошибки, неточности и так далее. Деловые комментарии, предложения и предложения для хороших коллег будут делаться с чувством глубокой благодарности. Пожалуйста, укажите вашу точку зрения по временному адресу: Тбилиси, Сабуртало, Политковская (бывшая Джикия) № 61

С глубоким уважением,
доктор экономических наук, Профессор Зураб Липартия

ნაწილი პირველი ბიზნეს-ანალიზისა და განვითარების პროგნოზირების თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები

თემა N1: „ფინანსური ინფორმაციების (ანგარიშგების) მიკროეკონომიკური ანალიზის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები.

✧ თემის სტრუქტურა:

1.1 მიკროეკონომიკური ანალიზის როლი და მნიშვნელობა ფინანსურ მენეჯმენტში;

1.2 ეკონომიკური ანალიზის ეტაპები, ფაქტორები და კვლევის მეთოდები;

1.3 მიკროეკონომიკური ანალიზის კონცეფციურ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები.

სემინარული მეცადინეობა N1 თემა: ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის მიზანი ამოცანები და გამოყენებითი მეთოდოლოგია.

თემის მიზანი:

1. გააცნობიეროთ ანალიზის როლი და მნიშვნელობა ფინანსურ მართვაში, მისი განვითარების ეტაპები, ფაქტორები, კვლევის მეთოდები და შეისწავლოთ მიკროეკონომიკური ანალიზის თეორიულ-მეთოდოლოგიური მიდგომები, ხერხები და ტექნიკა.

2. გამოიმუშაოთ ანალიტიკური აზროვნების უნარ-ჩვევები მმართველობითი გადაწყვეტილებების მისაღებად ფინანსურ მენეჯმენტში.

თემის შესწავლის შემდეგ, თქვენ შეძლებთ:

1 გააცნობიეროთ ეკონომიკური საქმიანობის პროცესში სისტემატიზირებული კრიტერიუმები, რომელიც ეკონომიკური თეორიის შესწავლის საგანია.

2 გააცნობიეროთ პრობლემათა „ტრიადა“: რა?, როგორ?, ვისთვის? და ეკონომიკური თეორიების მიმართულებები.

3 ჩამოაყალიბოთ მიკროეკონომიკური ანალიზის როლი ფინანსურ მენეჯმენტში.

4 დაახასიათოთ ეკონომიკური ანალიზის ეტაპები, ფაქტორები და კვლევის მეთოდების არსი.

5 წარმოადგინოთ ეკონომიკური ანალიზის კლასიფიკაციის არსი და თავისებურებანი.

6 განიხილოთ ანალიზის მათემატიკური მეთოდების არსი.

7 განავითაროთ ბიზნეს-საქმიანობის ფინანსური ანალიზის წარმოების უნარ-ჩვევები.

თემის ძირითადი კონცეფციური და საკვანძო საკითხები:

ეკონომიკური აზრის (თეორიის) განვითარების ასპექტები და შესწავლის საგანი; ეკონომიკური თეორიების ძირითადი მიმართულებები; ეკონომიკური ანალიზის ეტაპები, ფაქტორები, კვლევის მეწარმეობრივი საქმიანობის (ბიზნესის) „ფარული რეზერვები“; ანალიზის ტრადიციული ხერხები; ანალიზის მათემატიკური მეთოდების არსი; ფინანსური ანალიზის პრაქტიკული ასპექტები.

თემა 1: ფინანსური ინფორმაციების (ანგარიშგების) მიკროეკონომიკური ანალიზის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები

1.1 მიკროეკონომიკური ანალიზის როლი და მნიშვნელობა ფინანსურ მენეჯმენტში

ქვეყნის ეკონომიკის გარდამავალი პერიოდისათვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ეკონომიკური საქმიანობის ეფექტური ფუნქციონირება, რაც წარმოების მინიმალური დანახარჯებით მაქსიმალური ეკონომიკური ეფექტის მიღებაში გამოიხატება. ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის თეორიული საფუძველი, რამდენადაც ეკონომიკური თეორიაა, აქ მოკლედ განვიხილავთ ეკონომიკური აზრის განვითარების ასპექტებს, ეკონომიკური საქმიანობის პროცესში ადამიანთა ურთიერთობის კრიტერიუმების, ეკონომიკური ზრდის კანონზომიერებებისა და ფაქტორების ერთობლიობას, რომელიც მსოფლიოს ეკონომიკურ ლიტერატურაში ფართოდ არის გაშუქებული.

ტერმინი „ეკონომიკა“ ძველბერძნულად ნიშნავს „საოჯახო მეურნეობის წესების კრებულს“, მაგრამ ეკონომიკა თანამედროვე გაგებით უფრო ფართო ცნებაა. ჩვეულებრივ, ეკონომიკური საქმიანობის (სამეწარმეო) ქვეშ განიხილება ადამიანთა წარმოებრივი საქმიანობა - არსებული რესურსებისგან სხვადასხვა დოვლათის (სიკეთის) შექმნა, მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილების დაკმაყოფილება (მარტივი სქემა ასეთია: რესურსები - წარმოება - მოხმარება). ადამიანთა ურთიერთობის ერთობლიობა ეკონომიკური საქმიანობის პროცესში, რომელიც ეკონომიკური თეორიის შესწავლის საგანია, შეიძლება, სისტემად დაიყოს რამდენიმე კრიტერიუმის მიხედვით:

1) რესურსებისა და პროდუქციის მოძრაობის კრიტერიუმით. წარმოებიდან მოხმარებისკენ ადამიანთა ურთიერთობების ასპექტი აისახება მატერიალური დოვლათის (საქონელი, მომსახურება) წარმოების, განაწილების, გაცვლის და მოხმარების სფეროში;

2) რაციონალური ეკონომიკური გადაწყვეტილების მიღების კრიტერიუმით. ეკონომიკური სუბიექტების წინაშე წარმოებისათვის რესურსების შეზღუდულობის პირობები ეკონომიკური არჩევის დასაბუთებულობა და მათი რეალიზაცია, რომელიც გადაწყვეტილებათა რაციონალური არჩევის ძიების პროცესში აისახება, წარმოშობს ეკონომიკურ ურთიერთობათა კლასიფიკაციის აუცილებლობას მოქმედების ობიექტური, ლოგიკური ფაქტორებიდან გამომდინარე;

3) ეკონომიკური სისტემების განვითარებაზე ამა თუ იმ ფაქტორთა ზემოქმედების ხასიათის კრიტერიუმით. ეს ასპექტი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეკონომიკის განვითარების გაანალიზების დროს.

ეკონომიკური ურთიერთობები საზოგადოებრივ მეცნიერებაში ასეთნაირადაა წარმოდგენილი: უწინარეს ყოვლისა, როგორც ტექნიკურ-ეკონომიკური ურთიერთობები, როდესაც წარმოება და ადამიანთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება განისაზღვრება შრომის ტექნიკური დონით. ბუნებრივია, ტექნოლოგიური პირობების ჩამორჩენილობა, მისი დაბალი დონე რაციონალურ გადაწყვეტილებათა არჩევის თავისუფლებას ზღუდავს.

მეორე ჯგუფი, რომლებიც განსაზღვრავენ სისტემის სოციალურ-ეკონომიკურ ხასიათს, მის წინააღმდეგობისა თუ განვითარების სტიმულებს, წარმოდგენილია საკუთრებითი ურთიერთობებით ანუ დოვლათის (სიკეთის) მითვისების ურთიერთობით.

მესამე ჯგუფი კი მოიცავს საორგანიზაციო-ეკონომიკურ (მმართველობის) ურთიერთობებს, ეკონომიკის დამოკიდებულებას მისი ინსტიტუტებისაგან, ორგანიზაციისა და მართვისაგან. ეკონომიკის ფორმირების ბაზას სწორედ ისინი წარმოადგენენ. შესაბამისად, **ეკონომიკური თეორიის საგანი** შეიძლება შემდეგნაირად წარმოვადგინოთ: **ეკონომიკური თეორია** არის მეცნიერება ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემის შესახებ საზოგადოებაში და, როგორც მეთოდოლოგიური მეცნიერება, იგი მოწოდებულია, გამოიკვლიოს წარმოების და გაცვლის პრობლემები საზოგადოების განვითარებაში, განსაზღვროს ეკონომიკური ზრდის ფაქტორები, როგორც კვლავწარმოების დინამიკის (წარმოება, განაწილება, გაცვლა და მოხმარება), ასევე საზოგადოებრივი განვითარების სამომავლო ეტაპებზე.

აქვე მოგვყავს მსოფლიო ეკონომიკურ ლიტერატურაში მიღებული ეკონომიკური თეორიის ორიგინალური განმარტება (ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკური თეორიის საზოგადოდ მიღებული განმარტება არ არსებობს), რომლის თანახმად, იგი არის ცოდნის ერთობლიობა, რომელიც პასუხობს **ნებისმიერი საზოგადოებრივი სისტემისათვის დამახასიათებელ პრობლემათა „ტრიადას“**, კერძოდ:

1. **რა უნდა ვაწარმოოთ და რა რაოდენობით?** (რომელიც ახასიათებს წარმოების სტრუქტურას);

2. **როგორ უნდა ვაწარმოოთ?** (რომელიც ახასიათებს წარმოების ტექნოლოგიას, რესურსების გამოყენებას);

3. **ვისთვის იწარმოება?** (რომელიც ახასიათებს წარმოებული პროდუქტის მოხმარების სფეროს).

როგორც ცნობილია, თანამედროვე ეკონომიკური თეორიები, რომლებიც ჩამოყალიბდა XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში, წარმოდგენილია შემდეგი მიმართულებით: **ნეოკლასიკური, კეინზური, ინსტიტუციონალურ-სოციოლოგიური.**

ეკონომიკური თეორიის **ნეოკლასიკური** მიმართულება, ძირითადად, ჩამოყალიბებულია ინგლისელი ეკონომისტის **ალფრედ მარშალის** ნაშრომებში. ა.მარშალი (1842-1924 წწ) ფართოდ ცნობილია, როგორც **ფასების თეორიის** ფუძემდებელი. იგი ცდილობდა რა ზღვრული სარგებლიანობისა და წარმოების ხარჯების თეორიათა გაერთიანებას, იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ფასის განსაზღვრაში არც მოთხოვნა და არც მიწოდება პრიორიტეტული არაა: - მოთხოვნა და მოწოდების კატეგორიები საბაზრო ფასწარმოქმნის თანაბარუფლებიანი ელემენტები არიან.

ეკონომიკური მეცნიერების **ნეოკლასიკური** მიმართულება წარმოდგენილია:

ა) **მონეტარიზმი** ამერიკელი სწავლული ეკონომისტი ნობელის პრემიის ლაურეატი ეკონომიკის დარგში (1976წ) წიგნის „არჩევანის თავისუფლება“ ავტორი მილტონ ფრიდმენი თვლის, რომ ყველა უდიდესი ეკონომიკური რყევა ფულადი პოლიტიკის შედეგებით აიხსნება და არა მხოლოდ საბაზრო ეკონომიკის არასტაბილურობით; ამიტომ სახელმწიფოს ჩარევა საბაზრო ურთიერთობებში ძალიან ფრთხილი უნდა იყოს.

ბ) **ნეოლიბერალიზმის** (ლუდვიგ ფონ მიზესი და ფრიდრიხ კონ ჰაიეკი) **თანამედროვე** თეორიები. ნეოლიბერალიზმის თეორიაზე დაყრდნობით გერმანელმა სახელმწიფო და პოლიტიკურმა მოღვაწემ, ლუდვიგ ერჰარდმა (1897-1977წწ.) შექმნა და

პრაქტიკაში დანერგა საბაზრო მეურნეობის სოციალურად ორიენტირებული თეორია (მოცემულია წიგნში „კეთილდღეობა ყველასათვის“, რომელიც 1956 წელს გამოიცა).

ეკონომიკური თეორიის **კეინზური** მიმართულების ფუძემდებელია **ჯ.მ. კეინზი** (1883-1946 წწ.); მის მთავარ ნაშრომში „დასაქმების, სარგებლისა და ფულის ზოგადი თეორია“. (1936 წ.) გადმოცემულია ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირების პროგრამა. **ჯ.მ. კეინზმა** ჩამოაყალიბა **ერთობლივ მაჩვენებელთა**: ეროვნულ შემოსავლის, ინვესტიციების, მოხმარების, დანაზოგების და სხვა ურთიერთგანპირობებულობის **მაკროეკონომიკური ანალიზი**. იგი გამოაცხადეს კაპიტალიზმის გადამრჩენელად, ხოლო მისი თეორია-„კეინზურ რეველუციად პოლიტიკურ ეკონომიკაში“.

ეკონომიკური თეორიის ინსტიტუცინალურ-სოციოლოგიური მიმართულებების ყველა წარმომადგენელი (ტ. ვებლერი, ჯ. კომონსი, უ. მიტჩელი, ჯ.გელბრეითი) ეკონომიკას განიხილავს როგორც სისტემას, სადაც ურთიერთობები მეურნე სუბიექტებს შორის ეკონომიკური და არაეკონომიკური ფაქტორების ზეგავლენით ყალიბდება. რომელთა შორის, ამ მიმართულებაში მნიშვნელოვანია ტექნოლოგიურ-ეკონომიკური ფაქტორები, სხვადასხვა მოდიფიკაციით, კერძოდ: სოციალურ-ფსიქოლოგიური (ტ.ვებლერი), სოციალურ-სამართლებრივი (ჯ.კომონსი), კონიუნქტურა-მცოდნეობა (უ. მიტჩელი), განსაკუთრებული ადგილი თანამედროვე საზოგადოების გარდაქმნის, ტრანსფორმაციის პრობლემას უჭირავს.

თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერების მთავარ კომპონენტად „**ეკონომიკის**“ გვევლინება, რომელიც იძლევა „რეცეპტს“, თუ როგორ შეიძლება ყველაზე **ეფექტურად გადაიჭრას** საზოგადოების ეკონომიკური განვითარების, ზემოაღნიშნული „**ტრიადას**“- რა, **როგორ, ვისთვის?**- საკითხები. ამჟამად, „ეკონომიკის“ (რომელიც „მარჟინალიზმისა“ და კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის სინთეზირების ცდას წარმოადგენს) მრავალრიცხოვანი სახელმძღვანელოები გამოდის; მათ შორის ყველაზე პოპულარული **პ. სამუელსონის „ეკონომიკის“**, (რომელიც პირველად 1948 წელს გამოვიდა და დღემდე 16 გამოცემას გაუძლო. იგი თარგმნილია ქართულ ენაზე **პროფ. კ. ლურჯაიას** მიერ და გამოიცა 4 წიგნად 2000 წელს) რომელიც ახასიათებს:

- 1) სპეციალურ მეცნიერებას მიკრო, მაკრო და მეზო დონეზე, ეკონომიკის საბაზრო ფუნქციონირების პრინციპებს;
- 2) მეცნიერებას, რომელიც მარქსისტულ პოლიტიკურ ეკონომიასთან შედარებით, უფრო გამოყენებით ხასიათისაა;
- 3) სასწავლო დისციპლინათა ციკლს აშშ-ის, დასავლეთ ევროპის უმაღლეს სასწავლებლებში, რომელიც მოიცავს ასევე ეკონომიკურ თეორიას, ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიას და ეკონომიკური პრობლემების მიხედვით რიგ სპეცკურსებს.

თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკა, როგორც ეკონომიკური ლიტერატურის ანალიზიდან ვლინდება, ეფუძნება **პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური პრინციპების სისტემას**, რომლებსაც მიეკუთვნება:

1. პიროვნების ეკონომიკური თვითგამორკვევა. მეურნეობრობის საბაზრო სისტემისათვის დამახასიათებელია ინდივიდუალიზმი (პიროვნულობა), რომლის არსი ადამიანის პირადი თავისუფლების საფუძველზე მისი შემოქმედებითი პოტენციალში აისახება და ყოველ მოქალაქეს უფლებას აძლევს, გამოიყენოს, დააგროვოს და განკარგოს პირადი ქონება. ინდივიდუალიზმი საზოგადოებრივი წარმოების ერთ-ერთი საფუძველია.

2. მესაკუთრის უფლება (მიწაზე, მოძრავ და უძრავ ქონებაზე).
3. კონკურენტულ პირობებში საქმიანობის უზრუნველსაყოფად იურიდიული და ფიზიკური პირების ეკონომიკური თანასწორუფლებიანობის პრინციპის დაცვა.
4. მეწარმის ეკონომიკური თავისუფლება (დამოუკიდებლად განსაზღვროს საკუთარი წარმოების მოცულობა და სტრუქტურა, რეალიზაციის მოცულობა, ფასების დონე და ა.შ.).
5. შრომის, საქონლისა და კაპიტალის ბაზრის არსებობა (რესურსების გადანაწილების, გაცვლის საშუალება).
6. საბაზრო ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება (საგადასახადო და საინფორმაციო პოლიტიკა, მტკ-ს დაფინანსება, სოციალური დარგების დოტაცია, დემონოპოლიტიზაციის პოლიტიკის გატარება, ფულადი სისტემის სტაბილიზაცია და ა.შ.).
7. სოციალური დაცვის სისტემის შექმნა, რომელიც მიზნად ისახავს ეკონომიკის საბაზრო მოდელისათვის დამახასიათებელი უცილობელი ნეგატიური მოვლენების შესუსტების მექანიზმის შექმნას და მოიცავს: შემოსავლების რეგულირებას გადასახადების მეშვეობით, შრომის ანაზღაურების მინიმალური ზღვრის დაწესებას და მოსახლეობის ცხოვრების დონის დაცვას.

ამრიგად, საქართველოს ეკონომიკის გადასვლა საბაზრო ურთიერთობებზე დღის წესრიგში აყენებს ეკონომიკური პროცესებისა და საზოგადოებაში მომდინარე მოვლენების, მრავალგზის შესწავლილი და პრაქტიკაში დამკვიდრებულ სხვადასხვა ეკონომიკური კანონებისა თუ კატეგორიების ახლებურად გააზრებას; ახალ გარემოში ფუნქციონირებისათვის **ეკონომიკური ანალიზით** საქმიანობისთვის საჭირო სამართლებრივი და ეკონომიკური მექანიზმების შექმნას. **რომელიც შესაძლებელია ს წარმოებით.**

ეკონომიკური ანალიზის როლი საზოგადოებაში წარმოშობილი ეკონომიკური მოვლენების შემეცნებისთვის უმნიშვნელოვანესია, რომელიც მოვლენებისა და პროცესების ცოცხალ განჭვრეტას, აბსტრაქტულ აზროვნებასა და განზოგადებული დასკვნების საფუძველზე, საკვლევი მოვლენების შემდგომი განვითარებისათვის პრაქტიკული წინადადებების შემუშავებას მოიცავს. **ეკონომიკური ანალიზის მეშვეობით** ეკონომიკურ მოვლენებზე ცალკეული ფაქტორების რაოდენობრივი გავლენა შეისწავლება, რაოდენობრივი ცვლილებების თვისობრივში გადასვლით ახლი, პროგრესული აღმოცენდება და ამ ნიადაგზე შესაძლებელია მოვლენის განვითარების პროგნოზირება.

ცნება „**ანალიზი**“ ბერძნული სიტყვაა (ANALYSIS) და ნიშნავს მოვლენის, პროცესის დაშლას, დანაწევრებას მათი საფუძვლიანი შესწავლის მიზნით. იგი მეცნიერული კვლევის დროს უშუალო კავშირშია სინთეზთან (ბერძნულად-sintesis), რომელიც ნიშნავს შეერთებას, შეხამებას, შედგენას.

ზემოთ მოყვანილ მცნებებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკაში. ეკონომიკურ ანალიზში, რომელიც შეისწავლის კომპანიების (საწარმოთა) საქმიანობას, **ანალიზის ცნება** უნდა გავიგოთ, როგორც ეკონომიკური სუბიექტის საქმიანობის განმაზოგადებელ მაჩვენებელთა დაშლა, დანაწევრება, ხოლო სინთეზი - როგორც მიღებული ინფორმაციების შემდგომი განზოგადოება და შემაჯამებელი შეფასება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში აუცილებელი ხდება მრავალი ძირითადი ეკონომიკური კატეგორიის ტრადიციული გაგების გადასინჯვა, მართვის სამეუნეო

მექანიზმის რადიკალური გარდაქმნა. შესაბამისად, ეკონომიკური ანალიზის მოქმედი მეთოდის გარდაქმნა და აღრიცხვაში მიმდინარე რეფორმების აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანა.

ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის ამოცანები, ანალიზის მიზნებიდან გამომდინარეობს და მრავალფეროვანია იმისდა მიხედვით, თუ რა ფორმით ტარდება ანალიზი და რას წარმოადგენს კვლევის ობიექტი.

ცნობილია, რომ დასავლეთის ქვეყნების აღრიცხვის პრაქტიკაში გამოყოფენ:

Qა) მმართველობით აღრიცხვას, Bბ) ფინანსურ აღრიცხვას.

შესაბამისად, სამეურნეო საქმიანობის ანალიზის კვლევის ობიექტად გვევლინება სამმართველო ინფორმაციები და საწარმოს (ფირმის) ფინანსური ანგარიშგება. აქედან გამომდინარე, ანალიტიკოსების წინაშე გადასაჭრელ ამოცანაა:

1) კომპანიების მმართველობითი ინფორმაციების ანალიზის პროცესში:

- კომპანიების ბიზნეს-გეგმების (პროგრამების) და მათთან დაკავშირებული ნორმატივების ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების დადგენა;
- კომპანიების პროგრამების შესრულების ობიექტური ოპერაციული შეფასება;
- კომპანიის დანახარჯების სტრუქტურის დადგენა; მათი ფუნქციონალური და ეკონომიკური შინაარსის ანალიზის ჩატარება;
- მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსების რაციონალური გამოყენების შეფასება;
- კომპანიის შინაგანი ფარული რეზერვების გამოვლენა-გაზომვა; მათ გამოსაყენებლად ქმედითი ღონისძიების დასახვა და პრაქტიკაში დანერგვა.

2) კომპანიების ფინანსური ანგარიშგების ანალიზის პროცესში:

- ბალანსის მონაცემების საფუძველზე გრძელვადიანი და მიმდინარე აქტივების მდგომარეობის დადგენა და მათი ცვალებადობის კოეფიციენტების განსაზღვრა;
- დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების დინამიკის გამოკვლევა;
- მოგება-ზარალის მაჩვენებლების ცვალებადობაზე მოქმედი ფაქტორების დადგენა და მათი გავლენის შეფასება;
- კომპანიის საკუთარი კაპიტალის ცვლილების შეფასება.

– ფულადი სახსრების ნაკადების დადგენა და მათი დენადობის დაჩქარების გზების ძიება;

– საწარმოს ლიკვიდურობის (გადახდისუნარიანობის) გამოკვლევა, საწარმოს საერთო ფინანსური მდგომარეობის შეფასება და სხვა.

ამრიგად, ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის პროცესში, რომელიც წარიმართება ეკონომიკური ინფორმაციის სისტემის მაჩვენებელთა შესწავლა-შეფასებით, კერძოდ: საგეგმო, სააღრიცხვო, საანგარიშო და სხვა წყაროების საფუძველზე, შეისწავლება ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების ზემოქმედება საწარმოთა სამეურნეო პროცესებისა და საქმიანობის საბოლოო შედეგებზე, რომელიც მოიცავს მათში შემავალი ცალკეული ერთეულების (ფილიალების), რგოლების სამეურნეო საქმიანობებსაც. ეკონომიკური ანალიზის საშუალებით შესაძლებელი ხდება დასაბუთდეს მმართველობითი გადაწყვეტილების ოპტიმალურობის დონე და წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის პოზიციებიდან საწარმოს საქმიანობის შედეგები შეფასდეს.

1.2. ეკონომიკური ანალიზის ეტაპები, ფაქტორები და კვლევის მეთოდები

სამეწარმეო (ბიზნეს) საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზი, როგორც სპეციალური ეკონომიკური დისციპლინა, ჩამოყალიბდა ბიზნესის(საწარმოს) პრაქტიკული სამეწარმეო საქმიანობის მოთხოვნილებიდან გამომდინარე. კერძოდ, პრაქტიკულმა საქმიანობამ განაპირობა მმართველობითი ინფორმაციების ანალიზური დამუშავება, გეგმების შესრულების შეფასება, იმ შინაგანი და გარეგანი ფაქტორების შესწავლა, რომლებიც სამეწარმეო პროცესების მიმდინარეობაზე ზემოქმედებენ და საბოლოო შედეგებს განაპირობებენ.

ეკონომიკური ანალიზის განვითარება დაკავშირებულია მთლიანად ეკონომიკური მეცნიერების და მისი ცალკეული დარგების განვითარებასთან. ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების კვალობაზე ხდებოდა მისი დარგების დიფერენციაცია; შესაბამისად, **ეკონომიკური ანალიზი** ეკონომიკურ მეცნიერებათა **დიფერენციაციის** შედეგად **ჩამოყალიბდა**.

ეკონომიკურ ლიტერატურის კვლევა როგორც მოწმობს, ეკონომიკური ანალიზის ცალკეული საკითხები განიხილებოდა, უპირატესად, სააღრიცხვო დისციპლინების (საბუღალტრო აღრიცხვა და სტატისტიკა) მიერ, მაგრამ შემდგომში სამეწარმეო-ეკონომიკური საქმიანობის გაღრმავების კვალობაზე აუცილებელი გახდა ეკონომიკური ანალიზის, როგორც დამოუკიდებელი დისციპლინის, გამოყოფა.

საბაზრო მექანიზმებთან ადაპტირებული ეკონომიკური ანალიზისა და ანალიტიკურ-შემფასებელი სისტემებით მართვის პრობლემების განხილვისას ქართველი მეცნიერი, **აკადემიკოსი გ. ვ. პაპავა** აღნიშნავს, რომ დამოუკიდებელ სუვერენულ სახელმწიფოთა საბაზრო ეკონომიკების ურთიერთთან ჰორიზონტალური საბაზრო კავშირების გამო სამრეწველო ფირმების საქმიანობა მოიცავს არა მარტო ქვეყნის შიდა, არამედ სხვა ქვეყნებთან საბაზრო საინვესტიციო და საწარმოო-ტექნიკურ კავშირებსაც. ამგვარი ურთიერთობები თანამედროვე მარკეტინგის პოზიციებიდან მართვას მოითხოვენ.

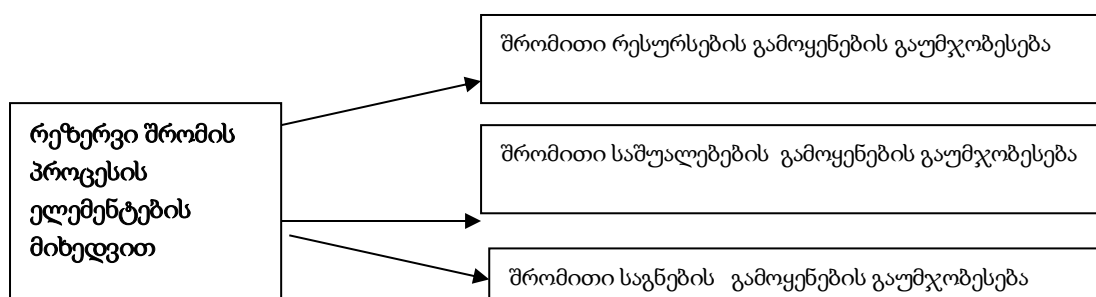
მარკეტინგის განვითარებამ, ფირმის „საწარმოო სისტემის“ ფორმირებამ (წარმოების ფუნქციასთან მარკეტინგის ფუნქციის შეუღლება) უნდა მიაგნოს წარმოების ფაქტორთა იმგვარ თანაწყობას, რომელიც პროდუქციაზე დანახარჯების შემცირებით დამატებითი პროდუქციის გამოშვების მარკეტინგულ ზღვარს კიდევ უფრო შორს გადაიტანს; ამგვარი რეაგირება, როგორც მეცნიერი გ.ვ. პაპავა მიიჩნევს, უნდა აისახოს მმართველობითი რაციონალიზმის ანალიზური შემფასებელი სისტემების მექანიზმის მეშვეობით. შესაბამისად, ანალიზის წარმოება უნდა განხორციელდეს ეკონომიკური ანალიზის დეტერმინირებული და არა ალბათობითი მეთოდებით.

ამრიგად, მოვლენების შეფასების აუცილებელ პირობა მათი ანალიზია. მატერიალური დოვლათის შესაქმნელად ადამიანების მიზანშეწოლილმა საქმიანობამ, რომელიც მეტად რთულ და მრავალმხრივ ეკონომიკურ პროცესებს მოიცავს, ასევე მისი მასშტაბების ზრდამ, მეოცე საუკუნის დასაწყისში ეკონომიკური ანალიზის საგნის გამოყოფა და დამოუკიდებელ სამეცნიერო დისციპლინად ჩამოყალიბება განაპირობა. ანალიზის ხერხებისა და მეთოდების შემდგომი განვითარება საზოგადოებისა და აზროვნების განვითარებასთან ერთად ვითარდება და თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკურ ანალიზს აქვს განვითარებული მეთოდოლოგიური სისტემა, რომელიც შემდგომ დახვეწასა და გაღრმავებას მოითხოვს.

ადამიანთა საზოგადოების განვითარებასთან ერთად ფართოვდება მეცნიერული ცოდნა საზოგადოებრივ მოვლენების კანონზომიერებათა შესახებ და, ბუნებრივია, ცალკეული მოვლენები ან მოვლენის კონკრეტული სახეები შესწავლის დამოუკიდებელ ობიექტად გვევლინება. დაგროვილი ცოდნის დიალექტიკური დიფერენციაციისა და ინტეგრაციის ნიადაგზე **ეკონომიკურ თეორიას** (პოლიტიკურ ეკონომიას) **გამოეყო სპეციალური მეცნიერებები**: ორგანიზაცია და მართვა, ეკონომიკური სტატისტიკა, ბუღალტრული აღრიცხვა, ფინანსები და კრედიტი, ეკონომიკური კიბერნეტიკა, ეკონომიკური ანალიზი და სხვა. **სპეციალურ მეცნიერებებს** გააჩნიათ კვლევის **კონკრეტული საგანი**, ისინი სწავლობენ რა საერთო კანონების მოქმედებას დარგის სპეციფიკურ პირობებში, იხილავენ ეკონომიკის ცალკეულ არსებით მხარეებს (ნიშნებს) უფრო დაწვრილებით თეორიულ და პრაქტიკულ ასპექტში. ცხადია, ეკონომიკურ ანალიზს, როგორც მეცნიერულ დისციპლინას, გააჩნია თავისი კვლევის საგანი, თუმცა მეცნიერ-ეკონომისტები მისი არსის განსაზღვრის შესახებ სხვადასხვა აზრისანი არიან.

გამოჩენილი ქართველი მეცნიერ-ეკონომისტი, **პროფესორი მერაბ ჯიქია ფინანსურ ანალიზს** განიხილავს, როგორც კომპანიის **ფინანსური სტრატეგიის** შემუშავების ინსტრუმენტს და მიუთითებს, რომ კონკრეტული საქმიანობის სფეროში წამყვანი პოზიციის დაკავება ფინანსების, წარმოების, პერსონალის მართვისა და საქმიანობის სხვა წამყვან სფეროებში გარკვეული მიზნების მიღწევას გულისხმობს. შესაბამისად, **სტრატეგიული ანალიზი** იძლევა შესაძლებლობას, დავადგინოთ, გააჩნია თუ არა კომპანიას დასახული მიზნის მისაღწევად საკმარისი ფინანსური რესურსები; ავირჩიოთ მიზნის მისაღწევი გზები, განვსაზღვროთ რისკ-ფაქტორები და თავიდან ავიცილოთ **არაეფექტური** ფინანსური გადაწყვეტილებების შედეგები, რასაც შეიძლება შეუქცევადი ხასიათი ჰქონდეს. მეცნიერი კომპანიის სტრატეგიული და ოპერატიული მართვის ურთიერთკავშირის წარმოდგენილ სქემაში აღნიშნავს: „**სტრატეგიული მართვის ფარგლებში ფინანსური ანალიზის როლი** მდგომარეობს დასახული მიზნობრივი ამოცანების მიღწევის დასაბუთებულობაში, ხოლო ოპერატიული მმართველობის მიხედვით–კონკრეტულ საანალიზო პერიოდში დასახული მიზნების მიღწევის ხარისხის შეფასებაში“¹.

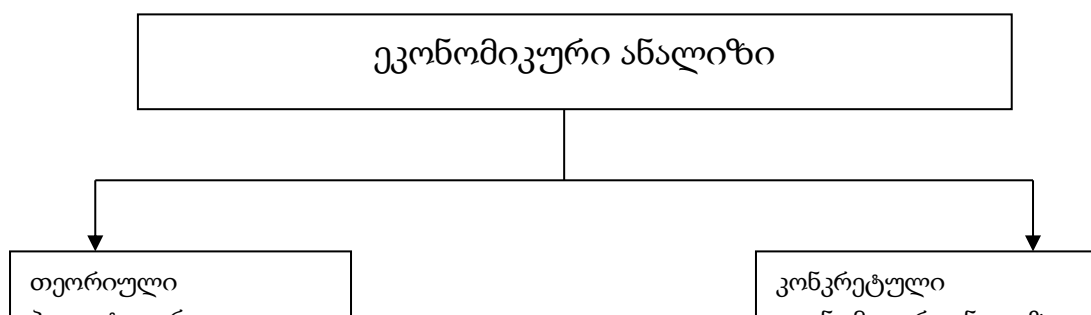
ეკონომიკაში ცნობილია **რეზერვების ორი სახე**: ა) საწარმოს სარეზერვო (ნორმატიული) მარაგები, რომელიც საწარმოს შეუფერხებელი ფუნქციონირებისთვისაა განსაზღვრული; ბ) გამოუყენებელი (ფარული) რეზერვები, რომლებიც ექვემდებარებიან „ამოცნობას“ და საწარმოში მათი გამოყენებით საქმიანობის ხარისხობრივი მახასიათებელი (თვითღირებულების შემცირება, რეალიზაციის მოცულობის გადიდება, შრომის ნაყოფიერების ზრდა) გაუმჯობესდება (იხ. ნახ. 1.1. **რეზერვების კლასიფიკაციის სქემა**). რეზერვთა კლასიფიკაციის შესაბამისად კომპანიაში უნდა მიმდინარეობდეს ეკონომიკური ანალიზი **ფარულ რეზერვთა** გამოსავლენად და ასამოქმედებლად. შემუშავებული ანალიზის ჩატარების პროგრამის შესაბამისად, რეზერვების კლასიფიკაცია შეიძლება ასევე ტექნოლოგიური ციკლის სტადიების, მარკეტინგის ფუნქციების, ნაკეთობათა ხარჯების შემცირებისა და ხარისხების მიხედვით და ა.შ.

ნახ. 1.1 რეზერვების კლასიფიკაციის ზოგადი სქემა.

ამრიგად, განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ქვეყნის ეკონომიკის, მისი ყველა დარგის, საკუთრების ფორმების შესაბამისად, სამეურნეო სუბიექტებისა და ყველა რგოლის მართვის რთული ფუნქციების შესრულებისათვის **ეკონომიკური ანალიზი მოწოდებულია**, შეიმუშაოს კონკრეტული, მეცნიერულად დასაბუთებული დასკვნები, რომლებსაც უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვთ სწორი მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებისთვის, ოპტიმალური ვარიანტების შერჩევისათვის და პროგნოზირებისათვის.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მეცნიერულად დასაბუთებული სტრატეგიული და ოპერატიული (მიმდინარე) გეგმების შედგენის მოთხოვნილება საკმაოდ იზრდება. ანალიზური ეკონომიკური გაანგარიშებიდან გამომდინარე, საფუძვლიანი ანალიზით მიღებული შედეგები ბიზნეს-გეგმის აუცილებელ მასალას და პერსპექტიული პროგნოზირების წყაროა.

ნახ.1. 2 ეკონომიკური ანალიზის კლასიფიკაციის სქემა.

დაგეგმის პროცესების შესაბამისად, იზრდება ეკონომიკური ანალიზის როლიც ეკონომიკური სუბიექტების განვითარების პროპორციებისა და საქმიანობის საბოლოო სამეურნეო-საფინანსო შედეგების ფორმირებაში, რომლებიც ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების ზემოქმედებით ყალიბდება და ეკონომიკური ინფორმაციის სისტემის საფუძველზე შეისწავლება.

ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის ობიექტებია კორპორაციის საქმიანობის ყველა მხარე: პროდუქციის, სამუშაოების, მომსახურების წარმოება და რეალიზაცია, დანახარჯები წარმოებაზე და რეალიზაციაზე, მოგება, რენტაბელობა და საფინანსო მდგომარეობა.

ანალიზის ობიექტია კომპანიის მიერ საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების, მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლოესი მიღწევების დანერგვის, ენერგიის ხარჯვის პროგრამული ნორმების, მომჭირნეობის რეჟიმის დაცვისა და სხვა საკითხები, რომლებიც კომპანიის სამეწარმეო საქმიანობის მიზნების გაუმჯობესებას უზრუნველყოფენ. კომპანიის შემადგენლი სტრუქტურული ერთეულები ასევე ანალიზის ობიექტია.

შესაბამისად, საბაზრო ურთიერთობებზე გადავლის პირობები გაზრდილ მოთხოვნილებას უყენებს ეკონომიკურ ანალიზს, რადგან იგი კორპორაციათა ფუნქციონირების შესწავლის, მართვისა და კონტროლის, შიდა ფარული რეზერვების გამოვლენისა და ამოქმედების კომპლექსური **გამოკვლევის ინსტრუმენტს** შეადგენს.

ქვემოთ მოგვყავს ეკონომიკურ ლიტერატურაში აღწერილი **ანალიზის საგნის კლასიფიკაციის სქემა (იხ.ნახ. 1.2)**

ეკონომიკური ანალიზის **კვლევის მეთოდის ძირითადი** მოთხოვნაა ყოველი გამოსაკვლევი ობიექტისადმი **სისტემური მიდგომა**. ანალიზის წარმოება მოიცავს საკვლევ

ობიექტზე სხვადასხვა ფაქტორთა გავლენის შემეცნებას და ზომის დადგენას, ლოგიკური თანმიმდევრობით და ფაქტორთა მემკვიდრეობითობის მიხედვით.

სიტყვა „**ფაქტორი**“ ლათინურიდან – factor - ნიშნავს შემქმნელს, მიზეზს. ხოლო „**ფაქტორების**“ ცნების ქვეშ იგულისხმება ის მიზეზები, რომლებიც ზემოქმედებენ მოცემულ კონკრეტულ მაჩვენებელზე ან მაჩვენებელთა მთელ რიგზე, იწვევენ მათ გარკვეულ ცვალებადობას.

წარმოების ეფექტიანობაზე მოქმედი ფაქტორების დეტალიზაცია და ფაქტორთა კვალიფიკაცია საშუალებას გვაძლევს, რომ ანალიზის პროცესში სრულყოფილად განვსაზღვროთ ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების ზეგავლენით კომპანიის მიღწევები და ნაკლოვანებები.

ფინანსური ანალიზის მეთოდებაში გამოიყოფა სამი ძირითადი მიმართულება:

1. **კოეფიციენტების მაჩვენებლების ანალიზი** საშუალებას იძლევა, ფინანსური მდგომარეობა შეფარდებითი მაჩვენებლების გამოყენების საფუძველზე დახასიათდეს. ანალიზის ჩატარების პრინციპებად გვევლინება:

- ა) მაჩვენებელთა ლოგიკური შერჩევა;
- ბ) მაჩვენებელთა გაანგარიშების სიმარტივე;
- გ) მაჩვენებელთა ინტერპრეტაციის სისწორე;
- დ) მაჩვენებლისა და კოეფიციენტების გამოყენება სამეწარმეო საქმიანობისთვის (ბიზნესისათვის).

კოეფიციენტების ანალიზის მეშვეობით განისაზღვრება ფინანსურ მაჩვენებელთა ურთიერთკავშირი.

2. **სტრუქტურული მაჩვენებლების ანალიზი** საშუალებას იძლევა, ჩავატაროთ ეკონომიკური მაჩვენებლების შედარებითი ანალიზი, გამოვავლინოთ ამ მაჩვენებლებს შორის შინაგანი დამოკიდებულება და ურთიერთ განპირობებულობა, რომელიც მეტი კონკრეტული დასკვნებისა და შესაბამის ღონისძიებათა შემუშავების შესაძლებლობას იძლევა.

3. **ტრენდული ანალიზის** საშუალებით დადგინდება **ფინანსური მაჩვენებლების ცვლილების (დინამიკის) ტენდენცია ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში.**

კომპანიების (ფირმების) ეფექტიანი ფუნქციონირება დამოკიდებულია იმაზე, თუ მეურნეობრიობის რომელი მექანიზმით იმართება ქვეყნის სახალხო მეურნეობა და საწარმოები. მმართველობის სამეურნეო დინამიკის ანალიზი განხილული აქვს **აკადემიკოსს გ. პაპავას**, რომელიც განასხვავებს მმართველობის სამეურნეო მექანიზმის შემდეგ სახეობებს: 1. მმართველობის მბრძანებლობით მექანიზმს (პროლეტარიატის დიქტატურის სახელმწიფო აპარატის პირობებში – 1956 წლამდე); 2. მმართველობის დისფუნქციურ მექრთამეობით მექანიზმს; 3. მომხმარებლის ბაზრის წარმომქმნელი დირექტიულ-ინდიკატური სინერგიული მართვის მექანიზმს; 4. სოციალურად თვითორიენტირებული (სინქრონიზებული) საბაზრო ეკონომიკის რეგულირებას დირექტიულ-ინდიკატურ სინერგიულ მექანიზმს და საფუძვლიანად განმარტავს, რომ „მმართველობის სამეურნეო მექანიზმზეა დამოკიდებული ეკონომიკური სუბიექტი,

რაოდენ მაქსიმალურად გამოამჟღავნებს საკუთარ უნარს, რაც შეიძლება მაღალხარისხოვნად იშრომოს, მაღალორგანიზებული ეფექტიანობით იმოქმედოს და ამით უზრუნველყოს სამართავი ობიექტის ფუნქციონირების მიყვანა სასურველ შედეგამდე“.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში კორპორაციის (საწარმოს), მეურნეობის გამძლეობის სუბიექტი (მენეჯერი) მმართველობას მარკეტინგული მექანიზმით უნდა ახორციელებდეს; რაც ნიშნავს, რომ მენეჯერს გააჩნია მართვის საკუთარი სტრატეგია სიტუაციისა და გარემოს მიხედვით (სამართავი ობიექტის გარემოცვად გვევლინება ბაზრის კონიუნქტურა, ეკოლოგია, დემოგრაფია, სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა და სხვა) და მისთვის დამახასიათებელია მაღალი პროფესიონალური ატრიბუტები: ვითარების ჭკრეტა ანალიზურ ჭრილში, პროგნოზირების უნარი, ადამიანთა საქმიანობის შეკავშირების უნარი და ა. შ.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში აღწერილია ანალიზის მეთოდის თავისებურებანი.

ანალიზის პირველი თავისებურება სწორედ საგეგმო, სააღრიცხვო და საანგარიშო მაჩვენებლების სისტემის გამოყენებაში ვლინდება, რომელიც განპირობებულია სამეურნეო მოვლენებისა და პროცესების ურთიერთკავშირით; ამასთან ბიზნეს-გეგმის მაჩვენებლები აღრიცხვისა და ანგარიშგების მონაცემების ფორმირებისა და შესწავლის წყაროა.

ანალიზის მეთოდის მეორე თავისებურება ვლინდება იმაში, რომ კორპორაციის ეკონომიკური ანალიზი იწარმოება არამარტო ბიზნეს გეგმის შესრულების ზოგადი, შემაჯამებელი დახასიათებით, არამედ ამ შედეგების დეტალიზაციის საფუძველზე: - გეგმის შესრულების მიმდინარეობა თვის, კვარტლის, წლის მანძილზე და დეტალიზაცია ადგილის მიხედვით ანუ გეგმის შესრულების მიმდინარეობა კორპორაციის შემადგენლობაში შემავალი ცალკეული ერთეულების, უბნების, რგოლების, ბრიგადების, მიხედვით. მაგალითად, ინვესტიციების დაბანდებათა გეგმის შესრულება უნდა გაანალიზდეს ცალკეული მიმართულებით (საწარმოო და არა საწარმოო დანიშნულების), სტრუქტურის, უმნიშვნელოვანესი ობიექტების მიხედვით; ასევე აუცილებელია - თვითღირებულების გეგმის საერთო შედარების შემდეგ თვითღირებულების (დანახარჯთა) ცალკეული მუხლებით. რაც აუცილებელია რეზერვების გამოსავლენად.

ანალიზის მეთოდის მესამე თავისებურებას წარმოადგენს მუშაობის ეკონომიკურ მაჩვენებლებს შორის ყოველმხრივი მიზეზობრივი დამოკიდებულების დადგენა, სხვადასხვა ურთიერთდაკავშირებულ ფაქტორთა დაჯგუფება და საწარმოს საბოლოო შედეგებზე გავლენის შეფასება. მაგალითად, შრომის მწარმოებლობის გავლენის დადგენა შესრულებული სამუშაოს მოცულობაზე და სხვა.

ეკონომიკური ანალიზის მეოთხე თავისებურება გამოიხატება ანალიზის წარმოებისადმი სისტემური მიდგომისა და კომპლექსური შესწავლის პრინციპების დაცვაში. სისტემური მიდგომა უშუალოდ დაკავშირებულია კომპლექსურ მიდგომასთან, რადგან ეს გულისხმობს საწარმოს საქმიანობის შესწავლას ცალკეულ მაჩვენებელთა (ეკონომიკის, ტექნიკის, ტექნოლოგიის, წარმოების ორგანიზაციის, სოციალური

განვითარების და ა.შ.) ურთიერთკავშირისა და ურთიერთ შეპირისპირების გათვალისწინებით.

ამრიგად, ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის მეთოდის მოთხოვნა აისახება ეკონომიკური მოვლენების შესწავლაში ურთიერთკავშირისა და ურთიერთშეპირობებულობის, მათ მუდმივ განვითარებაში ობიექტური ეკონომიკური კანონების მოთხოვნათა გათვალისწინებით, არსებულ წინააღმდეგობათა დროული აღმოჩენისა და დაძლევის მიზნის ასპექტში.

1.3. მიკროეკონომიკური ანალიზის კონცეფციურ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები

როგორც ცნობილია, ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის დაყოფა **შინაგანი და გარეგანი ანალიზის სახეობად** ქვეყნის სამეწარმეო საქმიანობის პოსტსოციალისტურ პერიოდში არ გამოიყენებოდა, რამდენადაც მათ შორის პრინციპული სხვაობა არ არსებობდა. ყველა ის ინფორმაცია, რომელსაც კომპანია, გაერთიანება თუ მისი ზემდგომი ორგანიზაცია იყენებდა, ეკონომიკური ანალიზისათვის მისაწვდომი იყო და **საგეგმო, საფინანსო, საკრედიტო** ორგანოებისა და **სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებები დაუბრკოლებლად იყენებდნენ**.

საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების გამოცდილება როგორც გვიჩვენებს, **საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობების დამკვიდრებამ გამოიწვია** მმართველობითი და საფინანსო ანალიზის მიზანი და ამოცანები, რომელიც ჩვენს მიერ ზემოთ აღინიშნა.

მმართველობითი ანალიზი (შიგა სამეურნეო) ანალიზის ისეთი სახეობაა, რომელიც კომპანიის (საწარმოს) მმართველობის ყველა საფეხურს, საწარმოს ქვედანაყოფს, მასში შემავალი ერთეულების, საამქროების, რგოლების, ბრიგადების საქმიანობას მოიცავს. მმართველობითი ანალიზის შედეგი ძირითადად განკუთვნილია შინაგანი მომხმარებლისათვის (საწარმოს მესაკუთრეები, მმართველები (მენეჯერები) თავის ქვესტრუქტურებით).

შინაგანი ანალიზის ინფორმაცია დახურულია (კონფიდენციალური ხასიათისაა), მკაცრი მიზნობრივი დანიშნულება აქვს. მმართველობითი ანალიზის მიზნობრივი დანიშნულება წარმოების ეფექტიანობის ამაღლების შინაგანი რეზერვების ძიება და საწარმოს მოგების მაჩვენებლების ზრდაა.

შინაგანი (შიდა საქარხნო, საფირმო) ეკონომიკური ანალიზი არსებითად განსხვავდება მთლიანად საწარმოს (ფირმის) საქმიანობის კომპლექსური ანალიზისაგან. ასე მაგალითად, საამქროების, უბნების, ბრიგადების საქმიანობის ანალიზისას ეფექტიანობის მაჩვენებლად განისაზღვრება არა მოგება და რენტაბელობა, არამედ პროდუქციის წარმოებაზე დანახარჯები. ანალიზი თავისი არსით ტექნიკურ-ეკონომიკური ანალიზია, რადგან აქ სრულად ვლინდება ეკონომიკის კავშირი წარმოების ტექნიკასა და ტექნოლოგიასთან.

ანალიზისათვის ფართო **ინფორმაციული ბაზის** არსებობა იძლევა შესაძლებლობას:

ა) შეისწავლეოდეს საკალკულაციო მონაცემების საფუძველზე პროდუქციის თვითღირებულებისა და მოგების ურთიერთკავშირი;

ბ) დადგინდეს რენტაბელობის დონეზე მოქმედ სხვადასხვა ფაქტორთა გავლენის არეალი;

გ) გაანალიზდეს კომპლექსური ხარჯების დინამიკა;

დ) შეფასდეს შრომითი რესურსებისა და სამუშაო დროის გამოყენების მაჩვენებლები და სხვა.

შინაგან და გარეგან ანალიზს, მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, აქვს **საერთოც და განმასხვავებელიც**: კერძოდ, მათი შედარებიდან ირკვევა, რომ ანალიზის ამ სახეებს შორის ერთ-ერთ მთავარი ფაქტორია ანალიზის ჩატარების მიზანი და მეთოდიკა.

ფინანსური (გარეგანი) **ეკონომიკური ანალიზი** ემყარება ნორმატიული აქტებით დადგენილი ანგარიშების მონაცემებს, რომელიც გამოქვეყნებას (საჯარო ინფორმაცია) ექვემდებარება.

წინა თავებში, როგორც უკვე აღინიშნა, **ფინანსური ანგარიშების კომპონენტები** განსაზღვრულია ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების (ბასს-ის) მოთხოვნების შესაბამისად; გარეგანი ინფორმაციის მომხარებელთა წრე უფრო ფართოა, მათ მიეკუთვნებათ: ინვესტორები, აქციებისა და ფასიანი ქაღალდის მფლობელები, კრედიტორები, დაქირავებული მუშაკები (პერსონალი), ბანკები, სამთავრობო ორგანოები (საგადასახადო სამსახური), საზოგადოებრივი ორგანიზაციები და სხვა.

ფინანსური ანალიზით შეისწავლება: საკვლევი ობიექტის მოგება და რენტაბელობა, საკუთარი და მოზიდული (ნასესხები) საშუალებათა გამოყენების ეფექტიანობა, ლიკვიდურობისა და ფინანსური მდგომარეობის მაჩვენებლები, კაპიტალისა და ფულადი სახსრების მოძრაობის დინამიკა და სხვა.

კომპლექსური ანალიზის ტრადიციული მეთოდების (ხერხების) მახასიათებლები

ეკონომიკური აზროვნების განვითარებას მსოფლიოში მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. მსოფლიოს გამოჩენილი ადამიანები, რომლებიც კაცობრიობის უკეთესი მომავლისათვის იბრძოდნენ და ქმნიდნენ გენიალურ და უკვდავ ნაწარმოებებს, თავიანთი ბრძნული **აფორიზმებით** გვაძლევენ იმის საშუალებას, რომ გავერკვეთ მოვლენებში, მივიღოთ კარგი ცოდნა, რათა საქმიანობის ნებისმიერ სფეროში თავიდან ავიცილოთ შესაძლო შეცდომები და მივიღოთ ეკონომიკური ეფექტის მომცემი რაციონალური გადაწყვეტილება. ამასთან დაკავშირებით, **ეკონომიკურ ლიტერატურაში** არაერთი მოაზროვნე და მათ შორის, **ილია ჭავჭავაძეც**, თავიანთ შემოქმედებაში გვერდს არ უვლიან

ეკონომიკის სფეროს. **ილია ჭავჭავაძეს** განხილული აქვს ეკონომიკური კვლევის ისეთი სპეციფიკური ხერხები, როგორიცაა „შედარების მეთოდი“, „საბუთიანობა“, „საფეხურებრივი კვლევა“, „საქმის შინაგანი ავკარგიანობის შესწავლა“, @ „სისტემური კვლევის მეთოდი“, @ „აბსტრაქტული კვლევის მეთოდი“ და სხვა.

დიდი ილია ქართველი ხალხის დუხჭირი ცხოვრების ძირითად მიზეზად ბუნებათა სარგებლობის ცოდნის დაბალ დონეს თვლიდა. „სხვა ქვეყნებში, სადაც ცოდნა აქვს ხალხსა, ოთხი დღის მიწა ისე აცხოვრებს ერთ ოჯახს, როგორც ჩვენში ოცისა და ორმოცი დღის პატრონი ვერ ცხოვრობს. რათა?“ – მიმართავდა ილია ჭავჭავაძე 118 წლის წინათ,

წინამძღვრიანთკარის სასოფლო-სამეურნეო სკოლის საზეიმო გახსნაზე დამსწრე საზოგადოებას - „განა იმითი, რომ ისინი მკლავ-მარღვით ჩვენა გვჯობიან? არა, იმათ ცოდნა აქვთ, ხერხი იციან. „ხერხი სჯობია ღონესაო“, - თქვენგანვე თქმულა და მართალიც არის.“ - ამ სიტყვების წარმოთქმიდან დიდი დრო გავიდა, ბევრი რამ შეიცვალა, მაგრამ ჩვენი ქვეყანა ისევ უმძიმეს ეკონომიკურ კრიზისს განიცდის, დიდი ილიას მოწოდება დღესაც აქტიურია.

აქვე მოგვყავს **ვაჟა-ფშაველას აფორიზმი**: „ადამიანის ფიქრის ერთ-ერთი საქებარი თვისებაა მოვლენათა მიზეზების ძიება“. ან კიდევ: „დაზოგვა დიდი შემოსავალია, ფულია ყველა მოქმედების სათავე და მიზეზი“ (ციცერონი).

ცნობილია **მეცნიერული კვლევის მეთოდები**: დაკვირვება და ექსპერიმენტი, ანალიზი და სინთეზი, განზოგადება და აბსტრაქცია, ინდუქცია და დედუქცია და სხვა; ხოლო ყველა მეცნიერებისათვის ძირითად მეთოდს **დიალექტიკური მატერიალიზმი** წარმოადგენს.

ეკონომიკური ანალიზის მეცნიერული კვლევის ზოგადი მეთოდი ძირითადად ემყარება **დიალექტიურ აზროვნებას**, რომლის საფუძველზე მას თავისი სპეციფიკური კვლევის მეთოდი გააჩნია.

მეთოდოლოგია მეცნიერებაა კვლევის მეცნიერული ხერხების შესახებ. **მეთოდი** კი არის ხერხების, პრინციპების ერთობლიობა, რომლის დახმარებითაც მიზნის მიღწევის გზები განისაზღვრება.

შემეცნების სხვადასხვა მეთოდი არსებობს: **პოზიტიური, ნორმატიული, მეცნიერული, აბსტრაქციული, ექსპერიმენტული** და სხვა.

პოზიტიური მეთოდი გულისხმობს ეკონომიკური მეცნიერების განსაზღვრული ფილოსოფიის შექმნას, ფაქტორთა სისტემატიზებისა და აღწერის, გამოცდილების, საბაზრო დაკვირვებათა საფუძველზე ეკონომიკური გარემოს კატეგორიებისა და კანონების განვითარების შესახებ ცოდნის ფორმულირებას.

ნორმატიული მეთოდი ითვალისწინებს ადამიანის პრაქტიკული საქმიანობის ანალიზს, რომელიც მაქსიმალური ეფექტიანობის პრინციპს ემყარება და იგი მიმართულია ისეთი შედეგების მიღწევისაკენ, რომელიც სამეურნეო საქმიანობის მონაწილე სუბიექტს სარგებლობას მოუტანს.

აბსტრაქცია საშუალებას იძლევა, გამოყოს ის საფუძველი, მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი, რომელიც სიტუაციის მართვის საშუალებას იძლევა. მეცნიერული აბსტრაქცია მოვლენათა არარსებითი მხარეების თვისებებიდან ყურადღების გადატანა (აბსტრაგირება) და მათში ძირითადის, ყველაზე მთავარის მოძებნაა, რომლის საფუძველზე ეკონომიკური კატეგორიები გამოიყვანება.

აბსტრაქტული აზროვნება წარმოშობს ანალიზისა და სინთეზის მეთოდს. ეკონომიკურ მოვლენათა ანალიზი გულისხმობს შესასწავლი მოვლენის ცალკეულ ელემენტებად დანაწევრებას და ყოველი მათგანის შესწავლას; სინთეზი კი გულისხმობს, რომ მოვლენის, თავდაპირველად, როგორც სხვადასხვა ნაწილებისაგან შემდგარის შესწავლას, ხოლო შემდეგ ელემენტების ერთ მთლიანობად შეერთებით და კეთდება ზოგადი დასკვნა.

ზემოთ მოყვანილი ანალიზის მეთოდის განსაზღვრების მრავალფეროვნების გათვალისწინებით აღვნიშნავთ, რომ ეკონომიკური ანალიზის მეთოდის არსი მისი სპეციალური ხერხების, წესებისა და პრინციპების ერთობლიობაში აისახება, რომელიც მიმართულია მოვლენების, პროცესების კვლევისა და შიგა საწარმოო რესურსების ამოქმედების გზების ძიებაში, მათი მეწარმეობითი საქმიანობის პროცესში ჩართვის მიზნით.

ანალიზის პროცესში ასევე გამოიყენება შემეცნების ისეთი ლოგიკური მეთოდები, როგორიცაა „ინდუქცია“ და „დედუქცია“.

„ინდუქცია“ აზროვნების ის მეთოდია, რომელიც ითვალისწინებს კერძო ფაქტებიდან ზოგადი დასკვნების გამოყვანას, ხოლო „დედუქცია“, ინდუქციის მეთოდის საპირისპიროდ, ზოგადიდან კერძო დასკვნების გამოყვანას გულისხმობს.

მეცნიერული კვლევის დიალექტიკური მეთოდი ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის პროცესში

როგორც უკვე აღინიშნა, ეკონომიკური ანალიზის მეცნიერული კვლევის ზოგადი მეთოდი **დიალექტურ** აზროვნებას ემყარება. აქედან გამომდინარე, ეკონომიკური ანალიზი ყველა ეკონომიკურ მოვლენას განვითარების პროცესში ურთიერთკავშირისა და ურთიერთ განპირობებულობაში განიხილავს. ანალიზის პროცესში გამოვლინდება ის ახალი, განვითარებადი, რაც კი პროგრესულია.

კომპანიის საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზის წარმოებისას მისი საქმიანობის ყველა მაჩვენებელი, გეგმის შესრულების პროცესები და მიღწეული შედეგები არა ერთმანეთისაგან იზოლირებულად, არამედ ურთიერთკავშირში და მათი განვითარების პროცესში უნდა შევისწავლოთ. ასევე გასათვალისწინებელია ის მდგომარეობა, რომ საწარმოს საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზის საგანს, კვლევის დიალექტიკური მეთოდიდან გამომდინარე, ეკონომიკური მოვლენის შესწავლის მისთვის დამახასიათებელი თავისებურებანი აქვს.

ეკონომიკური ანალიზის მეთოდების და სამუშაო ხერხების კლასიფიკაცია ეკონომიკურ ლიტერატურაში წარმოდგენილია ორ ჯგუფად (ნაწილად):

- 1. ეკონომიკური ანალიზის ტრადიციული ხერხები;**
- 2. ეკონომიკური ანალიზის მათემატიკური მეთოდები.**

ეკონომიკური ანალიზის ტრადიციული ხერხები. ეკონომიკური ანალიზის ძირითად ტრადიციულ ხერხებს მიეკუთვნება: დანაწევრების, დაჯგუფების, შედარების, ჯაჭვური ჩასმის, აბსოლუტური კავშირების, სხვაობის, წინაფაქტორების გავლენის მითვლის ხერხი, ბალანსური კავშირების, ინდექსური, შეფარდებითი და საშუალო სიდიდეების გამოყენების, მაჩვენებელთა კორექტირების და სხვა.

განვიხილოთ თითოეული მათგანის არსი:

1. დანაწევრების ხერხების არსი. დანაწევრების ხერხის მიზანია სინთეზური მაჩვენებლების (მაგ. თვითღირებულების, შრომის ნაყოფიერების და ა. შ.) დაშლა, დანაწევრება მარტივ შემადგენელ ნაწილებად, რათა უფრო ღრმად შევისწავლოთ მოვლენის არსი და უფრო კონკრეტული დასკვნები გავაკეთოთ. საანალიზო მოვლენის

დანაწევრების ზღვარი დამოკიდებულია ანალიზის მიზნისა და საკვლევი საგნის დანაწევრების შესაძლებლობაზე.

მოვლენის დანაწევრებას საფუძვლად უდევს მაჩვენებელთა შორის არსებული მიზეზი. შედეგობრივი კავშირი, რაც „დასაშლელი“ მაჩვენებლების დაგეგმვისა და აღრიცხვის ნორმატიული პრინციპების ღრმა ცოდნას მოითხოვს.

დანაწევრების შედეგად მიღებულ მაჩვენებლებში აუცილებელია, ხარისხობრივი და რაოდენობრივი ფაქტორები გამოიყოს; ფაქტორების სწორი დაჯგუფება შემდგომი ანალიზის სწორად წარმოდგენისათვის მნიშვნელოვანია.

განვიხილოთ დანაწევრების ეტაპები. **პროდუქციის თვითღირებულების ანალიზის წარმოების დროს**, უწინარეს ყოვლისა, საჭიროა განისაზღვროს დანაწევრების ნიშანი. შემდეგ დანაწევრების ეტაპების მიხედვით ელიმინირდება დანახარჯთა ის ელემენტები, რომელთა გავლენა უმნიშვნელოა საკვლევ სიდიდეზე, ხოლო რომელთა გავლენაც არსებითია, ისინი დავანაწევროთ უფრო ღრმად, თვითღირებულების ელემენტები – დანახარჯთა მუხლების მიხედვით (ე. ი. ჩავატაროთ დეტალიზაცია ადგილის მიხედვით), რაც საშუალებას მოგვცემს, მივიღოთ ზუსტი ინფორმაცია, თუ რა სახის დანახარჯები ახდენენ არსებით, დადებით ან უარყოფით გავლენას პროდუქციის თვითღირებულებაზე მათი წარმოქმნის ადგილის მიხედვით.

დეტალიზაცია ნიშნავს საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის რომელიმე განმაზოგადებელი მაჩვენებლის კერძო მაჩვენებლად დაშლას (დანაწევრებას) ადგილისა და დროის მიხედვით.

ამრიგად, დანაწევრების ხერხის გამოყენებით ანალიზის მიზნის მისაღწევად შესაძლებელი ხდება, შევიცნოთ ის ცალკეული ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს საწარმოს საქმიანობის ამსახველ განზოგადებულ მაჩვენებლებზე და რომელთა გათვალისწინება დაგეგმვასა და მართვაში აუცილებელია.

2. დაჯგუფების ხერხი. დაჯგუფების ხერხის მიაზანია: ა) დანაწევრების შედეგად მიღებული მაჩვენებლების დალაგება გენეტიკური კავშირების მიხედვით; ბ) გასაანალიზებელი ინფორმაციის დაჯგუფება ერთგვაროვანი ნიშნების (მაჯგუფებლის) მიხედვით. ასეთი დაჯგუფების მიზანია, ხელი შეუწყოს ანალიტიკოსს ეკონომიკური ინფორმაციის, როგორც ხარისხიანად გამოყენების, ასევე რეზერვების გამოვლენის საქმეში. მაჯგუფებელი ნიშნის სწორად ამორჩევას დიდი მეცნიერული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს, რაც ანალიტიკოსს ავალებს, რომ საკვლევი მოვლენა დაჯგუფებამდე გაიაზროს.

პრაქტიკიდან ცნობილია, რომ დაჯგუფების ხერხს მრავალ მეცნიერულ დისციპლინაში (სტატისტიკა, მათემატიკა და სხვა) სხვადასხვა ფორმით იყენებენ. გარდა ზემოთ აღწერილი მაჩვენებელთა დანაწევრების შედეგად მიღებული ელემენტების დაჯგუფების, პრაქტიკაში ნორმატიული მასალებით წინასწარ განსაზღვრულ გეგმურ და ფაქტობრივ დაჯგუფებას იყენებენ. ასე მაგალითად, წარმოებაში გაწეული დანახარჯების დაჯგუფება ნორმატიული მასალებით დადაგენილია, რომ ისინი ხარჯების ეკონომიკური

ელემენტებისა (შინაარსის) და ხარჯების ფუნქციური დანიშნულების (საკალკულაციო მუხლების) მიხედვით უნდა დავაჯგუფოთ.

ბალანსები დაჯგუფების წესის გამოყენების ერთ-ერთი ვარიანტია. ასე, მაგალითად, საწარმოს აქტივების (საწარმოს საშუალებების) დაჯგუფება მოკლევადიან და გრძელვადიან აქტივებად ან წყაროების (ვალდებულების) დაჯგუფება მოკლევადიან და გრძელვადიან ვალდებულებად და ა. შ.

საწარმოს საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზის წარმოების პროცესში შესაძლებელია უამრავი შემთხვევა ისეთი სახის დაჯგუფებებისა, რომელიც წინასწარ არაა განსაზღვრული. მაგალითად, მუშებს, რომლებიც სანარდო ანაზღაურების ფორმით გამოიმუშავენ შრომის ანაზღაურებას, გამოიმუშავენ ნორმებისა და სამუშაოს შესრულების ხარისხის მიხედვით აჯგუფებენ.

ამრიგად, დაჯგუფებასა და მაჯგუფებელი ნიშნის შერჩევას პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნია. პრაქტიკიდან კარგადაა ცნობილი, რომ ერთი და იგივე მასალა დაჯგუფების სხვადასხვა წესების გამოყენების დროს დიამეტრულად საწინააღმდეგო დასკვნებს იძლევა.

3. შედარების ხერხი. დანაწევრების ხერხის გამოყენებით მიღებული ინფორმაცია არ იძლევა თითოეული ფაქტორის გავლენის მიმართულებისა და ინტენსივობის დადგენის საშუალებას. შედარების ხერხის გამოყენებით ეს პრობლემა ნაწილობრივ გადაწყდება. შედარების ხერხის მეშვეობით უნდა დადგინდეს საკვლევი (საანგარიშო) ინფორმაციის ცვალებადობა შესადარ (საბაზო) მაჩვენებლებთან მიმართებაში. რამდენადაც ანალიზის პროცესში სხვადასხვაგვარი ინფორმაცია სხვადასხვა ჭრილში ედარება, მიზანშეწონილია შედარებათა რამდენიმე სახედ დაყოფა:

- ა) ფაქტობრივი მაჩვენებლების შედარება გეგმიურ მაჩვენებლებთან;
- ბ) მაჩვენებლების შედარება დროში (დინამიკის შესაფასებლად);
- გ) ობიექტების შედარება.

შედარებისათვის აუცილებელი პირობაა მაჩვენებლების შესადარისობა. მაგალითად, საწარმოში გამოშვებული პროდუქციის შედარებისათვის აუცილებელია შემდეგი წესები დაცვა:

- 1) მთელი გამოშვებული პროდუქცია პირობით ერთეულებში გადავიდეს;
- 2) მთელი ასორტიმენიდან შესადარი ჯგუფები გამოიყოს;
- 3) ტექნოლოგიური ოპერაციები გამოცალკევდეს;
- 4) უცვლელი (საბითუმო) ფასები გამოიყენებოდეს;
- 5) შესადარი მაჩვენებლები ერთიანი მეთოდიკით დაანგარიშდეს და სხვა.

შესაბამისობაში მოყვანილი მაჩვენებლები შედარების შედეგად, შესაძლოა, გადაიხაროს, კერძოდ:

1. შესადარი მაჩვენებლები ერთმანეთს ემთხვევა. მაგალითად, საბაზისო პერიოდის წარმოებული საერთო პროდუქციის მოცულობა (რაოდენობა) Q_0 ტოლია საანგარიშგებო პერიოდში წარმოებული საერთო პროდუქციის მოცულობისა (რაოდენობისა) Q_1 , ე. ი. $Q_0 = Q_1$, $\Delta = 0$;

2. საბაზისო მაჩვენებელი საანგარიშოზე მეტია; ჩვენს მაგალითში $Q_0 > Q_1$ ე. ი ცვლილება $\Delta = -K$ (შედეგი უარყოფითია).

3. საბაზისო მაჩვენებელი საანგარიშო პერიოდის შესაბამის მაჩვენებელზე ნაკლებია; ე. ი. $Q_0 < Q_1$ ცვლილება $\Delta = +K$ (შედეგი დადებითია).

შედარების შედეგად გამოვლენილი გადახრის სიდიდე ანალიზის შემდგომი კვლევის საგანია; ამდენად, უნდა დადგინდეს ამ გადახრათა გამომწვევი ფაქტორების რაოდენობა და თითოეული ფაქტორის გავლენის სიდიდის განსაზღვრა.

ამრიგად, შედარებით, რომელიც ეკონომიკური ანალიზის ძირითად სამუშაო ხერხია, შესაძლებელია, ეკონომიკურ მოვლენათა განვითარება და მიღწეული შედეგები დადგინდეს.

4. **ელიმინირების ხერხი.** ცნება „ელიმინირება“ - ლათინურიდან ნიშნავს განტოლებათა სისტემიდან უცნობი წევრების თანდათან გამორიცხვას. ანალიზის პროცესში გამოიხატება არა ფაქტორი, არამედ მისი გავლენის სიდიდე.

ელიმინირება საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის რომელიმე განმაზოგადებელ მაჩვენებლებზე მოქმედ სხვადასხვა ფაქტორთაგან ერთის გამოყოფას და დანარჩენებზე გავლენის გამოთიშვას ეწოდება. ელიმინირების პრინციპზეა აგებული საკვლევ სიდიდეზე მოქმედ ფაქტორთა გავლენის სიდიდის გამზომი ისეთი ხერხები, როგორიცაა: ჯაჭვური ჩასმის, აბსოლიტური სხვაობისა და წინა ფაქტორების გავლენის მითვლის ხერხები (ეს უკანასკნელი ცნობილმა ქართველმა ანალიტიკოსმა დოც. ნ. დგებუაძემ დაამუშავა).

5. **ჯაჭვური ჩასმის ხერხი.** ელიმინირების პრინციპზე აგებული ხერხების გამოყენების აუცილებელი პირობა შემდეგში მდგომარეობს: პირველ რიგში, საკვლევ სიდიდეზე მოქმედ ფაქტორებს შორის უნდა არსებობდეს მტკიცე ფუნქციური დამოკიდებულება და მეორე, საკვლევ სიდიდეზე მოქმედ ფაქტორთა სიდიდე თანმიმდევრულად იზომება, ე. ი. თითოეული ფაქტორის საგეგმო (საბაზო) მაჩვენებელი თანმიმდევრულად იცვლება ფაქტობრივი სიდიდით. აღსანიშნავია, რომ **გაანგარიშებათა რიცხვი** საკვლევ ფაქტორთა რიცხვზე ყოველთვის ერთით მეტია.

ჯაჭვური ჩასმის ხერხის გამოიყენებისას, ამა თუ იმ ეკონომიკური მაჩვენებლის საბოლოო შედეგზე ცალკეულ ფაქტორთა გავლენის გაზომვისთვის, გაანგარიშებას შემდეგი თანმიმდევრობით აწარმოებენ:

- პირველ გაანგარიშებაში ყველა ფაქტორი გეგმური ან საბაზისო მაჩვენებლით არის წარმოდგენილი.

- მეორე გაანგარიშებაში რიგით პირველი (გეგმური) ფაქტორი იცვლება ფაქტიურით, დანარჩენი კი გეგმური რჩება. ამ შეცვლის შედეგად, მეორე გაანგარიშების ნამრავლს აკლდება პირველი გაანგარიშების ნამრავლი, მიღებული შედეგი (სხვაობა) არის რიგით პირველი ფაქტორის გავლენის სიდიდე.

- მესამე გაანგარიშებაში, რიგით მეორე (გეგმური) ფაქტორი იცვლება ფაქტიურით, რომლის შემდეგ პირველი და მეორე ფაქტორები გაანგარიშებაში წარმოდგენილი არიან ფაქტობრივი მაჩვენებლით, ხოლო შემდგომი დანარჩენი გეგმიურია. მესამე გაანგარიშების ნამრავლს აკლდება წინა გაანგარიშების (მეორეს) ნამრავლი. მიღებული შედეგი (სხვაობა)

არის მეორე ფაქტორის გავლენის სიდიდე და ა. შ. გრძელდება მომდევნო ფაქტორის ფაქტიური სიდიდეებით ჩანაცვლება (ჩასმა). გაანგარიშების ასეთი თანმიმდევრობა გრძელდება ბოლო ფაქტორის გავლენის სიდიდის განსაზღვრამდე. საბოლოო შედეგების შემოწმებისას ყველა ფაქტორის გავლენის ჯამი ტოლი უნდა იყოს საერთო გადახრისა (ჩვენს პირობებში, ფაქტობრივ და გეგმიურ მაჩვენებლებს შორის სხვაობისა).

ჯაჭვური ჩასმის ხერხის ყველაზე გავრცელებული ვარიანტია **აბსოლუტური სხვაობის ხერხი**, რომლის გამოყენებაც ამარტივებს გაანგარიშებას და უფრო პრაქტიკულია. აბსოლუტური სხვაობის ხერხის გამოყენების პრინციპია: საკვლევ სიდიდეზე მოქმედი თითოეული ფაქტორის გავლენის გასაზომად საჭიროა, გამოსაკვლევ ფაქტორის გეგმიურ და ფაქტიურ სიდიდეებს შორის აბსოლუტური სხვაობა ვიპოვოთ. (მაგ. საერთო პროდუქციის მოცულობაზე მუშების საშუალო სიობრივი რიცხვის გავლენის გასაზომად სხვაობა მუშების გეგმიურ (X_0) და ფაქტობრივ (X_1) სიობრივ რიცხვებს შორის ე.ი. ($X_1 - X_0$) და მიღებული სიდიდე გავამრავლოთ ამ ფაქტორის წინ მდგომ და მის მომდევნო ყველა გეგმიურ ფაქტორთა სიდიდეზე. ჩვენი მაგალითისათვის საერთო პროდუქციის მოცულობაზე ასევე გავლენას ახდენს ერთი მუშის მიერ ნამუშევარი დღეები წელიწადში, შესაბამისად, ($Y_1 - Y_0$) და ერთი მუშის საშუალო დღიური შრომის მწარმოებლურობა; შესაბამისად, ($Z_1 - Z_0$). მოცემულ შემთხვევაში თითოეული ფაქტორის გავლენა ფორმულების მიხედვით შეიძლება შემდეგნაირად წარმოვადგინოთ:

* **პირველი გაანგარიშება** ე. ი. პირველი ფაქტორის – მუშების საშუალო სიობრივი რიცხვის გავლენის სიდიდე იწარმოება:

$$(X_1 - X_0) \cdot Y_0 \cdot Z_0;$$

* **მეორე გაანგარიშება** ე. ი. მეორე ფაქტორის – ერთი მუშის მიერ წელიწადში ნამუშევარი დღეების გავლენის სიდიდე იწარმოება:

$$(Y_1 - Y_0) \cdot X_1 \cdot Z_0;$$

* **მესამე გაანგარიშება** ე. ი. მესამე ფაქტორის – ერთი მუშის მიერ საშუალო დღიური შრომის მწარმოებლურობის გავლენის სიდიდე იწარმოება:

$$(Z_1 - Z_0) \cdot X_1 \cdot Y_1;$$

ფაქტორთა გავლენის ჯამი ტოლი უნდა იყოს საკვლევ მოვლენის საერთო გადახრისა.

ჯაჭვური ჩასმის ვარიანტებად განიხილება ასევე პროცენტების სხვაობის და წინა ფაქტორის გავლენის მითვლის ხერხები.

პროცენტების სხვაობის ხერხი. პროცენტების სხვაობის ხერხის მიხედვით საკვლევ სიდიდეზე თითოეული განსაზღვრული ფაქტორის გავლენის სიდიდე, რომელიც პროცენტების მეშვეობით არის გამოსახული, უდრის გამოსაკვლევ ფაქტორისა და მის წინა ფაქტორების ხაზით გეგმის შესრულების პროცენტს გამოკლებული მხოლოდ გამოსაკვლევ ფაქტორების ხაზით გეგმის შესრულების პროცენტი.

გავლენის პროცენტებიდან გავლენის აბსოლუტური თანხის მისაღებად საკმარისია, ამ პროცენტზე გამრავლდეს საკლები მოვლენის გეგმიური სიდიდე.

წინა ფაქტორის გავლენის გათვლის ხერხი. ამ ხერხის ზოგადი წესის მიხედვით, თითოეული განმსაზღვრელი ფაქტორის გავლენა უდრის: გამოსაკვლევ მოვლენის

სიდიდეს პლუს გამოსაკვლევი ფაქტორის ყველა წინა ფაქტორის გავლენის სიდიდე და მთელი ეს ჯამი გამრავლებული სწორედ გამოსაკვლევი ფაქტორის ხაზით გეგმის გადამეტების პროცენტზე.

6. საბალანსო ხერხი. ბალანსური კავშირების მეთოდის გამოყენება საშუალებას იძლევა, ბალანსის მონაცემების მეშვეობით გავანალიზოთ საწარმოთა ძირითადი და საბრუნავი საშუალებები, მათი წარმოქმნის წყაროებთან მტკიცე კავშირში. ეკონომიკურ ანალიზში საბალანსო ხერხით ხდება ანგარიშგების ფორმების შევსების რეალობის დადგენა, სამუშაო დროის, საწარმოთა სიმძლავრეების, მარაგების რაციონალური გამოყენებისა და სხვა მაჩვენებლების შეფასება.

საბალანსო მეთოდის მიხედვით ცალკეულ მაჩვენებლებს შორის კავშირი გამოიხატება ჯამების თანასწორობით (ბალანსით). მაგალითად, საწარმოში პროდუქციის რეალიზაციის წლიური მოცულობა გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულით (სასაქონლო ბალანსის ფორმულა 1.1.):

$$N_{\text{რეალ. მოცულობა}} = N_{\text{გამოშვებ. პროდუქც.}} + N_{\text{საწყისი მარაგის ნაშთი}} - N_{\text{საბოლოო მარაგის ნაშთი}}$$

სადაც, $N_{\text{რეალ.}}$ – პროდუქციის რეალიზაციის წლიური მოცულობა

$N_{\text{გამოშვებ. პროდუქც.}}$ – მოცემული წლის განმავლობაში გამოშვებული პროდუქციის მოცულობა;

$N_{\text{საწყისი მარაგის ნაშთი}}$ – წლის დასაწყისისათვის პროდუქციის მარაგის ღირებულება;

$N_{\text{საბოლოო მარაგის ნაშთი}}$ – წლის დასასრულს საწარმოში არსებული პროდუქციის მარაგის ღირებულება.

ამრიგად, ანალიზის პროცესში „საბალანსო კავშირის ხერხების“ გამოყენება საშუალებას გვაძლევს, დავადგინოთ და ავხსნათ მათი გამომწვევი ობიექტური თუ სუბიექტური ფაქტორების მოქმედების მიზეზი, გამოვავლინოთ რეზერვები ოპტიმალური მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებად.

7. საშუალო სიდიდეები. ანალიზის პროცესში საშუალო სიდიდეები ერთგვაროვან მაჩვენებელთა განზოგადებული დახასიათებისათვის გამოიანგარიშება. მაგ. ძირითადი საშუალებების (ფონდების) საშუალო კვარტალური და წლიური ღირებულება, საშუალო ხელფასი, საშუალო გამომუშავება და სხვა.

ეკონომიკური გაანგარიშების დროს გამოიყენება საშუალო სიდიდეები:

1. საშუალო არითმეტიკული სიდიდე; 2. საშუალო გეომეტრიული სიდიდე.

* მარტივი არითმეტიკული საშუალო გამოიანგარიშება ფორმულით:

$$\bar{X}_{\text{საშ}} = \frac{X_1 + X_2 + X_3 + \dots + X_{n-1} + X_n}{n} = \frac{\sum X}{n} \quad (1.2)$$

სადაც $\bar{X}_{\text{საშ}}$ – არითმეტიკული მარტივი საშუალო სიდიდეა;

$X_1, X_2, \dots, X_n$ - მდე, მოვლენის რიცხვითი მაჩვენებელია $X_1 - X_n$ - მდე

n _ შესაკრებთა რაოდენობის გამომხატველი რიცხვია.

* შეწონილი არითმეტიკული საშუალო გამოიანგარიშება ფორმულით:

$$X = \frac{X_1 f_1 + X_2 f_2 + \dots + X_n f_n}{f_1 + f_2 + \dots + f_n} = \frac{\sum Xf}{\sum f} \quad (1.3)$$

სადაც X _ საშუალო შეწონილი სიდიდე;

$X_1, X_2, \dots, X_n$ - მაჩვენებლების რიცხვითი მნიშვნელობაა;

$f_1, f_2, \dots, f_n$ - ერთი და იმავე მაჩვენებლების გამეორების, წონის მაჩვენებელს შეადგენს დინამიკის მწკრივში (f წონა, სიხშირე).

8. ინდექსების არსი. ინდექსები ეკონომიკური ანალიზის პროცესში მრავალმრივ გამოიყენება. ინდექსების საშუალებით შეიძლება დავახასიათოთ პროდუქციის გამოშვების, თვითღირებულების, ფასების, შრომის ნაყოფიერების და სხვა მნიშვნელოვანი მაჩვენებლების დინამიკა და ზრდის ტემპები.

ინდექსის (ლათინურიდან Index _ უჩვენებს) მეთოდი ეფუძნება შეფარდებით მაჩვენებლებს, რომლებიც უშუალოდ თანაზომადი სიდიდეების თანაფარდობას გამოხატავენ. ასეთ მაჩვენებელს ინდივიდუალურ ინდექსს უწოდებენ, რომელსაც სიმბოლოთი აღნიშნავენ, მაგალითად $i_p = p_1 : p_0$ არის ფასის ინდივიდუალური ინდექსი, სადაც p_1 მრიცხველი, სააგარიშო პერიოდის ფასების სიდიდეა, ხოლო p_0 – მნიშვნელი, საბაზისო პერიოდის ფასების მაჩვენებელი; ინდექსებს, რომლებიც ახასიათებენ რთული მოვლენების თანაფარდობას, ეწოდება საერთო (ჯგუფური) ინდექსები.

ინდექსის მეთოდის გამოყენებისას საბაზისო ინდექსის გამოსაანგარიშებლად შესაძარ ბაზად აიღება 100, სხვა შემდგომი მაჩვენებელი აისახება პროცენტებით საბაზისო სიდიდესთან, ხოლო ჯაჭვური ინდექსის მაგალითი შეიძლება იყოს პროდუქციის გამოშვების ზრდის ტემპების ცხრილი, სადაც შესაძარ ფასებში ყოველი წლის პროდუქცია წინა წლისას შეეფარდება.

ინდექსების თეორია ვრცლად არის განხილული სტატისტიკის სახელმძღვანელოებში რაც, უპირველეს ყოვლისა, განპირობებულია მათი პრაქტიკული მნიშვნელობით. მაგალითად, თუ საჭიროა საქონლის ღირებულების დინამიკის შეფასება საკვლევ პერიოდში საბაზოსთან შედარებით, მაშინ აიგება საერთო (აგრეგატული) ინდექსი, რომელშიც აუცილებელია ორი მაჩვენებლის განაწილება; ესენია საინდექსო და თანაზომადი სიდიდეები. მაგალითად, პროდუქციის ფიზიკური მოცულობის აგრეგატული ინდექსი ასე გამოიხატება

$$I_q = \sum q_1 p_0 \div \sum q_0 p_0 \quad (1.4)$$

სადაც q_1, q_0 _ საანგარიშო და საბაზისო პერიოდების პროდუქციის რაოდენობა (საინდექსო მაჩვენებელია, იგი ცვალებადია) ხოლო p_0 საბაზისო პერიოდის ფასების სიდიდის მაჩვენებელია, რომელიც თანაზომიერი და უცვლელია სიდიდეა (მუდმივი სიდიდეა).

ამრიგად, ეკონომიკურ ანალიზში საინდექსო მეთოდის გამოყენებით აწარმოებენ:

ა) მაჩვენებელთა განზოგადებას, უთანაზომო მაჩვენებლებით თანაზომადობის უზრუნველყოფას; B

ბ) ანალიზური ამოცანების გადაწყვეტას, ფაქტორთა გავლენის სიდიდის დადგენას.

9. კოეფიციენტის არსი. კოეფიციენტები წარმოადგენს სიდიდეებს, რომლებიც მიიღება ორი ურთიერთდაკავშირებული მაჩვენებლის სიტუაციის ცვლილებანი შესყიდვების და გაყიდვების წარმოების პერიოდში. მაგალითად, საწარმოს ფასების შედარება საბაზრო ფასებისადმი, რათა გამოვლინდეს ბუღალტრულ ანგარიშგებაში ასახული რეალიზაციის მოცულობიდან გადახრის სიდიდე შესაბამისი საქონლის მიმართებაში. კორექტირებას საჭიროებს ასევე მარაგების სიდიდე, რომელშიც აღირიცხება სხვადასხვა მეთოდების („ლიფო“, და სხვა) გამოყენებით.

მეორე ჯგუფი. ეკონომიკური ანალიზის მათემატიკური მეთოდები.

ეკონომიკური ანალიზის პროცესში მათემატიკური მეთოდების გამოყენებით მოვლენების მხოლოდ რაოდენობრივ მხარეს გამოიკვლევენ, მაგრამ მათი როლი ეკონომიკურ ანალიზში სულ უფრო მეტად იზრდება. ეკონომიკურ მაჩვენებელთა ფაქტორული ანალიზის დროს ცალკეულ ფაქტორთა გავლენის, ასევე პერსპექტიული ანალიზის, პროგნოზების საწარმოებლად აუცილებელია მათემატიკური მეთოდების გამოყენება.

კონკრეტული ამოცანების გადაწყვეტის პროცესში, რომელიც შესაძლებელია ეკონომიკური და ტექნიკური საშუალებათა გაერთიანებით, ფართოდ გამოიყენება გრაფიკული მეთოდი, კორელაციური – რეგრესული მეთოდი, წრფივი (ხაზოვანი) პროგრამირების მეთოდი, მასიური მომსახურების თეორია, მატრიცული მეთოდი, თამაშების თეორია და სხვა. ყველა ეს მეთოდი გადმოცემულია უმაღლესი მათემატიკის, ალბათობის თეორიის მათემატიკური სტატისტიკის თუ პროგრამირების კურსში. ამ ნაშრომში ნაჩვენებია იქნება მათი გამოყენების მიზანი ეკონომიკურ ანალიზში.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი.

1. გრაფიკული მეთოდი, უპირველეს ყოვლისა, სიბრტყეზე ხაზების დახმარებით მოვლენების ფუნქციონალურ დამოკიდებულებათა გეომეტრიულ გამოსახულებაში გამოიხატება. გრაფიკების გამოყენებით ფუნქციის მნიშვნელობის შესაბამისი არგუმენტი სწრაფად მოიძებნება ამიტომ გრაფიკები ეკონომიკურ ანალიზში ფართოდ გამოიყენება.

2. პროცენტული სიდიდეები. როგორც ზემოთ აღინიშნა, პროცენტული გაანგარიშებანი ეკონომიკურ ანალიზში მეტად გავრცელებული ხერხია. მისი გამოყენებით აისახება გეგმის შესრულების მაჩვენებლები, სხვადასხვა მაჩვენებლის ზრდის ტემპები და სხვა.

პრაქტიკაში პროცენტის (%-ის) გამოანგარიშების რამდენიმე სახეა ცნობილი:

ა) ორ რიცხვს შორის პროცენტული მიმართების გამოანგარიშება;

ბ) სტრუქტურის შემადგენელი ნაწილების ხვედრითი წონის გამოანგარიშება პროცენტებით;

გ) დინამიკის გამოანგარიშება პროცენტებით.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში აღწერილია ე.წ. „ფინანსური მათემატიკა“, რომელიც ძირითადად კრედიტების სარგებლობის პროცენტულ გაანგარიშებას გულისხმობს. იგი ფინანსურ ანგარიშების ანალიზის პროცესში ფართოდ გამოიყენება.

3. წრფივი ხაზოვანი პროგრამირების მეთოდი. თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკურ ანალიზში წრფივი პროგრამირება გავრცელდა, რამდენადაც სხვა მათემატიკურ მეთოდებთან შედარებით, წრფივი პროგრამირება სიმარტივითა და მრავალმხრივი გამოყენების გამოირჩევა.

წრფივი პროგრამირების რამოდენიმე მეთოდია ცნობილი: სიმპლექსის, გამანაწილებელი, გრაფიკული და გამრავლების მეთოდები. მათ შორის უნივერსალურია **სიმპლექს მეთოდი**, რომელიც მათემატიკური პროგრამირების მეთოდების საწარმოო-სამეურნეო საქმიანობის **ოპტიმიზაციის** ამოცანების გადაწყვეტის ძირითად საშუალებაა, ხოლო ანალიზის თვალსაზრისით, მისი საშუალებით ხდება გეგმების რეალობისა და დამაბულობის, ოპტიმალური მარაგების, ოპტიმალური ტვირთბრუნვის დადგენა.

წრფივი პროგრამირება დაფუძნებულია ხაზოვანი განტოლებების სისტემის გადაწყვეტაზე, როცა შესასწავლი ფაქტორები (ცვალებადი სიდიდეები) დაკავშირებულია მიზნობრივ ფუნქციასთან პროპორციული დამოკიდებულებებით, როცა დამოკიდებულება შესასწავლ მოვლენებს შორის მკაცრად ფუნქციურია.

ამრიგად, წრფივი-ხაზოვანი პროგრამირების მეთოდის საშუალებით სამეურნეო საქმიანობის ცალკეული პროცესისათვის სხვადასხვა შესაძლებლობებისგან გამოინახება ყველაზე ოპტიმალური და ხელსაყრელი ვარიანტი. ოპტიმალურობის ვარიანტის შესარჩევად შეიძლება კლასტერიზების (კრიტერიუმებად დაყოფის) ხერხის გამოყენება.

4. მასობრივი მომსახურების თეორიის ანალიზი გამოიყენება იმისთვის, რომ შეფასდეს მომსახურების ხარისხი, განისაზღვროს ხარისხის გაუმჯობესების გზები და საჭირო დანახარჯები. მომსახურების თეორიის საფუძველზე შეირჩევა ორგანიზაციის ისეთი ოპტიმალური ვარიანტი, რომელიც მომსახურების მინიმალურ დონეს და მაღალ ხარისხს უზრუნველყოფს.

მასიური მომსახურების თეორია ითვალისწინებს ალბათობითი ხასიათის მოვლენების შესწავლას. ეს მეთოდი ფართოდ გამოიყენება ვაჭრობის საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობის ანალიზის პროცესში, მაგალითად, იმისათვის, რომ მოიძებნოს გამყიდველთა დატვირთვისა და მყიდველთა მომსახურების ოპტიმალური ვარიანტი. მაგალითად, შეისწავლება დატვირთვა-ჩამოტვირთვის სამუშაოებზე ვაგონის მოცდენები მტვირთავების (ამწეების) უკმარისობის გამო, კავშირგაბმულობის, საყოფაცხოვრებო მომსახურებისა და მომსახურების სფეროში.

5. მატრიცული მეთოდი ანალიზში ეფუძნება ხაზოვან და ვექტორულ-მატრიცულ ალგებრას; იგი გამოიყენება რთული და მაღალი ზომის სტრუქტურების

დასახასიათებლად, როგორც საწარმოთა (გაერთიანებათა), ასევე ეკონომიკის დარგობრივ ჭრილში.

6. თამაშთა თეორია. იგი მიეკუთვნება გამოყენებითი მათემატიკის დარგს, რომელიც თამაშთა სიტუაციაში ანუ საკონფლიქტო სიტუაციაში ოპტიმალურ სტრატეგიას იკვლევს. თამაშის ხასიათის სიტუაციაში ყველაზე უფრო ხელსაყრელი გადაწყვეტილებების მიღების შესაძლებლობანი „გათამაშდება“. კონფლიქტურ სიტუაციებში, შესაძლოა, მონაწილეობდეს ორი, სამი და ა. შ. მოთამაშე, რომელთაგან თითოეულის მიზანია სარგებლის, მეორის ხარჯზე მაქსიმალური მოგების მიღება.

მაგალითად, სამრეწველო საწარმოებში თამაშთა თეორიის გამოყენებით შესაძლებელია პროდუქციის ხარისხის პრობლემების მოგვარება, საწარმოს მომარაგების ოპტიმალური გადაწყვეტილებების მიღება და სხვა. მომარაგების საკითხის „გათამაშებისას“ საკონფლიქტო სიტუაციის ერთი მხარეა – მარაგის ზრდა (როგორც უწყვეტი მუშაობის გარანტი), მეორე კი – მარაგის შემცირება (დანახარჯების მინიმალური დონის შესანარჩუნებლად).

7. კორექტირების მეთოდი. დასავლეთის ეკონომიკურ ლიტერატურაში აღწერილი სამეურნეო საქმიანობის ანალიზის ხერხებიდან გამოვყოფთ ე. წ. **ბუღალტრული დოკუმენტების კორექტირებას**. ბუღალტრული დოკუმენტები (ანგარიშგება) ანალიტიკოსების აზრით, შესაძლოა, იყოს არასაიმედო (საეჭვო); ჯერ ერთი, საწარმოს შემოსავლის ან გასავლის ამსახველი მონაცემები შესაძლოა არ იყოს საკმარისად დამუშავებული ბუღალტრული სისტემის საფუძველზე, რაც არ იძლევა ეკონომიკური ციკლის (შესყიდვა-წარმოება-გაყიდვების) განვითარების ეტაპების ადეკვატური შეფასების შესაძლებლობას; მეორეც, ანგარიშგებაში შესაძლებელია არ არის ასახული, მაკროეკონომიკური მახასიათებელ კონკრეტულ მაჩვენებლებს, ამიტომ მისი აგებისას მთავარია, მოიძებნოს ისეთი გამოსახულებები, რომლებიც შინაარსს გამოხატავენ და ეკონომიკურ დახასიათებას იძლევიან. თვალსაჩინოებისათვის დინამიკურ ცვლილებას გამოხატავენ კვადრატების, წრეების, კასრებისა და სხვა ფიგურების სახით.

8. კორელაციურ-რეგრესიის მეთოდები. ფართოდ გამოიყენება როგორც ეკონომიკური ანალიზის, ისე პროგნოზირებისა და დაგეგმვის პროცესში.

ფაქტორთა გავლენის პროცესში სიდიდე და ხასიათი განსაზღვრება შესასწავლი ერთობლიობების თვისობრივი ანალიზის შედეგად, რაც გულისხმობს შედეგს:

1. შესასწავლი სტატისტიკური ერთობლიობა უნდა შედგებოდეს თვისებრივად ერთგვაროვანი ერთეულებისაგან:

2. სტატისტიკური ერთობლიობა უნდა იყოს რაც შეიძლება დიდი მოცულობის (კორელაციური ცხრილის გამოყენებისათვის).

3. დაკვირვების მონაცემები ანუ შესასწავლი სტატისტიკური ერთობლიობის ერთეულები უნდა იყოს ალბათურად დამოკიდებული და ფაქტორები არ უნდა იყვნენ ერთმანეთთან მჭიდრო კორელაციურ ან ფუნქციონალურ კავშირში.

სემინარული მეცადინეობა №1.

თემა: „ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის მიზან-ამოცანები და გამოყენებითი მეთოდის ასპექტები“.

კორპორაციის საქმიანობის ფინანსური ანალიზის გამოყენების პრაქტიკა

კორპორაციის ფინანსური ანგარიშგების ანალიზში განიხილება:

- ბალანსის მონაცემების საფუძველზე გრძელვადიანი და მიმდინარე აქტივების მდგომარეობის დადგენა და მათი ცვალებადობის კოეფიციენტების განსაზღვრა,
- დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების დინამიკის გამოკვლევა,
- მოგება-ზარალის მაჩვენებლების ცვალებადობაზე მოქმედი ფაქტორების დადგენა და მათი გავლენის შეფასება,
- საწარმოს საკუთარი კაპიტალის ცვლილებების შეფასება,
- ფულადი სახსრების ნაკადების დადგენა და მათი დენადობის დაჩქარების გზების ძიება,
- საწარმოს ლიკვიდურობის (გადახდისუნარიანობის) გამოკვლევა და საწარმოს საერთო ფინანსური მდგომარეობის შეფასება და სხვ.

ფინანსური ანგარიშგების ზოგადი ანალიზი იყენებს სამი ტიპის ტექნიკას:

- 1) ფინანსური ანგარიშგების შედარებითი ანალიზი;
- 2) ფინანსური ანგარიშგების კომპონენტების პროცენტული ანალიზი;
- 3) ფარდობითი ანალიზი.

ყოველი მათგანი შედარების ტექნიკას ეფუძნება.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

1) ფინანსური ანგარიშგების შედარებითი ანალიზი. ამ ანალიზის დროს ერთმანეთს უნდა შევუდაროთ ერთი და იგივე ტიპის ფინანსური უწყისები (ბალანსი, მოგება-ზარალის უწყისი და ა.შ.) დროის სხვადასხვა მონაკვეთისათვის, რომელიც საშუალებას იძლევა, გადაწყვეტილების მიმღებმა გაანალიზოს საწარმოს ფინანსური პოზიციის ცვლილება, გამოიკვლიოს ცვლილების მიზეზები; ამ მიზეზების ცოდნა ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებელს სამომავლო პროგნოზირების გაკეთებაშიც ეხმარება.

2) ფინანსური ანგარიშგების კომპონენტთა პროცენტული ანალიზი. პროცენტული ანალიზისას ფინანსური ანგარიშგების ელემენტები წარმოდგენილია უწყისში პროცენტის სახით. მაგ. მოგება-ზარალის უწყისში ყოველი კომპონენტი წარმოდგენილია როგორც შემოსავლის პროცენტი, ბალანსში როგორც მთლიანი აქტივების პროცენტი.

პროცენტული შედარებითი ანალიზი მომხმარებელს საშუალებას აძლევს განასხვავოს, რომელიმე ანგარიშის ზრდა – მაგ. მოგების, ან კაპიტალის – გამოწვეულია ორგანიზაციის

საქმიანობის გააქტიურებით, თუ სხვა მიზეზებით. ქვემოთ მოყვანილია პროცენტული შედარებითი მოგება-ზარალის უწყისის ნიმუში (იხ. ცხრ. 1.1):

ცხრილი 1.1

	2018 წ.	2017 წ.	2016 წ.
	თანხა წილი	თანხა წილი	თანხა წილი
გაყიდვები	3,647,916 100%	3,070,777 100%	2,527,941 100%
რ.პ.თ.	(2,201,281) 60,3	1,856,074 60,4	1,535,166 71.9
მოგებაგაყიდვ.	1,446,635 39,7	1,214,703 39,6	992,775 28.1
ადმ.ხარჯი	821,381 22,5	747,285 24.3	583,903 16.5
ოპერაციული მოგება	467,418 12,8	408,872 13,83	625,254 13.4
საპროცენტო ხარჯი	(58,059) (1.6)	(63,418) (2,1)	(40.322) (1.1)
სხვა შემოსავალი	6,731 0.2	(7,864) (0.3)	9,638 0.2
მოგება	573,926 15.7	396,136 12,9	378,188 10.7
მოგების გადასახადი	227,000	151,000	143,00
წმინდა მოგება	346,926 9,5	245,136 8,0	235,188 6.7

3) ფინანსური ანგარიშგების ანალიზი – ფარდობითი ანალიზი

ფინანსური კოეფიციენტები იყოფა შემდეგ კატეგორიებად:

1) მოკლევადიანი ლიკვიდურობის კოეფიციენტები ეხმარება კრედიტორებს გადაწყვეტილების მიღებაში;

2) ვალის გადახდისუნარიანობა;

3) ოპერაციული კოეფიციენტები ეხმარება მენეჯმენტს საწარმოს მიმდინარე ოპერაციების დაგეგმვასა და მართვაში;

4) მომგებიანობის კოეფიციენტები საინტერესოა საწარმოს კომპანიის აქციონერებისა და გრძელვადიანი სესხის, კრედიტის გამცემისათვის;

5) **საბაზრო (დამფუძნებლების) კოეფიციენტები** (საწარმოს) მეპატრონეებისათვისაა საჭირო.

ამრიგად, კორპორაციის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზისას, მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ:

1) ფინანსური კოეფიციენტები – კორპორაციის მუშაობის ეფექტურობის შეფასებას ემსახურება, მაგრამ იგი ყოველთვის არ იძლევა მსჯელობის შესაძლებლობას კონკურენტებთან შედარებით მისი წარმატებული საქმიანობის შესახებ,

2) დასკვნის გაკეთებამდე შესაბამისი კოეფიციენტის მრიცხველისა და მნიშვნელის მონაცემები უნდა გაანალიზდეს,

3) კორპორაციის კოეფიციენტების კონკურენტების ანალოგიურ მნიშვნელობებთან შედარებისას, მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ ბუღალტრული აღრიცხვის პოლიტიკაში სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებამ შედარების შედეგებზე შეიძლება იქონიოს გავლენა.

4) კოეფიციენტის მნიშვნელობა მხოლოდ დარგობრივ სტანდარტთან, აგრეთვე კორპორაციის გასული პერიოდის განმავლობაში საქმიანობის შესაბამის კოეფიციენტებთან ან გეგმიურ მაჩვენებლებთან შედარებისას იძენს აზრს.

კორპორაციის ასეთი სახის ფინანსური ანალიზი რიგი კვარტლების დინამიკაში უნდა განხორციელდეს, ხოლო ექსპრეს-ანალიზისათვის კი ანალიზის საწყისი და ბოლო პერიოდის მონაცემების შედარებაც საკმარისია. სააღრიცხვო კოეფიციენტებზე დაფუძნებული ანალიზი, საწარმოს საქმიანობაში „ვიწრო“ ადგილებზე ყურადღების გამახვილებისა და იმ საკითხების ჩამონათვალის ფორმირების შესაძლებლობას იძლევა, რომლებზეც საწარმოს საქმიანობის მხოლოდ უფრო დეტალური გაცნობის შემდეგ იქნება პასუხის გაცემა შესაძლებელი. ამიტომ ფინანსური ანალიზის ჩატარებისას მთავარია არა მაჩვენებლების გაანგარიშება, არამედ მიღებული შედეგების **აღქმის** შესაძლებლობა.

აღნიშნული ყველა მაჩვენებლები შეიძლება შედარდეს მოცემული დარგის ყველა სამრეწველო, სავაჭრო და სხვა სფეროს კორპორაციების საშუალო მაჩვენებლებთან, რომლებიც სპეციალურ კრებულებშია გამოქვეყნებული და მათი მეშვეობით შესაბამისი დასკვნები გაკეთდეს.

საერთაშორისო პრაქტიკაში სავალდებულო ანგარიშგების შემადგენელ ნაწილია ფულადი ნაკადების შესახებ ანგარიშგებ. ფულადი ნაკადების შესახებ ანგარიშგების ძირითად მიზანს საანგარიშო პერიოდისათვის საწარმოს ფულადი სახსრების შემონატანებისა და გადახდების შესახებ ინფორმაციით მენეჯერების უზრუნველყოფა წარმოადგენს. შესაბამისად, ასეთი სახის ინფორმაციის მეშვეობით შესაძლებელია პასუხი გაეცეს შემდეგ კითხვებზე:

- დებულობს თუ არა კორპორაცია მისი შემგომი ზრდის მიზნით მიმდინარე და ფიქსირებული აქტივების შეძენისათვის საკმარის სახსრებს,

- საჭიროა თუ არა გარე წყაროებიდან დამატებითი დაფინანსება კომპანიის ზრდისთვის,

- გააჩნია თუ არა კომპანიას ვალის დაფარვისათვის ან ახალი პროდუქციის წარმოებაში დაბანდებისთვის საკმარისი თავისუფალი ფულადი სახსრები,

- ახორციელებდა თუ არა კორპორაცია ფასიანი ქაღალდების ემისიას და მიღებულ სახსრებს რა მიზნით იყენებდა.

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობისათვის:

1. დაასახელეთ ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის თეორიული საფუძვლის ეკონომიკური აზრის (თეორიის) განვითარების ასპექტები.
2. ჩამოაყალიბეთ ეკონომიკური ანალიზის როლი და მნიშვნელობა ბიზნესის (კორპორაციის) ფინანსურ მართვაში.
3. დაახასიათეთ ეკონომიკური ანალიზის ეტაპები, ფაქტორები და მეთოდების არსი.
4. წარმოადგინეთ ეკონომიკური ანალიზის კლასიფიკაციის არსი და საქმიანობა.
5. განსაზღვრეთ ეკონომიკური ანალიზის თავისებურებანი.

თემა N2: „მიკროეკონომიკური ანალიზის სისტემურობა და თანამედროვე ანალიზის მეთოდების სისტემა“

✧ თემის სტრუქტურა:

- 2.1. ანალიზის სისტემურობა და პროცედურების გამოყენება ფინანსურ მართვის მონიტორინგის პროცესში;

2.2. თანამედროვე ეკონომიკური ანალიზის მეთოდების სისტემა.

პრაქტიკული მეცადინეობა N 1. თემაზე:

„წრფივი კორელაციური ურთიერთკავშირის განსაზღვრის პრაქტიკა“.

✧ თემის მიზანი:

1. გააცნობიეროთ თანამედროვე მიკროეკონომიკური ანალიზის სისტემურობის შინაარსი და პროცედურების გამოყენება მენეჯმენტის სისტემაში;

2. გამოიმუშაოთ ეკონომიკური აზროვნების უნარი კორელაციურ-ეკონომიკური მოდელების გამოყენებით თანამედროვე მენეჯერული ანალიზის საწარმოებლად.

თემის შესწავლის შემდეგ, თქვენ შეძლებთ:

1. დაახასიათოთ სისტემური ანალიზის ეტაპის მახასიათებლები და გააცნობიეროთ კომპლექსური ანალიზის მაჩვენებლის არსი;
2. გააცნობიეროთ ეკონომიკურ პერიოდთა სისტემის მეთოდი და წრფივი კოლერაციულ-რეგრესიის განტოლების გამოყენება შედეგობრივ ნიშნისა და მის ძირითად ფაქტორებს შორის კავშირის ანალიზის პროცესში;
3. ჩამოაყალიბოთ კორელაციული შეფარდება და ელასტიურობის კოეფიციენტი;
4. განიხილოთ კორელაციულ-ეკონომიკური მოდელების ფაქტორთა და პარამეტრების ანალიზის ასპექტები.

თემის ძირითადი კონცეფციური და საკვანძო საკითხები:

სისტემური და კომპლექსური ანალიზის მაჩვენებლები; ეკონომიკურ პერიოდთა სისტემა; კოზა-დუგლასის ფუნქცია; კორელაციული შეფარდება და ელასტიურობის კოეფიციენტი; კორელაციულ-რეგრესიის განტოლება; მათემატიკურ-სტატისტიკური მეთოდები.

თემა N2. მიკროეკონომიკური ანალიზის სისტემურობა და

თანამედროვე ანალიზის მეთოდების სისტემა

2.1. ანალიზის სისტემურობა და პროცედურების გამოყენება ფინანსურ მენეჯმენტში

მეცნიერთა კვლევითი საქმიანობის საფუძველია „შემეცნება“ ანუ შემოქმედებითი მოღვაწეობის პროცესი, რომელიც მათი ცოდნის ფორმირებას ახდენს. შემეცნების თეორია შეისწავლის და მოვლენათა დახასიათებას იძლევა კვლევის მეცნიერულ-პრაქტიკული მეთოდოლოგიის საფუძველზე, რომლის ფორმულაა: „ცოცხალი განჭვრეტიდან აბსტრაქტულ აზროვნებაზე და მისგან პრაქტიკაზე“.

სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობის რამდენიმე სახეობაა ცნობილი: ფუნდამენტური, გამოყენებითი და დამუშავებითი.

ფუნდამენტურ მეცნიერებათა კვლევის მიზანია საზოგადოებრივი ცოდნის გაფართოება, ბუნების კანონების უფრო ღრმად შესწავლა და სხვა მეცნიერებისათვის თეორიული საფუძვლების (ფუნდამენტის) შექმნა.

გამოყენებითი კვლევის მიზანია ფუნდამენტურ მეცნიერებათა საფუძველზე ისეთი ახალი მეთოდების შექმნა, რომელთა მეშვეობით წარმოებასთან და პრაქტიკასთან უშუალოდ კავშირის დამყარება შეიძლება.

ეკონომიკური თეორია, რომელიც ემყარება შემეცნების თეორიას და მატერიალურ დიალექტიკას, უზრუნველყოფს ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის, როგორც გამოყენებითი მეცნიერებათა სისტემის შემადგენელი დისციპლინის მიერ კვლევის სპეციფიკური მეთოდების, ხერხების შექმნასა და გამოყენებას, რომელიც მიმართულია მმართველობითი ფუნქციების ეფექტიანი გამოყენებისათვის. ეს მიმართება შეიძლება, წარმოვადგინოთ შემდეგი სქემით:

აღრიცხვა $\Rightarrow$	ანალიზი $\Rightarrow$	მმართველობითი გადაწყვეტილებები $\Rightarrow$ მიღება დაგეგმვა.

ნახ. 2.1 მართვის სისტემის სქემა.

დაგეგმვის ფუნქცია საბაზრო ეკონომიკური სისტემის პირობებში უმნიშვნელოვანესია, რამდენადაც მასში აისახება კომპანიის საქმიანობის მიმართულება და შინაარსი, როგორც სინთეზურ, ისე ანალიტიკურ ჭრილში, ანალიზის როლი დაგეგმვის საქმეში ინფორმაციის მომზადებაში, გეგმიური მაჩვენებლების ხარისხსა და დასაბუთებულობაში გამოიხატება.

ეკონომიკური თეორიის ფუნქციებიდან მთავარია შემეცნებითი, მეთოდოლოგიური, საპროგნოზო და პრაქტიკული ფუნქციები, რომლებიც ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთ გადახლართულია. მისი პრაგმატული ფუნქციის რეალიზაციის უმაღლესი კრიტერიუმი თანამედროვე ეტაპზე უნდა იყოს ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპები, სოციალ-ეკონომიკური განვითარების კრიზისული მდგომარეობიდან ეკონომიკური სტაბილიზაციის მიღწევა ქვეყანაში.

ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზი მეცნიერების მომიჯნავე დისციპლინებთან: მენეჯმენტი, მარკეტინგი, ბუღალტრული აღრიცხვა, სტატისტიკა, აუდიტი და სხვა.

საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში, როცა კორპორაციებს (საწარმოებს) სრული დამოუკიდებლობა აქვთ, მათ მიერ დასახული ამოცანების წარმატებით შესრულება **სისტემური ანალიზის გარეშე შეუძლებელია**. ეკონომიკური ანალიზის მეშვეობით კომპანიის მენეჯერებს შესაძლებლობა ეძლევათ, სწორად შეაფასონ გეგმის შესრულება,

განვითარების დინამიკა, დროულად და სამეურნეო პროცესების ნორმალური მსვლელობისათვის, კამპანიის პროგრამის (ბიზნეს გეგმის) შესრულებისათვის საჭირო გადაწყვეტილებანი მიიღონ; ამისათვის აუცილებელია საწარმოთა მონაცემების გაანალიზება, ნაკლოვანებების გამოვლენა და მათი აღმოფხვრის გზების დასახვა, რაც მოითხოვს სამეურნეო საქმიანობის ეკონომიკური ანალიზის მეთოდოლოგიაში გათვითცნობიერებას, მუშაობის შედეგების წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის პოზიციებიდან შესაფასებლად და დასაბუთებული ოპტიმალური გადაწყვეტილების მისაღებად ანალიზის ჩატარების მეთოდის ცოდნას.

სისტემურობა, როგორც **კიბერნეტიკული ცნება**, მოითხოვს ობიექტის გამოკვლევას, ანალიზს, როგორც ერთ მთლიან სისტემას, რომელიც მოიცავს განსაზღვრულ ურთიერთკავშირში მყოფ ელემენტებს.

სისტემურ ანალიზში იგულისხმება რთული ეკონომიკური კატეგორიებისა და პროცესების გამოკვლევის მეთოდებისა და ხერხების ერთობლიობა, რომელიც ორგანულადაა დაკავშირებული კომპლექსურობასთან, მათი კავშირი გამოხატება: ა) მთელისა და მისი ნაწილების ერთიანობაში; ბ) ეკონომიკურისა და სოციალურის; გ) პოლიტიკურის და ეკონომიკურის; დ) ეკონომიკურ-სოციალურ-ეკოლოგიურ ერთიანობაში; მაჩვენებელთა ერთიანი **უნივერსალური სისტემის** შემუშავებაში; ყველა სახის ინფორმაციის გამოყენებაში.

სისტემური ანალიზი მოიცავს თანმიმდევრულ ეტაპთა რიგს, სადაც საკვლევი (გადასაწყვეტი) პრობლემების თანმიმდევრული დანაწევრება გრძელდება ქვეპრობლემებად, სანამ ყოველი ამ ქვეპრობლემის შესაძლებელი გადაწყვეტა გახდება ცნობილი. ეს პროცესი **ძალზე რთული საქმეა**, განსაკუთრებით, სოციალურ-ეკონომიკური სისტემების შესწავლისა და მართვის ასპექტში.

სისტემური ანალიზის ორიგინალური მეთოდი დამუშავებული აქვს ცნობილ **ამერიკელ მეცნიერს გ. კრონს**, რომელიც მექანიკური, ბიოლოგიური და ეკონომიკური სისტემების კვლევისთვისაა გამიზნული. სისტემური ანალიზის მეთოდოლოგიური ასპექტი **განავითარეს ვ. აფანასიევმა, დ. გვიშიანმა, გ. პაპავამ და სხვებმა**.

სისტემური ანალიზის ჩატარებას სხვადასხვა ტიპის მოდელირების, სისტემის იმიტაციის სხვადასხვა საშუალებების (სქემური, ტაბულები, დაგეგმარება და ა. შ.) გამოყენებით აწარმოებენ და, როგორც წესი, **გამოყოფენ სისტემური ანალიზის ექვს ეტაპს**:

პირველ ეტაპზე, გამოკვლევის ობიექტს განიხილავენ როგორც სისტემას. მაგალითად, საწარმოს საქმიანობა შეიძლება განიხილებოდეს სამი ურთიერთდაკავშირებული ელემენტისაგან შემდგარ სისტემად: რესურსები, წარმოების პროცესი და მზა პროდუქცია, როგორც ცნობილია, საწარმოს საქმიანობის მიზანს მინიმალური დანახარჯებით შემოსავლის მიღება წარმოადგენს; აქედან გამომდინარე, ყველა კერძო ფაქტორი, რომელიც მწარმოებლის მიზნის მიღწევაზე მოქმედებს, სისტემური ანალიზის ამოცანის შემადგენელია.

მეორე ეტაპზე შეირჩევა სისტემა იმ სინთეზური და ანალიზური მაჩვენებლებისა, რომლებიც საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის ხარისხობრივ მხარეს ახასიათებენ.

მესამე ეტაპზე მთავარი კომპონენტის ფუნქციებისა და ურთიერთკავშირის განსაზღვრით სისტემური ანალიზის ჩატარების ზოგადი სქემა დგინდება; შემუშავდება იმ ქვესისტემათა სქემა (ბლოკ-სქემა), რომელიც მისი ელემენტების თანადაქვემდებარებას უზრუნველყოფს.

მეოთხე ეტაპზე დგება კომპანიის სამმართველო და საფინანსო ინფორმაციების მოდელის საფუძველზე კომპლექსური ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის საერთო ბლოკ-სქემა. ქვემოთ განხილულია კომპანიის სამეურნეო-საფინანსო საქმიანობის ძირითადი მაჩვენებლების ფორმირების კომპლექსური ანალიზის პროცესის სქემა (იხ. ნახ. 2.2), რომელიც მოიცავს 17 ბლოკს, მათ შორის: **რვა ბლოკში წარმოდგენილია კომპანიის მმართველობითი ინფორმაცია, ხოლო დანარჩენ ცხრა ბლოკში - საფინანსო ინფორმაციის ანალიზის მახასიათებლები.**

კომპლექსურ ანალიზში მთავარია სისტემურობა, ცალკეული ნაწილების დაკავშირება და ამ ბლოკების ანალიზი; შესაბამისად, ცალკეული ბლოკების მიხედვით დასკვნების გამოტანა. თანამედროვეობის საკითხის გადაჭრისას საშინაო და საგარეო ანალიზის ამოცანები და მიზნები უნდა გაითვალისწინებოდეს.

მეხუთე ეტაპზე იმ ინფორმაციის საფუძველზე, რომელიც მიიღება წინა ეტაპებზე სისტემის მოდელი იგება. მოდელში აისახება კონკრეტული მონაცემები საწარმოს ცალკეული ერთეულების (რგოლების) შესახებ და მიიღება მოდელის პარამეტრები რიცხობრივ გამოსახულებაში.

მეექვსე ეტაპზე (დამამთავრებელ ეტაპზე) მიმდინარეობს სამეწარმეო საქმიანობის შედეგების ობიექტური შეფასება, რეზერვების კომპლექსური გამოვლენა წარმოების ეფექტიანობის გაზრდის მიზნით.

ბლოკი 1. ობიექტის წარმოშობის ისტორიის გაცნობა, მიღწეული მდგომარეობის და პერსპექტივების ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების ზოგადი ანალიზი
ბლოკი 2. პროდუქციის, სამუშაოების და მომსახურების მოცულობის სტრუქტურისა და ხარისხის ანალიზი
ბლოკი 3. წარმოების დანახარჯების ანალიზი
ბლოკი 4. ძირითადი ფონდების, საწარმოო სიმძლავრეებისა და არამატერიალური აქტივების ანალიზი
ბლოკი 5. მატერიალური რესურსების გამოყენების ანალიზი
ბლოკი 6. შრომითი რესურსებისა და ხელფასის ფონდის გამოყენების ანალიზი
ბლოკი 7. პროდუქციის რეალიზაციის ანალიზი
ბლოკი 8. ფინანსური შედეგებისა და რენტაბელობის მაჩვენებლების ანალიზი
ბლოკი 9. მიმდინარე აქტივების ანალიზი
ბლოკი 10. დებიტორული დავალიანების ანალიზი

ბლოკი 11. კრედიტორული დავალიანების ანალიზი
ბლოკი 12. საკუთარი კაპიტალის ანალიზი
ბლოკი 13. მოგებისა და ზარალის ანგარიშის ანალიზი
ბლოკი 14. ლიკვიდურობის ანალიზი
ბლოკი 15. ფულადი სახსრების დენადობისა და ფინანსური პროგნოზების ანალიზი
ბლოკი 16. აქტივების გამოყენებისა და ინვესტიციებიდან მიღებული მოგების ანალიზი
ბლოკი 17. ფინანსური მდგომარეობის კომპლექსური ანალიზი.

ნახ. 2.2 კომპლექსური ანალიზის ბლოკ-სქემა.

ამრიგად, ეკონომიკური ანალიზის მრავალწახნაგიანობა, ფარული რეზერვები, კვლევის აუცილებლობა წარმოების მართვის პროცესის ყველა სტადიაზე მოითხოვს.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლასთან დაკავშირებით კიდევ უფრო იზრდება „კომერციული ანგარიშის“ ქმედითობა, რაც დაკავშირებულია ეკონომიკურ ანალიზთან. ცნობილია, რომ ყველა კორპორაციის (ფირმის) ეკონომიკური საქმიანობა და მისი ფინანსური შედეგები ყველაზე მეტად დამოკიდებულია „კომერციული ანგარიშის“ პრინციპების დაცვაზე. აქედან გამომდინარე, ამ პრინციპის დაცვის რეალობის სწორი შეფასებისათვის აუცილებელი გამოსაკვლევი ფაქტორების საწარმოზე დამოკიდებულ (შინაგანი) და დამოუკიდებელ (გარეგანი) ფაქტორებად და მათი დეტალურად განხილვა. ასევე გადამწყვეტია მენეჯერის როლი ფირმის წარმატებული ფუნქციონირების საქმეში; აქედან გამომდინარე, ანალიზის ჩატარების მეთოდოლოგიამ სამეწარმეო პრაქტიკაში მმართველობის პროგრესული ფორმების დანერგვა უნდა უზრუნველყოს.

ანალიზური კვლევა-ძიების მეთოდიკა, რომელსაც ეკონომიკური საქმიანობის პროცესების და შედეგების შემეცნებაში ქვეყნის ტექნიკური და ეკონომიკური განვითარების პარალელურად მოითხოვს ანალიზური კვლევის მეთოდოლოგიის სრულყოფასა და საბაზრო ეკონომიკის მოდელისათვის შესაბამისობაში მოყვანას.

როგორც პრაქტიკა მოწმობს, ამჟამად გამოყენებულ ეკონომიკური ანალიზის სამუშაო (ტრადიციული და ეკონომიკურ-მათემატიკური) კვლევის მეთოდებს (განხილულია 17.3 ქვეთავში) გააჩნიათ ხარვეზები; კერძოდ, გაანგარიშებათა შედეგები დამოკიდებულია ფაქტორების თანმიმდევრობის შეცვლაზე და ა.შ

აკადემიკოსი გ. ვ. პაპავა სამართლიანად თვლის, რომ დეტერმინირებული ეკონომიკური ფაქტორული ანალიზის მეთოდები, როგორიცაა ინდექსური, ჯაჭვური ჩასმის, ინტეგრალური და სხვა, ვერ წყვეტს განმაზოგადებელი (შედეგობრივი) მაჩვენებლების ცვლილებაში ცალკეული ფაქტორ-თანამამრავლის წვლილის ზუსტი რაოდენობრივი შეფასების ამოცანას. ქართველი თვალსაჩინო მეცნიერ-ეკონომისტი გვთავაზობს ეკონომიკური ანალიზის ჩატარების ახალ მეთოდიკას, რომელიც თავისუფალია ზემოაღნიშნული ხარვეზებისაგან და **ეკონომიკურ-პერიოდანტა**

სისტემის მეთოდად იწოდება. რომელიც ეყრდნობა სისტემურ მიდგომას და ეკონომიკური შედეგის ფორმირების ობიექტური პროცესის აღწერას.

ამრიგად, თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკური საქმიანობის მაღალეფექტიანი მართვის (მმართველობითი რაციონალიზმის) მიღწევა შესაძლებელი იქნება სამეურნეო მექანიზმის სრულყოფაზე და მენეჯერთა მიერ მის უნარიან გამოყენებაზე. რეზერვების ძიების უნიშვნელოვანესი იარაღი იყო და არის ეკონომიკური ანალიზი, ამდენად ტექნიკურ-ეკონომიკურ მაჩვენებელთა მაღალორგანიზებული ანალიზური შემაფასებელი სისტემის ფუნქციონირებას საწარმოს საქმიანობის შედეგების ობიექტური შეფასებისათვის პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა ენიჭება.

ეკონომიკური ანალიზი, რომელიც **საბუღალტრო აღრიცხვის ბაზაზე წარმოიშვა**, მასთან უპირველესად არის დაკავშირებული, რამდენადაც სამეურნეო საქმიანობის ანალიზის ინფორმაციის ძირითადი წყარო სწორედ ოპერატიული-ტექნიკური (მმართველობითი აღრიცხვის) და ბუღალტრული აღრიცხვის (ფინანსური აღრიცხვის) ინფორმაცია გვევლინება.

რამდენადაც აღრიცხვის მონაცემებით ეკონომიკური ანალიზი აკეთებს დასკვნას, მათი მეცნიერული დონის მახასიათებლები აღრიცხვის სათანადო ორგანიზაციაზე და მისგან მიღებული ინფორმაციის უტყუარობაზე მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების (ბასს) გამოყენება, რომელიც წარმოადგენს საუკეთესო საერთაშორისო პრაქტიკაზე დაფუძნებულ ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშების წესების ერთობლიობას, საშუალებას აძლევს საწარმოებს, ინვესტორებს, აქციონერებს, კრედიტორებსა და მთავრობას, უკეთ გაიგონ საწარმოთა საქმიანობა. ასევე უზრუნველყოფს სამეურნეო ოპერაციებისა და ფინანსური ანგარიშების გამჭვირვალობას და მომხმარებელს აწვდის უფრო სრულ და ზუსტ ინფორმაციას. ძალიან მნიშვნელოვანია ის, რომ ბასს-ი საშუალებას მისცემს ქართველ და უცხოელ ბიზნესმენებს (ინვესტორებს), „ბიზნესის საერთო ენაზე“ ილაპარაკონ.

ამრიგად, ბუღალტრული (მმართველობითი და ფინანსური) აღრიცხვა დასაბუთებული გადაწყვეტილებების მიღებისა და ობიექტური შეფასებისათვის ეკონომიკური ინფორმაციის მიღების, დამუშავებისა და გამოყენების პროცესია.

ეკონომიკური ანალიზი სამეურნეო საქმიანობის კომპლექსური შესწავლისათვის ასევე სტატისტიკური აღრიცხვის და დაკვირვების შედეგად მოპოვებულ ინფორმაციას ეყრდნობა, ხოლო კვლევის პროცესში ფართოდ იყენებს სტატისტიკური მეთოდოლოგიის ინსტრუმენტებს (შერჩევითი დაკვირვება, დაჯგუფება, შედარება, ინდექსები, ცხრილები და ა. შ.); თავის მხრივ, სტატისტიკას თავის ამოცანების გადასაწყვეტად ეკონომიკური ანალიზის მეთოდოლოგიით სარგებლობს.

ზემოთ ჩვენ განვიხილეთ ანალიზის კავშირი მართვასა და დაგეგმვასთან; აქვე აღვნიშნავთ, რომ მართვისათვის საჭირო ინფორმაციის მოპოვება, მისი გააზრება, გაგება, ტენდენციების დადგენა ეკონომიკური ანალიზით მიიღწევა. ანალიზის საფუძველზე გამოტანილი დასკვნებით ხდება მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღება. ამდენად, ანალიზი დაგეგმვასა და პროგნოზირებასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული.

ეკონომიკური ანალიზი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში დაკავშირებულია **მარკეტინგთან** (ინგლ. Market – ბაზარი), რომელიც საწარმოთა ეფექტიანი სამეცნიერო-კვლევითი, საკონსტრუქტორო და წარმოება-გასაღების საქმიანობის პრინციპებისა და

მეთოდების სისტემა. ეკონომიკური ანალიზის საშუალებით შეისწავლება საწარმოს საქმიანობაზე მოქმედი შინაგანი და გარეგანი ფაქტორების ფართო წრე, მყიდველები და მომხმარებლები, ბაზრის მდგომარეობა, კონკრეტული ვითარება, ფასწარმოქმნა, საბოლოო საფინანსო შედეგების შეფასება და სხვა. ამდენად, ეკონომიკური ანალიზის მეშვეობით საწარმოს (ფირმის) მარკეტინგული პროგრამა ფორმირდება და მისი შესრულებაც კონტროლდება.

საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების პროცესში აუცილებელია მთელი რიგი ახალი დარგების (მ.შ. **ფინანსური კონტროლის – აუდიტის**) შესწავლა და პრაქტიკაში გამოყენება.

აუდიტი, რომელიც საქართველოს ეკონომიკაში ინერგება 1995 წლის 7 თებერვლის საქართველოს პარლამენტის დადგენილებით „საქართველოს კანონი აუდიტორული საქმიანობის შესახებ“ - შესაბამისად, ეკონომიკურ ანალიზთან მჭიდრო კავშირშია. აუდიტი გულისხმობს ბუღალტრული ანგარიშების უტყუარობას და სამართლიანობის განსაზღვრას. აუდიტის პროცესი მოიცავს საწარმოს (ფირმის) სააღრიცხვო პოლიტიკის, სააღრიცხვო ინფორმაციის, ანგარიშგებათა სამართლიანობის შემოწმებას, რომლის შემოწმებელ პიროვნებას **აუდიტორი** ეწოდება. აუდიტორები (აუდიტორული ფირმები), როგორც წესი, მაღალკვალიფიციური სპეციალისტები (ექსპერტები) არიან, რომლებიც ამოწმებენ და აანალიზებენ სხვადასხვა საკუთრების ფირმის საწარმოს ეკონომიკურ, სამეწარმეო საქმიანობას სახელშეკრულებო საწყისებზე და შეიმუშავენ დასკვნებს (აუდიტორულ ანგარიშებს) საკვლევი სისტემის ფუნქციონირების საბოლოო შედეგების შესახებ, დროის გარკვეულ მონაკვეთში. ასევე მნიშვნელოვანია აუდიტის საკონსულტაციო და რეკომენდაციების (პროგნოზების) შემუშავების ფუნქციაც.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ აუდიტის ხარისხი დაკავშირებულია ეკონომიკურ ანალიზთან. ეკონომიკური ანალიზის ჩატარების მხრივ, უფრო ფართო შესაძლებლობა შიდა კონტროლის სისტემას გააჩნია. შიდა აუდიტი, რომელიც ფირმის შემადგენლობაში მოქმედებს და იძლევა ანალიზური ჩატარების შესაძლებლობას, რამდენადაც საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში საწარმოებს აქვთ კომერციული საიდუმლოებების უფლება და, გარეგანი აუდიტისაგან განსხვავებით (საჯარო ინფორმაციის მიწოდება), შინაგანი ინფორმაციები გამოქვეყნებას არ ექვემდებარებიან; შესაბამისად, იგი შიგა რეზერვების გამოსავლენად და ოპერატიული გადაწყვეტილების მისაღებად გამოიყენება.

აუდიტორული ფირმების (აუდიტორების) საქმიანობა, რომელიც წარიმართება აუდიტორული საქმიანობის საერთაშორისო სტანდარტებისა და ნორმატივების საფუძველზე. მისი ძირითადი მიზანი ეკონომიკური სუბიექტების საბუღალტრო ანგარიშების და მათ მიერ ჩატარებული საფინანსო და სამეურნეო ოპერაციების ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობის უტყუარობის დადგენაა.

აუდიტის სტანდარტებით განსაზღვრულია აუდიტის ჩატარების ძირითადი ეტაპები, კერძოდ: აუდიტის მოცულობის განსაზღვრა, აუდიტის დაგეგმვა, საბუღალტრო აღრიცხვის სისტემისა და შიდა კონტროლის შეფასება, აუდიტორული მტკიცებულებების მოპოვება, აუდიტორული დასკვნის (ანგარიშის) მომზადება და წარმოდგენა.

აუდიტორული შემოწმების ძირითადი მეთოდებია: ფაქტობრივი შემოწმება, დადასტურება, დოკუმენტური შემოწმება, დაკვირვება, გამოკითხვა, მექანიკური სიზუსტის შემოწმება, შემხვედრი შემოწმება და სხვა.

ტერმინი „ანალიტიკური პროცედურა“ საერთაშორისო აუდიტორულ სტანდარტებში (აუდიტის ჩატარების საერთაშორისო სტანდარტი – LAG-12 – ანალიტიკური შემოწმება მაჩვენებლის ეკონომიკური ანალიზის და ტენდენციების აღწერისათვის გამოიყენება).

ანალიტიკური პროცედურის ერთ-ერთი მიზანია იმ შესამოწმებელი ობიექტების განსაზღვრა, რომლებიც აუდიტორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებენ. ანალიტიკურ პროცედურებში გამოიყენება შემდეგი ძირითადი მეთოდები:

- ა) საპროცენტო შედარებები;
- ბ) საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის კოეფიციენტური ანალიზი;
- გ) საბალანსო მეთოდი;
- დ) რეგრესიული ანალიზი.

ყველაზე ხშირად ანალიტიკური პროცედურები გამოიყენება აუდიტის დაგეგმვის, ბალანსის შეფასების, საწარმოთა შედარების და სხვა შემთხვევებში.

აუდიტური შემოწმების შედეგებზე დაყრდნობით, აუდიტორი ადგენს აუდიტორულ დასკვნას, რომელიც სამი ნაწილისაგან – შესავალი, ანალიტიკური და დასკვნითი – შედგება. ამის გარდა, აუდიტორი ადგენს ანგარიშს – საინფორმაციო წერილს ხელმძღვანელობისათვის, სადაც აისახება ნაკლოვანებების ჩამონათვალი, რომლებიც საწარმოს საადრიცხო პოლიტიკასა და შიდა კონტროლის სისტემაში გამოვლენილია და მათი აღმოფხვრის რეკომენდაციები.

ეკონომიკური ანალიზის პერიოდიზაციის საკითხები

როგორც უკვე აღინიშნა, ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის დროის ნიშნით ანალიზის კლასიფიკაციისას გამოყოფილი იყო პერსპექტიულ-პროგნოზული, ოპერატიული და რეტროსპექტიული ანალიზის სახეები, რომლებსაც ქვემოთ დაწვრილებით განვიხილავთ.

პერსპექტიული (წინასწარი) ანალიზი გულისხმობს კვლევის დაწყებას სამეურნეო საქმიანობის საანგარიშო პერიოდამდე ე. ი. **წინასწარი ანალიზი პროგნოზული ხასიათისაა, რომლის ამოცანაა, გამოავლინოს საწარმოო პროდუქციის (მომსახურების) წარმოებისა და მისი შედეგების განვითარების კანონზომიერებანი, განსაზღვროს მათი განვითარების განხორციელების ოპტიმალური ვარიანტები.** კერძოდ:

ა) პერსპექტიული განვითარების გეგმების მეცნიერულად დასაბუთების პერიოდში პერსპექტიული ანალიზი გვევლინება, როგორც საწარმოს ეკონომიკის წინა საგეგმო პერიოდის გამოკვლევის ძირითადი ფორმა;

ბ) გეგმის შესრულების პროცესში პერსპექტიული ანალიზი გვევლინება, როგორც მოსალოდნელი შედეგების განჭვრეტისა და შეფასების უნმიშვნელოვანესი ინსტუმენტი.

საბაზრო ეკონომიკის თანამედროვე ეტაპზე წარმოების მართვის სრულყოფის ერთ-ერთ ძლიერ და ეფექტურ საშუალებად გვევლინება პერსპექტიული ეკონომიკური ანალიზი, რომელიც ძირითადად პროგნოზირებას ემყარება; მისი მეთოდოლოგიური საფუძველი კვლევის დაილექტური მეთოდია.

„პროგნოზი“ ბერძნული წარმოშობის სიტყვაა და ნიშნავს რაიმე მოვლენის განვითარებასა და მოსალოდნელი შედეგების წინასწარ განჭვრეტას, არსებულ მეცნიერული ხერხებისა და მეთოდების საფუძველზე.

წარმოების პროგნოზი შეიძლება იყოს გრძელვადიანი და მოკლევადიანი.

გრძელვადიანი პროგნოზის საფუძველზე ხდება ინდიკატური (დამკვალიანებელი) განვითარების გეგმების შედგენა, რაც აღიარებულია თანამედროვე დაგეგმვის პრაქტიკაში.

მოკლევადიანი პროგნოზირება გამოიყენება, როგორც საშუალება, მიმდინარე საანგარიშო პერიოდში ეტაპობრივად განისაზღვროს საანგარიშგებო პერიოდის ბოლოსათვის ტექნიკურ-ეკონომიკური მაჩვენებლების შესრულების მახასიათებლები, შესაბამისად, პერიოდის ბოლოსათვის სასურველი შედეგების მიღწევის მიზნით, სამეურნეო საქმიანობა გარკვეულწილად დარეგულირდეს.

ამრიგად, პერსპექტიული (პროგნოზული) ანალიზი წარმოადგენს პერსპექტიული გეგმის მეცნიერულ-ანალიტიკურ საფუძველს, რომლის უმნიშვნელოვანეს ამოცანებად გვევლინება სამომავლო განვითარების, პერსპექტიული გეგმის მეცნიერული დასაბუთება და მისი მოსალოდნელი შესრულების შეფასება.

ოპერატიული ანალიზი საწარმოს საგეგმო მაჩვენებელთა შესრულების ყოველდღიური (ოპერატიული) შესწავლის სისტემაა. იგი საწარმოო პროცესზე უშუალო დაკვირვებით ეყრდნობა ოპერატიულ-ტექნიკური, საბუღალტრო და სტატისტიკის მონაცემებს, რომელიც, მეტწილად, ნატურალური მაჩვენებლებით იწარმოება.

ოპერატიული ანალიზისათვის დამახასიათებელია: დროულობა, ქმედითობა, უტყუარობა, მასობრიობა და მიზანდასახულობა. ოპერატიული ანალიზის სახესხვაობაა ე. წ. ექსპრეს-ანალიზი, რომლის მიზანი ოპერატიულად რომელიმე ცალკეული ერთეულის რგოლის საქმიანობის შესწავლა-შეფასებაა.

შესაბამისად, საწარმოს ქვედანაყოფების საქმიანობა ოპერატიული, ყოველდღიური ეკონომიკური ანალიზის მეშვეობით იმართება. კერძოდ, ოპერატიული ინფორმაციის გამოყენებით დროულად და ადვილად გამოვლინდება მუშაობაში არსებული ნაკლოვანებები და მათი გამომწვევი ფაქტორები, კონკრეტული პირები და შესაძლებელი ხდება შესაბამისი ღონისძიებებით ნაკლოვანებათა დროული აღმოფხვრა; წარმოებისა და რეალიზაციის პროგრამის შესრულებაზე კონტროლის დაწესებით - შიდა საწარმოო რესურსების გამოვლენა-გამოყენებით წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება.

შემდგომი ანუ რეტროსპექტიული ანალიზი საწარმოს მიერ უკვე განხორციელებული სამეურნეო საქმიანობის შედეგების შესწავლის მეთოდია, რომელიც, ძირითადად, ბუღალტრული აღრიცხვის და სტატისტიკური ანგარიშგების ინფორმაციას ეყრდნობა.

რეტროსპექტიული ანალიზის მეშვეობით აფასებენ პერსპექტიული და ოპერატიული ანალიზის სიღმეს; იგი საწარმოთა განვითარების შესწავლის დამამთავრებელ სტადიაა, ამდენად სრული და შრომატევადია, რადგან ყველა სახის აღრიცხვისა და ანგარიშგების მონაცემების დამუშავებას მოითხოვს.

რეტროსპექტიული ანალიზის მეთოდის თავისებურებაა საწარმოს საქმიანობის ფაქტობრივი შედეგების შეფასება გეგმიურ და წინა პერიოდების მონაცემებთან შედარებით. შედარების შედეგად მიღებული გადახრები გაანალიზდება ყველა იმ ტექნიკურ-ეკონომიკური ფაქტორების მიხედვით, რომლებმაც საბაზისო თუ გეგმიურ მაჩვენებელთა მიმართებაში ეს გადახრა გამოიწვიეს. გადახრის მიზეზის შესწავლა-შეფასება ნაკლოვანებათა სალიკვიდაციო ორგანიზაციულ-ტექნიკურ-ეკონომიკურ ღონისძიებათა დამუშავების ან სტრატეგიული მართვის სამომავლო პრობლემის გადაწყვეტისათვის მიღწევების განზოგადების შესაძლებელობას იძლევა.

2.2 ეკონომიკური ანალიზის თანამედროვე მეთოდების სისტემა

2.2-1 კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზის მეთოდი

კორელაციურ-რეგრესიული ანალიზის მეთოდი ფართოდ გამოიყენება იმ მაჩვენებლებს შორის სიმჭიდროვის განსაზღვრისათვის, რომლებიც ფუნქციონალურ დამოკიდებულებაში არ არიან. კავშირის სიმჭიდროვე შესასწავლ მოვლენებს შორის გაიზომება კორელაციური ფარდობით მრუდხაზოვანი დამოკიდებულებისათვის და კორელაციის კოეფიციენტით სწორხაზოვანი დამოკიდებულებისათვის.

მაგალითად, წარმოების მოცულობის ცვლილებაზე მოწყობილობის შენახვისა და ექსპლუატაციის ხარჯების, სააქროებისა და საერთო საწარმოო (საქარხნო) ხარჯების გავლენა (რომელთა შორის უშუალო ფუნქციონალური კავშირი არ არსებობს) მათემატიკურ-სტატისტიკური ხერხის კორელაციის საშუალებით გამოანგარიშება.

შესაბამისად, კორელაციის საშუალებით განისაზღვრება საკვლევ სიდიდეზე მოქმედ ფაქტორებს შორის კავშირი რაოდენობრივად, ფაქტორთა უდიდესი რაოდენობის დროს. ეს კავშირი კოეფიციენტების გზით იზომება და როდესაც კოეფიციენტი ერთს უახლოვდება, ეს იმას ნიშნავს, რომ იზრდება გავლენის სიდიდე და პირიქით.

რეგრესიული ანალიზი სტატისტიკის იმ ნაწილია, რომელიც **ორ ან რამდენიმე ცვლადს შორის ალბათურ-სტატისტიკურ კავშირს** შეისწავლის; მისი მთავარი დანიშნულებაა არსებულ მონაცემთა საფუძველზე ისეთი მოდელის შემუშავება, რომელიც ადეკვატურად აღწერს ერთი (დამოუკიდებელი) ცვლადის (აღვნიშნოთ y -ით) დამოკიდებულებას სხვა (დამოუკიდებელ) ცვლადზე (აღვნიშნოთ x -ით) და შემდგომ, ამ მოდელის გამოყენებით დამოკიდებული ცვლადის მნიშვნელობათა პროგნოზირება სხვა ცვლადების ცნობილი მნიშვნელობებით.

$$\text{მარტივი რეგრესიის მოდელი: } y = \beta_0 + \beta_1 x + \varepsilon, \quad (2.1)$$

სადაც β_0 , β_1 რაიმე მუდმივებია, ε შემთხვევითი სიდიდე (გადახრა) და იგი დამოუკიდებელია x -ისაგან.

მაგალითად, მუშების შრომის ნაყოფიერების დამოკიდებულება მათ მუშაობის სტაჟთან, ერთი და იმავე სტაჟის მქონე მუშების გამომუშავება შეიძლება იყოს სხვადასხვა, ვინაიდან მათზე მოქმედებს კიდევ სხვა მრავალი ფაქტორი. ძირითად ფაქტორებთან ერთად მოცემულ მოვლენაზე სხვა დამატებითი ფაქტორების გავლენის შესაძლებლობას სწორედ კორელაცია განსაზღვრავს; ეს შესაძლებელი ხდება, ყველა ძირითად და დამხმარე ფაქტორისა და მათ შორის კავშირების რაოდენობაში გამოხატვით. ამ გავლენის დასადგენად გამოიანგარიშება კორელაციის კოეფიციენტი.

ერთიან მოვლენაზე ცალკეული ფაქტორების ცვლილებები გამოიანგარიშება **კორელაციის კოეფიციენტის ფორმულით**:

$$P = \frac{N \sum XY - \sum X \cdot \sum Y}{\sqrt{[N \sum X^2 - (\sum X)^2] [N \sum Y^2 - (\sum Y)^2]}} \quad (2.2)$$

სადაც, p არის კორელაციის კოეფიციენტი;

X Y - ორ ცვალებადობაზე დაკვირვების დამუშავებული შედეგი;

N - დაკვირვების რიცხვი.

ხშირია სიტუაციები, როცა ორი შემთხვევითი სიდიდის ერთობლივი ყოფაქცევის შესწავლისას **მხოლოდ ისაა** დასადგენია, **რამდენად ძლიერია მათ შორის კავშირი**. სწორედ ორ X და Y შემთხვევით სიდიდეს შორის სტოქასტური კავშირის საზომია კორელაციის კოეფიციენტი, რომელიც ეკონომიკურ ლიტერატურაში შემდეგნაირადაა განმარტებული:

$$p = \frac{COV(X,Y)}{\sqrt{DX \times DY}} \quad (2.3)$$

სადაც, $- COV(X, Y)$ კოვარაციის კოეფიციენტია, რომელიც გაიზომება:

$$COV(X, Y) = \sum (X - \sum X) \cdot (Y - \sum Y) \quad (2.4)$$

ქვემოთ განხილულია მოვლენათა ურთიერთკავშირის შესწავლის სტატისტიკური მეთოდების გამოყენების - **კორელაციური ანალიზის** ასპექტები.

როგორც ცნობილია, სტატისტიკური მეთოდი გამოიყენება საზოგადოებრივი ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების შესაფასებლად, რომლებსაც იგი განიხილავს არა იზოლირებულად, არამედ მათ მჭიდრო ურთიერთკავშირსა და ურთიერთგანპირობებულობაში; ეს მატერიალური დიალექტიკის ერთ-ერთი ძირითადი მოთხოვნაა, რადგანაც თითოეული მოვლენის განვითარება გავლენას ახდენს სხვა რომელიმე, მასთან დაკავშირებული მოვლენებისა და პროცესების განვითარებაზე, ან კიდევ - პირიქით.

მოვლენათა შორის ურთიერთკავშირის განხილვისას გამოყოფენ:

ა) **ფაქტორულ** მოვლენებს - ე. ი. მოვლენებს, რომლებიც მოცემულ შემთხვევაში სხვა მოვლენის (მოვლენების) განვითარებაზე მოქმედებენ. ასე მაგ., საწარმოში პროდუქციის წარმოებაზე დახარჯული შრომის რაოდენობა და შრომის მწარმოებლობა (ნაყოფიერება), რომელთა სიდიდე, თავის მხრივ, დამოკიდებულია სამუშაო დროის გამოყენების სიდიდეზე, შრომის რაციონალურ ორგანიზაციასთან, მუშაკთა (მუშათა) კლასიფიკაციის ხარისხზე, ტექნიკისა და ტექნოლოგიების დონეზე და სხვა ფაქტორიალურ სიდიდეებზე.

ბ) **საშედეგო ნიშნებს** - ზემოთ მოცემულ მაგალითში შედეგი არის წარმოებული პროდუქციის მოცულობა (დირებულება), რაც განპირობებულია ზემოხსენებული

რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ფაქტორული ნიშნების ზემოქმედებით.

სტატისტიკურ ანალიზში გამოყოფენ მოვლენათა შორის ურთიერთკავშირის შემდეგ სახეებს:

ა) ფაქტორულს; ბ) სტრუქტურულს (კომპონენტური); გ) ბალანსურ კავშირებს.

მათ შორის: ა) და ბ) კავშირები წარმოდგენილია ორი ფორმით, კერძოდ:

პირველი- ფუნქციონალური და მეორე- კორელაციური (სტოქასტური) ფორმით

რომლის უმარტივესი ფორმულაა:

$$Q_1+N=P+Q_2 \quad (2.5)$$

სადაც Q_1 და Q_2 – არის რესურსების ნაშთები (საღდო) სააგნარიშო პერიოდის დასაწყისსა და დასასრულს,

N - რესურსების მიღება;

P - რესურსების განაწილება და გამოყენება.

განვიხილოთ ფუნქციონალური და სტატისტიკური (სტოქასტური) კავშირები.

ფუნქციონალური კავშირის დროს ფაქტორული სიდიდეები სრულად განსაზღვრავენ შედეგობრივი სიდიდის მნიშვნელობას, ვინაიდან მათ შორის უშუალო, პირდაპირი კავშირია. მაგალითად, კავშირი მთლიანი პროდუქციის სიდიდესა, მუშათა რიცხოვნებასა და მათს საშუალო გამომუშავებას შორის გამოისახება ფუნქციით $Q=TV$, სადაც T - არის მუშათა რაოდენობა, V -მათი შრომის ნაყოფიერება.

სტატისტიკური (სტოქასტური) კავშირი გულისხმობს არაუშუალო, არამთლიან კავშირს შედეგობრივ და ფაქტორულ ანდა კომპონენტურ სიდიდეებს შორის. კერძოდ, მუშათა შრომის ნაყოფიერებაზე გავლენის მქონე ფაქტორები: მუშათა კლასიფიკაცია, სამუშაო სტაჟი, შრომისა და ყოფაცხოვრების პირობები, ახალი ტექნიკის დანერგვა, ენერგო შეიარაღება და სხვა. ასეთ კავშირს უწოდებენ სტატისტიკურ ანუ სტოქასტურ კავშირს, რომლის კონკრეტული სახე კორელაციური კავშირია. “Corellation” ინგლისურად ნიშნავს თანაფარდობას, შესაბამისობას. სიტყვა „კორელაცია“ სტატისტიკაში მე-19 საუკუნის ბოლოსთვის ინგლისელმა ბიოლოგმა და სტატისტიკოსმა ფ. გალტონმა გამოიყენა; თუმცა ტერმინი „კორელაცია“ მეცნიერებაში ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნის ბოლოს ფრანგმა პალეონტოლოგმა ჟორჟ კიუვე დაამკვიდრა; „კორელაციის კანონით“ გათხრების შედეგად მოპოვებული ცხოველთა ორგანოების ნაწილებით მეცნიერი მის სახეობასა და ცხოველთა სამყაროში ადგილს ანსაზღვრავდა.

მოვლენათა შორის სტატისტიკური კავშირის სიდიდის გაზომვა ხდება **კორელაციის მაჩვენებლით**, რაც ხორციელდება ორი გზით:

პირველი - შედეგობრივ სიდიდეზე არამირითადი ფაქტორების გავლენის სიდიდის ანუ კავშირის სიმჭიდროვის დადგენას კორელაციური მაჩვენებლის საშუალებით;

მეორე - შედეგობრივ სიდიდეზე ძირითად ფაქტორთა გავლენის ანუ კავშირის სიმჭიდროვის სიდიდის დადგენა კორელაციური განტოლებების საშუალებით.

განვიხილოთ: 1) კორელაციური კავშირის სიმჭიდროვის მაჩვენებლების მახასიათებლები
კორელაციური კავშირის სიმჭიდროვის განმსაზღვრელი მაჩვენებლებია:

1) ასოციაციის კოეფიციენტი; 2) ფეხნერის კოეფიციენტი; 3) დეტერმინირებული კოეფიციენტი; 4) კორელაციური შეფარდება; 5) კორელაციური მომენტი; 6) კორელაციის კოეფიციენტები; 7) ელასტიურობის კოეფიციენტი და სხვა.

1. ასოციაციის კოეფიციენტი გამოხატავს ორი ალტერნატიული მოვლენის კავშირს. მაგალითად, განვიხილოთ კორელაციური კავშირი მოსავლიანობისა და ნიადაგში სასუქების შეტანის სიდიდეს შორის, რომელიც უნდა აიგოს შემდეგი ოთხუჯრიანი ცხრილის მიხედვით(იხ. ცხრ.2.1)

ცხრ. 2.1

ნიადაგის განაყოფიერება	კარგად	ცუდად	სულ
მოსავლიანობა			
მაღალი	A	b	a+b
დაბალი	C	d	c+d
სულ	a+c	b+d	

a,b,c,d, მაჩვენებლები მიუთითებენ, თუ რა ზომით არის განყოფიერებული ნიადაგი და როგორია მოსავლიანობა. ასოციაციის კოეფიციენტი გამოითვლება ფორმულით:

$$K_{as} = \frac{ad - bc}{\sqrt{(a+b)(a+c)(b+d)(c+d)}} \quad (2.6)$$

თუ 2.1 ცხრილში ასოების ნაცვლად გვექნება მათი შესატყვისი შემდეგი რიცხვითი მონაცემები: a=25; b=4; c=8; d=13, მაშინ ასოციაციის კოეფიციენტის რიცხვითი მნიშვნელობა ტოლი იქნება:

$$K_{a1} = \frac{25 \times 13 - 8 \times 4}{\sqrt{(25+4)(25+8)(4+13)(8+13)}} = \frac{193}{\sqrt{341649}} = \frac{293}{584,3} = 0,50$$

ეს მიუთითებს, რომ საკმარისი პირდაპირპროპორციული კავშირი არსებობს მოსავლიანობისა და ნიადაგის განყოფიერების ხარისხთა შორის.

ასოციაციის კოეფიციენტი შეიძლება, უარყოფითი ნიშნითაც გამოისახოს, როცა $ad < bc$. ეს მიუთითებს, რომ ამ ორ ჯგუფს შორის დამოკიდებულებს უკუპროპორციულია. მაგალითად, თვითღირებულებასა და შრომის ნაყოფიერების შორის კავშირის გაზომვისას ასოციაციის კოეფიციენტი უარყოფითი იქნება ვინაიდან ფაქტორული სიდიდის-შრომის ნაყოფიერების, გადიდება გამოიწვევს თვითღირებულების შემცირებას.

ასოციაციის კოეფიციენტისა და მისი მახასიათებლის ბუნების გასარკვევად, 2.1 ცხრილის მიხედვით, დაშვებულია რომ a და b ალტერნატიული სიდიდეებია, კერძოდ, ხასიათდებიან მაღალი მოსავლიანობით, ხოლო c და d დადებითი სიდიდეებია, b და d უარყოფითი.

2. ფეხნერის კოეფიციენტი. იგი გამოითვლება ორი X და Y სიდიდის საშუალოდ გადახრების ს მიხედვით დაემთხვა - არ დამთხვევის საფუძველზე შემდეგი ფორმულით:

$$K = \frac{\sum_a - \sum_b}{\sum_a + \sum_b} \quad (2.7)$$

სადაც a აღნიშნავს გადახრების ნიშანთა დამთხვევას (მინუსი მინუსთან ან პლუსი პლუსთან), ხოლო b - მათ არ დამთხვევას (მინუსი პლიუსთან, პლიუსი მინუსთან). განვიხილოთ კონკრეტული მაგალითი მოსავლიანობისა (Y) და ნიადაგის განაყოფიერების (X) შორის კავშირის შესახებ შემდეგი ცხრ.2.2-ით.

ცხრილი 2.2

#	X	Y	X-X (X=12)	Y-Y (Y=22,5)	ნიშნების დამთხვევა/a/ არ დამთხვევა /b/
1.	8	21,5	-	-	A
2.	9	21	-	-	A
3.	9	22,5	-	0	-
4.	10	22,5	-	0	-
5.	10,5	21,5	-	-	A
6.	11,0	22	-	-	A
7.	11,5	22,5	-	0	-
8.	11,5	22,5	-	0	-
9.	12	23	0	—	-
10.	13	20,5	+	-	B
11.	13,5	23	+	+	A

12.	13,5	26	+	+	A
13.	14,5	23,5	+	+	A
14.	14,5	21,5	+	-	B
15.	15	24	+	+	A
16.	15,5	23	+	+	A
სულ	192	360			

ამ მონაცემების ჩასმით ფორმულაში განვსაზღვრავთ **ფეხნერის კოეფიციენტის** რიცხვით მნიშვნელობას:

$$K = \frac{\sum a - \sum b}{\sum a + \sum b} = \frac{11 - 2}{11 + 2} = 0,69$$

ეს მაჩვენებელი მიუთითებს, რომ კავშირი ამ ორ (X და Y) სიდიდეებს შორის მჭიდროა.

3. დეტერმინაციის კოეფიციენტი გვიჩვენებს კავშირს **ფაქტორიალური სიდიდით** დისპერსიისა და შედეგობრივი სიდიდის დისპერსიას შორის მათ ურთიერთშეფარდების გზით. მას აღნიშნავენ (**ეთა-კვადრატში**) ასოთი.

$$\eta^2 = \frac{\overline{\sigma}^2}{\sigma^2} \quad (2.8)$$

სადაც σ^2 -საერთო დისპერსიაა, ხოლო $\overline{\sigma}^2$ - პარციალური ე. ი. მისი შემადგენელი ნაწილი, რაც აღნიშნავს ფაქტორიალური ნიშნის გაბნევის სიდიდეს მისი საშუალოდან. მოსავლიანობის ანალიზისას თუ აღმოჩნდა, რომ $\sigma^2 = 0,016,7$ სადაც ჯგუფთაშორის ანუ პარციალურ დისპერსიას უჭირავს $\overline{\sigma}^2 = 0,0103$ ნაწილი, მაშინ დეტერმინაციის კოეფიციენტი ტოლია:

$$\eta^2 = \frac{0,0103}{0,0167} = 0,61$$

ესეც მიუთითებს შედეგობრივ და ფაქტორიალურ ნიშნებს შორის - კერძოდ, მოსავლიანობისა და ნიადაგში სასუქების შეტანის ხარისხს შორის - მჭიდრო კავშირზე.

4. კორელაციური შეფარდება იგივე ხასიათის მაჩვენებელია, რაც დეტერმინაციის კოეფიციენტი და გამოითვლება, როგორც მისი კვადრატული ფესვი:

$$\eta = \sqrt{\frac{\overline{\sigma}^2}{\sigma^2}} \quad (2.9)$$

თუ ამ ფორმულაში შევიტანთ ზემოთ მოცემულ კონკრეტულ მნიშვნელობებს, მაშინ მივიღებთ, რომ კორელაციური შეფარდება ტოლია:

$$\eta = \sqrt{\frac{\overline{\sigma}^2}{\sigma^2}} = \sqrt{\frac{0,0103}{0,0167}} = \sqrt{0,61} = 0,78$$

რაც იმაზე მიუთითებს, რომ მოსავლიანობის მერყეობა ნაკვეთების მიხედვით 78%-ით არის განპირობებული ამავე ნაკვეთებში სასუქების შეტანის ზომის რხევადობით. ყველა ნაკვეთი, რომ თანაბრად ყოფილიყო განოყიერებული, მნიშვნელოვნად შემცირდებოდა მოსავლიანობის დონის მერყეობა (რხევადობა) ნაკვეთების მიხედვით.

5. კორელაციური მომენტი. კორელაციური მომენტი გამოითვლება როგორც ორი X და Y სიდიდეების (მათი საშუალო მნიშვნელობებიდან) ცალკეული მნიშვნელობათა გადახრების ნამრავლთა ჯამი. დისკრეტული განაწილებისათვის იგი ტოლია:

$$\mu_{xy} = \sum_i \sum_j (x_i - \bar{x})(y_j - \bar{y}), \quad (2.10),$$

როცა X-ის და Y-ის ცალკეულ მნიშვნელობათა რიცხვი თანაბარია და ტოლია n-სა, მაშინ) ფორმულა დებულობს უფრო კონკრეტულ სახეს:

$$\mu_{xy} = \sum_n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}), \quad (2.11)$$

ამ მაჩვენებლის ნაკლი ის არის, რომ იგი არ იძლევა კორელაციური კავშირის შეფარდებით დახასიათებას.

6. კორელაციის წრფივი კოეფიციენტები, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ორ მოვლენას შორის წრფივი კორელაციური კავშირის სიდიდის განსაზღვრისათვის იყენებენ კორელაციური მომენტის ნორმირებულ სიდიდეს, რომელსაც წრფივ კორელაციას უწოდებენ. კორელაციის წრფივი კოეფიციენტი გამოითვლება ფორმულით:

$$r_{xy} = \frac{\sum_i (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{n \sigma_x \sigma_y}, \quad (2.12)$$

ამ ფორმულის გამარტივებით მიიღება კორელაციის წრფივი კოეფიციენტის შედარებით მარტივი ფორმულა, რომელსაც უფრო ხშირად იყენებენ პრაქტიკაში, ვიდრე (2.12)-ს.

$$r_{xy} = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sigma_x \cdot \sigma_y}, \quad (2.13)$$

კორელაციის კოეფიციენტი დებულობს მნიშვნელობებს $-1 < r < +1$ ფარგლებში. თუ იგი გაუტოლდება -1-ს. მაშინ კორელაციური კავშირი გადაიქცევა უკუპროპორციულ

ფუნქციონალურ კავშირად, ხოლო თუ გაუტოლდა +1-ს, მაშინ იგი გადაიქცევა X-სა და Y-ს შორის პირდაპირპროპორციულ ფუნქციონალურ კავშირად.

განვიხილოთ საილუსტრაციო მაგალითი: 2.1

გამოვიანგარიშოთ პირველი წრფივი კორელაციური კავშირის სიდიდე Y მოსავლიანობასა (ცენტრებში 1 ჰა) და X ნიადაგებში სასუქების შეტანის ხარისხს (ბალებში) შორის შემდეგი მონაცემების მიხედვით (იხ. ცხრ. 2.4):

ცხრილი 2.4

#	Y	X	YX	X ²	Y ²
1	12	1	12	1	144
2	14	2	28	4	196
3	13	3	39	9	169
4	15	4	60	16	225
5	16	5	80	25	256
ჯამი	70	15	219	55	990

ამ მონაცემების მიხედვით განვსაზღვროთ საჭირო მაჩვენებლები:

$$\overline{yx} = \frac{\sum yx}{n} = \frac{219}{5} = 43,8$$

$$\overline{x} = \frac{\sum x}{n} = \frac{15}{5} = 3$$

$$\overline{y} = \frac{\sum y}{n} = \frac{70}{5} = 14$$

$$\sigma_x^2 = \frac{\sum x^2}{n} - \overline{x}^2 = \frac{55}{5} - 9 = 2; \sigma_x = \sqrt{2}$$

$$\sigma_y^2 = \frac{\sum y^2}{n} - \overline{y}^2 = \frac{990}{5} - 14^2 = 198 - 196 = 2; \sigma_y = \sqrt{2}$$

მივიღებთ წრფივი კორელაციური კოეფიციენტის რიცხვით მნიშვნელობას:

$$r_{xy} = \frac{\bar{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sigma_x \cdot \sigma_y} = \frac{43,8 - 3 \times 14}{\sqrt{2} \cdot \sqrt{2}} = \frac{1,8}{2} = 0,9$$

ეს მიუთითებს X და Y სიდიდეებს (მოსავლიანობასა და ნიადაგის განაყოფიერების ხარისხს) შორის მეტად მჭიდრო კორელაციურ კავშირზე, რომელიც თითქმის, უახლოვდება წრფივ პირდაპირპროპორციულ ფუნქციონალურ კავშირს.

ელასტიურობის კოეფიციენტი მიუთითებს Y-შედეგობრივი ნიშნისა და X-ფაქტორული ნიშნის მატების ტემპებს შორის კავშირზე და გამოისახება მათი ურთიერთშეფარდების სახით:

$$K = \frac{\Delta Y}{y} + \frac{\Delta X}{x} = \frac{x}{y} + \frac{\Delta X}{\Delta Y}, \quad (2.14)$$

ეს შეფარდება გვიჩვენებს, თუ შედეგობრივი სიდიდის რამდენი პროცენტით ცვლილებაა მოსალოდნელი X ფაქტორული ნიშნის 1%-ით ცვლილებისას.

განვიხილოთ საილუსტრაციო მაგალითი: 2.2

დავუშვათ, Y სიდიდე არის მოსახლეობის მოთხოვნის სიდიდე 1 სულზე გაანგარიშებით, ხოლო X - შემოსავლების სიდიდე მოსახლეობის 1 სულზე თუ გასულ წელს მოსახლეობის 1 სულზე სურსათის რომელიმე სახეობის მოხმარება შეადგენდა 10 ლარს, ხოლო შემოსავლების სიდიდე -50 ლარს, რამდენი პროცენტით გაიზარდა მოხმარების დონე მიმდინარე წელს, თუ მოსახლეობის 1 სულზე მოხმარების დონემ შეადგინა 12 ლარი, ხოლო შემოსავლების სიდიდემ 56 ლარი, ამაზე პასუხს გაგვცემს ელასტიურობის კოეფიციენტი, როდესაც კონკრეტულ მონაცემებს ჩავსვით მის (18.14) ფორმულაში:

$$K = \frac{\Delta Y}{y_0} + \frac{\Delta X}{x_0} = \frac{y_1 - y_0}{y_0} + \frac{x_1 - x_0}{x_0} = \frac{2}{10} + \frac{6}{50} = \frac{100}{60} = 1,7\%$$

მაშასადამე, მიმდინარე წელს შემოსავლების გადიდებამ 1%-ით მოხმარების დონე გაადიდა 1,7%-ით.

2.2-2 წრფივი კორელაციური რეგრესიის განტოლებები და კორელაციის მოდელები

ა) წრფივი კორელაციური რეგრესიის განტოლებები

კავშირი შედეგობრივ ნიშანსა და მის ძირითად ფაქტორებს შორის, შეიძლება, გამოისახოს წრფივი კორელაციური კავშირის ანუ რეგრესიის განტოლებებით.

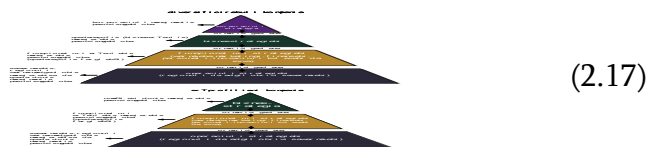
ერთი ფაქტორის გავლენის სიდიდის დასადგენად იყენებენ ერთფაქტორიან წრფივ განტოლებას შემდეგი სახით:

$$\tilde{y}_{x1} = a_0 + a_1 x_1 \quad (2.15)$$

რომლის a_0 და a_1 პარამეტრები უმცირეს კვადრატთა ხერხით, რისთვისაც საჭიროა a_0 და a_1 -ის მიმართ ამოიხსნას შემდეგი ორი წრფივი განტოლების სისტემა:

$$\begin{cases} na_0 + a_1 \sum_n x_1 = \sum_n y \\ \sum_n x_1 a_0 + a_1 \sum_n x_1^2 = \sum_n x_1 y \end{cases} \quad (2.16)$$

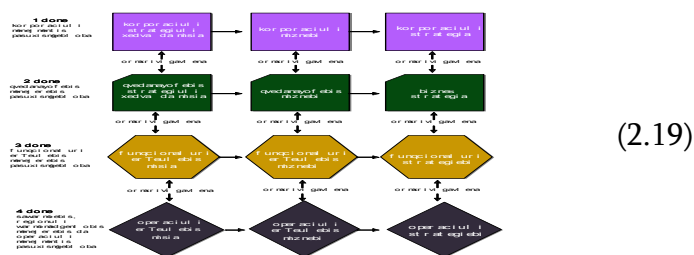
თუ n ძალზე დიდია, მაშინ იყენებენ ე. წ. „კორელაციურ ცხრილის“ მეთოდს, რისთვისაც საჭიროა, ამოიხსნას (2.15) განტოლებათა სისტემის ოდნავ შეცვლილი სახე:

სადაც, n არის y და x მნიშვნელობათა შესაბამისი წყვილების რაოდენობა, ხოლო $\sum$ არის X -ისა და მის შესაბამის სიხშირეთა ნამრავლების ჯამი, ორი $(X_1 X_2)$ ფაქტორიანი წრფივი კორელაციური კავშირის განტოლებას აქვს შემდეგი სახე:

რომლის a_0 , a_1 და a_2 პარამეტრები განისაზღვრება, თუ მათ მიმართ ამოიხსნით შემდეგი სამი წრფივი განტოლებათა სისტემას:

პარამეტრების რიცხობრივი მნიშვნელობების ჩასმა კორელაციურ განტოლებას გადააქცევს კორელაციურ ანუ რეგრესიის მოდელად. სამფაქტორიანი კორელაციური მოდელის მაგალითია:

$$\tilde{y}_{x_1 x_2 x_3} = 0,841 + 0,023x_1 + 0,00197x_2 + 0,170x_3$$

ამ მოდელის შედეგობრივი სიდიდეა - ზედნადები ხარჯების სიდიდე, ხოლო ფაქტორიალური სიდიდეებია X_1 - სასაქონლო პროდუქციის მოცულობა (მლნ. ლარი), X_2 - ძირითადი საწარმოო მუშების საშუალო წლიური რიცხოვნება, X_3 - მუშების ხელფასის ფონდი (მლნ. ლარი). ამ მოდელის პარამეტრების შინაარსი შემდეგში მდგომარეობს: $a_0=0,025$ პარამეტრის მნიშვნელობა მიუთითებს, რომ X_1 ფაქტორის გადიდება ერთი ერთეულით ანუ 1 მლნ. ლარით, 0,025 ერთეულით ანუ 25 ათასი ლარით გაადიდებს ზედნადები ხარჯების სიდიდეს, $a_2=0,00197$ პარამეტრის რიცხვითი მნიშვნელობა მიუთითებს, რომ მუშათა რიცხვის 1 კაცით გადიდება 1970 ლარით გაადიდებს ზედნადები ხარჯების სიდიდეს ან, პირიქით 1 კაცის შემცირება - 1970 ლარით შეამცირებდა ზედნადები ხარჯების სიდიდეს; $a_3=0,170$ პარამეტრის მნიშვნელობა მიუთითებს, რომ მუშების ხელფასი ფონდის 1 მლნ ლარით გადიდება არაპირდაპირი გზით გაადიდებს ზედნადები ხარჯების სიდიდეს 170 ათასი ლარით, ან პირიქით, მისი ამდენივე რაოდენობით შემცირება ზედნადებ ხარჯებს შეამცირებს 170 ათასი ლარით.

სტატისტიკური პროგნოზირებისას გამოიყენება კორელაციური განტოლებები (რომლებიც ქვემოთაა ანხილული). კერძოდ, კორელაციური მოდელით შეიძლება ზედნადები ხარჯების სიდიდის განსაზღვრა მომავალი პერიოდებისათვის. თუ ვიცით, რომ მომავალი წლისათვის დაგეგმილია X_1 , X_2 და X_3 ფაქტორთა შემდეგი მნიშვნელობები: $X_1=26,2$ მლნ. ლარი, $X_2=1100$ კაცის, $X_3=11$ მლნ ლარი. მაშინ ზედნადები ხარჯების გეგმური სიდიდე კორელაციური მოდელის მიხედვით ტოლი იქნება:

$$\tilde{y}_{x_1 x_2 x_3} = 0,841 + 0,025 \times 26,2 + 0,00197 \times 1100 + 0,170 \times 11,0 = 5,533 \text{ მლნ. ლარი}$$

ბ) კორელაციურ-ეკონომიკური მოდელირების ანალიზის ასპექტები.

განვიხილოთ კორელაციურ-ეკონომიკური მოდელირების ფაქტორთა და პარამეტრების ანალიზის ასპექტები

მოვლენათა ურთიერთკავშირს სტატისტიკური მოდელების უმარტივესი სახეების წყვილადი და წრფივი მრავალფაქტორული მოდელების გარდა, არაწრფივი ურთიერთკავშირის მეშვეობითაც ასახავენ.

არაწრფივი კავშირების შემთხვევაში კორელაციურ-რეგრესიული განტოლება შემდეგი სახის იქნება:

$$p = a_0 f_1^{a_1} f_2^{a_2} f_3^{a_3} \dots f_n^{a_n}, \quad (2.20)$$

სადაც P წარმოებული პროდუქციის მოცულობაა;

$f_1, f_2, f_3, \dots, f_n$ სხვადასხვა სახის საწარმოო რესურსების (ნედლეულის, მასალების, შრომის, ძირითადი ფონდების და ა.შ.) დანახარჯებია P მოცულობის პროდუქციის წარმოებაზე.

ეს ფორმულა გალოგარიტმების გზით დაიყვანება **წრფივ ფორმებზე**:

$$\lg P = \lg a_0 + a_1 \lg f_1 + a_2 \lg f_2 + a_3 \lg f_3 + \dots + a_n \lg f_n, \quad (2.21)$$

ფორმულის, კერძოდ კორელაციურ-რეგრესული განტოლების $Y=a_0+a_1x$ განხილვისას, ვაჩვენებთ a_1 პარამეტრის ეკონომიკური მნიშვნელობას. ამჯერად საჭიროა, მოვიყვანოთ მისი შეფარდებითი მნიშვნელობაც, რომელიც გვიჩვენებს რამდენიმე პროცენტით გაიზარდა წარმოების მოცულობა ამა თუ იმ სახის რესურსების ერთი პროცენტით გადიდებისას. ამ მაჩვენებლის გაანგარიშებისათვის საჭიროა აბსოლუტური მნიშვნელობა ანუ წარმოების მოცულობის ზრდის სიჩქარე გავამრავლოთ მოცემული სახის რესურსისა და წარმოების მოცულობის თანაფარდობაზე $\left(\frac{f_1}{p}\right)$.

აბსოლუტური სიჩქარე კი თავისთავად კერძო წარმოებულის გაანგარიშებით დგინდება: მაგალითად, პირველი სახის რესურსის მიმართ გვექნება:

$$\frac{Dp}{Df_1} = a_0 a_1 f_1^{a_1-1} f_2^{a_2} f_3^{a_3}, \dots, f_n^{a_n} \quad (2.22)$$

შეფარდებითი სიჩქარე მიიღებს სახეს:

$$\frac{Dp}{Df_1} \cdot \frac{f_1}{p} = \frac{(a_0 a_1 f_1^{a_1-1} f_2^{a_2} f_3^{a_3}, \dots, f_n^{a_n}) f_1}{p} = \frac{a_0 a_1 f_1^{a_1-1} f_2^{a_2} f_3^{a_3}, \dots, f_n^{a_n}}{a_0 a_1 f_1^{a_1} f_2^{a_2} f_3^{a_3}, \dots, f_n^{a_n}} = a_1 \quad (2.23)$$

ამ მაჩვენებელს სხვაგვარად უწოდებენ პროდუქციის გამოშვების ელასტიურობის კოეფიციენტს. ანალოგიური გაანგარიშებით მივიღებთ, რომ წარმოების მოცულობის ელასტიურობის კოეფიციენტები იქნება მეორე სახის რესურსების მიმართ a_2 , მესამე სახის რესურსის მიმართ a_3 და ა. შ. ზოგადად i -ური სახის რესურსის (დანახარჯის) ერთი პროცენტით გადიდებისას წარმოების მოცულობა დიდდება A_i %-ით. ცხადია, ამ პარამეტრის გამოყენებით რესურსების (დანახარჯების) ცვალებადობის მიხედვით წარმოების მოცულობის პროგნოზირებაც შეგვიძლია.

ცნობილია, რომ პირველად პრაქტიკულ გაანგარიშებებში საწარმოო ფუნქციები გამოიყენა ამერიკელმა ჩ. კობამ და პ. დუგლასმა.

$$p = a_0 f_1^{a_1} f_2^{a_2}, \quad (2.24)$$

სადაც P - სამრეწველო წარმოების მოცულობის ინდექსია;

f_1 და f_2 - შესაბამისად, სამუშაო ძალის რიცხოვნებისა და ძირითადი კაპიტალის ინდექსია.

ეს ფუნქცია ეკონომიკურ-სტატისტიკური ლიტერატურაში ცნობილია კობა-დუგლასის ფუნქციის სახელწოდებით.

ამრიგად, სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების სტრუქტურა, შემადგენლობა შეიძლება, განვიხილოთ სხვადასხვა ნიშნებით, რომლებიც შეიძლება იყოს თვისებრივი (მოცულობის დამახასიათებელი) გამოსახულების. ბუნებრივია, ერთგვაროვანი მოვლენები და პროცესები სტატისტიკურ ერთობლიობას ქმნიან, მაგრამ თუ ერთი რომელიმე ნიშნით სტატისტიკური ერთობლიობის ერთეულები ერთგვაროვანია, სხვა რომელიმე ნიშნით შეიძლება, იყოს განსხვავებული. ამიტომ

სტრუქტურის შესწავლისას და პერსპექტივაში მისი ცვალებადობის პროგნოზირების მიზნით მასში შემავალ მოვლენებსა და პროცესებს სხვადასხვა ნიშნით აჯგუფებენ. მარტივი დაჯგუფება სტატისტიკურად ერთგვაროვან ჯგუფებს წარმოქმნის. ამ ამოცანას ვერ წყვეტს კომბინაციური დაჯგუფებანი. საჭიროა ნიშნების უნიფიცირება და გაერთიანება შესაბამისი მეთოდებით, რომელთა შორის აღსანიშნავია მრავალგანზომილებიანი საშუალო, ევკლიდეს მანძილი და სხვა.

სტატისტიკურ ანალიზში გამოიყენება აგრეთვე, მრავალფაქტორული სტატისტიკური და დინამიკური მოდელები. დროის ფაქტორი (T) როდესაც თავისთავში აერთიანებს მოვლენის განვითარებაზე მოქმედ მრავალ ფაქტორს, ამ შემთხვევაში აიგება სტატისტიკური მოდელები თითოეული წლისათვის მრავალი ფაქტორის გამოყენებით:

$$Y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_kx_k \quad (2.25)$$

სახით, სადაც K- საშედეგო მოვლენაზე (Y) მოქმედ მიზეზობრივ მოვლენათა (x) რაოდენობაა.

ეს ტოლობა სტატისტიკური ფორმით ასეთნაირად შეიძლება გამოისახოს:

$$Y = f(a_0, a_1, a_2, \dots, a_k, x_1, x_2, \dots, x_k), \quad (2.26)$$

მოცემული მოდელი გამოიყენება მოვლენათა შორის წრფივი კავშირის შემთხვევაში. როგორც უკვე აღინიშნა, შეიძლება გვექონდეს აგრეთვე არაწრფივი კავშირი, რომელიც გამოისახება შესაბამისი ხარისხობრივი მოდელებით. (ფორმ. 2.27).

მსგავსი სტატისტიკური მოდელები აიგება თითოეული წლისთვის. თუ გვაქვს n- რაოდენობის წელი ($t=1, 2, \dots, n$) მაშინ გვექნება n სტატისტიკური მოდელი. თუ განვიხილავთ ამ მოდელებს წლების მიხედვით, დავინახავთ, რომ იცვლება არა მარტო მიზეზ-შედეგობრივი მოვლენები, არამედ მათ შორის ურთიერთდამაკავშირებელი პარამეტრებიც ($a_1, a_1, a_2, \dots, a_k$) დინამიკური ფორმით მოდელი ასე ჩაიწერება:

$$Y = f[a_0(t), a_1(t), a_2(t), \dots, a_k(t), x_1(t), x_2(t), \dots, x_k(t)]. \quad (2.27)$$

წლების მიხედვით, კოეფიციენტების მნიშვნელობათა საფუძველზე, ახდენენ მის **ექსტრაპოლაცია**, რაც იძლევა მრავალფაქტორული დინამიკური პროგნოზის საშუალებას. მაგალითად, კ ფაქტორის შესაბამისი პარამეტრის $a_k(t)$ მიხედვით გვექნება მოდელი:

$$a_k(t) = a_{0(1t)} + a_{1(k1t)}t, \quad (2.28)$$

მსგავსი მოდელები გვექნება თითოეული პარამეტრის მიხედვით, რომელთა გამოყენება შეიძლება ექსტრაპოლაციის მიზნებით.

სტატისტიკა განიხილავს აგრეთვე **ავტოკორელაციის** (თითოეულ ემპირიულ დონისა და მოსწორებულ დონეებს შორის სხვაობით) და **მულტიკორელაციის** აღმოფხვრის შესაბამის მოდელებს.

ურთიერთკავშირის წყვილადი და წრფივი მრავალფაქტორული სტატისტიკური მოდელების გარდა **ურთიერთკავშირის ასახავს პარაბოლური, ხარისხოვანი, მაჩვენებლიანი,**

ჰიპერბოლური მრავალფაქტორული სტატისტიკური მოდელები, რომლებიც ასე გამოისახება:

$$1) \text{ პარაბოლური - } y = a_0 + a_1x_1^2 + a_2x_2^2 + \dots + a_nx_n^2, \quad (2.29)$$

$$2) \text{ ხარისხოვანი - } y = a_0x_1^{a_1}x_2^{a_2}, \dots, x_n^{a_n} \quad (2.30)$$

$$3) \text{ მაჩვენებლიანი - } y = e^{a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n} \quad (2.31)$$

$$4) \text{ ჰიპერბოლური - } y = a_0 + \frac{a_1}{x_1} + \frac{a_2}{x_2} + \dots + \frac{a_n}{x_n} \quad (2.32)$$

მოცემული მოდელები გამოსახულია ნატურალურ ერთეულებში ანუ იმ ზომის მაჩვენებლებით, რაც გააჩნიათ მიზეზ-შედეგობრივ მოვლენებს. იმ შემთხვევაში, როცა ფაქტორივი ზომის ერთეულები სხვადასხვაა, მათ სტანდარტული ზომას ერთეულებში გამოსახვენ შემდეგი ფორმულის გამოყენებით:

$$t_i = \frac{x_i - \bar{x}_i}{\sigma_i} \quad (2.33)$$

სადაც - t_i ფაქტორივი ნიშანია სტანდარტულ ერთეულებში;

X_i და $\bar{x}_i$ შესაბამისად ნატურალურ ერთეულებში გამოსახული ფაქტორივი ნიშანი;

σ_i საშუალო კვადრატული გადახრაა.

სტანდარტულ მასშტაბში გამოსახული წრფივი მოდელი მიიღებს სახეს;

$$\hat{t} = \beta_1t_1 + \beta_2t_2 + \dots + \beta_nt_n \quad (2.34)$$

სადაც $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_n$ - პარამეტრებია. როგორც ჩანს მიღებულ მოდელს არა აქვს თავისუფალი წევრი ა.ე.

სტატისტიკა ამოწმებს, აგრეთვე, გამოყენებული მოდელის სისწორეს, თუ რამდენად ასახავს ის მოვლენის ფაქტორივი განვითარების სურათს. ამისათვის იყენებენ ყველაზე მარტივ ხერხს, რომელსაც ეწოდება აპროქსიმაციის (აპროქსიმაცია ლათინურად ნიშნავს მიახლოებას, სიდიდეთა მიახლოებითი გამოსახვა) საშუალო შეცდომა და შეიძლება გავიანგარიშოთ ფორმულით:

$$\lambda = \frac{\sum |y_i - \hat{y}_i|}{n} \cdot 100, \quad (2.35)$$

სადაც Y_i და $\hat{y}_i$ - შესაბამისად საშემოდგომო მოვლენის ემპირიული (ფაქტორივი) და მოსწორებული (აპროქსიმირებული) დონეებია;

n - დონეთა რიცხვი.

შეცდომა გამოისახება პროცენტებით და თუ ის მოთავსებულია 12-15%-ის ფარგლებში, მაშინ იტყვიან, რომ შერჩეული მოდელი ემპირიულ დონეებს ადეკვატურად ასახავს.

სტატისტიკაში ტრენდის ანუ განვითარების ამსახველი კანონზომიერების საფუძველზე პროგნოზირებას აწარმოებენ სხვადასხვა მათემატიკურ-სტატისტიკური ფუნქციების გამოყენებით, რომელიც ასეთ სახეს ატარებს: (იხ. ცხრილი 2.4)

ცხრილი 2.4

ფუნქციის სახეობა	საპროგნოზო ფუნქცია
წრფივი	$\hat{y}_{i+t} = a_0 a(i+t)$
პარაბოლა	$\hat{y}_{i+t} = a_0 + a_1(i+t) + a_2(i+t)^2$
ჰიპერბოლა	$\hat{y}_{i+t} = a_0 + \frac{a_1}{i+t}$
ხარისხოვანი და ა.შ.	$\hat{y}_{i+t} = a_0 a_1^{i+t}$ და ა.შ.

თითოეული ფუნქციის შერჩევა დამოკიდებულია თვით ემპირიული (ფაქტობრივი) ინფორმაციის ხასიათზე, დინამიკური მწკრივის დონეების განვითარების ტემპზე. მოცემული ფუნქციებით ეკონომიკური მოვლენებისა და პროცესების განვითარების პროგნოზების გაანგარიშება მექანიკური ექსტრაპოლაციაა, რომელიც გულისხმობს წარსულში არსებული ტენდენციებისა და კანონზომიერებების უცვლელად გადატანას მომავალ პერიოდზე, მაგრამ დიალექტიკის კანონზომიერებაა, რომ ყველა მოვლენა, ამ შემთხვევაში განვითარების ტენდენციები, ცვალებადია დროსა და სივრცეში. ამიტომ პარადოქსების თავიდან აცილების მიზნით ჩატარებულ გაანგარიშებებთან ერთად, შედეგი ინტიუციურ აზროვნებაზე დაყრდნობით შემოქმედებითადაც უნდა გავაანალიზოთ და საპროგნოზო შეფასებებში სათანადო კორექტივები შევიტანოთ.

ზემოთ მოყვანილ ერთფაქტორულთან ერთად, სტატისტიკური პროგნოზირებას გააჩნია, აგრეთვე მრავალფაქტორული ექსტრაპოლაციის მეთოდებიც. მრავალფაქტორული პროგნოზირების შედეგებისა და ექსტრაპოლაციურ გაანგარიშებათა ჩატარებისას მოცემული მოვლენის განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორების შერჩევას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება. ამ მიზნით, შეადგენენ R_{ij} წყვილადი კორელაციური კოეფიციენტების მატრიცას, რომელიც X_i და X_j მოვლენათა შორის კორელაციური კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხს აღნიშნავს. ამ მოვლენებიდან ერთი შეიძლება იყოს საშედეგო, ხოლო დანარჩენი - მიზეზობრივი.

წინასწარ უნდა გაანალიზდეს წყვილადი კოეფიციენტები. უპირატესობა უნდა მიენიჭოს იმ ფაქტორების შერჩევას, რომელთა კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხი სუსტია სხვა ფაქტორებთან და მაღალია საშედეგო მოვლენასთან. პრაქტიკულად, თუ მულტიპლოკაცია ანუ კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხი სხვა ფაქტორთან 0,8-ზე მეტია, მაშინ ასეთ ფაქტორს გაანგარიშებიდან გამოთიშავენ. დავუშვათ, რომ X_i და X_j მოვლენათა შორის კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხი 0,8-ზე მეტია, მაშინ რომელიმე (X_i და X_j) მოვლენათაგანი უნდა გამოითიშოს. აქ გამოთიშავენ იმ მოვლენას, რომელსაც უფრო მაღალი კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხი გააჩნია საშედეგო მოვლენასთან.

ფაქტორების შერჩევა და მათ საფუძველზე მრავალფაქტორული საპროგნოზო შეფასება, ძალიან ხშირად განიცდის ავტოკორელაციისა და მულტიპლიკაციის გავლენას, რის გამოც ვერ ხერხდება საიმედო საპროგნოზო გაანგარიშებანი. ამიტომ მრავალფაქტორულ მოდელში შერჩეულ ფაქტორებთან ერთად, ითვალისწინებენ დროის ფაქტორს, რომელიც ასახავს ყველა დანარჩენი, მოდელში გაუთვალისწინებელი ფაქტორების ზემოქმედებას და ავტოკორელაციის გავლენას აღმოფხვრის.

ამ შემთხვევაში, წრფივი კავშირის ფორმით მრავალფაქტორული დინამიკური მოდელი მიიღებს ასეთ სახეს:

$$\hat{y} = f[a_0(t), a_1(t), a_2(t), \dots, a_n(t), x_1(t), x_2(t), \dots, x_n(t), t], \quad (2.36)$$

სადაც 2.36 ფორმულაში მოყვანილ დინამიკურ მოდელს ემატება t , რომელიც აღნიშნავს საშედეგო მოვლენის განვითარების დამოკიდებულების დროზე და ამ უკანასკნელში აისახება ყველა ფაქტორის ზემოქმედებაც.

ამ შემთხვევაში სტატისტიკური მოდელი

$$\hat{y} = f(a_0, a_1, a_2, x_1, x_2)$$

ჩაიწერება შემდეგნაირად:

$$\hat{y} = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2$$

A_0 , a_1 და a_2 პარამეტრების გასაანგარიშებელი განტოლებათა სისტემა იქნება:

$$\begin{cases} na_0 + a_1 \sum x_1 + a_2 \sum x_2 = \sum y \\ a_0 \sum x_1 + a_1 \sum x_1^2 + a_2 \sum x_1 x_2 = \sum x_1 y \\ a_0 \sum x_2 + a_1 \sum x_1 x_2 + a_2 \sum x_2^2 = \sum x_2 y \end{cases} \quad (2.37)$$

სისტემის ამოსახსნელად მოვიყვანოთ მონაცემები ცხრილის სახით:

ცხრილი 2.6

y	X_1	X_2	X_1^2	X_2^2	$X_1 X_2$	$X_1 Y$	$X_2 Y$
42,5	55,6	25	3019,4	625	1390,0	2363,0	1062,5

43,8	57,7	20	3329,3	400	1154,0	2527,3	876,0
45,6	60,8	26	3696,6	676	1580,8	2772,5	1185,6
44,8	61,5	19	3782,3	361	1168,5	25,2	851,2
46,7	62,8	17	3943,8	289	1067,6	2932,8	793,9
Σ 223,4	298,4	107	17843,4	2351	6360,9	13350,8	4769,2

ცხრილის 2.6-ის მონაცემების მიხედვით განტოლებათა სისტემა მიიღებს სახეს:

$$5a_0 + 298a_1 + 107a_2 = 223,4$$

$$298a_0 + 17843a_1 + 6360a_2 = 13350,8$$

$$107a_0 + 6360a_1 + 2351a_2 = 4769,2$$

თუ თითოეულ ტოლობას გავყოფთ შესაბამისი a_0 -ის კოეფიციენტზე (I-5-ზე, II-298,4-ზე, III-107-ზე), II და III ტოლობას გამოვაკლებთ I ტოლობას წევრ-წევრად და ა. შ. მივიღებთ:

$$a_0 = 17,59; \quad a_1 = 0,45; \quad a_2 = 0,011$$

ჩვენი განტოლება მიიღებს სახეს:

$$\hat{y} = 17,59 + 0,45x_1 + 0,011x_2$$

ასეთი განტოლებანი დინამიკური მწკრივის თითოეული წლისათვის გაიანგარიშება. ამის შემდეგ განტოლებათა პარამეტრები და ფაქტორები განიხილება, როგორც დროის ფუნქცია და შესაბამის გაანგარიშებათა საფუძველზე მათი საპროგნოზო შეფასება დადგინდება. მათი მოდელში ჩასმით პერსპექტიული პერიოდისათვის საშუალო მოვლენის განვითარების ექსტრაპოლირება შეგვიძლია.

2.2-3 ფუნქციურ-ღირებულებითი და სიტუაციური ანალიზი

ფუნქციურ-ღირებულებითი ანალიზი (ფდა) არის განსაზღვრული საწარმოო-სამეურნეო პროცესების (ცალკეული პროექტების) ან მმართველობითი სტრუქტურის ფუნქციების სისტემური გამოკვლევის მეთოდი. ეს მეთოდი შესასწავლი ობიექტის ფუნქციების ოპტიმალური ვარიანტით შესრულების პირობებში, ეფექტიანობის ამაღლების შესაძლებლობების გამოსავლენად გამოიყენება.

ფუნქციურ-ღირებულებითი ანალიზის ამოცანებია:

ა) მაჩვენებლისა და ტექნიკურ-ეკონომიკური სისტემის ისეთი შემუშავება, რომელიც მმართველობითი სისტემის ყველა დონისათვის მისაღები იქნება;

ბ) ტექნოლოგიური და მმართველობითი პროცესის ორგანიზაცია საწარმოო-საფინანსო საქმიანობის მთელ მწკრივში;

გ) სისტემური კონტროლის წარმოება იმაზე, თუ რამდენად ეფექტიანი, საიმედო და ხანგამძლეობის პირობებში ხორციელდება პროდუქციის (მომსახურების) გამოშვება და მოხმარება და სხვა.

ეკონომიკური ანალიზისათვის დამახასიათებელი კვლევის პრინციპების სისტემურობა და კომპლექსურობა, განსაკუთრებით, პოულობს ფუნქციურ-ღირებულებითი ანალიზის პროცესში გამოყენება; მისთვის დამახასიათებელია ისეთი სპეციფიკური საფუძველი და პრინციპები, როგორიცაა: შემოქმედებით-ნოვატორული აზროვნება; მეცნიერ და პრაქტიკოს მუშაკთა ცოდნა და გამოცდილება და სხვა.

შემოქმედებით-ინოვაციური აზროვნების ეფუძნება ისეთი ფაქტორების ურთიერთ თანაფარდობას, როგორიცაა: სამეცნიერო-ტექნიკური ინტუიცია, რომელიც ემყარება საიმედო საგამომგონებლო პრაქტიკას, მოცემულ დარგში სამეცნიერო ცოდნას; ახალი იდეების ათვისების ნიჭს და სხვა. ალგორითმი გულისხმობს მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევების პრაქტიკაში დაუყოვნებლივ დანერგვას, მართვის სისტემების სრულყოფასა და ყველა ისეთი ქმედითი ღონისძიების გატარებას, რომელიც, საბოლოო ჯამში, დანახარჯებს ამცირებს და მომგებიანობას ზრდის.

კორპორაციის საქმიანობის ფუნქციურ-ღირებულებითი ანალიზი შემდეგ ეტაპებს მოიცავს:

1. საინფორმაციო-მოსამზადებელს;
2. ანალიზურ-შემოქმედებითს;
3. წარმოებაში ჩაშვებასთან დაკავშირებულს;
4. კომერციულს;
5. საკონტროლო-საექსპლუატაციო ეტაპს.

ამრიგად, ფუნქციურ-ღირებულებითი ანალიზის მეთოდის გამოყენებით, რომელიც მოიცავს ახლებური შემოქმედებითი აზროვნების, სისტემური და კომპლექსური მეთოდის, მეცნიერულ და პრაქტიკოს მუშაკთა გამოცდილებას, მიიღწევა პროექტის (ნაკეთობათა) დანახარჯების შემცირება და მომგებიანობის ზრდა.

სიტუაციური ანალიზი. როგორც ეკონომიკური ლიტერატურის ანალიზი მოწმობს, განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკაში, სადაც მარკეტინგი ფართოდ არის დანერგილი, წარმოების მართვის ფუნქციებში მარკეტინგის სტრატეგია და ტაქტიკა სიტუაციური ანალიზის მეთოდების გამოყენებით განისაზღვრება.

სიტუაციური ანალიზის პროცესში კვლევის ობიექტად გვევლინება: მარკეტინგის მიზნები, მარკეტინგის პროგრამა და მისი უზრუნველყოფის ხარისხი, ბაზრები, მყიდველები (მოთხოვნის შესწავლა) კონკურენტები, მარკეტინგის მაკრო და მიკრო

გარემო, მარკეტინგის ორგანიზაცია, საქონლის სასიცოცხლო ციკლის, ფასწარმოქმნა, რეკლამა და სხვა.

სიტუაციური ანალიზის პროცესში, ძირითადად, შიდასაწარმოო ინფორმაცია გამოიყენება, ხოლო შედარებისათვის კი - ანალოგიურ ფირმათა საცნობარო მასალები, საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკური ცნობარები, პრესა, ბიულეტენები, საფონდო ბირჟის კატალოგები და სხვადასხვა მარკეტინგული კვლევებით მოპოვებული ინფორმაციები.

მარკეტინგული ანალიზი, რომელიც, ძირითადად, ემსახურება მარკეტინგულ პროგრამის (გეგმის) შედგენას, იკვლევს გასაღების გარემოს, მოთხოვნა-მოწოდების წონასწორობას, საქონლის (პროდუქციის) კონკურენტუნარიანობას, კომერციულ რისკს და საქმიანობის სტრატეგიისა და ფირმის მმართველობითი ფუნქციების განსახორციელებლად მარკეტინგული ტაქტიკის შემოწმებას უზრუნველყოფს. ანალიზის ეს სახეც ჩვენთან ახლა იწყებს დამკვიდრებას და ჩატარების მეთოდის დროულ დამუშავებას მოითხოვს.

მეწარმეობრივი ფირმის (საწარმოს) მარკეტინგული მართვის საფუძვლების შესწავლისას, **აკადემიკოსი გ. ვ. პაპავა აღნიშნავს**, რომ მეწარმეობრივი ფირმა წარმოადგენს ფუნქციონირებისათვის ორგანიზებულ სუბიექტს, რომელსაც გააჩნია თვითმყოფადობა და ორგანიზებულია როგორც მარკეტინგული მომსახურებით აღჭურვილი საწარმოო სისტემა. მეწარმეობრივი ფირმები გვევლინებიან ინდივიდუალური, პარტნიორული და კოოპერაციული ფირმების სახით; მათი მართვა, წარმოადგენს მარკეტინგულ მართვას.

მარკეტინგი, რომელიც საწარმოს მართვის მექანიზმის მრავალინგრედიენტიან (სტრუქტურულ ნაწილებთან) სისტემას წარმოადგენს, მოიცავს საწარმოს ფუნქციონირების მიკრო და მაკრო გარემოს, შესაბამისად, მისი ანალიზის ამოცანაა, გამოიკვლიოს:

ა) მიკრო არე, როგორც ქვესისტემა, რესურსებისა და პროდუქციის ბაზრებზე ყალიბდება: - რესურსების ბაზარზე მიმწოდებელ საწარმოთა, პროდუქციის ბაზარზე კი კონკურენტ საწარმოთა მოქმედებით, მარკეტინგული შუამავლობით, კლიენტთა ბაზრებით, საკონტაქტო აუდიტორებით (ინფორმაციის სამსახურებით, ბირჟებით და ა. შ

ბ.) მაკრო არე, როგორც ქვესისტემა, მოიცავს მეურნეობრიობის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, დემოგრაფიულ და ეკოლოგიურ ფაქტორებს. ასევე სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესისა და საზოგადოების კულტურული თავისებურებათა ასპექტებს და სხვა.

გარემომცველ არეში (მიკრო და მაკრო არეები) ცვლილებებზე საწარმოს რეაგირების სტრატეგიით მართვის პროცესს, რომელიც **სამეურნეო კომერციული ქცევის სტილს** განსაზღვრავს, **სიტუაციური მართვა ეწოდება**. სიტუაციური მართვის აუცილებლობას იწვევს საწარმოს გარემომცველ არეში ეკოლოგიური, დემოგრაფიული, ეკონომიკური, სოციალური, ინოვაციისა და ინვესტიციის სახელმწიფოებრივი სტრატეგია.

სიტუაციური მართვის სტრატეგიაში არსებითი მნიშვნელობა გარემომცველ გარემოსთან შიდა საწარმო პროცედურათა დაკავშირებას ენიჭება. ამგვარი კავშირის დამყარება შესაძლებელია მმართველობითი რაციონალიზმის ანალიზური სისტემების

გამოყენებით, რომელიც უკავშირდება ეკონომიკური ანალიზის პერიოდანტული მეთოდის მეშვეობით ანალიზურ ჭვრეტას. ამ სისტემების მეშვეობით შესაძლებელია მმართველობითი რაციონალიზმისა და სიტუაციური მართვის შეუღლების ოპტიმიზაციის მოდელირება.

ამრიგად, სიტუაციური მართვა, რომელიც აგებულია სიტუაციური ანალიზური შემფასებელი სისტემების გამოყენებაზე, გამიზნულია იქითკენ, რომ თანადროულად მოახდინოს საწარმოს რეაგირება გარემოცვაში მოსალოდნელ ცვლილებაზე. მენეჯერს სისტემატიური გააზრებით ეძლევა შესაძლებლობანი მოახდინოს რეაგირება წარმოების ეკონომიკური და ფინანსური შედეგების და პროდუქციის გასაღების ფორმირების მართვის პროცესებზე. შესაბამისად, შეიმუშავოს შეცვლილ გარემო პირობებთან საწარმოს ადაპტაციის მართვის პრაქტიკული მექანიზმი.

პრაქტიკული მეცადინეობა N 1. თემაზე:

„წრფივი კორელაციური ურთიერთკავშირის განსაზღვრის პრაქტიკა“.

ამოცანის პირობა:

დავუშვათ, რომ საანგარიშო პერიოდში 10 ერთგვაროვანი საწარმოს შრომის ნაყოფიერებისა და ელექტრო შეიარაღების შესახებ გვაქვს შემდეგი მონაცემები (იხ. ცხრ. N:2.7)

ცხრილი 2.7

საწარმოს ნომერი რიგზე	შრომის ელექტრო შეიარაღება ერთ მომუშავეზე, კვტ. საათი	პროდუქციის გამომუშავება ერთ მუშაკზე, ათას ლარებში საშუალოდ ერთ წელიწადში
1	7	8,7
2	3	3,7
3	4	6,0
4	5	6,2
5	4	5,9

6	6	7,8
7	7	8,7
8	3	3,6
9	5	6,2
10	6	7,5

გამოთვალათ:

1. რეგრესიის განტოლება, რომელიც ასახავს ელექტრო შეიარაღებასა და შრომის ნაყოფიერებას შორის კავშირს;

2. კავშირის სიმჭიდროვის მაჩვენებელი (კორელაციის წრფივი კოეფიციენტი);

ამოცანის ამოსახსნელად უნდა გავიხსენოთ წრფივი განტოლების ფორმულა (იხ. 2. 15)

$$Y=a_0+a_1X$$

სადაც y - საშუალო მოვლენა;

x - მიზეზობრივი მოვლენა.

ჩვენს მაგალითში შრომის ნაყოფიერება არის **საშუალო მოვლენა**, ხოლო ელექტრო შეიარაღება - **მიზეზობრივი მოვლენა**. A_0 და a_1 -არის პარამეტრები, რომელთა გასაანგარიშებლად გვაქვს ნორმალურ განტოლებათა სისტემა (იხ. ფორმ. 2. 36)

$$\begin{cases} na_0 + a_1 \sum x = \sum y \\ a_0 \sum x + a_1 \sum x^2 = \sum xy \end{cases}$$

კავშირის სიმჭიდროვის მაჩვენებელი, კორელაციის წრფივი კოეფიციენტი გაიანგარიშება ფორმულით (იხ. ფორმ. 18)

$$R_{XY} = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sigma_x \sigma_y}$$

წრფივი განტოლების გასაანგარიშებლად ვადგენთ ცხრილს: (ცხ. 2.8)

ცხრილი 2.8

#	X	Y	X ²	XY

1	7	8,7	49	60,9
2	3	3,7	9	11,1
3	4	6,0	16	24,0
4	5	6,2	25	31,0
5	4	5,9	16	23,6
6	6	7,8	36	46,8
7	7	8,7	49	60,9
8	3	3,6	9	10,8
9	5	6,2	25	31,0
10	6	7,5	36	45,0
	50	64,3	270	345,1

განტოლებათა სისტემა მიიღებს შემდეგ სახეს:

$$\begin{cases} 10a_0 + 50a_1 = 64,3 \\ 50a_0 + 270a_1 = 345,1 \end{cases}$$

$$a_0 + 5a_1 = 6,43$$

$$a_0 + 5,4a_1 = 6,90$$

$$0,4a_1 = 0,47$$

$$a_1 = \frac{0,47}{0,4} = 1,18 \quad \text{ე.ი.} \quad a_1 = 1,18$$

$$a_0 + 5,9 = 6,43$$

$$a_0 = 6,43 - 5,9 = 0,53$$

$$a_0 = 0,53$$

განტოლება მიიღებს სახეს: $y = 0,53 + 1,18x$

კავშირის სიმჭიდროვის მაჩვენებელი, კორელაციის წრფივი კოეფიციენტი გამოითვლება ასე:

$$R_{xy} = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sigma_x \cdot \sigma_y}$$

სადაც

$$\overline{xy} = \frac{\sum xy}{n}, \quad \bar{x} = \frac{\sum x}{n}, \quad \bar{y} = \frac{\sum y}{n},$$

$$\sigma_x = \sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2}{n}} = \sqrt{\frac{20}{10}} = \sqrt{2} = 1,41,$$

$$\sigma_y = \sqrt{\frac{\sum (y - \bar{y})^2}{n}} = \sqrt{\frac{29,43}{10}} = \sqrt{2,943} = 1,70.$$

$$R_{xy} = \frac{34,51 - 38,15}{1,41 \cdot 1,70} = \frac{2,36}{2,40} = 0,98$$

მაშასადამე, ელექტრო შეიარაღების ერთი ერთეულით ანუ 1 კვტ საათით გადიდება, შრომის ნაყოფიერებას 1,18 ერთეულით, ე. ი. 1,18 ათასი ლარით გაზრდის.

კორელაციის წრფივი კოეფიციენტი უდრის 0,98, ე. ი. 98%-ს, რაც ნიშნავს, რომ შრომის ნაყოფიერებასა და ელექტრო შეიარაღებას შორის კავშირი ძალიან მჭიდროა.

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობებისათვის:

1. განიხილეთ ანალიზის სისტემურობის ურთიერ დაკავშირებული ელემენტები;
2. გააცნობიერეთ კომპლექსური ანალიზის ბლოკ-სქემის არსი;
3. განიხილეთ ანალიზის პერიოდიზაციის ასპექტები;
4. გააცნობიერეთ თანამედროვე ეკონომიკური ანალიზის მეთოდოლოგიური ასპექტები;
5. განიხილეთ ფუნქციურ-ღირებულებითი ანალიზის ამოცანების არსი და მნიშვნელობა;
6. განიხილეთ მარკეტინგული ანალიზის მეთოდები.

თემა N3 : „ბიზნესის (კომპანიის) მმართველობითი ინფორმაციების კომპლექსური ანალიზის მეთოდურ-პრაქტიკული ასპექტები“

✧ თემის სტრუქტურა:

3.1 კომპლექსური მმართველობითი ანალიზის ელემენტების (ძირითადი საწარმოო ფონდების, შრომის საგნებისა და მწარმოებლურობის) ანალიზი;

3.2 პროდუქციის წარმოება-რეალიზაციისა და თვითღირებულების მაჩვენებლების ანალიზი .

პრაქტიკული მეცადინეობა N 2. თემაზე: „მმართველობითი ანალიზის პრაქტიკული ასპექტები“

✧ თემის მიზანი:

1) კომპლექსური მმართველობითი ანალიზის ძირითადი ელემენტებისა და ანალიზის წარმოების ფაქტორების შესწავლა;

2) საწარმოო პროგრამის განხორციელებაზე ოპერატიული კონტროლის უზრუნველყოფა.

თემის შესწავლის შემდეგ თქვენ შეძლებთ:

1) კომპანიის ბიზნესგეგმების (პროგრამების) და მათთან დაკავშირებული ნორმატივების ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების დადგენას;

2) საწარმოო პროგრამების შესრულების მიმდინარეობის ობიექტურ ოპერაციულ შეფასებას;

3) კომპანიის დანახარჯების სტრუქტურის დადგენას, მათი ფუნქციონალური და ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით ანალიზის ჩატარებას;

4) მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსების რაციონალური გამოყენების შეფასებას;

5) კომპანიის შინაგანი ფარული რეზერვების გამოვლენა-გაზომვასა, მათ გამოსაყენებლად ქმედითი ღონისძიების დასახვასა და პრაქტიკაში დანერგვას.

თემის ძირითადი კონცეფციური და საკვანძო საკითხები: კომპლექსური მმართველობითი ანალიზის ელემენტები; ფუნქციონალური და ეკონომიკური ანალიზი; ექსტენსიური და ინტენსიური ფაქტორები. კომპანიის შინაგანი ფარული რესურსების გამოვლენა -გაზომვა;

თემა N3 „ბიზნესის (კომპანიის) მმართველობითი ინფორმაციების კომპლექსური ანალიზის მეთოდურ-პრაქტიკული ასპექტები“

3.1 კომპლექსური მმართველობითი ანალიზის ელემენტების (ძირითადი საწარმოო ფონდების, შრომის საგნებისა და მწარმოებლურობის) ანალიზი

3.1-1 ძირითადი საწარმოო ფონდების გამოყენების ანალიზი მოიცავს:

1) ძირითადი საწარმოო ფონდების გამოყენების ძირითადი მაჩვენებლების: ფონდუკუგებისა და ფონდტევადობის მაჩვენებლების განსაზღვრას, ამ მაჩვენებელთა მატერიალური წარმოების სფეროში ეფექტურად გამოყენების დინამიკის შეფასებას;

2) შრომის საშუალებების გამოყენების (მოხმარების) ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასებას, რომელიც აისახება პროდუქციის ღირებულებაში ცვეთის (ამორტიზაციის) ხვედრითი წილის განსაზღვრაში. ცნობილია, რომ ტექნიკის (ტექნოლოგიების) სრულყოფისა და ზრდის პირობებში წლიური საამორტიზაციო ანარიცხების (ცვეთის – შრომის საშუალებების მოხმარებული ღირებულება) ღირებულებაც იზრდება, შესაბამისად იზრდება მისი წილი წარმოებული პროდუქციის თვითღირებულებაში. მაგრამ, იმის გათვალისწინებით, რომ უფრო მაღალმწარმოებლური დანადგარების და მოწყობილობების (ახალი ტექნიკის გამოყენებით) იზრდება ასევე პროდუქციის წარმოება, რაც ჩვეულებრივ, ერთეული პროდუქციის ღირებულების მიმართებაში ამორტიზაციის ანარიცხების თანხა შემცირებას უზრუნველყოფს. ახალი ტექნიკის გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობა ვლინდება წარმოების დანახარჯების ელემენტების, ძირითადად შრომაზე დანახარჯების ელემენტის შემცირებით.

ძირითადი ფონდების ეფექტურად გამოყენების შეფასებისა და ანალიზის პროცესში პრაქტიკაში მიღებული გაანგარიშებათა მაგალითებია ქვემოთ განხილული.

მოვიყვანოთ ინფორმაცია (იხ. ცხრილი 3.1.).

განსაზღვრა #1.

ცხრ. 3.1.ის მონაცემების საფუძველზე ფონდუკუგებას (Y^F) განვსაზღვრავთ შემდეგი ფორმულის მეშვეობით:

Q-მზა პროდუქციის ღირებულება

$$Y^F \text{ფონდუკუგება} = \frac{\text{Q-მზა პროდუქციის ღირებულება}}{\text{F ძირითადი საწარმოო ფონდების საშუალო წლიური ღირებულება}} \quad (3.1)$$

F ძირითადი საწარმოო ფონდების

საშუალო წლიური ღირებულება

ცხრილი 3.1. ინფორმაციები საწარმოს ძირითადი მაჩვენებლების შესახებ

#	მაჩვენებლები	2017 წ. (საბაზისო)	2018 წ.. საანგარიშო	გადახრა (+, -)	მატების ტემპი %
1.	მზა პროდუქციის ღირებულება, ათას ლარებში	2140,6	2236,0	+95,4	104,4
2.	ძირითადი საშუალებების საშუალოწლიური ღირებულება, F ათას ლარებში	2300,5	2347,2	+46,7	102,0
3.	ფონდუკუგება 1 ლარის საშუალებებზე, ლარებში (YF)	0,9305	0,9526	+0,0221	102,4
4.	ამორტიზაციის (ცვეთის) ანარიცხების სიდიდე მზა პროდუქციასთან მიმართებაში (A) ათას ლარებში	192,6	203,5	+10,9	105,6
5	მზა პროდუქციის წარმოებაზე შრომის საგნების დანახარჯები, M ათას ლ.	991,0	1011,8	20,8	102,1
6	მატერიალური უკუგება – YM ლარი (1 ლ. შრომის საგნებზე პროდუქციის გამოსავლიანობა)	2,16	2,21	+0,05	102,3
7	საწარმოს საწარმოო პერსონალის საშუალო წლიური სიობრივი რიცხვი R კაცი	486	490	+4	100,8
8	1 მუშაკზე საშუალო წლიური გამომუშავება Y ^R ლარი	4405	4563	+148	103,6

2017 წელს:

2018 წელს:

$$Y^F = \frac{2140,6}{2300,5} = 0,9305 ; \quad Y^F = \frac{2236,0}{1347,2} = 0,9526$$

ანალიზური დასკვნები:

2018 წელს ფონდუკუგება 2017 წლის მიმართებაში შეადგენს 102,4% და გაიზარდა (0,9526 0,9305) 2,2 თეთრით 1 ლარის პროდუქციაზე მიმართებაში. შესაბამისად, ფონდტევადობამ (ფონდუკუგების შეზღუდული მაჩვენებელი) შეადგინა 2017 წელს 1,074 (2300,5:2140,4) და 2018 წელს 1,049 (2347,2:2236,0), შესაბამისად შემცირდა 2,5 თეთრით.

ცხრილი 3.1ის მონაცემებიდან ამორტიზაციის ანარიცხები (ცვეთა) 2017 წ. 192,6 ათ. ლარს, ხოლო 2018 წელს 203,5 ლარს. შეადგენს. შესაბამისად, 1 ლარის პროდუქციაზე ამორტიზაციის ტევადობამ შეადგინა 2017 წელს 9 თეთრი (192,6:2140,6), ხოლო 2018 წელს 10,5 (203,5:2236) თეთრი, რაც მიუთითებს 1 ლარის პროდუქციის წარმოებაზე დანახარჯების ზრდაზე. რომელიც, ბუნებრივია, უარყოფითად მოქმედებს საწარმოს მოგების მაჩვენებელზე.

განსაზღვრა 2.

ცხრილი 3.1.ის საფუძველზე განვსაზღვროთ პროდუქციის წარმოების მატებაზე მოქმედი ფაქტორები: ა)ექსტენსიური (ძირითადი ფონდების ღირებულების ზრდით) და ბ)ინტენსიური (ფონდუკუგების ცვლილების) მაჩვენებლების მიხედვით შემდეგი ორი მეთოდის გამოყენებით:

1) საინდექსო ჯაჭვური ჩასმის მეთოდის გამოყენებით:

ა) ძირითადი ფონდების ღირებულების ცვლილებით: (ΔQ_F)

$$\Delta F_Q = \Delta F \times Y_0^F, \quad 46,7 \times 93,05 = 43,5 \text{ ათ.ლარი} ;$$

ბ) ფონდუკუგების ცვლილებით (ΔQ_Y)

$$\Delta Y_Q = \Delta Y \times F_1, \quad 2,21 \times 2347,2 = 51,9 \text{ ათ.ლარი}$$

ორივე ფაქტორის გამოვლენის ჯამი უდრის 95,4 ათას ლარს.

2) ფაქტორული ანალიზის ინტეგრალური მეთოდის გამოყენებით:

ა) ძირითადი ფონდების ღირებულების ცვლილებით (ΔQ_F)

$$\Delta F_Q = \Delta F \times Y_0^F + \frac{\Delta Y^F \times \Delta F}{2} = 46,7 \times 93,05 + \frac{2,21 \times 46,7}{2} = 43,5 \text{ ათ.ლარი};$$

ბ) ფონდუკუგების ცვლილებით (ΔQY)

$$\Delta F_Q = F \times \Delta Y^F + \frac{\Delta Y^F \times \Delta F}{2} = 2300,5 \times 0,0221 + \frac{0,0221 \times 46,7}{2} = 51,9 \text{ ათ. ლ.}$$

ორივე ფაქტორის გავლენის ჯამი ($43,5 + 51,9$) 95,4 ათასი ლარი.

3.1-2. შრომის საგნების გამოყენების (მატერიალური უკუგების) ანალიზი

შრომის საგნების გამოყენების საერთო მაჩვენებელი არის ვარგისი პროდუქციის გამოსავლიანობა (მაგ. ბამბის ბოჭკოდან ბამბის, მადნეულიდან თუჯის და ა.შ.) და მასალების გამოყენების კოეფიციენტი (გაიანგარიშება როგორც ცალკეულ მასალაზე, ასევე საწარმოს უბნების, დანაყოფების, საამქროების და ა.შ.). ეს უკანასკნელი მიუთითებს მასალების ყაირათიან გამოყენებაზე. ჩვენ ქვემოთ განვიხილავთ ცხრილის 2.9. მონაცემების საფუძველზე შრომის საგნების დანახარჯების დინამიკას და განვსაზღვრავთ მატერიალურ უკუგების მაჩვენებლებს შემდეგი ფორმულით.

განსაზღვრა 1. წარმოებაში მოხმარებული შრომის საგნების რაოდენობის ცვლილება

$$\Delta Q_M = Y_0^M \times \Delta F + \frac{\Delta Y^M \times \Delta M}{2} = 2,16 \times 20,8 + \frac{0,05 \times 20,8}{2} = 45,4 \text{ ათ.ლარი}$$

განსაზღვრა 2. მატერიალური უკუგების ცვლილების გავლენა

$$\Delta Q_{Y_M} = M \times \Delta Y^M + \frac{\Delta Y^M \times \Delta M}{2} = 991,0 \times 0,05 + \frac{0,05 \times 20,8}{2} = 50,0 \text{ ათ.ლარი}$$

ორივე ფაქტორის ცვლილების გავლენის თანხა უდრის 95,4 ათას. ლარს (45,5+50,0), რომელიც შესაბამისობაშია 2018 და 2017 წლების წარმოებული პროდუქციის დინამიკის $2236,02140,6=95,4$ ათასი ლარის მაჩვენებელთან. კერძოდ: 2018 წლის (საანგარიშო) და 2017 წლის (საბაზისო) შესაბამისი მაჩვენებლებია 2236,0 და 2140,6 ათასი ლარი, რომელიც ხასიათდება ზრდით ანუ 95,4 ათასი ლარის დინამიკით.

3.1-3 შრომის ნაყოფიერების (მწარმოებლურობის) ანალიზი

ცნობილია, რომ შრომა სამუშაო ძალის მოხმარება, ადამიანის მიზანშეწონილი საქმიანობაა, რომლის პროცესში ადამიანები ბუნების საგნებს სახეს უცვლიან და იყენებენ თავიანთ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია შრომითი რესურსების გამოყენების (ათვისების) ანალიზი, რომელიც მოიცავს სამუშაო ძალის გამოყენებისა და შრომის ანაზღაურების (ხელფასის) მიმართულებით კვლევის გახორციელებას.

შრომის ნაყოფიერების(მწარმოებლურობის) ანალიზი იკვლევს შრომის ნაყოფიერების დონეს (გამომშვებული პროდუქციის მოცულობისა და დახარჯული სამუშაო დროის შეფარდებით), შრომის მწარმოებლურობაზე მოქმედ ექსტენსიურ და ინტენსიურ ფაქტორებს, მათ დინამიკასა და შრომის ნაყოფიერების ამაღლების შესაძლებლობებს. შრომის ნაყოფიერების ზრდა არის საფუძველი საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტურობის ამაღლების საკითხებში.

ცხრილი 3.1-ის ინფორმაციის საფუძველზე განვსაზღვრავთ შრომის ნაყოფიერების დინამიკას და მისი გავლენის სიდიდეს საწარმოს მიერ გამოშვებული პროდუქციის მოცულობაზე.

განსაზღვრა 1. ინტერვალური მეთოდის გამოყენებით საწარმოო პერსონალის საშუალო წლიური სიობრივი რიცხვის გავლენა:

$$\Delta Y^R \times \Delta R \quad 158 \times 4$$

$$\Delta Q_R = Y_0^R \times \Delta R + \frac{\Delta Y^R \times \Delta R}{2} = 4405 \times 4 + \frac{158 \times 4}{2} = 18,0 \text{ ათ.ლარი.}$$

განსაზღვრა 2. შრომის ნაყოფიერების გავლენა:

$$\Delta Y^R \times \Delta R \quad 158 \times 4$$

$$\Delta Q_{YR} = R_0 \times \Delta Y^R + \frac{\Delta Y^R}{2} = 486 \times 158 + \frac{158}{2} = 77,4 \text{ ათ.ლარი.}$$

2

2

შესაბამისად, ორივე ფაქტორის ცვლილების გავლენა არის 95,4 ათასი ლარი (18,0+77,4), რაც შესაბამისობაშია წარმოებული პროდუქციის დინამიკასთან (2236,0 – 2140,6) 95,4 ათასი ლარი – პროდუქციის მოცულობის მატების მიმართებაში.

3.2 პროდუქციის წარმოება-რეალიზაციისა და თვითღირებულების

მაჩვენებელთა ანალიზი

3.2-1 პროდუქციის წარმოების და რეალიზაციის ანალიზი

პროდუქციის წარმოების მოცულობისა და რეალიზაციის ეკონომიკური ანალიზის ძირითადი ამოცანებია:

1) წარმოების მოცულობის, სტრუქტურის, ხარისხის დინამიკისა და გეგმის მაჩვენებელთა შეფასება;

2) წარმოებისა და პროდუქციის რეალიზაციის მოცულობის მაჩვენებლებზე ძირითადი ფაქტორების გავლენის შეფასება;

3) ბაზრის კონიუნქტურისადმი შესაბამისობის შესწავლა პერსპექტივაში და ა.შ.

პროდუქციის წარმოების მოცულობის დინამიკის ანალიზისთვის გამოიყენება მთლიანი პროდუქციის ზრდისა და მატების ტემპის მაჩვენებელი.

ეკონომიკური ანალიზის მიზანია გამოავლინოს:

ა) პროდუქციის ხარისხიანობაში ცვლილებების გავლენა; ბ) დაადგინოს პროდუქციის გამოშვების არარეალულობის მიზეზი და გ) შეიმუშაოს გამოვლინებული ნაკლოვანებების გამოსწორების ღონისძიებები.

ამრიგად, ეკონომიკურმა ანალიზმა უნდა გამოავლინოს, როგორც ძირითადი საწარმოო ფაქტორების ჯგუფის: შრომის საშუალებებისა და საგნების, შრომის განმსაზღვრელი ფაქტორების, ასევე არასაწარმოო (სოციალური და საყოფაცხოვრებო პირობებით განპირობებულნი) ფაქტორების გავლენა, რომლებიც პირდაპირ ზემოქმედებენ შრომის ნაყოფიერებაზე.

რეალიზაციის მოცულობის ანალიზი უშუალოდ ეყრდნობა და გამომდინარეობს წარმოების მოცულობის ანალიზიდან. რეალიზაციის გეგმის შესრულების მაჩვენებელს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს როგორც თვით საწარმოსათვის, რამდენადაც რეალიზაციიდან მიღებული თანხებით (ნავაჭრი თანხით) იფარება წარმოების მიერ გაწეული დანახარჯები და მოგების ფორმირება ხორციელდება. ასევე, ქვეყნის (ქვეყნის გარეთ) მიწოდების ხელშეკრულებათა

რეალიზაციის გეგმის შესრულებისა და მისი დინამიკის ანალიზი უზრუნველყოფს რეალიზაციის გეგმიდან (წინა პერიოდის მიმართებაში) აბსოლუტური გადახრის (მატება ან კლების) ფაქტორების შეფასებას, როგორებიცაა: ა) პროდუქციის გამოშვების, ბ) სასაქონლო ნაშთის (საწყისი და საბოლოო პერიოდისთვის), გ) ფასების და სხვა მაჩვენებლების ცვლილებების გავლენის გაანგარიშება. შესაბამისად, შესაძლებელია ცვლილებების წარმოშობის მიზეზები გამოვლინდეს და ნეგატიური მოვლენების აღმოსაფხვრელად ღონისძიებები შემუშავდეს.

3.2-2 თვითღირებულების მაჩვენებელთა ანალიზი

როგორც ცნობილია, თვითღირებულება არის დანახარჯთა ჯამი, რომელსაც მეწარმე წარმოების რესურსების (ფაქტორების) შესაძენად ხარჯავს. წარმოების კლასიკურ ფაქტორებად განიხილება მიწა (ბუნებრივი რესურსები), კაპიტალი და შრომა. თანამედროვე ლიტერატურაში გამოყოფენ განსაკუთრებულ ფაქტორს – მეწარმეობით უნარს. წარმოების ცალკეული ფაქტორების შემენაზე მეწარმის მიერ გაწეული ხარჯები არაერთგვაროვან დამოკიდებულებაშია გამოშვებული პროდუქციის მოცულობის ცვლილებასთან. აქედან გამომდინარე, გამოყოფენ ეკონომიკური დანახარჯების ორ ძირითად სახეს – მუდმივ და ცვალებად (ცვლადი) ხარჯებს.

მუდმივი დანახარჯები (Fixed costs FC) ეწოდება ისეთ დანახარჯებს, რომელთა სიდიდე არ მოქმედებს წარმოების მოცულობის ცვლილებაზე. მათ მიეკუთვნება, მაგალითად, მიწის რენტა, დაზღვევის გადასახადი, იჯარის ქირა, საამორტიზაციო ანარიცხები, მართვის აპარატის პერსონალზე, შრომის ანაზღაურებაზე, კვალიფიკაციის ამაღლებაზე და ა.შ. გაწეული დანახარჯები.

ცვალებადი დანახარჯები (variable costs VC) ეწოდება ისეთ დანახარჯებს, რომელთა სიდიდე იცვლება გამოშვების მოცულობის ცვლილებისაგან დამოკიდებულებით. მაგალითად, დანახარჯები შრომის საგნებზე, შრომის ანაზღაურებაზე, სატრანსპორტო და სხვა სახის მომსახურებაზე და ა.შ.

მთლიანი დანახარჯები (Total Costs TC) ეწოდება მუდმივი და ცვალებადი დანახარჯების ჯამს. კერძოდ:

$$TC = FC + VC, \quad (3.2)$$

სადაც, TC – მთლიანი (საერთო) ხარჯებია,

FC – მუდმივი დანახარჯები,

VC – ცვალებადი დანახარჯები.

კორპორაციამ წარმოების ფაქტორების ოპტიმალური კომბინაციის არჩევისას უნდა გაითვალისწინოს ის მდგომარეობა (რომელიც მუდმივი და ცვალებადი დანახარჯების განსაზღვრებიდან გამომდინარეობს), რომ არ შეიძლება თვითნებურად გაზარდოს ცვალებადი ფაქტორების რაოდენობა მუდმივი ფაქტორის ერთეულზე, რამდენადაც ამ შემთხვევაში ამოქმედდება კლებადი უკუგების (მზარდი დანახარჯთა) კანონი, რომლის

თანახმად ერთი ცვალებადი რესურსის განუწყვეტელი გადიდება სხვა რესურსების უცვლელ რაოდენობასთან შეხამებით, გარკვეულ ეტაპზე მისი უკუგების ზრდის შეჩერებას, ხოლო შემდეგ კი მის შემცირებას იწვევს.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში დანახარჯებს განიხილავენ ორ ჯგუფად:

პირველი, წარმოების დანახარჯები ხანმოკლე პერიოდში და **მეორე**, წარმოების დანახარჯები ხანგრძლივ პერიოდში. ასეთი დაყოფა პირობითია (პერიოდი განისაზღვრება არაკალენდარულ დღეთა რაოდენობით) და იგი დამოკიდებულია წარმოების ხასიათზე და საწარმოო შესაძლებლობაზე. ასე, მაგალითად, ხანმოკლე პერიოდში განიხილავენ წარმოების მოცულობის ზრდის შესაძლებლობას მხოლოდ ცვლადი დანახარჯებით (მასალები, ნედლეული, ცოცხალი შრომა), რომელთა გამოყენების სიდიდეს განსაზღვრავს ე.წ. ზღვრული სარგებლიანობის კანონი.

ზღვრული სარგებლიანობის კანონით რესურსების ყოველი დამატებით დაბანდება შეიძლება მანამ გაგრძელდეს, სანამ უკანასკნელი (პირობითად ბოლო) რესურსების დაბანდებაზე გაწეული ხარჯები არ გაუტოლდება უკუგებას, ანუ როდესაც ადგილი ექნება ზღვრული დანახარჯებისა და ზღვრული შემოსავლის ტოლობას ($MR=MC$) სადაც MR ზღვრულ შემოსავალს, ხოლო MC ზღვრულ დანახარჯებს წარმოადგენენ).

ზღვრული, ანუ დამატებითი ხარჯები (Maximum Costs (MC)) ეწოდება პროდუქციის დამატებითი (კიდევ ერთი) ერთეულის წარმოებაზე გაწეულ ხარჯებს. ზღვრული ხარჯები ცვალებადი ხარჯების ნამატის ტოლია, თუკი იგულისხმება, რომ მუდმივი ხარჯები (FC) უცვლელია. ზღვრული დანახარჯები (MC) გამოითვლება მთლიანი დანახარჯების ცვლილების (ΔTC) შეფარდებით პროდუქციის მოცულობის შესაბამის ცვლილებასთან (ΔQ):

$$MC = \frac{\Delta TC}{\Delta Q}; \quad \text{განმარტების თანახმად } = 1, \text{ ამიტომ}$$

$$MC = \Delta TC. \quad (3.3)$$

ზღვრული დანახარჯების კონცეფციას საწარმოს განვითარებისათვის სტრატეგიული მნიშვნელობა გააჩნია. მისი განსაზღვრით მეწარმე იღებს გადაწყვეტილებას კიდევ რამდენიმე (დამატებითი) ერთეულით წარმოების მოცულობის გაზრდის შესახებ, წარმოების ეფექტიანად ფუნქციონირებისათვის. ამ მიზნით გაიანგარიშება საშუალო მთლიანი (საერთო) ხარჯები, რომელიც მოიცავს საშუალო მუდმივ და საშუალო ცვალებად ხარჯებს.

საშუალო (Average costs (AC)) ეწოდება ხარჯებს, რომელიც მოდის წარმოებული პროდუქციის ერთეულზე. საშუალო ხარჯები (AC) იანგარიშება დანახარჯების (TC) გაყოფით წარმოებული პროდუქციის (Q) რაოდენობაზე. შესაბამისად განისაზღვრება:

ა) საშუალო მუდმივი (Average fixed costs – AFC) დანახარჯები შემდეგი ფორმულით:

$$AFC = \frac{FC}{Q} \quad (3.4)$$

სადაც, AFC – საშუალო მუდმივი დანახარჯებია,

FC – მუდმივი დანახარჯებია,

Q – პროდუქციის რაოდენობაა.

ბ) საშუალო ცვალებადი (Average variable costs - AVC) დანახარჯები შემდეგი ფორმულით:

$$AVC = \frac{VC}{Q} \quad (3.5)$$

სადაც AVC – საშუალო ცვალებადი დანახარჯებია,

VC – მუდმივი დანახარჯებია,

Q – პროდუქციის რაოდენობაა.

გ) საშუალო მთლიანი ხარჯები (Average total costs - ATC) შემდეგი ფორმულით:

$$ATC = \frac{TC}{Q} = \frac{FC + VC}{Q} = AFC + AVC . \quad (3. 6)$$

ამრიგად, საშუალო წარმოების დანახარჯები ხანმოკლე პერიოდში (ATC) შედგება საშუალო მუდმივი (AFC) და საშუალო ცვლადი (AVC) დანახარჯების ელემენტებისაგან.

პროდუქციის წარმოებაზე დანახარჯების შემცირება, რომლის მიღწევა საწარმოს შეუძლია შიგა რეზერვების გამოვლენის, წარმოების ფაქტორების ოპტიმალური კომბინაციების საშუალებით, უზრუნველყოფს მოგების ზრდას, რამეთუ მეწარმის შემოსავლების ფორმირებაში ფასების რეგულირება სრული კონკურენციის პირობებში არ არის დამოკიდებული მეწარმის ნებასურვილზე.

შესაბამისად, პროდუქციის თვითღირებულების შესწავლასთან დაკავშირებით ეკონომიკური ანალიზის წინაშე დგას შემდეგი ძირითადი ამოცანები:

1. საწარმოების (ფირმების), დარგების, ეკონომიკური სექტორების პროდუქციის თვითღირებულების დონის ანალიზი, თვითღირებულების შემცირების ღონისძიებებზე კონტროლის დაწესება.

2. პროდუქციის თვითღირებულების სტრუქტურის შესწავლა.

3. პროდუქციის თვითღირებულებაზე მოქმედი წარმოების ფაქტორებისა და სასაქონლო პროდუქციის ერთ ლარზე დანახარჯების ანალიზი.

4. პროდუქციის თვითღირებულების დინამიკის ანალიზი.

როგორც უკვე აღინიშნა, პროდუქციის თვითღირებულება მოიცავს დანახარჯებს, რომელთა როლი განსხვავებულია პროდუქციის დამზადებისა და რეალიზაციის პროცესში. ასევე, დანახარჯებს გააჩნიათ სხვადასხვა ეკონომიკური დანიშნულება. მართვის პროცესის სრულყოფისათვის, საწარმოში თვითღირებულების შემცირების რეზერვების გამოვლენის, დაგეგმვის, აღრიცხვისა და ეკონომიკური ანალიზის სწორი წარმართვისათვის მიზანშეწონილია დანახარჯების კლასიფიკაცია.

ბუღალტრული აღრიცხვის პრაქტიკა რეალიზებული სასაქონლო მატერიალური ფასეულობის თვითღირებულების აღრიცხვის ორ მეთოდს იყენებს. ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების (ბასსის) მიხედვით, რომელიც 1999 წლიდან საქართველოში მიმდინარე ბუღალტრული აღრიცხვის რეფორმის საფუძველს წარმოადგენს, უკავშირდება მოგებისა და ზარალის ანგარიშების წარდგენის მეთოდებს და აღრიცხვაშიც შესაბამისი სახელწოდებით მოიხსენიება. კერძოდ:

ა) ხარჯების აღრიცხვა ეკონომიკური შინაარსის (ელემენტების) მიხედვით,

ბ) ხარჯების აღრიცხვა მათი ფუნქციური დანიშნულების, საკალკულაციო მუხლების მიხედვით.

ქვემოთ განვიხილავთ ინდექსების საშუალებით პროდუქციის თვითღირებულების დინამიკის ანალიზს, კერძოდ:

ა) ინდივიდუალური ინდექსით თვითღირებულების დინამიკის ანალიზის წარმოება

ინდივიდუალური ინდექსის (i_c) გამოყენება ერთი რომელიმე სახის პროდუქციის თვითღირებულების დინამიკის დასახასიათებლად და გამოსახება შემდეგი ფორმულით:

$$i_c = \frac{C_1}{C_0}, \quad (3.7)$$

სადაც i_c – პროდუქციის ერთეულის თვითღირებულების ინდივიდუალური ინდექსია,

C_1 – საანგარიშო პერიოდში პროდუქციის ერთეულის (ფაქტობრივი) თვითღირებულება,

C_0 – საბაზისო პერიოდში პროდუქციის ერთეულის თვითღირებულების მაჩვენებელია.

ბ) საერთო (აგრეგატული) ინდექსით თვითღირებულების დინამიკის ანალიზი.

საწარმოში გამოშვებული სხვადასხვაგვარი სახის პროდუქციის თვითღირებულების დინამიკა შეისწავლება საერთო (აგრეგატული) ინდექსის საფუძველზე, რომელიც გამოიანგარიშება ფორმულით:

$$I_C(\text{saerTo}) = \frac{\sum q_1 C_1}{\sum q_0 C_0}, \quad (3.8)$$

სადაც:

$\sum q_1 C_1$ - საანგარიშო პერიოდში გამოშვებულ პროდუქციაზე ფაქტობრივად გაწეულ დანახარჯთა ჯამს ასახავს ფულად გამოსახულებაში;

$\sum q_0 C_0$ - დანახარჯთა გაანგარიშებით (პირობითი) ჯამია, რომელიც დაიხარჯებოდა მოცემულ საწარმოში საანგარიშებო პერიოდში იმავე რაოდენობისა და შედგენილობის (ასორტიმენტის) პროდუქციის გამოშვებაზე საბაზისო პერიოდის თვითღირებულების (C_0) დონის შენარჩუნების პირობებში.

ამრიგად „აგრეგატული ინდექსის არსიდან (ფორმულა 3.8) გამომდინარე სხვაობა ინდექსის მრიცხველსა და მნიშვნელს შორის დაახასიათებს ეკონომიის (ან გადახარჯვის) აბსოლუტურ სიდიდეს, რომელიც მოცემულ საწარმოში საანგარიშო წელს პროდუქციის თვითღირებულების შემცირების (ან გადიდების) შედეგად იყო მიღებული. კერძოდ:

$$I_C = \sum q_1 C_1 - \sum q_1 C_0. \quad (3.9)$$

პრაქტიკული მეცადინეობა N 2. თემაზე:

„მმართველობითი ანალიზის პრაქტიკული ასპექტები“.

ამოცანა #1. – „კორელაციის კოეფიციენტის გამოანგარიშებისა და მოვლენებთაშორისო

დეტერმინირებული კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხის განსაზღვრაზე,,

ამოცანის პირობა: ავტოსატრანსპორტო საწარმოს შესახებ გვაქვს შემდეგი ინფორმაცია,

დინამიკა მოგების (y) მაჩვენებლისა და ტვირთბრუნვაში „A“ საქონლის

ხვედრითი წონის (X) შესახებ (იხილეთ ცხრილი 3.2)

ამოხსნა

1. საქონელტვირთბრუნვაში „A“ საქონლის წონას ავღნიშნავთ X -ით, ხოლო საწარმოს მოგება Y -ით. რადგანაც კორელაციური კავშირი Y -და X -ს სწორხაზოვანია (წრფივია). რეგრესიის განტოლებას აქვს შემდეგი სახე:

$$\bar{Y}_x = a_0 + a_1 X$$

შესაბამისად, a_0 და a_1 პარამეტრების მნიშვნელობას მისაღებად უნდა ამოხსნათ განტოლებათა სისტემა

$$\begin{cases} h \cdot a_0 + a_1 \sum x = \sum y \\ a_0 \cdot \sum x + a_1 \sum x^2 = \sum xy \end{cases} \quad (3.10)$$

ცხრილი 5.4. მონაცემების შესაბამისად განტოლებათა სისტემა მიიღებს შემდეგ სახეს

$$\begin{cases} 12a_0 + 404a_1 = 17249 \\ 404a_0 + 14185,18a_1 = 635988,30 \end{cases}$$

საიდანაც $a_0 = -1749,81$; $a_1 = 94,67$.

შესაბამისად, $\bar{Y}_x = -1749,81 + 94,67x$

ცხრილი 3.2

#	წლები	X წონა (%)	My მოგება (ათას. ლარი)	XY	X ²	$\bar{y}_x$	YY ²
1	1995	34,0	1200, 0	40 800, 0	1156, 0	1468, 97	1440 000, 0
2	1996	38,0	1820, 0	69 160, 0	1444, 0	1847, 65	3312 400, 0
3	1997	30,5	950, 0	28 975, 0	930, 25	1137, 63	902 500, 0
4	1998	28,6	760, 0	21 736, 0	817, 96	957, 75	577 600, 0
5	1999	20,7	129, 0	2 670, 3	428, 49	209, 86	16 641, 0
6	2000	22,3	650, 0	14 495, 0	497, 29	361, 33	422 500, 0
7	2001	35,6	1450, 0	51 620, 0	1267, 36	1620, 44	2102 500, 0
8	2002	40,5	2100, 0	85 050, 0	1640, 25	2084, 33	4410 000, 0
9	2003	45,7	2670, 0	122 019, 0	2088, 49	2576, 61	7128 900, 0
10	2004	38,8	1950, 0	75 660, 0	1505, 44	1923, 39	3802 500, 0
11	2005	36,7	1810, 0	66 427, 0	1346, 89	1724, 58	3276 100, 0
12	2006	32,1	1760, 0	57 376, 0	1062, 76	1336, 43	3097 600, 0
		404 ,0	17249, 0	635 988, 3	14 185, 18	17 248, 96	30489 241, 0

2 მოვლენათაშორისი დეტერმინირებული კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხის განსაზღვრა: წრფივი კორელაციის კოეფიციენტი (r) განისაზღვრება შემდეგი ფორმულის გამოყენებით

$$r = \frac{\overline{XY} - \bar{X} \cdot \bar{Y}}{\sigma x \cdot \sigma y} \quad (3.11)$$

სადაც $\bar{X}$ საშუალო (წონა), (ცხრილი 3.4.)

$$\bar{x} = 404:12 = 33,67; \quad \bar{y} = 17249:12 = 1437,42$$

$$\overline{xy} = 635988,3:12 = 52999,03; \quad \bar{x} = 14185,18:12 = 1182,1;$$

$$\bar{y} = 30489241:12 = 250770,08$$

ცნობილია, რომ

$$\sigma x = \sqrt{\bar{x}^2 - (\bar{x})^2} = 1182,1 - (33,67) = 6,96,$$

$$\sigma y = \sqrt{\bar{y}^2 - (\bar{y})^2} = 2540770,08 - (1437,42) = 688,91$$

შესაბამისად, წრფივი კორელაციის კოეფიციენტი შეადგენს

$$r = \frac{52999,03 - (33,67 \cdot 1437,42)}{6,96 \cdot 688,91} = 0,96$$

რადგანაც, კორელაციის კოეფიციენტი გაანგარიშებული არადიდრიცხოვანი დაკვირვების საფუძველზე (ჩვენს მაგალითში $n=12$), სასურველია განისაზღვროს კოეფიციენტის საიმედოობა (მნიშვნელობა). შესაბამისად, გავიანგარიშოთ კორელაციის კოეფიციენტის ცდომილების საშუალო, ცნობილი ფორმულის გამოყენებით:

$$\sigma r = \frac{1 - r^2}{\sqrt{n - 2}} \quad (3.12)$$

ჩვენს მაგალითში $n - 2 = 12 - 2 = 10$ (K – თავისუფლების ხარისხის რიცხვი), შესაბამისად $\sigma r = 0,02$. შესაბამისად, შეფარდება კოეფიციენტისა მის საშუალო ცდომილებასთან

$$t = \frac{r}{\sigma r} = \frac{0,96}{0,002} = 48, \quad t = 48$$

განვსაზღვროთ t – სტიუდენტის კრიტერიუმი, როცა $K=10$, მნიშვნელობის დონე $\alpha=0,05$. სახელმძღვანელოში დართული ცნობარიდან (დანართი 2) $=2,2281$.

დასკვნა: რადგანაც, ფაქტობრივი სიდიდე t მეტია t -კრიტერიუმის სიდიდეზე $2,2281$ ($48 > 2,2281$), შესაბამისად კორელაციის კოეფიციენტი არის საიმედო, ხოლო კავშირი ხვედრით წონას x („A” საქონელი ტვირთბრუნვაში) და y (საწარმოს მოგების მაჩვენებელი) არის რეალური.

დეტერმინანტის კოეფიციენტი (დ) შეადგენს: $d=r^2$, ჩვენს მაგალითში $d=0,96^2=0,92$

შესაბამისად, ანალიზის ჩატარებით ჩვენ დავადგინეთ, რომ:

- 1) რამდენადაც, წრფივი კორელაციის კოეფიციენტი ($r=0,96$) მჭიდროდ უახლოვდება 1-ს, შესაბამისად, არსებობს მჭიდრო კავშირი ავტოსატრანსპორტო საწარმოს მოგების მაჩვენებელსა და საქონელტვირთბრუნვაში „A” საქონლის ხვედრით წონას შორის;
- 2) რამდენადაც კორელაციის კოეფიციენტი ($r=0,96$) დადებითია, ეს კავშირი არის სწორხაზოვანი (წრფივი);
- 3) მოგების 92% არის დამოკიდებული A საქონლის ხვედრითწონაზე სატრანსპორტო საწარმოს ტვირთბრუნვაში, ხოლო 8%-ს განსაზღვრავენ (როგორც ამას უჩვენებს დეტერმინაციის კოეფიციენტი) დანარჩენი ფაქტორები.

ამოცანა #2.

ანალიზის მარჟინალური მეთოდის (ერთობლივი მარჟის კოეფიციენტის) გამოყენებით საწარმოს რენტაბელობის ზღვარის (პროდუქციის კრიტიკული წარმოების მოცულობის) ფინანსური სიმტკიცის მარაგისა და ფიქსირებული მოგების მისაღებად წარმოების მოცულობის განსაზღვრაზე.

ამოცანის პირობა: საწარმო ამზადებს ნაკეთობას, რომელსაც ყიდის ბაზარზე ერთ ერთეულს 2 500 ლარად ($P=2500$ ლ), წარმოების ნატურალური მოცულობისა (Q) და საერთო დანახარჯების (მუდმივი და ცვალებადი) სიდიდეები (R) თვეების ჭრილში მოცემულია ცხრილი 3.3 ფიქსირებული მოგების სიდიდე 12მლნ. ლარი.

ამოხსნა: დავუშვათ, რომ Q (რაოდენობას) და R (დანახარჯებს) შორის არსებობს წრფივი დამოკიდებულება, ანუ რეგრესიის განტოლება $C=a_0+a_1Q$, a_0 და a_1 პარამეტრები განისაზღვრება განტოლებათა სისტემის მეშვეობით:

$$\begin{cases} h \cdot a_0 + a_1 \sum Q = \sum C \\ a_0 \cdot \sum Q + a_1 \sum Q^2 = \sum CQ \end{cases} \quad (3.13)$$

შესაბამისად, ცხრილი 3.13. მონაცემების (გაანგარიშებული საწყისი მონაცემების ბაზაზე) გამოყენებით შედგენილი განტოლებათა სისტემის ამოხსნით:

$$\begin{cases} 12a_0 + 17a_1 = 386,6 \\ 17a_0 + 2485,38a_1 = 5640,48 \end{cases}$$

მივიღებთ, $a_0=2,18$ და $a_1=2,12$ მნიშვნელობას. შესაბამისად, $R=2,18+2,12xQ$

ცხრილი 3.3

#	თვეები	Q წარმოების რაოდენობა. (ათასი ცალი)	ჩ საერთო დანახარჯები მლნ. ლარი	ჩ . Q წარმოებული პროდუქციის თვითღირებულება	Q ²
1	იანვარი	12, 0	22, 0	270, 0	144, 0
2	თებერვალი	11, 0	26	286, 0	121, 0
3	მარტი	13, 0	30, 0	397, 8	169, 0
4	აპრილი	14, 0	33, 5	469, 0	196, 0
5	მაისი	18, 0	40, 8	734, 4	324, 0
6	ივნისი	12, 0	27, 5	330, 0	144, 0
7	ივლისი	10, 5	26	273, 0	110, 25
8	აგვისტო	17, 2	37, 4	643, 28	295, 84
9	სექტემბერი	18, 0	40, 8	734, 4	324, 0
10	ოქტომბერი	16, 0	35, 0	560, 0	256, 0
11	ნოემბერი	13, 0	32, 0	432, 0	182, 25
12	დეკემბერი	14, 0	34, 5	510, 6	219, 04
	ჯამი	170	386, 6	5640, 48	2485, 38

სადაც, მც-2,18 მლნ. ლარი შეადგენს მუდმივ დანახარჯებს, ხოლო ცვალეზადი დანახარჯების სიდიდეა მც-2,12 მლნ. ლარი.

დასკვნა:

1. რენტაბელობის ზღვარი (როდესაც საწარმოში არ არის არც მოგება, არც ზარალი) ე.ი. „მკვდარი წერტილი“, ანუ პროდუქციის წარმოების ნაკეთობის კრიტიკული მოცულობა განისაზღვრება ფორმულით:

$$Q \text{ კრიტიკული} = \frac{Zc}{P - Zv} = \frac{2,18}{2,5 - 2,12} = 5740$$

(ანუ 5,74 ათასი ნაკეთობა), წარმოების პირობებში საწარმოს ექნება

ნულოვანი მოგება.

2. აგვისტოს თვეში წარმოების მოცულობამ შეადგინა 17,2 ათასი ნაკეთობა. შესაბამისად ფინანსური სიმტკიცის მარაგი მაშინ შეადგენდა $17,2 - 5,74 = 11,46$ ათას ერთეულს.
3. ამოცანის პირობებში ფიქსირებული 12 მლნ. ლარის მოგების მისაღებად წარმოების თვიურმა მოცულობამ უნდა შეადგინოს

$$Q = \frac{2,18 + 12}{2,5 - 2,12} = 37,320 \text{ ათასი ერთეული}$$

(კონტროლი: წარმოებიდან ამონაგები მოცემულ პირობებში (N) შეადგენს: ამონაგები – $N = 37,320 \times 2,5 = 93,3$ მლნ. ლარს; ცვალებადი ამონაგები – $მვ = 37,320 \times 2,12 = 79,12$; მუდმივი ხარჯები – $მც = 2,18$ მლნ. ლარს. შესაბამისად, მოგება $ღ = 93,3 - 79,12 - 2,18 = 12,0$ მლნ. ლარი) ¹

ამოცანა #3.

გრაფიკული მეთოდის („მინიმალური“ და „მაქსიმალური“ წერტილებით) გამოყენებით ნაკეთობის პროდუქციის კრიტიკული წარმოების მოცულობის განსაზღვრაზე.

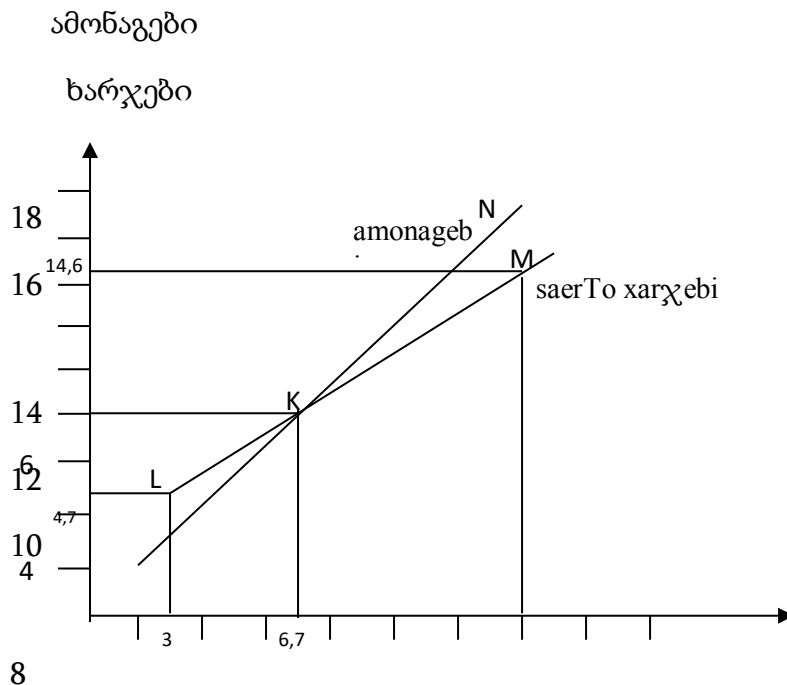
ამოცანის პირობა: 10 დეკადის პირობებში A ნაკეთობის მოცულობა (Q12 ათას ერთ.), ნაკეთობის ფასი P=1,2 ათასი ლარი, საწარმოს დანახარჯები მოცემული პარტიის (A ნაკეთობის) დამზადებაზე. იხილეთ ცხრილი 3.4

ცხრილი 3.4

Dდეკადის #	Q პროდუქციის მოცულობა ათას ერთეული	ნაწარმის პარტიაზე საერთო დანახარჯები მლნ. ლარი
1	3	4,7 (მინიმალური)
2	6	7,4
3	7	8,3
4	5	6,5
5	8	9,2
6	9	10,1
7	11	11,9
8	10	11,0
9	14	14,6 (მაქსიმალური)
10	12	12,8

ამოხსნა

ნახაზზე (ნახ. 3.1) წარმოვადგენთ ამონაგებისა (P ფასი $\times$ Q რაოდ.) და საერთო დანახარჯების გრაფიკებს. დავუშვათ, რომ A ნაწარმზე საერთო დანახარჯებზე მოცულობის დამოკიდებულებას აქვს პირდაპირი ხასიათი, შესაბამისად ამონაგების გრაფიკი იქნება სწორხაზოვანი. სადაც „მინიმალური“ წერტილი L (3; 4,7) და „მაქსიმალური“ M (14; 14,6) შეესაბამება საერთო დანახარჯებს და წარმოების მოცულობებს. ამონაგებისა და საერთო დანახარჯების გადაკვეთის წერტილი K (6,7; 8). შესაბამისად, 6,7 ათასი ერთეულის წარმოების პირობებში საერთო დანახარჯები უდრის რეალიზაციიდან ამონაგებს, ე.ი. ეს არის წარმოების კრიტიკული წერტილი (რენტაბელობის ზღვარი ნულის ტოლია).

წარმოების მოცულობა ათ.ერ.

2 4 6 8 10 12 14 16 18

ნახ. 3.1 ამონაგებისა და საერთო ხარჯების გრაფიკი

დასკვნა

კრიტიკული წარმოების მოცულობა არის 6,7 ათასი ერთეული, რომელსაც შეესაბამება საერთო დანახარჯები და ამონაგების სიდიდე 8 მლნ. ლარი.

საკონტროლო დავალება #1

ქვემოთ მოცემული ამოცანის პირობების გათვალისწინებით (იხ. ცხრილი 3.5)

1. განსაზღვრეთ **დეტერმინირებული ფაქტორული** ანალიზის მეთოდის გამოყენებით პროდუქციის მოცულობაზე შემდეგი ფაქტორების გავლენა და გააკეთეთ ანალიზური დასკვნები, კერძოდ:

- a) ძირითადი საშუალებების საშუალო წლიური სიდიდის გავლენა პროდუქციის მოცულობის ცვლილებაზე;
- b) ფონდუკუგების გავლენა;
- გ) სასაქონლო-მატერიალურ ფასეულობებში საბრუნავი საშუალებების საშუალო წლიური სიდიდის გავლენა;
- დ) სასაქონლო-მატერიალურ ფასეულობებში საბრუნავი საშუალებების ბრუნვადობის კოეფიციენტი;
- ე) მასალების დანახარჯების გავლენა;
- ვ) პროდუქციის მასალების უკუგების გავლენის განსაზღვრა;
- ზ) ძირითად წარმოებაში მუშების რიცხოვნობის გავლენა;
- თ) ძირითად წარმოებაში მუშების შრომის ნაყოფიერების გავლენის განსაზღვრა.

2. გაიანგარიშეთ პროდუქციის მოცულობაზე ინტეგრალური მეთოდის გამოყენებით შრომის ანაზღაურებაზე დანახარჯებისა და ხელფასისუკუგების გავლენის სიდიდეები.

3. გაიანგარიშეთ მასალების შეფარდებითი ეკონომია ან გადახარჯვა პროდუქციის წარმოების პროცესში მეორე წელს პირველ წელთან შედარებით.

საწარმოს ორი წლის საქმიანობის ძირითადი მაჩასიათებლები.

ცხრილი 3.5

#	მაჩვენებლების დასახელება	საზომი ერთეული	პირველი წელი	მეორე წელი	გადახრა +, -
1	პროდუქციის მოცულობა	ათასი ლარი	88 670	95 780	
2	ძირითადი საშუალებების საშუალო წლიური სიდიდე	ათასი ლარი	90 560	92 800	
3	სასაქონლო-მატერიალურ ფასეულობებში საბრუნავი საშუალებების საშუალო წლიური სიდიდე	ათასი ლარი	15 400	16 100	
4	ძირითად წარმოებაში მუშათა რიცხოვნობა	კაცი	356	393	
5	მასალების დანახარჯები	ათასი ლარი	48 320	51 340	

6	შრომის ანაზღაურებაზე დანახარჯები ანარიცხების ჩათვლით	ათასი ლარი	13 200	14 300	

საკონტროლო დავალება #2

მოგების მაქსიმიზაციის დონის განმსაზღვრელი წარმოების ოპტიმალური მოცულობის დადგენის მიზნით საწარმოს მიერ ხანგრძლივი დაკვირვების შედეგად მოპოვებული ინფორმაციების: მოგების სიდიდის განმსაზღვრელი მონაცემების, წარმოების მოცულობის, ფასების, რეალიზაციიდან ამონაგების და თვითღირებულების საფუძველზე. (იხ. ცხრილი 3.6)

ცხრილი 3.6

დაკვირვების პერიოდი წლების რაოდენობა	პროდუქციის მოცულობა ათას. ერთ. (Q)	ერთეული პროდუქციის ფასი ათასი ლარი (P)	რეალიზაციიდან ამონაგები მლნ. ლარი $PQ=N$	რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება (R)	საერთო მოგება მლნ. ლარი (დ) $(PQ-R)$
1	12,8	2,25	28,80	20,48	8,32
2	13,5	2,30	31,05	22,50	8,55
3	14,7	2,20	32,34	23,52	8,82
4	15,9	2,15	34,19	25,44	8,75
5	18,7	2,12	39,64	30,92	8,72
6	20,6	1,90	39,14	29,87	9,27
7	22,69	1,88	42,66	33,90	8,76
8	24,50	1,70	41,65	35,52	6,13
9	25,10	1,67	41,92	37,22	4,70
10	26,20	1,65	43,23	38,46	4,77

G

განსაზღვრეთ „უმცირესი კვადრატების“ მეთოდის გამოყენებით, (გათვალისწინებულია, რომ (ფასი) და (თვითღირებულება) არის ფუნქციები Q რაოდენობიდან), მოცულობის ოპტიმალური რაოდენობა, რომლის წარმოების პროცესში (ფასებისა და თვითღირებულების დონეების შენარჩუნების სიტუაციის პირობებში) მოგების მაქსიმალური მაჩვენებელი იქნება მიღწეული.

საკონტროლო დავალება #3

საწარმოს მარკეტოლოგი განიხილავს საკითხს მუდმივი მყიდველების ჯგუფისათვის ფასებზე 10%-იანი შეღავათების დაწესების მიზანშეწონილობის შესახებ. ბაზრის ანალიზის მიხედვით, მოცემულ ჯგუფში გაყიდვების მოცულობა გაიზრდება 80 ერთეულამდე. საწარმოს საწარმოო სიმძლავრეებს შეუძლიათ უზრუნველყონ ზრდა წარმოების მოცულობის 120 ერთეულამდე. გაყიდვების პარამეტრების ვარიანტები შეღავათების დაწესებამდე და დაწესების შემდეგ მოყვანილია ქვემოთ (ცხრილი 3.7)

მაჩვენებლები	საზომი ერთეული	შეღავათების დაწესებამდე	შეღავათის დაწესების შემდეგ
ერთეული საქონლის ფასი	ლარი	200	180
გაყიდვების მოცულობა	ერთეული	3000	3080
ცვალებადი ხარჯები	ლარი	390 000	400 400

განსაზღვრეთ: 1. მიზანშეწონილია 10% შეღავათის დაწესება ფასზე?

2. შეღავათის 10% სიდიდის დადგენა რამდენად არის ეკონომიკური დასაბუთებული

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობისათვის:

- წარმოადგინეთ სისტემური ანალიზის ეტაპის მახასიათებლები.
- გააცნობიერეთ კომპლექსური ანალიზის ბლოკ-სქემა(ნახ.2.2) მაჩვენებლის არსი
- რას მოიცავს ეკონომიკურ პერიოდთა სისტემის მეთოდი?
- რას წარმოადგენს კორელაციული შეფარდება?
- რას უჩვენებს ელასტიურობის კოეფიციენტი?
- გააცნობიერეთ წრფივი კოლერაციული რეგრესიის განტოლების გამოყენება შედეგებრივ ნიშნისა და მის ძირითად ფაქტორებს შორის კავშირის ანალიზის პროცესში.
- ჩამოაყალიბეთ კობა დუგლასის ფუნქციის არსი
- განიხილეთ კორელაციულ-ეკონომიკური მოდელების ფაქტორთა და პარამეტრების ანალიზის ასპექტები
- გააცნობიერეთ სხვადასხვა მათემატიკური-სტატისტიკური ფუნქციების გამოყენებით განვითარების (ტრენდის) კანონზომიერებების ამსახველი პროგნოზირების თავისებურებანი.

თემა N4: „ფინანსური ანალიზის კოეფიციენტების ძირითადი ჯგუფების გამოყენების თავისებურებანი“

✧ თემის სტრუქტურა:

4.1 ფინანსური ანალიზის სისტემის მეთოდოლოგია (ექვსი ძირითადი მეთოდი)

4.2 ბიზნესის(მეწარმეობრივი საქმიანობის) ეფექტურობის შეფასება - ანალიზის კოეფიციენტების შვიდი ჯგუფის ზოგადი მიმოხილვა

სემინარული მეცადინეობა N 2. თემაზე: „ანალიზის ძირითადი კოეფიციენტების გამოყენების ასპექტები„

✧ თემის მიზანი:

- 1) გააცნობიეროთ ფინანსური ანალიზის სისტემის ექვსი ძირითადი მეთოდის მაჩვენებლები;
- 2) გააცნობიეროთ ანალიტიკური აზროვნების უნარ-ჩვევები, ფინანსური ანალიზის შეფასება-ანალიზის კოეფიციენტების (შვიდი ჯგუფის) გამოყენების ასპექტები.

თემის შესწავლის შემდეგ, თქვენ შეძლებთ:

- 1) ფინანსური მენეჯმენტის მნიშვნელოვანი ელემენტის ექვსი ძირითადი მეთოდის გაცნობიერებასა და პრაქტიკაში გამოყენებას;
- 2) ბიზნესის (მეწარმეობრივი საქმიანობის) ეფექტურობის შეფასებას ანალიზის კოეფიციენტების შვიდი ჯგუფის გამოყენების საფუძველზე.

თემის ძირითადი კონცეფციები და საკვანძო საკითხები:

ფინანსური ანალიზის სისტემის მეთოდოლოგია, ბიზნესის ეფექტურობის შეფასება- ანალიზის კოეფიციენტების შვიდი ჯგუფის ზოგადი მიმოხილვა.

თემა N4 ფინანსური ანალიზის კოეფიციენტების ძირითადი ჯგუფების გამოყენების თავისებურებანი

4.1 ფინანსური ანალიზის სისტემის მეთოდოლოგია (ექვსი ძირითადი მეთოდი)

ეკონომიკური ანალიზის ფინანსურად და მმართველობითად დაყოფა ბუღალტრული აღრიცხვის სისტემის პრაქტიკაში ჩამოყალიბებულ ფინანსურ და მმართველობით აღრიცხვაზე დაყოფით არის განპირობებული.

ფინანსური ანალიზის სისტემის, ექვსი ძირითადი მეთოდი არსებობს, კერძოდ::

1. **ჰორიზონტალური (დროითი) ანალიზი** _ არის ანგარიშების თითოეული პოზიციის გასულ პერიოდთან შედარება;

2. **ვერტიკალური (სტრუქტურული) ანალიზი** _ არის ჯამური ფინანსური მაჩვენებლების სტრუქტურის განსაზღვრა ანგარიშების თითოეული პოზიციის მთლიანობაში შედეგზე ზემოქმედების გამოვლენით;

3. **ტრენდული ანალიზი** _ არის ანგარიშების თითოეული პოზიციის რიგი, ადრინდელ პერიოდთან შედარება და მაჩვენებლის დინამიკის ძირითადი ტენდენციების განსაზღვრა, რომელიც ცალკეული პერიოდების შემთხვევითი ზემოქმედებისა და ინდივიდუალური თავისებურებებისაგან გასუფთავებული იქნება. **ტრენდის** მეშვეობით მომავალში მაჩვენებლების შესაძლო მნიშვნელობების ფორმირება და პერსპექტიული **საპროგნოზო ანალიზი** ხორციელდება;

4. **ფარდობითი მაჩვენებლების (კოეფიციენტების) ანალიზი** _ ანგარიშის ცალკეული პოზიციებისა, ან სხვადასხვა ფორმის ანგარიშებების პოზიციებს შორის **თანაფარდობის** გაანგარიშება;

5. **შედარებითი ანალიზი** _ არის კორპორაციის (ფირმის), შვილობილი საწარმოების, ქვედანაყოფების, საამქროების ცალკეული მაჩვენებლების მიხედვით ანგარიშების ჯამური მაჩვენებლების, როგორც **შიდასამეურნეო ანალიზი**, ასევე მოცემული საწარმოს მაჩვენებლების კონკურენტების, საშუალოდარგობრივი და საშუალო სამეურნეო მონაცემების მაჩვენებლებთან **მეურნეობათაშორისო ანალიზიც**;

6. **ფაქტორული ანალიზი** _ არის გამოკვლევის დეტერმინირებული და სტოქასტიკური ხერხების მეშვეობით შედეგობრივ მაჩვენებელზე ცალკეული **ფაქტორების (მიზეზების)** ზემოქმედების ანალიზი. ამასთან ფაქტორული ანალიზი შეიძლება იყოს როგორც პირდაპირი (საკუთრივი ანალიზი), როდესაც შემადგენელ ნაწილებად დაყოფენ, ასევე

შებრუნებულიც (სინთეზი), როდესაც მისი ცალკეული ელემენტები საერთო შედეგობრივ მაჩვენებლებშია გაერთიანებული.

მოცემულ თემაში კომპანიის ფინანსური ანგარიშების საფუძველზე, მისი ფინანსური მდგომარეობის ანალიზისათვის, **კოეფიციენტების სისტემის გამოყენების შესახებ იქნება მსჯელობა.**

ფინანსური ანალიზი ისეთი მაჩვენებლების გაანგარიშებაზეა დაფუძნებული, რომლებიც საწარმოს საქმიანობის სხვადასხვა ასპექტებისა და მის ფინანსური მდგომარეობის მახასიათებლებია. ასეთი მაჩვენებლები ფინანსური ანალიზის ძირითად ინსტრუმენტებს წარმოადგენენ, რომლებიც ფინანსურ ანგარიშებში სხვადასხვა ციფრებს შორის კავშირის არსებობის დადგენაში გვეხმარება.

აღნიშნული ინსტრუმენტების გამოყენებისას **ფინანსური მმართველი** არა მარტო საწარმოს მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობის შეფასებაში, არამედ ასევე სესხის მიმცემებისა და სხვა პირების რეაქციის განჭვრეტაშია დაინტერესებული, რომლებიც აღნიშნულ ინსტრუმენტებს, ჩვეულებრივ, კომპანიის საქმიანობის შესაფასებლად იყენებენ.

4.2 ბიზნესის (სამეწარმეო საქმიანობის) ეფექტურობის კოეფიციენტების შვიდი ჯგუფის ზოგადი მიმოხილვა

ქვემოთ მოყვანილია იმ ფინანსური მაჩვენებლების ჩამონათვალი, რომლებიც **ფინანსურ ანალიზში** ყველაზე ხშირად გამოიყენება. ზოგიერთი მაჩვენებლებისათვის ასევე, მათი რეკომენდირებული მნიშვნელობების დიაპაზონი იქნება მოყვანილი. ამასთან უნდა გვახსოვდეს, რომ მაჩვენებლების დასაშვები მნიშვნელობები შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს არა მარტო სხვადასხვა დარგებისათვის, არამედ ერთი დარგის სხვადასხვა საწარმოებისათვისაც და აქედან გამომდინარე, კომპანიის ფინანსური მდგომარეობის მთლიანი სურათის მიღება მხოლოდ მისი საქმიანობის თავისებურებების გათვალისწინებით ფინანსური მაჩვენებლების მთლიანი ერთობლიობის ანალიზის შედეგად არის შესაძლებელი.

ყველა მაჩვენებელი **შვიდ ჯგუფად** არის დაყოფილი, თითოეული კომპანიის ფინანსური მდგომარეობის სხვადასხვა მხარეს გამოხატავს (იხილეთ ქვემოთ მოყვანილი სქემები N 4.1-4.7)კერძოდ :

1) საოპერაციო და მომგებიანობის კოეფიციენტები (Operational and Profitability Ratios)

– აღნიშნული კოეფიციენტები კომპანიის მუშაობის ეფექტურობის მახასიათებელია და იგი გაყიდვებისა და მოგების მოცულობების ჯამის გაყიდვების, აქტივებისა და საკუთარი კაპიტალის ჯამურ მოცულობასთან თანაფარდობით გაიანგარიშება (იხ. სქემა 4..1.)

სქემა 4.1

სუფთა მოგების მარჟა (Net Income Margin after tax, NIM)%	გაიანგარიშება სუფთა მოგება გაყოფილი შემოსავლებზე ძირითადი საქმიანობიდან (Sales Revenue). სუფთა მოგების (სუფთა შემოსავლის) მარჟა მიუთითებს, თუ გაყიდვებს, ყველა ხარჯებისა და მოგებაზე გადასახადის გამოქვითვის შემდეგ, როგორი უკუგება მოაქვს. მსხვილ კორპორაციებში სუფთა მოგების მარჟის მნიშვნელობა მცირდება, პერსონალისა და ფილიალის ქსელის შენახვაზე დიდი დანახარჯების გამო.
აქტივების შემოსავლიანობა (Assets Yield)	გაიანგარიშება გაყიდვებიდან შემოსავლების (Sales Revenue) გაყოფით აქტივების ჯამურ მოცულობაზე (Total Assets). იგი კორპორაციის მუშაობის ეფექტურობაზე მიუთითებს.
აქტივების რენტაბელობის კოეფიციენტი (Return in Average Total Asset, ROA)%	გამოყენებულ აქტივებთან მიმართებაში მოგების საკმარისი მოცულობის უზრუნველყოფაში კორპორაციის შესაძლებლობებს გამოხატავს. აქტივების ჯამი ტოლია მიმდინარე აქტივები +ფიქსირებული აქტივები (თუმცა ზოგჯერ მისგან მიმდინარე ვალდებულებების ჯამი გამოიქვითება, რომ ფიქსირებული აქტივები პლუს მუშა კაპიტალის კომბინაცია მიიღონ).
მოგება გამოყენებულ კაპიტალზე (ROCE)	განისაზღვრება მოგების პროცენტებისა და გადასახადების გადახდამდე გაყოფით გამოყენებულ კაპიტალზე. აღნიშნულ კოეფიციენტს ზოგჯერ სუფთა აქტივებზე მოგებას ან ძირითად კოეფიციენტსაც უწოდებენ. გამოყენებული კაპიტალი სააქციო კაპიტალისა და გრძელვადიანი ვალდებულებების ჯამის ტოლია. იგი ასევე აქტივების მეშვეობითაც გამოიხატოს როგორც აქტივების ჯამი მიწის მოკლევადიანი ვალდებულებები. ამ შემთხვევაში საოპერაციო მოგების მნიშვნელობას იმიტომ იყენებენ, რომ გამოყენებული კაპიტალის შემადგენლობაში გრძელვადიანი სესხებიც შედის, და აქედან გამომდინარეობს, რომ მოგება აღნიშნულ სესხებზე მათზე პროცენტების გადახდამდე უნდა დაანგარიშდეს.
საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის კოეფიციენტი (Return in Average Eguity Capital, ROE), %	მიუთითებს სუფთა შემოსავლის თანაფარდობას (Net Income after Taxes) საკუთარი სახსრების ერთეულზე (Stockholders Equity). იგი კორპორაციის მესაკუთრეების მიერ ინვესტირებული კაპიტალის გამოყენების ეფექტურობის განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა. კოეფიციენტი ROEE აქციონერების კაპიტალდბანდებაზე მოგებას

	მიუთითებს ყველა მაჩვენებლის გათვალისწინების შემდეგაც, ფინანსური დაინტერესების ჩათვლით. ფინანსური დამოკიდებულება მიუთითებს თანაფარდობას აქციონერულ კაპიტალსა და პრივილეგირებული აქციების საერთო თანხას შორის, ნასესხებ კაპიტალსა და მიღებულ სესხებს შორის. კოეფიციენტი ROE ინვესტორებისათვის მნიშვნელოვან ინტერესს წარმოადგენს, რადგან იგი მოგების იმ მოცულობას მოიცავს, რომელიც ჩვეულებრივი აქციონერებისათვის არის განკუთვნილი. კორპორაციისათვის, რომლის ძირითადი მიზანი აქციონერების საკუთრების მაქსიმიზაციაში გამოისახება და კორპორაციის საქმიანობის განსაზღვრაში იგი წამყვანი კოეფიციენტია. მისი ოპტიმიზაცია კომპანიის ძირითად ამოცანას წარმოადგენს. კოეფიციენტი ROE-ს მნიშვნელობა კორპორაციების უმეტესობაში 12-დან 30%-ის ფარგლებში მერყეობს.
მთლიანი მოგების კოეფიციენტი (Gross Income on Sales Revenue)	გაიანგარიშება მთლიანი მოგების (გაყიდვები მინუს გაყიდვების თვითღირებულება) გაყოფით ამონაგებზე რეალიზებული პროდუქციიდან (ანუ გაყიდვებიდან). არამეწარმეობრივ კომპანიებში გაყიდვების თვითღირებულების სახით ჩვეულებრივ შესყიდვები აიღება, რომელიც საწყისი და ბოლო პერიოდის მარაგების გათვალისწინებით იქნება კორექტირებული და რომლებიც გამოყენებულ ნამატს, ან მოგების ნორმას ასახავენ. სამეწარმეო კომპანიები გაყიდვების თვითღირებულებაში ნედლეულზე, სამუშაო ძალის შრომის ანაზღაურებასა და ზედნადებ ხარჯებს ასახავენ, რომლებიც გაყიდული საქონლის წარმოებაშია გამოყენებული. მთლიანი მოგების კოეფიციენტი საწარმოს სამეწარმეო საქმიანობის ეფექტურობაზე მიუთითებს. იგი ასევე პროდუქციაზე ფასების პოლიტიკის ეფექტიანობასაც გამოხატავს.
საოპერაციო მოგების კოეფიციენტი (Operating Income before investment and taxes in Sales Revenue), %	მოცემული მაჩვენებელი გაიანგარიშება საოპერაციო მოგების გაყოფით ამონაგებზე პროდუქციის რეალიზაციიდან. საოპერაციო

	მოგება – არის მოგება, რომელიც ერთობლივი მოგებიდან რეალიზაციის ხარჯებისა და ადმინისტრაციულ-მმართველობითი ხარჯების ჯამის გამოქვითვის შემდეგ რჩება. აღნიშნული კოეფიციენტი კომპანიის რენტაბელობაზე მიუთითებს მისგან საქონლის წარმოებაზე და გასაღებაზე დანახარჯების გამოკლებით. საოპერაციო მოგებას ზოგჯერ ისეთი სახის მოგებას უწოდებენ, რომელიც პროცენტებისა და გადასახადების გამოქვითვამდე არის მიღებული.
მოგების კოეფიციენტი გადასახადის გადახდამდე (Operating Income before taxes on Sales Revenue), %	აღნიშნული კოეფიციენტი კაპიტალის სტრუქტურისა და კორპორაციის დაფინანსების, მის რენტაბელობაზე სრულ ზემოქმედებაზე მიუთითებს. ერთადერთი განმასხვავებელი ნიშანი აღნიშნულ კოეფიციენტსა და საოპერაციო მოგების კოეფიციენტს შორის პროცენტული გადახდების ზემოქმედება წარმოადგენს, ამიტომ ორი მოცემული კოეფიციენტების ერთობლივად განხილვისას შეიძლება კაპიტალის სტრუქტურის მის რენტაბელობაზე ზემოქმედება დავინახოთ. კორპორაცია, რომელსაც საოპერაციო მოგების კარგი კოეფიციენტი მუდმივად გააჩნია, შეიძლება გადასახადების გადახდამდე მუდმივად ჰქონდეს მოგების ცუდი და ასევე გაუარესებადი კოეფიციენტი. აღნიშნული შეიძლება ძალიან დიდ პროცენტულ გადასახადებთან იყოს დაკავშირებული.
სუფთა მოგების კოეფიციენტი (Return On Sales Revenue, ROSR), %	ერთადერთ განსხვავებას აღნიშნულ კოეფიციენტსა და მოგების კოეფიციენტს (გადასახადების გადახდამდე) შორის საგადასახადო ანარიცხები წარმოადგენს. თუ აღნიშნულ ორ კოეფიციენტს ერთმანეთს შევადარებთ, შეიძლება დავინახოთ თუ, ადმინისტრაციის საქმიანობა რამდენად ეფექტიანია საგადასახადო გადახდების მინიმიზაციასთან დაკავშირებით.
ბრუნვისგარეშე აქტივების რენტაბელობის კოეფიციენტი (Return on Fixed Assets, ROFA), %	აღნიშნული კოეფიციენტის გამოყენებით ხორციელდება საწარმოს შესაძლებლობის დემონსტრირება მოგების საკმარისი მოცულობის უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით, კომპანიის საკუთარ სახსრებთან მიმართებაში. რამდენადაც მაღალია აღნიშნული კოეფიციენტის

	მნიშვნელობა, იმდენად უფრო ეფექტიანად გამოიყენება ძირითადი საშუალებები.
ინვესტიციის რენტაბელობის კოეფიციენტი (Return on investment, ROI), %	აღნიშნულ კოეფიციენტს კიდეც „მოგება გრძელვადიან კაპიტალზე“, სახელწოდება აქვს, რომელიც კომპანიის მიერ თავისი კაპიტალის გამოყენების ეფექტიანობის მახასიათებელია, გრძელვადიანი კაპიტალის შემადგენელი ელემენტების მხედველობაში მიღების გარეშე, როგორებიცაა: ნასესხები კაპიტალი და საკუთარი კაპიტალი. მისი მნიშვნელობა განისაზღვრება ფორმულით: სუფთა მოგება გაყოფილი საკუთარ კაპიტალისა და გრძელვადიანი ვალის ჯამზე. მიუთითებს, თუ კორპორაციის რამდენი ფულადი ერთეული დასჭირდება ერთი ფულადი ერთეულის მოგების მისაღებად. აღნიშნული მაჩვენებელი კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინდიკატორია.

2) ხარჯებზე კონტროლის მაჩვენებლები (**Expense Control Ratios**) შესაძლებლობას იძლევა, თუ კორპორაცია რამდენად ეფექტურად აკონტროლებდა თავის დანახარჯებს (იხ. სქემა 4.2).

სქემა 4.2

შრომის ანაზღაურების ფონდი გაყოფილი მოსამსახურეთა რაოდენობაზე, რომლებიც სრულ სამუშაო დღის განმავლობაში მუშაობდნენ (Personnel Expense on FIE employees)	აღნიშნული კოეფიციენტი მთლიანი სამუშაო დღის განმავლობაში მომუშავე პერსონალის ერთეულზე დანახარჯების მახასიათებელია.
საოპერაციო ხარჯების საერთო ჯამის თანაფარდობა საშუალო აქტივებთან (Total Operating Expenses on Average Assets)	საოპერაციო ხარჯები (მათ შორის არაპროცენტული), გაყოფილი აქტივების საშუალო ნაშთზე. აქტივების შემოსავლიანობის განსასაზღვრავად გამოიყენება, რომელიც საოპერაციო დეფიციტის თავიდან აცილებისათვის არის საჭირო.
აქტიური ნაწილის ან მუშააქტივების შემოსავლიანობა (Break - even Yield of Earning Assets)	საოპერაციო შემოსავლების (არაპროცენტული შემოსავლების გამოკლებით), გაყოფილი მუშა-აქტივების საშუალო ნაშთზე.
მოგება (ზარალი) ფასიან ქაღალდებზე გაყოფილი აქტივების საშუალო ნაშთზე (Security Gains on Average Assets)	აღნიშნული მაჩვენებელი ფასიანი ქაღალდების შემოსავლიანობის განსაზღვრისათვის გამოიყენება აქტივების საშუალო ჯამის ერთეულზე.

3) **ნასესხები სახსრების გამოყენების კოეფიციენტები (Debt Control Ratios)** (იხ. სქემა 4.3.). როგორც ცნობილია, კორპორაცია ხშირად იყენებს დაფინანსების გარე წყაროებს: გრძელვადიან და მოკლევადიან სესხებს, პრივილეგირებული აქციების გამოშვებას და ა.შ. აღნიშნულ ფინანსურ რესურსებზე გადასახადები რეგულარულ ხასიათს ატარებს და იგი მკაცრად დადგენილი განაკვეთებით ხორციელდება. ნასესხები სახსრების წილის გაზრდის მეშვეობით საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობის გაზრდა არის შესაძლებელი. საკუთარი და მოზიდული სახსრების თანაფარდობას მნიშვნელობა აქვს როგორც კორპორაციის აქციონერებისათვის, ასევე კრედიტორებისათვისაც, ვინაიდან იგი **სესხებზე თავისი ვალდებულებების შესრულების შესაძლებლობას** ასახავს.

კაპიტალის სტრუქტურის ანალიზისათვის შემდეგი ოთხი მაჩვენებელი გამოიყენება:

სქემა 4.3.

1. დავალიანება (ვალდებულებები) აქტივებისადმი (Debt to Assets)	აღნიშნული მაჩვენებელი აქტივების წილს (Total Assets) ასახავს, რომელიც ნასესხები სახსრებით (Total Debt) ფინანსირდება. რამდენადაც დაბალია აღნიშნული მაჩვენებელი, იმდენად უკეთესია კორპორაციის კრედიტორებისათვის. ვალის თანხის გადიდებით პროცენტული გადასახადებიც იზრდება. ამიტომ აღნიშნული მაჩვენებელი კორპორაციის რისკის ხარისხზე მიუთითებს თავისი სავალო ვალდებულებების დაფარვის შესაძლებლობებთან მიმართებაში. მაგალითად, თუკი კორპორაციის ნასესხები სახსრები მთლიანი სახსრების 70%-ს შეადგენს, მაშინ აქტივების ღირებულების 30%-ით შემცირება საკმარისი იქნება, რომ კრედიტორების მიერ ნასესხები ფული საშიშროების ქვეშ აღმოჩნდეს. ჩვეულებრივ, კაპიტალიზირებული სახსრების მოცულობაში ვალის მოცულობა დარგებისაგან დამოკიდებულებაში მერყეობს, მაგრამ იგი 50%-ს არ უნდა აჭარბებდეს.
2. ბერკეტული მულტიპლიკატორი (Leverage Multiplier)	აღნიშნული მაჩვენებელი გაიანგარიშება: აქტივების საშუალო თანხა გაყოფილი საკუთარი კაპიტალის საშუალო თანხაზე. იგი მიუთითებს კაპიტალიზირებული ღირებულების შეფარდებას საკუთარი კაპიტალის ღირებულებასთან. კორპორაციის მფლობელები უფრო მეტი მოზიდული რესურსების ქონაზე არიან დაინტერესებულები. მსხვილი კორპორაციები უფრო მეტ სახსრებს მოიზიდავენ, ამიტომ მათ მეტი მულტიპლიკატორი გააჩნიათ. ჩვეულებრივ, კორპორაციის ბერკეტული მულტიპლიკატორი 1-დან 5-ჯერადობას შეადგენს.

3. დავალიანება კაპიტალისადმი (Debt/Equity-%)	აღნიშნულ მაჩვენებელში ნასესხები სახსრების თანხები (Total Debt) შეფარდებულია საკუთარ კაპიტალთან (Stockholders Equity) ჩვეულებრივ, კორპორაციის აღნიშნული მაჩვენებლების სიდიდე 100%-ზე მეტს შეადგენს.
4. პროცენტული გადასახადების თანხების გადაფარვა (Coverage of Interest Expenses)	აღნიშნული მაჩვენებელი მიუთითებს, თუ კორპორაციის მოგება რამდენჯერ (Income before taxes and interest) აჭარბებს სესხებზე პროცენტების გადასახდელ თანხას (Interest Expenses). ობლიგაციების მფლობელებისათვის აღნიშნული მაჩვენებელი მათი დაბანდების საიმედოობის კრიტერიუმს წარმოადგენს.

4) საინვესტიციო კოეფიციენტები (Investment Ratios) (იხ. სქემა 4.4.). როდესაც კომპანია აქციონერულ კაპიტალს ბაზარზე იძენს, ამ შემთხვევაში აღნიშნული კოეფიციენტები მისი საქმიანობის შესაფასებლად მნიშვნელოვან ორიენტირებს წარმოადგენენ. კომპანიის საინვესტიციო კოეფიციენტები ხშირად იბეჭდება გაზეთებში, საქმიანი სიახლეების გვერდებზე. ინვესტორები პირველ რიგში თავიანთ დაბანდებებზე მოგების შესახებ იჩენენ მზრუნველობას. აღნიშნული მოგება შეიძლება როგორც დივიდენდის სახით, ასევე სამომავლოდ მოსალოდნელი დონითაც იქნეს წარმოდგენილი. საინვესტიციო პროცესში გამოყენებად ძირითად კოეფიციენტებს წარმოადგენენ:

სქემა 4.4

აქციის საბაზრო ღირებულების შეფარდება ნომინალურ ღირებულებასთან (Market to book Ratio)	აღნიშნული მაჩვენებელი ერთი აქციის საბაზრო ღირებულების (Market Price Per Share) მის ნომინალურ ღირებულებასთან (Book Value Per Share) თანაფარდობაზე მიუთითებს. იგი პოტენციური ინვესტორებისათვის კორპორაციის აქციების მიმზიდველობის მახასიათებელია.
აქციონერების მოგება ერთ ჩვეულებრივ აქციაზე (Earning per Common Share, EPS)	აღნიშნული მაჩვენებელი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელთაგანია, რომელიც კომპანიის საბაზრო ღირებულებაზე ზემოქმედებს. იგი განისაზღვრება ჩვეულებრივი აქციების მფლობელებისათვის განკუთვნილი მოგების გაყოფით გამოშვებული ჩვეულებრივი აქციების რაოდენობაზე. იგი ჩვეულებრივი აქციების მფლობელებისათვის განკუთვნილი მოგების წილის განმსაზღვრელია.
დივიდენდის კოეფიციენტი აქციაზე (Cash Dividends on Market Price Per share)	დივიდენდების აღნიშნული თანხა აქციების საბაზრო ფასის პროცენტებში გამოისახება. ამრიგად, აქციაზე დივიდენდის კოეფიციენტი იცვლება აქციის ფასის ცვლილების /ან მომავალი დივიდენდის დონის ცვლილების შესაბამისად. ინვესტორები მზად

	იქნებიან მიიღონ დივიდენდის დაბალი კოეფიციენტი იმ შემთხვევაში, როდესაც მათ ეცოდინებათ, რომ სამომავლო დაჯილდოება (ანუ მოგება) მათ მიმდინარე დეფიციტის კომპენსირებას მოახდენს. დაჯილდოებამ შეიძლება გადიდებული სამომავლო დივიდენდების /ან აქციების გადიდებული ფასის ფორმა მიიღოს. მაგალითად, კორპორაციამ განახორციელა 2000 აქციის გამოშვება თითოეულის 50 ცენტის ღირებულებით. კომპანიის ჩვეულებრივი აქციების საბაზრო ღირებულება 60 ცენტის ტოლია. თითოეული აქცია 5 ცენტის სიდიდის დივიდენდის მიღების უფლებას იძლევა. აქედან გამომდინარე, 60 ცენტის დაბანდება ერთი აქციის შემენის უზრუნველყოფას იძლევა 5 ცენტის დივიდენდის მიღების უფლებით. დივიდენდის კოეფიციენტი აქციაზე ტოლი იქნება $(5 \text{ ცენტი} / 60 \text{ ცენტზე} \times 100 = 8,33\%$.
აქციის საბაზრო ფასის შეფარდება მოგებასთან, რომელიც ერთ აქციაზე მიღებული (Market Price to Earnings, P/E), jer	გაიანგარიშება ფორმულით: აქციის საბაზრო ღირებულება (Market Price Per Share), გაყოფილი მოგებაზე, რომელიც კორპორაციის მიერ ერთ ჩვეულებრივ აქციაზე მიღებული (Earning Per Common Share). იგი გვიჩვენებს: რამდენი ფულადი ერთეულის გადახდაზე თანახმა არიან აქციონერები კორპორაციის სუფთა მოგების ერთ ფულად ერთეულზე, რამდენად სწრაფი შეიძლება იყოს კორპორაციის აქციებში ინვესტიციების უკუგების პროცესი. აღნიშნული კოეფიციენტი შეიძლება შევადაროთ დივიდენდის კოეფიციენტს, რომელიც წარმოადგენს შეფარდებას ფასსა და დივიდენდს შორის, რომელიც აქციაზეა გადახდილი. მაგალითად, მოგება ერთ ჩვეულებრივ აქციაზე 25 ცენტია. თუ მივიღებთ, რომ აქციის საბაზრო ფასი 60 ცენტის ტოლია, მაშინ ფასის მოგებასთან შეფარდება $(60 \text{ ცენტი} / 25 \text{ ცენტი}) = 2,4$-ის ტოლი იქნება. რამდენად მაღალია კოეფიციენტი, იმდენად უფრო პერსპექტულია კომპანიის მდგომარეობა ბაზარზე.
გადაფარვის კოეფიციენტი (Cover Ratio)	აღნიშნული კოეფიციენტის მეშვეობით შეიძლება პროცენტებზე და დივიდენდებზე გადასახდელი დანახარჯები (Interests and dividends expenses) შედარდეს მიღებული და მათი გადაფარვისათვის საკმარისი მოგების სიდიდესთან. იგი უზრუნველყოფის მაჩვენებელს წარმოადგენს, რომელშიც ასახულია პროცენტებსა და

	დივიდენდებს შორის შეფარდება და მოგებასა და პროცენტებზე, ან დივიდენდებზე მოგების მეტობის მაჩვენებელთან. მოცემული მაჩვენებელი მოგების შემცირების საზღვრის დიაპაზონის განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა, როდესაც კომპანიის მიმდინარე მოგება ჯერ კიდევ უზრუნველყოფდა პროცენტებისა და დივიდენდების გადახდის მოთხოვნილებას. მაგალითად: გადასახადით დასაბეგრი თანხა-200 დოლარია; პროცენტები _ 800 დოლარია; მოგება პროცენტებისა და გადასახადის გადახდის შემდეგ _ 4000 დოლარი; დივიდენდი _ 1000 დოლარი. გაუნაწილებელი მოგება _ 3000 დოლარი. პროცენტის გადაფარვის კოეფიციენტი: $5000 / 800 = 6,25$-ჯერ, ანუ მოგება პროცენტების გადახდამდე 6-ჯერ მეტად აჭარბებს პროცენტების თანხას. დივიდენდების გადაფარვის კოეფიციენტი: $3000/1000 = 3$-ჯერ, ანუ მოგება გადასახადით დაბეგვრის შემდეგ 3-ჯერ აღემატება დივიდენდებს.
ფასიანი ქაღალდების სუფთა ნომინალური ღირებულების მაჩვენებელი (Net Asset Value of the Corporation's securities)	ფასიანი ქაღალდების სუფთა ნომინალური ღირებულება თითოეულ (პრივილეგირებული ან ჩვეულებრივი) აქციასთან მიმართება (net tangible assets available to meet bondholders, preferred or common stockholders claims) _ აქტივების საერთო თანხიდან არამატერიალური აქტივები და მოკლევადიანი ვალდებულებები უნდა გამოიქვითოს. დავუშვათ, ასეთი სხვაობა (10000 – 1000 - 6000) = 3000 დოლარს შეადგენს. ობლიგაციის თანხა 2000 დოლარის ტოლია. ამრიგად, 100 დოლარის ტოლი თითოეული ობლიგაცია ($3000 \text{ დოლარი} : 2000 \text{ დოლარი}$) = 150 დოლარს უზრუნველყოფს.
კაპიტალიზაციის კოეფიციენტი (Capitalization Ratios)	ასეთი სახის კოეფიციენტი გაიანგარიშება: კორპორაციის მიერ ემიტირებული ფასიანი ქაღალდების თითოეული სახეობის თანაფარდობა ერთობლივ კაპიტალიზაციასთან, კორპორაციის საკუთარ სახსრებთან. გადიდებული ობლიგაციების თანხაზე არამატერიალური აქტივების გამოკლებით. ობლიგაციების დიდი ხვედრით წონა კორპორაციის აქციებს უფრო ნაკლებად მიმზიდველს ხდის. ისევე როგორც პრივილეგირებული აქციების დიდი ხვედრითი წონა ჩვეულებრივი აქციების საბაზრო ღირებულებას ამცირებს. მიზეზი დივიდენდების გადახდის რიგითობის წესში მდგომარეობს. პროცენტები ობლიგაციებზე კორპორაციის აქციებზე გადახდამდე უნდა გადაიხდონ; ხოლო დივიდენდები პრივილეგირებულ აქციებზე - ჩვეულებრივ აქციებზე

	გადახდამდე. მაგალითად: ობლიგაციის ხვედრითი წონა ტოლია ობლიგაციის თანხის შეფარდება კორპორაციის საკუთარ სახსრებთან, გადიდებული ობლიგაციის თანხის შეფარდება კორპორაციის საკუთარ სახსრებთან, გადიდებული ობლიგაციის თანხაზე მინუს არამატერიალური აქტივები. გავაგრძელოთ ზემოთმოყვანილი მაგალითი: $2000 \times 100 / (4000 + 2000 - 1000) = 40\%$. აქციის ხვედრითი წონა ანალოგიური ხერხით განისაზღვრება: პრივილეგირებული ან ჩვეულებრივი აქციების თანხა შეფარებული ერთობლივ კაპიტალიზაციასთან _ 5000 დოლარი.
დივიდენდები აქციაზე (Capitalization Ratios)	გაიანგარიშება გამოცხადებული დივიდენდების (Cash Dividends) გაყოფით ჩვეულებრივი აქციების რაოდენობაზე (authorized, issued and outstanding shares). იგი დივიდენდების მოცულობის მახასიათებელია, რომელიც თითოეულ ჩვეულებრივ აქციაზე ნაწილდება. სხვადასხვა დროითი პერიოდების შედარებისას აქციაზე დივიდენდი შემოსავლების გადიდებაზე მიუთითებს, რომლებიც აქციონერების მიერაა მიღებული.

5) საქმიანი აქტიურობის კოეფიციენტები (Activity Ratios) _ გვიჩვენებს, თუ აქტივებში ინვესტირებული ფული რამდენად სწრაფად ახორციელებს წრებრუნვას და ფულადი სახსრების სახით ბრუნდება (იხ. სქემა 4.5.).

სქემა 4.5.

სუფთა აქტივების ბრუნვადობის კოეფიციენტი (Net assets turnover), j_{er}	გაიანგარიშება ფორმულით: ამონაგები რეალიზაციიდან (შალეს ღირებულება), გაყოფილი სუფთა აქტივებზე (აქტივების ჯამი მინუს მიმდინარე ვალდებულებები). აღნიშნული კოეფიციენტი მიუთითებს, თუ რამდენჯერ ხორციელდება სუფთა აქტივების თანხის ბრუნვა გაყიდვებთან მიმართებაში. რამდენად მაღალია აღნიშნული კოეფიციენტის მნიშვნელობა, იმდენად უფრო ეფექტურად გამოიყენება საწარმოს მიერ სუფთა აქტივები.
დებიტორული დავალიანება ბრუნვის დღეებში (Collection Period)	გაიანგარიშება როგორც დებიტორული დავალიანების საშუალო ნაშთების (Account Receivables) საანგარიშსწორებო პერიოდისათვის შეფარებული კორპორაციის გაყიდვების მოცულობასთან (Sales Revenue/365). აღნიშნული მაჩვენებელი ასახავს დღეთა საშუალო რაოდენობას, რომელთა განმავლობაში

	დებიტორული დავალიანება რჩება დაუფარავი. დებიტორული დავალიანების დაფარვის პერიოდს ადარებენ ფაქტიურ ვადებთან, - თუ რა პერიოდით მიეწოდება კრედიტი მყიდველებს. ასე შეიძლება განისაზღვროს კომპანიაში საკრედიტო კონტროლის მექანიზმების ეფექტიანობა, აგრეთვე დებიტორების საიმედოობა. რამდენადაც მაღალია აღნიშნული კოეფიციენტის მნიშვნელობა, იმდენად უფრო სწრაფად გარდაიქმნება დებიტორული დავალიანება ფულად სახსრებად. კოეფიციენტის მაღალი მნიშვნელობა შეიძლება დებიტორების ანგარიშებიდან სახსრების ამოღების სიძნელების შესახებ მეტყველებდეს.
კრედიტორული დავალიანების დაფარვის კოეფიციენტი	აღნიშნული კოეფიციენტი გაიანგარიშება როგორც კრედიტორული დავალიანების საშუალო ნაშთების შეფარდება (Account Payable) საანგარიშგებო პერიოდში შეფარდებული გაყიდვების თვითღირებულებასთან (Cost of Good Sold/365). იგი კრედიტის დაფარვისათვის დღეთა საანგარიშო რაოდენობას იძლევა, რომელიც კომპანიის მომწოდებლებისაგან არის მიღებული.
მარაგების ბრუნვაობის კოეფიციენტი (Inventory Turnover), დღეები	აღნიშნული მაჩვენებელი გაიანგარიშება მარაგების ღირებულების გაყოფის გზით რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებაზე. იგი იმ დღეთა საანგარიშო რაოდენობაზე მიუთითებს, რომელიც გაყიდვების თვითღირებულების მეშვეობით განსაზღვრული მარაგების ბრუნვისათვის, ანუ, სხვა სიტყვებით, მარაგების ფულად სახსრებად, ან დებიტორულ დავალიანებად გარდაქმნისათვის არის საჭირო.
აქტივების ბრუნვაობის კოეფიციენტი (Total Assets Turnover Ratio),	კორპორაციის გაყიდვების მოცულობა (Sales Revenue) საანგარიშო პერიოდისათვის შეფარდებული აქტივების ღირებულებასთან (Total Asset) – მაჩვენებელი კორპორაციის ყველა აქტივების როგორც ფიქსირებულებისა, ასევე მიმდინარეების გამოყენების ეფექტურობის მახასიათებელია. აღნიშნული კოეფიციენტი მიუთითებს თუ წელიწადში რამდენჯერ ახდენს წარმოებისა და მიმოქცევის სრულ ციკლს, რომელსაც მოგების სახით შესაბამისი ეფექტი მოაქვს.
ძირითადი საშუალებების ბრუნვაობის კოეფიციენტი	აღნიშნული მაჩვენებელი მიწის, შენობისა და მოწყობილობების გამოყენების ეფექტიანობას ასახავს

	(Net Fixed Assets) და იგი გაიანგარიშება მათი ღირებულების შეფარდებით საანგარიშო პერიოდში კორპორაციის გაყიდვების მოცულობის ღირებულებასთან (Sales Revenue). რამდენად მაღალია კოეფიციენტის მნიშვნელობა, საწარმო ძირითად საშუალებებს იმდენად უფრო ეფექტურად იყენებს.
სუფთა ჩამოწერების თანაფარდობა საერთო დებიტორულ დავალიანებასთან (Net charge in Total Account Receivables)	აღნიშნული მაჩვენებელი საკრედიტო პოლიტიკის სფეროში წარმატებული საქმიანობის გამოხატვას წარმოადგენს. კორპორაციის უმეტესობისათვის მისი მნიშვნელობა 0,2-დან 0,8%-მდე ჩარჩოებში მერყეობს.

6) ლიკვიდურობის გაზომვის მაჩვენებლები (Liquidity Ratios) ლიკვიდურობის მაჩვენებლები კომპანიის შესაძლებლობის მახასიათებელია დააკმაყოფილოს მოკლევადიანი სავალო ვალდებულებების მფლობელების პრეტენზიები (იხ. სქემა 4.6.).

სქემა 4.6.

მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი (Current Ratio)	გაიანგარიშება როგორც მიმდინარე აქტივების (Current Assets) თანაფარდობა მიმდინარე ვალდებულებებზე (Current Liabilities) – გამოხატავს კორპორაციის შესაძლებლობას შეასრულოს მოკლევადიანი ვალდებულებები. ასევე მიუთითებს იმაზე საკმარისია თუ არა მოკლევადიანი ვალდებულებების დასაფარავად გამოსაყენებელი სახსრები. ითვლება, რომ მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტის 2:1-თან თანაფარდობა კორპორაციის უმეტესობისათვის უფრო მეტად ხელსაყრელია, თუმცა მისი მნიშვნელობა, შეიძლება, განსხვავებული (მეტი ან ნაკლები) იყოს. მაგალითად, თუ კორპორაციის მიმდინარე აქტივები 2000 დოლარის, ხოლო მოკლევადიანი ვალდებულებები – 1000 დოლარის ტოლია, მაშინ მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტის თანაფარდობა 2:1 ტოლია, და იგი ლიკვიდურობის საკითხთან მიმართებაში მის თითქოს და სტაბილურ მდგომარეობაზე მიუთითებს. მაგრამ თუ მიმდინარე აქტივებში 1500 დოლარის მარაგები და დებიტორების ანგარიშებზე 500 დოლარის ნაშთია დაფიქსირებული, ასეთი აქტივების მფლობელი კორპორაცია თავისი დავალიანების გადახდის შესახებ მოთხოვნების შესრულებას ვერ შეძლებს. კრედიტორების ანგარიშზე არსებული 800 დოლარი, რომელიც მოკლევადიან ვალდებულებას წარმოადგენს და კრედიტორების

	მხრიდან აღნიშნული თანხის გადახდის მოთხოვნის საფუძველზე მისი დაფარვის ვადა დადგა, კომპანია ვერ შეძლებს თავისი ვალდებულების შესრულებას მიმდინარე აქტივების მოკლევადიან ვალდებულებებზე სამჯერ და მეტად მეტობა ასევე არასასურველს წარმოადგენს, რადგანაც იგი აქტივების არარაციონალურ სტრუქტურაზე მიუთითებს.
სწრაფი ლიკვიდურობის კოეფიციენტი (Acid Test Ratio; Quick Ratio)	მიმდინარე აქტივებსა (Current Assets) (და მატერიალური მარაგების ნაშთებს (inventories) შორის სხვაობა, გაყოფილი მიმდინარე ვალდებულებებზე (Current Liabilities) – გაანგარიშების შედეგად ერთმანეთს უდარებენ მიმდინარე აქტივების უფრო მეტად ლიკვიდურ ნაწილს (ფულადი სახსრები, დებიტორული დავალიანება, მოკლევადიანი ფინანსური დავალიანებები) მოკლევადიან ვალდებულებებს. ჩვეულებრივ, რეკომენდებულია, რომ აღნიშნული მაჩვენებლის მნიშვნელობა 0,5-1-ის ფარგლებში იყოს.
აბსოლუტური ლიკვიდურობის კოეფიციენტი (Cash and Tempory Investment on Current Assets)	საპროცენტო ანგარიშები ბანკებში, ფასიანი ქაღალდები საინვესტიციო პორტფელში, გაყოფილი აქტივების საერთო ჯამზე. მიუთითებს, თუ მოკლევადიანი სავალ ვალდებულებების რა ნაწილი შეიძლება დაიფაროს ფულადი სახსრებისა და მათი ექვივალენტის ხარჯზე საბაზრო ფასიანი ქაღალდებისა და დეპოზიტების, ანუ პრაქტიკულად აბსოლუტურად ლიკვიდური აქტივების სახით. რეკომენდებული მნიშვნელობებია: 0,2-0,5.
მიმდინარე ვალდებულების თანაფარდობა აქტივების საერთო თანხასთან (Current Liabilities on Total Assets)	მიმდინარე ვალდებულებები (Current Liabilities) გაყოფილი აქტივების საშუალოწლიურ ჯამზე – აღნიშნული მაჩვენებელი, როგორც ამ ჯგუფის სხვა მაჩვენებლები, კორპორაციის მიერ თავისი მოკლევადიანი ვალდებულებების შესრულების შესაძლებლობას გამოხატავს.

7) კაპიტალის სტრუქტურის მაჩვენებლები G(Gearing Ratios) – ასეთ მაჩვენებლებს ხშირად ფინანსური მდგრადობის კოეფიციენტსაც უწოდებენ. ისინი საკუთარი და მოზიდული სახსრების კომპანიის დაფინანსების წყაროებში თანაფარდობას ასახავენ, ანუ კრედიტორებისაგან კომპანიის ფინანსური დამოუკიდებლობის ხარისხის მახასიათებელია (იხ. სქემა 4.7.) – აღნიშნული მაჩვენებელი საწარმოს მდგრადობის მნიშვნელოვან მახასიათებელს წარმოადგენს. კაპიტალის სტრუქტურის შეფასებისათვის შემდეგი თანაფარდობები გამოიყენება:

სქემა 4.7.

საერთო ფინანსური დამოკიდებულების კოეფიციენტი (Total Debt to Total Assets)	საწარმოს გარეშე სესხებზე დამოკიდებულების მახასიათებელია. რამდენად დაბალია კოეფიციენტის მნიშვნელობა, იმდენად კომპანიას მეტი სესხი აქვს აღებული და იმდენად მაღალია გადახდისუნარიანობის რისკი. კოეფიციენტის დაბალი მნიშვნელობა ასევე საწარმოში ფულადი სახსრების დეფიციტის წარმოშობის პოტენციალურ საშიშროებაზე მიუთითებს. აღნიშნული კოეფიციენტი მესამე პირების პრეტენზიებს განსაზღვრავს აქტივების ჯამთან მიმართებაში. ყველა მოკლევადიანი, საშუალოვადიანი და გრძელვადიანი ვალდებულებები ჯამურ ვალდებულებას შეადგენს, გრძელვადიანი რეზერვისა და განვადებული გადასახადების გამოკლებით, როგორცაა – განვადებული გადასახადებით დაბეგვრა, ძირითადი და საბრუნავი საშუალებები ჯამურ აქტივებს შეადგენენ. კოეფიციენტის რეკომენდირებული მნიშვნელობაა: 0,5 - 0,8.
საბანკო დავალიანების კოეფიციენტი (Borrowing from banks to stockholders Equity)	აღნიშნული კოეფიციენტი მიუთითებს ბანკისადმი ვალის თანაფარდობას კორპორაციის აქციონერების სახსრებთან. აღნიშნულ კოეფიციენტს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კომპანიის ფინანსური სიცოცხლისუნარიანობის გარკვევასთან დაკავშირებით. აქედან გამომდინარე, საბანკო დავალიანების კოეფიციენტი სესხის გამცემი ბანკისათვის მისაღებ დონეზე უნდა შენარჩუნდეს.
გრძელვადიანი დავალიანების კოეფიციენტი (Long-term Debt to Total Assets)	დემონსტრირებას ახდენს, თუ კორპორაციის აქტივების რომელი წილი ფინანსირდება გრძელვადიანი სესხების ხარჯზე. აღნიშნული კოეფიციენტი ხაზს უსვამს გრძელვადიანი სესხების შედარებით მნიშვნელობას კაპიტალის სტრუქტურაში და ასეთ შემთხვევაში მას შეუძლია დამატებითი სასარგებლო ინფორმაცია მოგვცეს საწარმოსათვის საერთო ფინანსური დამოკიდებულების მისაღები მდგომარეობის შეფასებისათვის. თუ მაგალითად, საერთო ფინანსური დამოკიდებულების კოეფიციენტი ძალიან მაღალია, მაშინ გრძელვადიანი დავალიანების კოეფიციენტმა შეიძლება მიგვანიშნოს, რომ გრძელვადიანი ვალდებულებების წილი მეტად

	მნიშვნელოვანია და აქედან გამომდინარე, მას კომპანიის მოკლევადიანი ვალდებულებების, ასევე უფრო მსხვილი გადავადებული გადასახადების გადაფარვა შეუძლია. აღნიშნული კოეფიციენტი შეიძლება ასევე განიხილებოდეს როგორც თანაფარდობა, რომელიც კომპანიის „ლიკვიდურობასთან“ დამოკიდებულების განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა.
გრძელვადიანი ვალდებულებები ბრუნვის გარეშე აქტივებისადმი (Long-term Debt to Fixed Assets) პროცენტის დაფარვის კოეფიციენტი (Tomes interest earned)	იგი ფიქსირებული აქტივების იმ წილის მახასიათებელია, რომელიც გრძელვადიანი სესხების ხარჯზე ფინანსდებოდა. ჯერ გაიანგარიშება პროცენტების გადახდამდე მოგებისა და გადასახადების სიდიდის გაყოფის გზით გრძელვადიან სესხებზე პროცენტულ გადასახადებთან, აღნიშნული კოეფიციენტი იმ ზღვარს განსაზღვრავს, სანამდე შეიძლება დაეცეს მოგების მოცულობა, სანამ იგი არასაკმარისი გახდება, რომ მან პროცენტული გადასახადი გადაფაროს და გადასახადების გადახდამდე იზარალოს. აქედან გამომდინარე, იგი მომგებიანობის და ფინანსური დამოკიდებულების ტენდენციებზე კონტროლისათვის არის მნიშვნელოვანი.
ფიქსირებული გადასახადების დაფარვის კოეფიციენტი	იგი გაიანგარიშება პროცენტების გადახდამდე მოგების გადასახადი პლიუს პროცენტებზე ფიქსირებული ფინანსური გადახდები გაყოფილი პროცენტები პლიუს ფიქსირებული ფინანსური გადახდები.
საერთო ვალდებულებებისა და საკუთარი სახსრების თანაფარდობა საკუთარი სახსრებით (Total Liabilities Subordinated Capital and stockholders Equity on stockholders Equity)	ვალდებულებებისა და საკუთარი სახსრების საერთო ჯამი გაყოფილი საკუთარი სახსრების ჯამზე. იგი საკუთარი კაპიტალის კორპორაციის პასივების საერთო ჯამში ხვედრით წონას გამოხატავს. მისი რეკომენდირებული მნიშვნელობაა: 0,2-0,4

ამრიგად, მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ:

- ფინანსური კოეფიციენტები – კომპანიის მუშაობის ეფექტურობის შეფასებას ემსახურება, მაგრამ იგი ყოველთვის არ იძლევა მსჯელობის შესაძლებლობას კონკურენტებთან შედარებით მისი წარმატებული საქმიანობის შესახებ,

- დასკვნის გაკეთებამდე შესაბამისი კოეფიციენტის მრიცხველისა და მნიშვნელის მონაცემები უნდა გაანალიზდეს,

▪ კორპორაციის კოეფიციენტების კონკურენტების ანალოგიურ მნიშვნელობებთან შედარებისას, მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ **ბუღალტრული აღრიცხვის პოლიტიკაში სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებამ შედარების შედეგებზე შეიძლება იქონიოს გავლენა.**

▪ კოეფიციენტის მნიშვნელობა აზრს იძენს მხოლოდ დარგობრივ სტანდარტთან, აგრეთვე კორპორაციის გასული პერიოდის განმავლობაში საქმიანობის შესაბამის კოეფიციენტებთან, ან გეგმიურ მაჩვენებლებთან შედარებისას.

კორპორაციის ასეთი სახის ფინანსური ანალიზი რიგი კვარტლების დინამიკაში უნდა განხორციელდეს, ხოლო **ექსპრეს-ანალიზისათვის** კი ანალიზის საწყისი და ბოლო პერიოდის მონაცემების შედარება არის საკმარისი. სააღრიცხვო კოეფიციენტებზე დაფუძნებული ანალიზი, საწარმოს საქმიანობაში „ვიწრო“, ადგილებზე ყურადღების გამახვილებისა და იმ საკითხების ჩამონათვალის ფორმირების შესაძლებლობას იძლევა, რომლებზეც საწარმოს საქმიანობის მხოლოდ უფრო დეტალური გაცნობის შემდეგ იქნება პასუხის გაცემა შესაძლებელი. ამიტომ ფინანსური ანალიზის ჩატარებისას მთავარია არა მაჩვენებლების გაანგარიშება, არამედ **მიღებული შედეგების აღქმის შესაძლებლობა.**

სემინარული მეცადინეობა N2. თემაზე: ანალიზის ძირითადი კოეფიციენტების გამოყენებითი ასპექტები

ფინანსური ანალიზის კოეფიციენტების სისტემის გაცნობა, რომელიც ფინანსური ანალიზის პრაქტიკაში აქტიურად გამოიყენება და ფინანსური საქმიანობის შეფასებისათვის არის განკუთვნილი, როგორც ოპერაციული, ასევე სტრატეგიული ფინანსური მენეჯმენტის შესწავლის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მეთოდს წარმოადგენს.

ანალიზის კოეფიციენტური მეთოდი. მიღებულია ჩაითვალოს, რომ ფინანსური კოეფიციენტები, რომელიც ფინანსური საბუთების ანალიზში გამოიყენება, ადვილად და სწრაფად წარმოაჩენს მათ შინაარსს.

ფინანსური ანალიზის ძირითად საშუალებად დღეს აღიარებულია კოეფიციენტების სისტემა, თუმცა მათი მეშვეობით ფინანსური საბუთების არსში შეღწევა და „წაკითხვა“ მარტივი არ არის. კოეფიციენტური ანალიზი სასარგებლოა ფინანსური საბუთების გაგებისათვის. მენეჯერების ამოცანა კი ბევრად უფრო რთულია. ფინანსური კოეფიციენტების მარტივი გაანგარიშებაც კი არსობრივად, კომპანიის მთლიანი საქმიანობის ფინანსური საბუთების საიდუმლოს ვერ წარმოაჩენს. ფინანსურმა მენეჯერებმა აღნიშნული კოეფიციენტების ინტერპრეტირება უნდა ისწავლონ. რამდენადაც მაღალია ფინანსური მენეჯერის დონე, იმდენად უფრო რთულია მოცემული ამოცანა, რადგანაც ნებისმიერ კომპანიას არა მხოლოდ ფინანსური ანალიზი ესაჭიროება, არამედ ფინანსური მდგომარეობის დიაგნოსტიკაც, რომელიც ფინანსური ანალიზის შედეგებთან პირდაპირ არის დაკავშირებული.

ფინანსური კოეფიციენტის სტრუქტურა. ფინანსური კოეფიციენტი, თავისთავად, შეფარდებით სიდიდეს წარმოადგენს, რომელიც ერთი კომპონენტის მეორეზე გაყოფის გზით გაიანგარიშება. არითმეტიკული კოეფიციენტი შეიძლება სხვადასხვაგვარად წარმოვიდგინოთ: 4 გაყოფილი 3-ზე, როგორც $\frac{4}{3}$, 4:3, 4-ი 3-თან, 1,33. ყოველივე

აღნიშნული არის ერთი და იმავე კოეფიციენტის სახეობები, რომელიც 4-ის 3-თან თანაფარდობას გამოხატავს. მ მეორე მხრივ, აღნიშნული არის წყვილი ციფრების თანაფარდობა, რომელთაგან ერთი-ერთი 1,33-ჯერ მეტია მეორეზე, რაც ნიშნავს შემდეგს: მოცემული კოეფიციენტი არის არა რამე სხვა, არამედ როგორც 400-ის 300-ზე, 4 მლნ –ის 3 მლნ-სთან, 1200 –ის 800-სთან და ა.შ. თანაფარდობა. ამრიგად, კოეფიციენტი ორი სიდიდის თანაფარდობის აღმწერია, მაგრამ იგი ასეთი თანაფარდობის შინაარსის შესახებ არანაირ ინფორმაციას არ იძლევა.

დავუშვათ, ადამიანის წონისა და სიმაღლის თანაფარდობა 1-ი 25-თან შეადგენს. აღნიშნული თანაფარდობის შესწავლისას შეიძლება თუ არა ადამიანის წონა და სიმაღლე განისაზღვროს? რა თქმა უნდა, არა, მაგრამ მსჯელობა შეიძლება დავიწყოთ და E-ს კი უკვე არც ისე მცირეა.

ფინანსურ კოეფიციენტებში ფინანსური საბუთების მუხლების თანაფარდობა აისახება, მოცემული თანაფარდობების კომბინირება კი შეიძლება უსაზღვრო იყოს. ვთქვათ, კომპანიის აქტივები 10 მლრდ ლარის და ვალდებულებები 6 მლრდ ლარის ტოლია, აქტივებისა და ვალდებულებების თანაფარდობა- 5:3 შესაბამისია. რა სახის დასკვნებისა და წინადადებების გაკეთება არის შესაძლებელი? წარმოადგენს კი კომპანია ფინანსურად მდგრადს? როგორია მისი ფინანსური რისკები?

ბაზა ფინანსური კოეფიციენტის შეფასებისათვის. ფინანსური კოეფიციენტის ბუნება, როგორც შეფარდებითი „უსახელო“ სიდიდეები, საჭიროებს, პირველ რიგში, გაანგარიშების მსვლელობისას მიღებული ფინანსური კოეფიციენტების შედარებისათვის ფასის ფორმირებას. ის ხარისხობრივად ფინანსურ ანალიზში მოცემული ამოცანის გადაწყვეტაში თითქმის ფუძემდებლურ როლს ასრულებს. ფინანსური კოეფიციენტის შედარებისას ფასის ფორმირებისათვის პრაქტიკაში რამდენიმე ვარიანტი გამოიყენება, რომლებზეც ბევრადაა დამოკიდებული ფინანსური ანალიზის ხასიათი; ესენია :

სტანდარტული შედარებისათვის, რომელიც ე.წ. იმპერატიულ ფინანსურ ანალიზს წარმოშობს;

საშუალოდარგობრივი კოეფიციენტები, რომლებიც ინდიკაციურ ფინანსურ ანალიზს წარმოშობს;

ფინანსური კოეფიციენტების საფუძველზე განხორციელებული ფინანსური ანალიზის არსის გაგებისათვის საჭიროა, რიგი მნიშვნელოვანი მომენტები აღინიშნოს.

პირველ რიგში, ფინანსური კოეფიციენტების გაანგარიშება არის კომპანიის ფინანსური საქმიანობის ანალიზის მხოლოდ პირველი, საწყისი ეტაპი, ის ცვლილებების შესახებ ინფორმაციების ფორმირებას ახდენს, რაც მომავალში კომპანიის საქმიანობის მდგომარეობის სტაბილიზაციისათვის არის აუცილებელი.

მეორე მხრივ, კოეფიციენტი არის განგაშის ნიშანი. მაგალითად, ერთი მხრივ, რამდენადაც მეტი აქვს კომპანიას ნაღდი ფული, იმდენად უფრო მეტი შესაძლებლობა გააჩნია თავისი ვალდებულებების გადახდისა. მაგრამ, თუ ნაღდი ფული მეტად ბევრია, ამან თავისებური განგაში უნდა გამოიწვიოს, მხოლოდ იმიტომ, რომ ნაღდი ფულს მოგება არ მოაქვს. ნაღდი ფულის მხოლოდ გონივრულ დაბანდებას (ინვესტირებას) შეუძლია დამატებითი შემოსავლის მოტანა.

მესამე, ფინანსური საბუთების ობიექტური ინტერპრეტაციისათვის საჭიროა არა ერთი კოეფიციენტი, არამედ მათი მთელი ნაკრები. უფრო ზუსტად, ფინანსური კოეფიციენტების სისტემა. მისი შემადგენლობა და სტრუქტურა ფინანსური ანალიზის ფუნქციებით განისაზღვრება, რომელთა შორის უმნიშვნელოვანესია:

შემოსავლიანობის ანალიზი; ლიკვიდობის ანალიზი; ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი; საქმიანი აქტიურობის ანალიზი (ანუ აქტივების ბრუნვადობის ანალიზი, სხვაგვარად, ეფექტიანობის ანალიზი).

საკუთარი კაპიტალის შემოსავლიანობისა და აქციის შემოსავლიანობის კოეფიციენტები (ROE და EPS) შეფასებითი კრიტერიუმების როლის შემსრულებელი მაჩვენებლების თანრიგს მიეკუთვნება (ნახაზი 14/3). მათი მეშვეობით განისაზღვრება კომპანიის ფინანსური მდგომარეობა. ROE-მაჩვენებელზე ბევრი ამახვილებს ყურადღებას: ანალიტიკოსები, კრედიტორები, კომპანიის ხელმძღვანელები და მენეჯერები. მასში კომპანიის ყველა საოპერაციო და ფინანსური მაჩვენებელია კონცენტრირებული. EPS –ის დინამიკაზე გულმოდგინედ ამახვილებენ ყურადღებას აქციონერები, რომლებმაც კომპანიის აქციებში უკვე ჩადეს თავისი კაპიტალი და აპირებენ გადაწყვეტას, მომავალში ჩადონ თუ არა ფული ამ კომპანიაში. ტყუილად არ ამბობენ, რომ ფინანსური მენეჯერების კარიერა აქციების შემოსავლიანობის დინამიკაზეა დამოკიდებული.

1. გაყიდვების შემოსავლიანობა ROE –არის კომპანიის საოპერაციო მიმდინარე საქმიანობის შეფასების კრიტერიუმი.

2. აქტივების შემოსავლიანობა ROE არის:

- სტრუქტურული ქვედანაყოფების საქმიანობის შეფასების კრიტერიუმები;
- კომპანიის საოპერაციო (მიმდინარე) ეფექტიანობის კრიტერიუმები;
- მაღალი ROE –ს უზრუნველყოფის საფუძველი.

ინვესტიციების შემოსავლიანობა ROE –არის საინვესტიციო დანახარჯების შეფასების კრიტერიუმი.

4. საკუთარი კაპიტალის შემოსავლიანობა ROE E-არის კომპანიის შემოსავლიანობის კრიტერიუმი:

ღირებულების განსაზღვრაში წამყვანი ფაქტორი;

- აქციონერების კეთილდღეობის კრიტერიუმი.

5. აქციის შემოსავლიანობა EPS –არის აქციის საინვესტიციო მიზიდველობის კრიტერიუმი

ნახაზი 4.3. შემოსავლიანობის კოეფიციენტები და შეფასების კრიტერიუმები

შემოსავლიანობის საბაზრო კოეფიციენტები Kკოტირებადი კომპანიების საბაზრო კრიტერიუმების როლს ასრულებს. აქციის შემოსავლიანობა, საბაზრო მულტიპლიკატორი და ფასისა და ღირებულების თანაფარდობა ცხრილი 4.2-შია მოყვანილი.

აქციის შემოსავლიანობის მაჩვენებელი (EPS) გაიანგარიშება, როგორც - მოგება გადასახადების გადახდის შემდეგ შეფარდებული გამოშვებული აქციების საერთო რაოდენობასთან:

აქციების შემოსავლიანობა = მოგება გადასახადის გადახდის შემდეგ / / გამოშვებული აქციების რაოდენობა

შემოსავლიანობის აღნიშნულ მაჩვენებელს უწოდებენ, ერთის მხრივ, ფინანსური ანალიტიკოსების ფავორიტს, მერეს მხრე, აღნიშნული მხოლოდ მოგების „ნორმალიზებული“ საზომია.

საბაზრო მულტიპლიკატორი (ბაზრის მულტიპლიკატორი), ანუ ფასისა და შემოსავლიანობის თანაფარდობის კოეფიციენტი, ანუ P/E (Price Per Earning), განისაზღვრება შემდეგნაირად:

ფასის და შემოსავლიანობის თანაფარდობის კოეფიციენტი = აქციის ფასი / აქციის შემოსავლიანობა.

აღნიშნული კოეფიციენტის არსი პოტენციალური აქციონერების მოლოდინებს გამოხატავს. რამდენად მაღალია აღნიშნული კოეფიციენტი, იმდენადოპტიმისტურია

მათი პროგნოზები კომპანიის შემოსავლებთან მიმართებაში. მისი ზრდა ნიშნავს, რომ აღნიშნული ინვესტორები, აქციის მიმდინარე შემოსავლიანობის თითოეულ დოლარზე, კომპანიის ფასეულობის ზრდას მოელიან.

F ფასის და ღირებულების თანაფარდობის კოეფიციენტი (KP/B) განისაზღვრება შემდეგნაირად: $KP/B = \text{აქციის ფასი} / \text{ერთი აქციის საბალანსო ღირებულება}$,

სადაც ერთი აქციის საბალანსო ღირებულება ტოლია საკუთარი კაპიტალის საბალანსო ღირებულების, გამოშვებული აქციების რაოდენობასთან შეფარდებით.

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობისათვის

1. დაახასიათეთ ბიზნესის ფინანსური ანალიზის სისტემის ექვსი ძირითადი მეთოდების არსი.
2. განიხილეთ ბიზნესის ეფექტურობის სეფასების 7 ჯგუფის კოეფიციენტები.

თემა N5 : „ბიზნესის (მეწარმეობის) ფინანსური მენეჯმენტის მიზნობრივი ანალიზის მეთოდოლოგიურ- გამოყენებითი ასპექტები„

✧ **თემის სტრუქტურა:**

5.1 ბიზნესის (საწარმოს) ფინანსური კრიზისის დიაგნოსტიკის სისტემის მეთოდურ-პრაქტიკული საკითხები

5.1-1 ფინანსური კრიზისის ექსპრეს- დიაგნოსტიკის სისტემა

5.1-2 ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის სისტემა

5.2 დარგის (კორპორაციის) განვითარების ეკონომიკური პროგნოზირების თავისებურებები.

სემინარული მეცადინეობა N3 თემაზე: „ალტმანის ანალიტიკური მოდელის გამოყენება კომპანიის გაკოტრების ალბათობის ინტეგრალურ შეფასებაში“.

✧ **თემის მიზანი:**

1. ბიზნესის (საწარმოს) ფინანსური კრიზისის დიაგნოსტიკის სისტემის საფუძველზე ფინანსური სტაბილიზაციის სტრატეგიული მექანიზმის ფორმირება.
2. ბიზნესის გაკოტრების პირობებში სალიკვიდაციო პროცედურებში გაცნობიერება.

✎ **თემის შესწავლის შემდეგ, თქვენ შეძლებთ:**

1. ბიზნესის(საწარმოს) ფინანსური კრიზისის ექსპრეს და ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის განხორციელებასა და ფინანსური კრიზისის წარმოქმნის საფრთხის შეფასებას.
2. კრიზისული განვითარების განმსაზღვრელი ეგზო–ენდოგენური ფაქტორების ანალიზსა და გაკოტრების ალბათობის შეფასების ალტმანის მოდელის გაცნობიერებას.
3. კორპორაციის ფინანსური სტაბილიზაციის ალგორითმის ათვისებას და შიდა მექანიზმების ფორმირებას მდგრადი ზრდის მოდელის საფუძველზე.
4. გააცნობიეროთ ანტიკრიზისული მართვის ვარიანტულობის საილუსტრაციო მაგალითები კორპორაციის დავალიანების რესტრუქტურის ფინანსური სანაციის პროცესში.
5. გააცნობიეროთ კომპანიების გაკოტრების პირობებში სალიკვიდაციო პროცედურების ფინანსური უზრუნველყოფის საკითხები.

თემის ძირითადი კონცეფციური და საკვანძო საკითხები:

კორპორაციის ფინანსური კრიზისის დიაგნოსტიკა; კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბების წინასწარი შეფასება; კრიზისული ფინანსური განვითარების ეგზო–ენდოგენური ფაქტორების სისტემა; ანტიკრიზისული ფინანსური მართვა; ფინანსური სტაბილიზაციის სტრატეგიული მექანიზმი; მდგრადი ზრდის მარტივი მოდელი; კომპანიის დავალიანების რესტრუქტურის ძირითადი ფორმები.

თემა N 5 - ბიზნესის(მეწარმეობის) ფინანსური მენეჯმენტის მიზნობრივი ანალიზის მეთოდოლოგიურ - გამოყენებითი ასპექტები

5.1 ბიზნესის (საწარმოს) ფინანსური კრიზისის დიაგნოსტიკის სისტემის

მეთოდურ-პრაქტიკული საკითხები

ბიზნესის (საწარმოს) ფინანსური კრიზისის დიაგნოსტიკა წარმოადგენს მიზნობრივი ფინანსური ანალიზის სისტემას, რომელიც მიმართულია კომპანიის კრიზისული განვითარების შესაძლო ტენდენციებისა და ნეგატიური შედეგების გამოვლენისაკენ.

ფინანსური კრიზისის დიაგნოსტიკა იყოფა ორ ძირითად სისტემად:

5.1- 1) ფინანსური კრიზისის ექსპრეს-დიაგნოსტიკის სისტემა

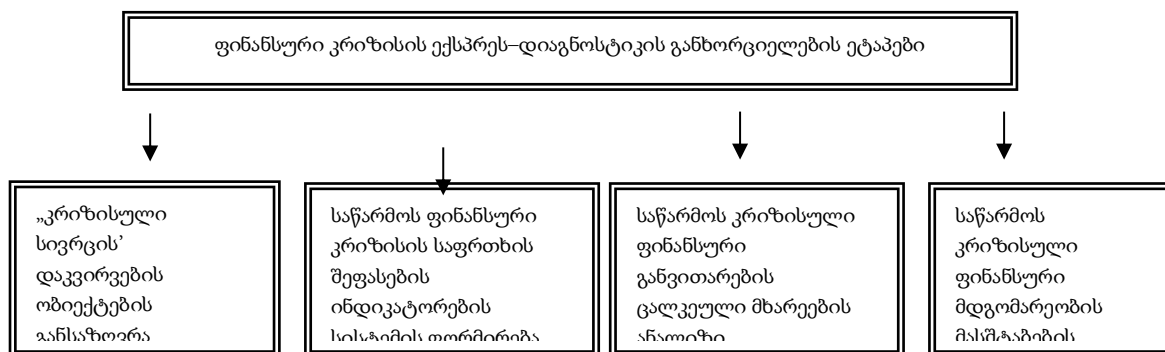
5.1-2) ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის სისტემა.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

5.1-1 ფინანსური კრიზისის ექსპრეს-დიაგნოსტიკის სისტემა

ბიზნესის (საწარმოს) ფინანსური განვითარების კრიზისული პარამეტრების რეგულარული შეფასების სისტემას ახასიათებს, თუ როგორ ხორციელდება მისი ფინანსური აღრიცხვის მონაცემების საფუძველზე, ანალიზის სტანდარტული ალგორითმების მიხედვით, კომპანიის კრიზისული განვითარების ნიშნების ადრეული აღმოჩენა და მისი კრიზისული მდგომარეობის მასშტაბების წინასწარი შეფასება.

კორპორაციის ფინანსური კრიზისის ექსპრეს-დიაგნოსტიკა ხორციელდება შემდეგი ძირითადი ეტაპების მიხედვით, რომლის ძირითადი არსი განხილულია ქვემოთ (იხ. ნახ.5.1),

ნახ.5.1. კომპანიის ფინანსური კრიზისის ექსპრეს-დიაგნოსტიკის

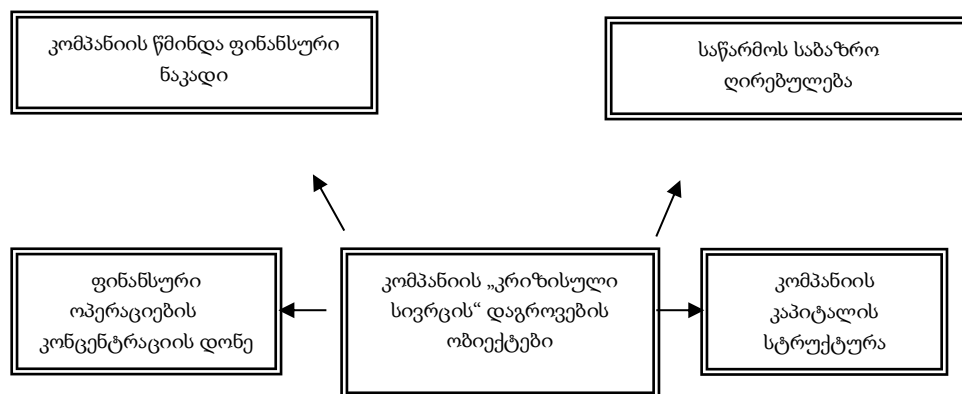
განხორციელების ალგორითმი.

განვიხილოთ ექსპრეს-დიაგნოსტიკის ეტაპების არსი:

ა) „კრიზისული სივრცის“ დაკვირვების ობიექტების განსაზღვრა, რომელიც ახდენს კომპანიის ფინანსური კრიზისის წარმოშობის საფრთხის რეალიზაციას. ბიზნეს პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ თანამედროვე ეკონომიკურ პირობებში კომპანიის ფინანსური საქმიანობის პრაქტიკულად ყველა ასპექტი შეიძლება ახდენდეს მისი გაკოტრების

საფრთხის გენერირებას. შესაბამისად „კრიზისული სივრცის“ დაკვირვების სისტემა უნდა აიგოს ამ საფრთხის გენერირების ხარისხის გათვალისწინებით ამ კრიტერიუმების შედარებით არსებითი ობიექტების გამოყოფის გზით (იხ. ნახ 5.2).

ბ) კომპანიის ფინანსური კრიზისის წარმოქმნის მუქარების (საფრთხის) შეფასების ინდიკატორების სისტემის ფორმირება. ასეთი ინდიკატორები ყალიბდება „კრიზისული სივრცის“ დაკვირვების ყოველი ობიექტის მიხედვით. ფორმირების პროცესში ყველა

ნახ. 5.2. კომპანიის „კრიზისული სივრცის“ დაკვირვების ძირითადი ობიექტების სქემა.

ინდიკატორი–მაჩვენებელი იყოფა რაოდენობრივ (გამოხატული აბსოლიტურ სიდიდეებში) და სტრუქტურულ მაჩვენებლებად (გამოხატული შეფარდებითი მაჩვენებლებით) ფინანსური კრიზისის წარმოქმნის საფრთხეების შეფასების ამ ინდიკატორებიდან ძირითადები წარმოდგენილია ცხრილ 5.1–ში, რომელიც შეიძლება გაფართოვდეს მისი ფინანსური საქმიანობისა და დიაგნოსტიკის მიზნების გათვალისწინებით.

გ) სტრატეგიული მეთოდებით განხორციელებული კომპანიის კრიზისული ფინანსური განვითარების ცალკეული მხარეების ანალიზის საფუძველია ფაქტიური მაჩვენებელი–ინდიკატორების შედარება საგეგმო (ნორმატიულ) მაჩვენებლებთან და გადახრის სიდიდის გამოვლენა დინამიკაში. ნეგატიური გადახრების სიდიდის ზრდა დინამიკაში ახასიათებს კრიზისული მოვლენების ზრდას კომპანიის ფინანსურ საქმიანობაში, რაც მისი ფინანსური კრიზისის წარმოქმნის გენერირებას ახდენს.

კორპორაციის კრიზისული ფინანსური განვითარების ცალკეული მხარეების ანალიზის პროცესში გამოიყენება მისი შემდეგი სტრატეგიული მეთოდები:

- ჰორიზონტალური (ტრენდული) ფინანსური ანალიზი;
- ვერტიკალური (სტრუქტურული) ფინანსური ანალიზი;
- შედარებითი ფინანსური ანალიზი;

ცხრილი 5.1. კომპანიის ფინანსური კრიზისის წარმოქმნის საფრთხის შეფასება

„კრიზისული სივრცის, დაკვირვების ობიექტები	ინდიკატორი– მაჩვენებლები	
	რაოდენობრივი	სტრუქტურული
1	2	3
კომპანიის წმინდა ფულადი ნაკადები	1.წმინდა ფულადი ნაკადების სიდიდე კომპანიაში მთლიანად. 2.წმინდა ფულადი ნაკადების სიდიდე კომპანიაში საოპერაციო საქმიანობის მიხედვით.	1.წმინდა ფულადი ნაკადების საკმარისობის კოეფიციენტი 2. ფულადი ნაკადების ლიკვიდურობის კოეფიციენტი. 3.ფულადი ნაკადების ეფექტიანობის კოეფიციენტი. 4. წმინდა ფულადი ნაკადების რეინვესტირების კოეფიციენტი
2, კომპანიის საბაზრო ღირებულება	კომპანიის წმინდა აქტივების ოდენობა საბაზრო ღირებულებით	1.კომპანიის საბაზრო ღირებულება 2.კომპანიის ღირებულება მოგების კაპიტალიზაციის კოეფიციენტის მიხედვით
3. კომპანიის კაპიტალის სტრუქტურა	1. კომპანიის საკუთარი კაპიტალის სიდიდე 2.კომპანიის ნასესხები კაპიტალის სიდიდე	1.ავტონომიის კოეფიციენტი 2.ფინანსირების კოეფიციენტი (ფინანსური ლევერიჯის კოეფიციენტი) 3.გრძელვადიანი ფინანსური დამოუკიდებლობის კოეფიციენტი
4.კორპორაციის კომპანიის ფინანსური ვალდებულებების შემადგენლობა სასწრაფო დაფარვის მიხედვით	1.გრძელვადიანი ფინანსური ვალდებულებების ოდენობა 2.მოკლევადიანი ფინანსური ვალდებულებების ოდენობა	1.გრძელვადიანი და მოკლევადიანი ფინანსური ვალდებულებების დამოკიდებულების კოეფიციენტი 2.მოზიდული ფინანსური და სასაქონლო კრედიტების დამოკიდებულების კოეფიციენტი

	3.ფინანსური კრედიტის სიდიდე 4.მიმდინარე ვალდებულებების სიდიდე 5.სასაქონლო (კომერციული) კრედიტის სიდიდე	3.გადაუდებელი ფინანსური ვალდებულებების კოეფიციენტი მათ საერთო ოდენობაში 4.საკრედიტო დავალიანების მიმოქცევის პერიოდი
5. კორპორაციის აქტივების შემადგენლობა	1.არასაბრუნავი აქტივების სიდიდე 2.საბრუნავი აქტივების სიდიდე 3.მიმდინარე დებიტორული დავალიანების სიდიდე მთლიანად მ.შ.გადავადებულის 4.ფულადი აქტივების სიდიდე	1.აქტივების მანევრირების კოეფიციენტი 2.მაღალლიკვიდირებული აქტივებით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი 3.გადახდის მზა საშუალებებით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი 4.მიმდინარე გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტი 5.აბსოლუტური გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტი 6.დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების ურთიერთდამოკიდებულების კოეფიციენტი. 7.დებიტორული დავალიანების მიმოქცევის პერიოდი 8.საოპერაციო ციკლის ხანგრძლივობა
6. კომპანიის მიმდინარე	1. დანახარჯების საერთო სიდიდე	1.მიმდინარე ხარჯების დონე პროდუქციის საერთო რეალიზაციაში

ხარჯების შემადგენლობა	2.მუდმივი მიმდინარე ხარჯების სიდიდე	2.მიმდინარე ცვალებადი ხარჯების დონე 3.საოპერაციო ლევერიჯის კოეფიციენტი
7. ფინანსური ოპერაციების კონცენტრაციების დონე მაღალი რისკის ზონაში		3. კრიტიკული რისკის დონე 4. კატასტროფული რისკის დონე

- ფინანსური კოეფიციენტების ანალიზი;
- ფინანსური რისკების ანალიზი;
- „დიუპონის მოდელზე“ დაფუძნებული ინტეგრალური ფინანსური ანალიზი და სხვა;

დ) კომპანიის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის წინასწარი შეფასება, რომელიც ხორციელდება კომპანიის კრიზისული განვითარების ცალკეული განვითარების ცალკეული მხარეების ანალიზის საფუძველზე, რიგი წინა პერიოდების მიხედვით. ფინანსური მენეჯმენტის პრაქტიკა კორპორაციის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბების შეფასებისას იყენებს სამ პრინციპულ მახასიათებელს:

- 1) მსუბუქი ფინანსური კრიზისი;
- 2) ღრმა ფინანსური კრიზისი;
- 3)კატასტროფული ფინანსური კრიზისი.

კორპორაციის კომპანიის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბების წინასწარი შეფასების ასპექტები „ფინანსური სივრცის“ დაკვირვების ცალკეული ობიექტების ძირითადი ინდიკატორების მიხედვით შემოთავაზებულია ცხრილ 3.2–ში.

ამრიგად, ექსპრეს–დიაგნოსტიკის სისტემა უზრუნველყოფს კორპორაციის (საწარმოს) კრიზისული განვითარების ნიშნების წინასწარ აღმოჩენას და მათ გასანეიტრალებლად ოპერეტიული ღონისძიებების გატარებას. მისი წინასწარ გამაფრთხილებელი ეფექტი განსაკუთრებით თვალშისაცემია მსუბუქი ფინანსური კრიზისის სტადიაზე, ხოლო კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის სხვა მასშტაბების პირობებში იგი აუცილებლად უნდა შეივსოს **ფუნდამენტური** დიაგნოსტიკის სისტემით.

5.1-2. ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის სისტემა, რომელიც კორპორაციის კრიზისული ფინანსური განვითარების პარამეტრების შეფასების სისტემას ახასიათებს, ხორციელდება **ფაქტორული ანალიზისა და პროგნოზირების მეთოდების საფუძველზე** (იხილეთ დაწვრილებით თემა-ლექცია N4).

ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტალური დიაგნოსტიკის ძირითადი მიზნებია:

ა)კომპანიის ფინანსური განვითარების კრიზისული პარამეტრების შეფასების შედეგების გადრმავება, რომელიც მიღებულია ექსპრეს–დიაგნოსტიკის პროცესში;

ბ)კომპანიის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბების მიღებული წინასწარი შეფასების დადასტურება;

გ)ცალკეული ფაქტორების განვითარების პროგნოზირება, რომელებიც ახდენენ კომპანიის ფინანსური კრიზისის საფრთხის და მისი ნეგატიური შედეგების გენერირებას.

ცხრილი 5.2 კორპორაციის(კომპანიის)კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბების წინასწარი შეფასება

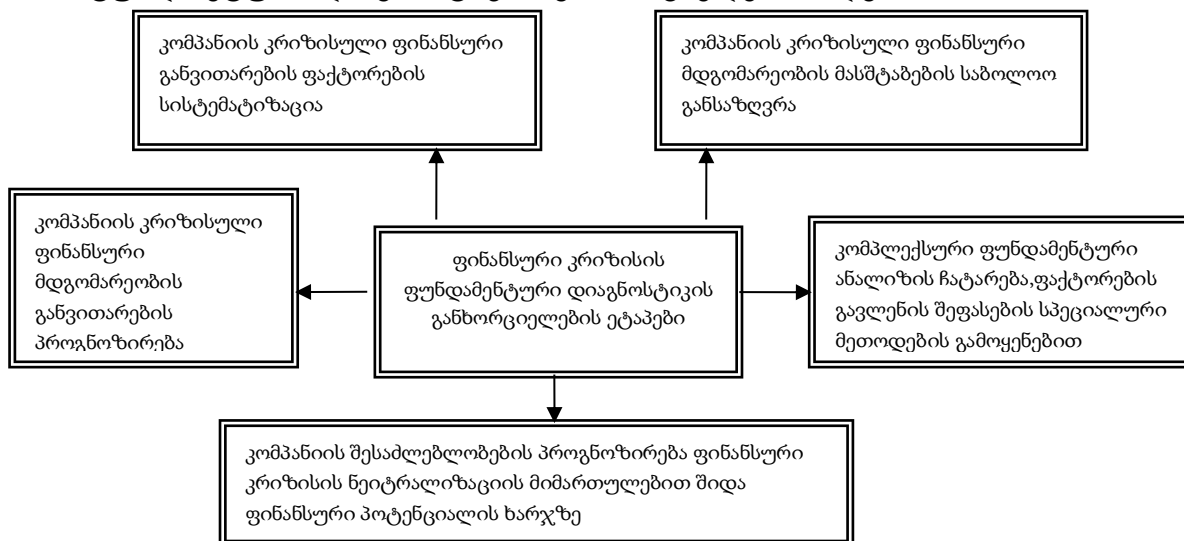
„კრიზისული სივრცის„ დაკვირვების ობიექტები	კომპანიის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბები		
	მსუბუქი ფინანსური კრიზისი	ღრმა ფინანსური კრიზისი	კატასტროფული ფინანსური კრიზისი
1	2	3	4
1.წმინდა ფულადი ნაკადი	ფულადი ნაკადის ლიკვიდურობის შემცირება	წმინდა ფულადი ნაკადის უარყოფითი მნიშვნელობა	წმინდა ფულადი ნაკადის მკვეთრად უარყოფითი მნიშვნელობა
2.კომპანიის საბაზრო ღირებულება	კომპანიის საბაზრო ღირებულების სტაბილიზაცია	კომპანიის საბაზრო ღირებულების შემცირების ტენდენცია	კომპანიის საერთო ღირებულების მკვეთრი შემცირება
3.კომპანიის კაპიტალის სტრუქტურა	ავტონომიის კოეფიციენტის შემცირება	ფინანსური ლევერიჯის კოეფიციენტის ზრდა და ეფექტის შემცირება	ფინანსური ლევერიჯის ძალზე მაღალი კოეფიციენტი და ეფექტის არარსებობა
4.კომპანიის ფინანსური ვალდებულებების შემადგენლობა დაფარვის სისწრაფის მიხედვით	მოკლევადიანი ფინანსური ვალდებულებების სიდიდის და ხვედრითი წილის გადიდება	გადაუდებელი ფინანსური ვალდებულებების მაღალი კოეფიციენტი	გადაუდებელი ფინანსური ვალდებულებების ძალზე მაღალი კოეფიციენტი
5.კომპანიის აქტივების შემადგენლობა	აბსოლუტური გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტის შემცირება	აბსოლუტური და მიმდინარე გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტების არსებითი შემცირება	აბსოლუტური გადახდისუნარიანობა ფულადი აქტივების არარსებობის გამო

6.კომპანიის მიმდინარე დანახარჯების შემადგენლობა	ცვალებადი ხარჯების დონის ზრდის ტენდენცია	საოპერაციო ლევერიჯის მაღალი კოეფიციენტი ცვალებადი ხარჯების დონის ზრდის ტენდენციის პირობებში	საოპერაციო ლევერიჯის ძალზე მაღალი კოეფიციენტი მიმდინარე დანახარჯების საერთო დონის ზრდის ტენდენციის პირობებში
7. ფინანსურ ოპერაციების კონცენტრაციის დონე მაღალი რისკის ზონებში	კაპიტალის დაბანდების კოეფიციენტის ზრდა კრიტიკული რისკის ზონაში	კაპიტალის უპირატესი დაბანდება კრიტიკული რისკის ზონაში	კაპიტალის დაბანდების მნიშვნელოვანი წილი კატასტროფული რისკის ზონაში

დ) კომპანიის იმ შესაძლებლობების შეფასება და პროგნოზირება, რომლებიც ახდენენ ფინანსური კრიზისის ნეიტრალიზაციას შიდა ფინანსური პოტენციალის ხარჯზე.

5.1-2 ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის სისტემა

ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის განხორციელების ალგორითმი იხ.ნახ.5.3

ნახ.5.3. ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის განხორციელების ალგორითმი

კომპანიის ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის განხორციელების ალგორითმი იმ ძირითადი ფაქტორების სისტემატიზაციაა, რომლებიც განაპირობებენ კომპანიის კრიზისულ ფინანსურ განვითარებას. ფაქტორული ანალიზი და პროგნოზირება შეადგენს ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის საფუძველს, ამიტომ ცალკეული ფაქტორების სისტემატიზაციას, რომელიც ექვემდებარება კვლევას, პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს.

კვლევისა და შეფასების პროცესში ეს ფაქტორები იყოფა ორ ძირითად ჯგუფად:

ა) ფაქტორები, რომლებიც არ არიან დამოკიდებული კორპორაციის საქმიანობაზე (გარე ან ეგზოგენური ფაქტორები);

ბ) ფაქტორები, რომლებიც დამოკიდებულია კომპანიის საქმიანობაზე (შიდა ანუ ენდოგენური ფაქტორები).

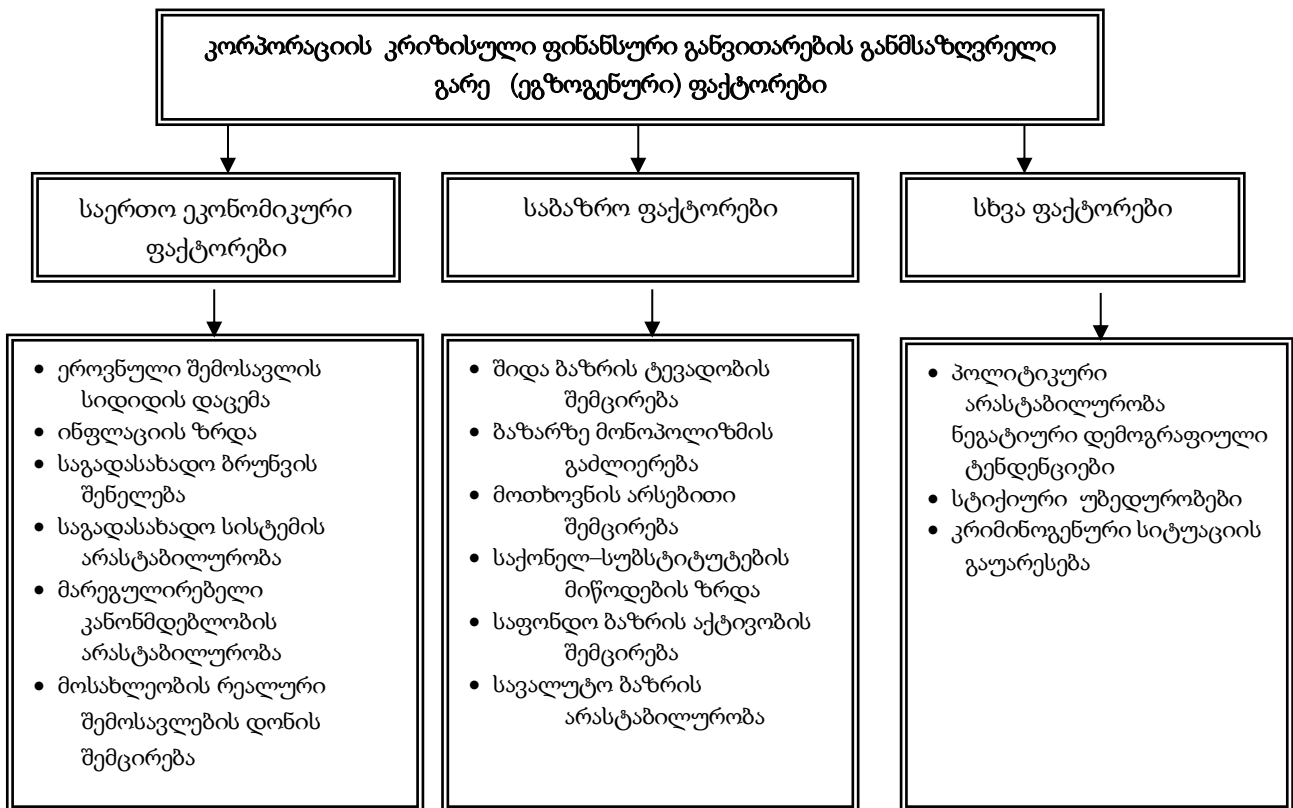
ა) კრიზისული ფინანსური განვითარების გარე ფაქტორები ანალიზის დროს თავის მხრივ, იყოფა სამ ჯგუფად (იხ, ნახ 5.4), კერძოდ:

1) ქვეყნის საერთო განვითარების სოციალურ–ეკონომიკური ფაქტორები. ამ ფაქტორების შემადგენლობაში განიხილება მხოლოდ ისინი, რომლებიც ნეგატიურ ზემოქმედებას ახდენენ მოცემული ეკონომიკის საქმიანობაზე, ე.ი ახდენენ მისი ფინანსური საფრთხის ფორმირებას;

2) საბაზრო ფაქტორები. ამ ფაქტორების განხილვისას იკვლევენ ამ კომპანიის როგორც სასაქონლო როგორც ნედლეულის და მასალების, ასევე გამოშვებული პროდუქციის, ასევე ფინანსური ბაზრის განვითარების ტენდენციებს;

3) სხვა გარე ფაქტორები. მათ შემადგენლობას ორგანიზაცია განსაზღვრავს დამოუკიდებლად თავისი საქმიანობის სპეციფიკის გათვალისწინებით.

ბ) კრიზისული ფინანსური განვითარების შიდა ფაქტორები იყოფა სამ ჯგუფად კომპანიის ფულადი ნაკადების ფორმირების თავისებურებაზე დამოკიდებულებით (იხ. ნახ 5.5)

ნახ.5.4 კორპორაციის კრიზისული ფინანსური განვითარების გარე ფაქტორების სისტემა

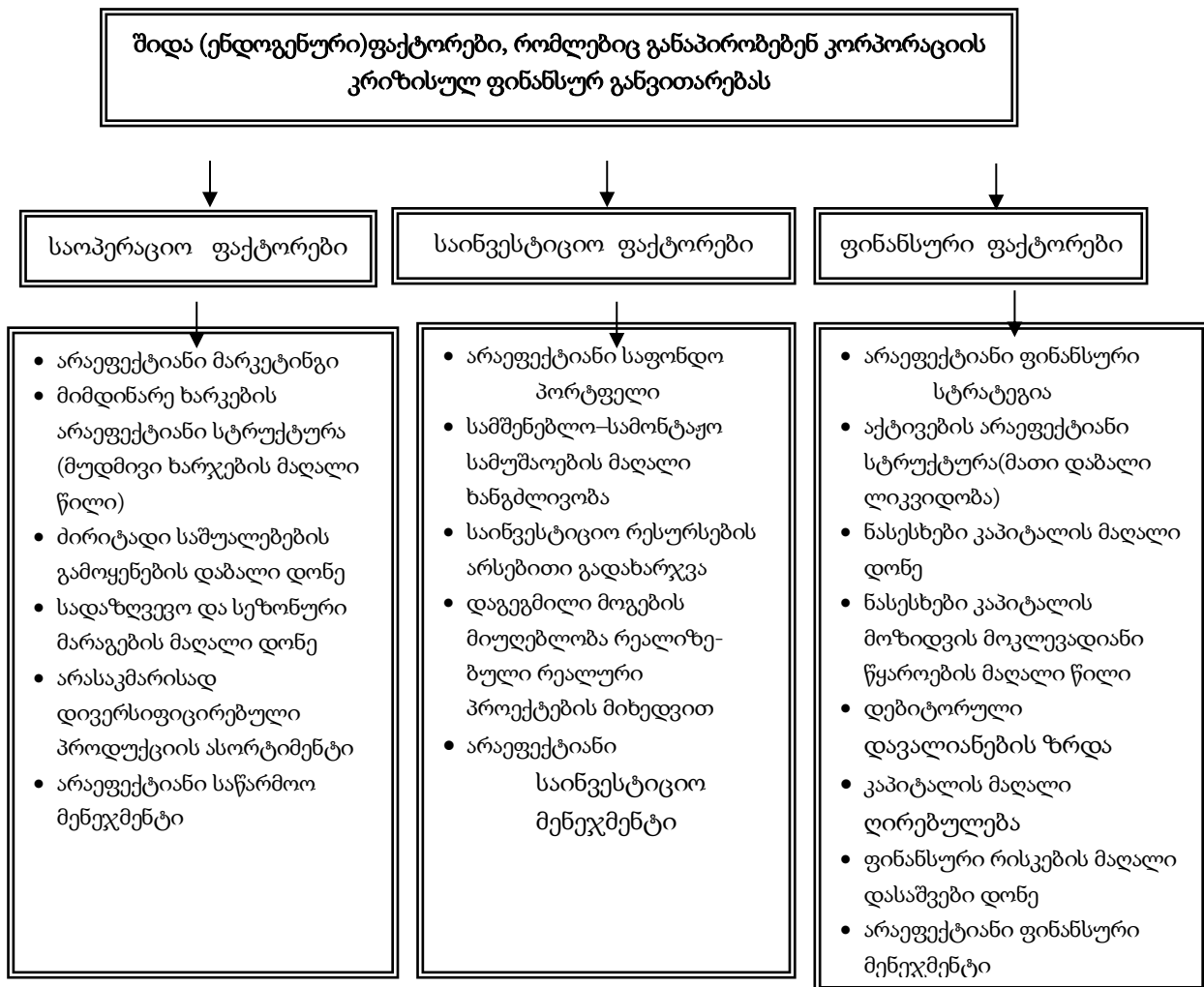
1) საოპერაციო საქმიანობასთან დაკავშირებული ფაქტორები;

2) საინვესტიციო საქმიანობასთან დაკავშირებული ფაქტორები

3) ფინანსურ საქმიანობასთან დაკავშირებული ფაქტორები.

კომლექსური ფუნდამენტური ანალიზი კორპორაციის კრიზისული ფინანსური განვითარების ცალკეული ფაქტორების გავლენის შეფასების სპეციალური მეთოდების

გამოყენებით ხორციელდება ასეთი ანალიზის საფუძველია ცალკეული ფაქტორების ნეგატიური გავლენის ხარისხის გამოვლენა კომპანიის ფინანსური განვითარების სხვადასხვა ასპექტებზე.

ნახ.5.5 კორპორაციის კრიზისული ფინანსური განვითარების შიდა ფაქტორების სისტემა

ასეთი ფუნდამენტური ანალიზის განხორციელებისას გამოიყენება შემდეგი ძირითადი მეთოდები, კერძოდ:

1) ფინანსური კოეფიციენტების სრული კომპლექსური ანალიზი. ამ ანალიზის განხორციელებისას არსებითად ფართოვდება „კრიზისული სივრცის „ობიექტების წრე, ასევე ფინანსური კრიზისის შესაძლო საფრთხის ინდიკატორი მაჩვენებლების სისტემა.

2) კორელაციული ანალიზი. ეს მეთოდი გამოიყენება ცალკეული ფაქტორების გავლენის ხარისხის განსაზღვრისათვის საწარმოს კრიზისული ფინანსური განვითარების ხასიათზე. რაოდენობრივად ამ გავლენის ხარისხი შეიძლება გაიზომოს კორელაციის ერთი ან მრავალფაქტორული მოდელების მეშვეობით. ასეთი შეფასების შედეგების მიხედვით ხორციელდება ცალკეული ფაქტორების რანჟირება კომპანიის ფინანსურ განვითარებაზე მათი ნეგატიური ზემოქმედების ხარისხის მიხედვით.

3) სვოტ ანალიზი [SWOT-ანალიზი]. სვოტ ანალიზის ძირითადი შინაარსი მდგომარეობს

4) კომპანიის ძლიერი და სუსტი მხარეების ხასიათის კვლევაში ცალკეული შიდა (ენდოგენური) ფაქტორების ჭრილში, ასევე ცალკეული გარე(ეგზოგენური) ფაქტორების

ნეგატიური გავლენის კვლევაში, რომლებიც განაპირობებენ კომპანიის კრიზისულ ფინანსურ განვითარებას.

5) „ალტმანის ანალიტიკური მოდელი“. იგი წარმოადგენს კომპანიის გაკოტრების საფრთხის ინტეგრალური შეფასების ალგორითმს, რომელიც ემყარება კომპანიის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის დიაგნოსტიკის მნიშვნელოვანი მაჩვენებლების კომპლექსურ აღრიცხვას. გაკოტრებული კომპანიების კვლევის საფუძველზე ე. ალტმანმა განსაზღვრა ცალკეული ფაქტორების მნიშვნელობათა კოეფიციენტი გაკოტრების ალბათობის ინტეგრალურ შეფასებაში.

როგორც უკვე აღინიშნა, ალტმანის მოდელს აქვს შემდეგი სახე:

$$Z=1.2 \times X_1+1.4 \times X_2 + 3.3 \times X_3 +0.6 \times X_4 + 1.0 \times X_5, \quad (5.1)$$

სადაც, Z - გაკოტრების საფრთხის დონის ინტეგრალური მაჩვენებელი („ალტმანის ანგარიში“);

X₁ – დამოკიდებულება საბრუნავ აქტივებსა (მუშა კაპიტალი) დასაწარმოს მთელ აქტივებს შორის;

X₂–კაპიტალის რენტაბელობის დონე;

X₃–აქტივების შემოსავლიანობის დონე;

X₄–საკუთარ და ნასესხებ კაპიტალებს შორის დამოკიდებულების კოეფიციენტი;

X₅– აქტივების ბრუნვადობა (ბრუნვათა რიცხვში).

კომპანიის გაკოტრების საფრთხის დონე „ალტმანის მოდელის„ მიხედვით ფასდება შემდეგი სკალით (იხ.ცხრ.5.3)

ცხრილი 5.3

„Z“ მაჩვენებლის მნიშვნელობა	გაკოტრების ალბათობა
1.8–მდე	ძალზე მაღალი
1.81 – 2.70	მაღალი
2,71 – 2. 99	შესაძლო
3.00 და მეტი	ძალზე დაბალი

ამ მოდელის გამოყენების შედარებითი სიმარტივის მიუხედავად ფინანსური კრიზისისა და გაკოტრების საფრთხის შეფასებაში, ჩვენს ეკონომიკურ პირობებში იგი სათანადო ობიექტური შედეგის მიღების საშუალებას არ იძლევა. ეს განპირობებულია ცალკეული მაჩვენებლების აღრიცხვაში განსხვავებით, მათ ფორმირებაზე ინფლაციის გავლენით, ცალკეული აქტივების საბალანსო და საბაზრო ღირებულებას შორის არსებული განსხვავებით და სხვა ობიექტური მიზეზებით, რომლებიც განსაზღვრავენ იმ მაჩვენებლების მნიშვნელობათა კოეფიციენტებს კორექტივების აუცილებლობას,

რომლებიც მოტანილია ალტმანის მოდელში და კომპანიის კრიზისული მდგომარეობის შეფასების რიგი სხვა მაჩვენებლების აღრიცხვაში.

კორპორაციის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის განვითარების პროგნოზირება ცალკეული ფაქტორის ნეგატიური ზემოქმედების გათვალისწინებით ხორციელდება ცალკეული სპეციალური ცალკეული მრავალფაქტორული რეგრესიული მოდელების შემუშავების საფუძველზე. ამ მიზნით გამოიყენება სვოტ – ანალიზის და სხვა მეთოდების ანალიტიკური აპარატი. პროგნოზირების პროცესში გაითვალისწინება ის **ფაქტორები**, რომლებიც არსებით ნეგატიურ გავლენას ახდენენ ფინანსურ განვითარებაზე და ახდენენ მიმდინარე პერიოდში კორპორაციის ფინანსურ, კრიზისის საფრთხის განვითარებას.

ფინანსური კრიზისის ნეიტრალიზაციის მიმართ ორგანიზაციის შესაძლებლობების პროგნოზირება **შიდა ფინანსური პოტენციალის ხარჯზე** განისაზღვრება ორგანიზაციას რამდენად სწრაფად და რაოდენობით შეუძლია:

- ა) უზრუნველყოს წმინდა ფულადი ნაკადის ზრდა;
- ბ) შეამციროს ფინანსური ვალდებულების საერთო სიდიდე;
- გ) მოახდინოს თავისი ფინანსური ვალდებულებების რესტრუქტურირება მათი მოკლევადიანი ფორმიდან გრძელვადიან ფორმაში გადაყვანის გზით;
- დ) შეამციროს მიმდინარე ხარჯების დონე და საოპერაციო ლევერიჯის კოეფიციენტი;
- ე) შეამციროს ფინანსური რისკების დონე თავის საქმიანობაში;
- ვ) დადებითად შეცვალოს სხვა ფინანსური მაჩვენებლები ცალკეული ფაქტორების ნეგატიური ზემოქმედების მიუხედავად.

ამრიგად, კომპანიის შესაძლებლობების განზოგადებული შეფასება ფინანსური კრიზისის ნეიტრალიზაციის თვალსაზრისით მოკლევადიანი პერსპექტიულ პერიოდში შესაძლებელს ხდის მისი მოკლევადიანი ფინანსური კრიზისის შესაძლო ნეიტრალიზაციის კოეფიციენტის პროგნოზული დინამიკის მიღებას. შესაბამისად, კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბის საბოლოო განსაზღვრა, კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბის იდენტიფიკაცია უნდა მოიცავდეს გაკოტრების ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის ანალიტიკურ და საპროგნოზო შედეგებს; უნდა განსაზღვროს კომპანიის ფინანსური წონასწორობის აღდგენის შესაძლო მიმართებები.

ცხრილ 5.4-ში მოტანილია კომპანიის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბების მახასიათებლების კრიტერიუმები, ასევე მათი რეაგირების შედეგებით ადეკვატური ხერხები. (შესაბამისი დამცავი ფინანსური მექანიზმების სისტემის ჩათვლით).

ცხრ. 5.4 კომპანიის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბების შეფასება და მათზე რეაგირების ხერხები.

კომპანიის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბები	რეაგირების ხერხები
მსუბუქი ფინანსური კრიზისი	მიმდინარე ფინანსური მოქმედების ნორმალიზაცია
ღრმა ფინანსური კრიზისი	ფინანსური სტაბილიზაციის შიდა მექანიზმების სრული გამოყენება
კატასტროფული ფინანსური კრიზისი	გარე სანაციის ეფექტიანი ფორმების ძიება (წარუმატებლობის შემთხვევაში ლიკვიდაცია)

5.2 დარგის (კორპორაციის) განვითარების თავისებურებანი

ეკონომიკური პროგნოზირება ეკონომიკური პროცესების განვითარების წინასწარმეტყველებას მოიცავს. ცნობილია, რომ კონკრეტულობის დონის, საკვლევი პროცესებისა და მოვლენის მსვლელობაზე ზემოქმედების ხასიათის მიხედვით განასხვავებენ წინასწარხედვის სამ სახეს: ჰიპოთეზას, პროგნოზსა და გეგმას.

პროგნოზის პროცესი (ტერმინი ბერძნული წარმოშობისაა და ნიშნავს წინასწარგანსაზღვრას) მოიცავს დროის რომელიმე მომენტისათვის ობიექტის განვითარების ტენდენციების ანალიზის საფუძველზე, ეკონომიკური ობიექტის მომავალი განვითარების ძირითადი მაჩვენებლის, მოვლენათა და პროცესთა განვითარების გზებისა და შედეგების განსაზღვრას.

პროგნოზირების რაოდენობრივ მეთოდს მიეკუთვნება: 1) სტატისტიკური, 2) მათემატიკური, 3) ექსტრაპოლაციის, 4) მოდელირების და სხვა მეთოდები.

პროგნოზირების თვისობრივ მეთოდებს მიეკუთვნება: 1) დელფის მეთოდი, 2) „ტვინების შტურმი“, სისტემა PATTERN და სხვები, რომლებიც ეფუძნება პროგნოზირების ობიექტის ლოგიკურ ანალიზს.

დარგობრივი მიკროეკონომიკური სუბიექტის(კორპორაციის) ეკონომიკური პროგნოზირების ძირითად ობიექტად გვევლინება:

ა) მოთხოვნილება დარგებში (საწარმოში) წარმოებულ პროდუქციაზე (მომსახურებაზე);

ბ) საწარმოთა რესურსებზე;

გ) მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ასპექტები;

დ) დარგის საწარმოო პოტენციალი და მისი გამოყენება;

ე) მართვისა და ორგანიზაციის სრულყოფა და განვითარება და ა.შ.

მართვისა და პროგნოზირების ამოცანები განისაზღვრება დარგის (საწარმოს) წინაშე მდგარი მიზნების კომპლექსით:

- 1) სტრატეგიული მიზნებით (15 წელზე ზევით პერიოდისათვის);
- 2) საშუალოვადიანი მიზნებით (15 წლიანი პერიოდით) და
- 3) მოკლევადიანი ანუ ოპერაციული მიზნებით (1 წლამდე პერიოდისათვის).

პროგნოზირების მეთოდოლოგია ორ ნორმატიულსა და სამიების მიდგომას ეფუძნება, რომლის ერთიანობა განსაზღვრავს მიკროეკონომიკური დონეების პროგნოსტიკის შემდეგ თანმიმდევრობას (ეტაპებს):

1. მიკროეკონომიკური სფეროს (დარგის) განვითარების აღწერა ანალიზი, წარსულ და მიმდინარე პერიოდებში საპროგნოზო გადაწყვეტილებების შედეგების შეფასებით;

2. დარგის განვითარების ძირითადი მიმართულებების პროგნოზი, სამიებო მიდგომის საფუძველზე;

3. დარგის განვითარების ძირითადი მიზნებისა და ამოცანების დასმა, პროგნოზის შემუშავება ნორმატიული მიდგომის საფუძველზე;

4. „გარღვევის“ გამოვლენა, მათი ანალიზი, პრობლემების დასმა და ამ პრობლემების გადაწყვეტის გზების დამუშავება, მათ საფუძველზე დარგის განვითარების ვარიანტების განსაზღვრა შიგა და გარეშე შეზღუდვების გათვალისწინებით;

5. განვითარების ვარიანტის არჩევა და დარგთაშორისი ბალანსისათვის ინფორმაციის დამუშავება.

განვიხილოთ საშუალო და გრძელვადიანი პერიოდებისათვის პროგნოზირების თავისებურებანი:

საშუალო და გრძელვადიანი პერიოდების პროგნოზირებისათვის, საკმარისად ობიექტურ საფუძველს ქმნის წარსული პერიოდების ტრენდების ექსტრაპოლაცია ნორმატიულ პროგნოზებთან შეთანაწყობით.

დარგობრივი ეკონომიკური პროგნოზირების ერთერთ რთულ და საკვანძო საკითხად პროდუქციაზე მოთხოვნის განსაზღვრა გვევლინება, რომლის პროგნოზირების მეთოდოლოგიური პროცესი მოიცავს:

1) საპროგნოზო ობიექტის დადგენას, პროგნოზის მიზნების და ამოცანების ფორმულირებას და პერიოდის განსაზღვრას;

2) დარგის (სფეროს) პროდუქციის მომხმარებელთა წრის დადგენას და პროდუქციის მოხმარებაში მათი წილის განსაზღვრას;

3) ობიექტის შესახებ რეტროსპექტული ინფორმაციის შეგროვებასა და შეფასებას სარწმუნოების, პერიოდულობის, ობიექტურობის და ა.შ. კრიტერიუმებით;

4) ნორმატივების დამუშავება შესაძლო რაოდენობრივი შეფასებისათვის;

5) პროგნოზირების მეთოდის არჩევა;

6) საპროგნოზო პერიოდისათვის დარგის (საწარმოს) პროდუქციაზე მოთხოვნების გაანგარიშება და მისი სტრუქტურის დადგენა.

დარგის საწარმოო რესურსების პროგნოზი მოიცავს: ა) მატერიალურ და შრომით რესურსებზე, ბ) ძირითად ფონდებსა და საწარმოო კაპიტალდაბანდებებზე მოთხოვნილებების განსაზღვრას. ამ მიზნით უნდა მოხდეს დარგის საწარმოო სიმძლავრის განსაზღვრა და გარკვეულ პერიოდში, მისი შესაძლო გამოყენების დონის შეფასება. **გაანგარიშება იწარმოება რესურსტევადობის (მასალათტევადობის, ფონდტევადობისა და შრომატევადობის) კოეფიციენტების პროგნოზით.**

ძირითად ფონდებზე და კაპიტალურ დაბანდებებზე მოთხოვნილების განსაზღვრის საფუძველი არის პროდუქციის ფონდტევადობის მაჩვენებლის და დინამიკის პროგნოზი.

პროდუქციის ფონდტევადობის მაჩვენებლის დამუშავებისათვის გამოიყენება:

- მოქმედებაში შეყვანილი სიმძლავრეების ერთეულზე ხვედრითი კაპიტალური დაბანდებების ნორმატივები;
- ფონდტევადობის ჩამოყალიბებული მაჩვენებლების და მათი ცვლილების ტენდენციების ანალიზის შედეგები;
- ფონდტევადობის შემცირება ტექნიკური პროგრესის ძირითადი ფაქტორების გათვალისწინებით;
- მშენებარე და ასაშენებლად დასახული საწარმოების პროექტების მონაცემები;
- მომავალი საწარმოების სპეციალური საპროექტო მასალები და ტექნიკურეკონომიკური გაანგარიშებანი.

შრომით რესურსზე მოთხოვნები განისაზღვრება, როგორც აბსოლუტურ, ისე ხვედრით წონებში ძირითადი საქმიანობის შემუშავებისათვის და ეფუძნება პროდუქციის შრომატევადობის და შრომის მწარმოებლურობის მაჩვენებლების პროგნოზირების შრომის მწარმოებლურობის ზრდის (შრომატევადობის შემცირების) ტემპების გაანგარიშებისას ისეთი ფაქტორების გავლენა, როგორებიცაა:

- ა) წარმოების ტექნიკური დონის ამაღლება;
- ბ) შრომის და წარმოების ორგანიზაციის მართვის სრულყოფა;
- გ) წარმოების სტრუქტურის ცვლილება;
- დ) სპეციფიკური დარგობრივი ფაქტორები და სხვა.

შესაბამისად, ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორების შედეგები ვლინდება დასაქმებულთა რიცხვის ეკონომიაში. საწყისი პერსონალის რიცხოვნობის მიხედვით გამოითვლება

ეკონომია, თითოეული ფაქტორის მოქმედების შედეგად. გამოითვლება მწარმოებლობის ამაღლება, პროდუქციის ერთეულზე შრომის დანახარჯების შემცირება და სამუშაო კადრებზე მოთხოვნილება და ა.შ.

ძირითად დარგში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ეკონომიკური პროგნოზირების ობიექტებად გვევლინება:

ა) ახალი სახის პროდუქციის შექმნა, დანერგვა და ამის საფუძველზე გამოშვებული პროდუქციის სტრუქტურის გაუმჯობესება;

ბ) საკვლევსაკონსტრუქტორო სამუშაოების შესრულების ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიების შექმნა, დანერგვა და არსებულის სრულყოფა;

გ) საწარმოო და მართვითი პროცესების კომპლექსური მექანიზაცია (ავტომატიზაცია) და გაუმჯობესების, შრომის დანაწილების და წარმოების ორგანიზაციის ფორმების სრულყოფა;

დ) გარემოს დაცვის ღონისძიებების გაფართოება.

შესაბამისად, კორპორაციის (დარგის) განვითარების სტრატეგიის შემუშავებისათვის სამეცნიერო-ტექნიკური განვითარების პროგნოზირების მეთოდებმა უნდა უზრუნველყოს: გადაწყვეტილებები განსახილველად და მისაღებად მკაფიოდ გამოხატული ვარიანტების ჩამოყალიბება; ლოგიკური დამოკიდებულებების დამყარება გადაწყვეტილებების მიღების პროცესის ყველა ეტაპს, დონესა და ელემენტს შორის, სხვადასხვა ალტერნატივის არჩევისათვის; სხვადასხვა ვარიანტის რაოდენობრივი შეფასება მათი შედარებისათვის და ოპტიმალურის ასარჩევად.

ამრიგად, ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის სისტემა ბიზნესის (კომპანიის) კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის სრულ სურათს იძლევა და კომპანიის განვითარების პროგნოზირების თავისებურებების გათვალისწინებით, შესაძლებელია, მისი სამომავლო ფინანსური გაჯანსაღების ფორმებისა და მეთოდების შერჩევა.

სემინარული მეცადინეობა N 3. თემაზე:

ალტმანის ანალიტიკური მოდელის გამოყენება კომპანიის გაკოტრების ინტეგრალურ შეფასებაში

„ალტმანის ანალიტიკური მოდელი“. იგი წარმოადგენს კომპანიის გაკოტრების საფრთხის ინტეგრალური შეფასების ალგორითმს, რომელიც ემყარება კომპანიის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის დიაგნოსტიკის მნიშვნელოვანი მაჩვენებლების კომპლექსურ აღრიცხვას. გაკოტრებული კომპანიების კვლევის საფუძველზე ე. ალტმანმა განსაზღვრა ცალკეული ფაქტორების მნიშვნელობათა კოეფიციენტი გაკოტრების ალბათობის ინტეგრალურ შეფასებაში.

როგორც უკვე აღინიშნა, ალტმანის მოდელს აქვს შემდეგი სახე:

$$Z=1.2 \times X_1+1.4 \times X_2+ 3.3 \times X_3 +0.6 \times X_4+ 1.0 \times X_5, \quad (5.2)$$

სადაც, Z - გაკოტრების საფრთხის დონის ინტეგრალური მაჩვენებელი („ალტმანის ანგარიში“);

X_1 – დამოკიდებულება საბრუნავ აქტივებსა (მუშა კაპიტალი) დასაწარმოს მთელ აქტივებს შორის;

X_2 –კაპიტალის რენტაბელობის დონე;

X_3 –აქტივების შემოსავლიანობის დონე;

X_4 –საკუთარ და ნასესხებ კაპიტალებს შორის დამოკიდებულების კოეფიციენტი;

X_5 – აქტივების ბრუნვადობა (ბრუნვათა რიცხვში).

კომპანიის გაკოტრების საფრთხის დონე „ალტმანის მოდელის„ მიხედვით ფასდება შემდეგი სკალით (იხ.ნახ.5.3

ცხრილი 5.3

„Z“ მაჩვენებლის მნიშვნელობა	გაკოტრების ალბათობა
1.8–მდე	ძალზე მაღალი
1.81 – 2.70	მაღალი
2,71 – 2. 99	შესაძლო
3.00 და მეტი	ძალზე დაბალი

ამ მოდელის გამოყენების შედარებითი სიმარტივის მიუხედავად ფინანსური კრიზისისა და გაკოტრების საფრთხის შეფასებაში, ჩვენს ეკონომიკურ პირობებში იგი სათანადო ობიექტური შედეგის მიღების საშუალებას არ იძლევა. ეს განპირობებულია ცალკეული მაჩვენებლების აღრიცხვაში განსხვავებით, მათ ფორმირებაზე ინფლაციის გავლენით, ცალკეული აქტივების საბალანსო და საბაზრო ღირებულებას შორის არსებული განსხვავებით და სხვა ობიექტური მიზეზებით, რომლებიც განსაზღვრავენ იმ მაჩვენებლების მნიშვნელობათა კოეფიციენტებს კორექტივების აუცილებლობას, რომლებიც მოტანილია ალტმანის მოდელში და კომპანიის კრიზისული მდგომარეობის შეფასების რიგი სხვა მაჩვენებლების აღრიცხვაში.

კორპორაციის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის განვითარების პროგნოზირება ცალკეული ფაქტორის ნეგატიური ზემოქმედების გათვალისწინებით ხორციელდება ცალკეული სპეციალური ცალკეული მრავალფაქტორული რეგრესიული მოდელების შემუშავების საფუძველზე. ამ მიზნით გამოიყენება **სვოტ-ანალიზის** და სხვა მეთოდების ანალიტიკური აპარატი. პროგნოზირების პროცესში გაითვალისწინება ის **ფაქტორები**, რომლებიც არსებით ნეგატიურ გავლენას ახდენენ ფინანსურ განვითარებაზე და ახდენენ მიმდინარე პერიოდში კორპორაციის ფინანსურ, კრიზისის საფრთხის განვითარებას.

ფინანსური კრიზისის ნეიტრალიზაციის მიმართ ორგანიზაციის შესაძლებლობების პროგნოზირება შიდა ფინანსური პოტენციალის ხარჯზე განისაზღვრება ორგანიზაციას რამდენად სწრაფად და რაოდენობით შეუძლია:

- ა) უზრუნველყოს წმინდა ფულადი ნაკადის ზრდა;
- ბ) შეამციროს ფინანსური ვალდებულების საერთო სიდიდე;
- გ) მოახდინოს თავისი ფინანსური ვალდებულებების რესტრუქტურალიზაცია მათი მოკლევადიანი ფორმიდან გრძელვადიან ფორმაში გადაყვანის გზით;
- დ) შეამციროს მიმდინარე ხარჯების დონე და საოპერაციო ლევერიჯის კოეფიციენტი;
- ე) შეამციროს ფინანსური რისკების დონე თავის საქმიანობაში;
- ვ) დადებითად შეცვალოს სხვა ფინანსური მაჩვენებლები ცალკეული ფაქტორების ნეგატიური ზემოქმედების მიუხედავად.

შესაბამისად, კორპორაციის შესაძლებლობების განზოგადებული შეფასება ფინანსური კრიზისის ნეიტრალიზაციის თვალსაზრისით მოკლევადიან პერსპექტიულ პერიოდში შესაძლებელს ხდის, განისაზღვროს ფირმის მოკლევადიანი ფინანსური კრიზისის ნეიტრალიზაციის კოეფიციენტის პროგნოზული დინამიკა.

კორპორაციის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბის საბოლოო განსაზღვრა კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბის იდენტიფიკაცია უნდა მოიცავდეს გაკოტრების ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის ანალიტიკურ და საპროგნოზო შედეგებს და უნდა განსაზღვროს კორპორაციის ფინანსური წონასწორობის აღდგენის შესაძლო მიმართებები.

ცხრილ 5.4-ში მოტანილია კორპორაციის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბების მახასიათებლების კრიტერიუმები, ასევე მათი რეაგირების შედეგებით ადეკვატური ხერხები. (შესაბამისი დამცავი ფინანსური მექანიზმების სისტემის ჩათვლით).

ცხრ. 5.4 კორპორაციის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბების შეფასება და მათზე რეაგირების ხერხები.

კ კორპორაციის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის მასშტაბები	რეაგირების ხერხები
მსუბუქი ფინანსური კრიზისი	მიმდინარე ფინანსური მოქმედების ნორმალიზაცია
ღრმა ფინანსური კრიზისი	ფინანსური სტაბილიზაციის შიდა მექანიზმების სრული გამოყენება
კატასტროფული ფინანსური კრიზისი	გარე სანაციის ეფექტიანი ფორმების ძიება (წარუმატებლობის შემთხვევაში ლიკვიდაცია)

ამრიგად, ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტური დიაგნოსტიკით შესაძლებელია კორპორაციის კრიზისული ფინანსური მდგომარეობის სრული სურათის მიღება და მოხდეს მისი სამომავლო ფინანსური გაჯანსაღების ფორმებისა და მეთოდების შერჩევა.

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მუშაობისთვის:

1. შეაფასეთ ბისნესის წარმოქმნის საფრთხის გამოწვევები და მიზეზები.
2. ჩამოაყალიბეთ კრიზისული განივითარების განმსაზღვრელი ფაქტორები გაკოტრების ალბათობის შეფასების ალტმანის მოდელის გამოყენების საფუძველზე.
4. დაასახელეთ ანტიკრიზისული მართვის ვარიანტულობის საილუსტრაციო მაგალითები კორპორაციის დავალიანების რესტრუქტურირებისა ფინანსური სანადგის პროცესში.
5. ჩამოაყალიბეთ კომპანიების გაკოტრების პირობებში სალიკვიდაციო პროცედურების ფინანსური უზრუნველყოფის საკითხები.

თემა N6: ბიზნესის სუბიექტის (კორპორაციის) ფინანსური მდგომარეობის მუხლობრივი შედარებითი და პროცენტული ანალიზი

✧ თემის სტრუქტურა:

6.1 კორპორაციის ბუღალტრული ბალანსის მახასიათებლები

6.2) კორპორაციის რესურსების: საბრუნავი და გრძელვადიანი აქტივების ანალიზი.

6.3) კორპორაციის ვალდებულებებისა და საკუთარი კაპიტალის ანალიზი.

პრაქტიკული მეცადინეობა N 3. თემაზე: ფინანსური ინფორმაციების ზოგადი და ფარდობითი ანალიზის ძირითადი მახასიათებლები

✧ თემის მიზანი:

1) გააცნობიეროთ კორპორაციის ფინანსური მდგომარეობის- ბუღალტრული ბალანსის სტრუქტურის არსი;

2) გააცნობიეროთ კორპორაციის რესურსებისა და წყაროების ანალიზი.

✧ თემის შესწავლის შემდეგ თქვენ შეძლებთ:

1) გააცნობიეროთ ფინანსური მდგომარეობის ანგარიშგების სრული პაკეტის კომპონენტები და ელემენტები ფასს-ს შესაბამისად.

2) გააცნობიეროთ ბუღალტრული ბალანსის სტრუქტურა (აქტივი, ვალდებულება, საკუთარი კაპიტალი, რომელიც საწარმოს ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის წარმოების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან და აუცილებელ საინფორმაციო წყაროდ გვევლინება).

თემის ძირითადი კონცეფციური და საკვანძო საკითხები:

ფინანსური ანგარიშგების სრული პაკეტის კომპონენტები, ბუღალტრული ბალანსის სტრუქტურა, კორპორაციის ვალდებულებების და საკუთარი კაპიტალის ანალიზი.

**თემა N6: „ბიზნესის სუბიექტის (კორპორაციის) ფინანსური
მდგომარეობის (ბუღალტრული ბალანსის) მუხლობრივი შედარებითი და
პროცენტული ანალიზი**

6.1 კორპორაციის ბუღალტრული ბალანსის მახასიათებლები

ფინანსური ანგარიშგება წარმოადგენს ინფორმაციის განსაკუთრებულ წყაროს, რომელიც გამოიყენება მმართველობითი გადაწყვეტილებების მისაღებად, როგორც საწარმოს შიგნით, ისე მის გარეთ. იგი უზრუნველყოფს ისეთი ფუნქციების განხორციელებას, როგორიცაა: დაგეგმვა, კონტროლი და შეფასება.

დაგეგმვა – მოქმედების წესის ფორმულირების პროცესია. იგი გულისხმობს მიზნის დასახვას, მისი მიღწევების გზების მოძიებას და საუკეთესო ალტერნატივის არჩევას. ამ ეტაპზე ბუღალტრულმა აღრიცხვამ უნდა წარმოადგინოს არსებული ფინანსური მდგომარეობის ნათელი სურათი, რადგან დაგეგმვისათვის აუცილებელია ინფორმაცია შესაძლო მოგებისა და ფულად საშუალებებზე მოთხოვნის შესახებ.

კონტროლი – გეგმის ფაქტიურად შესრულებაზე მეთვალყურეობის პროცესია. ამ ეტაპზე ბუღალტრულმა აღრიცხვამ უნდა წარმოადგინოს ინფორმაცია, რომელიც მოიცავს გეგმასთან ფაქტიური ხარჯებისა და შემოსავლების შედარებას.

შეფასება – გადაწყვეტილების მიღების მთელი სისტემის შესწავლის პროცესია, მისი გაუმჯობესების მიზნით. ამ ეტაპზე აუცილებელია დადგინდეს, მიღწეულია თუ არა დასახული მიზანი. გაირკვეს, რამ შეუშალა ხელი დასახული მიზნის მიღწევას, რა იყო მიზეზი – დაგეგმვის ან კონტროლის ნაკლოვანება, თუ თვითონ მიზანი იყო არასწორად არჩეული.

ფინანსური ინფორმაციის მომხმარებლები პირობითად შეიძლება დაიყოს სამ ჯგუფად:

1. ადმინისტრაცია (მენეჯერები),
2. პირდაპირი ფინანსური ინტერესების მქონე მომხმარებლები,
3. პარაპირდაპირი ფინანსური ინტერესების მქონე მომხმარებლები.

მენეჯერები ფინანსური ინფორმაციის ერთ-ერთი მთავარი მომხმარებლები არიან. **ბიზნესის ადმინისტრირება** მოითხოვს შემდეგი ინფორმაციების გამოყენებას:

- 1) რამდენია საწარმოს საანგარიშგებო პერიოდის წმინდა მოგება;
- 2) არის თუ არა საწარმოს მესაკუთრეთა მოგების ნორმა მათი მოლოდინის ადეკვატური;
- 3) აქვს თუ არა საწარმოს საკმარისი ფულადი სახსრები;
- 4) რომელი საქონლის წარმოებაა (რეალიზაცია) უფრო რენტაბელური;
- 5) როგორია წარმოებული ცალკეული პროდუქციის თვითღირებულება და სხვ.

პირდაპირი ფინანსური ინტერესების მქონე მომხმარებლები არიან საწარმოს არსებული და მომავალი **ინვესტორები** და **კრედიტორები**. ისინი აანალიზებენ რა ბუღალტრულ ანგარიშგებაში არსებულ ინფორმაციას, ცდილობენ გააკეთონ დასკვნა იმის შესახებ, თუ როგორია საწარმოს ფინანსური პერსპექტივა, ღირს თუ არა მის საქმიანობაში სახსრების დაბანდება. კრედიტორებს კი აინტერესებთ, შესძლებს თუ არა საწარმო ვალის დროულად გადახდას და აქვს თუ არა პროცენტის გადახდის საშუალება.

არაპირდაპირი (ირიბი) ფინანსური ინტერესების მქონე მომხმარებლები არიან პირები (როგორც ფიზიკური ისე იურიდიული), რომლებსაც აინტერესებთ გარკვეული ფინანსური ინფორმაცია. მათ რიცხვს მიეკუთვნება: საგადასახადო სამსახური, რომელიც დაინტერესებულია მოგების, ქონების, დამატებული ღირებულების, აქციზის, საშემოსავლო და სხვა გადასახადების სწორად ადმინისტრირებაში; სტატისტიკური აღრიცხვის ორგანო; აღრიცხვის მარეგულირებელი ორგანო; მყიდველები და საზოგადოება მთლიანად, რომელთა დაინტერესება გაპირობებულია იმით, რომ საწარმოთა მომგებიანობაზე ბევრადაა დამოკიდებული ინფლაცია, გარემოს მდგომარეობა, სოციალური პრობლემები და ცხოვრების საერთო დონე.

ფინანსური ანგარიშგების მომზადება და მისი მომხმარებლისათვის წარდგენა ევალება საწარმოს(კორპორაციის) დირექტორთა საბჭოს და/ან სხვა ხელმძღვანელ ორგანოს.

როგორც უკვე აღინიშნა, ფინანსურ ინფორმაციას მრავალი მომხმარებელი ჰყავს. ყოველ მათგანს კონკრეტული მოთხოვნილება გააჩნია ფინანსური ინფორმაციის მიმართ და ეს მოთხოვნილებები ერთმანეთისაგან განსხვავებულია. ამასთან, კონკურენციის პირობებში, არამიზანშეწონილია ისეთი ინფორმაციის გახსნა, რომელიც მხოლოდ მმართველობით ხასიათს ატარებს. ამიტომ, წინასწარ განისაზღვრება – რა ფორმის შინაარსისა და მოცულობის ინფორმაცია აისახოს ფინანსურ ანგარიშგებაში.

ამრიგად, საერთო დანიშნულების ანუ გამოსაქვეყნებელი ფინანსური ანგარიშგება, რომელიც საყოველთაო პრაქტიკაში ცნობილია სახელწოდებით – ფინანსური ანგარიშგება, წარმოადგენს ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების შესაბამისად შეგროვილ, დამუშავებულ და მომხმარებლისათვის განსაზღვრული ფორმით მომზადებულ საერთო დანიშნულების ფინანსურ ინფორმაციათა ერთობლიობას.

როგორც წესი, ფინანსურ ანგარიშგებაში წარმოდგენილია მხოლოდ გასული საანგარიშგებო პერიოდის ფინანსური შედეგი. ამიტომ ფინანსური ანგარიშგება არ იძლევა მომხმარებლისათვის გადაწყვეტილების მისაღებად ამომწურავ ინფორმაციას, მაგრამ მაინც პასუხობს მომხმარებელთა უმრავლესობის საერთო მოთხოვნებს.

მომხმარებელთა საერთო ინტერესების გათვალისწინებით, ბასს-ით დადგენილია ფინანსური ანგარიშგების სრული პაკეტის კომპონენტები და ელემენტები. ბასს 1-ის „ფინანსური ანგარიშგების წარდგენის“ შესაბამისად, ფინანსური ანგარიშგების სრული კომპონენტი უნდა მოიცავდეს:

1. ბალანსს,
2. მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებას,
3. ფულადი სახსრების მოძრაობის ანგარიშგებას,
4. ანგარიშგებას, რომელიც უზრუნველყოფს ინფორმაციას:
 - ა) საწარმოს საკუთარ კაპიტალში ნებისმიერი ცვლილების შესახებ, ან

ბ) საკუთარი კაპიტალის ცვლილებების შესახებ, რომლებიც არ არის გამოწვეული მესაკუთრეთა მიერ კაპიტალთან დაკავშირებული სამაჟურნეო ოპერაციებისა და მათთვის კაპიტალის განაწილებასთან;

5.საადრიცხო პოლიტიკასა და ახსნა-განმარტებით შენიშვნებს (ბასს 1, პუნქტი 7).

ფინანსური ანგარიშგების შემადგენელი ნაწილები ურთიერთკავშირშია იმ თვალსაზრისით, რომ ასახავენ ერთი და იმავე სამეურნეო ოპერაციებისა და მოვლენების სხვადასხვა ასპექტს. მიუხედავად იმისა, რომ თითოეული ანგარიშგება შეიცავს სხვა ანგარიშგებისაგან განსხვავებულ ინფორმაციას, არც ერთი მათგანი არ ემსახურება მხოლოდ ერთ მიზანს და ვერც მომხმარებელთა კონკრეტული საინფორმაციო მოთხოვნილებების სრული დაკმაყოფილების საშუალებას იძლევა.

ფინანსური ანგარიშგება, როგორც წესი, მზადდება საანგარიშგებო პერიოდის ბოლო დღის თარიღით. საანგარიშგებო პერიოდად განიხილება წელი 12-თვიანი პერიოდით.

ფინანსური ანგარიშგების შედგენა უნდა მოხდეს საანგარიშგებო წლის დამთავრებიდან პირველი სამი თვის განმავლობაში (**საქართველოს კანონი "მეწარმეთა შესახებ", მუხლი 13.4**). სამეწარმეო კანონმდებლობა და ბასს არ მოითხოვს სხვა სახის ანგარიშგების წარდგენას (ზოგიერთი საწარმოს წინაშე ასეთი ვალდებულება შესაძლებელია წარმოიშვას სხვა კანონმდებლობით).

საწარმოს მიერ შედგენილი და წარდგენილი ანგარიშგებების ასეთი კლასიფიკაცია შეიძლება:

- ა) შედგენის პერიოდის;
- ბ) დანიშნულების;
- გ) ინფორმაციის მომცველობის;
- დ) გამოყენებული შეფასების მიხედვით.

ქვემოთ განვიხილოთ თითოეული მათგანის არსი და დანიშნულება:

ა) **შედგენის პერიოდის მიხედვით** ანგარიშგება იყოფა წლიურ და შუალედურ ანგარიშგებად. შუალედურ ანგარიშგებას წარმოადგენს საანგარიშგებო პერიოდის დასაწყისიდან მის დამთავრებამდე პერიოდში შედგენილი და წარდგენილი ანგარიშგება.

შუალედური ანგარიშგების წარდგენა სავალდებულოა ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ საქართველოს კანონით განსაზღვრული ანგარიშვალდებული საწარმოსათვის (საწარმო, რომელსაც გამოშვებული აქვს რომელიმე კლასის ფასიანი ქაღალდი, გარდა საფონდო ბირჟის, ცენტრალური დეპოზიტარისა და ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორისა). ასეთ საწარმოს ევალება მოამზადოს და კომისიას წარუდგინოს, გამოაქვეყნოს ან რეგისტრირებულ მესაკუთრეებს მიაწოდოს:

- ა) წლიური ანგარიშგება;
- ბ) ნახევარი წლის (**შუალედური**) ანგარიშგება;
- გ) მიმდინარე ანგარიშგება.

წლიური ანგარიშგება, ფინანსურ ანგარიშგებასთან ერთად, მოიცავს სხვა ფინანსურ და არაფინანსურ ინფორმაციას. კერძოდ, იგი შეიცავს ინფორმაციას ემიტენტის, მისი საქმიანობის, მმართველი ორგანოს წევრთა და იმ პირთა შესახებ, რომლებიც აქციონერთა

კრებაზე ფლობენ ან აკონტროლებენ ხმების 5%-ზე მეტს; დამოუკიდებელი აუდიტორის მიერ დადასტურებულ ფინანსურ ანგარიშგებას; ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისიის წესებით განსაზღვრული ფორმით მოცემულ სხვა ინფორმაციას.

წლიური ანგარიშგების მომზადება აუცილებელია პირველივე საანგარიშგებო წლიდან, მას შემდეგ, რაც საწარმო ანგარიშვალდებული გახდება. წლიური ანგარიშგების წარდგენა უნდა მოხდეს საანგარიშგებო პერიოდის დამთავრებიდან 90 დღის განმავლობაში.

შუალედური (ნახევარწლიური) ანგარიშგება დგება საანგარიშგებო წლის პირველი ექვსი თვის შესახებ. იგი მოიცავს ანგარიშვალდებული საწარმოს ნახევარი წლის ფინანსურ ანგარიშგებას; ინფორმაციას საანგარიშგებო პერიოდში მომხდარი არსებითი მოვლენების შესახებ და კომისიის წესებით განსაზღვრული ფორმით მოცემულ სხვა ინფორმაციას. ნახევარწლიური ანგარიშგება კომისიას წარედგინება ამ პერიოდის დამთავრებიდან 45 დღის განმავლობაში.

მიმდინარე ანგარიშგება კომისიას წარედგინება არსებით მოვლენებთან დაკავშირებით. მისი ფორმა და შინაარსი განისაზღვრება კომისიის მოთხოვნით და წარდგენა ხდება ანგარიშგებაში ასახული არსებითი მოვლენის მოხდენიდან 15 დღის განმავლობაში.

წლიური, ნახევარწლიური და მიმდინარე ანგარიშგებები, კომისიასთან ერთად, წარედგინება საფონდო ბირჟას, თუ საწარმოს საჯარო ფასიანი ქაღალდები საფონდო ბირჟაზე ყიდვა-გაყიდვის საგანია.

ბ) დანიშნულების მიხედვით ანგარიშგებები იყოფა შიდა მოხმარებისა და საერთო დანიშნულების (საჯარო) ანგარიშგებებად.

შიდა დანიშნულების ანგარიშგება მზადდება საწარმოს სამმართველო მიზნებისათვის და იგი ფინანსურ ანგარიშგებასთან ერთად მოიცავს ოპერატიული მართვისათვის აუცილებელ ინფორმაციას. მისი ფორმა, შინაარსი და წარდგენის ვადები განისაზღვრება საწარმოს შიდა მიზნებიდან გამომდინარე.

საერთო დანიშნულების ანგარიშგება მზადდება გარკვეულ სტანდარტებსა და წესებზე დაყრდნობით. ამის მაგალითია წლიური და ნახევარწლიური ფინანსური ანგარიშგებები.

გ) ინფორმაციის მომცველობის მიხედვით ანგარიშგებები იყოფა ფინანსური და შერეული ინფორმაციის მომცველ ანგარიშგებებად.

ფინანსური ინფორმაციის მომცველია ფინანსური ანგარიშგება, რომელიც ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების შესაბამისად მზადდება.

შერეული ინფორმაციის მომცველია ანგარიშგება, რომელიც ფინანსურთან ერთად მოიცავს არაფინანსურ ინფორმაციასაც. ამის ტიპიურ მაგალითს წარმოადგენს ფასიანი ქაღალდების კომისიაში წარსადგენი წლიური და ნახევარწლიური ანგარიშგებები.

დ) გამოყენებული შეფასების მიხედვით ანგარიშგებები იყოფა უცვლელი და მიმდინარე ფასებით შედგენილ ანგარიშგებებად.

უცვლელი ფასებით შედგენილია ანგარიშგება, რომლის შედგენისას გათვალისწინებული არ არის **ინფლაცია**. ამის ტიპური მაგალითია ფინანსური ანგარიშგება, რომლის შედგენისას გამოყენებული არაა სტანდარტი „ფინანსური ანგარიშგება ჰიპერინფლაციური ეკონომიკის პირობებში“.

მიმდინარე ფასებით შედგენილია ანგარიშგება, რომლის შედგენისას გათვალისწინებულია **ინფლაციასთან** დაკავშირებული ფასების **ინდექსები**.

ფინანსურ ანგარიშგებაში წარმოდგენილი უნდა იყოს ინფორმაცია, რომელიც სასარგებლო იქნება მომხმარებლისათვის. **ინფორმაცია სასარგებლო იქნება** მხოლოდ მაშინ, თუ მას გააჩნია შესაბამისი თვისება ანუ **ხარისხობრივი მახასიათებლები**. ეს მახასიათებლებია: **აღქმადობა, შესაბამისობა, საიმედოობა, შესადარისობა**. ფინანსური ანგარიშგებების ხარისხობრივი მახასიათებლების გათვალისწინებით, მომზადებისა და წარდგენის დროს უნდა გაირკვეს გარემოებები, რომლებიც ფინანსური ანგარიშგების სარგებლიანობაზე გავლენას ახდენენ.

ფინანსური ანგარიშგება, როგორც აღვნიშნეთ, მომხმარებელს აცნობს გასული საანგარიშგებო პერიოდის სამეურნეო შედეგებსა და ფინანსურ მდგომარეობას საანგარიშგებო პერიოდის ბოლო დღის მდგომარეობით, ე.ი. ასახავს წარსული პერიოდის ინფორმაციას, რომლის საპროგნოზო და სხვა დანიშნულებით გამოყენება დროში შეზღუდულია. ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, აუცილებელია მომხმარებელს ინფორმაცია მიეწოდოს იმ პერიოდში, როდესაც მისი შესაბამისობა და საიმედოობა მომხმარებლისათვის სასარგებლო იქნება. დაგვიანებით მიწოდებული ინფორმაციის შესაბამისობა და საიმედოობის ხარისხი შეიძლება იმდენად შემცირდეს, რომ იგი მომხმარებლისათვის სასარგებლო არ იყოს. ამიტომ ფინანსური ანგარიშგების მიწოდების **დროულობა** მნიშვნელოვანი ფაქტორია გადაწყვეტილების მიმღებისათვის. ამიტომ, საწარმოს ხელმძღვანელობამ უნდა დააბალანსოს თანაფარდობა ანგარიშგების დროულობისა და ინფორმაციის საიმედოობას შორის.

ფინანსური ანგარიშგების მომზადება უნდა ეყრდნობოდეს უტყუარ და ობიექტურ თვალსაზრისს საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის, მისი საქმიანობის შედეგებისა და ფინანსური მდგომარეობის ცვლილებების შესახებ. უტყუარი და ობიექტური ინფორმაციის წარდგენის შესაძლებლობას იძლევა ინფორმაციის თითოეული ხარისხობრივი მახასიათებლისა და ბუღალტრული აღრიცხვის სათანადო სტანდარტების გამოყენება.

საქართველოს პირობებში „ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების რეგულირების შესახებ“, 1999 წლის 5 თებერვლის კანონის მოთხოვნების შესაბამისად, საქართველოს პარლამენტთან არსებული **ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების კომისიის** (თავმჯდომარე ლავრენტი ჭუმბურიძე) 2000 წლის 21 თებერვლის დადგენილებით ეროვნულ სააღრიცხვო სტანდარტებად აღიარებულია **ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები (ზასს-ი)**. მათი გამოყენება ფინანსური ანგარიშგების შესადგენად სავალდებულოა მცირე საწარმოსა და არაკომერციული იურიდიული პირის გარდა კერძო სამართლის ყველა იურიდიული პირისათვის.

მცირე საწარმოებისა და არაკომერციული იურიდიული პირისათვის საქართველოს პარლამენტთან არსებული ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების კომისიის 2005 წლის 22 მარტის #7 დადგენილებით დამტკიცებულია მცირე საწარმოთა ბუღალტრული აღრიცხვის გამარტივებული სტანდარტი (მსს) და არასამეწარმეო იურიდიული პირების ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტი (ბას) და ანგარიშთა გეგმა.²

ბასს-ის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, ფინანსურმა ანგარიშგებამ ობიექტურად (სამართლიანად) უნდა წარმოადგინოს საწარმოს რეალური ფინანსური მდგომარეობა, ფინანსური საქმიანობის შედეგები და საწარმოს ფულადი სახსრების მოძრაობა.

ბასს არ გამორიცხავს მისი ძირითადი ნორმებიდან გადახვევის შესაძლებლობას. იგი დასაშვებია იშვიათ შემთხვევებში, როდესაც ფინანსური ანგარიშგების სამართლიანი წარდგენის მიზნებიდან გამომდინარე, ობიექტურად დასტურდება ბასს-იდან გადახვევის აუცილებლობა.

ბასს-ის ყველა არსებითი ასპექტის გათვალისწინებით ყოველთვის შეიძლება, ინფორმაციის ობიექტური წარდგენა; ამასთან, საწარმომ აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს, რომ:

ა) აუცილებელია სააღრიცხვო პოლიტიკის სწორად შერჩევა,

ბ) ინფორმაცია (მათ შორის სააღრიცხვო პოლიტიკა) უნდა წარადგინოს იმ მოცულობით, რომლითაც შესაძლებელი იქნება ინფორმაციის შესაბამისობის, საიმედოობის, შესაძარისობისა და აღქმადობის უზრუნველყოფა,

გ) როდესაც ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნები არ არის საკმარისი, უნდა უზრუნველყოს დამატებითი ახსნა-განმარტებითი ინფორმაციის მიწოდება, რათა მომხმარებელმა აღიქვას ცალკეული ოპერაციისა თუ მოვლენის გავლენა, საწარმოს ფინანსურ მდგომარეობასა და ფინანსურ შედეგებზე.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, საწარმო, რომელიც ბუღალტრულ აღრიცხვასა და ფინანსურ ანგარიშგებას აწარმოებს ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებით (ბასს), ვალდებულია შეიმუშაოს სააღრიცხვო პოლიტიკა და ბუღალტრული აღრიცხვის წარმოებისა და ფინანსური ანგარიშგების შედეგის დროს იხელმძღვანელოს სააღრიცხვო პოლიტიკაში აღწერილი დებულებებით.

სააღრიცხვო პოლიტიკა განსაკუთრებული პრინციპების, საფუძვლების, შეთანხმებების, წესებისა და პრაქტიკის ერთობლიობაა, რომელიც გამოიყენება საწარმოში ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის პროცესში.

სააღრიცხვო პოლიტიკას საწარმო ირჩევს დამოუკიდებლად და მასზე პასუხისმგებლობა საწარმოს ხელმძღვანელს ეკისრება. სააღრიცხვო პოლიტიკის ძირითადი დებულებები აუცილებლად უნდა გამომდინარეობდეს ბასს-დან. „ხელმძღვანელობამ საწარმოს სააღრიცხვო პოლიტიკა ისე უნდა შეარჩიოს და გამოიყენოს, რომ ფინანსური ანგარიშგება შეესაბამებოდეს ყველა შესაბამისი ბუღალტრული

² mcire sawarmoTa buRaltruli aRricxvis gamartivebuli standarti, mss da bas, saq. baf-i. Tsu, 2005.

აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნებს და ბასკ-ის ინტერპრეტაციებს,, (ბასს 1. პ. 20)

სააღრიცხვო პოლიტიკის მიღებას გარკვეული მიზანი და მნიშვნელობა აქვს, რათა ყველა კატეგორიის ინფორმაციის მომხმარებელს საწარმოს ქონებრივ და ფინანსურ მდგომარეობაზე, საწარმოს საქმიანობის შედეგებზე სრული და საიმედო ინფორმაცია მიაწოდოს შეფასებისა და გადაწყვეტილების მისაღებად.

სააღრიცხვო პოლიტიკის საფუძველია ბასს-ის ძირითადი დაშვებები – **დარიცხვის მეთოდი და ფუნქციონირებადი საწარმო.**

დარიცხვის მეთოდის თანახმად სამეურნეო ოპერაციების შედეგებისა და სხვა მოვლენების აღიარება ხდება მათი მოხდენისთანავე. ამასთან, ისინი ერთდროულად აისახება ბუღალტრულ რეგისტრებსა და ამავე პერიოდის ფინანსურ ანგარიშგებაში. „საწარმოს ფინანსური ანგარიშგება უნდა მომზადდეს დარიცხვის მეთოდის გამოყენებით, გარდა ფულადი სახსრების მოძრაობის შესახებ ინფორმაციისა,, (ბასს 1. პ. 25).

ფუნქციონირებადი საწარმოს დაშვებასთან დაკავშირებით ბასს 1 (პუნქტი 23) განმარტავს, რომ „ფინანსური ანგარიშგება უნდა მომზადდეს საწარმოს ფუნქციონირებადობის პრინციპის გათვალისწინებით, იმ შემთხვევის გარდა, როცა საწარმოს ხელმძღვანელობას განზრახული აქვს საწარმოს ლიკვიდაცია, ან საქმიანობის შეწყვეტა, ან თუ მას არა აქვს რეალური არჩევანი, ასე რომ არ მოიქცეს,,. სააღრიცხვო პოლიტიკის შერჩევისას საწარმოს ხელმძღვანელობა ვარაუდობს, რომ საწარმო უწყვეტად განაგრძობს ფუნქციონირებას პროგნოზირებად მომავალში. ფუნქციონირების უნარის შეფასებისას, საწარმოს ხელმძღვანელობა იყენებს ნებისმიერ ხელმისაწვდომ ინფორმაციას საწარმოს მომავალი საქმიანობის შესახებ, რომელიც გულისხმობს ბალანსის შედგენის თარიღიდან სულ მცირე ერთ წელიწადს.

სააღრიცხვო პოლიტიკის შემუშავებისას აუცილებლად გასათვალისწინებელია ბასს 1-ის (პუნქტი 20) მოთხოვნა, რომ „...საწარმოს ხელმძღვანელობამ უნდა განავითაროს ისეთი სააღრიცხვო პოლიტიკა, რომ ფინანსურ ანგარიშგებაში წარდგენილი ინფორმაცია:

ა) შეესაბამებოდეს მომხმარებელთა გადაწყვეტილებების მისაღებად საჭირო მოთხოვნილებებს,

ბ) იყოს საიმედო იმ თვალსაზრისით, რომ:

- ზუსტად ასახავდეს საწარმოს საქმიანობის შედეგებსა და ფინანსურ მდგომარეობას,
- გამოხატავდეს სამეურნეო ოპერაციებისა და მოვლენების ეკონომიკურ არსს და არა უშუალოდ მათ სამართლებრივ ფორმას,
- იყოს ნეიტრალური და მიუკერძოებელი,
- იყოს წინდახედული (გააზრებული), და
- იყოს სრულყოფილი ყველა არსებით ასპექტში,,.

სააღრიცხვო პოლიტიკის დამოუკიდებლად შემუშავების დროს ზემოთ აღნიშნული მოთხოვნები სრულყოფილად რომ გაითვალისწინონ, ძირითად დაშვებებთან ერთად აუცილებელია, როგორც უკვე აღინიშნა, ფინანსური ანგარიშგების ხარისხობრივი

მახასიათებლების _ **აღქმადობა, შესაბამისობა, საიმედოობა და შესადარისობა** _ უპირობო დაცვა.

აღქმადობა გულისხმობს ინფორმაციის ისეთი ფორმით მიწოდებას, რომელიც ადვილად გასაგები და გამოსაყენებელი იქნება მომხმარებლისათვის. ამასთან იგულისხმება, რომ მომხმარებელს ბიზნესისა და ბუღალტრული აღრიცხვის სფეროში მიღებული ცოდნის დონიდან გამომდინარე, გააჩნია ფინანსური ინფორმაციის აღქმის უნარი.

შესაბამისობა უზრუნველყოფს ინფორმაციის სარგებლიანობას. ინფორმაცია სასარგებლოა, თუ შეესაბამება ინფორმაციის მომხმარებლის ინტერესებს და გავლენას ახდენს მის ეკონომიკურ გადაწყვეტილებებზე იმით, რომ ეხმარება მომხმარებელს შეაფასოს საწარმოს წარსული, მიმდინარე და მომავალი საქმიანობა, დაადასტუროს, ან შეასწოროს ადრინდელი შეფასებები.

საიმედოობა ინფორმაციის მნიშვნელოვანი ხარისხობრივი მახასიათებელია. საიმედო ინფორმაცია უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ მოთხოვნებს: იყოს ნეიტრალური (არ უნდა ასახავდეს ისეთ ინფორმაციას, რომელიც წინასწარგანზრახულ შედეგს განაპირობებს); სრული (არ იყოს გამოტოვებული არსებითი ინფორმაცია); წინდახედულად შეფასებული (გამორიცხავდეს ფარული რეზერვების შექმნის, აქტივების მოგებისა და შემოსავლების განზრახ შემცირებას ან ხარჯებისა და ვალდებულებების გადიდებას); სამართლიანად წარდგენილი (კანონზომიერად და სამართლიანად ასახავდეს ყველა სამეურნეო მოვლენას); შინაარსის ფორმაზე აღმატებით შეფასებული (ინფორმაცია სამეურნეო მოვლენის შესახებ აისახოს არა მხოლოდ მათი სამართლებრივი ფორმის, არამედ შინაარსისა და ეკონომიკური რეალობის შესაბამისად).

შესადარისობა საწარმოს განვითარების ტენდენციისა და სხვა საწარმოსთან მიმართებაში უპირატესობის დადგენის აუცილებელი პირობაა. ფინანსური ანგარიშგება ინფორმაციის მომხმარებლებს უნდა აძლევდეს საწარმოს სხვადასხვა წილის საქმიანობის შედეგების შედარებისა და ფინანსური მდგომარეობის შეფასების შესაძლებლობას.

საწარმოს მიერ შერჩეული და მიღებული სააღრიცხვო პოლიტიკა უნდა იყოს გამოცხადებული. ე.ი. უნდა იყოს ხელმისაწვდომი ინფორმაციის მომხმარებლისათვის, რათა იგი გაეცნოს ფინანსური ანგარიშგების მომზადებისათვის გამოყენებულ სააღრიცხვო პოლიტიკას, მათში შეტანილ ცვლილებებს და ამ ცვლილებებით გამოწვეულ შედეგებს.

ამრიგად, „ფინანსური ანგარიშგების ახსნა-განმარტებითი შენიშვნები, სააღრიცხვო პოლიტიკის შესახებ უნდა შეიცავდეს:

ა) ფინანსური ანგარიშგების მომზადების პროცესში გამოყენებული **შეფასების** სისტემას;

ბ) თითოეულ სპეციფიკურ სააღრიცხვო პოლიტიკას, რომელიც აუცილებელია ფინანსური ანგარიშგების სწორად გაგებისათვის, (ბასს 1. პ. 97).

ბუღალტრული ბალანსი წარმოადგენს ფინანსურ ანგარიშგებას საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის შესახებ გარკვეული პერიოდისათვის. იგი ასახავს სრულ სტრუქტურულ

და ურთიერთდაკავშირებულ მონაცემებს საწარმოს აქტივების, ვალდებულებებისა და საკუთარი კაპიტალის შესახებ საანგარიშგებო პერიოდის ბოლოსათვის. .

აქტივი არის საწარმოს განკარგულებაში არსებული მატერიალური, ან არამატერიალური რესურსი, რომელიც წარსულში მომხდარი სამეურნეო მოვლენების შედეგია და რის საფუძველზეც საწარმო მომავალში მოელის ეკონომიკური სარგებლის მიღებას.

აქტივებში განივთებული მომავალი ეკონომიკური სარგებელი არის აქტივების უნარი – ხელი შეუწყოს, პირდაპირ ან არაპირდაპირ, ფულადი სახსრებისა და მათი ეკვივალენტების შემოსავლას საწარმოში. კერძოდ:

- შეიძლება აქტივის გამოყენება ცალკე ან სხვა აქტივებთან ერთად, საქონლის წარმოებისა და მომსახურების გაწევის პროცესში,
- შეიძლება აქტივის გაცვლა სხვა აქტივზე,
- შეიძლება აქტივის გამოყენება ვალდებულებების დასაფარავად,
- შეიძლება აქტივის განაწილება საწარმოს მესაკუთრეთა შორის.

ვალდებულება საწარმოს მიმდინარე პერიოდის მოვალეობაა, რომელიც წარმოიშვა წარსული სამეურნეო მოვლენების შედეგად და რომლის შესრულება გულისხმობს საწარმოს ეკონომიკურ სარგებელში განვითარებული რესურსების გასვლას საწარმოდან.

ვალდებულება არის საწარმოს მოვალეობა ან პასუხისმგებლობა, რომლის შესრულება გარკვეულ ნორმებს ექვემდებარება. ვალდებულებები შეიძლება სამართლებრივად შევიდეს ძალაში სავალდებულო წესით შესასრულებელი კონტრაქტის ან საკანონმდებლო მოთხოვნის ძალით.

მიმდინარე ვალდებულების დაფარვა, როგორც წესი, გულისხმობს საწარმოს ეკონომიკური რესურსების გასვლას მევალე მხარის ინტერესების დაკმაყოფილების მიზნით, კერძოდ:

- ფულის გადახდით,
- სხვა აქტივების გადაცემით,
- მომსახურების გაწევით,
- ერთი ვალდებულების მეორეთი შეცვლით, ან
- ვალდებულების საკუთარ კაპიტალად გადაქცევის გზით.

საკუთარი კაპიტალი არის საწარმოს აქტივების ის ნაწილი, რომელიც რჩება ყველა ვალდებულების დაფარვის შემდეგ. იგი შეიძლება დაიყოს ქვეჯგუფებად: სააქციო კაპიტალი, გაუნაწილებელი მოგება, გაუნაწილებელი მოგებიდან შექმნილი რეზერვები და რეზერვები, რომლებიც უზრუნველყოფენ კაპიტალის შენარჩუნებას, ასეთი კლასიფიკაცია შეიძლება სასარგებლო იყოს ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებლისათვის ეკონომიკური გადაწყვეტილების მისაღებად.

ამრიგად, საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის **ინფორმაციის** ბალანსური განზოგადება, ერთი მხრივ, საწარმოს ეკონომიკურ რესურსებს და, მეორე მხრივ, მათი დაფინანსების წყაროებს მოიცავს. **ეკონომიკური რესურსები** ბალანსში წარმოდგენილია აქტივების სახით. **დაფინანსების წყაროები** კი, – ვალდებულებებისა და საკუთარი

კაპიტალის სახით. ბალანსის თითოეული ელემენტს გააჩნია შესაბამისი მუხლი, რომელიც აერთიანებს შინაარსითა და ფუნქციებით ერთგვაროვან რესურსებსა და წყაროებს.

ბალანსში მუხლების წარდგენას საფუძვლად უდევს ბასს 1-ის ნორმები. კერძოდ, მისი 66-ე პუნქტი განმარტავს, რომ ბალანსში აუცილებელია აისახოს ქვემოთ ჩამოთვლილი მუხლების შესაბამისი თანხები:

- ა) ძირითადი საშუალებები,
- ბ) არამატერიალური აქტივები,
- გ) ფინანსური აქტივები {დ), ვ) და ზ) პუნქტში მოცემული თანხების გარდა},
- დ) ინვესტიციები, რომელთა ბუღალტრული აღრიცხვა ხდება კაპიტალ-მეთოდებით,
- ე) სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობა,
- ვ) სავაჭრო და სხვა მოთხოვნები,
- ზ) ფულადი სახსრები და მათი ეკვივალენტები,
- თ) სავაჭრო და სხვა ვალდებულებები,
- ი) საგადასახადო ვალდებულებები და აქტივები ბასს 12-ის „მოგებიდან გადასახადები,, შესაბამისად,
- კ) ანარიცხები,
- ლ) გრძელვადიანი პროცენტიანი ვალდებულებები,
- მ) უმცირესობის წილი;
- ნ) გამოშვებული სააქციო კაპიტალი და რეზერვები.

ფინანსური ინფორმაციის მომხმარებელთა ინტერესებიდან გამომდინარე, პრაქტიკაში მიღებულია აქტივებისა და ვალდებულებების დაჯგუფება ვადის მიხედვით. კერძოდ: გრძელვადიან და მოკლევადიან აქტივებად და ვალდებულებებად.

საწარმოს ბალანსში (ან ახსნა-განმარტებით შენიშვნებში) ბასს 1-ის 74-ე მუხლის შესაბამისად უნდა აისახოს შემდეგი ინფორმაცია:

- ა) ყველა ტიპის სააქციო კაპიტალისათვის:
 - I) ნებადართული აქციების რაოდენობა,
 - II) გამოშვებული და მთლიანად ანაზღაურებული აქციების რაოდენობა, და გამოშვებული, მაგრამ აუნაზღაურებელი აქციების რაოდენობა,
 - III) ერთეული აქციის ნომინალური ღირებულება, ან ის ფაქტი, რომ აქციებს არ გააჩნია ნომინალური ღირებულება,
 - IV) მიმოქცევაში მყოფი აქციების რაოდენობის შედარება წლის დასაწყისისა და ბოლოსათვის,

V) უფლებები, პრივილეგიები და შეზღუდვები, რომლებიც ეხება ამა თუ იმ ჯგუფს, დივიდენდების განაწილებასა და კაპიტალის დაფარვასთან დაკავშირებული შეზღუდვების ჩათვლით,

VI) საწარმოს აქციები, რომლებიც თვით საწარმოს, შვილობილ საწარმოს ან მეკავშირე საწარმოს საკუთრებაშია,

VII) აქციები, რომლებიც რეზერვირებულია გამომუშავებული ოფციონებისა და სავაჭრო ხელშეკრულებებისათვის, პირობებისა და თანხების ჩვენებით,

ბ) აქციონერთა კაპიტალში თითოეული რეზერვის შინაარსისა და დანიშნულების აღწერა,

გ) დივიდენდების ოდენობა, რომელიც შეთავაზებულ ან ბალანსის შედგენის თარიღის შემდეგ გამოცხადდა, მაგრამ ფინანსური ანგარიშგების წარდგენაზე ნებართვის თარიღამდე,

დ) ნებისმიერი კუმულატიური პრივილეგიური დივიდენდების თანხა, რომელიც არ არის აღიარებული.

საწარმომ, რომელსაც არა აქვს სააქციო კაპიტალი (მაგალითად, ამხანაგობა), უნდა წარადგინოს ზემოთ მოცემული მოთხოვნების ეკვივალენტური ინფორმაცია, სადაც ნაჩვენებია იქნება თითოეული პარტნიორის წილი საწარმოს კაპიტალში, მათი უფლებები, პრივილეგიები და შეზღუდვები.

როგორც უკვე აღინიშნა, ბუღალტრული აღრიცხვის, ისე ბალანსის შედგენის მიზნით, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია შეფასება.³ ფინანსური ანგარიშგების შედგენისას გამოიყენება შეფასების სხვადასხვა მეთოდი, სხვადასხვა ხარისხითა და კომბინაციით. შეფასების ეს მეთოდები, აქტივებთან და ვალდებულებებთან დაკავშირებით, შემდეგი შინაარსის მატარებელია:

აქტივები		ვალდებულებები
შეფასების მეთოდი		
პირვანდელი ღირებულება	ფულადი სახსრების ან მათი ეკვივალენტების თანხა, ან ის რეალური ღირებულება, რომელიც უნდა გადახდილიყო აქტივების შეძენის მომენტში.	ვალდებულებების სანაცვლოდ მიღებული აქტივის თანხა ან ზოგჯერ (მაგ. მოგების გადასახადი) ის თანხა, რომლის გასვლა მოსალოდნელია ვალდებულების დასაფარავად.
მიმდინარე ღირებულება	ფულადი სახსრების ან მათი ეკვივალენტების თანხა, რომელიც მოცემულ მომენტში მისი ან ანალოგიური აქტივის	მოცემულ მომენტში ვალდებულების დასაფარავად საჭირო არადისკონტირებული ფულადი თანხა.

	შესაძენად უნდა გადაიხადონ.	
სარეალიზაციო (დაფარვის) ღირებულება	ფულადი სახსრების ან მათი ეკვივალენტების თანხა, რომლის მიღებაც შესაძლებელია აქტივის მოცემულ პერიოდში გაყიდვისას.	საწარმოს ჩვეულებრივი საქმიანობის პირობებში ვალდებულებების დასაფარავად გადასახდელი არადისკონტირებული ფულადი თანხა.
დისკონტირებული ღირებულება	აქტივის არსებული დისკონტირებული ღირებულების თანხა, რომელიც ჩვეულებრივი საქმიანობის პირობებში მომავალში შემოსასვლელი წმინდა ფულადი სახსრების ტოლია.	არსებული დისკონტირებული თანხა, რომელიც საჭიროა ამ ვალდებულების დასაფარავად საწარმოს ჩვეულებრივი საქმიანობის პირობებში და რომელიც მომავალში ამ მიზნით გასასვლელი ფულადი სახსრების ტოლია.

შეფასების კონკრეტული მეთოდის არჩევისათვის, აუცილებელია ბალანსის შესაბამისი მუხლისათვის ბასს-ით დადგენილი წესების ცოდნა. ჩვეულებრივ, საბალანსო მუხლისათვის, სტანდარტები, ძირითად მიდგომასთან ერთად უშვებს, **ალტერნატიული მეთოდების გამოყენებას**. საწარმო ვალდებულია შეარჩიოს თავისი საბალანსო პოლიტიკა და შესაბამისობისა და შესადარისობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, იხელმძღვანელოს მუდმივობის პრინციპით.

საწარმო ასევე უფლებამოსილია ცვლილება შეიტანოს ბუღალტრულ შეფასებებში. ასეთ შემთხვევებში იგი უნდა იცავდეს ბასს 8-ის – საანგარიშგებო პერიოდის წმინდა მოგება ან ზარალი, არსებითი შეცდომები და ცვლილებები სააღრიცხვო პოლიტიკაში – მოთხოვნებს, რათა ინფორმაციის მომხმარებელმა შეძლოს ფინანსური ანგარიშგების გამოყენება.

ქვემოთ მოტანილია ბალანსში ასახვის მიზნით ზოგიერთი მუხლის შეფასებისათვის ბასს-ით დადგენილი წესები.

ბალანსის მუხლი	შეფასება ბალანსში ასახვის მიზნით	საფუძველი
		ასს-ს (ნომერი, პუნქტი)
გრძელვადიანი აქტივები		
	პირვანდელი ღირებულებებიდან დაგროვილი ცვეთისა და დაგროვილი გაუფასურების ზარალის გამოკლების შედეგად მიღებული თანხით,	16(28)
ძირითადი	ან ალტერნატიული:	

საშუალებები	გადაფასებული თანხით, რომელიც გადაფასების მომენტისათვის არსებული აქტივის რეალური ღირებულების ტოლია, დაგროვილი ცვეთისა და დაგროვილი გაუფასურების ზარალის თანხების გამოკლებით	16(29)
გუდვილი	თვითღირებულებას გამოკლებული ნებისმიერი აკუმულირებული ამორტიზაცია და გაუფასურების ზარალი.	22(43)
არამატერიალური აქტივები	თვითღირებულების თანხით, რომელიც შემცირებულია ნებისმიერი დაგროვილი ამორტიზაციისა და ნებისმიერი დაგროვილი გაუფასურების ზარალის ოდენობით.	38(63)
ინვესტიცია შვილობილ საწარმოებში	ა) თვითღირებულებით, ბ) კაპიტალ-მეთოდით, ან გ) რეალური ღირებულებით, გაყიდვაზე ან სხვა გასვლაზე გაწეული გარიგების დანახარჯების გამოქვითვის გარეშე.	27(29) 39 (69)
ინვესტიცია მეკავშირე საწარმოებში	ა) თვითღირებულებით, ბ) კაპიტალ-მეთოდით, გ) რეალური ღირებულებით, გაყიდვაზე ან სხვა გასვლაზე გაწეული გარიგების დანახარჯების გამოქვითვის გარეშე.	28(12) 39(69)
სხვა გრძელვადიანი ინვესტიციები	ა) თვითღირებულებით, ბ) გადაფასებული თანხით, გ) საბაზრო წილობრივი ფასიანი ქაღალდების დროს, თვითღირებულებასა და საპორტფელო საფუძველზე დადგენილ საბაზრო ღირებულებას შორის უმცირესი თანხით.	25(23)
მიმდინარე აქტივები		
სასაქონლო მატერიალური ფასეულობა	თვითღირებულებასა და ნეტო სარეალიზაციო ღირებულებას შორის უმცირესი თანხით	2(6)
სავაჭრო მოთხოვნები	პირვენდელი ღირებულების ნაშთით, საექვო მოთხოვნების გამოკლებით	სტუქტ. საფუძვ. (89-90)
სხვა მოთხოვნები	პირვანდელი ღირებულებით	
მოკლევადიანი ინვესტიცია	ა) საბაზრო ღირებულებით, ბ) საბაზრო ღირებულებასა და ინვესტიციის თვითღირებულებას შორის უმცირესი თანხით.	25(19) 27(30) 39(69)
ინვესტიცია შვილობილ საწარმოებში	ა) თვითღირებულებით, ბ) წილობრივი მეთოდით, გ) რეალური ღირებულებით. ა) თვითღირებულებით,	28(14)

ინვესტიცია მეკავშირე საწარმოებში	ბ) კაპიტალ-მეთოდით, გ) რეალური ღირებულებით.	39(69)
გრძელვადიანი ვალდებულებები		
სესხები	მიმდინარე ღირებულებებით.	37(36)
საპენსიო ანარი-ცხები	იმ დანახარჯების საუკეთესო შეფასებით, რომელიც საჭიროა მიმდინარე მოვალეობის შესასრულებლად ბალანსის შედგენის თარიღისათვის (დასაშვებია დისკონტირება)	
მოკლევადიანი ვალდებულებები		
სავაჭრო ვალდებულებები	მიმდინარე ღირებულებებით.	37(36)
მოკლევადიანი სესხები	მიმდინარე ღირებულებებით.	
საგარანტიო ანარიცხები	იმ დანახარჯების საუკეთესო შეფასებით, რომელიც საჭიროა მიმდინარე მოვალეობის შესასრულებლად ბალანსის შედგენის თარიღისათვის.	

ბალანსის წარსადგენად მომზადებისათვის აუცილებელია შემდეგი პროცედურების გავლა:

1. ბალანსის შედგენის თარიღამდე მომხდარი ოპერაციებიდან გამომდინარე, ბუღალტრულ ანგარიშებზე ნაშთების დაზუსტება.
2. საბალანსო ნაშთების ბუღალტრული შეფასება ბალანსში ასახვის მიზნით.
3. საცდელი ბალანსის შედგენა.
4. ანგარიშების დახურვისა და დასკვნითი ოპერაციების მუხლობრივი გატარება.
5. საბალანსო ნაშთების აგრეგირება და ბალანსის მუხლების ჩამოყალიბება.
6. შენიშვნების მომზადება აგრეგირებული მუხლების ინფორმაციის გასახსნელად.
7. ახსნა-განმარტებითი შენიშვნების ჩამოყალიბება.

ბუღალტრული ბალანსი, გარდა იმისა, რომ აქტივების, ვალდებულებებისა და საკუთარი კაპიტალის, წინა საანგარიშგებო პერიოდთან შედარებით, ცვლილების შესწავლის საშუალებას იძლევა, იგი იმავდროულად საწარმოს ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის წარმოების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან და აუცილებელ საინფორმაციო წყაროდ გვევლინება.

6.2 კორპორაციის რესურსების: საბრუნავი და გრძელვადიანი აქტივების ანალიზი

ბუღალტრული ბალანსის მახასიათებლები, როგორც ზემოთ აღინიშნა, წარმოადგენენ კორპორაციის ფინანსური ანგარიშგებების შედგენის საფუძვლებს.

კორპორაციის **ვალდებულებები** (Liabilities) განიხილება, როგორც აქტივების შესაძენი, სხვა იურიდიული და ფიზიკური პირებისაგან დროებით ნასესხები წყაროები.

აქტივები (accets- არის მისი რესურსები, რომლებმაც მომავალში საწარმოს სარგებელი უნდა მოუტანოს. კორპორაციის აქტივები მის საკუთრებას უნდა წარმოადგენდეს და ადრე შეძენილი უნდა იყოს (შემდენის სტადიაში არ უნდა იმყოფებოდეს).

საკუთარი კაპიტალი (Stocholders eccuits) განიხილება როგორც აქტივების ნაშთი, მისგან ყველა ვალდებულებების ჯამის გამოქვითვის შემდეგ. ზოგჯერ საკუთარ კაპიტალს სუფთა (ანუ ვალდებულებებისაგან განთავისუფლებული) აქტივებს უწოდებენ. საკუთარი კაპიტალი საწარმოს მფლობელის ინვესტიციებისაგან და სამეურნეო საქმიანობის შედეგად მიღებული და საწარმოსათვის დატოვებული (რეინვესტირებული) მოგების სიდიდისაგან შედგება.

შემოსავლები (Income) თავისთავად კორპორაციის აქტივების ნაზარდს წარმოადგენს, რომლებიც ძირითადად წარმოებისა და საწარმოს ძირითადი საქმიანობის ჩარჩოებში საქონლის და მომსახურების მიწოდებით არის გაპირობებული. კომპანიამ შეიძლება შემოსავლები ასევე საინვესტიციო საქმიანობიდანაც, როგორც აქტივების ფლობისა და გაყიდვის შედეგი მიიღოს.

დანახარჯები, ხარჯები, გასავალი (expences) თავისთავად აქტივების შემცირებას, ან ვალდებულებების (პასივების) გადიდებას, ან კორპორაციის საქმიანობის ჩარჩოებში წარმოების, საქონლისა და მომსახურების მიწოდების შედეგად ერთისა და მეორის შეხამებას წარმოადგენს.

კორპორაციის დაგროვილი შემოსავლები (retained earnings) დროის განმავლობაში _ არის მოცემული პერიოდისათვის მის შემოსავლებსა და ამ შემოსავლების მიღების გამომწვევი ხარჯებს შორის სხვაობა.

ზემოთ მოყვანილი განსაზღვრება ბუღალტრული ბალანსისა და შემოსავლების შესახებ ანგარიშგების მომზადებისათვის საკვანძოს წარმოადგენს.

ზოგადად, ბუღალტრული ბალანსი ორი ნაწილისაგან _ **აქტივისაგან** და **პასივისაგან** შედგება. **აქტივი** საწარმოს ეკონომიკურ რესურსებზე მიუთითებს, რომლებმაც სამეურნეო საქმიანობის შედეგად მოგება უნდა მოიტანოს. ბალანსის **პასივი** აღნიშნულ ეკონომიკურ რესურსებზე საკუთრების უფლებას ასახავს და იგი საკუთარი კაპიტალისა და ვალდებულებებისაგან შედგება, რომლებიც კორპორაციას კრედიტორების წინაშე გააჩნია. ბალანსი შეიძლება ორი ნიშნით _ აქტივების ლიკვიდურობის გადიდების, ან შემცირების ხარისხის მიხედვით აიგოს.

დასავლეთის ქვეყნებში ბალანსის მუხლების დაჯგუფების უფრო მეტად გავრცელებულ ფორმას შემდეგი სახე წარმოადგენს _ იხილეთ ბუღალტრული ბალანსი ცხ. 6.1.

ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ბალანსის ძირითადი მუხლების განთავსების ფორმატი დიდ როლს არ ასრულებს, უფრო მნიშვნელოვანს თითოეული **მუხლის შინაარსის სწორი ინტერპრეტაცია** და ბალანსის მუხლების რაოდენობრივი მნიშვნელობების საფუძველზე სწორი დასკვნების გაკეთების შესაძლებლობა წარმოადგენს. ბუღალტრული ბალანსი ინფორმაციის ძირითად წყაროს წარმოადგენს, რომელიც კორპორაციის საქმიანობის კომპლექსურად დახასიათების შესაძლებლობას იძლევა. ამრიგად, ბალანსის ანალიზი ლიკვიდურობის, შემოსავლიანობის, აგრეთვე ცალკეული ოპერაციების გახორციელებისას რისკის ხარისხის მდგომარეობის განსაზღვრის საშუალებას წარმოადგენს. ბალანსიდან მოპოვებული ინფორმაციის საფუძველზე საკუთარი და მოზიდული სახსრების წყაროების, განსაზღვრული თარიღისათვის მათი განთავსების სტრუქტურის გამოვლენა არის შესაძლებელი.

ბუღალტრული ბალანსი

(BALANCE)

ცხრილი 6.1.

აქტივები (ASSETS)	ვალდებულებები (LIABILITIES)
ა) მიმდინარე აქტივები 1. ფულადი სახსრები და ეკვივალენტები 2. საბაზრო ფასიანი ქაღალდები 3. მისაღები ანგარიშები _ მოთხოვნები უიმედო დავალიანების კორექტირებით 4. მისაღები თამასუქები 5. სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობები: _ საქონელი, ნედლეული და მასალები _ დაუმთავრებელი წარმოება _ მზა პროდუქცია 6. ავანსირებული (წინასწარ გაწეული) ხარჯები და სხვა მიმდინარე აქტივები.	ა) მიმდინარე ვალდებულებები 1. მოკლევადიანი ვალდებულებები: _ გადასახდელი თამასუქები _ მიღებული ავანსები _ ანგარიშსწორება მომწოდებლებთან და პერსონალთან _ მოგების გადასახადი _ სხვა მოკლევადიანი ვალდებულებები 2. დარიცხული დაგროვებული ასანაზღაურებელი ხარჯები (აცვრუდ ეხპენსეს)
მიმდინარე აქტივების ჯამი (თოტალ ცურრენტ ასეტს) (1+2+3+4+5+6)	მიმდინარე ვალდებულებების ჯამი (1+2) (თოტალ ჩურრენტ ლიაბილიტიეს)
ბ) ფიქსირებული აქტივები: (Fიხედ ასეტს)	ბ) გრძელვადიანი ვალდებულებები (Lონგ-ტერმ ლიაბილიტიეს)

1. მიწა 2. შენობები და ნაგებობები 3. სამეურნეო ინვენტარი 4. (დაგროვებული ამორტიზაცია) 5. საოფისე აღჭურვილობა	1. გასანაღდებელი ობლიგაციები 2. კონვერტირებადი ვალი (გასანაღდებელი თამასუქები) 3. გრძელვადიანი საბანკო სესხები 4. სხვა გრძელვადიანი ვალდებულებები გ. გადავადებული მოგების გადასახადი (Dეფერედ ინცომე ტახ)
ფიქსირებული აქტივები ჯამი (1+2+3-4+5) (1+5)	მთლიანი ვალდებულებების ჯამი (ა+ბ+გ)
გ) გრძელვადიანი ფინანსური ინვესტიციები 1. ინვესტიციები შვილობილ კომპანიებში 2. მოთხოვნები კორპორაციის პერსონალისა და ხელმძღვანელების მიმართ 3. სხვა გრძელვადიანი ინვესტიციები დ) გუდვილი და ასხვა არამატერიალური ინვესტიციები	დ) სააქციო კაპიტალი 1. აქციები: _ პრივილეგირებული აქციები _ ჩვეულებრივი აქციები 2. საემისიო კაპიტალი 3. სავალუტო საკურსო სხვაობები 4. გაუნაწილებელი მოგება 5. (გამოსყიდული საკუთარი აქციები)
გრძელვადიანი ინვესტიციების ჯამი (ბ+გ+დ)	სააქციო კაპიტალის ჯამი (1+2+3+4-5)
მთლიანი აქტივების ჯამი (ა+ბ+გ+დ)	მთლიანი ვალდებულებებისა და კაპიტალის ჯამი (ა+ბ+გ+დ)

კომპანიის ხელში არსებულ ფასიან ქაღალდებს ასახავს, რომლებიც ადვილად მიმოიქცევა ბაზარზე. რადგანაც დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები შეიძლება სწრაფადვე გამოითხოვონ, ამიტომ ასეთი ფასიანი ქაღალდები ბაზარზე ადვილად რეალიზებადი და ფასების ცვლილებისადმი მინიმალურად დამოკიდებული უნდა იყოს. ასეთი სახის ფასიანი ქაღალდების შემენა არა გრძელვადიანი ინვესტიციებისათვის, არამედ მათი შემდგომი გაყიდვისათვის ხორციელდება. ისინი ბალანსში შეიძლება როგორც ნომინალური ღირებულებით, ასევე საბაზრო, ან შესყიდვის ფასითაც აისახოს (original cost) - და ინფლაციის გამოვლენის სფეროში კომპანიის ამოცანებზეა დამოკიდებული. როგორც წესი, საბაზრო ფასიანი ქაღალდები თავისი ნომინალური ღირებულებით აისახება (Nominal Value) ხოლო მათი საბირჟო ფასი ფრჩხილებში მიეთითება.

მოკლევადიანი ფინანსური ინვესტიციების უფრო მეტად გავრცელებული ვარიანტების რიცხვს **სახელმწიფო და მუნიციპალური სავალო ვალდებულებები** მიეკუთვნება, რომლებიც მათი ემიტენტების მიერ არა უმეტესი ერთი წლით გამოიშვება, იგი ბანკის მიერ აქცეპტირებულ თამასუქს, ანუ მისი გადახდა ბანკის მიერ არის

გარანტირებული და ისინი დეპოზიტური სერთიფიკატების სახით არის ცნობილი - იგი ასევე დროებითი საბანკო ანაბარის შესახებ მოწმობას წარმოადგენს, რომლებზეც პროცენტებიც დაირიცხება. გარდა ამისა, საბაზრო ფასიან ქაღალდებს ფიუჩერსული, ფორვარდული და ოფციონური კონტრაქტები მიეკუთვნება, რომლებიც თავისთავად **მეორადი ფინანსური ინსტრუმენტების** სპეციალურ სახეობას წარმოადგენენ და ისინი პირველადი ფინანსური ინსტრუმენტების (საწარმოს ან სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების) გაყიდვაზეა დაფუძნებული. კორპორაცია საბაზრო ფასიანი ქაღალდების შეძენას დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების უფრო მეტად რაციონალურად გამოყენების მიზნით ახორციელებს. შემდგომ მის მიზანს აღნიშნული ფასიანი ქაღალდების სარგებლიანად გაყიდვა, ან მათი დაფარვის მომენტის ლოდინი წარმოადგენს, რათა დავალიანების ძირითადი ნაწილი და პროცენტული სარგებელი იყოს მიღებული

3. ანგარიშები მისაღები მოიცავს დავალიანებას გადატვირთულ პროდუქციაზე და გაწეულ მომსახურებაზე. აღნიშნულ მუხლზე აისახება თანხები, რომლებიც დამკვეთის მიერ ჯერ ანაზღაურებული არ არის და საქონელი გადასახადის მიღებამდე არის გაგზავნილი. მყიდველებისათვის საქონლის გადასახდელად, როგორც წესი, გარკვეული დრო არის დადგენილი. **დებიტორული დავალიანება** იურიდიულ და ფიზიკური პირების საწარმოსადმი დავალიანების ამსახველია.

„დებიტორული დავალიანების,, მუხლში შეიძლება „უიმედოდ დავალიანებაზე შესწორების,, ქვემუხლიც წარმოიშვას აღნიშნული ქვემუხლი დებიტორული დავალიანების იმ ნაწილს ასახავს, რომლის გადახდა მევალის მიერ შეუძლებელი გახდა მისი გადახდისუუნარობის გამო. აღნიშნული თანხა შემდგომში ქვეყანაში დადგენილი წესების თანახმად „დანახარჯებზე ჩამოიწერება“.

დებიტორული დავალიანების თანხას ასახავს, როგორც წესი, **ორი ფაქტორი:**

□ კორპორაციის საქმიანობის აქტიურობის დონეს _ რამდენად დიდია გაყიდვების მოცულობა, ჩვეულებრივ, იმდენად მეტია დებიტორული დავალიანების მოცულობა,

□ კორპორაციის დამოკიდებულებას თავისი კლიენტებისადმი _ კლიენტების შენარჩუნებისა და ახლების მოზიდვის მიზნით რამდენად მეტ განვადებას გაახორციელებს იგი მათთვის, იმდენად მეტი იქნება დებიტორული დავალიანების მოცულობა.

აღნიშნულ საკითხში რიგი ფაქტორების გარკვევა არის საჭირო: გაანალიზირებულია თუ არა ბრუნვები და ანგარიშების დაბრუნება დებიტორების მიხედვით? მნიშვნელოვანია ანგარიშების კონცენტრაცია _ თუ რამდენად დანაწილებულია დებიტორული დავალიანება? ხომ არ არის არაპროპორციულად დიდი კონცენტრაცია დავალიანების ერთ ან ორ დებიტორზე? არის თუ არა დებიტორებს შორის შვილობილი, ან ცუდი ფინანსური მდგომარეობის მქონე ფირმები? დებიტორული დავალიანება გაანალიზებულია თუ არა დამოუკიდებელი აუდიტორის მიერ?

3. თამასუქები მისაღები _ თავისი არსით დებიტორული დავალიანების ნაირსახეობას წარმოადგენს, მაგრამ იგი გადახდის განვადების გახორციელების ფორმით განსხვავდება და რომელსაც თამასუქის ფორმა აქვს. თამასუქის უფრო მეტად

მნიშვნელოვან მახასიათებლებს წმოდგენს: 1) მოქმედების ვადა, 2) სესხის თანხა და 3) საპროცენტო განაკვეთი. თამასუქის ვადა დგინდება უშუალოდ თამასუქის გამოწერისას დღეებში ან თვეებში, ანუ თამასუქის დაფარვის (სესხის თანხის გადახდის) თარიღი მიეთითება, და მაშინ თამასუქის ვადა გამოწერის თარიღისა და დაფარვის თარიღის შედარების გზით გაიანგარიშება. სესხით თანხის სიდიდე თამასუქის გამოწერაში მონაწილე მხარეთა ურთიერთ შეთანხმების საფუძველზე დგინდება და თამასუქის წინა მხარეზე ჩაიწერება. სესხის თანხის სიდიდე საქონლის მოცულობის ან მომსახურების იმ მოცულობით განისაზღვრება, რომელიც თამასუქის გადაცემაზე ხორციელდება. პროცენტები თამასუქზე _ არის სესხის საფასური ან კრედიტის მიწოდებაზე საზღაური. პროცენტების გაანგარიშება შემდეგი სახის მარტივი ფორმულით ხორციელდება:

$$\text{პროცენტი} = \text{სესხის მოცულობა} \times \text{საპროცენტო განაკვეთი} \times \text{თამასუქის ვადაზე.}$$

ამასთან, უნდა გაითვალისწინონ, რომ პროცენტული განაკვეთი ჩვეულებრივ, წლიურზე გაანგარიშებით დგინდება, ხოლო თამასუქის ვადა დღეებში ან თვეებში მიეთითება. ამიტომ საჭიროა შესაბამისი გადაანგარიშება. მაგალითად, თამასუქი 6 თვით იყო გაცემული, სესხის მოცულობა 10000 დოლარს, ხოლო წლიური საპროცენტო განაკვეთი _ 10% შეადგენს. ამ შემთხვევაში პროცენტული გადასახადის თანხა შეადგენს: $10\ 000 \times 0,1 \times (6/12) = 500$ დოლარს. ამრიგად, თამასუქის დაფარვის თარიღისათვის გადასახდელი თანხა $(10000 + 500) = 10500$ დოლარის ტოლი იქნება. საწარმო აღნიშნულ ორ კომპონენტს აღრიცხავს: სესხის ძირითადი თანხა უშუალოდ ფულად ანგარიშს დაემატება; პროცენტული თანხა კი _ შემოსავლების შესახებ ანგარიშებაში უნდა აისახოს, როგორც საწარმოს დამატებითი შემოსავალი (რათა სწორად დაბეგვროს), ხოლო შემდეგ კი იგი ფულად ანგარიშს დაემატება.

არსებობს ასევე ე.წ. დისკონტური თამასუქები. დისკონტური თამასუქის გამოწერისას პროცენტები არ მიეთითება, არამედ მხოლოდ იმ თანხის მოცულობა მიეთითება, რომელიც თამასუქის მიმღებზე იქნება გამოწერილი. შესაბამისად, საქონლის ან მომსახურების ღირებულება (ანუ თანხა, რომელსაც თამასუქის გამომწერი პირი მიიღებს) იმ თანხაზე ნაკლები იქნება, რომელიც თამასუქის მიმღებზე იქნება გაცემული.

დასავლეთის ქვეყნებში თამასუქის აღრიცხვის, ანუ დისკონტირების პრაქტიკა ფართოდ არის გავრცელებული. აღნიშნული პრაქტიკის თანახმად, ბანკს შეუძლია თამასუქი ჯერ კიდევ მისი დაფარვის ვადის დადგომამდე გამოისყიდოს, რომ თვითონ გახდეს თამასუქის მიმღები. ამასთან ბანკი თამასუქს შეღავათით (დისკონტით) იძენს, ხოლო თამასუქის დაფარვის მომენტისათვის მთლიან (სრულ) თანხას ღებულობს. მაგალითად, თამასუქი ბანკის მიერ 15%-იანი განაკვეთით არის დაფიქსირებული, როდესაც მისი ვადის დასრულებამდე 30 დღეა დარჩენილი. დისკონტის თანხა თამასუქზე ტოლი იქნება: $10500 \times 0,15 \times (30/365) = 129$ დოლარს. აქედან გამომდინარე საწარმო $(10500 - 129) = 10371$ დოლარს მიიღებს

5. სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობები (Inventories) საწარმოს ერთ-ერთ მეტად მნიშვნელოვან აქტივს და მისი ამონაგების ერთ-ერთ წყაროს წარმოადგენს. სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების ქვეშ საწარმოს ისეთი სახის აქტივები გაიგება, რომლებიც ერთი წლის განმავლობაში იქნება გაყიდული, ან საწარმოს პროდუქციის დამზადებისა და რეალიზაციის მიზნით იქნება გამოყენებული. სავაჭრო ფირმებისათვის სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობები _ არის სასაქონლო მარაგები, სამეწარმეო საწარმოებში სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობები, ჩვეულებრივ, შემდეგი ჯგუფებისაგან შედგება:

- ☐ ნედლეულისა და მასალების
- ☐ დაუმთავრებელი (საწყისი) მოცულობა საწარმოებში
- ☐ მზა პროდუქციის
- ☐ მზა პროდუქციისა, რომელიც რეალიზაციას ელოდება

სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების **ღირებულების** უფრო მეტად გავრცელებულ მეთოდს _ **თვითღირებულებით (cost)** ან საბაზრო ღირებულებით (მარკეტ) განსაზღვრა წარმოადგენს, იმაზე დამოკიდებულებით, თუ რომელი სიდიდეა უფრო ნაკლები. თუ საქონელი თვითღირებულებით არის შეფასებული, მაშინ ბალანსში მითითებული სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობები შემცირებულს წარმოადგენენ. თვითღირებულება, ამავდროულად, შეიძლება მზა პროდუქციის სასაწყობო (შენახვის) დანახარჯებს და მისი სამომავლოდ რეალიზაციასთან დაკავშირებულ დანახარჯებს არ ასახავდეს. ამავდროულად, მზა პროდუქციის არა თავისდროულად რეალიზაციის შემთხვევაში, იგი შეიძლება არა მარტო საბაზრო ღირებულებაზე ნაკლები, არამედ **თვითღირებულებაზე ნაკლებადაც გაიყიდოს.**

შემდგომში სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობები მთლიანობაში იქნება განხილული, ხოლო სპეციფიკაცია კი _ საჭიროების მიხედვით იქნება გაკეთებული.

სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების დახასიათებისას შემდეგ სამი საკვანძო საკითხი უნდა განიხილებოდეს:

- ☐ მარაგების აღრიცხვის პრობლემა,
- ☐ მარაგების შეფასების პრობლემა,
- ☐ მარაგების ანგარიშგებაში ასახვის პრობლემა.

საერთო შემთხვევაში მზა პროდუქციის თვითღირებულების ცნებაში ჩაირთვება შრომის პირდაპირი დანახარჯები, მასალების პირდაპირი დანახარჯები და საწარმოო ზედნადები ხარჯები. საერთო და ადმინისტრაციული ხარჯები, საქონლის გაყიდვასთან დაკავშირებული დანახარჯები, რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებაში კი არ ჩაირთვება, არამედ ცალკე სტროფის სახით ჩაიწერება.

სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების აღრიცხვის ორი შესაძლო ხერხი არსებობს:

□ მარაგების მუდმივად აღრიცხვის სისტემა, როდესაც ყველა შეძენა პირდაპირ სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების ანგარიშზე ჩაიწერება, ხოლო მათი გაყიდვა კი – მზა პროდუქციის თვითღირებულებაში ჩაირთვება,

□ მარაგების პერიოდულად აღრიცხვის სისტემა, რომლის დროსაც ბალანსის სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების მუხლი გარკვეული პერიოდის (თვის) განმავლობაში უცვლელი რჩება, ხოლო ყველა შეძენა კი – „შემენის„ ცალკე ანგარიშზე აისახება; საბოლოო მარაგების სიდიდე ფიზიკური „ინვენტარიზაციის„ გზით განისაზღვრება,

ხოლო რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება კი – პერიოდის ბოლოსათვის შემდეგი ფორმულით გაიანგარიშება:

რეალიზებული. პროდუქციის

თვითღირებულება = საწყისი მარაგები + შესყიდვები – საბოლოო მარაგები.

პრინციპულად ორივე სისტემას მზა პროდუქციის თვითღირებულების ერთი და იგივე შედეგი გააჩნია. ამავე დროს პრაქტიკაში შედეგები შეიძლება ურთიერთთანხვედრიც არ იყოს სხვადასხვა მიზეზების გამო, მაგალითად მარაგების გაფუჭების ან უკმარისობის შემთხვევებში.

6. ავანსირებული ხარჯები (Prepaid expenses) და სხვა მიმდინარე აქტივები (ოტჰერ ცურრენტ ასეტს) – ისეთი აქტივებია, რომლებიც გახარჯულ სახსრებს ასახავენ, რომლისაგან სარგებელი ბალანსის შედგენის თარიღიდან ერთი წლის განმავლობაში იქნება მიღებული. აღნიშნულ ხარჯებს მიეკუთვნება ავანსად გადახდილი მომსახურება, ერთი წლით წინასწარ გადახდილი იჯარა სადაზღვევო პოლისები და ა.შ. წინასწარ გადახდილი ხარჯები, როგორც თვითღირებულების კომპონენტი, შესაბამისი პერიოდის ხარჯებში ჩამოიწერება. მაგალითად, საწარმოს შესაძლებლობა გაუჩნდა 36000 დოლარის ოდენობის შენობის იჯარის გადასახადი ერთი წლით ადრე გადაიხადოს. ამასთან, ყოველ თვეს 3000 დოლარი გაყიდული საქონლის თვითღირებულებაში უნდა ჩაირთოს, ხოლო ბალანსის აღნიშნული მუხლის სიდიდე კი – თითოეული თვე 3000 დოლარით შემცირდება. აღნიშნული „მიმდინარე აქტივები„ განყოფილებაში ბოლო მუხლს წარმოადგენს.

კორპორაციის ფიქსირებული აქტივები (fixed assets) – აღნიშნულ განყოფილებას კორპორაციის ბუღალტრულ ბალანსში უფრო ხშირად „საკუთრებას„ , ფაბრიკას და მოწყობილობას უწოდებენ. კორპორაციის ფიქსირებული კაპიტალი მოიცავს: მიწასშენობას და ნაგებობას, მანქანა და მოწყობილობებს, სამეურნეო ინვენტარსსაავტომობილო და სატვირთო ტრანსპორტს, საოფისე მოწყობილობასდა ა.შ.

თავისი არსით, ყველა ძირითადი საშუალებები თავისთავად საწარმოს გრძელვადიან ინვესტიციებს წარმოადგენენ ფასეულობებში, რომლებიც მათ მომავალში მოგებას მოუტანს. განვიხილოთ მათი თითოეული შემადგენელი ცალ-ცალკე.

მატერიალური აქტივების დახასიათებისათვის მხედველობაში შემდეგი სამი ნიშან-თვისება მიიღება:

- შეძენის მიზანი _ რომელიც კომპანიის ფუნქციონირების ნორმალურ პროცესში და არა შემდგომი გაყიდვისათვის გამოყენებას ითვალისწინებს,
- გამოყენების ვადის ხანგრძლივობა _ რომელიც ერთ წელზე მეტ პერიოდს შეადგენს მათი ღირებულების (ცვეთის გაანგარიშებით) აღნიშნული პერიოდის განმავლობაში განაწილებით,
- მატერიალური (ფიზიკური) ფორმის არსებობა არამატერიალური აქტივებისაგან განსხვავებით.

კორპორაციის ძირითადი მატერიალური აქტივების საბაზისო შემადგენელს მიწა, შენობა და ნაგებობები, მანქანები და მოწყობილობა წარმოადგენენ. ყველა სახსრებზე, გარდა მიწისა, დაირიცხება ცვეთა (ამორტიზაცია), რომელიც ინგლისურ ენაში „დეპრეციატიონ“-ის ტერმინით არის ცნობილი. ზოგიერთ შემთხვევაში კორპორაციას შეიძლება ბუნებრივი რესურსებიც მიეკუთვნებოდეს, რომლებიც საწარმოს ნორმალური მუშაობის პროცესში გამოიყენება. მატერიალური აქტივების აღნიშნული სახეობა ასევე ცვეთის დარიცხვას ექვემდებარება, რომელიც „დეპლეტიონ“-ის ტერმინით არის ცნობილი. უნდა აღინიშნოს, რომ ტერმინი „ამორტიზაცია“, რომელიც ჩვენს პრაქტიკაში ნებისმიერი ცვეთის სახეობისათვის გამოიყენება, დასავლეთის აღრიცხვაში იგი მხოლოდ არამატერიალური აქტივების ცვეთის აღსანიშნავად გამოიყენება.

ფიქსირებული აქტივების შეძენა ნაღდის გადახდის მეშვეობით (ან გარკვეული დროით კრედიტორული დავალიანების წარმოქმნით) ხორციელდება. გაყიდვისას უკუ ფულადი ნაკადი წარმოიშობა. ნებისმიერ შემთხვევაში ძირითადი საშუალებების ღირებულების შემცირება და გადიდება ფულადი სახსრების ტოლი სიდიდით ცვლილებისაკენ ან გრძელვადიანი კრედიტორული დავალიანების შესაბამისი გადიდებისაკენ მიყვავართ.

ფიქსირებული აქტივები ძირითადად შეიძინება საწარმოს საქმიანობის მხარდაჭერის მიზნით. ამიტომ მათი ღირებულება თანდათანობით ამორტიზაციის სახით რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებაში ჩაირთვება. კორპორაციების უმეტესობა ძირითადი საშუალებების მუხლში მათ საწყის ღირებულებას ასახავენ დაგროვებული ამორტიზაციის გამოკლებით. აღნიშნული ძირითადი საშუალებების შეფასების ყველაზე მეტად გავრცელებულ მეთოდს წარმოადგენს _ **საწყისი ღირებულება მინუს დაგროვებული (აკუმულირებული) ამორტიზაცია (დეპრეციატიონ ლესს)**. ამიტომ ბალანსის მიხედვით ძირითადი საშუალებების სიდიდე მისი აღნიშნული მომენტისათვის საბაზრო ღირებულებით, ან მომავალში აღდგენითი ღირებულებით ასახვის მიზნით არ გამოიყენება. ძირითადი საწარმოო საშუალებებისა და მოწყობილობების შეცვლაზე გაწეული დანახარჯები შეიძლება ამ მიზნებისათვის დაგეგმილ დანახარჯებზე მნიშვნელოვნად მეტი იყოს.

სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების ანგარიშგებაში ასახვის პრობლემაა, როგორ უნდა ჩაიწეროს ბალანსში სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობების ნაშთების

ღირებულება. შესაძლო ალტერნატივების სახით საბაზრო და „ისტორიული“ ღირებულებები განიხილება. საქმე იმაშია, რომ სხვადასხვა მიზეზით სასაქონლო პროდუქციის მარაგების საბაზრო ღირებულება თვითღირებულების ქვემოთაც კი შეიძლება დაიწიოს. აღნიშნულ შემთხვევაში პოტენციური ზარალი წარმოიშობა, რომელიც მოცემულ პერიოდში მარაგების, მათი საბაზრო ფასით უნდა ჩამოწერა უნდა აისახოს.

მარაგების თვითღირებულებასა და მათი საბაზრო ფასს შორის სხვაობა ერთ-ერთი მეთოდით შეიძლება ჩამოიწეროს: პირდაპირით და ირიბით. პირველ შემთხვევაში მარაგების საბაზრო ღირებულება უბრალოდ ბალანსში ჩაენაცვლება მათ და სხვაობა პირდაპირ ჩამოიწერება მზა პროდუქციის ღირებულებაზე. მეორე შემთხვევაში „ფასდაკლება მარაგების საბაზრო ღირებულების შემცირების შედეგად“, სპეციალური ანგარიში იქმნება, რომელიც ბალანსში „სასაქონლო-მატერიალური მარაგების,, მუხლისადმი დამატებითი სახით გამოიყენება, ხოლო მოგების შესახებ ანგარიშგებაში „ზარალი მარაგების საბაზრო ღირებულების შემცირების შედეგად,, დამატებითი ანგარიში წარმოიშობა. პირდაპირი მეთოდის გამოყენება აშშ-ში ნორმალურ პრაქტიკას წარმოადგენს, ირიბი მეთოდი კი, ჩვეულებრივ, ზარალის საკმაოდ მნიშვნელოვანი სიდიდისას გამოიყენება.

ფულადი ნაკადები, რომლებიც ძირითადი საშუალებების ამორტიზაციასთან არის დაკავშირებული, წარმოების დანახარჯებში დარიცხვის მიმართულებით მიედინება, საიდანაც „რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულების,, ანგარიშზე ჩამოიწერება, ხოლო მას, კი, თავის მხრივ, „მოგება და ზარალის,, ანგარიშისაკენ ნაკადის მიმართულება გააჩნია. გაუსაღებელი პროდუქცია „მზა პროდუქცია საწყობში,, ანგარიშზე რჩება, და აღნიშნულ ანგარიშზე ნაშთი შემდგომ საანგარიშგებო პერიოდში გადაიტანება. როდესაც აღნიშნული პროდუქცია გაიყიდება, მისი ღირებულება „რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულების,, ანგარიშზე გადაიტანება. ძირითადი საშუალებების რეალურად ანაზღაურების პროცესი ბანკში კორპორაციის ანგარიშზე ნაღდი ფულის მიღებასთან არის დაკავშირებული.

გრძელვადიანი ფინანსური ინვესტიციები (long term financial Investments) _ აქტივების სპეციფიკურ სახეობას წარმოადგენს, რომლებიც საწარმოსათვის ძირითად საწარმოო საქმიანობასთან დაუმთხვევადი მოგების მიღების შესაძლებლობას იძლევა. აღნიშნული სახეობის აქტივები მოიცავს:

- ინვესტიციები ფასიან ქაღალდებში, რომლებიც საკუთრების (პრივილეგირებული და ჩვეულებრივი აქციები) და სხვა კომპანიების სავალო ვალდებულებებისა (ობლიგაციები, გრძელვადიანი თამასუქები, ჩასადებები) და არასაბაზრო ქაღალდების (Nonmarketable Securities) ინსტრუმენტებად დაიყოფა,

- ინვესტიციები მატერიალურ არაბრუნვად საშუალებებში, რომლებიც სამეურნეო საქმიანობაში არ გამოიყენება და მათ გადაყიდვის დანიშნულება აქვთ,

- ინვესტიციები შვილობილ კომპანიებში, ფილიალებში), ერთობლივ საწარმოებში, თუ კი მათი ანგარიშგება კომპანიის და მისი სატელიტების კონსოლიდირებულ (გაერთიანებულ) ანგარიშგებაში არ შედის,

□ ინვესტიციები, რომლებიც სპეციალურ ფონდებშია გადატანილი, მაგალითად, ფულადი სახსრები, რომლებიც მომავალში ობლიგაციის დაფარვის, აქციების პაკეტის შეძენის და ა.შ. მიზნით, სესხები ფილიალებისათვის ასოციაციებში მონაწილეობისათვის (სესხები ასოციაციებისათვის და სხვა ინვესტიციებისათვის მიზნობრივი გამოყენებისათვის არის დაკონსერვირებული,

□ გრძელვადიანი კრედიტები მმართველობის წევრებისათვის და მოსამსახურეებისათვის

არამატერიალური აქტივები – დ) გუდვილი და სხვა არამატერიალური ინვესტიციები – ამ სახის აქტივებს მატერიალური გამოხატულება არ გააჩნიათ და კომპანიისათვის განსაზღვრულ ფასეულობას წარმოადგენენ.

განვიხილოთ ბალანსში არამატერიალური აქტივების სხვადასხვა სახეობების ასახვის ძირითადი თავისებურება:

1) პატენტები (Patents) – პატენტი არის ექსკლუზიური უფლება, რომელიც სახელმწიფო ორგანოს მიერ განსაზღვრული პროდუქციის წარმოებაზე ანუ სპეციფიკური პროცესის ან ტექნოლოგიების გამოყენებაზე გაიცემა. თუ კი პატენტი გამომგონებლისაგან ან მფლობელისაგან შეიძინება, მაშინ შეძენის ფასი აღნიშნული სახეობის არამატერიალური აქტივების საწყის ღირებულებაში, უფლებების იურიდიულ გაფორმებაზე დანახარჯებთან ერთად, შედის. პატენტის საწყისი ღირებულების ამორტიზირება ხორციელდება იმ პერიოდის განმავლობაში, რომელიც შეძენის კონტრაქტში არის მითითებული, ან პატენტის ფაქტიური სარგებლიანი გამოყენების პერიოდში – იმაზე დამოკიდებულებით, რომელია უფრო მოკლე, სარგებლიანად გამოყენების ვადა ხშირად უფრო მოკლეა, ტექნოლოგიის მორალურად მოძველების შედეგად და იგი პატენტშია გათვალისწინებული.

2) საავტორო უფლებები (copyright) – არის ექსკლუზიური უფლება, რომელიც მთავრობის მიერ ტექსტის მფლობელზე (ავტორზე) გაიცემა, რომლებიც სამეცნიერო_სასწავლო-მეთოდურ და ლიტერატურულ ნაწარმოებს, აგრეთვე კომპიუტერულ პროგრამებს მოიცავენ. საავტორო უფლებები ძალაშია შემქმნელის სიცოცხლის განმავლობაში პლიუს გარკვეული დრო (აშშ-ში 50 წელი), რომელიც განსაკუთრებულ უფლებას აძლევს მის მფლობელს (ან მის შთამომავლებს) კოპირებაზე, პუბლიკაციაზე, ან ობიექტის გაყიდვაზე და იგი საავტორო უფლებებით არის დაცული. საავტორო უფლებები ბალანსში მათი შეძენის ღირებულებით აისახება. საავტორო უფლების ამორტიზაციის ვადა საწარმოს მიერ დამოუკიდებლად დგინდება და, როგორც წესი, იმ პერიოდზე ნაკლებია, რომლის განმავლობაში საავტორო უფლებებს მათი მფლობელებისათვის სარგებელი მოაქვთ. რადგანაც ასეთი პერიოდის დადგენა მეტად რთულია, საწარმოების საავტორო უფლებები შესაძლო მოკლე დროის განმავლობაში ჩამოწერისაკენ მიისწრაფიან.

3) სავაჭრო მარკები (Merchandis Mark) ა სავაჭრო ნიშნები – არის დარეგისტრირებული სიმბოლოები, ნიშნები, სიტყვები და გამოთქმები, რომელიც მის მფლობელს განსაზღვრული პროდუქტის ან მომსახურების გამოყოფაზე, ან იდენტიფიცირებაზე განსაკუთრებული უფლებამოსილება გააჩნიათ. სავაჭრო მარკა, ან სავაჭრო ნიშანი საწარმოს მიერ შეიძლება დარეგისტრირდეს სახელმწიფო დაწესებულებაში, რომელიც გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მის იურიდიულ დაცვას უზრუნველყოფს.

აღნიშნული ვადა შეიძლება გახანგრძლივდეს და, აქედან გამომდინარე, საწარმოს შეიძლება სავაჭრო მარკა პრაქტიკულად განუსაზღვრელი ვადით ჰქონდეს. სავაჭრო მარკა საწარმომ შეიძლება გარკვეული პერიოდით მისი მფლობელისგან შეიძინოს. კომპანიის ბალანსში საწყისი ღირებულების სახით შემენილი ფასი და სხვა საჭირო ხარჯები აისახება, აგრეთვე დამოუკიდებელი დამუშავების შემთხვევაში ის დანახარჯები, რომლებიც სავაჭრო მარკის დაცვასთან არის დაკავშირებული – ანუ იურიდიული გაფორმებისათვის საჭირო დანახარჯები. უკანასკნელი დანახარჯი, როგორც წესი უმნიშვნელოვანესს წარმოადგენს და იგი აღნიშნული არამატერიალური აქტივის ნამდვილ ღირებულებას არ ასახავს. სავაჭრო მარკის, ან სავაჭრო ნიშნის ჩამოწერის პერიოდი მისი სარგებლიანად გამოყენების ვადით განისაზღვრება და იგი შემენის კონტრაქტში არის დაფიქსირებული.

4) საქმიანობისათვის საჭირო ლიცენზიები (Licenses), პრივილეგიები და ტექნოლოგიები – თავისთავად განსაზღვრულ უფლებას წარმოადგენენ, რომელიც ერთ კომპანიას მეორისაგან აქვს შემენილი თავისი საქმიანობის მომგებიანობის ამაღლებისათვის. ასეთი სახის არამატერიალური აქტივების დამახასიათებელ სახეობას ფრანჩაიზინგი წარმოადგენს, რომელიც განსაზღვრული საფასურის საფუძველზე მფლობელის (ფრანჩაიზერის) მიერ სხვა პირზე (ფრანჩაიზზე) გადაიცემა. ფრანჩაიზს კონტრაქტის საფუძველზე განსაზღვრული პროდუქტების გაყიდვაზე ან მომსახურების გაწევაზე, სავაჭრო მარკების ან სავაჭრო ნიშნების გამოყენებაზე, განსაზღვრული საქმიანობის გახორციელებაზე უფლება გააჩნია, როგორც წესი, შეზღუდულ ტერიტორიულ რეგიონში, სადაც იგი ფრანჩაიზერის სახელს იყენებს. სხვა სიტყვებით, ფრანჩაიზერმა ორიგინალური ტექნოლოგია, ან პროდუქტი დაამუშავა, დაიცვა ისინი პატენტით, საავტორო უფლებით ან სავაჭრო ნიშნით, ხოლო შემდგომ კი – აღნიშნული იდეის ან პროდუქტის გამოყენებაზე უფლებას სხვა საწარმოზე ყიდის. ამ უკანასკნელს, საწყისი გადასახადის გარდა, ყოველწლიურად ასეთი უფლების გამოყენებაზე განსაზღვრული ოდენობის ფული შეაქვს.

პრივილეგიის კიდევ ერთ სახეობას – **ლიცენზია** წარმოადგენს, რომელიც სამთავრობო ან მუნიციპალური ორგანოს მიერ გაიცემა და საწარმოს გარკვეული საფასურის საფუძველზე საზოგადოებრივი ფასეულობების დროებით ფლობაზე (მიწის, სატელეფონო ან ელექტრო ხაზების, საქალაქო სატრანსპორტო მარშრუტების და ა.შ.) უფლება გააჩნია.

5) დანახარჯები გამოკვლევებზე და დამუშავებებზე – შესაბამისი პერიოდის ხარჯებზე გადაიტანება ან მისი კაპიტალიზაცია ხდება, ანუ ისინი კვალიფიცირდება როგორც არამატერიალური აქტივები, და რომლებიც შემდგომში სასარგებლოდ გამოყენების პერიოდის განმავლობაში ამორტიზირდება. **წესისამებრ**, საწარმოო თვითონ ადგენს იმ ზღვარს, რომლის ქვემოთ დანახარჯები მიმდინარე ხარჯების სახით სამეცნიერო-კვლევით და კონსტრუქციულ დამუშავების დანახარჯებში აისახება.

6) გადადებული ხარჯები (deferred Charges) როგორც წესი, ჯერჯერობით არ გაწეული ხარჯების დანახარჯებს მოიცავს და რომლისაგან ეფექტი მომავალში იქნება მიღებული, ან ხარჯები სამომავლოდ უნდა განაწილდეს. გადადებული ხარჯების სახით შეიძლება გამოიყოს: არამორტიზირებული ფასდაკლება ობლიგაციებზე, ხარჯები წარმოების განვითარებაზე, ორგანიზაციული ხარჯები საწარმოს ადგილმდებარეობის

ცვლილებასთან დაკავშირებით, ხარჯები, რომლებიც საწარმოს დაფუძნებისას გაწეული ხარჯები და სხვა. თავისი არსით ყველა არამატერიალური აქტივები განვადებულ ხარჯებს წარმოადგენენ და ბალანსის სპეციალურ მუხლად მისი გამოყოფა იმით არის გაპირობებული, რომ დანარჩენ მუხლებში გაუთვალისწინებელი არამატერიალური აქტივების მუხლი უნდა მიეკუთვნოს. ხარჯები უნდა განვასხვავოთ ავანსირებული (წინასწარ გადახდილი) ხარჯებისაგან (Prepaid expenses) - ისეთებისაგან, როგორებიცაა: სადაზღვევო გადახდები, გამოუყენებელი მარაგები და ა.შ., რომლებიც მთლიანად ავანსის სახით ფაქტიურ ფულად ხარჯებს წარმოადგენენ, მაგრამ სრულად გახორციელებული არ არის, ამიტომ მხოლოდ ნაწილი შეიძლება საწარმოო საქმიანობაზე იქნეს გადატანილი.

7) გუდვილი (Goodwill) - ფართო გაგებით უპირატესობას ნიშნავს, რომელთაც კომპანია უკვე არსებული საწარმოს შეძენისას ღებულობს. აღნიშნული უპირატესობა შეიძლება დაკავშირებული იყოს მუდმივი კლიენტურის არსებობასთან, მომგებიან გეოგრაფიულ მდგომარეობასთან, მენეჯერების კვალიფიცირებულ გუნდთან და ა.შ. **გუდვილი შეძენის მომენტში წარმოიშობა** და იგი მხოლოდ მყიდველის ბალანსში აისახება, როგორც სხვაობა შეძენის ფასსა (საწარმოს ღირებულება მთლიანობაში) და მისი ცალკეული აქტივების თანხას შორის ვალდებულებების გამოკლებით. გუდვილის სიდიდის გაანგარიშება, თავისთავად, ცნობილი **პრობლემაა**, ვინაიდან ცალკეული აქტივების ღირებულების სახით, როგორც წესი, მათი **საბაზრო** (და არა საბალანსო) ღირებულება გამოიყენება. ეს უკანასკნელი **სპეციალური აუდიტორული შეფასების**, დამოუკიდებელი საექსპერტო დასკვნის, ან სხვა ხერხის შეიძლება განისაზღვროს.

როგორც ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, არამატერიალური აქტივების ჩამონათვალი საკმაოდ დიდია. გარდა ამისა, არამატერიალურ აქტივებს ხშირად ზოგიერთი სახის პრობლემამდეც მივყავართ. **არამატერიალური აქტივების აღრიცხვისას, ისევე როგორც მატერიალური აქტივების შემთხვევაშიც, ძირითად პრობლემურ საკითხს საწყისი ღირებულების განსაზღვრა, სასარგებლო გამოყენების ვადა და ამორტიზაციის დარიცხვის ხერხი წარმოადგენს.**

არამატერიალური აქტივების საწყისი ღირებულება მათი შეძენის ღირებულების ტოლია, რომელსაც იურიდიულ გაფორმებაზე დანახარჯები და სხვა ხარჯები დაემატება. არის შემთხვევები, როდესაც არამატერიალური აქტივები ახალი აქციების გამოშვების სანაცვლოდ შეიძინება. ამ შემთხვევაში მათი ღირებულება გამოშვებული აქციის პაკეტის საბაზრო ღირებულებით ფასდება. “Goodwill” ხშირად არამატერიალური აქტივების მნიშვნელოვან მუხლს წარმოადგენს. რადგანაც ბალანსის აღნიშნული მუხლი თვით კორპორაციაში გარედან მრავალჯერადი შეძენების ხარჯზე ფორმირდება, ამიტომ მისი დაფიქსირება მხოლოდ თვით კორპორაციის შეძენისას არის შესაძლებელი. კორპორაციის შეძენისას, მთლიანად მასზე გადახდილი თანხა მათი საბაზრო ღირებულების მიხედვით ყველა იდენტიფიცირებულ აქტივებზე ნაწილდება. არამატერიალური აქტივების ამორტიზირება ხორციელდება მათი სარგებლიანად გამოყენების ვადის განმავლობაში ღირებულების ნაწილის დანახარჯებზე პერიოდულად გადატანის გზით. მატერიალური აქტივების ცვეთისათვის მიღებული ტერმინისაგან განსხვავებით (დეპრეციატიონ), არამატერიალური აქტივების ცვეთა ამორტიზაციონ-ის ტერმინის მეშვეობით აღინიშნება. არამატერიალური აქტივების ამორტიზაციი, **როგორც წესი, სწორხაზოვანი მეთოდით**

იწარმოება, ანუ სარგებლიანად გამოყენების მთლიანი ვადის განმავლობაში ტოლი წილით ხორციელდება. არამატერიალური აქტივების სარგებლიანად გამოყენების ვადა თვით საწარმოს მიერ დამოუკიდებლად დგინდება, მაგრამ, ამერიკული სტანდარტების თანახმად იგი 40 წელს არ უნდა აღემატებოდეს. სხვა ქვეყნებში ზედა ზღვარი შეიძლება მნიშვნელოვნად დაბალიც კი იყოს. მაგალითად, ევროპული დირექტივები გუდვილის მაქსიმალურად 5 წელიწადში ჩამოწერას ითვალისწინებს.

6.3. კორპორაციის ვალდებულებები და საკუთარი კაპიტალი – დაფინანსების წყაროების ანალიზი

6.3 -1 ა) მიმდინარე ვალდებულებების მოკლე დახასიათება

მიმდინარე ვალდებულებები (ჩურრენტ Liabilities) _ ბუღალტრული ბალანსის აღნიშნული განყოფილების მუხლები მოიცავენ კორპორაციის ყველა ვალდებულებებს, რომლებიც მომავალი წლის განმავლობაში უნდა დაფაროს. კორპორაციის **მოკლევადიანი ვალდებულებები** შეიძლება ორ ქვედანაყოფად დაიყოს: მოკლევადიანი ვალდებულებები და დაგროვებული ხარჯები.

პირველი განყოფილება. მოკლევადიანი ვალდებულებები (Short term debts)

1. თამასუქები გადასახდელად (Otes Pabale) _ ამავე ანგარიშზე აისახება ორი ტიპის თამასუქების გადახდა:

- ☐ გადასახდელი სავაჭრო თამასუქები
- ☐ მოკლევადიანი სასესხო თამასუქები, ანუ გადასახდელი არასავაჭრო თამასუქები.

გადასახდელი სავაჭრო თამასუქები საქონელისა და მომსახურების შეძენისას წარმოიშობა, როდესაც გამყიდველის წინაშე ვალდებულება უბრალო თამასუქის სახით ფორმდება. უბრალო თამასუქი თავისთავად ბრუნვით საბუთს წარმოადგენს, რომელიც ფულის განსაზღვრული თანხის დასახელებულ პირზე, ან მისი ბრძანებით, ან წარმომდგენზე გადახდის ვალდებულებას ითვალისწინებს. ასეთი ვალდებულების სიდიდე, ჩვეულებრივ, თამასუქის ნომინალური თანხით განისაზღვრება და მის წინა მხარეზე ჩაიწერება. პროცენტები, თუ ისინი გამოყოფილია, იგი თავისთავად დავალიანების დამოუკიდებელ სახეობას წარმოადგენს.

მოკლევადიანი სასესხო თამასუქები ვალდებულებას წარმოადგენს, რომელიც საწარმოს ბანკისაგან, ან სხვა საკრედიტო ორგანიზაციისაგან ფულის სესხებისას წარმოიშობა. თამასუქები შეიძლება უზრუნველყოფილი (გირაოთი) და არაუზრუნველყოფილი, პროცენტიანი და დისკონტური იყოს.

2. წინასწარი გადახდა კლიენტებისაგან _ დავალიანების აღნიშნული სახეობა კლიენტებისაგან კორპორაციის მიერ გადატვირთული საქონლის, შესრულებული სამუშაოებისა და გაწეული მომსახურების საფასურის წინასწარი გადახდის შედეგად წარმოიშობა.

3. ანგარიშსწორება მომწოდებლებთან და პერსონალთან კორპორაციის კრედიტორული დავალიანების ჯამს წარმოადგენს მიღებულ საქონელზე, შესრულებულ სამუშაოზე და მომსახურებაზე, საქონლის ღირებულების გადახდამდე მიღების მიზეზით. **კრედიტორული დავალიანება** იყოფა: ნორმირებადად, რომელიც ანგარიშსწორების თავისებურებების გამო წარმოიშობა, და არანორმირებადად, რომელიც მყიდველების მიერ საანგარიშსწორებო საბუთების გადახდის ვადების დარღვევის შედეგად წარმოიქმნება. უკანასკნელ შემთხვევაში მყიდველი, მომწოდებლისაგან სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობის მიღებით და საფასურის ვადაში გადაუხდელობის შემთხვევაში, თავის ბრუნვაში ისეთ სახსრებს იყენებს, რომელიც მას არ ეკუთვნის.

4. გადასახდელი მოგების გადასახადი აისახება კორპორაციული გადასახადი მოგებაზე აღნიშნულ მუხლში ასახული გადასახდელი მოგების გადასახადი „დაგროვილი ხარჯების“ მუხლში ასახული გადასახადის მსგავსია, მაგრამ მათი განსაკუთრებული მნიშვნელობიდან გამომდინარე, აღრიცხვაში ისინი ცალკეა ასახული.

5. დანარჩენი მოკლევადიანი დავალიანება – აღნიშნულ ანგარიშზე აისახება დავალიანება შვილობილ საწარმოებზე სოციალურ უზრუნველყოფაზე გადასახადი და გადახდები, დანარჩენ დავალიანებას გრძელვადიანი ვალის მიმდინარე ნაწილი მიეკუთვნება, რომელიც საწარმოს ბალანსში აისახება, თუ მან ობლიგაციების ემიტირება გაახორციელა, ან გრძელვადიანი საბანკო კრედიტი გააჩნია. ვალის ის ნაწილი, რომელიც ბალანსის შედგენის მომენტიდან წლის განმავლობაში უნდა დაიფაროს, მოკლევადიან ვალდებულებებში აისახავს.

მეორე განყოფილება. დაგროვებული ხარჯები – ამ ანგარიშზე აისახება ხარჯები, რომლებიც მოცემულ პერიოდში გაწეულია (დარიცხულია), მაგრამ მოცემული პერიოდის დასრულებამდე გადახდილი არ არის. აღნიშნული მუხლი აერთიანებს დარიცხულ, მაგრამ ჯერ გადაუხდელ შრომის ანაზღაურებას სადაზღვევო შენატანებს; რეზერვებს შვებულების, ბონუსების, საპენსიო და სხვა ვალდებულებების გადახდასთან დაკავშირებით დარიცხვებს გადასახადების გადასახდელად და სხვა რეზერვებს (აღნიშნული მუხლის გამოყოფა გადახდების კალენდარული თარიღებისა და აღრიცხვის ციკლის ზღვრების შეუთავსებლობის შედეგს წარმოადგენს. მაგალითად, შრომის ანაზღაურება შეიძლება თითოეული თვის ხუთი რიცხვისათვის გაიცეს; ამავე დროს, საწარმოს ბალანსი პირველი რიცხვისათვის დგება. აღნიშნული დანახარჯები რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებაშია შეტანილი და შემოსავლების შესახებ გასული თვის მონაცემების ანგარიშგებაშია შესული. იმასთან დაკავშირებით, რომ ამ უკანასკნელი თვის შრომის ანაზღაურების ფაქტიური გადახდა ჯერ არ განხორციელებულა, ამიტომ იგი დავალიანებაში აისახება.

დარიცხული ვალდებულებების სპეციფიკურ სახეობას **პროცენტებისა და დივიდენდების გადახდასთან დაკავშირებული დავალიანება** წარმოადგენს. ყველა პროცენტი (თამასუქებზე, საბანკო სესხებზე, გრძელვადიან საბანკო კრედიტებზე, ობლიგაციებზე) სახელწოდებით „დარიცხული პროცენტების“ ერთ მუხლში იკრიბება.

დივიდენდები აქციონერებზე შეიძლება ფულით, (იშვიათ შემთხვევაში - საქონლით) ან აქციებით გაიცეს. დივიდენდები ფულის სახით – არის თანხა, რომელიც კომპანიამ

თავის აქციონერებს დირექტორთა საბჭოს გადაწყვეტილების შესაბამისად უნდა გადაუხადოს.

6.3.1-ბ) კორპორაციის გრძელვადიანი ვალდებულებები

ბ) გრძელვადიანი ვალდებულებები - კომპანიის ყველა დანარჩენი სახეობის ვალდებულებებს მოიცავს, რომლებმაც მოკლევადიან ვალდებულებებში ვერ პოვეს ასახვა.

1. გადასახდელი ობლიგაციები და სავალო ვალდებულებები – სავალო ვალდებულებებს წარმოადგენენ, რომლებსაც მსესხებელი კრედიტორს გადასცემს. გადასახდელი ობლიგაციები (ბონდს) ყველაზე უფრო გავრცელებულ სავალო ფინანსურ ინსტრუმენტს წარმოადგენს, რომელსაც კომპანიები ფულადი სახსრების მოზიდვისათვის იყენებენ. **ობლიგაცია** – არის ფასიანი ქაღალდი, რომელიც მის მფლობელს უფლებას აძლევს განსაზღვრული დროის შემდეგ მიიღოს თანხა, რომელიც ობლიგაციაშია მითითებული, ასევე, როგორც წესი, მიიღოს პროცენტები პერიოდულობის საფუძველზე. ჩვეულებრივ, ობლიგაციებს 10-დან 30 წლამდე დაფარვის ვადით უშვებენ. მათ ფიქსირებული დაფარვის ვადა და საპროცენტო განაკვეთი გააჩნიათ რომელიც ამ ვადის დადგომამდე უნდა გადაიხადონ. ობლიგაციები შეიძლება იყოს გარანტირებული და გარანტიის გარეშე. **გარანტირებული ობლიგაციები** კორპორაციის ფიქსირებული კაპიტალით არის უზრუნველყოფილი, ხოლო **გარანტიის გარეშე** კი – მხოლოდ ვალის დაბრუნების შესაძლებლობით.

გრძელვადიან თამასუქებს გადახდასთან მიმართებაში გამოშვების იგივე პირობები გააჩნიათ, როგორიც მოკლევადიანებს. თავისი არსით ისინი ასევე გრძელვადიანი ობლიგაციების ანალოგიურია, მაგრამ ობლიგაციისაგან განსხვავებით ისინი ბაზარზე არ მიმოიქცევა. **თამასუქს**, როგორც გრძელვადიანი სესხების ინსტრუმენტს, მცირე საწარმოები იყენებენ, მაშინ, როცა ობლიგაციებს უფრო მსხვილი კორპორაციები უშვებენ.

2. კონვერტირებადი ვალი (Convertible Debts)

ფასიანი ქაღალდები, როგორც წესი ობლიგაციები ან სავალო ვალდებულებები ფიზიკური აქტივებით არის უზრუნველყოფილი, რომელიც დადგენილ დღეს, ან განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში ფიქსირებული ფასებით შეიძლება კორპორაციის ჩვეულებრივ ან პრივილეგირებული აქციებში დაკონვერტირდეს.

კონვერტირებადი ობლიგაცია შეიძლება დადგენილი ფასებით კორპორაციის ჩვეულებრივი აქციების დადგენილ რაოდენობაზე გაიცვალოს. ობლიგაციების აქციებზე გადაცვლის შესაძლებლობა მათი მფლობელებისათვის კონვერტირებად ობლიგაციებზე ნაკლები პროცენტის გადახდის შესაძლებლობას იძლევა.

3. კრედიტები ბანკებისაგან (Loans from Bank)

თუ კორპორაციას ბანკის წინაშე გრძელვადიანი დავალიანება წარმოექმნება, იგი აღნიშნულ ანგარიშზე აისახება. აღნიშნულ (გრძელვადიან) ანგარიშზე ერთ წელზე მეტი დაფარვის ვადიანი საბანკო სესხები აღირიცხება. საკრედიტო კონტრაქტში მიეთითება

დავალიანების ჯამი, საპროცენტო განაკვეთი, დაფარვის ვადა და კრედიტის უზრუნველყოფის გირაო. ფიქსირებული აქტივების წრებრუნვის საფუძველზე დაკრედიტება უფრო ხანგრძლივი ვადის სესხებით არის წარმოდგენილი. ვადიანი სესხები მოწყობილობების შეძენაზე შეიძლება 20 და მეტი წლით გაიცეს. ვალის მომსახურების სქემები შეიძლება სხვადასხვა სახის იყოს, მაგრამ ყველაზე უფრო შემდეგი ორი სქემაა გავრცელებული:

- კრედიტი დავალიანების ძირითადი ნაწილის ტოლი პორციებით იფარება პროცენტების დავალიანების ჯამზე შესაბამისი პერიოდის განმავლობაში დარიცხვით,

- კრედიტი ტოლი წილით იფარება, რომელთაგან თითოეული დავალიანების თანხისა და პროცენტების ნაწილობრივ გადახდას ითვალისწინებს.

როგორც პირველ, ასევე მეორე შემთხვევებში პროცენტული გადასახადები მთლიან დანახარჯებში (თვითღირებულებაში) ჩაირთვება, მაშინ როდესაც კრედიტის ძირითადი ნაწილი მოგებაზე გადასახადის გადახდის შემდეგ საწარმოს ფულადი სახსრების ნაშთიდან გადაიხდება. მაგალითად, 20-წლიანი სესხი 24_ თვიურ გადახდას საჭიროებს. თვიური გადახდები ერთნაირი (ტოლი) არ არის. პირველი მხოლოდ პროცენტებისაგან შედგება, შემდგომები კრედიტის დაბრუნებას მოიცავს.

4. სხვა გრძელვადიანი ვალდებულებები (Other Long term Debts) აქ აისახება დავალიანება, თუ მისი დაბრუნების ვადა ერთ წელზე მეტია. ანგარიშგებაში ისინი შეიძლება ჯამური მნიშვნელობით, ან ცალკეული სტროფებით აისახოს. დავალიანება შვილობილ საწარმოებზე, პარტნიორებზე და სხვა კრედიტორებზე

გ) მოგებაზე განვადებული გადასახადი (Income Tax) დაჩქარებული ამორტიზაციის გამოყენების შედეგს წარმოადგენს, როდესაც საწარმოო, გაყიდული საქონელის თვითღირებულების გადიდებით, ამორტიზაციის დაჩქარებული ცვეთის სქემით დარიცხვით, მოგებაზე გადასახადის სიდიდეზე ახორციელებს ეკონომიას. ეკონომიას აქვს ადგილი მატერიალური საშუალებების ობიექტის ექსპლოატაციის დასაწყისიდან მხოლოდ პირველ წლებში. დროის განმავლობაში მოგებაზე განვადებული გადასახადის სიდიდე მცირდება და ობიექტის ექსპლოატაციის დასრულების მომენტში ძირითადი საშუალებები ნოლის ტოლი ხდება.

6.3-2 კორპორაციის საკუთარი კაპიტალის შემადგენლობა

დ) სააქციო კაპიტალი (Stockholders Capital)

1. აქციები (Capital Stock)

საწარმოს წესდების რეგისტრაციისას აუცილებლად უნდა მიეთითოს აქციების რაოდენობა, რომელიც ნებადართულია: აღნიშნულმა კომპანიამ გამოუშვას (ემისია), რომელიც მითითებულია, როგორც „გამოშვებისათვის ნებადართული აქციების რაოდენობა“. წესდებაში მიეთითება ერთი აქციის ნომინალის სიდიდე, ის თანხა,

რომელიც აქციის სერთიფიკატის წინა მხარეზე იქნება დაბეჭდილი. ყველა გამოშვებული აქციის ნომინალური ღირებულება თავისთავად კომპანიის **გაცხადებული კაპიტალია**. ზოგიერთ შემთხვევაში აქციები ნომინალის გარეშე გამოიშვება (ანუ ერთი აქციის ღირებულება მის სერთიფიკატზე არ მიეთითება), ხოლო ერთი აქციის ფასი კორპორაციის დირექტორის მიერ მტკიცდება.

აქციების სახეები: ჩვეულებრივი და პრივილეგირებული. **ჩვეულებრივი აქციები** (ჩომმონ სტოკც) – მის მფლობელებს კორპორაციის მართვის უმაღლეს ორგანოში – აქციონერების საერთო კრებაზე ხმის მიცემის უფლებას ანიჭებს, ასევე დივიდენდების მიღების უპირატესობას, რომლებიც მიღებული მოგების სიდიდეზე დამოკიდებულებაში დაირიცხება. დივიდენდები თავისთავად საწარმოს მოგების ნაწილს წარმოადგენენ, რომლებიც ყოველკვარტალურად, ნახევარი წლის განმავლობაში, ან წელიწადში ერთხელ შეიძლება განაწილდეს.

პრივილეგირებული აქციები (Reffered Stock) აქციის მფლობელებს, როგორც წესი, ხმის მიცემის უფლებას არ ანიჭებს, მაგრამ მათ ჩვეულებრივ აქციებთან შედარებით განსაზღვრული უპირატესობებიც გააჩნიათ. პირველ რიგში, ეს არის დივიდენდების მიღების უპირატესობა. პრივილეგირებული აქციების მფლობელები წინასწარ განსაზღვრული დივიდენდების თანხებს ჩვეულებრივი აქციების მფლობელებზე უფრო ადრე ღებულობენ. მეორე მხრივ, პრივილეგირებული დივიდენდები ფიქსირებული სიდიდის სახით, ან ნომინალიდან ფიქსირებული პროცენტის სახით დგინდება. მესამე, პრივილეგირებული აქციების აქციონერებს კორპორაციის ლიკვიდაციის შემთხვევაში ჩადებული კაპიტალის მიღების პრიორიტეტი გააჩნიათ.

პრივილეგირებული აქციები შეიძლება არაკუმულაციური და კუმულაციური იყოს. **აქციის არაკუმულაციურობა** ნიშნავს იმას, რომ თუ მიმდინარე წელს აღნიშნულ აქციებზე დივიდენდები დარიცხული არ იყო, მაშინ წლის დასრულების შემდეგ ასეთი აქციის მფლობელი დივიდენდის მიღებაზე კარგავს უფლებას. **აკუმულაციური აქციების** მფლობელი ასეთ უფლებას არ კარგავს. აღნიშნული ნიშნავს, რომ ყველა გამოუცხადებელი დივიდენდები წლიდან წლამდე გროვდება და დაგროვებული დივიდენდების მთლიანი თანხა უნდა დაიფაროს მანამდე, ვიდრე კი ჩვეულებრივ აქციებზე გამოცხადდება და გადაიხდება დივიდენდები. პრივილეგირებული აქციების კიდევ ერთ უპირატესობას ჩვეულებრივ აქციებთან შედარებით, კომპანიის აქტივებზე მისი ლიკვიდაციის შემთხვევაში, უფრო მეტ პრიორიტეტს წარმოადგენს. პრივილეგირებული აქციები კონვერტირებადი შეიძლება იყოს, რაც წინასწარ დადგენილი თანაფარდობის შესაბამისად ერთი პრივილეგირებული აქციის ჩვეულებრივი აქციის განსაზღვრულ რაოდენობაზე გაცვლის შესაძლებლობას ნიშნავს.

2. ჭარბი (საემისიო) კაპიტალი (Capital Surpluse)

ჭარბი კაპიტალი თავისთავად აქციის საბაზრო კურსსა და ინვესტორის მიერ გადახდილი ნომინალურ ღირებულებას შორის სხვაობას წარმოადგენს.

3. სავალუტო (საკურსო სხვაობა) გასწორება (Currency correction) – აღნიშნულ მუხლში უარყოფითი ან დადებითი საკურსო სხვაობა აისახება, რომელიც კონსოლიდირებული საბუღალტრო ბალანსის შედგენისას ეროვნულ ვალუტაში მიიღება. თუ ამერიკულ კორპორაციას უცხოეთში საკუთრება გააჩნია, მაშინ საერთო ბალანსის შედგენისას ფილიალების ცალკეული ბალანსები აშშ-ის დოლარებში გადაფასდება.

4. დაგროვებული მოგება (Accumulated earnings) _ აღნიშნულ ანგარიშზე წინა წლების მოგება და მიმდინარე წლის მოგება აისახება. იგი თავისთავად კორპორაციის საბალანსო მუხლებს ასახავს, სადაც შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის დადებითი სხვაობა გროვდება. მათი საერთო თანხიდან ჩვეულებრივი და პრივილეგირებული აქციების დივიდენდების თანხები გამოიქვითება. სუფთა მოგების ნაშთი წლის დასაწყისში მიღებულ გაუნაწილებელ მოგებას დაემატება (რეინვესტირდება საწარმოში) და, ასეთი სახით, პერიოდის ბოლოსათვის გაუნაწილებელი მოგების სიდიდე მიიღება.

აღნიშნული გაანგარიშება სპეციალური მოკლე ანგარიშების შინაარსს წარმოადგენს, რომელსაც გაუნაწილებელი მოგების შესახებ ანგარიშგებას უწოდებენ.

კომპანია დივიდენდებს, ჩვეულებრივ, ფულის, ან საკუთარი აქციების სახით იხდის. დივიდენდების გადახდასთან დაკავშირებული ვალდებულებები კომპანიაში მათი გამოცხადების მომენტში წარმოიშობა. დივიდენდების საკუთარ აქციების სახით გადახდა ფაქტიურად საკუთარი კაპიტალის გადანაწილებას ნიშნავს, რომელიც გაუნაწილებელი მოგების დაგროვებული ნაწილის დაბანდებულ კაპიტალში გადაყვანის გზით, ანუ **მოგების კაპიტალიზაციით ხორციელდება.** აღნიშნული, მოგების განაწილება აქციონერებს შორის უკვე არ შეიძლება. მაგრამ ასეთი გადახდები აქციონერებისათვის მომგებიანს წარმოადგენს, რამდენადაც საფონდო ბაზარზე აღნიშნული აქციების შესაძლო გაყიდვების შედეგად ისინი გადასახადით დაუბეგრავ შემოსავალს ღებულობენ.

5. აქციები, გამოსყიდული ბრუნვიდან (redeemed from turnover) _ კორპორაციის საკუთარი აქციები, რომლებიც ღია ბაზარზე შეიძინება, (აშშ-ში ჩვეულებრივ მოვლენას წარმოადგენს სხვა ქვეყნების უმეტესობიდან განსხვავებით, სადაც აღნიშნულის განხორციელება ნებადართული არ არის). ასეთი აქციები შეიძლება მიმოქცევიდან ამოიღონ, შეინახონ და კვლავ ბრუნვაში გაუშვან. იმ შემთხვევაში, როდესაც აქციები შესანახად არის ჩადებული, მათზე ხმის მიცემის უფლება არ ვრცელდება და არც დივიდენდები გადაიხდება.

პრაქტიკული მეცადინეობა NN 3 .

თემაზე: „ფინანსური ინფორმაციების ზოგადი და ფარდობითი ანალიზის ძირითადი მახასიათებლები“

ფინანსური აღრიცხვის (ანგარიშგების) ზოგადი და ფარდობითი ანალიზის არსი და მისი გამოყენების სფეროები

როგორც უკვე აღინიშნა, საწარმოს (ფირმის) ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებლები საზოგადოების სხვადასხვა სპექტრის წარმომადგენლები არიან: კომპანიის მენეჯერები, დამფუძნებლები, კრედიტორები, მომწოდებლები, მომხმარებლები, თანამშრომლები და ა.შ. სხვადასხვა მომხმარებელი, ბუნებრივია, განსაკუთრებულ გადაწყვეტილებას იღებს და აქედან გამომდინარე თავისებურად აანალიზებს ფინანსურ ინფორმაციას.

ფინანსური ანგარიშგება გამოიყენება საწარმოს შემდგომი საქმიანობის დასაგეგმად და სამომავლო ოპერაციების, მომგებიანობისა და ეფექტურობის პროგნოზირებისათვის. ქვემოთ განვიხილოთ ისეთი ანალიზური ხერხები, რომელსაც ფინანსური ანგარიშების მომხმარებლები იყენებენ მათთვის საინტერესო ინფორმაციის მოსაპოვებლად და გასაანალიზებლად.

ფინანსური ანგარიშგების ზოგადი ანალიზი იყენებს სამი ტიპის ტექნიკას: 1) ფინანსური ანგარიშგების შედარებითი ანალიზი, 2) ფინანსური ანგარიშგების კომპონენტების პროცენტული ანალიზი, 3) ფარდობითი ანალიზი, ყოველი მათგანი ეფუძნება შედარების ტექნიკას.

1) ფინანსური ანგარიშგების შედარებითი ანალიზი _ ამ ანალიზის დროს ერთმანეთს უნდა შევუდაროთ ერთი და იგივე ტიპის ფინანსური უწყისები (ბალანსი, მოგება-ზარალის უწყისი და ა.შ.) დროის სხვადასხვა მონაკვეთისათვის, რომელიც საშუალებას იძლევა გადაწყვეტილების მიმღებმა გაანალიზოს საწარმოს ფინანსური პოზიციის ცვლილება, გამოიკვლიოს ცვლილების მიზეზები. ამ მიზეზების ცოდნა ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებელს სამომავლო პროგნოზირების გაკეთებაშიც ეხმარება.

2) ფინანსური ანგარიშგების კომპონენტთა პროცენტული ანალიზი. პროცენტული ანალიზისას ფინანსური ანგარიშგების ელემენტები წარმოდგენილია უწყისში უდიდესი ფინანსური მახასიათებლის პროცენტის სახით. მაგ. მოგება-ზარალის უწყისში (იხ. ლექცია N7.) ყოველი კომპონენტი წარმოდგენილია როგორც შემოსავლის პროცენტი, ბალანსში როგორც მთლიანი აქტივების პროცენტი.

პროცენტული შედარებითი ანალიზი მომხმარებელს საშუალებას აძლევს განასხვავოს, თუ რამ გამოიწვია რომელიმე ანგარიშის ზრდა _ მაგ. მოგების, ან კაპიტალის ზრდა _ გამოწვეულია ორგანიზაციის საქმიანობის გააქტიურებით, თუ სხვა მიზეზებით.

3) ფინანსური ანგარიშგების ანალიზი _ ფარდობითი ანალიზი

ფარდობითი ანალიზი ფინანსურ აღრიცხვაში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს გადაწყვეტილებების მიღების დროს. ფარდობითი ანალიზი იყენებს კოეფიციენტების (შეფარდებების) გამოთვლას, კოეფიციენტების შედარებას სხვადასხვა სააღრიცხვო პერიოდისათვის. ამ კოეფიციენტებს ფინანსურ კოეფიციენტებსაც უწოდებენ.

ფინანსური კოეფიციენტები (უფრო ვრცელად განხილულია- ლექცია N 4-ში) იყოფა:

1) მოკლევადიანი ლიკვიდურობის კოეფიციენტები _ ეხმარება კრედიტორებს გადაწყვეტილების მიღებაში,

2) ვალის გადახდისუნარიანობის,

3) ოპერაციული კოეფიციენტები ეხმარება მენეჯმენტს საწარმოს მიმდინარე ოპერაციების დაგეგმვასა და მართვაში,

4) მომგებიანობის კოეფიციენტები _ საინტერესოა საწარმოს კომპანიის აქციონერებისა და გრძელვადიანი სესხის, კრედიტის გამცემისათვის,

5) საბაზრო (დამფუძნებლების) კოეფიციენტები საინტერესოა (საწარმოს) მეპატრონეებისათვის.

1. მოკლევადიანი ლიკვიდურობის კოეფიციენტები (ლიკვიდიტუ ლატიო) _ ცხადია, რომ მოკლევადიანი კრედიტის გამცემი დაინტერესებულია გაიგოს, რამდენად აქვს საწარმოს უნარი მიმდინარე სააღრიცხვო პერიოდში დააბრუნოს აღებული კრედიტი. ნაღდი ფულის ამოღება დროის მოკლე შუალედში ხდება დებიტორული დავალიანებების შეგროვებით და სასაქონლო-მატერიალური მარაგების გაყიდვით (ცხადია, ნაღდი ფული ასევე მიიღება შენობის, მიწისა და მანქანა-დანადგარების გაყიდვითაც, მაგრამ ამ პროცესს უფრო დიდი დრო ესაჭიროება). ამასთანავე, კრედიტორი შეაფასებს იმ ვალდებულებებსაც, რომელიც ფორმამ სააღრიცხვო წელს უნდა გადაიხადოს, ანუ მოკლევადიან ვალდებულებებს. ამ მიზნებისათვის კრედიტორები აანალიზებენ ლიკვიდურობის კოეფიციენტებს _ ეს კოეფიციენტები „ზომავენ“ მიმდინარე ვალდებულებებისა და მიმდინარე აქტივების შეფარდებას.

ა) ლიკვიდურობის კოეფიციენტი მიმდინარე აქტივები

(ბრუნვადობის კოეფიციენტი) = _____

მიმდინარე ვალდებულებები

ლიკვიდურობის კოეფიციენტთან ერთად ასევე იყენებენ ე.წ. „სწრაფ“ კოეფიციენტს, რომელიც შემდეგნაირად გამოითვლება

„სწრაფი“ აქტივები

„სწრაფი“ კოეფიციენტი = _____

მიმდინარე ვალდებულებები

განვიხილოთ მაგალითი.

კომპანიის „სწრაფი“ აქტივებია ფული და მისაღები ანგარიშები (ანუ დებიტორული დავალიანებები)

საწარმოსათვის არსებობს შემდეგი ინფორმაცია:

	2017 წ.	2016 წ.
1. მიმდინარე აქტივები		
ფული	21,734	15,276
მისაღები მოთხოვნები	596,171	531,461
მარაგები	482,136	407,006
სხვა აქტივები	63,703	69,851
სულ:	1,163,744	1,023,594
1.1 „სწრაფი“ აქტივები	617,905	546,737
2. მიმდინარე ვალდებულებები	478,220	455,955

ლიკვიდურობის კოეფიციენტი (1:2)	2,43	2,24
„სწრაფი“ კოეფიციენტი (1.1:2)	1,29	1,20

როგორც ანალიზი მოწმობს, გაიზარდა საწარმოს ლიკვიდურობა (ასევე, მისი „სწრაფი“ აქტივების ლიკვიდურობაც).

აქვე აღვნიშნავთ, რომ ფინანსურ ანალიზში არ არსებობს რაიმე **სტანდარტი** კოეფიციენტებისათვის, მაგრამ თუ კომპანიის „სწრაფი“ კოეფიციენტი 1-ის ტოლია, მაშინ ამბობენ, რომ ფირმა ადეკვატურად ლიკვიდურია, ანუ მას გააჩნია ზუსტად იმდენი ნაღდი ფული და მოთხოვნები, რაც საკმარისია მიმდინარე ვალდებულებების დასაფარავად. იმის გამო, რომ ზოგიერთი მიმდინარე აქტივი ძალიან სწრაფად ვერ გადაიქცევა ფულად (მაგ. მარაგები და წინასწარ გაწეული ხარჯები), **ლიკვიდურობის კოეფიციენტი 2.0 არის მისაღები კრედიტორებისათვის**. ზოგადად, კრედიტორები თავიანთ არჩევანს ისეთ საწარმოებზე აჩერებენ, რომლის ლიკვიდურობაც მაღალია.

2. განვიხილოთ ვალის გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტი – გრძელვადიანი კრედიტის გამცემები დაინტერესებულნი არიან საწარმოს მომგებიანობით და არა ლიკვიდურობით. ცნობილია, რომ სესხის შემთხვევაში საწარმომ უნდა დააბრუნოს ძირეული თანხა და მასზე დარიცხული პროცენტი დადგენილი გრაფიკის მიხედვით. ცხადია, რაც უფრო დიდია ძირეული თანხა, მით მეტია კრედიტორის რისკი. ვალის გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტები გვიჩვენებს: 1) შემოსავლებისა და დარიცხული პროცენტის (სარგებლის) შეფარდებას, 2) სესხის ძირეული თანხისა და საწარმოს კაპიტალის შეფარდებას. ფინანსურ ანალიზში გამოიყენება დროის პერიოდში დარიცხული სარგებლის კოეფიციენტი:

პერიოდის წმინდა მოგება + სარგებელი + გადასახადები

სარგებლის = -----

კოეფიციენტი სარგებელი

მოვიყვანოთ მაგალითი:

	2017 წ.	2016 წ.
წმინდა მოგება	346,926	245,136
სარგებელი	58,059	63,148
გადასახადები	227,000	151,000
წმინდა მოგება + სარგებელი +		
+ გადასახადები სულ	631,985	459,554
პერიოდის სარგებლის კოეფიციენტი	10.89	7.25

აღვნიშნოთ, რომ პერიოდის სარგებლის კოეფიციენტის გამოთვლა ხდება ისეთი გრძელვადიანი სესხისათვის, რომლის დაფარვაც მიმდინარეობს ნაწილ-ნაწილ. ამის გამო, ცხადია, პერიოდის სარგებელი (დარიცხული პროცენტი) მცირდება. სწორედ ასეთი

შემთხვევაა განხილული მაგალითში. პერიოდის სარგებლის კოეფიციენტი გაიზარდა იმის გამო, რომ შემცირდა სესხის ძირეული თანხა და მასთან ერთად სარგებელიც, ამასთანავე გაიზარდა კომპანიის წმინდა მოგება.

ზოგადად, საწარმოს ვალი შეიძლება განვმარტოთ როგორც გრძელვადიანი სასესხო ვალდებულებისა და მიმდინარე ვალდებულებების ჯამი. სესხის აღება საწარმოს გარკვეულ რისკთან არის დაკავშირებული, რადგან მისი დარიცხული სარგებლის დაბრუნება უნდა მოხდეს დროის ფიქსირებულ შუალედში, რამაც შეიძლება საწარმო გაკოტრებამდე მიიყვანოს. ამბობენ, რომ საწარმო მაღალი რისკის მქონეა, თუ სესხის შეფარდება კაპიტალთან მაღალია.

სესხისა და კაპიტალის თანაფარდობის კოეფიციენტი გვიჩვენებს თუ კაპიტალის რა ნაწილი ეკუთვნით საწარმოს კრედიტორებს.

მთლიანი ვალი

$$\text{სესხის და კაპიტალის კოეფიციენტი} = \frac{\text{მთლიანი ვალი}}{\text{კაპიტალი}}$$

შესაბამისად, სესხისა და აქტივების შეფარდების კოეფიციენტი გვიჩვენებს, თუ აქტივების რა ნაწილია კრედიტორების კუთვნილებაში.

მთლიანი ვალი

$$\text{სესხისა და აქტივების კოეფიციენტი} = \frac{\text{მთლიანი ვალი}}{\text{მთლიანი აქტივები}}$$

ზოგჯერ, თუ კომპანიის მოკლევადიანი ვალდებულებები მცირეა, კრედიტორები ზემოთ მოყვანილ კოეფიციენტებს თვლიან მხოლოდ გრძელვადიანი სესხისათვის. ცხადია, ეს კოეფიციენტები გვიჩვენებს კაპიტალისა თუ აქტივების რა ნაწილია დაფინანსებული გრძელვადიანი სესხით.

3. განვიხილოთ ოპერაციული კოეფიციენტები – (ეფექტურობის კოეფიციენტები) რომლებიც – გვიჩვენებენ საწარმოს მიერ მისი აქტივების გამოყენების ინტენსივობას. ეს კოეფიციენტები საწარმოს მენეჯმენტს აძლევენ ინფორმაციას დროის იმ შუალედის შესახებ, რაც საჭიროა იმისათვის, რომ მისაღები მოთხოვნები გადაიქცეს ნაღდ ფულად. რაც უფრო ნაკლები დრო სჭირდება საწარმოს ამ ოპერაციებისათვის, მით უფრო ინტენსიურია მისი მუშაობა. იმის გამო, რომ ინტენსიურად მომუშავე საწარმოებს უფრო მაღალი მოგება აქვთ, მაღალი მოგება კი ქმნის იმ ფულად რესურსებს, რომლითაც მოხდება კრედიტების დაფარვა, ამიტომ საწარმოო მენეჯმენტთან ერთად კრედიტორებიც დაინტერესებულნი არიან ოპერაციული კოეფიციენტებით. მოგების ზრდა ასევე საშუალებას იძლევა გავზარდოთ დივიდენდები, ამის გამო აღნიშნული კოეფიციენტებით აქციონერებიც ინტერესდებიან.

დებიტორული დავალიანებების ბრუნვა ხასიათდება დროის იმ შუალედით, რაც საჭიროა კრედიტში განხორციელებული რეალიზაციიდან ფულის ამოღებით. დებიტორული დავალიანების ბრუნვაობის კოეფიციენტი გვიჩვენებს წლის განმავლობაში რამდენად სწრაფად გროვდება ფული (ან როგორც ამბობენ ბრუნავს

მოთხოვნები). რაც უფრო მაღალია ეს კოეფიციენტი, მით უფრო მაღალია საწარმოს კრედიტუნარიანობა.

დებიტორული დავალიანების შემოსავლები

ბრუნვადობის კოეფიციენტი = _____

დებიტორული დავალიანება

მარაგების ბრუნვადობა არის ის რიცხვი, რამდენჯერაც წლის განმავლობაში ხდება სასაქონლო-მატერიალური მარაგების შეძენა და გაყიდვა. რაც უფრო მაღალია მარაგების ბრუნვადობის კოეფიციენტი, მით უფრო ეფექტურად (ინტენსიურად) მუშაობს საწარმო.

რეალიზ. პროდუქციის თვითღირებულება

მარაგების ბრუნვების კოეფიციენტი = _____
მარაგების საშუალო ღირებულება

აქტივების ბრუნვადობის კოეფიციენტი (Assets turnover ratio) გვიჩვენებს, თუ რა ინტენსივობით ხდება კომპანიის აქტივების გამოყენება რეალიზაციისათვის.

წმინდა გაყიდვები

აქტივების ბრუნვადობის კოეფიციენტი = _____
აქტივების საშუალო ღირებულება

აქვე აღვნიშნავთ, რომ კომპანიის ოპერაციული კოეფიციენტების ზრდა გარე ფაქტორებზეც არის დამოკიდებული. მაგ. დებიტორული დავალიანების ბრუნვადობის კოეფიციენტის გასაზრდელად საჭიროა საწარმოს კლიენტმა მოკლე შუალედში დაფაროს დავალიანება, მაშინ როცა შეიძლება სხვა კომპანიებმა მას უფრო გვიან მოსთხოვოს განაღდება. ამიტომ, საწარმოს მენეჯმენტმა ამ გარემოებასაც უნდა მიაქციოს ყურადღება, რათა კლიენტები არ დაკარგოს. ბაზარზე კონკურენტუნარიანობაზეცაა დამოკიდებული მარაგების ბრუნვადობა, გაყიდვები და აქედან გამომდინარე საწარმოს ეფექტური მუშაობაც.

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობისათვის:

1. დაახასიათეთ საწარმოს ფინანსური ანგარიშგების სრული პაკეტი.
2. გააცნობიერეთ ბუღალტრული ბალანსის სტრუქტურა.
3. გააცნობიერეთ მოგება-ზარალის ფორმირების თავისებურებანი.
4. დაახასიათეთ ფინანსური ანგარიშგების ძირითადი კომპონენტების ზოგადი და ფარდობითი ანალიზის ძირითადი ასპექტები.

თემა N7. ბიზნესის სუბიექტის (საწარმოს) საქმიანობის

შედეგის შეფასება-ანალიზი

✧ **თემის სტრუქტურა:**

7.1 ბიზნესის სუბიექტის საქმიანობის შედეგების შეფასების ასპექტები

7.2 საწარმოს საქმიანობის შედეგების (მოგება ან ზარალის) ანალიზი

პრაქტიკული მეცადინეობა N 4. თემაზე:

„რისკის მახასიათებელი კოეფიციენტის- ფინანსური ლევერიჯის განხილვა„.

✧ თემის მიზანი:

- 1) გააცნობიეროთ ბიზნესის სუბიექტის საქმიანობის შედეგების შეფასების საკითხები;
- 2) გააცნობიეროთ შედეგებზე მოქმედი რისკ-ფაქტორები.

✧ თემის შესწავლის შემდეგ თქვენ შეძლებთ:

- 1) ბიზნესის სუბიექტის სამეწარმეო საქმიანობის შედეგების _ მოგება ან და ზარალის შეფასებას;
- 2) ფინანსური რისკის კოეფიციენტების გამოთვლასა და ანალიზის შედეგების ფორმირებას.

თემის ძირითადი კონცეფციური და საკვანძო საკითხები :

ბიზნესის სუბიექტის საქმიანობის შედეგის- მოგება ან ზარალის შეფასება; ფინანსური ლევერიჯი.

თემა N7: ბიზნესის სუბიექტის(საწარმოს) საქმიანობის შედეგების შეფასება- ანალიზი

7.1 ბიზნეს სუბიექტის საქმიანობის შედეგების შეფასების ასპექტები

ბიზნესის-მეწარმეობრივი საქმიანობის ფინანსების მართვა ძალზედ მნიშვნელოვანია, რამეთუ საწარმოში ეფექტიან ფინანსების მართვას შეუძლია და აუცილებლად მოაქვს კიდევ **მოგება**. შესაბამისად, ფინანსურ მენეჯმენტს აქვს სამი ძირითადი ფუნქცია, უნდა უზრუნველყოს შემდეგი გადაწყვეტილებების მიღება, კერძოდ: ა) ინვესტირებაზე, ბ) ფინანსირებასა და გ) აქტივების მართვაზე. განვიხილოთ

ეკონომიკური სუბიექტის საქმიანობის შედეგების შეფასების კოეფიციენტების თავისებურებანი.

1. მოგებიანობის კოეფიციენტები, რომლებიც გვიჩვენებს საწარმოს მოგების ორი მნიშვნელობის ასპექტს, კერძოდ :

ა) ოპერაციების იმ ელემენტებს, რომლებიც ქმნიან მოგებას, და

ბ) მოგებისა და მთლიანი ინვესტიციების თანაფარდობას.

ცნობილია, რომ მოგება გაყიდვებიდან არის სხვაობა შემოსავლებსა და რ.პ.თ.-ს შორის.

მოგება გაყიდვებიდან = ოპერაციული შემოსავალი _

_ რეალიზებული პროდუქ. თვითღირებულება (რ.პ.თ.) (7.1)

2. ოპერაციული კოეფიციენტები გამოიყენება იმის დასადგენად, თუ რამდენად ეფექტურია გასაყიდი ფასი, ადმინისტრაციული და სხვა დანახარჯები.

გარდა ოპერაციების მოგებიანობისა, საწარმოსათვის ასევე საინტერესოა, რამდენად ეფექტურია მოგებისა და კაპიტალის შეფარდება:

$$\frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{კაპიტალი}} \text{ და } \frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{აქტივები}} \quad (7.2)$$

ეს კოეფიციენტები გვიჩვენებს, თუ რამდენად ეფექტურად იყენებს საწარმო მასში არსებულ დაბანდებებს (კაპიტალს, აქტივებს).

3. მომგებიანობის კოეფიციენტი _ როე^E

მომგებიანობის მაჩვენებლებს შორის ფინანსისტების უმეტესობა უპირატესობას სააქციონერო კაპიტალზე უკუგების კოეფიციენტს ანიჭებს. როე-ს ფორმულა არის შემდეგი:

$$\text{როე} = \frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{სააქციონერო კაპიტალი}} \quad (7.3)$$

განვიხილოთ მაგალითი.

წმინდა მოგება შეადგენს 119,3 ათას ლარს, სააქციონერო კაპიტალის ღირებულებაა 656,0 ათასი ლარმაშინ როე.

)=18,2%. მაშასადამე, აქციონერების მიერ ყოველ 100 ლარზე დაბანდებული კაპიტალის უკუგებამ 18,2 ლარი შეადგინა, რაც „პოზიტიურ“ მაჩვენებლად გვევლინება.

თუ წმინდა მოგება იზრდება და სააქციონერო კაპიტალი უცვლელია, მაშინ როე-ც იზრდება და შესაბამისად კომპანიის აქციონერების ქონების ღირებულებაც იზრდება. **როე-**

ს ზრდით საწარმოს ფინანსური მენეჯერი ახერხებს საწარმოს აქციონერების კაპიტალის ეფექტურად გამოყენებას და დამატებითი ღირებულების შექმნას.

განვიხილოთ ეს პარამეტრი უფრო დეტალურად:

□ როე-ს შემადგენელი კომპონენტები

თავად როე სამი ძირითადი კომპონენტისგან შედგება. ეს კომპონენტებია მოგების ზღვრული კოეფიციენტი (პროფიტ მარგინ რატიო), აქტივების ბრუნვალობის კოეფიციენტი (ასსეტ ტურნოვერ) და ფინანსური ლევერიჯი (ფინანსიალ ლევერაჟე):

მოგების აქტივების ფინანსური

როე = ზღვრული X ბრუნვალობის X ლევერიჯი (7.4)

კოეფიციენტი კოეფიციენტი

პირობითი მაგალითიდან როე არის შემდეგი:

როე = $119.3/941.5$ ხ $941.5/1,001.6$ ხ $1001.6/656$; როე = 0.127 ხ 0.94 ხ 1.53

ზემოთმოყვანილი ფორმულით(იხ. ფორ. 7.3) წარმოდგენილ როე-ს კოეფიციენტს დიუპონის ტოლობას უწოდებენ, ვინაიდან ამ ფორმით როე-ს გამოთვლის პოპულარიზაცია სწორედ კომპანია დიუპონმა მოახდინა. ამ ფორმულის გაანალიზების შემდეგ ნათელი ხდება, რომ მენეჯმენტს გააჩნია როე-ზე გავლენის სამი სხვადასხვა ბერკეტი, როგორცაა: მოგების ზღვრული კოეფიციენტი, აქტივების ბრუნვალობის კოეფიციენტი და ფინანსური ლევერიჯი, ანუ თუკი ამ რომელიმე სამი კომპონენტიდან ერთი მაინც გაიზარდა, შესაბამისად იზრდება როე.

მომგებიანობის კოეფიციენტი _ მოგების ზღვრული კოეფიციენტი აჯამებს საწარმოს მოგება/ზარალის უწყისის მდგომარეობას. იგი გვიჩვენებს, თუ რამდენი ლარი რჩება საწარმოს მიერ წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციიდან (ანუ რეალიზაციის ყოველი 1 ლარიდან, რამდენი თეთრია საწარმოს მოგება):

წმინდა მოგება

მოგების ზღვრული კოეფიციენტი = _____ (7.5)

გაყიდვები

ეს კოეფიციენტი განსაკუთრებით ყურადსაღებია საოპერაციო მენეჯერებისთვის, ვინაიდან იგი არ ითვალისწინებს დაფინანსების წყაროებს და განსაზღვრავს საწარმოს ფასწარმოქმნის პოლიტიკას.

აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი _ ROA

მას შემდეგ, რაც მიმოვიხილეთ აქტივების ბრუნვალობისა და მოგების ზღვრული კოეფიციენტები, გადავიდეთ კიდევ ერთ აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტზე, რომელიც

ზომავს წმინდა მოგებას კომპანიაში განხორციელებულ მთლიან ინვესტიციებთან მიმართებაში (როა _ ლOA - ლეტურნ ონ Absეტს)

$$\begin{aligned} & \text{წმინდა მოგება} \quad \text{წმინდა მოგება} \quad \text{გაყიდვები} \\ \text{როა} = & \frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{გაყიდვები}} = \frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{მთლიანი აქტივები}} \times \frac{\text{გაყიდვები}}{\text{მთლიანი აქტივები}} \quad (7.6) \end{aligned}$$

ჩვენი საწარმოსთვის როა იქნება $119.3/1,001.6=11.9\%$

ამრიგად, როა ზომავს თუ რა დამოკიდებულებაშია წმინდა მოგება იმ სახსრებთან მიმართებაში, რომლებიც კრედიტორებმა და აქციონერებმა გამოუყვეს საწარმოს ფუნქციონირებისათვის. სწორედ ამ მომენტით განსხვავდება როა როე-სგან, ვინაიდან ეს უკანასკნელი ანალოგიურ კოეფიციენტს მხოლოდ აქციონერების (და არა აქციონერებისა და კრედიტორების) მიერ გამოყოფილი კაპიტალის მიმართ აფიქსირებს.

ფინანსური ლევერიჯი

განვიხილოთ რისკის მახასიათებელი კოეფიციენტი _ ფინანსური ლევერიჯი.

ფინანსური ლევერიჯი აჯამებს საწარმოს საბალანსო უწყისის მარჯვენა მხარის, ანუ პასივების მდგომარეობას:

$$\begin{aligned} & \text{მთლიანი აქტივები} \\ \text{ფინანსური ლევერიჯი} = & \frac{\text{მთლიანი აქტივები}}{\text{სააქციონერო კაპიტალი}} \quad (7.7) \end{aligned}$$

ფინანსური ლევერიჯი არის როე-ს ის მესამე კომპონენტი, რომელიც გავლენას ახდენს საწარმოს ფინანსურ მდგომარეობაზე და მიუთითებს თუ რა სიდიდით არის საწარმოს აქტივები სესხებით დაფინანსებული. მკითხველს შეიძლება გაუჩნდეს შეკითხვა, თუ რა კავშირშია ფინანსურ ლევერიჯთან სესხები, როდესაც ფორმულაში მხოლოდ აქტივები და სააქციონერო კაპიტალი ფიგურირებენ.

პასუხი მარტივია: _ ფინანსური ლევერიჯის ზრდა მისი მნიშვნელობის შემცირების შედეგი შეიძლება იყოს. მნიშვნელობის _ სააქციონერო კაპიტალის შემცირება კი ავტომატურად იწვევს პასივების მეორე კომპონენტის _ ვალდებულებების ზრდას. შესაბამისად, რაც უფრო მაღალია ვალდებულებების წილი, მით უფრო დაბალია სააქციონერო კაპიტალი და მაღალია ფინანსური ლევერიჯი და პირიქით, რაც უფრო მცირეა ფინანსური ლევერიჯი, მით უფრო მაღალია სააქციონერო კაპიტალის წილი პასივების შემადგენლობაში.

როგორც განვითარებული ქვეყნების ბიზნეს-პრაქტიკა უჩვენებს მოგების ზღვრული და აქტივების ბრუნვაობის კოეფიციენტებისაგან განსხვავებით საწარმოს ფინანსისტებს მაინცდამაინც არ ახარებთ ფინანსური ლევერიჯის ზრდა. როგორც წესი, კორპორაციების (საწარმოთა) ფინანსური მენეჯერები ცდილობენ, გამოახონ **ოქროს შუალედი** და იპოვნონ აუცილებელი ბალანსი მოზიდულ კრედიტებსა და სააქციონერო კაპიტალს შორის.

ზოგადად იმ კომპანიებს, რომლებიც სტაბილურ ბიზნეს-გარემოში მუშაობენ და გააჩნიათ სტაბილური შემოსავლები, თავისუფლად შეუძლიათ მაღალი ლევერიჯის კოეფიციენტის გამოყენება, ანუ უფრო თამამად **სესხების აღება სააქციონერო კაპიტალის გამოშვების სანაცვლოდ**.

ის კომპანიები კი, რომელთა შემოსავლების ნაკადები ცვალებადია, მაღალი ფინანსური ლევერიჯის კოეფიციენტის არსებობის შემთხვევაში, შეიძლება სერიოზულ პრობლემებს წააწყდნენ სესხის ძირითადი თანხისა და დარიცხული საპროცენტო განაკვეთის დაფარვის ვადის დადგომისას. კრედიტორები, რაღა თქმა უნდა, დაუნდობლები არიან ფინანსური ვალდებულებების მიმართ და, თუ საწარმო ვერ შეძლებს საკრედიტო ხელშეკრულებაში ჩამოყალიბებული პირობების შესრულებას, კრედიტორებს აქვთ უფლება, საქმე სასამართლოს გადასცენ და თავიანთი პარტნიორის **გაკოტრებულად** გამოცხადება მოითხოვონ. აქციონერების შემთხვევაში კი, თუ საწარმოს ვერ წაუვიდა საქმეები კარგად, შესაძლებელია აქციონერთა შეთანხმებით დივიდენდების გაცემის გადადება.

ჩვენს მაგალითში განხილული კოეფიციენტი ტოლია:

$$\text{ფინანსური ლევერიჯი} = 1,001.6/656.0 = 1.53$$

7.2 საწარმოს საქმიანობის შედეგის (მოგება ან ზარალის) ანალიზი

საწარმოს (კომპანიის) საქმიანობის შედეგი- მოგება ან ზარალი შეიძლება წარმოვადგინოთ

ორი ფორმატით (იხ. მოგება-ზარალის უწყისის სქემა N 7.1), კერძოდ :

1. **ერთი ნაბიჯის ფორმატით**, ან ჩამოიწეროს ყველა შემოსავალი, ყველა ხარჯი და მათი სხვაობით მოგება გამოვიანგარიშოთ;

2. **მრავალი ნაბიჯის ფორმატით**, ან მოხდეს შემოსავლებისა და ხარჯების კლასიფიკაცია და თითოეულ ეტაპზე მოგება განვსაზღვროთ.

მოგება -ზარალის უწყისის სქემა (7.1):

შემოსავალი გაყიდვებიდან - უკან დაბრუნებული საქონელი და ფასდათმობა

= წმინდა შემოსავალი გაყიდვებიდან- რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება (რ.პ.თ)

= **მოგება გაყიდვებიდან** - საოპერაციო ხარჯები = **საოპერაციო მოგება** + სხვა შემოსავლები

- სხვა ხარჯები = **მოგება(საბალანსო)- მოგების გადასახადი**= **წმინდა მოგება**.

მოგება-ზარალის უწყისის ანალიზისას მნიშვნელოვანია დადგინდეს, რამდენად რეალური და განმეორებადი შეიძლება იყოს შემოსავლები.

შემოსავლები ითვლება რეალურად, თუ შესრულებულია შემდეგი პირობები:

1) შემოსავლების გამომუშავება დასრულებულია, აღარ არის საჭირო რაიმე დამატებითი ოპერაციების შესრულება (მაგ. საგარანტიო მომსახურება);

2) შემოსავალი ითვლება განმეორებად შემოსავლად. თუ სამართლიანია შემდეგი პირობები:

3) რომელიმე პროდუქცია, ან მომსახურების სეგმენტაცია მიჩნეულია ძირითად საქმიანობად, ანუ უნდა გაანალიზდეს რამდენად სტაბილური იქნება შემოსავლები ამ პროდუქციისგან, რამდენად არის დამოკიდებული მთლიანი შემოსავალი მასზე. თუ შემოსავლები წინა პერიოდთან შედარებით გაიზარდა, რითია ეს განპირობებული. კერძოდ:

ა) ფასების ზრდით;

ბ) გაყიდული ერთეულების რაოდენობის ზრდით.

შესაბამისად, თუ შემოსავლების ზრდა განპირობებულია ერთეულ პროდუქციაზე ფასების ზრდით, მაშინ უნდა გაანალიზდეს შემდეგი: პროდუქციაზე ფასების ზრდა გამოწვეულია ამ პროდუქციაზე მოთხოვნის ზრდით – ეს კომპანიისათვის კარგი მაჩვენებელია, რადგან საბოლოოდ ეს მოიტანს გაყიდვების რაოდენობის ზრდასაც. პროდუქციაზე ფასის ზრდა შეიძლება ამ პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებამ გამოიწვიოს; – ესეც კარგი მაჩვენებელია, რადგან ასევე გამოიწვევს საბოლოოდ შემოსავლების ზრდას. საწარმოსთვის ნაკლებად მომგებიანია ფასების მხოლოდ ინფლაციის ტემპით ზრდა.

თუ შემოსავლების ზრდა განპირობებულია გაყიდული ერთეულების რაოდენობის ზრდით, მაშინ საჭიროა, ყურადღება მივაქციოთ შემდეგ გარემოებებს: ერთეულების რაოდენობა გაიზარდა, რადგანაც საწარმოს გაყიდვები კრედიტში უფრო ლოიალური გახდა, ანუ საწარმო კლიენტებს (დებიტორებს) გარკვეულ შეღავათებს აძლევს. ეს მაინცდამაინც სახარბიელო არ არის, რადგან თუ საწარმომ კრედიტში გაყიდვების პირობები გაამკაცრა, მაშინ შეიძლება, გაყიდვების რაოდენობა შემცირდეს.

გაყიდვების რაოდენობა შეიძლება გაიზარდოს იმითაც, რომ საწარმომ უფრო ინტენსიურად გამოიყენოს არსებული რესურსები (ანუ აამაღლოს შრომისნაყოფიერება), ანდა შეიძინოს დამატებითი (მაგ. გახსნას ფილიალი, ახალი მაღაზია); ეს ფაქტორები საწარმოსათვის ძალზე ხელსაყრელია.

მიმდინარე სააღრიცხვო პერიოდის შემოსავლების ანალიზისას საჭიროა, ისინი გასული წლების შემოსავლებს შევუდაროთ, ამით შეიძლება დავადგინოთ, ხომ არ იქნება წლებანდელი წელი რაიმეთი გამორჩეული. მაგ. თუ მიმდინარე წელს შემოსავალი ძალზე აღემატება წინა წლების შემოსავალს, შეიძლება, ეს ფაქტი ბაზარზე რაიმე

განსაკუთრებული მოვლენით აიხსნას. (ანალოგიური მოსაზრება სამართლიანია მაშინაც, თუ წლებანდელი შემოსავალი ძალზე დაბალია).

შემოსავლების ზრდას აგრეთვე უდარებენ **საწარმოს ზრდის ტემპს ბაზარზე**. ეს ნიშნავს, რომ გამოიკვლიონ საწარმოს თავისი ძირითადი პროდუქციის მიწოდებით მთლიანი ბაზრის რა წილი აქვს დაპყრობილი, ხომ არ არის ის მონოპოლისტი და ა.შ. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს ყველაზე **რთული** ეტაპია, რადგან ხშირად ძნელია ბაზრის გამოკვლევა, სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვება და ა.შ.

მოგება-ზარალის უწყისის გამოკვლევისას მნიშვნელოვანია გაანალიზდეს (უფრო ზუსტად მოხდეს **პროგნოზირება**) **სამომავლო გაყიდვები**, ბუნებრივია, ამ ეტაპზე ყველაზე მნიშვნელოვანი ინფორმაცია მიიღება ბაზრის გამოკვლევით, მაგრამ გარკვეული დასკვნები შეიძლება **ფინანსური ანგარიშგებითაც** მივიღოთ: გავაანალიზოთ უკან დაბრუნებული საქონელი (თუ ეს რიცხვი მაღალია, მაშინ ეს უნდა გავითვალისწინოთ როგორც უარყოფითი მოვლენა შემდგომი შემოსავლების დაგეგმვისას). აგრეთვე პრაქტიკულია ე.წ. **მოთხოვნების შემოწმება**. ბევრ კომერციულ ორგანიზაციას აქვს პრაქტიკა, რომ კლიენტს შეკვეთის მიცემისას შეავსებინოს ე.წ. **მოთხოვნის ბარათი**. ამ ბარათების ანალიზით დადგინდება მთელი შეკვეთების რა რაოდენობაა რეალური შეკვეთა, შესრულებულია თუ არა ყოველი მათგანი და ა.შ.

მოგების პროგნოზირებისათვის მნიშვნელოვანია ცვალებადი და ფიქსირებული დანახარჯების შესაძლო ქცევა.

ცვლადი დანახარჯები იზრდება, ან მცირდება გაყიდვების რაოდენობის ცვლილებასთან ერთად, ისინი მოითხოვენ მენეჯმენტის მცირე ჩარევას ან სულაც ჩაურევლობას. რაც შეეხება **ფიქსირებულ დანახარჯებს**, მათი ცვლილება არ ხდება გაყიდვების რაოდენობის ცვლილებასთან ერთად, არამედ მათზე გავლენას მხოლოდ მენეჯმენტის გადაწყვეტილებები ახდენს.

ბიზნესს როდესაც მაღალი ფიქსირებული დანახარჯები აქვს ცვალებად დანახარჯებთან შედარებით, ამბობენ, რომ იგი **ოპერატიულობის ზღვარზეა**. ოპერატიულობის ზღვარი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია, რადგან თუ გაყიდვები შემცირდა, მაშინ ორგანიზაციამ შეიძლება, იზარალოს.

ხარჯების ანალიზისას, პირველ რიგში, მუდმივი და ცვალებადი ხარჯები უნდა გაიმიჯნოს (უფრო დეტალური კლასიფიკაცია); ამის შემდეგ კი განისაზღვრება **ოპერატიულობის ზღვრის კოეფიციენტი**.

მოგება ცვალებადი

ოპერატიულობის დანახარჯების შემდეგ

ზღვრის კოეფიციენტი = _____ (7.1)

დასაბეგრი მოგება

გავიხსენოთ გაყიდვების წერტილი ფინანსური აღრიცხვის ელემენტების კურსიდან (BEP-ში გაყიდვების ის რაოდენობაა, როდესაც კომპანიას ნულოვანი მოგება აქვს)

და განვიხილოთ მაგალითი :

	რეალური	BEP
გაყიდვები	1,000	820
რეალიზებული პროდუქციის		
თვითღირებულება (რ.პ.თ. (80%))	800	656
მოგება გაყიდვებიდან (მარჟა)	200	164
მუდმივი (ფიქსირებული ხარჯები)	164	164
დასაბეგრი მოგება	36	0

200

ოპერატიულობის ზღვარი = _____ = 5.6

36

0,20 (მოგება გაყიდვებიდან, როგორც მთლიანი გაყიდვების %)

საწარმოს თუ მაღალი გაყიდვების წერტილი აქვს, მაშინ ის საკმაოდ რისკიანია, რადგან მენეჯმენტი მაღალ ფიქსირებულ დანახარჯებს გაყიდვების შემცირების დროს იოლად ვერ შეამცირებს.

დანახარჯების გაანალიზების მნიშვნელობა შემდეგში მდგომარეობს: რა ტიპის შემოსავლებია მოსალოდნელი ამ ხარჯების გაწევით, ფულად ერთეულებში ეს დანახარჯი გაყიდვების რა პროცენტს შეადგენს, მომავალი პერიოდისათვის ხარჯების ზრდა თუ კლება მოსალოდნელი, ცვლადი და მუდმივი დანახარჯების ცვლილება რა ეფექტს გამოიწვევს.

როგორც წესი, მიღებულია, რომ **დანახარჯები შემდეგი თანმიმდევრობით გაანალიზდეს:** რ.პ.თ., ოპერაციული დანახარჯები, სხვა დანახარჯები, მოგების გადასახადი.

მთლიანი დანახარჯების გაანალიზებისას ყურადღება უნდა მიექცეს ორ გარემოებას:

1) აღრიცხვის მეთოდი, რომელიც აქტივების ამორტიზაციისა და მათი საექსპლოატაციო ვადის დასადგენად გამოიყენება;

2) ბიზნესის პრაქტიკა, როგორიცაა თანამშრომლების კომპენსაცია და აქტივების რემონტი.

შესაბამისად, ანალიზის პროცესში გასათვალისწინებელია:

ა) აღრიცხვის მეთოდის კვლევისას ყურადღება მიექცეს, რამდენად სწორად არის არჩეული ცვეთის (ამორტიზაციის) მეთოდი და აქტივის მომსახურეობის ვადა, რომელი მეთოდით შეფასდება მარაგები;

ბ) ბიზნესის პრაქტიკის გაანალიზება გულისხმობს, რა შედეგებით სარგებლობენ თანამშრომლები, რა დანახარჯების გაწევა უხდება საწარმოს ძირითადი საშუალებების სარემონტოდ, ხომ არ არის საჭირო საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების ჩატარება და შესაბამისი დანახარჯების გაწევა) და ა.შ.

პრაქტიკული მეცადინეობა 4.

თემაზე „ფინანსური ლევერიჯის გამოყენების პრაქტიკული ასპექტები (მაგალითები)“

ფინანსური ლევერიჯის კოეფიციენტი აერთიანებს ვალდებულებებისა და სააქციონერო კაპიტალის შემადგენელი ცალკეული ერთეულების მაჩვენებლებსაც. აქედან გამოსაყოფია:

ა) სესხი / აქტივების მაჩვენებელი (კოეფიციენტი) $D_{\text{ებტ}}/A_{\text{სესეტს ლატო}}$

ეს კოეფიციენტი ზომავს თუ სესხის რა წილი მოდის აქტივებზე:

$$\begin{array}{l} \text{ვალდებულებები} \quad \text{ვალდებულებები} \quad 345.7 \\ / \quad \text{აქტივების} = \frac{\quad}{\quad} = \frac{\quad}{\quad} = 34.5\% \\ \text{კოეფიციენტი} \quad \text{აქტივები} \quad 1001.6 \end{array}$$

ჩვენი მაგალითიდან სესხი/აქტივების კოეფიციენტი ტოლია 34.5%-ის, რაც ნიშნავს, რომ მთლიანი აქტივების დაფინანსებიდან 34.5% სასესხო ინსტრუმენტების (გრძელვადიანი კრედიტები) ხარჯზე მოდის.

როგორც წესი, რაც უფრო სტაბილურია ფულადი ნაკადები, მით უფრო მაღალი აქვთ კომპანიებს სესხი/აქტივების კოეფიციენტი და საშუალო მაჩვენებელი, რომელიც 60-70%-ის დიაპაზონში მერყეობს. ინვესტორები 60-70%-იან მაჩვენებელს სერიოზულ მინუსად ჩაუთვლიან ისეთ კომპანიებს, რომლებსაც ფულადი ნაკადების მოძრაობისა და ზრდის არასტაბილური ტემპები გააჩნიათ.

ბ) პროცენტის დაფარვის კოეფიციენტი (თიმეს $I_{\text{ნტერესტ ჩოვერედ ლატო}}$)

ეს მაჩვენებელი მიგვითითებს, თუ როგორ წარმატებით შეუძლია საწარმოს თავისი შემოსავლებიდან ნაკისრ ფინანსურ ვალდებულებაზე დარიცხული საპროცენტო განაკვეთის დაფარვა:

$$\begin{array}{l} \text{პროცენტის} \quad \text{ებიტ-ი}^1 \quad 157.8 \\ \text{დაფარვის} = \frac{\quad}{\quad} = \frac{\quad}{\quad} = 38\text{-ჯერ} \\ \text{კოეფიციენტი} \quad \text{საპროცენტო ხარჯი} \quad 4.2 \end{array}$$

გ) ძირითადი თანხის დაფარვის კოეფიციენტი (თიშეს **ბურდენ ჩოვერედ ლატიო**) პროცენტისა და ძირითადი თანხის დაფარვის კოეფიციენტი გვიჩვენებს, თუ როგორ წარმატებით შეუძლია კომპანიას მის მიერ ნაკისრი ვალდებულებების _ ძირითადი თანხისა და საპროცენტო განაკვეთის ებიტ-იდან (EBIთ **ფარინგს ბეფორე ინტერესტ ანდ თახ**) დაფარვა:

$$\text{ძირითადი თანხის დაფარვის კოეფიციენტი} = \frac{\text{EBIთ ფარინგს ბეფორე ინტერესტ ანდ თახ}}{\text{ძირითადი თანხის დაფარვის კოეფიციენტი}} \quad (7.7)$$

ჩვენი მაგალითისათვის ძირითადი თანხის დაფარვის კოეფიციენტი იქნება შემდეგი:

$$\text{ძირითადი თანხის დაფარვის კოეფიციენტი} = \frac{157.8}{4.2 + 1-25\%} = 5.1\text{-ჯერ} \quad 20.2$$

ზემოთ განხილული ორივე კოეფიციენტი ბ,გ მიეკუთვნება ეგრეთწოდებულ დაფარვის კოეფიციენტებს. ორივე შემთხვევაში მრიცხველში არის ებიტ-ი (პროცენტისა და საგადასახადო ხარჯებით დაბეგვრამდე დარჩენილი შემოსავალი). ებიტ-ი იმიტომ, რომ სწორედ ამ თანხიდან ხდება ნასესხებ საშუალებებზე წარმოქმნილი ვალდებულებების დაფარვა.

პირველ შემთხვევაში, სადაც პროცენტის დაფარვის კოეფიციენტი მოცემული კომპანიის მაგალითზე არის 38 (=163.6/4.2), ნიშნავს იმას, რომ იმ ებიტ-ით, რასაც კომპანია გამოიმუშავებს, შესაძლებელია საპროცენტო განაკვეთის 38-ჯერ დაფარვა.

ძირითადი თანხის დაფარვის კოეფიციენტი უფრო განავრცობს ყოველწლიური საფინანსო ვალდებულებების დეფინიციას და მოიცავს როგორც საპროცენტო დანახარჯს, ასევე ძირითადი თანხის დაფარვასთან დაკავშირებულ ხარჯებსაც. თუმცა, საპროცენტო დანახარჯისაგან განსხვავებით, ძირითადი თანხის დაფარვასთან დაკავშირებული ხარჯები არ შეიძლება გამოიქვითოს მთლიანი შემოსავლიდან დასაბეგრი ბაზის შესამცირებლად. სწორედ ამიტომ ხდება ძირითადი თანხის შეფარდება (1 _ მოგების გადასახადის განაკვეთთან).

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მუშაობისთვის

1. გააცნობიერეთ ბიზნესის ფინანსური მართვის არსი და მნიშვნელობა .
2. გააცნობიერეთ მოგება- ზარალის უწყისის ფორმირების ფორმატის არსი.
3. დაახასიათეთ მოგების პროგნოზირებისთვის ცვალებადი და ფიქსირებული დანახარჯების ქცევის ასპექტები.
4. განიხილეთ ფინანსური ლევერიჯის- რისკის მახასიათებელი კოეფიციენტის პრაქტიკული ასპექტები.

თემა N 8. ბიზნესის სუბიექტის (საწარმოს) ფულადი სახსრების(ნაკადის) ანგარიშგების ანალიზი

✧ თემის სტრუქტურა :

8.1 ფულადი სახსრების ნაკადის უწყისის ფორმირების საკითხები

8.1-1 ფულადი სახსრების მოზრდის უწყისის ანალიზი პირდაპირი მეთოდით

8.1-2 ფულადი ნაკადის გათვლა arapirdapiri meTodით:

სემინარული მეცადინეობა N 4. თემაზე: „ფულადი სახსრების ნაკადის ხარისხი,,

✧ **თემის მიზანი:**

1. გაცნობიეროთ ფულადი სახსრების მოძრაობის უწყისის ანალიზის მეთოდოლოგიური ასპექტები.
2. განიხილოთ ფულადი სახსრების ნაკადის ხარისხის მნიშვნელობა.

✧ **თემის შესწავლის შემდეგ თქვენ შეძლებთ:**

- 1) ფულადი სახსრების ნაკადის ანალიზის ჩატარებას პირდაპირი და არაპირდაპირი მეთოდების საფუძველზე;
- 2) ფულადი ნაკადის ხარისხის შეფასება-ანალიზს.

თემის ძირითადი კონცეფციური და საკვანძო საკითხები:

ფულადი სახსრების ნაკადის უწყისი; საბალანსო უწყისი; მოგება- ზარალის უწყისი; საოპერციო ფულადი ნაკადების ანალიზი; საინვესტიციო და ფინანსური საქმიანობის ანალიზი.

თემა N8 „ ბიზნესის სუბიექტის (საწარმოს) ფულადი

სახსრების(ნაკადის) ანგარიშგების ანალიზი“

8.1 ფულადი სახსრების ნაკადის უწყისის ფორმირებისა და ანალიზის მეთოდოლოგიურ- პრაქტიკული საკითხები

ბიზნესის სუბიექტის (საწარმოს) ფინანსების მენეჯმენტში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს ფულადი სახსრების მიმოქცევა, ანუ ფულის ნაკადის-ის შესაძლო რაოდენობა, რაც საჭიროა საწარმოს კაპიტალის შესაძენად და ყოველდღიური ოპერაციების საწარმოებლად. ფულადი სახსრების ანგარიშგება საშუალებას აძლევს ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებელს, გააანალიზოს საწარმოს ე.წ. „ლიკვიდურობა“, ანუ საწარმოს უნარი: მიიღოს დროულად დებიტორული დავალიანებები, ანგარიშგება აწარმოოს თავის კრედიტორებთან, ერთდროულად დაფაროს საგადასახადო ვალდებულებები და ა.შ.

ფულადი სახსრების მოძრაობის უწყისის შესადგენად გამოიყენება საწარმოს ბალანსი და მოგება-ზარალის უწყისი.

ფინანსური უწყისი შედგება სამი ნაწილისაგან , კერძოდ:

- 1)საოპერაციო საქმიანობიდან მიღებული ფულადი ნაკადი;
- 2)საინვესტიციო საქმიანობიდან მიღებული ფულადი ნაკადი და
- 3)ფინანსური საქმიანობიდან მიღებული ფულადი ნაკადი.

საოპერაციო საქმიანობიდან მიღებული ფულადი სახსრების მოძრაობის უწყისი შეიძლება პირდაპირი ან არაპირდაპირი მეთოდით შედგეს.

ქვემოთ მოყვანილია სადემონსტრაციო ამოცანა: სს „აისის“ 1. ბალანსი, 2.მოგება-ზარალის უწყისი და 3.დამატებითი ინფორმაცია 2018 წლისათვის (იხილეთ ცხრილი 8.1).

1.საბალანსო უწყისი (ლარებში)

ცხრილი 8.1

ბალანსის მუხლები	01.01.2018 წ.	31.12.2018 წ.
აქტივები		
ფული	10,400	14,100
დებიტორული დავალიანებები (მოთხოვნები)	25,300	27,400
მარაგები	18,600	21,900
წინასწარ გადახდილი დაზღვევა	3,200	2,700
სულ მიმდინარე აქტივები	57,500	66,100
ფიქსირებული აქტივები	62,000	76,800
აკუმულირებული ამორტიზაცია	(24,600)	(31,700)
სულ გრძელვადიანი აქტივები	37,400	45,100
სულ აქტივები	94,900	111,200
ვალდებულებები:		
კრედიტორული ანგარიშები	25,000	31,500
მიმდინარე ვალდებულებები	4,000	3,200
გადასახდელი მოგების გადასახადი	2,700	2,100
გრძელვადიანი სესხის მიმდინარე წილი	—	6,000
სულ მიმდინარე ვალდებულებები	31,700	42,800
გრძელვადიანი სესხი	30,000	24,000
სულ გრძელვადიანი ვალდებულებები	30000	24000
სულ ვალდებულებები	61,700	66,800

საკუთარი კაპიტალი		
აქციები	12,000	19,000
გაუნაწილებელი მოგება	21,200	25,400
სულ კაპიტალი	33,200	44,400
სულ კაპიტალი და ვალდებულებები	94,900	111,200

2. მოგება-ზარალის უწყისი(იხ. ცხრილი 8.2)

ცხრილი 8..2

(2018 წელი) (ლარებში)	
შემოსავალი გაყიდვებიდან	164,000
რეალიზებული პროდუქციის	
თვითღირებულება (რ.პ.თ.)	91,200
ადმინისტრაციული ხარჯები	61,000
(მოიცავს 9,800 _ ამორტიზაციას)	
საპროცენტო ხარჯები	2,700
შემოსავალი დაბეგვრამდე	9,100
(მოგების გადასახადი)	(2,900)
წმინდა მოგება	6,200

3.დამატებითი ინფორმაცია:

- 1) კომპანიამ წლის განმავლობაში შეიძინა 19,000 ლარის ძირითადი საშუალებები,
- 2) 4,200 ლარიანი აქტივი გაიყიდა 1,500 ლარად (დარიცხული ცვეთა 2,700 ლ.),
- 3) კომპანიამ გამოუშვა(ემისია) და გაყიდა 7,000 ლარის აქციები,
- 4) გადაიხადეს დივიდენდები 2,000 ლარი.

8.1-1 ფულადი სახსრების მოძრაობის უწყისის ანალიზი პირდაპირი მეთოდით

(თემა - 7.2 მოყვანილი ფორმულების გამოყენებით)

- 1) საოპერაციო საქმიანობის ფულადი ნაკადების ანალიზი (ლარებში)

შემოსავლები რეალიზაციიდან:

$$164,000 - 2,100 = 161,900$$

მარაგების შესაძენად გადახდილი თანხა:

$$91,200 + 3,300 - 6,500 = 88,000$$

საოპერაციო ხარჯები:

$$61,000 - 500 + 800 - 9,800 = 51,500$$

საპროცენტო ხარჯები:

$$2,700$$

მოგების გადასახადი

$$2,900 + 600 = 3,500$$

საოპერაციო საქმიანობიდან მიღებული ფულადი ნაკადი

$$161,900 - 88,000 - 51,500 - 2,700 - 3,500 = 16,200$$

2) საინვესტიციო საქმიანობის ფულადი ნაკადების ანალიზი (ლარებში)

ძირითადი საშუალებების ყიდვა _ 19,000

ძირითადი საშუალებების გაყიდვა + 1,500

$$\begin{array}{r} - 17,500 \\ \hline \end{array}$$

3) ფინანსური საქმიანობის ფულადი ნაკადების ანალიზი (ლარებში)

აქციების გაყიდვა 7,000

დივიდენდები -2,000

$$\begin{array}{r} 5,000 \\ \hline \end{array}$$

დასკვნა. სულ ფულადი ნაკადი საოპერაციო, საინვესტიციო და ფინანსური საქმიანობიდან: $16,200 - 17,500 + 5,000 = 3,700$ ლარი.

8.1-2 ფულადი ნაკადის გათვლა არაპირდაპირი მეთოდით:

სუფთა მოგების შესწორებები (კორექტირება) ლარებში

6,200 (წმინდა მოგება)

+9,800 (ამორტიზაცია)

16,000 წმინდა მოგების კორექტირებული თანხა

-2,100 დებიტორული დავალიანებები

_ 3,300 მარაგები

+500 წინასწარ გადახდილი დაზღვევა

+6,500 კრედიტორული ანგარიშები

-800 მიმდინარე ვალდებულებები

-600 მოგების გადასახადის დავალიანება

16,200

დასკვნა.საინვესტიციო და ფინანსური საქმიანობიდან მიღებული ფულადი ნაკადი გამოითვლება ისევე, როგორც პირდაპირ მეთოდში. ამდენად, **სულ 16,200+(-17500)+500=3700 ლარი.**

(შედარებისათვის ბალანსის უწყისში ფულის მატება (14100-10400) უდრის 3700 ლ).

ამრიგად , ბიზნესის სუბიექტის (საწარმოს) ფინანსების მართვისას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება **ფულადი სახსრების მოძრაობის ანალიზს**. ამისათვის თავდაპირველად ერთმანეთისაგან **უნდა განვასხვავოთ:** ფულის ციკლი და ფულადი ნაკადის ცნებანი, რომლებიც უკავშირდება სესხის გადახდისუნარიანობას.

ფულადი ციკლი არის ნაღდი ფული, რომელიც მოძრაობს მარაგებიდან დებიტორულ დავალიანებამდე, ანუ ეს არის ნაღდი ფულის ის ნაწილი, რომელიც ჯერ იხარჯება სასაქონლო მატერიალური მარაგების შესაძენად, შემდეგ კი ივსება დებიტორული დავალიანების შეგროვებით (ანუ სასაქონლო-მატერიალური მარაგების რეალიზაციით) ფულადი ციკლის მეშვეობით ხდება მხოლოდ მოკლევადიანი დავალიანებების (კრედიტორული ანგარიშების განაღდება) გადახდა.

ფულადი ნაკადი კი არის ფულის ის შემოსავალი (გასავალი), რომელიც მიიღება საწარმოს საოპერაციო ბიზნესის მომგებიანობიდან, საინვესტიციო (მომგებიანი აქტივების ბრუნვადობა) და ფინანსური საქმიანობიდან.

ფულადი სახსრების მოძრაობის ანგარიშგების ანალიზის ძირითადი ფუნქცია კომპანიის კრედიტუნარიანობის შეფასებაში აისახება.

1. ოპერაციული საქმიანობიდან მიღებული ფულადი ნაკადის შეფასებისას საჭიროა გვახსოვდეს შემდეგი:

თუ ფულადი ნაკადი დადებითია, შევაფასოთ როგორ გაიზარდა შემოსავლები რეალიზაციიდან, რის ხარჯზე მოხდა მათი ზრდა _ კომპანიის მომგებიანობის, თუ უბრალოდ დებიტორულ-კრედიტორული ანგარიშების მანიპულირებით.

– რა რაოდენობის ნაღდი ფულია საჭირო მარაგების შესაძენად ყოველ წელს, ხომ არ არის ეს თანხა იმდენად დიდი, რომ ნაღდი ფული აღარ დარჩება ვალდებულებებისა და დივიდენდების გადასახდელად.

– ხომ არ არის ჩართული ფულადი სახსრების მოძრაობის ანგარიშგებაში გაუთვალისწინებელი შემოსავლები (ხარჯები). ეს გაუთვალისწინებელი შემოსავალი (ან ხარჯი) შეიძლება დიდ გავლენას ახდენდეს კომპანიის ფულად ნაკადზე, მაგრამ უნდა გვახსოვდეს, რომ მათ დროებითი ხასიათი აქვთ და ვერ იძლევიან ამომწურავ ინფორმაციას რეალურ ფულად შემოსავლებზე (გასავლებზე).

2. საინვესტიციო საქმიანობიდან მიღებული ფულადი ნაკადი ძირითადად უარყოფითია, რადგანაც კომპანია ანახლებს თავის ძირითად საშუალებებს. თუ ორგანიზაციას დადებითი ნაკადი აქვს საინვესტიციო საქმიანობიდან, მაშინ უნდა გამოვიკვლიოთ ეს დაგეგმილი იყო თუ არა წინასწარ (მხედველობაშია ძირითადი საშუალებების გაყიდვა) კომპანიის მიერ და რამდენი სააღრიცხვო პერიოდის განმავლობაშია ეს მოსალოდნელი, კომპანიას რომელი ძირითადი საშუალებების გაყიდვა არის დაგეგმილი მომავალ სააღრიცხვო პერიოდში.

როდესაც კომპანიას **უარყოფითი** ფულადი ნაკადი აქვს საინვესტიციო საქმიანობიდან, მაშინ ეს რიცხვი უნდა შევადაროთ **პერიოდის ამორტიზაციას**: თუ ამორტიზაცია აღემატება უარყოფით ფულად ნაკადს, მაშინ უნდა ვიგულისხმოთ, რომ მას აღარ დასჭირდება დამატებითი სახსრების გამოყოფა ძირითადი საშუალებების შესაძენად, ეს სახსრები შეიძლება, ვალდებულების დასაფარავად გამოიყენებოდეს.

თუ ამორტიზაცია უფრო ნაკლებია ვიდრე ფულადი ნაკადი საინვესტიციო საქმიანობიდან, მაშინ უნდა ველოდოთ, რომ კომპანიას მოუხდება დამატებითი სახსრების გამოყოფა ძირითადი საშუალებების შესაძენად.

3. ფინანსური საქმიანობიდან მიღებული ფულადი ნაკადის ანალიზისას უნდა გავითვალისწინოთ შემდეგი:

- სესხის აღებით გაზრდილი ფულადი სახსრების არსებობა.
- ინვესტორების მიერ კაპიტალში დამატებით ჩარიცხული თანხების არსებობა
- უნდა მოვახდინოთ კომპანიის წმინდა მოგებისა და დარჩენილი გრძელვადიანი სესხის შედარება.

სემინარული მეცადინე. N4 თემაზე: „ფულადი სახსრების ნაკადის ხარისხი“

ფულადი სახსრების მოძრაობის უწყისის ანალიზში დიდ როლს თამაშობს ე.წ. **ფულადი ნაკადის „ხარისხი“**. ფულადი სახსრების ნაკადის ხარისხი განისაზღვრება ფულადი ნაკადის რესურსებით და ფულის ნაკადზე მოთხოვნით. ფულადი ნაკადის რესურსები ხასიათდება მათი მიღების წყაროთი (შემოსავლებით ძირითადი საქმიანობიდან) და ე.წ. განმეორებადობით – ანუ რამდენად რენტაბელურია კომპანიის შემოსავლები. ფულის ნაკადის მოთხოვნა ხასიათდება შემდეგი კომპონენტებით: სამუშაო კაპიტალი, ფულის

ციკლი, ძირითადი საშუალებების განახლება, გრძელვადიანი ფასიანი ქაღალდების ყიდვა, დივიდენდების გადახდა, გრძელვადიანი სესხების განაღდება.

ფულადი ნაკადის ხარისხი განისაზღვრება **შემდეგი ფაქტორებით**, რომელიც უნდა გვახსოვდეს ფულადი სახსრების მოძრაობის ანგარიშების ანალიზისას.

ა) ოპერაციული საქმიანობიდან მიღებული **ფულადი ნაკადი დადებითია**. ეს განპირობებულია იმით, რომ შემოსავლები რეალიზაციიდან იზრდება (და არა დებიტორულ-კრედიტორული ანგარიშების მანიპულირებით). ასეთ ნაკადს მაღალი ხარისხი აქვს.

ბ) ფულადი ნაკადი ფინანსური საქმიანობიდან დადებითია და ეს გამოწვეულია იმით, რომ ორგანიზაციამ ისესხა ფული _ ასეთ ნაკადს დაბალი ხარისხი აქვს.

გ) ფულადი ნაკადი **დაბალი ხარისხისაა**, თუ იგი გაიზარდა მხოლოდ რაიმე ერთჯერადი ოპერაციით, ხოლო თუ ფულადი ნაკადი განმეორებითი ოპერაციებით იზრდება, ანუ საქმიანობას რეგულარული ხასიათი აქვს, მაშინ ამბობენ, რომ ფულადი ნაკადი მაღალი ხარისხისაა.

დ) ფულად ნაკადს, რომელიც ძირითადი საშუალებების გაყიდვიდან არის მიღებული, **დაბალი ხარისხი** აქვს.

ამრიგად, **ფულადი ნაკადის ხარისხის განსაზღვრისათვის პრიორიტეტი ენიჭება შემდეგ ფაქტორებს**, კერძოდ::

_ დადებითი ფულადი ნაკადი მიიღება ოპერაციული საქმიანობიდან და ეს განპირობებულია რეალიზაციის ზრდით, შემოსავლები მიიღება რეგულარული ოპერაციებიდან.

_ დამფუძნებლების მიერ ხდება დამატებითი თანხების ინვესტირება კაპიტალში, ეს ცხადია გაზრდის ფულად ნაკადს ფინანსური საქმიანობიდან. მართალია, ამ პროცესს განმეორებადი ხასიათი არ გააჩნია, მაგრამ **დამატებითი ინვესტირება** აღიქმება როგორც საქმიანობის საიმედოობა.

_ ნაკლები ხარისხიანობით ხასიათდება ფულადი ნაკადი დადებითი საინვესტიციო საქმიანობიდან _ ანუ ფიქსირებული აქტივების გაყიდვიდან.

_ ყველაზე დაბალი ხარისხი აქვს იმ ფულად ნაკადს, რომელიც მიიღება სესხის აღებით.

ფულადი სახსრების მოძრაობის უწყისის **გაანალიზებით დაინტერესებული არიან** პირველ რიგში ფირმის კრედიტორები. ასე მაგალითად, თუ კომპანიის ფულადი ნაკადი ხარისხიანია, მაშინ კრედიტორები ასეთ ორგანიზაციებს ანიჭებენ უპირატესობას. კომპანიის ფულადი ნაკადის ხარისხის განსაზღვრაში აუცილებელ მონაწილეობას იღებს ფულად ნაკლზე **მოთხოვნაც**. ანალიზის დროს ყურადღება უნდა მივაქციოთ შემდეგს:

- _ ფულადი სახსრების მოძრაობის უწყისებიდან გამოიყოს უარყოფითი ნაკადები;
- _ განვიხილოთ, უარყოფითი ფულადი ნაკადი ერთჯერადია, თუ მას რეგულარული ხასიათი აქვს;

– განვიხილოთ, უარყოფითი ნაკადი ჩვეულებრივია თუ უჩვეულოდ მაღალი ან დაბალია;

– გაავანალიზოთ, უარყოფითი ფულადი ნაკადის გამოწვეული მოვლენა ექვემდებარება თუ არა მენეჯმენტის კონტროლს;

– შევადაროთ ფულადი ნაკადის ისტორიული, ახლანდელი და მომავალი რესრუსები და მასზე მოთხოვნები.

წლების განმავლობაში არსებული ფულადი სახსრების მოძრაობის უწყისებს ისტორიული ფულადი ნაკადი ეწოდება. ისტორიული ფულადი ნაკადი ყველაზე საიმედო ინდიკატორია კომპანიის კრედიტუნარიანობისათვის. კერძოდ, სამართლიანია ფორმულა (8.3)

წმინდა მოგება

+ ამორტიზაცია

+ ან – სამუშაო კაპიტალის ცვლილება

– ძირითადი საშუალებების დანახარჯები (შეძენა)

– დივიდენდები

= ფულადი ნაკადი, რომელიც შეიძლება მოხმარდეს ვალის დაბრუნებას.

შესაბამისად, ამ ფორმულის გამოყენება შესაძლებელია როგორც ისტორიული, ასევე დაგეგმილი ფულადი ნაკადისათვის (დაგეგმილ ფულად ნაკადში იგულისხმება, რომ აღნიშნული პუნქტები არა ისტორიულია, არამედ ეფუძნება სამომავლოდ შედგენილ ბიუჯეტს).

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობისთვის

1. გააცნობიერეთ ფულადი სახსრების მოძრაობის უწყისის ანალიზის მეთოდოლოგიური ასპექტები
2. დაახასიათეთ ფულადი ნაკადების ხარისხი.
3. გააცნობიერეთ ისტორიული ფულადი ნაკადის- ყველაზე საიმედო ინდიკატორის არსი.

თემა N 9. ბიზნესპროცესების ფინანსური ინჟინერიის მართვა

✧ თემის სტრუქტურა:

- 9.1. ბიზნესპროცესების რეინჟინერიის სტრუქტურა და მისი გაუმჯობესების მეთოდოლოგიური მიდგომები
- 9.2. ფინანსური ინჟინერიის ინსტრუმენტები, პროდუქტები და სტრატეგიები

პრაქტიკული მეცადინეობა N 5. თემაზე: „ ბიზნეს პროცესების რეინჟინერიის მართვა საბანკო საქმის მენეჯმენტში ფინანსური მდგომარეობის რეიტინგული შეფასების სისტემა-CAMEL-ის გამოყენებით“.

✧ თემის მიზანი:

გააცნობიეროთ თანამედროვე ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერიის არსი, მართვის ინსტრუმენტები და სტრატეგიები, რისკის მართვის (პეჯირების) მეთოდები.

განავითარეთ უნარი რეიტინგული შეფასების სისტემის გამოყენების კორპორაციის ფინანსური ინჟინერიის პროცესების მართვაში.

თემის შესწავლის შემდეგ, თქვენ შეძლებთ:

1. დაახასიათოთ ბიზნეს პროცესების რეინჟინერიის და აზროვნების ახალი წესის უმნიშვნელოვანესი პროცესები.
2. წარმოადგინეთ ადმინისტრაციული ბიზნეს-პროცესის გაუმჯობესების ფაზების კლასიფიკაცია და წარმატების ძირითადი პირობები.
4. გააცნობიეროთ ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესების გაუმჯობესების კონცეფციის მიდგომები და განიხილოთ პოპულარული მიდგომა „ექსი სიგმა“.
5. გააცნობიეროთ ფინანსური მენეჯმენტის პრაქტიკაში გამოყენებული ინსტრუმენტები (მოდელები).
6. დაახასიათოთ ბანკის ფინანსური მდგომარეობის რეიტინგული ელექტრონული სისტემა - CAMEL და ბპრ-მართვის ასპექტები.

თემის ძირითადი კონცეფციური და საკვანძო საკითხები (სიტყვები):

თანამედროვე ბიზნეს პროცესების რეინჟინერია და მისი სრულყოფის მიმართულებები; ფინანსური ინჟინერიის ინსტრუმენტები, პროდუქტები და სტრატეგიები; ფინანსური მდგომარეობის რეიტინგული შეფასების სისტემა-CAMEL და მისი გამოყენება საბანკო საქმის რეინჟინერიის პროცესების მართვაში.

თემა N9. თემა: ბიზნესპროცესების ფინანსური ინჟინერიის მართვა

9.1.ბიზნესპროცესების რეინჟინერიის სტრუქტურა და მისი

გაუმჯობესების მიდგომები

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის არსებულმა ტემპებმა ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერიის გატარების აუცილებლობაც დააჩქარა. გლობალური ეკონომიკური

სისტემისათვის დამახასიათებელია მსოფლიო ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულების გაღრმავება და აგრეთვე მსოფლიო ბაზრებზე მაღალი კონკურენცია. იმისათვის, რომ საქართველო გახდეს კონკურენტუნარიანი ქვეყანა, საჭიროა რადიკალური ცვლილებების მოხდენა ბიზნეს-პროცესებში, მათი შესრულების ტექნიკა-ტექნოლოგიაში, მეთოდებსა და მიდგომებში, ორგანიზაციასა და მართვაში.

ყოველივე ეს იმას ნიშნავს, რომ ნებისმიერი ქვეყნის კომპანიამ, მთელი ძალისხმევა უნდა მოახმაროს ბიზნეს-პროცესების მუდმივ განახლებას. Bბიზნეს-პროცესების ყოველწლიურად 10-15%-ით განახლება სტრატეგიული უპირატესობის მომტანია. ამის მიღწევის ყველაზე საუკეთესო გზა არის **ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერია**, რომლის მართვაში **იმიტაციური მოდელების** გამოყენებაა რეკომენდირებული.

გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან მეთოდურ მიმართულებას, რომელიც სწავლობს მართვის სისტემების პროცესული ორგანიზაციის საკითხებს და იძლევა მათი აგების გადაწყვეტას, წარმოადგენს ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერია (**Business Process Reengineering**). პირველად ტერმინი - „ბპრ“ **ჰამერმა** შემოიღო. მას ეკუთვნის ბპრ-თან პირველი „ტრადიციული“ მიდგომა, რომელიც გვთავაზობს ახალი ბიზნეს-პროცესების შექმნას „სუფთა ფურცლიდან“. მეორე მიდგომა BPბპრ-ს გატარებასთან დაკავშირებით, წარმოიქმნა მეთოდის „სუფთა ფურცლიდან“, მისამართით გამოთქმული კრიტიკული შენიშვნების ანალიზის შედეგად. მის ავტორად ითვლება **თომას დეივენპორტი**. მისი აზრით, ვიდრე ახალი ბპრ-ების პროექტირებას შევუდგებით, უნდა შევისწავლოთ და თვალნათლივ წარმოვიდგინოთ არსებული ბიზნეს-პროცესები.

რეინჟინერიის კონცეფციის სათავეებს მართვის თეორიებთან მივყავართ, რომლებიც ჯერ კიდევ XIX საუკუნის 80-იან წლებში დამუშავდა, როდესაც ტეილორმა შესთავაზა მენეჯერებს პროცესული რეინჟინირინგის მეთოდების გამოყენება საქმიანობის ორგანიზაციის პროცესების დასამუშავებლად, ანდაც ასეთი პროცესების მწარმოებლობის ოპტიმიზაციისათვის გარდაქმნა. XX საუკუნის დასაწყისში, ფაიოლმა დაამუშავა რეინჟინერიის **კონცეფცია**, რომლის თანახმადაც, ეს არის საქმიანობის განხორციელება, დასახული ამოცანების შესაბამისად, ყველა ხელმისაწვდომი რესურსებიდან ოპტიმალური უპირატესობის მისაღწევად. იმის მიუხედავად, რომ ჩვენს დროში ტექნოლოგიური რესურსები შეიცვალა, ამ კონცეფციას თავისი მნიშვნელობა და პოპულარობა არ დაუკარგავს.

ბიზნეს-პროცესების მართვაში რევოლუცია შემოიტანა თანამედროვე **საინფორმაციო ტექნოლოგიების დარგში** მიღწევებმა, რომლებიც ბიზნეს-პროცესების ინჟინერიის და რეინჟინერიის განხორციელების საშუალებას იძლევა.

მ. ჰამერისა და დ. ჩამპის განსაზღვრების თანახმად, ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერია განისაზღვრება, როგორც „საწარმოს საქმიანობის ძირითად მაჩვენებლებში ძირეული გაუმჯობესების მისაღწევად ბიზნეს-პროცესების (ბპ) ახლებურად გააზრება და რადიკალური გადაპროექტირება“. **მმეტიც, ჯ. ხარინგტონი, კ. ესელინგი და ხ. ნიმევეენი** მას „პროცესის ინოვაციას უწოდებან, რადგანაც მისი წარმატება მასზე მომუშავე გუნდის ინოვაციურ და შემოქმედებით უნარზეა დამოკიდებული“.

ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერია უზრუნველყოფს შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტას:

- 1) შესასრულებელი ფუნქციების ოპტიმალური თანმიმდევრობის განსაზღვრა, რომელსაც მიჰყავს კლიენტები მომსახურების, საქონლისა და მომსახურების გაყიდვის და დამზადების ციკლის ხანგრძლივობის შემცირებამდე, რის შედეგაც ხდება კაპიტალის ბრუნვადობის ამაღლება და ფირმის ყველა ეკონომიკური მაჩვენებლის ზრდა;
- 2) სხვადასხვა ბიზნეს-პროცესებში რესურსების გამოყენების ოპტიმიზაცია, რომლის შედეგადაც ხდება მიმოქცევისა და წარმოების დანახარჯების მინიმიზაცია და სხვადასხვა სახის საქმიანობის ოპტიმალური შეთავსების უზრუნველყოფა;
- 3) ადაპტირებული ბიზნეს-პროცესების აგება, რომლებიც გამიზნულია ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის, საწარმოო ტექნოლოგიების, პროდუქციის საბოლოო მომხმარებლების მოთხოვნილებათა ცვლილებების სწრაფი ადაპტაციისათვის და, მამასადამე, უცხო გარემოს დინამიურობის პირობებში კლიენტების მომსახურების ხარისხის ასამაღლებლად;
- 4) კლიენტებსა და პარტნიორებთან ურთიერთქმედების რაციონალური სქემების განსაზღვრა, და, როგორც შედეგი, მოგების ზრდა, ფინანსური ნაკადების ოპტიმიზაცია.

განვიხილოთ ბიზნეს-პროცესების თავისებურებანი, რომელთათვისაც ტარდება რეინჟინერია:

ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერია ხორციელდება საინჟინრო მეთოდების გამოყენებისა და კონსალტინგური ფირმებსა და კომპანიის სპეციალისტების ერთობლივი გუნდების მიერ განხორციელებული ბიზნეს-პროცესების მოდელირების თანამედროვე პროგრამულ-ინსტრუმენტალური საშუალებების გამოყენების საფუძველზე.

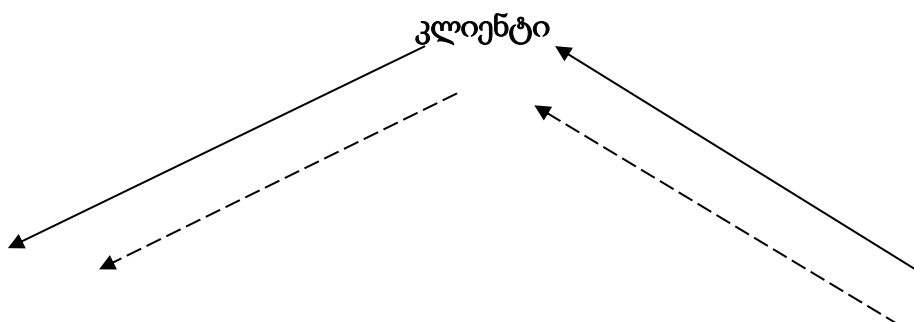
ბიზნესის რეინჟინერიის პროცესი ითვალისწინებს **აზროვნების ახალ წესს**. ეს შეხედულება უკავშირდება კომპანიის აგებას, როგორც საინჟინრო საქმიანობას. კომპანია ან ბიზნესი განიხილება როგორც ისეთი რამ, რაც შეიძლება იყოს აგებული, დაპროექტებული და გადაპროექტებული საინჟინრო პრინციპებთან შესაბამისობაში.

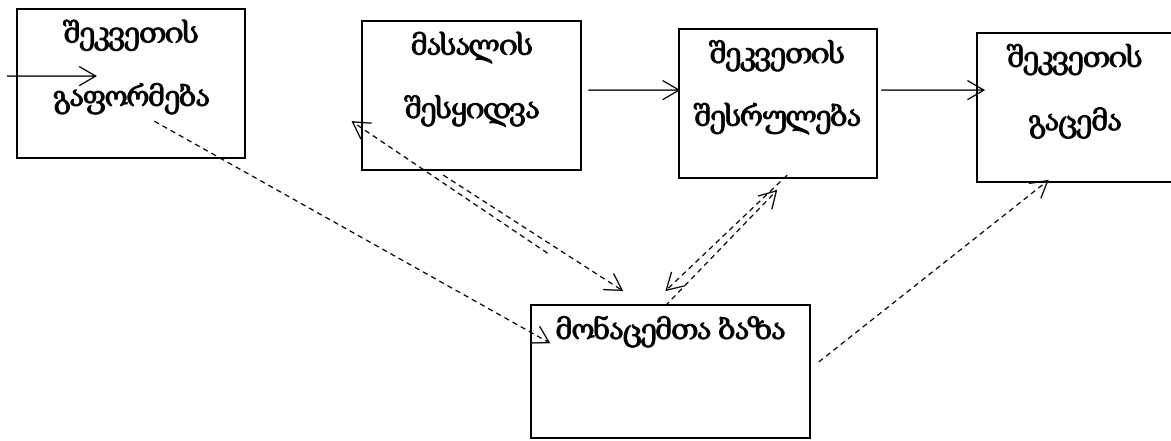
ამასთან, არ შეიძლება ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერიის გაიგივება ლოკალური ამოცანების გადაწყვეტასთან. თუმცა, ამ ამოცანების გადაწყვეტა შეიძლება წარმოადგენდეს ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერიის **შედეგებს**:

- ბიზნეს-ავტომატიზაციას;
- პროგრამული უზრუნველყოფის რეინჟინირებას;
- ორგანიზაციული სტრუქტურის რეორგანიზაციას;
- ხარისხის გაუმჯობესებას.

ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერიის უმნიშვნელოვანესი პრინციპებია:

- 1) „პროცესის ჰორიზონტალური შეკუმშვა“, როდესაც მასში ერთიანდება რამდენიმე სამუშაო პროცედურა, შედეგად კი ვიღებთ სამუშაო ადგილების მრავალფუნქციონირებას;

————> მატერიალური და ფინანსური ნაკადები

-----> ინფორმაციო ნაკადები

ნახ. 9.1. ბიზნეს-პროცესების სტრუქტურა

- 2) „პროცესის ვერტიკალური შეკუმშვა“ - შემსრულებლები იღებენ დამოუკიდებელ გადაწყვეტილებებს, რასაც შედეგად მუშაკის პასუხისმგებლობის, საკუთარი შრომის შედეგებით დაინტერესების ზრდა მოჰყვება;
- 3) P„პროცესის პარალელურობა“ – პროცესი მიმდინარეობს ბუნებრივ წესსა და რიგში; სამუშაო სრულდება იმ ადგილზე, სადაც ეს მიზანშეწონილია;
- 4) Pპროცესის შესრულების მრავალვარიანტულობა, უცხო გარემოს ცვლილებებთან პროცესის ადაპტირების ამაღლება;
- 5) მცირდება შემოწმების რაოდენობა, მინიმიზირდება შეთანხმებების რაოდენობა;
- 6) „უფლებამოსილი მენეჯერი“ უზრუნველყოფს კლიენტთან კონტაქტის ერთიან წერტილს;
- 7) ჭარბობს შერეული ცენტრალიზებულ-დეცენტრალიზებული მიდგომა. შედეგი – „ზევიდან ქვევით“ წესით უფლებამოსილების დელეგირება.

ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერინგის წარმატების ძირითად პირობებს წარმოადგენს:

1. კომპანიის ხელმძღვანელობის მიერ ამოცანის სწორი გაგება, კომპანიის ხელმძღვანელობის ერთგულება რეინჟინერინგის მიზნებისადმი – უმაღლესი ხელმძღვანელობის მხრიდან კონტროლი;
2. კომპანიის თანამშრომელთა მოტივაცია, ზრდისაკენ სწრაფვა, ფირმის საქმიანობის გაფართოება, პერსონალის უფლებამოსილების და შრომის შემოქმედებითი ხასიათის გაძლიერება;
3. კომპანიის საქმიანობის კარგად დაყენებული მართვა, საკუთარი ძალებითა და კონსულტანტების დახმარებით ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერინგის გატარების უნარი;

4. რეინჟინერიის გატარებაში კონსალტინგური ორგანიზაციის რეორგანიზაციის გამოცდილებისა და თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენება.

ბიზნეს-რეინჟინერიის პროცესი გატარების საწყის ეტაპზე ხდება პრობლემის დასმა და სამუშაოების ინიციალიზაცია ბიზნეს-რეინჟინერიის მიხედვით, რომელიც ხორციელდება საწარმოს მართვის ზედა რგოლის მენეჯერების ანუ იმ პირების მიერ, რომლებიც იღებენ გადაწყვეტილებებს. როგორც წესი, დაწყებით ეტაპზე ხდება პრობლემების ფორმულირება, მაგალითად, აღინიშნება გაყიდვების მოცულობის შემცირება, ან პროდუქციაზე რეკლამების რაოდენობის გაზრდა, ან კადრების დენადობა, ან მოწყობილობის დატვირთვა, ან ოპერაციათაშორისი გაცდენები, ან ზენორმატიული მარაგი და საწარმოს საქმიანობის ეფექტიანობის შემცირების მსგავსი მაჩვენებლები.

ამ ეტაპზე გადაწყვეტილებების მიმღები პირები დასახავენ სტრატეგიულ მიზნებს: ბაზრის ახალ სეგმენტებზე გასვლა, ლიდერობის დაპყრობა კონკურენტულ ბრძოლაში, რენტაბელობის განსაზღვრული დონეების მიღწევა და ა.შ.

სირთულეების დაძლევისა და მიზნის მისაღწევად, გადაწყვეტილებების მიმღებ პირებს უნდა ესმოდეთ ბიზნეს-რეინჟინერიის მეთოდების ღირსებები და კრიტიკული ფაქტორები, რათა სამუშაოების ჩატარება ბიზნეს-პროცესების ძირეული რეკონსტრუქციის მიხედვით გადაწყვიტონ.

ბიზნეს-რეინჟინერების აუცილებლობის გაგების შემდეგ ხდება კომპანიის (საწარმოს) მუშაკთა შორის განმარტებითი სამუშაოს ჩატარება, რადგან საწარმოს მომავალი რეორგანიზაციით სათანადო მოტივაციის გარეშე არ შეიძლება წარმატების მიღწევა. გარდა ამისა, ბიზნეს-რეინჟინერიის გატარებისათვის გამოიყოფა საჭირო მატერიალური, ადამიანური, ფინანსური და დროებითი რესურსები და იქმნება გუნდები, რომლებმაც უნდა შეიმუშავონ რეინჟინერიის პროექტი.

არსებობს ადმინისტრაციული ბიზნეს-პროცესის გაუმჯობესების ექვსი ფაზა:

- ფაზა I. ორგანიზაცია: პროცესის გაუმჯობესების ორგანიზაცია;
- ფაზა II. დოკუმენტირება: მიდგომის არჩევა;
- ფაზა III. ანალიზი: გაუმჯობესებისათვის შესაძლებლობების განსაზღვრა;
- ფაზა IV. პროექტირება: ახალი ადმინისტრაციული ბიზნეს-პროცესის პროექტირება;
- ფაზა V. დანერგვა: მომავლისთვის მიმართულ გადაწყვეტილებათა რეალიზაცია;
- ფაზა VI. მართვა: ადმინისტრაციული ბიზნეს-პროცესების მართვა მუდმივი გაუმჯობესებისათვის.

ორგანიზაციის ფარგლებში მომხდარი ბიზნეს-პროცესების დაყოფა შესაძლებელია ორ დიდ ჯგუფად:

1. საწარმოო ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესება;
2. ადმინისტრაციული ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესება.

საწარმოო ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესება მიმართულია მომსახურებისა და საქონლის წარმოებასთან დაკავშირებული პროცესების გასაუმჯობესებლად. ადმინისტრაციული ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესება კი ორიენტირებულია ყველა დამხმარე პროცესის გაუმჯობესებაზე, მაგალითად: ახალი პროდუქტის დამუშავება, შეკვეთების დამუშავება და კრედიტორებთან ანგარიშსწორება.

ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესებაზე ძალების კონცენტრირებამ ორგანიზაციის ყველა კუთხეში შეაღწია. ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესების კონცეფცია და მეთოდები მიმართულია მეტისმეტად სწრაფ გაუმჯობესებაზე ერთეული ბიზნეს-პროცესის

ფარგლებში. სამუშაო ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესებაზე ძირითადი პროცესების ფარგლებში მიმდინარე ღონისძიებათა განსაზღვრაზე, გაგებასა და გაუმჯობესებაზე ყურადღების კონცენტრირებით იწყება. ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესებას ხარჯების, ციკლის ხანგრძლივობისა და შეცდომების დონის შემცირებისაკენ მივყავართ.

A ამგვარად, ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესების **კონცეფცია** ეს არის მეთოდოლოგია, რომელიც დამუშავებულია ადმინისტრაციული და დამხმარე პროცესების გაუმჯობესების ჩასატარებლად. ეს მეთოდოლოგია დაფუძნებულია ოთხ მიდგომაზე:

1. სწრაფი ანალიზის გადაწყვეტილების მეთოდოლოგია (FAST);
2. პროცესის ბენჩმარკინგი;
3. პროცესის გადაპროექტირება;
4. პროცესის რეინჟინერია.

ბიზნეს-პროცესის გაუმჯობესება არის მეთოდოლოგია, რომელიც დამუშავებულია ადმინისტრაციული და დამხმარე პროცესების სრულყოფის ნაბიჯ-ნაბიჯ გასატარებლად. წარმოებითი ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესება მიმართულია საქონლისა და მომსახურების წარმოებისათვის; ადმინისტრაციული ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესება მიმართულია ყველა ისეთი დამხმარე პროცესის სრულყოფისაკენ, როგორებიცაა: ახლი პროდუქტის დამუშავება, შეკვეთების დამუშავება და ანგარიშგება კრედიტორებთან.

ბიზნეს-პრაქტიკაში არსებობს რიგი ინსტრუმენტებისა და მეთოდოლოგიებისა, რომლებიც ეფექტურნი არიან ისეთი პროცესის ცვლილების მართვისას, როგორიცაა, შრომითი პროცესისაგან უარყოფითი შეგრძნებების მართვა, ცვლილებების **რუკის შედგენა** და **სინერგიზმი**⁵. მნიშვნელოვანი მომენტი ის, რომ თითოეულ პროგრამას ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესებისათვის უნდა ჰქონდეს **ძალზე დაწვრილებითი** (დეტალური) გეგმა ცვლილებების მართვისა და ეს პროგრამა ეფექტურად უნდა განხორციელდეს. ორგანიზაციული ცვლილებებით მართვის პროცესი უნდა დაინერგოს ბევრად ადრე, ვიდრე დაიწყება პროცესის ცვლილება.

ბიზნეს-პროცესების მართვაში ყველაზე **ახალმოდურ მიმართულებებს** შორის, რომლებიც წარმოიქმნა გასული საუკუნის ბოლო ათწლეულში პოპულარულია „**ექსი სიგმა**“.

ექსი სიგმა – ესაა მიდგომა ბიზნესის სრულყოფისათვის, რომელიც ცდილობს, იპოვოს და გამოირიცხოს შეცდომათა მიზეზები ან დეფექტები ბიზნეს-პროცესებში, მომხმარებლისათვის კრიტიკულად მნიშვნელოვან გამომყვან პარამეტრებზე ყურადღების მიპყრობის გზით.

კონცეფცია – „ექსი სიგმისთვის“ **დამახასიათებელი თავისებურება** აღმოჩნდა მისი მჭიდრო კავშირი კომპანიის მუშაობის **ფინანსურ შედეგებთან**. მოცემული კონცეფციის

⁵ **სინერგიზმი** – მექანიზმი, როდესაც ოგი მისივე ნაწილების დამოუკიდებელი ეფექტების ჯამზე მეტ ეფექტს იძლევა.

ფარგლებში, კვლავწარმოების კრიტერიუმების მიხედვით, მიღებულია ორგანიზაციების შემდეგი კლასიფიკაცია (იხ. ცხრ. 9.1.)

**ცხრ. 9.1. კვლავწარმოების პროცესების გავლენა ორგანიზაციების
კონკურენტუნარიანობაზე**

მანძილი განაწილების ცენტრსა და დაშვების საზღვარს შორის	დეფექტების რიცხვი მილიონზე	დაბალი ხარისხის ღირებულება	კონკურენტუნარიანობის დონე
6 სიგმა	3,4	<10% _ გმ-დან	მსოფლიო კლასი
5 სიგმა	233	10-15 _ გმ-დან	
4 სიგმა	6210	15-20 _ გმ-დან	საშუალო დარგების მიხედვით
3 სიგმა	66807	20-30 _ გმ-დან	
2 სიგმა	308537	30-40 _ გმ-დან	არაკონკურენტუნარიანია
1 სიგმა	690000		

კონცეფცია „ექვსი სიგმა“ აგებულია **შუხარტი-დემინგის ციკლის** სქემით: 1.დაგეგმე _ 2.აკეთე _ 3.შეამოწმე _ 4.დანერგე.

პირველი ეტაპი _ „დაგეგმე“ _ მიზნებისა და ამოცანების ფორმულირება, წარმატების მისაღწევად საკვანძო პარამეტრების გამოვლენა, სრულყოფის გეგმა, პროექტის არჩევა და გუნდის შექმნა.

მეორე ეტაპი _ „აკეთე“ _ მოიცავს სწავლებას და ვარჯიშს, პლუს დანერგვას.

მესამე ეტაპი _ „შეამოწმე“ _ არის გაუმჯობესების გაზომვა, ეფექტურობის შემოწმება და პროექტების ანალიზი და გადამოწმება.

მეოთხე ეტაპი – „დანერგე“ – გულისხმობს დანერგვის კორექტირებას, სრულყოფის უწყვეტობას, სტანდარტიზაციას, მომხმარებელთა შესწავლას, ბენჩმარკინგს, გადაპროექტირებას.

საგულისხმოა, რომ საქართველოს ბიზნეს-პრაქტიკაში ისეთი ინსტრუმენტები, როგორიცაა „ექსი სიგმა“, ხარისხის მართვა ISO 9000, მარკეტინგული სტრატეგიული კვლევები, მარკეტინგული საპროექტო ექსპერტიზა, მართვის მარკეტინგული სტრუქტურა და სხვ. აქტიურად უნდა იყოს გამოყენებული. სამწუხაროდ, მცდელობები ბიზნეს-პროცესების რეინჟინირინგის (ბპრ) მიდგომების გამოყენებისა, წარმოების მართვის მარკეტინგული პრინციპების ათვისების გარეშე არაწარმატებულა. გამოცდილება უჩვენებს, რომ იმ პირობებში, სადაც გამოჩნდა ბპრ მიდგომა, მარკეტინგული კვლევები და მართვის მეთოდები, დიდი ხანია ჩვეულებრივ ინსტრუმენტებად იქცვნ.

ბიზნესის სამართავად გამოყენებული მოდელები შეიძლება დავყოთ რამდენიმე ჯგუფად. ამ შემთხვევაში, უმაღლეს დონეზე განლაგდებიან სტრატეგიული, ფუნდამენტური მოდელები, რომლებიც გლობალურ წესებს აღწერენ. ისინი ოპერირებენ მცირე რაოდენობით მაღალაგრეირებული მაჩვენებლებით (ხანგრძლივ პერსპექტივაზე გათვლით) და შეადგენენ სტრატეგიული მართვის საფუძველს. თავის მხრივ, სტრატეგიული მოდელები, იმ შეკითხვების მიხედვით, რომლებზეც უნდა პასუხობდნენ, შეიძლება დაიყოს კატეგორიებად:

- ფინანსური მართვის მოდელი (ბიზნესის ხედვა ფინანსური საშუალებების მოძრაობის თვალთახედვიდან);
- მარკეტინგული მოდელი (გარემოს გავლენის შეფასება ბაზრის განსახილველ ბიზნესზე);
- წარმოების მართვის მოდელი;
- ლოგისტიკით მართვის მოდელი (მომარაგებით და გასაღებით).

ამ კატეგორიებს შეიძლება მივაკუთვნოთ რიგი სხვა მოდელები. მათ ასაგებად დასავლეთში მიღებულია პოპულარული მართვის კონცეფციები – MRP (Manufacturing Resource Planning), DRP (Distribution Resource Planning), DRP (Distribution Resource Planning), ERP (Enterprise Resource Planning), CSRP (Customer Synchronized Resource Planning).

- მეორე დონეზეა – ტრანზაქციონიზმი – მოდელი, რომელიც პასუხს აგებს გლობალური პრინციპების ოპერატიულ რეალიზებაზე. აქ ჩვენ საქმე გვაქვს პროცესებთან, მონაცემთა ნაკადებთან და სხვა. აუცილებელია ხაზგასმა, რომ ნებისმიერი მოდელი ასახავს მაპროექტებლების ამა თუ იმ ჯგუფის თვალსაზრისს. თითოეული მოდელისთვის ნიშანდობლივია თავისი მიზნები და ამოცანები, ამიტომ ბიზნესის ობიექტი, რომელიც წარმოადგენს რთულ კომპლექსურ ორგანიზმს, როგორც წესი, აღიწერება მოდელების გარკვეული რაოდენობის ნაკრებით, რომლებიც ერთობლიობაში ქმნიან მოცემული ბიზნეს-სისტემის საერთო მოდელს.

მრავალი მოდელის გამოყენებას მივყავართ მათი კლასიფიკაციის აუცილებლობასთან. ობიექტების დასაბუთებული კლასიფიკაცია წარმოადგენს მათ პირობით დაჯგუფებას მოცემული ნიშნებით და განსაზღვრული მიზნის შესაბამისად. სხვადასხვა მიზნებისას ერთი და იგივე ობიექტები შეიძლება კლასიფიცირდეს

სხვადასხვაგვარად. კლასიფიკაცია არ წარმოადგენს თვითმიზანს, ის ნაკარნახევია თეორიისა და პრაქტიკის მოთხოვნით. **მოდელების მიზანშეწონილი კლასიფიკაცია** უზრუნველყოფს მოხერხებულობას მოდელირების მეთოდების არჩევას და სასურველი შედეგების მიღებას. იმ **უმნიშვნელოვანეს ნიშნებს**, რომლებითაც ტარდება **მოდელების კლასიფიკაცია**, მიეკუთვნება:

1. ფუნქციონირების კანონი და ორიგინალის თვისებებისა და ურთიერთობების დამახასიათებელი თავისებურებები;

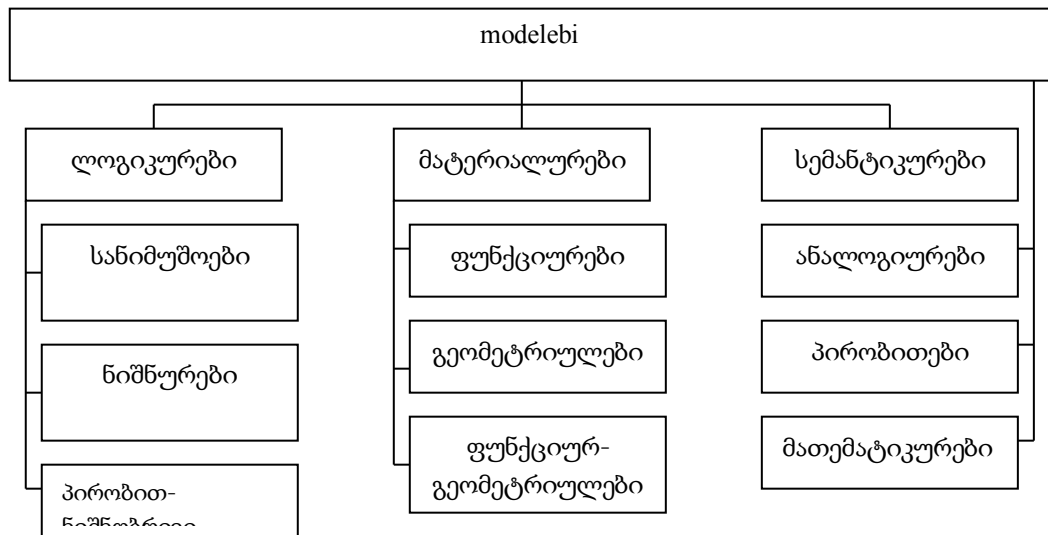
2. საფუძვლები, მოდელის თვისებების და ურთიერთობების გარდასაქმნელად ორიგინალის თვისებებსა და ურთიერთობებში.

პირველი ნიშნით მოდელები იყოფიან **ლოგიკურ, მატერიალურ, სემანტიკურ (ვერბალურ)** მოდელებად (იხ. ნახ. 9.2.)

ლოგიკური მოდელები ფუნქციონირებენ ლოგიკის კანონებით ადამიანის ცნობიერებაში ან კომპიუტერში, რომელიც მუშაობს ადამიანის მიერ ჩაწერილი პროგრამის მართვის ქვეშ. მატერიალური მოდელები ფუნქციონირებენ ბუნების ობიექტური კანონების შესაბამისად. სემანტიკურები ან ვერბალურები წარმოადგენს მოდელირების ობიექტის სიტყვიერ აღწერილობებს. ის გამოიყენება მოდელირების საწყის ეტაპზე, ექსპერტების მიერ პერსონალის გამოკითხვისას, აუცილებელი ინფორმაციის მიღების მიზნით.

საჩვენებელი მოდელები გამოხატავენ ორიგინალის თვისებებს თვალსაჩინო ნიმუშების დახმარებით, რომელთაც გააჩნიათ პირველსახეები მატერიალური სამყაროს ობიექტებს შორის. სიმბოლური მოდელები გამოხატავენ მოდელირებული სისტემის თვისებებს პირობითი ნიშნების ან სიმბოლოებს დახმარებით. საჩვენებელი მოდელები ითავსებენ ორივე მოდელის ნიშნებს. ფუნქციური, გეომეტრიული და ფუნქციურ-გეომეტრიული მოდელები შესაბამისად, ასახავენ მხოლოდ ფუნქციურ, მხოლოდ სივრცობრივ და ერთდროულად ორიგინალის ფუნქციურ და სივრცობრივ თვისებებს.

მეორე ნიშნით, მოდელები იყოფიან **პირობით, ანალოგიურ და მათემატიკურ** მოდელებად. **პირობითი** მოდელები გამოხატავენ ორიგინალის თვისებებს და ურთიერთობებს მიღებული პირობების ან შეთანხმების საფუძველზე. ასეთ მოდელებს ორიგინალთან მსგავსება შეიძლება საერთოდ არ ჰქონდეთ. **ანალოგიურ** მოდელებს გააჩნიათ ისეთი მსგავსება ორიგინალთან, რომელიც ანალოგიაზე დასკვნის საფუძველზე, საკმარისია ორიგინალზე გადასასვლელად. **მათემატიკური მოდელები** უზრუნველყოფენ ორიგინალზე გადასვლას, ფიქსაციას და მისი თვისებების კვლევას მათემატიკური მეთოდების დახმარებით. მათემატიკური მოდელები ფლობენ მნიშვნელოვან ღირსებებს – მკაფიობას, მკაცრი დედუქციის შესაძლებლობას,

ნახ. 9.2. მოდელების კლასიფიკაცია.

შემოწმებადობას. თუმცა, მთელ რიგ შემთხვევებში, მათემატიკური მოდელების აგებისას (მაგ. ფოლადის წარმოების პროცესის აღწერისთვის) შეიძლება წარმოიქმნას გადაულახავი სიმკვლეები.

მესამე ნიშნით, დროის ფაქტორის აღრიცხვის თვალთახედვიდან გამოყოფენ სტატიკურ, იმიტაციურ, დინამიურ მოდელებს. **სტატიკური მოდელები** აღწერენ სისტემის შინაარსობრივ მხარეს, რომელიც დროში არ იცვლება. **იმიტაციური მოდელები** სისტემის ქცევის მოდელირების საშუალებას იძლევიან, შემაჯალი საწყისი ინფორმაციიდან გამომდინარე. **დინამიურ მოდელებს** დროში სისტემის ქცევის მოდელირება შეუძლიათ, ითვალისწინებენ რა მისი განვითარების ფაქტორს. მისი საშუალებით მოდელირებენ მოვლენების ნაკადებს.

იმიტაციური მოდელირების უპირატესობა ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერიის განხორციელებაში ალტერნატიული გადაწყვეტილებების სწრაფად მიღებაში გამოიხატება.

რეინჟინერიის პროცესში გადასაწყვეტი ამოცანები, როგორც წესი, მაღალი სირთულით და დიდი პასუხისმგებლობით ხასიათდებიან. თუ ამ საკითხს ისტორიულ რეტროსპექტივაში განვიხილავთ დავინახავთ, რომ მრავალმა კონსალტინგურმა ფირმამ, ინფორმაციული სისტემების შემუშავების **CASE** – ტექნოლოგიებიდან გამომდინარე, რეინჟინერიისადმი თავისი მიდგომები დააფუძნეს.

რეინჟინერიის გატარებაში ძირითადად ორი ტიპის სპეციალისტები მონაწილეობენ: 1. რეკონსტრუქციული ბიზნესის სპეციალისტები, 2. ინფორმაციული სისტემების შემუშავებლები.

ტექნოლოგიების ნამდვილად წარმატებული და ნოვატორული დანერგვა არის უნიკალური შემოქმედებითი პროცესი: კომპანიის მმართველები და ტექნოლოგიები

ეცნობიან რა ინფორმაციული ტექნოლოგიების მეთოდებს, თვითონ აგნებენ იმ შესაძლებლობებს, თუ როგორ მოახდინონ მისი დანერგვა(გამოყენება) საკუთარ ბიზნესში.

ამ სიძნელეთაA გადასალახად, ამჟამად ცოდნის ინჟინერიის მეთოდებს იყენებენ. მათი დახმარებით, ჯერ ერთი, შეიძლება მოდელებში ბიზნეს-პროცესების, კერძოდ სამუშაო პროცედურების შესახებ მენეჯერების ცუდად ფორმალიზებული ცოდნის უშუალო წარდგენა, და მეორე, იქმნება საბოლოო მომხმარებლის ინტელექტუალური ინტერფეისის შესაძლებლობა.

ზოგადი სახით **იმიტაციური მოდელირების სისტემა** წარმოადგენს რთული სისტემის დისკრეტული და უწყვეტი კომპონენტების აქტიურობის მართვის პროგრამის კომპლექსს და შემუშავებელს აძლევს მოდელის სტრუქტურის დავალების, მისი კვანძების მდგომარეობის ცვლილებების და სხვადასხვა პროცესების ფუნქციონირების პრინციპების ფორმალიზებული აღწერის საშუალებას.

პროგრამული უზრუნველყოფა, რომელიც ინტერაქტიურ რეჟიმში იმიტაციური მოდელის კონსტრუირებაში გვეხმარება, **იმიტაციური მოდელირების სისტემად** (პაკეტად) იწოდება. იმიტაციური მოდელირება წარმოადგენს მალAლდონიან ინფორმაციულ ტექნოლოგიას და შეიცავს იმიტაციურ მოდელს, დაფუძნებულს მისი ფუნქციონალური სტრუქტურის დეკომპოზიციაზე და კონკრეტული ამოცანების გადაწყვეტისას მოდელის ექსპლუატაციაზე.

იმიტაციური მოდელირების ინსტრუმენტები ანუ მოდელირების ენები, დიდი ხნის წინ წარმოიშვნენ. XX ს. 70-იან წლებში აღინიშნა მათი სწრაფი განვითარება, როცა წელიწადში რამდენიმე ენა იზადებოდა. ამჟამად დომინირებს რამდენიმე ენა . ყველაზე ფართოდ გამოყენებული იმიტაციური მოდელირების ენები და მათი **რეალიზების ინსტრუმენტები იყოფა სამ ჯგუფად:**

1. უწყვეტი დინამიური სისტემების იმიტაციური მოდელირების ენები;
2. დისკრეტული სისტემების იმიტაციური მოდელირების ენები;
3. უნივერსალური ენები.

90-იანი წლების ბოლოს არსებული **იმიტაციური მოდელირების თაობის** ტიპიურ წარმომადგენლებად შეიძლება შემდეგი პაკეტები დავასახელოთ: Process Charter, Powersin, Ithink, Extend+BPR, Rethink. დროითი, სივრცითი და ფინანსური დინამიკის იმიტაციისათვის უნივერსალური მოდელირების იმიტაციური მოდელირების შექმნის მცდელობამ მეცნიერები მიიყვანა Pilgrim სისტემის შემუშავებამდე.

9.2. ფინანსური ინჟინერინგის ინსტრუმენტები, პროდუქტები და სტრატეგიები

ცნობილია, რომ ნებისმიერი ორგანიზაციის საქმიანობა მოიცავს დიდი მოცულობის ბიზნეს-პროცესებს. თითოეული მათგანი წარმოადგენს კონკრეტულ მიზანზე ორიენტირებული მოქმედებებისა და გადაწყვეტილებების თანმიმდევრობას. ამ

ორგანიზაციების საქმიანობის წარმატება განისაზღვრება მისი ბიზნეს პროცესების ეფექტიანი რეალიზაციით. ორგანიზაციების ცალკეული ქვედანაყოფების ან თვითონ ორგანიზაციის ეფექტიანობის ამაღლება შესაძლებელია **ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერინგით (ზპრ)**, რომელიც არის თანამედროვე მენეჯმენტის თეორიის ახალი, პრაქტიკულად გამოუკვლეველი მიმართულება. რეინჟინერინგის თანახმად დღეისთვის ყველა ორგანიზაციის ფუნქციონირების პირობები იმდენად შეიცვალა, რომ მათი ნორმალური არსებობისა და კონკურენტუნარიანობის ერთადერთი პირობა ოპერაციების განხორციელების შიდა პროცესებისა და ტექნოლოგიების სრული გარდაქმნის აუცილებლობა გახდა.

ამრიგად, ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერინგის კონცეფცია განიმარტება, როგორც არსებული ბიზნეს-პროცესების ცვლილებების შემდეგ ძირითად ხერხებს შორის ყველაზე უფრო რადიკალური. ამ ხერხებს შორის მოიაზრება:

- ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესება;
- ბიზნეს-პროცესების გარდაქმნა;
- ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერინგია.

განასხვავებენ **პირდაპირ და უკუ რეინჟინერინგს**. პირველი გულისხმობს ახალი საწარმოს დაპროექტებას, მეორე კი უკვე მოქმედი საწარმოს რეორგანიზაციას. რეინჟინერინგის დროს ძირითადი აქცენტი კეთდება იმაზე თუ რა უნდა გააკეთოს ორგანიზაციამ, ხოლო შემდეგ როგორ უნდა გააკეთოს ეს კარგად, ბიზნეს-პროცესების, სტრუქტურისა და ტექნოლოგიის გამოკვლევისა და რაციონალიზაციის გზით. რეინჟინერინგის მთავარი **ობიექტია** არა ორგანიზაცია, არამედ მისი ბიზნეს-პროცესები, მთავარი მიზანი კი არა მუშაობის ძველი ხერხების გაუმჯობესებაა, არამედ ძველის მთლიანად უარყოფა და ეფექტიანობის ძირითადი მაჩვენებლების მრავალჯერადი გაუმჯობესების მიღწევის მიზნით რადიკალურად ახლის შექმნა.

ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, ბიზნეს-პროცესების მართვის სრულყოფაში არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება ფინანსური ინჟინერინგის ინსტრუმენტებისა და პროდუქტების გამოყენებას კორპორაციული მმართველობის ეფექტიანობის ამაღლებაში.

1. სარისკო კაპიტალის შეფასების ინსტრუმენტები

ა) პრივილეგირებული აქციის ღირებულების შეფასების ინსტრუმენტის გამოყენებით შესაძლებელი იქნება სარისკო კაპიტალის გამოყენების შესახებ მმართველობითი გადაწყვეტილებების დასაბუთება. პრივილეგირებულ აქციებს, ჩვეულებრივ, მუდმივი დივიდენდები აქვს. ამიტომ ამგვარ აქციებთან დაკავშირებით, იგივე მიდგომა უნდა იყოს გამოყენებული, რაც ჩვეულებრივი აქციის დივიდენდების ზრდის გარეშე შეფასებისას (აქციების დივიდენდებით შეფასების საკითხები ვრცლად არის განხილული სახელმძღვანელოს 22.1 ქვეთავში).

სარისკო კაპიტალი წარმოადგენს მაღალრისკიანი კაპიტალით უზრუნველყოფას, ჩვეულებრივ, განვითარების მაღალი პოტენციალის მქონე კომპანიების სააქციო კაპიტალში მონაწილეობის ფორმით. სარისკო კაპიტალის მომწოდებლები, ჩვეულებრივ, მცირე ფირმებს აფინანსებენ საწყის და შემდგომ ეტაპებზე. აქციის ღირებულების ფორმულას ექნება ასეთი სახე:

$$K_p = \frac{D}{P_0}, \quad P_0 = \frac{D}{K_p} \quad (9.1)$$

სადაც:

D - პრივილეგირებული აქციის მუდმივი წლიური დივიდენდია;

P₀ - პრივილეგირებული აქციის საბაზრო ფასი დივიდენდის გარეშე;

K_p - პრივილეგირებული აქციის ღირებულება.

ფიქსირებული დივიდენდის საფუძველს წარმოადგენს პრივილეგირებული აქციის ნომინალური ღირებულება, რომელიც შეიძლება იცვლებოდეს (ნუ დაუშვებთ, რომ ნომინალური ღირებულება ყოველთვის 1-ია).

საილუსტრაციო მაგალითი 9.1.

პრივილეგირებული აქციის ღირებულების განსაზღვრაზე

პირობა: კომპანიას გამოშვებული აქვს 50,000 ცალი 8%-იანი პრივილეგირებული აქცია ნომინალური ღირებულებით \$1 აქციაზე. აქციის საბაზრო ფასი დივიდენდის გარეშე \$1,20-ია აქციაზე.

დავალება: განსაზღვრეთ პრივილეგირებული აქციის ღირებულება ამოხსნა:

$$\text{ფორმულა 9.1-ის გამოყენებით გამოვიყენოთ } K_p = \frac{D}{P_0} = \frac{8}{120} = 0.0667 \text{ ან } 6.67\%$$

2. კაპიტალური აქტივების შეფასების მოდელი (CAPM)

კაპიტალური აქტივების შეფასების მოდელი აჩვენებს, თუ როგორ არის დამოკიდებული კოტირებულ ფასიან ქალაქზე მოთხოვნილი მინიმალური უკუგება ამ ფასიან ქალაქთან დაკავშირებულ რისკზე.

დაშვებები:

ინვესტორები კარგად დივერსიფიცირებული პორტფელებით;

კაპიტალის სრულყოფილი ბაზარი;

ურისკო საპროცენტო განკვეთით სესხის აღების ან გაცემის შეუზღუდავი შესაძლებლობა;

ინვესტორის მოლიდინების ერთგვაროვნება;

პროგნოზირება კეთდება დროის მხოლოდ ერთი პერიოდისთვის.

ამიტომ, კარგად დივერსიფიცირებული პორტფელის მქონე, რაციონალურ დონეზე რისკის მოწინააღმდეგე ინვესტორის მოთხოვნილი უკუგება შეიძლება მოიძებნოს ჩვენს საწყის არგუმენტზე დაბრუნებით:

მოთხოვნილი უკუგება = ურისკო უკუგებას + რისკის პრემია

ახლა შეიძლება შემდეგი დამატებითი საკითხების განხილვა:

მოთხოვნილი უკუგება = ურისკო	სისტემური რისკის ფარდობითი დონე X საბაზრო რისკის პრემიაზე სპეციფიკური ინვესტიციისათვის
უკუგებას +	

1. ფასიანი ქალაქების ბაზრის მიერ გადახდილი სხვაობა, ბაზრის

2. ინვესტორის მოთხოვნილი პრემიის საერთო საშუალო უკუგებასა (R_m) და წილი დამოკიდებულია იმაზე, თუ ურისკო განაკვეთს შორის, როგორია მათი ინვესტიციის რისკი წარმოადგენს სისტემური რისკისთვის საშუალო რისკთან შედარებით გადახდილ, რისკის პატიოსან პრემიას

ამგვარად, ფორმულა მიიღებს შემდეგ სახეს:

მოთხოვნილი უკუგება = $R_f + \beta (R_m - R_f)$

სადაც:

R_f - ურისკო განაკვეთი

R_m - საშუალო უკუგება ბაზარზე

$(R_m - R_f)$ - აქციაზე რისკის პრემია (ხანდახან წერენ ბაზრის საშუალო რისკის პრემიას)

β - ინვესტიციის სისტემური რისკი ბაზართან შედარებით და, ამიტომ, საჭირო პრემიის მოცულობა.

საილუსტრაციო მაგალითი -9.2

კაპიტალური აქტივების შეფასების მოდელი:

დაშვება:

ა) მიმდინარე საშუალო საბაზრო უკუგება, რომელსაც იხდიან სარისკო ინვესტიციებზე, შეადგენს 12%-ს, სახაზინო ვალდებულებების 5%-თან შედარებით. კომპანია „გ“-თვის ბეტა შეადგენს 1.2-ს. რისი ტოლი იქნება კომპანია „გ“-ს საკუთარი კაპიტალის ღირებულება? ამოხსნა:

მოთხოვნის უკუგება = $R_f + \beta(R_m - R_f)$

$r_e = 5 + 1.2 (12 - 5) = 13.4\%$

ბ) ჰიბრიდები – კონვერტირებადი ფასიანი ქაღალდები

დაფინანსების ზოგიერთ ტიპს აქვს როგორც სესხის, ასევე აქციის ნიშნები, მაგ.: კონვერტირებადი ობლიგაციები. კონვერტირებადი ფასიანი ქაღალდები მფლობელს აძლევს ერთი ფასიანი ქაღალდის მეორე ფასიან ქაღალდად კონვერტირების უფლებას, საზოგადოდ, ჩვეულებრივ აქციებად:

წინასწარდადგენილ ფასად, ან წინასწარდადგენილი პროპორციით;

კონვერტირებადი ფასიანი ქაღალდის საბაზრო ღირებულება > იმ აქციების საბაზრო ფასზე, რომლებშიც მოხდება კონვერტირება.

თუ ფასიანი ქაღალდის ღირებულებაა 102 და ხდება მისი კონვერტირება 10 აქციაზე და ამ აქციის საბაზრო ფასია 9 თითოეული, ადგილი ექნება კონვერტირების პრემიას: $102 - (10 \times 9) = \$12$

ჰიბრიდები – ობლიგაციები ვარანტებით

ვარანტები მფლობელებს უფლებას აძლევენ, მომავლის ფიქსირებული თარიღისათვის წინასწარდადგენილ ფასად შეისყიდონ ჩვეულებრივი აქციების განსაზღვრული რაოდენობა.

მიაქციეთ ყურადღება. როდესაც ვარანტები ობლიგაციებთან ერთად არის გამოშვებული, ობლიგაციები არ არის კონვერტირებადი აქციებში, ამის ნაცვლად ობლიგაციის მფლობელები: ფულს იხდიან ობლიგაციებში; ეს ობლიგაციები რჩებათ დაფარვამდე.

ვარანტები ხშირად გამოიყენება, როგორც სესხის ემისიის „შემარბილებელი/დამატკბობელი“ საშუალებები: საპროცენტო განაკვეთები სესხზე უფლო დაბალია და სესხი შეიძლება იყოს არაუზრუნველყოფილი; დადგენილია აქციის ხელსაყრელ ფასად შესყიდვის უფლება; ობლიგაციის მფლობელებს შეუძლიათ ვარანტების გაყიდვა ობლიგაციის შესყიდვის შემდეგ, რითიც ამცირებენ ობლიგაციის შესყიდვის დანახარჯებს.

კონვერტირებადი ფასიანი ქაღალდებისა და ვარანტების მიმზიდველობა

უპირატესობა

მიზეზი

დაუყოვნებლი დაფინანსება
დაბალი ღირებულებით

კონვერტირების შესაძლებლობის გამო, სესხის მოზიდვა შესაძლებელია ჩვეულებრივზე დაბალი საპროცენტო განაკვეთით და ნაკლები უზრუნველყოფით.

მიმზიდველია,
როდესაც აქციათა ფასები
ეცემა

როდესაც კომპანიებს სურთ სააქციო კაპიტალის მოზიდვა, მაგრამ მიმდინარე პერიოდში აქციათა ფასები დაბალია, კონვერტირებადი ფასიანი ქაღალდები წარმოადგენს აქციათა ემისიის „უკანა კარის“ მეთოდს.

თვითლიკვიდირებადი

აქციებში სესხის კონვერტირებასთან ერთად, ამ უკანასკნელის დაფარვასთან დაკავშირებული პრობლემაც ქრება.

ვარანტების
შესრულების მოთხოვნა
დამოკიდებულია
ფინანსების საჭიროებაზე

ოფციონების შესრულება, ჩვეულებრივ, მაშინ ხდება, როდესაც აქციების ფასი მაღალია. თუ ოფციონები მოიცავს კომპანიისთვის დამატებითი ფულადი სახსრების გადახდას, ეს ქმნის დამატებით რესურსებს, როდესაც ისინი საჭირო იქნება გაფართოებისათვის.

გრძელვადიანი დაფინანსება – ლიზინგი

ლიზინგის გრძელვადიანი შეთანხმება, სავარაუდოდ, ფინანსური ლიზინგი იქნება:

პირობები

ფინანსური ლიზინგი

ლიზინგის
მოქმედების ვადა

აქტივის მთელი სასარგებლო არსებობის პერიოდში იარსებებს ერთი ლიზინგი, ამიტომ შეიძლება არსებობდეს პირველადი და მეორადი პერიოდები.

ლიზინგით
გამცემის
(მეიჯარის)
საქმიანობა

არ არის აუცილებელი, რომ ლიზინგით გამცემი (მეიჯარე), ჩვეულებრივ, ამ ტიპის აქტივებზე გარიგებებით იყოს დაკავებული.

რისკები და
უკუგება

ლიზინგით გამცემი არ იღებს მესაკუთრეობასთან დაკავშირებულ რისკებსა და უკუგებებს. სარემონტო და აღდგენით ხარჯებზე პასუხისმგებელია ლიზინგით მიმღები (მოიჯარე).

შეწყვეტა

სალიზინგო ხელშეკრულებები არ წყდება, ლიზინგით მიმღები ვალდებულია ყველა გადახდაზე.

არსი

ლიზინგით გამცემის მიერ მიცემული სესხით ლიზინგით მიმღების მიერ აქტივის შესყიდვის დაფინანსება. ე.ი. ლიზინგი რეალურად წარმოადგენს საშუალო და გრძელვადიან დაფინანსების წყაროს.

შენიშვნა: საოპერაციო ლიზინგსა (მოკლევადიანი) და ფინანსურ ლიზინგს (საშუალო და გრძელვადიანი) შორის არსებით განსხვავებას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ პირველი წარმოადგენს აქტივის იჯარას, ხოლო უკანასკნელი – ფულადი რესურსების სესხად აღებას, აქტივის შეძენის მიზნით.

გ) **საკრედიტო დერივატივები** - წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტები. დერივატივებს საფუძველში შემოსავლიანობის, ლიკვიდურობისა და ამა თუ იმ აქტივის ან აქტივების ჯგუფის რისკის ხარისხის მახასიათებლების ცვლილებები უდევს, რომლებიც საკრედიტო რისკის ზემოქმედებას განიცდიან.

XX საუკუნის 90 – იან წლებში წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტების მსოფლიო ბაზრის სტრუქტურაში ახალი პერსპექტიული სეგმენტი შექმნა, რომელიც საკრედიტო დერივატივების სახელით არის ცნობილი და რომელიც დღეს სწრაფად ვითარდება.

თავისთავად საბაზრო ურთიერთობების სისტემას წარმოადგენს – **საკრედიტო დერივატივების ბაზარი**, რომელიც საკრედიტო რისკისაგან დაცვის, ყიდვა – გაყიდვის მექანიზმის მეშვეობით, **ფინანსური ნაკადების განწილებას უზრუნველყოფს. აღნიშნული წარმოებული ინსტრუმენტების** ამერიკული ბაზარი, რომლის წილზე საკრედიტო დერივატივების მსოფლიო ბაზრის 60%-ზე მეტი მოდის, საკმოდ აქტიურად ვითარდება. **საკრედიტო დერივატივების ყველა სახეობა** შეიძლება ძირითადი ნიშნით დაჯგუფდეს:

1. აქტივის მიხედვით, რომელიც კონტრაქტის საფუძველშია ჩადებული;
2. წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტის ტიპის მიხედვით.

კონტრაქტის საფუძველში ჩადებული აქტივისაგან დამოკიდებულებაში საკრედიტო დერივატივების შემდეგ ჯგუფებს განასხვავებენ:

1. სუვერენულ ვალეებზე გამოწერილები;
2. კორპორატიულ კრედიტებზე გამოწერილები;

3. საბანკო ვალებზე გამოწერილები.

საკრედიტო დერივატივები შეიძლება წარმოდგენონ:

ა) ფორვარდული შეთანხმებებით (საკრედიტო, საკრედიტო სპრედზე (SPRAD));

ბ) ოფციონები (დეფლატური, რეიტინგული, საკრედიტო სპრედზე (SPRAD), კოლარები საკრედიტო სპრედზე (SPRAD));

გ) სვოპები (დეფლოტური, აქტივებზე, ერთობლივ შემოსავალზე, საკრედიტო პორტფელზე, ვალუტის კონვერტირებადობაზე. საკრედიტო სპრედზე (SPRAD));

დ) ინდექსური ინსტრუმენტებით (მთავრობის სახაზინო თამასუქებს შორის სპრედზე (SPRAD), გაკოტრების ყოველკვარტალურ ინდექსზე);

დროთა განმავლობაში საკრედიტო დერივატივების ინსტრუმენტების სახით გამოყენებას დაიწყებენ, რომლის მეშვეობით სამამულო ფინანსური ბაზრებზეც საკრედიტო რისკის ჰეჯირება განხორციელდება. განვითარებად ფინანსურ ბაზარზე საკრედიტო დერივატივების შესაძლებლობები და მექანიზმები განიხილება, ანუ რისკების მართვის პერსპექტიული ტექნოლოგიების საფუძველზე საბანკო საკრედიტო საქმის განვითარების მიზნით სოლიდური საფუძველი იქნება.

პრაქტიკული მეცადინეობა N 5.

თემაზე: „ბიზნეს პროცესების რეინჟინერიის (ბპრ) მართვა საბანკო საქმის მენეჯმენტში ფინანსური მდგომარეობის რეიტინგული შეფასების სისტემა-CAMEL-ის გამოყენებით“.

თანამედროვე ბანკის მენეჯმენტი საქმიანობის ერთ-ერთი ყველაზე რთული სფეროა. მენეჯმენტის წარმატება დამოკიდებულია და შედგება სტრატეგიული დაგეგმვისა და ჩამოყალიბებული ორგანიზაციული სტრუქტურისაგან. რთული და განუსაზღვრელი გარე გარემოსადმი ბანკის უწყურადღებობამ შეიძლება გამოიწვიოს საკმაოდ დიდი დანაკარგები.

ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერია საშუალებას იძლევა კარდინალურად გაუმჯობესდეს ბანკის საქმიანობის შედეგი, რადგანაც მოიცავს საკვანძო ბიზნეს პროცესების რადიკალურ ცვლილებებს და მასთან დაკავშირებულ ორგანიზაციულ სტრუქტურას, ტექნოლოგიას, მუშაობის მეთოდებს. რეინჟინერიის მიზანია კომერციული ბანკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება კლიენტებთან მისი მუშაობის მეთოდების ცვლილების ხარჯზე.

როგორც ცნობილია, თანამედროვე ეტაპზე კომერციული ბანკის მდგრადობას არსებულ საბაზრო გარემოში განსაზღვრავს რამდენიმე ფაქტორი: ა) კომერციული ბანკის კაპიტალური სიმყარე; ბ) ბანკის კომერციული სიდიდე; გ) კომერციული ბანკის სიმყარე; დ) ბანკის ორგანიზაციულ-სტრუქტურული სიმყარე; ე) კომერციული ბანკის ფინანსური სიმყარე.

ახალი საბანკო მომსახურების სახეების შემოღების მიზეზი წარმოადგენს საბანკო და ფინანსურ ინსტრუმენტებს შორის კონკურენცია. ბანკის მენეჯერების მიზანს წარმოადგენს ისეთი ინოვაციების შემოღება რომლებიც ბანკს კონკურენტუნარიანს გახდიან ბაზარზე და მისი კლიენტების რაოდენობას გაზრდიან. ამისთვის მენეჯერებმა ახალი საბანკო

მომსახურეობა უნდა შემოიღონ, ეს არის კლიენტისთვის მოგების მისაღებად გაწეული საქმიანობა, რომელსაც მოაქვს დამატებითი საკომისიო შემოსავალი.

საბანკო სფეროს სიახლეები შეიძლება დაიყოს ორ ტიპად: ტექნოლოგიური და სასაქონლო.

ტექნოლოგიურ ინოვაციებს მიეკუთვნება ფულადი საშუალებების ელექტრონული გზავნილები, საბანკო ბარათები.

საბანკო ინოვაცია, ანუ ახალი საბანკო პროდუქტისა და მომსახურების ერთობლიობა - ეს არის ბანკის საქმიანობის სინთეზური გაგება, რომელიც მიმართულია დამატებითი შემოსავლების მიღებისაკენ.

მსოფლიო პრაქტიკაში გამოყოფენ

საბანკო ინოვაციების შემდეგ სახეებს:

- საბანკო პროდუქტები ახალ სეგმენტზე (ინვესტიციები უძრავ ქონებაში, სადაზღვევო ბიზნესი, ფინანსური ლიზინგი, სატრასტო ოპერაციები და სხვა.)
- ინოვაციები ფულად-საფინანსო ბაზრის ახალ სფეროებში (ფასიანი ქაღალდების, ოფციონების, არაკოტირებული ფასიანი ქაღალდების ბაზრები)
- ნაღდი ფულის მართვა და ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენება
- ფინანსური შუამავლების მომსახურება (დეპოზიტური სერტიფიკატები, საფინანსო ბაზრის დეპოზიტური ანგარიშები და სხვა)
- ახალი პროდუქტები სასესხო კაპიტალის ბაზრის ტრადიციულ სეგმენტებზე.

კომერციული ბანკები დაინტერესებულნი არიან თავიანთი მომსახურების **მეთოდის მოდერნიზებით**, რათა მიაღწიონ საოპერაციო ხარჯებისა და ფასების ისეთ დონეს, რომელიც უზრუნველყოფს მათ კონკურენტულ პოზიციას. ახალი საბანკო პროდუქტებისა და მომსახურების შემუშავება – ეს არის ბანკის საქმიანობის **სტრატეგიის ცვლილებების რეინჟინინგი**.

საბანკო ინოვაციების შემუშავების **სტრატეგია** შეიძლება ორიენტირებული იყოს მოთხოვნაზე ან ახალი პროდუქტის შეთავაზებაზე. ამ პროცესში შესაძლებელია წარუმატებლობაც, რომელიც დაკავშირებულია სტრატეგიის არჩევასთან, ინოვაციების განვითარების წყაროების არარსებობასთან, ხელმძღვანელობის დაუინტერესებლობასთან, ბაზრის შეუსწავლებლობასთან, რეკლამის ნაკლებობასთან.

საბანკო ინოვაციების შემუშავების პროცესი შედგება შემდეგი ეტაპებისგან:

- ა) ახალი იდეების შემუშავება ექსპერტების შეფასებების დახმარებით;
- ბ) ბანკის ახალი მომსახურების სტრატეგიის ანალიზი;
- გ) ბანკის კლიენტების მოთხოვნის გამოკვლევა და ანალიზი;
- დ) ბანკის შესაძლებლობების შეფასება.

საბანკო ინოვაციების შემუშავება დაკავშირებულია მათი დანერგვის ეკონომიკური მიზანმიმართულობის შეფასებასა და ახალ მომსახურებასა და საქონელზე ტარიფების დაწესებასთან. ამ ტიპის ამოცანის გადასაწყვეტად **ბანკის ფინანსური მენეჯმენტისთვის** აუცილებელია ახალი მომსახურების შემუშავების **ეფექტიანობის შეფასების მეთოდის** გამოყენება. რომელიც უნდა მოიცავდეს:

- ა) ინოვაციების დანერგვის აუცილებლობის დასაბუთებისა და მსგავსი მომსახურების რეინტინგული შეფასების მეთოდებს;
- ბ) ახალი მომსახურების ეფექტიანობის განსაზღვრას;
- გ) მიღებული შედეგების კრიტერიუმების დონესთან შედარების მეთოდებს.

თითოეული კონკრეტული ბანკისთვის ახალი შეიძლება იყოს ის მომსახურება, რომელიც უკვე არსებობს პრაქტიკაში, მაგრამ ჯერ არ არის გამოყენებული მოცემული

ბანკის მიერ. გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან სულ უფრო ვითარდება ბანკების ტექნოლოგიური ინოვაციები. 1958 წელს გამოშვებული იყო პირველი საბანკო ბარათი Bank Americard (ამჟამად Visa). საბანკო ბარათებმა საკმაოდ დიდი პოპულარობა ჰპოვა საბანკო სივრცეში და დღეისთვის განვითარებულ ქვეყნებში პრაქტიკულად არ არსებობს ადამიანი რომელიც არ მოიხმარს ასეთ ბარათებს. საბანკო ბარათები - ესაა საბანკო მომსახურების ერთ-ერთი ყველაზე განვითარებული **სეგმენტი**. ყოველწლიურად ბანკები სულ უფრო განვითარებულ და ინოვაციურ პროდუქტს სთავაზობენ თავის კლიენტებს სწორედ ამ საბანკო ბარათების მიშვეობით.

ბანკების ტექნოლოგიური ინოვაციების ერთ - ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტს წარმოადგენს **საერთაშორისო ანგარიშსწორების ელექტრონული სისტემა - SWIFT**, რომელიც შეიქმნა 1973 წელს ბრიუსელის კონფერენციაზე კოოპერაციული საზოგადოების ფორმით ბანკთაშორის ოპერაციის საწარმოებლად. დღეისთვის SWIFT-ის სისტემაში შედის 190-მდე ქვეყნის საკრედიტო და საბანკო ინსტიტუტები. ამ სისტემაში მონაწილეობა საშუალებას იძლევა სწრაფად დამუშავდეს და გადაეცეს ინფორმაცია ნებისმიერ ბანკს ნებისმიერ ადგილას კომპიუტერული ქსელის მეშვეობით. ინფორმაცია გადაიცემა კოდირებული სიმბოლოებით, რომელიც არის უნიფიცირებული, რაც მნიშვნელოვნად ამარტივებს საბანკო ურთიერთობებს. **SWIFT-ის** მეშვეობით მსოფლიოში ყოველდღიურად ტრილიონ დოლარამდე სავალუტო ოპერაციები ხორციელდება.

ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად განვითარდა ახალი **კომპიუტერულ-ტელეკომუნიკაციური ტექნოლოგიები**, რომელთა საშუალებით განისაზღვრა ახალი შესაძლებლობები - ელექტრონული ფულის განვითარების და მისი პრაქტიკული გამოყენება. საბანკო მომსახურება ფართოვდება და სულ უფრო მრავალფეროვანი ხდება. გასული საუკუნის 90-იან წლებში დაიწყო საბანკო ოპერაციების განხორციელება ინტერნეტის მეშვეობით. 2000 წლისთვის ამ მომსახურებით უკვე 16 მილიონამდე ადამიანი სარგებლობდა.

ინოვაციურობით და მომხმარებელზე ორიენტირებულობით გამოირჩევიან ასევე **საქართველოში არსებული კომერციული ბანკები**. 1998 წელს „თიბისი„ ბანკმა დანერგა ბანკი-კლიენტის ელექტრონული მომსახურება, რითაც მომხმარებელს ბანკში მოუსვლელად და დროის მნიშვნელოვნად დაზოგვით მრავალი საბანკო სერვისით სარგებლობის საშუალება მიეცა. 2004 წელს დაიწყო საქართველოში სრულიად ახალი მომსახურება - ბანკომატებიდან კომუნალური გადასახადების გადახდა და ბანკომატით ანგარიშზე თანხის შეტანა. 2005-2006 წლებში ბანკებმა დაიწყეს სხვადასხვა სახის პლასტიკური ბარათების გამოშვება რომლებიც თავის მფლობელს სხვადასხვა სახის შეღავათების, ფასდაკლებების და ბონუსების მიღების საშუალებებს აძლევს. ძალიან ბევრ ინოვაციას სთავაზობენ ბანკები თავის კლიენტებს **სესხების კუთხით**. პოპულარობით სარგებლობენ **საკრედიტო ბარათები** რომლებიც საშუალებას აძლევენ ადამიანს ძალიან მარტივად მხოლოდ პირადობის დამადასტურებელი საბუთის მეშვეობით, სულ რაღაც ერთ დღეში სასურველი თანხის აღებას. ასევე ძალიან მოსახერხებელი მომსახურეობა შესთავაზეს ბანკებმა მომხმარებლებს: განვადება მათთვის სასურველ საქონელზე. ასეთი განვადების მეშვეობით ნებისმიერი ადამიანისთვის გახდა შესაძლებელი თავისი ოცნების ახდენა და მარტივად ნებისმიერი ნივთის, იქნება ეს საყოფაცხოვრებო ტექნიკა, ავტომობილი თუ სხვა რაიმე საქონელი, შეძენა. ყველა ეს ინოვაცია თუ ცვლილება ერთ მთავარ მიზანს ემსახურება - მაქსიმალური კომფორტი კლიენტს და შემოსავლების ზრდა ბანკებისთვის.

საბანკო ბპრ-ის დანერგვის პროცესში მნიშვნელოვანია სტრატეგიული დაგეგმვის განვითარება და სრულყოფა, რომელიც მიზანშეწონილია დაიყოს შემდეგ ეტაპებად:

1. ბანკის უმაღლესი მენეჯერების საქმიანობის სფეროში სტრატეგიული აზროვნების დანერგვა;
2. სტრატეგიული მიზნებისა და ამოცანების შეფასების სისტემის დანერგვისათვის აუცილებელი პირობების შექმნა;
3. სტრატეგიული მენეჯმენტის ინფრასტრუქტურის შექმნა რომელიც პასუხისმგებელია სტრატეგიული მენეჯმენტის დანერგვაზე, კონტროლზე და შეფასებაზე;
4. დეტალური სტრატეგიული გეგმისა და მისი შემადგენელი ნაწილის - ქვედანაყოფების სტრატეგიული გეგმების ფორმირება (SWOT-ანალიზის ჩატარება);
5. ბანკის, ქვედანაყოფისა და თანამშრომელთა ურთიერთდამხმარე მიზნების სისტემის დანერგვა;
6. გარე გარემოს პროგნოზირებისა და მონიტორინგის, სტრატეგიების კორექტირების სისტემის დანერგვა.

რეინჟინერია საკრედიტო ორგანიზაციის ოპტიმალური გარდაქმნის რთული და ხანგრძლივი პროცესია, რომელიც მოითხოვს მასში ბანკის ყველა ქვედანაყოფის ჩართვასა და წინა მოსამზადებელი სამუშაოების განხორციელებას. საბანკო ბიზნეს პროცესების რეინჟინერია, რომელიც ბევრ ქვეყანაში წარმატებით ხორციელდება **მოიცავს 9 ეტაპს:**

1) **ბიზნესის** განვითარების მიმართულების განსაზღვრა; 2) პროექტის მასშტაბისა და საბოლოო მიზნების განსაზღვრა; 3) პროცესის პროექტირება; 4) ბანკის სტრუქტურისა და საკადრო პოლიტიკის განსაზღვრა; 5) ტექნოლოგიური მხარდაჭერა; 6) ინფრასტრუქტურის განსაზღვრა; 7) ბანკის შიდა პოლიტიკის და მოქმედი კანონმდებლობის ზემოქმედების შეფასება; 8) პროექტის განხორციელებისათვის ძალების მობილიზება; 9) პროექტის დანერგვა.

ამგვარად, მენეჯმენტის თეორიის ახალი მიმართულებების - ბიზნეს პროცესების რეინჟინერიის შესწავლა და საბანკო ბიზნესის განვითარების ფორმების ანალიზი საზღვარგარეთის გამოცდილების მიხედვით ცხადყოფს, რომ მომავალი ამ მიმართულებას ეკუთვნის.

ბანკის მოგებიანობის მაჩვენებლების სტრუქტურული ანალიზი საშუალებას იძლევა გაკეთდეს დასკვნა საბანკო შემოსავლების სფეროში იმ სიძნელების გამომწვევი მიზეზების შესახებ, რომლებსაც ბანკი აწყდება და გამოავლინოს ის სფეროები რომლებიც მოითხოვენ განსაკუთრებულ ყურადღებას მენეჯერების მხრიდან, რათა გამოინახოს შესაძლო გზები შემოსავლებთან დაკავშირებული პრობლემების გადასაწყვეტად.

მენეჯმენტის სისტემის ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს კომერციული ბანკების საქმიანობის **რეიტინგულ შეფასებას**. რეიტინგი - ეს არის რამდენიმე ბანკის საქმიანობის შეფასების მეთოდი. ყველა განვითარებულ ქვეყანაში, მათ შორის აშშ-ში, ფულად საკრედიტო პოლიტიკის და ფედერალური სარეზერვო სისტემის მარეგულირებელი ფუნქციის განხორციელების ჩარჩოებში ფართოდ გამოიყენება კომერციული ბანკების ფინანსური მდგომარეობის **რეიტინგული შეფასების სისტემა CAMEL -ი**, რომელიც შედგება:

- C (capital adequacy) - კაპიტალის ადეკვატურობა, შესაბამისობა. სისტემა იძლევა ბანკის კაპიტალის სიდიდის შეფასებისას მისი საკმარისობის თვალსაზრისით, მენაბრეთა ინტერესების დაცვისათვის;

- A (asset quality) – ბანკის აქტივების ხარისხი; განსაზღვრავს აქტივებისა და ბალანსგარეშე ანგარიშების დაბრუნების შესაძლებლობას, ასევე პრობლემური კრედიტების ბანკის საერთო ფინანსურ მდგომარეობაზე ზემოქმედებას;
- M (management) – მენეჯმენტი; იძლევა ბანკის მენეჯმენტის მეთოდების შეფასებას მისი საქმიანობის ეფექტიანობის, მუშაობის ჩამოყალიბებული წესის, კონტროლის მეთოდებისა და კანონით დაწესებული წესების გათვალისწინებით;
- E (earnings) – შემოსავლები ანუ რენტაბელობა; აფასებს ბანკის რენტაბელობას მისი შემოსავლების საკმარისობის მიხედვით, საბანკო საქმიანობის გაფართოების პერსპექტივებისა;
- L (liquidity) – ლიკვიდურობა; განსაზღვრავს ბანკის ლიკვიდურობის დონეს მისი საკმარისობის თვალსაზრისით, როგორც ჩვეულებრივი, ასევე გაუთვალისწინებელი ვალდებულებების შესრულებისათვის.

CAMEL -ის მეთოდის მიხედვით კაპიტალის ანალიზის შემთხვევაში საკვანძო საკითხია აკმაყოფილებს თუ არა ბანკის კაპიტალის საკმარისობის მოთხოვნას. კაპიტალის ანალიზის კონცეფცია გამოიყენებს ბაზელის საერთაშორისო სტანდარტებს, კაპიტალის შეფასებისას CAMEL -ის სისტემის მიხედვით გამოიყენება შემდეგი მითითება:

- რეიტინგი 1 (მყარი) – ბანკები რომლებიც კაპიტალის მიხედვით შედიან ლიდერების რიცხვში. რომელთა ძირითადი და ერთობლივი კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებელი სჭარბობს საჭირო 4%-ს და 8%-ს.
- რეიტინგი 2 (დამაკმაყოფილებელი) – ბანკები რომლებიც კაპიტალის მაჩვენებლების წყალობით განეკუთვნებიან საუკეთესო ბანკების პირველ ნახევარს;
- რეიტინგი 3 (საშუალო) – ბანკები რომლებსაც აქვთ კაპიტალის საშუალო მაჩვენებლები სხვა ბანკებთან შედარებით;
- რეიტინგი 4 (ზღვრული) – ბანკები რომელთა აქტივების მდგომარეობა აღიარებულია როგორც სუსტი, რომლებიც განეკუთვნებიან ცუდი ბანკების ბოლო მესამედს.
- რეიტინგი 5 (არადამაკმაყოფილებელი) – ბანკები რომელთა კაპიტალის საბაზო და ერთობლივი მაჩვენებლები არ შეესაბამება მოთხოვნებს.

სუსტი ან ცუდად მართვადი ბანკისათვის ყველაზე გავრცელებული პრობლემაა აქტივების ხარისხი. აქტივების ხარისხის ანალიზი საშუალებას იძლევა განისაზღვროს ბანკის სიცოცხლისუნარიანობა. CAMEL -ის სისტემის გამოყენებით აქტივების ხარისხის ანალიზის შედეგია საბანკო რეიტინგების განლაგება საბანკო ზედამხედველობის მიზნისათვის, იმ გამონაკლისის გარდა, როდესაც ამას მოჰყვება საზედამხედველო ღონისძიებები, თუ ბანკის მდგომარეობა აღმოჩნდება სუსტი. აქტივების ხარისხის რეიტინგის განლაგება ხდება საშუალო შეწონილი მეთოდის გამოყენებით - კლასიფიცირებული აქტივების საშუალო შეწონილი ღირებულება/კაპიტალი, რომელიც შეიძლება იყოს როგორც ძირითადი ასევე ერთობლივი. კლასიფიცირებული აქტივების საშუალო შეწონილი ღირებულება წარმოადგენს საერთო სუბსტანდარტული აქტივების ღირებულების 20% თანხას, პლუს საექვო აქტივების საერთო ღირებულების 50%, პლუს საერთო ზარალის 100%.

აღნიშნული თანაფარდობით შეიძლება აქტივების ხარისხის რეიტინგების განლაგება CAMEL -ის სისტემის მიხედვით: 1 - მყარი; 2 - დამაკმაყოფილებელი; 3 - საშუალო; 4 - ზღვრული; 5 - არადამაკმაყოფილებელი.

ამ სისტემით აქტივების ხარისხის განსაზღვრა ხდება აქტივებისა და ბანკის კაპიტალს შორის თანაფარდობის გათვლის კლასიფიცირებისათვის. ეს თანაფარდობა შემდეგ უკვე ეფარდება განსაზღვრულ ციფრებს.

შემოსავლიანობის ანალიზი საშუალებას იძლევა განისაზღვროს ბანკის ფინანსური მდგომარეობა. წარმატებული მაღალი რეიტინგის მქონე ბანკს უნდა ჰქონდეს მნიშვნელოვანი მოგება მისი შემდგომი განვითარებისა და ზრდისათვის.

აქტივების მოგებიანობის მაჩვენებლები: CAMEL-ის რეიტინგი:

1%-ზე ზევით	1- მყარი
0.75%-დან 1.0%-მდე	2- დამაკმაყოფილებელი
0.50% -დან 0.75%-მდე	3 - საშუალო
0.25% –დან 0.50%-მდე	4 - ზღვრული
0.25%-ზე ქვემოთ ან ზარალი	5 - არადამაკმაყოფილებელი

ამრიგად, ლიკვიდობის ანალიზი განსაზღვრავს, შეუძლია თუ არა ბანკს დროულად დააკმაყოფილოს თავისი ვალდებულება ზარალის გარეშე. ლიკვიდობა შეადგენს ბანკების ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს. ლიკვიდობის სწორი მართვა მოითხოვს რომ შენარჩუნებული იყოს ლიკვიდური აქტივების საკმარისი რაოდენობა ვალდებულებების დაფარვისთვის. **შესაბამისად, ლიკვიდობის პოზიციის მიხედვით ბანკის რეიტინგების განლაგება CAMEL-ის სისტემით გაითვალისწინება რიგი ფაქტორით:**

- **რეიტინგი 1 (მყარი)** - ბანკის ლიკვიდური აქტივების დიდი ნაწილი; მოკლე დროში მისაღებ ფასებში სახსრების ზრდის უნარი;
- **რეიტინგი 2 (დამაკმაყოფილებელი)** - ბანკის აქტივების ლიკვიდობის საკმარისი დონე; ძირითადი დეპოზიტების სახით სახსრების არსებობა, საშუალო დონეზე მაღლა;
- **რეიტინგი 3 (საშუალო)** - ლიკვიდური აქტივების საკმარისი დონე; მოკლე ვადაში სახსრების მოზიდვის შეზღუდული უნარი;
- **რეიტინგი 4 (ზღვრული)** - ლიკვიდური აქტივების უმნიშვნელო დეფიციტი; სხვა წყაროებიდან სახსრების მოზიდვის სუსტი უნარი ან არარსებობა;
- **რეიტინგი 5 (არადამაკმაყოფილებელი)** - ლიკვიდური აქტივების მნიშვნელოვანი დეფიციტი; სხვა ბანკებთან შედარებით ლიკვიდობის ძალზე სუსტი მაჩვენებელი.

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობისათვის:

1. დაახასიათეთ ბიზნეს-პროცესების რეინჟინერია (ბპრ) და აზროვნების ახალი წესის უმნიშვნელოვანესი პროცესები.

2. ჩამოაყალიბეთ ბპრ-ს (BPR) წარმატების ძირითადი პირობები და მისი გაუმჯობესების ფაზების კლასიფიკაცია.

3. გააცნობიერეთ ბიზნეს-პროცესების გაუმჯობესების გაუმჯობესების კონცეფციის მიდგომები და განიხილეთ მიდგომა „ექსი სიგმა“.
4. წარმოადგინეთ სტრატეგიული მართვის მოდელების კატეგორიები.
5. ჩამოთვალეთ დასავლეთში მიღებული პოპულარული მართვის კონცეფციები.
6. დაახასიათეთ იმიტაციური მოდელების სისტემა და გააცნობიერეთ ფინანსური მენეჯმენტის პრაქტიკაში გამოყენებული ინსტრუმენტები (მოდელები).
7. დაახასიათეთ ბანკის ფინანსური მდგომარეობის რეიტინგული სისტემა - CAMEI და ჩამოაყალიბეთ საბანკო სექტორის ბპრ-მართვის ასპექტები.

თემა N10 : „საწარმოს ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასება და შიდა გადაცემის ფასდადგენა”

✧ თემის სტრუქტურა:

10.1 ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასება ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტის გამოყენებით.

10.2 შიდა გადაცემის ფასდადგენის მიზნები და მთავარი მეთოდები (საბაზრო მიდგომა და თვითღირებულების მეთოდი).

სემინარული მეცადინეობა N 5. თემაზე: ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტისა და შიდა გადაცემის ფასდადგენის მიმოხილვა.

✧ **თემა მიზანი:**

1)განიხილოთ ინვესტიციის უკუგების გამოყენების ნაკლოვანებები და სარგებელი ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასებისას;

2)განიხილოთ ნარჩენი შემოსავლის გამოყენების ნაკლოვანებები და სარ-გებელი ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასებისას;

3)მარტივი, არარიცხოვრივი მაგალითის საშუალებით, განმარტოთ ცვლადი ხარჯების გამოყენებით შიდა გადაცემის ფასდადგენის ჩამოყალიბების საფუძველი;

✧ **თემის შესწავლის შემდეგ თქვენ შეძლებთ:**

1) მოწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე, გაიანგარიშოთ და განმარტოთ ინვესტიციის უკუგება ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასებისას;

2) მოწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე, გაიანგარიშოთ და განმარტოთ ნარჩენი შემოსავალი ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასებისას;

3) მარტივი, არარიცხოვრივი მაგალითის საშუალებით, განმარტოთ, რო-გორ შეიძლება შიდა გადაცემის ფასდადგენამ დაამახინჯოს ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასება და მიღებული გადაწყვეტილები კომპანიის საერთო მიზნებთან შეუსაბამო გადაწყვეტილებების ჩათვლით;

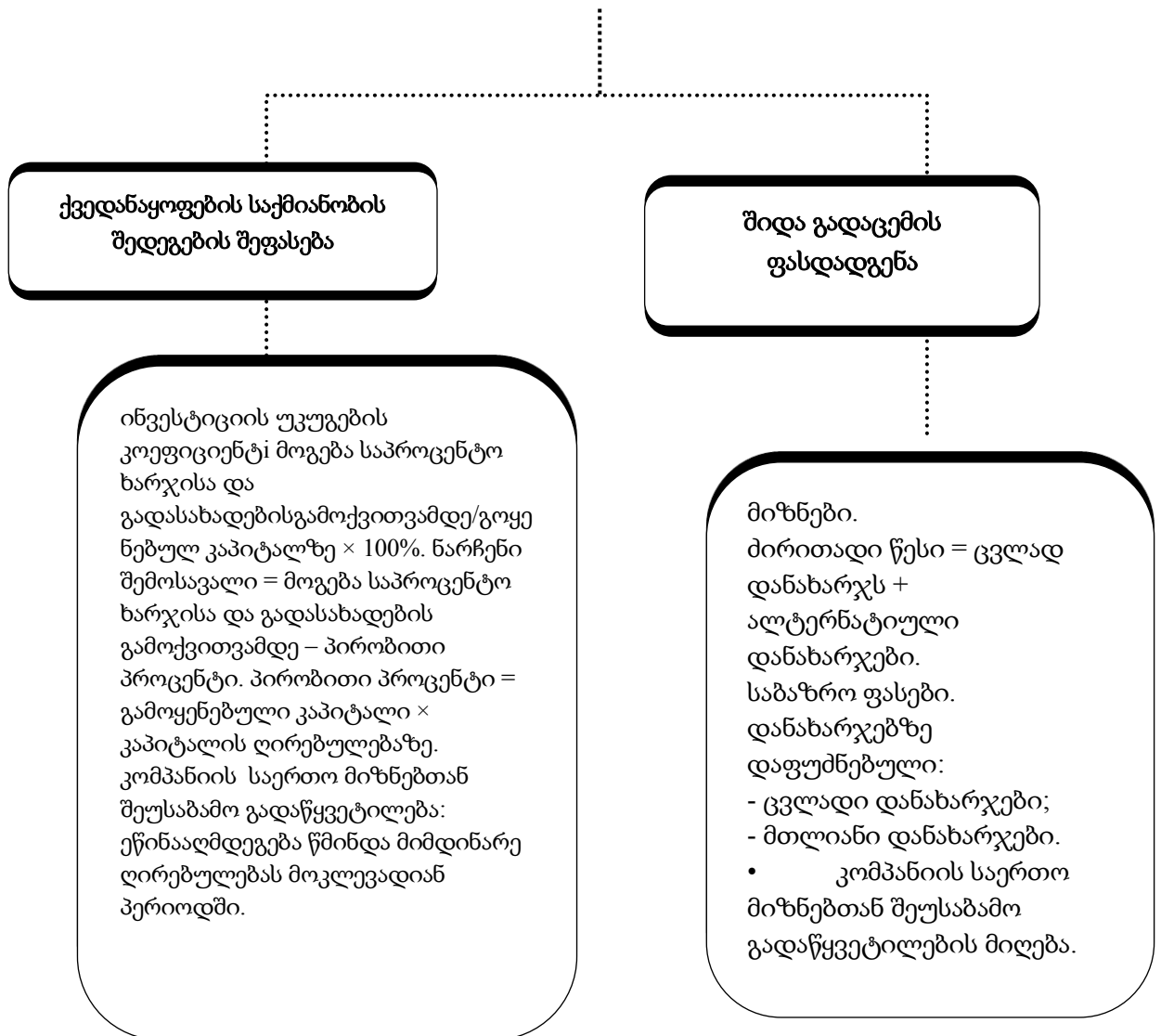
4)მოწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე, ერთმანეთს შეადაროთ ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგები და დაადგინოთ შედარების შედეგად გამოვლენილი შესაძლო პრობლემები;

თემის ძირითადი კონცეფციური და საკვანძო საკითხები: ინვესტიციის უკუგება; შიდა გადაცემის ფასდადგენა; საბაზრო მიდგომა; თვითღირებულების მეთოდი.

თემა N10: „ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასება და შიდა გადაცემის ფასდადგენა“

10.1 ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასება ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტის გამოყენებით.

ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასება
და შიდა გადაცემის ფასდადგენა

ნახ. 10.1 ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასებისა და შიდა

გადაცემების ფასდადგენის სქემა.

ქვედანაყოფის ტიპი	აღწერილობა	საქმიანობის შედეგების შეფასების ტიპური საზომები
დანახარჯთა ცენტრი ქვედანაყოფი ეწევა ხარჯებს, მაგრამ არ გააჩნია შემოსავლები. მაგალითად, კომპანიის საინფორმაციო სისტემების უზრუნველყოფის განყოფილება. მთლიანი დანახარჯი და დანახარჯი ერთეულზე.	დანახარჯების გადახრები.	ხარისხთან, მწარმოებ-ლურო-ბასა და ეფექტურობასთან დაკავშირებული საქმიანობის შედეგების არაფინანსური მაჩვენებლები.
მოგების ცენტრი ქვედანაყოფს გააჩნია დანახარჯებიც და შემოსავლებიც.	მენეჯერს არ გააჩნია უფლებამოსილება, შეცვალოს ქვედანაყოფში განხორციელებული ინვესტიციის მოცულობა. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილს პლუს:	• მთლიანი გაყიდვები და ბაზრის წილი;
• მოგება;	• რეალიზაციის გადახრები;	• საბრუნავი კაპიტალის კოეფიციენტები (დამოკიდებული შესაბამის ქვედანაყოფზე);

მნიშვნელოვანი მომენტი: ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი შემთხვევის დროს, მენეჯერთა შეფასებისას მხედველობაში უნდა მიიღებოდეს მხოლოდ მათ მიერ კონტროლირებადი ფაქტორები. მაგალითად, დანახარჯის ცენტრის მენეჯერის საქმიანობა უნდა შეფასდეს მხოლოდ იმ დანახარჯების ანალიზით, რომლებსაც მენეჯერი აკონტროლებს.

ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი

ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი გამოყენებული კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტის ანალოგიური მაჩვენებელია, მაგრამ გამოიყენება თითოეული ქვედანაყოფის მენეჯერის საინვესტიციო გადაწყვეტილების შეფასებისთვის.

•როგორც წესი, კონტროლირებადი მოგება არის მოგება ცვეთის გამოკლების შემდეგ, მაგრამ დაბეგვრამდე. თუმცა, გამოცდაზე თქვენ შეიძლება არ გქონდეთ ამგვარი ინფორმაცია და მოგების მნიშვნელობად უნდა აიღოთ ის მოგება, რომელიც ყველაზე ახლოს იქნება ამგვარ მოგებასთან. იგულისხმეთ, რომ მოგება კონტროლირებადია, თუ სხვა რამ არ იქნება ნათქვამი.

გამოყენებული კაპიტალი არის მთლიან აქტივებს გამოკლებული მოკლევადიანი ვალდებულებები, ან მთლიან საკუთარ კაპიტალს პლუს გრძელვადიანი ვალდებულებები. თუ გამოცდაზე მოცემული არ გექნებათ გამოყენებული კაპიტალი, მის მაგივრად გამოიყენეთ წმინდა აქტივების სიდიდე.

•გრძელვადიანი აქტივები შესაძლოა შეფასდეს თვითღირებულებით, წმინდა ჩანაცვლების ღირებულებით ან ნარჩენი ღირებულებით. გამოყენებული აქტივების ღირებულება შეიძლება ასევე განისაზღვროს როგორც საშუალოწლიური, ასევე პერიოდის ბოლოსათვის არსებული ღირებულებით. უფრო სასურველია საშუალოწლიური ღირებულების გამოყენება. თუმცა, გამოცდაზე უნდა გამოიყენოთ ის მიდგომა, რომელიც მოცემული იქნება.

განვიხილოთ – ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტის

განსაზღვრის მაგალითი N1

„ბებიჯ ჯგუფის“ A ქვედანაყოფს წლის ბოლოსთვის გააჩნია \$56 მლნ-ის მოცულობის ინვესტიცია. იგი მოიცავს ახალ აღჭურვილობას, ღირებულებით \$3 მლნ, რომელიც შესყიდული იყო წლის დასრულებამდე ორი კვირით ადრე. ამ აღჭურვილობისთვის თანხა გადაიხადა „ბებიჯ ჯგუფის“ ცენტრალურმა ხაზინამ და იგი აისახა, როგორც საწარმოთაშორისი სესხი.

A ქვედანაყოფის წლიურმა მოგებამ შეადგინა \$7 მლნ, სათავე ოფისთან დაკავშირებული ხარჯის - \$800,000-ის გამოკლებამდე.

მოგეთხოვებათ: რა არის A ქვედანაყოფის ინვესტიციის უკუგების შეფასებისთვის ყველაზე მიზანშეწონილი მაჩვენებელი.

ამოხსნა:

რადგან ახალი აღჭურვილობის შესყიდვა მოხდა წლის დასრულებამდე მხოლოდ ორი კვირით ადრე, გამოყენებულ კაპიტალად შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ \$53 მლნ და არა \$56 მლნ.

მოგების მნიშვნელობა იქნება კონტროლირებადი მოგება \$7 მლნ-ის ოდენობით.

$\text{ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი} = \$7 \text{ მლნ}/\$53 \text{ მლნ} = 13.2\%.$

ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტის, როგორც საქმიანობის
შედეგების საზომის შეფასება

ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი საქმიანობის შედეგების შეფასების პოპულარული საზომია, თუმცა გააჩნია ნაკლოვანებები, რომელთა გათვალისწინებაც აუცილებელია შედეგების ინტერპრეტაციის დროს:

ა) უპირატესობები:

- იგი ფართოდ გავრცელებული და აპრობირებული საზომია, რადგან შესაბამისობაშია გამოყენებული კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტთან, რომელიც, თავის მხრივ წარმოადგენს მთლიანად კომპანიის საქმიანობის შედეგების შეფასების ეფექტურ მაჩვენებელს;
- როგორც შეფარდებითი მაჩვენებელი, იგი საშუალებას იძლევა, ერთმანეთს შეუდარდეს სხვადასხვა ზომის კომპანია თუ ქვედანაყოფი;
- იგი შეიძლება დაიყოს მეორად კოეფიციენტებად უფრო დეტალური ანალიზისთვის. მაგალითად, მოგების მარჟად და აქტივების ბრუნვადობის კოეფიციენტად.

ბ) ნაკლოვანებები:

- მან შეიძლება გამოიწვიოს კომპანიის საერთო მიზნებთან შეუსაბამო გადაწყვეტილების მიღება, მაგალითად, თუ ქვედანაყოფს, რომლის კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტი 30%-ია, შეიძლება უარი თქვას პროექტის განხორციელებაზე, რომლის კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტი შეადგენს 25%-ს, რადგან იგი შეამცირებს ქვედანაყოფის საერთო მაჩვენებელს, მიუხედავად იმისა, რომ 25%-იანი მაჩვენებელი შეიძლება კომპანიის დონეზე დასახული მაჩვენებლის ტოლი ან მეტიც კი იყოს;
- კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტი იზრდება აქტივების ხანდაზმულობის ზრდასთან ერ–თად, თუ მისი გაანგარიშებისას გამოიყენება ნარჩენი ღირებულება. ეს ზრდის მენეჯერთა მოტივაციას, გამოიყენონ მოძველებული, ამორტიზებული და არაეფექტური ტექნიკა;
- იგი ზრდის მოგებისა და გამოყენებული კაპიტალის მანიპულაციის მოტივაციას, ბონუსების მიღების მიზნით;
- სხვადასხვა სააღრიცხვო პოლიტიკამ შეიძლება გაართულოს შედარება (მაგალითად, ცვეთის პოლიტიკამ).

მაგალითი N2: ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტის ნაკლოვანებების შეფასებაზე	
შპს „ნილსენს“ გააჩნია ორი ქვედანაყოფი, რომელთა შესახებ ინფორმაცია მოცემულია ქვემოთ:	
A ქვედანაყოფი	B ქვედანაყოფი
\$	\$

მოგება 90,000 10,000

გამოყენებული კაპიტალი 300,000 100,000

კაპიტალის უკუგების კოეფიციენტი 30% 10%

A ქვედანაყოფს შესთავაზეს პროექტის განხორციელება, რომლის ღირებულებაც \$100,000 და რომელიც მოიტანს წლიურ \$20,000-ის ოდენობის მოგებას. ხოლო B ქვედანაყოფს შესთავაზეს \$100,000-ის ღირებულების ინვესტიციის განხორციელება, რომლის წლიური მოგება იქნება \$12,000. კომპანიის კაპიტალის ღირებულებაც 15%. გადაწყდა, რომ ქვედანაყოფთა საქმიანობის შედეგები შეფასდეს ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტის გამოყენებით. ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტთან დაკავშირებული ბონუსები საკმარისად მაღალია, მენეჯერთა მოტივაციის უზრუნველსაყოფად

მოგეთხოვებათ:

ა) განსაზღვროთ, რა გადაწყვეტილებები უნდა მიიღონ მენეჯერებმა, თუ ისინი იმოქმედებენ ქვედანაყოფის ინტერესების გათვალისწინებით (და საკუთარი ინტერესების გათვალისწინებით)?

ბ) განსაზღვროთ, როგორ უნდა იმოქმედონ მენეჯერებმა, თუ ისინი იმოქმედებენ მთლიანად კომპანიის ინტერესების გათვალისწინებით?

ნარჩენი შემოსავალი

ნარჩენი შემოსავალი = კონტროლირებად მოგებას - პირობითი პროცენტი კაპიტალზე

- კონტროლირებადი მოგება გაიანგარიშება იმავე გზით, როგორც ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტის გაანგარიშებისას.

- პირობითი პროცენტი კაპიტალზე = ქვედანაყოფის მიერ გამოყენებული კაპიტალი გამრავლებული კაპიტალის პირობით ღირებულებაზე ან საპროცენტო განაკვეთზე.

- გამოყენებული კაპიტალი გაიანგარიშება იმავე გზით, როგორც ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტის გაანგარიშებისას.

- კაპიტალის შერჩეული ღირებულება უნდა იყოს კომპანიის ფონდების საშუალო ღირებულება (კაპიტალის ღირებულება). თუმცა, შეიძლება გამოიყენებოდეს სხვა საპროცენტო განაკვეთები, მაგალითად, მიმდინარე სესხებზე არსებული პროცენტი ან ინვესტიციის უკუგების მიზნობრივი კოეფიციენტი (გამოცდაზე უნდა გამოიყენოთ ის განაკვეთი, რომელიც მოცემული იქნება).

მაგალითი N3 ნარჩენი შემოსავლის გაანგარიშებაზე

საინვესტიციო ცენტრს გააჩნია \$800,000-ის ოდენობის წმინდა აქტივები. მისი მოგება გადასახადებისა და საპროცენტო ხარჯის გამოკლებამდე შეადგენს \$160,000-ს. კაპიტალის პირობითი ღირებულებაა 12%.

მოგეთხოვებათ:

გამოთვალეთ პერიოდის ნარჩენი შემოსავალი და გააკეთეთ შესაბამისი კომენტარი.

- ნარჩენი შემოსავალი, როგორც საქმიანობის შედეგების შეფასების საზომი ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტთან შედარებით, **ნარჩენ შემოსავალს**, როგორც საქმიანობის შედეგების შეფასების საზომს, გააჩნია შემდეგი უპირატესობები და ნაკლოვანებები:

ა) უპირატესობები:

იგი სტიმულს აძლევს საინვესტიციო ცენტრის მენეჯერებს, მოიზიდონ ისეთი ახალი ინვესტიციები, რომლებიც გაზრდის ნარჩენ შემოსავალს. ახალმა ინვესტიციამ შეიძლება გაზარდოს ნარჩენი შემოსავალი, მაგრამ შეამციროს ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი. ამგვარ სიტუაციაში საქმიანობის შედეგების შეფასება ნარჩენი შემოსავლის გამოყენებით არ გამოიწვევს კომპანიის საერთო მიზნებთან შეუსაბამო გადაწყვეტილების მიღებას, ანუ მთლიანად კომპანიისთვის მიიღება საუკეთესო გადაწყვეტილება;

კონკრეტული საპროცენტო ხარჯის ცოდნა საინვესტიციო ცენტრის მენეჯერებს საშუალებას აძლევს, მიიღონ მეტი ინფორმაცია მათი კონტროლის ქვეშ მყოფი აქტივების ღირებულების შესახებ.

ბ) ნაკლოვანებები:

იგი საშუალებას არ იძლევა, ერთმანეთს შეუდარდეს ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგები, რადგან ნარჩენი შემოსავალი დამოკიდებულია ქვედანაყოფისა და მის მიერ განხორციელებული ინვესტიციების მოცულობაზე;

იგი დამოკიდებულია მოგებისა და გამოყენებული კაპიტალის სააღრიცხვო შეფასებებზე და, ამის გამო, შესაძლებელია მისი მანიპულირება, მაგალითად, მეტი ბონუსის მიღების მიზნით.

განვრცობილი ტექსტი - ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტისა და ნარჩენი შემოსავლის დამატებითი მაგალითი					
კომპანიის ორი ქვედანაყოფი განიხილავს ახალი ინვესტიციის განხორციელების შესაძლებლობას:					
X ქვედანაყოფი		Y ქვედანაყოფი			
წმინდა აქტივები		\$1,000,000	\$1,000,000		
ქვედანაყოფების მიმდინარე მოგება			\$250,000	\$120,000	

პროექტში განხორციელებული ახალი ინვესტიცია	\$100,000	\$100,000

პროექტის მოგება ინვესტიციიდან	\$20,000	\$15,000
კომპანიის მიერ მოთხოვნილია 18%-იანი ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი.		
მოგეთხოვებათ: შეაფასოთ ინვესტიციები ინვესტიციაზე უკუგების კოეფიციენტისა და ნარჩენი შემოსავლის გამოყენებით.		
ამოხსნა:		
განვიხილოთ ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგები:		
პროექტის გარეშე	X ქვედანაყოფი	Y ქვედანაყოფი
ქვედანაყოფების ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი	25%	12%
ქვედანაყოფების ნარჩენი შემოსავალი (\$)	+70,000	-60,000
პროექტის განხორციელების შემთხვევაში		
ინვესტიცია (\$)	1,100,000	1,100,000
მოგება (\$)	270,000	135,000
ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი (\$)	24.5%	12.3%
ნარჩენი შემოსავალი (\$)	72,000	- 63,000
ცალკე პროექტი		
ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი	20%	15%
ნარჩენი შემოსავალი (\$)	+ 2,000	- 3,000
ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტზე დაყრდნობით, X ქვედანაყოფი უარყოფს პროექტს, რადგან იგი შეამცირებს მისი ინვესტიციის უკუგების არსებულ კოეფიციენტს, რომელიც 25%-ის ტოლია. ეს იქნება მცდარი გადაწყვეტილება ზოგადად კომპანიის მასშტაბით, რადგან პროექტის ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი, რომელიც 20%-ის ტოლია, საშუალებას აძლევს კომპანიას, გადალახოს მისი ინვესტიციის უკუგების 18%-იანი კოეფიციენტი.		
Y ქვედანაყოფი განახორციელებს პროექტს, თუმცა, ესეც მცდარი გადაწყვეტილება იქნება, რადგან იგი შეამცირებს მთლიანი კომპანიის ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტს.		
ორივე შემთხვევაში, ქვედანაყოფებისა და კომპანიის ინტერესებს შორის არსებობს კონფლიქტი.		
ნარჩენი შემოსავალი არ წარმოშობს ამგვარ კონფლიქტს, რადგან ამ შემთხვევაში პროექტის ნარჩენი შემოსავალი მარტივად ემატება ქვედანაყოფების უკვე არსებულ ნარჩენ შემოსავლებს.		

ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების ურთიერთშედარება

ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების ურთიერთშედარება შეიძლება მრავალი გზით. ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი და ნარჩენი შემოსავალი ყველაზე უფრო აპრობირებული მეთოდებია, თუმცა არსებობს სხვა მეთოდებიც.

•გადახრების ანალიზი – წარმოადგენს საქმიანობის შედეგების მონიტორინგისა და კონტროლის სტანდარტულ საშუალებას. აუცილებელია ყურადღება მიექცეს თითოეული გადახრის კონტროლირებადობისა და პასუხისმგებლობის განსაზღვრისას.

•კოეფიციენტების ანალიზი – არსებობს მოგებიანობისა და ლიკვიდურობის რამდენიმე მაჩვენებელი, რომლებიც გამოიყენება ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასებისას.

•სხვა მმართველობითი კოეფიციენტები – ეს შეიძლება მოიცავდეს გაყიდვებს ერთ თანამშრომელზე ან კვადრატულ მეტრზე, ასევე შესაბამისი სფეროსთვის დამახასიათებელ კოეფიციენტებს, როგორებიცაა, მაგალითად, სატრანსპორტო ხარჯი ერთ მილზე, გადა-მუშავების დანახარჯი ერთ ბარელზე, ზედნადები ხარჯები ერთ საათზე და ასე შემდეგ.

•სხვა ინფორმაცია – როგორიცაა კადრების დენადობის კოეფიციენტი, ბაზრის წილი, ახალი მომხმარებლები, ინოვაციური პროდუქცია და მომსახურებები.

10.2 შიდა გადაცემის ფასდადგენის ასპექტები

შიდა გადაცემის ფასი არის ფასი, რომლითაც საქონელი და მომსახურება გადაეცემა კომპანიის ერთი ქვედანაყოფიდან მეორეს. შიდა გადაცემის ფასდადგენის მიზნები:

ა) მიზნების თანხვედრა

მოგების ცენტრის თითოეული მენეჯერის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება შესაბამისობაში უნდა იყოს მთლიანი ორგანიზაციის მიზნებთან, ანუ შიდა გადაცემის ფასმა უნდა უზრუნველყოს მთლიანი კომპანიის მოგების მაქსიმიზაცია. საგამოცდო საკითხებში ხშირად მოცემულია ისეთი შიდა გადაცემის ფასი, რომელსაც მივყავართ ნაკლებად ოპტიმალურ გადაწყვეტილებამდე.

ბ) საქმიანობის შედეგების შეფასება

შესყიდვებისა და რეალიზაციის ქვედანაყოფები მოგების ცენტრებად უნდა განიხიებოდეს.

შიდა გადაცემის ფასმა უნდა უზრუნველყოს თითოეული ქვედანაყოფის საქმიანობის შედეგების სამართლიანი შეფასება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ქვედანაყოფების მენეჯერები არ იქნებიან მოტივირებულნი.

გ) ავტონომია

შიდა გადაცემის ფასდადგენის სისტემამ უნდა უზრუნველყოს მოგების ცენტრების მენეჯერთა ავტონომია. თუ შენარჩუნებული იქნება მენეჯერთა ავტონომია, ისინი იქნებიან მოტივირებულები, მაგრამ, ამავდროულად, შესაძლოა ადგილი ჰქონდეს სუბოპტიმალური გადაწყვეტილებების მიღებას.

დ) საქონლისა და მომსახურების მოძრაობის აღრიცხვა

პრაქტიკაში, შიდა გადაცემის ფასდადგენის სისტემის უმნიშვნელოვანესი ფუნქციაა საქონლისა და მომსახურების მოძრაობის აღრიცხვის ხელშეწყობა.

შიდა გადაცემის ფასების დადგენის ასპექტები

არსებობს ორი მთავარი მეთოდი:

მეთოდი 1: საბაზრო მიდგომა

თუ შიდა გადაცემის საქონელსა და მომსახურებაზე არსებობს გარე ბაზარი, მაშინ შიდა გადაცემის ფასი შეიძლება ემყარებოდეს გარე საბაზრო ფასს.

საბაზრო მეთოდის უპირატესობები:

ა) შესყიდვებისა და გაყიდვების ქვედანაყოფების მენეჯერები, სავარაუდოდ, შიდა გადაცემის ფასს მიიჩნევენ სამართლიანად; გაყიდვების ქვედანაყოფები მიიღებენ იმავე ოდენობის შემოსავალს, რასაც მიიღებდა გარე ბაზარზე რეალიზაციის შემთხვევაში, ასევე, შესყიდვების ქვედანაყოფები გაწევენ იმავე ოდენობის ხარჯს, რასაც გაწევდა გარე ბაზარზე შეძენის შემთხვევაში

ბ) შიდა გადაცემის ფასი უარყოფითად არ იმოქმედებს კომპანიის საქმიანობის შედეგებზე, რადგან ფასები კომპანიის შიგნით იგივეა, რაც გარე ბაზარზე.

საბაზრო მეთოდის ნაკლოვანებები:

ა) შეიძლება არ არსებობდეს გარე საბაზრო ფასები;

ბ) გარე საბაზრო ფასები შეიძლება არასტაბილური იყოს. მაგალითად, შესაძლებელია გარკვეულ მყიდველებს ბაზარზე სთავაზობდნენ სპეციალურ ფასდაკლებას დიდი ოდენობით შესყიდვაზე;

გ) საქონლისა და მომსახურების შიდა გადაცემით შეიძლება გაკეთდეს ეკონომია მიწოდების ხარჯებზე. ეს ეკონომია შიდა გადაცემის ფასის განსაზღვრისას უნდა გამოაკლდეს გარე საბაზრო ფასს.

მეთოდი 2: თვითღირებულების მეთოდი

ერთი ქვედანაყოფი მეორეს საქონელს გადასცეს ღირებულებით, რომელიც ტოლია თვითღირებულებას პლუს მოგების პროცენტი.

ფაქტობრივი დანახარჯების ნაცვლად, უნდა მოხდეს **ნორმატიული დანახარჯების გამოყენება**, რადგან:

1) ფაქტობრივი დანახარჯები რეალიზაციის ქვედანაყოფის მენეჯერს მოტივაციას არ აძლევს, გააკონტროლოს დანახარჯები;

2) თუ გამოყენებული იქნება ნორმატიული დანახარჯების მეთოდი, შესყიდვების ქვედანაყოფს წინასწარ ეცოდინება გასაწევი დანახარჯის მოცულობა და შეეძლება, მის შესაბამისად დაგეგმოს შესყიდვები.

არსებობს სხვადასხვა სახის ნორმატიული დანახარჯები, რომლებიც შეგვიძლია გამოვიყენოთ: 1)მთლიანიდანახარჯები;

2)ზღვრული(ცვლადი) დანახარჯები;

3)ალტერნატიული დანახარჯები.

თითოეული მათგანი ქვემოთ იქნება განხილული.

სემინარული მეცადინეობა N 5. თემაზე: „ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტისა და შიდა გადაცემის ფასდადგენის მეთოდების მიმოხილვა,,

მაგალითი N1 – ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტისა და ნარჩენი შემოსავლის ურთიერთშედარების მიმოხილვა
საინვესტიციო ცენტრს გააჩნია \$800,000-ის ღირებულების წმინდა აქტივები. მისი მოგება საპროცენტო ხარჯის გამოკლებამდე შეადგენს \$160,000-ს. კაპიტალის პირობითი ღირებულებაა 12%. ეს არის კომპანიის მიზნობრივი უკუგება. არსებობს შესაძლებლობა, რომ ქვედანაყოფმა განახორციელოს \$100,000-ის ღირებულების ახალი ინვესტიცია. პროექტის ხანგრძლივობაა 4 წელი; წლიური მოგება პროექტიდან იქნება \$15,000. მოგეთხოვებათ: (ა) გამოითვალოთ, რა იქნება ქვედანაყოფის ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი, ახალი ინვესტიციის ჩათვლით და მის გარეშე? (გაანგარიშებისას დაეყრდენით აქტივების საწყის საბალანსო ღირებულებებს). განსაზღვროთ, განახორციელებს თუ არა საინვესტიციო ცენტრის მენეჯერი ახალ პროექტს, თუ მისი საქმიანობის შედეგების შეფასება დაეყრდნობა მხოლოდ ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტს? (ბ) განსაზღვროთ, რა იქნება საშუალოწლიური ნარჩენი შემოსავალი, ახალი ინვესტიციის ჩათვლით და მის გარეშე? (გაანგარიშებისას დაეყრდენით აქტივების საწყის საბალანსო ღირებულებებს). განსაზღვროთ, განახორციელებს თუ არა საინვესტიციო ცენტრის მენეჯერი ახალ პროექტს, თუ მისი საქმიანობის შედეგების შეფასება დაეყრდნობა მხოლოდ ნარჩენ მოგებას.
შეამოწმე შენი ცოდნა თემაზე - ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტისა და ნარჩენი შემოსავლის ურთიერთშედარება
ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი ინვესტირებამდე ინვესტირების შემდეგ

(a)	მოგება	\$160,000	\$175,000
(b)	გამოყენებული კაპიტალი	\$800,000	\$900,000
(c)	ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი	20.0%	19.4%
(d)	ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტის შემცირება და, შესაბამისად, ცენტრის მენეჯერი არ იქნება თანახმა, განახორციელოს ინვესტიცია, რადგან ამ შემთხვევაში მისი ქვედანაყოფის საქმიანობის შედეგები შესაძლოა, გაუარესებულად მიიჩნიონ. თუმცა, ეს გადაწყვეტილება კომპანიის საერთო მიზნებთან შეუსაბამოა, რადგან მთლიანად კომპანიის მიზნობრივი ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტი მხოლოდ 12%-ია.		
(e)	(ბ) ნარჩენი შემოსავალი		
(f)	ინვესტიციის გარეშე		ინვესტი-ციით
(g)	მოგება	160,000	175,000
(h)	პირობითი პროცენტი $(800,000 \times 12\%)$	(96,000)	$(900,000 \times 12\%)$
		(108,000)	
	ნარჩენი შემოსავალი	64,000	67,000

მაგალითი N 2 – მთლიანი და ზღვრული ხარჯების განხილვაზე		
კომპანიას გააჩნია ორი მოგების ცენტრი – A და B. A ცენტრი B-ს აწვდის ნახევარფაბრიკატებს. B ცენტრი ახდენს წარმოების დასრულებას და ყიდის მზა პროდუქციას გარე ბაზარზე, თითოეულს \$35-ად. A ცენტრის მიერ წარმოებული ნახევარფაბრიკატებისთვის არ არსებობს გარე ბაზარი.		
საბიუჯეტო მონაცემები წლისათვის:		
A ქვედანაყოფი	B ქვედანაყოფი	
გადაცემული/გაყიდული ერთეულების რაოდენობა	10,000	10,000
მასალების დანახარჯები ერთეულზე	\$8	\$2
სხვა ცვლადი ხარჯები ერთეულზე	\$2	\$3
წლიური მუდმივი დანახარჯები	\$60,000	\$30,000
მოგეთხოვებათ:		
A ქვედანაყოფის მიერ B ქვედანაყოფისთვის კომპონენტების მიწოდების შიდა გადაცემის ფასისთვის, თითოეული ქვედანაყოფისა და მთლიანად კომპანიისთვის გამოთვლილი საბიუჯეტო მოგება არის:		

- ა) მთლიან დანახარჯს პლუს 10%;
- ბ) ზღვრულ დანახარჯს პლუს 10%;
- გ) შეაფასოთ ორივე შიდა გადაცემის ფასი როგორც ქვედანაყოფების, ასევე მთლიანად კომპანიის თვალთახედვით.

მაგალითი N 3 – ალტერნატიული დანახარჯების მიდგომის განხილვაზე
კომპანიაში ფუნქციონირებს ორი ქვედანაყოფი: „ეიბლი“ და „ბეიკერი“. „ეიბლი“ აწარმოებს ორ პროდუქტს: X და Y-ს. X პროდუქტის გაყიდვა ხდება გარე მომხმარებელზე, ერთეულის \$42-ად. Y პროდუქტის ერთადერთი მომხმარებელია „ბეიკერი“. „ბეიკერი“ თავის პროდუქციას ყიდის გარე ბაზარზე, ხოლო Y პროდუქტის (ნახევარ-ფაბრიკატის) შემენა შეუძლია როგორც „ეიბლისგან“, ასევე გარე ბაზარზეც. მიმდინარე პერიოდში „ბეიკერს“ შესაძლებლობა აქვს, გარე მომწოდებლისგან \$38-ად შეიძინოს Y პროდუქტი. „ეიბლის“ სიმძლავრე ფასდება გამოშვებული პროდუქციის რაოდენობით, მიუხედავად იმისა, იგი აწარმოებს X პროდუქტს, Y-ს, თუ მათ კომბინაციას.

წარმოებასთან დაკავშირებული დანახარჯები შემდეგი სახისაა:		
X	Y	
\$	\$	
ცვლადი დანახარჯი ერთეულზე	32	35
მუდმივი ზედნადები ხარჯები ერთეულზე	5	5
მთლიანი დანახარჯი ერთეულზე	37	40
მოგეთხოვებათ:		
მოცემული ინფორმაციის საფუძველზე, Y პროდუქტისთვის განსაზღვროთ სათანადო შიდა გადაცემის ფასი შემდეგი დაშვებების გამოყენებით:		
(ი) როდესაც „ეიბლის“ გააჩნია სარეზერვო სიმძლავრე და X პროდუქტზე არსებობს შეზღუდული გარე მოთხოვნა.		
(ii) როდესაც „ეიბლი“ მუშაობს სრული დატვირთვით და იგი ვერ აკმაყოფილებს გარე ბაზარზე არსებულ მოთხოვნას X პროდუქტზე.		
„არჩერ ჯგუფს“ გააჩნია ორი ქვედანაყოფი: X და Y. X ქვედანაყოფი აწარმოებს კომპონენტ X8-ს, რომელსაც მოიხმარს Y ქვედანაყოფი. თავის მხრივ, Y		

ქვედანაყოფი X8-ის საშუალებით აწარმოებს Y14 პროდუქტს, რომელსაც ყიდის ერთეულს \$20-ად. X8 კომპონენტისთვის არ არსებობს გარე ბაზარი.

დანახარჯები შემდეგი სახისაა:

X ქვედანაყოფი Y ქვედანაყოფი

X8 კომპონენტი Y14 პროდუქტი

საწარმოო ცვლადი ზედნადები ხარჯები \$5 ერთეულზე \$3
დოლარი ერთეულზე*

წლიური მუდმივი დანახარჯები \$40,000 \$80,000

Y14 პროდუქტის საბიუჯეტო წარმოება და რეალიზაცია შეადგენს 20,000 ერთეულს. X8 კომპონენტის ერთი ერთეული იხარჯება Y14 პროდუქტის ერთი ერთეულის წარმოებაზე.

კომპანიის მთლიანი მოგება მაქსიმუმს მიაღწევს იმ შემთხვევაში, თუ ორივე ქვედანაყოფი იმუშავებს სრული დატვირთვით, ან მათ პროდუქციაზე მაქსიმალური მოთხოვნის პირობებში. თითოეული დამატებითი ერთეულის რეალიზაციის შემთხვევაში, ზღვრული შემოსავალი ტოლია \$20-ის, ხოლო ზღვრული დანახარჯი - \$8 (3+5)-ის. შესაბამისად, თითოეული Y14-პროდუქტის წარმოებიდან და რეალიზაციიდან მიღებული დამატებითი მოგება შეადგენს \$12-ს

რადგან X8 კომპონენტისთვის არ არსებობს გარე ბაზარი, შიდა გადაცემის ფასი დაფუძნებული იქნება დანახარჯებზე. დანახარჯი შეიძლება იყოს როგორც ზღვრული დანახარჯი, ასევე მთლიანი დანახარჯი. შიდა გადაცემის ფასი ასევე შეიძლება ითვალისწინებდეს მოგების მარჟას, რათა X ქვედანაყოფმა მოგება მიიღოს.

მაქსიმალური შიდა გადაცემის ფასი, რომელსაც შემსყიდველი ქვედანაყოფი გადაიხდის

Y ქვედანაყოფის ზღვრული დანახარჯი შეადგენს ერთეულზე \$3-ს, ხოლო შემოსავალი ერთეულის რეალიზაციიდან - \$20-ს. თეორიულად, Y ქვედანაყოფი მზად უნდა იყოს, X8 პროდუქტის ერთეულისთვის გადაიხადოს \$17-მდე (\$20-\$3).

თუმცა, შეიძლება ითქვას, რომ Y ქვედანაყოფს შესაძლოა საერთოდ არ უნდოდეს თავისი პროდუქტის – Y14-ის გაყიდვა, თუ ეს მას აზარალებს. ამდენად, Y ქვედანაყოფს შესაძლოა სურვილი ჰქონდეს, დაფაროს თავისი მუდმივი და ცვლადი დანახარჯი. Y ქვედანაყოფის მუდმივი დანახარჯი შეადგენს ერთეულზე \$4-ს, როდესაც იგი აწარმოებს ბიუჯეტით განსაზღვრულ 20,000 ერთეულს. Y ქვედანაყოფის მთლიანი დანახარჯი შეადგენს \$7 (3+4)-ს. ამაზე დაყრდნობით, მაქსიმალური შიდა გადაცემის ფასი, რომელსაც Y ქვედანაყოფი გადაიხდის, შეადგენს \$13 (20-7)-ს.

შიდა გადაცემის ფასი = ზღვრულ დანახარჯს

X ქვედანაყოფისთვის მოკლევადიანი ალტერნატიული დანახარჯი, X8 კომპონენტის Y ქვე-დანაყოფისთვის გადაცემის შემთხვევაში, უდრის წარმოების ზღვრულ დანახარჯს – \$5-ს.

რადგან შიდა გადაცემის ფასი უდრის \$5-ს, მოსალოდნელია, რომ X ქვედანაყოფი Y ქვედანაყოფს მიჰყიდის იმდენ X8-ის ერთეულს, რამდენსაც მოისურვებს ეს უკანასკნელი.

თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ზღვრული დანახარჯი X ქვედანაყოფისთვის წარმოადგენს X8 კომპონენტის გადაცემის ალტერნატიულ დანახარჯს, იგი არ არის შიდა გადაცემის იდეალური ფასი.

- \$5-იანი შიდა გადაცემის ფასის დროს, X ქვედანაყოფის ზღვრული მოგება ერთეულზე იქნება \$0. შესაბამისად, ქვედანაყოფი მიიღებს ზარალს \$40,000-ის ოდენობით (მუდ-მივი დანახარჯები).

- ამგვარი შიდა გადაცემის ფასი X ქვედანაყოფის მენეჯერს არ აძლევს მოტივაციას, მაქსიმალურად გაზარდოს წარმოებული ერთეულების რაოდენობა.

- ნაკლებსავარაუდოდ, რომ X ქვედანაყოფის მენეჯერი თვითონ დათანხმდება ამგვარ ფასად მიწოდებაზე და, სავარაუდოდ, ეს გადაწყვეტილება მიღებული იქნება სათავო ოფისის მიერ.

- თუ X ქვედანაყოფი წარმოადგენს მოგების ცენტრს, შიდა გადაცემის ფასი, რომელიც ზღვრული დანახარჯების ტოლია, ვერ უზრუნველყოფს ქვედანაყოფის საქმიანობის შედეგების შეფასების სამართლიან მიდგომას.

შიდა გადაცემის ფასი = ზღვრულ დანახარჯს პლუს

თუ შიდა გადაცემის ფასი იქნება ზღვრულ დანახარჯებს პლუს ზღვრული მოგების მარჟა, X ქვედანაყოფის მენეჯერი მოტივირებული იქნება, გაზარდოს წარმოებული ერთეულების რაოდენობა, რადგან ეს გაზარდის ზღვრულ მოგებასა და მოგებას (ან შეამცირებს ზარალს).

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, Y ქვედანაყოფი X-სგან შეიძენს X8 კომპონენტის მაქსი-მა-ლურ რაოდენობას, რადგან შიდა გადაცემის ფასი არ არის \$17-ზე მაღალი, შესაძლოა იყოს \$13.

- თუ შიდა გადაცემის ფასი იქნება ზღვრულ დანახარჯებს პლუს ზღვრული მოგების მარჟა, მაშინ „იდეალური“ ფასი იქნება \$5-სა და \$17-ს შორის. მოგების მარჟა კი იქნება მოლაპარაკების საგანი. სავარაუდოდ, შიდა გადაცემის ფასი დადგინდება:
- სათავო ოფისის მიერ; ან

- ქვედანაყოფების ხელმძღვანელთა შორის შეთანხმების საფუძველზე, როდესაც უფრო გავლენიანი ან გამოცდილი მენეჯერი მისთვის საუკეთესო გარიგებას მიაღწევს.
 - დამატებითი მოთხოვნები:
 - განიხილეთ მთლიან დანახარჯებს პლუს მოგების მარჟის მიდგომის მიხედვით დადგენილი შიდა გადაცემის ფასის სავარაუდო შედეგები.
- ამოხსნა:**
- შეიძლება კამათი იმის შესახებ, რომ კომპონენტის შიდა გადაცემის ალტერნატიული დანახარჯი, გარე ბაზრის არარსებობის შემთხვევაში, არის მთლიანი დანახარჯი.
 - ასეთ შემთხვევაში, თუ გამყიდველი ქვედანაყოფი გადაწყვეტს, საერთოდ არ განახორციელოს შიდა გადაცემა, იგი ყველა დანახარჯს, როგორც ზღვრულს, ასევე მუდმივს, დაზოგავს მხოლოდ ქვედანაყოფის დახურვის შემთხვევაში.
 - ზემოთ მოცემულ მაგალითში, X ქვედანაყოფის მიერ X8 კომპონენტის წარმოების მთლიანი დანახარჯი შეადგენს \$7-ს (\$5 ცვლად დანახარჯს პლუს \$2 მუდმივი დანახარჯი).
 - ამ ფასის პირობებში, X ქვედანაყოფი შეეცდება გაყიდოს მაქსიმალური ოდენობის კომპონენტები, ხოლო Y ქვედანაყოფი ეცდება იყიდოს იმდენი, რამდენის საშუალებასაც მისცემს შეზღუდული სიმძლავრე ან მოთხოვნა პროდუქციაზე.
 - თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ მთლიანი დანახარჯი X ქვედანაყოფისთვის წარმოადგენს გრძელვადიან ალტერნატიულ დანახარჯს X8 კომპონენტის წარმოებაზე, იგი არ არის შიდა გადაცემის იდეალური ფასი.
 - \$7-იანი შიდა გადაცემის ფასის არსებობისას, X ქვედანაყოფის მოგება თითოეული გადაცემული ერთეულისთვის იქნება \$0. თუ ფაქტობრივი წარმოება და რეალიზაცია იქნება საბიუჯეტო 20,000 ერთეულზე ნაკლები, მაშინ X ქვედანაყოფი იზარალებს, რადგან იქნება მუდმივი ზედნადები ხარჯების შთანთქმის დანაკლისი. და პირიქით, თუ ფაქტობრივი წარმოება და რეალიზაცია იქნება საბიუჯეტო 20,000 ერთეულზე მეტი, მაშინ ქვედანაყოფი მიიღებს მოგებას, რადგან ადგილი ექნება მუდმივი ზედნადები ხარჯების შთანთქმის სიჭარბეს. ერთადერთი გზა, როდესაც X ქვედანაყოფი მიიღებს მოგებას, შემდეგია:
 - იმედი იმისა, რომ ფაქტობრივი რეალიზაცია გადააჭარბებს საბიუჯეტოს; და/ან
 - ცვლადი და მუდმივი დანახარჯების შემცირება;

- ნაკლებსავარაუდოა, რომ X ქვედანაყოფის მენეჯერმა დაითანხმოს Y ქვედანაყოფის მენეჯერი ამგვარ ფასზე, ამიტომ, სავარაუდოდ, შიდა გადაცემის ფასს დაადგენს სათავო ოფისი (\$7);
- თუ X ქვედანაყოფი წარმოადგენს მოგების ცენტრს, მაშინ შიდა გადაცემის ფასი მთლიანი დანახარჯების დროს ვერ იქნება ქვედანაყოფების საქმიანობის შეფასების სამართლიანი საზომი.

შეამოწმე შენი ცოდნა 8 – დამატებითი მაგალითი

(ii) კომპანია „მანუკოს“ შესთავაზეს სპეციალური კომპონენტის – **ძ**-ის მიწოდება შიდა გადაცემის ფასად - \$15/კგ. ამ გადაცემას განახორციელებს კომპანია „ჰელკო“, რომელიც იმავე ჯგუფის წევრია, რომელ ჯგუფსაც მიეკუთვნება „მანუკო“. „ჰელკო“ აწარმოებს სპეციალურ კომპონენტ **ძ**-ს და ყიდის მას გარეშე მხარეებზე \$15/კგ-ად. „ჰელკო“ შიდა გადაცემის ფასს განსაზღვრავს მთლიან დანახარჯს პლუს 25%-იანი მარჟა. მთლიანი დანახარჯის 75% წარმოადგენს ცვლად დანახარჯებს, ხოლო 25% - მუდმივს. კომპონენტის შიდა გადაცემა „მანუკოსთვის“ „ჰელკოს“ საშუალებას მისცემს, თავიდან აიცილოს შეფუთვის ცვლადი დანახარჯები, ღირებულებით - \$1.50/კგ-ზე.

(iii) მოგეთხოვებათ:

(iv) განსაზღვროთ შიდა გადაცემის ფასი, რა ფასადაც „ჰელკომ“ **ძ** კომპონენტის მიწოდება უნდა შესთავაზოს „მანუკოს“, მთლიანი ჯგუფის მოგების მაქსიმიზაციის მიზნით, ქვემოთ ჩამოთვლილი თითოეული სიტუაციის შემთხვევაში:

(v) (ი) „ჰელკოს“ მიერ **ძ** კომპონენტის ყველა წარმოებული ერთეულისთვის არსებობს გარე ბაზარი, სადაც ამ კომპონენტის რეალიზაცია შესაძლებელია \$15/კგ-ად;

(vi) (იი) „ჰელკოს“ საწარმოო სიმძლავრე შეადგენს **ძ** კომპონენტის 9,000 კგ-ის წარმოებას. გარე ბაზარზე შესაძლებელია **ძ** კომპონენტის მხოლოდ 6,000 კგ-ის რეალიზაცია;

(vii) (იიი) „ჰელკოს“ საწარმოო სიმძლავრე შეადგენს **ძ** კომპონენტის 3,000 კგ-ის წარმოებას. არსებობს მისი სარეზერვო საწარმოო სიმძლავრის გარკვეული ნაწილის ალტერნატიული გამოყენების შესაძლებლობაც. ეს ალტერნატიული გამოყენება ტოლია **ძ** კომპონენტის 2,000 კგ-ის, რომელიც მოიტანს ზღვრულ მოგებას \$6,000-ის ოდენობით. გარე მოთხოვნა არ არსებობს.

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელე მეცადინეობისათვის:

1.განიხილეთ ამოცანები ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების ურთიერთშედარებითი ანალიზის მეთოდების გამოყენებით, კერძოდ:

ა)გადახრების ანალიზის

ბ) კოეფიციენტების ანალიზის

გ) სხვა მმართველობითი კოეფიციენტებისა, როგორიცაა: გაყიდვების მოცულობა, ერთ თანამშრომელზე ან კვადრატულ მეტრზე, სატრანსპორტო ხარჯი ერთ მილზე, დანახარჯები ერთ ბარელზე. და ა.შ.

2. განიხილეთ მაგალითები შიდა გადაცემის ფასების განსაზღვრაზე.

თემა N11: „საქმიანობის პრობლემების მიმოხილვა და შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში„

✧ თემის სტრუქტურა:

11.1 არაკომერციული ორგანიზაციებისა და სახელმწიფო სექტორის საწარმოთა

საქმიანობის პრობლემების მიმოხილვა

11.2 საქმიანობის შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში

სემინარული მეგადინოზა N 6. თემაზე : „საქმიანობის შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში (მაგ. უნივერსიტეტის მაგალითზე)„

✧ თემის მიზანი:

1) დაახასიათოთ ის პრობლემები, რომლებიც თან ახლავს არაკომერციულ ორგანიზაციებს და სახელმწიფო სექტორის საწარმოებს, რომელთა მიზნების შეფასება არ შეიძლება რაოდენობრივი მაჩვენებლით;

2) აღწეროთ ის გზები, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელია არაკომერციულ ორგანიზაციებში საქმიანობის შედეგების შეფასება;

თემის შესწავლის შემდეგ, თქვენ შეძლებთ:

1)მარტივი მაგალითების გამოყენებით, დაახასიათოთ ის პრობლემები, რომლებიც თან ახლავს არაკომერციულ ორგანიზაციებსა და სახელ-

მწიფო სექტორის საწარმოებს მრავალრიცხოვანი მიზნების არსებობას;

2)მოკლედ აღწეროთ დახარჯული ფულის ეფექტურად გამოყენება, როგორც სახელმწიფო სექტორის საწარმოების მიზანი.

თემის ძირითადი კონცეფციური და საკვანძო საკითხები :

იმ მიზნებთან დაკავშირებული პრობლემები, რომელთა შეფასება არ შეიძლება რაოდენობრივი მაჩვენებლით. დახარჯული ფულის ეფექტურად გამოყენება.საქმიანობის შედეგების შეფასება.

თემა N11 : „საქმიანობის პრობლემების მიმოხილვა და შედეგების შეფასება
არაკომერციულ ორგანიზაციებში,,

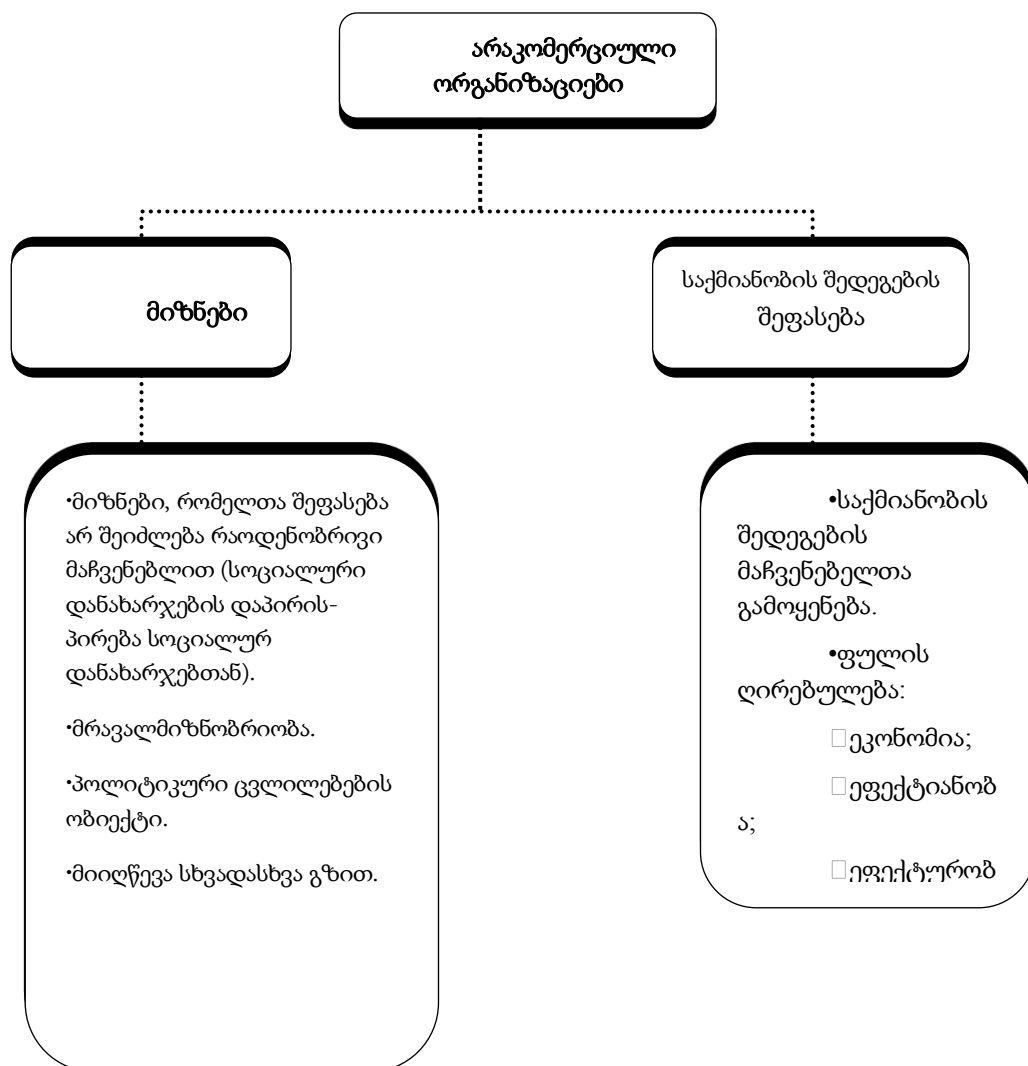
11.1 არაკომერციული ორგანიზაციებისა და სახელმწიფო სექტორის საწარმოთა

საქმიანობის პრობლემების მიმოხილვა

განვიხილოთ იმ მიზნებთან დაკავშირებული პრობლემები, რომელთა შეფასება არ შეიძლება რაოდენობრივი მაჩვენებლით.

არაკომერციული სექტორი მოიცავს საქმიანობის სხვადასხვა სფეროს, ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების, საქველმოქმედო ორგანიზაციების, აღმასრულებელი სააგენტოების, მინდობილი ქონების მმართველი ორგანიზაციებისა და სხვათა ჩათვლით.

ამასთანავე, ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტი მათ საქმიანობაში ის არის, რომ მათი მოტივაცია განპირობებული არ არის მოგების მაქსიმიზაციის სურვილით.

ნახ. 11.1. არაკომერციული ორგანიზაციის მიზნებისა და საქმიანობის შედეგების შეფასების სქემა.

ამ ორგანოთა მიერ გაწეული დანახარჯებიდან მიღებული სარგებლის ძალიან დიდი ნაწილი, თუ სრულად არა, წარმოადგენს ისეთს, რომლის გამოსახვა არ შეიძლება რაოდენობრივად (არაფულად გამოხატულებაში, მაგალითად, სოციალური კეთილდღეობა). ეს ყველაფერი შეიძლება მაინც ამართლებდეს დანახარჯების გაღებას. ამგვარად, ნებისმიერი დანახარჯის/სარგებლის ანალიზი დაფუძნებული უნდა იყოს მსჯელობაზე, ანუ სოციალური სარგებელი უნდა შეუდარდეს სოციალურ დანახარჯებს, ისევე, როგორც ფინანსური დანახარჯები უდარდება ფინანსურ სარგებელს. საფრთხე იმაში მდგომარეობს, რომ თუ სარგებლის გამოსახვა არ შეიძლება რაოდენობრივად, შეიძლება მოხდეს მათი იგნორირება.

კიდევ ერთი პრობლემა ისაა, რომ ეს ორგანიზაციები ხშირად არ იღებენ შემოსავალს და უბრალოდ გააჩნიათ ხარჯვის წინასწარ განსაზღვრული ბიუჯეტი, რომლის ფარგლებშიც ისინი მოქმედებენ (ანუ, კაპიტალის ნორმირების პრობლემა). ასეთ შემთხვევაში, ხშირად მიზნად ისახავენ დახარჯული ფულის ეფექტურად გამოყენებას, მაგრამ ამით ვერ გვარდება ეფექტურობის შეფასების პრობლემა.

მრავალრიცხოვანი მიზნების არსებობის პრობლემა

არაკომერციულ ორგანიზაციებს მრავალი დაინტერესებული მხარე ჰყავს, რომლებსაც სხვადასხვა მიზანი გააჩნიათ. შედეგად, აუცილებელი ხდება ამ მიზნების დალაგება პრიორიტეტების მიხედვით, ან რაიმე სახის კომპრომისის მიღწევა.

საილუსტრაციო მაგალითი 1 – მრავალრიცხოვან მიზნებთან დაკავშირებული პრობლემები
საავადმყოფოს საქმიანობით დაინტერესებულია სხვადასხვა მხარე, თითოეულ მათგანს გააჩნია თავისი მიზანი. მაგალითად: • საავადმყოფოს თანამშრომლები დაინტერესებულნი არიან, მაქსიმალურად იყვნენ კმაყოფილები თავიანთი სამუშაოთი. ისინი ასევე მიზნად ისახავენ სამუშაოსა და პირად ცხოვრებას შორის ბალანსის მიღწევას და, ამის გამო, შეიძლება სურდეთ უფრო მეტად დღის საათებში მუშაობა; • პაციენტები დაინტერესებულნი იქნებიან სწრაფი და ხარისხიანი მომსახურებით.

საილუსტრაციო მაგალითი 1 – იმ მიზნებთან დაკავშირებული პრობლემები, რომელთა შეფასება არ შეიძლება რაოდენობრივი მაჩვენებლით
საავადმყოფომ შესაძლოა დაიქირავოს შედარებით იაფი დასუფთავების სამსახური, რადგან რთულია იმის შეფასება, რამდენად კარგად ხდება დალაგება-დასუფთავება. ამან კი შესაძლოა მრავალ ადგილას წარმოშვას პრობლემები: • შეიძლება გავრცელდეს ინფექცია, რომლის აღმოფხვრაც ხარჯებთან იქნება დაკავშირებული;

- შეიძლება ექთნებს და მომვლელებს აღარ ჰქონდეთ დაინტერესება, რადგან ისინი თავიანთ სამუშაოს ეფექტურად ვეღარ შეასრულებენ;
- დაიკარგოს მოსახლეობის ნდობა მომსახურების ხარისხის მიმართ.

11.2 საქმიანობის შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში

საქმიანობის შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში

არაკომერციულ ორგანიზაციებს შეიძლება ჰქონდეთ ზოგიერთი ისეთი მიზანი, რომლის შეფასება არ შეიძლება რაოდენობრივი მაჩვენებლით, მაგრამ ეს მათ არ ათავისუფლებს თავიანთი საქმიანობის დაგეგმვისა და კონტროლისგან.

საილუსტრაციო მაგალითი 2 – საქმიანობის შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში

უნივერსიტეტი წარმოადგენს არაკომერციული ორგანიზაციის ერთ-ერთ მაგალითს. აუცილებელია მისი საქმიანობის შედეგების შეფასება. შეფასების მაჩვენებლები მოიცავს:

მთლიანად უნივერსიტეტისთვის:

- მთლიანი ფაქტობრივი დანახარჯების შედარებას საბიუჯეტოსთან;
- სტუდენტების რაოდენობას;
- კვლევისთვის მიღებული სახსრების ოდენობას;
- წარმატებული სტუდენტების წილს (შეფასების მიხედვით);
- სწავლების ხარისხს – სტუდენტებისა და პედაგოგების შეფასებით;
- თანამშრომელთა პუბლიკაციების რაოდენობას.

ინდივიდუალური დეპარტამენტის ან ფაკულტეტის მიხედვით:

- დანახარჯს ერთ სტუდენტზე;
- დანახარჯს ერთ ჩაბარებულ გამოცდაზე;
- თანამშრომლებისა და სტუდენტების თანაფარდობას;
- სტუდენტების რაოდენობას ერთ ჯგუფში;
- სასწავლო საათების რაოდენობას ერთ თანამშრომელზე;
- სასწავლო რესურსების ხელმისაწვდომობას (მაგალითად, პერსონალური კომპიუტერებისა და სტუდენტების თანაფარდობა);
- ბიბლიოთეკის წიგნების რაოდენობას ერთ სტუდენტზე;
- ბიბლიოთეკის წიგნების საშუალო ასაკს.

შეამოწმე შენი ცოდნა 2

„წმინდა ელისის თავშესაფარი“ საქველმოქმედო ორგანიზაციაა, რომელიც აგროვებს თანხებს, შემოწირულობებს და საყოფაცხოვრებო საგნებს იმ პაციენტთათვის, რომლებიც უკურნებელი სენით არიან ავად. ორგანიზაციის მმართველმა ორგანომ მენეჯერს 2017 წლის მეორე კვარტალისთვის დაუსახა საქმიანობის სამი მიზანი:

- მიაღწიოს შემოწირულობების \$150,000-იან ოდენობას;
- ადმინისტრაციული დანახარჯები შეინარჩუნოს შემოწირულობების 8%-ის ფარგლებში;
- მიაღწიოს სტაციონარულ დახმარებაზე საზოგადოების მოთხოვნის დაკმაყოფილების 80%-იან მაჩვენებელს.

ფაქტობრივი შედეგები შეადგენს:

აპრილი, მაისი, ივნისი.

შემოწირულობა (\$) 35,000 65,000 55,000

ადმინისტრაციული დანახარჯი (\$) 2,450 5,850 4,400

მოთხოვნა სტაციონარულ დახმარებაზე (დღეებში) 560 570 600

გაწეული სტაციონარული დახმარება (დღეებში) 392 430 510

მოამზადეთ ანგარიში, რომელიც მენეჯერს დაეხმარება დასახულ მიზნებთან მიმართებაში ორგანიზაციის საქმიანობის შედეგების შეფასებაში; გააკეთეთ კომენტარები საქმიანობის შედეგების შესახებ.

2) დახარჯული ფულის ეფექტურად გამოყენება

საჯარო სექტორის საქმიანობის შედეგების შეფასებისთვის ყველაზე გავრცელებული მეთოდია დახარჯული ფულის ეფექტურად გამოყენების შეფასება.

მოიცავს სამ ელემენტს, კერძოდ:

1. **ეკონომია** – შემაჯავლი რესურსების საზომი. არის თუ არა გამოყენებული რესურსები მაქსიმალურად იაფი, რომლებიც საშუალებას იძლევა, დაცული იყოს ხარისხის აუცილებელი სტანდარტი?

2. **ეფექტიანობა** – დანახარჯების დაკავშირება შედეგთან. არის თუ არა გამოყენებული რესურსებით მიღწეული მაქსიმალური შედეგი?

3. **ეფექტურობა** – შედეგის საზომი. არის თუ არა მიზანი მიღწეული?

საილუსტრაციო მაგალითი 3. – დახარჯული ფულის ეფექტურად გამოყენება

უნივერსიტეტის მიერ შექმნილი დახარჯული ფულის ეფექტურად გამოყენება მოიცავს სამ ელემენტს:

ეკონომია – ეს არის გაწეული დანახარჯებისა და რესურსების ხარისხის ოპტიმალური თანხვედრა. შესაბამისად, იგი მიმოიხილავს ისეთ არეებს, როგორიცაა წიგნების, კომპიუტერებისა და სწავლების დანახარჯების შეპირისპირება ამ რესურსების ხარისხთან. ის მოითხოვს, რომ ორგანიზაციამ უნდა მოახდინოს თავისი დანახარჯების ოპტიმიზაცია, მაგრამ მიზანი არ უნდა იყოს მხოლოდ ამ დანახარჯების შემცირება. მაგალითად, სწავლების ან წიგნების დაბალი ფასი და, ამავდროულად, დაბალი ხარისხი აფერხებს სტუდენტების სწავლას და ზიანს აყენებს უნივერსიტეტის რეპუტაციას.

ეფექტიანობა – იგი ფოკუსირებულია ნებისმიერი შესყიდული რესურსის ეფექტურად გამოყენებაზე. მაგალითად:

•რამდენად ხშირად თხოულობენ სტუდენტები ბიბლიოთეკის წიგნებს, რომლებიც ნაყიდია უნივერსიტეტის მიერ?

•როგორია საინფორმაციო სისტემების რესურსის გამოყენების მაჩვენებელი?

•თავიანთი სამუშაო დროის რა პროცენტს ხარჯავენ ლექტორები კვლევაზე და სწავლებაზე?

ეფექტურობა – იგი წარმოადგენს ორგანიზაციის მიერ მიზნის მიღწევის მაჩვენებელს. მაგალითად:

•სტუდენტების წილი, რომლებმაც მიაღწიეს დასახულ დონეს;

- კურსდამთავრებულთა წილი, რომლებმაც იშოვეს სრულ განაკვეთზე სამსახური, უნივერსიტეტის დამთავრებიდან 6 თვის განმავლობაში.

შეამოწმე შენი ცოდნა 4

ადგილობრივ ხელისუფლებას შესაძლოა გააჩნდეს მიზანი, „**შეინარჩუნოს მოხუცებულთა ცხოვრების ხარისხის მისაღები დონე**“. მას გააჩნია ამ მიზნის მიღწევის რამდენიმე გზა, მათ შორის:

•ცხელი სადილის ადგილზე მიტანა (სოციალური მომსახურების დეპარტამენტი);

•მოზილური ბიბლიოთეკით უზრუნველყოფა (ბიბლიოთეკის განყოფილება);

•ადგილობრივი პარკებისა და სხვა საშუალებების ხელმისაწვდომობა (პარკების დეპარტამენტი);

•მოხუცებულთათვის პოლიციის დახმარება სახლში (პოლიციის დეპარტამენტი);

•მომვლელის მომსახურება სახლში (საოჯახო დეპარტამენტი).

მოგეთხოვებათ:

აღწეროთ, როგორ განსაზღვრავს ადგილობრივი ხელისუფლება, მომსახურებაზე ეფექტიანად იყო თუ არა დახარჯული ფული.

სემინარული მეგადინეობა N 6.

თემაზე : „საქმიანობის შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში (მაგ. საავადმყოფოს მაგალითზე).“

შეამოწმე შენი ცოდნა 1
საავადმყოფოს შესაძლოა გააჩნდეს მრავალი სპეციფიკური მიზანი, რომლის გამოსახვა შეიძლება რაოდენობრივად, როგორცაა, მაგალითად, ოპერაციის რიგში დგომის მინიმალური დრო. ამავდროულად, მას შესაძლოა გააჩნდეს ბევრი მიზანი, რომლის რაოდენობრივად გამოსახვა არ შეიძლება, მაგალითად, ზოგადი ჯანმრთელობის გაუმჯობესება კონკრეტულ რეგიონში. სხვადასხვა სახის მკურნალობის პრიორიტეტულობის საკითხი შეუძლებელია მარტივად გადაწყდეს მხოლოდ ადვილად გასაზომი დანახარჯების ურთიერთშედარებით, რადგან შესაძლებელია საჭირო იყოს ბევრი დანახარჯისა და მისგან მიღებული სარგებლის შეპირისპირება. ორგანოთა ძვირად ღირებულმა ქირურგიულმა ტრანსპლანტაციამ შეიძლება სარგებელი მოუტანოს პაციენტთა მცირე რაოდენობას, თუმცა, მას შეუძლია სიცოცხლის გადარჩენა. მან ასევე შეიძლება მოიტანოს სარგებელი იმ კუთხით, რომ გააუმჯობესოს ქირურგიული მეთოდების ცოდნა, რის შედეგადაც მომავალში გამოვლინდება და აღიკვეთება სიცოცხლისათვის საშიში დაავადებები. ბარდაყისა და მუხლის აღდგენითი ოპერაცია მრავალ ადამიანს დაუბრუნებს მოძრაობის შესაძლებლობას, რომლებიც, სხვა შემთხვევაში, შესაძლოა მთლიანად დამოკიდებულნი ყოფილიყვნენ მომვლელზე. შეიძლება საავადმყოფომ, ფინანსურ მოსაზრებებზე დაყრდნობით, ვერ განსაზღვროს პრიორიტეტები თავის საქმიანობაში.

შეამოწმე შენი ცოდნა 2				
აპრილი	მაისი	ივნისი		
ადმინისტრაციული დანახარჯის თანაფარდობა შემოწირულობასთან	9%	8%		7%
მიზანი	8%	8%	8%	
გაწეული სტაციონარული დახმარება	70%	75.4%	85%	
პერიოდის განმავლობაში მიღებული მთლიანი შემოწირულობები აჭარბებს წინასწარგან-საზღვრულ მიზანს. ადგილი არა აქვს რაიმე განსხვავებულ ტენდენციას და შესაძლებელია, მაისში განხორციელდა კონკრეტული ქმედებები, რამაც მოიტანა დიდი შემოსავალი. აპრილისა და ივნისის ადმინისტრაციული დანახარჯები შენარჩუნებული იყო დადგენილი 8%-ის ფარგლებში, მაგრამ მისი ოდენობა მაისში ცოტა მეტია. საჭიროა დამატებითი ინფორმაცია, რათა გაირკვეს ამ ზრდის მიზეზი. სახეზეა გაწეული სტაციონარული მომსახურების გაუმჯობესების მყარი ტენდენცია და ივნისში მისი მაჩვენებელი აჭარბებს კიდევ დასახულ მიზანს.				

შეამოწმე შენი ცოდნა 3

დაინტერესებული მხარეები შეიძლება მოიცავდეს დონორებს, ხალხს, რომლებსაც სჭირ-დებათ დახმარება, მოხალისეებს, თანამშრომლებს, დახმარების გამცემი და მიმღები ქვეყნების მთავრობებს.

შესაძლებელია, არსებობდეს კონფლიქტური მიზნები. დონორებს და ხალხს სჭირდებათ, რომ თანხები მთლიანად დაიხარჯოს კონკრეტულად შიმშილის ზღვარზე მყოფ ადამია-ნებზე. ხელმძღვანელობას შესაძლოა უნდოდეს, რომ თანხების ნაწილი დაიხარჯოს ადმინისტრირებასა და ორგანიზაციის გრძელვადიან პერსპექტივაში საქმიანობის უზრუნველყოფაზე.

დონორებს, შესაძლოა, ჰქონდეთ თავიანთი ხედვა, თუ როგორ უნდა დაიხარჯოს თანხები, რაც კონფლიქტში იყოს ხელმძღვანელობის ხედვასთან.

დონორებს შესაძლოა უნდოდეთ თანხების დახარჯვა მათ მიერ შესწავლილ საჭიროებებზე. დახმარების მიმღები ქვეყნის მთავრობას კი შესაძლოა ჰქონდეს კონკრეტული პოლიტიკური მიზნები, ამ საჭიროებების კორექტირებასა და შეცვლასთან დაკავშირებით.

ეს კონფლიქტები იმას იწვევს, რომ რთულდება დაინტერესებულ მხარეთა მიზნების თანხვედრა და, შესაბამისად, რთულდება მათი შეთანხმება.

შეამოწმე შენი ცოდნა 4

ყველა ამ დეპარტამენტის აქტივობა ხელს უწყობს საერთო მიზნის მიღწევას. პრობლემას წარმოადგენს ამ დეპარტამენტების მიერ განხორციელებული ხარჯვის ოპტიმალური კომბინაციის პოვნა.

- ბევრი მოხუცებული ცხოვრებას აგრძელებს საკუთარ სახლში, თუმცა ისინი ხშირად იმყოფებიან მოხუცებულთა თავშესაფრის საჭიროების ზღვარზე. დანახარჯების მცირედით შემცირებამ ერთ რომელიმე სფეროში (მაგალითად, მობილური ბიბლიოთეკის გაუქმება) შესაძლოა ბევრ მოხუცს უბიძგოს ამ ზღვარზე გადაბიჯებისკენ. შესაბამისად, ამას მოჰყვება მოხუცთა ზრუნვის დეპარტამენტის მხრიდან დამატებითი დანახარჯების გაწევა. მოხუცებისთვის თავშესაფარში საცხოვრებელი პირობების შექმნა და მოვლა არის ერთ-ერთი ძვირად ღირებული და ბოლო გამოსავალი მოხუცთა ზრუნვის საქმეში.

- სოციალური უზრუნველყოფის მუშაკის ან პოლიციელის პერიოდული ვიზიტი ბევრ მო-ხუცს საშუალებას აძლევს, დარჩეს თავის სახლში უფრო მეტ ხანს, ვიდრე ეს იქნებოდა ამ ვიზიტების გარეშე.

ეფექტიანობის საკვანძო მომენტი ისაა, რომ შეინარჩუნოს დანახარჯების ოპტიმალური ნაკრები, რათა წ ი ნ ა ს წ ა რ განსაზღვრული მიზანი მიღწეული იყოს.

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობისათვის:

1/ განიხილეთ საჯარო სექტორის სხვადახვა მიმართულებითი საქმიანობის შედეგების შეფასებაზე - დახარჯული ფულის ეფექტურად გამოყენების მაგალითებზე.

2 განიხილეთ მაგალითები (ამოცანები) მუნიციპალური (ადგილობრივი) ხელისუფლების საქმიანობის შეფასებაზე

3. განიხილეთ მაგალითები არაკომერციული ორგანიზაციებისა რომელთა შეფასებაც არ შეიძლება რაოდენობირი მაჩვენებლით

**თემა N12. კონკურენტული უპირატესობის შეფასების სისტემის გამოყენება
დარგის (ბიზნესის) განვითარების სიტუაციურ ანალიზში**

✧ თემის სტრუქტურა:

12.1 კონკურენციის მაიკლ პორტერის 5 ძალის მოდელი;

12.2. დარგის (ბიზნესის) განვითარების საერთო სიტუაციის შეფასება
და კონკურენციის ანალიზი.

✧ თემის მიზანი:

1. გააცნობიერეთ პორტერის კონკურენციის ხუთი ძალის მოდელის არსი;
2. ჩამოაყალიბოთ კონკურენციის მიზნებისა და სტრატეგიების კლასიფიკაცია;
3. აითვისოთ კომპანიის ფასეულობათა ჯამის კონცეფცია.

✎ თემის შესწავლის შემდეგ, თქვენ შეძლებთ:

1. გააცნობიეროთ ბიზნესისათვის (დარგისათვის) სტრუქტურულად მნიშვნელოვანი მახასიათებლები და წარმატებების საკვანძო ფაქტორები;
2. გამოავლინოთ დარგის მიმზიდველობის განმსაზღვრელი ფაქტორები და კომპანიის მდგომარეობის სტრუქტურული ანალიზის ჩატარების მიზანი;

თემის ძირითადი კონცეფციური და საკვანძო საკითხები :

პორტერის კონკურენციის ხუთი ძალის მოდელი; კონკურენციის მიზნები; სტრატეგიების კლასიფიკაცია; წარმატებების საკვანძო ფაქტორები; დარგის მიმზიდველობის განმსაზღვრელი ფაქტორები.

თემა N12. კონკურენტული უპირატესობის შეფასების სისტემის გამოყენება დარგის (ბიზნესის) განვითარების სიტუაციურ ანალიზში

12.1 კონკურენციის მაიკლ პორტერის 5 ძალის მოდელი

ჰარვარდის ბიზნესის სკოლის ცნობილმა პროფესორმა მაიკლ პორტერმა დაასაბუთა, რომ დარგში არსებული კონკურენციის მდგომარეობა შეიძლება დავახასიათოთ კონკურენციის 5 ფაქტორით ანუ ძალით:

1. დარგში კონკურენტებს შორის შეჯიბრი;
2. დარგში ახალი კონკურენტების გამოვლენის საფრთხე;
3. ახალი საქონელის ან მომსახურების – შემცვლელის გამოვლენის საფრთხე სხვა დარგებიდან;
4. მიმწოდებლების ვაჭრობის უნარი;
5. მყიდველების ვაჭრობის უნარი.

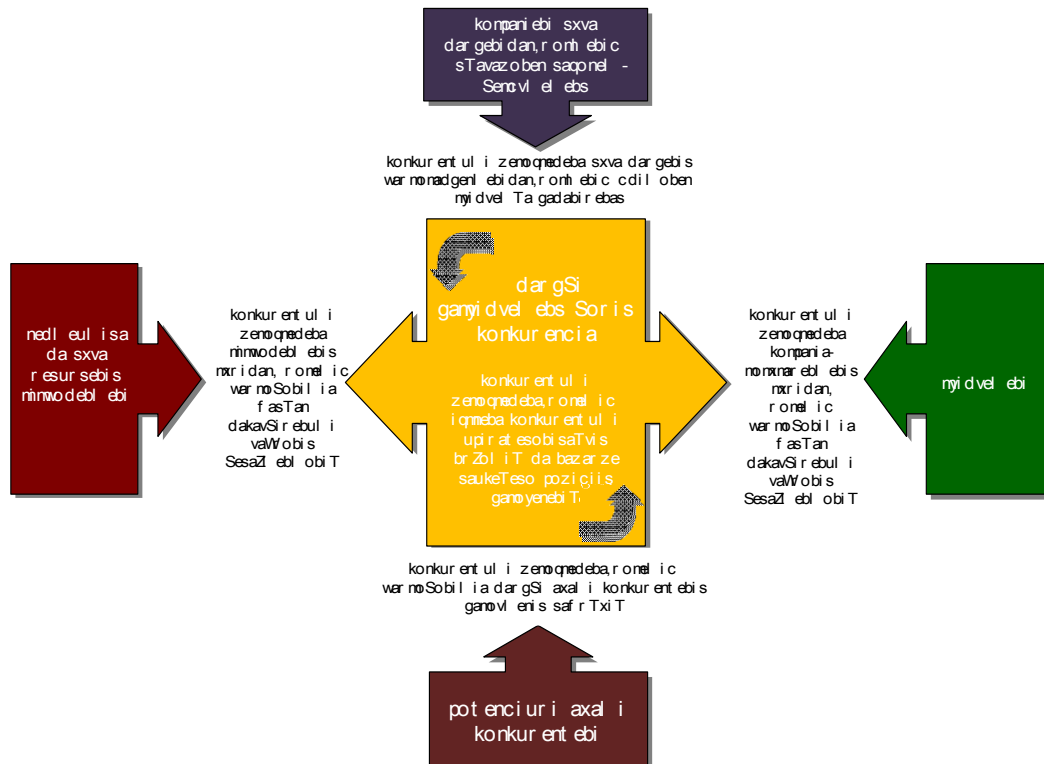
პორტერის კონკურენციის 5 ძალის მოდელი (ნახაზი 12.1) გახლავთ ყველაზე ეფექტიანი საშუალება ძირითადი კონკურენტული ძალების ანალიზი-სათვის, რომელიც ზეგავლენას ახდენს ბაზარზე და განსაზღვრავს მათი ზე-მოქმედების ხარისხს. ეს მოდელი ყველაზე უფრო ხშირად გამოიყენება და გაცილებით მარტივია.

განსაკუთრებით საყურადღებოა კონკურენციის ორი პრინციპი:

1. ერთ-ერთი ფირმის მიერ გამოყენებული ძლიერი კონკურენტული სტრატეგია ზეგავლენას ახდენს დანარჩენ ფირმებზე;
2. კონკურირებადი ფირმები იყენებენ სხვადასხვა სახის „იარაღებს“ უპირატესობის მოსაპოვებლად, განსაზღვრავს დარგში კონკურენციის წესებს და მიგვითითებს, თუ რა უნდა გაკეთდეს წარმატების მოსაპოვებლად.

კონკურენტი ფირმების ზეგავლენის შეფასებისას, სტრატეგიაზე პასუხისმგებელმა მენეჯერებმა უნდა მოახდინონ კონკურენციის წინააღმდეგ გამოსაყენებელი მეთოდების იდენტიფიცირება, რომლის საშუალებითაც განისაზღვრება კონკურენციის განვითარების

დონე და მისი ზეგავლენა შემოსავლებზე. კონკურენცია არის ინტენსიური, თუ კონკურენტიფირების

ნახ. 12.1 კონკურენციის 5 ძალის მოდელი – კონკურენტული გარემოს ანალიზის ძირითადი ინსტრუმენტი.

მოქმედებები ამცირებს დარგის საშუალო მოგებას. ზომიერია, როდესაც კომპანიების უმეტესი ნაწილი ლეზულობს დასაშვებ ნორმალურ მოგებას და სუსტია, როდესაც კომპანიათა უმეტესი ნაწილი საშუალო დონეზე მაღალი მოგების მისაღებად რესურსებს აბანდებს მხოლოდ საწარმოო ინვესტიციებში. მეტოქეობის ხშირი და მძაფრი გართულება დარგში კონკურენტულ ბრძოლას ამკაცრებს.

კონკურენციის ხუთი ძალის მოდელის ღირებულება მდგომარეობს იმაში, რომ ის ხელს უწყობს ამ ძალების სტრუქტურის განსაზღვრას.

იმისთვის, რომ შევაფასოთ კონკურენტული გარემო, ხელმძღვანელობამ უნდა შეაფასოს თითოეული ამ ძალის შესაძლებლობები. ამ ძალების ერთობლივი ზემოქმედება ზეგავლენას ახდენს ბაზარზე არსებული კონკურენციის ხასიათზე.

როგორც წესი, რაც უფრო ძლიერია კონკურენტული ძალების ზემოქმედება, მით უფრო დაბალია კონკურენტი ფირმების მოგების დონე. კონკურენცია მძაფრდება მაშინ, როდესაც ეს ხუთივე ძალა ქმნის მკაცრ საბაზრო პირობებს. მოგების თვალსაზრისით, დარგში არსებული კონკურენციის სტრუქტურა აშკარად არ არის მიმზიდველი, თუკი კონკურენცია გამყიდველებს შორის მეტისმეტად მძაფრია, ბაზარზე შეღწევის ბარიერები დაბალია, კონკურენცია საქონელშემცვლელის მხრიდან მაღალია; ასეთ დროს როგორც გამყიდველები, ასევე მყიდველები მნიშვნელოვან სარგებელს ღებულობენ გარიგების შემთხვევაში. მაგრამ თუ კონკურენტული ძალები მთლიანობაში ვერ ახერხებენ მოახდინონ ზეგავლენა დარგში არსებულ ვითარებაზე, მაშინ ეს დარგი მაღალი მოგების მიღების თვალსაზრისით არის ხელსაყრელი და მიმზიდველი.

იმისათვის, რომ კომპანია (ფირმა) წარმატებით გამოვიდეს ბაზარზე და კონკურენციის ძალებმა მასზე უარყოფითად არ იმოქმედოს, მენეჯერებმა უმდა შეიმუშაონ შემდეგი სახის სტრატეგია:

(1) მოახდინონ კომპანიის იზოლირება კონკურენციის ხუთი ძალისაგან, რამდენადაც ეს შესაძლებელია;

(2) ზემოქმედება მოახდინონ დარგში არსებულ კონკურენციის წესებზე და შეცვლონ სასურველი მიმართულებით;

(3) უზრუნველყონ მყარი, საიმედო პოზიცია, რომელიც იქნება კონკურენტულ ბრძოლაში წარმატების გარანტი.

ამრიგად, კონკურენციის ხუთი ძალის მოდელი – ეს ის ინსტრუმენტია, რომელიც ხელს შეუწყობს მენეჯერებს დასახული ამოცანის განხორციელებაში, თუ კი ისინი გაანალიზებენ დარგში არსებულ კონკურენტულ გარემოს და განსაზღვრავენ მისი განვითარების პერსპექტივას.

სტრატეგიის შემუშავების პროცესში მამოძრავებელი ძალების ანალიზს პრაქტიკული მნიშვნელობა ენიჭება. უპირველეს ყოვლისა, მამოძრავებელი ძალები მენეჯერებს აძლევენ საშუალებას განსაზღვრონ, თუ რომელი შიდა ძალები მოახდენენ ზეგავლენას კომპანიის საქმიანობაზე უახლოესი 1-3 წლის მანძილზე. მეორე, იმისათვის, რომ კომპანიები მოერგონ არსებული ძალების ზემოქმედებას, ხელმძღვანელებმა უნდა განსაზღვრონ თითოეული მათგანის ზემოქმედების მასშტაბები და შედეგები. ე.ი. წინასწარ უნდა განსაზღვრონ, თუ რა ზეგავლენას მოახდენენ ისინი დარგზე. მესამე, რაც

მთავარია, სტრატეგიის შემმუშავებელმა მენეჯერებმა უნდა მოარგონ ისინი მამოძრავებელ ძალებს.

იმის ანალიზისათვის, თუ რომელ სტადიაზე იმყოფება არსებული დარგი, განსაზღვრის მნიშვნელობის მიუხედავად, აუცილებელია გამოვავლინოთ ის ფაქტორები, რომლებიც ზეგავლენას ახდენს დარგში მომხდარ ცვლილებებსა და კონკურენციის დონეზე. დარგში პირობები და კონკურენციის დონე სისტემატურად იცვლება, რადგანაც განსაზღვრული ძალები მოძრაობაშია და ხელს უწყობს ცვლილებებს.

ძალები, რომლებიც მნიშვნელოვან ზემოქმედებას ახდენენ და განსაზღვრავენ ცვლილებების ხარისხს, ცნობილია, როგორც „მამოძრავებელი“ ძალები. მამოძრავებელი ძალების ანალიზი მოიცავს ორ ეტაპს:

1. ყველაზე მნიშვნელოვანი მამოძრავებელი ძალის განსაზღვრა;
2. დარგზე მათი ზემოქმედების ხარისხის განსაზღვრა.

მამოძრავებელი ძალები, რომლებიც ყველაზე ხშირად გვხვდება. უმეტესი ფაქტორები იმდენად ძლიერ ზეგავლენას ახდენენ დარგზე, რომ ისინი აღიქმება, როგორც მამოძრავებელი ძალები. ზოგიერთი მათგანი გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანია, ზოგიერთი კი შეიძლება გაერთიანდეს რამდენიმე ძირითადი ჯგუფის სახით.

დარგის ეკონომიკური ზრდის გრძელვადიან ტენდენციებში ცვლილება. დარგის ზრდის ტემპების გაზრდა ან შემცირება – მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რადგანაც ისინი ზეგავლენას ახდენს მოთხოვნა-მიწოდების ურთიერთკავშირზე, ბაზარზე შეღწევისა და იქიდან გასვლის პროცესებზე, იმაზე, თუ რამდენად რთულია ფირმისათვის მიაღწიოს გაყიდვის სასურველ მასშტაბებს. მოთხოვნილების სისტემატური ზრდა, რომელიც გარკვეული დროის მანძილზე გრძელდება, ხშირად ბაზარზე იზიდავს ახალ კომპანიებს და სტიმულს აძლევს ფირმებს ინვესტიციების განხორციელებისათვის. შეზღუდულ ბაზარზე ბევრი კომპანია ღებულობს გადაწყვეტილებას გასვლის შესახებ, დარჩენილები კი ხურავენ ნაკლებად ეფექტიან საწარმოებს და ამცირებენ პროდუქციის წარმოებას.

ცვლილებები მომხმარებელთა რიგებსა და პროდუქციის გამოყენების მეთოდებში. დემოგრაფიული ცვლილებები, ასევე პროდუქციის გამოყენების ახალი მეთოდების წარმოქმნა გამოიწვევს მთელ რიგ ცვლილებებს მომსახურების სფეროში, რომელიც განკუთვნილია მომხმარებლებისათვის (კრედიტი, ტექნიკური დახმარება, რემონტი), ასევე გამოიწვევს ცვლილებებს გასაღების ქსელებში (დილერები, საცალოდ მოვაჭრეები),

აიძულებს გამყიდველებს შეამცირონ საწარმოო პროდუქციის რაოდენობა, მთლიანად შეცვალონ მიდგომა რეალიზაციისა და რეკლამის მიმართ.

პრაქტიკა მოწმობს, რომ აშშ-ში კომუნიკაციის საკაბელო სისტემების შექმნამ ხელი შეუწყო საოჯახო კომპი-უტერების მომსახურების ფირმებს, როგორებიც არის – Prodigy, CompuServe, America Online – თავიანთი მომხმარებლებისათვის შეეთავაზებინათ ისეთი ტიპის მომსახურება, როგორიც არის კომპიუტერული თამაშები, ბიულეტენები, სტატისტიკური ინფორმაცია, გამოყენებინათ შესყიდვების სისტემა საკაბელო ტელევიზიის საშუალებით. მომხმარებელთა დაინტერესებამ რადიოტელეფონების მიმართ ბაზარზე წარმოშვა ახალი სეგმენტი, რამაც Dდიდი სტიმული მისცა სატელეფონო დანადგარების მწარმოებელ კომპანიებს.

ახალი პროდუქციის დანერგვა. ახალი პროდუქციის დანერგვამ შეიძლება გამოიწვიოს მომხმარებელთა წრის გაფართოება, კვლავ მისცეს იმპულსი დარგის განვითარებას და კონკურენტ გამყიდველ-კომპანიებში გაზარდოს საქონლის დიფერენციაციის დონე.

ტექნოლოგიური ცვლილებები. ტექნოლოგიური უპირატესობა ძირეულად ცვლის დარგის შიდა გარემოს, რაც გულისხმობს ახალი ან უკეთესი ხარისხის პროდუქციის წარმოებას ნაკლები დანახარჯებით, შესაბამისად, დარგში ჩნდება ახალი შესაძლებლობები. ტექნოლოგიური განვითარება ზეგავლენას ახდენს აუცილებელი კაპიტალდაბანდების მოცულობაზე, საწარმოს სიდიდეზე, რენტაბელობის მინიმალურ დონეზე, სარგებლის მიღებას ვერტიკალური ინტეგრაციის ხარჯზე, ასევე „სწავლება/გამოცდილების“ ეფექტზე.

ცვლილებები მარკეტინგის სისტემაში. ფირმებს, რომლებიც იყენებენ ახალ მარკეტინგულ მეთოდებს, შეუძლიათ გამოიწვიონ მომხმარებელთა დაინტერესება საკუთარი პროდუქციის მიმართ, გაზარდონ მოთხოვნილება დარგში არსებულ ყველა პროდუქტზე, გაზარდონ პროდუქციის დიფერენციაცია ან შეამცირონ ერთეული პროდუქციის თვითღირებულება - ყველაფერმა ამან შეიძლება შეცვალოს კონკურენტი კომპანიების პოზიციები, ან აიძულოს ისინი შეიტანონ ცვლილებები სტრატეგიაში.

მსხვილი კომპანიების ბაზარზე შესვლა ან გასვლა. უცხოური კომპანიების გამოჩენა ბაზარზე, სადაც ადრე დომინირებდნენ ადგილობრივი ფირმები, უმეტეს შემთხვევაში, ცვლის კონკურენციის პირობებს. ზუსტად ისე, როდესაც ადგილობრივი ფირმა გადადის ახალ დარგში და განიზრახავს რომელიმე კომპანიის შესყიდვას ან საკუთარი, სრულიად

ახალი საწარმოს შექმნას. საკუთარი გამოცდილებისა და არსებული რესურსების საშუალებით ცდილობს ახალი ელემენტები შეიტანოს კონკურენტულ ბრძოლაში.

ბაზარზე მსხვილი კომპანიის გამოჩენა შეიტანს ერთგვარ გარდატეხას არა მარტო მოწინააღმდეგე კომპანიებში, არამედ შეცვლის მთლიანად კონკურენციის ხასიათს. მაშასადამე, მსხვილი კომპანიის გასვლა ბაზრიდან გულისხმობს დარგში **კონკურენციის სტრუქტურის** შეცვლას, მცირდება ლიდერთა რაოდენობა და მძაფრდება ბრძოლა კომპანიებს შორის, დარგიდან გასული კომპანიების მომხმარებელთა მოსაპოვებლად.

„ნოუ-ჰაუს“ გავრცელება. იმის მიხედვით, თუ როგორ ვრცელდება წარმოების მოწინავე მეთოდები, მცირდება „ნოუ-ჰაუს“ მფლობელ ფირმათა კონკურენტული უპირატესობა. ინფორმაციის ასეთი სახით გავრცელება ხდება ტექნიკური ჟურნალების, სარეკლამო გამოცემების საშუალებით, სხვადასხვა დელეგაციის მიერ საწარმოების დათვალიერებით, საუბრებით მიმწოდებელსა და მომხმარებლებს შორის, საწარმოებიდან კვალიფიცირებული სპეციალისტების წასვლით. ტექნოლოგიების გადაცემა ხდება ასევე ლიცენზიის გაყიდვით ან ისეთ კომპანიასთან მოლაპარაკების საფუძველზე, რომელიც დაინტერესებულია მსგავსი ტექნოლოგიით.

დარგის მზარდი გლობალიზაცია. დარგის გლობალიზაცია შეიძლება მოხდეს სხვადასხვა მიზეზით. ერთ ან რამდენიმე ნაციონალურ ფირმას შეუძლიათ იმოქმედონ გრძელვადიანი აგრესიული სტრატეგიით, რათა მოიპოვონ წამყვანი პოზიციები საერთაშორისო ბაზარზე. შესაძლებელია, მოულოდნელად უცხოურ ქვეყნებში გაუჩნდეს მოთხოვნა დარგში წარმოებულ პროდუქციაზე. შეიძლება მოიხსნას სავაჭრო ბარიერები. ტექნოლოგიის განვითარება ბევრ უცხოურ კომპანიას აძლევს შანსს სრულფასოვნად შეაღწიონ ახალ ბაზარზე.

ადამიანური რესურსების ღირებულებაში განსხვავებები, რომლებიც შეინიშნება სხვადასხვა ქვეყნის მიხედვით, წარმოშობს ახალი საწარმოების აშენების აუცილებლობას, რომლებიც ორიენტირებული იქნება შრომატევადი პროდუქციის წარმოებაზე დაბალი ან საშუალო ანაზღაურების მქონე ქვეყნებისათვის (კორეა, სინგაპური, ტაივანი). ეკონომია მნიშვნელოვნად იზრდება ასევე წარმოების მასშტაბზე, როდესაც კომპანიის საქმიანობა გადაიტანება ადგილობრივიდან საერთაშორისო ბაზარზე.

ტრანსნაციონალური კორპორაციების სწრაფად მზარდი შესაძლებლობაა, ერთი ქვეყნიდან მეორეში პროდუქციის გადატანა, მიიღწევა მარკეტინგული და მმართველობითი „ნოუ-ჰაუს“, უმცირესი დანახარჯებით, ვიდრე ამას შეძლებს ერთ

ქვეყანაში მოღვაწე კომპანია, ეს სერიოზულ კონკურენციულ უპირატესობას ანიჭებს ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს.

ამრიგად, გლობალიზაცია ცვლის კონკურენციის პირობებს დარგში მოღვაწე წამყვან ფირმებს შორის, რითაც ზოგიერთი კომპანიისათვის შეიქმნება ხელსაყრელი გარემო, ხოლო ზოგიერთისთვის კი – პირიქით. ეს არის გლობალიზაციის მთავარი მამოძრავებელი ძალა.

გლობალიზაციის მამოძრავებელი ძალა უშუალო კავშირშია იმ დარგებთან, (ა) რომლებიც დაკავშირებული არიან ბუნებრივ რესურსებთან (ნავთობის, სპილენძის, ბამბის, და ა.შ. წარმოება გაფანტულია მთელ მსოფლიოში), (ბ) პროდუქციაზე დაბალი ფასებია – ძირითადი მოთხოვნაა (აუცილებელია საწარმოების ისეთ ქვეყნებში განთავსება, სადაც დანახარჯები დაბალია) და (გ) ერთი ან რამდენიმე მზარდი კომპანია ახალი ბაზრების ძიებაში ცდილობს დაიპყროს საბაზრო პოზიციები იმდენ ქვეყანაში, რის საშუალებასაც მათი რესურსები იძლევა.

დანახარჯების სტრუქტურისა და მწარმოებლურობის ცვლილება. დარგებში, სადაც დიდი მნიშვნელობა აქვს წარმოების მასშტაბის ეკონომიას ან „სწავლება-გამოცდილების“ ეფექტს, ფირმებს დაბალი ფასების საფუძველზე შეუძლიათ მოიპოვონ კონკურენტული უპირატესობა. ასეთ შემთხვევაში ფირმები ცდილობენ ბაზარზე გაზარდონ საკუთარი წილი, რადგანაც ეს იქცევა მნიშვნელოვან უპირატესობად, დარგში მთავარი აქცენტი არ კეთდება „ზრდაზე“ და უმეტესი კომპანიები ისწრაფვიან გამოიყენონ წარმოების მოცულობის გაფართოების სტრატეგია. ასევე წარმოების ძირითადი ფაქტორების (ნედლეული, ხელფასები) ფასების სწრაფმა ზრდამ შეიძლება გამოიწვიოს ბრძოლა მისაღებ ფასად პროდუქციის საიმედო მიმწოდებელზე ან კომპანიები იძულებულნი გახდებიან ეძებონ საქონელ-შემცვლელები. ხარჯების სტრუქტურაში ან მწარმოებლურობაში მომხდარი ნებისმიერი ცვლილება მყისიერად ცვლის ფირმის პოზიციას კონკურენტულ ბრძოლაში.

სამომხმარებლო მიმზიდველობის გადასვლა დიფერენცირებული პროდუქციიდან სტანდარტულზე (ან პირიქით). ზოგჯერ მომხმარებლები მიიჩნევენ, რომ ხელსაყრელი ფასის სტანდარტული პროდუქცია მათ მოთხოვნილებებს ისევე აკმაყოფილებს, როგორც ძვირად ღირებული მაღალი კლასის საქონელი. მომხმარებელთა გემოვნების ეს ცვლილება მიგვიყვანს მასიური წარმოების პროდუქციაზე მოთხოვნილების ზრდისკენ და იზრდება კონკურენცია ფასებთან მიმართებაში. მოვლენების ამგვარი განვითარება იმდენად დიდ ზეგავლენას ახდენს ბაზარზე, რომ მწარმოებლებს სხვა არაფერი დარჩებათ, გარდა იმისა,

რომ აქტიურად ჩაერთონ დაბალი ფასების კონკურენციაში. მეორე მხრივ, როდესაც გამყიდველებს გააჩნიათ უნარი გაზარდონ მუდმივ მომხმარებელთა რაოდენობა ახალი პროდუქციის წარმოების საფუძველზე, მისი დიზაინის შეცვლით, საქონელზე ახალი ფუნქციის მინიჭებით, შეფუთვისა და სარეკლამო კამპანიის საშუალებით, საკუთარი პროდუქციის მკვეთრი იმიჯის შექმნით, – ეს საშუალებას მისცემს მათ, თავი დააღწიონ სტანდარტულ პროდუქციას. ამ შემთხვევაში ფირმა ვალდებულია აწარმოოს ისეთი პროდუქცია, რაც განასხვავებს მას კონკურენტებისაგან. **დარგის განვითარება** დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა ზეგავლენას ახდენენ მასში მოქმედი ძალები დიფერენცირებულ საქონელზე, იზრდება თუ პირიქით, იკლებს მის მიმართ ინტერესი.

კანონმდებლობასა და მათავრობო პოლიტიკაში ცვლილებების გავლენა. ქვეყანაში არსებულმა კანონებმა და მთავრობის მიერ განხორციელებულმა მოქმედებებმა შეიძლება გამოიწვიოს სერიოზული ცვლილებები ფირმის საქმიანობასა და მის სტრატეგიაში. აშშ-ს პრაქტიკა მოწმობს, რომ სახელმწიფო რეგულირების უარყოფა იყო ერთ-ერთი მთავარი მამოძრავებელი ძალა ისეთ დარგებში, როგორიც არის საბანკო საქმიანობა, ბუნებრივი გაზის მოპოვება, ავიაგადაზიდვები, ტელეკომუნიკაციები. **აშშ-ის მთავრობის** მიერ შემოთავაზებული წინადადება **უნივერსალური სამედიცინო დაზღვევის თაობაზე**, გახლავთ ძალიან მნიშვნელოვანი ფაქტორი ჯანდაცვის სისტემისათვის. **საერთაშორისო ბაზარებზე** სახელმწიფოს მიერ ამოქმედებული **დამცავი მექანიზმები**, რომლებიც მიზნად ისახავს საკუთარი ბაზრის დაცვას უცხოური კომპანიებისაგან, ან პირიქით, მათთვის საზღვრების გახსნა, არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი **კონკურენტულ ბრძოლაში**.

ცვლილებები საზოგადოებრივ ღირებულებებში, ორიენტაციასა და ცხოვრების სტილში. ახალი პრობლემების წარმოქმნა, ის რაც აწუხებს საზოგადოებას, განსხვავებული მიდგომა ზოგიერთი საქონლის მიმართ, ცვალებადი ცხოვრების სტილი, – ყველაფერი ეს იწვევს დარგში სერიოზულ გარდაქმნებს. მომხმარებელთა შემფოთება პროდუქციაში მარილის, შაქრის, ქოლესტერინისა და სხვადასხვა ქიმიური დანამატის მატებასთან დაკავშირებით, აიძულებს კვების პროდუქციის მწარმოებელ კომპანიებს შემოიტანონ ახალი ტექნოლოგიები და აწარმოონ უფრო ჯანსაღი პროდუქტი. **უსაფრთხოების საკითხებზე ზრუნვას** მოჰყვება ცვლილებები ავტომობილების, სათამაშოებისა და მძლავრი ელექტრო-დანადგარების წარმოების სფეროებში. **ჯანსაღი ცხოვრებისადმი ინტერესის ზრდამ** წარმოშვა მთელი რიგი ახალი დარგებისა, რომლებიც აწარმოებს სავარჯიშო დანადგარებს, სპეციალურ ტანისამოსს და ფეხსაცმელს, აგრეთვე ჯანმრთელობის სამინისტროს მიერ აღიარებულ გასახდომ მედიკამენტებს. მოსახლეობის

შიში გარემოს დაბინძურების საკითხთან დაკავშირებით დარგზე დიდ ზეგავლენას ახდენს, სადაც წარმოება დაკავშირებულია გადაუმუშავებელ ნარჩენებთან. გრძელვადიან პერსპექტივაში, უარყოფითი დამოკიდებულება, რომელიც მიმართულია მოწვევის წინააღმდეგ, სერიოზულ საფრთხეს უქმნის თამბაქოს წარმოების სფეროს.

განუსაზღვრელობისა და რისკის ფაქტორების ზეგავლენის შემცირება. ახალი, მზარდი დარგი ჩვეულებრივ ხასიათდება დანახარჯების არცთუ ისე გათვლილი სტრუქტურით და პოტენციური ბაზრის ტევადობის ცნობადობით, ინოვაციებსა და გასაღების არხებზე დანახარჯების სიდიდით. ახალი დარგები, როგორც წესი, უფრო იზიდავენ სამეწარმეო ტიპის კომპანიებს. თუმცადა სავსებით შესაძლებელია, თუ კი ფირმა-ახალბედები გარკვეული დროის შემდეგ მიაღწევენ წარმატებას და განუსაზღვრელობა მცირდება, შესაძლებელია მათ რიცხვს შეუერთდნენ კონსერვატიულად განწყობილი ფირმებიც.

ხშირად დარგში ახლად შემოსული კომპანიები წარმოადგენენ საკმაოდ სოლიდური **ფინანსური ბაზის კომპანიას**. მათი მიზანია – გაიმყარონ პოზიციები მიმზიდველ განვითარებად დარგში. საერთაშორისო ბაზარზე კონსერვატივიზმი დამახასიათებელია გლობალიზაციის პირველი სტადიისათვის. ფირმები მიზნად ისახავენ შეამცირონ რისკის ხარისხი, ექსპორტის, ლიცენზიის გაყიდვისა და **ერთობლივი საწარმოების შექმნის** საფუძველზე. შემდგომ, გარკვეული გამოცდილების ზრდის შედეგად, რისკები მცირდება, კომპანიები იწყებენ უფრო გაბედულ მოქმედებებს, ქმნიან ქალიშვილ კომპანიებს და აწარმოებენ ფართომასშტაბიანი კონკურენციის სტრატეგიას ერთდროულად რამდენიმე ქვეყანაში.

მამოძრავებელი ძალების **ანალიზის მიზანი** მდგომარეობს მთავარი და არაარსებითი მიზეზების გამიჯვნაში, რომლებმაც გამოიწვიეს დარგში ცვლილებები; ჩვეულებრივ, არაუმეტეს სამი ან ოთხი გამოყოფილი ფაქტორი შეიძლება აღმოჩნდეს მამოძრავებელი ძალა.

შესაბამისად, დარგის პოტენციური მამოძრავებელი ძალების დასავლეთის ეკონომიკის პრაქტიკაში გამოყენებული ზემოთ მოყვანილი ჩამონათვალი გვიჩვენებს, რომ მხოლოდ ცვალებადი პროცესების შესწავლა დარგის ზრდის კუთხით, არის ყველაზე **მარტივი მიდგომა** და დარგში წამყვანი პოზიციების მოპოვებისათვის აუცილებელია ამ პროცესების გამომწვევი **მიზეზების** გარკვევა.

მაგრამ, იმ დროს, როდესაც უმეტესი ფაქტორები ზეგავლენას ახდენს დარგზე, მხოლოდ სამი ან ოთხი შეიძლება იყოს კვალიფიცირებული, როგორც მამოძრავებელი

ძალა, რადგანაც სწორედ ისინი განსაზღვრავენ, როგორ ვითარდება მოცემული დარგი. ანალიტიკოსებმა დარგში მიმდინარე ყველა პროცესები არ უნდა განიხილონ, როგორც მთავარი მამოძრავებელი ძალა; **ანალიზის მიზანია** – იმ ძირითადი ძალების შესწავლა, რომლებიც უშუალო ზეგავლენას ახდენენ ცვლილებებზე, ძირითადი ფაქტორების გამოყოფა და მეორეხარისხოვანი საკითხების განხილვისაგან თავის შეკავება.

გარემოს მონიტორინგი გამოიყენება პერსპექტიული მიმართულების გამოვლენისა და გარემოს ცვლილების განსაზღვრის მიზნით, რომლებიც ზეგავლენას ახდენენ დარგის მდგომარეობაზე, იწვევენ ცვლილებებს და გადაიქცევიან მამოძრავებელ ძალად.

გარემოს მონიტორინგი – გულისხმობს დაკვირვებას ეკონომიკის, პოლიტიკის, ეკოლოგიის, ტექნოლოგიის, სოციალურ და საზოგადოებრივ სფეროში მიმდინარე პროცესებზე, რათა განისაზღვროს ის პირობები და ტენდენციები, რომელშიც დარგი აღმოჩნდება უახლოეს მომავალში. ასეთი გამოკვლევა გულისხმობს დაკვირვებას დარგში მიმდინარე ყველა ცვლილებაზე, იდეებზე, მიდგომებსა და მათი ზემოქმედების ხარისხზე უახლოესი 5-50 წლის მანძილზე.

გარემოს ანალიზი მენეჯერებს საშუალებას აძლევს თვალყურს ადევნონ ნებისმიერ სიახლეს, რომელმაც შეიძლება სერიოზული ზეგავლენა მოახდინოს დარგში არსებულ ვითარებაზე და წარმოშვას ახალი შესაძლებლობები ან საფრთხეები.

გარემოს კვლევა ტარდება სისტემატური მონიტორინგის და ვითარების შესწავლით, სცენარების შექმნით და დელფის მეთოდის (საშუალება, რომელიც გვეხმარება მივაღწიოთ კონსენსუსს კვალიფიციური ექსპერტების შეფასების პროცესში) გამოყენებით. მიუხედავად იმისა, რომ ეს გახლავთ მეთოდი, რომელიც დამოკიდებულია კონკრეტული ექსპერტების კვალიფიკაციაზე და არის საკმაოდ სუბიექტური, გარემოს ანალიზი ხელს უწყობს მენეჯერებს – შეადგინონ გრძელვადიან პერსპექტივაზე გათვლილი გეგმა, მოახდინონ დასაწყის ეტაპზე არსებული იდეების ტრანსფორმირება სტრატეგიულ ამოცანებში და გარემო ცვლილებებთან შესაბამისად მოახდინონ სტრატეგიული აზროვნების განვითარება

პრაქტიკა უჩვენებს, რომ დარგში კონკურენციის სტრუქტურის კვლევის **შემდეგი ნაბიჯია** ბაზარზე კონკურენტი კომპანიების პოზიციების შესწავლა. დარგში ფირმების კონკურენტული პოზიციების შედარების ერთ-ერთი ინსტრუმენტია **სტრატეგიული ჯგუფების რუკის შემუშავება**. ასეთი სახის ანალიტიკური მიდგომა ერთმანეთთან აკავშირებს როგორც მთლიანად დარგის ანალიზს, ასევე, ცალკეული ფირმის დეტალურ ანალიზს. მისი გამოყენება მაშინ არის ეფექტიანი, როდესაც დარგში მოქმედებს დიდი

რაოდენობის **კონკურენტული კომპანია** და პრაქტიკულად შეუძლებელია თითოეული მათგანის დაწვრილებით შესწავლა.

ზოგადი წარმოდგენა მთავარი კონკურენტების შესახებ შეიძლება მივიღოთ, დარგში მათი საქმიანობის შესწავლის, სტრატეგიული მიზნების, აგრეთვე კონკურენტული ბრძოლის ძირითადი მიდგომების საფუძველზე. ცხრილში 13.5 მოცემულია **მარტივად გამოყენებადი სქემა**, რომელიც დანიშნულია მიზნებისა და კონკურენტთა სტრატეგიების კლასიფიკაციისათვის. ჩვეულებრივ, კონკურენტთა სავარაუდო სვლების განსაზღვრისათვის აღნიშნული სქემის გამოყენება სტრატეგიული ჯგუფების რუკის პარალელურად სავსებით საკმარისია.

როგორც უკვე აღინიშნა, **სტრატეგიული მენეჯმენტის ძირითადი ინსტრუმენტების SWOT-ანალიზი, ფასეულობათა ჯაჭვის, დანახარჯებისა და კონკურენტუნარიანობის ანალიზი**, რომლის საშუალებითაც გამოვლინდება კომპანიის მდგომარეობის პლიუსები და მინუსები. აჩვენებს, თუ რამდენად მყარია კომპანიის პოზიცია ბაზარზე და **საჭიროებს თუ არა არსებული სტრატეგია მოდიფიცირებას**.

კომპანიის მდგომარეობის **სტრატეგიული ანალიზი** ეფუძნება ქვემოთ ჩამოთვლილ 5 კითხვას:

1. რამდენად ეფექტიანია მოქმედი სტრატეგიები?
2. რაში მდომარეობს კომპანიის სუსტი და ძლიერი მხარეები, როგორი შესაძლებლობები გააჩნია მას და რა წარმოადგენს მისთვის საფრთხეს?
3. არის თუ არა კომპანიის ფასები და დანახარჯები კონკურენტუნარიანი?
4. რამდენად მყარია კომპანიის კონკურენტული პოზიცია?
5. რომელ სტრატეგიულ პრობლემებს აწყდება კომპანია?

იმისათვის, რომ შეფასდეს, რამდენად წარმატებულად ხდება არსებული სტრატეგიების რეალიზება, უპირველეს ყოვლისა, მენეჯერმა უნდა გაათვინცნობიეროს სტრატეგიის არსი (იხ. ცხრილი 12.1 – ფინანსური და სტრატეგიული მიზნების ზოგიერთი სახეები) და **უნდა განსაზღვროს**:

ფინანსური მიზნები	სტრატეგიული მიზნები
შემოსავლების სწრაფი ზრდა	ბაზრის წილის გაზრდა
ფულადი სახსრების მიღების სწრაფი ზრდა	დარგში უფრო სტაბილური და სანდო ვითარება
უფრო მაღალი დივიდენდები	პროდუქციის ხარისხის გაზრდა
მოგების მიღების უფრო ფართო მასშტაბები	კონკურენტებთან შედარებით წარმოების დანახარჯების შემცირება
მოგების გაზრდა კაპიტალის დაბანდების პროცესში	პროდუქციის ნომენკლატურის გაფართოვება და გაუმჯობესება
ობლიგაციებისა და კრედიტის სანდოობის ხარისხის ამაღლება	კლიენტთა შორის რეპუტაციის გაზრდა
ფულადი სახსრების მოზიდვის გაზრდა	კლიენტთა მომსახურების გაუმჯობესება
აქციების ფასის გაზრდა	ტექნოლოგიებისა და ინოვაციის სფეროში კომპანიის ლიდერად აღიარება

1) კომპანიის ადგილი კონკურენტებს შორის (ეცდება თუ არა ის მოიპოვოს ლიდერობა დაბალი დანახარჯების, პროდუქციის დიფერენციაციის საფუძველზე ან მოახდინოს საკუთარი ძალების კონცენტრირება კონკრეტულ მომხმარებელთა ჯგუფებზე და საბაზრო ნიშაზე);

2) კომპანიის კონკურენციის საზღვრები არსებულ დარგში (გასაღების არხის, გეოგრაფიული ბაზრების მასშტაბები, მომ-ხმარებელთა ჯგუფები, რომლებზეც ფირმა არის ორიენტირებული.

3) კომპანიის ფუნქციონალური სტრატეგია წარმოების, მარკეტინგის, ფინანსების, ადამიანური რესურსების სფეროში და ამასთან ერთად, კომპანიას შეუძლია მოახდინოს გარკვეული ცვლილებები (მაგალითად, ფასების შემცირება, სარეკლამო კამპანიის გაძლიერება, ახალ გეოგრაფიულ ბაზარზე შესვლა ან კონკურენტთან შერწყმა);

4) სტრატეგიის თითოეული შემადგენლის – კონკურენტებთან შედარებით საკუთარი მდგომარეობის შეცვლის ყოველი ნაბიჯის, ასევე ცალკეული ფუნქციონალური მიდგომის რაციონალურობის შეფასება და სხვა.

შესაბამისად, რაც უფრო ძლიერია კომპანიის სტრატეგიული და ფინანსური მდგომარეობა, მით უფრო მეტია ალბათობა, რომ ეს სტრატეგია არის სწორად განსაზღვრული და წარმატებით რეალიზებადია.

12.2. დარგის (ბიზნესის) განვითარების საერთო სიტუაციის შეფასება და კონკურენციის ანალიზი

ზოგადად ცნობილია, რომ მაიკლ პორტერის კონკურენციის 5 ძალის მოდელი (ნახ.12.1) ყველაზე ეფექტიან საშუალებად განიხილება ძირითადი კონკურენტული ძალების ანალიზისა და დარგში საერთო სიტუაციის შესაფასებლად.

დარგები ეკონომიკური მაჩვენებლების მიხედვით მკვეთრად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, შიგა კონკურენციის პირობების მუდმივი ცვალებადობის, განვითარების პერსპექტივის, გარე გარემოს ძალების ცვლილებებით, მოთხოვნილების ცვლილებებით და ა.შ. შესაბამისად, დარგში საერთო სიტუაციისა და კონკურენციის ანალიზის გამოყენება გვაძლევს შესაძლებლობას სწორად შევაფასოთ დარგის ცვალებადი პირობები და განვსაზღვროთ კონკურენტული ბრძოლის ხასიათი და დონე. ეს საშუალებას იძლევა, შემუშავდეს დარგში საერთო სიტუაციის შესაბამისი სტრატეგია და განისაზღვროს მისი მიმზიდველობა, კომპანიის კაპიტალის დაბანდების თვალსაზრისით. ანალიზი გულისხმობს კომპანიის საქმიანობის გამოკვლევას გარე გარემოსთან კავშირში.

დარგში საერთო სიტუაციისა და კონკურენციის ანალიზის ჩატარების მიზანია, გაეცეს პასუხი ქვემოთ ჩამოთვლილ 7 კითხვაზე:

1. როგორია დარგის დამახასიათებელი ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლები?
2. რომელი კონკურენტული ძალები მოქმედებენ დარგში და როგორია მათი ზეგავლენა?
3. რა იწვევს გარე გარემოსა და დარგში კონკურენციის ძალების სტრუქტურაში ცვლილებებს?
4. რომელ კომპანიებს აქვთ ყველაზე ძლიერი ან სუსტი კონკურენტული პოზიციები?
5. როგორია კონკურენტების შესაძლო სტრატეგიული მოქმედებები?
6. რომელია კონკურენტულ ბრძოლაში წარმატების საკვანძო ფაქტორები?
7. როგორია დარგის საერთო მიმზიდველობა და საშუალო დონეზე მაღალი მოგების მიღების პერსპექტივები?

ტერმინი **დარგი** აღნიშნავს იმ ფირმების ჯგუფებს, რომელთა პროდუქციას აქვს მსგავსი სამომხმარებლო თვისებები და გამიზნულია ერთი და იგივე მომხმარებლისათვის.

დარგის ეკონომიკური მახასიათებლები მნიშვნელოვანია, რადგანაც ისინი გარკვეულ როლს თამაშობენ სტრატეგიის შემუშავების პროცესში. ცხრილ 12.2-ში ნაჩვენებია, როგორ მოქმედებენ დარგისათვის დამახასიათებელი ეკონომიკური მაჩვენებლები კომპანიის სტრატეგიებზე.

დარგისათვის სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი ეკონომიკური მახასიათებლები

ცხრ. 12.2

ფაქტორები/მახასიათებლები	სტრატეგიული მნიშვნელობა
ბაზრის სიდიდე	- მცირე ზომის ბაზრები არ იზიდავს მსხვილ ახალ კონკურენტებს; ფართო მასშტაბის ბაზრები მიმზიდველია ისეთი კომპანიებისათვის, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან ისეთი ფირმების შეძენით, რომლებიც მიმზიდველ დარგში ფლობენ კონკურენტულ უპირატესობას.
ბაზრის ზრდის ტემპები	- სწრაფი ზრდა იძლევა ბაზარზე ადვილად შესვლის შესაძლებლობას, ხოლო ზრდის შენელების გამო უფრო სუსტი ფირმები მიდიან ბაზრიდან.
საწარმოო სიმძლავრეების სიჭარბე ან ნაკლებობა	- ჭარბი საწარმოო სიმძლავრეების არსებობა ამცირებს მოგებას და ფასებს, ხოლო საპირისპირო შემთხვევაში ხდება მათი ზრდა.

დარგის მოგებიანობა	- მაღალი მოგებიანობის ზრდა ხელს უწყობს ბაზარზე ახალი კომპანიების გამოჩენას, ხოლო წარუმატებლობა – ამ კომპანიების შემცირებას.
ბაზარზე შესვლისა და გამოსვლის საფრთხეები	- მაღალი ბარიერები იცავს ფირმის პოზიციებს არსებულ ბაზარზე, დაბალი ბარიერები – ხელს უწყობს ახალი კონკურენტების წარმოჩენას.
ფასი – მომხმარებლებისათ ვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია	- მომხმარებლების უმეტესობა ირჩევს დაბალფასიან პროდუქციას.
სტანდარტული პროდუქცია	- პროდუქციის მაღალი სტანდარტიზაციის პირობებში მომხმარებლები ფლობენ უპირატესობას, რადგანაც მათ აქვთ გამყიდველის არჩევანის საშუალება.
სწრაფი ტექნოლოგიური ცვლილებები	- იზრდება რისკის ფაქტორი: ინვესტიციები ნაკლებად პროდუქტული ხდება სწრაფი მორალური მოძველების გამო.
აუცილებელი კაპიტალდაბანდები ს სიდიდესთან დაკავშირებული მოთხოვნები	- მკაცრი მოთხოვნები ზრდის რისკის ფაქტორს, აუცილებელია დროის სწორად განსაზღვრა, იქმნება ბაზარზე შესვლისა და გამოსვლის ბარიერები.
ვერტიკალური ინტეგრაცია	- ზრდის მოთხოვნებს კაპიტალდაბანდების მიმართ ჩნდება განსხვავებები კონკურენტუნარიანობასა და დანახარჯებში, რომელიც მიმართულია ინტეგრირებული, ნახევრად ინტეგრირებული და არაინტეგრირებული წარმოების შექმნაზე.

ეკონომია წარმოების მასშტაბზე	- ზრდის ბაზრის წილს, რომელიც ხელს უწყობს კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნებას ხარჯების შემცირებით.
პროდუქციის ასორტიმენტის სწრაფი განახლება	- ამცირებს პროდუქციის სასიცოცხლო ციკლს, იზრდება რისკის ფაქტორი, როდესაც კონკურენტებს თავისუფლად შუძლიათ დაიკავონ წამყვანი პოზიციები ახალი პროდუქციის წინსვლით.

პრაქტიკული მეცადინეობა თემაზე N 6 :

„კონკურენციის მამოძრავებელი ძალების ანალიზის პრაქტიკული მნიშვნელობა„.

სტრატეგიული პრობლემების გამოვლენა

სტრატეგიის შემუშავების ეფექტიანი პროცესი მოითხოვს იმ სტრატეგიული პრობლემების ზუსტ ცოდნას, რომელსაც კომპანია აწყდება.

მენეჯერებმა ზუსტად უნდა განსაზღვრონ პრობლემური საკითხები და მოახდინონ მათზე რეაგირება. მნიშვნელოვანია მიაქციონ ყურადღება:

- მისაღებია თუ არა ფირმის არსებული სტრატეგია მოცემული დარგისათვის, თუ გათვალისწინებული იქნება მამოძრავებელი ძალების ზეგავლენა?
- სამომავლოდ, რამდენად იქნება შესაბამისობაში ფირმის არსებული სტრატეგია დარგში არსებულ წარმატების ძირითად ფაქტორებთან?
- უზრუნველყოფს თუ არა არსებული სტრატეგია კომპანიის დაცვას **ხუთი კონკურენციული ძალისაგან** – განსაკუთრებით მათგან, რომელთა ზეგავლენაც შესაძლებელია გაძლიერდეს?
- როგორ სიტუაციებში ვერ უზრუნველყოფს სტრატეგია კომპანიის დაცვას, როდესაც საქმე ეხება **შიდა და გარე საფრთხეებს**?
- შესაძლებელია თუ არა ერთი ან რამდენიმე მეტოქის მიერ განხორციელებულმა შეტევებმა დააზარალოს კომპანია? თუ კი, სად და როგორ?
- აქვს თუ არა კომპანიას კონკურენციული უპირატესობა, თუ მან აქტიურად უნდა იმუშაოს კონკურენციული ნაკლოვანებების აღმოფხვრისათვის?
- როგორია არსებული სტრატეგიის ძლიერი და სუსტი მხარეები?

- საჭიროა თუ არა დამატებითი მოქმედებების განხორციელება, რათა შესაძლებელი გახდეს დანახარჯების შემცირება, არსებული შესაძლებლობებიდან სარგებლის მიღება, კომპანიის კონკურენციული მდგომარეობის გაძლიერება?

ამ კითხვებზე გაცემულმა პასუხებმა უნდა გამოავლინოს, შეძლებს თუ არა კომპანია გააგრძელოს **საბაზო სტრატეგიის რეალიზაცია** და შეიტანოს მასში მხოლოდ მცირეოდენი შესწორება ან მთლიანად შეცვალოს ის.

კომპანიის მდგომარეობის ანალიზი მოიცავს ხუთ ძირითად კითხვაზე შედეგების გამოსავლენად ანალიტიკური პროცედურების განხორციელებას. კერძოდ:

1. *რამდენად ეფექტიანია მოქმედი სტრატეგიები?* ამ კითხვაზე პასუხი გულისხმობს, როგორც ხარისხობრივ (დასასრული, შინაგანი თანხვედრა, დასაბუთება, ვითარების შესაბამისობა), ასევე რაოდენობრივ სტრატეგიულ შეფასებას (სტრატეგიული და ფინანსური შედეგები. რაც უფრო კარგია ეს მაჩვენებლები, მით უფრო ნაკლებია სტრატეგიის შეცვლის საჭიროება. ამ მაჩვენებლების გაუარესება ან შიდა გარემოს სწრაფი ცვლილება, განაპირობებს სტრატეგიაში გარკვეული ცვლილებების შეტანას.

2. *რაში მდომარეობს კომპანიის სუსტი და ძლიერი მხარეები*, როგორი შესაძლებლობები გააჩნია მას და რა წარმოადგენს მისთვის საფრთხეს? მოცემული ასპექტების ანალიზის (**SWOT-ანალიზი**) განხორციელება გვაძლევს ფირმის შიდა გარემოს ზოგად სურათს და არის ოპტიმალური სტრატეგიის შემუშავების აუცილებელი კომპონენტი. კომპანიის ძლიერი მხარეები, განსაკუთრებით მათი საქმიანობის სფერო, რომლებიც უზრუნველყოფენ წარმატებას, წარმოადგენენ სტრატეგიის ძირითად ელემენტებს. ასევე მნიშვნელოვანია სუსტი მხარეები, რადგანაც მათი საშუალებით შესაძლებელი ხდება კომპანიის ნაკლოვანებების გამოვლენა. ანალიზისთვის ასევე მნიშვნელოვანია კომპანიის შესაძლებლობებისა და საფრთხეების განსაზღვრა, იმდენად, რამდენადაც სტრატეგია ყოველთვის ორიენტირებულია ხელსაყრელი შესაძლებლობების გამოყენებასა და კომპანიის საფრთხეებისაგან დაცვაზე.

3. *არის თუ არა კომპანიის ფასები და დანახარჯები კონკურენტუნარიანი?* კომპანიის პოზიციის სიძლიერე განისაზღვრება იმის მიხედვით თუ რამდენად კონკურენტუნარიანია მისი ფასები და დანახარჯები კონკურენტებთან მიმართებაში. ფირმის დანახარჯებისა და ფასების შედარებით შეფასების უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს და-ნახარჯებისა და ფასეულობების ჯაჭვის ანალიზი, რათა განისაზღვროს ცალკეული საქმიანობების ეფექტიანობა და გამოვლინდეს ის სფეროები, რომლებიც მოითხოვს დეტალურ განხილვას. **ფასეულობათა ჯაჭვის ანალიზი გვიჩვენებს**, რომ კომპანიის უნარი – მართოს ამ ჯაჭვში მოქმედი ყველა ელემენტი – არის კონკურენციული უპირატესობის მოპოვების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი.

4. რამდენად მყარია კომპანიის კონკურენციული პოზიცია? გარემოს შეფასებისათვის საჭიროა პასუხი გაეცეს მთელ კითხვათა რიგს: მიმდინარე სტრატეგიის გამოყენების პროცესში რამდენად შეინარჩუნებს კომპანია კონკურენციულ პოზიციებს, მერამდენე ადგილი უკავია კომპანიას წარმატების ძირითადი ფაქტორების მიხედვით კონკურენტებთან მიმართებაში, ფლობს თუ არა კომპანია კონკურენციულ უპირატესობას და რა ვითარებაში იმყოფება ის ამ თვალსაზრისით? ცხრილში 19.9 წარმოდგენილია კომპანიის სუსტი და ძლიერი მხარეების შეფასება ძირითადი ფაქტორების მიხედვით, სწორედ ამ შეფასების მიხედვით განისაზღვრება, თუ რამდენად ახერხებს კომპანია ბაზარზე საკუთარი პოზიციების შენარჩუნებას. კომპანიის სტრატეგია, როგორც წესი, ეფუძნება ძლიერი მხარეების გამოყენებას და ნაკლოვანებების აღმოფხვრას. ამასთანავე, სწორედ ამ ძლიერი მხარეების საფუძველზე ხდება კონკურენციული შეტევების განხორციელება.

5. რომელ სტრატეგიულ პრობლემებს აწყდება კომპანია? ამ ეტაპზე განიხილება ის საკითხები, რომელთა გადაჭრაც ხელს უწყობს სტრატეგიის ფორმირებას. საკითხების ნუსხა დგება კომპანიის გარემოს, დარგისა და კონკურენტების ანალიზის საფუძველზე. მსგავს სიტუაციებში მთავარი აქცენტი კეთდება კომპანიის ძლიერი და სუსტი მხარეების განხილვაზე, აგრეთვე იმ მოსაზრებებზე, რომლებიც მენეჯერებმა უნდა გაითვალისწინონ სტრატეგიის ფორმირების პროცესში. შესაბამისად, სტრატეგიის შექმნისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ფირმის მდგომარეობის, დარგის და კონკურენტების სწორი შეფასება. ფირმის ანალიზის განხორციელება პროფესიონალურ დონეზე ხელს უწყობს გამოვლინდეს სტრატეგიის უპირატესობები და ნაკლოვანებები, კომპანიის შესაძლებლობები და სისუსტეები, აგრეთვე კომპანიის უნარი, შეინარჩუნოს საკუთარი პოზიციები მკაცრი კონკურენციის პირობებში. ეს ინფორმაცია ხელს უწყობს მენეჯერებს შეიმუშაონ კომპანიის მოთხოვნების ადეკვატური სტრატეგია.

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობისათვის:

1. რამდენად ეფექტურია მოქმედი სტრატეგიები?
2. რაში მდომარეობს კომპანიის სუსტი და ძლიერი მხარეები, როგორი შესაძლებლობები გააჩნია მას?
3. არის თუ არა კომპანიის ფასები და დანახარჯები კონკურენტუნარიანი? ა წარმოადგენს მისთვის საფრთხეს?
4. რამდენად მყარია კომპანიის კონკურენციული პოზიცია?
5. რომელ სტრატეგიულ პრობლემებს აწყდება კომპანია?

თემა N13. სტრატეგიული ანალიზის კონცეფციები და მათი გამოყენების მეთოდურ- პრაქტიკული ასპექტები

✧ თემის სტრუქტურა:

13.1. სტრატეგიული ანალიზის მეთოდების ადაპტირება მენეჯმენტის სისტემაში.

13.2. ფინანსური ანალიზის კოეფიციენტების გამოყენება კორპორაციის სტრატეგიული ფინანსური გეგმის ფორმირების პროცესში

პრაქტიკული მეცადინეობა N 7. თემაზე: „ მიკროეკონომიკური სტრატეგიული ანალიზის სრულყოფის პერსპექტივები „

✧ თემის მიზანი:

1. სტრატეგიული ანალიზის მეთოდების ადაპტირება სტრატეგიული დაგეგმვის სისტემაში, რათა გამოიმუშაოთ უნარი კონკურენციის ანალიზისა და კონკურენტული უპირატესობის შეფასებაში.

2. ფინანსური ანალიზის წარმოების უნარ-ჩვევების გამომუშავება სტრატეგიული განვითარების დაგეგმვა-პროგნოზირების პროცესებში.

✎ თემის შესწავლის შემდეგ, თქვენ შეძლებთ:

1. ჩამოაყალიბოთ კორპორაციის განვითარების სტრატეგიის ფორმირებაზე მოქმედი ფაქტორები;
2. გააცნობიეროთ სტრატეგიული ანალიზის (SWOT, PEST, ABC) სახეები და მათი ჩასატარების ტექნიკა;
3. გააცნობიეროთ ფინანსური ანალიზის კოეფიციენტების გამოყენების ასპექტები კორპორაციის საქმიანობის შეფასებაში;
4. განიხილოთ დიუპონის, სკორინგის, გადახდისუნარიანობის დისკრიმინანტული მაჩვენებლების მეთოდები.

& თემის ძირითადი კონცეფციები და საკვანძო საკითხები: სტრატეგიული და კონკურენციის ანალიზის მეთოდები; კონკურენციული უპირატესობის შეფასება; რესურსული პოტენციალისა და დარგის საერთო სიტუაციის შეფასება; ფინანსური ანალიზის კოეფიციენტის გამოყენების პრაქტიკა ფინანსური მდგომარეობის შეფასებაში.

თემა N13. სტრატეგიული ანალიზის კონცეფციები და მათი გამოყენების მეთოდურ - პრაქტიკული ასპექტები

13.1 სტრატეგიული ანალიზის მეთოდების ადაპტირება მენეჯმენტის სისტემაში

დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკა მოწმობს, რომ დარგის (კორპორაციული) განვითარების სტრატეგიის ჩამოყალიბების პროცესი მოიცავს მენეჯერების მიერ ორგანიზაციის არსებული მდგომარეობის ანალიზს, ხოლო შემდეგ კი სტრატეგიების შემუშავებას მისი დანიშნულების განსახორციელებლად და მიზნების მისაღწევად.

სტრატეგიული მენეჯმენტი – ეს არის კომპანიის მენეჯერების მიერ სტრატეგიული ხედვის, მიზნების დასახვის, სტრატეგიების შემუშავებისა და რეალიზაციის ფორმირების პროცესი, ასევე. აუცილებლობის (ცვალებადობის) პირობებში მათი **დროული კორექტირება**. შესაბამისად, ეკონომიკურ ლიტერატურაში აღწერილია **სტრატეგიული მენეჯმენტის** ამოცანა, რომელიც შედგება **ხუთი ურთიერთდაკავშირებული ნაწილისაგან, კერძოდ:**

1. კომპანიის სტრატეგიული ხედვისა და მისი ფორმულირება. ე.ი. უნდა განისაზღვროს მიზნები და გრძელვადიანი განვითარების პერსპექტივა.
2. მიზნების დასახვა.
3. სტრატეგიების შემუშავება.

4. სტრატეგიების ფორმირება და რეალიზაცია.

5. განხორციელებული საქმიანობის შეფასება, სტრატეგიული ხედვის, გლობალური მიზნების, სტრატეგიისა და მისი რეალიზაციის კორექტირება მიღებული გამოცდილების, ცვალებადი ბიზნეს გარემოს, გამოვლენილი ახალი იდეებისა და შესაძლებლობების გათვალისწინებით.

კორპორაციას (ორგანიზაციას) აუცილებელად უნდა ჰქონდეს შემუშავებული სტრატეგია, რომელიც საშუალებას მისცემს გაითავისოს მიზნების მიღწევის და მისიის განხორციელების გზები. სტრატეგიის შემუშავებისას ყოველთვის ჩნდება კითხვა როგორ? – როგორ მივაღწიოთ მიზანს? როგორ ჩამოვიცილოთ კონკურენტები? როგორ მოვიპოვოთ უპირატესობა კონკურენტებთან ბრძოლაში? როგორ გავზარდოთ ფირმის პოზიციები გრძელვადიან პერსპექტივაში? როგორ მოვიყვანოთ კომპანიის სტრატეგიული ხედვა რეალობასთან შესაბამისობაში?

სტრატეგია საჭიროა როგორც მთლიანად კომპანიისათვის, ასევე მისი ცალკეული რგოლებისთვისაც – სამეცნიერო კვლევები, გაყიდვები, მარკეტინგი, ფინანსები, ადამიანური რესურსები და ა.შ. კომპანიის საერთო სტრატეგია გამომდინარეობს ფირმის ქცევის მოდელიდან და მენეჯერების მიერ შემოთავაზებული ახალი იდეებიდან.

კორპორაციული სტრატეგია – არის დივერსიფიცირებული კომპანიის მართვის საერთო გეგმა. კორპორაციული სტრატეგია ვრცელდება მთელს კომპანიაზე და მოიცავს საქმიანობის ყველა მიმართულებას. ის შედგება მოქმედებებისაგან, რომელიც გამოიყენება საკუთარი პოზიციების გამყარების მიზნით სხვადასხვა დარგებში, აგრეთვე მოიცავს კომპანიის მართვის მეთოდებს.

დივერსიფიცირებული კომპანიისათვის კორპორაციული სტრატეგიის შემუშავება ითვალისწინებს 4 სახის მოქმედებას.

1) *ახალ დარგებში პოზიციის ათვისება და განმტკიცება.* დივერსიფიკაციის პირველი პრობლემა – ეს არის საქმიანობის სფეროს განსაზღვრის პრობლემა, კერძოდ, მრეწველობის რომელ დარგებში იმუშავებს კომპანია და რა სახით – ახალი კომპანიის შექმნით, თუ უკვე არსებულის შეძენით. კორპორაციული სტრატეგიის ეს ასპექტი განსაზღვრავს, შემოიფარგლება თუ არა დივერსიფიკაცია მხოლოდ რამდენიმე დარგით, თუ გავრცელდება მთელს სისტემაზე, რაც განსაზღვრავს კომპანიის პოზიციას თითოეულ მიზნობრივ დარგში.

2) *ყველა ქვედანაყოფის მწარმოებლურობის გაზრდა.* შერჩეულ დარგებში კომპანიის პოზიციების გამყარებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ კორპორაციული სტრატეგია კონცენტრირებას ახდენს საქმიანობის გაუმჯობესების გზებზე, კომპანიის ფუნქციონირების ყველა სფეროში. კონკრეტული გა-დაწყვეტილებები უნდა მივიღოთ ხანგრძლივ პერსპექტივაში კონკურენტული პო-ზიციის გაძლიერების და კომპანიის შემოსავლების გაზრდის მიზნით.

3) *ქვედანაყოფებს შორის სინერგიული ეფექტის მიღების გზების ძიება და მისი კონკურენტულ უპირატესობად გარდაქმნა.* მონათესავე დივერსი-ფიკაციის პროცესში

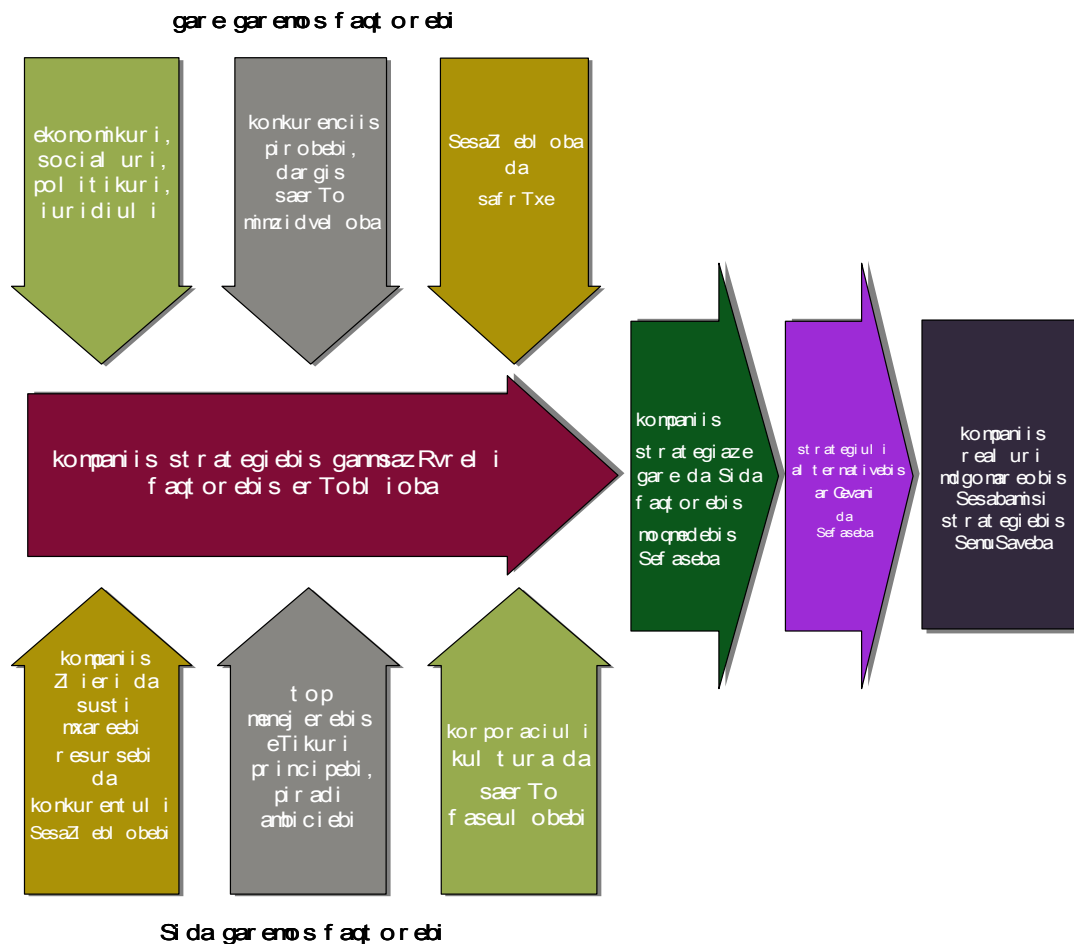
კომპანიას ეძლევა საკუთარი გამოცდილების გაზიარების შესაძლებლობა, ერთობლივად იმოქმედონ მიზნის მისაღწევად, შეამცირონ ერ-თობლივი ხარჯები და იმავდროულად გაზარდონ კომპანიის ზოგიერთი პრო-დუქციის კონკურენტუნარიანობა, განსაზღვრული განყოფილებების საქმიანობის გამჯობესების ხარჯზე. რაც უფრო მჭიდროა კავშირი კომპანიის სხვადასვა მი-მართულებებს შორის, მით უფრო მეტი შანსია ერთობლივი სამუშაოების გან-ხორციელებისა და კონკურენტული უპირატესობის მოპოვებისათვის.

4) საინვესტიციო პრიორიტეტების შექმნა და კორპორაციის რესურსების გადადინება უფრო მომგებიან სფეროებში. . რესურსების მიზანმიმართულად გადანაწილების მიზნით კომპანიის ხელმძღვანელმა ინვესტიციები უნდა წარმართოს უფრო პრიორიტეტული მიმართულებისაკენ.

კომპანიის სტრატეგიების ფორმირებაზე მოქმედი ფაქტორები, როგორც წესი, ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავდება. ამიტომაც, ვიდრე მენეჯერი დაიწყებს სტრატეგიების არჩევანს, მან წინასწარ უნდა შეაფასოს კომპანიის შიდა და გარე ფაქტორების ერთობლიობა. **ნახაზი 13.1.** აჩვენებს იმ ძირითად ფაქტორებს, რომლებიც განსაზღვრავენ კომპანიის სტრატეგიების შერჩევას.

სტრატეგიების ფორმირება იწყება მენეჯერების მიერ ორგანიზაციის შიგნით და მის გარეთ არსებული ფაქტორების გაანალიზებით, დასმული ამოცანებისა და სა-ერთო გარემოებების შესწავლით, რაც გავლენას ახდენს, ან შეიძლება მოახდინოს ორგანიზაციის მიერ მისი მიზნების განხორციელების უნარზე აწმყოსა და მომავალში.

„SWOT” – ანალიზი არის ერთ-ერთი მეთოდი, რომელსაც მენეჯერები იყენებენ შიგა და გარე ფაქტორების ანალიზისათვის. **„SWOT” – ანალიზის მიზანია** – გამოიკვლიოს ბიზნესის ძლიერი და სუსტი მხარეები და საწარმოს წარმატებული ფუნქციონირების შესაძლებლობანი ბაზრის უკვე მიღწეულ და პროგნოზულ პირობებში.

ნახ. 13.1. სტრატეგიების შერჩევაზე მოქმედი ფაქტორები.

„**SWOT**” - ანალიზი წარმოადგენს დაგეგმვის განხორციელების პროცესს, რომლის დროსაც მენეჯერები განსაზღვრავენ ორგანიზაციის ძლიერ მხარეებს (**strengths-S**), მის სუსტ მხარეებს (**weaknesses -W**), გარემოში არსებულ შესაძლებლობებსა (**opportunities-O**) და მოსალოდნელ საშიშროებებს (**threats-T**). „**SWOT**” - ანალიზზე დაყრდნობით, ორგანიზაციის სხვადასხვა დონეზე მყოფი მენეჯერები ირჩევენ კორპორაციის, ბიზნესის და ფუნქციონალური დონის სტრატეგიებს, რათა ორგანიზაციას უკეთესი მდგომარეობა შეუქმნან თავისი მისიისა და მიზნების განსახორციელებლად (იხ. ნახ. 13.2).

SWOT ანალიზი – დაგეგმვის განხორციელების პროცესი, რომლის დროსაც	სტრატეგია კორპორაციის დონეზე სამოქმედო გეგმა ორგანიზაციის გაზრდისა და განვითარებისათვის, რომელიც ითვალისწინებს მის მიერ ფასეულობების შექმნის შესაძლებლობების ხანგრძლივობის მაქსიმალურად გაზრდას

განისაზღვრება ორგანიზაციის შიგნით არსებული ძლიერი და სუსტი მხარეები, გარემოში არსებული შესაძლებლობები და მოსალოდნელი სა- შიშროებები	
	სტრატეგია ბიზნესის დონეზე სამოქმედო გეგმა შესაძლებლობების ეფექტურად გამოყენებისათვის და მოსალოდნელ სა-შიშროებებთან გასამკლავებლად, მოცემულ წარმოებაში კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად
	სტრატეგია ფუნქციონალურ დონეზე სამოქმედო გეგმა ორგანიზაციების დეპარტამენტებისათვის ფასეულობების შექმნის შესაძლებლობების გასაუმჯობესებლად.

ნახ. 13.2 SWOT- ანალიზი სტრატეგიული დაგეგმვის სისტემაში.

„**SWOT**” - - ანალიზის მეორე ეტაპი იწყება, როდესაც მენეჯერები შეუდგებიან სრული მასშტაბის „**SWOT**” – ანალიზს, დაგეგმვის განსახორციელებლად, რათა განისაზღვროს პოტენციური შესაძლებლობები და საშიშროებები იმ გარემოებებში, რომლებიც მოქმედებენ ორგანიზაციაზე, ან შეიძლება გავლენა იქონიონ მომავალში. პოტენციური შესაძლებლობებისა და მოსალოდნელი საშიშროების ინტერპრეტაციები ჩამოთვლილია ცხრილ 13.1-ში.

„**SWOT**” – ანალიზის სიძლიერის, სისუსტის, შესაძლებლობებისა და საშიშროებების დადგენის შემდეგ, მენეჯერები წარმართავენ დაგეგმვის პროცესს და განსაზღვრავენ სტრატეგიებს ორგანიზაციის დანიშნულებისა და მიზნების განსახორციელებლად.

„**SWOT**” – ანალიზის ჩატარების შემდეგ რეკომენდებულია „**PEST**” ანალიზის ჩატარება, ორგანიზაციის შინაგანი გარემოს უფრო სიღრმისეული შესწავლისათვის, რომელიც არის ინსტრუმენტი, გათვალისწინებული: პოლიტიკური (**Polity**), ეკონომიკური (**Economy**), სოციალური (**Society**) და ტექნოლოგიური (**Teqnology**) გარემო პირობების ასპექტების გამოსავლენად, რომლებსაც შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ ეკონომიკური სუბიექტის სტრატეგიასა და ტაქტიკაზე.

ამჟამად, შემუშავებულია მეურნეობრიობის სტრატეგიული ზონის მიმზიდველობის შეფასების სხვადასხვა მეთოდიკა, განვიხილოთ:

1) PEST” („PECT”) –ფაქტორების პროგნოზი იმ სტრატეგიული ზონებისათვის, რომლებიც კორპორაციას (ფირმას) აინტერესებს. პოლიტიკურ-ეკონომიკურ, სოციალურ და ტექნოლოგიურ პირობებში შესაძლო ცვლილებების გამო მიმზიდველობის ხარისხის შეფასებისას გასათვალისწინებელია მომავალი არასტაბილურობის დონე.

2)შესაბამის გარემოში მეურნეობრიობის სტრატეგიულ ზონებზე უმნიშვნელოვანესი ტენდენციებისა და მოვლენების ზემოქმედების ხარისხის ანალიზი, რომელიც ემყარება ექსპერტული შეფასების საფუძველზე არასტაბილურობის დონის როგორც გამოვლენილი შესაძლებლობებისა და საფრთხეების შეფასებას.

3) ზრდისა და რენტაბელობის წინანდელი ტენდენციების ექსტრაპოლაცია, პროგნოზირების რაოდენობრივი მეთოდების გამოყენებით.

4) მოთხოვნის განმსაზღვრელი ანალიზი ხანმოკლე და გრძელვადიანი პერიოდისათვის, რომელიც ეყრდნობა მოთხოვნის ჩამოყალიბებულ ტენდენციაში შესაძლო ცვლილებების პროგნოზირების ხარისხობრივი მეთოდით შეფასებას.

5) რენტაბელობის განმსაზღვრელი ფაქტორების ანალიზი.

დარგის სტრუქტურული ანალიზის ინსტრუმენტი–ხუთი კონკრეტული

ძალის მოდელი

სტრატეგიების შემუშავება – ანალიზზე დაფუძნებული საკმეინოაა. ამ სფეროში მენეჯერს არ ეძლევა საშუალება მიაღწიოს წარმატებას მხოლოდ მიზანსწრაფულობისა და შემოქმედებითი მიდგომის ხარჯზე.

„SWOT” - ანალიზისათვის

ჩასატარებლად დასმული კითხვების ნუსხა

cxr. 13.1

potenciuri Zlieri mxareebi	potenciuri SesaZleblobebi	potenciuri susti mxareebi	potenciuri saSiSroebebi
სტრატეგია კარგად შემუშავდება? ძლიერი იქნება წარმოების ხაზები?	შესაძლებელია ძირითადი ბიზნესის გაფართოება?	მოსალოდნელია სტრატე-გიის სუსტად ჩამოყალიბე-ბა?	მოსალოდნელია შეტევის განხორციელება

როგორი იქნება წარმოების დონე?	ახალი საბაზრო სეგმენტების ათვისება?	წარმოების მოძველე-ბული და ვიწრო ხაზები?	ძირითად ბიზნეს(ებ)ზე?
კარგ დონეზე იქნება სავაჭრო უნარები?	პროდუქტების სპექტრის გაფართოება?	საწარმოო ხარჯების გაზრდა?	შიდა კონკურენციის გაზრდა?
კარგ დონეზე იქნება მატერიალური მენეჯმენტის სისტემები?	ფასების ან სპეციალიზების გაძლიერება?	წარუმატებლობა კვლევისა და განვითარების სიახლეების მხრივ?	უცხოური კონკურენციის გაზრდა?
როგორი იქნება კვლევისა და განვითარების დონე და ხელმძღვანელობა?	მრავალფეროვნების შეტანა ახალ, მზარდ ბიზნესში?	მარკეტინგის სუსტი გეგმა?	მომხმარებელთა გემოვნების შეცვლა?
როგორი იქნება ადამიანური რესურსების მონაცემები?	გასვლა? კვლევისა და განვითარების (R&D) გამოყენება ახალ სფეროებში?	მასალების მენეჯმენტის სუსტი სისტემები?	ბარიერების გადალახვის შეუძლებლობა?
როგორი რეპუტაციით ისარგებლებს საფირმო მარკა?	ახალი მონათესავე ბიზნესის წამოწყება?	არაადეკვატური ადამიანური რესურსები?	ახალი ან შემცვლელი პრო-დუქტების ზრდა?
როგორი იქნება სპეციალიზირებული წარმოების ღირებულება?	პირდაპირი ვერტიკალური ინტეგრირება?	წარუმატებელი სამარკო ნიშანი?	წარმოების კონკურენციის გამძაფრება?
შესაფერისი იქნება მართვის სისტემები?	ბარიერების გადალახვა ახალი ბიზნესის წამოსაწყებად?	უმიმართულებოდ ზრდა? საერთო მიმართულების დაკარგვა?	ახალი ფორმის კონკურენციები?
როგორია სტრატეგიის შეცვლის უნარი? სხვა?	კონკურენტების წინააღმდეგობის შესუსტება?	განყოფილებებს შორის შუღლი?	პოტენციურად არსებობს კომპანიის შთანთქმის შესაძლებლობა?
	საფირმო მარკასთან დაკავშირებული კაპიტალის გამოყენება ახალ	ერთიანი მართვის მოშლა?	მოსალოდნელი დემოგრაფიული ფაქტორების ცვლილებები?

	სფეროებში? გზების გამონახვა ბაზრის სწრაფად გასაფართოებლად? სხვა?	ორგანიზაციული სტრუქტურისა და მართვის სისტემების შეუსაბამობა? არასასურველი კონფლიქ ტი და პოლიტიკა? სხვა?	ეკონომიკური ფაქტორების ცვლილებები? ეკონომიკური ვარდნა? შრომის ფასების გაზრდა? ბაზრის გაფართოების შენელება? სხვა?

გადაწყვეტილება იმის თაობაზე, თუ რომელი სტრატეგია უნდა შევარჩიოთ, მიიღება კომპანიის შიდა და გარე გარემოს ანალიზის საფუძველზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში, სტრატეგია კარგავს სიცოცხლისუნარიანობას. ძირითადი ყურადღება ეთმობა **ფაქტორების ორ ჯგუფს**: პირველი – შეისწავლება დარგში არსებული სიტუაცია და კონკურენციის პირობები, მეორე – კომპანიის შიდა გარემო და საკუთარი კონკურენტუნარიანობა.

დარგები ეკონომიკური მაჩვენებლების მიხედვით, მკვეთრად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან შიდა კონკურენციისა და განვითარების პერსპექტივების მიხედვით:

- ტექნიკური პროგრესის ტემპები შეიძლება მერყეობდეს მაღალ და დაბალ მაჩვენებელს შორის;
- საჭირო ინვესტიციების სიდიდე შეიძლება იყოს დიდი ან უმნიშვნელო;
- ბაზრის მასშტაბები შეიძლება იყოს როგორც ადგილობრივი, ასევე საერთაშორისო;
- მწარმოებლები აწარმოებენ სტანდარტულ ან დიფერენცირებულ პროდუქციას;
- კონკურენციის დონე დარგში შეიძლება იყოს ძლიერი ან სუსტი, ასევე ორიენტირებული იყოს ფასებზე, ხარისხზე, გაყიდვის შემდგომ მომსახურებაზე ან ნებისმიერ სხვა ვითარებაზე;
- მოთხოვნილება შეიძლება გაიზარდოს ან შემცირდეს.

დარგში საერთო სიტუაციისა და კონკურენციის ანალიზის დროს გამოიყენება ისეთი ხერხები, რომლებიც გვაძლევს შესაძლებლობას სწორად შევაფასოთ დარგის ცვალებადი პირობები და განვსაზღვროთ კონკურენტული ბრძოლის ხასიათი და დონე. ეს საშუალებას იძლევა, შემუშავდეს დარგში საერთო სიტუაციის შესაბამისი სტრატეგია და განისაზღვროს მისი მიმზიდველობა, კომპანიის კაპიტალის დაბანდების თვალსაზრისით. ანალიზი გულისხმობს კომპანიის საქმიანობის გამოკვლევას გარე გარემოსთან კავშირში.

დარგში საერთო სიტუაციისა და კონკურენციის ანალიზის ქვაკუთხედია კონკურენტული მეტოქეობის საფუძვლიანი შესწავლა, მისი წარმოშობის წყაროების და კონკურენტული ძალების ზემოქმედების დონის განსაზღვრა.

მიუხედავად იმისა, რომ ცალკეულ დარგში კონკურენციის გავლენის დონე მკვეთრად განსხვავდება, უნდა აღინიშნოს, რომ კონკურენციის ხასიათი ერთგვარია, რაც საშუალებას გვაძლევს გამოვიყენოთ ქვემოთ მოყვანილი სქემა იმისათვის, რომ განვსაზღვროთ მისი ბუნება და კონკურენტული ძალების ზემოქმედება.

კომპანიის ძლიერი მხარეების და რესურსული პოტენციალის განსაზღვრა

ცხრილი 13.2–ში მოყვანილია მთელი რიგი ფაქტორებისა, რომლებიც მენეჯერმა უნდა გაითვალისწინოს კომპანიის (ფირმის) სუსტი და ძლიერი მხარეების განსაზღვრის პროცესში, ხოლო SWOT - ანალიზის ჩასატარებლად მეთოდიკა განხილულია ზემოთ (იხილეთ ქვეთავი 13.1. „სტრატეგიული ანალიზის მეთოდების ადაპტირება სტრატეგიული მენეჯმენტის სისტემაში“).

კომპანიის ძლიერი მხარეების და რესურსული პოტენციალის განსაზღვრა

ცხრ. 13.2

პოტენციური ძლიერი მხარეები	სრული კომპეტენტურობა ძირითად საკითხებში; ადეკვატური ფინანსური რესურსები; კომპანიის მაღალი რეიტინგი მომხმარებლებში; ბაზარზე ლიდერის აღიარება; კარგად შემუშავებული ფუქციონალური სტრატეგია; ეკონომია წარმოების მასშტაბებზე; თავდაცვის უნარი კონკურენტთა ძლიერი ზეგავლენისგან; საკუთარი ტექნოლოგია; დაბალი დანახარჯები (უპირატესობა დანახარჯების მიხედვით); საუკეთესო სარეკლამო კამპანია; ახალი პროდუქციის შემუშავების გამოცდილება; გამოცდილი მენეჯმენტი; დიდი გამოცდილება (დაწინაურება სწავლება/გამოცდილების

		მრუდის შედეგად); წარმოების საუკეთესო შესაძლებლობები; ტექნოლოგიის სრულყოფილად ცოდნა და სხვა
პოტენციური შესაძლებლობები	გარე	მომხმარებელთა დამატებითი ჯგუფების მომსახურების უნარი ან გასვლა ახალ ბაზარზე ან ახალ საბაზრო სეგმენტებზე; პროდუქციის ასორტიმენტის გაფართოების გზები, რათა დაკმაყოფილდეს მომხმარებელთა უფრო მეტი მოთხოვნილება; ცოდნისა და ტექნოლოგიური ნოუ-ჰაუს გამოყენების უნარი ახალი პროდუქციის წარმოებისას ან უკვე არსებული პროდუქციის განახლებული სახით გამოშვების პროცესში; ვერტიკალური ინტეგრაცია (წინ ან უკან; მიმზიდველ უცხოურ ბაზრებზე სავაჭრო ბარიერების შემცირება; კონკურენტიფიკაციის პოზიციების შესუსტება; სწრაფი განვითარების შესაძლებლობა ბაზარზე მოთხოვნილებების სწრაფ ცვლილებებთან დაკავშირებით; ახალი ტექნოლოგიების გამოჩენა და სხვა
პოტენციური სუსტი მხარეები		არ არის მკაფიოდ განსაზღვრული სტრატეგიული განვითარების მიმართულება; მოძველებული დანადგარები; მოგების დაბალი დონე; მენეჯმენტის უნარის ან გამოცდილების ნაკლებობა; საქმიანობის ძირითად სფეროებში გამოცდილების არქონა; ცუდი რეკომენდაციის მქონე კომპანია; შიდა საწარმოო პრობლემები; კვლევების სფეროში არსებული ჩამორჩენილობა; პროდუქციის შეზღუდული ასორტიმენტი; არასაკმარისი იმიჯი ბაზარზე; ცუდი გასაღების ქსელი; მარკეტინგული საქმიანობის არადაკმაყოფილებელი ორგანიზება; ფულის არასაკმარისი რაოდენობა სტრატეგიაში აუცილებელი ცვლილებებისათვის; პროდუქციის თვითღირებულება მაღალია, ვიდრე ძირითადი კონკურენტების და სხვა
პოტენციური გარე საფრთხეები		ბაზარზე შედარებით დაბალი დანახარჯებით უცხოელი კონკურენტების გამოსვლა; შემცველი პროდუქტების გაყიდვების ზრდა; ბაზრის ნელი ტემპით ზრდა; უცხოური ვალუტის კურსის არახელსაყრელი ცვლილება ან მთავრობის სავაჭრო პოლიტიკის შეცვლა; ძვირადღირებული საკანონმდებლო მოთხოვნები; მაღალი

	დამოკიდებულება მოთხოვნილების შემცირებასა და ბიზნესის განვითარების სასიცოცხლო ციკლთან მიმართებაში; მომხმარებელთა მოთხოვნილებისა და გემოვნების ცვლილება; არასასურველი დემოგრაფიული ცვლილებები და სხვა

SWOT - ანალიზის პროცესში კომპანიის სუსტი და ძლიერი მხარეების გამოვლენის შემდეგ, უნდა მოხდეს თითოეული მახასიათებლის დაკვირვებით შესწავლა და შეფასება. შემდეგ ეტაპზე უნდა შეფასდეს კომპანიის რესურსების კონკურენტული მნიშვნელობა, რამდენადაც არ არსებობს ორი კომპანია რესურსების ერთნაირი ნაკრებით, შესაბამისად, ცალკეულ კომპანიას გააჩნია სუსტი და ძლიერი მხარეები. რესურსული ბაზების შემადგენლობაში განსხვავება განსაზღვრავს კომპანიის მოგებასა და ეფექტიანობაში სხვაობას. წარმატების მოპოვების შანსი იზრდება იმ შემთხვევაში, როდესაც კომპანიას გააჩნია ადეკვატური და საკმარისად კონკურენტუნარიანი რესურსები, განსაკუთრებით, თუ ისინი უზრუნველყოფენ კონკურენტულ უპირატესობას.

შესაბამისად, რესურსი ქმნის მყარ კონკურენტულ უპირატესობას, თუ შეესაბამება ოთხ კრიტერიუმს:

1. რთული კვლავწარმოება;
2. მოხმარების ხანგრძლივობა;
3. რესურსების უპირატესობა;
4. მყარი პოზიცია ნეიტრალიზებასთან მიმართებაში.

ამრიგად, სტრატეგიის შემუშავების პროცესში საჭიროა ისეთ რესურსზე დაყრდნობა, რომელშიც კომპანიას საუკეთესო კონკურენტული უპირატესობა გააჩნია კონკურენტებთან მიმართებაში, იქნება ეს უნიკალური გამოცდილება, საკმარისი რეზერვი თუ მძლავრი კონკურენტული შესაძლებლობები.

როგორც უკვე აღინიშნა დანახარჯების სტრატეგიული ანალიზის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია ფასეულობათა ჯაჭვი, რომელიც განსაზღვრავს საქონელის ან მომსახურების შემუშავების, წარმოების, მარკეტინგის, პროდუქციის მიწოდების, მხარდაჭერისა და მომსახურების განსაზღვრულ საქმიანობას, ფუნქციებსა და პროცესს. ფასეულობათა ჯაჭვი, რომელიც ქმნის სხვადასხვა საქმიანობების სახეების ღირებულებას, იწყება ნედლეულის უზრუნველყოფით და შემდგომ გრძელდება სხვადასხვა ნაწილის ან კომპონენტების წარმოების პროცესში, პროდუქციის გამოშვების, საბითუმო და საცალო ვაჭრობის ან საბოლოო მომხმარებლების მომსახურების დროს (იხ. ნახ. 13.5 - „კომპანიის სტანდარტული ფასეულობათა ჯაჭვის სქემა,“).

კონკურენციული ძალის შეფასება

შედარებით უფრო ზუსტი განსაზღვრება იმისა, თუ რამდენად ახერხებს ფირმა შეინარჩუნოს საკუთარი კონკურენციული პოზიციები, არის – წარმატების ძირითადი ფაქტორების რაოდენობრივი შეფასება კონკურენტებთან მიმართებაში, თითოეული წარმატების ძირითადი ფაქტორების და კონკურენციული ძალების მნიშვნელოვანი ინდიკატორების მიხედვით. უმეტესწილად, ინფორმაცია კონკურენციის გარეთ არსებული ვითარების თაობაზე მიიღება წინა გამოკვლევების საფუძველზე. დარგისა და კონკურენციის ანალიზის პროცესში ვლინდება წარმატების ძირითადი ფაქტორები და კონკურენციის კრიტერიუმები, რომლის მიხედვითაც ბაზარზე მოქმედი სუბიექტები იყოფა **ლიდერებად** და **აუტსაიდერებად**. კონკურენტების გამოკვლევის და მათი შედარებითი შეფასების საფუძველზე განისაზღვრება ძირითადი კონკურენტების უპირატესობები და შესაძლებლობები.

პირველი ეტაპია დადგენილი არსებული წარმატების ძირითადი ფაქტორების განსაზღვრა და მათი კონკურენტული უპირატესობების ან ნაკლოვანებების გამოვლენა (ჩვეულებრივ, საკმარისია 6-10 მაჩვენებელი).

მეორე ეტაპზე ხდება ფირმისა და მისი კონკურენტების შეფასება თითოეული მაჩვენებლის მიხედვით. ასეთ ვითარებაში უფრო ხელსაყრელია 10-ბალიანი შკალის გამოყენება, თუმცა ასევე შესაძლებელია შეფასების განსხვავებული მეთოდის გამოყენება: ძლიერი (+), სუსტი (–), თითქმის ერთნაირი (=), თუ ინფორმაცია არ არის საკმარისი და რაოდენობრივი შეფასება არის სუბიექტური (საეჭვოდ ზუსტი).

შენიშვნა, მაჩვენებლების შეფასების მაღალი დონე მიუთითებს ფირმის ძლიერ კონკურენტულ პოზიციასა და კონკურენტულ უპირატესობაზე, ხოლო ამ შემთხვევაში დაბალი შეფასებები მიუთითებს მათ სუსტ კონკურენტულ პოზიციასა და კონკურენტულ ნაკლოვანებებზე.

მესამე ეტაპი წარმოადგენს თითოეული კონკურენტის ძლიერი მხარეების შემაჯამებელ შეფასებას და მათი კონკურენტული ძალების საბოლოო მაჩვენებლების გაანგარიშებას.

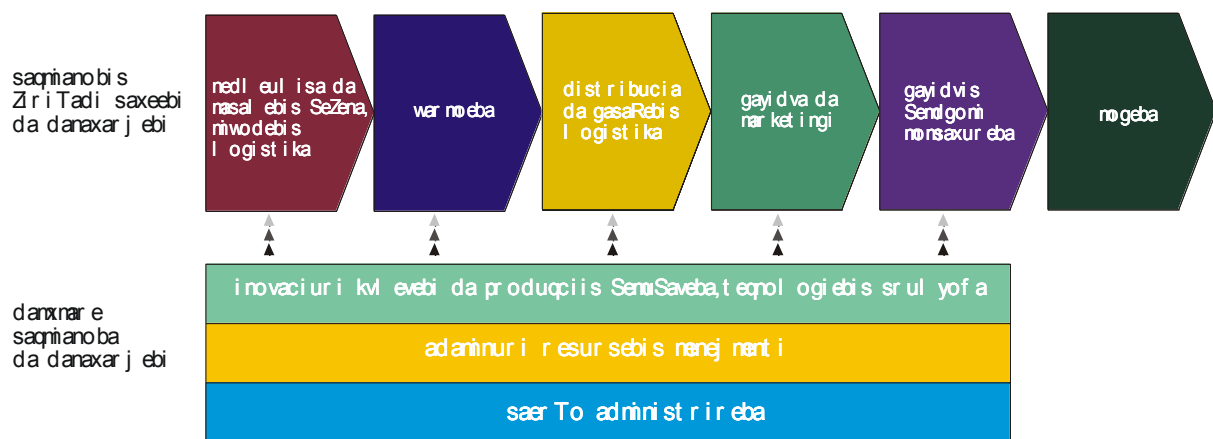
მეოთხე ეტაპი – დასკვნები, კონკურენტული უპირატესობების ან ნაკლოვანებების ხარისხსა და მასშტაბების თაობაზე, ასევე იმ სფეროების განსაზღვრა, რომლებშიც ფირმის პოზიციები შედარებით ძლიერი ან სუსტია.

დანახარჯების სტრატეგიული ანალიზი და ფასეულობათა ჯაჭვი

იმისთვის, რომ კომპანია იყოს კონკურენტუნარიანი, მისი დანახარჯები ნაწილობრივად მაინც უნდა შეესაბამებოდეს კონკურენტების დანახარჯებს. იმ დროს, როდესაც განსაზღვრული სხვაობა დანახარჯებს შორის მისაღებია, როდესაც კონკურენტების საქონელი არსებითად დიფერენცირებულია, მით უფრო დაუცველია მაღალი დანახარჯების მქონე ფირმების საბაზრო პოზიცია, რამდენადაც მათი დანახარჯები აღემატება მათი უშუალო კონკურენტების დანახარჯებს. შესაბამისად, რაც უფრო მაღალია კომპანიის დანახარჯები მისი უშუალო კონკურენტის დანახარჯებთან შედარებით, მით უფრო დაუცველია ამ კომპანიის პოზიცია ბაზარზე.

რამდენადაც დანახარჯების განსაზღვრა შესაძლებელია რამდენიმე ვარიანტის მიხედვით, კომპანია ვალდებულია დაადგინოს, რამდენად შეესაბამება მისი პროდუქციის ფასი კონკურენტების ფასებს. ასეთ სიტუაციაში გამოიყენება **დანახარჯების სტრატეგიული ანალიზი**, რომელიც კონცენტრირებულია იმაზე, თუ რამდენად შეესაბამება კომპანიის დანახარჯები მისი კონკურენტის დანახარჯებს.

კომპანიის ფასეულობათა ჯაჭვის კონცეფცია. დანახარჯების სტრატეგიული ანალიზის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია *ფასეულობათა ჯაჭვი*, რომელიც განსაზღვრავს საქონელის ან მომსახურების შემუშავების, წარმოების, მარკეტინგის, პროდუქციის მიწოდების, მხარდაჭერისა და მომსახურების განსაზღვრულ საქმიანობას,

ნახ. 13.3. კომპანიის სტანდარტული ფასეულობათა ჯაჭვი.

ფუნქციებსა და პროცესს. ფასეულობათა ჯაჭვი, რომელიც ქმნის სხვადასხვა საქმიანობების სახეების ღირებულებას, იწყება ნედლეულის უზრუნველყოფით და შემდგომ გრძელდება სხვადასხვა ნაწილის ან კომპონენტების წარმოების პროცესში, პროდუქციის გამოშვების, საბითუმო და საცალო ვაჭრობის ან საბო-ლოო მომხმარებლების მომსახურების დროს.

კომპანიის ფასეულობათა ჯაჭვი ასახავს ერთმანეთთან დაკავშირებული საქმიანობების მიმართულებებსა და ფუნქციებს, რომლებიც ხორციელდება ფირმის შიგნით (ნახაზი 13.5). ეს ჯაჭვი თავისთავში მოიცავს მოგების ზღვარს, რადგანაც, ღირებულების შექმნისათვის ფირმის დანახარჯებზე დანამატი, რომლებიც წარ-მოიშობა ფასების ჩამოყალიბების პროცესში, ჩვეულებრივ, შედის საბოლოო ფასში (ან სრულ დანახარჯებში), მყიდველების მიერ გადახდილი საფასური – გაწეულ ხარჯებზე უფრო მეტი შემოსავლის მიღება – ეს არის ბიზნესის უმთავრესი მიზანი.

ამრიგად, ფასეულობათა ჯაჭვი კომპანიას აძლევს საშუალებას – განსაზღვროს ძირითადი და დამატებითი საქმიანობები, რომლებიც მომხმარებლისათვის ქმნიან გარკვეულ ღირებულებებს. ფასეულობათა ჯაჭვის საფუძველზე შეგვიძლია გავაკეთოთ სტრატეგიული შეფასება საქმიანობის სახეებს შორის კავშირის მიხედვით, რომელიც ხორციელდება კომპანიის შიგნით და გარეთ, რაც მნიშვნელოვანია სტრატეგიის შემუშავებისათვის, აგრეთვე იმის განსაზღვრისათვის, თუ როგორ შეიძლება გავაძლიეროთ არსებული უპირატესობა.

მიკროეკონომიკურ დონეზე სუბიექტების ეკონომიკური უსაფრთხოების მიღწევაში მნიშვნელოვანი როლი უკავია ოპერაციულ-ღირებულებით ანალიზს – **ABC(Activity Based Costing)**, რომელიც არის დანახარჯებისა და მწარმოებლურობის გაზომვის მეთოდი, დაფუძნებული ოპერაციებისა და დანახარჯების მატარებლებზე.

ოპერაციულ-ღირებულებითი ანალიზის (ABC) მიზნებს წარმოადგენს:

1. დანახარჯების გაანგარიშება ძირეული ოპერაციების შესრულებაზე, მათი ურთიერთკავშირის გათვალისწინებით;
2. დანახარჯების შემცირება და კორპორაციის მუშაობის შედეგიანობის ამაღლება;
3. დანახარჯების ეფექტიანი მართვა;
4. ინფორმაციის შეგროვება და გამოყენება ოპერაციების თვითღირებულებასა და ბიზნესპროცესებზე;
5. დამატებითი ინფორმაციების (რაოდენობრივი, ხარისხობრივი) შეკრება და გამოყენება მმართველობითი გადაწყვეტილების მისაღებად.

ამრიგად, ზემოთ დასახელებული სტრატეგიული ანალიზური კვლევების: „**SWOT**” – ანალიზი, „**PEST**” – ანალიზი, დარგის სტრუქტურული ანალიზის ინსტრუმენტი – ხუთი კონკრეტული ძალის მოდელი, დანახარჯების სტრატეგიული ანალიზი და ფასეულობათა ჯაჭვი, ოპერაციულ-ღირებულებითი ანალიზი – „**ABC**” და სხვა მეთოდების გამოყენებას არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკური სუბიექტის უსაფრთხოებისათვის ოპერატიული ღონისძიებების შემუშავებაში სიტუაციური პრობლემების გადასაჭრელად, რათა თავიდან აიცილებულონ სუბიექტის მიმართ სხვადასხვა გაუთვალისწინებელი თუ მოსალოდნელი საფრთხეები.

13.2. ფინანსური ანალიზის კოეფიციენტების გამოყენება კორპორაციის სტრატეგიული ფინანსური გეგმის ფორმირების პროცესში

როგორც უკვე აღინიშნა, სტრატეგიული ანალიზის განხორციელება პროფესიონალურ დონეზე ხელს უწყობს გამოვლინდეს სტრატეგიის უპირატესობები და ნაკლოვანებები, კომპანიის შესაძლებლობები და სისუსტეები, აგრეთვე კომპანიის უნარი, შეინარჩუნოს საკუთარი პოზიციები მკაცრი კონკურენციის პირობებში. ეს ინფორმაცია ხელს უწყობს მენეჯერებს შეიმუშაონ კომპანიის მოთხოვნების ადეკვატური სტრატეგია ფინანსური გეგმის ფორმირების პროცესში (იხ.ცხრილი 13.3).

ცხრ. 13.3.

კონკურენციის მასშტაბი (გეოგრაფიული ასპექტი):	ადგილობრივი, რეგიონული, ეროვნული, მრავალეროვნული, გლობალური
სტრატეგიული მიზანდასახვა	დომინირებადი ლიდერობა დარგში; ამჟამინდელი ლიდერის პოზიციების შესუსტება; დარგის ლიდერთა სიაში ყოფნა (პირველი ხუთეული); ლიდერთა ათეულში გადასვლა; დარგში ერთი-ორი საფეხურით წინსვლა; უპირატესობის მოპოვება კონკრეტული კონკურენტის წინააღმდეგ; არსებული პოზიციების შენარჩუნება; უბრალოდ გადარჩენა.
მიზნები ბაზარზე წილის მოპოვებისათვის	აგრესიული გაფართოება სხვა ფირმების შესყიდვისა და შიდა ზრდის საფუძველზე; გაფართოება შიდა სტრუქტურული ზრდის საფუძველზე; გაფართოება სხვა ფირმების შეძენის საფუძველზე; არსებული საბაზრო წილის შენარჩუნება; მოგების მიღების მოკლევადიანი მიზნების მიღწევისთვის, საბაზრო წილის შემცირება.
მიზნები კონკურენტული პოზიციის მოპოვებისათვის	არსებული პოზიციის გაძლიერება და გაფართოება; არსებული პოზიციის გაძლიერება; შუა რიგებში პოზიციის შენარჩუნება; კომპანია ცდილობს შეცვალოს საკუთარი პოზიცია ბაზარზე; კომპანია იმყოფება კონკურენციის პროცესში; კომპანია ცვლის პოზიციებს ბაზარზე, რათა უზრუნველყოს თავდაცვა

სტრატეგიის სახეები	თავდასხმითი; თავდაცვითი; შერეული სტრატეგიების კომბინაცია; აგრესიული სტრატეგია, რისკის მაღალი ხარისხი; კონსერვატიული, მიზანმიმართული
კონკურენტული სტრატეგია	დანახარჯების მიხედვით ლიდერობა; საბაზრო ნიშაზე ფოკუსირება; ტექნოლოგიურად მოწინავე; ტექნოლოგიურად ჩამორჩენილი; გეოგრაფიული; სპეციფიკური მოთხოვნილების მქონე მომხმარებელი და სხვა
პროდუქციის დიფერენცია	ხარისხის მიხედვით; მომსახურების მიხედვით; ტექნოლოგიური უპირატესობის მიხედვით; ასორტიმენტის მიხედვით; ფირმის იმიჯისა და რეპუტაციის ხარისხი; სხვა მახასიათებლები, მომხმარებელთათვის დამატებითი სარგებელი

შენიშვნა. რამდენადაც სტრატეგია შეიძლება ორიენტირებული იყოს ბაზრის ნებისმიერ სეგმენტზე, ხოლო დიფერენცია ხდება ნებისმიერი პარამეტრის მიხედვით, აუცილებელია ზუსტად განისაზღვროს, რა მიზნებს ისახავს არსებული კომპანიის სტრატეგია. კომპანია ჩვეულებრივ იბრძვის ბაზრის სხვადასხვა სეგმენტისათვის და ახდენს საკუთარი საქონლის დიფერენცირებას სხვადასხვა პარამეტრების მიხედვით.

დარგში მომავალი ლიდერების გამოვლენა. საკითხის განხილვისას, რომელიც განსაზღვრავს, თუ რამდენად ხელსაყრელი ან არახელსაყრელი პოზიცია აქვს კონკურენტს, საბაზრო პოზიციების მოსაპოვებლად, საჭიროა მოვახდინოთ კონცენტრირება მისი პოტენციური შესაძლებლობების შეფასებაზე სხვა კონკურენტებთან მიმართებაში. ჩვეულებრივ, იმის განსაზღვრა, თუ რამდენად ინარჩუნებს ფირმა ამჟამად საკუთარ საბაზრო წილს, დამოკიდებულია კომპანიის სიმტკიცეზე კონკურენტების მხრიდან განხორციელებული შეტევების დროს, აგრეთვე, იმაზე, თუ რამდენად კონკურენტუნარიანია თვით კომპანია. ადვილად შესაძლებელია, სწორედ ეს ფირმა გახდეს კონკურენტული თავდასხმის ობიექტი დარგში არსებული სხვა კომპანიების

მხრიდან. ზუსტი განსაზღვრა, თუ რომელი კონკურენტები გააძლიერებენ ან დაკარგავენ საკუთარ პოზიციებს ბაზარზე, სტრატეგიების შემუშავების დროს მენეჯერებს დაეხმარება, გათვალონ მომავალში მთავარი კონკურენტების სავარაუდო სვლები.

კონკურენტების მოქმედებების პროგნოზი. კონკურენტთა სავარაუდო ნაბიჯების განსაზღვრა ახლო მომავლისათვის ერთი მხრივ რთულია, მაგრამ მათი საქმიანობის ანალიზის მეტად სასარგებლო შემადგენელია. სიტუაციის შესწავლამ, რომელშიც იმყოფებიან კონკურენტი ფირმები - მათი სტრატეგიული გადაწყვეტილებების განსაზღვრამ, ბაზარზე მათი პოზიციების შეფასებამ, დადგენამ იმისა, თუ რამდენად ესაჭიროებათ მათ საკუთარი ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესება, - შეიძლება არსებითი როლი ითამაშოს კონკურენტთა სავარაუდო მოქმედებების პროგნოზირებისას. **აგრესიული კონკურენტები**, როგორც წესი, სრულიად ახალი სტრატეგიული გადაწყვეტილებების რეალიზაციას ახდენენ.

იმისათვის, რომ ანალიტიკოსმა გათვალოს კონკურენტების შემდგომი ნაბიჯები, მან მთლიანად უნდა შეისწავლოს **კონკურენტ-ფირმაში არსებული ვითარება**, გაიგოს მისი მენეჯერების აზროვნების სტილი და განსაზღვროს, არსებული ვარიანტებიდან რომელ გზას აირჩევს მენეჯერი. ეს ნამდვილად რთული და ხანგრძლივი სამუშაოა, იმდენად, რამდენადაც ანალიზი კეთდება მცირედი ინფორმაციის საფუძველზე, რომელიც მიღებულია სხვადასხვა წყაროდან.

ზოგადად, **წარმატების საკვანძო ფაქტორები** სხვადასხვა დარგის მიხედვით განსხვავდება. ამასთანავე, ისინი **ხშირად იცვლება** დარგში არსებული ვითარების ცვლილების შესაბამისად. **ცხრილში 13.4** ნაჩვენებია წარმატების საკვანძო ფაქტორების სახეები. ძალიან რთულია დროის ერთ რომელიმე კონკრეტულ მომენტში გამოყო ერთდროულად სამი-ოთხი ფაქტორი, რომელიც ზეგავლენას ახდენს დარგში არსებულ კონკურენციაზე. ამასთანავე, ამ ფაქტორებიდან მხოლოდ ერთი ან ორი შეიძლება აღმოჩნდეს მნიშვნელოვანი.

წარმატების საკვანძო ფაქტორები

ცხრ. 13.4.

ტექნოლოგიებზე დამოკიდებული	განხორციელებული სამეცნიერო კვლევების ხარისხი (განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ფარმაცევტიაში, მედიცინაში, კოსმოსურ

	ინდუსტრიასა და სხვა მაღალტექნოლოგიურ დარგებში); წარმოების პროცესში ინოვაციების განხორციელება; ახალი საქონლის შემუშავების შესაძლებლობა; არსებული ტექნოლოგიების ფლობის ხარისხი
წარმოებასთან დაკავშირებული	პროდუქციის დაბალი თვითღირებულება (ეკონომია წარმოების მასშტაბებზე და სხვა); პროდუქციის ხარისხი (დეფექტების რაოდენობის შემცირება, სარემონტო სამუშაოებზე მოთხოვნილების შემცირება); საწარმოო ძალების გამოყენების მაღალი ხარისხი (მნიშვნელოვანია კაპიტალტევადი დარგებისათვის); საწარმოს ხელსაყრელი ადგილმდებარეობა, რომელიც ტრანსპორტირების ხარჯების შემცირების საშუალებას იძლევა; კვალიფიცირებული ადამიანური რესურსების მოზიდვის შესაძლებლობა; შრომისნაყოფიერების მაღალი ხარისხი (მნიშვნელოვანია შრომატევადი დარგებისათვის); სხვადასხვა ასორტიმენტის პროდუქციის წარმოების შესაძლებლობა; მომხმარებელთა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების შესაძლებლობა
პროდუქციის რეალიზაციასთან დაკავშირებული	ბითუმად მოვაჭრე დისტრიბუტორების/დილერების ფართო ქსელი; საცალოდ სავაჭრო ობიექტების არსებობის შესაძლებლობა; საცალოდ სავაჭრო ობიექტების, რომლებიც იმყოფებიან კომპანიის დაქვემდებარების ქვეშ; დაბალი სარეალიზაციო ხარჯები; სწრაფი მიწოდება და მომსახურება
მარკეტინგთან დაკავშირებული	დისტრიბუციის განყოფილების თანამშრომელთა მაღალი კვალიფიკაცია; კლიენტებისათვის ტექნიკური მომსახურების შესაძლებლობა პროდუქციის შეძენის და გამოყენების პროცესში; მომხმარებელთა

	დაკვეთების ყურადღებით შესრულება (მცირეოდენი შეცდომებით); პრო-დუქციის სახეობების მრავალფეროვნება; გაყიდვების ხელოვნება; მიმზიდველი შეფუთვა/დიზაინი; მომხმარებლებისათვის გარანტიების უზრუნველყოფა (მნიშვნელოვანი ფაქტორია ფოსტით შეკვეთებისა და ახალი პროდუქციის რეალიზაციის დროს)
პროფესიულ უნარ-ჩვევებთან დაკავშირებული	განსაკუთრებული ნიჭი (მნიშვნელოვანია პროფესიული მომსახურების სფეროში); ნოუ-ჰაუ ხარისხის უზრუნველყოფის სფეროში; კომპეტენციის ხარისხი დიზაინის სფეროში (განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საფეიქრო ინდუსტრიაში); კონკრეტული ტექნოლოგიების ცოდნის ხარისხი; ეფექტიანი რეკლამის შექმნის უნარი; ახალი პროდუქციის დამუშავების ეტაპიდან სამრეწველო წარმოების ეტაპზე სწრაფი გადასვლა
ორგანიზციულ შესაძლებლობებთან დაკავშირებული	საინფორმაციო სისტემის ხარისხი (განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ავიაგადაზიდვების სფეროში, საკრედიტო ბარათების ინდუსტრიაში, სასტუმროს ბიზნესში და ა.შ); ცვალებად საბაზრო ვითარებაზე სწრაფი რეაგირების უნარი (გადაწყვეტილების მიღების პროცესის სწორი გადანაწილება, ბაზარზე ახალი პროდუქციის გამოტანას სჭირდება მცირე დრო); დიდი გამოცდილება და ნოუ-ჰაუ მენეჯმენტის სფეროში
წარმატების საკვანძო ფაქტორების სხვა სახეები	მომხმარებლებში ფირმის სასურველი იმიჯი და რეპუტაცია; საერთო დაბალი დანახარჯები (არა მარტო საწარმოო); ხელსაყრელი ადგილმდებარეობა (განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საცალო ვაჭრობისათვის); კომუნიკაბელური და

	კეთილმოსურნე მომსახურე პერსონალი; ფინანსური ბაზრების გამოყენების შესაძლებლობა (განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია დამწყები კომპანიებისათვის, რომლებიც მუშაობენ სარისკო ან კაპიტალტევად დარგებში); პატენტების არსებობა

დარგში კონკურენტული სიტუაციის ანალიზის ბოლო ეტაპია – დარგში საერთო სიტუაციის შეფასება და კონკრეტული აზრის ჩამოყალიბება მოკლევადიან და გრძელვადიან პერსპექტივაში, დარგის მიმზიდველობასთან ან არამიმ-ზიდველობასთან დაკავშირებით.

დარგის მიმზიდველობის განისაზღვრისათვის მნიშვნელოვანია შემდეგი ფაქტორები:

- დარგის პოტენციალის ზრდა;
- მოცემულ დარგში ძირითადი მამოძრავებელი ძალების დადებითი და უარყოფითი ზეგავლენა;
- დარგში მსხვილი ფირმების შემოსვლის (ან, პირიქით, გასვლის) ალბათობა (ახალი ფირმების გამოჩენა ამცირებს დარგის მიმზიდველობას; მსხვილი კომპანიების ან რამდენიმე მცირე ფირმის ერთდროულად ბაზრიდან გასვლა აძლევს სხვა ფირმებს ზრდისა და განვითარების ახალ შესაძლებლობებს);
- მოთხოვნილების სტაბილურობა (მოთხოვნილება დამოკიდებულია წელიწადის დროებზე, ეკონომიკურ ციკლზე, მომხმარებელთა მოთხოვნილების ცვლილებაზე, შემცვლელი პროდუქციის რაოდენობაზე);
- კონკურენციის ძალების ზეგავლენის გაზრდა ან შემცირება;
- საერთოდ დარგში არსებული პრობლემური საკითხები;
- განუსაზღვრელობისა და რისკის ხარისხი, რომელიც უკავშირდება დარგის სამომავლო განვითარებას;
- დარგში მოგების ზრდა ან შემცირება, როგორც არსებული კონკურენციის პირობების და მამოძრავებელი ძალების შედეგი.

საერთო მიდგომის მიხედვით, თუ დარგში არსებობს მაღალი მოგების მიღების პერსპექტივა, ვიდრე საშუალოდ სხვა დარგებშია, მაშინ ეს დარგი შეიძლება ჩაითვალოს მიმზიდველად. თუ საგარეუდო მოგების დონე დაბალია, ვიდრე საშუალოდ სხვა დარგებში, მაშინ ასეთი დარგი არ არის მიმზიდველი. თუმცა არ არის მართებული დარგები დავყოთ მიმზიდველობის და არამიმზიდველობის ხარისხის მიხედვით. მიმზიდველობა არის შედარებითი ცნება და არა აბსოლუტური, ნებისმიერი გადაწყვეტილება ამა თუ იმ განვითარების გზების შესახებ მიიღება დაკვირვების საფუძველზე.

ქვემოთ მოყვანილ ცხრილ 13.5 -ში ნაჩვენებია დარგის და მასში არსებული კონკურენციის სიტუაციური ანალიზი. აქ თავმოყრილია ყველა ის ძირითადი კონცეფცია და მოსაზრებები, რომლებიც ხელს უწყობს დარგის და მასში არსებული კონკურენციის შეფასებას.

დარგის და კონკურენციის ანალიზის სქემა

ცხრ.13.5.

დარგის ძირითადი ეკონომიკური მახასიათებლები	(ბაზრის ზრდის ტემპები, ბაზრის გეოგრაფიული მახასიათებლები, დარგის სტრუქტურა, ეკონომია წარმოების მასშტაბებზე, „სწავლება/გამოცდილების“ მრუდის ეფექტი, კაპიტალ-ტევადობა და ა.შ.)
კონკურენტული გარემოს ანალიზი	გამყიდველებს შორის დაძაბული კონკურენცია (სუსტი, საშუალო, ძლიერი; კონკურენ-ტული ბრძოლის მეთოდები); ბაზარზე ახალი ფირმების გამოსვლის საფრთხე (ძლიერი, საშუალო, სუსტი/ბაზარზე გასვლისათვის არსებული ბარიერების შეფასება); მიმწოდ-ბელთა ზეგავლენის ხარისხი (მაღალი, საშუალო, უმნიშვნელო/მიზეზები); მომხმარ-ბელთა ზეგავლენის ხარისხი (მაღალი, საშუალო, უმნიშვნელო/მიზეზები)
კონკურენციის მამოძრავებელი ძალები	დარგის ეკონომიკური ზრდის ცვლილებებზე ზემოქმედი სხვადასხვა ფაქტორების განსაზღვრა.
ძირითადი ფირმების/სტრატეგიული ჯგუფების კონკურენტული პოზიცია	დადებითი პოზიცია/მიზეზები; არახელსაყრელი პოზიცია/მიზეზები

კონკურენტების ანალიზი	კონკურენტების სტრატეგია/მათი სავარაუდო მოქმედებები მომავალში; ვის უნდა ვადევნოთ თვალყური და რატომ
წარმატების ძირითადი ფაქტორები	ტექნოლოგიების, საწარმოთა, მარკეტინგული, პროფესიული უნარ-ჩვევები და სხვა საკვანძო ფაქტორები
დარგის პერსპექტივები და მისი საერთო მიმზიდველობა	ფაქტორები, რომლებიც ხდის დარგს მიმზიდველს; ფაქტორები, რომლებიც ხდის დარგს ნაკლებად მიმზიდველს; დარგის უმთავრესი პრობლემები; მოგების მიღების პერსპექტივა(ხელსაყრელი/არახელსაყრელი)

ამრიგად, ეფექტიანი სტრატეგიების შემუშავებისათვის, აუცილებელია დარგში საერთო სიტუაციისა და მასში არსებული კონკურენციის დეტალური ანალიზი. კომპეტენტურად ჩატარებული გამოკვლევა მენეჯერებს უზრუნველყოფს აუცილებელი ინფორმაციით, უფრო კარგად გაიგონ მაკროგარემოს არსი, რომელშიც მოქმედებს ფირმა და ჩამოაყალიბონ კომპანიის გარე გარემოს შესაბამისი სტრატეგია.

პრაქტიკული მეცადინეობა N7. თემაზე:--„მიკროეკონომიკური სტრატეგიული ანალიზის სრულყოფის პერსპექტივები“

+ როგორც უკვე აღინიშნა, ფინანსური ანალიზის კვლევის ობიექტად კორპორაციის (საწარმოს) ფინანსური ანგარიშგება გვევლინება იქნება გამოყენებული, რომლის ანალიზის პროცესში განიხილება:

- ა) ბალანსის მონაცემების საფუძველზე გრძელვადიანი და მიმდინარე აქტივების მდგომარეობის დადგენა და მათი ცვალებადობის კოეფიციენტების განსაზღვრა,
- ბ) დებიტორული და კრედიტორული დავალიანების დინამიკის გამოკვლევა,
- გ) მოგება-ზარალის მაჩვენებლების ცვალებადობაზე მოქმედი ფაქტორების დადგენა და მათი გავლენის შეფასება,
- დ) კორპორაციის საკუთარი კაპიტალის ცვლილებების შეფასება,
- ე) ფულადი სახსრების ნაკადების დადგენა და მათი დენადობის დაჩქარების გზების ძიება,
- ვ) კომპანიის ლიკვიდურობის (გადახდისუნარიანობის) გამოკვლევა და კომპანიის საერთო ფინანსური მდგომარეობის შეფასება და სხვა.

კომპანიის (საწარმოს) ლიკვიდურობის ქვეშ მოიაზრება არსებული მოკლევადიანი ვალდებულებების აღსრულების შესაძლებლობა. კომპანია ითვლება ლიკვიდურად, თუ მას მიმდინარე აქტივების ხარჯზე შეუძლია თავისი მოკლევადიანი ვალდებულებების შესრულება. ლიკვიდურობის კოეფიციენტები მიუთითებენ,

შეუძლია თუ არა მსესხებელს პრინციპში თავისი მოკლევადიანი ვალდებულებების, ასევე დაბრუნების ქვემდებარე, ორგანიზაციის დავალიანების რა ნაწილი შეიძლება, ვადაში დაიფაროს. (იხ. ცხრ. 13.6) .

ცხრ. 13.6. ლიკვიდურობის კოეფიციენტი

კოეფიციენტი	გაანგარიშება	გაანგარიშება აგრეგატების მიხედვით	ოპტიმები
K1 – გადაფარვის, ანუ მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი	მიმდინარე (საბრუნავი) აქტივები/ მოკლევადიანი დავალიანება	A1 / Π3	≥ 2 ; < 3
K2 – შუალედური ლიკვიდურობის კოეფიციენტი	(მიმდინარე აქტივები – სმმ) / მოკლევადიანი დავალიანება	(A1 – A5) / Π3	≥ 1
K3 – აბსოლუტური ლიკვიდურობის კოეფიციენტი	ფულადი სახსრები/ მოკლევადიანი დავალიანება	A2 / Π3	$\geq 0,2$; $< 0,3$

განვიხილოთ თითოეული კოეფიციენტის არსი, კერძოდ

1) **გადაფარვის, ანუ მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი**, საერთო სახით წარმოადგენს ყველა მიმდინარე აქტივების თანაფარდობას მოკლევადიან დავალიანებასთან. აღნიშნული მაჩვენებლის ოპტიმალური მნიშვნელობა 2-დან 3-მდე ჩარჩოებში იმყოფება. კომპანიის ლიკვიდურობის უფრო საფუძვლიანად შეფასების მიზნით საჭიროა მიმდინარე (საბრუნავი) აქტივების ლიკვიდურობის სხვადასხვა ხარისხის გათვალისწინება. სწორედ ამიტომ ხორციელდება ლიკვიდურობის სხვა მაჩვენებლების გაანგარიშება.

2) **შუალედური ლიკვიდურობის კოეფიციენტი** განისაზღვრება, როგორც საბრუნავი აქტივების (სასაქონლო-მატერიალური მარაგების გამოკლებით) შეფარდება მოკლევადიან კრედიტორულ დავალიანებასთან. აღნიშნული მაჩვენებელი მიმდინარე ვალდებულებების წილის მახასიათებელია, რომელიც შეიძლება დაიფაროს ნაღდი ფულისა და გადატვირთული პროდუქციის, გაწეული მომსახურებისა და შესრულებული სამუშაოებიდან მოსალოდნელი შემონატანების ხარჯზე. აღნიშნული კოეფიციენტის ოპტიმალური კოეფიციენტი 1-ის ტოლი, ან მეტი უნდა იყოს.

3) **აბსოლუტური ლიკვიდურობის კოეფიციენტი** გაიანგარიშება როგორც ფულადი და მასთან გათანაბრებული სახსრების შეფარდება მოკლევადიან დავალიანებასთან. იგი ასახავს კომპანიის მიმდინარე ვალდებულებების წილს, რომელიც აქტივების

ყველაზე უფრო ლიკვიდური ნაწილის – ფულადი სახსრების ხარჯზე შეიძლება დაიფაროს. ისეთი გარემოების ალბათობის სიმცირის გათვალისწინებით, რომ კომპანიის ყველა კრედიტორები ვალდებულებების ამოღებასთან დაკავშირებით ერთდროულად წაუყენებენ თავიანთ მოთხოვნებს, აქედან გამომდინარე, თეორიულად გამართლებულად არის მიჩნეული აღნიშნული კოეფიციენტის ოპტიმალური მნიშვნელობა 0,2-დან 0,3-მდე დონეზე შენარჩუნდეს.

ფინანსური მდგრადობისა და გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტები მთლიანობაში კლიენტის საკუთარი და ნასესხები კაპიტალების თანაფარდობის მახასიათებელია. მსესხებლის კაპიტალის საერთო მოცულობაში ნასესხები კაპიტალის წილი რამდენად მეტია, იმდენად დაბალია კომპანიის ფინანსური მდგრადობა. თუ კომპანია საკუთარი სახსრების თითოეულ ლარზე ერთ ლარზე მეტ ნასესხებ სახსრებს იზიდავს, აღნიშნული გარემოება მისი **ფინანსური დამოუკიდებლობის სისუსტეზე** მიუთითებს.

განვიხილოთ თითოეული კოეფიციენტის არსი, კერძოდ:

1) საკუთარი საბრუნავი სახსრებით უზრუნველყოფის კოეფიციენტი კომპანიაში საკუთარი საბრუნავი სახსრების არსებობის მახასიათებელია და იგი გაიანგარიშება როგორც საწარმოს საკუთარ კაპიტალსა და ბრუნვისგარეშე აქტივებს შორის სხვაობის შეფარდებით მისი საბრუნავი აქტივების ფაქტიურ ღირებულებასთან. მოცემული მაჩვენებლის ნორმატიული მნიშვნელობა 0,1 და მეტის ტოლია.

2) ავტონომიურობის (ფინანსური დამოუკიდებლობის) კოეფიციენტი წარმოადგენს კომპანიის საკუთარი კაპიტალის შეფარდებას პასივების (ბალანსის ვალუტის) საერთო ჯამთან. აღნიშნული კოეფიციენტი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კომპანიის კრედიტორებისათვის და ინვესტორებისათვის, რადგანაც იგი მესაკუთრეების მიერ კომპანიის ქონების საერთო ღირებულებაში ჩადებული სახსრების წილის მახასიათებელია. აღნიშნული კოეფიციენტის ოპტიმალური მნიშვნელობა 0,5-ზე ნაკლები არ უნდა იყოს.

3) დაფინანსების კოეფიციენტი, ანუ საკუთარი კაპიტალის თანაფარდობა საერთო კრედიტორულ დავალიანებასთან, მიუთითებს, თუ კრედიტორული დავალიანება რამდენად არის უზრუნველყოფილი საკუთარი კაპიტალით. სიტუაცია, რომლის დროსაც დაფინანსების კოეფიციენტის მნიშვნელობა 1-ზე ნაკლებია, იმაზე მიუთითებს, რომ კომპანიის ქონების უმეტესი ნაწილი ნასესხები სახსრების ხარჯზეა ფორმირებული. ამიტომ აღნიშნული კოეფიციენტის ოპტიმალური მნიშვნელობა 1-ის ტოლი ან მეტი უნდა იყოს.

4) სახსრების მანევრირების კოეფიციენტი თავისი ეკონომიკური შინაარსით კომპანიის აქტივების ლიკვიდურ სახსრებად გარდაქმნის რეალური შესაძლებლობის მახასიათებელია და იგი გაიანგარიშება, როგორც საბრუნავი (მიმდინარე) აქტივებისა და მოკლევადიანი დავალიანების სხვაობის თანაფარდობა საბრუნავი აქტივების ჯამთან. სახსრების მანევრირების კოეფიციენტის ოპტიმალური მნიშვნელობა 0,2-ის ტოლი, ან მეტი უნდა იყოს.

5) სახსრების მობილურობის კოეფიციენტი აქტივების ლიკვიდურ სახსრებად გარდაქმნის პოტენციალური შესაძლებლობის მახასიათებელია და იგი საბრუნავი და ბრუნვისგარეშე აქტივების თანაფარდობით გაიანგარიშება. აღნიშნული მაჩვენებლის მნიშვნელობა თუ 0,5-ის ტოლია, ან მეტია, იგი მიუთითებს, რომ ბალანსის აქტიური ნაწილის სტრუქტურა დარღვეული არ არის, და აქედან გამომდინარე კომპანიის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესების საშიშროება არ არსებობს.

თუკი კომპანიის ფინანსური მდგომარეობა ლიკვიდურობისა და ფინანსური მდგრადობის მაჩვენებლების მიხედვით არაღამაკმაყოფილებლად სცნეს, მაშინ მიზანშეწონილია გადახდისუნარიანობის აღდგენის კოეფიციენტის (K1.1) 6 თვის პერიოდისათვის გაანგარიშება გახორციელდეს. ამასთან, ძირითადად მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტის მნიშვნელობა გამოიყენება საანგარიშო პერიოდის საწყისი და ბოლო თარიღისათვის, რომელსაც შემდეგი სახე აქვს:

$$K1.1 = \frac{K1_{ფბ} + 6 (K1_{ფბ} - K1_{ფს})/T}{K1_{ნორ.}}, \quad (13.1)$$

სადაც: K K1_{ფბ} – არის მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტის ფაქტიური მნიშვნელობა საანგარიშო პერიოდის ბოლოსათვის;

K1_{ფს} – არის მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტის ფაქტიური მნიშვნელობა საწყისი საანგარიშო პერიოდისათვის;

K1_{ნორ.} – არის მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტის ნორმატიული (ოპტიმალური) მნიშვნელობა (K1_{ნორ.} = 2);

6 – არის გადახდისუნარიანობის აღდგენის პერიოდი, თვეებში;

T – არის საანგარიშგებო პერიოდი, თვეებში (T = 3, 6, 9, 12).

თუ აღნიშნული კოეფიციენტის (K1.1) მნიშვნელობა 1-ზე მეტია, იგი საწარმოს მიერ თავისი გადახდისუნარიანობის აღდგენის რეალურ შესაძლებლობაზე მიუთითებს.

თუ საწარმოს ბალანსის სტრუქტურა დამაკმაყოფილებელია, ხოლო ლიკვიდურობისა და გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტები (K1, K4) ნორმატიულ მნიშვნელობებთან შესაბამისობაშია, მაშინ მიზანშეწონილად მიიჩნევა გადახდისუნარიანობის დაკარგვის კოეფიციენტი (K1.2) გაანგარიშება:

$$K1.2 = \frac{K1_{ფბ} + 3(K1_{ფბ} - K1_{ფს})/T}{K1_{ნორ.}}, \quad (13.2)$$

სადაც 3 – არის საწარმოს მიერ გადახდისუნარიანობის დაკარგვის პერიოდი, თვეებში.

თუ გადახდისუნარიანობის დაკარგვის კოეფიციენტის (K1.2) მნიშვნელობა 1-ზე ნაკლებია, იგი იმაზე მიუთითებს, რომ კომპანია უახლოეს პერიოდში შეიძლება გადახდისუნარიანობის დაკარგვის პოტენციური შესაძლებლობის წინაშე აღმოჩნდეს.

საქმიანი აქტიურობის (ბრუნვადობის) კოეფიციენტი კომპანიას აქტივების ცალკეული მუხლების, ასევე მისი ერთობლივი აქტივების ეფექტურად გამოყენების განსაზღვრაში გვეხმარება.

კომპანიის საქმიანი აქტიურობის ანალიზი ავსებს ლიკვიდურობისა და ფინანსური მსგრალობის მაჩვენებლების შეფასების მეთოდიკას, ასევე იგი კომპანიის **ფინანსური მდგომარეობის** შესახებ უფრო დასაბუთებული **დასკვნის** გაკეთების შესაძლებლობასაც იძლევა. მაგალითად, საწარმოს ლიკვიდურობის გაზრდა შეიძლება მოკლევადიანი დებიტორული დავალიანების ხარჯზეც გახორციელდეს. თუ ამასთან პროდუქციის რეალიზებიდან ამონაგების შემცირება მოხდა, ამით უარესდება ბრუნვადობა, რაც საბოლოო ჯამში კომპანიის მუშაობაში ნეგატიურ ტენდენციებზე მიუთითებს.

ფინანსური ანალიზის პრაქტიკაში საწარმოს საქმიანი აქტიურობის ძირითადი მაჩვენებლების სახით გამოიყენება შემდეგი სახის **კოეფიციენტები**: სახსრების საერთო ბრუნვადობის, მიმდინარე (საბრუნავი) აქტივების, ძირითადი კაპიტალისა და დებიტორული დავალიანების კოეფიციენტები და სხვა.

განვიხილავთ მოგებიანობის კოეფიციენტების ორი მნიშვნელობის ასპექტს:

1) **ოპერაციების იმ ელემენტებს, რომლებიც ქმნიან მოგებას, და 2) მოგებისა და მთლიანი ინვესტიციების თანაფარდობას.**

ცნობილია, რომ მოგება გაყიდვებიდან არის სხვაობა შემოსავლებსა და რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებას შორის.

მოგება გაყიდვებიდან=ოპერაც. შემოსავალი – რეალიზ. პროდუქ. თვითღირებულება
(13.3)

ოპერაციული კოეფიციენტები გამოიყენება იმის დასადგენად, თუ რამდენად ეფექტურია **გასაყიდი ფასი**, ადმინისტრაციული და სხვა დანახარჯები.

გარდა ოპერაციების მოგებიანობისა, საწარმოსათვის ასევე საინტერესოა რამდენად ეფექტურია მოგებისა და კაპიტალის შეფარდება:

$$\frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{კაპიტალი}} \text{ და } \frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{აქტივები}} \quad (13.4)$$

ეს კოეფიციენტები გვიჩვენებს, თუ რამდენად ეფექტურად იყენებს კომპანია მასში არსებულ დაბანდებებს (კაპიტალს, აქტივებს).

მოგებიანობის კოეფიციენტი – როე (ROE - Return on Equity)

მოგებიანობის მაჩვენებლებს შორის ფინანსისტების უმეტესობა უპირატესობას სააქციონერო კაპიტალზე უკუგების კოეფიციენტს ანიჭებს.

როე-ს ფორმულა არის შემდეგი:

$$\text{ROE} = \frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{სააქციონერო კაპიტალი}} \quad (13.5)$$

განვიხილოთ საილუსტრაციო მაგალითი 13-1.

წმინდა მოგება შეადგენს 119,3 ათას ლარს, სააქციონერო კაპიტალის ღირებულებაა 656,0 ათასი ლარი, მაშინ როე (ROE)=18,2%. მაშასადამე, აქციონერების მიერ ყოველ 100 ლარზე დაბან-დებული კაპიტალის უკუგებამ 18,2 ლარი შეადგინა, რაც „პოზიტიურ“, მაჩვენებლად გვევლინება.

თუ წმინდა მოგება იზრდება და სააქციონერო კაპიტალი უცვლელია, მაშინ როე-ც იზრდება და შესაბამისად კომპანიის აქციონერების ქონების ღირებულებაც იზრდება. როე-ს ზრდით საწარმოს ფინანსური მენეჯერი ახერხებს საწარმოს აქციონერების კაპიტალის ეფექტურად გამოყენებას და დამატებითი ღირებულების შექმნას. განვიხილოთ ეს პარამეტრი უფრო დეტალურად: □

როე-ს შემადგენელი კომპონენტები. თავად როე სამი ძირითადი კომპონენტისგან შედგება. ეს კომპონენტებია მოგების ზღვრული კოეფიციენტი (*profit margin ratio*), აქტივების ბრუნვალობის კოეფიციენტი (*asset turnover*) და ფინანსური ლევერიჯი (*financial leverage*):

$$\text{ROE} = \frac{\text{მოგების აქტივების ფინანსური}}{\text{კოეფიციენტი კოეფიციენტი}} \quad (13.6)$$

პირობითი მაგალითიდან როე არის შემდეგი:

$$\text{ROE} = 119.3/941.5 \times 941.5/1,001.6 \times 1001.6/656$$

$$\text{ROE} = 0.127 \times 0.94 \times 1.53$$

ზემოთმოყვანილი ფორმულით წარმოდგენილ როე-ს კოეფიციენტს დიუ-პონის ტოლობას უწოდებენ, ვინაიდან ამ ფორმით როე-ს გამოთვლის პოპულარიზაცია სწორედ

კომპანია დიუპონმა მოახდინა. უფრო ვრცლად იხილეთ ქვევით „მიკროეკონომიკური ანალიზის სრულყოფის პერსპექტივები“. ამ ფორმულის გაანალიზების შემდეგ ნათელი ხდება, რომ მენეჯმენტს გააჩნია როე-ზე გავლენის **სამი სხვადასხვა ბერკეტი** – მოგების ზღვრული კოეფიციენტი, აქტივების ბრუნვაადობის კოეფიციენტი და ფინანსური ლევერიჯი, ანუ თუკი ამ რომელიმე სამი კომპონენტიდან ერთი მაინც გაიზარდა, შესაბამისად იზრდება როე.

მოგებიანობის კოეფიციენტი – მოგების ზღვრული კოეფიციენტი აჯამებს კომპანიის მოგება/ზარალის უწყისის მდგომარეობას. იგი გვიჩვენებს, თუ რამდენი ლარი რჩება საწარმოს მიერ წარმოებული პროდუქციის რეალიზაციიდან (ანუ რე-ალიზაციის ყოველი 1 ლარიდან, რამდენი თეთრია საწარმოს მოგება):

წმინდა მოგება

$$\text{მოგების ზღვრული კოეფიციენტი} = \frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{გაყიდვები}} \quad (13.7)$$

გაყიდვები

ეს კოეფიციენტი განსაკუთრებით ყურადსაღებია საოპერაციო მენეჯერებისთვის, ვინაიდან იგი არ ითვალისწინებს დაფინანსების წყაროებს და განსაზღვრავს საწარმოს ფასწარმოქმნის პოლიტიკას.

დ) ფიქსირებული აქტივების ბრუნვაადობის მაჩვენებელი

ფიქსირებული აქტივების ბრუნვაადობის კოეფიციენტი ზომავს ძირითად ფონ-დებში დაბანდებულ სახსრებსა და გაყიდვებს შორის არსებულ დამოკიდებულებას:

ფიქსირებული გაყიდვები

$$\text{აქტივების ბრუნვაადობის} = \frac{\text{ფიქსირებული აქტივები}}{\text{კოეფიციენტი}} \quad (13.8)$$

კოეფიციენტი ფიქსირებული აქტივები

პირობით მაგალითში ფიქსირებული აქტივების

$$\text{ბრუნვაადობის კოეფიციენტი} = 9415/432=2,2 \text{ შეადგენს}$$

ამ კოეფიციენტით სარგებლობას სიფრთხილე სჭირდება, ვინაიდან ხშირად კომპანიების მიერ ძირითად ფონდებში დაბანდებული ფული, უკუგებას მხოლოდ რამდენიმე წლის მოგვიანებით იძლევა. ჩვენს შემთხვევაში კომპანიის ფინანსური დოკუმენტებიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ადგილი აქვს ძირითადი ფონდების ბრუნვაადობის კოეფიციენტის თანდათანობით შემცირებას. აქ რამდენიმე დასკვნა შეიძლება გავაკეთოთ:

ა) კომპანიის საქმეები მიდის ცუდად და გაყიდვები მცირდება;

ბ) კომპანია ახორციელებს კაპიტალურ დაბანდებებს ფიქსირებულ აქტივებში მომავალში მოგების მიღების მიზნით.

ასევე გასათვალისწინებელია ის ფაქტორიც, რომ თუკი კომპანია ელოდება გაყიდვების შემცირებას, მან რესტრუქტურისაციის მიზნით შეიძლება გაყიდოს ზედმეტი ფიქსირებული აქტივები და ამით გაზარდოს ძირითად ფონდების ბრუნვაობის კოეფიციენტი.

ე) აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი – როა (ROA)

მას შემდეგ, რაც მიმოვიხილეთ აქტივების ბრუნვაობისა და მოგების ზღვრული კოეფიციენტები, გადავიდეთ კიდევ ერთ აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტზე, რომელიც ზომავს წმინდა მოგებას კომპანიაში განხორციელებულ მთლიან ინვესტიციებთან მიმართებაში (როა – ROA - Return on Assets)

$$\text{ROA} = \frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{აქტივები}} = \frac{\text{წმინდა მოგება}}{\text{გაყიდვები}} \times \frac{\text{გაყიდვები}}{\text{მთლიანი აქტივები}} \quad (13.9)$$

ჩვენ მაგალითში, **ROA** იქნება $119.3/1,001.6=11.9\%$

ამრიგად, როა ზომავს თუ რა დამოკიდებულებაშია წმინდა მოგება იმ სახსრებთან მიმართებაში, რომლებიც კრედიტორებმა და აქციონერებმა გამოუყვეს საწარმოს ფუნქციონირებისათვის. სწორედ ამ მომენტით განსხვავდება როა როე-სგან, ვინაიდან ეს უკანასკნელი ანალოგიურ კოეფიციენტს მხოლოდ აქციონერების (და არა აქციონერებისა და კრედიტორების) მიერ გამოყოფილი კაპიტალის მიმართ აფიქსირებს.

ვ) ფინანსური ლევერიჯი (Financial Leverage)

$$\text{ფინანსური ლევერიჯი} = \frac{\text{მთლიანი აქტივები}}{\text{სააქციონერო კაპიტალი}} \quad (13. 10)$$

ფინანსური ლევერიჯი არის როე-ს ის მესამე კომპონენტი, რომელიც გავლენას ახდენს კომპანიის ფინანსურ მდგომარეობაზე და მიუთითებს თუ რა სიდიდით არის კომპანიის აქტივები დაფინანსებული სესხებით. მკითხველს შეიძლება გაუჩნდეს შეკითხვა, თუ რა კავშირშია ფინანსურ ლევერიჯთან სესხები, როდესაც ფორმულაში მხოლოდ აქტივები და სააქციონერო კაპიტალი ფიგურირებენ.

პასუხი მარტივია: – ფინანსური ლევერიჯის ზრდა მისი მნიშვნელობის შემცირების შედეგი შეიძლება იყოს. მნიშვნელის – სააქციონერო კაპიტალის შემცირება კი ავტომატურად იწვევს პასივების მეორე კომპონენტის – ვალდებულებების ზრდას. შესაბამისად, რაც უფრო მაღალია ვალდებულებების წილი, მით უფრო დაბალია სააქციონერო კაპიტალი და მაღალია ფინანსური ლევერიჯი და პირიქით, რაც უფრო მცირეა ფინანსური ლევერიჯი, მით უფრო მაღალია სააქციონერო კაპიტალის წილი პასივების შემადგენლობაში.

როგორც განვითარებული ქვეყნების ბიზნეს-პრაქტიკა უჩვენებს მოგების ზღვრული და აქტივების ბრუნვაობის კოეფიციენტებისაგან განსხვავებით კომპანიის ფინანსისტებს მაინცდამაინც არ ახარებთ ფინანსური ლევერიჯის ზრდა. როგორც წესი, კორპორაციების (საწარმოთა) ფინანსური მენეჯერები ცდილობენ, გამოიყენონ ოქროს შუალედი და იპოვონ აუცილებელი ბალანსი მოზიდულ კრედიტებსა და სააქციონერო კაპიტალს შორის.

როგორც უკვე ღინიშნა, ზოგადად იმ კომპანიებს, რომლებიც სტაბილურ ბიზნეს-გარემოში მუშაობენ და გააჩნიათ სტაბილური შემოსავლები, თავისუფლად შეუძლიათ მაღალი ლევერიჯის კოეფიციენტის გამოყენება, ანუ უფრო თამამად სესხების აღება სააქციონერო კაპიტალის გამოშვების სანაცვლოდ.

ის კომპანიები კი, რომელთა შემოსავლების ნაკადები ცვალებადია, მაღალი ფინანსური ლევერიჯის კოეფიციენტის არსებობის შემთხვევაში, შეიძლება სერიოზულ პრობლემებს წააწყდნენ სესხის ძირითადი თანხისა და დარიცხული საპროცენტო განაკვეთის დაფარვის ვადის დადგომისას. კრედიტორები, რაღა თქმა უნდა, დაუნდობლები არიან ფინანსური ვალდებულებების მიმართ და თუ საწარმო ვერ შეძლებს საკრედიტო ხელშეკრულებაში ჩამოყალიბებული პირობების შესრულებას, კრედიტორებს აქვთ უფლება, საქმე სასამართლოს გადასცენ და მოითხოვონ მათი პარტნიორის გაკოტრებულად გამოცხადება. აქციონერების შემთხვევაში კი, თუ კომპანიას ვერ წაუვიდა საქმეები კარგად, შესაძლებელია აქციონერთა შეთანხმებით დივიდენდების გაცემის გადადება.

ამრიგად, კორპორაციის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის მეთოდის გამოყენებისას გასათვალისწინებელია, რომ:

1) □ ფინანსური კოეფიციენტები – კორპორაციის მუშაობის ეფექტურობის შეფასებას ემსახურება, მაგრამ იგი ყოველთვის არ იძლევა მსჯელობის შესაძლებლობას კონკურენტებთან შედარებით თავისი წარმატებული საქმიანობის შესახებ;

2) დასკვნის გაკეთებამდე შესაბამისი კოეფიციენტის მრიცხველისა და მნიშვნელის მონაცემები უნდა გაანალიზდეს;

3) □ კორპორაციის კოეფიციენტების კონკურენტების ანალოგიურ მნიშვნელობებთან შედარებისას, მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ ბუღალტრული აღრიცხვის პოლიტიკაში სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებამ შედარების შედეგებზე შეიძლება იქონიოს გავლენა.

□ 4) კოეფიციენტის მნიშვნელობა აზრს იძენს მხოლოდ დარგობრივ სტანდარტთან, აგრეთვე კორპორაციის გასული პერიოდის განმავლობაში საქმიანობის შესაბამის კოეფიციენტებთან, ან გეგმიურ მაჩვენებლებთან შედარებისას.

კორპორაციის ასეთი სახის ფინანსური ანალიზი რიგი კვარტლების დინამიკაში უნდა გახორციელდეს, ხოლო **ექსპრეს-ანალიზისათვის** კი ანალიზის საწყისი და ბოლო პერიოდის მონაცემების შედარებაც საკმარისია. სააღრიცხვო კოეფიციენტებზე დაფუძნებული ანალიზი, კომპანიის საქმიანობაში „ვიწრო“, ადგილებზე ყურადღების გამახვილებისა და იმ საკითხების ჩამონათვალის ფორმირების შესაძლებლობას იძლევა, რომლებზეც კომპანიის საქმიანობის მხოლოდ უფრო დეტალური გაცნობის შემდეგ იქნება პასუხის გაცემა შესაძლებელი. ამიტომ ფინანსური ანალიზის ჩატარებისას მთავარია არა მაჩვენებლების გაანგარიშება, არამედ მიღებული შედეგების აღქმის შესაძლებლობა.

აღნიშნული ყველა მაჩვენებლები შეიძლება მოცემული დარგის ყველა სამრეწველო, სავაჭრო და სხვა სფეროს კორპორაციების საშუალო მაჩვენებლებს შეედაროს, რომლებიც სპეციალურ კრებულებშია გამოქვეყნებული და მათი მეშვეობით შესაბამისი დასკვნები გაკეთდეს.

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობისათვის:

1. განიხილეთ კონკურენტების მოქმედებების პროგნოზირების პრაქტიკული ასპექტები;
2. გააცნობიერეთ დარგის მიმზიდველობის განსაზღვრისთვის მნიშვნელოვანი ფაქტორების არსი;
3. გააცნობიერეთ კომპანიის ლიკვიურობის თითოეული კოეფიციენტების არსი და მნიშვნელობა;
4. განიხილეთ მომგებიანობის კოეფიციენტების გამოყენებითი ბიზნეს-საქმიანობის ძირითად მაჩვენებლების მახასიათებლები.

თემა N14. სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების სტრატეგიული ფინანსური დაგეგმვის ასპექტები

✧ თემის სტრუქტურა:

- 14.1 ბიზნესის სუბიექტის (კორპორაციის) სტრატეგიული მენეჯმენტის პრინციპები, ელემენტები და მეთოდები
- 14.2 ბიზნესის სტრატეგიული დაგეგმვის ამოცანები და პროცესი
- 14.3 სტრატეგიული საფინანსო დაგეგმვის ინსტრუმენტი_ბიზნეს გეგმა მართვის სისტემაში

პრაქტიკული მეცადინეობა N8. თემაზე : „სტრატეგიული ბიზნეს გეგმის მოკლე ვარიანტი - გადამამუშავებელი დარგის მაგალითზე„

✧ **თემის მიზანი:**

1. გააცნობიერეთ ბიზნესის სუბიექტის (კორპორაციის) სტრატეგიული მენეჯმენტის პრინციპები, ელემენტები და მეთოდები;
2. განიხილეთ სტრატეგიული დაგეგმვის ამოცანები და პროცესის მართვის პრაქტიკული ასპექტები.

თემის ათვისების შემდეგ თქვენ შეძლებთ:

1. გააცნობიეროთ მმართველობითი გადაწყვეტილების მომზადებისა და რეალიზაციის ალგორითმის არსი და მნიშვნელობა;
2. განიხილოთ კორპორაციის მართვის სისტემის ელემენტები;
3. გააცნობიეროთ საფინანსო დაგეგმვის ინსტრუმენტის_ბიზნეს გეგმა მართვის სტრუქტურა;
4. შეიმუშაოთ ბიზნესის სუბიექტის სტრატეგიული ბიზნეს-გეგმის პროექტი.

თემის ძირითადი კონცეფციები და საკვანძო საკითხები:

პეტერ დრუკერის მიერ ჩამოყალიბებული პრინციპები; ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს ორგანიზაციულ სტრუქტურაზე; სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესი და კონტროლის ციკლი; დაგეგმვის სარგებლიანობა და დანახარჯები; სტრატეგიული საფინანსო დაგეგმვის ინსტრუმენტი-ბიზნეს-გეგმა.

თემა N 14 სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების სტრატეგიული ფინანსური დაგეგმვის ასპექტები

14.1. ბიზნესის სუბიექტის(კორპორაციის) სტრატეგიული მენეჯმენტის პრინციპები, ელემენტები და მეთოდები

საყოველთაოდ ცნობილია რომ, თანამედროვე მენეჯმენტს არ გააჩნია მართვის ერთიანი და საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპების ნაკრები. მართვის პრინციპები ზოგადად, შეიძლება განისაზღვროს, როგორც მართვის პროცესის მიმართ ამოსავალი ნორმები,

წესები და კანონზომიერებები, რომელთა დაცვა ხელს უწყობს საზოგადოების წინაშე მდგარი მიზნების მიღწევასა და ამოცანების გადაწყვეტას.

თანამედროვე პირობებში მართვის პრინციპების კლასიფიკაციისადმი რამდენიმე განსხვავებული მიდგომა არსებობს. ერთერთი მათგანი ითვალისწინებს **მმართველობითი პრინციპების დაყოფას ოთხ ძირითად ჯგუფად:**

- 1) მართვის ზოგადი პრინციპები;
- 2) პრინციპები, რომლებიც ეხება მართვის სისტემის ყველა კომპონენტს;
- 3) კონკრეტული წარმოებისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკური პრინციპები;
- 4) პრინციპები, რომლებიც ეხება მართვის სისტემის ცალკეულ ნაწილებს.

თანამედროვე ეტაპზე მართვის ზოგადი პრინციპების სისტემაში ძირითადი ადგილი უჭირავს მართვის მეცნიერული დასაბუთების, მმართველობითი ამოცანების გადაწყვეტისადმი სისტემური მიდგომის, მართვის ოპტიმალურობის, მოქნილობისა და დემოკრატიზაციის პრინციპებს. ადმინისტრირების თვალსაზრისით შეიძლება გამოვყოთ მართვის რეგლამენტაციისა და ფორმალიზაციის პრინციპები, ხოლო ორგანიზაციის (კორპორაციის) მართვის პრინციპების სისტემაში გამოვყოფთ სამ ძირითად ჯგუფს, როგორებიცაა:

- 1) ინვესტირების;
- 2) ტექნოლოგიების მართვის;
- 3) წარმოების ეფექტიანი მართვის სტრუქტურების შექმნის პრინციპები.

ზემოთ ჩამოთვლილი პრინციპების ძირითადი მახასიათებლებია:

1) ინვესტირების მართვის პრინციპი, რომელიც მიმართულია ნებისმიერი კომპანიის საქმიანობის ეფექტიანობის ამაღლებისაკენ უნდა განხორციელდეს შემდეგი მიდგომების საფუძველზე: ორიენტაცია გრძელვადიან პერსპექტივებზე; საფონდო ბაზრის მიმდინარე მდგომარეობისა და მისი განვითარების პერსპექტივების ინფორმაციის შეფასებაზე; საინვესტიციო გარემოში ცვლილებებზე ადეკვატური და დროული რეაგირების პოლიტიკის ფორმირებაზე და სხვ;

2) ტექნოლოგიების მართვის პრინციპები ორიენტირებულია ძირითადი საწარმოო ფონდების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლებაზე და ტექნოლოგიური პროცესების ოპტიმიზაციაზე საწარმოო ციკლის შემცირების, რესურსების ეკონომიისა და მატერიალური დანახარჯების შემცირების მიზნით. ამის გარდა, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ ტექნოლოგიური პროცესების სრულყოფა არა მარტო კომპანიის ეფექტიანობის მნიშვნელოვნად ამაღლების საშუალებას იძლევა, არამედ აგრეთვე უზრუნველყოფს წარმოებული პროდუქციის ხარისხის დონის ამაღლებას, რაც მას უფრო მეტად კონკურენტუნარიანს ხდის.

3) მართვის ეფექტური ორგანიზაციული სტრუქტურების შექმნის პრინციპებს განეკუთვნებიან: ორგანიზაციის პრიორიტეტული ორიენტაცია ბაზრის მოთხოვნებზე; ისეთი სტრუქტურული ქვედანაყოფების ფართოდ გამოყენება, რომლებიც შექმნილი არიან მიზნობრივი და არა ფუნქციონალური ნიშნის მიხედვით; მართვის დონეების მინიმალურად აუცილებელი რაოდენობა; ორგანიზაციის მუშაკებისათვის მასტიმულირებელი ინიციატივების გამოვლინებისათვის აუცილებელი პირობების შექმნა.

შესაბამისად, კორპორაციის მართვის სისტემის მექანიზმების სრულყოფით შესაძლებელი გახდება ეკონომიკური სუბიექტის ორიენტაცია გრძელვადიან კონკურენციულ უპირატესობათა მიღწევაზე, მარკეტინგული გამოკვლევების განხორციელებაზე, ინოვაციურ საქმიანობაზე, რაც მიმართულია წარმოების დივერსიფიკაციაზე, პერსონალის რაციონალიზატორული საქმიანობის სტიმულირებაზე.

ბიზნესის (ეკონომიკური) სუბიექტის მენეჯმენტის ეკონომიკური მექანიზმი შეიძლება განვიხილოთ როგორც ურთიერთდამოკიდებულება ეკონომიკურ ამოცანათა, ფუნქციებსა და გადაწყვეტილებებს შორის (იხ. ცხრილ 14.1).

ცხრილი 14.1. _მენეჯმენტის ამოცანებს, მენეჯერის ფუნქციებსა და გადაწყვეტილებებს შორის ურთიერთკავშირის მახასიათებლები

მენეჯერის ამოცანები	მენეჯერის ფუნქციები	გადაწყვეტილებები
1. წარმოებისა და მისი ცალკეული ნაწილების (საწარმოთა, საამქროების, ბრიგადების, ჯგუფების განვითარების პერსპექტიული და მიმდინარე (ოპერატიული) გეგმების დასაუთება.	წარმოების განვითარების ეკონომიკური პოლიტიკისა და სტრატეგიის შემუშავება	წარმოების რენტაბელობის, შრომის წარმოებლურობის და სხვა ძირითად ეკონომიკურ მაჩვენებელთა დამტკიცება
2. შემსრულებელთა შრომის წახალისების ორგანიზაცია (ხელფასები, პრემიები და ა. შ.)	შრომის ნორმირება და ანაზღაურება	წახალისებისა და ჯილდოების ნორმირებისა და ფორმირების დამტკიცება

3.მასალებით მომარაგებისა და პრო- დუქციის რეალიზაციის კონტრაგენტებთან ანგარიშსწორება	კომერციული საქმიანობა	მომმარაგებელთან და მომხმარებლებთან ანგარიშსწორების გეგმის შედგენა
4.კორპორაციის საფინანსო მეურნეობის გაძლოლა	წარმოების დაფინანსება	ანგარიშსწორებათა, ანგარიშებისა და კრედიტების დადგენა
5.მატერიალური და ფინანსურ რე- სურსების გამოყენების აღრიცხვისა და ანგარიშების უზრუნველყოფა	საბუღალტრო საქმიანობა	ბალანსების, და სხვა საფინანსო დოკუმენტების დამტკიცება

მენეჯერული გადაწყვეტილება გულისხმობს მიზნების განსაზღვრასა და კონკრეტულ საწარმოო სიტუაციაში მისი განხორციელების მეთოდების შერჩევას. მართვა უწყვეტი პროცესია, რომლის შინაარსობრივ საფუძველს წარმოადგენს გადაწყვეტილებათა მომზადების, მიღების, შესრულებისა და კორექტირების პროცესი. იგი, რომელიც მოითხოვს მენეჯერისაგან მართვის მეცნიერებისა და პრაქტიკის ცოდნის სინთეზს, რომელიც წარმოადგენს მმართველობითი საქმიანობის კულმინაციურ მომენტს და ეყრდნობა წარმოების ტექნოლოგიის, ტექნიკის, ეკონომიკურ ურთიერთობათა დიალექტიკის, შემოქმედებითი ანალიზის უნარს, მოითხოვს პრაქტიკულ-ლოგიკურ აზროვნებას, ფანტაზიას, კარგად გათვლილი რისკის ელემენტებს, ამიტომ მმართველობითი გადაწყვეტილება მენეჯერის მუშაობის ხარისხის ძირითადი მაჩვენებელია.

მმართველობით გადაწყვეტილებათა ფორმირების პროცესი დაკავშირებულია მართვის პროცესის ციკლურობასთან, რომელიც მართვის ფუნქციების კლასიფიკაციის მიხედვით სამი სტადიისაგან შედგება: 1) მიზნის დასახვა-დაგეგმვა; 2) სამართავი სისტემის მომზადება დასახული მიზნის განსახორციელებლად; 3) აღრიცხვა, კონტროლი, მოქმედების კორექტირება-რეგულირება და კოორდინაცია.

როგორც უკვე აღინიშნა, რამდენადაც გადაწყვეტილების მიღების პროცესი არის შემოქმედებითი აზროვნება, მსჯელობა, ამიტომ იგი მიმდინარეობს როგორც დედუქციის (ზოგადიდან კერძოსაკენ), ასევე ინდუქციის (კერძოდან ზოგადისაკენ) ფორმით. ფართოდ გამოიყენება ანალოგიის მეთოდი – უცნობი მოვლენის, ან პროცესის გაგებისათვის მსჯელობა სხვა, მისი მსგავსი მოვლენის მიხედვით, რომლის შესახებ გარკვეული ცოდნა უკვე გააჩნიათ.

ასევე, რთული საკითხების გადაწყვეტისას ხშირად მუშავდება ჰიპოთეზები, რომელებიც ემყარება არსებული ფაქტების ანალიზსა და განზოგადებას, რომლის დასაბუთებისათვის გამოიყენება შექმნილი მდგომარეობის ყოველმხრივი ანალიზი და დამატებითი ფაქტორები, რაც ხშირად ნორმატიულ ინფორმაციებშია თავმოყრილი.

მენეჯერული გადაწყვეტილების მიღების პროცესი მოიცავს შემდეგ ეტაპებს:

- 1) საწარმოო სიტუაციის ანალიზი და პრობლემის გამოვლენა;
- 2) პრობლემის გადაწყვეტის მიზნების დასახვა;
- 3) გადაწყვეტილების ინფორმაციული უზრუნველყოფა;
- 4) გადაწყვეტილების ალტერნატიული ანუ შესაძლებელი ვარიანტის შემუშავება;
- 5) გადაწყვეტილებათა ვარიანტების ანალიზი და შეფასება;
- 6) პრობლემის ოპტიმალური გადაწყვეტის გზების შერჩევა.

მმართველობითი გადაწყვეტილების მომზადების, მიღებისა და რეალიზაციის პროცესი, მისი შემადგენელი ელემენტების ლოგიკური თანმიმდევრობის ალგორითმი წარმოდგენილია ნახ. 14.1-ში. თანამედროვე მენეჯმენტის მეცნიერების ერთერთი თვალსაჩინო წარმომადგენლის პეტერ დრუკერის (Peter Ferdinand Drucker, 1909–2005) მიერ გამოვლენილია ფუნდამენტური ცვლილება ორგანიზაციებში ადრე არსებული იერარქიული დამოკიდებულება უფროსებსა და ხელქვეითებს შორის იცვლება თანამშრომლობითი დამოკიდებულებით. ცოდნის ეპოქაში იცვლება ინფორმაციული ნაკადების ინტენსიურობა და მიმართულებები. შესაბამისად, უნდა შეიცვალოს ორგანიზაციის სტრუქტურა.

პეტერ დრუკერის ნაშრომის „The Practice of Management “ („მენეჯმენტის პრაქტიკა“) – მართვის ეფექტური ორგანიზაციული სტრუქტურის შექმნის პრინციპიდან გამომდინარეობს, რომ ორგანიზაციის სტრუქტურა უნდა იყოს მაქსიმალურად ჰორიზონტალური, ხოლო გადაწყვეტილებები უნდა მიიღებოდეს მაქსიმალურად დაბალ დონეზე. ნაცვლად ტერმინისა „ორგანოგრუქტურა“, ის იყენებს ტერმინებს „დეცენტრალიზაცია“, „ფუნქციონალური დეცენტრალიზაცია“ და ა.შ.

პეტერ დრუკერი წიგნში „Management Challenges for the 21st Century“ („მენეჯმენტის ამოცანები XXI საუკუნეში“) განმარტავს, რომ აუცილებელი ხდება ახალი მეწარმეთა საზოგადოების შექმნა. შესაბამისად, საზოგადოების ცხოვრების წესი უნდა დაეფუძნოს

მენეჯერთა ინოვაციური საქმიანობის პრინციპებს. კერძოდ, ორგანიზაციამ უნდა უზრუნველყოს სამი ინოვაციური პრინციპის დაცვა:

1. პროდუქციის მუდმივი სრულყოფა;

2. თანამედროვე ცოდნის გამოყენება;

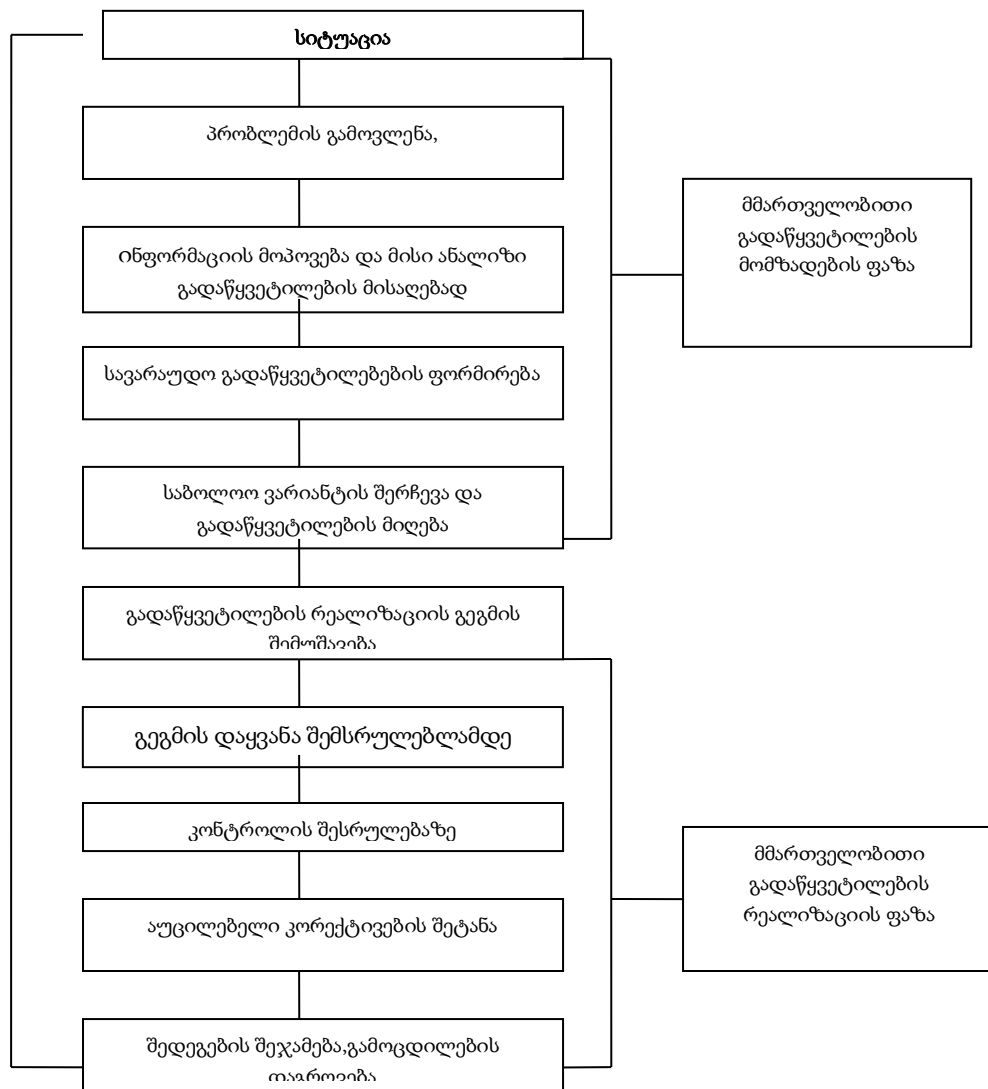
3. სისტემური ინოვაციური საქმიანობა. ამასთან ინოვაცია მის მიერ განიხილება როგორც არა მხოლოდ ტექნიკური საქმიანობა, არამედ, როგორც შიდა საფირმო და სოციალური მეწარმეობა.

პ. დრუკერის აზრით, იაპონიის წარმატება მეწარმეებრივ საქმიანობაში განპირობებული იყო სწორედ სოციალური ინოვაციის პრინციპების დამკვიდრებით. კერძოდ, ისეთი ინსტიტუტების განვითარებით, როგორიც არის უმაღლესი და საშუალო განათლება, შრომითი ხელშეკრულებები. მენეჯერი, რომელიც ფლობს ინოვაციის ხელოვნებას ხდება „მენეჯერი-მეწარმე“, რომელსაც ძალუძს **მოახდინოს „რევოლუცია მართვაში“**, – ეს არის კიდევ ერთი ახალი მოვლენა ცოდნის ეკონომიკაში ბიზნესის ხარისხობრივი, ნახტომისებრი ცვლილება, ოღონდ ისტორიული რევოლუციებისაგან განსხვავებით ეს არის რევოლუცია ნგრევის გარეშე.

საგულისხმოა, რომ, თავის დროზე, 30–იანი წლების შუა პერიოდში **პ.დრუკერმა**, მაშინ წარმატებულმა **საინვესტიციო ბანკირმა**, დატოვა ბანკი და გადავიდა ბიზნესის სრულიად ახალმართვის **კონსალტინგის სფეროში**. ამ ცვლილებების მოტივაცია გახლდათ ბანკში მუშაობის შეუსაბამობა მის ცხოვრებისეულ ღირებულებებთან – „ჩემი ფასეულობა არის ადამიანი, აზრს ვერ ვხედავდი იმაში, რომ ვყოფილიყავი ყველაზე მდიდარი ადამიანი სასაფლაოზე“.

შესაბამისად, ეკონომიკური ორგანიზაციის მართვის სრულყოფის მიზნით **პეტერ დრუკერის მიერ ჩამოყალიბებულია მენეჯმენტის პრინციპები**, რომლებიც მიუთითებენ, რომ:

1. **მენეჯმენტი** არის ისეთი ინტეგრირებული დისციპლინა, რომელიც მოიცავს ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებებს და ადამიანთა ქცევებს, საზოგადოებრივ წყობას

ნახ. 14-1. მმართველობითი გადაწყვეტილების მომზადებისა და რეალიზაციის ალგორითმი.

და ინტელექტუალურ მოთხოვნებს, რომელსაც კვებავს: ეკონომიკა, ფსიქოლოგია, მათემატიკა, პოლიტიკური თეორია, ისტორია და ფილოსოფია. მენეჯმენტი გაცილებით უფრო მეტია, ვიდრე წოდებისა და პრივილეგიის გამოყენება. იგი ეხება ადამიანებსა და მათ ცხოვრებას.

2. **უვარგისია მენეჯმენტი**, თუ კორპორაციაში გადამწყვეტი ხმა ეკუთვნის მენეჯრს, რომელიც არავის წინაშე არ არის პასუხისმგებელი და რომელსაც არავინ აკონტროლებს. ასეთი მმართველობა არის უსამართლო, უკონტროლო და უპასუხისმგებლო (რომელიც აუცილებლად კრახით დამთავრდება).

3. **მენეჯერის ამოცანა** არის გახადოს ადამიანები ეფექტიანები, ხოლო მათი სისუსტე – უმნიშვნელო. ეს მთლიანად ეხება როგორც მენეჯერის ბოსს (ბოსი – ბოსს , აშშში პატრონი, მეპატრონე, მეწარმე, მფლობელი, უფროსი), ისე მის ხელქვეითებს.

4. **ხელმძღვანელი, რომელიც** აქცენტს უფრო თანამშრომელთა სუსტ მხარეებზე ამახვილებს და არა მათ ძლიერ მხარეებზე, არასოდეს არ უნდა დაინიშნოს მენეჯერის თანამდებობაზე.

5. **მენეჯერი** აყალიბებს მიზნებს, ასაბუთებს და ურთიერთობს, სათანადო კრიტერიუმების ჩამოყალიბებით აფასებს სიტუაციებს, მენეჯერი ორგანიზაციას უკეთებს და აწვითარებს ადამიანებს.

6. **ტოპ-მენეჯმენტს** ესაჭიროება ისეთი ადამიანები, როგორიცაა „ფიქრის ადამიანი,, „მოქმედების ადამიანი,, „ხალხის ადამიანი,, „მოწინავე ადამიანი,, . ეს ოთხივე თვისება თითქმის არასოდეს არ ხვდება ერთ პიროვნებაში. ერთ ადამიანზე დამოკიდებული ტოპმენეჯმენტი არის ბიზნესის განუვითარებლობის მთავარი მიზეზი.

7.**თანამშრომელთა პატივისცემის პრინციპიდან გამომდინარე** კომპანიის მუშაკები წარმოადგენენ მის აქტივებს და არა პასივებს. დრუკერის აზრით, მცოდნე თანამშრომლები თანამედროვე კომპანიების არსებითი ინგრედიენტებია.

8.**კომპანიის უპირველესი პასუხისმგებლობა** არის კლიენტების შექმნა და მისი მომსახურება. მოგება არის არა მთავარი მიზანი, არამედ, უფრო, მნიშვნელოვანი პირობა კომპანიის ხანგრძლივი არსებობისათვის.

9.**დეცენტრალიზაცია და გამარტივება.** ბრძანებებისა და კონტროლის სისტემა დრუკერს უვარგისად მიაჩნდა. მისი აზრით, კომპანია ყველაზე უკეთ მართავს მუშაობს, როდესაც ის დეცენტრალიზებულია. დრუკერის მიხედვით კორპორაციებს ახასიათებთ ტენდენცია აწარმოონ მეტისმეტად დიდი რაოდენობის პროდუქცია, დაიქირავონ თანამშრომლები, რომლებიც მათ არ სჭირდებათ (მაშინ, როდესაც უკეთესი იქნებოდა აუტსორსინგი ანუ ამა თუ იმ საქმის სხვა კომპანიებთან პარტნიორობით გაკეთება), განახორციელონ ექსპანსია ეკონომიკურ სექტორში; - კომპანიამ ეს პროცესები თავიდან უნდა აიცილოს.

10. **არასწორია ბიზნესის მართვა** მრავალი მოთხოვნისა და მიზნის გათვალისწინებით, იმის მაგიერ, რომ დაუმორჩილო კომპანია ერთადერთ ღირებულებას.

11. **ნებისმიერი მარცხის მიზეზი** არის დაუფიქრებელი მოქმედება.

12. **შეცდომების დაშვება.** რამდენადაც კარგია მუშაკი, იმდენად მეტ შეცდომას დაუშვებს იმ ახალ საქმეებში, რომელთა შესრულებასაც შეეცდება. მე არასდროს დავაწინაურებდი მაღალ თანამდებობაზე მას, ვისაც არასდროს დაუშვია შეცდომები, მათ შორის დიდი შეცდომებიც.

13. **პასუხისმგებლობა.** მნიშვნელობა არა აქვს თანამშრომლის სურვილს აიღოს თუ არა პასუხისმგებლობა..., ორგანიზაციამ უნდა მოითხოვოს მისგან პასუხისმგებლობის აღება.

14.**იდევინი ერთგვარად ახალშობილებს ჰგავს.** ისინი იბადებიან პატარები, უმწიფარნი, უფორმოები. ისინი უფრო დაპირებებს წარმოადგენენ, ვიდრე დასრულებულ მოსაზრებას (პროექტს). ინოვაციურ კომპანიაში უფროსი არ იტყვის `ეს არის წყეული, სულელური იდეა~. ამის მაგივრად ის იკითხავს `რა უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ ეს

ემბრიონალური, ნედლი, სულელური იდეა გარდაიქმნას რაღაც ისეთში, რაც ჩვენ ახალ შესაძლებლობებს მოგვცემს?~.

15. **რისკი და ინოვაცია.** ნებისმიერი ეკონომიკური საქმიანობა შეიცავს „დიდ რისკს„ მაგრამ გუშინდელის შენარჩუნება, ინოვაციების გარეშე, უფრო დიდ რისკს შეიცავს, ვიდრე ხვალინდელი დღის შექმნა.

16. **„დაგეგმილი უარის“ მოთხოვნილება.** კომპანიებსა და მთავრობებს აქვთ ბუნებრივი ადამიანური ტენდენცია ჩაებლაუჭონ „გუშინდელ წარმატებებს“ იმის მაგივრად, რომ დაინახონ – ისინი უკვე უსარგებლოა.

17. **შრომის ნაყოფიერებისა და ეფექტიანობის** მთავარი სტიმული უფრო მეტად არის არა ფინანსური, არამედ სოციალური და მორალური ხასიათის.

18. **თავისუფალი მეწარმეობა** არ უნდა განისაზღვროს როგორც კარგი საქმე ბიზნესისთვის, იგი კარგი უნდა იყოს საზოგადოებისთვის.

19. **სულიერი ღირებულებები.** ადამიანებს სჭირდებათ სულიერი ღირებულებების დაბრუნება, რადგანაც მათი გადარჩენა თანამედროვე ვითარებაში შესაძლებელია მხოლოდ იმის დადასტურებით, რომ ადამიანი არა მხოლოდ ბიოლოგიური ან ფსიქოლოგიური არსებაა, არამედ, აგრეთვე, **სულიერი არსება**, რომელიც **შეიქმნა და არსებობს მისი შემქნელის მიზნებისთვის და მას (უფალს) ეკუთვნის.**

ამრიგად, პ. დრუკერის მენეჯმენტის პრინციპების გააზრებისა და თანამედროვე მენეჯმენტის მოთხოვნებიდან გამომდინარე შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ კორპორაციის ეფექტიანი მართვის წესები, კერძოდ:

1. ეფექტიანი ხელმძღვანელი ფიქრობს და აყალიბებს მიზან-ამოცანებს საწარმოს ინტერესების მისაღწევად.

2. ეფექტიანი ხელმძღვანელი ამზადებს მოქმედების დაწვრილებით გეგმას.

3. ეფექტიანი ხელმძღვანელი პასუხისმგებლობას იღებს მიღებულ გადაწყვეტილებებზე.

4. ეფექტიანი ხელმძღვანელი პასუხისმგებლობას იღებს კომუნიკაციის

უზრუნველყოფაზე.

5. ეფექტიანი ხელმძღვანელის ძალისხმევა მიმართულია შესაძლებლობებზე და არა პრობლემებზე. იგი უნდა გრძნობდეს, რომ ძალაუფლება მას მხოლოდ მანამდე აქვს, სანამ ორგანიზაცია ენდობა მას.

6. ეფექტიანი ხელმძღვანელი ნაყოფიერ შეხვედრებს მართავს.

7. ეფექტიანი ხელმძღვანელი ფიქრობს და ამბობს „ჩვენ“ და არა „მე“.

8. ეფექტიანი ხელმძღვანელი ჯერ ისმენს და შემდეგ ლაპარაკობს.

ამრიგად, ეკონომიკური და მმართველობითი მართვის პროცესი განსაზღვრულ კანონზომიერებებს ემორჩილება, რომლებიც ახასიათებენ მართვის ორგანოთა სისტემასა და სტრუქტურას, ადამიანური რესურსების მენეჯმენტს, მენეჯერის ფუნქციებისა და შემსრულებელზე ზემოქმედების მეთოდებს.

შესაბამისად, არსებობს წარმოების გაძღოლის მენეჯმენტის ეფექტური ორგანიზაციის რიგი სპეციფიკური კანონზომიერებისა და მათი მოქმედების პრინციპების, წესების ერთობლიობა, რომელთა დაცვითა და პრაქტიკაში გატარებით მიიღწევა წარმატებული მენეჯმენტი.

ქვეყნის ეკონომიკის უსაფრთხო და მდგრადი განვითარების მისაღწევად, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული მენეჯმენტის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მექანიზმების სისტემის სრულყოფისა და **ბიზნეს-პრაქტიკაში** ადაპტირების ძირითადი ამოცანების განსახორციელებლად, **მნიშვნელოვანია** კორპორაციების რაციონალური ფუნქციონირების პროცესის მეთოდოლოგიის, კერძოდ, ეკონომიკური სუბიექტების სტრატეგიული დაგეგმვის (საპროგნოზო პერიოდისათვის) მეთოდისა და საწარმოს ბიზნესგეგმის ფორმირების პრაქტიკული ასპექტის დამუშავება.

როგორც ცნობილია, ეკონომიკური სუბიექტის (საწარმოს) ბიზნეს-გეგმა წარმოების დაგეგმვის, მართვისა და კონტროლის **ინსტრუმენტი**. მისი მეშვეობით ხორციელდება მოვლენებზე არა უბრალოდ რეაგირება, არამედ იგი იძლევა მართვის შესაძლებლობას წინასწარ შედგენილი გეგმის საფუძველზე. კორპორაციის საქმიანობის სტრატეგიული დაგეგმვის მიზანია, შეიმუშაოს დარგის, ეკონომიკური სუბიექტის (საწარმოს) განვითარების **კომპლექსური გეგმა** და შეაიარაღოს საწარმოს მენეჯერები სათანადო ინფორმაციებით საწარმოში არსებული სიტუაციისა და მისი შესაძლო განვითარების შესახებ, რომელიც გამოიხატება საწარმოს ბიზნეს-გეგმაში.

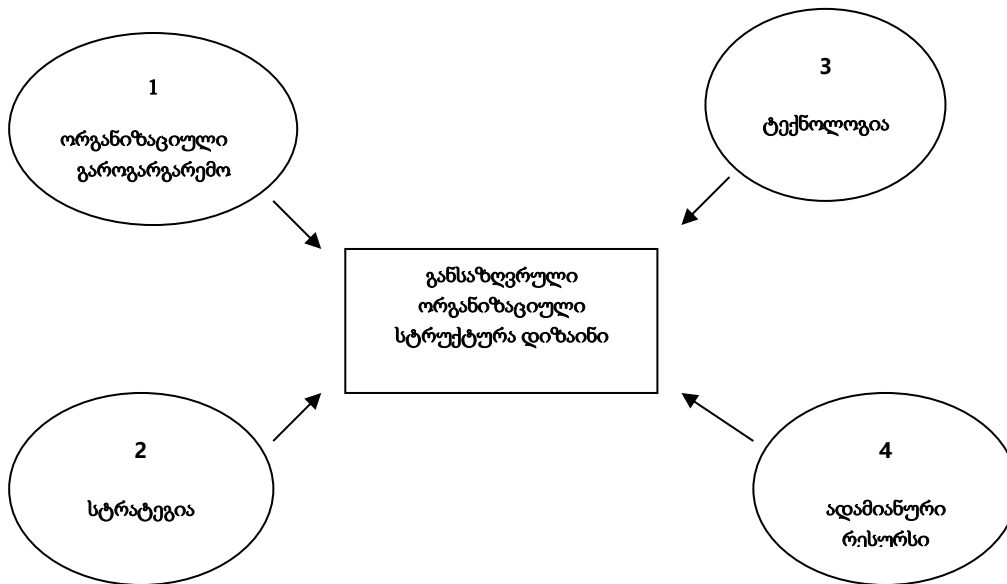
ჩვენ მიერ შემოთავაზებულია სტრატეგიული გეგმის სანიმუშო ვარიანტი, რომელიც საერთოდ დამახასიათებელია სტრატეგიული ბიზნესის დაგეგმვისათვის, კაპიტალდაბანდებათა მოზიდვის (კრედიტის) გამოყენების მაგალითზე (იხ. ქვეთავი 14.2). **ბიზნეს-გეგმის სტრუქტურების** ფორმირებას განსაზღვრავენ ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა: გასაღების ბაზრის მოსალოდნელი სიდიდე, კონკურენტების არსებობა და ორგანიზაციის (საწარმოს) ზრდის პერსპექტივა.

სიტუაციური მიდგომის თეორიისა და მართვის სისტემის ორგანიზაციის პრაქტიკიდან გამომდინარე მენეჯერების მიერ ორგანიზაციული სტრუქტურის ტიპის თუ ორგანიზების მეთოდის შერჩევას განაპირობებს შემდეგი **ოთხი ფაქტორის** არსებობა:

- 1) ორგანიზაციული გარემო;
- 2) ორგანიზაციის სტრატეგიის ტიპი;
- 3) ორგანიზაციის მიერ გამოყენებული ტექნოლოგია;
- 4) ორგანიზაციის ადამიანური რესურსების თავისებურებანი. (იხ. ნახ. 14.2).

განვიხილოთ თითოეული მათგანი.

1. **ორგანიზაციული გარემოს ანალიზი.** სამეურნეო პრაქტიკა მოწმობს, რომ თანამედროვე საბაზრო ურთიერთობებში ცვლილებები საკმაოდ სწრაფად ხდება და ადგილობრივსა და უცხოურ ბაზრებზე ზრდადი კონკურენცია მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მენეჯერებზე, როგორც მომხმარებლების მოზიდვის, ასევე რაციონალურობისა და ეფექტურობის გაზრდის თვალსაზრისით. შედეგად არსებითია ინტერესი ორგანიზაციული სტრუქტურის ჩამოყალიბებისადმი, რათა ადამიანებს და ბიზნეს-განყოფილებებს მიეცეთ მოქნილი მოქმედების საშუალება.

ნახ.14. 2. ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენს ორგანიზაციულ სტრუქტურაზე.

2. **სტრატეგია.** პრაქტიკა მოწმობს, რომ დიფერენციაციის სტრატეგია წარმატებულია მოქნილი სტრუქტურის პირობებში, ხოლო დაბალი ფასის სტრატეგია, რომელიც მიმართულია ყველა ფუნქციის ფარგლებში ხარჯების შემცირებაზე, ძირითადად უფრო ფორმალური სტრუქტურის პირობებშია წარმატებული, რომელიც მენეჯერებს აძლევს დანახარჯებსა და ორგანიზაციის სხვადასხვა დეპარტამენტების მოქმედებებზე კონტროლის გაცილებით უფრო ძლიერ ბერკეტებს.

3. **ტექნოლოგია.** ცნობილია, რომ ტექნოლოგია – უნარჩვევების, ცოდნის, ინსტრუმენტების, მანქანების, კომპიუტერებისა და მოწყობილობის ერთობლიობაა, რომელსაც მენეჯერები იყენებენ საქონლისა და მომსახურების დიზაინის, წარმოებისა და დისტრიბუციის დროს. რაც უფრო რთულია ტექნოლოგია, მით უფრო დიდია მოქნილი სტრუქტურის არსებობის აუცილებლობა, რათა გაძლიერდეს გაუთვალისწინებელ სიტუაციებზე მენეჯერების რეაგირების შესაძლებლობა და მათ შეძლონ პრობლემების მოგვარების ახალი მეთოდების შემუშავება. რაც უფრო რუტინულია ტექნოლოგია, მით უფრო შესაფერისია ფორმალური სტრუქტურა, რადგან დავალებები უფრო მარტივია და საქონლისა და მომსახურების საწარმოებლად აუცილებელი ნაბიჯები წინასწარ არის განსაზღვრული. საქონლისა და მომსახურების წარმოებაში გამოყენებული ტექნოლოგია

კომპლექსურია, რომელიც მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული უნარ-ჩვევებზე, ცოდნასა და ადამიანების გუნდური მუშაობის უნარზე და არა ავტომატიზებულ, წინასწარ დაპროგრამებულ მანქანებზე.

4.ადამიანური რესურსები. რაც უფრო მაღალკვალიფიციურია ორგანიზაციის სამუშაო ძალა, რაც უფრო მეტ ადამიანს მოეთხოვება ჯგუფებში ან გუნდებად მუშაობა დავალებების შესასრულებლად, მით უფრო მეტია იმის ალბათობა, რომ ორგანიზაციამ გამოიყენოს მოქნილი, დეცენტრალიზებული სტრუქტურა. მოქნილი სტრუქტურები უკეთ შეესაბამება მაღალკვალიფიციური ადამიანების საჭიროებებს. ამდენად, ორგანიზაციული სტრუქტურის ჩამოყალიბებისას, მენეჯერებმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციონ როგორც სამუშაო ძალას, ასევე თავად სამუშაოს.

ამრიგად, ორგანიზაციული გარემო, სტრატეგია, ტექნოლოგია და ადამიანური რესურსები წარმოადგენენ ფაქტორებს, რომლებიც მენეჯერებმა უნდა გაითვალისწინონ ორგანიზაციისათვის საუკეთესო სტრუქტურის ჩამოსაყალიბებლად, სტრუქტურის დიზაინის ასაგებად.

მეწარმეობის ბიზნეს პრაქტიკა მოწმობს, რომ ორგანიზაციულმა გარდაქმნამ შეიძლება გავლენა იქონიოს ორგანიზაციული ფუნქციონირების პრაქტიკულად ყველა ასპექტზე, როგორიცაა: ორგანიზაციული სტრუქტურის, კულტურის, სტრატეგიების, კონტროლის სისტემების, ჯგუფებისა და გუნდების და ადამიანური რესურსის მართვის სისტემის ჩათვლით. ასევე, ორგანიზაციულ პროცესებზე, როგორებიცაა: კომუნიკაცია, მოტივაცია და ხელმძღვანელობა და ისეთი კრიტიკული ამოცანების წარმართვის მეთოდებში, როგორიცაა: დაგეგმვა, ორგანიზება, ხელმძღვანელობა, კონტროლი.

ორგანიზაციული ცვლილების თაობაზე გადაწყვეტილების მიღება რთული საკითხია, რამდენადაც გარდაქმნა ცვლის სტატუსკვოს და შეიცავს საფრთხეს, ის უბიძგებს თანამშრომლებს, წინ აღუდგნენ სამუშაო ურთიერთობებისა და პროცედურების ცვლილების მცდელობებს. ორგანიზაციული სწავლების მეშვეობით მენეჯერები ცდილობენ, გააფართოონ ორგანიზაციის წევრების უნარები ცვლადი პირობების გაგებისა და შესაფერისი რეაგირებისათვის, რამაც შეიძლება, მნიშვნელოვანი ბიძგი მისცეს ცვლილებების აღქმას და დაეხმაროს ორგანიზაციის ყველა წევრს, მენეჯერების ჩათვლით, მიიღონ ეფექტური გადაწყვეტილებები აუცილებელი გარდაქმნებისათვის, რომელთა შეფასება მოითხოვს ორ მნიშვნელოვან ქცევას. კერძოდ: ა) პრობლემის აღიარებას და ბ) მისი წყაროს დადგენას.

შესაბამისად, ორგანიზაციული გარდაქმნის პროცესის ყველა საფეხურზე, **მენეჯერის**

ქცევამ უნდა უზრუნველყოს:

- 1) ცვლილების აუცილებლობის შეფასება;
- 2) პრობლემის არსებობის გაცნობიერება;
- 3) პრობლემის სათავეს დადგენა;

- 4) გასატარებელი ცვლილებების დადგენა;
- 5) ორგანიზაციის იდეალური სამომავლო მდგომარეობის განჭვრეტა;
- 6) ცვლილებების ხელისშემშლელი ფაქტორების დადგენა;
- 7) ცვლილებების განხორციელება;
- 8) ცვლილებების მიმართულების დადგენა;
- 9) ცვლილებების გატარება და მართვა;
- 10) ცვლილებების შეფასება;
- 11) ცვლილებამდე და ცვლილების შემდგომი მწარმოებლურობის შედარება.

შესაბამისად, გასატარებელი ცვლილების დადგენის შემდეგ მენეჯერები იღებენ გადაწყვეტილებას, თუ როგორ წარმოუდგენიათ ორგანიზაციის იდეალური სამომავლო მდგომარეობა; რა სახის საქონელსა და მომსახურებას უნდა აწარმოებდეს ის; როგორი უნდა იყოს მისი ბიზნესის დონის სტრატეგია; როგორ უნდა შეიცვალოს ორგანიზაციული სტრუქტურა და თუ როგორ უნდა მიაღწიონ ორგანიზაციის იდეალურ სამომავლო მდგომარეობას.

ამრიგად, ეკონომიკური ორგანიზაციის განვითარების მართვის სრულყოფა დიდ სირთულეებს უკავშირდება. სტრატეგიული არჩევანის გაკეთება და მართვის სტილის შეცვლა კორპორაციის საქმიანობის მმართველობით პროცესში შესაძლებელია თუ დავიცავთ **მაღალგანვითარებული ქვეყნების სამეწარმეო პრაქტიკაში აპრობირებულ მეთოდებს**. შესაბამისად, ეკონომიკის მიკროდონეზე სტრატეგიული მენეჯმენტის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მექანიზმების სრულყოფილი სისტემის ფორმირება და ეკონომიკური სუბიექტების (მეწარმეების) პრაქტიკულ საქმიანობაში **ბიზნეს-გეგმის დამკვიდრება**, მნიშვნელოვნად განაპირობებს ქვეყანაში თავისუფალი მეწარმეობის, საბაზრო ურთიერთობათა შემდგომ განვითარებას და განამტკიცებს საქართველოს სახელმწიფოებრიობის საძირკველს, მყარად და მაღალი ტემპებით განვითარებადი ეკონომიკის სახით.

14-2. ბიზნესის სტრატეგიული დაგეგმვის ამოცანები და პროცესი

სტრატეგიული მართვის პროცესებში, როგორც განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკა მოწმობს 1980–იან წლებში დაიწყო კორპორაციული დაგეგმვის პროცესების **დომინირება**. ეს, ძირითადად, ხდებოდა მსხვილი კომპანიების ხარჯზე, რომლებსაც კორპორაციული დაგეგმვის სპეციალუტი სამსახურები ჰქონდათ შექმნილი იმ მიზნით, რომ კომპანიის სამომავლო საქმიანობა რაციონალურად ყოფილიყო დაგეგმილი. ამ მოდელების და მეთოდების უმეტესობა სწორედ იმ პერიოდში შეიქმნა. თუმცა, ბევრი მოდელი არ პასუხობდა იმ სტატეგიულ პრობლემებს, რომლებსაც აწყდებოდნენ ყველანაირი ფორმისა

და ზომის ორგანიზაციები. პროფ. **სქოულსმა** შეაჯამა ის ძირითადი ცვლილებები, რომლებიც სტრატეგიული მართვის სფეროში დაფიქსირდა 25 წლის მანძილზე.

ამკარაა, რომ თანამედროვე ეტაპზე სტრატეგიულ მართვაში ჩართულია ორგანიზაციის ყველა დონის მენეჯერი; ეს არის ერთ-ერთი **რთული** საქმიანობის სფერო, რომელიც აერთიანებს მრავალ სხვადასხვა პროცესს; ისეთივე მნიშვნელოვანია მომსახურების სფეროს დარგებისა და სახელმწიფო სექტორის ორგანიზაციებისთვის, როგორც მატერიალური წარმოების დარგებისთვის და დღითიდღე უფრო მეტად საჭირო ხდება, რომ მენეჯერებს ჰქონდეთ საერთაშორისო პერსპექტივა. შესაბამისად, ბოლო 25 წლის მანძილზე **სტრატეგიული** მართვა გადაიქცა ერთ-ერთ განვითარებულ, თუმცა გაცილებით უფრო რთული საქმიანობის სფეროდ.

თანამედროვე ეტაპზე, უმეტესწილად მრავალი კომპანია საერთაშორისო მასშტაბით ეწევა საქმიანობას. სახელმწიფო სტრუქტურებსაც კი, რომლებზეც ტრადიციულად თითქოს გავლენას არ ახდენდა საერთაშორისო ფაქტორები, მოუწევთ ახალ კონკურენციას და კონკურენციის მეთოდებთან ადაპტირება. გარდა ამისა, კორპორაციული დაგეგმვის „ზემოდან ქვემოთ“, მიდგომაც, რომელსაც მსხვილი, მონოლითური ორგანიზაციები იყენებენ, გზას დაუთმობს ისეთ **სტრატეგიულ მიზნებს**, საჭიროების შემთხვევაში, რომელიც ზუსტად შესაფერისი იქნება ბიზნესის კონკრეტული დონის და, მაშასადამე, იმ კონკურენციული პირობებისა და სხვა ფაქტორების, რომელიც ორგანიზაციასა და მის ბიზნესზე ახდენს გავლენას. სტრატეგიული დაგეგმვა ორგანიზაციის ზედა დონეზე კონცენტრირებული იქნება, ძირითადად, იმ საზღვრების დადგენაზე, რომლის ფარგლებშიც დამუშავდება **ბიზნესის სტრატეგია**. პერსპექტივაში სტრატეგიული მართვის აქცენტი სულ უფრო მეტად გახდება მიმართული კონკრეტულად იმ ქსელებსა და ამხანაგობებზე, რომლის ფარგლებშიც ორგანიზაცია გადაწყვეტს საქმიანობას. აქცენტი ორგანიზაციის კონკრეტული ღირებულების ჯაჭვიდან გადაიტანება ორგანიზაციის ქსელის შემადგენელი ცალკეულ ნაწილის ღირებულების დადგენაზე. ურთიერთკავშირი და დამოკიდებულება ბიზნესის სტრატეგიასა და რესურსულ შესაძლებლობებს შორის სულ უფრო მჭიდრო გახდება – ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ ამ ორმხრივი კავშირის შესახებ.

სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესის დახასიათება

ბიზნესის სტრატეგიული განვითარების **დაგეგმვის** პროცესი მოიცავს: ბიზნესგეგმის ფორმირების კონცეფციის ფორმულირებას; საბაზრო სიტუაციის სტრატეგიულ ანალიზსა და მარკეტინგულ, პროდუქტიულ (სასაქონლო) ტექნოლოგიურ, მენეჯმენტისა და ფინანსური სტრატეგიების შემუშავებას; ბიზნესგეგმის ექსპერტიზას; პოტენციური პარტნიორების შენიშვნების გათვალისწინებასა და დამტკიცებას; საწარმოო პროგრამებისა და სამუშაოების განხორციელებაზე მონიტორინგის დაწესებას (იხ. სქემა 20.2.).

ბუნებრივია, სტრატეგიული დაგეგმვა უნდა წარიმართოს ქვეყანაში შექმნილი პოლიტიკური, ეკონომიკური და ბუნებრივ-კლიმატური პირობების გათვალისწინებით, და მიკროდონეზე ტექნიკურ-ეკონომიკურმა კვლევებმა უნდა უზრუნველყოს კორპორაციის (დარგის) ბიზნესგეგმის ფორმირება, რომელიც მოიცავს შემდეგი საკითხების გადაწყვეტას:

1. კორპორაციის (დარგის) როლის დადგენა ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაში და მისი ძირითადი ამოცანების (მიზნების) განსაზღვრა;
2. კორპორაციის მოსალოდნელი ორგანიზაციული სტრუქტურის განსაზღვრა ძირითადი სტრუქტურული ქვედანაყოფების (განყოფილებების) მითითებით;
3. საწარმოს პროდუქციაზე არსებულ საბაზრო მოთხოვნათა და მომავალში მათზე მოთხოვნის ზრდის შესაძლებლობათა (სტრატეგიული მიზნის განჭვრეტა) განსაზღვრა;
4. გაყიდვების მოცულობათა პროგნოზირებისა და გასაღების პროგრამების შედგენა მოსალოდნელი შემოსავლებისა და მარკეტინგზე დანახარჯების განსაზღვრით;
5. საწარმოო პროგრამის (პროგნოზის) შემუშავება საწარმოო სიმძლავრეების ოპტიმალურად გამოყენების გათვალისწინებით;
6. წარმოების ფაქტორების (მატერიალური, შრომითი) მოთხოვნათა განსაზღვრა მიმდინარე და მომავალ პერიოდებში მიწოდების უზრუნველსაყოფად;
7. მომავალში ნავარაუდები ტექნოლოგიებისა და პროცესების გამოყენების განჭვრეტა ინოვაციური დანახარჯების შეფასებით;
8. ფინანსური პროგრამის ფორმირება, რომელშიც აისახება მოთხოვნა აქტივებზე (მუდმივ და საბრუნავ კაპიტალზე), საინოვაციო დანახარჯებზე, საწარმოს საქმიანობის ფინანსური (მოგების ნორმის) მაჩვენებლების შეფასება.

კომპანიების (პერსპექტიული) დაგეგმვის ძირითადი ამოცანებია:

1. აუცილებელი პოლიტიკური გადაწყვეტილებების განსაზღვრა;
2. ეკონომიკის სამომავლო მდგომარეობის შეფასება;
3. უახლოეს პერსპექტივაში საჭირო საწარმოო სიმძლავრეების (ტექნიკური პროგრესის) შეფასება;
4. შესაძლო ინვესტიციების მოცულობების წინასწარი შეფასება.

მარკეტინგის (გასაღების) პროგრამის შემუშავება ბიზნესგეგმის ფორმირების ერთერთი გადაწყვეტი ეტაპია. საქართველოს საწარმოების უმრავლესობა მიმართავს ისეთი საქონლის (მომსახურების) წარმოებას, რაც მინიმალურ კოოპერირებას მოითხოვს სხვა ქვეყნების სუბიექტებთან, როცა საქონლის წარმოება შესაძლებელია ადგილობრივი ნედლეულისა და მასალების მეშვეობით.

ასეთი მეწარმეობრივი სტრატეგია არ შეიძლება განხილვოდეს, როგორც უნივერსალური. საწარმოებმა უნდა გაახორციელონ ისეთი საინვესტიციო პოლიტიკა, რომელიც უზრუნველყოფს წარმოებული საქონლის კონკურენტუნარიანობას, როგორც სადღეისოდ, ასევე მომავალშიც, ქვეყნის საშინაო და საგარეო ბაზრებზე.

კომპანიის მთავარი მიზნის არჩევის შემდეგ ეტაპზე ბიზნეს-გეგმაში ასახვა უნდა ჰპოვოს მარკეტინგის სტრატეგიამ, რომელშიც მნიშვნელოვანია კომერციული სტრატეგია და ფასწარმოქმნის პოლიტიკის განსაზღვრა.

კომპანიის მიერ წარმოებულ საქონელზე **საბაზრო ფასის** ფორმირების პროცესი შემდეგ ეტაპებს მოიცავს: ფასწარმოქმნის ამოცანის დასმა, მოთხოვნის სიდიდის განსაზღვრა, დანახარჯების შეფასება, კონკურენტების საქონლის ფასების ანალიზი, ფასების დაგეგმვის მეთოდის შერჩევა, საბოლოო ფასისა და მომავალში შესაძლო ცვლილებების შეტანის წესების დადგენა, სახელმწიფოს მხრიდან ფასების რეგულირების მომენტის გათვალისწინება.

ფასწარმოქმნის პოლიტიკაში გასათვალისწინებელია **მარკეტინგის** ერთერთი ფუნდამენტური თეორიის – **საქონლის სასიცოცხლო ციკლის თეორია**, რომელიც მოიცავს საქონლის ბაზარზე არსებობის, ახალგაზრდობის, სიმწიფის, დაბერებისა და სიკვდილის ეტაპებს. თითოეულ ეტაპზე ფასების ფორმირებისადმი დამოკიდებულება თავისებურ გადაწყვეტილებათა მიღებას საჭიროებს.

ფასების სტრატეგიის განსაზღვრაში გასათვალისწინებელია ქვეყანაში მიმდინარე ინფლაციის პროცესები. ფასების კორექტირებას, ინფლაციის გათვალისწინებით, ახდენენ მსოფლიო ეკონომიკურ პრაქტიკაში დამკვიდრებული მეთოდების გამოყენებით.

ფასების ფორმირების ბოლო ეტაპზე გასათვალისწინებელია საწარმოს რენტაბელობის მაჩვენებელზე ქვეყნის არაბალანსირებადი ეკონომიკის პირობებში სახელმწიფოს მიერ ფასების ლიმიტირებისა, ან ფასების დონის რეგულირების სხვადასხვა ღონისძიების გატარება.

პრაქტიკიდან გამომდინარეობს, რომ ქვეყნის მეწარმეების მიერ ბიზნესის დაგეგმვის პროცესში ერთერთ რთულ კვანძად **საწარმოო პროგრამის** ფორმირება გვევლინება, რასაც განაპირობებს გარდამავალ პერიოდში ნედლეულმასალების გამწვანებული მოპოვება, ენერგომატარებლების შეფერხებული მიწოდება და მათზე ფასების მკვეთრი ზრდა, კრიზისული და კონფლიქტური სიტუაციები და ა. შ.

ეკონომიკური სუბიექტების **ოპერატიული წლიური და პერსპექტიული** ოპტიმალური საწარმოო პროგრამის ფორმირების ორგანიზაციული ასპექტი მოიცავს:

1. საწარმოების, მისი ცალკეული ქვედანაყოფის (სამქროების, რგოლების) არსებული საწარმოო სიმძლავრეების ანალიზს;

2. მეცნიერულად დასაბუთებული საწარმოო სიმძლავრეების მაჩვენებლების (ნორმატივების) მოპოვებასა და დაგეგმარებაში გამოყენებას;
3. პროდუქციის (მომსახურების) მაქსიმალურად შესაძლო წარმოების (გამოშვების) დასაბუთებაგანგარიშებას მარკეტინგულ გამოკვლევათა (საბაზრო მოთხოვნის) გათვალისწინებით;
4. არსებული ტექნოლოგიური ნაკადების გამოყენების სრულყოფისა და ახალი მაღალეფექტიანი ტექნოლოგიის დანერგვის ღონისძიებების შემუშავებას;
5. მანქანადანადგარების სამუშაო დროის, მათი ეფექტიანი დატვირთვის რეჟიმის განსაზღვრას და პრაქტიკაში დანერგვის ხელშეწყობას;
6. გამოსაშვები პროდუქციის შრომატევადობის ერთეულის განსაზღვრას და სხვ.

საწარმოო პროგრამების ოპტიმიზაცია, საწარმოო დანადგარების მაქსიმალური დატვირთვის საფუძველზე, მიზანშეწონილია, ჩატარდეს შემდეგი მეთოდის გამოყენებით, რომელიც ითვალისწინებს:

- ა) მოცემული ტექნოლოგიის პირობებში დანადგარის (დანადგარების) მოქმედი (საწყისი) დატვირთვის განსაზღვრას;
- ბ) ცალკეული ტექნოლოგიური ჯგუფის ჭრილობი და, ასევე, მთლიანად საწარმოში დანადგარების რეზერვის განსაზღვრას;
- გ) არსებული სიმძლავრის სრული დატვირთვის გათვალისწინებით, რომელიც გაიანგარიშება სამანქანო დროის რეზერვების გამოყენებას შიგა და საწარმოთაშორისო კოოპერირების მეშვეობით შემუშავებული ღონისძიებათა საფუძველზე, საწარმოო პროგრამის ოპტიმალური ვარიანტების ხელახალ შემუშავებას და წარდგენას მენეჯერისადმი.

კორპორაციის სიმძლავრეების ნორმატივების დადგენისას, კერძოდ, იმ დანადგარების დატვირთვის გასაანგარიშებლად, რაც ძირითადად განსაზღვრავს გამოსაშვები პროდუქციის რაოდენობას, უნდა ჰქონდეს ასახვა ქვემოთჩამოთვლილმა გარემოებებმა: საწარმოო სიმძლავრის რეზერვი დანადგარის გაუთვალისწინებელი დაზიანების შედეგების ლიკვიდაციისათვის; ტექნოლოგიური დრო, რომელიც კომპენსირებას გაუკეთებს დანადგარების მოცდენებს რემონტისა და მისი მოდერნიზაციის დროს; დრო, რომელიც აუცილებელია დანადგარის მოსაწესრიგებლად მრავალნომენკლატურული წარმოების პირობებში; გათვალისწინებული უნდა იყოს გამოსაშვები პროდუქციის მოცულობა და ნომენკლატურის შეცვლის პერსპექტივები, მისი დამზადების შრომატევადობის შეცვლა და ასევე სერიული წარმოების შესაძლებლობები.

ამრიგად, მანქანა-დანადგარის დროის ერთეულში გამოყენების მაჩვენებლების შეფასება და ზემოთ შემოთავაზებული მეთოდით საწარმოს უწყვეტი მუშაობის პირობების შექმნა, პრაქტიკულად განაპირობებს დანადგარის დატვირთვის ნორმატივების

სისტემის თანმიმდევრობით ფორმირებას და საშუალებას გვაძლევს, განვსაზღვროთ დანადგარების საჭირო რაოდენობა. საწარმოს ოპტიმალური პროგრამის ფორმირების მიზნით.

კორპორაციული სტრატეგიული დაგეგმვის ბოლო ეტაპზე ყალიბდება **ფინანსური სტრატეგია**. კორპორაციის (საწარმოს) **საფინანსო სტრატეგია (გეგმა) მოიცავს** რამდენიმე დოკუმენტს, რომელთა განსაზღვრა გულდასმით უნდა წარმოებდეს, მათ შორის გამოყოფენ:

1. რეალიზაციის (გაყიდვების) მოცულობის პროგნოზირებას;
2. ფულადი სახსრების შემოსავლებისა და გასავლების ბალანსს;
3. შემოსავლებისა და დანახარჯების ნაერთ ცხრილებს;
4. საწარმოს აქტივებისა და პასივების ნაერთ ბალანსს;
5. მოგების მაჩვენებელთა ფორმირებისა და გამოყენების პრიორიტეტებს;
6. ფასიანი ქაღალდების პორტფელს;
7. საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების ეტაპებს;
8. დაინტერესებულ მხარეთა ფინანსური მოლოდინის განჭვრეტასა და ა. შ.

კორპორაციის ფინანსურ სტრატეგიაში მნიშვნელოვანია საინვესტიციო პროექტის ღირებულების მართვა, კერძოდ, ღირებულებისა და დანახარჯების წარმოშობის ადგილის მიხედვით: საინვესტიციო სახსრების მიღების წყარო და ფორმები, კაპიტალურ დაბანდებათა უკუგება და საინვესტიციო დივიდენდების მაჩვენებელი. ბუნებრივია, ეკონომიკური სუბიექტის საფინანსო გეგმა აიგება მარკეტინგული კვლევების, მარკეტინგული გეგმის (პროგნოზირების) საფუძველზე და გამომდინარეობს კორპორაცია (ფირმის) საწარმოო გეგმის შესაძლებლობებიდან. ეკონომიკური სუბიექტის (კორპორაციის) ბიზნესგეგმის მოცულობას (ხარისხს), მის სტრუქტურას განსაზღვრავენ ფირმის სპეციფიკურობა და საქმიანობის სფერო. ბუნებრივია, არ არსებობს ეკონომიკური სუბიექტის ბიზნესგეგმის ფორმირების "მზა რეცეპტები".

როგორც უკვე აღინიშნა, სტრატეგიული დაგეგმვა მართვის უმნიშვნელოვანესი **ფუნქციაა**, რომელზეც ბევრად არის დამოკიდებული მთლიანად მართვის პროცესი.

სტრატეგიული დაგეგმვა ორგანიზაციის მიზნების შერჩევისა და რეალიზაციისათვის საჭირო დაგაწყვეტილების მიღების პროცესია. იგი მართვის სხვა ფუნქციების განხორციელების საფუძველს წარმოადგენს.

როგორც უკვე აღინიშნა, **პიტერ დრიუკერის** აზრით, **სტრატეგიული დაგეგმვა მმართველობითი მოღვაწეობის 4 ძირითად სახეს გულისხმობს**: რესურსების განაწილებას(სხვადასხვა სახის ფონდები, ტექნოლოგიური გამოცდილება და ა.შ.);

1.გარეგან გარემოსთან ადაპტაციას (კომპანიები ვალდებული არიან შეეგუონ არცთუ კეთილსასურველ გარემოსაც, გაითვალისწინონ მუშაობის დროს);

2.შინაგან კოორდინაციას(კოორდინაცია უნდა გაუკეთდეს ფირმის შინაგან სუსტ და ძლიერ მხარეებს),რომელიც SWOT ანალიზით არის გამოვლენილი

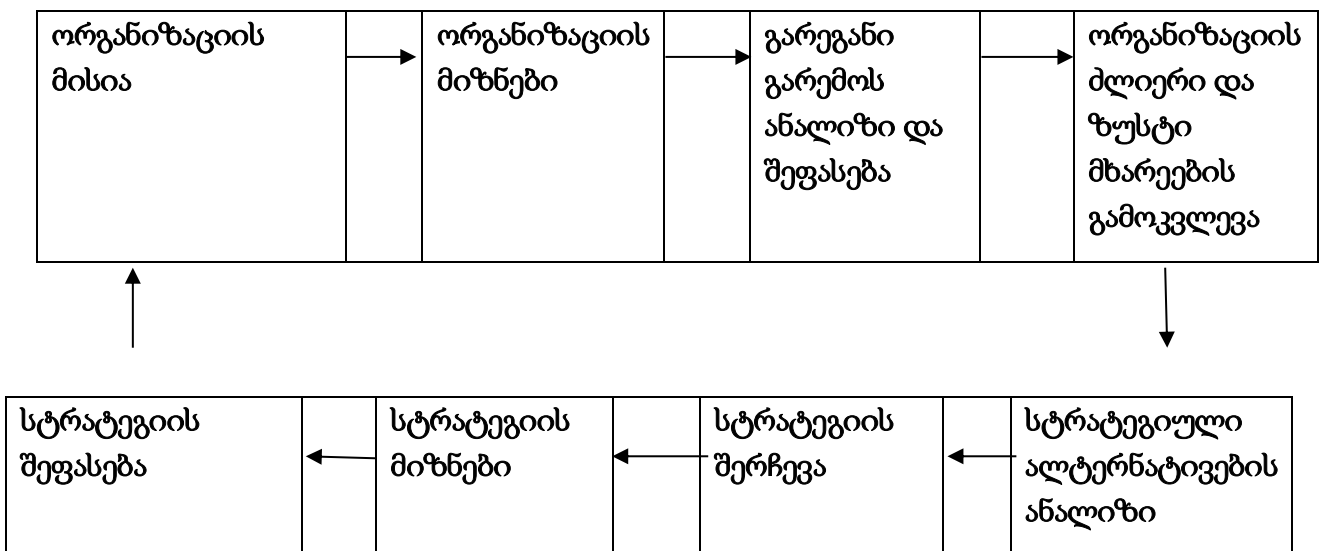
3.ორგანიზაციულ სტრატეგიულ წინდახედულობას(განჭკვრეტას);

სტრატეგიული მიზნების დასახვას წინ უნდა უსწრებდეს ორგანიზაციის მოღვაწეობის კომპლექსური ანალიზი და შეფასებები.

სტრატეგია—დეტალურ კომპლექსური გეგმაა, რომლის უმნიშვნელოვანესი დანიშნულებაა ორგანიზაციის მისიის განხორციელება და საერთო მიზნების მიღწევა.

სტრატეგიული გეგმა ღრმა გამოკვლევებსა და დიდი მოცულობის ფაქტიური მონაცემების ანალიზს უნდა ემყარებოდეს. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს დარგის, ბაზრის, კონკურენტების და სხვათა შესახებ დეტალური ინფორმაციის კომპლექსურ ანალიზს.(ეკონომიკური ანალიზის საკითხები განხილულია ლექცია N 13 განყოფილებაში)

სტრატეგიული გეგმა კომპანიის ხელმძღვანელობას კარნახობს სასურველი რაოდენობის პროფესიისა და სპეციალობის კადრების პოლიტიკის შერჩევის შესაძლებლობას.იგიუნდა იყოს **მოქნილი**, რათა საჭიროების შემთხვევაში შეიძლებოდეს მისი მოდიფიკაცია და კორექტირება.მასში ნათლად უნდა ჩანდეს თუ რა მიზანს ისახავს კომპანია, რაც გაადვილებს მისი რეალიზაციასათვის საჭირო ღონისძიებების შემუშავებას.

ნახ. 14.3 სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესის სქემა.

სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესი მოიცავს (იხ. ნახ 14.3) :

1) გარეგანი გარემოს ანალიზსა და შეფასებას.

ორგანიზაციის ხელმძღვანელობამ მისიისა და მიზნების განსაზღვრის შემდეგ უნდა დაიწყოს სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესის დიაგნოსტიკური ეტაპი.(უფრო დაწვრილებით იხ. მიმდინარე ლექცია N 5-„მიზნობრივი ანალიზის.....კრიზისის დიაგნოსტიკის სისტემის მეთოდურ- გამოყენებითი ასპექტები„).

ამ ეტაპის პირველი რიგის ამოცანაა გარეგანი გარემოს შესწავლა.

გარეგანი გარემო უნდა შეფასდეს 3 ძირითადი პარამეტრის მიხედვით.კერძოდ:

1.უნდა შეფასდეს ის ცვლილებები, რომლებიც ზემოქმედებენ ორგანიზაციის მიმდინარე სტრატეგიის სხვადასხვა ასპექტზე;

2.უნდა განისაზღვროს თუ რომელი ფაქტორები უქმნიან სირთულეებს ფირმის სტრატეგიის რეალიზაციას;

3.უნდა განისაზღვროს ორგანიზაციის მიზნების მიღწევისათვის რომელი ფაქტორები ქმნიან მეტ შესაძლებლობას

გარეგანი გარემოს ანალიზი წარმოადგენს პროცესს, რომლის მეშვეობითაც მგეგმავები,ფირმის საქმიანობასთან დაკავშირებულ სირთულეებისა და შესაძლებლობების განსაზღვრის მიზნით ორგანიზაციებთან დაკავშირებულ გარეგან ფაქტორებს აკონტროლებენ. ამ სირთულეებს და შესაძლებლობებს განაპირობებს ისეთი ფაქტორები როგორიცაა: ეკონომიკა, პოლიტიკა, ბაზარი, ტექნოლოგია, კონკურენცია, საერთაშორისო მდგომარეობა და სოციალური ქცევა.

ეკონომიკური ფაქტორებიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს:ინფლაციისა და დეფლაციის ტემპები, დასაქმების დონე, საგადამხდელო ბალანსი, საზღვარგარეთ ამერიკული დოლარის მდგომარეობა და საგადასახადო განაკვეთი.

პოლიტიკური ფაქტორებიდან აღსანიშნავია სახელმწიფოს მიერ სხვადასხვა სახის პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღება, რომლებიც ორგანიზაციამ აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს.

საბაზრო ფაქტორებიდან აღსანიშნავია; ის ცვლილებანი, რაც გარეგან ტექნოლოგიურ გარემოში ხდება. თუ ორგანიზაციამ ეს არ გაითვალისწინა ის შეიძლება უიმედო მდგომარეობაში აღმოჩნდეს.

საერთაშორისო ფაქტორები განსაკუთრებით საყურადღებოა იმ ორგანიზაციებისათვის, რომლებიც დაკავშირებულნი არიანსხვა ქვეყნების ბაზრებთან, ნედლეულის წყაროებთან, ბანკებთან, სავალუთო ბირჟებთან და .შ.

დიდია **კონკურენციის ფაქტორების** მნიშვნელობაც. ნებისმიერიორგანიზაცია ვალდებულია ყველაფერი იღონოს იმისათვის, რომ გაიმარჯვოს კონკურენციულ ბრძოლაში. ორგანიზაცია ვალდებულია შისწავლოს კონკურენტი ორგანიზაციების მიზნები, სტრატეგია, მათი ძლიერი დასუსტი მხარეები.

სოციალური ქცევის ფაქტორებიდან ყურადღებას იმსახურებს: საზოგადოებაში ქალების და ეროვნულ უმცირესობათა როლი, მენეჯერთა სოციალური განწყობისა და მომხმარებელთა ინტერესების დაცვის მდგომარეობა და ა.შ.

გარეგანი გარემოს ღრმა და კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე ორგანიზაცია შეძლებს, შეადგინოს თავის სამომავლო საქმიანობასთან დაკავშირებული სირთულეებისა და შესაძლებლობების ჩამონათვალი. მათი ანალიზის საფუძველზე კი აუცილებელია განისაზღვროს ორგანიზაციის ძლიერი და სუსტი მხარეები, რომლებიც სტრატეგიული დაგეგმვის დროს უნდა გაითვალისწინონ.

2) ორგანიზაციის შინაგანი ძლიერი და სუსტი მხარეების გამოვლენა

როგორც უკვე აღინიშნა, გამოკვლევამ უნდა მოიცვას ორგანიზაციის ხუთი მნიშვნელოვანი სფერო: მარკეტინგი, ფინანსები (ბუღალტრული აღრიცხვით), ოპერაციები(წარმოება), შრომითი რესურსები, აგრეთვე კორპორაციის კულტურა და იმიჯი.

მარკეტინგი. მისი შესწავლის პროცესში ყურადღება უნდა მიექცეს ისეთ მხარეებს, როგორიცაა: 1.ბაზრის წილი და კონკურენტუნარიანობა; 2.ნაკეთობის ასორტიმენტის მრავალსახეობა და ხარისხი; 3.საბაზრო დემოგრაფიული სტატისტიკა; 4. საბაზრო გამოკვლევები და დამუშავებები; 5.წინასწარი გაყიდვისა და გაყიდვის შემდეგ კლიენტების მომსახურების წესის დანერგვა; 6.საქონლის ეფექტიანი რეკლამა და გასაღება. 7. მოგება.

ფინანსები. ფინანსური მდგომარეობის დეტალური ანალიზი გამოავლენს იმ სიმძნელებსა და პრობლემებს, რომლებიც ამ სფეროში არსებობს. სტრატეგიული გეგმის შემუშავებისას აუცილებელია მათი დამღევის ღონისძიებების გათვალისწინება.

რამდენად ეფექტიანად დავგეგმეთ და დავაპროექტეთ წარმოების პროცესი? შეიძლება თუ არა მისი გაუმჯობესება?

შრომითი რესურსების ანალიზმა უნდა მოიცვას შემდეგი საკითხები:

1. ორგანიზაციის თანამშრომლები რამდენად შეესაბამებიან თანამედროვე ბიზნესის მოთხოვნებს, რა უნდა შეიცვალოს მომავალში ამ მხრივ?
2. როგორია უმაღლესი ხელმძღვანელობის კომპეტენტურობისა და მომზადების დონე?
3. გვაქვს თუ არა წახალისების ეფექტიანი სიტემა?
4. ეფექტიანად ვიყენებთ თუ არა ხელმძღვანელი კადრების მომზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების შესაძლებლობებს?
5. როგორია წამყვანი სპეციალისტების დენადობა? თუ დიდია რატომ?

3) ბიზნესის სტრატეგიული დაგეგმვა და კონტროლის ციკლი.

პრაქტიკა მოწმობს, რომ სტრატეგიული დაგეგმვის მკვლევართა შორის არსებობს საერთო აზრი, იმის თაობაზე, რომ სტრატეგიული დაგეგმვა სამი ძირითადი კომპონენტისგან შედგება:

1. სტრატეგიული მიზნების ფორმულირება და გარე და შიდა გარემოს შეფასება;

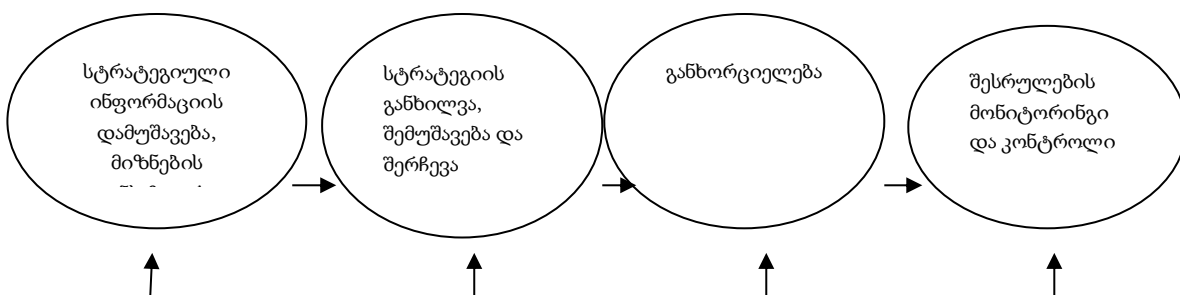
2. სტრატეგიული ალტერნატივების შეფასება;
3. მიზნების განხორციელება და კონტროლი.

გაერთიანებული სამეფოს ენერგოკომპანიის საკვლევი **სიტუაციური მაგალითის** ქვემოთ განხილულ ფონზე, თუ როგორ ხორციელდება სამივე პროცესი, როგორც სტრატეგიული დაგეგმვის ერთიანი პროცესის ნაწილები, ასევე სტრატეგიულ დაგეგმვასთან დაკავშირებული დანახარჯებისა და სარგებლიანობის საკითხები.

პრაქტიკულ საქმიანობაში, გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში, ორგანიზაციები აწყდებიან სხვადასხვანაირ შიდა და გარე ასპექტებს. ცხადია, ეს არ ნიშნავს მარტო სპეციფიკური სტრატეგიული ღონისძიებების განსაზღვრას სტრატეგიული დაგეგმვის შედეგად, არამედ გულისხმობს იმ მეთოდების მრავალფეროვნებასაც, რომლებსაც ორგანიზაციები იყენებენ დაგეგმვის პროცესში.

სტრატეგიული დაგეგმვა ერთ-ერთი მმართველობითი პროცესია, რომელიც ფართოდ გამოიყენება როგორც კერძო, ასევე საჯარო სექტორის ორგანიზაციებში რესურსების გასანაწილებლად, რათა ორგანიზაციებმა გააუმჯობესონ თავიანთი ფინანსური და სტრატეგიული საქმიანობის შედეგები. მაგალითად, Bain & Company ბოლო 10 წლის მანძილზე იკვლევდა მენეჯმენტის იმ მეთოდებს, რომლებსაც აშშ-სა და ევროპის კომპანიები იყენებენ. **გამოვლინდა**, რომ გამოკვლეული კომპანიების დაახლოებით **80% იყენებს სტრატეგიულ დაგეგმვას**. ამასთან, ხუთქულიანი შეფასების სისტემის პირობებში, მათ მიერ გამოყენებულმა დაგეგმვის მეთოდებმა საშუალოდ 4 ქულა დაიმსახურა. ეს გაცილებით იმაზე მაღალი რეიტინგია, რომელსაც იმსახურებს მრავალი სხვა მეთოდი.

სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესის დასახასიათებლად ხშირად იყენებენ რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებულ ეტაპს, როგორც **ნაჩვენებია 14.4** სქემაზე.

ნახ. 14.4: სტრატეგიული დაგეგმვა და კონტროლის ციკლი

პირველი ეტაპი

სტრატეგიული დაგეგმვის 1-ლი ეტაპი მოიცავს ორგანიზაციის გარემოსა და მისთვის ხელმისაწვდომი რესურსების შესახებ არსებული სტრატეგიული ინფორმაციის დამუშავებას. იდეალურ შემთხვევაში, ეს პროცესი უნდა გრძელდებოდეს მთელი წლის მანძილზე, მოიცავდეს სხვადასხვა სახის ინფორმაციის დამუშავებას და ითვალისწინებდეს ორგანიზაციისა და მისი მენეჯერების გამოცდილებას. ამ ეტაპზე დაგეგმვის პროცესის

წარმატების უზრუნველსაყოფად შესაძლებელია სპეციფიკური მეთოდების გამოყენება მაგალითად, ძირითადი განუსაზღვრელობის გამოსაკვლევად სცენარების ანალიზის მეთოდის გამოყენება და სხვა.

მეორე ეტაპი

როგორც წესი, მეორე ეტაპი ეხება იმ გზებისა და საშუალებების განხილვას, რომლებსაც მენეჯერები იყენებენ, ბიზნესის სხვადასხვა სფეროში შეცვლილ მიზნებზე რეაგირების მიზნით. არსებული სტრატეგია და მისი ეფექტიანობა ოფიციალურად გადაისინჯება და, საჭიროების შემთხვევაში შეიცვლება, ან ახალი სტრატეგიული ვარიანტები დამუშავდება. ამასთან, ამ ეტაპისთვის საჭირო ინფორმაციის უდიდესი ნაწილი შეიძლება წინა წელს დამუშავდეს. მე-2 ეტაპი იმით მთავრდება, რომ უფროსი აღმასრულებელი პირი და დირექტორთა საბჭო ათანხმებენ ორგანიზაციის შეცვლილ სტრატეგიას.

მესამე ეტაპი

სტრატეგიული გეგმის ვარიანტები, თავისთავად, სტრატეგიული ქმედებაა არის. მესამე ეტაპი ეხება ამ სტრატეგიული ვარიანტების პრაქტიკულ განხორციელებას, საწარმოს(ფირმის) დონის ბიზნეს გეგმების, საწარმოთაშორის კოორდინირებული გეგმებისა(საჭიროების შემთხვევაში) და ბიუჯეტების შედგენის გზით. სტრატეგიული გეგმების პრაქტიკული განხორციელების პროცესის ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით, ზედა დონის სტრატეგიული გეგმები დაყოფილი უნდა იყოს ოპერატიულ გეგმებად. ოპერატიულ დონეზე, ქვედანაყოფის (განყოფილების) გეგმა შეიძლება დაიყოს ნათლად გამოკვეთილი სტადიების მქონე თანმიმდევრულ პროექტებად, რომლებიც გავლენას იქონიებს სხვადასხვა ბიზნეს პროცესზე. დაგეგმვის ამ დონეზე, არსებითი მნიშვნელობა აქვს ინფორმაციული ტექნოლოგიების პროგრამულ-აპარატურული და ქსელური გარემოსა და სისტემების კოორდინირებას, ასევე თავსებადობას, სტრატეგიული გეგმების პრაქტიკული განხორციელების პროცესის ხელშეწყობის მიზნით. სტრატეგიული გეგმების ეფექტიანი განხორციელების პროცესის ფუნდამენტს წარმოადგენს სათანადოდ კოორდინირებული **საბიუჯეტო პროგრამები (გეგმები)**, რაც უზრუნველყოფს იმის გარანტიას, რომ გეგმები საკმარისად არის უზრუნველყოფილი რესურსებით და ადეკვატურად არის დაფინანსებული. საბოლოოდ, სტრატეგიული გეგმების განხორციელება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ორგანიზაციის ზედა და ქვედა დონეების ეფექტიანი მართვისა და ადმინისტრირების პროცესებზე, რაც უზრუნველყოფს იმას, რომ პიროვნებები და ჯგუფები სათანადოდ ინებიან მოტივირებულები და აღჭურვილი სტრატეგიული გეგმების პრაქტიკაში განსახორციელებლად.

მეოთხე ეტაპი

მეოთხე ეტაპზე მუშავდება დროზე დაფუძნებული ეტაპობრივი მაჩვენებლები, რომელთა მეშვეობით ხორციელდება დაგეგმილი ფინანსური მაჩვენებლის შესრულებასა(მათ შორის: სამუშაო ძალის დენადობა, მოგების მარჟა და ინვესტიციების უკუგება) და სტრატეგიულ კურსზე მონიტორინგი. სტრატეგიული კურსის განხორციელების მიმდინარეობის მაჩვენებლები– სტრატეგიული ეტაპები– შეიძლება დაუკავშირდეს ორგანიზაციის საქმიანობის შედეგებს, მაგალითად, საფირმო ნიშნის

შესახებ საზოგადოების ინფორმირებულობასა და ბაზრის წილს. შესაძლოა სტრატეგიული ეტაპების რიგითობის განსაზღვრა. მაგალითად, საცალო ვაჭრობის კომპანიაში სტრატეგიული ეტაპები შეიძლება იყოს: შესაფერისი პარტნიორის მოძებნა ბაზარზე შესაღწევად; ორგანიზაციისათვის საჭირო შემოსავლების პოტენციალის მქონე კონკრეტული ადგილების განსაზღვრა, რესურსებისა და ბაზრის ათვისება, საწარმოს გახსნა და ამონაგების მიღება. ამგვარი შეფასებადი თვითკონტროლირებადი მიზნები ორგანიზაციას საშუალებას აძლევს, კონცენტრაცია მოახდინოს სტრატეგიული დაგეგმვის მთავარ მიზანზე, ფინანსურ და სტრატეგიულ მიღწევებზე. შედეგების შეფასებას არავითარი ღირებულება არ აქვს, თუ არ დაუკავშირდება კონტროლის ღონისძიებებს. დასახული შედეგებიდან გადახრა იწვევს კონტროლის ციკლის ამოქმედებას, რაც შესაძლოა მოიცავდეს სტრატეგიული კურსის განხორციელების მიმდინარეობის გადახედვას; შესაძლოა საჭირო გახდეს სტრატეგიული ვარიანტის ხელახლა გამოკვლევა, ან უფრო არსებითი ქმედებებიც, კერძოდ 1-ელ ეტაპზე დადგენილი მიზნების გადახედვა და გაანალიზება.

დაგეგმვის სარგებლიანობა და დანახარჯები

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, დაგეგმვა საფუძველს ქმნის ბიზნესისა და კორპორაციული მართვის შედეგების გასაკონტროლებლად. დაგეგმვის პროცესით კონტროლდება არა მარტო ორგანიზაციის საქმიანობის შედეგები, არამედ კომპანიის სამეურნეო ერთეულების მიერ შემუშავებული სტრატეგიის გეგმებიც, რაც გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანია. მრავალდარგოვან ორგანიზაციაში, ხშირად, საჭიროა სტრატეგიული მიზნების გადაუდებლობის ხარისხის განსაზღვრა (საგანგებო სტრატეგია).

სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესი კორპორაციულ ხელმძღვანელობას საშუალებას აძლევს, ხელი შეუწყოს და გარკვეული მიმართულება მისცეს სტრატეგიულ განვითარებას, რომელიც უნდა ხორციელდებოდეს ბიზნესის (ორგანიზაციის) დონეზე. დაგეგმვის პროცესი მენეჯერებისათვის თამაშობს „მოკარნახის“, როლს, რათა მათ დაამუშაონ თავიანთი ბიზნესის გარემოს შესაფერისი ინფორმაცია და საკითხები. ზოგიერთ ორგანიზაციაში საჭიროა კოორდინაციის მიღწევა სხვადასხვა ბიზნესის სტრატეგიულ გეგმას შორის, რათა განისაზღვროს ის ურთიერთდამოკიდებულება, რომელიც გამოიწვევს სინერგიულ ეფექტს და გაამყარებს ორგანიზაციის შესაძლებლობების ფუნდამენტს. შესაძლოა ასევე საჭირო იყოს ცენტრალიზირებული კოორდინირებაც, იმ საშუალებების მართვის მიზნით, რომლის მიხედვითაც ორგანიზაცია აღიქმება სხვადასხვა ჯგუფის (მაგალითად, მომხმარებლისა და მარეგულირებელი ორგანოების) მიერ როგორც ერთი სამეურნეო სუბიექტი და არა როგორც განცალკევებული კომპანიები.

დაგეგმვის საჭიროება და აუცილებლობა, მნიშვნელოვანწილად, ეყრდნობა აქტივების ბუნებასა და ბიზნესის სისტემებს და მათი შეზღუდული მოქნილობა იმას გულისხმობს, რომ გარემო ფაქტორებისა და პირობების შეცვლის შემთხვევაში, შეუძლებელი იქნება მათი სრულყოფილად დარეგულირება. შესაბამისად დაგეგმვის პროცესის მიზანია მომავალი განუსაზღვრელობებისა და გაურკვევლობების განჭვრეტა, ასევე ისეთი სტრატეგიის

განსაზღვრა, რომელიც, შეძლებისდაგვარად, ხელს შეუწყობს ძირითადი აქტივების დაცვას მოულოდნელი განუსაზღვრელობებისგან.

ოფიციალურ (ფორმალურ) სტრატეგიულ დაგეგმვას თავისი დანახარჯები ახლავს. ეს პროცესი საჭიროებს ორგანიზაციის ზედა რგოლების მენეჯერების ფართო მონაწილეობას. ხარჯები შეიძლება ასევე გაიწიოს სპეციალური პერსონალის დაქირავებაზე, რომელიც კონტრეტულად დაგეგმვის პროცესს წარმართავს. უფროს მენეჯერებს პასუხისმგებლობა უნდა ეკისრებოდეთ გეგმის შესრულებაზე და საჭიროების შემთხვევაში, მათი ანაზღაურების ნაწილი მიღწეულ გეგმურ მაჩვენებლებზე უნდა იყოს დამოკიდებული. თუმცა ამ, ამ საკითხზე ხშირად კამათობენ და ამტკიცებენ, რომ ფორმალური გეგმები ასუსტებს ორგანიზაციის მოქნილობას და მის შესაძლებლობას, დაუყონებლივ მოახდინოს რეაგირება ახალ მოვლენებსა და გარემოებებზე. გარდა ამისა, დაგეგმვის პროცესი ვერ იქნება წარმატებული და ეფექტიანი, თუ არ არის „გაჯერებული“, მაღალი დონის სტრატეგიული მოსაზრებებითა და განსჯით. ეს, თავის მხრივ, ხშირად დიდძალ დაბანდებას საჭიროებს მმართველობით პროცესებში.

არის კი სტრატეგიული დაგეგმვა იმდენად მნიშვნელოვანი, რომ გაამართლოს მასზე დახარჯული დრო და ფული? 1999 წელს ბრიუსა და ჰანტის მიერ ჩატარებული აშშ-ის 600 ფორმის გამოკვლევის შედეგად საინტერესო პასუხები დაფიქსირდა. მართალია, ფორმალური და საგანგებო სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესებში, როგორიცაა **ინკერმენტალიზმი** (სტრატეგიის ფორმირება ექსპერიმენტებსა, ცდებისა და შეცდომებზე დაყრდნობით), სტრატეგიის შესამუშავებლად სხვადასხვა მიდგომები გამოიყენება, მაგრამ ისინი ერთმანეთს ავსებენ, განსაკუთრებით მაშინ, თუ ბიზნესის გარემო არასტაბილურია. ეს მიიღწევა ისეთი ფორმალური გეგმების დამუშავებით, რომლებიც შესრულების პროცესში „კარგად რეგულირებადი“, იქნება და შეიცვლება ახალი გარემოებების გასათვალისწინებლად. გამოკვლევაში ასევე გამოტანილია შემდეგი დასკვნები: ორგანიზაციებს სჭირდებათ იმის სწავლა, როგორ გახადონ სტრატეგიული დაგეგმვა ეფექტიანი კონკრეტულად თავიანთი ორგანიზაციისა და გარემოსთვის.

განვიხილოთ სიტუაციური მაგალითი.

ქვემოთ განხილულ მოკლე სიტუაციურ მაგალითში ილუსტრირებულია გზა, რომლის მეშვეობითაც შესაძლებელია სტრატეგიული დაგეგმვის განვითარება, ორგანიზაციის შეცვლილი სიტუაციის შესაფერისად. სიტუაციური მაგალითი ეხება გაერთიანებული სამეფოს კომპანიას—PowerGen —ს და მისი დაგეგმვის გამოცდილებას იმ წლებში, რომელიც უშუალოდ მოჰყვება კომპანიის შექმნას.

კომპანია PowerGen შეიქმნა 1991 წელს გაერთიანებული სამეფოს ელექტროენერგიის დარგის პრივატიზაციის შედეგად. ნაციონალიზაციის შემდეგ დაგეგმვის პროცესის მთავარი როლი იმაში მდგომარეობდა, რომ გაერთიანებული სამეფოს მთავრობა ადჭურვილიყო კონტროლის მექანიზმით როგორც დარგის შედეგებზე, ასევე ინვესტიციებზე. ამ როლის შესასრულებლად, ქვეყანაში დაგეგმვის პროცესი გახდა მაღალ დონეზე ცენტრალიზირებული. საგემო დოკუმენტები, მთელი დარგის მასშტაბით, კონკრეტული ფორმატით მზადდებოდა, მოკლევადიანი პროგნოზები და სტრატეგიული

მიზნები ცენტრალიზირებულად განიხილებოდა და ბაზრის კონკურენციის არარსებობის პირობებში, დაგეგმვის პროცესს უნდა მოეცვა ამა თუ იმ წლის უდიდესი ნაწილი.

პრივატიზაციის შედეგად დარგი დაიყო ელექტროენერგიის გამომუშავებელ მრავალ კომპანიად და თანდათანობით ელექტროენერგიის ბაზარი გარდაიქმნა კონკურენტულ ბაზრად. პრივატიზირებულ კომპანიებს დასჭირდათ მოგების მიღება თავიანთი აქციონერებისათვის. ამ დროისთვის, PowerGen დაგეგმვაში კვლავ ცენტრალიზირებულ მიდგომას იყენებდა. კომპანიის ჰორიზონტალური დონის მენეჯერები, ძირითადად, იმაზე მუშაობდნენ, რომ განესაზღვრათ რესურსების წვლილი(თანამონაჭილეობა) კომპანიის ცენტრალიზირებულსტრატეგიაში. 1992 წელს კონკურენტული გარემოს გაძლიერებამ და PowerGen-ის საქმიანობის დივერსიფიკაციამ როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე საერთაშორისო მასშტაბით გაზის მიწოდების საკითხში, მოითხოვა დაგეგმვის მიდგომების გარდაქმნა. შეამცირეს ცენტრალიზირებული დაგეგმვის ჯგუფი და გარდაქმნეს მათი ფუნქციების ძირითადი ორიენტაცია, კერძოდ, ამ ჯგუფს დაევალა დაგეგმვა ქვედანაყოფებისა(განყოფილებების) და კომპანიის ჰორიზონტალურ დონეებზე. დაგეგმვის ახალი მიდგომის ასახვის მიზნით, შეამცირეს კომპანიის ჰორიზონტალური დონის გეგმებში დეტალიზაციის ხარისხი, რის შედეგადაც ამ დოკუმენტის მოსამზადებლად საკმარისი იყო რამდენიმე თაბახი. სტრატეგიის შემუშავების პროცესის გარდაქმნას ხელი შეუწყო ხელმძღვანელი კადრების კვალიფიკაციის ამაღლების იმტენსიურმა პროცესმა. გარდა ამისა, ბიზნესის გარემოს მზარდ დინამიკურობაზე რეაგირების მიზნით, კომპანიაში არსებითად შემცირდა დაგეგმვის ციკლის ხანგრძლივობა.

იმის გამო, რომ 1993–94 წლებში ელექტროენერგიის ბაზარზე კონკურენცია გაძლიერდა და მარეგულირებელმა ორგანოებმა ელექტროენერგიის ფასის ზედა ზღვარი დააწესეს, კომპანია იძულებით ყიდდა თავისი სიმძლავრის ნაწილს და ატომური ენერგიის სექტორში გაუთვალისწინებლად გაიზარდა დანახარჯები, ამ სექტორში ძალიან გაძნელდა მოკლევადიანი მომგებიანობის მიღწევა. ამ სიტუაციაზე რეაგირების მიზნით, კომპანიამ შეცვალა დაგეგმვის პროცედურული პროცესი.სტრატეგიული მიზნები უფრო მეტად მუშავდებოდა, უშუალო ფინანსური შედეგების შესაბამისად და ფინანსურ დირექტორს ეკისრებოდა მთლიანად პასუხისმგებლობა, უმნიშვნელოდ დელეგირებულ დაგეგმვის პროცესზე, რომელიც მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობდა კონტროლსა და ფინანსურ შედეგებს.

1996 წლისთვის PowerGen-ის ბიზნესის რამდენიმე ქვედანაყოფმა, კერძოდ გაზის ბიზნესმა და საერთაშორისო ქვედანაყოფებმა, სტრატეგია გააუმჯობესეს და დაგეგმვის ცენტრალიზებული მიდგომიდან ისეთ სტადიაზე გადავიდნენ, როდესაც თვითონ მათ მოეთხოვებოდათ საკუთარი სტრატეგიის შემუშავება. კომპანია დაიყო ბიზნესის ბლოკებად, რამაც გაზარდა მენეჯერების წვლილი საკუთარი სტრატეგიის შემუშავებაში და კორპორაციულ კადრებს ისეთი ამოცანების დასახვის საშუალება მისცა, რომლებიც გაცილებით უკეთ და ზუსტად შეესაბამებოდა საკუთარი ინდივიდუალური ბიზნესის როლსა და პოტენციალს. თუმცა, მეორე მხრივ, PowrGen ისევ ცდილობდა ყოფილიყო ინტეგრირებული ენერგოკომპანია და სინერგიული სარგებელი მიეღო თავისი გაზისა და ელექტროენერგიის ბიზნესებისა და გაერთიანებული სამეფოსა და საზღვარგარეთული

ბიზნესებიდან. ეს იმას ნიშნავდა, რომ PowerGen მიზნებისა და სტრატეგიის განხორციელების საკითხში კვლავ ინარჩუნებდა ცენტრალიზებულობის გარკვეულ ხარისხსაც.

როგორ უნდა მოხდეს სტრატეგიული დაგეგმვის ორგანიზება?

სტრატეგიული დაგეგმვა არ იძლევა სტრატეგიული და ფინანსური წარმატების გარანტიებს; ჩვენ მიერ განხილული სიტუაციური მაგალითის არსი მდგომარეობს შემდეგში: ორგანიზაციებმა უნდა ისწავლონ, როგორ უნდა დაგეგმონ და დაგეგმვა გადააქციონ ისეთ პროცესად, რომლის კორექტირებაც შეასაძლებელია, შეცვლილი გარემოებების შესაბამისად. მრავალი სამეცნიერო გამოკვლევა არსებობს სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესზე, სადაც მოცემულია ინსტრუქციები ორგანიზაციებისათვის იმის შესახებ, როგორ უნდა იყოს ორგანიზებული დაგეგმვის პროცესი.

სტრატეგიული დაგეგმვა ერთ–ერთმა მკვლევარმა, ჰენრი მინცბერგმა შემდეგნაირად განსაზღვრა: ეს არის ცენტრალიზირებული პროცესი, რომელიც გამოცალკევებულია იმ მენეჯერებისგან, რომლებიც მონაწილეობენ ორგანიზაციის საქმიანობაში (ოპერაციებში). გარკვეულ სიტუაციებში, დაგეგმვის პროცესი ცენტრალიზირებულ მიდგომას ეყრდნობა. PowerGen - ის შემთხვევაში დაგეგმვის ცენტრალიზირებული სისტემა, რომელსაც თავდაპირველად იყენებდნენ, მარტო დაგეგმვის მთავარ, კორპორაციული მმართველობის სტილს და წარსულ გამოცდილებას კი არ ასახავდა, არამედ შესაბამისობაში იყო კომპანიის ცენტრალიზირებულ ინიციატივასა და მიზნების „ზემოდან ქვემოთ„ პრინციპით განსაზღვრასთან, ბიზნესის ახალ სფეროებში დივერსიფიკაციის ინიცირებისათვის. დაგეგმვის ცენტრალიზირებული მიდგომა ასევე შეესაბამებოდა ორგანიზაციას, რომლის ბიზნესი თავდაპირველად ვიწრო ჭრილში იყო წარმოდგენილი.

მომხმარებლები (კლიენტები), კონკურენტები, მიმწოდებელი ბაზრები(მათ შორის შრომისა და ფინანსების), საკონონმდებლო და მარეგულირებელი ფაქტორები, ერთად აღებული, წარმოქმნიან რთულ და ცვალებად გარემოს, რომელსაც უნდა მოერგოს მოგების(წარმატები) მაძიებელი კომპანია. შედარებით რთულ გარემოში, დაგეგმვის სისტემები გაცილებით მეტად მოქნილია, გეგმებს უფრო ხშირად იხილავენ და გეგმით მოცული პერიოდებიც უფრო ხანმოკლეა.

ხშირად ამტკიცებენ, რომ სტრატეგიული დაგეგმვა თანდათანობით დრომოჭმული ხდება, რადგან გეგმები აქტუალურობას სწრაფად კარგავს, როდესაც გარემოს ცვლილების ტემპი იზრდება, მაგალითად, მომხმარებლების გემოვნება და ტექნოლოგიების ცვლილება და პროდუქტის ხანმოკლე სასიცოცხლო ციკლი. პარადოქსულია ბრიუს და ჰანტის მიერ ჩატარებული აშშ-ის კომპანიების გამოკვლევების შედეგები: რაც უფრო ნაკლებად სტაბილურ გარემოში მოქმედებს ორგანიზაცია, მით უფრო მეტია იმის საჭიროება, რომ ორგანიზაციას ჰქონდეს მაღალი დონის დაგეგმვის მექანიზმები. პრივატიზაციის შემდეგ, PowerGen- მა განახორციელა ხელმძღვანელი კადრების კვალიფიკაციის ამღლების მნიშვნელოვანი პროგრამა, რაც შეესაბამებოდა გაცილებით მეტად მომთხოვნ დაგეგმვის გარემოს. ასე, რომ ნაკლებად სტაბილურ გარემოშიც საჭიროა დაგეგმვის პროცესის მნიშვნელოვანი დელეგირება კომპანიის ბიზნეს ერთეულების მენეჯერებზე, სავარაუდოდ, იმისათვის რომ რაც შეიძლება მეტად ჩასწვდეს ორგანიზაცია

გარემომცველი ფაქტორების წვრილმანებს, მიაღწიოს დაგეგმვის პროცესში ფორმალურობას და ამის გათვალისწინებით შედგენილი გეგმები უფრო ხანმოკლე ვადის იყოს.

PowerGen-ის სიტუაციურ მაგალითში იგულისხმება, რომ ცენტრალური ხელმძღვანელობის მიერ საქმიანობის შედეგების გაუმჯობესების იმ სტილსა და მიმართულებების აღქმა რომელიც ორგანიზაციისათვის არის აუცილებელი– მაგალითად, სტრატეგიული შედეგების გაუმჯობესება, გაცილებით უშუალო ფინანსური შედეგების ნაცვლად გავლენას ახდენს დაგეგმვის სისტემის მახასიათებლებზეც. დაგეგმვის სისტემამ უნდა დააბალანსოს ორგანიზაციის გარე გარემოსთან ადაპტაციის შესაძლებლობები(ბიზნესის ჰორიზონტალურ დონეზე საქმიანობის დელეგირებითა და სტიმულირებით) და ცენტრალიზაციის წესით რესურსების კონტროლი და კოორდინაცია. კონკრეტულ ორგანიზაციაში დაგეგმვის ორი მიდგომა ურთიერთგამომრიცხავი არ უნდა იყოს და დაბალანსებული მიდგომა დაკავშირებული უნდა იყოს გრძელვადიან დიდ ფინანსურ წარმატებასთან. საქმიანობის შედეგების სასურველი ცვალებადობის მიღწევა დაკავშირებულია აქტიურ ძალისხმევასთან, რომელიც დაეთმობა ფორმალურ სტრატეგიულ დაგეგმვას; ერთი შეხედვით, სიმბოლურ საქმიანობას, რომლის მიზანია, დაარწმუნოს ორგანიზაციის ზედა რგოლების ხელმძღვანელ პერსონალს შეუძლია სიტუაციის გაკონტროლება.

ამრიგად, სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესში მონაწილეობისთვის საჭიროა ხელმძღვანელი კადრების სათანადო დონის კვალიფიკაცია,რათა ეფექტური წვლილი შეიტანონ თავიანთი ორგანიზაციის დაგეგმვის პროცესში. ამასთან, მათ უნდა ახსოვდეთ, რომ დაგეგმვის პროცესი, ისევე როგორც ნებისმიერი სხვა მმართველობითი პროცესი ან მეთოდი, შერჩეული და დამუშავებული უნდა იყოს, კონკრეტული ორგანიზაციის კონკრეტული სპეციფიკური პირობების გათვალისწინებით.

14.3. სტრატეგიული საფინანსო დაგეგმვის ინსტრუმენტი–ბიზნეს გეგმა მართვის სისტემაში

ფინანსების მართვის სისტემაში დაგეგმვას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. როგორც უკვე აღინიშნა (იხ. ქვეთემა14.1) სწორედ დაგეგმვისას მეურნე სუბიექტი თავისი ფინანსური რესურსების გაზრდის შესაძლებლობებსა და მათი უფრო ეფექტურად გამოყენების გზებს გამოავლენს.

საბაზრო პირობები ფინანსური დაგეგმვის ხარისხისადმი უფრო მომთხოვნია, ვინაიდან კომპანია თავის საქმიანობაში ყველა ქმედებებზე თავისი ქონებით იღებს პასუხისმგებლობას. თანამედროვე პირობებში ფინანსური დაგეგმვა რაიმე სახის გარემოების დადგომის ალბათობის გათვალისწინებას ეფუძნება, მისი მეშვეობით ფირმის ქცევის მოდელირება უნდა გახორციელდეს ბაზრის კონიუნქტურისა და რესურსების მოცულობის შესაძლო ცვლილებების შემთხვევისათვის.

ფინანსური ბალანსი ფინანსური დაგეგმვის ინსტრუმენტს წარმოადგენს, რომელიც არსებული სიმძლავრეებისა და რესურსების ფარგლებში კორპორაციის განვითარების ოპტიმალური ვარიანტის განსაზღვრის შესაძლებლობას იძლევა.

როგორც უკვე აღინიშნა, კორპორაციის მართვის სისტემის ელემენტებს შეადგენენ:

1) **რესურსები**, კერძოდ: ორგანიზაციის შრომითი რესურსები (კადრები), კაპიტალი, მასალები, ტექნოლოგია, ინფორმაცია, რომლებიც მთლიანობაში ორგანიზაციის შიდა გარემოს წარმოადგენენ. კორპორაციის შრომითი რესურსების მართვის ეტაპებია: შრომითი რესურსების მოთხოვნის დაგეგმვა, კანდიდატურების შერჩევა, პერსონალის დაკომპლექტება, შრომითი ანაზღაურებისა და შეღავათების განსაზღვრა, პროფორიენტაცია და ადაპტაცია, სწავლება, საქმიანობის შეფასება, მმართველობითი კადრების მომზადება, სამსახურეობრივ საფეხურებზე გადაადგილება და სხვ.;

2) **ტექნოლოგია**;

3) **სტრუქტურა**, კორპორაცია შეიძლება ორგანიზაციული, საწარმოო და სხვა სტრუქტურის იყოს, რომელიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული ორგანიზაციაში მისთვის დამახასიათებელი შრომის დაყოფასთან და კონტროლის სისტემის აგების მოთხოვნილებებთან;

4) **მართვა**, რომელიც ორგანიზაციისათვის არსებითად მნიშვნელოვან საქმიანობას წარმოადგენს;

5) **დაგეგმვა**, რომელიც განსაზღვრავს კორპორაციის მისიას, მიზნის მიღწევისთვის რა უნდა გაკეთდეს აუცილებლად. იგი გრძელვადიანი (სტრატეგიული) და მოკლევადიანი გეგმების დამუშავებასთან არის დაკავშირებული;

6) **ფინანსები**, რომლის მართვასთან დაკავშირებული საქმიანობა (ფინანსური მართვა) ფინანსური რესურსების გამოყენების ეფექტური პროგრამების დამუშავებასა და რეალიზაციაზე უნდა მიიმართოს; შეიძლება ფინანსური მართვის მიზნები ცალკე გამოიყოს. ასეთი შეიძლება იყოს: მოგების მაქსიმიზაცია; მოგების მდგრადი ნორმის მიღწევა გეგმიურ პერიოდში; აქციის საკურსო ღირებულების ამაღლება; კორპორაციის ხელმძღვანელების ან მისი მფლობელების შემოსავლების გადიდება (აქციონერებზე დივიდენდების სახით გადასახდელი თანხების გაზრდა) და ა.შ.

კორპორაციის საქმიანობის ეფექტიანობა, როგორც უშუალოდ თვით კორპორაციის შიდა, ასევე კონკურენტებთან, კლიენტებთან და საზოგადოებასთან ურთიერთობებზე არის დამოკიდებული. აღნიშნული ურთიერთობების პროცესში კორპორაციის ხელმძღვანელობამ ინტერესების ექვსი ჯგუფი უნდა დააკმაყოფილოს:

1) **ურთიერთობები ინვესტორებთან** (აქციონერებთან). აქციონერებისათვის (მფლობელებისათვის) მაღალი დივიდენდების უზრუნველყოფა ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას წარმოადგენს.

2) ურთიერთობები მომწოდებლებთან – ცნობილია, რომ მომწოდებლებისაგან თუნდაც მაღალ ფასებში ნედლეულისა და მასალების უწყვეტად შეძენა რეალობას წარმოადგენს. სავაჭრო-სამრეწველო კორპორაციებისათვის აღნიშნული ურთიერთობები ძალიან მნიშვნელოვანია, ვინაიდან იგი რისკის მაღალი ხარისხით ხასიათდება. რამდენად მეტია მომწოდებლების რაოდენობა, იმდენად ნაკლებია იმის ალბათობა, რომ ცალკეული მომწოდებლების გაკოტრება თქვენს ბიზნესზე უარყოფი-თად იმოქმედებს.

3) ურთიერთობები კლიენტებთან – კლიენტების შენარჩუნების მთავარ ფაქტორს შედარებით დაბალი ფასებით მომსახურების მაღალი სერვისის უზრუნველყოფა წარმოადგენს.

4) კორპორაციის ხელმძღვანელობის ურთიერთობები პერსონალთან – კორპორაციის პერსონალისათვის მაღალი შრომის ანაზღაურების გადახდა მისი წარმატების მნიშვნელოვანი ფაქტორია. აქ მოტივაციას და სტიმულირების სისტემის არსებობას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, როგორებიცაა: ბონუსი წლის შედეგების მიხედვით, პრემირება ცალკეული პროექტების წარმატებულად შესრულების შემთხვევაში და ა.შ.

5) ურთიერთობები შუამავლებთან – კორპორაციის საქმიანობაში ფინანსური და სხვა შუამავლებისათვის მაღალი საკომისიოების გადახდა საკმაოდ მნიშვნელოვანი ფაქტორია. მათ მიეკუთვნება:

ა) მარკეტინგული მომსახურების განმახორციელებელი ორგანიზაციები;

ბ) საკრედიტო-საფინანსო შუამავლები.

6) ურთიერთობები საკონტაქტო აუდიტორიასთან – აქ აუცილებელია: თავიანთი კონკურენტების ცოდნა, სახელმწიფო ორგანოების მიერ განსაზღვრულ ნორმატიული დოკუმენტაციის პირობებთან და საზოგადოებაში მიღებულ ნორმებთან შესაბამისობა. მასიური ინფორმაციის საშუალებებში ნეგატიურმა რეზონანსმა კორპორაციის ბიზნესზე შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს.

ზემოთაღნიშნული ურთიერთობების გარდა შეიძლება გამოიყოს კორპორაციის ისეთ ძალებთან ურთიერთობები, რომლებიც მის გარეშე გარემოს შეადგენენ, როგორებიცაა:

ა) ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობა – ორგანიზაციის ხელმძღვანელობა, განსაკუთრებით საერთაშორისო ბაზარზე გასვლისას, იმ ქვეყნის ეკონომიკური სიტუაცია უნდა გაითვალისწინოს, რომელშიც იგი თავის საქონლის მიწოდებას ახორციელებს, ან რომელთანაც ორგანიზაციას საქმიანი ურთიერთობები აქვს. მსოფლიო ეკონომიკის მდგომარეობა რესურსების ღირებულებაზე და მყიდველების მხრიდან საქონლისა და მომსახურების შეძენის შესაძლებლობაზე ზემოქმედებს.

ბ) სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი – ტექნიკური სიახლეები ამაღლებს შრომის ნაყოფიერებას, ხელს უწყობს პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებას, აგრეთვე საქონლის გამოყენების შესაძლო სფეროებს აფართოვებს.

გ) დემოგრაფიული და სოციალურ-კულტურული სახის ფაქტორები – კულტურული და რელიგიური ხასიათის ფაქტორები, როგორებიცაა, უპირველეს ყოვლისა, სასიცოცხლო ფასეულობები და ტრადიციები, ჩვეულებები, მითითებები, რომლებიც ორგანიზაციის საქმიანობაზე არსებითად ზემოქმედებენ.

დ) პოლიტიკური ფაქტორები –მათ მიეკუთვნება: სახელმწიფოს ადმინისტრაციული ორგანოების ეკონომიკური პოლიტიკა, ანუ საგადასახადო სისტემა, შეღავათიანი სავაჭრო მოსაკრებლები, კანონმდებლობა მომხმარებლების დაცვის შესახებ, სტანდარტები პროდუქციის უსაფრთხოებაზე და სტანდარტები ეკოლოგიასთან დაკავშირებით.

კორპორაციის ფინანსური დაგეგმვა (ბიზნეს-გეგმა) 12 ძირითად განაყოფს მოიცავს, კერძოდ:

- 1) საქმიანი მიზნებისა და ამოცანების (Targets and objectives ს) გეგმას;
- 2) მარკეტინგის გეგმას – ძირითადი სახეობის პროდუქციისათვის (მომსახურებისათვის) და მთლიანი პროდუქციის მიხედვით;
- 3) წარმოების გეგმას – პროდუქციის მოცულობას განსაზღვრავს ნატურალურ და ღირებულებით გამოსახულებაში;
- 4) მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების გეგმას;
- 5) შრომასა და კადრებთან (Structure - staffing) დაკავშირებულ გეგმას;
- 6) კაპიტალური მშენებლობის გეგმას;
- 7) მატერიალურ-ტექნიკური უზრუნველყოფის გეგმას;
- 8) წარმოების დანახარჯებთან, მოგებასთან და რენტაბელობასთან დაკავშირებულ გეგმას;
- 9) ბუნების დაცვასთან და ბუნებრივი რესურსების რაციონალურ გამოყენებასთან დაკავშირებული ღონისძიებების გეგმას;
- 10) კორპორაციის საქმიანობის სამართლებრივი უზრუნველყოფა;
- 11) რისკების შეფასება და დაზღვევას;
- 12) ფინანსური დაგეგმვას (Budget)..

ფინანსური დაგეგმვა, როგორც წესი, შემოსავლებისა და ხარჯების დაბალანსების, საკმარისი ფულადი ნაკადის არსებობის, კომერციულ სტატისტიკის, პერსონალისათვის მატერიალური წახალისების გადახდის, ფიქსირებული აქტივების ამორტიზირების, ხარჯების დეტალიზების უზრუნველყოფას ახორციელებს.

ძირითადი ბიუჯეტი თავისთავად ძირითადი ფინანსური ანგარიშგებების პროგნოზირებად მდგომარეობას ასახავს გარკვეული თარიღისათვის. კლასიკურ ვარიანტში ბიუჯეტის მომზადების პროცესი შემდეგი ძირითადი ეტაპებისაგან შედგება:

1) **წარმოების ბიუჯეტი შემოსავლიანობის ანალიზის ჩათვლით (budget of production, analysis of profitability)** – აღნიშნული ბიუჯეტი გამოხატავს წარმოების ორგანიზაციაზე დანახარჯებს, ასევე მოგებაზე წარმოების მოცულობის, რეალიზაციის ფასისა და პროდუქციის თვითღირებულების ზემოქმედებას.

2) **გაყიდვების ბიუჯეტი (budget of volumes of realization)**, რომლის ძირითადი ამოცანაა ბაზრის იმ წილის შესახებ წარმოდგენის ჩამოყალიბება, რომლის დაუფლებასაც ითვალისწინებს ახალი პროდუქცია. რეკომენდირებულია, წინასწარ შედგეს სამწლიანი ბიუჯეტი, რომელიც წლების მიხედვით შემდეგნაირად იქნება შედგენილი: პირველი წლის ბიუჯეტში ყოველთვიური მონაცემები უნდა მოიტანონ, მეორე წლის ბიუჯეტში – ყოველკვარტალური მონაცემები, ხოლო მესამე წლის (ან დანარჩენი წლების) ბიუჯეტში კი – მთლიანობაში წლიური თანხობრივი მაჩვენებლები აისახოს.

3) **აქტივებისა და პასივების ჯამური ბალანსი (consolidated balance sheet)** – რომელიც, კომერციული ბანკების სპეციალისტებს აინტერესებთ და ისინი იმ თანხების შეფასებას ახორციელებენ, რომელთა აქტივების სხვადასხვა ელემენტებში დაბანდება არის გათვალისწინებული.

4) **დანახარჯების ხარჯთაღრიცხვა (table of costs)** დადგენდეს მოსალოდნელი ადმინისტრაციული ხარჯები: პირველ წელს – ყოველთვიურად, მეორე წელს – ყოველკვარტალურად, დანარჩენ წლებში – მთლიანობაში წლის განმავლობაში.

5) **ფულადი ნაკადების ბალანსი (balance of cash flow)** – ძირითად ამოცანას – ფულადი სახსრების შემონატანებისა და გახარჯვის სინქრონულობის, აქედან გამომდინარე კი – აღნიშნული პროექტის რეალიზაციისას კომპანიის ლიკვიდურობის დაგეგმვა წარმოადგენს.

ბიუჯეტების მრავალი ნაირსახეობა არსებობს, რომლებიც ორგანიზაციის სტრუქტურაზე და სიდიდეზე, უფლებამოსილებების განაწილებაზე, საქმიანობის თავისებურებებზე და ა.შ. დამოკიდებულებით გამოიყენება. **კერძოდ:**

1) **გრძელვადიანი და მოკლევადიანი ბიუჯეტები (Short and Long - term budgets).** აშშ-ში გრძელვადიან ბიუჯეტად ითვლება ბიუჯეტი, რომელიც ორი და მეტი წლით არის შედგენილი, ხოლო მოკლევადიანად – არა უმეტესი ერთი წლით შედგენილი. გრძელვადიანი და მოკლევადიანი ბიუჯეტირება ერთიან პროცესში ერთიანდებიან. ამ შემთხვევაში მოკლევადიანი ბიუჯეტი დამუშავებული გრძელვადიანის ჩარჩოებში ყალიბდება და იგი მის მონაცემებს ეფუძნება, ხოლო გრძელვადიანი – მოკლევადიანი დაგეგმვის თითოეული პერიოდის გასვლის შემდეგ ზუსტდება და წინ კიდევ მოკლევადიანი ბიუჯეტის ერთი პერიოდით იზრდება.

2) **მუხლობრივი ბიუჯეტი (Line-Item Budgets)** – ასეთი ბიუჯეტები ხარჯების თითოეული მუხლის თანხების მკაცრ შეზღუდვას ითვალისწინებს მათი სხვა მუხლებში გადატანის შესაძლებლობის გარეშე. დასავლეთის პრაქტიკაში ასეთი მიდგომა ფართოდ გამოიყენება სამთავრობო დაწესებულებებში, მაგრამ არც ისე იშვიათად იგი კომერციულ ორგანიზაციებშიც გამოიყენება, რათა ქვედა და საშუალო რგოლის ხელმძღვანელობის

უფლებამოსილებების უფრო მკაცრი კონტროლი და შეზღუდვები იქნეს უზრუნველყოფილი.

3) ბიუჯეტები დროითი პერიოდით (Lapsing Budgets) – აღნიშნული ტერმინი ბიუჯეტირების ისეთ სისტემას ნიშნავს, რომელშიც პერიოდის ბოლოსათვის გაუხარჯავი სახსრების ნაშთი შემდეგ პერიოდში არ გადაიტანება.

4) მოქნილი და სტატიკური ბიუჯეტები (Flexible and Static Budgets) სტატიკურის ტიპის ბიუჯეტში ციფრები წარმოებისა და სხვა მოცულობისაგან დამოკიდებულების გარეშე არის მოტანილი, მაშინ როდესაც მოქნილი ბიუჯეტის შედგენისას ხარჯები უშუალოდ, როგორც წესი, წარმოების ან გაყიდვების მოცულობების მახასიათებელ პარამეტრებზე დამოკიდებულებით დგინდება.

5) მემკვიდრობითი ბიუჯეტები და ბიუჯეტები ნულოვანი დონით (Incremental and Zero-Base Budgets). ბიუჯეტი ნულოვანი დონით – არის ბიუჯეტი, რომელიც თითოეულ შემთხვევაში თავიდან „ნულიდან„ დგინდება. მის საპირისპიროდ, მემკვიდრობით ბიუჯეტს თარგის (შაბლონის) მსგავსად რაღაცა მონაცემები გააჩნია, რომელშიც მორიგი ბიუჯეტირებისას მხოლოდ კორექტივები შეიტანება და იგი ჩამოყალიბებულ პროცესთან შედარებით მიმდინარე ცვლილებებში აისახება. მემკვიდრობითი ბიუჯეტი საკმაოდ ამცირებს ძალისხმევასა და დროის მოცულობას, რომელიც საბიუჯეტო პროცესზე იხარჯება.

მიმდინარე (ოპერატიული) დაგეგმვა კორპორაციის მუშაობის საჭირო რითმის მხარდაჭერა უნდა უზრუნველყოს. იგი სახეობებს მოიცავს:

- საერთო ოპტიმალური დაგეგმვა – კორპორაციის ყველა ქვედანაყოფებისა და სამსახურების კოორდინირებული საქმიანობის უზრუნველყოფას ახორციელებს;
- საამქროთაშორისო ოპტიმალური დაგეგმვა – საწარმოს საამქროებს შორის საჭირო საწარმოო პროპორციის კოორდინაციას ტექნოლოგიური პროცესების თანმიმდევრობის შესაბამისად და ძირითადი, დამხმარე, თანამდევრი და მომსახურე საამქროების ფუნქციების გათვალისწინებით ახორციელებს;
- შიდასაამქროს ოპერატიული დაგეგმვა, რომელიც სამუშაოების მონაკვეთებისა და სამუშაო ადგილების მიხედვით განაწილებას ახორციელებს. საწარმოო პროგრამების დავალებების სრულად და მკაფიოდ შესრულების და საწარმოს, მისი საამქროების, მონაკვეთების, ბრიგადების, მუშების რიტმული მუშაობის შენარჩუნების უზრუნველყოფას წარმოადგენს.

ოპერატიული დაგეგმვა აერთიანებს: 1.კალენდარულ დაგეგმვას და 2. დისპერირიზაციას.

1.კალენდარული გეგმები (ნახევარწლიურები, კვარტალურები, თვიურები) კორპორაციის მიმდინარე გეგმის დეტალიზაციას და დავალების თითოეულ ქვედანაყოფამდე, საამქრომდე, განყოფილებამდე, მონაკვეთამდე, უბნამდე, ბრიგადამდე, მუშებამდე დაყვანას მოიცავს.

2. დისპერეზაცია უზრუნველყოფს:

- საწარმოო პროცესის მსვლელობაზე სრული კონტროლს და თითოეულ სამუშაო ადგილზე მუშაობაში მოშლილობისა და გაუმართაობის ოპერატიულ აღმოფხვრას,
- სამუშაო ადგილზე ნედლეულის, მასალების, ნახევარფაბრიკატების, ინსტრუმენტების მიტანის ორგანიზაციას, მზა პროდუქციის, წარმოების ნარჩენების გატანის, მოწყობილობის გამართულობის კონტროლს, ენერგიის, საწვავის, აირის მიწოდებას, ხარისხის კონტროლის ორგანიზაციას.

პრაქტიკული მეცადინეობა N8.

თემაზე: „სტრატეგიული ბიზნეს-გეგმის მოკლე პრაქტიკული ვარიანტი-გადამამუშავებელი დარგის (საწარმოს) მაგალითზე „

შემოთავაზებულია საინვესტიციო პროექტის ეფექტიანობის განსაზღვრის მოდელი - პრაქტიკული ვარიანტი. კერძოდ, აგროსამრეწველო კორპორაცია „მესხეთის„ შაქრის ქარხნის გადამამუშავებისა და შაქრის წარმოებისათვის კაპიტალდაბანდებათა მო-ზიდვის (კრედიტის) ბიზნეს-პროექტის მოკლე ვარიანტი. (იხ. ცხრილები: 14.2.- 14.7)

შაქრის ქარხნის MC3-75 მარკის (მწარმოებელი კორპორაცია – „KOPD“, რუსეთი) შეძენის პროექტის ეფექტიანობის, რეგიონების ეკონომიკური განვითარების ერთერთი ძირითადი მიმართულების, უპირველეს ყოვლისა, ადგილობრივი ნედლეულისა და შრომითი რესურსების ათვისება-გამოყენების ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთებისა და შეფასების რეალური მოდელის (იხ. დანართი 14.1), ბიზნეს-პრაქტიკაში განხორციელებით მიიღწევა გადამამუშავებელი საწარმოს „მესხეთის“ მაქსიმალურად ეფექტიანი ფუნქციო-ნირება და დარგის ბიზნესის აგროსამრეწველო სუბიექტის სტარტეგიული განვითარება.

დასკვნა და წინადადებები

წინამდებარე საინვესტიციო ბიზნეს-პროექტის ანალიზი მოწმობს, რომ აგროსამრეწველო საწარმო „ავანგარდ“-ში მეწარმეობრივი საქმიანობის ეფექტიანობის მაჩვენებლები ძირითადად მიღწეული იქნება ახალი დანადგარის - MC3-75 ტექნოლოგიის დანერგვისა და ადგილობრივი შრომითი რესურსების რაციონალურად გამოყენების ხარჯზე.

მოზიდული სახსრების (კრედიტის) უკუგების (ამოსყიდვის ვადა – T) მაჩვენებლის განსაზღვრა წარმოებს შემდეგი ფორმულის მეშვეობით:

$$T_{\text{ამოს.ვადა}} = k / (A_{\text{ამორტ.}} + \Pi_{\text{მოგება}}), \quad (14.1)$$

სადაც, K – კაპიტალურ დაბანდებათა ღირებულებაა, $A_{\text{ამორტ.}}$ – წლიური საამორტიზა-ციო ანარიცხებია, ხოლო $\Pi_{\text{წლიური მოგება}}$ – წლიური მოგებაა.

ამრიგად, აგროსამრეწველო საწარმო „მესხეთი„ საინვესტიციო პროექტის მაჩვენებლებიდან გამომდინარეობს, (ცხრ. 14.2;-14.67) რომ ინვესტიციების ამოსყიდვის ვადა შეადგენს $(625,0 / (101,9 + 282,5)) \cdot 1,6$ წ., ე.ი. ერთ წელიწადსა და ექვს თვეში ინვესტიციების უკუგება შესაძლებელი გახდება. საწარმოს საქმიანობის დაწყებიდან მისი ლიკვიდურობა მეტყველებს საინვესტიციო პროექტის ეფექტურობაზე. შესაბამისად, რეკომენდებულია წინამდებარე საინვესტიციო ბიზნეს-პროექტის პრაქტიკაში აპრობირება.

გადამამუშავებელი საწარმოს MC3-75 მარკის საინვესტიციო პროექტის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთებისა შეფასების ინდექსი

cxr.14-.2

#	მაჩვენებლის დასახელება	ინდექსი
1	2	3
1.	გაანგარიშებისათვის საწყისი მონაცემები:	
1.1.	საწარმოს MC3-75 მარკის ღირებულება(ლარი)	625280
1.2.	ლიზინგური დაფინანსების (კრედიტის) სარგებლის ნორმა (%)	24
1.3.	საწარმოს MC3-75 მარკის საპროექტო წარმადობა (თვეში), ტონა	1100
1.3. 1.	შაქრის ჭარხლის გადასამუშავებელი წლიური რაოდენობა $(1100 \times 12 \text{ თვე} = 13200, \text{ მ.შ. შეძენი-ლი } 4000)$, ტონა	13200
1.4	მზა პროდუქციის გამოსავლიანობა, %	10
1.4. 1	მზა პროდუქციის გამოსავლიანობა წელიწადში $(13200 \times 0,1)$, ტონა	1320
1.5	სახნავი სასოფლო-სამეურნეო სავარგული (იჯარით), ჰა	500
1.6	სავალდებულო ნათესების სადაზღვევო გადასახადები (ლარი/ჰა)	10
1.7	მუშაკების რიცხოვნობა შაქრის ჭარხლის წარმოებაზე (კაცი)	20

1.8	შაქრის ჭარხლის საშუალო წლიური მოსავალი (ტონა)	9200
1.9	საკუთარი წარმოების შაქრის ჭარხლის თვითღირებულება (ლარი/ტონა) შენიშვნა: კალკულაცია N1, დანართი ცხრ. დ-20.2	16.2
2	საწარმოო დანახარჯების ჯამი (ლარი)	665960
3	კომერციული ხარჯები სულ (ლარი)	23820
4	წარმოებული პროდუქციის (შაქრის) სრული თვითღირებულება (კგ/ლარი) (პ.2 + პ.3 = 665960 + 23820 = 669 780/ 1100ტ) შენიშვნა: კალკულაცია N2, დანართი ცხრ. დ-2.3	0.627
5	წლიური რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება (თვეში), ლარი	57482
6	გაყიდვების საპროგნოზო მოცულობა (თვეში), ლარი	101280
7	წლიური გაყიდვების (რეალიზაციის ღირებულება) მოცულობა, ლარი	1215375
8	დამატებითი ღირებულების გადასახადი (დღგ), 20%, ლარი	243075
9	წლიური მოგება რეალიზაციიდან (ლარი)	282505
10	მოზიდული სახსრების (ინვესტიციების) დაფარვის დაფინანსება (607600 + 130908) ლარი	738508
10.1	კრედიტის წლიური თანხები (190960 + 208320 + 208320), ლარი	607600
10.2	კრედიტის სარგებლის წლიური გადასახდი, ლარი	130908
11	გადასახადები შემოსავალზე (პირველ წელიწადს საწარმოს შემოსავლები დაბეგვრას არ ექვემდებარება, 320 + 8584), ლარი	8904
12	საწარმოს განკარგულებაში დარჩენილი მოგება, ლარი	34335

შაქრის ჭარხლის წარმოების თვითღირებულების კალკულაციის (N1) ინდექსი

თვითღირებულების საზომი ერთეული – 1 ტონა/ლარი ცხრ. 14.3

#	მაჩვენებლის დახასიათება	ინდექსი
1	2	3
I.	I. შაქრის ჭარხლის წარმოების თვითღირებულების კალკულირებისათვის საწყისი მონაცემები	
1	მიწის ფართობი (სახნავი), ჰა	500
2	მოსავლიანობა 1 ჰა-დან ტონა	18 – 18,5
3	მთლიანი მოსავალი, (პ.1 X პ.2), ტონა	9000 - 9250
4	საშუალო წლიური მოსავალი	9200
II	დანახარჯები შაქრის ჭარხლის წარმოებაზე	
1	სათესლე მასალის ღირებულება (40კგ x 500ჰა x 1,6ლ), ლარი	32 000
2	საიჯარო გადასახადი (500 ჰა x 29,4ლ), ლარი	14 700
3	ძირითადი საშუალებების ცვეთა (1936 ათ.ლ. x 0,12 - ნორმატივი), ლარი	23832
4	ნათესების სავალდებულო დაზღვევა (500 ჰა x 10 ლ.), ლარი	5000
5	საწვავი და საპოხი მასალები, ლარი	15000
6	ნედლეულის ტრანსპორტირება (საკუთარი ტრანსპორტით), ლარი	6800
7	შრომის ანაზღაურების ფონდი, ლარი	18864
8	დანარჩენი დანახარჯები, ლარი	8046
9	ზედნადები ხარჯები, (20%), ლარი	24848
10	სულ საწარმოო ხარჯები, ლარი	149090

III.	1 ტონა შაქრის ჭარხლის თვითღირებულება (149090/9200), ლარი	16,2

შაქრის მზა პროდუქტის თვითღირებულების კალკულაციის (N2) ინდექსი

ცხრ. 14.4. თვითღირებულების საზომი ერთეული – 1ტონა/ლარი

#	მაჩვენებლის დასახელება	ინდექსი
1	2	3
I.	შაქრის მზა ნაწარმის თვითღირებულების კალკულირებისათვის საწყისი მონაცემები	
1.	შაქრის ჭარხლის M83-75 საბალანსო ღირებულება, ლარი	625280
1.1	მ.შ.–ტექნიკური მოწყობილობის ღირებულება (315000 \$ ხ 1.52=478800ლ) 1 \$ = 1.52 ლარი	
1.2	საავტორო ზედამხედველობის, ტრანსპორტირების, მონტაჟისა და მომზადების ღირებულება 146480 ლ.	
2.	ნედლეულის (შაქრის ჭარხლის) საშუალო თვითღირებულება, ტონა/ლარი	23,6
2.1	მ.შ. – საკუთარი წარმოების შაქრის ჭარხლის (კალკულაცია N1, ცხრ. დ-20.2), ტონა/ლარი	16,2
2.2	შეძენილი ნედლეულის შაქრის ჭარხლის თვითღირებულება, ტონა/ლარი	40,2
3	შაქრის ჭარხლის გადასამუშავებელი წლიური რაოდენობა, ტონა	13200
4	მზა ნაწარმის (შაქრისა და თანმდევ პროდუქციის) ღირებულება, ლარი	1215375
II.	მზა ნაწარმზე დანახარჯები	
1.	ნედლეულის თვითღირებულება (9200ტ. X 16,2 + 4000 X 40,2 = 25960 X 12 თვე), ლარი	311520
2	ელექტოენერგიის ღირებულება (1584 X 12 თვე), ლარი	19000

3	შრომის ანაზღაურების ფონდი (3772 X 12 თვე), ლარი	45264
4	ცვეთა (6510 X 12 თვე), ლარი	78120
5	დანარჩენი საწარმოო ხარჯები (17671 X 12 თვე), ლარი	212052
6	სულ საწარმოო ხარჯები (55497 X 12 თვე), ლარი	665960
7	კომერციული დანახარჯები ((1085 + 900) X 12 თვე), ლარი	23820
8	სულ ნაწარმის თვითღირებულება (57482 X 12 თვე), ლარი	689780
III.	1 ტონა მზა ნაწარმის (შაქრის) სრული თვითღირებულება 689780/110ტ.	627,1

აგროსამრეწველო საწარმოს „მესხეთის“ წლიური ბიუჯეტის ინდექსი

ცხრ. დ-6.4
(ლარი)

	1 თვე	2 თვე	3 თვე	4 თვე	5 თვე	6 თვე	7 თვე	8 თვე	9 თვე	10 თვე	11 თვე	12 თვე	წლიური ჯამი (%)
გაცილებები	101280	101280	101280	101280	101280	101280	101280	101280	101280	101280	101280	101280	1215360
რეალიზ. პროდუქცია ზე დანახარჯები													
I. საწარმოო													
- ნედლეული	25960	25960	25960	25960	25960	25960	25960	25960	25960	25960	25960	25960	311520
- ელ. ენერგია	1584	1584	1584	1584	1584	1584	1584	1584	1584	1584	1584	1584	19000
- შრომ. ანაზღ.	3772	3772	3772	3772	3772	3772	3772	3772	3772	3772	3772	3772	45264
- ცხემა	6510	6510	6510	6510	6510	6510	6510	6510	6510	6510	6510	6510	78120
- დანარჩ. ხარჯ.	17671	17671	17671	17671	17671	17671	17671	17671	17671	17671	17671	17671	212052
- სულ	55497	55497	55497	55497	55497	55497	55497	55497	55497	55497	55497	55497	665960
სარეალ. მუდმივი დანახარჯები	1085	1085	1085	1085	1085	1085	1085	1085	1085	1085	1085	1085	13020
სარეალ. ზედნად. დანახარჯები	900	900	900	900	900	900	900	900	900	900	900	900	10800
2. სულ სარეალიზ. ჯამი 1 + 2	1985	1985	1985	1985	1985	1985	1985	1985	1985	1985	1985	1985	23820
დღგ (20%)	57482	57482	57482	57482	57482	57482	57482	57482	57482	57482	57482	57482	689780
საერთო წლ. მოგება	20256	20256	20256	20256	20256	20256	20256	20256	20256	20256	20256	20256	243075
კრედიტ. დაფარვა I წ.	23542	23542	23542	23542	23542	23542	23542	23542	23542	23542	23542	23542	282505
კრედიტის ნაშთი I წლის ბოლოს	-	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	190960
კრედიტზე (24%) სარგებლის დაფარვა I წელი	625000	625000	607640	590280	572920	555560	538200	520840	503480	486170	468810	451450	434090
კრედიტზე (24%) სარგებლის დაფარვა II წელი	12500	12500	12152	11806	11458	11111	10764	10417	10070	9724	9376	9030	130908
კრედიტის ნაშთი II წელი	+11042	- 6318	- 5970	- 5624	- 5276	- 4929	- 4582	- 4235	- 3888	- 3542	- 3194	- 2848	- 39363
კრედიტის სარგებლის %-ის ნაშთი	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
კრედიტის სარგებლის %-ის ნაშთი	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	208320
კრედიტის სარგებლის %-ის ნაშთი	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	17360	208320
კრედიტის სარგებლის %-ის ნაშთი	434090	416730	399370	382010	364450	347290	329930	312570	295210	277850	260490	243130	225770
კრედიტის სარგებლის %-ის ნაშთი	8682	8335	7987	7640	7293	6946	6598	6252	5904	5557	5209	4863	81286

კრედიტის ნაშთი III წელი	225770	208410	191050	173690	156330	138970	121610	104250	86890	69530	52170	34810	17450
კრედიტის სარგებლის %-ის ნაშთი	4515	4168	3820	3493	3127	2779	2432	2085	1738	1320	1043	696	31266
შემოსავლები (მოგება დაბეგვრამდე) II წელი	- 2500	- 2153	- 1805	- 1458	- 1111	- 764	- 416	- 70	+ 278	+ 625	+ 973	+ 1319	- 7079
გადასახადები (10%) II წელი	-	-	-	-	-	-	-	-	28	63	97	132	320
წმინდა შემოსავალი (მოგება) II წელი	- 2500	- 2153	- 1805	- 1458	- 1111	- 764	- 416	- 70	+ 250	+ 562	+ 876	+ 1187	- 7402
შემოსავლები (მოგება დაბეგვრამდე) III წელი	+ 1667	2014	2362	2709	3055	3403	3750	4099	4444	4792	5139	5486	42919
გადასახადები (20%) III წელი	333	403	472	542	610	680	750	820	889	958	1028	1097	8584
წმინდა შემოსავალი (მოგება) III წელი	1334	1610	1890	2167	2445	2723	3000	3279	3555	3834	4110	4389	34335

აგროსამრეწველო საწარმო – „მესხეთის“ ფინანსური გეგმის ინდექსი*

ცხრ. დ-6.5

№№	მარგენტების დასახელება	2007 წ.	2008 წ.	2009 წ.	ჯამი (%)
1	შემოსავლები რეალიზაციიდან (გაყიდვების მოცულობა)	1215,4	1215,4	1215,4	100
2	დამატებული ღირებულების გადასახადი (დღგ)	243,1	243,1	243,1	20
3	რეალიზ. პროდუქციის თეილირებული (კალკ. №1; №2.)	689,8	689,8	689,8	56,8
3.1	მათ შორის ცვეთა	101,9	101,9	101,9	
4	საერთო მოგება	282,5	282,5	282,5	23,2
5	დანახარჯები: კრედიტის დაფარვა კრედიტზე სარგებლის თანხა	321,8	289,6	239,6	
6	შემოსავლები დაბეგვრამდე (3,4 – 3,5)	- 39,3	- 7,1	+ 42,9	3,5
7	გადასახადები (I წ. -; II წ. - 10%; III წ. - 20%)	-	0,3	8,6	
8	წმინდა მოგება	-	-	34,3	2,8

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობისათვის:

1. განიხილეთ პიტერ დრუკერის მიერ ჩამოყალიბებული მართვის პრინციპები
2. განიხილეთ სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესისა და კონტროლის ციკლის პრიორიტეტული მიმართულებები;
3. შეიმუშავეთ სტრატეგიული საფინანსო დაგეგმვის კონკრეტული მაგალითი გადამამუშავებელი მრეწველობის მაგალითზე.

თემა N 15. ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულების შეფასების თანამედროვე მეთოდოლოგიურ - პრაქტიკული ასპექტები

✧ თემის სტრუქტურა:

15.1 ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულების შეფასების პრინციპები და მეთოდოლოგიური მიდგომები

15.2 საშემფასებლო საქმიანობის საზღვარგარეთული გამოცდილების განზოგადება

15.3 ღირებულების შეფასების მეთოდების გამოყენება კორპორაციულ მართვაში

პრაქტიკული მეცადინეობა N 9. თემაზე: „აქტივზე დაფუძნებული ღირებულების შეფასებები.“

✧ თემის მიზანი:

1. გააცნობიეროთ ბიზნესის ღირებულებითი შეფასების პრინციპები და მიდგომები.
2. განიხილოთ საშემფასებლო საქმიანობის საზღვარგარეთული გამოცდილება და გააცნობიეროთ მათი გამოყენების თავსებურებები საქართველოში.

თემის შესწავლის შემდეგ თქვენ შეძლებთ:

1. გააცნობიეროთ კომპანიის ღირებულების შეფასების მეთოდოლოგიურ გამოყენებითი ასპექტები.
2. გააცნობიეროთ საშემფასებლო საქმიანობის საზღვარგარეთული გამოცდილების გამოყენების ასპექტები.
3. გამოიმუშაოთ ღირებულებითი შეფასების თანამედროვე მეთოდებისა და მიდგომების გამოყენების უნარ-ჩვევები.

თემის ძირითადი კონცეფციები და საკვანძო საკითხები:

ბიზნესის ღირებულებითი შეფასების პრინციპები და მიდგომები; საბაზრო კონიუქტურის შეფასება; საზღვარგარეთული გამოცდილების განზოგადება; ფინანსური აქტივების შეფასება; ინვესტიციური შეფასების ალტერნატიული მეთოდები. აქტივებზე დაფუძნებული ღირებულების შეფასების ასპექტები.

თემა N 15. ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულების შეფასების თანამედროვე მეთოდოლოგიურ - პრაქტიკული ასპექტები

15.1. ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულების შეფასების პრინციპები და მეთოდოლოგიური მიდგომები

საშემფასებლო საქმიანობაში გამოყოფენ ბიზნესის შეფასების პრინციპების

სამ ჯგუფს, კერძოდ :

1. ქონების მესაკუთრის წარმოდგენებზე დაფუძნებული პრინციპები;
2. ქონების ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული პრინციპები;
3. საბაზრო გარემოს ზემოქმედებით განპირობებული პრინციპები.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

1. ქონების მესაკუთრის წარმოდგენებზე დაფუძნებული პრინციპების ჯგუფი მოიცავს:
ა) სარგებლიანობის ბ) ჩანაცვლებისა და გ) მოლოდინის პრინციპებს.

ა) **სარგებლიანობის პრინციპები** - ქონების უნარი დააკმაყოფილოს მესაკუთრის გარკვეული მოთხოვნილებები კონკრეტულ დროსა და კონკრეტულ ადგილზე წარმოადგენს ბიზნესის შეფასების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრინციპს. საკუთრების ნებისმიერი ობიექტის ღირებულების სიდიდის განმსაზღვრელ ძირითად კრიტერიუმს წარმოადგენს მისი **სარგებლიანობა**. ბიზნესს ღირებულება გააჩნია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც მას შეუძლია გარკვეული სარგებლიანობის მოტანა როგორც მისი ფაქტიური, ასევე პოტენციური მესაკუთრისათვის. ბიზნესის სარგებლიანობა ეს არის ბიზნესის უნარი მოუტანოს მის მფლობელს გარკვეული შემოსავლები, შესაბამისად რაც უფრო მაღალია ბიზნესის სარგებლიანობა, მით უფრო მეტია მისი ღირებულება.

ბ) **ჩანაცვლების პრინციპი** ნიშნავს, რომ შესაფასებელი ობიექტის ღირებულების სიდიდე, არ უნდა აღემატებოდეს მყიდველისათვის ანალოგიური სარგებლიანობის მქონე ობიექტის შესყიდვის მინიმალურ ფასს, რადგანაც მყიდველი არ გადაიხდის ობიექტში იმაზე მეტ თანხას, რაც დაუჯდებოდა მას ანალოგიური სარგებლიანობის მქონე ობიექტის შეძენა. ჩანაცვლების ფარგლები განისაზღვრება მომხარებლის მოთხოვნილებებით და სურვილით.

გ) **მოლოდინის პრინციპი** - ესაა ბიზნესიდან მოსალოდნელი შემოსავლების ნაკადების სიდიდე, რომელიც შეიძლება მიიღოს ინვესტორმა ბიზნესში ფულის დაბანდების შემთხვევაში. იგი დამოკიდებულია არა მხოლოდ ბიზნესის წარსულ და ახლანდელ მდგომარეობაზე, არამედ ბიზნესიდან მოსალოდნელი შემოსავლების სიდიდეზე. ბიზნესის შეფასებისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ბიზნესიდან მოსალოდნელი შემოსავლების ნაკადების სწორ პროგნოზირებას, მათ სიდიდეს, სტაბილურობასა და ხანგრძლივობას, რაც პირდაპირ აისახება ბიზნესის ღირებულების სიდიდეზე.

2. ქონების ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული პრინციპები მოიცავს: ა) წარმოების ფაქტორების, ბ) წვლილის შეტანის, გ) ნარჩენი პროდუქტიულობის, დ) დაბალანსებულობისა და ე) ზღვრული შემოსავლიანობის გავლენას.

ა) **წარმოების ფაქტორების პრინციპი** გვიჩვენებს, თუ რა წილი უდევს ბიზნესის შემოსავლების ფორმირებაში წარმოების თითოეულ ფაქტორს (შრომა, მიწა, კაპიტალი, სამეწარმეო უნარები);

ბ) **ნარჩენი პროდუქტიულობის პრინციპი** გამოხატავს იმ შემოსავლების სიდიდეს, რომელიც მაგ: მიწაზე, კაპიტალის, შრომისა და მენეჯმენტის ხარჯების დაფარვის შემდეგ დარჩება ქონების მესაკუთრეს, ამ შემთხვევაში რენტის სახით. შესაბამისად მიწის რენტა ამ დროს გვევლინება, როგორც ნარჩენი პროდუქტიულობის სიდიდე;

გ) **ზღვრული შემოსავლიანობის პრინციპი** - მიუთითებს რომ ბიზნესში ჩართული წარმოების ძირითადი ფაქტორების რაოდენობის ზრდის ტემპი, გარკვეული სიდიდის შემდეგ გადააჭარბებს ამ ფაქტორების გამოყენების შედეგად მიღებული შემოსავლების სიდიდის ზრდის ტემპს. შესაბამისად ღირებულების ნამეტი გახდება უფრო ნაკლების სიდიდის, ვიდრე მის შექმნაზე გაწეული დანახარჯების სიდიდეა;

დ) **დაბალანსებულობის პრინციპები** - მდგომარეობს იმაში, რომ შესაფასებელი ობიექტის ღირებულება მაშინ არის მაქსიმალური, როდესაც მასში ჩართული წარმოების ფაქტორები ეკონომიკურად დაბალანსებულია, ანუ მაქსიმალური შემოსავლები საწარმოდან შეიძლება მივიღოთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გამოყენებული წარმოების ფაქტორების რაოდენობა ოპტიმალური იქნება საწარმოს სიდიდის, საბაზრო მოთხოვნისა და სხვა ფაქტორების მიმართ;

1. საბაზრო გარემოს ზემოქმედებით განპირობებული პრინციპები - ეს ჯგუფი მოიცავს: ა) მოთხოვნისა და მიწოდების სიდიდეებს შორის შესაბამისობა; ბ) კონკურენციის; გ) ღირებულების ცვალებადობის; დ) შესაბამისობის პრინციპი; ე) ეკონომიკური განაწილებისა და ვ) ქონების საუკეთესოდ და ეფექტიანად გამოყენების პრინციპებს.

ა) **მოთხოვნისა და მიწოდების სიდიდეებს შორის შესაბამისობის პრინციპი** - შესაფასებელი ობიექტის ფასი იცვლება მასზე მოთხოვნა-მიწოდების სიდიდეების თანაფარდობის შესაბამისად ე.ი. თუ მოთხოვნა მეტია მიწოდებაზე, ობიექტის ფასი, ე.ი. ღირებულება ამ შემთხვევაში იზრდება და პირიქით: როდესაც მიწოდება მეტია მოთხოვნაზე, მაშინ ობიექტის ფასი მცირდება ე.ი. მცირდება მისი ღირებულებაც. შესაფასებელი ობიექტის ღირებულება **სტაბილურია**, როდესაც ბაზარზე მოთხოვნა-მიწოდების სიდიდეებს შორის არსებობს სრული თანაფარდობა. აღნიშნული პრინციპი განსაკუთრებით ეფექტიანად მუშაობს, როდესაც საქმე გვაქვს შეფასების ხანგრძლივადიან პერიოდთან. მოკლევადიან პერიოდში მოთხოვნისა და მიწოდების სიდიდეები ხშირ შემთხვევაში დაუბალანსებელია, რაც არ იძლევა შეფასების ობიექტურ შედეგებს.

ბ) **კონკურენციის პრინციპი** - შესაფასებელი ობიექტების (მომრავი, უმრავი ქონება, ინტელექტუალური საკუთრება და ა.შ.) ბაზარზე მყიდველსა და გამყიდველებს შორის წარმოიქმნება კონკურენცია. კონკურენციის წარმოშობის უმთავრესი მიზეზი მოგებაა. მოგების მისაღებად იბრძვის როგორც გამყიდველი, ასევე მყიდველი. კონკურენცია ზეგავლენას ახდენს შესაფასებელი ობიექტის ფასწარმოქმნის პროცესზე და

მნიშვნელოვნად განაპირობებს ფასის სიდიდეს. მაგ: როდესაც მოსალოდნელია კონკურენციული ბრძოლის გამწვავება შეფასების პროცესში, ეს ფაქტორი შემოსავლების არაპირდაპირი შემცირებისა და რისკების გაზრდის მიზეზად, რამაც შეიძლება უარყოფითი ზეგავლენა იქონიოს შესაფასებელი ობიექტის ღირებულების სიდიდეზე.

გ) ღირებულების ცვალებადობის პრინციპი - შეფასებელი ობიექტის ღირებულება მუდმივად იცვლება, რაც განპირობებულია ისეთი ფაქტორების ცვალებადობით, როგორიცაა: ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობის ამსახველი ფაქტორები.

დ) შესაბამისობის პრინციპი - განიხილავს შესაფასებელი ობიექტის შესაბამისობის საკითხს თანამედროვე საბაზრო მოთხოვნებთან. მაგ: თუ საწარმოების მატერიალური-ტექნიკური აღჭურვილობა, გამოყენებული მასალები, ნედლეული, სამუშაო ძალა და ა.შ. არ შეესაბამება შეფასების პერიოდისათვის არსებულ მოთხოვნებს, მაშინ ასეთი ობიექტის ღირებულება შეფასებული იქნება საშუალო საბაზრო ფასზე უფრო ნაკლები სიდიდით.

ე) ეკონომიკური განაწილების პრინციპი ეხება იმას, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში შესაძლებელია შესაფასებელ ობიექტზე საკუთრებითი უფლებების ისეთნაირი დაყოფა ან შეერთება, რომლებიც იწვევენ ობიექტის საერთო ღირებულების გაზრდას.

ვ) ქონების საუკეთესოდ და ეფექტიანად გამოყენების პრინციპი გულისხმობს ქონების ყველაზე უფრო ეფექტიან გამოყენებას, რაც ფიზიკურად არის შესაძლებელი, სათანადოდ დასაბუთებულია, იურიდიულად ნებადართულია, ფინანსურად განხორციელებადია და განაპირობებს შესაფასებელი ქონების ყველაზე მაღალ ღირებულებას. აღნიშნული პრინციპი განსაკუთრებით აქტუალურია, როდესაც ობიექტის ღირებულების შეფასება ხდება რესტრუქტურისაციის მიზნებიდან გამომდინარე.

გარდა ზემოთაღნიშნული პრინციპებისა, ბიზნესის შეფასებისას პროფესიონალმა შემფასებელმა უნდა გაითვალისწინოს შესაფასებელი ობიექტის **სასიცოცხლო ციკლი**. კერძოდ შემფასებელმა ზუსტად უნდა განსაზღვროს თუ რომელ სტადიაშია შეფასების მომენტისათვის შესაფასებელი ობიექტი.

საშემფასებლო საქმიანობის პრაქტიკაში გამოიყენება ბიზნესის შეფასების სხვადასხვა **მიდგომები** და **მეთოდები**. შეფასების მიდგომა ნიშნავს საყოველთაოდ აღიარებულ ანალიტიკურ მეთოდოლოგიას, რომელიც გამოიყენება თანამედროვე საშემფასებლო საქმიანობაში. ბიზნესის შეფასების ძირითადი **მიდგომებია**: ა) **შედარების**, ბ) **შემოსავლების** და გ) **დანახარჯების მიდგომა**. თითოეული მიდგომა საშუალებას გვაძლევს ხაზი გავუსვათ შესაფასებელი ობიექტის განსაკუთრებულ მახასიათებლებს.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

ა) შედარების მიდგომა - ეს მიდგომა ითვალისწინებს შესაფასებელი ანალოგიური ობიექტის გაყიდვებს და მასთან დაკავშირებულ საბაზრო მონაცემებს, ხოლო შესაფასებელი ობიექტის ღირებულების დადგენა ხდება უშუალოდ შედარების პროცესით. შესაფასებელი ობიექტი უდარდება ბაზარზე ანალოგიური ობიექტის ბოლოდროინდელ გაყიდვებს. ეს მიდგომა განსაკუთრებით ეფექტიანია მაშინ, როდესაც არსებობს შესაფასებელი და შესადარებელი ობიექტების აქტიური ბაზარი. შეფასების სიზუსტე დამოკიდებულია შეგროვებული მონაცემების ხარისხზე, რადგან შემფასებელმა უნდა შეაგროვოს უტყუარი ინფორმაცია შესაფასებელი ობიექტის ანალოგიური ობიექტების ახლახან ჩატარებულ გაყიდვების შესახებ. მონაცემები მოიცავენ: სხვადასხვა ეკონომიკურ მახასიათებლებს, გაყიდვის დროს, ადგილმდებარეობას, გაყიდვის პირობებსა და დაფინანსების პირობებს. ასეთი მიდგომის ქმედითობა მცირდება თუ: მსგავსი გარიგებების რაოდენობა მცირეა; მათი განხორციელების მომენტსა და შეფასების მომენტს ყოფს დროს

ხანგრძლივი პერიოდი; ბაზარი არის ანომალურ მდგომარეობაში, რადგან სწრაფ ცვლილებებს ბაზარზე მივყავართ მაჩვენებლების დამახინჯებამდე.

შედარებითი მიდგომა დაფუძნებულია შენაცვლების პრინციპის გამოყენებაზე. შედარებისათვის არჩევენ შესაფასებელი ობიექტის მსგავს ობიექტებს. ჩვეულებრივ მათ შორის არსებობს განსხვავებები, ამიტომ საჭიროა მონაცემების შესაბამისი კორექტირება. შესწორებების შეტანას საფუძვლად უდევს ქონების გაუმჯობესებაში შეტანილი წვლილის პრინციპი. **შედარების მიდგომის ფარგლებში განასხვავებენ შეფასების სამ მეთოდს:** 1) კაპიტალის ბაზრის; 2) გარიგებათა და 3) დარგობრივი კოეფიციენტების მეთოდებს:

1. **კაპიტალის ბაზრის მეთოდი** - დაფუძნებულია ანალოგიური კომპანიების აქციათა საბაზრო ფასების გამოყენებაზე. ინვესტორი მოქმედებს რა შენაცვლების პრინციპის გათვალისწინებით, კომპანიაში ახორციელებს ინვესტირებას აქციების საბაზრო ფასის მიხედვით. იმ კომპანიების მონაცემები, რომელთა აქციები თავისუფალ გაყიდვაშია, შესაბამისი კორექტირების შემდეგ გადაიქცევა კომპანიის ფასის გაანგარიშების მთავარ ორიენტირად.

2. **გარიგებათა მეთოდი** - ამ დროს ხდება მსგავსი კომპანიების აქციათა საკონტროლო პაკეტების შეძენის ფასების გაანალიზება.

3. **დარგობრივი კოეფიციენტების მეთოდი** - საშუალებას გვაძლევს გამოვიანგარიშოთ ბიზნესის საორენტაციო ღირებულება დარგობრივი სტატისტიკის ბაზაზე გაანგარიშებული მონაცემებით.

ბ) შემოსავლების მიდგომა: ამ დროს შესაფასებელი ობიექტის ღირებულების განმსაზღვრელ ძირითად ფაქტორს შემოსავალი წარმოადგენს. რაც უფრო მეტია შემოსავალი, რომელიც მოაქვს შეფასების ობიექტს, მით უფრო დიდია მისი საბაზრო ღირებულების ოდენობა სხვა თანაბარი პირობების არსებობისას. ამ მიდგომის გამოყენების დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ბიზნესიდან მისაღები მოსალოდნელი შემოსავლების მიღების ხანგრძლივობას და თანმხლები რისკების ხარისხს ენიჭება.

შემოსავლების მიდგომა გულისხმობს: 1. **შემოსავლების კაპიტალიზაციის** და 2. **ფულადი ნაკადების დისკონტირების მეთოდების გამოყენებას.**

1. **შემოსავლების კაპიტალიზაციის მეთოდი.** კაპიტალიზაცია ერთმანეთთან აკავშირებს შემოსავალსა და გარკვეული ღირებულების ტიპს, ამ დროს ხორციელდება შემოსავლის თანხის გარდაქმნა ღირებულების საძიებელ სიდიდედ.

2. **ფულადი ნაკადების დისკონტირების მეთოდი.** დაფუძნებულია მოცემული ბიზნესიდან იმ ფულადი ნაკადების პროგნოზირებაზე, რომლებიც შემდეგ დისკონტირდება ინვესტორის მიერ მოთხოვნილი შემოსავლის განაკვეთის შესაბამისი დისკონტის განაკვეთით. ამ დროს გაითვალისწინება ის შემოსავალი, რომელიც რამდენიმე პროგნოზულ წელზეა გათვლილი და მხედველობაში იღებს საპროგნოზო პერიოდის ბოლოს შეფასების ობიექტის გაყიდვით მიღებულ ამონაგებს.

გ) დანახარჯების მიდგომა: აღნიშნული მიდგომა, შეფასების და ზემოთაღნიშნულ დანარჩენ მიდგომებთან შედარებით ყველაზე მეტად გამოყენებადია. იგი თანაბარად გამოიყენება როგორც კომპანიის აქტივების, ასევე არასტაბილური შემოსავლების მქონე ბიზნესის შეფასებისას. მოცემული მიდგომის გამოყენება მიზანშეწონილია სპეციალური სახის ბიზნესის (სასტუმროები, მოტელები და ა.შ.) შეფასების და დაზღვევის დროსაც. ამ მიდგომის გამოყენებისათვის საჭიროა შესაფასებელი აქტივების შესახებ შემდეგი სახის მონაცემების შეგროვება: ფასები მიწაზე, მშენებლობის დანახარჯები, ხელფასების

დანახარჯები და ა.შ. შეფასებისათვის საჭირო ინფორმაცია დამოკიდებულია შესაფასებელი ობიექტის სპეციფიკაზე. მაგალითად: რთულია ხარჯვითი მიდგომის გამოყენება უნიკალური ობიექტების შეფასების დროს, რომლებსაც გააჩნია ისტორიული ღირებულება და განსხვავებული, რთული ესთეტიკური მახასიათებლები.

ხარჯვითი მიდგომა დაფუძნებულია შენაცვლებისა და საუკეთესოდ ეფექტიანად გამოყენების პრინციპზე.

დანახარჯების მიდგომა, თავის მხრივ, მოიცავს: 1. წმინდა აქტივებისა და 2. სალიკვიდაციო ღირებულების გაანგარიშების მეთოდებს.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

1. **წმინდა აქტივების მეთოდი** - ამ მეთოდის თანახმად ბიზნესის საბაზრო ღირებულება განისაზღვრება, როგორც საწარმოს ყველა აქტივის საბაზრო ღირებულების სიდიდესა და საწარმოს ყველა ვალდებულებების სიდიდეს შორის სხვაობა.

2. **საწარმოს სალიკვიდაციო ღირებულების მეთოდი** - ამ მეთოდის თანახმად ბიზნესის საბაზრო ღირებულება განისაზღვრება როგორც საწარმოს აქტივებისა და ჯამურ ღირებულებასა და მის ლიკვიდაციაზე გაწეულ დანახარჯებს შორის სხვაობა.

ამრიგად, ბიზნესის ღირებულების შეფასების ორივე მიდგომა ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია. თითოეული მათგანი გულისხმობს ბაზარზე მოპოვებული სხვადასხვა სახის ინფორმაციის გამოყენებას. შეფასების სხვადასხვა მიდგომების და მეთოდების გამოყენებამ, მიუხედავად მათ შორის არსებული რიგი განსხვავებისა, სრულყოფილი კონკურენციის ბაზარზე შეფასების ერთნაირი შედეგები უნდა მოგვცეს.

ბიზნესის ღირებულების შეფასება ერთმანეთისაგან განსხვავებული სტადიებისაგან შემდგარი რთული და შრომატევადი პროცესია, რომელიც მოიცავს შემდეგ სტადიებს:

1. პრობლემის განსაზღვრა;
2. შესაფასებელი ობიექტის წინასწარი დათვალიერება და შეფასებაზე ხელშეკრულების გაფორმება;
3. ინფორმაციის შეკრება და ანალიზი;
4. საბაზრო კონიუნქტურის ანალიზი;
5. შეფასების მეთოდების არჩევა;
6. შეფასების სხვადასხვა მიდგომების საშუალებით მიღებულ შედეგთა შეთანხმება;
7. ბიზნესის ღირებულების შეფასების ანგარიშის მომზადება.

განვიხილოთ ბიზნესის შეფასების პროცესის თითოეული სტადია:

1). **პრობლემის განსაზღვრა.** შეფასების მოცემული სტადიაზე ხორციელდება: საწარმოს იდენტიფიკაცია, შეფასების საგნის გამოვლენა, შეფასების თარიღის განსაზღვრა, შეფასების ფუნქციებისა და მიზნების ფორმულირება და შეფასების შემზღუდველი პირობების შემკვეთისთვის გაცნობა.

2) **შესაფასებელი ობიექტის წინასწარი დათვალიერება და შეფასებაზე ხელშეკრულების დადება.** ეს სტადია შედგება შემდეგი ეტაპებისგან: ა) საწარმოს წინასწარი დათვალიერება და მისი ადმინისტრაციის გაცნობა. ბ) ინფორმაციის წყაროების განსაზღვრა გ) საწყისი ინფორმაციის შეგროვება, დ) ექსპერტ-შემფასებლების ჯგუფის შემადგენლობის განსაზღვრა. ე) შეფასების კალენდარული გეგმისა და შეფასებაზე დავალების შედგენა ვ) შეფასებაზე ხელშეკრულების მომზადება და მისი ხელმოწერა.

3) ინფორმაციის შეკრება და ანალიზი. შეფასების მოცემული სტადია შეიძლება დავყოთ შემდეგ ეტაპებად: ზოგადი მონაცემების შეკრება და სისტემატიზაცია; სპეციალური მონაცემების შეკრება და ანალიზი. ზოგადი მონაცემების წარმოდგენის ყველაზე გავრცელებული ხერხი - ეს მათი დაყოფაა იმ საბაზრო სექტორების მიხედვით, რომელშიც ფუნქციონირებს საწარმო, პროდუქტის სახეობად და ფასებად, საწარმოს ფინანსურ და ტექნიკურ-ეკონომიკურ მდგომარეობის ამსახველ მაჩვენებლებად და ა.შ.

4) საბაზრო კონიუნქტურის ანალიზი. საბაზრო კონიუნქტურა არის დროის კონკრეტული მომენტისათვის სხვადასხვა ფაქტორების ზეგავლენით ბაზარზე ჩამოყალიბებული სიტუაცია. საბაზრო კონიუნქტურაზე მუდმივად მოქმედი ფაქტორებია: სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი, მონოპოლიათა ზეგავლენა, სახელმწიფოს ჩარევა, ინფლაცია, სეზონურობა და ა.შ. საბაზრო კონიუნქტურაზე მოქმედ დროებით ფაქტორებს მიეკუთვნება: სოციალური კონფლიქტები, სტიქიური უბედურებები, პოლიტიკური კრიზისები და ა.შ. საბაზრო კონიუნქტურის პროგნოზისა და ანალიზის მეთოდოლოგიის უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენს ციკლური ფაქტორების მოქმედების ხასიათსა და აქტივობის დადგენა, ციკლის ფაზების, ცალკეული ფაზაში ციკლის გადასვლის ვადებისა და პერსპექტივაში მისი დინამიკის განსაზღვრა. ბაზრის ციკლურობა არის ეკონომიკურ და სოციალურ პროცესებთან დაკავშირებული ბაზრის მოკლევადიანი და გრძელვადიანი მუდმივი მერყეობები, ეკონომიკური ციკლი შეიცავს ეკონომიკური აქტივობის აღმავლობის, ბუმის რეცესიის და დეპრესიის ფაზებს.

არსებობს მაჩვენებელთა გარკვეული ჯგუფი, რომლებსაც შეიძლება ვუწოდოთ **ეკონომიკური ციკლის ინდიკატორები**, ესენია:

წინმსწრები მაჩვენებლები - მაჩვენებლები, რომლებიც იწყებენ ვარდნას მანამდე, სანამ ეკონომიკა მიაღწევს აღმავლობის პიკს და იწყებენ ზრდას მანამდე, სანამ ეკონომიკა გაივლის ვარდნის ზონას.

თანმხვედრი მაჩვენებლები - ისეთებია, რომლებიც იცვლება ეკონომიკური აქტივობის შეცვლის პარალელურად, თანმხვედრი პარამეტრების კრებითი ინდექსი შედგება ოთხი მაჩვენებლისგან: პირადი შემოსავალი ტრანსფერტული გადასახდელების დაქვითვით; მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში მომუშავეთა რაოდენობა; გადამამუშავებული მრეწველობის გაყიდვათა მოცულობა;

დაგვიანებული მაჩვენებლები - ისინი იწყებენ ცვლილებას ეკონომიკაში მიმდინარე ცვლილებებზე 4-9 თვით უფრო გვიან. დაგვიანებულ მაჩვენებლებზე კრებისითი ინდექსი შედგება შემდეგი **შვიდი მაჩვენებლისგან**: უმუშევართა რაოდენობა; საერთო ამონაგებში ხელფასზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონა; კომერციული ბანკების საპროცენტო განაკვეთის საშუალო დონე; სავაჭრო-სამრეწველო საწარმოებისთვის სესხები; სამომხმარებლო კრედიტზე შემოსავლების თანაფარდობა; სამომხმარებლო ფასების ინდექსის ცვლილება; გაყიდვათა მოცულობისადმი საქონლის მარაგების თანაფარდობა. საბაზრო კონიუნქტურის შესწავლა ხორციელდება ისეთ მაჩვენებელთა საშუალებით, რომლებიც იძლევა საშუალებას რაოდენობრივად შევაფასოთ ბაზარზე მიმდინარე ცვლილებები და განვსაზღვროთ ტენდენციები საბაზრო კონიუნქტურის განვითარებაში, ე.ი. შევადგინოთ პროგნოზი.

საბაზრო კონიუნქტურების შეფასების მაჩვენებლებია:

ა) მონაცემები სამრეწველო წარმოების შესახებ: მრეწველობის წილი მთლიანი შიდა პროდუქტში, საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების მაჩვენებლები, მწარმოებელთა

ფასების ინდექსი, ხარჯები კაპიტალურ მშენებლობაზე, შეკვეთები ხანგრძლივი მოხმარების საქონელზე, უმუშევრობის დონე და ა.შ;

ბ) კაპიტალდაბანდებათა დინამიკა - საშუალებას გვაძლევს გავაკეთოთ დასკვნა იმის შესახებ, მომავალში თუ როგორ განვითარდება წარმოება დარგში ინვესტიციათა მოცულობა თუ იზრდება, მაშასადამე მოთხოვნა მის პროდუქციაზე მაღალია, შეკვეთების რაოდენობა იზრდება და წარმოება ფართოვდება. და პირიქით თუ კაპიტალდაბანდების მოცულობა მცირდება, მოთხოვნაც მცირდება, რამაც შეიძლება მიგვიყვანოს წარმოების შეკვეცამდე;

გ) ცნობები შეკვეთების შესახებ - ეს არის მაჩვენებლები, რომლებიც იძლევა საშუალებას შევფასოთ პერსპექტივაში საწარმოო სიმძლავრეების დატვირთვა;

დ) სამუშაო ძალის გამოყენების მაჩვენებლები-სამუშაო კვირის საშუალო ხანგრძლივობა, უმუშევრობის დონე, ხელფასის ფონდი სიდიდე, სიცოცხლის ღირებულების ინდექსები და ა.შ;

ე) შიდა საქონელბრუნვის მაჩვენებლები - საცალო ვაჭრობის ბრუნვის მოცულობა, მონაცემები საქონლის მარაგების მოძრაობის შესახებ, კრედიტით გაყიდვითა მოცულობები, ინფორმაცია ტვირთების შიდა გადაზიდვებზე და ა.შ;

ვ) საგარეო ვაჭრობის მაჩვენებლები - ექსპორტსა და იმპორტის მოცულობა და გეოგრაფიული გადანაწილება, სავაჭრო ბალანსის დეფიციტი. პრაქტიკულად ყველა ცვლილება, რომელსაც განიცდის ქვეყნის ეკონომიკა კვლავწარმოების ციკლის დროს, ასახვას პოულობს საგარეო ვაჭრობის დინამიკასა და სტრუქტურაში;

ზ) ფულად-საკრედიტო სფეროში მდგომარეობის მახასიათებელი მონაცემები - ფასიანი ქაღალდების ემისია, აქციათა კურსი, სააღრიცხვო პროცენტი, ვალუტის კურსი, მიმოქცევაში ფულის რაოდენობა, საბანკო დეპოზიტების მოძრაობის მაჩვენებლები;

თ) ფასები - საშუალო ფასები საქონლის ჯგუფებზე, წარმოების ფასების ინდექსი, სამომხმარებლო ფასების ინდექსი, ინდექს-დეფლიატორი. **ფასები წარმოადგენენ** ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მაჩვენებელს, რომლის დინამიკაში აისახება მრავალი სხვა მონაცემების ცვლილებები.

5) **შეფასების მეთოდების არჩევა** - წინასწარ განსაზღვრული შესაფერისი ღირებულების საფუძველზე შესაფასებელი ობიექტის ფასის დასადგენად შემფასებელს უწევს შეფასების ერთი ან რამდენიმე მდგომის გამოყენება. შეფასების მეთოდის არჩევა დამოკიდებულია შეფასების ობიექტის თავისებურებებზე და არსებულ საბაზრო კონიუნქტურაზე. შეფასების მეთოდი ნიშნავს საყოველთაოდ აღიარებულ ანალიტიკურ მეთოდოლოგიას, რომელიც გამოიყენება ბიზნესის შეფასებისას.

6) **შეფასების სხვადასხვა მდგომების საშუალებით მიღებულ შედეგთა შეთანხმება.** შეფასების ერთი, ან რამდენიმე მეთოდის გამოყენებით მიღებული შედეგები უნდა დაკორექტირდეს ამ მეთოდების გამოყენებისას არსებული საბაზრო კონიუნქტურის გათვალისწინებით, რაც იძლევა საშუალებას სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებით მიღებული ღირებულებითი მაჩვენებლები ერთმანეთთან და რეალობასთან თანხვედრაში იყოს;

7) **ბიზნესის ღირებულების შეფასების ანგარიშის მომზადება** - ერთდროულად გამოიყენება ორი ფორმა: სრული ანგარიში და კონკრეტული დასკვნა.

შეფასების ანგარიშის ძირითადი განყოფილებებია: შესავალი; მაკროეკონომიკური პარამეტრების აღწერა; დარგის დახასიათება; საწარმოს აღწერა, მისი ფინანსური და ტექნიკურ-ეკონომიკური მდგომარეობა; შესადარებულ საწარმოებზე მონაცემთა კვლევა; შეფასების მეთოდების არჩევა და გამოყენება; დასკვნა შეფასების შესახებ; დანართი;

მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების აღწერა (ანუ ზოგადი ეკონომიკური განყოფილება)

მოცემულ ნაწილში აღიწერება მაკროეკონომიკური პარამეტრები, ისეთი ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები ეროვნულ და რეგიონალ დონეებზე, რომლებიც ზემოქმედებენ საწარმოს ფუნქციონირების შედეგებზე, მათი ტენდენციებსა და ბიზნესის განვითარების პერსპექტივებზე.

დარგის დახასიათება. ამ შეფასების ანგარიშის მომხმარებლებს უნდა გააცნოს დარგის თავისებურებები, მისი მდგომარეობა აწყმოსა და მომავალში. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მოთხოვნის სიდიდეზე მომქმედ ფაქტორებსა და გასაღების ბაზრების მახასიათებლებს.

საწარმოს დახასიათება. მთავარი მიზანი საწარმო თავისებურებების გამოვლენა და საბაზრო ღირებულებაზე მათი ზეგავლენის დადგენაა. განიხილება შემდეგი ძირითადი საკითხები: საწარმოს ისტორია, გამოსაშვები საქონლისა და მომსახურების ჩამონათვალი, გასაღების პირობები, რესურსების მომწოდებლები, პერსონალი, მენეჯმენტი, აქციებთან დაკავშირებით დადებული გარიგებები.

შესადარებელ საწარმოებზე მონაცემთა კვლევა. აღნიშნული თემა ეძღვნება იმ კრიტერიუმების ანალიზს, რომელთა მიხედვითაც განხორციელდა შესადარებელ საწარმოთა შერჩევა; ინფორმაციის წყაროთა ანალიზი; შესადარებელ საწარმოთა მოკლე აღწერა და მათი ფინანსურ-ეკონომიკური ანალიზი.

შეფასების მეთოდების არჩევა და გამოყენება. კეთდება შეფასების არჩეული მეთოდების დასაბუთება, კერძოდ, აღიწერება არჩეული მეთოდების გამოყენებით მიღებული შეფასების შედეგები. ამავე დროს კეთდება არა მარტო შეფასების არჩეული მეთოდების დასაბუთება, არამედ ხდება მულტიპლიკატორების ამა თუ იმ სიდიდის არჩევაც, საწარმოს ლიკვიდურობაზე კორექტივების შეტანა, აქციათა საკონტროლო ან არასაკონტროლო პაკეტის სიდიდეში შესწორებათა შეტანა.

შეფასების თაობაზე დასკვნა - კეთდება შეფასების შესახებ ანგარიშის მოკლე აღწერა და შეიტანება საწარმოს შეფასების შედეგები.

დანართები - ფიქსირდება განცხადებები შემფასებლის პირადი დაინტერესების არარსებობის შესახებ, სხვადასხვა მნიშვნელოვანი დაშვებები და მითითებები; ანგარიშის დაწერაში მონაწილე შემფასებლების პროფესიული მომზადებისა და აკადემიკური განათლების მახასიათებელი დოკუმენტების ასლები.

საინფორმაციო უზრუნველყოფა - ბიზნესის შეფასების პროცესის საფუძველია. საჭირო ინფორმაციის მოცულობის მისი მიღების წყაროების და მასზე გასაწევი დანახარჯების წინასწარი ანალიზის გარეშე შეუძლებელია სწორად შევადგინოთ შეფასების ჩატარების გრაფიკი, განვსაზღვროთ სამუშაოთა ჩატარების მეთოდიკა და ჩამოვაყალიბოთ შეფასების პროექტის ბიუჯეტი. ბიზნესის შეფასების პროცესისათვის აუცილებელი ინფორმაციის კლასიფიკაცია შესაძლებელია: ა) წყაროების მიხედვით: იურიდიული; ფინანსური; ტექნიკური; კომერციული და ბ) მასშტაბების მიხედვით: მაკროეკონომიკური; მიკროეკონომიკური.

მთლიანობაში ბიზნესის შეფასებისთვის **გამოსაყენებელი ინფორმაცია შეიძლება დაფუძნდეს ორ ძირითად კატეგორიად: გარე ინფორმაცია და შიდა ინფორმაცია.** ბიზნესის შეფასების გარე ინფორმაცია შეიძლება ასახავდეს საწარმოს ფუნქციონირების პირობებს როგორც დარგის, ასევე მთლიანად ეკონომიკის დონეზე. ბიზნესის შეფასების თაობაზე სამუშაოთა ჩატარებისთვის აუცილებელი ინფორმაციის ძირითადი წყაროებია: ა) საბუღალტრო ბალანსი; ბ) მოგებისა და ზარალის ანგარიშგება; გ) ფულადი სახსრების მოძრაობის ანგარიშგება.

მითითებული წყაროები საფუძველია მატერიალური და არამატერიალური აქტივების საბაზო ღირებულების, ფინანსური რისკებისა და წმინდა მოგების ზუსტი მოცულობის დასადგენად. უფრო დეტალური ანალიზისთვის შეიძლება, საბუღალტრო ანგარიშგების სხვა ფორმებთან ერთად, მართველობითი აღრიცხვის მასალებიც გამოიყენებოდეს.

ბიზნესის შეფასებისას გამოყენებული მონაცემების ერთობლიობა, შესაძლებელია, დაგაჯუფოდ შემდეგი კატეგორიების მიხედვით:

პირველი ჯგუფი - ახასიათებს ბიზნესიდან მისაღები ფინანსური სარგებლის წყაროებს. მათ შეიძლება მივაკუთვნოთ: მოგება ან სხვა სახის ფულადი შემონატანები ოპერაციებიდან და ან ინვესტიციებიდან; აქტივების დაგირავება ან გაყიდვა და ბიზნესის გაყიდვა.

მეორე ჯგუფი - წარმოადგენს ბიზნესის ფინანსური მაჩვენებლებს გარკვეული რეტროსპექტიული პერიოდის განმავლობაში (1-3 წლით) ასეთ მაჩვენებლებს მიეკუთვნება:

- **მოგება.** ბიზნესის შეფასებაში აქტიურად გამოიყენება წმინდა მოგების სიდიდე, თუმცა ხშირად მიზანშეწონილია არა წმინდა მოგების სიდიდის, არამედ ფულადი ნაკადების სიდიდის გამოყენება. ბიზნესის მესაკუთრის განკარგულებაში შემომავალი ფულადი ნაკადები შედგენა არამატერიალური აქტივებისა და ძირითადი ფონდების საბალანსო ღირებულების მიხედვით აღრიცხული ამორტიზაციული გადარიცხვებისა და წმინდა მოგებისგან. ფულადი ნაკადების სიდიდე უფრო გამოყენებადია კაპიტალდაბანდებად დარგებში და მაღალი ინფლაციის პირობებში.

- **დივიდენდები.** ბიზნესის შეფასების თანამედროვე თეორია და პრაქტიკა დივიდენდებს ანიჭებს უფრო ნაკლებ მნიშვნელობას, ვიდრე კომპანიათა შემოსავლიანობას.

- **აქტივები მნიშვნელოვანია** სწორად გავიგოთ აქტივების როლი ბიზნესის შეფასებაში. ბიზნესის ნაწილის ფლობა ყოველთვის არ იძლევა აქტივების შესაბამისი პროპორციული წილის გამოყენების უფლებას, რადგანაც აქტივების ფლობა ხშირად მხოლოდ შემოსავლების ნაწილის მიღების უფლებას ნიშნავს.

მესამე ჯგუფი წარმოადგენს ბიზნესის არაფინანსურ მაჩვენებლებს, მათ მიეკუთვნება:

ბიზნესის ორგანიზაციულ - სამართლებრივი ფორმა და მისი საწესდებო დებულებები. ბიზნესის ამ მახასიათებლების ზეგავლენა დაკავშირებულია მის ლიკვიდურობასთან პირდაპირ და ირიბად - ვინაიდან წესდებაში, როგორც წესი, ჩადებულია მესაკუთრის უფლებების შეზღუდვასთან დაკავშირებული გარკვეული მუხლებიც.

მეოთხე ჯგუფს მიეკუთვნება შემფასებლის მიერ გამოყენებული ინფორმაცია ფირმისათვის **გარე ფაქტორების შესახებ**. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია:

- ქვეყნის ეროვნული ბანკისა და კომერციული ბანკების საპროცენტო განაკვეთების დონე, რომელიც ახასიათებს ქვეყნის სოციალურ - ეკონომიკური განვითარების მდგომარეობასა და მთავრობის საინვესტიციო პოლიტიკას.

რისკფაქტორები მათ შორის მაკროეკონომიკური, მიკროეკონომიკური, დარგობრივი, რეგიონული და ა.შ. მაკროეკონომიკური რისკის ფაქტორების მიხედვით ინფორმაციის ძირითადი წყაროებია: მთავრობის პროგრამები და სხვადასხვა საინფორმაციო სააგენტოების ანალიტიკური მიმოხილვები. მიკროეკონომიკური რისკის ფაქტორების

მიხედვით ინფორმაციის ძირითადი წყაროებია: შესაფასებელი საწარმოს მარკეტინგის განყოფილების მონაცემები; ფირმა - დილერების მონაცემები; კომპანიის ბიზნეს-გეგმა და ა.შ.

15.2 საშემფასებლო საქმიანობის საზღვარგარეთული გამოცდილების განზოგადება

დიდ ბრიტანეთში შეფასების სტანდარტები პირველად მე-20 საუკუნის 70-იან წლებში ჩამოყალიბდა. იმ პერიოდისათვის ბრიტანეთის უძრავი ქონების ბაზარზე დიდი ბუმი იყო, რასაც თავდაპირველად უძრავ ქონებაზე ფასების მკვეთრი ზრდა, ხოლო შემდგომ პერიოდში მკვეთრი დაცემა მოჰყვა. შეფასებათა ხარისხის შესახებ საკითხი გააქტიურდა იმ ადამიანების მიერ, რომლებმაც ბუმის პერიოდში შეიძინეს ან იჯარით აიღეს უძრავი ქონება, ხოლო შემდეგ რეცესიის პერიოდში აღმოჩნდნენ ფაქტის წინაშე. მათი საკუთრების ღირებულება დაეცა უფრო დაბალ ნიშნულამდე, ვიდრე ბუმის პერიოდში იყო. 1971 წელს უძრავი ქონების სერთიფიცირებულ სპეციალისტთა სამეფო საზოგადოებამ ჩამოაყალიბა ქონების შეფასებაზე მოკლე სახელმძღვანელო. ამას მოყვა 1976 წელს ე.წ. „წითელი წიგნის“ გამოქვეყნება, რომელშიც 1981-1990 წლებში შესწორებები და დამატებები შეტანეს. 1980 წ. გამოქვეყნდა იმ საკითხების მომცველი „თეთრი წიგნი“, რომელზეც არ იყო საუბარი „წითელ წიგნში“. 1996 წელს ორივე წიგნი გაერთიანდა და წარმოიქმნა ერთიანი „**შეფასებების სახელმძღვანელო**“, რომელიც მუდმივად იხვეწებოდა. სახელმძღვანელო მოიცავს მთელ რიგ პრაქტიკულ დებულებებს, რომლებიც აუცილებელია შემფასებლებისათვის და თითოეული თავის დარგში იყენებს.

დიდ ბრიტანეთში შემფასებლები იყენებენ 5 ბაზისურ მეთოდს, რომელთაგან თითოეულს თავის მხრივ გააჩნია სხვადასხვა ვარიაციები:

1. **შედარებითი მეთოდი** - გაანალიზდება უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული სხვადასხვა გარიგებები, ბაზურ მაჩვენებლად მიღებული ფასის ან რენტის ოდენობის საფუძველზე ხორციელდება შესაფასებელი ობიექტის ღირებულების განსაზღვრა;

2. **ინვესტიციური მეთოდი** - საშუალებას გვაძლევს საბაზრო რენტის ოდენობიდან გამოვყოთ საკუთრების კაპიტალიზებული ღირებულება. კაპიტალიზაციისას გამოიყენება შესაბამისი საპროცენტო განაკვეთი, რომელიც ასახავს საკუთრებაზე არსებულ პოტენციურ რისკს და უნდა შეფასდეს.

3. **ყველაზე საუკეთესოდ გამოყენების მეთოდი** - ყველაზე ხშირად განაშენიანების ან რეკონსტრუქციის პოტენციური ადგილების შესაფასებლად. შემფასებლის ხელოვნება მდგომარეობს იმაში, რომ უნდა განსაზღვროს კონკრეტული მიზნისათვის საუკეთესო გამოყენება.

4. **მოგებათა მეთოდის** არსი დაკავშირებულია იმასთან, რომ ზოგიერთი სახის უძრავი ქონების ღირებულება მნიშვნელოვან წილად განისაზღვრება იმ ბიზნესის მომგებიანობით, რომელშიც ჩართულია იგი.

5. **შენაცვლების ღირებულების მეთოდი** - მოიცავს შენობის შეცვლის ღირებულებას, მაგრამ ამორტიზაციის გამოკლებით და ნაკვეთის ღირებულების დამატებით რადგან მშენებლობის ღირებულება არ არის იგივე, რაც შენობის ღირებულებითი შეფასება. ამიტომ ეს მეთოდი გამოიყენება მხოლოდ განსაზღვრულ საკმაოდ შეზღუდულ გარემოებებში.

აშშ-ში უძრავი ქონების შემფასებლებისათვის თავის დროზე დამახასიათებელი იყო პროფესიული მომზადების დაბალი დონე. ამჟამად შეფასებითი საქმიანობით დაკავებულნი არიან საკმაოდ ვიწრო სპეციალიზაციის კარგად მომზადებული კადრები. აშშ-ში უძრავი ქონების შეფასება სპეციალური მომზადებისა და უმაღლესი განათლების მუშაობის დიდი გამოცდილების მქონე სპეციალისტთა საქმიანობის კომპეტენციაში შედის. აშშ-ში, როგორც წესი, უძრავი ქონების შემფასებლები არ არიან დაკავებულნი ბიზნესის, პირადი ან ინტელექტუალური საკუთრების შეფასებით. აშშ-ში უძრავი ქონების შემფასებლები იყოფიან სპეციალისტთა კიდევ წვრილ ჯგუფებად. არსებობს სპეციალიზაცია შეფასების ადგილის, შეფასების ობიექტის მიხედვით. არსებობენ შემოსავლის მომტანი უძრავი ქონების შეფასების ან შემოსავლის არამომტანი ობიექტების შეფასების სპეციალისტები.

ფედერალური კანონების მიღებამ სავალდებულოდ აქცია შტატების ხელისუფლების მიერ შეფასებითი საქმიანობის **ლიცენზირება**. მანამდე საშემფასებლო საქმიანობა რეგულირდებოდა მხოლოდ შემფასებელთა პროფესიული საზოგადოებების მეშვეობით. ასეთი საზოგადოებები აშშ-ში მრავლადაა, მაგრამ საკმაოდ მაღალ პროფესიონალურ დონეზე მოქმედებდა მხოლოდ სამი მათგანი.

- უძრავი ქონების შემფასებელთა ამერიკული ინსტიტუტი - შემოსავლის მომტანი უძრავი ქონების შეფასების თაობაზე;
- უძრავი ქონების შემფასებელთა საზოგადოება - შემოსავლის არამომტანი უძრავი ქონების შეფასების თაობაზე;
- შემფასებელთა ამერიკული საზოგადოება - მანქანებისა და მოწყობილობების შეფასების თაობაზე. შემდგომში პირველი ორი პროფესიული ორგანიზაცია გაერთიანდა შეფასების ინსტიტუტად.

საშემფასებლო საქმეში წარმატება, ან წარუმატებლობა დამოკიდებულია შემფასებლის უნარზე შეკრიბოს სწორი **ინფორმაცია**. შემოსავლის მომტანი უძრავი ქონების შეფასებისთვის მნიშვნელოვან საბაზრო ინფორმაციას ფლობს კომპანია Comps Inc. ეს კომერციული ფირმა გვთავაზობს ინფორმაციას სამრეწველო ობიექტების, საოფისე შენობების, სასტუმროების, სავაჭრო ობიექტების, აგრეთვე სპეციალიზირებული ობიექტების შესახებ. შემფასებლისთვის ინფორმაციის მიღების საშუალებას წარმოადგენს საბროკერო ფირმები. ეს ფირმები სპეციალიზდებიან შემოსავლის მომტანი უძრავი ქონების ბაზარზე და ფლობენ საძიებო ინფორმაციას ობიექტების გაყიდვის, გარიგებების, დაფინანსების, საიჯარო გადასახდელისა და ბაზარზე საიჯარო ხელშეკრულებების დადების პირობების შესახებ.

სააქციო კაპიტალის ღირებულების შეფასების ერთ-ერთ თანამედროვე **კონცეფციად** იქცა **ღირებულების ნამეტის გაზომვა**. ამ მიდგომის შემოქმედია ამერიკული საკონსულტაციო-საშემფასებლო ფირმა **სტერნ სტუარდი** (Stern Stewart), რომელმაც შეიმუშავა და აქტიურად წერგავს კომპანიათა შეფასების პროცედურაში საკუთარ მაჩვენებელს - „ეკონომიკურად დამატებით ღირებულებას„ (Economic value added - EVA). Stern Stewart-ის კლიენტებია ისეთი მსხვილი კორპორაციები, როგორებიც არიან: Coca-cola, Monsanto, Proctor&Gamble, Siemens, IBM.

ამერიკელმა ეკონომისტებმა რ. კაპლანმა და დ. ნორტონმა შეიმუშავეს სამეწარმეო საქმიანობის შეფასების ახალი ხერხი სახელწოდებით „ბალანსირებული სიმრავლე„. ისინი შეეცადნენ გვერდი აევილოთ ფირმის საქმიანობის წმინდა რაოდენობრივი შეფასებების

ნაკლოვანებებისათვის, მოახდინეს რა საკუთარ მოდელში საექსპერტო სახით ფირმის ისეთი არამატერიალური აქტივების განსაზღვრის ინტეგრირება, როგორიცაა: მომხმარებლის დაკმაყოფილება ფირმის საქონლითა და მომსახურებით, ლოიალურობა, კომპანიის თანამშრომლების ეფექტიანი სწავლების უნარები და ა.შ. მსგავს ინტეგრირებულ მიდგომას. თავის მხრივ ხვდება კრიტიკა ტრადიციული შეფასებითი მაჩვენებლებისა და მეთოდის შემუშავებელთა მხრიდან. „ინტეგრატორებს„ ბრალი ედებათ შეფასებითი პროცესის მეტისმეტად გართულებაში, **სტანდარტებისგან განდგომაში**, სუბიექტივიზმში. ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე ცხადია, რომ აშშ-ში ცალკეული შემფასებლები და საკონსულტაციო ფირმები არიან ახალი მაჩვენებლებისა და შეფასებით საქმიანობაში მეთოდის სრულყოფის გზების მუდმივ ძიებაში.

კომპანიის ინვესტიციური ღირებულების შეფასების ალტერნატიული მეთოდები

კომპანიის შეფასება თავიდანვე დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელი მიმართულებით გვინდა შევაფასოთ და განვსაზღვროთ მისი მომავალი ბედი. ამიტომ ბიზნესის შეფასების მიდგომა საჭიროებს, რომ ნებისმიერი შეფასება გაკეთდეს კომპანიის ღირებულების განსაზღვრის თავიდანვე მითითებული პრინციპების საფუძველზე, რომელიც პრინციპში შესაძლებელია იყოს (შუალედური გადაწყვეტილებების გათვალისწინებით) **ორი მიდგომა**:

1. კომპანიის შეფასება როგორც მოქმედის (on-going-concern);
2. კომპანიის (სალიკვიდაციო) ღირებულების შეფასება (ბიზნესის შეწყვეტის გათვალისწინებით).

თუ კომპანია ფასდება როგორც მოქმედი, მაშინ ბუნებრივია, ის უნდა შეფასდეს შემოსავლიანობის მიდგომის ფარგლებში. ეს მიდგომა გულისხმობს, რომ ბიზნესის საბაზრო ღირებულება განისაზღვრება მომავალი შემოსავლიანობით, რომელც მიიღება ბიზნესის გაგრძელებით.

ასევე შემოსავლიანობის მიხედვით ბიზნესის (კომპანიის) შეფასება ხდება შემოსავლების კაპიტალიზაციის და წმინდა ფულის შემასავლების დისკონტირების მეთოდით. როცა მოსალოდნელია კომპანიის მომავალი შემოსავლების მიმდინარესთან გატოლება და როცა პროგნოზირებადია მისი ზრდის ტემპები – გამოიყენება შემოსავლების კაპიტალიზაციის მეთოდი, რომლის კოეფიციენტი განისაზღვრება კომპანიის წმინდა შემოსავლის შეფარდებით კომპანიის ქონების ღირებულებასთან. აღნიშნული კოეფიციენტი გვიჩვენებს კავშირს კომპანიის ქონების ღირებულებასა და ყოველწლიურად მიღებულ შემოსავლებს შორის, რომელიც სამი სახისაა:

1. საკუთარი სახსრების შემოსავლის კაპიტალიზაციის განაკვეთი –ასახავს შემოსავლის კაპიტალიზაციის დონეს საკუთარი სახსრებიდან;
2. კაპიტალიზაციის საერთო განაკვეთი –ასახავს მთლიანად კომპანიის ქონების შემოსავლის კაპიტალიზაციის დონეს;
3. ნასესხი სახსრების შემოსავლის კაპიტალიზაციის განაკვეთი – ასახავს ნასესხი სახსრების შემოსავლების კაპიტალიზაციის დონეს.

მიუხედავად იმისა, რომ რაც არ უნდა თეორიული მოგვეჩვენოს **დასაბუთებუ-ლი საბაზრო ღირებულების სტანდარტი**, იგი უკვე გამოიყენება ძალიან ბევრ ქვეყანაში **დასაბეგრი ქონების გადასახადის** განსაზღვრისათვის კომპანიის ფინანსუ-რი აქტივების ნაწილში.

დასაბუთებული ღირებულების სტანდარტი უფრო მეტად გამოიყენება დასავლეთის პრაქტიკაში მაშინ, როცა კონტრაგენტები აპროტესტებენ და სასამართლოში ჩივიან მათგან აქციების გამოსყიდვას ამავე კომპანიის მსხვილი აქციონერებისაგან, რადგანაც ადანაშაულებენ მათ აქციების ყიდვა-გაყიდვის სახელშეკრულებო ფასის მომზადებისას აღნიშნული სტანდარტის დარღვევაში. საქმე იმაშია, რომ უმრავლესობაში მყოფი აქციონერები არ აწვდიან კონტრაგენტებს იმ ინფორმაციას, რომელიც ასახავს კომპანიის სამომავლო საბაზრო პერსპექტივას და მისი ქონების ნამდვილ ღირებულებას, საიდანაც თავად განსაზღვრავენ ფირმის აქციებზე მაქსიმალურ დასაშვებ ფასს. აღნიშნული ინფარმოციის დადასტურების და დამტკიცების შემთხვევაში, ხელშეკრულება შესაძლებელია ანუღირება.

ინვესტიციური ღირებულების სტანდარტის მიხედვით, ბიზნესის შეფასება ხორციელდება კომპანიის ქონებისა და ბაზარზე პერსპექტივების შესახებ ინვესტორის ინფორმაციის საფუძველზე. მნიშვნელოვანია კონკრეტული ინვესტორის საქმიანი შესაძლებლობები და მისი გამოცდილება კომპანიის აქტივების ყიდვა-გაყიდვის სფეროში.

კომპანიის ინვესტიციურ ღირებულებას, რომელიც განსაზღვრულია გარე ინვეს-ტორის (მყიდველის) მიერ – **კომპანიის გარე ღირებულება** ჰქვია, ხოლო რომე-ლიც განსაზღვრულია მისი მოქმედი მენეჯერების მიერ – **კომპანიის ღირებულება „როგორც არის“**.

კომპანიის **შიდა ღირებულების სტანდარტი** მოითხოვს, რომ ბიზნესის შეფასება განხორციელდეს არა უბრალოდ დამოუკიდებელი ანალი-ტიკოსის ინფორმაციის საფუძველზე (რომელმაც უნდა გაითვალისწინოს შეფასება-ზე მოქმედი ყველა ფაქტორი), არამედ იმის გათვალისწინებითაც, რომ აღნიშნული ანალიტიკოსი (შემფასებელი) არ არის იძულებული გამოითხოვოს ინფორმაცია შე-ფასებაში დაინტერესებული ერთ-ერთი მხარისგან (კომპანიის გამყიდველისგან ან მყიდველისგან), რაც მის დამოუკიდებლობას დააყენებდა ეჭვქვეშ.

კაპიტალდაბანდების ბიუჯეტირება (Capital budgeting) – არის საინვესტიციო პროექტების იდენტიფიკაციის, ანალიზის და შერჩევის პროცესი, როდესაც შემოსავლების (ფულადი ნაკადების), მოგების მიღება მოსალოდნელია მომავალში და ეფუძნება კაპიტალდაბანდებების ალტერნატიული პროექტების შედა-რების ანალიზს.

როგორც წესი, კაპიტალური ინვესტიციის განხორციელება ისეთ აქტივებში ხდე-ბა, როგორიც არის აღჭურვილობა, შენობა, მიწა, ახალი პროდუქციის გამოშვება და სხვ.

კაპიტალდაბანდების ბიუჯეტირება მოიცავს:

- საინვესტიციო საპროექტო წინადადებების განსაზღვრას (მიღებას), კომპანიის სტრატეგიულ მიზნებთან შესაბამისობაში;
- საინვესტიციო პროექტებისათვის ოპერაციული ფულადი ნაკადების (მუდმივი) შეფასებას (დაბეგვრის შემდეგ);
- პროექტის მუდმივი ფულადი ნაკადების ზრდის შეფასებას;

- პროექტების (წინადადების) შერჩევას, ღირებულების მაქსიმალურად გაზრდის პირობაზე დაფუძნებით;
- საბოლოო შეფასების გაკეთებას.

როგორც დასრულებული ასევე მიმდინარე საინვესტიციო პროექტების საინვესტიციო წინადადებები იმის მიხედვით უნდა იქნეს განხილული, იძლევა თუ არა იგი ინვესტორის მიერ მოთხოვნილ თანაბარ ან მასზე დიდ მოგებას. კაპიტალდაბანდების ბიუჯეტირებისას **რისკი** მუდმივია. საინვესტიციო საპროექტო წინადადებები შესაძლოა გაჩნდეს სხვადასხვა წყაროებიდან.

კაპიტალდაბანდების ბიუჯეტირების პროცესი, საინვესტიციო წინადადებების მიღება დაკავშირებულია კომპანიის ბიზნეს რისკთან, გამომდინარე აქედან საჭიროა პროექტის შეფასება და შერჩევა მოხდეს ალტერნატიული მეთოდებით. განვიხილოთ პროექტის შეფასების და შერჩევის ოთხი ალტერნატიული მეთოდი.

1. გამოსყიდვის პერიოდი;
2. უკუგების შიდა განაკვეთი;
3. წმინდა ახლანდელი ღირებულება;
4. მოგებიანობის ინდექსი.

1. გამოსყიდვის პერიოდი (Payback period-PBP) – დროის პერიოდი, რომელიც საჭიროა საინვესტიციო ბიზნეს პროექტში ინვესტირებული თანხების ფულადი შემოსავლის მისაღებად. იმ საინვესტიციო წლების რაოდენობას, რომელიც საჭიროა საწყისი ფულადი ინვესტიციების დასაფარავად და-ფუძნებული პროექტის მოსალოდნელ ფულად ნაკადებზე, პროექტის გამოსყიდვის პერიოდი (PBP) გვიჩვენებს.

2. უკუგების შიდა განაკვეთი (Internal rate of return-IRR) – ინვესტიციებზე შემოსავლის განაკვეთის შეფასების მეთოდი. საინვესტიციო წინადადებების უკუგების შიდა განაკვეთი (IRR) არის დისკონტის განაკვეთი, რომელიც ათანაბრებს მოსალოდნელი წმინდა ფულადი ნაკადების ახლანდელ ღირებულებას საწყის ფულად გადინებასთან. თუ პროექტის IRR დიდია ან ტოლია მოგების მოთხოვნილ განაკვეთზე, პროექტი მისაღებია.

ფულადი ნაკადების დისკონტირების მეთოდი უფრო მეტად იძლევა ობიექტურ საფუძველს საინვესტიციო პროექტის შეფასებისათვის და შერჩევისათვის. განსახილველი პროექტის „სიცოცხლის“ თითოეულ პერიოდში, ეს მეთოდი ითვალისწინებს როგორც მოსალოდნელი ნაკადების სიდიდეს, ასევე მათი დროის მიხედვით განაწილებას. მოსალოდნელი ფულადი ნაკადების დროულობა არის მეტად მნიშვნელოვანი საინვესტიციო გადაწყვეტილების მიღების დროს, ამიტომ აქციონერები უპირატესობას იმ საინვესტიციო პროექტს ანიჭებენ, რომელიც უზრუნველყოფს ფულად შემოსავლებს შემდეგი 5 წლის განმავლობაში, ვიდრე პროექტს, რომელიც იძლევა იგივე ფულად ნაკადებს 6-დან 10 წლამდე.

პროექტის რისკის გამოანგარიშება შესაძლებელია დისკონტირების არჩევანის მიხედვით. **დისკონტირებული ფულადი ნაკადის სამი მთავარი მეთოდი** არის – უკუგების შიდა განაკვეთი (IRR) ახლანდელი წმინდა ღირებულება (NPV) და მოგებიანობის ინდექსი (PI).

უკუგების შიდა განაკვეთი (IRR) საინვესტიციო წინადადებისათვის არის დისკონტის განაკვეთი, რომელიც ტოლია მოსალოდნელი წმინდა ფულადი ნაკადების ახლანდელი ღირებულების (CF), საწყისი ფულადი გასავლით (ICO). თუ საწყისი ფულადი გასავალი ან ხარჯი წარმოშობილია ნულოვან დროს,

3. წმინდა ახლანდელი ღირებულება (Net present value -NPV) – წმინდა ნაღდი ფულის შემოსავლებს გამოკლებული პროექტის საწყისი ნაღდი ფულის გასავალი. წმინდა ახლანდელი ღირებულება არის დისკონტირებული ფულადი ნაკადის მიდგომა კაპიტალდაბანდების დაგეგმისათვის უკუგების შიდა განაკვეთის მეთოდის მსგავსად. საინვესტიციო წინადადებების წმინდა ახლანდელი ღირებულების (NPV) ფორმულას აქვს შემდეგი სახე:

$$NPV = \frac{CF_1}{(1+k)^1} + \frac{CF_2}{(1+k)^2} + \dots + \frac{CF_n}{(1+k)^n} - ICO \quad (15.1)$$

სადაც, K არის მოგების მოთხოვნილი განაკვეთი და ყველა სხვა ცვლადი არის წინასწარ განსაზღვრული. **აქცეპტენსის კრიტერიუმი.** თუ წმინდა ახლანდელი ღირებულება არის ნული ან ნულზე მეტი, საინვესტიციო პროექტი არის მისაღები. თუ **ფულადი შემოსავლების** ახლანდელი ღირებულება აჭარბებს **ხარჯების** ახლანდელ ღირებულებას, ეს კიდევ ერთი საშუალება არის პროექტის აქცეპტენსის კრიტერიუმის გამოსახვის.

15.3 ღირებულების შეფასების მეთოდების გამოყენება კორპორაციულ მართვაში

15.3-1 კომპანიისა და ფინანსების აქტივების შეფასება

როგორც შეფასების პრაქტიკა მომწმობს, საჯარო და კერძო კომპანიებში აქტივების შეფასება საჭიროა ინვესტორების ისეთი სხვადასხვა მიზნებისათვის, როგორიცაა: კომპანიათა შთანთქმისა და შერწყმისათვის პირობების დადგენა; „ყიდვასა და შენახვაზე,“ გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობა; ბაზარზე შესვლას წინაპირობა; სამსახურიდან გათავისუფლებული აქციონერების (დირექტორების) მფლობელობაში არსებული გასაყიდი აქციების შეფასება; ფისკალური მიზნები (მოგების გადასახადი, მემკვიდრეობის გადასახადი); ანგარიშსწორება განქორწინებისას და ა.შ.

კომპანიების და ფინანსური აქტივების შეფასებისას გამოიყენება სამი ძირითადი მიდგომა¹ (იხ. ნახ. 15.1 –კომპანიის შეფასებების მეთოდების სქემა):

- 1) დივიდენდებზე დაფუძნებული მეთოდი–ემყარება აქციონერის მიერ მიღებულ უკუგებას;
- 2) აქტივებზე დაფუძნებული _ ემყარება კომპანიის საკუთრებაში არსებულ მატერიალურ აქტივებს;
- 3) მოგებაზე/შემოსავალზე დაფუძნებული _ ემყარება კომპანიის მიერ მიღებულ უკუგებას;

კომპანიის რეალური ღირებულების შეფასება

1) კომპანიის რეალური ღირებულება დამოკიდებულია სხვადასხვა მხარეების შეხედულებებზე:

2) შეფასების სხვადასხვა მეთოდები ხშირად მნიშვნელოვნად განსხვავებულ შედეგებს იძლევა;

3) შეიძლება ინვესტორის ინტერესებში შედიოდეს იმის დამტკიცება, რომ უფრო მაღალი ან უფრო დაბალი ღირებულებაა შესაფერისი;

საბოლოო მონაცემი დაინტერესებულ მხარეთა შორის მოლაპარაკებების საგანია.

საგულისხმოა, რომ ძირითადი კონკურენტი ფირმის შესყიდვა შესაძლოა კომპანიას აძლევდეს ბაზარზე დომინანტური მდგომარეობის დაცვის საშუალებას. ამიტომ, სავარაუდოა, რომ მიზანში ამოღებულ კომპანიას დარგის გარედან მოსულ პოტენციურ ინვესტორზე უფრო მაღალი ღირებულება მიანიჭოს. ამიტომ, რეალური ღირებულების დასადგენად საჭიროა დარგის სრული ანალიზი და არა შესაფასებელი კომპანიის იზოლირებულად შეფასება.

გარკვეულ შემთხვევებში, დეტალებს, რომლებიც ზრდის ღირებულებას, შეიძლება ეწოდოს ღირებულება, რომელიც შეთანხმებას საჭიროებს ყიდვისა და გაყიდვის მსურველებს შორის და შეიძლება ხშირად დამოუკიდებელი არბიტრაჟის საგანს წარმოადგენდეს.

ბაზრის კაპიტალიზაცია = აქციის მიმდინარე ფასია X გამოშვებული აქციების რაოდენობაზე

გასათვალისწინებელია: ა) კომპანიების აქციების ფასები საფონდო ბირჟაზე მუდმივად იცვლება მოთხოვნა-მიწოდების შესაბამისად, ხოლომათ ცვლილებასთან ერთად იცვლება ბაზრის კაპიტალიზაციაც; ბ) ამ გზით გამოთვლილი ღირებულება ყოველთვის არ ემთხვევა კომპანიების საბაზრო ღირებულებას, რადგან ნაჩვენებია, რომ

ერთი კომპანიის მიერ მეორე კომპანიის შთანთქმის დროს პირველი კომპანია აცხადებს მეორე კომპანიის აქციების შესყიდვის ფასებს და (როგორც ხშირად ხდება) იხდის პრემიას შთანთქმის პროცესების დაწყებამდე არსებულ ფასთან შედარებით.

15.3-2. აქციების შეფასება—დივიდენდებით შეფასების მოდელი

როგორც უკვე აღინიშნა, „კორპორაციის (საწარმოს) დივიდენდური პოლიტიკაში, შეფასების მეთოდის საფუძველზე კომპანიის/აქციის ღირებულება წარმოადგენს აქციონერების მიერ მოთხოვნილი უკუგების განაკვეთით დისკონტირებული მოსალოდნელი სამომავლო დივიდენდების მიმდინარე ღირებულებას.

$$P_0 = \frac{D}{r_e} \quad \text{ან} \quad P_0 = \frac{D_0(1+g)}{r_e - g}, \quad (15.2)$$

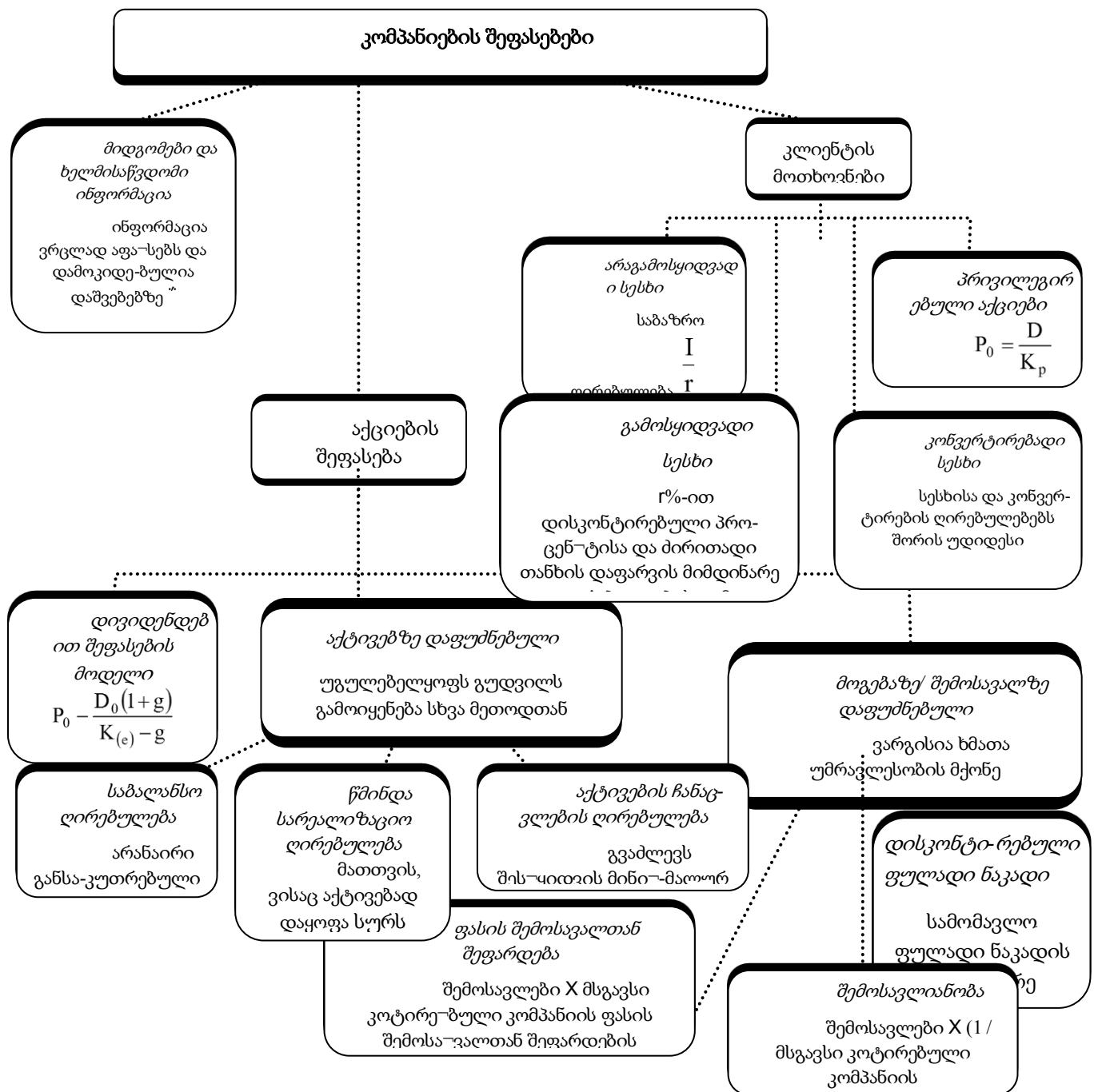
სადაც იგულისხმება ან მუდმივი დივიდენდი, ან დივიდენდების მუდმივი ზრდა

r_e = აქციონერების მოთხოვნილი უკუგებაა, ათწილადებში გამოსახული

g = ზრდის წლიური განაკვეთია

P_0 = კომპანიის ღირებულება, სადაც DD = კომპანიის მთლიან დივიდენდს.

დივიდენდებით შეფასების მოდელის ძლიერი და სუსტი მხარეები

ნახ. 15.1. კომპანიის შეფასების მეთოდების სქემა.

ეს მოდელი თეორიულად მისაღებია არაკონტროლირებადი ინტერესების შემთხვევაში, მაგრამ:

- შესაძლოა პრობლემა შეიქმნას სამომავლო ზრდის განაკვეთის შეფასებასთან დაკავშირებით;
- იგი გულისხმობს მომავალში მუდმივ ზრდას, რაც, კომპანიების უმეტესობის შემთხვევაში, სწორი არ არის;
- მოდელი ძალიან მგრძნობიარეა, მასში გამოყენებული დაშვებების ცვლილებების მიმართ;

დ) კონტროლით დაინტერესებული პირებს იგი სთავაზობს მცირეოდენ უპირატესობებს ქვემომოყვანილ, შემოსავლებზე დაფუძნებულ, მეთოდებთან შედარებით.

შეფასების დროს ამ მიდგომის გამოსაყენებლად უნდა შეგვეძლოს საკუთარი კაპიტალის ღირებულების დადგენა.

განვიხილოთ საილუსტრაციო მაგალითი 15.1.

აქციების დივიდენდებით შეფასების მოდელის გამოყენებაზე

პირობა: კომპანის შესახებ ხელმისაწვდომია შემდეგი ფინანსური ინფორმაცია, კერძოდ:

- გამოშვებული საკუთარი კაპიტალი: 2 მლნ ჩვეულებრივი აქცია 1 დოლარის მქონე ნომინალური ღირებულებით;
- მიმდინარე დივიდენდი აქციაზე (ახლაზან გადახდილი) 18 ცენტი;
- მიმდინარე შემოსავალი აქციაზე 25 ცენტი;
- მიმდინარე უკუგება აქტივებზე 20%;
- საკუთარი კაპიტალის მიმდინარე β -1.1.

აგრეთვე ბაზრის შესახებ ცნობილია შემდეგი ინფორმაცია:

ბაზრის მიმდინარე უკუგება R_m -12%.

ურისკო საპროცენტო განკვეთი R_f -5%.

დავალება: იპოვეთ კომპანიის ბაზრის კაპიტალიზაცია ამოხსნა:

ქვემოთ მოცემული ფორმულის საფუძველზე

$$P_0 = D_0 \times \frac{(1+g)}{r_{(e)} - g}$$

ჩვენ გამოვთვლით ერთი აქციის P_0 ღირებულებას. ბაზრის კაპიტალიზაციის გამოსათვლელად ამ ღირებულებას გავამრავლებთ გამოშვებული აქციების რაოდენობაზე.

$D_0 = 18$ ცენტი (მიმდინარე დივიდენდი აქციაზე)

გორდონის ზრდის მოდელით

$$g = r \times b, \quad r = 20\%-s$$

რადგან 18 ცენტის ტოლი დივიდენდების გადახდა ხდება მაშინ, როდესაც მიმდინარე შემოსავალი აქციაზე 25 ცენტია, მაშინ დივიდენდის გაცემის კოეფიციენტი $18/25 = 72\%$. ამიტომ, მოგების გაუნაწილებლად დატოვების განაკვეთი იქნება $28\% (100-72)$. ამგვარად, $b = 0.28$

$$\text{აქედან, } g = 0.2 \times 0.28 = 0.056.$$

(კაპიტალური აქტივებით შეფასების მოდელის გამოყენებით r_e - აქციონერების მოთხოვნილი უკუგება იქნება

$$R_f + \beta(R_m - R_f) = 5 + 1.1(12 - 5) = 12.7$$

ამიტომ,

$$P_0 = \frac{18(1 + 0.056)}{0.127 - 0.056} = 268 \text{ ცენტი} = \$2.68$$

აქედან გამომდინარე, ბაზრის კაპიტალიზაცია იქნება:

$$2 \text{ მლნ} \times \$2.68 = \$5.36 \text{ მლნ.}$$

პრაქტიკული მეცადინეობა N 9.

თემაზე: „აქტივებზე დაფუძნებული ღირებულების შეფასებები„

1. აქტივებზე დაფუძნებულ შეფასებებთან დაკავშირებული პრობლემების მიმოხილვა

არსებითი სისუსტეები:

ინვესტორები, ჩვეულებრივ, კომპანიას ყიდულობენ არა მისი აქტივების (საბალანსო ანგარიშგებაში მოცემული), არამედ იმ შემოსავლების/ფულადი ნაკადების გამო, რომელთა წარმოქმნაც ამ აქტივებს შეუძლია მომავალში;

ჩვენ უნდა შევავსოთ ის, რასაც ვყიდულობთ, ე.ი. მომავალი შემოსავლები/ფულადი ნაკადები.

თანმხლები სისუსტეები: საკითხისადმი აქტივების მიხედვით მიდგომისას აგრეთვე უგულებელყოფილია არასაბალანსო, არამატერიალური აქტივები, მაგალითად: მაღალკვალიფიციური სამუშაო ძალა; ძლიერი ხელმძღვანელი გუნდი; კომპანიის პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა.

ძალიან ხშირად, არასაბალანსო აქტივები უფრო ღირებულია, ვიდრე საბალანსო აქტივები.

როდის არის სასარგებლო აქტივებზე დაფუძნებული შეფასებების გამოყენება?

1) კომპანიის ყიდვა, აქტივების გაყიდვის მიზნით

აქტივებზე დაფუძნებული შეფასებები სასარგებლოა ისეთ არასტანდარტულ სიტუაციებში, როდესაც კომპანიას ყიდულობენ მის დასაშლელად და მისი აქტივების გასაყიდად. კომპანიის დაშლის დროს აქტივები უნდა შევავსოთ მათი სარეალიზაციო ღირებულებით

2) კომპანიის შთანთქმის დროს მინიმალური ფასის დადგენა

იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც კომპანიას შემოსავლების ზრდის ნაკლები პერსპექტივა აქვს, აქციონერებს უჭირთ დათანხმება, რომ კომპანია გაიყიდოს მისი აქტივების წმინდა ღირებულებაზე ნაკლებ ფასად. შთანთქმისათვის წამოწყებულ ბრძოლაში სტანდარტული თავდაცვითი ტაქტიკაა საბალანსო აქტივების გადაფასება უფრო მაღალი ფასის მისაღებად. ჩვეულებრივ ფუნქციონირებადი საწარმოს შემთხვევაში, აქტივებს ვაფასებთ მათი ჩანაცვლების ღირებულებით.

3) იმ საინვესტიციო კომპანიის შეფასება, რომელიც უძრავ ქონებაში ახდენს ინვესტიციებს

როგორც ცნობილია, საინვესტიციო უძრავი ქონების საბაზრო ღირებულება ახლო კავშირშია სამომავლო ფულად ნაკადებთან და აქციების ღირებულებებთან, ე.ი.

დისკონტირებული საიჯარო შემოსავალი განსაზღვრავს უძრავი ქონების და, შესაბამისად, კომპანიის ღირებულებას.

სახელმძღვანელო შენიშვნა: მოგებიანი, კოტირებული კომპანიის შეფასების დროს, სინამდვილეში, მინიმალურ ფასი, რომელსაც აქციონერები მოელიან, სავარაუდოდ, იქნება ბაზრის კაპიტალიზაციას დამატებული შესყიდვის პრემია და არა წმინდა აქტივების ღირებულება.

..... აქტივებზე დაფუძნებული საზომების ტიპების მახასიათებლები

საზომი	ძლიერი მხარეები	სუსტი მხარეები
• საბალანსო ღირებულებები • წმინდა სარეალიზაციო ღირებულება – საფუძვლად გულისხმობს კომპანიის დაშლას (წმინდა სარეალიზაციო ღირებულებებს გამოკლებული ვალდებულებები)	• არა აქვს • მესაკუთრეებისთვის მინიმალურადაა მისაღები • აქტივებად დაშლა და გაყიდვა	• ისტორიული ღირებულების შეფასება • შეფასებასთან დაკავშირებული პრობლემები, განსაკუთრებით, სწრაფად გაყიდვის დროს • უგულებელყოფს გუდვილს
საზომი	ძლიერი მხარეები	სუსტი მხარეები
• ჩანაცვლების ღირებულება – ფუნქციონირებადი საწარმო	• მაქსიმალური, რაც მყიდველმა უნდა გადაიხადოს აქტივებში	• შეფასებასთან დაკავშირებული პრობლემები – გვაქვს მსგავსი აქტივები შედარებისთვის? • უგულებელყოფს გუდვილს

განვიხილოთ საილუსტრაცი მაგალითი 15.2.

1. აქტივებზე დაფუძნებული საზომების ტიპები

ქვემოთმოყვანილი წარმოადგენს არაკოტირებული კომპანია „გრასმეა კონტრაქტორების“ საბალანსო ანგარიშგების შემოკლებულ ვერსიას 20X1 წლის 30 აპრილის მდგომარეობით:

გრძელვადიანი აქტივები (შენახვის ღირებულება)	450,000
წმინდა მიმდინარე აქტივები	100,000
	--
	550,000

წარმოდგენილია:

\$1-იანი ჩვეულებრივი აქციებით	200,000
რეზერვებით	250,000
6%-იანი ობლიგაციებით, Z1	100,000
	550,000

თქვენ დაადგინეთ, რომ:

1) ობლიგაციების გამოსყიდვა ხდება 2%-იანი პრემიით;

2) მთლიანი უძრავი ქონების მიმდინარე საბალანსო ღირებულება საბალანსო ღირებულებას აღემატება \$30,000-ით;

უძრავი ქონების გარდა, ყველა სხვა აქტივის სარეალიზაციო ღირებულება, შეფასებით, ემთხვევა მათ საბალანსო ღირებულებას

დავალება:

გამოთვალეთ აქციების 80%-ის მფლობელობის ღირებულება აქტივების საფუძველზე.

ამოხსნა:

200,000 აქციის ღირებულების გამოთვლა აქტივების საფუძველზე 2011 წლის 30 აპრილის მდგომარეობით:

	\$
გრძელვადიანი აქტივების საბალანსო ღირებულება	450,000
დამატებული: რეალურ ღირებულებაზე ნაკლებად	30,000
შეფასებული უძრავი ქონება	

ფიქსირებული აქტივების შესწორებული ღირებულება	480,000
წმინდა მიმდინარე აქტივები	100,000

წმინდა აქტივები	580,000
გამოკლებული ობლიგაციების მფლობელებისთვის დასაფარი თანხა (102,000)	
	478,000

80%-იანი მფლობელობის შეფასება = $80 \div 100 \times 478,000$	382,400

მოგებაზე/შემოსავალზე დაფუძნებული მეთოდები

შეფასების მოგებაზე/შემოსავალზე დაფუძნებული მეთოდები, კერძოდ, გამოიყენება ხმათა უმრავლესობის მქონე აქციონერობის შეფასების დროს:

ა) მესაკუთრეობა აკუთვნებს კონტროლის დამატებით სარგებელს, რომელიც არ აისახება დივიდენდებით შეფასების მეთოდის მოდელში;

ბ) ხმათა უმრავლესობის მქონე აქციონერებს შეუძლიათ დივიდენდების პოლიტიკაზე გავლენის მოხდენა და ამიტომ უფრო მეტად არიან შემოსავლებით დაინტერესებულნი.

ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტის მეთოდი

ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტის კოტირება ხდება კოტირებული კომპანიისთვის და გამოითვლება შემდეგნაირად: **აქციის ფასი/შემოსავალი აქციაზე**; მისი გამოყენება შეიძლება **არაკოტირებული** კომპანიისთვის აქციების ღირებულების შესაფასებლად, როგორც:

კომპანიის ღირებულება = მთლიანი მოგება x ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტი

აქციის ღირებულება = შემოსავალი აქციაზე x ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტი

ასეთ დროს გამოიყენებენ მსგავსი კოტირებული კომპანიის (ან საშუალოდ დარგის) ფასის შემოსავალთან შეფარდების კორექტირებულ კოეფიციენტს.

ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტით შეფასების პრობლემები

შესაძლებელია, აუცილებელი იყოს მსგავსი კომპანიის ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტის კორექტირება, რათა იგი უფრო ხელსაყრელი გახდეს, მაგალითად: თუ კომპანია, რომელსაც ვაფასებთ:

↓ კორექტირება	1. კერძო კომპანიაა და, ამდენად, მისი აქციები, შესაძლოა, ნაკლებად ლიკვიდური იყოს.
↑ კორექტირება	2. უფრო მეტად სარისკო კომპანიაა – ნაკლები კონტროლი, ნაკლებად კვალიფიციური ხელმძღვანელობა და ა.შ.; 3. აქვს უფრო მეტად დაცული ზრდის დონე.

ფასის შემოსავალთან შეფარდების ხელსაყრელი კოეფიციენტის მოძებნა

ფასის შემოსავალთან შეფარდების ხელსაყრელი კოეფიციენტის საბაზისო შერჩევისთვის აიღება მიახლოებით იმავე დარგში მოქმედ და იმავე სიდიდის კოტირებული კომპანიის ანალოგიური კოეფიციენტი. თუმცა, რადგან **აქციის ფასები** დიდადაა დამოკიდებული მოსალოდნელ სამომავლო შემოსავლებზე, ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტი – რომელიც ემყარება ერთი წლის საანგარიშგებო შემოსავლებს – შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს ერთსა და იმავე სექტორში მოქმედი და მსგავსი სისტემატური რისკის მქონე კომპანიებისათვის.

მაგალითად, ფასის შემოსავალთან შეფარდების **მაღალი კოეფიციენტი** შეიძლება მიუთითებდეს შემდეგზე:

ზრდადი აქციები – აქციის ფასი შეიძლება მაღალი იყოს, ვინაიდან აქციისგან მოსალოდნელია შემოსავლების ზრდის უწყვეტი მაღალი განაკვეთები;

არაზრდადი აქციები – ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტი დაფუძნებულია ბოლო საანგარიშგებო შემოსავლებზე, რომლებიც შესაძლოა გამონაკლისად დაბალი იყოს, რადგან აქციის ფასი ეფუძნება სამომავლო შემოსავლებს,

რომელიც მოსალოდნელია, რომ გარდაიქმნება 'ნორმალურ', შედარებით სტაბილურ, დონედ;

საკონტროლო პაკეტის ყიდვის განაცხადი – აქციის ფასი გაზრდილია საკონტროლო პაკეტის ყიდვის შეთავაზების მოლოდინში;

მაღალ დონეზე უზრუნველყოფილი აქციები – უძრავი ქონებით დაკავებული კომპანიების აქციებს, ჩვეულებრივ, დაბალი შემოსავლიანობა აქვს, მაგრამ ეს აქციები მაინც ღირებულია შესყიდვისათვის, კაპიტალის ზრდის პერსპექტივისა და უზრუნველყოფის მაღალი დონის გამო.

ანალოგიურად, ფასის შემოსავალთან შეფარდების დაბალი კოეფიციენტი შეიძლება მიუთითებდეს, რომ:

მოსალოდნელია ზარალი – მოსალოდნელია სამომავლო მოგების შემცირება მიმდინარე ონებთან შედარებით;

აქციის ფასმა დაიწია – როგორც ადრე შევნიშნეთ, აქციის ფასები შეიძლება ძალიან მერყევი იყოს – ისეთმა სპეციალურმა ფაქტორებმა, როგორიცაა გაფიცვა კონკრეტული კომპანიის საწარმოო ქარხანაში, შეიძლება დასწიოს აქციის ფასი და, შესაბამისად, ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტი.

შედეგად, **მოდელის გამოყენების უმთავრესი სირთულეა** მსგავსი კომპანიის მოძებნა ზრდის მსგავსი პერსპექტივებით.

შემდეგ სიძნელეს წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ საანგარიშგებო შემოსავლები ემყარება **დანახარჯთა ისტორიულ აღრიცხვას**, რომელიც, საზოგადოდ, აზროს მოკლებულს ხდის ორი კომპანიის შედარების მცდელობას. აგრეთვე მნიშვნელოვანია იმაში დარწმუნება, რომ 'მსხვერპლი კომპანია' ასახავს მომავლის შემოსავლების პერსპექტივებს. გონივრული არ იქნებოდა კომპანიის შეფასება არაბუნებრივად მაღალ შემოსავლებზე დაყრდნობით.

განვიხილოთ საილუსტრაციო მაგალითი 15-3.

ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტის მეთოდის საფუძველზე

(ა) არაკოტირებული კომპანია 'აქრინგტონის' შესახებ მოცემულია შემდეგი ინფორმაცია:

(ბ)გამოშვებული საკუთარი კაპიტალი წარმოადგენს 400,000 ერთეულ 25 ცენტთან აქციას;

ამონარიდი 20X4 წლის 31 ივლისის მოგებისა და ზარალის ანგარიშებიდან

	\$	\$
მოგება გადასახადის გადახდამდე		260,000
გამოკლებული: კორპორაციული გადასახადები		120,000
მოგება გადასახადის გადახდის შემდეგ		140,000
გამოკლებული: პრივილეგირებული დივიდენდები		20,000
ჩვეულებრივი დივიდენდები	36,000	
	(56,000)	
წლის გაუნაწილებელი მოგება		84,000

(გ) მსგავსი ტიპის კომპანიებისთვის დამახასიათებელი ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტი (არაკოტირებული კომპანიისთვის შესაფერისი) არის 12.5.

დავალება: მოგეთხოვებათ, ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტის საფუძველზე, შეაფასოთ კომპანია 'აქრინგტონის' 200,000 აქცია.

ამოხსნა:

200,000 აქციის შეფასება = 200,000 x [ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტი x შემოსავალი აქციაზე]

$$= 200.000 \times \left[12.5 \times \frac{(140.000 - 20.000)}{400.000} \right] = \$750,000$$

$$\text{ან } 50\% (12.5 \times \$120,000) = \$750,000.$$

შემოსავლიანობა არის, უბრალოდ, ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტის შებრუნებული მნიშვნელობა:

$$\frac{\text{Semosavali aqciaze}}{\text{aqciis fasi}}$$

ამიტომ აქციის ან ბაზრის კაპიტალიზაციის შესაფასებლად მისი გამოყენება შესაძლებელია ზუსტად იმავენაირად, როგორც ფასის შემოსავალთან შეფარდების კოეფიციენტის.

$$\text{კომპანიის ღირებულება} = \text{მთლიანი მოგება} \times \frac{1}{\text{Semosavlianoba}}$$

$$\text{აქციის ღირებულება} = \text{შემოსავალი აქციაზე} \times \frac{1}{\text{Semosavlianoba}}$$

განვიხილოთ საილუსტრაციო მაგალითი 15.4.
დისკონტირებული ფულადი ნაკადის საფუძველზე

პირობა: კომპანიის მიმდინარე შემოსავლები და დანახარჯებია: გაყიდვები \$200 მილიონი, თვითღირებულება \$110 მილიონი, დისტრიბუციისა და ადმინისტრაციული ხარჯები \$20 მილიონი, საგადასახადო მიზნებისათვის გამოკლებადი ცვეთა \$40 მილიონი და წლიური კაპიტალური დანახარჯები \$50 მილიონი. კორპორაციული გადასახადებია 30%. სესხის მიმდინარე ღირებულებაა \$17 მილიონი.

• კაპიტალის საშუალო შეწონილი ღირებულებაა 14.4%. ინფლაცია – 4%.

მოსალოდნელია ამგვარი ფულადი ნაკადის უწყვეტად ყოველწლიური გაგრძელება მთელი საპროგნოზო პერიოდის განმავლობაში.

დავალება: გამოთვალეთ საკუთარი კაპიტალის ღირებულება.

ამოხსნა:

$$\text{საოპერაციო მოგება} = \$200 \text{ mln} - \$110 \text{ მლნ} - \$20 \text{ მლნ} = \$70 \text{ მლნ}$$

$$\text{გადასახადი საოპერაციო მოგებაზე} = \$70 \text{ მლნ} \times 0.3 = \$21 \text{ მლნ}$$

$$\text{ხელმისაწვდომი ცვეთა} = \$40 \text{ მლნ}$$

$$\text{საგადასახადო შეღავათი ცვეთაზე} = \$40 \text{ mln} \times 0.3 = \$12 \text{ mln}$$

$$\text{ამიტომ, თავისუფალი ფულადი ნაკადი} = \$70 \text{ მლნ} - \$21 \text{ მლნ} + \$12 \text{ მლნ} - \$50 \text{ მლნ} = \$11 \text{ მლნ}$$

$$1 + r = \frac{(1+i)}{(1+h)} = \frac{1.144}{1.04} = 1.10$$

დისკონტირების რეალური განაკვეთია 10%

კორპორაციის ღირებულებაა = $\frac{\$11}{0.10}$ მლნ = \$110 მლნ

საკუთარი კაპიტალი = \$110 მლნ – \$17 მლნ = \$93 მლნ

უპირატესობები:

თეორიულად საუკეთესო მეთოდია; შესაძლებელია მისი გამოყენება კომპანიის ნაწილის შესაფასებლად.

ნაკლოვანებები: იგი ეყრდნობა როგორც ფულადი ნაკადის, ასევე დისკონტირების განაკვეთის შეფასებებს – შეიძლება არ იყოს ხელმისაწვდომი; სირთულეები საპროგნოზო პერიოდის შერჩევასთან დაკავშირებით; სირთულეები კომპანიის ქონების შეფასებაში საპროგნოზო პერიოდის შემდეგ; უშვებს, რომ დისკონტირების განაკვეთი, საგადასახადო და ინფლაციის განაკვეთები მუდმივი იქნება საპროგნოზო პერიოდის განმავლობაში.

კითხვები და ამოცანები დამოუკიდებელი მეცადინეობისთვის:

1. განიხილეთ ბიზნესის (კომპანიების) შეფასების მეთოდების სქემა.
2. გააცნობიერეთ ბიზნესის შეფასების პროცესის სტრუქტურა და მიდგომების არსი;
3. განიხილეთ დივიდენდებით შეფასების მოდელის სვოტ-ანალიზის სქემა.

ნაწილი მეორე.

სასწავლო- პრაქტიკული სახელმძღვანელოს ძირითადი სამეცნიერო-კვლევითი და სემინარულ- პრაქტიკული თემების საკითხები დამოუკიდებელი მეცადინეობებისთვის (სოციალურ-ეკონომიკური თანამედროვე გამოწვევები, სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალებანი):

N16. თემა: „ ეკონომიკური აზროვნების ევოლუცია და მმართველობით- ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის ძირითადი საკითხების სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალებანი„

16.1 ეკონომიკური აზროვნების განვითარების

მეთოდოლოგიურ - გამოყენებითი ასპექტები

ეკონომიკური აზროვნების განვითარების მეთოდოლოგიურ-გამოყენებითი ასპექტების მიმოხილვას საქართველოში მიემდგნა ერთობლივი სამეცნიერო სტატია, რომელიც განხილეს საერთაშორისო სამეცნიერო - პრაქტიკულ კონფერენციაზე

„ეკონომიკური აზროვნება: თანამედროვე რეალიები და პროგნოზული შესაძლებლობები“
(უკრაინა, ქ.კიევი), კიევის ვადიმ გეტმანის სახელობის ნაციონალური ეკონომიკური უნივერსიტეტის მიერ ორგანიზებული 2019 წლის 19 აპრილს. იხ. სამეცნიერო სტატია:

„ეკონომიკური აზროვნების განვითარების მეთოდოლოგიურ-გამოყენებითი ასპექტები საქართველოში“.

ლიპარტია ზურაბ,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. zlipartia@yahoo.com

შერაზადიშვილი ბესიკ,

საჯარო მმართველობის აკად. დოქტორი.

ასისტ-პროფესორი. besik_geo@yahoo.com

რეზიუმე

წინამდებარე სტატიაში განვიხილავთ ეკონომიკური აზრის განვითარების პროცესში ადამიანთა ურთიერთობის კრიტერიუმების, ეკონომიკური ზრდის კანონზომიერებისა და ფაქტორების ერთობლიობას, რომელიც იძლევა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მრავალი ძირითადი ეკონომიკური კატეგორიების ტრადიციული გაგების გადასინჯვის შესაძლებლობასა და მართვის სამეურნეო მექანიზმის რადიკალური გარდაქმნის აუცილებლობას. ეკონომიკური აზროვნების განვითარებით შესაძლებელი ხდება დასაბუთდეს მმართველობითი გადაწყვეტილების ოპტიმალურობის დონე, შეფასდეს საქმიანობის შედეგები და პროგნოსტიკული შესაძლებლობების პერსპექტივები ეკონომიკური ეფექტიანობის პოზიციებიდან.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური აზროვნება; სისტემური ანალიზი; ფინანსური რისკი; ეფექტური მართვის პრინციპები; კონკურენციის ანალიზი; ფინანსური სტრატეგიული მართვა; ბიზნეს პროცესების რეინჟინერია; რეიტინგული შეფასების სისტემა.

ეკონომიკური აზროვნება, რომელიც მოიცავს მოვლენებისა და პროცესების ცოცხალ განჭვრეტას, საზოგადოებაში წარმოშობილი ეკონომიკური მოვლენების შემეცნების უმნიშვნელოვანესი მომენტია, რომელიც აბსტრაქტული აზროვნებისა და განზოგადებული დასკვნების საფუძველზე უზრუნველყოფს პრაქტიკული წინადადებების შემუშავებას საკვლევი მოვლენების შემდგომი განვითარებისათვის. ეკონომიკური ანალიზის მეთოდით შეისწავლება ეკონომიკურ მოვლენებზე ცალკეული ფაქტორების გავლენა, მათ ეძლევათ რაოდენობრივი დახასიათება, რაოდენობრივი ცვლილებების თვისებრივში გადასვლით ხდება ახლის, პროგრესულის აღმოცენება და ამ ნიადაგზე შესაძლებელი ხდება მოვლენის განვითარების პროგნოსტიკული პერსპექტივების გამოვლენა.

საქართველოს ეკონომიკის გადასვლა საბაზრო ურთიერთობებზე დღის წესრიგში აყენებს ეკონომიკური პროცესებისა და საზოგადოებაში მიმდინარე მოვლენების ახლებურად გააზრების საჭიროებას, პრაქტიკაში გამოყენებად სხვადასხვა ეკონომიკური კანონებისა თუ კატეგორიების ახალ გარემოში ფუნქციონირებისათვის საჭირო სამართლებრივი და ეკონომიკური მექანიზმების შექმნას, რომელიც შესაძლებელია ეკონომიკური ანალიზის მეშვეობით.

საქართველოში საბაზრო მექანიზმებთან ადაპტირებული ეკონომიკურ-ანალიზურ-შემფასებელი სისტემებით მართვის პრობლემების **გამოწვევების** პრაქტიკის ანალიზი მოწმობს, რომ-„დამოუკიდებელ სუვერენულ სახელმწიფოთა საბაზრო ეკონომიკების ურთიერთობანი ჰორიზონტალური საბაზრო კავშირების გამო მოიცავს არა მარტო ქვეყნის შიგა, არამედ სხვა ქვეყნებთან საბაზრო საინვესტიციო და საწარმოო-ტექნიკურ კავშირებსაც. ეს ურთიერთობები მოითხოვენ მართვის განხორციელებას თანამედროვე მარკეტინგის პოზიციებიდან [1].

ეკონომიკური ანალიზის საგნის გამოყოფა და დამოუკიდებელ სამეცნიერო დისციპლინად ჩამოყალიბება მეოცე საუკუნის დასაწყისში მატერიალური დოვლთის შესაქმნელად განაპირობა ადამიანის მიზანშეწონილმა საქმიანობამ, რომელიც მეტად რთულ და მრავალმხრივ ეკონომიკურ პროცესებს მოიცავს.

საქართველოში, მსოფლიო გლობალური პროცესების ჭრილში, ეკონომიკური სისტემის გარდაქმნების მიმდინარე მაკროეკონომიკური პოლიტიკის შეფასებით, ორთოდოქსული („ძვირი ფულის“) ტიპის, ე.წ. ლიბერალურ-მონეტარულ პოლიტიკაზე იყო ორიენტირებული. კერძოდ, „საქართველოს ხელისუფლებამ ეკონომიკის რეფორმირების თანამედროვე ეტაპზეც, თავი ვერ დააღწია შეზღუდულ მენტალურ აზროვნებას. საქართველოს სჭირდება არა ნეოკლასიკურ თეორიაზე აგებული მკაცრი ფისკალური და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, (ისიც თავისებური შოკია), არამედ ისეთი ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც ეტაპობრივად, ევოლუციური განვითარების გზით, ენდოგენური ფაქტორების ეფექტიანი გამოყენებით მიგვაახლოებდა ცივილიზირებულ ქვეყნებს, [2].

ეკონომიკური საქმიანობის ანალიზის პროცესში, რომელიც წარიმართება ეკონომიკური ინფორმაციის სისტემის მაჩვენებელთა შესწავლა-შეფასებით, კერძოდ საგეგმო, საადრიცხო, საანგარიშო და სხვა წყაროების საფუძველზე, შეისწავლება ობიექტური და სუბიექტურ ფაქტორების ზემოქმედება საწარმოთა სამეურნეო პროცესების და საქმიანობის საბოლოო შედეგებზე, რომელიც მოიცავს მათში შემავალი ცალკეული ერთეულების (ფილიალების), რგოლების სამეურნეო საქმიანობებსაც.

თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკურ ანალიზს აქვს განვითარებული მეთოდოლოგიური სისტემა, რომელიც შემდგომ დახვეწასა და გაღრმავებას მოითხოვს. ქვეყნის ეკონომიკის, მისი ყველა დარგის, მართვის რთული ფუნქციების შესრულებისათვის ეკონომიკური ანალიზი მოწოდებულია შეიმუშაოს კონკრეტული მეცნიერულად დასაბუთებული დასკვნები, რომლებსაც უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვთ ოპტიმალური ვარიანტების შერჩევისათვის და განვითარების პროგნოზირებისათვის.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში მეცნიერულად დასაბუთებული სტრატეგიული და ოპერატიული (მიმდინარე) გეგმების შედგენის მოთხოვნილება საკმაოდ იზრდება. ანალიზური ეკონომიკური გაანგარიშებიდან გამომდინარე საფუძვლიანი ანალიზით მიღებული შედეგები წარმოადგენს ბიზნეს-გეგმის შედგენის აუცილებელ მასალას და პერსპექტიული პროგნოზირების წყაროს შესაბამისად, იზრდება ეკონომიკური ანალიზის როლიც ეკონომიკური სუბიექტების განვითარების ობიექტური პროპორციებისა და საქმიანობის საბოლოო სამეურნეო-საფინანსო შედეგების ფორმირებაში, რომლებიც ყალიბდება ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების ზემოქმედებით და შეისწავლება ეკონომიკური ინფორმაციის სისტემის საფუძველზე.

კორპორაციული საქმიანობის ანალიზის ობიექტებია ყველა მხარე: პროდუქციის, სამუშაოების, მომსახურების წარმოება და რეალიზაცია, დანახარჯები წარმოებაზე და რეალიზაციაზე, მოგება, რენტაბელობა და საფინანსო მდგომარეობა. ასევე, ანალიზის ობიექტია კომპანიის მიერ საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების, მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლოესი მიღწევების დანერგვის, ენერგიის ხარჯვის პროგრამული ნორმების, მომჭირნეობის რეჟიმის დაცვისა და სხვა საკითხები, რომლებიც უზრუნველყოფენ კომპანიის სამეწარმეო საქმიანობის მიზნების გაუმჯობესებას. შესაბამისად, საბაზრო ურთიერთობებზე გადავლის პირობები გაზრდილ მოთხოვნილებას უყენებს ეკონომიკურ ანალიზს, რადგან იგი კორპორაციათა ფუნქციონირების შესწავლის, მართვისა და კონტროლის, შიდა ფარული რეზერვების გამოვლენისა და ამოქმედების კომპლექსური გამოკვლევის **ინსტრუმენტს** შეადგენს.

სისტემური ანალიზის გარეშე შეუძლებელია დასახული ამოცანების წარმატებით შესრულება. ეკონომიკური ანალიზის მეშვეობით, საწარმოს **მენეჯერებს** ეძლევათ შესაძებლობა, სწორად შეაფასონ გეგმის შესრულება, განვითარების დინამიკა, დოულად და სწორად მიიღონ საჭირო გადაწყვეტილებანი სამეურნეო პროცესების ნორმალური მსვლელობისათვის, საწარმოო პროგრამის (გეგმის) შესრულებისათვის. ამისთვის აუცილებელია საწარმოთა მონაცემების გაანალიზება, ნაკლოვანებების გამოვლენა და მათი აღმოფხვრის გზების დასახვა, რაც მოითხოვს, ეკონომიკური ანალიზის მეთოდოლოგიაში გაცნობიერებას, ანალიზის ჩატარების მეთოდის ცოდნას, მუშაობის შედეგების წარმოების ეკონომიკური ეფექტურობის პოზიციებიდან შესაფასებლად და დასაბუთებული ოპტიმალური გადაწყვეტილებების მისაღებად.

კვლევების პრაქტიკა მოწმობს, **დეტერმინირებული** ეკონომიკური ფაქტორული ანალიზის მეთოდები როგორიცაა: ინდექსური, ჯაჭვური ჩასმის, ინტეგრული და სხვ. ვერ წყვეტს განმაზოგადებელ მაჩვენებლების ცვლილებაში ცალკეული ფაქტორ-თანამამრავლის წვლილის ზუსტი რაოდენობრივი შეფასების ამოცანას. შესაბამისად, ეკონომიკური ანალიზის ჩატარების ახალი მეთოდის, რომელიც თავისუფალია ზემოთაღნიშნული ხარვეზებისაგან, შემოთავაზებულია შიგა საწარმოო რეზერვების გაზომვის ე.წ. ეკონომიკურ პერიოდანტთა სისტემის მეთოდი, რომელიც ეყრდნობა **სისტემურ მიდგომას** და ეკონომიკური შედეგის ფორმირების ობიექტური პროცესის აღწერას.

ანალიზური კლევების საფუძველზე იკვეთება, რომ კორპორაციების (საწარმოთა) ეფექტიანი საქმიანობის მიღწევის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია: ა) მეცნიერულად დამუშავებულ ღონისძიებათა შემუშავება და რეალიზაცია; ბ) მინიმალური დანახარჯებით მაქსიმალური მოგების მიღება და გ) კორპორაციების (დარგის) ეკონომიკური პოტენციალის ამაღლება, ფინანსური სტაბილიზაციის უზრუნველყოფა, აქტივების სტრუქტურის ოპტიმიზაცია, კონკურენტუნარიანობის ამაღლება და სხვ. [3].

ფინანსური მენეჯმენტის ძირითადი ობიექტებია **ფინანსური ნაკადები**, რაც უშუალოდაა დაკავშირებული ანგარიშსწორების ანგარიშსა და სხვა ანგარიშებში ფინანსური საშუალებების უწყვეტ ნაკადებსა და მათ გონივრულ ხარჯვასთან. შესაბამისად, ფინანსური მენეჯმენტის ყურადღების ცენტრშია საწარმოთა (კორპორაციების) ფინანსური რესურსები და მათი ყველა ფინანსურ-ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულება მეწარმეობის ყველა სხვა სუბიექტთან.

ფინანსური მენეჯმენტის განხორციელებისთვის საჭირო **ინფორმაციების** წყაროა: ოფიციალური ბუღალტრული და სტატისტიკური ანგარიშები (ანგარიშგებები); შიდამეურნეობრივი საწარმოო (მმართველობითი) და ფინანსური აღრიცხვა; ფინანსური ანალიზი; ბიზნესგეგმის კომპონენტები; ფასების დინამიკის შესახებ ფინანსური და საბანკო ორგანიზაციების ინფორმაციები. ყოველივე ეს, კვალიფიციური დამუშავების შემდეგ, ქმნის ფინანსური მენეჯმენტის მყარ და მდიდარ საინფორმაციო საფუძველს, მმართველობითი გადაწყვეტილებების მისაღებად, მომავალი წარმატებული საქმიანობის უზრუნველსაყოფად.

თანამედროვე საბაზრო ეკონომიკის პირობებში კორპორაციათა ფინანსური მენეჯმენტის **გარემოსადასაქმიანობის** ასპექტით გამოიყოფა მათი ზოგიერთი **უპირატესობა**. ფინანსური მენეჯმენტის გარემოს მაკომპლექტებელი სტრუქტურის სისტემაში მნიშვნელოვანია **ფინანსური რისკის** კატეგორია, რომელიც ყველაზე რთული სტრუქტურის მქონე რისკია, რაც წარმოიშობა საპროცენტო განაკვეთის, ვალუტის გაცვლითი კურსის, ლიკვიდობის, აქციისა და საქონლის (მომსახურების) ფასის, ვალის გასტუმრებისა და კრედიტუნარიანობის მერყეობის შედეგად და პირდაპირ მოქმედებს კორპორაციების ბიზნეს საქმიანობაზე. [4]

ამასთანავე, ფინანსური მენეჯმენტის პროცესში ხშირია **გაურკვევლობასა და განუსაზღვრელობასთან** დაკავშირებული სირთულეები, როგორცაა: 1) შეუძლებელია ფინანსური სისტემის მიმდინარე მდგომარეობის დაზუსტება მისაღები სირთულით; 2) უცნობია (ან ვერ დგინდება მოთხოვნათა სიზუსტე) მომავალი პერიოდის ფინანსური მაჩვენებლები და მათი თანამდევნი პარამეტრები.

კორპორაციის ფინანსური საქმიანობის **ეფექტური მართვა** მიიღწევა რიგი პრინციპების რეალიზაციით, კერძოდ: 1) კომპანიის მენეჯმენტის საერთო სისტემასთან ინტეგრირება. 2) მმართველობითი გადაწყვეტილებების ფორმირების კომპლექსური; 3) მართვის მაღალი დინამიზმი.; 4) ცალკეული მმართველობითი გადაწყვეტილებების შემუშავებისადმი მიდგომების ვარიანტულობა.; 5) კორპორაციის განვითარების სტრატეგიულ მიზნებზე... ორიენტირებულობა.

ფინანსური მენეჯერი, რომელსაც გააჩნია მაღალი კვალიფიკაცია, შემოქმედებითი აზროვნების უნარ-ჩვევები და ზუსტად ურთიერთმოქმედებს სხვა მენეჯერებთან ერთად, ერთ-ერთ მთავარ ფიგურას წარმოადგენს კორპორაციაში (ფირმაში). მის მიერ შესრულებული ფუნქციები მეტად რთული, შრომატევადი და მრავალმნიშვნელოვანია. ფინანსური მენეჯერი, როგორც ანალიტიკოსი და ერუდიტი პასუხისმგებელია კორპორაციაში მიღებულ მნიშვნელოვან ტექნიკურ და სტრატეგიულ გადაწყვეტილებებზე. ასევე, ფულადი ნაკადების მართვის ორგანიზაციაზე, კაპიტალის ეფექტიანად გამოყენებასა და შესაბამისად, მოგების მაქსიმალიზაციაზე.

კორპორაციის ფინანსური საქმიანობის ეფექტური მართვა მიიღწევა რიგი პრინციპების რეალიზაციით, კერძოდ: 1) კომპანიის მენეჯმენტის საერთო სისტემასთან ინტეგრირება. 2) მმართველობითი გადაწყვეტილებების ფორმირების კომპლექსური; 3) მართვის მაღალი დინამიზმი.; 4) ცალკეული მმართველობითი გადაწყვეტილებების შემუშავებისადმი მიდგომების ვარიანტულობა.; 5) კორპორაციის განვითარების სტრატეგიულ მიზნებზე ორიენტირებულობა.

ფინანსური მენეჯერი, რომელსაც გააჩნია მაღალი კვალიფიკაცია, შემოქმედებითი აზროვნების უნარ-ჩვევები და ზუსტად ურთიერთმოქმედებს სხვა მენეჯერებთან ერთად, ერთ-ერთ მთავარ ფიგურას წარმოადგენს კორპორაციაში (ფირმაში). მის მიერ შესრულებული ფუნქციები მეტად რთული, შრომატევადი და მრავალმნიშვნელოვანია. ფინანსური მენეჯერი, როგორც ანალიტიკოსი და ერუდიტი პასუხისმგებელია კორპორაციაში მიღებულ მნიშვნელოვან ტექნიკურ და სტრატეგიულ გადაწყვეტილებებზე. ასევე, ფულადი ნაკადების მართვის ორგანიზაციაზე, კაპიტალის ეფექტიანად გამოყენებასა და შესაბამისად, მოგების მაქსიმალიზაციაზე.

კორპორაციის ფინანსური საქმიანობის მართვის ასპექტებს შორის ერთ-ერთი მთავარი და საპასუხისმგებლო სფეროს წარმოადგენს **ფინანსების სტრატეგიული მართვა**, რომლითაც მიიღწევა მართვის შემდეგი **მთავარი ამოცანების** გადაწყვეტა: გაკოტრებისაგან თავის არიდება; კორპორაციის კონკურენციულ ბრძოლაში წარმატების მიღწევა, საბაზრო ღირებულების მაქსიმალიზაცია; წარმოებისა და რეალიზაციის მოცულობის ზრდა; ხარჯების მინიმიზაცია; მოგების მაქსიმალიზაცია; ძირითადი საქმიანობის რენტაბელობის აუცილებელი დონის უზრუნველყოფა და სხვა. გარდამავალი ეკონომიკის მოდელის ასპექტში, მართვის მექანიზმის ადაპტაციამ დღის წესრიგში დააყენა კორპორაციის **მართვის ფუნქციებისადმი ახალი მიდგომა მისი განვითარების** სტრატეგიის, ოპერატიული და გრძელვადიანი დაგეგმვისა და კონტროლის სფეროებში. [5]

სტრატეგიის შემუშავების პროცესში მამოძრავებელი ძალების ანალიზს პრაქტიკული მნიშვნელობა ენიჭება. მამოძრავებელი ძალების ანალიზის მიზანი მდგომარეობს მთავარი და არაარსებითი მიზეზების გამოიკვანაში, რომლებმაც გამოიწვიეს დარგში ცვლილებები; ჩვეულებრივ, არაუმეტეს სამი ან ოთხი გამოყოფილი ფაქტორი შეიძლება აღმოჩნდეს მამოძრავებელი ძალა.

ეფექტიანი სტრატეგიების შემუშავებისათვის, აუცილებელია დარგში საერთო სიტუაციისა და მასში არსებული კონკურენციის დეტალური ანალიზი. კომპეტენტურად ჩატარებული

გამოკვლევა მენეჯერებს უზრუნველყოფს აუცილებელი ინფორმაციით, უფრო კარგად გაიგონ მაკროგარემოს არსი, რომელშიც მოქმედებს ფირმა და ჩამოაყალიბონ კომპანიის გარე გარემოს შესაბამისი სტრატეგია.

ბიზნეს პროცესების რეინჟინირინგის (ბპრ) მართვა საბანკო საქმის მენეჯმენტში
ფინანსური მდგომარეობის რეიტინგული შეფასების სისტემა-CAMEL-ის გამოყენებით საშუალებას იძლევა კარდინალურად გაუმჯობესდეს ბანკის საქმიანობის შედეგი, რადგანაც მოიცავს საკვანძო ბიზნეს პროცესების რადიკალურ ცვლილებებს და მასთან დაკავშირებულ ორგანიზაციულ სტრუქტურას, ტექნოლოგიას, მუშაობის მეთოდებს. რეინჟინირინგის მიზანია კომერციული ბანკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება კლიენტებთან მისი მუშაობის მეთოდების ცვლილების ხარჯზე.

თანამედროვე ეტაპზე კომერციული ბანკის მდგრადობას არსებულ საბაზრო გარემოში განსაზღვრავს რამდენიმე ფაქტორი: ა) კომერციული ბანკის კაპიტალური სიმყარე; ბ) ბანკის კომერციული სიდიდე; გ) კომერციული ბანკის სიმყარე; დ) ბანკის ორგანიზაციულ-სტრუქტურული სიმყარე; ე) კომერციული ბანკის ფინანსური სიმყარე.

კომერციული ბანკები დაინტერესებულნი არიან თავიანთი მომსახურების მეთოდის მოდერნიზებით, რათა მიაღწიონ საოპერაციო ხარჯებისა და ფასების ისეთ დონეს, რომელიც უზრუნველყოფს მათ კონკურენტულ პოზიციას. ახალი საბანკო პროდუქტებისა და მომსახურების შემუშავება – ეს არის ბანკის საქმიანობის სტრატეგიის ცვლილებების რეინჟინირინგი.

საბანკო ინოვაციების შემუშავების სტრატეგია შეიძლება ორიენტირებული იყოს მოთხოვნაზე ან ახალი პროდუქტის შეთავაზებაზე. ამ პროცესში შესაძლებელია წარუმატებლობაც, რომელიც დაკავშირებულია სტრატეგიის არჩევასთან, ინოვაციების განვითარების წყაროების არარსებობასთან, ხელმძღვანელობის დაუინტერესებლობასთან, ბაზრის შეუსწავლევლობასთან, რეკლამის ნაკლებობასთან.

საბანკო ინოვაციების შემუშავების პროცესი შედგება შემდეგი ეტაპებისგან: ა) ახალი იდეების შემუშავება ექსპერტების შეფასებების დახმარებით; ბ) ბანკის ახალი მომსახურების სტრატეგიის ანალიზი; გ) ბანკის კლიენტების მოთხოვნის გამოკვლევა და ანალიზი; დ) ბანკის შესაძლებლობების შეფასება.

საბანკო ბპრ-ის დანერგვის პროცესში მნიშვნელოვანია სტრატეგიული დაგეგვის განვითარება და სრულყოფა, რომელიც მიზანშეწონილია დაიყოს შემდეგ ეტაპებად:

7. ბანკის უმაღლესი მენეჯერების საქმიანობის სფეროში სტრატეგიული აზროვნების დანერგვა;
8. სტრატეგიული მიზნებისა და ამოცანების შეფასების სისტემის დანერგვისათვის აუცილებელი პირობების შექმნა;
9. სტრატეგიული მენეჯმენტის ინფრასტრუქტურის შექმნა რომელიც პასუხისმგებელია სტრატეგიული მენეჯმენტის დანერგვაზე, კონტროლზე და შეფასებაზე;
10. დეტალური სტრატეგიული გეგმისა და მისი შემადგენელი ნაწილის - ქვედანაყოფების სტრატეგიული გეგმების ფორმირება (SWOT-ანალიზის ჩატარება);

11. ბანკის, ქვედანაყოფისა და თანამშრომელთა ურთიერთდამხმარე მიზნების სისტემის დანერგვა;

12. გარე გარემოს პროგნოზირებისა და მონიტორინგის, სტრატეგიების კორექტირების სისტემის დანერგვა. [6]

რეინჟირინგი საკრედიტო ორგანიზაციის ოპტიმალური გარდაქმნის რთული და ხანგრძლივი პროცესია, რომელიც მოითხოვს მასში ბანკის ყველა ქვედანაყოფის ჩართვასა და წინა მოსამზადებელი სამუშაოების განხორციელებას.

კლევები უჩვენებს, რომ საბანკო ბიზნეს პროცესების რეინჟირინგი, რომელიც ბევრ ქვეყანაში წარმატებით ხორციელდება **მოიცავს 9 ეტაპს:**

1) ბიზნესის განვითარების მიმართულების განსაზღვრა; **2)** პროექტის მასშტაბისა და საბოლოო მიზნების განსაზღვრა; **3)** პროცესის პროექტირება; **4)** ბანკის სტრუქტურისა და საკადრო პოლიტიკის განსაზღვრა; **5)** ტექნოლოგიური მხარდაჭერა; **6)** ინფრასტრუქტურის განსაზღვრა; **7)** ბანკის შიდა პოლიტიკის და მოქმედი კანონმდებლობის ზემოქმედების შეფასება; **8)** პროექტის განხორციელებისათვის ძალების მობილიზება; **9)** პროექტის დანერგვა.

ამგვარად, მენეჯმენტის თეორიის ახალი მიმართულებების - ბიზნეს პროცესების რეინჟინირინგის შესწავლა და საბანკო ბიზნესის განვითარების ფორმების სისტემური ანალიზი საზღვარგარეთის გამოცდილების მიხედვით ცხადყოფს, რომ მომავალი ამ მიმართულებას ეკუთვნის. ბანკის მოგებიანობის მაჩვენებლების სტრუქტურული ანალიზი საშუალებას იძლევა გაკეთდეს დასკვნა საბანკო შემოსავლების სფეროში იმ სიძნელეების გამომწვევი მიზეზების შესახებ, რომლებსაც ბანკი აწყდება და გამოავლინოს ის სფეროები რომლებიც მოითხოვენ განსაკუთრებულ ყურადღებას მენეჯერების მხრიდან, რათა გამოინახოს შესაძლო გზები შემოსავლებთან დაკავშირებული პრობლემების გადასაწყვეტად.

მენეჯმენტის სისტემის ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს კომერციული ბანკების საქმიანობის **რეიტინგულ შეფასებას**. რეიტინგი - ეს არის რამდენიმე ბანკის საქმიანობის შეფასების მეთოდი. ყველა განვითარებულ ქვეყანაში, მათ შორის აშშ-ში, ფულად საკრედიტო პოლიტიკის და ფედერალური სარეზერვო სისტემის მარეგულირებელი ფუნქციის განხორციელების ჩარჩოებში ფართოდ გამოიყენება კომერციული ბანკების ფინანსური მდგომარეობის **რეიტინგული შეფასების სისტემა CAMEL -ი**, რომელიც შედგება: C (capital adequacy) - კაპიტალის ადეკვატურობა, შესაბამისობა; A (asset quality) - ბანკის აქტივების ხარისხი; M (management) - მენეჯმენტი; კონტროლის მეთოდებისა და კანონით დაწესებული წესების გათვალისწინებით; E (earnings) - შემოსავლები ანუ რენტაბელობა; L (liquidity) - ლიკვიდურობა.

CAMEL -ის მეთოდის მიხედვით კაპიტალის ანალიზის შემთხვევაში საკვანძო საკითხია აკმაყოფილებს თუ არა ბანკის კაპიტალის საკმარისობის მოთხოვნას. კაპიტალის ანალიზის კონცეფცია გამოიყენებს ბაზელის საერთაშორისო სტანდარტებს, კაპიტალის შეფასებისას CAMEL -ის სისტემის გამოყენებით აქტივების ხარისხის ანალიზის შედეგია საბანკო რეიტინგების განლაგება საბანკო ზედამხედველობის მიზნისათვის, იმ გამონაკლისის გარდა, როდესაც ამას მოჰყვება საზედამხედველო ღონისძიებები, თუ

ბანკის მდგომარეობა აღმოჩნდება სუსტი. აქტივების ხარისხის რეიტინგის განლაგება ხდება საშუალო შეწონილი მეთოდის გამოყენებით. აღნიშნული თანაფარდობით შეიძლება აქტივების ხარისხის რეიტინგების განლაგება CAMEL -ის სისტემის მიხედვით: 1 - მყარი; 2 - დამაკმაყოფილებელი; 3 - საშუალო; 4 - ზღვრული; 5 - არადამაკმაყოფილებელი.

შემოსავლიანობის ანალიზი საშუალებას იძლევა განისაზღვროს ბანკის ფინანსური მდგომარეობა. ამრიგად, ლიკვიდობის ანალიზი განსაზღვრავს, შეუძლია თუ არა ბანკს დროულად დააკმაყოფილოს თავისი ვალდებულება ზარალის გარეშე. ლიკვიდობა შეადგენს ბანკების ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს. ლიკვიდობის სწორი მართვა მოითხოვს რომ შენარჩუნებული იყოს ლიკვიდური აქტივების საკმარისი რაოდენობა ვალდებულებების დაფარვისთვის. შესაბამისად, ლიკვიდობის პოზიციის მიხედვით ბანკის რეიტინგების განლაგება CAMEL-ის სისტემით გაითვალისწინება რიგი ფაქტორით: ა) რეიტინგი 1 (მყარი) - ბანკის ლიკვიდური აქტივების დიდი ნაწილი; მოკლე დროში მისაღებ ფასებში სახსრების ზრდის უნარი; ბ) რეიტინგი 2 (დამაკმაყოფილებელი) - ბანკის აქტივების ლიკვიდობის საკმარისი დონე; ძირითადი დეპოზიტების სახით სახსრების არსებობა, საშუალო დონეზე მაღლა; გ) რეიტინგი 3 (საშუალო) - ლიკვიდური აქტივების საკმარისი დონე; მოკლე ვადაში სახსრების მოზიდვის შეზღუდული უნარი; დ) რეიტინგი 4 (ზღვრული) - ლიკვიდური აქტივების უმნიშვნელო დეფიციტი; სხვა წყაროებიდან სახსრების მოზიდვის სუსტი უნარი ან არარსებობა; ე) რეიტინგი 5 (არადამაკმაყოფილებელი) - ლიკვიდური აქტივების მნიშვნელოვანი დეფიციტი; სხვა ბანკებთან შედარებით ლიკვიდობის ძალზე სუსტი მაჩვენებელი. [5, 3]

ამრიგად, სიტუაციური მართვა, რომელიც აგებულია სიტუაციური ანალიზური შემფასებელი სისტემის გამოყენებაზე, გამიზნულია იქითკენ, რომ თანადროულად მოახდინოს საწარმოს რეაგირება გარემოცვაში მოსალოდნელ ცვლილებაზე. მენეჯერს სისტემატური გააზრებით ეძლევა შესაძლებლობანი მოახდინოს რეაგირება წარმეობს ეკონომიკური და ფინანსური შედეგების, პროდუქციის გასაღების ფორმირების მართვის პროცესებზე, შეიმუშაოს შეცვლილ გარემო პირობებთან საწარმოს ადაპტაციის მართვის პრაქტიკული მექანიზმი. შესაბამისად, მმართველობითი პრინციპებიდან გამომდინარე, უმნიშვნელოვანესია რეალიზაციიდან მოღებული მოგების ცვალებადობაზე მოქმედი ფაქტორების გავლენის განსაზღვრა, როგორცაა: სასაქონლო ასორტიმენტისა და სტრუქტურის; სარალიზაციო ფასებისა და გაყიდვების მოცულობის; პროდუქციის თვითღირებულების ცვალებადობის გავლენა; ინფლაციური ფაქტორების შეფასება და სხვა.

შესაბამისად, ეკონომიკური ანალიზის მეთოდოლოგიური შემოთავაზებული ახალი ლოგიკა მმართველობითი რაციონალიზმის ანალიზურ-შემფასებელი სისტემის ადაპტირება - დამკვიდრება საწარმოების საბოლოო შედეგების რესურსდამზოგავი ამოცანების გადაწყვეტაზე, წარმოების ფუნქციონირების ინტენსიურობის ამაღლების ღონისძიებების შემდეგ საყოველთაო განხორციელებისაკენ საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნების შესაბამისად. თანამედროვე ეტაპზე, როდესაც საქართველო ისტორიული

შემობრუნების ეპოქაში გარდაუვალ გარდაქმნებს ახორციელებს სოციალურ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში – ტოტალიტარიზმიდან დემოკრატიაში გადასვლა, ხოლო ეკონომიკაში ადმინისტრაციულ-მბრძანებლურ სისტემიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლას, ჩვენმა საზოგადოებამ, განსაკუთრებით ახალგაზრდობამ, მსოფლიო სოციალურ-ეკონომიკურ მეცნიერებაში დაგროვილი ცოდნისა და ეროვნული თავისებურებებიდან გამომდინარე უნდა გაითავისოს მენეჯმენტის მეცნიერებისა და ხელოვნებაში ჩაწვდომის აუცილებლობა, ისტორიულად უპრეცედენტო ზემოთაღნიშნული „გამოწვევების“ დასაძლევად.

ლიტერატურა:

1. პაპავა გ.ვ. ეკონომიკის საბაზრო ტექნოლოგია. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბილისი. 2011.-323 გვ.
2. ასათიანი რ. XX საუკუნის მსოფლიო ეკონომიკის კონცეპტუალური ანალიზი და საქართველოს ეკონომიკური პორტრეტი. თბილისი, გამომც. „სიახლე“, 2017.-140 გვ.
3. ლიპარტია ზ., შერაზადიშვილი ბ. – „Main Principles of Time-Management“ („დროის მენეჯმენტის ძირითადი საკითხები,). სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა. მე-4 საერთაშორისო სამეცნიერო - პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული. „განვითარების ეკონომიკა და ინოვაციები: გამოწვევები, გადაწყვეტის გზები,, 29-30 სექტემბერი, 2017 წ. გვ 86-87
4. ჯიქია მ. - „ფინანსური რისკების ანალიზის აქტუალური საკითხები,, ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის რეფერირებადი და რეცენზირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო პრაქტიკული ჟურნალი - „ეკონომიკა და ბიზნესი,, ტომი X. N2 2017. გვ. 153-166.
5. იაშვილი გ. – „სტრატეგიული მენეჯმენტი მცირე და საშუალო საწარმოებში,, სახელმძღვანელო. სტუ. თბილისი. 2009. 327 გვ. ISBN 978-9941-14-313-7.
6. ცაავა გ. - ფინანსური ინჟინერია: ლექციების კურსი. თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი,, 2013. -665 გვ.

16.2. ბიზნესის მმართველობით - ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის ძირითადი საკითხების სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალებანი,,

16.2.1. მმართველობითი ანალიზის ძირითადი საკითხების

სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალებანი

ამოცანა N 16. 2.1- 1 „კორელაციის კოეფიციენტის გამოანგარიშებისა და მოვლენებთაშორისი დეტერმინირებული კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხის განსაზღვრაზე,,

ამოცანის პირობა: ავტოსატრანსპორტო საწარმოს შესახებ გვაქვს შემდეგი ინფორმაცია, დინამიკა მოგების (y) მაჩვენებლისა და ტვირთბრუნვაში „A” საქონლის ხვედრითი წონის (X) შესახებ (იხილეთ ცხრილი 16.1-1)

ცხრილი 16.1-1.

#	წლები	X (%)	წონა My მოგება (ათას. ლარი)	XY	X ²	$\bar{y}$ b	YY ²
1	1995	34,0	1200, 0	40 800, 0	1156, 0	1468, 97	1440 000, 0
2	1996	38,0	1820, 0	69 160, 0	1444, 0	1847, 65	3312 400, 0
3	1997	30,5	950, 0	28 975, 0	930, 25	1137, 63	902 500, 0
4	1998	28,6	760, 0	21 736, 0	817, 96	957, 75	577 600, 0
5	1999	20,7	129, 0	2 670, 3	428, 49	209, 86	16 641, 0
6	2000	22,3	650, 0	14 495, 0	497, 29	361, 33	422 500, 0
7	2001	35,6	1450, 0	51 620, 0	1267, 36	1620, 44	2102 500, 0
8	2002	40,5	2100, 0	85 050, 0	1640, 25	2084, 33	4410 000, 0
9	2003	45,7	2670, 0	122 019, 0	2088, 49	2576, 61	7128 900, 0
10	2004	38,8	1950, 0	75 660, 0	1505, 44	1923, 39	3802 500, 0
11	2005	36,7	1810, 0	66 427, 0	1346, 89	1724, 58	3276 100, 0
12	2006	32,1	1760, 0	57 376, 0	1062, 76	1336, 43	3097 600, 0
		404 ,0	17249, 0	635 988, 3	14 185, 18	17 248, 96	30489 241, 0

ამოხსნა :

1. საქონელტვირთბრუნვაში „A” საქონლის წონას ავლნიშნავთ X-ით, ხოლო საწარმოს მოგება Y-ით. რადგანაც კორელაციური კავშირი Y-და X-ს სწორხაზოვანია (წრფივია). რეგრესიის განტოლებას აქვს შემდეგი სახე:

$$\bar{Y}_x = a_0 + a_1 X$$

შესაბამისად, a_0 და a_1 პარამეტრების მნიშვნელობას მისაღებად უნდა ამოხსნათ განტოლებათა სისტემა

$$\begin{cases} h \cdot a_0 + a_1 \sum x = \sum y \\ a_0 \cdot \sum x + a_1 \sum x^2 = \sum xy \end{cases} \quad (16.1-1)$$

ცხრილი 2.1-1. მონაცემების შესაბამისად განტოლებათა სისტემა მიიღებს შემდეგ სახეს

$$\begin{cases} 12a_0 + 404a_1 = 17249 \\ 404a_0 + 14185,18a_1 = 635988,30 \end{cases}$$

საიდანაც $a_0 = -1749,81$; $a_1 = 94,67$.

შესაბამისად, $\bar{Y}_x = -1749,81 + 94,67x$

2 მოვლენათა შორის დეტერმინირებული კავშირის სიმჭიდროვის ხარისხის განსაზღვრა:
წრფივი კორელაციის კოეფიციენტი (r) განისაზღვრება შემდეგი ფორმულის გამოყენებით

$$r = \frac{\overline{XY} - \bar{X} \cdot \bar{Y}}{\sigma_x \cdot \sigma_y} \quad (16.1-2)$$

სადაც $\bar{X}$ საშუალო (წონა), (ცხრილი 2.1-1.)

$$\bar{x} = 404 : 12 = 33,67; \quad \bar{y} = 17249 : 12 = 1437,42$$

$$\overline{xy} = 635988,3 : 12 = 52999,03; \quad \bar{x} = 14185,18 : 12 = 1182,1;$$

$$\bar{y} = 30489241 : 12 = 250770,08$$

ცნობილია, რომ

$$\sigma_x = \sqrt{\bar{x}^2 - (\bar{x})^2} = 1182,1 - (33,67) = 6,96,$$

$$\sigma_y = \sqrt{\bar{y}^2 - (\bar{y})^2} = 2540770,08 - (1437,42) = 688,91$$

შესაბამისად, წრფივი კორელაციის კოეფიციენტი შეადგენს:

$$r = \frac{52999,03 - (33,67 \cdot 1437,42)}{6,96 \cdot 688,91} = 0,96$$

რადგანაც, კორელაციის კოეფიციენტი გაანგარიშებული არადიდრიცხოვანი დაკვირვების საფუძველზე (ჩვენს მაგალითში $n=12$), სასურველია განისაზღვროს კოეფიციენტის საიმედოობა (მნიშვნელობა). შესაბამისად, გავიანგარიშოთ კორელაციის კოეფიციენტის ცდომილების საშუალო, ცნობილი ფორმულის გამოყენებით:

$$\sigma_r = \frac{1 - r^2}{\sqrt{n - 2}} \quad (16.1 - 3)$$

ჩვენს მაგალითში $n-2=12-2=10$ (K – თავისუფლების ხარისხის რიცხვი), შესაბამისად $\sigma r = 0,02$. შესაბამისად, შეფარდება კოეფიციენტისა მის საშუალო ცდომილებასთან

$$t = \frac{r}{\sigma r} = \frac{0,96}{0,002} = 48, \quad t = 48$$

განსაზღვრეთ t – სტიუდენტის კრიტერიუმი, როცა $K=10$, მნიშვნელობის დონე $\alpha=0,05$. სახელმძღვანელოში დართული ცნობარიდან (დანართი 2) $=2,2281$.

დასკვნა: რადგანაც, ფაქტობრივი სიდიდე t მეტია t -კრიტერიუმის სიდიდეზე $2,2281$ ($48 > 2,2281$), შესაბამისად კორელაციის კოეფიციენტი არის საიმედო, ხოლო კავშირი ხვედრით წონას x („A” საქონელი ტვირთბრუნვაში) და y (საწარმოს მოგების მაჩვენებელი) არის რეალური.

დეტერმინანტის კოეფიციენტი (d) შეადგენს: $d=r^2$, ჩვენს მაგალითში $d=0,96^2=0,92$.

შესაბამისად, ანალიზის ჩატარებით ჩვენ დავადგინეთ, რომ:

1. რამდენადაც, წრფივი კორელაციის კოეფიციენტი ($r=0,96$) მჭიდროდ უახლოვდება 1-ს, შესაბამისად, არსებობს მჭიდრო კავშირი ავტოსატრანსპორტო საწარმოს მოგების მაჩვენებელსა და საქონელტვირთბრუნვაში „A” საქონლის ხვედრით წონას შორის;
2. რამდენადაც კორელაციის კოეფიციენტი ($r=0,96$) დადებითია, ეს კავშირი არის სწორხაზოვანი (წრფივი);
3. მოგების 92% არის დამოკიდებული A საქონლის ხვედრითწონაზე სატრანსპორტო საწარმოს ტვირთბრუნვაში, ხოლო 8%-ს განსაზღვრავენ (როგორც ამას უჩვენებს დეტერმინაციის კოეფიციენტი) დანარჩენი ფაქტორები.

16.1-2 თემა - „მმართველობითი ანალიზის ძირითადი საკითხებში

საკონტროლო დავალებანი

საკონტროლო დავალება NN 1.

ქვემოთ მოცემული ამოცანის პირობების გათვალისწინებით (იხ. ცხრილი 16.1-2)

1. განსაზღვრეთ დეტერმინირებული ფაქტორული ანალიზის მეთოდის გამოყენებით პროდუქციის მოცულობაზე შემდეგი ფაქტორების გავლენა და გააკეთეთ ანალიზური დასკვნები, კერძოდ:

1) ძირითადი საშუალებების საშუალო წლიური სიდიდის გავლენა პროდუქციის მოცულობის ცვლილებაზე;

2) ფონდუკუგების გავლენა;

3) სასაქონლო-მატერიალურ ფასეულობებში საბრუნავი საშუალებების საშუალო წლიური სიდიდის გავლენა;

4) სასაქონლო-მატერიალურ ფასეულობებში საბრუნავი საშუალებების ბრუნვადობის კოეფიციენტი;

5) მასალების დანახარჯების გავლენა;

6) პროდუქციის მასალების უკუგების გავლენის განსაზღვრა;

7) ძირითად წარმოებაში მუშების რიცხოვნობის გავლენა;

8) ძირითად წარმოებაში მუშების შრომის ნაყოფიერების გავლენის განსაზღვრა.

2. გაიანგარიშეთ პროდუქციის მოცულობაზე ინტეგრალური მეთოდის გამოყენებით შრომის ანაზღაურებაზე დანახარჯებისა და ხელფასის უკუგების გავლენის სიდიდეები.

3. გაიანგარიშეთ მასალების შეფარდებითი ეკონომია ან გადახარჯვა პროდუქციის წარმოების პროცესში მეორე წელს პირველ წელთან შედარებით.

საწარმოს ორი წლის საქმიანობის ძირითადი მახასიათებლები.

ცხრილი 16.1-2

#	მაჩვენებლების დასახელება	საზომი ერთეული	პირველი წელი	მეორე წელი	გადახრა +, -
1	პროდუქციის მოცულობა	ათასი ლარი	88 670	95 780	
2	ძირითადი საშუალებების საშუალო წლიური სიდიდე	ათასი ლარი	90 560	92 800	
3	სასაქონლო-მატერიალურ ფასეულობებში საბრუნავი საშუალებების საშუალო წლიური სიდიდე	ათასი ლარი	15 400	16 100	
4	ძირითად წარმოებაში მუშათა რიცხოვნობა	კაცი	356	393	
5	მასალების დანახარჯები	ათასი ლარი	48 320	51 340	
6	შრომის ანაზღაურებაზე დანახარჯები ანარიცხების ჩათვლით	ათასი ლარი	13 200	14 300	

საკონტროლო დავალება #2.

მოგების მაქსიმიზაციის დონის განმსაზღვრელი წარმოების ოპტიმალური მოცულობის დადგენის მიზნით საწარმოს მიერ ხანგრძლივი დაკვირვების შედეგად მოპოვებული

ინფორაციების: მოგების სიდიდის განმსაზღვრელი მონაცემების, წარმოების მოცულობის, ფასების, რეალიზაციიდან ამონაგების და თვითღირებულების საფუძველზე. (იხ. ცხრილი 16.1-3)

ცხრილი 16.1-3

დაკვირვების პერიოდი წლების რაოდენობა	პროდუქციის მოცულობა ათას. ერთ. (Q)	ერთეული პროდუქციის ფასი ათას ლარი (P)	რეალიზაციიდან ამონაგები მლნ. ლარი $PQ=N$	რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულება (R)	საერთო მოგება მლნ. ლარი (L) $(PQ-R)$
1	12,8	2,25	28,80	20,48	8,32
2	13,5	2,30	31,05	22,50	8,55
3	14,7	2,20	32,34	23,52	8,82
4	15,9	2,15	34,19	25,44	8,75
5	18,7	2,12	39,64	30,92	8,72
6	20,6	1,90	39,14	29,87	9,27
7	22,69	1,88	42,66	33,90	8,76
8	24,50	1,70	41,65	35,52	6,13
9	25,10	1,67	41,92	37,22	4,70
10	26,20	1,65	43,23	38,46	4,77

G

განსაზღვრეთ „უმცირესი კვადრატების“ მეთოდის გამოყენებით, (გათვალისწინებულია, რომ (ფასი) და (თვითღირებულება) არის ფუნქციები Q რაოდენობიდან), მოცულობის ოპტიმალური რაოდენობა, რომლის წარმოების პროცესში (ფასებისა და თვითღირებულების დონეების შენარჩუნების სიტუაციის პირობებში) მოგების მაქსიმალური მაჩვენებელი იქნება მიღწეული

საკონტროლო დავალება #3.

_____საწარმოს მარკეტოლოგი განიხილავს საკითხს მუდმივი მყიდველების ჯგუფისათვის ფასებზე 10%-იანი შეღავათების დაწესების მიზანშეწონილობის შესახებ. ბაზრის ანალიზის მიხედვით, მოცემულ ჯგუფში გაყიდვების მოცულობა გაიზრდება 80 ერთეულამდე. საწარმოს საწარმოო სიმძლავრეებს შეუძლიათ უზრუნველყონ ზრდა წარმოების მოცულობის 120 ერთეულამდე. გაყიდვების პარამეტრების ვარიანტები შეღავათების დაწესებამდე და დაწესების შემდეგ მოყვანილია ქვემოთ (ცხრილი 16.1-4)

ცხრილი 16.1-4

მაჩვენებლები	საზომი ერთეული	შეღავათების დაწესებამდე	შეღავათის დაწესების შემდეგ
ერთეული საქონლის ფასი	ლარი	200	180
გაყიდვების მოცულობა	ერთეული	3000	3080
ცვალებადი ხარჯები	ლარი	390 000	400 400

განსაზღვრეთ: 1. მიზანშეწონილია 10% შეღავათის დაწესება ფასზე?

2. შეღავათის 10% სიდიდის დადგენა რამდენად არის ეკონომიკური დასაბუთებული?

16.2.-2. თემა-„ბიზნესის(კორპორაციის) ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის ძირითადი საკითხების სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალება - ამოცანები ამოხსნითურთ.

დავალება 16.2.1 _ტ ეს ტ ე ბ ი:

ვარიანტი I

1). მოგების კატეგორია ძირითადად დაკავშირებულია:

- ა) პროდუქციის ფასთან;
- ბ) მისი წარმოებისათვის გაწეულ დანახარჯებთან;
- გ) ორივესთან ერთად.

2). მოგება წარმოადგენს მაჩვენებელს:

- ა) ეკონომიკური ეფექტის;
- ბ) ეკონომიკური ეფექტურობის;
- გ) წარმოების რენტაბელობის;
- დ) ბიზნესის შემოსავლიანობის.

3). რა არის აბსოლუტური მოგება?

ა) შემოსავალი, რომელსაც დებულობს გამყიდველი ყველა საქონლის რეალიზაციიდან ხარჯების გამოკლებით;

ბ) მოგება, გაანგარიშებული ერთ ნაკეთობაზე;

გ) მოგება, რომელიც რჩება გამყიდველს მოგებაზე გადასახადის გადახდის შემდეგ;

დ) საწარმოს მოგება გასული წლების გაუთვალისწინებელი მოგების გათვალისწინებით.

4). საწარმოო ფონდების რენტაბელობა განისაზღვრება:

ა) საბალანსო მოგების შეფარდება ძირითადი ფონდებისა და მატერიალური საბრუნავი საშუალებების ღირებულების ჯამთან;

ბ) საბალანსო მოგების შეფარდება საწარმოს ქონების საშუალო ღირებულებასთან;

გ) რეალიზაციიდან მოგების შეფარდება ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულებასთან;

დ) საბალანსო მოგების შეფარდება რეალიზებული პროდუქციის მოცულობასთან.

5). ცვალებად ხარჯებს მიეკუთვნება:

ა) საწარმოო პერსონალის შრომის ანაზღაურება;

ბ) ამორტიზაციის ანარიცხები;

გ) ადმინისტრაციული და მმართველობითი ხარჯები;

დ) მატერიალური დანახარჯები;

ე) ხარჯები პროდუქციის რეალიზაციაზე.

ვარიანტი II

1). საწარმოს საბალანსო მოგება მოიცავს:

ა) პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგებს გადასახადებისა და აქციზების გამოკლებით;

ბ) სხვაობა ფულად გამოსახულებაში გამოხატულ რეალიზებული პროდუქციის მოცულობასა და თვითღირებულებას შორის;

გ) მოგება, რომელიც საწარმოს განკარგულებაში ბიუჯეტში გადასახადებისა და მოსაკრებლების გადახდის შემდეგ რჩება;

დ) მოგება პროდუქციის რეალიზაციიდან, შედეგი სხვა სახის საქმიანობის რეალიზაციიდან, შემოსავლები არარეალიზებადი ოპერაციებიდან.

2). მოგება პროდუქციის რეალიზაციიდან არის:

- ა) საწარმოს სუფთა შემოსავალი გადახდილი გადასახადების დავალებით;
- ბ) წარმოების ძირითადი და დამხმარე პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგები;
- გ) შემოსავალი, რომელიც საწარმოს ძირითადი საქმიანობიდან აქვს მიღებული;
- დ) სხვაობა საწარმოს ერთობლივ შემოსავალსა და პროდუქციის წარმოებაზე პირდაპირ დანახარჯებს შორის;
- ე) სხვაობა რეალიზებული პროდუქციის მოცულობასა და მის თვითღირებულებას შორის.

3). საწარმოს სუფთა მოგება განისაზღვრება როგორც:

- ა) სხვაობა საბალანსო მოგებასა და ბიუჯეტში მოგებიდან სავალდებულო ანარიცხებს, ზემდგომი ორგანიზაციის ფონდებსა და რეზერვებს შორის;
- ბ) სხვაობა საწარმოს ერთობლივ შემოსავალსა და პროდუქციის წარმოებაზე და რეალიზაციაზე ერთობლივ დანახარჯებს შორის;
- გ) სხვაობა საბალანსო მოგებასა და საწარმოს ფონდებში და რეზერვებში ანარიცხებს შორის;
- დ) სხვაობა საბალანსო მოგებასა და არარეალიზებადი ღონისძიებებიდან მოგებას შორის;
- ე) სხვაობა ანარიცხებსა და პროდუქციის წარმოებაზე და რეალიზაციაზე ერთობლივ დანახარჯებს შორის.

4). მოგება, როგორც ეკონომიკური კატეგორია შემდეგ ფუნქციებს ასრულებს:

- ა) განმანაწილებელ;
- ბ) კვლავწარმოებით;
- გ) ფისკალურ;
- დ) მასტიმულირებელ;
- ე) გადამანაწილებელ;
- ვ) საკონტროლო;
- ზ) ეკონომიკურ.

5). ცნება 'საწარმოს რენტაბელობაში შედის:

- ა) საწარმოს მიერ მიღებული ამონაგების შეფარდება საწარმოო დანახარჯების ჯამთან;

ბ) შეფარდებითი შემოსავლიანობა, გაზომილი პროცენტებში შეფარდებული სახსრების ან კაპიტალის დანახარჯებთან;

გ) სუფთა მოგება რეალიზებული პროდუქციის ერთი ლარის მოცულობაზე;

დ) პროდუქციის ერთეულზე მიღებული მოგების შეფარდება პროდუქციის ერთეულზე საწარმოს გასაყიდ ფასთან;

ე) საწარმოს მიერ მიღებული სუფთა შემოსავალი.

6). პროდუქციის რენტაბელობა გაიანგარიშება როგორც:

ა) საბალანსო მოგების შეფარდება რეალიზებული პროდუქციის მთლიან თვითღირებულებასთან;

ბ) პროდუქციის წარმოებიდან და რეალიზაციიდან მოგების შეფარდება წარმოებაზე საერთო დანახარჯებთან;

გ) პროდუქციის წარმოებიდან და რეალიზაციიდან მოგების შეფარდება რეალიზებული პროდუქციის მთლიან თვითღირებულებასთან;

დ) პროდუქციის რეალიზაციიდან მოგების შეფარდება პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგებზე;

ე) საბალანსო მოგების შეფარდება რეალიზებული პროდუქციის მოცულობასთან.

ამოარჩიეთ სწორი პასუხი:

ვარიანტი # 3

1. საწარმოს პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგების შემადგენლობაში ჩაირთვება:

ა) საწარმოს საწყობში არსებული პროდუქციის ღირებულება, გადატვირთული საქონლის ღირებულება, რომელთა გადახდის ვადა ჯერ არ დამდგარა, და საწარმოს ფულადი სახსრები სალაროში და ანგარიშსწორების ანგარიშზე;

ბ) მყიდველის საწყობში დარჩენილი ვადაში აუნაზღაურებელი საქონლის ნაშთები, ფულადი სახსრები გზაში და საწარმოს ანგარიშსწორების ანგარიშებზე არსებული ნაშთები.

გ) დამატებული ღირებულების გადასახადები, აქციზები, საწარმოს ფულადი დანაზოგები და პროდუქციის მთლიანი თვითღირებულება;

დ) საწარმოს საბითუმო ფასსა და საცალო ვაჭრობაში რეალიზებად ფასს შორის სხვაობა და საწარმოს მოგება;

ე) მყიდველთან მისი პასუხისმგებლობის ქვეშ და გამყიდველის საწყობში არსებული საქონელი.

2. საწარმოს ანგარიშსწორების ანგარიშზე შემოსული ამონაგები თანხა წარმოადგენს:

- ა) წარმოების ეკონომიკური ეფექტიანობის ძირითად მაჩვენებელს;
- ბ) კვლავწარმოების, საწარმოს ფულადი სახსრების ფონდებისა და ბიუჯეტის შემოსავლების ფორმირების წყაროს;
- გ) საწარმოს რენტაბელობის მაჩასიათებელს,
- დ) მოგების წყაროს გამსაღებელი ორგანიზაციებისათვის;
- ე) საწარმოს სუფთა შემოსავლის ფულად გამოხატულებას.

3. პროდუქციის საწარმოო თვითღირებულება მოიცავს დანახარჯებს:

- ა) პროდუქციის წარმოებაზე და რეალიზაციაზე დანახარჯებს,
- ბ) კომერციულ თვითღირებულებაზე დანახარჯებს, რეალიზაციაზე დანახარჯების გამოკლებით;
- გ) ტექნოლოგიურ თვითღირებულებაზე დანახარჯს მუდმივი დანახარჯების გამოკლებით,
- დ) საწარმოს ქვედანაყოფების მიერ მოცემული სახის პროდუქციის წარმოებაზე დანახარჯებს,
- ე) საწარმოს ქვედანაყოფის თვითღირებულებაში გაწეულ ხარჯებსა და საერთო-ქარხნულ ხარჯებს.

4. პროდუქციის კომერციული თვითღირებულება მოიცავს დანახარჯებს:

- ა) საწარმოებში წარმოების მართვაზე დანახარჯებს,
- ბ) საამქროს თვითღირებულებაზე დანახარჯებს,
- გ) საწარმოებში ძირითად და დამხმარე მასალებზე დანახარჯებს,
- დ) საწარმოო თვითღირებულების დანახარჯებს,
- ე) პროდუქციის წარმოებისა და გასაღების დანახარჯებს.

5. წარმოებაზე დანახარჯების კლასიფიკაცია დანახარჯების ეკონომიკური ელემენტების მიხედვით გამოიყენება:

- ა) მასალებზე დანახარჯების გასაანგარიშებლად,
- ბ) კონკრეტული სახეობის პროდუქციის ერთეულის თვითღირებულების გასაანგარიშებლად,
- გ) წარმოებაზე დანახარჯების ხარჯთაღრიცხვის შესადგენად,
- დ) ნაკეთობის ფასის დასადგენად,
- ე) შრომის ანაზღაურებაზე დანახარჯების განსასაზღვრავად.

6. პროდუქციის თვითღირებულებაში წარმოების ორგანიზაციაზე და მართვაზე დანახარჯები - არის:

- ა) ირიბი დანახარჯები,
- ბ) მუდმივი დანახარჯები,
- გ) პირდაპირი დანახარჯები,
- დ) მოწყობილობების მომსახურების დანახარჯები,
- ე) ცვალებადი დანახარჯები.

7. საწარმოს დანახარჯების მუდმივ და ცვალებად დანახარჯებად დაყოფა შემდეგი მიზნით ხორციელდება:

- ა) საამქრო, საწარმოო და კომერციული თვითღირებულების გამოყოფის მიზნით,
- ბ) მოგებისა და რენტაბელობის დაგეგმვის მიზნით,
- გ) უზარალო საქმიანობისათვის მინიმალურად საჭირო რეალიზაციის მოცულობის განსასაზღვრავად,
- დ) უზარალო კვლავწარმოებისათვის საკმარისი ამონაგების თანხის განსასაზღვრავად,

8. ცნება „პროდუქციის თვითღირებულება„ თავისთავში მოიცავს:

- ა) საწარმოს ყველა ხარჯებს, რომლებიც კონკრეტული პროდუქციის განსაზღვრული მოცულობის წარმოებასთან და რეალიზაციასთან არის დაკავშირებული,
- ბ) საწარმოს პირდაპირი და საერთო-სამეურნეო ხარჯები, რომლებიც კონკრეტული პროდუქციის განსაზღვრული მოცულობის წარმოებაზე არის გაწეული,
- გ) საწარმოს დანახარჯები ნედლეულზე და მასალებზე საწარმოო ხასიათის გარეშე საწარმოების მომსახურებაზე, შრომის ანაზღაურებაზე, რომლებიც სოციალური დანიშნულების ანარიცხებზე და საერთო საამქროს ხარჯებზე არის გაწეული,

9. ცნება „სამორტიზაციო ფონდი„ ნიშნავს:

- ა) მოგებიდან მიზნობრივ ანარიცხებს, რომლებიც ძირითადი ფონდების აღსადგენად და კვლავწარმოებისათვის არის გათვალისწინებული,
- ბ) ამორტიზაციის სიდიდის ფულად გამოხატულებას, რომელიც ძირითადი ფონდების ცვეთის ხარისხის შესაბამისია,
- გ) ძირითადი ფონდების ღირებულების მეშვეობით წარმოებულ პროდუქტზე მათი ნაწილ-ნაწილ მიზნობრივი გადატანას,

დ) მიზნობრივ დანაზოგებს, რომელიც პერიოდულად განხორციელებადი ამორტიზაციული ანარიცხებიდან არის შექმნილი და რომელიც ძირითადი ფონდების ასაღდგენად და კვლავწარმოებისათვის არის გათვალისწინებული.

10. რას ნიშნავს საწარმოს საბითუმო ფასი?

ა) ფასს, რომლის მიხედვით საკუთრების ფორმის მიუხედავად საწარმოს, ფირმისა და ორგანიზაციის პროდუქციის რეალიზება და შეძენა საბითუმო ბრუნვის წესით ხორციელდება.

ბ) დამზადებული პროდუქციის ფასი, რომლის მიხედვითაც საწარმოები საკუთარი წარმოების პროდუქციის სხვა საწარმოებზე და ორგანიზაციებზე რეალიზებას ახორციელებენ,

გ) ფასს, რომელიც ერთი და იმავე ფირმის ქვედანაყოფები ან საწარმოები კომერციული ოპერაციებისათვის იყენებენ,

დ) ფასს, რომლის მიხედვით ხორციელდება საცალო ქსელში საწარმოებზე, ორგანიზაციებზე, მოსახლეობაზე საქონლის რეალიზაცია.

11. საწარმოს საბითუმო ფასში ჩაირთვება თუ არა აქციზი?

ა) ჩაირთვება,

ბ) არ ჩაირთვება.

12. გამსაღებელი ორგანიზაციების მოგება ჩაირთვება:

ა) შესყიდვის ფასში,

ბ) საწარმოს საბითუმო ფასში,

გ) მრეწველობის საბითუმო ფასში.

13. მოგება როგორც ეკონომიკური კატეგორია გამოხატავს:

ა) თანამშრომელთა შრომის ანაზღაურებას, რომლის სიდიდე სამუშაო ძალის კვლავწარმოების საჭიროებით განისაზღვრება,

ბ) შემოსავალს, რომელიც მოქმედი ფასებიდან გამომდინარე პროდუქციის რეალიზაციის მოცულობის საფუძველზე ირიბი გადასახადების, სავაჭრო და გასაღების ჩამოფასების გარეშე არის გაანგარიშებული,

გ) პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული საწარმოს მოგებისა (ზარალის) და მის წარმოებასთან და რეალიზაციასთან დაუკავშირებელი შემოსავლების (ზარალი) ჯამს.

დ) საწარმოს საქმიანობის ფინანსურ შედეგს და იგი საწარმოს ფინანსური რესურსების ძირითად ელემენტს წარმოადგენს.

14. ზემდგომი ორგანიზაციის ფონდების ფორმირების წყაროს წარმოადგენს:

- ა) საწარმოს სუფთა მოგება,
- ბ) საწარმოს მთლიანი მოგება,
- გ) საწარმოს საბალანსო მოგება,
- დ) საწარმოს არარეალიზებადი ხარჯები.

15. რა არის აბსოლუტური მოგება?

- ა) შემოსავალი, რომელსაც გამყიდველი საქონლის რეალიზაციიდან ხარჯების გამოკლებით ღებულობს,
- ბ) მოგება, რომელიც ერთ ნაკეთობაზეა გაანგარიშებული,
- გ) საწარმოს მოგება გასული წლების მოგების გათვალისწინების გარეშე.

16. არარეალიზებად შემოსავლებს მიეკუთვნება:

- ა) შემოსავალი, რომელიც ქონების არენდაში გაცემიდან არის მიღებული,
- ბ) საწარმოს ქონების რეალიზაციისაგან ამონაგებსა (დღგ-ს გამოკლებით) და ინფლაციის კოეფიციენტზე კორექტირებული ნარჩენ ღირებულებებს შორის სხვაობა,
- გ) პროდუქციის რეალიზაციისაგან მოქმედ ფასებში დღგ-სა და აქციზების გარეშე ამონაგებსა და მის წარმოებაზე და რეალიზაციაზე დანახარჯებს შორის სხვაობა,
- დ) გასული წლების მოგება, რომელიც მიმდინარე წელს გამოვლინიდა,
- ე) სავალუტო ანგარიშების მიხედვით, აგრეთვე უცხოურ ვალუტაში ოპერაციებიდან მიღებული უარყოფითი საკურსო სხვაობები.

17. საწარმოო ფონდების რენტაბელობა განისაზღვრება:

- ა) საბალანსო მოგების თანაფარდობით ძირითადი ფონდებისა და მატერიალური საბრუნავი საშუალებების ღირებულებასთან.
- ბ) საბალანსო მოგების თანაფარდობით საწარმოს ქონების საშუალო ღირებულებასთან,
- გ) რეალიზაციიდან მიღებული მოგების თანაფარდობით ძირითადი საწარმოო ფონდების ღირებულებასთან,
- დ) საბალანსო მოგების თანაფარდობით პროდუქციის რეალიზაციის მოცულობასთან.

18. ცნება „რენტაბელობის ზღვარი„ გამოხატავს:

- ა) საწარმოს სუფთა შემოსავალს ფულადი ფორმით, რომელიც გაფართოვებული კვლავწარმოებისათვის არის საჭირო.
- ბ) რეალიზაციიდან ამონაგების თანხას, რომლის დროსაც საწარმოს არც ზარალი და არც მოგება ექნება,

გ) პროდუქციის წარმოებაზე და რეალიზაციაზე მუდმივი დანახარჯების ასანაზღაურებლად ამონაგების მინიმალურად საჭირო თანხას,

დ) მიღებული მოგების წარმოების დანახარჯებთან თანაფარდობის სიდიდეს,

ე) რეალიზაციიდან მიღებული მოგების თანაფარდობას რეალიზაციიდან ამონაგებთან (გადასახადების გარეშე).

ვარიანტი # 4

1. ცნება „პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგები„ ნიშნავს:

ა) გაფართოებული კვლავწარმოებისათვის საკმარისი, პროდუქციის გაყიდვიდან შემოსული სახსრების ჯამს,

ბ) საწარმოს სალაროში და ანგარიშსწორების ანგარიშზე გადატვირთული საქონლიდან შემოსული ფულადი სახსრებისა და გადახდის ვადა არდამდგარი გადატვირთული საქონლის ღირებულების ჯამს,

გ) რეალიზებული პროდუქციის წარმოებაზე საწარმოს დანახარჯების ანაზღაურებას და საწარმოს ფულად დანაზოგებს,

დ) საწარმოს ანგარიშსწორების ანგარიშზე და სალაროში ფაქტიურად შემოსული ფულადი სახსრების ჯამს დღგ-ს, აქციზებისა და ფულადი დანაზოგების გამოქვითვით,

ე) პროდუქციის სამუშაოსა და მომსახურების რეალიზაციიდან ანგარიშსწორების ანგარიშზე და სალაროში შემოსული ფულადი სახსრების ჯამს საბითუმო ფასებში,

2. საწარმოს ამონაგები გაიანგარიშება გამომდინარე:

ა) პროდუქციის რეალიზაციის ხარჯებიდან და მთლიანი თვითღირებულებიდან,

ბ) საწარმოს საბითუმო ფასებიდან, ირიბი გადასახადების გამოკლებით,

გ) საწყობში სასაქონლო პროდუქციის ნაშთების ღირებულებიდან, წარმოებაზე და რეალიზაციაზე დანახარჯების გამოქვითვით,

დ) პროდუქციის რეალიზაციის საშუალო ფასებიდან, საცალო ფასებში,

ე) მრეწველობის საბითუმო ფასებიდან.

3. ამონაგების მოცულობის დაგეგმვისას მზა პროდუქციის ნაშთების შემადგენლობაში გაითვალისწინება თუ არა გადატვირთული, გადახდის ვადა არდამდგარი, საქონლის

ა) გაითვალისწინება,

ბ) არ გაითვალისწინება.

4. საექსპორტო პროდუქციაზე ნეტო-ამონაგები გაიანგარიშება:

ა) მოქმედი ფასებიდან გამომდინარე დღგ-ს, აქციზების, სავაჭრო და გასაღების ფასდაკლების გაუთვალისწინებლად,

ბ) მოქმედი ფასებიდან გამომდინარე დღგ-ს, აქციზების, სავაჭრო და გასაღების ფასდაკლებისა და საექსპორტო ტარიფების გარეშე,

გ) მოქმედი ფასებიდან გამომდინარე დღგ-ს აქციზების, სავაჭრო და გასაღების ფასდაკლების გარეშე, მაგრამ საექსპორტო ტარიფების გათვალისწინებით.

5. საწარმოს პროდუქციის თვითღირებულებას მიაკუთვნებენ:

ა) წარმოებაზე მიმდინარე დანახარჯებს,

ბ) დანახარჯებს ნედლეულზე, მასალებზე, მუშაკების ხელფასებზე.

გ) დანახარჯებს მოწყობილობაზე და კაპიტალურ დანახარჯებზე,

დ) პროდუქციის წარმოებაზე და რეალიზაციაზე საწარმოს დანახარჯებს,

ე) მასალების შეძენაზე და პროდუქციის რეალიზაციაზე დანახარჯებს.

6. პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებაზე შემდეგი ფაქტორები ზემოქმედებენ:

ა) ბუნებრივი ნედლეულის შემადგენლობისა და ხარისხის ცვლილების,

ბ) წარმოების განთავსების ადგილის შეცვლის,

გ) წარმოების ტექნიკური დონის ამაღლების,

დ) ბუნებრივი რესურსების გამოყენების გაუმჯობესების,

ე) წარმოებული პროდუქციის სტრუქტურის გაუმჯობესების.

7. ეკონომიკური ელემენტების მიხედვით დანახარჯების დაჯგუფებას მიაკუთვნებენ დანახარჯებს:

ა) სათბობზე და ენერგიაზე დანახარჯებს ტექნოლოგიური მიზნებისათვის,

ბ) ძირითადი ფონდების ამორტიზაციას:

გ) წარმოების მუშების დამატებით შრომის ანაზღაურებას,

დ) წარმოების მომზადებაზე და ათვისებაზე ხარჯებს,

ე) წარმოების მუშების ძირითად შრომის ანაზღაურებას.

8. ცვლად ხარჯებს მიაკუთვნებენ:

ა) საწარმოო პერსონალის შრომის ანაზღაურებას,

ბ) ამორტიზაციის ანარიცხებს,

გ) ადმინისტრაციულ და მმართველობით ხარჯებს,

- დ) მატერიალურ დანახარჯებს,
- ე) პროდუქციის რეალიზაციაზე ხარჯებს.

9. ხარჯების საკალკულაციო მუხლების მიხედვით კლასიფიკაციის დანიშნულებაა:

- ა) წარმოებაზე დანახარჯების ხარჯთაღრიცხვის შედგენის საფუძველს წარმოადგენს;
- ბ) პირდაპირი და ირიბი ხარჯების გაანგარიშება,
- გ) პროდუქციის ერთეულის დამზადებაზე ფასის დადგენა,
- დ) კონკრეტული სახეობის პროდუქციის ერთეულის თვითღირებულების გაანგარიშება.

10. ცნება „ამორტიზაციული ანარიცხები„ თავისთავში მოიცავს,

- ა) წარმოების გადაიარაღების მიზნით ფონდების ფორმირებაზე მოგებიდან გეგმიურ ანარიცხებს,
- ბ) გაუთვალისწინებელი ხარჯების გადაფარვის მიზნით საწარმოს სარეზერვო ფონდში ანარიცხებს,
- გ) ამორტიზაციის სიდიდის ფულად გამოხატულებას, რომელიც ძირითადი ფონდების ცვეთის ხარისხს შეესაბამება,
- დ) საწარმოს ირიბ ხარჯებს, რომლებიც თვითღირებულებაზე მიკუთვნებადი მოწყობილობის შეძენასთან არის დაკავშირებული,
- ე) საერთო-სამეურნეო ხარჯების ნაწილს, რომლებიც გეგმის შესაბამისად პროდუქციის თვითღირებულებას მიეკუთვნება.

11. საწარმოს პროდუქციის ფასის სრული დანახარჯების მეთოდის მიხედვით განსაზღვრა ეფუძნება:

- ა) ზღვრული დანახარჯების გაანგარიშებას პროდუქციაზე მოთხოვნის გადიდების თავისებურებაზე და მასშტაბების დამოკიდებულებაში.
- ბ) საქონლის წარმოებაზე და რეალიზაციაზე ყველა პირდაპირი და ირიბი დანახარჯების ერთობლიობას,
- გ) დანახარჯების განსაზღვრას, რომლებიც პროდუქციის თვითღირებულების კალკულაციის საფუძველშია ჩადებული.

12. რას ნიშნავს „ფრანკო-სადგურის დანიშნულების„ ფასი?

- ა) საბითუმო ფასს გამსაღებელი ორგანიზაციის დანახარჯების გათვალისწინებით.
- ბ) საბითუმო ფასს, რომელშიც პროდუქციის მყიდველამდე მიტანასთან დაკავშირებული სატრანსპორტო დანახარჯები არ არის ჩართული,

გ) საცალო ფასს სატრანსპორტო ხარჯებისა და გამსაღებელი ორგანიზაციის დანახარჯების გათვალისწინებით,

დ) საბითუმო ფასს, რომელიც თავისთავში პროდუქციის მიწოდების პუნქტამდე გაწეულ სატრანსპორტო ხარჯებს მოიცავს,

ე) საბითუმო ფასს, რომელიც პროდუქციის მყიდველის საწყობამდე მიწოდების სატრანსპორტო დანახარჯებს მოიცავს.

13. საწარმოს საბალანსო მოგება თავისთავში მოიცავს:

ა) პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგებს გადასახადებისა და აქციზების გამოქვითვით,

ბ) რეალიზებული პროდუქციის მოცულობასა (ფულად გამოსახულებაში) და მის თვითღირებულებს შორის სხვაობას,

გ) მოგება, რომელიც გადასახადებისა და მოსაკრებლების ბიუჯეტში გადახდის შემდეგ საწარმოს განკარგულებაში რჩება,

დ) პროდუქციის რეალიზაციიდან მოგებას, სხვა დანარჩენი რეალიზაციებიდან შედეგებს, არარეალიზაციურ ოპერაციებიდან შემოსავლებს.

ე) ამონაგებს, რომელიც პროდუქციის რეალიზაციიდან არის მიღებული გადასახადებისა და პროდუქციის საწარმოო თვითღირებულების გამოკლებით.

14. მოგების დაგეგმვისას პირდაპირი გაანგარიშების მეთოდი ნიშნავს:

ა) მოგების განსაზღვრას რეალიზებული პროდუქციის მთლიანი ნომენკლატურის მიხედვით, რომელიც არარეალიზებული პროდუქციის ნაშთებსაც ითვალისწინებს,

ბ) მოგების მაჩვენებლების შედარებას ორი სხვადასხვა დროის მონაკვეთის მონაცემებით,

გ) ისეთი ფაქტორების გათვალისწინებას, რომელთა ხარჯზე გეგმიურ პერიოდში მოგების მოცულობა შეიძლება შეიცვალოს,

დ) საგადასახადო განაკვეთებისა და საწარმოს საშუალო რენტაბელობის დონის ცვლილების გაანგარიშებას,

ე) მრეწველობაში გეგმიურ პერიოდში საბითუმო ფასების ცვლილებების გაანგარიშებას.

15. პროდუქციის რეალიზაციიდან მოგება არის:

ა) საწარმოს სუფთა შემოსავალი გადახდილი გადასახადების დავალებით,

ბ) ძირითადი და დამხმარე წარმოების პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგები,

გ) საწარმოს მიერ ძირითადი საქმიანობიდან მიღებული შემოსავალი,

დ) საწარმოს მთლიან შემოსავალსა და პროდუქციის წარმოებაზე პირდაპირ დანახარჯებს შორის სხვაობა,

ე) რეალიზებული პროდუქციის მოცულობასა და მის თვითღირებულებას შორის სხვაობა,

16. საწარმოს სუფთა მოგება განისაზღვრება როგორც:

ა) საბალანსო მოგება ერთის მხრივ, და ბიუჯეტში მოგებიდან სავალდებულო ანარიცხების, ზემდგომი ფონდებისა და ზემდგომი ორგანოების რეზერვების ჯამი მეორეს მხრივ შორის სხვაობა,

ბ) საწარმოს მთლიან შემოსავალსა და პროდუქციის წარმოებაზე და რეალიზაციაზე ერთობლივ დანახარჯებს შორის სხვაობა,

გ) საბალანსო მოგებასა და საწარმოს ფონდებში და რეზერვებში ანარიცხებს შორის სხვაობა,

დ) საბალანსო მოგებასა და არარეალიზებადი ღონისძიებებიდან მოგებას შორის სხვაობა,

ე) ამონაგებსა და პროდუქციის წარმოებაზე და რეალიზაციაზე ერთობლივ დანახარჯებს შორის სხვაობა.

17. გამსაღებელი ორგანიზაციის დანახარჯები ზემოქმედებენ:

ა) საწარმოს სუფთა შემოსავალზე,

ბ) ნაკეთობის საბითუმო ფასში ჩასართავი მოგების ფასთან თანაფარდობაზე,

გ) სარეალიზაციო პროდუქციის წარმოების ცვალებად დანახარჯებზე,

დ) მრეწველობის საბითუმო ფასზე,

ე) პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის დანახარჯებზე.

18. მოგება, როგორც ეკონომიკური კატეგორია შემდეგ ფუნქციებს ასრულებს:

ა) განმანაწილებელ, ე) გადამანაწილებელ,

ბ) კვლავწარმოებით, ვ) საკონტროლო,

გ) ფისკალურს, ზ) ეკონომიკური,

დ) მასტიმულირებელ.

19. ცნება „საწარმოს რენტაბელობა“-ში შედის:

ა) საწარმოს მიერ მიღებული ამონაგების თანაფარდობა საწარმოო დანახარჯების ჯამთან,

ბ) შეფარდებითი შემოსავალი (გაანგარიშებული პროცენტებში) თანაფარდობა სახსრების ან კაპიტალის დანახარჯებთან.

გ) სუფთა მოგება ერთი ლარის მოცულობის რეალიზებულ პროდუქციაზე,

დ) პროდუქციის ერთეულზე მოგების თანაფარდობა საწარმოს პროდუქციის ერთეულის საბითუმო ფასთან,

ე) საწარმოს მიერ მიღებული სუფთა მოგება.

20. პროდუქციის რენტაბელობა გაიანგარიშება როგორც:

ა) საბალანსო მოგების თანაფარდობა რეალიზებული პროდუქციის მთლიან თვითღირებულებასთან,

ბ) პროდუქციის წარმოებიდან და რეალიზაციიდან მიღებული მოგების თანაფარდობა წარმოების საერთო დანახარჯებთან,

გ) პროდუქციის წარმოებიდან და რეალიზაციიდან მიღებული მოგების თანაფარდობა რეალიზებული პროდუქციის მთლიან თვითღირებულებასთან,

დ) პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული მოგების თანაფარდობა პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებულ ამონაგებთან.

ე) საბალანსო მოგების თანაფარდობა რეალიზებული პროდუქციის მოცულობასთან.

16.2 -2 სავარჯიშო-ამოცანები ამოხსნითურთ

დავალება 16.2(2) - N 1..

სასაქონლო პროდუქციის ღირებულებამ მიმდინარე საანგარიშო წელს 360 ათ. ლარი, სასაქონლო პროდუქციის 1 ლარზე დანახარჯებმა კი - 0,90 ლარი შეადგინა.

მომავალი წლისათვის პროდუქციის წარმოების მოცულობის 10%-ით გადიდება, ხოლო სასაქონლო პროდუქციის 1 ლარზე დანახარჯების 0,85 ლარამდე შემცირება არის გათვალისწინებული.

განსაზღვრეთ მომავალი წლის სასაქონლო პროდუქციის თვითღირებულება.

ამოხსნა:

სასაქონლო პროდუქციის 1 ლარზე დანახარჯები გაიანგარიშება როგორც სასაქონლო პროდუქციის თვითღირებულების თანაფარდობა სასაქონლო პროდუქციის მოცულობასთან.

აქედან გამომდინარე შეიძლება განისაზღვროს:

1. სასაქონლო პროდუქციის მოცულობა მიმდინარე პერიოდში ტოლია:

360 ათ. ლარი/ 0,90 ლარზე = 400 ათ. ლარს.

2. სასაქონლო პროდუქციის მოცულობის 10%-ით გადიდება მომავალ წელს გამოიწვევს:
400 ათ. ლარი $\times$ 0,10 = 40 ათ. ლარს ნაზარდს.

3. სასაქონლო პროდუქციის მოცულობა მომავალი წლისათვის ტოლი იქნება:
400 ათ. ლარი + 40 ათ. ლარი = 440 ათ. ლარს.

4. სასაქონლო პროდუქციის მოცულობა მომავალი წლისათვის ტოლი იქნება.
440 ათ. ლარი $\times$ 0,85 = 374 ათ. ლარს.

დავალება N@2. საწარმომ იანვარში - 1200 ნაკეთობა, თებერვალში - 1900 ნაკეთობა, მარტში - 1800 ნაკეთობა გამოუშვა. ერთი ნაკეთობის ფასი შეადგენს 70 ლარი/ცალზე. ერთი ნაკეთობის თვითღირებულება შეადგენდა: იანვარში - 55 ლარს, თებერვალში - 57 ლარს, მარტში - 52 ლარს.

შეადარეთ 3 თვის განმავლობაში გამოშვებული პროდუქციის რენტაბელობა.

ამოხსნა:

1. განვსაზღვროთ პროდუქციის გამოშვების მოცულობა თვეების მიხედვით:

იანვარი: 1200 $\times$ 70 ლარი = 84 ათ. ლარი;

თებერვალი: 1900 $\times$ 70 ლარი = 133 ათ. ლარი;

მარტი: 1800 $\times$ 70 ლარი = 126 ათ. ლარი.

2. განვსაზღვროთ გამოშვებული პროდუქციის თვითღირებულება.

იანვარი: 1200 $\times$ 55 ლარი = 66 ათ. ლარი;

თებერვალი: 1900 $\times$ 57 ლარი = 108,3 ათ. ლარი;

მარტი: 1800 $\times$ 52 ლარი = 93,6 ათ. ლარი.

3. განვსაზღვროთ პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული მოგება

იანვარი: 84 ათ. ლარს - 66 ათ. ლარი = 18 ათ. ლარს;

თებერვალი: 133 ათ. ლარს - 108 ათ. ლარი = 24,7 ათ. ლარს;

მარტი: 126 ათ. ლარს - 93,6 ათ. ლარი = 32,4 ათ. ლარს.

4. პროდუქციის რენტაბელობა გაიანგარიშება, როგორც მოგების თანაფარდობა თვითღირებულებასთან:

იანვარი: (18 ათ. ლარი / 66 ათ. ლარზე).100% = 27,3%

თებერვალი: (24,7 ათ. ლარი/108,3 ათ. ლარზე). $100\% = 22,8\%$

მარტი: (32,4 ათ. ლარი/93,6 ათ. ლარზე) $\cdot 100\% = 34,6\%$

ყველაზე უფრო მაღალი რენტაბელობა მარტის თვეში იყო.

დავალება N3. საწარმო ერთი სახეობის პროდუქციას აწარმოებს 600 ლარი/ერთეულზე ფასით. პროდუქციის ერთეულზე ცვალებადი დანახარჯები 560 ლარს შეადგენენ. მუდმივი ხარჯების საერთო სიდიდე - 840 ათ. ლარია. ზედნადების ხარჯების ზრდის შედეგად საერთო მუდმივი ხარჯები 7%-ით გაიზარდა.

განსაზღვრეთ მუდმივი ხარჯების გაზრდა თუ როგორ ზემოქმედებს მოახდენს გამოსაშვები პროდუქციის კრიტიკული მოცულობის სიდიდეზე.

ამოხსნა:

1. განვსაზღვროთ პროდუქციის კრიტიკული მოცულობა მუდმივი ხარჯების გადიდებამდე.

პროდუქციის კრიტიკული მოცულობა განისაზღვრება, როგორც მუდმივი ხარჯების საერთო სიდიდის თანაფარდობა პროდუქციის ერთეულის ფასსა და პროდუქციის ერთეულზე ცვალებადი ხარჯების სიდიდეს შორის სხვაობასთან:

$840 \text{ ათ. ლარი} / (600 \text{ ლარი} - 560 \text{ ლარი}) = 21 \text{ ათ. ცალს},$

რომლის საერთო ღირებულებაა:

$600 \text{ ლარი} \cdot 21 \text{ ათ. ცალზე} = 12\,600 \text{ ათ. ლარი}.$

2. კრიტიკული მოცულობა მუდმივი ხარჯების გადიდების (7%-ით) შემდეგ შეადგენს:

$840 \text{ ათ. ლარი} \cdot 1,07 / (600 \text{ ლარი} - 560 \text{ ლარი}) =$

$= 898,8 \text{ ათ. ლარი} / 40 \text{ ლარზე} = 22,47 \text{ ათ. ცალს}.$

რომლის საერთო ღირებულებაა:

$600 \text{ ლარი} \cdot 22,47 \text{ ათ. ცალზე} = 13\,482 \text{ ათ. ლარი}.$

3. მუდმივი ხარჯების გადიდების შედეგად კრიტიკული მოცულობის ცვლილებამ შეადგინა:

$22\,470 \text{ ცალს} - 21\,000 = 1\,470 \text{ ცალი}.$

ამრიგად, მუდმივი ხარჯების 7%-ით გადიდებამ პროდუქციის გამომშვების კრიტიკული მოცულობის 1470 ცალით ანუ ღირებულებითი გამოსახულებით (13482 ათ. ლარი - 12600 ლარი) = 882 ათ. ლარით გადიდება გამოიწვია.

დავალება N4. გამოშვებულ პროდუქციაზე შემდეგი მონაცემები არის ცნობილი: ფასი - 98 ლარი/ცალზე, რეალიზაციის მოცულობა - 2 ათ. ცალი, თვითღირებულება - 92 ლარი/ცალზე, საერთო მუდმივი დანახარჯები - 126 ათ. ლარი.

აღნიშნული მონაცემების საფუძველზე განსაზღვრეთ: ამონაგები, საერთო ცვალებადი ხარჯები, ხვედრითი მუდმივი და ცვალებადი ხარჯები, საქონლის პარტიის საერთო თვითღირებულება, საერთო მოგება პროდუქციის რეალიზაციიდან და მოგება პროდუქციის ერთეულზე.

ამოხსნა:

1. ამონაგები განისაზღვრება როგორც ნაკეთობის ფასი გამრავლებული რეალიზაციის მოცულობაზე.

98 ლარი/ცალზე $\times$ 2 ათ. ცალი = 196 ათ. ლარს.

2. საქონლის პარტიის საერთო თვითღირებულება განისაზღვრება, როგორც პროდუქციის ერთეული თვითღირებულება გამრავლებული რეალიზაციის მოცულობაზე:

92 ლარი/ცალზე $\times$ 2 ათ. ცალი = 184 ათ. ლარს.

3. საერთო მოგება რეალიზაციიდან შეადგენს.:

196 ათ. ლარს - 184 ათ. ლარი = 12 ათ. ლარს.

4. მოგება პროდუქციის ერთეულზე შეადგენს:

12 ათ. ლარი/2 ათ. ცალზე = 6 ლარს.

5. საერთო ცვალებადი ხარჯები განისაზღვრება, როგორც ამონაგებსა და საერთო მუდმივი ხარჯებისა და მიღებული საერთო მოგების ჯამს შორის სხვაობა:

196 ათ. ლარს - 126 ათ. ლარი - 12 ათ. ლარი = 58 ათ. ლარი.

6. ხვედრითი ცვალებადი ხარჯები პროდუქციის ერთეულზე ტოლი იქნება:

58 ათ. ლარი/2 ათ. ცალზე = 29 ათ./ცალს.

7. ხვედრითი მუდმივი ხარჯები პროდუქციის ერთეულზე ტოლი იქნება:

126 ათ.ლარი/2 ათ. ცალზე = 63 ათ. / ცალს.

დავალება N5. პროდუქციის ერთეულის თვითღირებულება პირველ კვარტალში 98,2 ათ. ლარს, ხოლო ხვედრითმა მუდმივმა ხარჯებმა კი - 30,2 ათ. ლარი/ცალზე შეადგენდა. ნედლეულზე და მასალებზე დანახარჯების წილმა თვითღირებულების სტრუქტურაში პირველ კვარტალში 70% შეადგინა.

მეორე კვარტალში პროდუქციის წარმოებისა და რეალიზაციის მოცულობა შეიცვალა, ხოლო ნედლეულზე და მასალებზე დანახარჯები პირველ კვარტალთან შედარებით 40%-ით გაიზარდა. ცვალებადი ხარჯების დანარჩენი მაჩვენებლები, რომელიც პროდუქციის ერთეულზე მოდის, უცვლელი დარჩა, ამასთან პროდუქციის ერთეულის თვითღირებულება 22,8 ათ. ლარით გაიზარდა.

განსაზღვრეთ თუ რამდენი პროცენტით შეიცვალა წარმოების მოცულობა.

ამოხსნა:

1. ხვედრითი ცვალებადი დანახარჯები პირველ კვარტალში განისაზღვრება როგორც პროდუქციის ერთეულის თვითღირებულება, შემცირებული ხვედრითი მუდმივი ხარჯების ჯამზე:

$98,2 \text{ ათ. ლარს} - 30,2 \text{ ათ. ლარი} = 68 \text{ ათ. ლარს.}$

2. განსაზღვროთ ნედლეულზე და მასალებზე დანახარჯები, რომელიც პროდუქციის ერთეულზე პირველ კვარტალში მოდიოდა:

$0,7 \text{ ხ } 68 \text{ ათ. ლარზე} = 47,6 \text{ ათ. ლარს.}$

3. განსაზღვროთ ნედლეულზე და მასალებზე დანახარჯები, რომელიც პროდუქციის ერთეულზე მეორე კვარტალში მოდიოდა:

$1,4 \text{ ხ } 47,6 \text{ ათ. ლარზე} = 66,64 \text{ ათ. ლარს.}$

4. ხვედრითი დანახარჯები ნედლეულზე და მასალებზე მეორე კვარტალში შეადგენდა:
 $66,64 \text{ ათ. ლარს} - 47,6 \text{ ათ. ლარი} = 19,04 \text{ ათ. ლარს.}$

5. ხვედრითი ცვალებადი დანახარჯები მეორე კვარტალში ტოლი იყო:
 $68 \text{ ათ. ლარს} + 19,04 \text{ ათ. ლარი} = 87,04 \text{ ათ. ლარს.}$

6. პროდუქციის თვითღირებულება მეორე კვარტალში პირობის თანახმად 22,8 ათ. ლარით გაიზარდა და შეადგინა:

$98,2 \text{ ათ. ლარს} + 22,8 \text{ ათ. ლარი} = 121 \text{ ათ. ლარს.}$

7. ხვედრითმა მუდმივმა ხარჯებმა მეორე კვარტალში შეადგინა:
 $121 \text{ ათ. ლარს} - 87,04 \text{ ათ.} : \text{ლარი} = 33,96 \text{ ათ. ლარს.}$

8. ხვედრითი მუდმივი ხარჯების პირველ კვარტალში შეფარდებით ხვედრით მუდმივ ხარჯებთან მეორე კვარტალში მივიღებთ წარმოების მოცულობის ცვლილების კოეფიციენტის მნიშვნელობას, რომელიც ტოლია:

$30,2 \text{ ათ. ლარი} / 33,96 \text{ ათ. ლარზე} = 0,89,$

რაც იმაზე მიუთითებს, რომ წარმოების მოცულობამ მეორე კვარტალში პირველ კვარტალთან შედარებით 11%-ით ($(1,0-0,89) \cdot 100\%$) შემცირდა.

დავალეზა 6. იანვარში დამზადდა და გაიყიდა 7 ათ. ნაკეთობა ფასით 80 ლარი/ცალზე. საწარმოს საერთო მუდმივმა ხარჯებმა 75 ათ. ლარი, ხოლო ხვედრითმა ცვალეზადმა ხარჯებმა - 55 ლარი/ნაკეთობაზე შეადგინა. თებერვალში მოგების 15%-ით გადიდება იგეგმება იანვართან შედარებით.

როგორი უნდა იყოს რეალიზაციის დამატებითი მოცულობა, რომ მოგება 15%-ით გაიზარდოს?

ამოხსნა:

1. განვსაზღვროთ პროდუქციის რეალიზაციიდან ამონაგების მოცულობა იანვარში:
 $80 \text{ ლარი} \times 7 \text{ ათ. ნაკეთობა} = 560 \text{ ათ. ლარს.}$
 2. განვსაზღვროთ საერთო ცვალეზადი ხარჯები:
 $55 \text{ ლარი} \times 7 \text{ ათ. ნაკეთობა} = 385 \text{ ათ. ლარს.}$
 3. პროდუქციის საერთო თვითღირებულება განისაზღვრება, როგორც საერთო მუდმივი და საერთო ცვალეზადი ხარჯების ჯამი:
 $385 \text{ ათ. ლარს} + 75 \text{ ათ. ლარი} = 460 \text{ ათ. ლარს.}$
 4. განვსაზღვროთ მოგების თანხა, რომელიც საწარმომ იანვრის თვეში მიიღო, როგორც ამონაგებსა და თვითღირებულებას შორის სხვაობა:
 $560 \text{ ათ. ლარს} - 460 \text{ ათ. ლარი} = 100 \text{ ათ. ლარს.}$
 5. გავიანგარიშოთ პროდუქციის ნაზარდის საჭირო მოცულობა მოგების 15%-ით გადიდების მიზნით როგორც მოგების ნაზარდის აბსოლუტური თანხის შეფარდება ნაკეთობის რეალიზაციის ფასსა და ხვედრითი ცვალეზადი ხარჯების ჯამთან შორის:
 $(100 \text{ ათ. ლარი} \times 0,15) / (80 \text{ ლარი/ნაკეთობაზე} - 55 \text{ ლარი/ნაკეთობაზე}) = 600 \text{ ნაკეთობას.}$
- აქედან გამომდინარე, თებერვალში 15%-ის ოდენობის დამატებითი მოგების მიღების მიზნით რეალიზაციის მოცულობა 600 ნაკეთობით უნდა გაიზარდოს.

დავალეზა N 7. N ნაკეთობის ფასმა პირველ კვარტალში 250 ათ. ლარი შეადგინა. მეორე კვარტალში ფასებმა 8%-ით მოიმატა. საწარმოს მუდმივი ხარჯები უცვლელი დარჩა და 2500 ათ. ლარი შეადგინა. ხვედრითი მუდმივი ხარჯები პირველ კვარტალში 70 ათ. ლარის ტოლი იყო, ხოლო მეორე კვარტალში კი იგი 5%-ით გაიზარდა.

გაიანგარიშეთ ფასების ცვლილება როგორ იმოქმედებს პროდუქციის რეალიზაციის კრიტიკულ მოცულობაზე.

ამოხსნა:

1. განვსაზღვროთ ნაკეთობის ფასი მეორე კვარტალში ფასების მომატების შემდეგ:

250 ათ.ლარი ხ $1,08=270$ ათ. ლარს.

2. განვსაზღვროთ მეორე კვარტლის ხვედრითი ცვალებადი ხარჯები:

70 ათ. ლარი ხ $1,05-73,5$ ათ. ლარს

3. ფასების მატების ზემოქმედება პროდუქციის რეალიზაციის კრიტიკული მოცულობის ცვლილებაზე გაიანგარიშება, როგორც მუდმივი ხარჯები გამრავლებული სხვაობის თანაფარდობაზე, რომლის მრიცხველშია ერთიანი, ხოლო მნიშვნელში - ნაკეთობის ფასსა და ხვედრითი ცვალებად ხარჯებს შორის სხვაობასთან შესაბამისად მეორე და პირველი კვარტალების მიხედვით:

2500 ათ. ლარი ხ $(1/(270 \text{ ათ. ლარი/ნაკეთობაზე} -$

$- 73,5 \text{ ათ. ლარი/ნაკეთობაზე}) - 1/(250 \text{ ათ. ლარი/ნაკეთობაზე} -$

$70 \text{ ათ. ლარი/ნაკეთობაზე}) =$

$=2500 \text{ ათ. ლარი.} - 0,000466 = -1165 \text{ ნაკეთობას.}$

ამრიგად, ფასების 8%-ით გადიდება პროდუქციის რეალიზაციის კრიტიკულ მოცულობას 1165 ნაკეთობით ამცირებს.

დავალება N 8. . ბუღალტრული გაანგარიშების მონაცემების მიხედვით სასაქონლო პროდუქციის თვითღირებულებამ 115,8 ათ. ლარი შეადგინა. ნედლეულზე და მასალებზე დანახარჯები - 74,5 ათ. ლარის ტოლი იყო. ანგარიშგების ანალიზის შედეგად დადგინდა ეკონომია: ნედლეულისა და მასალების ხარჯების ნორმის შემცირების ხარჯზე - 7%-ით და მასალებზე ფასების შემცირების ხარჯზე - 2%-ით.

გავარკვიოთ ზემოთაღნიშნულმა ფაქტორებმა, თუ როგორი ზეგავლენა იქონიეს პროდუქციის თვითღირებულებაზე?

ამოხსნა:

1. განვსაზღვროთ ნედლეულისა და მასალების წილი თვითღირებულების სტრუქტურაში:

$74,5 \text{ ათ. ლარი} / 115,8 \text{ ათ. ლარზე} \times 100\%=64,3\%$

2. განვსაზღვროთ ნედლეულზე და მასალებზე ეკონომიის ხარჯზე თვითღირებულების ცვლილება შემდეგი ფორმულით:

$(1-0,93 \times 0,98) \times 64,3\% = 5,69\%$

სადაც მაჩვენებლები 0,93 და 0,98 ასახავენ მასალების გახარჯვის ნორმის შემცირების კოეფიციენტსა და ფასების შემცირების კოეფიციენტს შესაბამისად.

ამრიგად, აღნიშნული ფაქტორების ხარჯზე პროდუქციის თვითღირებულება 5,69%-ით შემცირდა.

დავალება N9. როგორ იმოქმედებს წარმოების მოცულობის ზრდა თვითღირებულების შემცირებაზე ისეთი პირობებით, რომ წარმოების მოცულობა 20%-ით იზრდება, ხოლო მუდმივი ხარჯები 2%-ით გაიზრდება. მუდმივი ხარჯების ხვედრითი წონა უცვლელი რჩება და იგი 35%-ს შეადგენს.

ამოხსნა:

1. თვითღირებულების შემცირება წარმოების მოცულობის გაზრდის ხარჯზე, როდესაც მუდმივი ხარჯების წილი უცვლელი რჩება განისაზღვრება როგორც: მუდმივი ხარჯების წილის ნამრავლი სხვაობასთან ერთიანსა და მუდმივი ხარჯების კოეფიციენტის წარმოების მოცულობის ცვლილების კოეფიციენტის თანაფარდობას შორის.

2. ჩვენს მაგალითში წარმოების მოცულობის ზრდის კოეფიციენტი 1,2-ის ტოლია, ხოლო მუდმივი ხარჯების ცვლილების კოეფიციენტი 1,02-ის ტოლია:

$(1-1,02/1,2) \times 35\% = 5,25\%$

ამრიგად, თვითღირებულების შემცირება 5,25%-ის ტოლი იქნება.

დავალება (ამოცანა) #10. საწარმოს (ფირმის) ფინანსური მდგრადობის, ლიკვიდურობისა და გადახდისუნარიანობის, კრედიტუნარიანობისა და გაკოტრების ალბათობის შეფასებაზე.

ამოცანის პირობა: საწარმოს - „ავანგარდი“ 2016 წლის 31 დეკემბრის მდგომარეობით აქვს ბალანსის შემდეგი მაჩვენებლები (ათას ლარებში) იხ. ცხრილი 16.2-1

საწარმოს „ავანგარდის“ ბალანსი (ათასი ლარი)

ცხრილი 16. 2-1

@#	მაჩვენებლის დასახელება – ბალანსის მუხლები	სტროფი	ნაშთი წლის დასაწყისისათვის	წლის ბოლოსათვის

1	ძირითადი საშუალებები	110	2807	3367
2	არამატერიალური აქტივები	120	587	440
3	გრძელვადიანი ფინანსური დაბანდებანი(დაუმთავრებელი მშენებლობა)	130	1200	450
4	პირველი განაყოფის ჯამი	190	4594	4557
5	სასაქონლო მარაგები	210	1264	1277
6	შესყიდულ მატერიალურ ფასეულობაზე დღგ-ს გადასახადი	220	192	197
7	დებიტორული დავალიანება (მოკლევადიანი მოთხოვნები)	240	950	1100
8	ფულადი საშუალებები	260	2500	2800
9	მეორე განაყოფის ჯამი	290	4906	5374
10	სულ აქტივების ჯამი (4+9)	300	9500	9931
11	საწესდებო კაპიტალი	410	6000	6000
12	დამატებული კაპიტალი	420	310	310
13	სარეზერვო კაპიტალი	430	900	900
14	გაუნაწილებელი მოგება (დაუფარავი ზარალი)	470	833	1057
15	საკუთარი კაპიტალის ჯამი	490	8043	8267
16	გრძელვადიანი ვალდებულებები	590	0	0
17	მოკლევადიანი სესხები და კრედიტები	610	810	1035
18	კრედიტორული დავალიანება	620	647	629
19	სულ მოკლევადიანი ვალდებულებები	690	1457	1664
	სულ პასივების ჯამი (15+16+19)	700	9500	9931

დავალება.

1. განსაზღვრეთ საწარმო „ავანგარდის“ წლის დასასრულისათვის ფინანსური სიტუაციის ტიპი – ფინანსური დამოუკიდებლობის ხარისხი.
2. განსაზღვრეთ Kსგუ - საერთო გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტი.

3. განსაზღვრეთ $K_{abs.ლიკვ.კოეფ.}$ - აბსოლუტური ლიკვიდურობის კოეფიციენტი.
4. განსაზღვრეთ $K_{კრ.შეფ.}$ - „კრიტიკული შეფასების” კოეფიციენტი.
5. განსაზღვრეთ $K_{მიმ.ლიკვ.კოეფ.}$ - მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი.
6. ზოგადად დაახასიათეთ საწარმოს ფინანსური მდგომარეობა.

ამოცანის ამოხსნა

1. სასაქონლო მარაგები (სტრ. 2016-წლის დასასრულისათვის) 1277,0 ათასი ლარი.
2. საკუთარი საბრუნავი საშუალებები (სტრ. 490 წლის დასასრულისათვის – სტრ. 190=8267-4557=3 710,0 ათასი ლარი).
3. ფუნქციონირებადი კაპიტალი (მარაგების ფორმირების საკუთარი და გრძელვადიანი სასესხო ფორმირების წყაროები) – (სტრ. 490+სტრ. 590)-სტრ.190=8267+0-4557=3710 ათასი ლარი.
4. მარაგების ფორმირების ძირითადი წყაროები – (სტრ. 490+სტრ. 590+სტრ. 610)=8267+0+1035-4557=4745 ათასი ლარი.
5. მარაგების უზრუნველყოფა საკუთარი საბრუნავი საშუალებებით – (სტრ. 490-სტრ. 190-სტრ. 210)=8267-4557-1277=2433 ათასი ლარი.
6. მარაგების უზრუნველყოფა საკუთარი და გრძელვადიანი სასესხო ფორმირების წყაროებით – (სტრ. 490+სტრ. 590-სტრ. 190-სტრ.210)=8267+0-4557-1277=2433 ათასი ლარი.
7. მარაგების უზრუნველყოფა მარაგების ძირითადი ფორმირების წყაროებით – (სტრ. 490+სტრ. 590+სტრ. 610-სტრ. 190-სტრ. 210)=8267+0+1035-4557-1277=3468 ათასი ლარი.

მოცემულ საწარმოში ფინანსური სიტუაციის იდენტიფიცირებისათვის გამოვიყენოთ ფინანსური სიტუაციის ტიპების მახასიათებელი ინფორმაციების ცხრილი 16.2-2.

ცხრილი 16.2-2

მაჩვენებლები	ფინანსური სიტუაციები (ტიპები)			
	აბსოლუტური დამოუკიდებელი მდგომარეობა	ნორმალური დამოუკიდებლობა	არამყარი დამოუკიდებლობა	კრიზისული მდგომარეობა
5. მარაგების უზრუნველყოფა საკუთარი საბრუნავი საშუალებებით	≥ 0	> 0	≤ 0	< 0

6. მარაგების უზრუნველყოფა საკუთრი და გრძელვადიანი სასესხო ფორმირების წყაროებით	≥ 0	≥ 0	< 0	< 0
7. მარაგების უზრუნველყოფა მარაგების ძირითადი ფორმირების წყაროებით	≥ 0	≥ 0	≥ 0	< 0

საწარმოს „ავანგარდის“ მარაგების უზრუნველყოფის ყველა მაჩვენებელი (5-7) ნულზე მეტია, შესაბამისად საწარმოს ფინანსური სიტუაცია ხასიათდება, როგორც ფინანსურად დამოუკიდებელი ორგანიზაცია.

წლის დასაწყისისათვის

საერთო გადახდისუნარიანობის კოეფიციენტი (Kსგუ) განისაზღვრება შემდეგი ფორმულით:

$$\text{სგუ(წ.დასაწყ.)} = \frac{A1 + (0,5 \times A2) + (0,3 \times A3)}{\Pi1 + (0,5 \times \Pi2) + (0,3 \times \Pi3)} \cdot A$$

სადაც A1 (აქტივებია), ადვილად ლიკვიდური აქტივები (A); A2 სწრაფად ლიკვიდური აქტივები; A3 ძნელად ლიკვიდური აქტივები;

Π1 (პასივები) სწრაფვადიანი ვალდებულებები, Π2 მოკლევადიანი პასივები, Π3 გრძელვადიანი პასივები.

ჩვენს მაგალითში (ცხრილი #2.2-2)

Kსგუ(წ. დასაწყ.)=

$$= \frac{\text{st r . 250} + \text{st r . 260} + (0,5 \times \text{st r . 240}) + 0,3 \times \text{st r . 210} + \text{st r . 220} + \text{st r . 230} + \text{st r . 270}}{\text{st r . 620} + (0,5 \times \text{st r . 610} + \text{st r . 630} + \text{st r . 660}) + 0,3 \times \text{st r . 590} + \text{st r . 640}} =$$

$$= \frac{0 + 2500 + (0,5 \cdot 950) + 0,3 \times (1264 + 192 + 0 + 0)}{640 + \text{st r . 650} + 647 + 0,5 \times (810 + 0 + 0) + 0,3 \times (0 + 0 + 0)} = \frac{3412}{1052} = 3,2$$

აბსოლუტური ლიკვიდურობის კოეფიციენტის -Kაბს.ლიკ. განსაზღვრა:

$$\text{Kabs.lik(w is dasy.)} = \frac{\text{st r . 250} + \text{st r . 260}}{\text{st r . 610} + \text{st r . 620} + \text{st r . 30} + \text{st r . 660}} =$$

$$= \frac{0 + 2500}{810 + 647 + 0 + 0} = 1,7$$

„კრიტიკული შეფასების“ კოეფიციენტის- Kკრ.შეფ. განსაზღვრა:

$$Kkr .Sef . = \frac{st r .250 + st r .260 + st r .240}{st r .610 + st r .620 + st r .630 + st r .660} =$$

$$= \frac{2500 + 950}{810 + 647 + 0 + 0} = 2,4$$

მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტის -Kმომ.ლიკვ. განსაზღვრა:

$$K_{\text{მომ.ლიკვ.}} = \frac{st r .290}{st r .610 + st r .620 + st r .630 + st r .660} =$$

$$= \frac{4906}{810 + 647 + 0 + 0} = 3,4$$

დასკვნა: მიმდინარე ლიკვიდურობის კოეფიციენტი წლის დასაწყისისთვის ოპტიმალური მნიშვნელობის (2-დან 3,5-მდე) დიაპაზონში იმყოფება. ზემოთ გამოთვლილი ლიკვიდურობის კოეფიციენტები, ასევე მნიშვნელოვნად სჭარბობენ ნორმალურ შეზღუდულობის დაშვებულ (0,1-დან 0,7-აბსოლუტური ლიკვიდურობის მაჩვენებლისა და 0,7-დან 1,0 „კრიტიკული შეფასების“ დიაპაზონისთვის) მაჩვენებლებს, რაც დაკავშირებულია მოცემულ საწარმოში არსებულ მინიმალურ დავალიანების მაჩვენებლებთან და უჩვენებს საწარმოს ბალანსის ლიკვიდურობის მაღალ ხარისხს. რაც დასტურდება იმითაც, რომ საწარმო საერთო გადახდისუნარიანობის მაღალი კოეფიციენტით ($K_{\text{სგუ}}=3,2$) ხასიათდება (ამ უკანასკნელის ნორმალურ მდგომარეობად ითვლება, როცა $K_{\text{სგუ}} > 1$).

ამოცანა #11.

წარმოადგინეთ საწარმოს წმინდა (სუფთა) მოგების ანალიზი მოგება-ზარალის უწყისის (ფორმა #2) მონაცემების ფაქტორული ანალიზის წარმოებით (იხ. ცხრილი 16.2-3.)

მოგება-ზარალის ანგარიშგება (#2)

ცხრილი N 16.2-3

P	მაჩვენებლის დასახელება	საანგარიშო პერიოდის მაჩვენებელი- „1”	საანგარიშო წინაპერიოდის ანალოგიური მაჩვენებელი- „0”
1	საქონლის, პროდუქციის მომსახურების, შესრულებული სამუშაოებიდან, გაყიდვებიდან ამონაგები (წმინდა დღგ-ს, აქციზური და სხვა ანალოგიური გადახდის გარეშე) (N)	200 310	180 670

2	გაყიდული საქონლის (მომსახურების, სამუშაოების) თვითღირებულება (ჩ)	170 650	152 420
	საერთო მოგება (1-2)	29 660	28 250
3	კომერციული (მიწოდების) ხარჯები	6 230	3 150
4	მმართველობითი (საერთო) ხარჯები	4 640	1 270
	გაყიდვებიდან (საოპერაციო) მოგება (1-2-3-4) ლს	18 790	23 830
	არასაოპერაციო (დანარჩენი) შემოსავლები და დანახარჯები		
5	მისაღები პროცენტები	1 200	2 150
6	გადასახდელი პროცენტები	820	1 400
7	მეკავშირე საწარმოდან მისაღები შემოსავლები	5 600	2 180
8	სხვა საოპერაციო შემოსავლები	620	580
9	სხვა საოპერაციო ხარჯები	7 600	5 200
10	არასარეალიზაციო შემოსავლები	1 600	350
11	არასარეალიზაციო ხარჯები	920	318
	მოგება (ზარალი) დაბეგვრამდე	18 470	22 172
12	მიმდინარე გადასახდელი მოგებაზე და სხვა ანალოგიური სავალდებულო გადასახადი	4 433	5 321
	საწარმოს წმინდა (გაუნაწილებელი) მოგება ლ	14 037	16 851

შენიშვნა: საანგარიშო პერიოდში ფასები 6,5 %-ით სჭარბობდა წინა პერიოდის მაჩვენებელს.

ფასების ინდექსი $I_3 = (100 + 6,5) / 100 = 1,065$

ამოხსნა: შემოვიტანოთ ფაქტორების ამლნიშვნელი სიმბოლოები და ანალიზი ვაწარმოოთ ფაქტორული მეთოდის გამოყენებით:

1. ამონაგების ცვლილებაზე ფაქტორების გავლენის გაანგარიშება ($N = N_1 - N_0$)

ფასების (P) გავლენა რეალიზაციიდან ამონაგების ცვლილებაზე (N_3) ფიზიკური მოცულობის (Q) გავლენა რეალიზაციიდან ამონაგების ცვლილებაზე (ΔN_Q)

ამონაგების ცვლილება: $N=N_1-N_0=200310-180670=19640$ ათასი ლარი

მ.შორის: ა) ფასების ცვლილების გავლენა $200310/1,065=188084$ ათასი ლარი

$200310-188084=12\,226$ ათასი ლარი;

ბ) ფიზიკური მოცულობის (NQ) გავლენა $19640-1226=7414$ ათასი ლარი.

2.გაყიდვების რენტაბელობის გაანგარიშება საბაზისო პერიოდში (ლ⁰) და მისი გავლენა წმინდა მოგების მაჩვენებელზე ცვლილებაზე (Δ), მათ შორის:

(ლ⁰)=ლ⁰ – საბაზისო მოგების მაჩვენებელის შეფარდება ამონაგების სიდიდესთან $23\,830/18\,670$

2.1 ფასების გავლენა წმინდა მოგებაზე Δლ

$\Delta\text{ლ}(პ)=\Delta N\text{პ}\text{ლ}^0=12226 \times 23\,830/18\,670=1613$ ათასი ლარი.

2-2 ფიზიკური მოცულობის გავლენა წმინდა მოგებაზე

$\Delta\text{ლ}(Q)=\Delta NQ\text{ლ}^0=7414 \times 23\,830/18\,670=978$ ათასი ლარი.

1. რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულების (ჩ) გავლენა წმინდა მოგების ცვლილების მაჩვენებელზე

$\Delta\text{ლ}(ჩ)=-ჩ1-ჩ0 \times N1/NO = -170650 - (152420 \times 210310/180670) = -(170650 - 168989) = -1661$ ათასი ლარი.

ანალოგიურად გამოიანგარიშება:

კომერციული ხარჯების ცვლილების გავლენა წმინდა მოგების ცვლილების მაჩვენებელზე

ლკომერც. = $-(6230 - 315 \times 200310/180670) = -2738$ ათასი ლარი

ლმმართველ. = $-(4640 - 1270 \times 200310/180670) = -3232$ ათასი ლარი

დანარჩენი ფაქტორები, რომელთა გავლენა უნდა გაანგარიშდეს, ბუნებრივია პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგების ცვალებადობაზე არ ზემოქმედებენ. შესაბამისად, წმინდა მოგების გაანგარიშების პროცესში მათი თანხები დაემატება ან გამოაკლდება, და გავლენის გაანგარიშებაც მარტივად ხორციელდება:

Δლ – მისაღები პროცენტების გავლენა = $1\,200 - 2\,150 = -950$ ათასი ლარი

Δლ – გადასახდელი პროცენტები = $-(820 - 1\,400) = +580$ ათასი ლარი.

Δლ – მეკავაშ.საწარ.შემოსავლები = $5\,600 - 2\,180 = +3\,420$ ათასი ლარი.

Δლ – სხვა საოპერ.შემოსავლები = $620 - 580 = +40$ ათასი ლარი

Δლ – სხვა საოპერ. ხარჯები=-(7 600-5 200)=-2 400 ათასი ლარი

Δლ – არასარეალიზაციო შემოსავ.=1 600-350=1 250 ათასი ლარი

Δლ – არასარეალიზაციო ხარჯები=-(920-318)=-602 ათასი ლარი

Δლ – მიმდინარე გადასახდელები=-(4 433-5 321)=888 ათასი ლარი

ზემოთ გაანგარიშებული ცალკეული ფაქტორების გავლენის ჯამი შეადგენს: $1\,613+978-1\,661-2\,738-3\,232-950+580+3\,420+40-2\,400+1\,250-602+888=-2814$ ათასი ლარი. საწარმოს წმინდა მოგების (იხ. ცხრილი 6.6) ცვლილება უდრის $14037-16851=-2814$ რამდენადაც, $-2814=-2814$ ფაქტორული ანალიზი არის კორექტულად ჩატარებული.

თემა N17: „ბიზნესის ანალიზისა და განვითარების სამართლებრივი უზრუნველყოფის აქტუალური საკითხები და მექანიზმები„

17.1. საქართველოს სახელმწიფო საგადასახადო პოლიტიკის ოპტიმიზაციის გამოწვევების მიმოხილვა

დაბეგვრისა და საგადასახადო სისტემის თეორია მუდამ უნდა იყოს ეკონომიკური მეცნიერების ყურადღების ცენტრში. ამჟამად, **ეკონომიკურ თეორიაში** გავრცელებულია **ლაფერის ეფექტი**, რომელიც მიაწინებს, რომ საგადასახადო განაკვეთების კლებას პირველ ხანებში თან სდევს საგადასახადო შემოსავლების შემცირება, მაგრამ შემდგომში მეწარმეთა გააქტიურების მიზნების, ეკონომიკის აღმავლობისა და სხვა ფაქტორების ზემოქმედებით იზრდება საგადასახადო დაბეგვრის ბაზა. შესაბამისად საგადასახადო შემოსავლების მოცულობაც, ან საგადასახადო განაკვეთების გადიდება გარკვეულ ზომამდე ადიდება შემოსავლებს, მაგრამ განსაზღვრული საფეხურიდან ეკონომიკის მოდუნების ან კიდევ ჩრდილოვანი დაფარული ეკონომიკის გაცხოველებით, იწყება მათი შემცირება.

ხოლო, მიწოდების თეორიის მიმდევარის არტურ ლაფერის მტკიცებით, გადასახადის უფრო დაბალი განაკვეთი სავსებით შეთავსებადია ადრინდელ და უფრო მეტ საგადასახადო თანხასთან. მისი იდეა, რომელიც ამჟამად ცნობილია ლაფერის ეფექტის სახელწოდებით, იმით გამოიხატება, რომ გადასახადის განაკვეთის ზრდის კვალობაზე (ნულიდან 100%-მდე), საგადასახადო შემოსავალი გაიზრდება ნულიდან რომელიღაც მაქსიმალურ დონემდე, ხოლო შემდეგ შემცირდება ნულამდე.

საზღვარგარეთის ქვეყნების საგადასახადო სისტემების შესწავლა საშუალებას გვაძლევს დავახასიათოთ საგადასახადო მექანიზმების განვითარებისა და ფუნქციონირების კანონზომიერება და გავითვალისწინოთ ჩამოყალიბებული საბაზრო ეკონომიკის მქონე სახელმწიფოებში არსებული გადასახადებით დაბეგვრის გამოცდილება ჩვენი ქვეყნის საგადასახადო სისტემის სრულყოფის პრიორიტეტების გამოსავლენად.

საზღვარგარეთის ქვეყნების საგადასახადო სისტემები ყალიბდებოდნენ სხვადასხვა ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური პირობების ზემოქმედებით. კერძოდ: გადასახადების სახეებით, მათი სტრუქტურით, აკრეფის საშუალებებით, განაკვეთებით, ხელისუფლების სხვადასხვა დონის ფისკალური უფლებამოსილებით, საგადასახადო ბაზით, გადასახადების მოქმედების სფეროთი. საგადასახადო შეღავათებით საგადასახადო სისტემები არსებითად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან.

დასავლეთის ქვეყნების საგადასახადო სისტემების ორგანიზაციის მნიშვნელოვან პრინციპს წარმოადგენს ცენტრალური ბიუჯეტისა და სხვა დონის ბიუჯეტების შემოსავლების მკვეთრი გამიჯვნა, რომელიც შეესაბამება ქვეყნის სახელმწიფო-პოლიტიკური მოწყობის ფორმას.

უნიტარულ სახელმწიფოებში (დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, იტალია) არსებობს ბიუჯეტების ორი დონე: ცენტრალური და ადგილობრივი, რომლებსაც შეესაბამებიან საგადასახადო შემოსავლების ცალკეული სახეები.

ფედერალურ სახელმწიფოებში (მაგალითად, გერმანია) ორგანიზებულია ბიუჯეტის სამი დონე და შესაბამისად საგადასახადო შენატანების სამი დონე – ფედერალური, რეგიონალური, ადგილობრივი.

თითქმის ყველა ქვეყანაში საგადასახადო სისტემის რეფორმის ძირითად მიმართულებად გვევლინება საშემოსავლო გადასახადისა და საწარმოთა მოგების გადასახადის სისტემების ლიბერალიზაცია. აღნიშნული განხორციელდა საგადასახადო ბაზის გაფართოებასთან ერთად, საგადასახადო განაკვეთებისა და საგადასახადო შეღავათების შემცირების გზით.

დიდ ბრიტანეთში საგადასახადო რეფორმა მიმდინარეობდა დევიზით: „დაბალი გადასახადები ქმნიან ეფექტურ ეკონომიკას„. საშემოსავლო გადასახადის მაქსიმალური განაკვეთები ყველაზე მაღალ შემოსავლებზე 98%-დან შემცირდა 60%-მდე. კორპორაციული გადასახადი შემცირდა 52-დან 35%-მდე. მოცემულმა საგადასახადო პოლიტიკამ დიდ ბრიტანეთში გადაწყვიტა ქვეყნიდან შემოსავლების გადინების პრობლემა და გადალახა საგადასახადო ემიგრაციის ნეგატიური შედეგები.

გერმანიის საგადასახადო რეფორმის ძირითად მიმართულებას წარმოადგენდა საშემოსავლო გადასახადის საგადასახადო ტვირთის შემცირება მოსახლეობისათვის, განსაკუთრებულად კი იმ ოჯახებისათვის, რომლებსაც კმაყოფაზე ჰყავდათ

არასრულწლოვანი ბავშვები. 1986-88 წლებში გაიზარდა გადასახადით დაუბეგრავი მინიმუმი, შემცირდა საგადასახადო პროგრესია, გაფართოვდა დაბეგვრის პროპორცია, გაუქმდა მთელი რიგი საგადასახადო შეღავათები და სხვა.

XX საუკუნის 80-90-იან წლებში საზღვარგარეთის ქვეყნებში გატარებული საგადასახადო რეფორმის შედეგად გამოიკვეთა ორი ძირითადი ტენდენცია. სახელმწიფოთა ერთმა ჯგუფმა (აშშ, კანადა, ავსტრალია, იაპონია და სხვა) ძირითადი აქცენტი გადაიტანეს პირდაპირი გადასახადების სისტემის გარდაქმნაზე. ქვეყნების მეორე ჯგუფმა (ევროპის) კი ძირითადად არაპირდაპირი გადასახადების მნიშვნელობის ამაღლებაზე. მიუხედავად აღნიშნულისა, საზღვარგარეთის ქვეყნებში საგადასახადო სისტემის ეფექტურობის ამაღლების ძიების გზები კვლავაც გრძელდება.

საზღვარგარეთის ქვეყნებში დღეისათვის მიმდინარეობს საგადასახადო სისტემის ძირითადი მაჩვენებლებისა და ეროვნული საგადასახადო სამართლის ჰარმონიზაცია.

ინტეგრაციული პროცესების ძირითად მიმართულებად XX საუკუნის 60-იან წლებში გვევლინება საერთაშორისო ორმაგი დაბეგვრის პრობლემების გადაჭრა, გადასახადებისაგან თავისარიდების ხელისშემწყობი დებულებების შეცვლა, არარეზიდენტების საგადასახადო დისკრიმინაციის პირობების ლიკვიდაცია და სხვა.

ევროპაში ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესების განვითარების შედეგად თანდათანობით ჩამოყალიბდა იდეა იმის თაობაზე, რომ ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობის წევრი ქვეყნები საერთო საგადასახადო პოლიტიკის გატარებიდან გადასულ იყვნენ ერთიან ტერიტორიულ საგადასახადო რეჟიმზე. აღნიშნული იდეის განხორციელებისათვის ხელი უნდა შეეწყოს შემდეგ პრინციპებს, რომლითაც იხელმძღვანელებდნენ მონაწილე ქვეყნები:

1) ეროვნული საგადასახადო პოლიტიკა არ უნდა უშლიდეს ხელს საქონლის თავისუფალ გადაადგილებას;

2) თითოეული ქვეყნის საგადასახადო პოლიტიკა არ უნდა უშლიდეს ხელს პიროვნებების თავისუფალ გადაადგილებას;

3) სახელმწიფოს საგადასახადო პოლიტიკა არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობის პოლიტიკის მიმართულებებს.

აღნიშნული პრინციპების შესრულება გარანტირებულია ევროპის სასამართლოს სამართალშემოქმედებითი საქმიანობით.

გარდა ამისა, საგადასახადო სისტემების ჰარმონიზაცია ვლინდება ევროპის ეკონომიკური თანამშრომლობის წევრი ქვეყნების საგადასახადო კანონმდებლობის შეთანხმების პროცესში. ევროკავშირის შესახებ ხელშეკრულების თანახმად, დაწესდა დღის ახალი საგადასახადო რეგულირება, რომელიც ითვალისწინებდა ამ გადასახადის გამოანგარიშებისა და გადახდის პრინციპების უნიფიკაციას, ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციების განხორციელებისას ერთიანი წესების შემოღებას, ასევე საგადასახადო განაკვეთების დონის მიახლოებას.

პირდაპირი გადასახადების ჰარმონიზაციის მიზნით XX საუკუნის 80-90-იან წლებში აქტიურად მიმდინარეობდა სამმართველო ანარიცხების სისტემის ერთიანი წესების დადგენის, შვილობილი კომპანიების დაბეგვრისას ერთიანი განაკვეთების შემოღების და ა.შ. პოლიტიკა.

სახელმწიფოში, რომლის განკარგულებაშიც ირიცხება საგადასახადო შენატანი, გადასახადები იყოფა ცენტრალურ, ადგილობრივ და სახელმწიფოთაშორისო გადასახადებად.

ცენტრალური (სახელმწიფო) გადასახადები იკრიფება ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე და მიიმართება სახელმწიფო ბიუჯეტში.

ადგილობრივი გადასახადები იკრიფება ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების სამოქმედო ტერიტორიაზე და მიიმართება ადგილობრივ ბიუჯეტებში.

სახელმწიფოთაშორისო გადასახადები იკრიფება ეროვნული საგადასახადო ორგანოების მიერ ყველა წევრი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე და მიიმართება ევროკავშირის ბიუჯეტში.

გამოყენების მიზნიდან გამომდინარე გადასახადები იყოფა აბსტრაქტულ და მიზნობრივ გადასახადებად.

აბსტრაქტულ გადასახადებს მიეკუთვნება უმეტესი გადასახადების სახეები, რომლებიც ირიცხება სხვადასხვა დონის ბიუჯეტებში და ხმარდება სახელმწიფო ფუნქციების რეალიზაციას.

მიზნობრივი გადასახადები ირიცხება სპეციალურ ფონდებში და იხარჯება განსაზღვრული პროგრამების დასაფინანსებლად (მაგალითად, კონიუნქტურული გადასახადი გერმანიაში, სოციალური გადასახადები ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში). დაბეგვრის ობიექტიდან გამომდინარე განასხვავებენ პირდაპირ და არაპირდაპირ გადასახადებს.

პირდაპირი გადასახადები დაწესებულია ქონებაზე ან გადასახადის გადამხდელის შემოსავალზე და იყოფა რეალურ და პირად გადასახადებად.

რეალური ეწოდება გადასახადებს, რომლებიც დაწესებულია ქონებაზე გადასახადის გადამხდელის რეალური შემოსავლების გათვალისწინების გარეშე (მაგალითად, მიწის გადასახადი, ქონების გადასახადი).

პირადს უწოდებენ გადასახადებს, რომლებსაც განსაზღვრული საგადასახადო პერიოდის განმავლობაში იხდიან გადასახადის გადამხდელები მათი რეალური შემოსავლების გათვალისწინებით (მაგალითად, ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადი, კორპორაციული გადასახადი, მემკვიდრეობისა და ჩუქებისათვის გადასახადი).

არაპირდაპირი გადასახადები დაწესებულია საქონელზე და მომსახურებაზე და შედის საქონლის (მომსახურების) ფასში. გამოანგარიშებისა და აკრეფის საშუალებით არაპირდაპირი გადასახადები იყოფა **უნივერსალურ არაპირდაპირ გადასახადებად** (ბრუნვისგადასახადი, დამატებული ღირებულების გადასახადი) და ინდივიდუალურ

არაპირდაპირ გადასახადებად (აქციზი თამბაქოს ნაწარმზე, ალკოჰოლიან სასმელებზე დაა.შ.).

სახელმწიფოები ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკის ეფექტურობიდან გამომდინარე განსაზღვრავენ პირდაპირი და არაპირდაპირი გადასახადების წილს ეროვნულ საგადასახადო სისტემაში. ცალკეული ქვეყნები, მაგალითად საფრანგეთი, იტალია, ირლანდია, საბერძნეთი და ესპანეთი უპირატესობას არაპირდაპირ გადასახადებს ანიჭებენ, მაშინ როდესაც, ჰოლანდიაში, დანიაში, ლუქსემბურგში და ავსტრიაში უპირატესობა პირდაპირ გადასახადებს ენიჭებათ. დაახლოებით თანაბარია პირდაპირი და არაპირდაპირი გადასახადების წილი ფინეთში და გერმანიაში.

ცენტრალური გადასახადების ძირითად სახეებს კანონმდებლობა მიაკუთვნებს ფიზიკურ პირთა საშემოსავლო გადასახადს, იურიდიულ პირთა მოგების გადასახადს, მემკვიდრეობისა და ჩუქებისათვის გადასახადს, დამატებული ღირებულების გადასახადს და აქციზს.

საზღვარგარეთის ქვეყნების საგადასახადო სისტემები განვიხილოთ გერმანიის მაგალითზე. **გერმანიის გადასახადები** – ომის შემდგომი გერმანიის ეკონომიკური განვითარება დაკავშირებულია ცნობილი ეკონომისტისა და სახელმწიფო მოღვაწის, მეურნეობის ყოფილი მინისტრის, ხოლო შემდეგ გერმანიის კანცლერის პროფესორ ლუდვიგ ერჰარდის სახელთან. **ლ. ერჰარდის** დროიდან გერმანიაში დამკვიდრდა საგადასახადო სისტემის აგებულების **მნიშვნელოვანი პრინციპები**:

- ა) გადასახადები უნდა იყოს შემღებისდაგვარად მინიმალური;
- ბ) მინიმალური, მინიმალურად საჭირო უნდა იყოს მათი აკრეფის ხარჯები;
- გ) გადასახადები არ უნდა აუქმნიდნენ წინააღმდეგობას კონკურენციას;
- დ) გადასახადები უნდა შეესაბამებოდნენ სტრუქტურულ პოლიტიკას;
- ე) გადასახადები მიმართული უნდა იყოს შემოსავლების სამართლიან განაწილებაზე;
- ვ) სისტემა უნდა აიგოს პიროვნების პირადი ცხოვრების პატივისცემაზე. საგადასახადო ორგანოს მუშაკს არა აქვს უფლება გამოაქვეყნოს ინფორმაცია გადასახადის გადამხდელის შესახებ. კომერციული საიდუმლოების დაცვა უნდა იყოს გარანტირებული;
- ზ) საგადასახადო სისტემა უნდა გამორიცხავდეს ორმაგ დაბეგვრას;
- თ) გადასახადი უნდა შეესაბამებოდეს სახელმწიფო მომსახურების მოცულობას, მათ შორის პიროვნების დაცვას და ყოველივე იმას, რაც მოქალაქეს შეუძლია მიიღოს სახელმწიფოსაგან.

გერმანიის ძირითად კანონში გადმოცემულია ქვეყნის საგადასახადო სისტემის ძირითადი დებულებები. კონსტიტუციის თანახმად, ბიუჯეტი ყალიბდება საბაჟო მოსაკრებლების, აქციზური მოსაკრებლების, სადაზღვევო მოსაკრებლების, კაპიტალის ბრუნვის გადასახადის, სავექსილო მოსაკრებელის ხარჯზე (ფედერალური გადასახადები).

საშემოსავლო გადასახადი გერმანიაში პროგრესირებადია. მისი მაქსიმალური განაკვეთია 45%, ხოლო მინიმალური განაკვეთი – 15%. მოქმედებს ყოველთვიური დაუბეგრავი მინიმუმი. საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთები მოცემულია ცხ. (17.1):

საშემოსავლო გადასახადის დაბეგრის ობიექტს წარმოადგენს ფიზიკური პირის მიერ მიღებული ყველა სახის შემოსავლები, მ.შ. შემოსავლები დაქირავებული მუშაობიდან, თავისუფალი პროფესიების მიმდევარი პირების დამოუკიდებელი საქმიანობიდან, სამეწარმეო საქმიანობიდან ან სასოფლო-სამეურნეო და სატყეო-სამეურნეო საქმიანობიდან, კაპიტალიდან, ქონების იჯარიდან ან გაქირავებიდან, აგრეთვე ყველა სხვა სახის შემოსავლები.

დასაბეგრი შემოსავლის განსაზღვრის მიზნით შემოსავლებიდან გამოიქვითება ხარჯები. ამასთან, მხედველობაში მიიღება განსაკუთრებული ხარჯებიც, მაგალითად, ალიმენტი სთანხები, სამედიცინო დაზღვევისა და სიცოცხლის დაზღვევის შენატანები, საეკლესიო გადასახადის თანხები, პროფესიულ განათლებაზე გაწეული ხარჯები და ა.შ. საშემოსავლო (ხელფასიდან) გადასახადის დაკავება დაქირავებული მუშაკებიდან წარმოებს დამქირავებლის მიერ ხელფასის გაცემისას.

ცხრილი 17. 1. გერმანიაში მოქმედი საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთები

	0-7664	7665-52152	52152-250000	250001-ზემოთ
გადასახადის ანაკვეთი (%)	0	15%	42%	45%

ფიზიკური პირის მიერ მიღებული ხელფასიდან გადასახადის გამომანგარიშების მიზნით გამოიყენება „საგადასახადო კლასებისა,, და „საგადასახადო სქემების,, სპეციალური მექანიზმები. მოცემული მექანიზმები ყოფენ ყველა დაქირავებით მომუშავეს სხვადასხვა ჯგუფად მათი ოჯახური, ფინანსური და ა.შ. მდგომარეობიდან გამომდინარე. მაგალითად, პირველ კლასს მიეკუთვნებიან დაუქორწინებელი პირები, რომლებსაც არ ჰყავდათ შვილები; მეორე კლასს მიეკუთვნებიან დაუქორწინებლები, განქორწინებულები ან ქვრივები, რომელთაც კმაყოფაზე ჰყავთ ერთი ან მეტი ბავშვი და ა.შ.

ხელფასიდან გადასახადის დაკავება წარმოებს საგადასახადო ბარათის საფუძველზე, რომელსაც გასცემს ადგილობრივი მმართველობის ორგანო ფიზიკური პირის საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით. საგადასახადო ბარათში აღინიშნება საგადასახადო კლასი, კმაყოფაზე მყოფი შვილების რაოდენობა, მუშაკის სარწმუნოება. იქვე აღინიშნება ასაკი, ინვალიდობა და ა.შ.

ვეროკავშირის წევრ სახელმწიფოებში უკანასკნელ პერიოდებში აღინიშნებოდა მოგების გადასახადის შემცირების ტენდენცია. ერთდროულად საგადასახადო განაკვეთის შემცირებისა და ბიუჯეტის შემოსავლების ზრდის მიღწევა ძალიან რთულია. ამისთვის მოითხოვება საგადასახადო ბაზის ზრდის სწრაფი ტემპი, რომელიც განპირობებულია საგადასახადო ტვირთის შემცირებით. თავის მხრივ, საგადასახადო ბაზის გაზრდა დამოკიდებულია ისეთ ფაქტორებზე, როგორებიცაა გამოშვებული პროდუქციის

რენტაბელობა, საბრუნავი საშუალებების ბრუნვადობის სიჩქარე, მუდმივი და ცვალებადი ხარჯების თანაფარდობა და სხვა. გარდა ამისა გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ზემოთ აღნიშნულ ფაქტორებს გააჩნიათ მკვეთრად გამოხატული დარგობრივი სპეციფიკა. მაგალითად, რენტაბელობა ერთ დარგში შესაძლებელია მაღალი იყოს ვიდრე სხვა დარგში და ა.შ. ამიტომ საგადასახადო განაკვეთის შემცირებამ შესაძლებელია სხვადასხვა დარგებში მოგვცეს განსხვავებული შედეგები. შესაბამისად, ერთ დარგში ადგილი ექნება საგადასახადო ბაზის სწრაფ ზრდას და შესაბამისად საგადასახადო შემოსავლების ზრდას, სხვებში კი პირიქით. თუმცა, საგულისხმოა, რომ თითქმის ყველა განვითარებულ ქვეყანაში, მოგების გადასახადის შემცირება, გრძელვადიან პერსპექტივაში განაპირობებდა ბიზნესის განვითარებას და საგადასახადო შემოსავლების ზრდას.

ასევე მიზანშეწონილია განსხვავებულად დაიბეგროს მცირე საწარმოთა მოგება. ამისთვის აუცილებელი გახდება საგადასახადო კოდექსით განისაზღვროს „მცირე საწარმო“ ცნება და ის დამოკიდებული იყოს არა დაქირავებულ თანამშრომელთა რაოდენობაზე, არამედ ბრუნვის სიდიდეზე. მცირე საწარმოებს უნდა მიეცეთ დაბეგვრის რეჟიმის შერჩევის შესაძლებლობა, რომლის შესახებაც საწარმომ უნდა განაცხადოს საგადასახადო წლის დადგომამდე.

რაც შეეხება დაბეგვრის რეჟიმს, უნდა არსებობდეს მცირე საწარმოთა მოგების გადასახადით დაბეგვრის ორი შესაძლო რეჟიმი:

ა) დასაბეგრი მოგების (ერთობლივ შემოსავალი შემცირებული საგადასახადო კოდექსით ნებადართული ხარჯებით) 10%;

ბ) დასაბეგრი ბრუნვის (გამოქვითვების გარეშე) 5%.

ამავდროულად, მცირე საწარმო „ბ“ დაბეგვრის რეჟიმის შერჩევის შემთხვევაში უნდა გათავისუფლდეს სხვა ყველა სახის გადასახადისაგან. O

მოცემული დაბეგვრის რეჟიმის არჩევის შემთხვევაში, მცირე მეწარმეს მას არ უნდა მოეთხოვებოდეს აღრიცხვის წარმოება ფინანსური აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებით, რაც შეამცირებს მის დამატებით ხარჯებს სააღრიცხვო პერსონალის დაქირავებასთან დაკავშირებით.

მცირე ბიზნესის საწარმოდ არ უნდა განიხილებოდეს საწარმო, რომელიც რეგისტრირებული იქნება დღგ-ს გადამხდელად. ასეთი სახის ცვლილებებით მნიშვნელოვნად შეეწყობა ხელი მცირე ბიზნესის განვითარებას. ამალღდება კონკურენცია. მცირე ბიზნესის საწარმოთა რიცხვის ზრდა მნიშვნელოვნად გადაჭრის ქვეყანაში არსებულ დასაქმების პრობლემებს.

საქართველოში მიმდინარე ეტაპზე უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ბიზნესის სტიმულირებას, ინვესტიციების ხელშეწყობას.

მოგების გადასახადი არის საწარმოს მოგების ის ნაწილი რომელიც შესაძლებელია გამოყენებული ყოფილიყო საწარმოს გასაფართოვებლად, საინვესტიციო ღონისძიებების განსახორციელებლად.

შესაბამისად საწარმოთა მოგების ის ნაწილი, რომელიც არ იქნება განაწილებული დივიდენდების სახით და მოხმარდება რეინვესტირებას, უნდა დაიბეგროს მოგების გადასახადის განსხვავებული განაკვეთით.

იმის გამო, რომ საწყის ეტაპზე ეს გარკვეულ პრობლემებს შეუქმნის სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების ნაწილს, შესაძლებელია მოგების ეს ნაწილი დაიბეგროს 10% განაკვეთით, ხოლო შემდგომ პერიოდებში მოხდეს დივიდენდების სახით გაუნაწილებელი მოგების დაბეგვრა 0% განაკვეთით. ზემოთ აღნიშნული, ხელს შეუწყობს საწარმოთა საინვესტიციო პროექტების გაფართოებას და **მოგების განაწილებას არა დივიდენდის სახით**, არამედ საწარმოში უკან დაბრუნებას და მოხმარდება საწარმოო პროცესებს. აღნიშნული საკანონმდებლო ნორმის შემოღების შემთხვევაში, აუცილებელი გახდება ცალკეული საგადასახადო წესების გამკაცრება, რათა ეს შეღავათი სამართლიანად იყოს გამოყენებული. რაც უფრო ლიბერალურია საგადასახადო სისტემა, შესაბამისად მაღალი უნდა იყოს პასუხისმგებლობის ზომა საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევისათვის.

საგადასახადო დაგეგმვის განსაზღვრის სხვადასხვა მიდგომების გამოყენების ანალიზის პროცესში იკვეთება **საგადასახადო დაგეგმვის ძირითადი ნიშნები**. კერძოდ:

1) საგადასახადო დაგეგმვა (სდ) წარმოადგენს მმართველობითი საქმიანობის ერთ-ერთ ფუნქციას (სახეს) ორგანიზაციის (მეწარმე სუიექტის) საგადასახადო დატვირთვის ოპტიმიზაციის უზრუნველყოფაში;

2) ტერმინები „საგადასახადო ოპტიმიზაცია„ და „საგადასახადო მინიმიზაცია„ არაიდენტური ცნებებია;

3) საგადასახადო დაგეგმვა ხორციელდება სტრატეგიული ფინანსური დაგეგმვის ქრილში;

4) საგადასახადო დაგეგმვა სისტემური მიდგომის პრინციპს უნდა ეფუძნებოდეს;

5) საგადასახადო დაგეგმვა ლეგიტიმური ხასიათის საქმიანობას წარმოადგენს;

6) საგადასახადო დაგეგმვამ უნდა მიგვიყვანოს ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესებისკენ, და, როგორც შედეგი - მისი საინვესტიციო მიმზიდველობის ამაღლებისკენ.

როგორც ცნობილია, საგადასახადო დაგეგმვის არსებობა განპირობებულია კერძო სამართლებრივ და ზოგად, საჯარო სამართლებრივი ინტერესთა კონფლიქტით. ნებისმიერ სახელმწიფოში (მათ შორის საქართველოშიც) კერძო საკუთრება დაცულია კონსტიტუციით, და ნებისმიერი კერძო ქონების იძულებითი გამოყენება სახელმწიფოებრივი საჭიროებისთვის შესაძლებელია მხოლოდ მისი ღირებულების წინასწარი და შესაბამის პირობებში ანაზღაურებითავე დროს გადასახადი წარმოადგენს **დაუბრუნებად გადასახადს**, რომლითაც იბეგრება ორგანიზაციებისა და ფიზიკური პირების საკუთრებაში არსებული საშუალებები და გასხვისდება მათი ფულადი საშუალებები სახელმწიფოს სასარგებლოდ (ბიუჯეტის შემოსავლები), რომელიც ასევე გათვალისწინებულია ქვეყნის უმაღლესი კანონმდებლობით.

შესაბამისად, სახელმწიფოს მხრად მეწარმე სუბიექტისგან მისი კაპიტალის, შემოსავლების ნაწილის ამოღება, ყოველთვის შეხვედბა მეწარმესაგან გადასახადის შემცირებისაკენ (ან მისი არგადახდის) სწრაფვას. სახელმწიფო ყოველთვის ცდილობს არ დაუშვას სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების შემცირება, იყენებს რა ამისთვის საგადასახადო კოდექსით გათვალისწინებულ ქმედებებს, ხოლო გადასახადის გადამხდელი პირი, კი ისწრაფვის თავი აარიდოს დაბეგვრას (ან შეამციროს მისი სიდიდე).

ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, შესაძლებელია **გადამხდელის ქცევის ოთხი ძირითადი მოდელი** გადამხდელის მხრიდან გადასახადების გადახდის მიმართებაში. კერძოდ:

1) **სტანდარტული მოდელი** (standart model) - გადასახადის გადახდა საგადასახადო ოპტიმიზაციის ვარიანტის მოძიების გარეშე;

2) **გადასახადების არ გადახდა** (დამალვა) (tox evasion) - შეგნებულად არაკანონიერი ხერხებით საგადასახადო გადახდების თანხების შემცირება (შემოსავლებისა და ქონების გადამალვა, საგადასახადო ანგარიშების დამახინჯება, ფიქტიური ანგარიშსწორებისა და დოკუმენტების შექმნა და სხვა), რომელზედაც სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული სანქციების გამოიყენება შესაძლებელი;

3) **გადასახადებისაგან თავის არიდება**, (tax evoudace) - საგადასახადო ვალდებულებების შემცირება კანონმდებლობაში არსებული კოლიზიისა და დაუხვეწელობისას (ორმაგი აზროვნება) ცნობილი პრინციპის გამოყენებით „რაც არ არის აკრძალული კანონით, ეს დაშვებულია“.

4) **კორპორაციული** (საწარმოს) საგადასახადო დაგეგმვა (Tax.planning). კორპორაციული საგადასახადო დაგეგმვის ელემენტების გამოყენებით შესაძლებელი ხდება ისეთი **სააღრიცხვო პოლიტიკის** შემუშავება-ორგანიზება, რომელიც უზრუნველყოფს კორპორაციის (ფირმის) ისეთი „საგადასახადო ველის“ ფორმირებას, გადასახადების სახეების მიხედვით დაბეგვრის ოპტიმიზაციის პრობლემის გადაწყვეტად, ბიუჯეტში შენატანების გაზრდას, და საბოლოოდ კომპანიის ინვესტიციური მიმზიდველობის ამაღლებასა და მესაკუთრეობის კეთილდღეობის გაჯანსაღებას.

საგადასახადო დაგეგმვის ძირითად პრინციპებად გვევლინება: კანონიერება; ოპტიმალობა; ოპერატიულობა; სარგებლიანობა; ეკონომიკური დასაბუთებულობა და მართებულობა; საგადასახადო ეკონომიკის და დანაკარგების კომპლექსური აღრიცხვა; ინდივიდუალობა; სისტემურობა. სამეწარმეო პრაქტიკაში გასათვალისწინებელი ზემოთმოყვანილი ძირითადი პრინციპების გამოყენებაში არსებული შეზღუდვა, რომელშიც იგულისხმება სამართლებრივი სპეციალური მეთოდების გამოყენების სახელმწიფო პრაქტიკა, რომელიც არსებითად ამცირებს საგადასახადო დაგეგმვის ინსტრუმენტის გამოყენებას კორპორაციულ მმართველობის სფეროებში, კერძოდ გადასახადების დამალვის ან/და არგადახდების ფაქტების აღმოსაფხვრელად შემუშავებულია **საგადასახადო დაგეგმვის პროცესის ალგორითმი** (იხ. ცხრილი 17. 2).

ცხრილი 17. 2 საგადასახადო დაგეგმვის პროცესის ალგორითმი

კორპორაციული საგადასახადო დაგეგმვის (კსდ)სახეები	ეტაპები	მისაღები გადაწყვეტილებები
სტრატეგიული - კსდ	პირველი	კომპანიის(ფირმის) საქმიანობის სახეებისა და მიზნების შესახებ
	მეორე	ორგანიზაციის ადგილმდებარეობის საუკეთესო ვარიანტის შერჩევა საგადასახადო თვალსაზრისით(მისი მმართველი ორგანოების, ძირითადი საწარმოო და კომერციული ქვედანაყოფებისა და ა.შ.)
	მესამე	კომპანიის(ფირმის) საორგანიზაციო-სამართლებრივი ფორმისა და ორგანიზაციული სტრუქტურის შესახებ
	მეოთხე	საგადასახადო რეჟიმის შერჩევა
ოპერაციული - კსდ	მეხუთე	ორგანიზაციის სააღრიცხვო პოლიტიკის შესახებ. იქმნება „საგადასახადო ველი„ კომპანიის მიერ გადასახადების ძირითადი ელემენტების მიხედვით. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა საგადასახადო შეღავათებისა და ელემენტების გამოყოფას გადასახადების სიდიდის დადგენაში.
	მეექვსე	კომპანიის(ფირმის) სახელშეკრულებო პოლიტიკის შესახებ
	მეშვიდე	მიღებული მოგებისა და დანარჩენი დანაზოგების საგადასახადო თვალსაზრისით რაციონალური განთავსებისა და მათი ხარჯვის გზებისა და მეთოდების შერჩევა
	მერვე	საგადასახადო დაგეგმვის პროცესის ორგანიზაცია და კომპანიის საქმიანობაზე კონტროლი-მონიტორინგის განხორციელება
შემდგომი - კსდ	მეცხრე	საგადასახადო დაგეგმვის ეფექტურობის შეფასება

არ შეიძლება განიხილებოდეს, როგორც სრული და ერთმნიშვნელოვანი თანმიმდევრული ქმედებანი, რომელთა მკაცრად შესრულება აუცილებლად მიგვიყვანს საგადასამხდელდაბეგვრის თანხის შემცირებამდე. ამასთანავე გასათვალისწინებელია, რომ მათმა სრულმა იგნორირებამაც შეიძლება გამოიწვიოს კორპორაციის (ფირმის) საქმიანობის საგადასახადო ბაზის - დაბეგვრის თანხის მნიშვნელოვნად გაზრდა.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსით განსაზღვრული გადასახადების რიცხოვნება საკმაოდ მცირეა ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებში მოქმედ გადასახადებთან შედარებით, სადაც საგადასახადო სისტემის ერთერთი დამახასიათებელი თავისებურება არის გადასახადების მრავალფეროვნება. საქართველოში გადასახადების შემცირება

მიზნად ისახავდა საგადასახადო სისტემის ლიბერალიზაციას. გადასახადების სახეობების შემცირება ძირითადად განხორციელდა სხვადასხვა გადასახადების საგადასახადო ბაზების გაერთიანების ხარჯზე. რამედენიმე სახეობის გადასახადმა ასახვა ჰპოვა ერთ გადასახადში. ამიტომ მხოლოდ გადასახადების რაოდენობის შემცირებით არ შეიძლება საუბარი მთლიანად საგადასახადო სისტემის ლიბერალიზაციაზე.

თანამედროვე ეტაპზე საგადასახადო დაგეგმვის საკითხებში არ არსებობს მწყობრი, ერთიანი მეცნიერულად დასაბუთებული თეორიული მიდგომა. მართვის დონის მიხედვით განასხვავებენ სახელმწიფო, კორპორაციულ (საწარმო) და ინდივიდუალურ საგადასახადო დაგეგმვის სახეებს.

კორპორაციული საგადასახადო დაგეგმვის პრაქტიკიდან გამომდინარე, საგადასახადო დაგეგმვის არსს, ძირითად პრინციპებსა და პროცესის მახასიათებლებს, საგადასახადო ოპტიმიზაციის ხერხებს და „საგადასახადო წნეხის„ განსაზღვრის ძირითად მიდგომებს,

რომლებიც განაპირობებენ საგადასახადო დაგეგმვის ფუნქციას კორპორაციის (ორგანიზაციის) განვითარების ფინანსური სტრატეგიული დაგეგმვის ჭრილში, რომელიც მიმართულია ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესებისკენ.

შესაბამისად, თანამედროვე ეტაპზე საგადასახადო დაგეგმვის ოპტიმიზაციის პრობლემის გადაწყვეტის, კორპორაციის სადაბეგვრო დატვირთვის და საგადასახადო წნეხის გათვლების უნივერსალური მეთოდის ფორმირებას დიდი ეკონომიკური მნიშვნელობა ენიჭება. ამ მიმართულებით მეცნიერული კვლევების გაგრძელება სამომავლოდ ფრიად საშუალოა და დაგეგმვის საგადასახადო დაგეგმვა (კსფ) არის ფინანსური მენეჯმენტის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფუნქცია ორგანიზაციის (ბიზნესის დარგის) განვითარების ერთიან სტრატეგიული დაგეგმვის ჭრილში, მეურნე სუბიექტების ფინანსურ-სამეწარმეო საქმიანობის სასურველი შედეგის მისაღწევად კანონიერი საგადასახადო დატვირთვის (წნეხის) ოპტიმიზაციის ხერხებს, არა „საგადასახადო მინიმიზაციის„, არამედ „საგადასახადო ოპტიმიზაციის„ გამოყენებით, ორგანიზაციის (კომპანიის) საინვესტიციო მიმზიდველობის ასამაღლებად.

17.1-1 საქართველოს სახელმწიფო საგადასახადო პოლიტიკის ოპტიმიზაციის გამოწვევების მიმოხილვა

გადასახადებით დაბეგვრის შესაძლებლობა წარმოადგენს სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოხატულებას, რაც გამოიხატება სახელმწიფოს მიერ გადასახადის ცალმხრივად დაწესების შესაძლებლობაში. სახელმწიფოს მიერ დაწესებული საგადასახადო ადმინისტრირების მეთოდები და ფორმები მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ქვეყანაში არსებული ბიზნესგარემოს შეფასებაში. გადასახადების ადმინისტრირების პროცესი ნებისმიერი ქვეყნისათვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს, ვინაიდან უპირველესად მასზეა დამოკიდებული სახელმწიფო ბიუჯეტის შევსება და ქვეყნისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტისათვის აუცილებელი ფინანსური რესურსებით უზრუნველყოფა.

ქვეყანაში გადასახადების ადმინისტრირების განხორციელების მყარ საფუძველს როგორც საკანონმდებლო, ისე აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ მიღებული დაბეგვრის მარეგულირებელი სამართლებრივი ბაზა წარმოადგენს. საქართველოს საგადასახადო კოდექსის თანახმად, გადასახადების ადმინისტრირება წარმოადგენს გადასახადების გამოანგარიშებასთან, გადახდასთან და დეკლარირებასთან, საგადასახადო კონტროლთან, აგრეთვე გადასახადის გადამხდელთა აღრიცხვასთან, ინფორმირებასთან და საგადასახადო ვალდებულებათა შესრულების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული ფორმების, მეთოდებისა და წესების ერთობლიობას, რომლებსაც საგადასახადო ორგანოები ახორციელებენ საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობის აღსრულების პროცესში. გადასახადების ადმინისტრირება არ არის მხოლოდ გადასახადების ამოღება, არამედ იგი გულისხმობს საგადასახადო ორგანოების მიერ საგადასახადო კანონმდებლობის საფუძველზე უფლება-მოვალეობათა განხორციელებისას გამოყენებული წესების, ფორმებისა და მეთოდების ერთობლიობას.

ნებისმიერი ქვეყნისთვის საგადასახადო სისტემის მნიშვნელოვანი დანიშნულებაა სახელმწიფო უზრუნველყოს ფინანსური რესურსებით. ჩვენი ქვეყნის ბიუჯეტის შემოსავლის დიდი ნაწილი (დაახლოებით 92 %) სწორედ მოდის საგადასახადო შემოსავლებზე. ამიტომ საგადასახადო პოლიტიკის სწორად განსაზღვრას და გადასახადების კარგ ადმინისტრირებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობის პროცესში.

გადასახადების სახელმწიფო მართვის პროცესში ფისკალურ ფუნქციასთან მიმართებაში დაბეგვრის ერთ-ერთი ამოსავალი და გადამწყვეტი პირობა უნდა იყოს გადასახადის გადამხდელთა მხრიდან არსებული საგადასახადო განაკვეთის გადახდისუნარიანობა და საგადასახადო ადმინისტრირებისათვის აუცილებელი ხარჯების მინიმიზება. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საგადასახადო პოლიტიკის ფორმირების პროცესში გადასახადის გადამხდელის მიერ გადასახადის გადახდის შესაძლებლობის განსაზღვრა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ზოგადად საგადასახადო განაკვეთის დაწესება, რაც დღის წესრიგში აყენებს ზღვრული საგადასახადო განაკვეთის მოცულობის განსაზღვრის მიზანშეწონილობის საკითხს. საგადასახადო განაკვეთის გავლენა სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების სიდიდეზე განხილული აქვს ცნობილ ამერიკელ ეკონომისტს არტურ ლაფერს, რომლის მიერ შექმნილი მოდელი ლიტერატურაში ლაფერის მრუდის სახელითაა ცნობილი. მისი საგადასახადო კონცეფციის მიხედვით: საგადასახადო განაკვეთის გარკვეულ ზღვრამდე (30-35%) ზრდა იწვევს საგადასახადო შემოსავლების ზრდას, ხოლო მის ზემოთ გადიდება, კი, პირიქით, ამუხრუჭებს შემოსავლების გადიდებას და ეკონომიკურ პროგრესს. ამ კონცეფციის მთავარი იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ მაღალი საგადასახადო ტვირთი ახშობს სამეწარმეო და საინვესტიციო აქტივობას, რის გამოც ეცემა წარმოების ზრდის ტემპები, ვიწროვდება საგადასახადო ბაზა და კლებულობს საგადასახადო შემოსავლების მოცულობა. მან დაადგინა, რომ საგადასახადო განაკვეთის 0% და 100% დონის პირობებში საგადასახადო შემოსავლები ნულის ტოლია და ასევე ნულის ტოლია გადასახადების გავლენა წარმოებაზე.

ახალი საგადასახადო სისტემის ჩამოყალიბება საქართველოში 1991-1992 წლებში დაიწყო და მას შემდეგ არსებითი ცვლილება რამდენჯერმე განიცადა. საგადასახადო კოდექსში 2005 წელს შეტანილმა ცვლილებებმა მთლიანად შეცვალა საქართველოს ფისკალური ლანდშაფტი. საკანონმდებლო ცვლილებების მიღების შემდეგ 2004 წელს არსებული ოცდაერთი გადასახადიდან მხოლოდ 6 შენარჩუნდა. ახალი სისტემა ისეთი დაბალი დაბეგვრის დონით ხასიათდება, რომელიც საქართველოს მსოფლიო რეიტინგში მე-4 ადგილზე აყენებს. დროთა განმავლობაში რამდენიმე ცვლილებისა და დამატების მიღების შემდეგ საგადასახადო კოდექსი დღევანდელი ფორმით შემდეგ გადასახადებს და საგადასახადო განაკვეთებს აწესებს:

- საშემოსავლო გადასახადი – 20%
- მოგების გადასახადი – 15%
- დამატებული ღირებულების გადასახადი – 18%
- აქციზი – განაკვეთი მერყევია
- საბაჟო გადასახადი – 0%, 5% ან 12%
- ქონების გადასახადი – ქონების თვითღირებულების 1%.

საგადასახადო განაკვეთების ასეთი ფართომასშტაბიანი შემცირება საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ რეკომენდებული და საქართველოს მთავრობის მიერ მიღებული 3-ქიმიანი მიდგომის ერთ-ერთი კომპონენტია. დანარჩენი ორი გადამხდელთა ბაზის გაზრდა და საგადასახადო სისტემის ადმინისტრირების გაუმჯობესება გახლავთ. რესტრუქტურირებამ, კადრების გადამზადებამ და ინოვაციების დანერგვამ (მაგალითად, გადასახადების ელექტრონულად გადახდამ), საგადასახადო ორგანოების ერთ კალაპოტში მოქცევას და მათი ეფექტიანობის გაზრდას შეუწყო ხელი. მნიშვნელოვანია, რომ გადასახადის გადახდის სტრუქტურის გაუმჯობესების, საგადასახადო ადმინისტრირების ეფექტიანობის ამაღლებისა და გადამხდელისათვის მაქსიმალური კომფორტის უზრუნველსაყოფის მიზნით დაინერგა და ამოქმედდა მრავალმხრივი ელექტრონული სერვისები. განხორციელდა საგადასახადო/საბაჟო ინფრასტრუქტურის განახლება და საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანა. ელექტრონული ადმინისტრირების სისტემის დანერგვამ უზრუნველყო საგადასახადო კონტროლის განხორციელებისას სუბიექტური და კორუფციული გადაწყვეტილებების მინიმუმამდე დაყვანა.

მიუხედავად საგადასახადო ადმინისტრირების პროცესში განხორციელებული დადებითი ცვლილებებისა, ტენდენცია, რომლითაც ზოგადად ხასიათდებოდა საქართველოს საგადასახადო კანონმდებლობა და რომელიც გულისხმობდა სამართლებრივ ნორმებში შეტანილ ხშირ ცვლილებებს, შენარჩუნდა. აღსანიშნავია, რომ საგადასახადო ადმინისტრირების მარეგულირებელი სამართლებრივი აქტები ხშირ შემთხვევაში მიიღება მათი შედეგების წინასწარი განჭვრეტისა და პროგნოზირების გარეშე, რაც თავის ასახვას ხარვეზის სახით პოულობს უკვე განხორციელებულ ცვლილებებში. ხშირი ცვლილებები ართულებს მეწარმეთა მხრიდან საგადასახადო

კანონმდებლობის დროულად და გაცნობიერებულად აღქმას, ხელს უწყობს სამეწარმეო აქტივობის შესუსტებას, აძლიერებს გადამხდელთა უარყოფით დამოკიდებულებას გადასახადის გადახდასთან მიმართებაში და უარყოფითად მოქმედებს სახელმწიფოსა და ბიზნესსექტორს შორის არსებული ურთიერთობის ნორმალიზებაზე. სწორედ საგადასახადო კანონმდებლობის ასეთი გაუმართავობა ახდენს გავლენას და განსაზღვრავს საგადასახადო სისტემის მდგომარეობას საქართველოში. ჩვენს მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას ამყარებს ჩანაწერი „საქართველოს 2014 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ - საქართველოს კანონში, რომლის მიხედვით: განხორციელდება საგადასახადო კანონმდებლობის მოწესრიგება, რაც გულისხმობს ბუნდოვანი და ორმაგი ინტერპრეტაციის შესაძლებლობის მომცემი დებულებების აღმოფხვრას, საგადასახადო ნორმების გამარტივებას და სადავო ნორმების მეწარმის სასარგებლოდ გადაწყვეტას.

ჩვენ შევხებით მოგების გადასახადის **ესტონურ მოდელს**, რომელიც 2017 წლის იანვრიდან შევიდა ძალაში. აღნიშნული საგადასახადო მოდელი შეიქმნა ქართულ კანონმდებლობასთან შეთანხმებით და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით. შესაბამისად, იგი განსხვავდება ესტონური მოდელისგან, თუმცა მთავარი პრინციპები იგივეა. მოგების გადასახადის ესტონური მოდელი თავდაპირველად სწორედ ესტონეთში დაინერგა. ესტონეთი 1991 წლიდან დამოუკიდებელი სახელმწიფო გახდა. იგი იყო ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა, რომელმაც 1994 წლიდან დანერგა ბრტყელი საგადასახადო სისტემა (flat tax). ამ სისტემისთვის დამახასიათებელია ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთი, ანუ იგი თავისი არსით არის პროპორციული საგადასახადო განაკვეთების სისტემა, თუმცა პრაქტიკაში გამოყენების დროს რეგრესულ და პროგრესულ ფორმებსაც იღებს. 1994 წელს საგადასახადო განაკვეთი ნებისმიერი სახის კერძო შემოსავლებზე 26% იყო. შემდეგში (2005-2008) ეს განაკვეთი 21%-მდე შემცირდა. ამასთან, მოგების გადასახადი ესტონეთში 2015 წლამდე 21% იყო, 2015 წლის შემდეგ კი ის 20% გახდა (www.stat.ee). აღსანიშნავია, რომ მოგების გადასახადის ეს სისტემა (ესტონური მოდელი) პირველად 2000 წელს შემუშავდა. ამ მოდელის ეფექტები ეკონომიკაზე ცალსახად დადებითად შეგვიძლია მივიჩნიოთ, რადგან დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან ძალიან მალე ესტონეთი სწრაფად განვითარებადი ქვეყანა გახდა. მსოფლიო ბანკის მიერ ესტონეთი დღეს შეფასებულია, როგორც ერთ-ერთი ყველაზე მაღალშემოსავლიანი ქვეყანა მშპ-ს წილით მოსახლეობის ერთ სულზე.

ამ მოდელის მიხედვით, მოგების გადასახადით დაიბეგრება არა მოგების მიღება, არამედ მოგების დივიდენდად განაწილება. ახალმა მოდელმა უნდა წაახალისოს კომპანიები მოახდინონ მიღებული მოგების რეინვესტირება მათივე საქმიანობაში. პირველ ეტაპზე ამ მოდელზე გადადის ყველა რეზიდენტი და არარეზიდენტი საწარმო, რომელიც საქართველოში საქმიანობას ახორციელებს მუდმივი დაწესებულებით. კომერციული ბანკი, საკრედიტო კავშირი, სადაზღვევო ორგანიზაცია, მიკროსაფინანსო ორგანიზაცია და სესხის გამცემი სუბიექტი მოგების გადასახადით ახალ მოდელზე გადავლენ 2023 წლის 1 იანვრიდან.

რეფორმის ძირითადი არსი საკმაოდ მარტივია - მოგების გადასახადის გადახდის ვალდებულება კომპანიებს წარმოექმნებათ არა მოგების მიღების, არამედ მისი განაწილებისას (დამფუძნებლების მიერ კომპანიიდან მოგების გატანისას). ზემოაღნიშნულის გამო, საქართველოშიც ხშირად არის მოსაზრება, რომ ესტონურ მოდელში მოგების გადასახადი გაუქმებულია და ის „გადატანილია“ დივიდენდის გადასახადში, თუმცა ეს ასე არაა; გადასახადის გადამხდელი, უმეტეს შემთხვევაში, სწორედ კომპანიაა და არა დივიდენდის მიმღები.

დაბეგვრის ობიექტებში გამოყოფილია 4 ძირითადი მუხლი, რომელიც ასევე მოიცავს ქვეპუნქტებს:

- განაწილებული მოგება;
 - რეზიდენტი საწარმოს მიერ დივიდენდის განაწილება;
 - არარეზიდენტის მუდმივი დაწესებულების მიერ მოგების განაწილება;
- საწარმოს მიერ ურთიერთამოკიდებულ პირთან (გარდა, პირისა რომელიც იბეგრება ახალი წესით) განხორციელებული ოპერაცია, თუ მათ შორის დადებული გარიგების ფასი განსხვავდება საბაზრო ფასისაგან;
 - კონტროლირებული ოპერაციის განხორციელება, თუ ამ ოპერაციის დადგენილი პირობები არ შეესაბამება საბაზრო პრინციპს;
 - საწარმოს მიერ საშემოსავლო/მოგების გადასახადისაგან გათავისუფლებულ პირთან განხორციელებული ოპერაცია, თუ გარიგების ფასი განსხვავდება საბაზრო ფასისაგან.
- გაწეული ხარჯი ან სხვა გადახდა, რომელიც ეკონომიკურ საქმიანობასთან დაკავშირებული არ არის;
 - ხარჯი რომელიც არ არის დადასტურებული დოკუმენტურად
 - ხარჯი, რომლის გაწევის მიზანი არ არის მოგების, შემოსავლის ან კომპენსაციის მიღება
 - მიკრო ბიზნესის სტატუსის მქონე ფიზიკური პირისაგან შეძენილ საქონელზე/მომსახურებაზე გაწეული ხარჯი
 - ფიქსირებული გადასახადის გადამხდელის სტატუსის მქონე პირისაგან შეძენილ საქონელზე/მომსახურებაზე გაწეული ხარჯი
 - საქართველოს ფინანსთა მინისტრის მიერ დადგენილი წლიური პროცენტის ფარგლების ზემოთ კრედიტისათვის (სესხისათვის) გადახდილი პროცენტი
 - შეღავათიანი დაბეგვრის მქონე ქვეყანაში რეგისტრირებული პირის ან/და მოგების გადასახადისაგან გათავისუფლებული პირის მიერ გამოშვებული სასესხო ფასიანი ქაღალდის შესაძენად განხორციელებული გადახდა
 - შეღავათიანი დაბეგვრის მქონე ქვეყანაში რეგისტრირებული პირის ან/და მოგების გადასახადისაგან გათავისუფლებული პირისათვის სახელშეკრულებო ურთიერთობიდან წარმოშობილი პირგასამტეხლო ან/და სხვა ჯარიმის გადახდა.
 - შეღავათიანი დაბეგვრის მქონე ქვეყანაში რეგისტრირებული პირის ან/და მოგების გადასახადისაგან გათავისუფლებული პირზე გაცემული ავანსები. (საქონლის ან მომსახურების მიღებისას, ან ავანსის უკან დაბრუნების შემთხვევაში პირი

უფლებამოსილია საანგარიშგებო პერიოდში ჩაითვალოს გადახდილი მოგების გადასახადი)

- დაბეგვრას ექვემდებარება გაცემული სესხები ფიზიკურ პირებზე, არარეზიდენტებზე და მოგების გადასახადისაგან გათავისუფლებულ კომპანიებზე (სესხის უკან დაბრუნების შემთვევაში პირი უფლებამოსილია საანგარიშგებო პერიოდში ჩაითვალოს გადახდილი მოგების გადასახადი დაბრუნებული თანხის მიხედვით)
- უსასყიდლოდ საქონლის მიწოდება/მომსახურების გაწევა ან/და ფულადი სახსრების გადაცემა;
 - საქონლის მიწოდება ან მომსახურების გაწევა, რომლის მიზანი არ არის მოგების, შემოსავლის ან კომპენსაციის მიღება;
 - სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობის ან/და ძირითადი საშუალების დანაკლისი;
 - კალენდარული წლის განმავლობაში საქველმოქმედო ორგანიზაციაზე გაცემული შემოწირულება, რომელიც მის მიერ წინა კალენდარული წლის განმავლობაში მიღებული წმინდა მოგების 10 პროცენტზე მეტია;
 - ფიზიკური პირისათვის 1000 ლარამდე თანხის ჩუქება
- კოდექსით დადგენილ ზღვრულ ოდენობაზე მეტი ოდენობით გაწეული წარმომადგენლობითი ხარჯი. (კალენდარული წლის განმავლობაში გაწეული წარმომადგენლობითი ხარჯის ზღვრული ოდენობაა წინა კალენდარული წლის განმავლობაში მიღებული შემოსავლის 1 პროცენტი, ხოლო თუ გაწეული ხარჯი აღემატება მიღებულ შემოსავალს – გაწეული ხარჯის 1 პროცენტი)

ახალი მოგების გადასახადი ამოქმედდება 2017 წლიდან. თუ საწარმო დივიდენდს გაანაწილებს წინა წლებში დაგროვილი მოგებიდან, იგი ჩაითვლის ამ პერიოდამდე დარიცხულ და გადახდილ გადასახადს:

ჩასათვლელი თანხა გამოიანგარიშება ფორმულით – $A \times B / (C - D)$

სადაც:

A არის დივიდენდის სახით გასანაწილებელი თანხის ოდენობა;

B არის 2008 წლის 1 იანვრიდან 2017 წლის 1 იანვრამდე საანგარიშო პერიოდების მიხედვით დარიცხული და გადახდილი მოგების გადასახადის თანხა;

C არის 2008 წლის 1 იანვრიდან 2017 წლის 1 იანვრამდე საანგარიშო პერიოდებში მიღებული წმინდა მოგების ოდენობა;

D არის 2008 წლის 1 იანვრიდან 2017 წლის 1 იანვრამდე საანგარიშო პერიოდებში მიღებული წმინდა მოგების ხარჯზე დივიდენდის სანაცვლოდ საწარმოს მიერ პარტნიორისთვის გადაცემული ამ საწარმოს აქციების/წილის ღირებულება.

კომპანიას უფლება აქვს მოგების ხარჯზე, შეუზღუდავად და დაუბეგრავად განახორციელოს რეინვესტიცია - გააფართოოს, გადააიარაღოს წარმოება ან, უბრალოდ, საბანკო დეპოზიტზე შეინახოს თანხა. მოგების გადასახადის მიზნებისათვის საანგარიშო პერიოდად კალენდარული თვე ითვლება, შესაბამისად, კომპანიებს მაქსიმალური თავისუფლება აქვთ და შეუძლიათ წლის განმავლობაში არაერთხელ შეცვალონ საინვესტიციო თუ მოგების განაწილების გეგმები.

ხარჯი, რომელიც დაკავშირებულია უშუალოდ კომპანიის საჭიროებებთან - გამოიქვითება და თავისუფალია გადასახადებისაგან. საშემოსავლო და სოციალური გადასახადით იბეგრება დასაქმებულებისთვის გაცემული ხელფასი ან სხვა სარგებელი. მიღებული მოგების დაუბეგრავად რეინვესტირების შესაძლებლობა თანაბრად აქვთ როგორც მცირე და საშუალო, ასევე მსხვილ ბიზნესს; შედეგად, გაიზარდა კომპანიების კაპიტალი, აქტივები, წარმოების საშუალებები და, აქედან გამომდინარე, ინვესტიციების განხორციელების მოტივაცია.

ბიზნესისა და სახელმწიფოს ურთიერთობა საგადასახადო მიზნებისათვის ადვილად შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ ფუტკრისა და მეფუტკრის „ურთიერთობის“ მაგალითზე - როდესაც სკაში არსებული რესურსი „ათვისებულია“ და თავლი საკმარისადაა, მხოლოდ ამის შემდეგ იწყებს ფუტკარი მატებას, დამატებითი სათავსოების, საკუჭნაოების მშენებლობას და მასში თავლის დაგროვებას. თუ მეფუტკრე იმაზე მეტ თავლს იღებს სკიდან, ვიდრე „საჭიროა“, ფუტკარი დამატებითი სივრცის, სათავსოს მშენებლობაზე აღარ ზრუნავს, სკა აღარ ფართოვდება და ფუტკრის ოჯახიც არ იზრდება; ზამთრის (კრიზისის) პერიოდში კი სუსტდება და მცირდება. ანალოგიურად, როდესაც ბიზნესს ვუტოვებთ მეტ ფინანსურ რესურსს დაუბეგრავი მოგების სახით, ამით ვუბიძგებთ, განახორციელოს რეინვესტიცია, გააფართოოს წარმოება: ეს კი პირდაპირ აისახება უმუშევრობის დონის შემცირებაზე, ეკონომიკისა და საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდაზე. სწორედ ესაა ესტონური მოდელის ერთ-ერთი, მაგრამ არა ერთადერთი უპირატესობა.

საგადასახადო ადმინისტრირებისა და საგადასახადო კანონმდებლობის სიმარტივე ესტონური მოდელის კიდევ ერთი, მნიშვნელოვანი ღირსებაა. გადასახადების დეკლარირება მთლიანად ელექტრონულად ხდება და სრულად თავსებადია ფინანსური აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებთან. გაუქმებულია ყველა სახის სპეციალური საგადასახადო შეღავათი (მოგების გადასახადის მიზნებისათვის). არ არსებობს უძრავ/მოძრავი ქონების ამორტიზაციის დაანგარიშების აუცილებლობა.

საგადასახადო ადმინისტრირების კუთხით ესტონეთი ალბათ ევროკავშირის მასშტაბითაც კი ერთ-ერთი ყველაზე მოწინავე ქვეყანაა. გადასახადებისაგან თავის არიდების საწინააღმდეგო რეგულაციები, ევროკავშირის სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით, აქ მარტივია. საერთოდ არ არსებობს ე.წ. „სუსტი კაპიტალიზაციის“ მარეგულირებელი ნორმები, ხოლო საერთაშორისო კონტროლირებადი ოპერაციების რეგულირება შეესაბამება OECD-ის წესებს. საგადასახადო ადმინისტრირება ხორციელდება რისკების მართვის პროგრამით, მკაცრად კონტროლდება გადასახადების დამალვის შემთხვევები, სანქციები კი საკმაოდ მძიმეა.

საგადასახადო კანონმდებლობისა და გადასახადების დეკლარირების სიმარტივე ნიშნავს ნაკლებ შეცდომას დეკლარირებისას და ნაკლებ კითხვებს კომპანიის შემოწმებისას, რაც პირდაპირპროპორციულად აისახება საგადასახადო საურავებისა და ჯარიმების ოდენობაზე. სიმარტივე მნიშვნელოვნად ამცირებს საგადასახადო ადმინისტრირების ღირებულებას როგორც სახელმწიფოსათვის, ასევე ბიზნესისთვისაც.

დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ესტონური მოდელი ბიზნესისათვის საგადასახადო ადმინისტრირების კუთხით ნამდვილი სამოთხეა.

რისკები და მათი დაზღვევის ინსტრუმენტები უმნიშვნელოვანესია ნებისმიერი საგადასახადო სისტემის გამართული ფუნქციონირებისთვის. ესტონურ მოდელს არ გააჩნია რაიმე ისეთი განსაკუთრებული რისკი, რაც სხვა ქვეყნების, მათ შორის საქართველოს, საგადასახადო სისტემაში არაა. ექსპერტები, საგადასახადო ადმინისტრაციის ოფიცრები და ბიზნესმენები რისკებს სხვადასხვა კუთხით აფასებენ: ესტონეთში საშემოსავლო, სოციალურ და მოგების გადასახადების განაკვეთებს შორის სხვაობის გამო, კომპანიების მენეჯმენტში ხშირია ხელფასის განაწილებული მოგების სახით მიღების შემთხვევები. თუ რეფორმის შედეგად საქართველოში მოგების გადასახადი გაუთანაბრდება საშემოსავლო გადასახადს, ეს რისკი აღარ იარსებებს.

მეტიც, ესტონელებმა წარმატებით გაართვეს თავი ჰოლდინგური, ტრანსნაციონალური კომპანიების ფინანსური ვალდებულების (სესხის ხელშეკრულებების) თანამდები საგადასახადო რისკების სათანადოდ დაზღვევასაც. ესტონელ მეწარმეებთან, ბიზნესმენებთან საუბრისას ხშირად მოისმენთ, რომ მოგების გადასახადის ესტონურმა მოდელმა სრულად გაამართლა.

ესტონეთში, ისევე როგორც საქართველოში, სკეპტიკოსების ერთ-ერთი მთავარი არგუმენტი იყო კითხვა, როგორ აისახებოდა რეფორმა საბიუჯეტო შემოსავლებზე, მნიშვნელოვნად ხომ არ შეამცირებდა მათ? რეფორმამ ამ კითხვასაც წარმატებით გასცა პასუხი: საბიუჯეტო შემოსავლები, როგორც მოგების გადასახადიდან, ისე სხვა წყაროებიდან, მნიშვნელოვნად გაიზარდა. უშუალოდ მოგების გადასახადის ნაწილში მხოლოდ ორი წლის განმავლობაში იყო მეტ-ნაკლებად საგრძნობი კლება, 2001 წლიდან კი ზრდის დინამიკა შეუქცევადია.

საკანონმდებლო ცვლილების მიზანი იყო: მოკლევადიან პერიოდში: მომგებიანი ბიზნესის სტიმულირება და ეკონომიკური ზრდის დაჩქარება, ხოლო გრძელვადიანი პერიოდში: ეკონომიკური კეთილდღეობის მიღწევა და საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდა.

ამასთან, ახალი მოგების გადასახადის საანგარიშო პერიოდია კალენდარული თვე, რაც ახალი პრაქტიკაა, რადგან აქამდე, როგორც ცნობილია, საანგარიშო პერიოდი იყო კალენდარული წელი. მოგების გადასახადის ყოველთვიური დეკლარაცია გადასახადის გადამხდელის მიერ საგადასახადო ორგანოს წარედგინება ყოველთვიურად (ელექტრონული ფორმით), არაუგვიანეს საანგარიშო თვის მომდევნო თვის 15 რიცხვისა და ამავე ვადაში გადაიხდება მოგების გადასახადი.

მოგების გადასახადს სტაბილური წილი ეჭირა ქვეყნის საბიუჯეტო შემოსავლებში, და მისი პროცენტული წილი, ბოლო წლების მონაცემებით საშუალოდ დაახლოებით 12%-ს შეადგენდა. მოგების გადასახადის მიხედვით შემოსავლები და მათი პროცენტული წილი წლების მიხედვით ნაჩვენებია ცხრილი 1-ში.

ცხრილი 1 (www.mof.gov.ge)

წელი	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
												აღმა

მოგების გადასახადი (მლნ ლარი)	555	592	518	576	832	851	807	829	1025	1055	756	736
წილი საბიუჯეტო შემოსავლებში (%)	12	11	11	11	13	12	12	11	13	12	7	7

როგორც ცხრილიდან ჩანს, მოგების გადასახადი 2017 წელს წინა წელთან შედარებით, 39.55%-ით შემცირდა, ხოლო საბიუჯეტო შემოსავლებში მოგების გადასახადმა 7% შეადგინა, რაც 5%-ით ჩამორჩება წინა წლის მაჩვენებელს. როგორც ვხედავთ, მოგების გადასახადი 2018 წლის გეგმის მიხედვითაც მცირდება, რაც ცხადია უკვე ტენდენციის ხასიათს იღებს, რაც, რა თქმა უნდა, უარყოფითად შეგვიძლია შევაფასოთ. ის დანაკლისი, რომელიც მოგების გადასახადის შემცირების გამო არსებობს, მთავრობამ გადაწყვიტა სხვა გადასახადების ზრდით დააკომპენსიროს, რაც კარგად ჩანს მე-2 ცხრილიდან.

გადასახადებიდან მიღებული შემოსავლები

ცხრილი 2 (www.mof.gov.ge)

წელი	2015	2016	2017	2018 გეგმა
საგადასახადო შემოსავლები სულ	7550	7987	8991 (ზრდა 12.6%)	9696 (ზრდა 7.8%)
აქციზი (მლნ)	871	1070	1451 (ზრდა 35.6%)	1466 (ზრდა 7.6%)
დღგ (მლნ)	3505	3286	4123 (ზრდა 25.40%)	4427 (ზრდა 7.40%)
საშემოსავლო გადასახადი (მლნ)	2052	1978	2570	2780
იმპორტის გადასახადი (მლნ)	69	70	72	73
მოგების გადასახადი (მლნ)	1025	1055	756	736 (ზრდა 6.20%)
სხვა გადასახადები (მლნ)	27	527	64	115

საქართველოს ბიუჯეტის დეფიციტი წლების მიხედვით

ცხრილი 3 (www.mof.gov.ge)

წელი	2012	2013	2014	2015	2016	2017 გეგმა	2018 გეგმა
ბიუჯეტის დეფიციტი (მთლიანი სალდო) მონ. თარი	-99	-396	-663	-380	-578	-388 (შემცირება)	-975 (ზრდა)

მშპ და მისი გამოყენება ძირითადი კატეგორიების მიხედვით

წლები	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
P.5 (+) მთლიანი კაპიტალის ფორმირება (მლნ დოლარი)	4477,7	6368	7575,4	6652,9	8688,9	10004,3	11136,6	12133,3
P.51 ძირითადი კაპიტალის მთლიანი ფორმირება	4009	5474,3	6496,8	5892,7	7534,7	9032	10310,3	11238,3

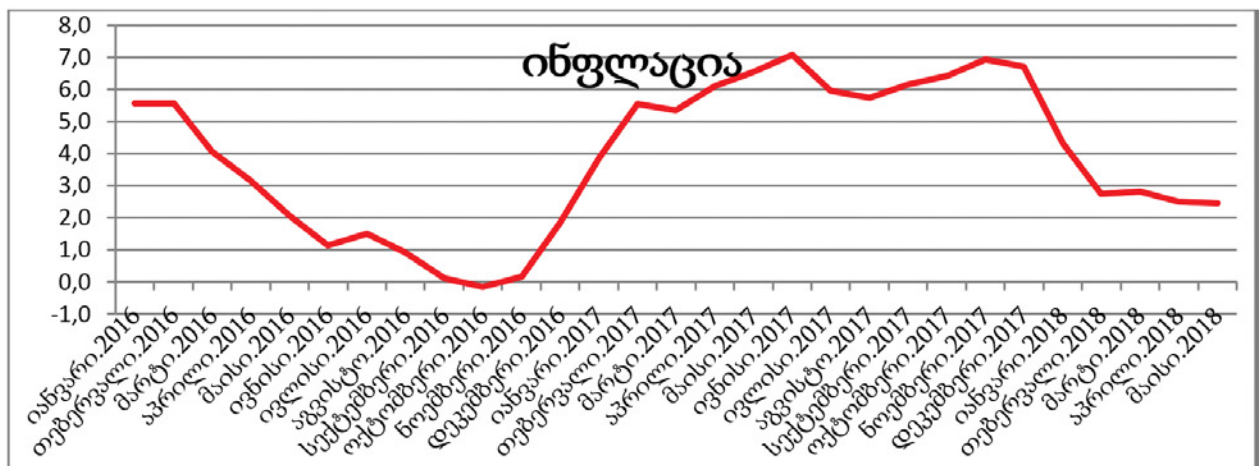
როგორც მე-2 ცხრილიდან ჩანს, 2017 და 2018 წლებში მკვეთრად არის გაზრდილი აქციზის, დღგ-სა და საშემოსავლო გადასახადები. მათ შორის ყველაზე მაღალი ზრდა არის 2017 წელს აქციზის 35.6%, რაც საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელია და საგანგაშოდაც კი შეიძლება ჩაითვალოს. ცხადია, გადასახადებიდან მიღებული შემოსავლების ზრდა შეიძლება დავუკავშიროთ ეკონომიკურ აღმავლობას, რაც მუდმივი პროცესია და თავისთავად ავტომატურად იწვევს შემოსავლების ზრდასაც, თუმცა 2017 წელი ამ მხრივ გამონაკლისს წარმოადგენს, რადგან თუკი შევხედავთ წინა წლების მონაცემებს გადასახადების ასეთი ტემპით ზრდა არცერთ შემთხვევაში არ ფიქსირდება, ამასთან არც 2017 წლის რეალური მშპ-ს 5%-იანი ზრდა არის საკმარისი მიზეზი გადასახადების ასეთი ზრდისა. ამ ყველაფრის ფონზე, მიუხედავად მოგების გადასახადის შემცირებისა, საგადასახადო შემოსავლები 2017 წელს წინა წელთან შედარებით საერთო ჯამში 12.6 %-ით გაიზარდა.

ბიუჯეტის დეფიციტი, როგორც მე-3 ცხრილიდან ჩანს, 2017 წელს, წინა წელთან შედარებით, შემცირდა, თუმცა 2018 წლის გეგმური მაჩვენებლის მიხედვით დეფიციტის ზრდა 151 %-ით არის მოსალოდნელი. ეს მართლაც საგანგაშო მაჩვენებელია. რაც შეეხება მშპ-ს ზრდის ტემპსა და კაპიტალის ფორმირების მაჩვენებლებს, როგორც მე-4 ცხრილიდან ჩანს, ძირითადი კაპიტალის მთლიანი ფორმირება და მთლიანი კაპიტალის ფორმირება საერთო ჯამში დიდად არ შეცვლილა. და მეტიც, ის უფრო ნაკლებად გაიზარდა, ვიდრე 2016 წელს 2015 წელთან შედარებით. თუმცა მშპ-ის ზრდა აშკარად შესამჩნევია წინა წლების მაჩვენებლებთან შედარებით. კერძოდ, 2015 წელს ის იყო 2,9%, 2016 წელს - 2,8%, 2017 წელს - 5%(4). მაგრამ რამდენად არის ეს განპირობებული ახალი საგადასახადო სისტემის შემოღებით, ეს ცოტა სადავოა, იმიტომ, რომ ახალი სისტემის ხელშესახები შედეგის ხილვა 1,5 წლის შემდეგ (დანერგვიდან) უნდა იყოს შესაძლებელი, როგორც ეს ივარაუდეს კანონპროექტზე მომუშავეებმა. ეროვნული ბანკის მონაცემების მიხედვით 2018 წლის პირველ კვარტალში პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებში რეინვესტირების მოცულობა 199,6 მლნ დოლარი იყო, 2017 წელს იმავე პერიოდში კი პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებიდან რეინვესტირებულმა თანხამ 181,8 მლნ შეადგინა, 2016 წელს ეს მაჩვენებელი 19,8 მლნ დოლარი იყო, ხოლო 2015 წელს კი - 47,2 მლნ დოლარი. ეს ციფრები მართლაც რომ გასაოცარია, თუმცა ექსპერტების გარკვეული ნაწილი ამ ფაქტს

საგადასახადო ცვლილებებს არ მიაწერენ და მიაჩნიათ, რომ ასეთ მოკლე პერიოდში (3-4 თვე) ახალი საგადასახადო რეფორმა ვერ გამოიწვევდა ასეთ შედეგებს. თუ საკითხს უფრო განვავრცობთ, ვნახავთ, რომ 2010 წლიდან მოყოლებული პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებში რეინვესტირების მთლიანი მოცულობა იზრდება მაგრამ, 2017 წელს მან რეკორდულ მაჩვენებელს მიაღწია და წინა წლის მაჩვენებელს 104,7%-ით

გამომდინარე იქიდან, რომ გაიზარდა აქციზის გადასახადი (მათ შორის საწვავზე), ამას წესით უნდა გამოეწვია ფასების ზრდა საქონელსა და მომსახურებაზე, შესაბამისად, ინფლაციის მაჩვენებელი ასე გამოიყურება (იხ. გრაფიკი).

წლიური ინფლაცია (სამომხმარებლო ფასების ინდექსის პროცენტული ცვლილება წინა წლის შესაბამის თვესა

როგორც გრაფიკიდან ჩანს, ინფლაციის ტემპი, მართლაც გაზრდილია 2017 წლის განმავლობაში, რაც არ არის გამორიცხული, იყოს განპირობებული სხვა ფაქტორებითაც, თუმცა, გადასახადების ზრდა, რომელიც საბოლოოდ კომპანიებს უზრდის დანახარჯებს, ცხადია მათ ფასების ზრდისკენ უნდა უბიძგებდეს.

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე ახალი საგადასახადო სისტემა მაინც პოზიტიურად უნდა შევაფასოთ, რადგან აშკარად შეიმჩნევა გაუმჯობესება ინვესტიციებისა და მშპ-ს მოცულობაში, რამაც საბოლოოდ ქვეყნის კეთილდღეობის ზრდა უნდა განაპირობოს. თუმცა როგორც ექსპერტთა (გ. ქადაგიძე, გ. ბერიძე) (7), (8), ასევე ჩვენი აზრითაც, ახალ მოდელს აქვს გარკვეული ნაკლოვანებები, რაც უნდა დაიხვეწოს. კერძოდ:

- მოგების გადასახადის გაუქმება არ უნდა შეეხო ფინანსურ (საბანკო, დაზღვევის და ა.შ.) და ფარმაცევტულ სექტორებს. ეს ინდუსტრიები ისედაც არ იხდიან არანაირ გადასახადს, გარდა მოგებისა და მათი საგადასახადო ტვირთი ისედაც მინიმალურია;
- ასევე არ უნდა შეეხო ბუნებრივ მონოპოლიებს (თელასი, თბილისის წყალი, ენერგო-პრო და ა.შ.), ვინაიდან ასეთი კომპანიები არ იმყოფებიან კონკურენტულ გარემოში მოგების მიღების პროცესში;
- გამომდინარე იქიდან, რომ მოსახლეობას უწევს ფაქტობრივად შემცირებული მოგებიდან დაკარგული შემოსავლების ანაზღაურება, უნდა შემცირდეს აქციზი;
- განისაზღვროს მოგების გადასახადი რეინვესტირების შემთხვევაში 5%-ით, რათა მოხდეს მოსახლეობის გადასახადის ტვირთის შემცირება;

- განისაზღვროს მოგების ზღვარი, რომლის მიღმაც კომპანია აღარ ისარგებლებს ამ შეღავათით და გადაიხდის მოგების 15%-ს;
- კანონმდებლებმა უნდა იფიქრონ მოგების საგადასახადო დეკლარირების თვითრიდან კვარტალურ ან წელიწადში ორჯერ დეკლარირებაზე გადასვლაზე, რაც შეამცირებს და გაადვილებს დეკლარირებას და ადმინისტრირებასაც;
- მცირე ბიზნესს მიეცეს საგადასახადო შეღავათი;
- შემცირდეს ბიუროკრატიული ხარჯები.

ვიმედოვნებთ, მოგების გადასახადის ესტონური მოდელი წარმატებული იქნება საქართველოშიც, ის ნაკლებად დააზარალებს სხვა გადასახადის გადამხდელებს და მთლიანად მოსახლეობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ესტონეთის სტატისტიკის სამსახური www.stat.ee. Statistics Estonia
2. შემოსავლების სამსახური. www.rs.ge
3. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო www.mof.gov.ge
4. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური www.geostat.ge
5. საქართველოს ეროვნული ბანკი www.nbg.gov.ge
6. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი (2018). თბილისი.
7. <https://sputnik-georgia.com/economy/20161204/234058705/giorgi-qadagidze-khelisuflebas-rekomendaciebs-azlevs.html>
8. გ. ბერიძე, ესტონური მოდელის დეტალები და მისი გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე. <http://forbes.ge/news/1875/estonu-ri-modelis-detalebi-da-misi-gavlana-ekonomikur-zrdaze>.

17.1-2 ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტური სფეროების ეროვნული სისტემის სრულყოფის პრიორიტეტები საქართველოში

როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოს კერძო სექტორში ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის მარეგულირებელი ნორმატიულ-საკანონმდებლო ბაზის შეფასებისას, გამოიკვეთა ქვეყანაში განხორციელებული

რეფორმების შემდეგი ეტაპები, კერძოდ:

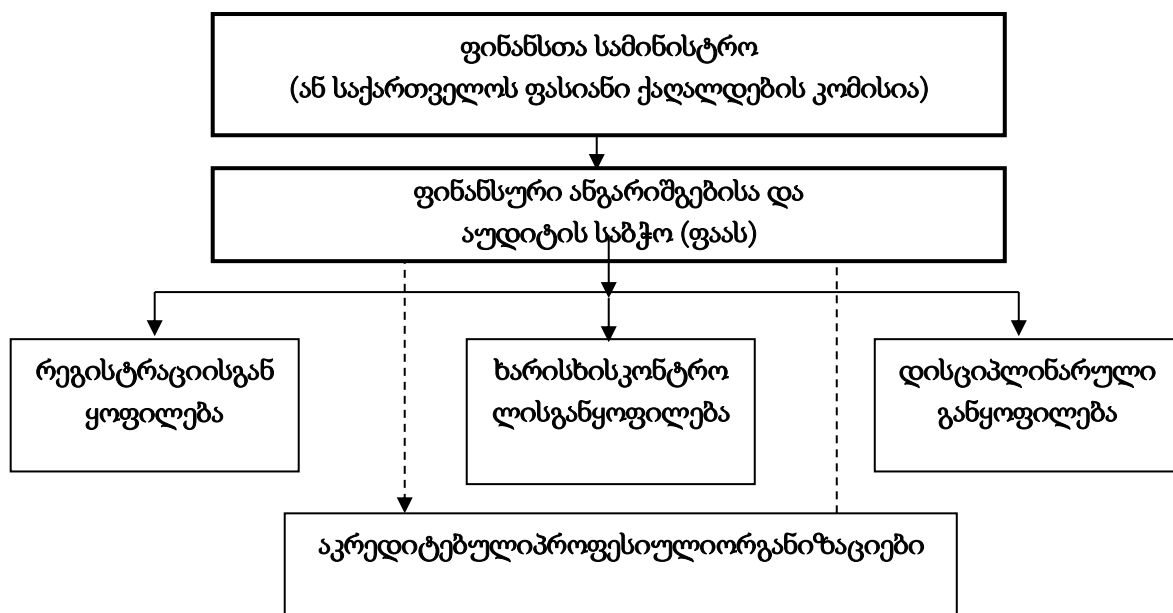
- 1) რეგულირების საბჭოთა სისტემის საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნებთან მისადაგების მცდელობა (1990-1994წწ.) ;
- 2) საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების შესაბამისი ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროს მარეგულირებელი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა (1995-1999) ;
- 3) ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის მარეგულირებელი კანონების მოთხოვნების პრაქტიკაში დამკვიდრება და საკანონმდებლო ბაზის შემდგომი სრულყოფის

ღონისძიებების ფორმირება (2000-2012წ.წ. და შემდგომ პერიოდში- 2016 წლის ივნისის ჩათვლით).

კვლევის შედეგები მოწმობს, რომ 2016 წლის 08 ივნისამდე მოქმედი საქართველოს კანონის „ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის შესახებ“ აკრედიტაციის მოთხოვნები არათანაბარ პირობებში აყენებდა პროფესიულ-ორგანიზაციებს. ამასთანავე, საკანონმდებლო რეგულირების არსებული სისტემა აუცილებლად საჭიროებდა შესაბამის ცვლილებებს. შესაბამისად, მიზანშეწონილად იყო მიჩნეული დამოუკიდებელი სახელმწიფო ზედამხედველობი ორგანოს შექმნის აუცილებლობა საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსთან ან ფასიანი ქაღალდების კომისიასთან, რომლის ადაპტირებაც ქვეყნის სამეწარმეო-ბიზნესის პრაქტიკაში (საზედამხედველო ორგანოს სტრუქტურის ალგორითმი წარმოდგენილია-იხ. ნახ.1-11ში), ჩვენი შეფასებით, უზრუნველყოფდა აკრედიტებული პროფესიული ორგანიზაციების დაქვემდებარებას ეფექტურ ზედამხედველობასთან.

საერთაშორისო პრაქტიკის გათვალისწინებით, საზედამხედველო ორგანოს

ნახ. 17.1 სახელმწიფო საზედამხედველო ორგანოს სტრუქტურის ალგორითმი.

წევრების უმრავლესობას უნდა წარმოადგენდეს ფინანსური ანგარიშგებისა და აუდიტის ინფორმაციის ძირითადი მომხმარებელი სტრუქტურები, როგორიცაა: საქართველოს ფასიანი ქაღალდების კომისია, ეროვნული ბანკი, ფინანსთა სამინისტრო, ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, პარლამენტის საფინანსო-საბიუჯეტო კომიტეტი. საზედამხედველო ორგანო დამოუკიდებელი უნდა იყოს პროფესიისაგან, თუმცა, მასში წარმომადგენელი უნდა ჰყავდეს აკრედიტებულ პროფესიულ ორგანიზაციებს და ამ ორგანოს საქმიანობაში მონაწილეობას იღებდნენ პროფესიული გამოცდილების მქონე აუდიტორული საქმიანობით დაკავებული პირები.

ასევე, ზემოთ აღნიშნულ საქართველოს კანონში (2012წ. 29 ივნისის) არ არის განსაზღვრული დისციპლინარული მოკვლევისა და სანქციების საკითხი. შესაბამისად, არსებითი კანონში ცალკე მუხლის – „დისციპლინარული მოკვლევა და სანქციები“ – ს დამატება, რათა შეიქმნას

დისციპლინარული მოკვლევისა და სანქციების გატარების ეფექტური სისტემაუდიტორებისათვის, ხარისხიანი აუდიტორული მომსახურების განხორციელების უნარის არმქონე პირების გამოსავლენად, რათა ისინი აუდიტორულ საქმიანობას ჩამოსცილდნენ.

როგორც უკვე აღინიშნა, მსოფლიო ბანკის 2015წლის- „ანგარიში სტანდარტებისა და კოდექსების შერსულების შესახებ ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში (ROSC)” შეფასებიდან გამომდინარეობს, საქართველოში ამჟამად მოქმედი საკანონმდებლო ბაზა გაცილებით ნაკლებად განვითარებულია ვიდრე ევროკავშირის კანონებისა და ნორმატიული აქტების კრებული [იხ.წინამდებარე სამეცნიერო მონოგრაფიული ნაშრომის ნაწილი პირველის, თავი-3, ლიტ.N-38 ROSC-ანგარიში]. ამასთანავე, საგულისხმოა, რომ ქვეყანაში სხვადასხვა მარეგულირებლის, კომერციული ბანკების, საგანმანათლებლო დაწესებულებების, ბუღალტრების და ფინანსური ანგარიშგებების სხვა მომხმარებლების წარმომადგენლების მოსაზრებები მიუთითებს, რომ საერთაშორისო აუდიტორული ქსელის მიერ გაწეული მომსახურების ხარისხის დიდი ნდობით სარგებლობს, ხოლო ადგილობრივი ფირმების და ინდივიდუალური პრაქტიკოსების მიერ გაწეული მომსახურება მიიჩნევა, რომ იგი არ აკმაყოფილებს სტანდარტებს. შესაბამისად, საქართველოში ზემოთ აღნიშნული წარმოდგენა და ხარისხის უზრუნველყოფის სრულყოფილი სისტემის არარსებობა ნაკლებ სტიმულს აძლევს აუდიტორებს, რომ გააუმჯობესონ შესრულებული სამუშაოს ხარისხი.

ჩატარებული კვლევებისა და აღნიშნული „ანგარიშების სტანდარტებისა და კოდექსების შესრულების შესახებ ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის სფეროში (ROSC)“-ის, პუნქტი-104;105]⁴⁸

შეფასებიდან გამომდინარე, გამოიკვეთა შემდეგი ღონისძიებების განხორციელების საჭიროება საქართველოში კორპორაციული ფინანსური ანგარიშგებების შედგენისა და წარდგენის თანამედროვე ეფექტური ინსტიტუციური სისტემის ფორმირებისთვის, კერძოდ:

1) საჭიროა საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე კომპანიების (PIEs) განსაზღვრა საქართველოს კანონმდებლობაში, რომელიც ევროკავშირის ბუღალტრული აღრიცხვის დირექტივასთან შესაბამისობის მიზნით უნდა მოიცავდეს: ა) რეგულირებად ბაზარზე ვაჭრობაში მონაწილე კომპანიებს; ბ) საკრედიტო დაწესებულებებს, სადაზღვევო კომპანიებს და კომპანიებს, რომლებიც მნიშვნელოვანი არიან საზოგადოებისთვის მათი ბიზნესის ტიპის, სიდიდის ან დასაქმებული ადამიანების რიცხოვნობის გამო. შესაბამისად, სტანდარტების მოთხოვნების შესრულების უზრუნველსაყოფად სხვადასხვა კანონებში, ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის კანონის ჩათვლით, შემოღებულ უნდა დადინდეს ზოგადოებრივი ინტერესის მქონე კომპანიების, დიდი, საშუალო, მცირე და მიკროსაწარმოების განსაზღვრებები, მათი ბიზნესის სიდიდის და მფლობელობის ტიპის გათვალისწინებით;

2) საქართველოს ეკონომიკისთვის მნიშვნელოვანი ყველა საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე და დიდი საწარმოების დაევალოთ, ბუღალტრული აღრიცხვის დირექტივების შესაბამისად, ინტერნეტის მეშვეობით, აუდიტორის მიერ დადასტურებულ საკუთარ

ფინანსურ ანგარიშგებებს აქციონერთა საერთო კრებამდე გონივრული პერიოდის განმავლობაში სრულად გამოქვეყნება;

3) უნდა შეიქმნას **მდგრადი დაფინანსების უზრუნველყოფის მექანიზმი**, რომელიც საშუალებას მისცემს აკრედიტებულ პროფესიულ ორგანიზაციებს, დროულად და ეფექტურად, ყოველგვარი არასათანადო ზეგავლენის და მიკერძოების გარეშე შეასრულონ მთავრობის მიერ დელეგირებული შემდეგი ფუნქციები;

შესაბამისად, შემოთავაზებულია შემდეგი **რეკომენდაციები** საქართველოში ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის არსებული მდგომარეობის **გასაუმჯობესებლად**, კერძოდ:

1) საქართველოში არსებული მარეგულირებელი ორგანოს (ორგანოების) აღჭურვა ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების შესრულების უზრუნველყოფის მექანიზმებითა და იძულებითი უზრუნველყოფის შესაბამისი უფლებამოსილებით;

2) სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული საწარმოების ფინანსური ანგარიშგების ცენტრალიზაცია უფლებამოსილების მქონე ერთ არსებულ ორგანოში;

3) საზედამხედველო ორგანოს შექმნა, რომელიც იქნება სავალდებულო აუდიტის განმახორციელებელი აუდიტორების ზედამხედველობაზე პასუხისმგებელი კომპეტენტური ორგანო;

4) მარეგულირებლების ინსტიტუციური შესაძლებლობების უწყვეტი ზრდა ფინანსური ანგარიშგების მოთხოვნებთან შესაბამისობის მონიტორინგის და უზრუნველყოფის მიზნით;

5) თანამშრობლობის გაძლიერება მთავრობასა და ბუღალტრული აღრიცხვის (აუდიტის) პროფესიულ ასოციაციებს შორის ფასს-თან შესაბამისობის ასამაღლებლად, აუდიტზე ხარისხის კონტროლის დასაწესებლად, სტანდარტების დროული თარგმნის უზრუნველსაყოფად და უწყვეტი პროფესიული განათლების ხარისხის გასაუმჯობესებლად;

6) შესაბამისობის მარეგულირებელ ორგანოებში მექანიზმების მნიშვნელოვანი გაძლიერება სტანდარტებთან შესაბამისობაზე მონიტორინგის განსახორციელებლად და შეუსაბამობისათვის შესაბამისი სანქციების დასაწესებლად.

როგორც უკვე აღინიშნა, საქართველოში ხარისხიანი პროფესიული მომსახურების უზრუნველსაყოფად, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხია პროფესიული განათლებისა და სერტიფიცირების პროცესის საკანონმდებლო რეგულირების საერთაშორისო პრაქტიკის შესაბამისად **სრულყოფა**. საქართველოში ბუღალტრის პროფესიული განათლებისა და სერტიფიცირების პროცესის **რეგულირების პრაქტიკის შეფასებისას** (იხ. ნაწილი პირველი, თავი 6 – „ბუღალტრის (აუდიტორის) პროფესიული სერტიფიცირებისა და კვალიფიკაციის აღიარების პრაქტიკა“). გამოიკვეთა, რომ პროფესიული მომსახურებისა და ფინანსური ანგარიშგების **სანდოობის ხარისხი** დამოკიდებულია დასაქმებული ბუღალტრების (აუდიტორების) კვალიფიკაციაზე. შესაბამისად, ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის

რეგულირების სრულყოფაში მნიშვნელოვანია განათლების, პროფესიული სერტიფიცირებისა და კვალიფიკაციის აღიარების განმსაზღვრელი საკანონმდებლო ნორმების შემდგომი სრულყოფის მიზნით, შემოთავაზებულია პროფესიული სერტიფიცირებისა და პროფესიული მომსახურების სფეროების სრულყოფის მექანიზმის ძირითადი ელემენტები და ასევე , ბუღალტერთა სერტიფიცირებისა და აკადემიურ განათლებასთან დაკავშირებული საკითხების სრულყოფის პრიორიტეტული მიმართულებები, კერძოდ :

1. საქართველოში ბუღალტერთა (აუდიტორთა) პროფესიული სერტიფიცირების მოქმედი პროგრამა, რომელიც ითვალისწინებს უმაღლესი განათლების მქონე პირების (როგორც ეკონომიკური, ასევე არაეკონომიკური პროფილის) გადამზადებას ბრიტანეთის სერტიფიცირებულ ნაფიც ბუღალტერთა ასოციაციის პროგრამით (ACCA) ⁴⁵ და ერთი პროფესიული ორგანიზაციის (საქართველოს ბაფი) მიერ, მიზანშეწონილია, შემუშავდეს სერტიფიცირების ალტერნატიული პროგრამა ეკონომიკური განათლების მქონე პირებისათვის, რომლებიც მუშაობენ ბუღალტრებად და მუშაობის მრავალწლიანი გამოცდილება გააჩნიათ.

2. მიზანშეწონილია საქართველოს პარლამენტთან არსებული აუდიტორული საქმიანობის საბჭოს მიერ ადრე სერტიფიცირებული აუდიტორებისთვის საკანონმდებლო დონეზე განისაზღვროს სერტიფიცირების აუდიტორული პროგრამა, რამდენადაც მათი საქმიანობა შემოფარგლულია მხოლოდ არასავალდებულო აუდიტის ჩატარებით და სერტიფიკატების მოქმედების ვადა შეზღუდულია 5 წლით.

3. მიზანშეწონილია, სხვა ქვეყნის სერტიფიცირებული პირის ფინანსური ანგარიშგების სავალდებულო აუდიტის ბაზარზე დაშვების უზრუნველსაყოფად შეიცვალოს ქვეყნის პროფესიონალი ბუღალტრის კვალიფიკაციის აღიარების მარეგულირებელი ნორმები. კერძოდ: უნდა ჩამოყალიბდეს ისეთი ფორმით, რომ სხვა ქვეყნის პროფესიონალი ბუღალტრის კვალიფიკაციის აღიარების დამატებით პირობად განისაზღვროს: 1) სახელმწიფო (ქართული) ენის, 2) საქართველოს ბიზნეს სამართლისა და 3) საქართველოს საგადასახადო კოდექსის ცოდნა.

4. მიზანშეწონილია საქართველოში არსებული ბუღალტერთა პროფესიული სერტიფიცირების პროგრამისა (ACCA) და ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის პროფილის უმაღლეს სასწავლებლებში განათლების პროგრამებში მნიშვნელოვანი განსხვავებების გათვალისწინებით ქვეყანაში პროფესიული ორგანიზაცია (საქართველოს ბაფი) პროფესიული სერტიფიცირებისა და ბუღალტერთა განათლების პროგრამების სრულყოფისა და დაახლოების მიზნით, ქვეყანაში ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის პროფილის აკადემიური სექტორის განათლების პროგრამებში გათვალისწინონ სერტიფიცირების პროგრამის ძირითადი მოთხოვნები გათვალისწინებული უნდა იყოს ცალკეული დისციპლინების (საგნების) მიხედვით: ბიზნესის ადმინისტრირების „ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის პროფილის“ მიმართულების უმაღლესი აკადემიური სექტორის ბაკალავრიატის პროგრამებში - „მცირე და საშუალო საწარმოების ფასს და ასს“, ხოლო ადმინისტრირების მიმართულების მაგისტრატურის პროგრამებში - „მსხვილი კორპორაციების ფასს და ასს“.

ამრიგად, საქართველოში ბუღალტრის (აუდიტორის) პროფესიული სწავლების სერტიფიცირების და კვალიფიკაციის აღიარების სფეროებში არსებული პრობლემების და ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში ბუღალტრის პროფესიული დონის ამაღლების მიზნით შემოთავაზებულია რეკომენდაციები პროფესიული განათლების გაუმჯობესების მიმართულებით საქართველოს სამართლებრივი და ინსტიტუციურ ღონისძიებების გასატარებლად, კერძოდ:

ა) პროფესია კვლავ თვითრეგულირებადია და მნიშვნელოვანი საზედამხებდევლო პასუხისმგებლობები აქვს, მაგრამ თვითონ არ ექვემდებარება დამოუკიდებელ ზედამხედველობას;

ბ) ინფორმაციის წარდგენისა და გამოქვეყნების მოთხოვნები არაადეკვატურია იმისთვის, რომ უზრუნველყოს ხარისხიანი ფინანსური ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა;

გ) მცირე და საშუალო საწარმოებისთვის ანგარიშების მოთხოვნები საჭიროებს დახვეწას, რათა თვიდან ავიცილოთ მათთვის „ზედმეტი ტვირთის“ დაკისრება;

დ) სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული საწარმოებისთვის ანგარიშების და გამოქვეყნების მოთხოვნები საჭიროებს გაუმჯობესებას, რათა შესაძლებელი გახდეს ინფორმაციის მიღება, გამოქვეყნება და ანგარიშების აუდიტის განხორციელება.

ამასთანავე, მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოში ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის რეგულირების სისტემის პრაქტიკის ანალიზისა და შეფასების საფუძველზე ზემოთ ჩამოყალიბებული რეგულირების მექანიზმის შემდგომი სრულყოფის მოთხოვნა აკადემიური განათლების სფეროში შეესაბამება მსოფლიო ბანკის და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (IMF) მიერ „ანგარიშის ROSC - აღრიცხვისა და აუდიტის სტანდარტების და კოდექსების შესრულების შესახებ“ [პუნქტი:104;105] რეკომენდაციებს გასაუმჯობესებელი სფეროების ჭრილში.

ამრიგად, ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის საერთაშორისო მოთხოვნებისა და საუკეთესო პრაქტიკის ასევე, მსოფლიო ბანკის ანგარიშგებაში (FRR) აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირების სრულყოფის შემოთავაზებული რეკომენდაციების პრაქტიკაში დანერგვით საქართველოში შესაძლებელი იქნება: ა) ბიზნეს გარემოს გაუმჯობესება; ბ) ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობა და გ) ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის რეგულირების სფეროში საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ასოცირების ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პირობების დაკმაყოფილება.

ღირებულებითი შეფასების სისტემის გაუმჯობესების საკითხების განხილვისას აღინიშნა (იხ.ნაწ. პირველი, თავი 7 „ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულებითი შეფასების და მართვის მიდგომები), რომ პირველად დიდ ბრიტანეთში, XX საუკუნის 70-იან წლებში ჩამოყალიბდა შეფასების სტანდარტები, რომელიც მუდმივად იხვეწებოდა და მოიცავდა მთელ რიგ პრაქტიკულ დებულებებს, რომლებიც აუცილებელი იყო შემფასებლებისათვის. ბიზნესის ღირებულებების შეფასების პროცესის სტადიები და ინფორმაციული უზრუნველყოფა ერთმანეთისაგან განსხვავებული სტადიებისაგან შემდგარი რთული და შრომატევადი პროცესია, რომელიც მოიცავს შემდეგ სტადიებს:

- 1) პრობლემის განსაზღვრას;
- 2) შესაფასებელი ობიექტის წინასწარი დათვალიერებას და შეფასებაზე ხელშეკრულების დადებას;
- 3) ინფორმაციის ანალიზს;
- 4) საბაზრო კონიუნქტურის ანალიზს.

ცნობილია, რომ საბაზრო კონიუნქტურა არის დროის კონკრეტული მომენტისათვის სხვადასხვა ფაქტორების ზეგავლენით ბაზარზე ჩამოყალიბებული სიტუაცია, რომელზეც მუდმივად მოქმედებს ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა: სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი, მონოპოლიათა ზეგავლენა, სახელმწიფოს ჩარევა, ინფლაცია, სეზონურობა და ა.შ. საბაზრო კონიუნქტურაზე მოქმედ დროებით ფაქტორებს მიეკუთვნება - სოციალური კონფლიქტები, სტიქიური უბედურებები, პოლიტიკური კრიზისები და ა.შ.

საბაზრო კონიუნქტურის პროგნოზისა და ანალიზის მეთოდოლოგიის სრულყოფის უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენს ციკლური ფაქტორების მოქმედების ხასიათისა და აქტივობის დადგენა, ციკლის ფაზების, ცალკეული ფაზაში ციკლის გადასვლის ვადებისა და პერსპექტივაში მისი დინამიკის განსაზღვრა. შესაბამისად, ეკონომიკური ციკლის ინდიკატორების მაჩვენებელთა ელემენტების გამოყენება. კერძოდ:

ა) **წინმსწრები მაჩვენებლები**, რომლებიც იწყებენ ვარდნას მანამდე, სანამ ეკონომიკა მიაღწევს აღმავლობის პიკს და იწყებენ ზრდას მანამდე, სანამ ეკონომიკა გაივლის ვარდნის ზონას;

ბ) **თანმხვედრი მაჩვენებლები**, რომლებიც იცვლება ეკონომიკური აქტივობის შეცვლის პარალელურად, თანმხვედრი პარამეტრების კრებითი ინდექსი შედგება ოთხი მაჩვენებლისგან: პირადი შემოსავალი ტრანსფერტული გადასახდელების დაქვითვით; მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) სასოფლო-სამეურნეო წამორმოებაში მომუშავეთა რაოდენობა; გადამამუშავებული მრეწველობის გაყიდვათა მოცულობა;

გ) **დაგვიანებული მაჩვენებლები** იწყებენ ცვლილებას ეკონომიკაში მიმდინარე ცვლილებებზე 4-9 თვით უფრო გვიან. დაგვიანებულ მაჩვენებლებზე კრებისითი ინდექსი შედგება შემდეგი შვიდი მაჩვენებლისგან: უმუშევართა რაოდენობა; საერთო ამონაგებში ხელფასზე გაწეული ხარჯების ხვედრითი წონა; კომერციული ბანკების საპროცენტო განაკვეთის საშუალო დონე; სავაჭრო-სამრეწველო საწარმოებისთვის სესხები; სამომხმარებლო კრედიტზე შემოსავლების თანაფარდობა; სამომხმარებლო ფასების ინდექსის ცვლილება; გაყიდვათა მოცულობისადმი საქონლის მარაგების თანაფარდობა. საბაზრო კონიუნქტურის შესწავლა ხორციელდება ისეთ მაჩვენებელთა საშუალებით, რომლებიც იძლევა საშუალებას რაოდენობრივად შევაფასოთ ბაზარზე მიმდინარე ცვლილებები და განვსაზღვროთ ტენდენციები საბაზრო კონიუნქტურის განვითარებაში.

საბაზრო კონიუნქტურების შეფასების მაჩვენებლებია:

ა) მონაცემები სამრეწველო წარმოების შესახებ: მრეწველობის წილი მთლიანი შიდა პროდუქტში, საწარმოო სიმძლავრეების გამოყენების მაჩვენებლები, მწარმოებელთა

ფასების ინდექსი, ხარჯები კაპიტალურ მშენებლობაზე, შეკვეთები ხანგრძლივი მოხმარების საქონელზე, უმუშევრობის დონე და ა.შ.

ბ) კაპიტალდაბანდებათა დინამიკა - საშუალებას გვაძლევს გავაკეთოთ დასკვნა იმის შესახებ, მომავალში თუ როგორ განვითარდება წარმოება დარგში ინვესტიციათა მოცულობა თუ იზრდება, მაშასადამე მოთხოვნა მის პროდუქციაზე მაღალია, შეკვეთების რაოდენობა იზრდება და წარმოება ფართოვდება და პირიქით, თუ კაპიტალდაბადებების მოცულობა მცირდება, მოთხოვნაც მცირდება, რამაც შეიძლება მიგვიყვანოს წარმოების შეკვეცამდე.

გ) ცნობები შეკვეთების შესახებ - ეს არის მაჩვენებლები, რომლებიც იძლევა საშუალებას შევაფასოთ პერსპექტივაში საწარმოო სიმძლავრეების დატვირთვა.

დ) სამუშაო ძალის გამოყენების მაჩვენებლები -სამუშაო კვირის საშუალო ხანგრძლივობა, უმუშევრობის დონე, ხელფასის ფონდი სიდიდე, სიცოცხლის ღირებულების ინდექსები და ა.შ.

ე) შიდა საქონელბრუნვის მაჩვენებლები -საცალო ვაჭრობის ბრუნვის მოცულობა, მონაცემები საქონლის მარაგების მოძრაობის შესახებ, კრედიტით გაყიდვითა მოცულობები, ინფორმაცია ტვირთების შიდა გადაზიდვებზე.

ვ) საგარეო ვაჭრობის მაჩვენებლები - ექსპორტსა და იმპორტის მოცულობა და გეოგრაფიული გადანაწილება, სავაჭრო ბალანსის დეფიციტი. პრაქტიკულად ყველა ცვლილება, რომელსაც განიცდის ქვეყნის ეკონომიკა კვლავწარმოების ციკლის დროს, ასახვას პოულობს საგარეო ვაჭრობის დინამიკასა და სტრუქტურაში.

ზ) ფულად-საკრედიტო სფეროში მდგომარეობის მახასიათებელი მონაცემები - ფასიანი ქაღალდების ემისია, აქციათა კურსი, სააღრიცხვო პროცენტი, ვალუტის კურსი, მიმოქცევაში ფულის რაოდენობა, საბანკო დეპოზიტების მოძრაობის მაჩვენებლები;

თ) ფასები - საშუალო ფასები საქონლის ჯგუფებზე, წარმოების ფასების ინდექსი, სამომხმარებლო ფასების ინდექსი, ინდექს-დეფლიატორი.

ფასები წარმოადგენენ ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს მაჩვენებელს, რომლის დინამიკაში აისახება მრავალი სხვა მონაცემების ცვლილებები.

ამრიგად, შეფასების მეთოდების არჩევა და შეფასების სხვადასხვა მიდგომების საშუალებით მიღებულ შედეგთა შეთანხმება, არსებული საბაზრო კონიუნქტურის გათვალისწინებით, იძლევა საშუალებას სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებით მიღებული ღირებულებებითი მაჩვენებლების ერთანეთთან და რეალობასთან თანხვედრაში მოყვანა.შესაბამისად, ბისნესის ღირებულებითი შეფასების სისტემის გაუმჯობესების თავისებურებების გამოვლენით და საბაზრო ღირებულებაზე მათი ზეგავლენის ძირითადი საკითხების, როგორიცაა: საწარმოს ისტორია, გამოსაშვები საქონლისა და მომსახურების ჩამონათვალი, გასაღების პირობები, რესურსების მომწოდებლები, პერსონალი, მენეჯმენტი, აქციებთან დაკავშირებით დადებული გარიგებების შეფასება-ანალიზით, შესაძლებელი იქნება მოთხოვნის სიდიდეზე მოქმედი ფაქტორებისა და გასაღების ბაზრების მახასიათებლების პროგნოზირება და შესაბამისი გადაწყვეტილებების ფორმირება საქართველოში ევროდირექტივების შესაბამისი მოთხოვნების უზრუნველსაყოფად.

ზოგადად, საქართველოში ბუღალტრული აღრიცხვისა და ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების დამკვიდრება არის ფასდაუდებელი განვითარება პოსტსაბჭოთა სივრცეში. საქართველოს ბაზის დამფუძნებლებმა, მისი მრავალრიცხოვანი წევრების, დონორი ორგანიზაციების, სამთავრობო და არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენლებთან თანამშრომლობითა და ოპონირებით, შეძლო დაარსებიდან 20 წლის განმავლობაში ბუღალტრის პროფესიის იმიჯის ამაღლება, საერთაშორისო აღიარება და აგრძელებს შემოქმედებით მიზანდასახულ საქმიანობას საქართველოში ბუღალტრის (აუდიტორის) პროფესიაში საუკეთესო საერთაშორისო პრაქტიკის დასამკვიდრებლად.

ჩვენი შეფასებით, ამ გამოწვევის გადალახვაში უმნიშვნელოვანეს როლს შეასრულებს 2016 წლის 08 ივნისის საქართველოს კანონი ბუღალტრული აღრიცხვის, ანგარიშგებისა და აუდიტის შესახებ საქართველოს კანონი ბუღალტრული აღრიცხვის, ანგარიშგებისა და აუდიტის შესახებ, თავი II ბუღალტრული აღრიცხვა და ანგარიშგების მუხლი 6.-ით განისაზღვრა, რომ ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის მოთხოვნა-საქართველოს სდკ(.....), პირველი და მეორე კატეგორიების საწარმოები და პირველი და მეორე კატეგორიების ჯგუფები ვალდებული არიან, უზრუნველყონ საკუთარი ფინანსური ანგარიშგების/კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგების აუდიტი ამ კანონის მე-15 მუხლით გათვალისწინებული წესით, თუ შესაბამისი სფეროს მარეგულირებელი ნორმატიული აქტებით სხვა რამ არ არის დადგენილი. მარეგულირებელი/საზედამხედველო ორგანოს რეგულირებისადმი/ზედამხედველობისადმი დაქვემდებარებული საწარმოსთვის შუალედური ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის ჩატარების ან/და სხვა მარწმუნებელ გარიგებაზე მოთხოვნას ადგენს შესაბამისი სფეროს მარეგულირებელი კანონმდებლობა.

მესამე და მეოთხე კატეგორიების საწარმოები და არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირები გათავისუფლებული არიან ფინანსური ანგარიშგების აუდიტის ვალდებულებისაგან, თუ საქართველოს კანონმდებლობით სხვა რამ არ არის დადგენილი.

ამ მუხლის პირველი პუნქტის მოთხოვნა ვრცელდება იმ სუბიექტზედაც, რომელიც არის ჯგუფში შემავალი შვილობილი საწარმო.

მუხლი 7. -ით განისაზღვრა მმართველობის ანგარიშგების შესახებ ვალდებულება, კერძოდ:

სდკ-მა და პირველი და მეორე კატეგორიების საწარმოებმა უნდა მოამზადონ და სამსახურს უნდა წარუდგინონ მმართველობის ანგარიშგება. მმართველობის ანგარიშგების მომზადებისა და წარდგენის წესს შესაბამისი ევროკავშირის დირექტივების მოთხოვნების გათვალისწინებით ადგენს სამსახური.

მმართველობის ანგარიშგება მოიცავს:

- ა) საქმიანობის მიმოხილვას;
- ბ) კორპორაციული მართვის ანგარიშგებას;
- გ) არაფინანსურ ანგარიშგებას.

ამ მუხლის მე-2 პუნქტის „ა„ ქვეპუნქტით გათვალისწინებულ საქმიანობის მიმოხილვას ამზადებენ სდპ და პირველი და მეორე კატეგორიების საწარმოები.

ამ მუხლის მე-2 პუნქტის „ბ„ ქვეპუნქტით გათვალისწინებულ კორპორაციული მართვის ანგარიშგებას ამზადებს ამ კანონის მე-2 მუხლის პირველი პუნქტის „ყ.ა„ ქვეპუნქტით განსაზღვრული პირი.

ამ მუხლის მე-2 პუნქტის „გ„ ქვეპუნქტით გათვალისწინებულ არაფინანსურ ანგარიშგებას ამზადებს ის სდპ, რომელიც შეესაბამება პირველი კატეგორიის საწარმოს ზომით კატეგორიას, ამასთანავე, საანგარიშგებო პერიოდში ჰყავს საშუალოდ 500-ზე მეტი დასაქმებული.

ამ მუხლის მე-2 პუნქტის „ა„ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული საქმიანობის მიმოხილვა, საქმიანობის მოცულობისა და სირთულის გათვალისწინებით, ასახავს სუბიექტის საქმიანობის განვითარების, შედეგებისა და მდგომარეობის, სუბიექტის წინაშე არსებული ძირითადი რისკებისა და გაურკვევლობების ამომწურავ ანალიზს. იგი სუბიექტის საქმიანობის სრულად გაგებისთვის, საჭიროების შემთხვევაში, დამატებით უნდა მოიცავდეს აუცილებელ ძირითად ფინანსურ და არაფინანსურ მაჩვენებლებს, არაფინანსურ ინდიკატორებს, რომლებიც დაკავშირებულია სუბიექტის საქმიანობასთან, მათ შორის, დასაქმების და გარემოს დაცვის საკითხებთან, აგრეთვე წლიურ ფინანსურ ანგარიშგებაში ასახული თანხების შესახებ დამატებით განმარტებებს. **საქმიანობის მიმოხილვა ასევე უნდა მოიცავდეს:**

- ა) სუბიექტის განვითარების გეგმებს;
- ბ) სუბიექტის მიერ წარმოებული კვლევებისა და მისი განვითარების მიმოხილვას;
- გ) ინფორმაციას სუბიექტის ფილიალების საქმიანობის შესახებ;
- დ) სუბიექტის საკრედიტო, საბაზრო, ლიკვიდობის და ფულადი ნაკადების რისკების მიმოხილვას და ინფორმაციას ამ რისკების მართვის მექანიზმების შესახებ;
- ე) საკუთარი აქციების შეძენის შესახებ ინფორმაციას, რომელიც სულ მცირე უნდა მოიცავდეს შემდეგ მონაცემებს: ე.ა) საანგარიშგებო პერიოდში აქციების შეძენის მიზეზი; ე.ბ) საანგარიშგებო პერიოდში შეძენილი და გასხვისებული აქციების რაოდენობა და ნომინალური ღირებულება, ხოლო მისი არარსებობის შემთხვევაში – საბალანსო ღირებულება და განთავსებულ კაპიტალში აქციების წილობრივი მაჩვენებელი; ე.გ) აქციების შეძენისათვის განთავსებული საპასუხო შესრულება; ე.დ) საანგარიშგებო პერიოდში შეძენილი და საკუთრებაში დატოვებული აქციების რაოდენობა და ნომინალური ღირებულება, ხოლო მისი არარსებობის შემთხვევაში – საბალანსო ღირებულება და განთავსებულ კაპიტალში აქციების წილობრივი მაჩვენებელი;
- ვ) ინფორმაციას ფინანსური რისკების მართვასთან დაკავშირებით სუბიექტის მიზნებისა და პოლიტიკის შესახებ.

7. ამ მუხლის მე-2 პუნქტის „ბ„ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული კორპორაციული მართვის ანგარიშგება სულ მცირე უნდა მოიცავდეს:

ა) სუბიექტისათვის სავალდებულო ან სუბიექტის მიერ საკუთარი სურვილით შერჩეული (ასეთის არსებობის შემთხვევაში) კორპორაციული მართვის კოდექსის და სუბიექტის იმ კორპორაციული მართვის პრაქტიკის მიმოხილვას, რომელიც აღემატება კანონით დადგენილ მოთხოვნებს. საკუთარი სურვილით შერჩეული კორპორაციული მართვის კოდექსის გამოყენების შემთხვევაში სუბიექტი ვალდებულია მიუთითოს, თუ სად არის ეს კოდექსი საჯაროდ განთავსებული. კორპორაციული მართვის პრაქტიკის მითითების შემთხვევაში სუბიექტი საჯაროს ხდის ამ პრაქტიკის შესახებ დეტალურ ინფორმაციას;

ბ) სავალდებულო ან საკუთარი სურვილით შერჩეული კორპორაციული მართვის კოდექსიდან გადახვევების ან ამ პუნქტის „ა„ ქვეპუნქტით გათვალისწინებულ შემთხვევაში აღნიშნულ კოდექსზე მიუთითებლობის ფაქტებს და შესაბამისი მიზეზების ანალიზს;

გ) ფინანსური ანგარიშგების შედგენის პროცესთან დაკავშირებული შიდა კონტროლისა და რისკების მართვის სისტემების მიმოხილვას;

დ) აქციონერთა და აქციონერთა საერთო კრების უფლებების და მათი განხორციელების წესების მიმოხილვას;

ე) სუბიექტის მმართველობითი ორგანოს და სამეთვალყურეო საბჭოს შემადგენლობისა და ფუნქციონირების მიმოხილვას;

ვ) სუბიექტის (გარდა იმ ანგარიშვალდებული საწარმოებისა, რომლებიც აკმაყოფილებენ მეორე და მესამე კატეგორიების საწარმოთა კრიტერიუმებს) მიერ თავისი მმართველობითი ორგანოს და სამეთვალყურეო საბჭოს მიმართ გამოყენებული დივერსიფიკაციის პოლიტიკის (ასაკის, სქესის, კვალიფიკაციისა და სხვა) მიმოხილვას, აგრეთვე ინფორმაციას ამ პოლიტიკის მიზნების, გამოყენებული მეთოდების და შესაბამის პერიოდში მიღწეული შედეგების შესახებ. აღნიშნული პოლიტიკის არარსებობის შემთხვევაში შესაბამისი მიზეზი კორპორაციული მართვის ანგარიშგებაში განიმარტება;

ზ) „მეწარმეთა შესახებ„ საქართველოს კანონის 532 მუხლით გათვალისწინებული სავალდებულო სატენდერო შეთავაზების შემთხვევაში – შემდეგ მონაცემებს:

ზ.ა) კაპიტალში პირდაპირი ან არაპირდაპირი მნიშვნელოვანი მონაწილეობა;

ზ.ბ) იმ აქციების მფლობელების შესახებ ინფორმაცია, რომლებიც განსაკუთრებული კონტროლის შესაძლებლობას იძლევა, და ამ უფლების აღწერა;

ზ.გ) ხმის მიცემის უფლების განხორციელების შეზღუდვის (კერძოდ, ხმის მიცემის უფლების შეზღუდვა გარკვეული პროცენტის აქციების ან ხმათა რაოდენობის მფლობელებისთვის) შესახებ ინფორმაცია;

ზ.დ) მმართველობითი ორგანოს წევრების დანიშვნასთან და შეცვლასთან დაკავშირებული წესები, აგრეთვე წესდების ცვლილების შესახებ ინფორმაცია;

ზ.ე) მმართველობითი ორგანოს წევრების უფლებამოსილებები.

8. ამ მუხლის მე-2 პუნქტის „გ„ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული არაფინანსური ანგარიშგება მოიცავს სულ მცირე გარემოს დაცვის, სოციალური, დასაქმების, ადამიანის უფლებების დაცვისა და კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხებზე სუბიექტის

საქმიანობის განვითარების, შედეგებისა და მდგომარეობის ზეგავლენის დასადგენად აუცილებელ ინფორმაციას, მათ შორის:

ა) სუბიექტის ბიზნესმოდელის მოკლე მიმოხილვას;

ბ) სუბიექტის მიერ ამ პუნქტით გათვალისწინებული საკითხების მიმართ გამოყენებული პოლიტიკის აღწერას, მათ შორის, ინფორმაციას განხორციელებული კომპლექსური პროცედურებისა და გატარებული პოლიტიკის შედეგების შესახებ. თუ სუბიექტი არ იყენებს ასეთ პოლიტიკას, ამასთან დაკავშირებით ანგარიშგებაში ნათელი და დასაბუთებული განმარტება შეიტანება;

გ) სუბიექტის საქმიანობის რისკების ანალიზს, რაც საჭიროების შემთხვევაში მოიცავს (მაგრამ არ შემოიფარგლება) სუბიექტის ბიზნესურთიერთობებს, ამ პუნქტით გათვალისწინებულ საკითხებზე პროდუქციის ან/და მომსახურების შესაძლო უარყოფით ზეგავლენას და სუბიექტის მიერ გამოყენებულ რისკების მართვის მეთოდებს; დ) კონკრეტული საქმიანობის ძირითად არაფინანსურ მაჩვენებლებს;

ე) საჭიროების შემთხვევაში – წლიურ ფინანსურ ანგარიშგებაში ასახულ თანხებზე მითითებას და მათ შესახებ დამატებით განმარტებებს.

სუბიექტს, რომელიც არის შვილობილი საწარმო, არ ევალება ამ მუხლის მე-8 პუნქტით გათვალისწინებული არაფინანსური ანგარიშგების წარდგენა, თუ შესაბამისი ინფორმაცია მოცემულია ჯგუფის კონსოლიდირებულ ანგარიშგებაში.

სდპ და პირველი და მეორე კატეგორიების საწარმოები ვალდებული არიან, მმართველობის ანგარიშგება მიაწოდონ აუდიტორს/აუდიტორულ ფირმას. აუდიტორი/აუდიტორული ფირმა გამოთქვამს თავის მოსაზრებას ამ მუხლის მე-6 პუნქტისა და მე-7 პუნქტის „გ“ და „ზ“, ქვეპუნქტების მის მარეგულირებელ ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობისა და იმავე საანგარიშგებო პერიოდის ფინანსურ ანგარიშგებებთან თანხვედრილობის თაობაზე. აუდიტის განხორციელების პროცესში სუბიექტის შესახებ მიღებული ინფორმაციის გათვალისწინებით აუდიტორი/აუდიტორული ფირმა განსაზღვრავს არსებით უზუსტობებს და საჭიროების შემთხვევაში მიუთითებს მათ არსს. აუდიტორი/აუდიტორული ფირმა ამოწმებს, ასახულია თუ არა ანგარიშგებაში ამ მუხლის მე-7 პუნქტის „ა“, „ბ“, და „დ“, „ვ“, ქვეპუნქტებით და მე-8 პუნქტით გათვალისწინებული ინფორმაცია.

თუ ამ მუხლით გათვალისწინებული ინფორმაცია ასახულია ამ კანონის მე-9 მუხლის მე-2 პუნქტით დადგენილი წესით წარდგენილ ფინანსურ ანგარიშგებაში, სუბიექტი თავისუფლდება აღნიშნული ინფორმაციის მმართველობის ანგარიშგებაში ასახვის ვალდებულებისაგან.

ამ მუხლის მოთხოვნები ვრცელდება იმ კატეგორიის ჯგუფებზე, რომლებიც აკმაყოფილებენ პირველი და მეორე კატეგორიების საწარმოთა კრიტერიუმებს.

მარეგულირებელი/საზედამხედველო ორგანო უფლებამოსილია სამსახურთან შეთანხმებით დაადგინოს შეზღუდვები ამ მუხლით გათვალისწინებული ინფორმაციის გამოქვეყნების მოთხოვნის მიმართ, თუ აღნიშნული ინფორმაციის გამჟღავნება საფრთხეს უქმნის სდპ-ის ან შესაბამისი დარგის ფინანსურ სტაბილურობას.

მუხლი 9.-ით დადგინდა ანგარიშგებების წარდგენა და გამოქვეყნების წესი, კერძოდ:

სუბიექტების ანგარიშგებების და ჯგუფების კონსოლიდირებული ანგარიშგებების განსათავსებლად ვებგვერდის შექმნასა და მართვას, აგრეთვე ამ ვებგვერდის მომხმარებლებისთვის ხელმისაწვდომობას უზრუნველყოფს სამსახური.

სუბიექტი (გარდა არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირისა) ვალდებულია მისთვის ამ კანონით დადგენილი ფინანსური ანგარიშგება (მათ შორის, კონსოლიდირებული ანგარიშგება), მმართველობის ანგარიშგება (მათ შორის, კონსოლიდირებული ანგარიშგება), სახელმწიფოს მიმართ განხორციელებული გადახდების შესახებ ანგარიშგება და ამ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში აუდიტორული დასკვნა ერთად, დაუყოვნებლივ, მაგრამ არაუგვიანეს საანგარიშგებო პერიოდის მომდევნო წლის 1 ოქტომბრისა, წარუდგინოს სამსახურს მის მიერ დადგენილი წესით.

სამსახური ვალდებულია სუბიექტების მიერ წარდგენილი ანგარიშგებები (მათ შორის, კონსოლიდირებული ანგარიშგებები) და აუდიტორული დასკვნები, გარდა მეოთხე კატეგორიის საწარმოების ანგარიშგებებისა, გამოაქვეყნოს მათი წარდგენიდან 1 თვის ვადაში. პირს უფლება აქვს, სამსახურის მიერ დადგენილი წესით მოითხოვოს მეოთხე კატეგორიის საწარმოს ანგარიშგება. სამსახური უზრუნველყოფს სუბიექტების მიერ წარდგენილი ანგარიშგებების ამ კანონითა და მის საფუძველზე მიღებული ნორმატიული აქტებით დადგენილ მოთხოვნებთან შესაბამისობის შერჩევით გადამოწმებას რისკზე დაფუძნებული მიდგომის საფუძველზე. ამ პუნქტით გათვალისწინებულ შემთხვევაში სამსახური უფლებამოსილია სუბიექტს მოსთხოვოს გამოვლენილი ხარვეზების აღმოფხვრა.

თუ სუბიექტის საანგარიშგებო პერიოდი არ ემთხვევა კალენდარულ წელს, იგი ვალდებულია სამსახურს წარუდგინოს ანგარიშგება მისი ხელმისაწვდომობისთანავე, დაუყოვნებლივ, მაგრამ საანგარიშგებო პერიოდის დასრულებიდან არაუგვიანეს 9 თვისა.

სდპ ვალდებულია ამ მუხლის მე-2 პუნქტით გათვალისწინებული ანგარიშგებები (მათ შორის, კონსოლიდირებული ანგარიშგებები) გამოაქვეყნოს საკუთარ ვებგვერდზე ან ბეჭდვით გამოცემაში.

სუბიექტი ვალდებულია მარეგულირებელი/საზედამხედველო ორგანოს მიერ განსაზღვრულ შემთხვევაში მარეგულირებელ/საზედამხედველო ორგანოს წარუდგინოს შუალედური ფინანსური ანგარიშგება. შუალედური ფინანსური ანგარიშგების მარეგულირებელი/საზედამხედველო ორგანოსათვის წარდგენის წესი განისაზღვრება შესაბამისი სფეროს მარეგულირებელი კანონმდებლობით.

მესამე კატეგორიის საწარმოს მიერ ფინანსური ანგარიშგების გამარტივებული სახით წარდგენის წესს შესაბამისი ევროკავშირის დირექტივების მოთხოვნების გათვალისწინებით ადგენს სამსახური.

**17.2. სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის მონიტორინგის სისტემა
ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო
სტანდარტების (ფასს) ადაპტირების მექანიზმში.**

ჩატარებული კვლევის შედეგებიდან ვასკვნით, რომ (იხ. „საქართველოს -ანგარიში სტანდარტების და კოდექსების შესრულების შესახებ (ROSC) - აღრიცხვა და აუდიტი. თბილისი, 2015„) საქართველომ გადადგა ნაბიჯები ბაზართან წვდომის მნიშვნელოვნად გასაუმჯობესებლად და ევროკავშირთან მჭიდრო ეკონომიკური კავშირების დასამყარებლად. ქვეყანამ მოახდინა ევროკავშირთან ხელმოწერილი ასოცირების ხელშეკრულების პარაფირება ვილნიუსის სამიტზე 2013 წლის ნოემბერში; ასოცირების ხელშეკრულების და ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულების (DCFTA) სრული ხელმოწერა შედგა 2014 წლის 27 ივნისს.

ხელშეკრულების საბოლოო სახით მომზადების შემდეგ საქართველომ აიღო ბუღალტრული აღრიცხვის, აუდიტის და კორპორაციული მართვის სფეროებში ევროკავშირის კანონების და ნორმატიული აქტების კრებულით (EU acquis communautaire) დადგენილი უმაღლესი სტანდარტების დანერგვის ვალდებულება. ეს ისტორიული ნაბიჯი წარმოადგენს მნიშვნელოვან შესაძლებლობას საქართველოსთვის გააძლიეროს საკუთარი თანამშრომლობა ევროპასთან პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და უსაფრთხოების საკითხებში და სარგებელი მიიღოს ორმხრივი თავისუფალი ვაჭრობიდან. ანგარიშები სტანდარტებისა და კოდექსების შესრულების შესახებ (ROSC) ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის (A&A) სფეროებში აფასებს მონაწილე ქვეყნებში არსებულ ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის პრაქტიკას. ეს ანგარიშები წარმოადგენს მსოფლიო ბანკის და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ერთობლივი ინიციატივის ნაწილს, რომელიც გულისხმობს ეკონომიკური სტაბილურობის და კერძო და საფინანსო სექტორების ძირითადი სტანდარტის დანერგვის ხარისხის შეფასებას (r#ROSC - ის პროგრამა). ეს პროგრამა 2000 წელს დაიწყო და მას შემდეგ სტანდარტების და კოდექსების შესრულების შეფასება აღრიცხვის და აუდიტის სფეროებში მსოფლიოს ასზე მეტ ქვეყანაში განხორციელდა. ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის სფეროში ROSC -ის ანგარიშები მომზადდა ევროპის და ცენტრალური აზიის ყველა ქვეყნისთვის რუსეთის გარდა.

2015 წლის ანგარიში სტანდარტების და კოდექსების შესრულების შესახებ (ROSC) ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის (A&A) სფეროში მიზნად ისახავს:

- 1) მთავრობის სტრატეგიული ამოცანების ხელშეწყობას ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის პროფესიის და მისი რეგულირების ეფექტიანობის ამაღლებასთან დაკავშირებით;
- 2) კორპორაციული მართვის გაუმჯობესებას განსაკუთრებით ფინანსური ანგარიშგების და ანგარიშგაღებულების კუთხით;
- 3) სავალდებულო აუდიტის ხარისხის ამაღლებას და ამგვარად კორპორაციული ფინანსური ანგარიშგების სანდოობის ამაღლებას;

- 4) მთავრობის დახმარებას მცირე და საშუალო საწარმოებზე დაკისრებული ადმინისტრაციული ტვირთის შემსუბუქების თვალსაზრისით, რომელთაც უწევთ ანგარიშების მომზადება დახვეწილი მოთხოვნების შესაბამისად;
- 5) საქართველოს ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის პროფესიული, ისევე როგორც საქართველოს მარეგულირებელი ორგანოების მიერ მიღწეული პროგრესის შეფასებას მთავრობასთან 2007 წელს შეთანხმებული სტანდარტების და კოდექსების შესრულების შესახებ (ROSC) ანგარიშის რეკომენდაციების შესრულებასთან დაკავშირებით. ყველა აღნიშნული ამოცანა სრულად შეესაბამება საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ახლახან ხელმოწერილ ასოცირების ხელშეკრულებას.

ამრიგად, ეს ანგარიში (ROSC) ფარავს ბუღალტრული აღრიცხვის, აუდიტის და ფინანსური ანგარიშგების სისტემას როგორც მთლიანს, განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილებით საფინანსო სექტორზე, სახელმწიფო მფლობელობაში არსებულ საწარმოებზე, მცირე და საშუალო საწარმოებზე და აუდიტის რეგულირებაზე. ეს ის სფეროებია, რომლებიც მნიშვნელოვანია საქართველოს მიმდინარე ეკონომიკური კონტექსტში. სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებულ საწარმოებთან დაკავშირებით. ეს ანგარიში ფოკუსირებულია არსებულ მოთხოვნებზე, სტანდარტების შესრულების უზრუნველყოფაზე და ფინანსური ანგარიშების და სავალდებულო აუდიტის შედეგების გამოყენებაზე მთავრობის მიერ სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული საწარმოების მონიტორინგის და გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. ეს ანგარიში ასევე, მიმოიხილავს მცირე და საშუალო საწარმოებთან დაკავშირებულ ფინანსური ანგარიშგების არსებულ მოთხოვნებს და მცირე და მიკრო ბიზნესებისთვის ანგარიშგების გამარტივების საჭიროებას. და ბოლოს, ანგარიში აფასებს აუდიტის ზედამხედველობის ფუნქციას და ხარისხის უზრუნველყოფის სისტემას, რომელიც მალე ამოქმედდება საქართველოში და იძლევა რეკომენდაციებს აუდიტის ზედამხედველობის გაძლიერებით აუდიტორული მომსახურების ხარისხის ამაღლების თაობაზე. საქართველო საშუალოზე დაბალი შემოსავლის მქონე ქვეყანაა, სადაც მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 2013 წლის მდგომარეობით \$3,597 აშშ დოლარს შეადგენდა. №მპ -ს დარგობრივ სტრუქტურაში უდიდესი წილი უკავია სავაჭრო მომსახურებას (17,3%) და მრეწველობას (17,2%), რომელთაც მოსდევს სატრანსპორტო და საკომუნიკაციო სერვისები (10,7%), საჯარო ადმინისტრაცია (10,1%), სოფლის მეურნეობა, მეტყვეობა და თევზჭერა (9,3%), მშენებლობა (6,7%) და ჯანდაცვის და სოციალური სფეროები (5,8%), ყველაზე მნიშვნელოვანი დარგებია სურსათის გადამუშავება და მინერალური წყლების, უალკოჰოლო და ალკოჰოლური სასმელების წარმოება. ლითონის , ქიმიური პროდუქტების და ელექტრომოწყობილობების წარმოება კვლავაც მნიშვნელოვან დარგებად რჩება ქვეყნისთვის. ეკონომიკა ძირითადად იმპორტზეა დამოკიდებული. საფინანსო სექტორი ძირითადად წარმოდგენილია ბანკებით, სადაზღვევო კომპანიებით და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებით. საქართველოს საბანკო სექტორი დომინირებს საფინანსო სფეროში ბაზრის მაღალი კონცენტრაციით, დაბალი შეღწევადობით და მფლობელობის შერეული სტრუქტურით. ბანკები კვლავაც რჩებიან ყველაზე მნიშვნელოვან საფინანსო ინსტიტუტებად საქართველოში, რომლებზეც მოდის საფინანსო სისტემის აქტივების 75%. 2013 წლის ბოლოს, საქართველოში ფუნქციონირებდა 21 კომერციული ბანკი, მათ შორის ორი

უცხოური ბანკის ფილიალი . საბანკო სისტემა დაუბრუნდა კრიზისამდელი ფუნქციონირების დონეს, აჩვენა მდგრადი მომგებიანობა, ძლიერი ლიკვიდურობა და კაპიტალის ბაზრის სიმტკიცე. კერძო სექტორზე და შინამეურნეოებზე გაცემული კრედიტები გაიზარდა 20%-ით 2013 წელს (2012 წლის 12.8% - თან შედარებით) და მიაღწია მშპ – ს 37%-ს 2013 წელს. 2013 წლის განმავლობაში საბანკო სექტორის აქტივები გაიზარდა მშპ –ს 66.1 პროცენტამდე მაშინ როცა 2012 წლის ბოლოს ეს მაჩვენებელი მშპ-ს 59.2 პროცენტს შეადგენდა. საბანკო სექტორის საკრედიტო პორტფელის ხარისხი საქართველოს ერვნიული ბანკის თანახმად სტაბილურობას ინარჩუნებს და ბანკების მოგებიანობა ევროპის და ცენტრალური აზიის უმაღლეს მაჩვენებლებს შორისაა. პრობლემური სესხების წილი თანდათან მცირდებოდა 17.9% -დან (2009) 7.5% -მდე (2013 წლის დეკემბერი). სკუგება აქტივებზე და უკუგება კაპიტალზე შესაბამისად 2.5% და 14.6% იყო 2013 წლის ბოლოს 2012 წლის იმავე პერიოდთან შედარებით, როცა ეს მაჩვენებლები 1.0%-ს და 5.8%-ს შეადგენდა.

სადაზღვევო სექტორის როლი იზრდება როგორც მთლიანი მოზიდული პრემიის ისე აქტივების თვალსაზრისით. 2013 წლის მონაცემების თანახმად, საქართველოს სადაზღვევო ბაზარზე ფუნქციონირებდა. 14 სადაზღვევო კომპანია (ამჟამად მოქმედებს 13, რადგან ერთ-ერთი მათგანი გადახდისუნარობის წინაშე დგას). მზაზარზე ხუთი ლიდერია, რომლებზეც მოდის მთლიანი მოზიდული პრემიის 82% და მთლიანი საბაზრო აქტივების 81%. აღნიშნული ხუთი კომპანიიდან მხოლოდ ერთია მთლიანად ბანკის მფლობელობაში.

მაღალი ხარისხის ფინანსური ინფორმაცია აუმჯობესებს საინვესტიციოკლიმატს, სამეწარმეო გარემოს და საწარმოებისთვის კრედიტების ხელმისაწვდომობას. სანდო ფინანსური ინფორმაცია ბანკებს საშუალებას აძლევს მიიღონ უკეთესად ინფორმირებული საკრედიტო გადაწყვეტილებები, და ამით შეამსუბუქონ უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული მოთხოვნები და გააუმჯობესონ წვდომა ფინანსებთან. ამასთანავე მხოლოდ ბუღალტრული აღრიცხვის, აუდიტის და ფინანსური ანგარიშგების პრაქტიკის გაუმჯობესება არ არის საკმარისი ქვეყნის წინაშე არსებული პრობლემების გადასაწყვეტად, მაგრამ მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეუძლია ეკონომიკის სტიმულირებაში და საზოგადოების ნდობის ამაღლებაში ფინანსური ანგარიშგების და საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვის მექანიზმების მიმართ.)

ფირმების გამჭვირვალობის არარსებობა, ფინანსური ინფორმაციის და მფლობელობის შესახებ ინფორმაციის ჩათვლით, ფინანსური ანგარიშგებების აუდიტის განხორციელებას იშვიათ პრაქტიკასთან ერთად მნიშვნელოვან სირთულეებს უქმნის კრედიტორებს.

საწარმოთა კვლევის მონაცემების თანახმად, ქართული კომპანიების მხოლოდ 28% ამზადებს ფინანსურ ანგარიშგებებს და ახდენს მათ აუდიტორულ შემოწმებას (მაშინაც კი აღნიშნული ანგარიშგებები შერეული ხარისხისაა და ყოველთვის არ ემყარება ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტებს). აღნიშნული უფლებების დაცვის არსებული ჩარჩო აფერხებს საქართველოში დაკრედიტებასთან და ინვესტიციებთან დაკავშირებით დამატებითი რისკის გაწევას. საწარმოთა მონაცემთან წვდომა და ამ ინფორმაციის ხარისხი, განსაკუთრებით სააქციო საზოგადოების შემთხვევაში, უმთავრეს პრობლემად რჩება ქვეყანაში.

საქართველოში კორპორაციული ფინანსური ანგარიშგების საკანონმდებლო და ინსტიტუციური ჩარჩო ნელა ვითარდება ძირითად კანონებში ბოლო დროს შეტანილი ცვლილებების სახით. ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის სფეროში 2007 წლის ანგარიშის გამოქვეყნების შემდეგ მიიღეს ახალი კანონი ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის შესახებ, ცვლილებები შეიტანეს საბანკო, სადაზღვევო და ფასიანი ქაღალდების ბაზრის მარეგულირებელ კანონმდებლობაში. კანონებში დადებითი ცვლილება იყო ბუღალტრული აღრიცხვის, აუდიტის და ეთიკის სტანდარტების განმარტება სხვადასხვა ტიპის საწარმოებისთვის, სავალდებულო აუდიტის განმახორციელებელი აუდიტორების რეესტრის შექმნის მოთხოვნა და საჯარო წვდომის გაუმჯობესება და ბანკების აუდიტორულ ფინანსურ ანგარიშგებებთან. ეს ცვლილებები მნიშვნელოვანი წინგადადგმული ნაბიჯი იყო მტკიცე კორპორაციულ ფინანსური ანგარიშგების სისტემის შექმნის გზაზე. დიფერენცირებულ მიდგომას ბუღალტრული აღრიცხვის მოთხოვნებზე და მკაფიოდ განსაზღვრავს ბუღალტრული აღრიცხვის შესაბამის სტანდარტებს მეწარმე სუბიექტების სხვადასხვა კლასების მიმართ. ახალი კანონის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი გაუმჯობესებაა ის, რომ საგადასახადო კოდექსის თანახმად მიკრო და მცირე მეწარმეებად განსაზღვრული ფიზიკური პირები თავისუფლდებიან ფინანსური ანგარიშგების ნებისმიერი მოთხოვნისგან. ბუღალტრული აღრიცხვის ახალი სტანდარტების მოთხოვნები ძალაში შედის 2015 წლის 1-ლ ივნისს. მმანამდე ბუღალტრული აღრიცხვის დროებითი სტანდარტები და მარეგულირებელი ორგანოების მიერ დადგენილი სხვა მოთხოვნები განაგრძობს ფინანსური ანგარიშგების რეგულირებას საქართველოში.

შესაბამისად, ანგარიშის შეფასება-ანალიზიდან იკვეთება, რომ შემდგომი ძალისხმევაა საჭირო სამართლებრივი და ინსტიტუციური ჩარჩოს შესაბამისობაში მოსაყვანად საერთაშორისო სანიმუშო პრაქტიკასთან და ევროკავშირის ბუღალტრული აღრიცხვის დირექტივასთან. დარჩენილი ნაკლოვანებების და შეუსაბამოების აღმოფხვრა აამაღლებს კრედიტორებისთვის მიწოდებული ფინანსური ინფორმაციის ხარისხს, გააუმჯობესებს კომპანიების ანგარიშვალდებულებას ძირითადი დაინტერესებული მესამე მხარეების ინტერესებს, რომელთაც არ აქვთ წვდომა გაუმჟღავნებელ ინფორმაციასთან. კერძოდ, ეს მოთხოვნები მოიცავს:

- 1) ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის პროფესიის დამოუკიდებელ მონიტორინგს;
- 2) ინფორმაციის წარდგენის და გამოქვეყნების მოთხოვნებს, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს ხარისხიანი ფინანსური ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა;
- 3) ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების სათანადო შესრულების უზრუნველყოფას;
- 4) ანგარიშგების მოთხოვნების დახვეწას საზოგადოებრივი ინგერესის მქონე კომპანიების, მათ შორის, სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული საწარმოებისთვის, სხვა დიდი კომპანიებისთვის, ისევე როგორც მცირე, საშუალო და მიკრო საწარმოებისთვის.

ევროკავშირთან ხელმოწერილი ასოცირების ხელშეკრულებიდან გამომდინარე საქართველომ აიღო ევროკავშირის შემდეგი დირექტივების მოთხოვნების შესრულების ვალდებულება. შეზღუდული პასუხისმგებლობის მქონე საჯარო კომპანიებიდან დაკავშირებით, ხელშეკრულების ძალაში შესვლის თარიღიდან 3 წლის ვადაში, კერძოდ:

ა. ევროპის პარლამენტის და საბჭოს დირექტივა NNო 2013/34/EU (26 ივნისი, 2013) გარკვეული ტიპის მეწარმე სუბიექტების წლიური ფინანსური ანგარიშგებების კონსოლიდირებული ფინანსური ანგარიშგებების და დაკავშირებული ანგარიშების შესახებ;

ბ. რეგულაცია (Eგ) Nო 1606/2002 (19 ივლისი, 2002) ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების გამოყენების შესახებ;

გ. ევროპის პარლამენტის და საბჭოს დირექტივა E Nო 2006/43/Eგ (17 მაისი, 2006) წლიური ანგარიშების და კონსოლიდირებული ანგარიშები სავალდებულო აუდიტის შესახებ, რომელიც შეიცვალა ევროპის პარლამენტის და საბჭოს Nო 2014/56/EU დირექტივით (16 აპრილი, 2014). აღნიშნული დირექტივების დაგეგმილი გამოყენება უნდა განხორციელდეს საქართველოს მიერ სამი წლის განმავლობაში შეზღუდული პასუხისმგებლობის საჯარო კომპანიებისთვის. აქვეყნას ექნება ერთი წელი რომ დაადგინოს და განმარტოს ასეთი მოთხოვნები, რომლებიც გამოსაყენებელი იქნება კომპანიების სხვა ტიპებისთვის და შეათანხმოს ისინი ასოცირების საბჭოსთან. არსებითი რეფორმების გატარებაა საჭირო მთელ რიგ სფეროებში საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოსაყვანად ევროკავშირის კანონების და ნორმატიული აქტების კრებულთან (EU აცქუის ცომმუნაუტაირე) კოორპორაციული ფინანსური ანგარიშგების და აუდიტის სფეროებში, მათ შორისაა:

- 1) მეწარმე სუბიექტების, მათ შორის საზოგადოებრივი ინტერესის მქონე კომპანიების განსაზღვრა ტიპის მიხედვით;
- 2) ბუღალტრული აღრიცხვის, ანგარიშგების, აუდიტის სათანადო მოთხოვნების და გამოქვეყნების შესაბამისი წესების განსაზღვრა სუბიექტის ტიპის მიხედვით, რაც შესაძლებელს გახდის მცირე და საშუალო საწარმოებისთვის ანგარიშგების ტვირთის შემცირებას;
- 3) ანგარიშვალდებული საწარმოების განსხვავებული განმარტებების ჰარმონიზაცია სხვადასხვა კანონებში;
- 4) მონიტორინგის და აღსრულების მექანიზმების მნიშვნელოვანი გაძლიერება სტანდარტებთან და მოთხოვნებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფა;
- 5) აუდიტის საზოგადოებრივი ზედამხედველობის და ხარისხის კონტროლის მექანიზმის შემოღება სავალდებულო აუდიტის ფუნქციის მიმართ საზოგადოებრივი ნდობის მხარდასაჭერად;
- 6) სავალდებულო აუდიტის განმახორციელებელი აუდიტორების და აუდიტორული ფირმების დასამტკიცებლად და რეგისტრაციისთვის სისტემის დანერგვა;
- 7) პროფესიული განათლების და ტრენინგის მკაფიო მოთხოვნების დაწესება და უზრუნველყოფა ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის პროფესიისთვის კომერციული ბანკების რეგულირება ხორციელდება საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ. საქართველოს ეროვნული ბანკი ასევე პასუხისმგებელია ფასიანი ქაღალდების ბაზრის, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების და საკრედიტო კავშირების ზედამხედველობაზე.

პასუხისმგებლობა დაზღვევის რეგულირებაზე 2013 წლის აპრილში გადაეცა ცალკე ორგანიზაციას. საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ და საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ,, უზრუნველყოფს სამართლებრივ ბაზას საზედამხედველო რეჟიმისთვის.

2012 წლის ბუღალტრული აღიჯვის და აუდიტის კანონი მოითხოვს, რომ ყველა მეწარმე სუბიექტი, რომელიც ექვემდებარება საქართველოს ეროვნული ბანკის ზედამხედველობას, იყენებდეს ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტებს (ფასს/IFRS). ამგვარად, საქართველოში მოქმედი ყველა კომერციული ბანკი იყენებს ფასს-ს ზოგადი დანიშნულების ფინანსური ანგარიშგებების მოსამზადებლად.

ბანკები დამატებით ექვემდებარებიან საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილ მარეგულირებელ მოთხოვნებს, რომელთაგან ბევრი საფუძველს ქმნის უფრო მკაცრი ფინანსური ანგარიშგების ჩარჩოსთვის. ესენია:

- მართვა. ბანკებს მოეთხოვებათ აუდიტის კომიტეტის შექმნა, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება შიდა და გარე აუდიტის ფუნქციებზე. სათანადოდ განხორციელების შემთხვევაში (როგორც ამას ადგილი აქვს საქართველოს შედარებით დიდი ბანკებისთვის) აღნიშნულს აქვს აუდიტორის მიერ შემოწმებული
- ბანკის ფინანსური ანგარიშგებების როგორც ხარისხის, ისე სანდოობის ამაღლების პოტენციალი ;
- ფინანსური ანგარიშგება. ბანკებს მოეთხოვებათ ყოველ კვარტალური ბალანსის და მოგება-ზარალის ანგარიშგების გამოქვეყნება და გამოქვეყნებულ ფინანსურ ანგარიშგებებში არსებული უზუსტობების გასწორება საქართველოს ეროვნული ბანკიდან შეტყობინების მიღებიდან 10 დღის ვადაში (თუმცა ამ წესის გამოყენების არცერთი შემთხვევა გამჭვირვალობას, ხელს უწყობს საბაზრო დისციპოლინის გაძლიერებას და საზოგადოებრივი ნდობის ამაღლებას.

პრუდენციული და ფინანსური ანგარიშგების დაახლოება. ფასს-თან ერთად კომერციული ბანკები ასევე ექვემდებარებიან ცალკე მოთხოვნებს პრუდენციული ზედამხედველობის თვალსაზრისით. ეს მოთხოვნები ფასს-ისგან განსხვავებულია მთელი რიგი ასპექტებით, მათ შორის, სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის შექმნის, ძირითადი საშუალებების შეფასების, შვილობილი საწარმოების კონსოლიდაციის მასშტაბის და ა.შ. მოთხოვნებით (განხილული იქნება ქვევით ამ ანგარიშის მესამე თავში). საქართველოს ეროვნული ბანკი მუშაობს ფასს-ის და პრუდენციული ანგარიშგების დაახლოებაზე, რასაც დაახლოებით სამი წელი დასჭირდება.

სადაზღვევო კომპანიებს საქართველოში მოეთხოვებათ ფინანსური ანგარიშგებების მომზადება ფასს-ის შესაბამისად 2012 წლის ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის კანონიდან გამომდინარე. სადაზღვევო კომპანიები ასევე ექვემდებარებიან **პრუდენციული ანგარიშგების მოთხოვნებს**. პრუდენციული ანგარიშგების მოთხოვნები და ფასს-ი მნიშვნელოვნად განსხვავდება რამდენიმე ასპექტით, მათ შორის, რეზერვების გამოთვლის, უიმედო ვალის დარეზერვების, შვილობილი საწარმოების კონსოლიდაციის

კუთხითსაქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახური, ახალი მარეგულირებელია, რომელიც შეიქმნა სადაზღვევო სფეროს ზედამხედველობის მიზნით. საქართველოს ეროვნული ბანკის შემდეგ ის ახორციელებს დაზღვევის რეგულირებას. სადაზღვევო კომპანიებისთვის მარეგულირებელი ჩარჩო საჭიროებს შემდგომ გაძლიერებას ფინანსური ინფორმაციის ხარისხის ასამაღლებლად და სადაზღვევო სექტორში გამჭვირვალობის დონის გასაუმჯობესებლად.

სადაზღვევო კომპანიების ფინანსური ანგარიშგებები საქართველოში არ არის მარტივად ხელმისაწვდომი საზოგადოებისთვის. სადაზღვევო კომპანიებს მოეთხოვებათ საკუთარი წლიური ფინანსური ანგარიშგებების აუდიტის განხორციელება და მარეგულირებლისთვის წარდგენა. სადაზღვევო კომპანიებს ასევე მოთხოვრებულია ფინანსური ანგარიშგებების გამოქვეყნება, მაგრამ ამისთვის არ არის ვადა განსაზღვრული. ცამეტი სადაზღვევო კომპანიიდან, რომლებიც საქართველოში ფუნქციონირებენ, აუდიტორის მიერ შემოწმებული ფინანსური ანგარიშგებები მხოლოდ ოთხი კომპანიის ვებგვერდზე იყო ხელმისაწვდომი.

საჭიროა ცვლილებების განხორციელება გამჭვირვალობის გასაუმჯობესებლად და მაღალი ხარისხის ფინანსური ანგარიშგების წასახალისებლად, რაც ხელს შეუწყობს სადაზღვევო კომპანიების **ფინანსური ანგარიშგებების ხარისხის ამაღლებას** და დარგში მესამე მხარეების დაცულობის გაძლიერებას. საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურმა უნდა დახვეწოს ან გააფართოვოს **მარეგულირებელი მოთხოვნები**, რომლებიც უკავშირდება: 1) ფინანსური ანგარიშგებების გამოქვეყნებას; 2) სავალდებულო აუდიტის განმახორციელებელი აუდიტორების დანიშვნის და გათავისუფლების შემთხვევაში (გათავისუფლების საფუძვლების მითითებით); და 3) კორპორაციული მართვის მექანიზმებს სადაზღვევო კომპანიებში, საქართველოს ეროვნული ბანკის ბრძანება მოქმედი სტანდარტების და ანგარიშგების ვადების შეუსრულებლობისთვის დადგენილი სანქციების შესახებ საჭიროებს შეცვლას, რათა მასში აისახოს დაზღვევის ზედამხედველობის ფუნქციების გადაცემა საქართველოს დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურზე.

კვლევები გვიჩვენებს, რომ სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული საწარმოებისთვის დადგენილი ანგარიშგების მოთხოვნები ბუნდოვანია და არასათანადოდ სრულდება. არ იძლევა სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული აქტივების ზუსტ სურათს, რაც ართულებს სახელმწიფო აქტივების შეფასებას და მართვას.

საქართველოში ფინანსური ანგარიშგების ჩარჩო სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული საწარმოებისთვის ფრაგმენტირებულია და ფაქტიურად ბუნდოვანია.

2012 წლის ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის კანონის თანახმად სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული მეწარმე სუბიექტები ექვემდებარებიან სახელმწიფო სექტორის ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტებს გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა საქარველოს მთავრობის მიერ მოთხოვილია კერძო სექტორის ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების გამოყენება. საჯარო სამართლის დაახლოებით 6000 იურიდიული პირიდან შეუძლებელია განისაზღვროს სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული რამდენი საწარმო ახორციელებს

კომერციულ საქმიანობას და ამდენად უნდა იყენებდეს კერძო სექტორისბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტებს (IFRS) და ექვემდებარებოდეს სავალდებულო აუდიტს. არ არის ნათელი სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული რომელი საწარმო ამზადებს ფინანსურ ანგარიშგებებს ფასს-ის შესაბამიად და ატარებს თუ არა ყოველწლიურ აუდიტს.

საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტროსთან არსებული სახელმწიფო ქონების ეროვნული სააგენტო **ზედამხედველობას უწევს სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული 381 საწარმოს გამარტივებულ ფინანსურ ანგარიშგებას**, რომელაგან უმრავლესობა კლასიფიცირებულია როგორც უმოქმედო. სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული სხვა საწარმოები ანგარიშგებას ახორციელებენ შესაბამისი დარგობრივი სამინისტროების წინაშე, სამინისტროებსა და სახელმწიფო ქონების ეროვნული სააგენტოს შორის ინფორმაციის გაცვლის ჩამოყალიბებული სისტემის გარეშე.

მონიტორინგი ბუღალტრული აღიჯვის სტანდარტების შესრულებაზე ხორციელდება რამდენიმე სახელმწიფო ორგანოს მიერ. შესაძლებლობების ნაკლებობა გავლენას ახდენს ეფექტიან აღსრულებაზე. სხვადასხვა მარეგულირებლებს განსხვავებული მიდგომები აქვთ სტანდარტები შესრულების და შესაბამისობის საჭირო დონის მიმართ, რითაც განპირობებულია ნაკლოვანებები აღსრულებასა და მონიტორინგში.

სტანდარტების შესრულების უზრუნველყოფა რეგულირებადი კომპანიებისთვის ხორციელდება:

1) საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ყველა კომერციული ბანკისთვის; და საჯარო კომპანიებისთვის (საქართველოს ეროვნული ბანკის არასაბანკო ზედამხედველობის დეპარტამენტის მიერ);

2) დაზღვევის სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის მიერ ყველა სადაზღვევო კომპანიისთვის ;

3) სახელმწიფო ქონების ეროვნული სააგენტოს და შესაბამისი დარგობრივი სამინისტროების მიერ სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული საწარმოებისთვის. ამ ორგანიზაციებს გააჩნიათ საზედამხედველო კონტროლის სხვადასხვა ხარისხი და განსხვავებული ინსტიტუციური შესაძლებლობები სტანდარტების შესრულების უზრუნველყოფისთვის. მარეგულირებლების მიერ აღსრულების შეუძლებლობას შედეგად მოჰყვება სტანდარტების მცირე ან არაეფექტური შესრულება.

მარეგულირებლებს შორის კოორდინაციის დაბალ დონეს და სტანდარტების შესრულების მონიტორინგის არასაკმარისი შესაძლებლობას, შედეგად, მოსდევს საქართველოში ბუღალტრული აღრიცხვის და აუდიტის სტანდარტების სუსტი დაცვა. შესაბამისად, ხარისხის უზრუნველყოფის სისტემები აღსრულების უზრუნველყოფის მკაცრი მექანიზმებით უნდა იქნეს დანერგილი, რაც გულისხმობს აღმასრულებელი ორგანოებს საზედამხედველო პერსონალის ფართომასშტაბიანი ტრენინგის ორგანიზებას .

ფასს-ში საქართველოს ეროვნული ბანკის საბანკო ზედამხედველობის დეპარტამენტის გამოცდილება საკმარისია საბანკო სექტორში სტანდარტების შესრულების სათანადო კონტროლის განსახორციელებლად. 2014 წელს საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა შექმნა ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების სპეციალიზირებული სტრუქტურული ერთეული, რომელიც კოორდინაციას უწევს საბანკო სისტემის გადასვლას ფასს -ზე და მარეგულირებელი ანგარიშგების შესაბამისობაში მოყვანას ფასს-თან.

კვლევები მოწმობს, რომ 2014 წლის განმავლობაში საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა განახორციელა განსხვავებების შეფასება ადგილობრივი აღრიცხვის პრინციპებსა და ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტებს შორის (ფასს), რითაც გამოავლინა ძირითადი შეუსაბამოები ანგარიშგების ამ ორ სისტემას შორის. ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხები, რომლებიც მოიცვა შეფასებამ იყო:

1) სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის შექმნის პრაქტიკა ბასს 39-ის შესაბამისად;

2) ძირითადი საშუალებების შეფასება;

3) ფასს -ის ფინანსური ანგარიშგებების, მათ შორის, განმარტებითი შენიშვნების ხარისხი.

შესაბამისად, ბუღალტრული აღიჯვის და აუდიტის სფეროში 2007 წლის ROSC-ის ანგარიშის მომზადების შემდეგ საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწია გარე აუდიტორებთან თანამშრომლობის სფეროში, კერძოდ, მან რწმუნების ვალდებულება გამოქვეყნებული ფინანსური ანგარიშგებების ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით. აუდიტორებთან შემდგომი კომუნიკაციის გასაუმჯობესებლად საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა დანერგა აუდიტორებთან საწყისი და დასკვნითი შეხვედრების პრაქტიკა, სადაც ზედამხედველები და გარე აუდიტორები ცვლიან ინფორმაციას.

ზოგადად, ბუღალტრული აღრიცხვის ქართული სტანდარტების შესაბამისად მომზადებული ფინანსური ანგარიშგების შეფასებისას იკვეთება, რომ მათი ხარისხი დაბალია საერთაშორისო სტანდარტებთან შედარებით. შესაბამისად, საქართველოში უნდა განხორციელდეს კორპორაციული ფინანსური ანგარიშგების ეფექტური ინსტიტუციური ჩარჩოს დამკვიდრება საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია „მცირე ბიზნესის ბუღალტერთა და აუდიტორთა ევროპული ფედერაციის,, (EFAA), ბუღალტრული აღრიცხვის, ანგარიშგებისა და აუდიტის რეფორმების მხარდაჭერის ეროვნული ფონდისა და მსოფლიო ბანკის ერთობლივი ფინანსური ჩართულობისა და ანგარიშვალდებულების პროექტის მხარდაჭერით ჩატარებული საერთაშორისო კონფერენცია - „საქართველოში ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის აკადემიური და პროფესიული განათლების სფეროში არსებული ძირითადი გამოწვევები,, 23 აპრილი, 2019.

სესიაზე განიხილეს საკითხები: „განათლების საერთაშორისო კონტექსტი და ქართულ რეალობაში არსებული გამოწვევები“. კერძოდ:

1. „ბუღალტრული აღრიცხვის მომავალი განათლების და ტრენინგების გავლენა... ძირითადი ტენდენციები, რაც გავლენას ახდენს ბუღალტრული აღრიცხვის პროფესიის მომავალზე, განსაკუთრებით მცირე და საშუალო აუდიტორულ ფირმებზე მოქმედი ტენდენციები. აღნიშნული ტენდენციების გავლენა მომავალში ბუღალტრულ აღრიცხვის, განათლებისა და ტრენინგების მიმართულებით, როგორც გლობალურად, ასევე საქართველოში.

2. ბუღალტრული აღრიცხვის, ანგარიშგებისა და აუდიტის ზედამხედველობის სამსახურის მოხსენება (დეპარტამენტის უფროსი დ.მჭედლიძე): ბუღალტრული აღრიცხვის სფეროში განათლების ახალი გამოწვევები; სამსახურის ხედვა და მისია; აუდიტის პროფესიის სერთიფიცირება და მდგრადი პროფესიული განვითარება; უნივერსიტეტების ჩართულობა მცირე და საშუალო საწარმოებისათვის ტრენინგებში მცირე და საშუალო საწარმოების ფასს-ებში.

3. ფინანსურ განათლებაში ბიზნესისა და ტექნოლოგიების ინტეგრირების საუკეთესო პრაქტიკის ასპექტები.RSF - სასწავლო მეთოდოლოგიის გამოწვევები.

(იხ. ბრიუსელი, ბელგია. ჟაკ ლალანგსტრატის ქ. 14. ვებ გვერდი www.efaa.com).

თემა N18: „შედეგზე ორიენტირებული საბიუჯეტო სისტემის გამოწვევები და პროგრამის ეფექტურობის განსაზღვრის საკითხები,,

(დავით ოზოლაძე; ავტორეფერატი; საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის, ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტი. სადოქტორო დისერტაცია. 2019. იხ.თავი 3.(3.1. 3.2.)

**18-1. შედეგზე ორიენტირებული პროგრამების შეფასების
გამოწვევები და პერსპექტივები**

პროგრამების/ქვეპროგრამების ფარგლებში მიღწეული შედეგების შეფასება-გაზომვისათვის და მათი მოსალოდნელ/დაგეგმილ შედეგთან შედარებისათვის პროგრამული ბიუჯეტი იყენებს პროგრამების/ქვეპროგრამების **შეფასების ინდიკატორებს**, რომელთა საშუალებითაც ფასდება, თუ რამდენად აღწევს პროგრამა დასახულ მიზნებს. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ შედეგების შეფასების ინდიკატორთა მეშვეობით საბიუჯეტო ორგანიზაციის/პროგრამის ეფექტიანობის შეფასება წარმოადგენს შედეგზე ორიენტირებული ბიუჯეტირების აპრობირებულ მექანიზმს, აღნიშნული არ იძლევა პროგრამის/ქვეპროგრამის წარმატების (დადებითი შედეგიანობის) წინასწარი (ex-ante) შეფასებისა და საზოგადოების კეთილდღეობაზე პროგრამის ფარგლებში მიღწეული შედეგების რეალური გავლენის/ეფექტის (expost) იდენტიფიცირების საშუალებას.

საქართველოში პროგრამების/ქვეპროგრამების ფარგლებში მიღწეული შედეგებისა და გავლენის შეფასება მხოლოდ შეფასების ინდიკატორების საშუალებით ხდება, რაც განაპირობებს პროგრამის რეალური გავლენის/ ეფექტის არასრულფასოვან იდენტიფიცირებას. აღნიშნული დაკავშირებულია იმ ფაქტთან, რომ პროგრამის/ქვეპროგრამის ფარგლებში მიღწეული შედეგების წმინდა ეფექტის გამიჯვნა გარე, არაკონტროლირებადი ფაქტორებისაგან სირთულეებთანაა დაკავშირებული.

ზემოაღნიშნული პრობლემის აქტუალობა განპირობებულია იმ ფაქტით, რომ დღესდღეობით საბიუჯეტო პროცესში მონაწილე მხარეებზე დაწესებულებებში არ არის ჩამოყალიბებული მათ დისკრეციაში არსებული პროგრამების/ქვეპროგრამების შეფასების (წინასწარი ან შემდგომი) ისეთი მექანიზმი/სისტემა, რომლის საფუძველზეც ბიუჯეტის კანონპროექტში წარმოდგენილი პროგრამების/ქვეპროგრამების სარგებლიანობა იქნებოდა გაზომილი. კერძოდ, გაწეული დანახარჯები არ ეფუძნება არავითარ სტატისტიკურ თუ არასტატისტიკურ ანალიზს, როგორც შეიძლება იყოს დანახარჯი-სარგებლიანობის, დანახარჯი-ეფექტიანობის, დანახარჯი-სარგებლის ფარდობის, მრავალი კრიტერიუმის თუ სხვა მსგავსი ტიპის ანალიზი.

საქართველოს საბიუჯეტო პროცესის **სრულყოფისა და გაუმჯობესებისთვის** მნიშვნელოვან ეტაპს წარმოადგენს შედეგზე ორიენტირებული ბიუჯეტირების დანერგვა. შესაბამისად, პროგრამულად შედეგებზე ორიენტირება ნიშნავს საბოლოო რეზულტატზე ორიენტირებას და არა მათზე გამოყოფილი ფინანსური რესურსების ოდენობაზე. საბიუჯეტო რესურსების ეფექტიანი, პროდუქტიული და ეკონომიური დაფინანსების საკვანძო ელემენტს წარმოადგენს მხარჯავი უწყებებში პროგრამათა შეფასების წინასწარი (ex-ante) და (ex-post) შედეგების შემდგომი ანალიზის მექანიზმის **დანერგვა**. შესაბამისად, ნაშრომში განხილულია ზემოაღნიშნული პრობლემის გადაჭრის ალტერნატივები და დანახარჯი-ეფექტიანობის მეთოდის საშუალებით. გაანალიზებულია მოცემულ ალტერნატივებს შორის საუკეთესო ვარიანტი. პრობლემის გადაჭრის გზები (ალტერნატივები):

საქართველოში საჯარო ფინანსების მართვის პროცესში პროგრამათა შეფასების სისტემატიზებული მექანიზმის არარსებობის პრობლემის გადაწყვეტისა და საბიუჯეტო სახსრების ეფექტიანი მართვის უზრუნველყოფისათვის ნაშრომში **განხილულია რამდენიმე ალტერნატივა და დანახარჯი-ეფექტიანობის ანალიზის საფუძველზე შერჩეულია მათგან საუკეთესო.**(შესაბამისად, თითოეული ალტერნატივის დეტალური გათვლები მოცემულია იხ. დანართი N 1; 2).

ალტერნატივა I – თითოეულ სამინისტროში სტრუქტურული ერთეულის შექმნა, რომლის მოვალეობაც იქნება ამ საბიუჯეტო ორგანიზაციის პროგრამების/ ქვეპროგრამების შეფასება.

ეს ალტერნატივა ითვალისწინებს თითოეულ სამინისტროში სპეციალური სამსახურის ან განყოფილების შექმნას, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება აღნიშნული მხარჯავი დაწესებულების პროგრამების/ქვეპროგრამების წინასწარი, შუალედური და საბოლოო გავლენის/ეფექტის შეფასებაზე. რამდენადაც სამინისტროები განსხვავდებიან საქმიანობით, მოქმედების სფეროთი, სპეციფიკით, მიზნებითა და ამოცანებით, ზემოაღნიშნული სტრუქტურული ერთეული დაკომპლექტებული იქნება ისეთი კადრებით, რომლებიც კარგად იცნობენ აღნიშნული ინსტიტუციის საქმიანობას, აქვთ მუშაობის დიდი გამოცდილება და ორგანიზაციული ხედვა. ვინაიდან პროგრამის შინაარსი, მოსალოდნელი შედეგები და მათი გავლენა შესაბამის მიზნობრივ ჯგუფებზე დამოკიდებულია დარგობრივ სფეროზე, სპეციალისტის მიერ პროგრამის შეფასება გაცილებით უფრო შედეგის მომცემი, ეფექტიანი და ყოვლისმომცველი იქნება, ვიდრე აღნიშნულ დარგში გაუთვითცნობიერებელი ადამიანისა. ამასთანავე, პროგრამების შეფასების სამსახურის შექმნა თითოეულ სამინისტროში **უზრუნველყოფს** გაცილებით დიდი რაოდენობის პროგრამების/ქვეპროგრამების შეფასებასა და ანალიზს, რაც ხელს შეუწყობს რელევანტური და ეფექტიანი გადაწყვეტილების მიღებას დაგეგმვისა და საბიუჯეტო სახსრების განაწილების პროცესში.

ეს ალტერნატივა ხშირად გვხვდება **საერთაშორისო პრაქტიკაში**. მაგალითად, **ავსტრალიაში**, რომელსაც პროგრამული ბიუჯეტირების სფეროში რამდენიმე ათწლეულის გამოცდილება აქვს და წამყვან ქვეყანად ითვლება შედეგზე ორიენტირებული ბიუჯეტირების სისტემის წარმატებით დანერგვასა და განხორციელებაში, თითოეული სამინისტრო პასუხისმგებელია თავის ფარგლებში არსებული პროგრამების შეფასებასა და მიღებული შედეგების გათვალისწინებით საბიუჯეტო სახსრების ეფექტიან გამოყენებაზე. სამინისტროებში განთავსებულ აღნიშნულ სტრუქტურულ ერთეულებს მეთვალყურეობას უწევს ფინანსთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი ფინანსების დეპარტამენტი, რომელიც ამ პროცესში ცენტრალურ რგოლს წარმოადგენს.

აღსანიშნავია, რომ დადებითი მხარეების პარალელურად, პირველი ალტერნატივა ხასიათდება **რამდენიმე უარყოფითი ასპექტითაც**. კერძოდ, დღესდღეობით საქართველოში პროგრამათა შეფასება სამინისტროების დონეზე არ ხდება და აღნიშნული დარგის სპეციალისტები არაა საჯარო სექტორში, არამედ მთელი ქვეყნის

მასშტაბითაც ძალიან ცოტაა. შესაბამისად, ხშირ შემთხვევაში ადგილი ექნება სამინისტროებში უკვე დასაქმებული პერსონალის გადამზადებასა და მათთვის პროგრამათა შეფასების ტექნიკის სწავლებას. ამასთანავე, მსგავსი ტიპის სტრუქტურული ერთეულების შექმნა დიდ ხარჯებთან იქნება დაკავშირებული, მით უმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ აღნიშნული ალტერნატივა განიხილავს პროგრამათა შეფასების სამსახურის შექმნას თითოეულ სამინისტროში (დღეს-დღეობით კი საქართველოში 10 სამინისტროა). სახელმწიფოს მხრიდან ასეთი ინიციატივის გამოჩენისა და ერთდროულად ყველა სამინისტროში ზემოაღნიშნული რეფორმის გატარების ალბათობა ძალიან მცირეა. აღნიშნული ალტერნატივა არაპროდუქტიული იქნება წამოჭრილი პრობლემის მოკლე პერიოდში გადასაჭრელად. იგი მოითხოვს დიდ დროსა და რესურსს, შესაბამისად, გათვლილია გრძელვადიან პერიოდზე. გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ სამინისტროსაგან თავისივე პროგრამის/ქვეპროგრამის შეფასების ობიექტურობა შეიძლება ეჭვქვეშ დადგეს. ამ შემთხვევაში, სამინისტროს ყოველთვის ექნება სტიმული, დადებითად შეაფასოს თავისივე განხორციელებული ან განსახორციელებელი პროგრამის/ქვეპროგრამის შედეგები, მით უმეტეს, თუ არსებობს იმის საფრთხე, რომ უარყოფითი შეფასების შემთხვევაში ადგილი ექნება სამინისტროზე გამოყოფილი ასიგნებების შემცირებას უარყოფითი შეფასების მქონე პროგრამების/ ქვეპროგრამების ხარჯზე. შესაბამისად, პირველი ალტერნატივის განხორციელების შემთხვევაში, დიდი მნიშვნელობა ექნება პროგრამების შეფასების სტრუქტურული ერთეულის დამოუკიდებლობას. თუმცა, აღნიშნული სამსახურის სამინისტროს დაქვემდებარებაში არსებობა მნიშვნელოვნად შეზღუდავს მის დამოუკიდებლობასა და ობიექტურობას.

ალტერნატივა II – ფინანსთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში არსებული ცენტრალიზებული სტრუქტურული ერთეულის შექმნა, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება სამინისტროების/საბიუჯეტო ორგანიზაციების პროგრამების/ქვეპროგრამების შეფასებაზე.

ამ ალტერნატივის განხორციელების შემთხვევაში, წინა ალტერნატივისგან განსხვავებით, შეიქმნება მხოლოდ ერთი ცენტრალური სტრუქტურული ერთეული ფინანსთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში, რომლის პირდაპირი და უშუალო მოვალეობაც იქნება საბიუჯეტო ორგანიზაციების პროგრამების/ქვეპროგრამების შეფასება. გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ერთი სამსახურის რესურსით შეუძლებელი იქნება ყველა პროგრამის/ქვეპროგრამის შეფასება. შესაბამისად, აღნიშნული სტრუქტურული ერთეულის მიერ შესაფასებელი პროგრამები უნდა შეირჩეს მათი მნიშვნელოვნებიდან, დაფინანსების მოცულობიდან, პრიორიტეტულობიდან ან სამიზნე ჯგუფების ინტერესებიდან გამომდინარე. ამ შემთხვევაში, ამა თუ იმ პროგრამების შეფასების აუცილებლობის ინიციატივით შეიძლება გამოვიდეს როგორც მთავრობა, ისე პარლამენტი ან სხვა რომელიმე დაინტერესებული მხარე.

ეს ალტერნატივა პრაქტიკაში დანერგილია სხვადასხვა ქვეყანაში. კერძოდ, ინდოეთში შექმნილია დამოუკიდებელი სტრუქტურული ერთეული, რომლის დისკრეციაშიც შედის პროგრამების/ქვეპროგრამების შეფასება და მათი ეფექტიანობის, სარგებლიანობისა და წარმატებულობის დადგენა. ეს სტრუქტურა წარმოადგენს დამოუკიდებელ სამთავრობო უწყებას, რომელიც თავის საქმიანობას ახორციელებს ყველა მხარჯავი დაწესებულებისაგან დამოუკიდებლად და დაგეგმარების კომისიის მიმართვის საფუძველზე ატარებს ამა თუ იმ პროგრამის/ქვეპროგრამის შეფასებით ანალიზს.

ერთი ცენტრალიზებული სტრუქტურული ერთეულის შექმნა დაკავშირებულია გაცილებით ნაკლებ დანახარჯებთან და მისი განხორციელება უფრო მოკლევადიან პერიოდშია შესაძლებელი, ვიდრე მრავალი ასეთი სამსახურის ჩამოყალიბება თითოეულ სამინისტროში ინდივიდუალურად. ამასთანავე, აღნიშნული ალტერნატივა საშუალებას იძლევა საჯარო სექტორმა დააგროვოს შესაბამისი ცოდნა და გამოცდილება პროგრამების შეფასების ტექნიკაში და წარმატების შემთხვევაში დასაბამი მისცეს თითოეულ სამინისტროში მსგავსი ტიპის უწყების შექმნას. თუმცა, საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ მხოლოდ ერთი ცენტრალიზებული სტრუქტურული ერთეულის არსებობის შემთხვევაში, შეზღუდული რესურსიდან გამომდინარე, შეუძლებელი იქნება ყველა სამინისტროს პროგრამების/ ქვეპროგრამების შეფასება.

ალტერნატივა III-სამინისტროების (საბიუჯეტო ორგანიზაციების) მიერ კერძო კომპანიების ან საერთაშორისო ორგანიზაციების დაქირავება მათი პროგრამების/ქვეპროგრამების შესაფასებლად.

ამ ალტერნატივის განხორციელების შემთხვევაში, სამინისტროები თავიანთი პროგრამების/ქვეპროგრამების შესაფასებლად დაიქირავებენ დამოუკიდებელ კერძო კომპანიებს ან საერთაშორისო ორგანიზაციებს. საერთაშორისო პრაქტიკის მიხედვით, საბიუჯეტო ორგანიზაციას შეუძლია ისეთი კერძო კომპანიის დაქირავება, რომლის სპეციალიზაციასაც წარმოადგენს ამა თუ იმ სამინისტროს დარგობრივი საქმიანობის სფეროში არსებული პროგრამების შეფასება. თუმცა, რამდენადაც საქართველოში არათუ სპეციალიზებული, არამედ ზოგადად, პროგრამათა შეფასებით დაკავებული კერძო კომპანიებიც თითქმის არ არსებობს, აღნიშნული ალტერნატივა არ ითვალისწინებს კერძო სექტორის მიერ დარგობრივი პროგრამების/ქვეპროგრამების განცალკევებით შეფასებას.

საერთაშორისო პრაქტიკაში აღნიშნულ ალტერნატივას განსაკუთრებით ხშირად იყენებენ ამა თუ იმ პროგრამის ერთი ფაზის, პირველი ეტაპის ან თუნდაც განხორციელების პირველი წლის დასრულების შემდგომ. კერძო კომპანიის შეფასების მეშვეობით მთავრობას ექმნება წარმოდგენა, თუ რამდენად სარგებლიანი და ეფექტიანი იყო აღნიშნული პროგრამა/ქვეპროგრამა, მიაღწია თუ არა მან დაგეგმილ მიზნებსა და შედეგებს, ღირდა თუ არა აღნიშნული პროგრამიდან მიღებული სარგებელი მასზე გაწეულ დანახარჯად. საბოლოო ჯამში, აღნიშნული შეფასება ეხმარება მთავრობას

მიიღოს გადაწყვეტილება რამდენად ღირებული და გამართლებულია ამ პროგრამის გაგრძელება/შენარჩუნება მომავალ პერიოდშიც. მაგალითისთვის, თავიანთი პროგრამების წარმატებულობისა (თუ წარუმატებლობის) და ეფექტიანობის შესაფასებლად ქვეყნები აქტიურად იყენებენ მსოფლიო ბანკის ოპერაციების შეფასების დეპარტამენტს (Operation Evaluation Department). ასევე, ჯანდაცვის სფეროში კვების პროდუქტებთან დაკავშირებული პროგრამების შეფასებისათვის ხშირად მიმართავენ საკვები პროდუქტების პოლიტიკის საერთაშორისო კვლევების ინსტიტუტს (International Food Policy Research Institute). რადგან თითქმის არც ერთ საჯარო უწყებაში არ არსებობს პროგრამათა შეფასების სისტემატიზებული მექანიზმი და მისი დანერგვა დიდ დროსთან, რესურსსა და ძალისხმევასთანაა დაკავშირებული, **მესამე ალტერნატივა პრობლემის გადაწყვეტის ყველაზე სწრაფ და მარტივ საშუალებად შეიძლება ჩაითვალოს.** ამასთანავე, აღსანიშნავია, რომ პროგრამათა შეფასებაზე მომუშავე კერძო კომპანიების მომსახურე პერსონალი საკმაოდ კომპეტენტურია აღნიშნულ სფეროში, აქვს პროგრამათა შეფასებისათვის საჭირო ცოდნა და გამოცდილება, რაც არ გააჩნიათ საჯარო უწყების იმ წარმომადგენლებს, რომლებითაც უნდა მოხდეს პირველ ალტერნატივაში განხილული პროგრამათა შეფასების სტრუქტურული ერთეულის დაკომპლექტება. გარდა ამისა, ვინაიდან კერძო კომპანია წარმოადგენს დამოუკიდებელ, გარე შემფასებელს, მას არ ექნება არანაირი სუბიექტური ინტერესი პროგრამით/ქვეპროგრამით მიღწეული შედეგებისა და სამიზნე ჯგუფებზე მათი გავლენის შეფასების პროცესში. შესაბამისად, კერძო შემფასებლის მიერ წარმოდგენილი დასკვნა იქნება უფრო ობიექტური და სარწმუნო თავად საბიუჯეტო ორგანიზაციის დაქვემდებარებაში არსებული სტრუქტურული ერთეულის შეფასებასთან შედარებით. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მესამე ალტერნატივის განხორციელება ხელს შეუწყობს კერძო სექტორის განვითარებასა და ახალი პროდუქტის (პროგრამათა შეფასების) შექმნაზე ორიენტირებული კომპანიების რაოდენობის ზრდას.

დადებითი მხარეების პარალელურად საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ თუმცა კერძო კომპანიების ცოდნა და გამოცდილება პროგრამათა შეფასების ტექნიკაში მნიშვნელოვნად აღემატება საჯარო უწყებებისას, ისინი არ არიან სპეციალიზებული კონკრეტულ დარგსა თუ სფეროზე, როგორებიცაა, მაგალითად, ინფრასტრუქტურული პროექტები, ჯანდაცვა, განათლება და სხვ. შესაბამისად, დარგობრივი ცოდნის არქონამ შესაძლებელია გარკვეული ბარიერები შექმნას პროგრამათა/ქვეპროგრამათა შეფასების პროცესში.

ალტერნატივა IV – „სტატუს-კვო“, ანუ ე.წ. ნულოვანი ალტერნატივა, რომელიც გულისხმობს არსებული მდგომარეობის უცვლელად შენარჩუნებას. ეს ალტერნატივა ითვალისწინებს უმოქმედობასა და მდგომარეობის უცვლელად შენარჩუნებას ყოველგვარი ჩარევის ან პოლიტიკის/რეფორმის გატარების გარეშე. დღეს საქართველოს საჯარო სექტორში არ არსებობს ჩამოყალიბებული, სისტემატიზებული ქმედითი მექანიზმი საბიუჯეტო ორგანიზაციების ფარგლებში არსებული პროგრამების/ქვეპროგრამების შესაფასებლად. ამას ემატება ისიც, რომ შედეგზე ორიენტირებული

პროგრამული ბიუჯეტის დანერგვის პროცესში თავს იჩენს უამრავი პრობლემა და ხარვეზი. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ „სტატუს-კვო ალტერნატივის“ განხორციელების შემთხვევაში, უახლოეს მომავალში არსებული პრობლემა არათუ გადაუჭრელი დარჩება, არამედ საბაზისო ეტაპის ჩამოყალიბებაც კი არ მოხდება.

მეთოდოლოგია: **დანახარჯი-ეფექტიანობის ანალიზი**. ნაშრომში გამოყენებულია დანახარჯი-ეფექტიანობის მეთოდი წარმოდგენილ ალტერნატივებს შორის საუკეთესო ვარიანტის შესარჩევად. დანახარჯი-ეფექტიანობის ანალიზი საშუალებას იძლევა თითოეული ალტერნატივისთვის განისაზღვროს არსებული მდგომარეობის გაუმჯობესების მაჩვენებელი და ურთიერთშედარების საფუძველზე გამოკვეთოს პრობლემის გადაჭრის საუკეთესო ალტერნატივა.

აღნიშნული მეთოდი იყენებს თითოეული ალტერნატივის განხორციელებისათვის საჭირო დანახარჯების ფარდობას მისი ეფექტიანობის საშუალო მაჩვენებელთან (ჩვენს შემთხვევაში 5-წლიანი პერიოდისათვის). შედეგად, ყველაზე დაბალი ოდენობის კოეფიციენტის მქონე ალტერნატივა ოპტიმალური არჩევანია. ანალიზის პროცესში, პირველ რიგში, წარდგინდა თითოეული ალტერნატივის ხარჯთაღრიცხვა 5-წლიანი პერიოდისათვის, რომელიც შემდგომში შესწორდა 6%-იანი დისკონტირების განაკვეთით.

შედეგები:

ცხრილი 18.1-1. ალტერნატივების დანახარჯი-ეფექტიანობის ანალიზი

დანახარჯი- ეფექტიანობის ანალიზი									
	წელი	ხარჯები					5-წლიანი პერიოდის განმავლობაში, % -	შედეგის მაჩვენებელი 5-წლიანი პერიოდის განმავლობაში	შედეგის მაჩვენებელი /შედეგის მაჩვენებელი
		პირდაპირი ხარჯები	უპირდაპირი ხარჯები	საერთო ხარჯები	შედეგის მაჩვენებელი (შედეგის მაჩვენებელი)				
1	2018	339,600	-	88,000	67,920	495,520	21,895,091	26	842,119
	2019	339,600	-	8,800	67,920	416,320			
	2020	339,600	-	8,800	67,920	416,320			
	2021	339,600	-	8,800	67,920	416,320			
	2022	339,600	-	8,800	67,920	416,320			
2	2018	530,400	-	109,000	106,080	745,480	3,271,647	61	53,634
	2019	530,400	-	10,900	106,080	647,380			
	2020	530,400	-	10,900	106,080	647,380			

	2021	530,400	-	10,900	106,080	647,380			
	2022	530,400	-	10,900	106,080	647,380			
3	2018	300,000					13,395,317	59	227,039
	2019	300,000							
	2020	300,000							
	2021	300,000							
	2022	300,000							

ეფექტიანობის ინდიკატორები

ცხრილი 18.1-2. ალტერნატივების მოსალოდნელი შედეგების მატრიცა

მოსალოდნელი შედეგების მატრიცა			
კრიტერიუმები	ალტერნატივა I	ალტერნატივა II	ალტერნატივა III
დანახარჯები (დისკონტირებული)	21,895,091	3,271,647	13,395,317
ეფექტიანობის ინდიკატორები			
განხორციელების პერიოდი (1-10 ქულა)	2	9	7
განხორციელების სიმარტივე (1-10 ქულა)	1	8	6
პერსონალის კვალიფიკაცია (1-10 ქულა)	2	7	8
ობიექტურობის დონე (1- 10 ქულა)	3	8	9
შესრულებული სამუშაოს ხარისხი (1-10 ქულა)	4	7	8
პოლიტიკური მიზანშეწონილობა (1-10 ქულა)	6	8	6

ინსტიტუციური მიზანშეწონილობა (1-10 ქულა)	5	8	7
სტეიკჰოლდერების ინტერესი (1-10 ქულა)	3	6	8
სულ	26	61	59

ზემოთ განხილული სამი ალტერნატივიდან ეფექტიანობის ინდიკატორების ცხრილის მიხედვით ყველაზე მაღალი ეფექტიანობის მაჩვენებელი (61) მიენიჭა II ალტერნატივას, რადგან ფინანსთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფი პროგრამების შეფასების სამსახური, სახელმწიფო ბიუჯეტისა და არსებული გარემო-პირობების გათვალისწინებით, ყველაზე ოპტიმალურ ვარიანტს წარმოადგენს. აღნიშნულს მოსდევს III ალტერნატივა, რომლის ეფექტიანობის მაჩვენებელი 59-ით განისაზღვრა. ყველაზე დაბალი ეფექტიანობის მაჩვენებელი (26) კი მიენიჭა I ალტერნატივას, რადგანაც კვალიფიციური კადრებისა და საკმარისი რესურსების არარსებობის გამო მისი ამ ეტაპზე განხორციელება თითქმის შეუძლებელია.

საბოლოო ჯამში, წარმოდგენილ ალტერნატივებს შორის ყველაზე დაბალი და, შესაბამისად, სასურველი დანახარჯი-ეფექტიანობის კოეფიციენტი (53,634) II ალტერნატივას აქვს. რაც შეეხება I და III ალტერნატივების დანახარჯი-ეფექტიანობის კოეფიციენტებს, მათი ოდენობა შესაბამისად, 842,119 და 227,039 ერთეულის დონეზე განისაზღვრა. აღნიშნული მიუთითებს იმას, რომ ფინანსთა სამინისტროში პროგრამათა შეფასების ცენტრალიზებული სტრუქტურული ერთეულის შექმნა (II ალტერნატივა) ნაშრომში დასმული პრობლემის გადაწყვეტის ყველაზე ოპტიმალურ ალტერნატივას წარმოადგენს.

მიუხედავად იმისა, რომ დანახარჯი-ეფექტიანობის ანალიზმა მეორე ალტერნატივის უპირატესობა გამოკვეთა, ეს არ გულისხმობს, რომ მომავალში სახელმწიფომ არ უნდა იზრუნოს დანარჩენი ალტერნატივების რეალიზაციასა და პრაქტიკაში დანერგვაზე. მეორე ალტერნატივის უპირატესობა განაპირობა მისი მოკლე პერიოდში განხორციელებისა და შედარებით ნაკლები დანახარჯების ფაქტმა. ამასთანავე, ფინანსთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში პროგრამათა შეფასების ცენტრალიზებული სტრუქტურული ერთეულის შექმნა ხელს შეუწყობს საწყის ეტაპზე საჯარო სექტორში აღნიშნული სფეროს განვითარებას, გამოცდილების შეძენას, ცოდნის გაღრმავებასა და კვალიფიციური კადრების ჩამოყალიბებას, რამაც მომავალში საფუძველი უნდა შეუქმნას უკვე თითოეულ სამინისტროში შესაბამისი პროგრამათა შეფასების სამსახურების შექმნას.

ამრიგად, დანახარჯი-ეფექტიანობის ანალიზის საშუალებით გამოვლინდა პროგრამათა შეფასების პრობლემის გადაწყვეტის ყველაზე ოპტიმალური ალტერნატივა, რომელიც გულისხმობს ფინანსთა სამინისტროში პროგრამათა შეფასების ცენტრალიზებული სტრუქტურული ერთეულის შექმნას. არსებული რესურსებითა და განხორციელების მოკლე პერიოდის გათვალისწინებით, აღნიშნული ალტერნატივა წარმოადგენს საუკეთესო ვარიანტს იმისათვის, რომ საჯარო სექტორში ჩამოყალიბდეს პროგრამათა შეფასების კულტურა, მოხდეს ამ სფეროს განვითარება, გამოცდილების დაგროვება, ცოდნის გაღრმავება და კვალიფიციური კადრების შექმნა. ისიც უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული ალტერნატივის განხორციელება მთლიანი პროცესის მხოლოდ საწყის ეტაპს წარმოადგენს, რომელიც მომავალში საფუძვლად უნდა დაედოს თითოეულ სამინისტროსა და საბიუჯეტო ორგანიზაციაში შესაბამისი შედეგზე ორიენტირებული პროგრამათა შეფასების სამსახურების შექმნას.

18-2. პროგრამის ეფექტურობის განსაზღვრა და შეფასება

ეს ქვეთავი ეხება პროგრამის ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრას, მონიტორინგსა და შეფასებას. განხილულ ინსტრუმენტებსა და ტექნიკას შემდეგი მიზნები აქვს: პროგრამების მართვის გაუმჯობესება, გაზრდილი ანგარიშვალდებულება და გადაწყვეტილებათა მიღების უფრო დახვეწილი პროცედურა. მათი საშუალებით ხდება არსებული სახელმწიფო სტრატეგიებისა და პროგრამების შედეგების შესახებ ინფორმაციის მიღება იმისათვის, რომ გაუმჯობესდეს ასეთი პროგრამების მიმდინარე და მომავალ პერიოდებში განხორციელება.

რას ნიშნავს პროგრამის ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა? ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა წარმოადგენს მიღწეული შედეგების პროგრამის მიზნებსა და ამოცანებთან შედარების ინსტრუმენტს. იგი შემდეგ საქმიანობებს მოიცავს: პროგრამის მიერ გამოყენებული რესურსების დოკუმენტურ დასაბუთებას, რომელიც შედგება იმ პროცესებისა და საქმიანობებისაგან, რაც დანახარჯს პროდუქტად ან/და მომსახურებად აქცევს. შედეგების შეფასება ნიშნავს პოლიტიკური ღონისძიებით ან პროგრამით გამოწვეული ეკონომიკური და სოციალური ცვლილებების, პროგრამის ამოცანებთან შედარებას.

პროგრამის ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა შესაძლოა ზოგადად მიაწინებდეს სტრატეგიული ღონისძიების ან პროგრამის შედეგზე, თუმცა არ ხდება მისი ანალიზი და არც ის განისაზღვრება, თუ რა ცვლილებების შეტანაა საჭირო საქმიანობებსა და პროგრამულ ამოცანებში. ამ მიზნისათვის აუცილებელია პროგრამის ღრმა ანალიზი და პროგრამის შეფასება. ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა საზომების აღრიცხვისა და მონიტორინგის გარდა ასევე გულისხმობს იმის შესწავლასაც, თუ როგორ ახდენს პროგრამები შედეგებზე ზემოქმედებას. შეაბამისად, ყურადღებას შედეგიანობასა და ეფექტურობაზე ამახვილებს, პროგრამის შეფასება კი დამატებით

მოიცავს ისეთ საკითხებს, როგორიცაა: პროგრამების მომგებიანობა, აქტუალობა და მდგრადობა.

უფრო კონკრეტულად, **ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა** მოიცავს **ფუნქციონირების ეფექტურობის შემდეგ ხუთ ასპექტს, კერძოდ :**

1. ეფექტურობა, ანუ დამოკიდებულება პროგრამის ან საქმიანობის შედეგად წარმოებულ საქონელსა და მომსახურებას (პროდუქტი) და მათი წარმოებისათვის გამოყენებულ რესურსებს (დანახარჯი) შორის. ეფექტურობა იზომება პროდუქტის ერთეულზე გაწეული დანახარჯებით. ეფექტურობის შეფასება უნდა მოხდეს დადგენილ კატეგორიებთან (მაგალითად, წინა პერიოდში განხორციელებული საქმიანობის ერთეულის ფასი ან მსგავსი საქმიანობის სხვა უწყებაში განხორციელების ერთეულის ფასი) შედარების საფუძველზე.

2. ეფექტიანობა, ანუ განსაზღვრული მასშტაბი, რასაც პროგრამები დასახული ამოცანებით ან შედეგებით აღწევენ. ეფექტიანობა სახელმწიფო სექტორში ღირებულების გადახდილ თანხასთან შედარების ყველაზე მნიშვნელოვანი ელემენტია. შესაძლებელია საქონლის ან მომსახურების ეკონომიური და ეფექტური მიწოდება, მაგრამ თუ ვერ შესრულდება დასახული ამოცანები, მაშინ გამოყენებული რესურსების დიდი ნაწილი ფუჭად იქნება დაკარგული.

3. ეკონომია შესაძლოა განისაზღვროს, როგორც შესაფერისი ხარისხისა და რაოდენობის ფინანსური, ადამიანური და ფიზიკური რესურსების შესაფერის დროს და დაბალ ფასებში შეძენა და შეფასდეს დანახარჯის საზომებით, აგრეთვე დაწესებულ ნორმებსა და სტანდარტებთან შედარებით.

4. შესაბამისობა. უწყებებმა უნდა დაიცვან ბიუჯეტისა და ასიგნებების შესახებ არსებული აქტი და სხვა კანონები და დებულებები (მაგალითად, რაც უკავშირდება ნაღდი ფულის მოძრაობის მენეჯმენტსა და კრედიტორებისათვის დროული გადახდების წარმოებას). გადასახადების ამოღებაზე პასუხისმგებელ უწყებას შესაძლოა გააჩნდეს საქმიანობის სპეციფიკური გეგმიური მაჩვენებლები (მაგ.: ამოღებული საგადასახადო დავალიანების რაოდენობა). ფინანსური საქმიანობის ასეთი საზომები ზოგჯერ უფრო ეფექტურობას უკავშირდება, ვიდრე შესაბამისობას.

5. მომსახურების ხარისხი. ფართო მნიშვნელობით მომსახურების ხარისხი გულისხმობს მის ეფექტურობას. თუმცა, ეს ტერმინი უფრო ვიწრო მნიშვნელობით გამოიყენება და ნიშნავს მომხმარებელთა ისეთი უშუალო მოთხოვნების დაკმაყოფილებას, როგორიცაა: დროულობა, ხელმისაწვდომობა, სიზუსტე და მომსახურების უწყვეტობა. ტერმინი უფრო მომსახურების მიწოდების ხარისხს უკავშირდება, ვიდრე მის შედეგებს. სახელმწიფო მომსახურების გაწევისას კლიენტის/მომხმარებლის მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე ორიენტირებული კულტურის განვითარება OECD-ის წევრი სახელმწიფოების უმრავლესობაში (ასევე, სხვა ქვეყნებშიც) რეფორმის დღის წესრიგშია შეტანილი.

აღსანიშნავია რომ, ფუნქციონირების ეფექტურობა ზემოთ ჩამოთვლილი ასპექტების ერთიანობად შეიძლება განვიხილოთ. შესაბამისად, ზოგიერთი ასპექტი ურთიერთქმედებას განიცდის და შეიძლება მათ ერთმანეთთან დაპირისპირებაც კი ჰქონდეს ანუ, მაგალითად, შესაძლოა მოხდეს მომსახურების ხარისხის ან შესაბამისობის გაუმჯობესება, თუმცა მხოლოდ დიდი ხარჯებისა და დაბალი ეფექტურობის ფასად.

პროგრამის ფუნქციონირების ეფექტურობის საზომები და ინდიკატორები.

ფუნქციონირების ეფექტურობის კონტროლი და შეფასება შესაძლებელია საზომებისა და ინდიკატორების საშუალებით. **საზომები** შეესაბამება დანახარჯების, პროდუქტისა და შედეგების აღრიცხვას. ხოლო, **ინდიკატორები** შემცვლელებად გამოიყენება იმ შემთხვევაში, თუ საზომთა გამოყენება რთული ან ძვირადღირებულია (მაგალითად, არალეგალური ნარკოტიკების ქუჩის ფასი ნარკოტიკების საწინააღმდეგო პროგრამის შედეგის ინდიკატორია). პრაქტიკაში ტერმინები "საზომი" და ინდიკატორი" ხშირად ერთმანეთის სინონიმებად გამოიყენება.

ფუნქციონირების ეფექტურობის საზომთა ის კატეგორიები, რომელთა საშუალებითაც ხდება საქმიანობათა ზემოთ ჩამოთვლილი ასპექტების შეფასება შემდეგია:

დანახარჯი. დანახარჯთა საზომები და ინდიკატორები მოიცავს პერსონალის შრომის, მოწყობილობათა, მასალების და ა. შ. გამოყენებას. იგი ძირითადად გამოისახება დანახარჯების ოდენობის ან სამუშაო დროის მოცულობის სახით. დანახარჯის საზომები შეეხება აგრეთვე იმასაც, თუ რამდენად ეკონომიურად მოხდა რესურსების ხარჯვა პროდუქტისა და შედეგების მისაღებად. პროდუქტისა და შედეგების შეფარდების გამოხატვისას დანახარჯის ინდიკატორები ეფექტიანობისა და დანახარჯების ეფექტურობის შესაფასებლად გამოიყენება. დანახარჯი უნდა მოიცავდეს როგორც მიმდინარე დანახარჯებს, ისე კაპიტალური საქონლის გამოყენებას. იდეალურ შემთხვევაში, ხარჯების აღრიცხვა დარიცხვის მეთოდით უნდა ხდებოდეს. მაგალითად, გზების შეკეთების პროგრამისათვის დანახარჯების ეფექტურობის ანალიზი უნდა ითვალისწინებდეს მოწყობილობათა ცვეთას, რაც იწვევს მთლიანი ხარჯების მნიშვნელოვანი ნაწილის წარმოშობას. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ საოპერაციო ხარჯები არ განსაზღვრავს პროგრამის მთლიან ხარჯებს, ზოგადი ტენდენცია ასეთ ხარჯებში დიდად არ განსხვავდება პროგრამის მთლიანი ხარჯებისაგან.

პროდუქტი. იგი წარმოადგენს უშუალოდ პროგრამის ან საქმიანობის განხორციელების შედეგად მიღებულ საქონელს ან მომსახურებას (მაგალითად, რამდენი კილომეტრი გზა აშენდა, რამდენ ბავშვს ჩაუტარდა ვაქცინაცია და ა. შ.). პროდუქტის ინდიკატორები ეფექტურობის შესაფასებლად გამოიყენება. ეს უკანასკნელი შეიძლება გაიზომოს დანახარჯსა და პროდუქტს შორის შეფარდების გზით, რაც ხშირად გამოიხატება თანამშრომელთა რაოდენობით ან პროდუქტის ერთ ერთეულზე თანამშრომელთა მიერ დახარჯული დროის მოცულობით და მოიხსენიება, როგორც

პროდუქტის ერთეულის ღირებულება (მაგ.: თითოეულ სარემონტო სამუშაოზე დახარჯული დღეების რაოდენობა, ან გზების თითოეული კილომეტრის შეკეთებაზე გაწეული ხარჯები). პროდუქტიულობა იზომება პროდუქტის რაოდენობის დანახარჯთან შეფარდების გზით (მაგალითად, გადაყვანილი მგზავრების რაოდენობა გაყოფილი ტრანპორტირების ხარჯებზე (თუმცა, ზოგჯერ პროდუქტიულობა შეიძლება გულისხმობდეს შედეგების დანახარჯთან შეფარდებას)). სამუშაო დატვირთვის ან საქმიანობის დონის საზომები ხშირად პროდუქტის საზომის შემცვლელად გამოიყენება (მაგალითად, ჩატარებულ ინსპექციათა რაოდენობა).

შედეგები. ისინი შეესაბამება სტრატეგიის უშუალო მიზანს, ან სტრატეგიის სასურველ რეზულტატს, რაც პროდუქტის წარმოების საშუალებით მიიღწევა (შორეულ რაიონებთან გაუმჯობესებული კავშირები, განსაზღვრული დაავადების შემთხვევათა შემცირებული რიცხვი და ა. შ.). შედეგების საზომები უკავშირდება ეფექტურობას.

შუალედური შედეგები. იგულისხმება, რომ შუალედური შედეგები სასურველ რეზულტატამდე მიგვიყვანს (თუმცა თავად საბოლოო შედეგებს არ მიეკუთვნებიან). მრავალ პროგრამას ახასიათებს თანმიმდევრული უშუალო შედეგები. მაგალითად, გარემოსდაცვითი პროგრამის შემთხვევაში უშუალო შედეგების თანმიმდევრობა შეიძლება, შემდეგნაირი იყოს: კანონის მიღება; იმ ფირმების რაოდენობა, რომლებიც ცვლიან სამუშაო რეჟიმს; საშიში ნარჩენების და მავნე ნივთიერებების შემცირება. არსებობს სხვადასხვა ტერმინოლოგია, რომელთა საშუალებითაც არსებული განსხვავებების ხაზგასმას ცდილობენ. მაგალითად, ტერმინი „რეზულტატები“ შესაძლოა, გამოყენებული „შუალედური შედეგების“ მსგავსი მნიშვნელობით გამოიყენონ მაშინ, როცა „ზემოქმედება“ შეიძლება რეზულტატებისა და საბოლოო შედეგების კოლექტიურად აღწერის გულისხმობდეს. ევროკომისიის მიერ გამოქვეყნებულ სახელმძღვანელოში ტერმინი „ზემოქმედება“ გამოყენებულია პროგრამის განხორციელებით საზოგადოებაზე მოხდენილი ზემოქმედების აღწერისათვის, თავდაპირველი ზემოქმედება მოხსენიებულია რეზულტატებად, ხოლო გრძელვადიანი ზემოქმედება კი შედეგებად.

სახელმწიფო მომსახურების გაწევის ხარისხი იზომება მომხმარებელთა მოთხოვნის დაკმაყოფილების ინდიკატორებით (მაგ.: მიღებული საჩივრების რაოდენობა, მოკვლევები, მონაწილეობის მიღების შესაძლებლობა). მომსახურების გაწევის ხარისხის ინდიკატორებით იზომება დროულობა, ხელმისაწვდომობა, საიმედოობა და მომსახურების გაწევის სიზუსტე (პოლიციის მიერ რეაგირების მოხდენის დრო, ტრანსპორტის განრიგთან შესაბამისობა, საავადმყოფოებში ლოდინის დრო და ა. შ.). მომსახურების ხარისხი ხშირად არის დამოკიდებული პროცესებზე.

სამუშაო პროცესის საზომები ის ინდიკატორებია, რომელთა საშუალებითაც ხდება იმის შეფასება, თუ როგორ ხორციელდება პროდუქტის მიღება რესურსების, შედეგიანობისა და ეფექტურობის მოცემულ დონეზე. პროცესები ისეთი საქმიანობების

ან სამუშაოების ჯაჭვისაგან შედგება, როგორიცაა შესყიდვების პროცედურები, საქონლის წარმოების ტექნოლოგიური პროცესები და სტრატეგიის ფორმულირების განხილვა.

პროცესის ინდიკატორების საშუალებით ადვილი ხდება ფუნქციონირების ეფექტურობის შეფასება ისეთ სფეროებში, სადაც რთულია პროდუქტის ან შედეგების შეფასება. მათ გააჩნიათ დამოუკიდებელი ღირებულება, განსაკუთრებით სახელმწიფო მომსახურების მიწოდების ხარისხის შეფასებისათვის. განსაზღვრულ სფეროებში, სადაც პროდუქტის ინდიკატორები არ არის დიდი მნიშვნელობის მქონე, ხოლო შედეგების ინდიკატორების განსაზღვრა კი რთულია, ფუნქციონირების ეფექტურობა ზოგჯერ პროცესის საზომებით ფასდება. მაგალითად, სტრატეგიის ფორმულირების განხილვები შეიძლება მინისტრებისათვის სტრატეგიული რჩევების მიცემის პროცესის შესაფასებლად გამოიყენებოდეს. სახელმწიფო საქმიანობის ზოგიერთ სფეროში (მაგალითად, როგორიცაა კანონმდებლობა და პოლიტიკა) „სამართლებრივი წესი“ სრულყოფილი მმართველობის ძირითადი ელემენტია. როგორც ზემოთ აღინიშნა, სტრატეგიული ღონისძიების ან პროგრამის ზემოქმედება ხშირად მისივე შედეგის სინონიმია. თუმცა, ზოგჯერ ტერმინს ზემოქმედება უფრო ზუსტი განმარტება აქვს. ხანდახან განასხვავებენ საერთო შედეგებსა და წმინდა ზემოქმედებას. ეს უკანასკნელი ის შედეგია, რაც პროგრამებს მიეწერება. იგი არ მოიცავს პროგრამის ფარგლებს გარეთ არსებულ ფაქტორებს და მისი შეფასება ზემოქმედების ანალიზით ხდება.

ზემოქმედების ანალიზი გულისხმობს პროგრამის ან პოლიტიკის ინიციატივის გარემოზე ზემოქმედების შედეგების შეფასებას, ან აჩვენებს იმ სურათს, თუ რა ხარისხით მოხდა აღნიშნული პროგრამების განხორციელებით სასურველი შედეგების მიღწევა. ზოგჯერ, ზემოქმედების საზომები გულისხმობს იმის განსაზღვრას, თუ რა ზემოქმედებას ახდენს განსაზღვრული პროგრამის შედეგები სხვა პროგრამებსა და ორგანიზაციის მისიაზე.

სოციალური ინდიკატორები, შესაძლოა, განსაზღვრული სახელმწიფო სტრატეგიების ზოგადი ზემოქმედების შესაფასებლად გამოიყენებოდეს. ისინი მოიცავს ისეთ საზომებს, როგორიცაა ახალშობილთა სიკვდილიანობის და განათლებული მოსახლეობის მაჩვენებელი. პრაქტიკაში არ არის ადვილი სოციალური ინდიკატორების გამოყენებით განსაზღვრული პროგრამის ფუნქციონირების ეფექტურობის შეფასება. შესაძლოა შეიქმნას პრობლემები მიზეზობრივი კავშირების განსაზღვრისას (მაგ.: ახალშობილთა სიკვდილიანობის შემცირება შეიძლება იყოს სუფთა წყლის, იმუნიზაციის, კვებითი პროგრამების განხორციელების ან ისეთი გარეშე ფაქტორების ზემოქმედების შედეგი, რაც სახელმწიფო პოლიტიკას არ მიეწერება). პროგრამის შედეგების ინდიკატორები ფუნქციონირების ეფექტურობის უფრო დეტალურ ასპექტებზე ამახვილებს ყურადღებას. მიუხედავად ყველაფრისა, სოციალური ინდიკატორები სასარგებლო ინფორმაციას იძლევიან სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მისაღებად.

ფუნქციონირების ეფექტურობის საზომები შესაძლოა იყოს რაოდენობრივი ან ხარისხობრივი. ხარისხობრივი საზომები შეიძლება გარდაიქმნას რაოდენობრივად

მოკვლევების, მოსწრების ტაბელების და სხვა ტექნიკის გამოყენებით, რომლითაც შესაძლებელია მომხმარებელთა თვალსაზრისის შეფასება. მაგალითად, განათლების ხარისხი შეიძლება ნაწილობრივ რაოდენობრივი მაჩვენებლით გამოისახოს, თუ იმ მშობელთა პროცენტული მაჩვენებლი განისაზღვრება, რომლებიც „სრულიად კმაყოფილები“ არიან საკუთარი შვილების სკოლით.

სახელმწიფო პროგრამების უშუალო მიზანი შედეგების მიღწევაა. თუმცა, შედეგების განსაზღვრისას და მათი საზომების შემუშავებისას შეიძლება სირთულეები შეიქმნას. ზოგჯერ, შედეგები მხოლოდ რამდენიმე წლის შემდეგ ჩნდება. იმის განსაზღვრა, მიეკუთვნება შედეგი პროგრამას თუ რაიმე სხვა ზემოქმედების ნაყოფია, რთული ამოცანაა. პროდუქტის ინდიკატორებთან შედარებით შედეგის ინდიკატორები უფრო მნიშვნელოვანია პროგრამის მიერ მიღწეული შედეგების შესაფასებლად, თუმცა, პროდუქტის ინდიკატორების განსაზღვრა და გაზომვა უფრო ადვილია. ზოგიერთ სექტორში პროდუქტის საზომები შეიძლება შედეგების შემცვლელ ინდიკატორად იქცეს: მაგალითად, გზის მშენებლობის პროგრამისათვის გაყვანილი გზის კილომეტრები, რომელიც პროგრამის პროდუქტია, შესაძლოა, მისი ეფექტურობის შესაფასებლად გამოიყენონ. მიუხედავად ამისა, სხვა სექტორებში, განსაკუთრებით სოციალურ სექტორებში, შედეგები შესაძლოა იმდენად განსხვავდებოდეს პროდუქტისაგან, რომ ეს უკანასკნელი ვერ იყოს შედეგების სარწმუნო ინდიკატორი. მაგალითად, სამედიცინო ვიზიტების გაზრდილი რიცხვი აუცილებელი არ არის გულისხმობდეს ავადმყოფობათა რიცხვის შემცირებას. გადაწყვეტილებათა მიმღებთათვის სასარგებლო ინფორმაციის მისაწოდებლად აუცილებე-

ლია შუალედური შედეგების შეფასებაც.

პროგრამის ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრის ფუნქციები. ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა ადგილობრივ მდგომარეობასა და პრობლემებს უნდა მოერგოს. ფუნქციონირების ეფექტურობის საზომების შინაარსი იმ პირების პასუხისმგებლობების მიხედვით განისაზღვრება, რომელთა საქმიანობაც ფასდება, აგრეთვე იმ პირების მოთხოვნათა მიხედვით, რომლებიც სარგებლობენ ინფორმაციით. საოპერაციო დონეზე, საზომები და ინდიკატორები უნდა უკავშირდებოდეს ისეთ საკითხებს, როგორიცაა რესურსების მართვა და საწარმოო პროცესები. უფრო მაღალ მმართველობით დონეზე ინფორმაცია უნდა უკავშირდებოდეს პროგრამის ეფექტურობის საკითხებს იმისათვის, რომ მოხდეს სტრატეგიის ფორმულირებისა და რესურსების განაწილების შესახებ გადაწყვეტილებათა მიღება. ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა სასარგებლოა ადმინისტრაციული საქმიანობისა და ორგანიზაციული სწავლების შეფასებისათვის; მისი საშუალებით შეიძლება ორგანიზაციის (მაგალითად, სამინისტროს ან სახელმწიფო უწყების) საოპერაციო ეფექტურობის გაუმჯობესება, ან მენეჯერების მიერ დეპარტამენტის, განყოფილების, ერთეულის ან ორგანიზაციის სხვა ქვეგანყოფილების ფუნქციონირების ეფექტურობის შეფასება და განმტკიცება.

ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა შესაძლოა სასარგებლო ინსტრუმენტი იყოს სოციალური დაცვის, საინვესტიციო პროგრამებისა და პროექტების მართვისათვის. ფუნქციონირების ეფექტურობის შესახებ არსებული ინფორმაციის საშუალებით შესაძლებელია მოხდეს იმის უზრუნველყოფა, რომ ასეთი პროგრამები დასახული ამოცანების შესაბამისად განხორციელდეს. მაგალითად, საგზაო სექტორში ფუნქციონირების ეფექტურობის ისეთი საზომები, როგორიცაა მოძრაობა/ხელმისაწვდომობა, ტრანსპორტის მოძრაობა, უსაფრთხოება და გარემოსდაცვითი ფაქტორები, შესაძლოა სასარგებლო იყოს პროგრამების მომზადებისა და განხორციელებისათვის. განსაზღვრული საქმიანობის განხორციელების შესახებ კონტრაქტები და ხელშეკრულებები. ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა შესაძლებელია ანგარიშვალდებულების განსამტკიცებლად გამოიყენებოდეს. შედეგებზე ორიენტირებული მმართველობითი სისტემების საშუალებით არის მმართველების საქმიანობის პირდაპირ თუ არაპირდაპირ კონტრაქტებთან დაკავშირების მცდელობა, სადაც ზოგადად იგულისხმება ფუნქციონირების ეფექტურობის გეგმიური მაჩვენებლები. თეორიულად, კონტრაქტები უნდა ითვალისწინებდეს როგორც ჯარიმებს, ისე პრემიებს. თუმცა, უმეტეს შემთხვევაში, კონტრაქტებში მხოლოდ პრემიების ჩართვა ხდება. მაგალითად, მენეჯერებისათვის დანაზოგების მთლიანად ან მათი ნაწილის დატოვების შესაძლებლობა; რესურსების მოქნილობა (მაგალითად, თანამშრომლეთა რაოდენობა); უმაღლესი მმართველების ან ერთეულთა ხელმძღვანელთა ანაზღაურებაში ფუნქციონირების ეფექტურობასთან დაკავშირებული ელემენტის ჩართვა. კონტრაქტების საშუალებით შესაძლებელია გეგმიური მაჩვენებლებისა და ინდიკატორების ბუნების განმტკიცება, რადგან მათი დახმარებით უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა ურთიერთობათა მართვას, ვიდრე უბრალოდ მიღწევების შესახებ რაოდენობრივი ინფორმაციის შეგროვებას. თუმცა, სახელშეკრულებო მიდგომის რამდენიმე პროგრამის ან ორგანიზაციის ფარგლებს გარეთ განზოგადება რთული განსახორციელებელი იქნება. ანუ სირთულეში იგულისხმება, სახელშეკრულებო მიდგომის კონტექსტის გათვალისწინებით, კონკრეტული ქვეყნების განვითარების მიმდინარე დონე.

-გარეშე ანგარიშვალდებულება. ევროკავშირის ზოგიერთ სახელმწიფოში ფუნქციონირების ეფექტურობის შესახებ ინფორმაცია ქვეყნდება პარლამენტისა და გადასახადის გადამხელების წინაშე ანგარიშვალდებულების გაუმჯობესების მიზნით. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში უწყებებს მოეთხოვებათ წლიურ ანგარიშებში ფუნქციონირების ეფექტურობის შესახებ მონაცემების წარმოდგენა, რაც რამდენიმე წელიწადს მოიცავს და შესაძლებელს ხდის შედარებების გაკეთებას. რამდენიმე ქვეყანაში უმაღლესი აუდიტური ინსტიტუტები კომენტარს აკეთებენ იმაზე, თუ როგორ მიმდინარეობს ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა. თუმცა, უმეტეს შემთხვევაში, ისინი კომენტარს არ აკეთებენ თავად შედეგებზე. სიფრთხილეა საჭირო იქამდე, ვიდრე მოხდება ფუნქციონირების ეფექტურობის შესახებ ინფორმაციის გამოქვეყნებასთან დაკავშირებული საკითხის განხილვა. ერთის მხრივ, გამოქვეყნება

შესაძლოა სასარგებლო იყოს როგორც კონტროლის მიზნებისათვის, ისე საგანმანათლებლო როლის თვალსაზრისით, რადგან იგი ხელს უწყობს ფუნქციონირების ეფექტურობის სისტემის შემოღებას. მეორეს მხრივ, არსებობს ინფორმაციის არასწორი გამოყენების (იმ შემთხვევაში, თუ იგნორირებული იქნება მისთვის დამახასიათებელი შეზღუდვები) და უსამართლო კრიტიკის გამო პერსონალის დემოტივაციის რისკი. ფუნქციონირების ეფექტურობის შესახებ ინფორმაციის გამოქვეყნება ხელს შეუწყობს მსგავს ორგანიზაციებს შორის კონკურენციას და შესაბამისად, გაზრდის ეფექტურობას. თუმცა, ამ ფაქტმა შესაძლოა გაზარდოს დაპირისპირება ძლიერ და სუსტ ორგანიზაციებს შორის, განსაკუთრებით განათლებისა და ჯანდაცვის სექტორებში, რაც რესურსების, სტუდენტებისა და პაციენტების იმ სკოლებისა და საავადმყოფოებისაკენ მიმართვით შეიძლება გამოიხატოს, რომლებიც ყველაზე წარმატებულად ფუნქციონირებენ.

პროგრამის შეფასება. რას წარმოადგენს პროგრამის შეფასება? პროგრამის შეფასების საშუალებით ხდება დასახული ამოცანების შესრულებაში მიღწეული წარმატების შეფასება. ასევე გამოიყენება ტერმინი „სტრატეგიის შეფასება“, თუმცა მას მოქმედების უფრო ფართო არეალი აქვს, რადგან იგი გულისხმობს რამდენიმე პროგრამას, მარეგულირებელ სქემას, პროგრამებს შორის ურთიერთქმედების ანალიზს და ა. შ. თუმცა, ქვემოთ აღწერილ საკითხთა უმრავლესობა სტრატეგიის შეფასებასაც შეეხება. აღსანიშნავია რომ, ზოგიერთ ქვეყანაში პროგრამის შეფასებას სტრატეგიის შეფასებისაგან არ გამოყოფენ და ერთიან კონტექსტში მოიაზრება პროგრამებს შორის ურთიერთქმედებების ანალიზის კონტექსტში.

პროგრამია ეფექტურობა შეფასდება სხვადასხვა ეტაპზე: მისი დასრულებიდან გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ შეისწავლება მისი ეფექტურობა და პროგრამის საერთო ღირებულება განისაზღვრება. ეს შეფასებები სასარგებლოა რესურსების განაწილებისა და ანგარიშვალდებულების განმტკიცებისათვის. ასევე ხდება შედეგებისა და პროგრამის საერთო მნიშვნელობის შეფასება. შუალედური შეფასებები პროგრამის განხორციელების განმავლობაში ხორციელდება. ყოველივე ამის მიზანია პროგრამის მართვის გაუმჯობესების მხარდაჭერა. ყურადღება ძირითადად გამახვილებულია საოპერაციო საკითხებზე. შეფასების მიზანია გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესისა და რესურსების განაწილების გაუმჯობესება, რაც სტრატეგიისა და პროგრამების შესახებ საიმედო მონაცემების უზრუნველყოფის გზით ხორციელდება. პროგრამის შეფასება შეიძლება შემდეგს გულისხმობდეს:

რესურსების განაწილებაში დახმარების გაწევა და სასურველი სტრატეგიული ცვლილებების განსაზღვრა. შეფასების საშუალებით ხდება არსებული სტრატეგიის ზემოქმედების შესახებ ინფორმაციის მოპოვება. იგი ეხმარება გადაწყვეტილებათა მიმღებთ სახელმწიფო პროგრამების შეფასებასა და იმ სფეროების განსაზღვრაში, სადაც აუცილებელია სტრატეგიული ცვლილებების შეტანა და/ან სხვადასხვა პროგრამებს შორის რესურსების განაწილების შეცვლა.

პროგრამების გაუმჯობესებული მართვა და ორგანიზაციული სწავლება. ზემოთ როგორც აღვნიშნეთ, უკუკავშირის მექანიზმებს დიდი წვლილი შეაქვს მმართველობითი პროგრამების შესწავლის პროცესში და გამოიყენება საოპერაციო საქმიანობის გაუმჯობესებისათვის.

სახელმწიფო ანგარიშვალდებულების განმტკიცება. შეფასების საშუალებით შესაძლებელია გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების გაუმჯობესება, რაც სახელმწიფო სტრატეგიების ზემოქმედების გაშუქების გზით ხორციელდება.

პროგრამის შეფასება, მონიტორინგი და აუდიტი.

პროგრამის შეფასება განსხვავდება უკუკავშირის სხვა ისეთი მექანიზმებისაგან, როგორიცაა მონიტორინგი და ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა, რადგან იგი ხორციელდება, როგორც დამოუკიდებელი პროცესი და მისი საშუალებით უფრო დეტალური ინფორმაციის შეგროვება ხდება. მაშინ, როცა ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა ყურადღებას ამახვილებს შედეგიანობასა და ეფექტურობაზე, პროგრამის შეფასების საშუალებით ხდება იმის განსაზღვრა, თუ რამდენად შეესაბამება პროგრამა მოთხოვნებს, ასევე სოციალურ და ეკონომიკურ პრობლემებს. პროგრამის შეფასება ხშირად გულისხმობს მიკუთვნებისა და მიზეზობრივი კავშირის საკითხების დეტალურ განხილვასაც მაშინ, როცა ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა მოიცავს უფრო უხეშად შეფასებულ შედეგების ან პროდუქტის ინდიკატორებს. თუმცა, რეგულარული მონიტორინგისა და ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრის სისტემებს პროგრამების წარმატებულად განხორციელებისათვის სასარგებლო ინფორმაციის წარმოდგენა შეუძლია. მაგალითად, ზოგიერთი პროგრამა შეიცავს წინასწარ განსაზღვრულ ძირითად ეტაპებს, სადაც აღირიცხება მიზნებისა და ამოცანების შესრულება. ისინი შესაძლოა გამოყინებოდეს „საიმედო დასაყრდენად“, რომლის საფუძველზეც პროგრამის მიღწევები თუ წარუმატებლობა დეტალურად შემოწმდება. პროგრამის შეფასება და გარე აუდიტი ისტორიულად დამოუკიდებელი ფუნქციებია, რასაც სხვადასხვა ინსტიტუტები ასრულებენ. აუდიტი მჭიდროდაა დაკავშირებული საპარლამენტო ზედამხედველობის ფუნქციასთან. მისი საშუალებით ყურადღება მახვილდება სამართლებრივი შესაბამისობისა და სახელმწიფო ორგანიზაციების ანგარიშვალდებულების მნიშვნელობაზე. გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება უმაღლესი აუდიტური ინსტიტუტების დამოუკიდებლობას, ხოლო შეფასება კი ის საქმიანობაა, რაც აღმასრულებელი ხელისუფლების ზედამხედველობით ხორციელდება. მიუხედავად იმისა, რომ იზრდება მისი გამოყენება ანგარიშვალდებულების განმტკიცებისათვის, პროგრამის შეფასება, უპირველეს ყოვლისა, წარმოადგენს პროგრამების მართვის განმტკიცებისა და გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესის მხარდაჭერის ინსტრუმენტს. თუმცა, პრაქტიკაში პროგრამის შეფასებასა და აუდიტს შორის არსებული ზღვრები თანდათან ბუნდოვანი ხდება, რადგან ტრადიციულ ფინანსურ აუდიტს ემატება ღირებულების გადახდილ თანხასთან შედარების აუდიტიც, რაც მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით პროგრამის შეფასების მსგავსია.

პროგრამის შეფასების ძირითადი საკითხები

პროგრამების შემუშავება ყოველთვის განსაზღვრული მოთხოვნების გათვალისწინებით ხდება. ამ მოთხოვნებში იგულისხმება სოციალური და ეკონომიკური ამოცანები და ის პრობლემები, რის გადაჭრასაც პროგრამა ისახავს მიზნად. ევროკომისიის მიერ მიღებული ლოგიკური და სქემატური მიდგომის შესაბამისად, ეს ამოცანები შესაძლოა დაიყოს:

- ზოგად ამოცანებად, რომლებიც საბოლოო შედეგების სახით გამოიხატება.
- განსაზღვრულ ამოცანებად, რაც შუალედური შედეგების სახით გამოიხატება.
- საოპერაციო ამოცანებად, რაც შეეხება დაგეგმილ დანახარჯებსა და პროდუქტს.

სტრუქტურული მიდგომა შემდეგი საფეხურებისაგან შედგება: (1) პროგრამის აღწერა; (2) მისი ამოცანებისა და იმ მოთხოვნათა განმარტება, რის შესრულებასაც პროგრამა ისახავს მიზნად; (3) პროგრამულ საქმიანობებსა და შედეგებს შორის შესაძლო მიზეზობრივი კავშირის განსაზღვრა; (4) შედეგების შესაძლო დონის განსაზღვრა, რისი შეფასებაც შესაძლებელია (შუალედური და/ან საბოლოო შედეგები); (5) შედეგების ინდიკატორებისა და კრიტერიუმების განსაზღვრა, რაც გამოყენებული იქნება ეფექტურობის შეფასებისათვის; (6) იმ ფაქტორების განსაზღვრა, რამაც შესაძლოა ზემოქმედება იქონიოს შედეგებზე.

შეფასების განხილვის მომზადება. შეფასების განხილვის ორი ძირითადი ფაზა არსებობს. ესენია:

სქემის შემუშავება. ძირითადი საკითხების განსაზღვრა და ინფორ-

მაციის შეგროვებისა და ანალიზისათვის მეთოდოლოგიის შემუშავება.

განხორციელება. მონაცემების შეგროვება და ანალიზი, იმ ანგარიშის პროექტის შედგენა, სადაც წარმოდგენილია მოკვლევის დასკვნები და რეკომენდაციები.

პროგრამის შეფასების თემაზე შექმნილი სახელმძღვანელოების უმეტესობაში ხაზგასმულია **გეგმის შემუშავების ფაზის მნიშვნელობა**. შეფასების განხილვის მომზადების ძირითადი ეტაპებია:

>შეფასების მიზნების განსაზღვრა. უმნიშვნელოვანესი კითხვა შემდეგში მდგომარეობს: რა მიზნით არის შეფასების პროცესი წამოწყებული: მმართველობის, სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესის თუ ანგარიშვალდებულების გასაუმჯობესებლად?

>პროგრამის შეფასების ზღვრების დადგენა. როცა პროგრამა რამდენიმე ამოცანასა და მიზნობრივ ჯგუფს მოიცავს, ზოგჯერ შესაძლოა ეფექტური იყოს (გაწეული დანახარჯების მხრივ) პროგრამის ზოგიერთი ასპექტის შეფასების შეზღუდვა.

.>იმ კითხვების განსაზღვრა, რომლებიც უნდა დაისვას. თუ განხილვის მიზანი ძირითადად მმართველობის გაუმჯობესებაა, მაშინ ყურადღება უნდა გამახვილდეს

პროგრამის განხორციელებისა და მომსახურების გაწევის შემოწმებაზე. თუ ფასდება ანგარიშვალდებულების საკითხი, განხილვისას ყურადღება უნდა გამახვილდეს პროგრამის ეფექტურობაზე. გადაწყვეტილების მიმღებებთან უკუკავშირის უზრუნველყოფის მიზნით, შეფასება უნდა მოიცავდეს დანახარჯების ეფექტურობის ანალიზსა და პროგრამის აქტუალობისა და სასარგებლოობის შეფასებას.

პროგრამის კანონზომიერების განსაზღვრა.

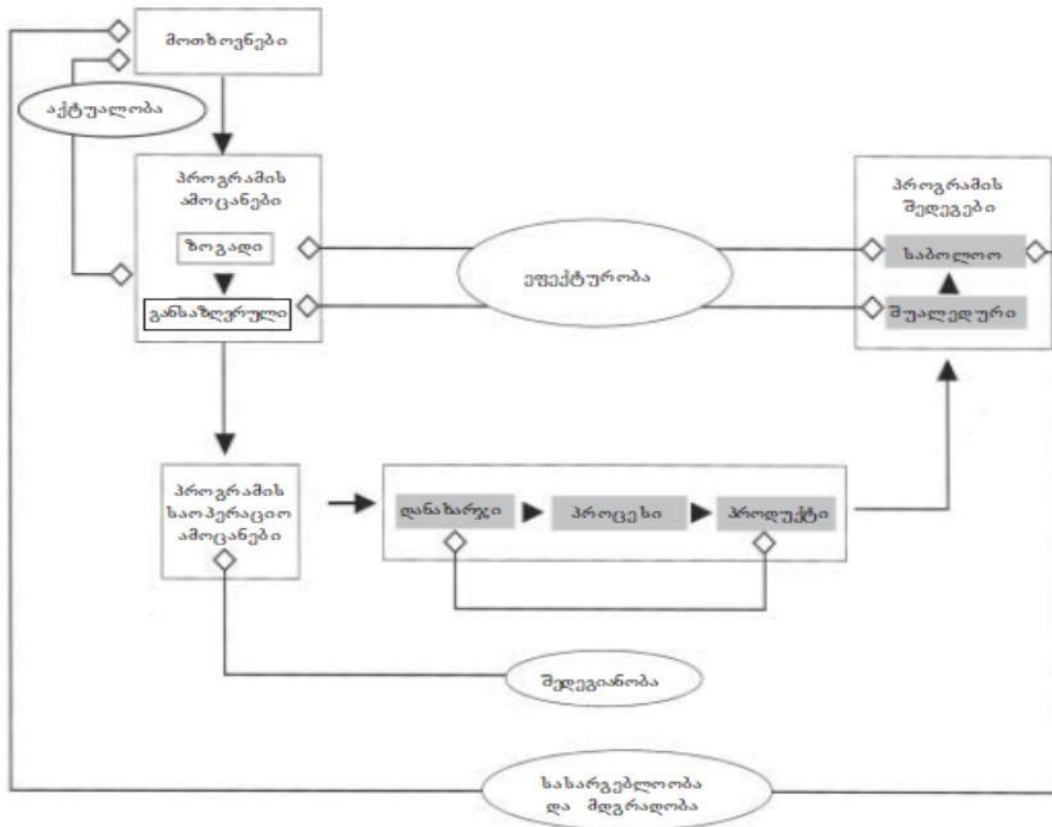
> **კატეგორიების დადგენა.** შეფასება გულისხმობს პროგრამის ღირებულების განსაზღვრას. აქ იგულისხმება იმის დადგენა, თუ რა ხარისხით არის პროგრამა კარგი ან ცუდი. საჭიროა, ამ შეფასებების პირობითობის თავიდან ასაცილებლად წინასწარ განსაზღვრული და გამჭვირვალე კატეგორიები არსებობდეს.

> **ანალიზური დღის წესრიგის შედგენა.** დღის წესრიგი შედგება შეფასების სქემის განსაზღვრის, მონაცემთა შეგროვების მეთოდოლოგიისა და მათი ანალიზის ტექნიკისაგან. შეფასების სქემაში აღწერილია ის მეთოდები, რაც გამოყენებული იქნება ინფორმაციის შეგროვებისათვის და იმ შედეგების შესახებ დასკვნების გაკეთებისას, რომლებიც შეიძლება მიეწეროს პროგრამას. გეგმის სქემა დამოკიდებული იქნება როგორც მოსაპოვებელი ინფორმაციის, ისე მიღებული მონაცემების ანალიზის ტიპზე.

> **მოპოვებული ინფორმაციის შემოწმება.** პროგრამის შეფასების სამუშაოების უმეტესობისათვის **მონიტორინგის სისტემა** ინფორმაციის მოპოვების უპირველესი წყარო უნდა იყოს. თუმცა, შესაძლოა საჭირო გახდეს სხვა სტატისტიკური წყაროების, კითხვარების, მოკვლევების და ა. შ. მიმოხილვაც. კერძოდ :სამუშაო გეგმის მომზადება და შეფასების ხარჯების განსაზღვრა; თეორიული მოდელის მომზადება; შემფასებლის შერჩევა.

შეფასების გეგმა. არსებობს თუ არა ოქროს წესი? შეფასების განხილვის მომზადების რამდენიმე გზა არსებობს. მათი განხილვა აუცილებელია შეფასებისათვის შესაფერისი სტრატეგიის განსაზღვრისათვის. **შეფასების მეთოდის შერჩევა**, ისევე როგორც საჭირო ინსტრუმენტებისა და მონაცემების არსებობა, უფრო დასმულ საკითხზეა დამოკიდებული, ვიდრე განსაზღვრული მეთოდის თვისებებზე.

მონაცემთა შეგროვება და ანალიზი. ანალიზის ტიპისა და არსებული მონაცემების მიხედვით უნდა განისაზღვროს მონაცემთა ანალიზის განსაზღვრული მეთოდები (მაგალითად, როგორიცაა დანახარჯებისა და სარგებლის ანალიზი, მრავალმხრივი რეგრესია, დისპერსიის ანალიზი).

ნახაზი N 18-1 პროგრამის კანონზომიერება, ფუნქციონირების ეფექტურობის განსაზღვრა და პროგრამის შეფასება

სტატისტიკურ ანალიზში იგულისხმება რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მონაცემებით მანიპულაცია იმისათვის, რომ გაკეთდეს დასკვნები ცვლადებს შორის არსებული ურთიერთობის შესახებ. არასტატისტიკური ანალიზი ძირითადად ისეთ ხარისხობრივ მონაცემებზე დაყრდნობით ხორციელდება, როგორიცაა საქმიანობის ან პროცესების დეტალური აღწერა ან ჯგუფური განხილვების ჩანაწერები. არასტატისტიკური ანალიზის რამდენიმე ტიპი არსებობს (შინაარსის ანალიზი, ინდუქციური ანალიზი და ა. შ.). არასტატისტიკური მონაცემების ანალიზი მნიშვნელოვანწილადადამოკიდებული შემფასებლის პროფესიონალურ შეფასებებზე.

შეფასების განხილვის დასკვნების შესახებ ანგარიშის წარდგენა ხშირად გულისხმობს დიდი მოცულობის მონაცემების შემოკლებული სახით წარდგენას. სტატისტიკური ცხრილების შედგენა, გრაფიკული გამოსახვა და ისეთი მარტივი სტატისტიკური ანალიზი, როგორიცაა საშუალო მნიშვნელობა ან დისპერსია, შესაძლოა მონაცემთა ძირითადი მახასიათებლების გამოსავლენად გამოიყენებოდეს.

შეფასების ანგარიშები. ანგარიშების სტრუქტურა უნდა შეესაბამებოდეს შეფასების განხილვის განსაზღვრულ მიზნებსა და ანგარიშით მოსარგებლეთა მოთხოვნებს. უნივერსალური გამოყენების მოდელი არ არსებობს. აღსანიშნავია რომ, ხშირად წარმოიშევა ხოლმე მეთოდოლოგიური პრობლემები ანუ მიზეზ-შედეგობრივობასთან დაკავშირებული პრობლემები ზოგადად დამახასიათებელია სოციალური მეცნიერებებისათვის. რადგან ყველა ცვლადის კონტროლი ნაკლებად ხერხდება.

ექსპერიმენტული შეფასების სქემა ხშირად რთული, ძვირი და ხანგრძლივია და ხანდახან შეუძლებელიც კია მისი პრაქტიკაში გამოყენება. მაშინაც კი, როცა ექსპერიმენტული შეფასების სქემა გამოიყენება, ექსპერიმენტის პირობების ფარგლებს გარეთ შედეგების განზოგადება, როგორც წესი, არასაიმედოა. მიზეზობრივი კავშირები პროგრამასა და შედეგებს შორის ხშირად ნათლად არ არის განსაზღვრული (ეს ძირითადად ხდება განსაზღვრისა და მიკუთვნების ზემოთ აღნიშნული პრობლემების გამო).

კიდევ ერთი სირთულე დაკავშირებულია იმის გადაწყვეტასთან, გამახვილდეს თუ არა ყურადღება მხოლოდ პროგრამის ოფიციალურად აღიარებულ ამოცანებზე (ანუ იმაზე, რაც ჩართულია სახელმწიფო პოლიტიკის შესახებ გაკეთებულ განცხადებებში), თუ პროგრამის ყველა შედეგი შეისწავლონ. ეს უკანასკნელი მიდგომა პროგრამის შედეგების შესახებ უფრო დეტალურ სურათს იძლევა, თუმცა უფრო რთულია და მის განხორციელებას დიდი დრო სჭირდება. პროგრამის შეფასებისათვის განსაზღვრული ვადების დაწესება აგრეთვე რთულია, მაგრამ მას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან შესაბამისი შედეგებს საკმარისი დრო სჭირდება დასამუშავებლად. გასათვალისწინებელია რომ, ინფორმაციის სასარგებლოება შეიძლება შემცირდეს, თუ მოხდება შეფასებული პროგრამის შეცვლა იქამდე, ვიდრე დასრულდება შეფასების შესახებ ანგარიშის შედგენა ან

შესაძლებელი იქნება შეფასების დასკვნების გამოყენება.

იმის განსაზღვრა, შესაძლებელია თუ არა შეფასების დასკვნების განზოგადება, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მაშინ, როცა შეფასებამ განსაზღვრული წვლილი უნდა შეიტანოს მომავალ სტრატეგიულ გადაწყვეტილებებში. ამ შემთხვევაში, არ არის აუცილებელი, რომ ის პირობები, რომელშიც პროგრამა განხორციელდა, მომავალი პირობების განმსაზღვრელი იყოს. წარმატებული შეფასების კრიტერიუმები. შეფასების დასკვნები შესაბამისი საკითხების დეტალურ მიმოხილვას უნდა ეფუძნებოდეს. შემფასებელი უნდა შეეცადოს, რომ შესაფასებელი საკითხების შესახებ რაც შეიძლება დეტალური სურათი დახატოს და იმ ფარგლებში შეისწავლოს ისინი, რის საშუალებასაც დრო და არსებული ფინანსური რესურსები იძლევა. თუმცა, მნიშვნელოვანია ყურადღების მასშტაბურობაზე გამახვილება. თუ მასშტაბურობა აღნიშნული საკითხების უფრო დეტალურ ანალიზს შეეწირება, გაკეთებული დასკვნები შესაძლოა ზუსტად იყოს ჩამოყალიბებული, მაგრამ მაინც ვერ იყოს სრულყოფილი.

იმის გათვალისწინებით, რომ შეფასება გადაწყვეტილებათა მიღების დამხმარე პროცედურაა, მნიშვნელოვანია შეფასების შესაფერისი მეთოდის იდენტიფიცირება. ანუ შერჩევის კრიტერიუმებით სასარგებლო ინფორმაციის მოპოვება უნდა იყოს შესაძლებელი. აქ იგულისხმება იმ გარემოს შეფასება, სადაც წარმოდგენილი უნდა იყოს შეფასების შედეგად გაკეთებული დასკვნები.

შეფასების მეთოდის შემუშავებისას აუცილებელია ისეთი ძირითადი მომენტების გათვალისწინება, როგორიცაა განხორციელებადობა, ხელმისაწვდომობა და ეთიკური

საკითხები. მიდგომა განხორციელებადად ითვლება იმ შემთხვევაში, თუ მისი განხორციელება ეფექტურად არის შესაძლებელი უარყოფითი შედეგების გარეშე დადგენილი დროის საზღვრებში. ხელმისაწვდომობა შეეხება შეფასების განხორციელების ხარჯებს. იმ მეთოდის გამოყენება, რომელიც ყველაზე უკეთ ერგება მოცემულ სიტუაციას, შესაძლოა ძალზე ძვირი დაჯდეს. ობიექტურობას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება შეფასების განხორციელებისას. შეფასების ანგარიშის მკითხველისათვის ყოველთვის ნათელი უნდა იყოს ის, თუ რას ეყრდნობა გაკეთებული დასკვნები (შეგროვებული მონაცემების თვალსაზრისით). შეფასების შესახებ არსებული ინფორმაცია და მონაცემები ისე უნდა შეგროვდეს, გაანალიზდეს და დაფიქსირდეს, რომ სხვების მიერ ჩატარებული მსგავსი პროცედურების შედეგებს დაემთხვეს. ხშირად შემფასებლებს სთხოვენ შემკვეთი კლიენტისათვის რჩევებისა და რეკომენდაციების მიცემას. ასეთ სიტუაციაში მნიშვნელოვანია გაიმიჯნოს მოკვლევის ობიექტური დასკვნები და თავად შეფასების შედეგად ან სხვა საინფორმაციო წყაროების დახმარებით (მაგალითად, როგორიცაა სტრატეგიული დირექტივები) შემუშავებული რეკომენდაციები. დასკვნები როცა გაურკვეველია, მნიშვნელოვანია, რომ ზუსტად მიეთითოს, რის საფუძველზე გაკეთდა ისინი.

შეფასებების სრულად გამოყენებას შესაძლოა წინააღმდეგობები შეხვდეს. პოლიტიკოსები ხშირად არ იძლევიან პოლიტიკის გარკვეული სფეროების შეფასების, შეფასების დასკვნების განხილვის ან სტრატეგიული მიზნების ზუსტად ჩამოყალიბების საშუალებას. ხელმძღვანელებს კი შეიძლება კრიტიკის შეეშინდეთ. ქვეყნების უმეტესობაში შეფასებას მხარდაჭერა და ქომაგები სჭირდება. ამისათვის კი აუცილებელია გადაწყვეტილების მიმღებთა და დაინტერესებულ პირთა შორის შეფასების განხორციელების პროცესში დიალოგის წარმოება. დაინტერესებული პირები ისინი არიან, ვისაც აინტერესებთ შეფასების შედეგები. საჭიროა მათი კონსულტაციების მიღება საკითხების განსაზღვრისას და შეფასების დაგეგმვისას, რადგან მათ მოეთხოვებათ შემფასებლისათვის მონაცემების მიწოდება. ისინი მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ შედეგების ინტერპრეტაციისა და რეკომენდაციების ცხოვრებაში გატარებისას. თუმცა, დაინტერესებული პირები ზოგჯერ გრძნობენ, რომ მათ ინტერესებს შეფასების სახით საფრთხე ექმნება. თუ მათი მხრიდან აქტიური წინააღმდეგობა იქნება, ამან შესაძლებელია პროექტის ჩაშლაც გამოიწვიოს.

შეფასების კულტურის ჩამოყალიბებას დრო სჭირდება. OECD-ის წევრ სახელმწიფოებში ასეთი სამუშაოები სისტემატურად ხორციელდება. ამიტომ რეკომენდებულია, რომ გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებმა მიზნად დაისახონ შეფასების დეტალური სისტემის შემუშავება და ეტაპობრივად მისი დანერგვა. ამ ქვეყნებს უფრო მაღალი პრიორიტეტულობის ამოცანები აქვთ განსახორციელებელი ისეთ სფეროებში, როგორიცაა მაგალითად, ეფექტური გარე აუდიტის სისტემის შექმნა.

თუმცა, გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებმა ცვლილებები უნდა შეიტანონ აგრეთვე ხარჯვითი პროგრამების შემადგენლობაში, ხოლო შეფასების საშუალებით კი

მოხდეს იმ ინფორმაციისა და ანალიზის უზრუნველყოფა, რაც აუცილებელია ასეთი ცვლილებებისათვის ნიადაგის მოსამზადებლად. ამგვარად, ვფიქრობთ რომ საქართველოში სასარგებლო იქნება შეფასების განხილვის მომზადება ისეთ სფეროებში, როგორიცაა: სოციალური დახმარება, ჯანდაცვა ან განათლება.

შეფასების განხილვის ინსტიტუციონალური ღონისძიებები სხვადასხვა ქვეყნებში განსხვავებულია. **გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოში** შესაძლებელია ცენტრალურ დონეზე (ფინანსთა სამინისტროში) დაფუძნდეს მცირე ერთეული, რომელიც დარგობრივ სამინისტროებს გაუწევს საექსპერტო და მეთოდოლოგიურ დახმარებას. იგი ასევე დაეხმარება მათ შეფასების ჩატარებასა და თეორიული მოდელის მომზადებაში.

დანართი N 18-1 (4)

პროგრამის შეფასების ანგარიშის ნიმუში

1. პროგრამის კონტექსტი

1.1 პროგრამის რეზიუმე

- მოკლედ აღწერეთ პროგრამა და დაასახელეთ პროგრამის განხორციელებასა და ფუნქციონირებაზე პასუხისმგებელი ერთეულები.
- წარმოადგინეთ პროექტზე პასუხისმგებელი პირის სახელი და დაკავებული პოზიცია.

1.2 პროგრამის მიზნები და მოქმედების სფერო

1.2-1 ინტერვენციის ლოგიკა

- ა) აღწერეთ ძირითადი პრობლემა, ან პროგრამის წამოწყების მთავარი მოტივაცია.
- ბ) განმარტეთ, თუ რა წვლილი შეიძლება ქონდეს პროგრამას განსაზღვრული პრობლემის აღმოფხვრაში ან როგორ მოახდენს მიღებულ შესაძლებლობაზე რეაგირებას.

გ) შეაჯამეთ პროგრამის განხორციელების შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცესი, დაინტერესებულ მხარეებთან კონსულტაციების ჩათვლით.

დ) ჩამოაყალიბეთ მიზეზი, რის გამოც კერძო სექტორი ვერ შეძლებს განსაზღვრული პრობლემის მოგვარებას ან სათანადო რეაგირებას, და რატომ არის სახელმწიფო სექტორის ჩარევა აუცილებელი.

1.2.1 სტრატეგიული შესაბამისობა

- განსაზღვრეთ საქართველოს მთავრობის სტრატეგიაში მოყვანილი შესაბამისი მიზნები, რომელთა მიღწევაშიც პროგრამა გარკვეულ წვლილს შეიტანს. განმარტეთ განსაზღვრული წვლილი.
- განსაზღვრეთ შესაბამისი სამინისტროს სტრატეგიულ გეგმაში მოყვანილი შესაბამისი მიზნები, რომელთა მიღწევაშიც პროგრამა გარკვეულ წვლილს შეიტანს. განმარტეთ განსაზღვრული წვლილი.

- 1.2.2 პროგრამის მიზნები □ განსაზღვრეთ: პროგრამის საერთო მიზანი, ზემოთ მოყვანილი მიზნების შესაბამისად; პროგრამის მიზანი; და პროგრამის
- შედეგები, რომელთა მიღწევაზე პასუხისმგებელი იქნება პროგრამას
 - მენეჯმენტი და უფროსი პასუხისმგებელი პირი.
- ხაზგასმით აღნიშნეთ ნებისმიერი შეზღუდვა, რომელიც უნდა მოიხსნას, მათ შორის სხვა სამთავრობო პროგრამებზე ან ქმედებებზე დამოკიდებულება, დაგეგმილი მიზნების მისაღწევად.
- 1.2.4 პროგრამის არსი**
- დეტალურად აღწერეთ პროგრამა, ჩამოთვალეთ პროგრამის ყველა შედეგი და მათი უზრუნველყოფისთვის საჭირო ყველა ძირითადი საქმიანობა. საჭიროებისამებრ, მოიშველიეთ ტექნიკურ-ეკონომიკური კვლევის ტექნიკური ნაწილი და თანმხლები საპროექტო კვლევები.
- 1.3 პროგრამის ალტერნატივები**
- მოკლედ შეაჯამეთ წინასწარი შერჩევის ეტაპზე შემუშავებული ალტერნატივები და განსაზღვრეთ შერჩეული ალტერნატივების მოკლე ჩამონათვალი, რომლებიც ექვემდებარება შემდგომ განხილვას შეფასების ეტაპზე, მათ შორის ამ ეტაპზე შემუშავებული სხვა ნებისმიერი ახალი ალტერნატივა.
- აღნიშნეთ ალტერნატივებს შორის არსებული ძირითადი ტექნიკური განსხვავებები.
- 1.4 პროგრამით შემოთავაზებულ მომსახურებაზე მოთხოვნა □ შეაჯამეთ მოთხოვნის
- ძირითადი მახასიათებლები: მეთოდოლოგიური მიდგომა; საბაზისო წლის
 - მოთხოვნა; ზრდის ტემპები და პროგნოზები; პროგრამის განხორციელებით
 - წარმოქმნილი მოთხოვნა; და მოთხოვნასთან დაკავშირებული ძირითადი
 - დაშვებები და რისკები.
 -

2. ეკონომიკური ანალიზი

2.1 სარგებელი და ხარჯები

2.1.1 ეკონომიკური სარგებელი

- განსაზღვრეთ პროგრამის ძირითადი ეკონომიკური სარგებელი, და განასხვავეთ მატერიალური სარგებელი, ანუ საბაზრო ფასებით შეფასებული და არამატერიალური სარგებელი, ანუ რომლებიც ვერ შეფასდება საბაზრო ფასებით.
- არამატერიალურ სარგებელში ერთმანეთისგან გამოყავით ისეთი სარგებელი, რომლის ღირებულება განსაზღვრულია და ისეთი სარგებელი, რომლის ფასეულობა არ არის დადგენილი. მოკლედ განმარტეთ, თუ რა მიზეზით არ შეფასდა არამატერიალური სარგებელი.
- შემდგომ გამოყავით სარგებელი მათით მოსარგებლე ერთეულების მიხედვით:
- ოპერატორი ორგანიზაცია;
 - მომსახურების მომხმარებლები;
 - ან გარე მხარეები.

- მიუთითეთ პროგრამის ალტერნატივებს შორის ამ მხრივ არსებული რაიმე მნიშვნელოვანი განსხვავება.

2.1.2 ეკონომიკური ხარჯები

- განსაზღვრეთ პროგრამის ძირითადი ეკონომიკური ხარჯები, როგორიცაა:
 - ❑ პროგრამის პირდაპირი ხარჯები. ცალ-ცალკე განიხილეთ საინვესტიციო ხარჯები და საპროექტო ობიექტის მთელი სასიცოცხლო ციკლის მანძილზე ოპერირებასთან და ტექნიკური გამართულობის უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული ხარჯები;
 - ❑ რესურსების განვითარების ხარჯები ტექნიკურ-ეკონომიკური კვლევის და გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიშში განხილული ეკოლოგიური ზიანის ან სოციალური დისლოკაციის შემარბილებელი ღონისძიებების ხარჯები.
 - ❑ მნიშვნელოვანი შესაძლებლობებისთვის გაწეული ხარჯები, არა საბაზრო ოპერაციები, მაგალითად, სახელმწიფო საკუთრებაში მყოფი აქტივების გამოყენება.
 - ❑ მესამე მხარის მიერ გამოწვეული პროგრამის ნებისმიერი ხარჯი.
- აღრიცხეთ გამოირიცხული აუნაზღაურებადი დანახარჯები.
- აღწერეთ ხარჯებთან დაკავშირებული ნებისმიერი მნიშვნელოვანი განსხვავება იმ ალტერნატივებს შორის, რომლებიც განხილულია ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებაში და/ან ტექნიკურ კვლევებში.

2.2 სარგებელისა და ხარჯების შეფასება

- დაასახელეთ შესაფასებლად გამოყენებული საორიენტაციო მონაცემები, როგორიცაა ფასების მონაცემთა ბაზა და საბაზისო წელი.
- ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებაში განხილული ალტერნატივების ხარჯების ასახვის მიზნით შეაჯამეთ კორექტირებული საბაზრო ფასები.
- მოკლედ აღწერეთ არამატერიალური სარგებელის და ხარჯების შეფასებისთვის გამოყენებული მეთოდები.
- შეაჯამეთ ეკონომიკური შეფასება როგორც წმინდა ფულადი ნაკადების გაანგარიშების საფუძველი.
- განსაზღვრეთ იმ სარგებელისა და ხარჯების ფარდობითი მნიშვნელობა, რომელთა ფულადი ღირებულების შეფასება ვერ მოხერხდა. განსაზღვრეთ ის სარგებელი და ხარჯები, რომელთა რაოდენობრივი შეფასება შესაძლებელია და ისინი, რომელთა განხილვა მხოლოდ ხარისხობრივი თვალსაზრისით არის შესაძლებელი.

2.3 წმინდა მიმდინარე ღირებულების შეფასება

- შეაჯამეთ ეკონომიკური ღირებულებების და მოთხოვნის შეფასებით მიღებული ფულადი ნაკადები.
- პროგრამის თითოეული ალტერნატივისთვის წარმოადგინეთ ფულადი ნაკადები, წმინდა ფულადი ნაკადები და დისკონტირებული წმინდა ფულადი ნაკადები. (ბევრი კომპლექსური ალტერნატივის არსებობის შემთხვევაში, ფულადი ნაკადები შესაძლოა დანართის სახით იყოს წარმოდგენილი, ხოლო ცხრილის ფორმატში შეჯამებული შედეგები წარმოდგენილი უნდა იყოს მთავარ ანგარიშში).

- შიდა უკუგების დონის ანალიზის არსებობის შემთხვევაში წარმოადგინეთ წმინდა მიმდინარე ღირებულების ანგარიშის შედეგები.

2.4 რისკების ანალიზი

- შეაჯამეთ პროგრამის თითოეული ალტერნატივისთვის განხორციელებული მგრძნობიარობის ანალიზის მინიმალური მოთხოვნების შედეგები და წარმოადგინეთ რაოდენობრივი ეკონომიკური ანალიზის დასკვნები უფრო პესიმისტური ვარაუდების სახით.
- წარმოადგინეთ სხვა დამატებითი მგრძნობიარობის ანალიზის შედეგები.
- განმარტეთ მგრძნობიარობის ანალიზის შედეგად განხორციელებული ნებისმიერი დამატებითი სიღრმისეული რისკის ანალიზი და შეაჯამეთ შედეგები.
- შეაჯამეთ პროგრამის ძირითადი რისკები, შემარბილებელი ღონისძიებების გათვალისწინების შემდეგ და განმარტეთ, თუ როგორ მოხდება მათი მონიტორინგი და როგორ და ვის მიერ მოხდება მათი მართვა. საჭიროებისამებრ, უფრო დეტალური ინფორმაციისთვის მიმართეთ რისკის მართვის გეგმას.

3. პროგრამის ყოვლისმომცველი შეფასება

3.1 ხელმისაწვდომობა და მდგრადობა

3.1.1 ფინანსური ანალიზი

- შეაჯამეთ მომგებიანი პროექტებისთვის განხორციელებული ფინანსური ანალიზი.
- აღწერეთ პროგრამის და ოპერატორი ორგანიზაციის ფინანსური მდგრადობის ანალიზის შედეგები, სუსტი მხარეების აღნიშვნით.
- კომერციული პროგრამის შემთხვევაში წარმოადგინეთ ფინანსური მომგებიანობის შედეგები.

3.1.2 საბიუჯეტო ზემოქმედება

- განსაზღვრეთ პროგრამის მოსალოდნელი წმინდა საბიუჯეტო ზემოქმედება მისი განხორციელების და მთელი სასიცოცხლო ციკლის განმავლობაში.

3.1.3 ინსტიტუციური / მენეჯერული მდგრადობა

- წარმოადგინეთ განმახორციელებელი და ოპერატორი ორგანიზაციების რესურსების შეფასების შედეგები და გამოვლენილი სუსტი მხარეების გადაჭრის გზები.
- შეაჯამეთ განხორციელების გეგმა, მოსალოდნელი განხორციელების პერიოდის მინიშნებით და პროგრამას დასრულებამდე გასავლელი ძირითადი ეტაპები.

3.1.4 გარემოსდაცვითი და სოციალური მდგრადობა

- აღწერეთ ყველა მნიშვნელოვანი გარემოსდაცვითი და სოციალური ზემოქმედება ან პოტენციური ზემოქმედება, გარდა ეკონომიკური ანალიზის დროს განხილული ზემოქმედებებისა, რომლებმაც შესაძლოა სერიოზული ზიანი მიაყენონ ან განამტკიცონ პროგრამის გრძელვადიანი

მდგრადობა. საჭიროების შემთხვევაში, მოიშველიეთ ბუნებრივ და სოციალურ გარემოზე ზემოქმედების შეფასების ანგარიში, ასეთის არსებობის შემთხვევაში.

➤ განსაზღვრეთ ბუნებრივ და სოციალურ გარემოზე ზემოქმედების შემარბილებელი ღონისძიებები და მათი მოსალოდნელი ეფექტი.

- 3.2 შედეგების შეჯამება და რეკომენდაციები შერჩეულ პროექტთან დაკავშირებით პროგრამის თითოეული ალტერნატივისთვის შეაჯამეთ ყოვლისმომცველი შეფასების ძირითადი ელემენტები: წმინდა მიმდინარე ღირებულება (ან წმინდა მიმდინარე ხარჯი).

რაოდენობრივი ეკონომიკური ანალიზი უფრო პესიმისტური ვარაუდების სახით. იმ სარგებელისა და ხარჯების მნიშვნელობა, რომელთა ფულადი ღირებულების შეფასება

ვერ მოხერხდა.

- მდგრადობის ფაქტორები: ი ფინანსური, ი საბიუჯეტო, ი გარემოსდაცვითი და სოციალური ი მართვის პროგრამის შერჩეული ალტერნატივისთვის რეკომენდაციების გაწევა, ყოვლისმომცველი ანალიზის ელემენტების მითითებით.

დანართი N 18-2 (6)

კითხვები ეკონომიკური, სოციალური და გარემოსდაცვითი გავლენის სფეროებისთვის

ეკონომიკური გავლენის სფეროები	ძირითადი კითხვები
შიდა ბაზრის ფუნქციონირება და კონკურენცია	□ რა გავლენა აქვს მოცემულ ალტერნატივას საქონლის, მომსახურების, კაპიტალისა და სამუშაო ძალის თავისუფალ მიმოსვლაზე (გადაადგილებაზე)? □ გამოიწვევს თუ არა ალტერნატივის განხორციელება მომხმარებელთა არჩევანის შემცირებას, ნაკლებ კონკურენციას და შესაბამისად მაღალ ფასებს, ახალი მიმწოდებლებისათვის ბარიერებს, ანტიკონკურენტული ქცევის წახალისებას ან მონოპოლიების გაჩენას, ბაზრის სეგმენტაციას და ა.შ.?
კონკურენტუნარიანობა, ვაჭრობა და საინვესტიციო ნაკადები	□ რა გავლენა ექნება ალტერნატივას ქვეყანაში მოღვაწე კომპანიების გლობალურ კონკურენტულ პოზიციებზე? მოახდენს თუ არა ალტერნატივა გავლენას კომპანიების მწარმოებლობაზე? □ რა გავლენა ექნება ალტერნატივას სავაჭრო შეზღუდვებზე? □ იწვევს თუ არა ალტერნატივის განხორციელება საზღვრებს შორის საინვესტიციო ნაკადების გადინებას (მათ შორის, ეკონომიკური აქტივობის გადატანას)?

საოპერაციო დანახარჯები და ბიზნესების/მცირე და საშუალო ბიზნესების/ მართვა	☐ გამოიწვევს თუ არა ალტერნატივის განხორციელება ბიზნესებზე დამატებით კორექტირების (adjustment), შესრულების (compliance) ან ტრანზაქციის (transaction) ხარჯების ზრდას? ☐ რა გავლენას ახდენს ალტერნატივა ისეთი აუცილებელი რესურსების (inputs) ღირებულებაზე ან ხელმისაწვდომობაზე, როგორიცაა ნედლეული, მანქანადაწარმოები, სამუშაო ძალა, ენერგია და სხვ.? ☐ ექნება თუ არა ალტერნატივას გავლენა ფინანსებზე ხელმისაწვდომობაზე? ☐ ექნება თუ არა ალტერნატივას გავლენა საინვესტიციო ციკლზე? ☐ გამოიწვევს თუ არა ალტერნატივა გარკვეული პროდუქციის ბაზრიდან გატანას? პროდუქციის მარკეტინგი არის თუ არა შეზღუდული ან აკრძალული? გარკვეული ბიზნესების წარმოებისთვის დამატებით მკაცრ რეგულაციებს ხომ არ გამოიწვევს? რამე ახალი ბიზნესების წამოწყებას ან პირიქით ბიზნესების დახურვას ხომ არ გამოიწვევს? ერთსა და იმავე სიტუაციაში გარკვეული პროდუქციის ან ბიზნესების მიმართ, სხვებთან შედარებით, განსხვავებულ მიდგომას ხომ არ გამოიწვევს?
ბიზნესების ადმინისტრაციული ტვირთი	☐ ხომ არ იქნება გავლენა ბიზნესების მიმართ საინფორმაციო ვალდებულებებზე (მაგალითად, რა ტიპის მონაცემებია საჭირო, ანგარიშგების სიხშირე, მიწოდების პროცესის სირთულე)? ☐ უფრო ზუსტად, რა გავლენა ექნება ამ ტვირთს მცირე და

	საშუალო ბიზნესებზე (SMEs)?
საჯარო ხელისუფლება	☐ ხომ არ იქნება მოცემული ალტერნატივა გარკვეული ცვლილებების მომტანი სხვადასხვა სამთავრობო დონის (ცენტრალური, რეგიონული, ადგილობრივი) საბიუჯეტო შედეგებზე დაუყოვნებლივ და გრძელვადიან პერიოდში? ☐ ხომ არ იწვევს იგი დამატებით სამთავრობო ადმინისტრაციულ ხარჯებს (ტვირთს)? ☐ ხომ არ მოითხოვს აღნიშნული ალტერნატივა არსებული საჯარო ხელისუფლების ორგანოების რესტრუქტურისა და ახლის შექმნას?
საკუთრების უფლებები	☐ ხომ არ ემუქრება საფრთხე საკუთრების უფლებებს (მიწაზე, მოძრავ ქონებაზე, მატერიალურ/არამატერიალურ აქტივებზე)? ☐ ხომ არ არის საკუთრების უფლებების შეძენა, გაყიდვა ან ფლობა შეზღუდული? საკუთრების მთლიანად დაკარგვის საფრთხე ხომ არ არის?

ინოვაცია და კვლევა	☐ ალტერნატივის განხორციელება ხელს უწყობს თუ აფერხებს კვლევასა და განვითარებას? ☐ უწყობს იგი ხელს ახალი წარმოების მეთოდების, ტექნოლოგიებისა და პროდუქტების წარდგენასა და გავრცელებას? ☐ ხომ არ უქმნის საფრთხეს ინტელექტუალური საკუთრების უფლებებს (პატენტები, სავაჭრო ნიშნები, საავტორო უფლებები და სხვა „ნოუ-ჰაუ“ უფლებები)? ხელს უწყობს თუ ზღუდავს აკადემიურ ან ინდუსტრიულ კვლევებს? ☐ ხელს უწყობს ეს ალტერნატივა უფრო მაღალ მწარმოებლურობას/რესურსების ეფექტიანობას?
მომხმარებლები და საოჯახო მეურნეობები	☐ ხომ არ უქმნის საფრთხეს მოცემული ალტერნატივა მომხმარებელთა მიერ გადახდილ ფასებს? ☐ ხომ არ აქვს გავლენა მომხმარებელთა შესაძლებლობაზე, ისარგებლონ შიდა ბაზარზე? ☐ ხომ არ აქვს მას რამე გავლენა მოხმარებელთა მიერ შეძენილი პროდუქტების/მომსახურებების ხარისხსა და ხელმისაწვდომობაზე, მომხმარებლის არჩევანსა და ნდობაზე? (შდრ. უფრო კონკრეტულად, არ-არსებული და არასრულყოფილი ბაზრები (non-existing and incomplete markets) - იხ. დანართი 8) ☐ ხომ არ უქმნის საფრთხეს მომხმარებლის ინფორმირებულობასა და დაცვას? ☐ ხომ არ იწვევს მნიშვნელოვან ცვლილებებს ინდივიდების ან/და საოჯახო მეურნეობების ფინანსურ მდგომარეობაზე დაუყოვნებლივ და გრძელვადიან პერსპექტივაში? ☐ ხომ არ უქმნის საფრთხეს ოჯახისა და ბავშვების ეკონომიკურ დაცვას?
კონკრეტული რეგიონები და სექტორები	☐ ხომ არ აქვს მოცემულ ალტერნატივას მნიშვნელოვანი გავლენა გარკვეულ სექტორებზე? ☐ ხომ არ ექნება განსაკუთრებული გავლენა გარკვეულ რეგიონებზე, მაგალითად, სამუშაოების შექმნის ან დაკარგვის კუთხით? ☐ ხომ არ არის რომელიმე რეგიონი ან სექტორი, რომელსაც არაპროპორციული ზიანი (ე.წ. 'outlier' impact) ადგება?
მესამე სამყაროს ქვეყნები და საერთაშორისო ურთიერთობები	☐ როგორ გავლენას ახდენს ალტერნატივა ევროკავშირისა და მესამე სამყაროს ქვეყნებს შორის ვაჭრობასა და საინვესტიციო ნაკადებზე? როგორ გავლენას ახდენს იგი ევროკავშირის სავაჭრო პოლიტიკასა და მის

	საერთაშორისო ვალდებულებებზე, მათ შორის მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში (WTO)? □ ხომ არ აქვს ალტერნატივას გავლენა სპეციფიკურ ჯგუფებზე (უცხოურ და ადგილობრივ ბიზნესებსა და მომხმარებლებზე) და თუ აქვს, როგორი? □ <u>ეხება თუ არა ალტერნატივა იმ ტერიტორიას, სადაც საერთაშორისო სტანდარტები, საერთო რეგულაციები ან საერთაშორისო მარეგულირებელი დიალოგები არსებობს?</u> □ ხომ არ უქმნის საფრთხეს ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკასა და ევროკავშირის/ევროკომისიის განვითარების პოლიტიკას? □ რა გავლენა აქვს მესამე სამყაროს იმ ქვეყნებზე, რომლებთანაც ევროკავშირის პრეფერენციული სავაჭრო შეთანხმებები (preferential trade arrangements) აქვს? □ ხომ არ ახდენს გავლენას განვითარებად ქვეყნებზე განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე (ნაკლებად განვითარებული და სხვა დაბალ-შემოსავლიანი და საშუალო-შემოსავლის მქონე ქვეყნები) სხვადასხვაგვარად? □ ხომ არ უწესებს განვითარებად ქვეყნებს რაიმე <u>მაკორექტირებელ ხარჯებს (adjustment costs)?</u> □ ხომ არ ახდენს გავლენას საქონელსა და მომსახურებებზე, რომლებიც იწარმოება და მოიხმარება განვითარებად ქვეყნებში?
მაკროეკონომიკური გარემო	□ ხომ არ აქვს ალტერნატივას გავლენა მთლიან ეკონომიკურ ზრდასა და დასაქმებაზე? □ როგორია ალტერნატივის წვლილი საინვესტიციო პირობების გაუმჯობესებასა და ბაზრების სწორ ფუნქციონირებაში? □ აქვს თუ არა პირდაპირი გავლენა მაკროეკონომიკურ სტაბილიზაციაზე?

სოციალური გავლენის სფეროები	ძირითადი კითხვები
დასაქმება და შრომის ბაზრები	□ უწყობს თუ არა ხელს მოცემული ალტერნატივა ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას? □ იწვევს თუ არა პირდაპირ ან არაპირდაპირ სამუშაოების დაკარგვას? □ ხომ არ აქვს განსაკუთრებით უარყოფითი გავლენა რამე კონკრეტულ პროფესიებზე, მუშათა ჯგუფებსა ან თვითდასაქმებულებზე? □ ხომ არ აქვს გავლენა რომელიმე კონკრეტულ ასაკობრივ ჯგუფებზე? □ ხომ არ აქვს გავლენა სამუშაო ძალაზე მოთხოვნაზე? □ ხომ არ აქვს გავლენა სამუშაო ძალის ბაზრების ფუნქციონირებაზე? □ ხომ არ აქვს გავლენა პირადი, საოჯახო და პროფესიული ცხოვრების შეთანხმებაზე?

სამსახურის დაკავშირებული სტანდარტები და უფლებები	ხარისხთან ☐ ხომ არ აქვს გავლენა ალტერნატივას სამსახურის ხარისხზე? ხომ არ ექნება გავლენა დასაქმებულების ან სამუშაოს მაძიებლების ხელმისაწვდომობაზე პროფესიულ განათლებასა და უწყვეტ სწავლაზე? ☐ ხომ არ ექნება გავლენა დასაქმებულების ჯანმრთელობაზე, უსაფრთხოებასა და ღირსებაზე? ☐ ხომ არ აქვს ალტერნატივას პირდაპირი ან არაპირდაპირი გავლენა დასაქმებულების არსებულ უფლებებსა და

	<u>ვალდებულებებზე, უფრო ზუსტად, რაც გულისხმობს თავიანთი ვალდებულებების ფარგლებში ინფორმაციასა და კონსულტაციებს და გათავისუფლების წინააღმდეგ დაცვას?</u> ხომ არ ექნება გავლენა ახალგაზრდების დაცვაზე სამუშაო ადგილებზე? ☐ ხომ არ აქვს ალტერნატივას პირდაპირი ან არაპირდაპირი გავლენა დასაქმებულების არსებულ უფლებებსა და ვალდებულებებზე? ☐ ხომ არ იწვევს დასაქმების მინიმალური სტანდარტების შემოტანას ქვეყანაში? ☐ მოცემული ალტერნატივა უწყობს ხელს თუ ზღუდავს სამუშაო ადგილზე რესტრუქტურისაციას, ცვლილებებთან ადაპტირებასა და ტექნოლოგიური ინოვაციების გამოყენებას?
სოციალური ინტეგრაცია (ინკლუზია) და განსაკუთრებული ჯგუფების დაცვა	☐ ხომ არ აქვს გავლენა ალტერნატივას სამუშაო ძალის ბაზარზე ხელმისაწვდომობაზე ან მიმოსვლაზე? ☐ ხომ არ იწვევს პირდაპირ ან არაპირდაპირ უფრო მეტ თანასწორობას ან უთანასწორობას? ☐ ხომ არ ახდენს გავლენას მომსახურებასა და პროდუქციაზე თანაბარ ხელმისაწვდომობაზე? ☐ ხომ არ ახდენს გავლენას დასაქმებაში ჩართულ მომსახურებებსა და საერთო ეკონომიკური ინტერესის მქონე მომსახურებებზე ხელმისაწვდომობაზე? ☐ იწვევს თუ არა მოცემული ალტერნატივა მოსახლეობას უკეთ ინფორმირებას კონკრეტული საკითხის გარშემო? ☐ ხომ არ ახდენს ინდივიდების სპეციალურ ჯგუფებზე (მაგალითად, ყველაზე მოწყვლადი და დაუცველი ან სიღარიბის ზღვარს მყოფი ადამიანები, ბავშვები, ქალები, მოხუცები, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირები, უმუშევრები, ეთნიკური, ენობრივი ან რელიგიური უმცირესობები, თავშეფასფრის მაძიებლები), ფირმებსა ან სხვა ორგანიზაციებზე (მაგალითად, ეკლესიები) უფრო მეტ გავლენას, ვიდრე სხვებზე? ☐ ხომ არ აქვს მნიშვნელოვანი გავლენა მესამე სამყაროს ხალხზე?

გენდერული თანასწორობა, თანაბარი მოპყრობა და შესაძლებლობები, დისკრიმინაციის დაუშვებლობა	☐ ხომ არ ახდენს ალტერნატივა გავლენას დისკრიმინაციის დაუშვებლობაზე, თანასწორი მოპყრობისა და ყველასთვის თანაბარი შესაძლებლობების პრინციპებზე? ☐ ხომ არ აქვს განსხვავებული გავლენა ქალებსა და მამაკაცებზე? უწყობს ხელს ქალებსა და მამაკაცებს შორის თანასწორობას? ☐ ხომ არ ითვალისწინებს ჯგუფების ან ინდივიდების მიერ პირდაპირ დისკრიმინაციას სქესობრივი, რასობრივი, ეთნიკური წარმომავლობის, რელიგიური ან რწმენის, შეზღუდული შესაძლებლობების, ასაკის ან სექსუალური ორიენტაციის გამო? ან არაპირდაპირ დისკრიმინაციას ხომ არ გამოიწვევს?
ინდივიდები, პირადი და ოჯახური ცხოვრება, პირადი მონაცემები	☐ ხომ არ უწესებს ალტერნატივა ინდივიდებს დამატებით ადმინისტრაციულ მოთხოვნებს ან ზრდის <u>ადმინისტრაციულ სირთულეს</u>? ☐ ხომ არ ახდენს გავლენას ინდივიდების პირადი ცხოვრების კონფიდენციალურობაზე (მათ შორის, მათი <u>სახლები და კომუნიკაცია</u>)? ხომ არ ახდენს გავლენას ინდივიდების თავისუფლების უფლებაზე? ☐ ხომ არ ახდენს გავლენას ევროკავშირში თავისუფლად მიმოსვლაზე? ☐ ხომ არ ახდენს გავლენას ოჯახურ ცხოვრებაზე ან ოჯახის სამართლებრივ, ეკონომიკურ და სოციალურ დაცვაზე?
	☐ ხომ არ ახდენს გავლენას ბავშვის უფლებებზე? ☐ ხომ არ ითვალისწინებს ალტერნატივა პირადი მონაცემების დამუშავებას და დაინტერესებული პირის უფლებას, რომ ხელი მოუწვედებოდეს პირად მონაცემებზე?

მართვა, თანამონაწილეობა, კარადმინისტრირება, მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობა, მედია და ეთიკა	□ ხომ არ ახდენს გავლენას დაინტერესებული მხარეების (<i>stakeholders</i>) ჩართულობაზე მართვაში (<i>governance</i>), როგორც ეს გათვალისწინებულია ხელშეკრულებითა (<i>Treaty</i>) და მართვის ახალი მიდგომით (<i>new governance approach</i>)? □ არის თუ არა ყველა მონაწილე და დაინტერესებული მხარის მიმართ თანასწორი ურთიერთობა, დამყარებული მათი განსხვავებულობის პატივისცემაზე? ხომ არ ახდენს ალტერნატივა გავლენას კულტურულ და ენობრივ მრავალფეროვნებაზე? □ ხომ არ ახდენს გავლენას სოციალური პარტნიორების (<i>social partners</i>) ავტონომიაზე იმ სფეროებში, სადაც ისინი კომპეტენტურნი არიან? მაგალითად, ხომ არ ახდენს რამე გავლენას კოლექტიური მოლაპარაკების ან კოლექტიური ქმედების უფლებებზე? □ ხომ არ ახდენს გავლენას შემოთავაზებული ალტერნატივა საჯარო ინსტიტუტებსა და ადმინისტრაციებზე, მაგალითად, <u>მათი უფლებამოსილების ფარგლებში</u>? □ ხომ არ ახდენს გავლენას ინდივიდების უფლებებსა და ურთიერთობებზე საჯარო მმართველობასთან? □ ხომ არ ახდენს გავლენას ინდივიდების მართლმსაჯულებაზე ხელმისაწვდომობაზე? □ ხომ არ ითვალისწინებს სასამართლოს წინაშე <u>სამართლიანი დაცვის ეფექტიან სამუქალებებს</u>? □ ხომ არ ხდის მოცემული ალტერნატივა საზოგადოებას მეტად ინფორმირებულს კონკრეტული საკითხის გარშემო? ხომ არ ახდენს გავლენას □ საზოგადოების ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობაზე? □ ხომ არ ახდენს გავლენას პოლიტიკურ პარტიებსა და სამოქალაქო ორგანიზაციებზე? □ ხომ არ ახდენს გავლენას მედიაზე, მედია პლურალიზმსა და გამოხატვის თავისუფლებაზე? □ ხომ არ ზრდის მოცემული ალტერნატივა ბიოეთიკურ საკითხებს (კლონირება, ადამიანის სხეულის ან მისი ნაწილის გამოყენება ფინანსური სარგებლის მიღების მიზნით, გენეტიკური კვლევა/ტესტირება, გენეტიკური ინფორმაციის გამოყენება)?
საზოგადოებრივი ჯანდაცვა და უსაფრთხოება	□ ხომ არ ახდენს ალტერნატივა გავლენას ინდივიდების/მოსახლეობის ჯანმრთელობასა და უსაფრთხოებაზე, მათ შორის სიცოხლის საშუალო ხანგრძლივობა, სიკვდილიანობა და ავადობა, სოციალურეკონომიკურ გარემოზე გავლენის (სამუშაო გარემო, შემოსავალი, განათლება, დასაქმება, კვება) საშუალებით? □ ხომ არ ზრდის ან ამცირებს ბუნებრივ გარემოში მავნე ნივთიერებების აღმოჩენის გამო ჯანმრთელობასთან დაკავშირებული რისკების ალბათობას? □ ხომ არ ახდენს გავლენას ჯანმრთელობაზე ხმაურის მოცულობის ან ჰაერის, წყლისა და ნიადაგის ხარისხის ცვლილების გამო? □ ხომ არ მოახდენს გავლენას ჯანმრთელობაზე ენერგიის მოხმარების ან/და ნარჩენების გატანის გამო?

	ხომ არ ახდენს გავლენას <u>ჯანმრთელობის ცხოვრების წესთან დაკავშირებულ ისეთ მსაზღვრელებზე, როგორიცაა დიეტა, ფიზიკური აქტივობა და თამბაქოს, ალკოჰოლისა და</u>
	ნარკოტიკის გამოყენება? ☐ ხომ არ აქვს რამე განსხვავებული გავლენა სპეციალური რისკის ჯგუფებზე (ასაკის, სქესის, შეზღუდული შესაძლებლობების, სოციალური ჯგუფის, მობილობის, რეგიონის და სხვ. მიხედვით)?
დანაშაული, ტერორიზმი და უსაფრთხოება	☐ ხომ არ აქვს მოცემულ ალტერნატივას გავლენა უსაფრთხოებაზე, დანაშაულსა და ტერორიზმზე? ☐ ხომ არ ახდენს გავლენას <u>დამნაშავის გამოვლენაზე ან დანაშაულის ჩადენიდან მიღებულ მის პოტენციურ სარგებელზე?</u> ☐ ხომ არ გაზრდის დანაშაულებრივი ქმედებების რაოდენობას? ☐ ხომ არ ახდენს გავლენას <u>კანონით სამართალდამცავ მოცულობაზე?</u> ☐ ხომ არ ექნება გავლენა უსაფრთხოების ინტერესებზე? ☐ ხომ არ ექნება გავლენა თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უფლებაზე, სამართლიანი სასამართლოსა და დაცვის უფლებაზე? ☐ ხომ არ აქვს გავლენა დანაშაულთა მსხვერპლებისა და მოწმეების უფლებებზე?
ხელმისაწვდომობა და გავლენა სოციალურ დაცვაზე, ჯანდაცვასა და საგანმანათლებლო სისტემაზე	☐ ხომ არ აქვს ალტერნატივას გავლენა მომსახურებებზე, ყველასთვის ხარისხის/ხელმისაწვდომობის მხრივ? ☐ ხომ არ აქვს გავლენა დასაქმებულების (ჯანმრთელობა, განათლება) განათლებასა და მობილობაზე ? ☐ ხომ არ აქვს გავლენა ინდივიდების მიერ საჯარო/კერძო განათლების ან პროფესიული და უწყვეტი განათლების ხელმისაწვდომობაზე? ☐ ხომ არ აქვს გავლენა მომსახურებების საზღვართშორის მიწოდებაზე, საზღვრებს შორის გადამისამართებასა და საზღვრისპირა რეგიონებთან თანამშრომლობაზე? ☐ ხომ არ ახდენს გავლენას <u>სოციალურ, ჯანმრთელობისა და მზრუნველობით მომსახურებების დაფინანსებაზე/ორგანიზება/ხელმისაწვდომობაზე?</u> ☐ ხომ არ ახდენს გავლენას უნივერსიტეტებსა და აკადემიურ თავისუფლებაზე/თვითმმართველობაზე?

კულტურა	☐ ხომ არ ახდენს ალტერნატივა გავლენას კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებაზე? ☐ ხომ არ ახდენს ☐ გავლენას კულტურულ მრავალფეროვნებაზე? ხომ არ ახდენს გავლენას მოქალაქეთა თანამონაწილეობაზე კულტურულ მანიფესტაციებში ან მათ ხელმისაწვდომობაზე კულტურულ რესურსებზე?
სოციალური ზეგავლენა მესამე სამყაროს ქვეყნებში	☐ ხომ არ ახდენს ალტერნატივა სოციალურ გავლენას მესამე სამყაროს ქვეყნებზე, რომლებიც შეესაბამებიან ევროკავშირის ისეთი მაღალი მნიშვნელობის პოლიტიკას, როგორიცაა განვითარების პოლიტიკა? ☐ ხომ არ ახდენს გავლენას ევროკავშირის საერთაშორისო ვალდებულებებსა და მოვალეობებზე, რომლებიც წარმოიშვება, მაგალითად, ACP-EC (აფრიკა, კარიბის ზღვის ქვეყნები და წყნარი ოკეანის ქვეყნების ჯგუფებსა და ევროკავშირის შორის შეთანხმება) პარტნიორული ხელშეკრულებისა და „ათასწლეულის განვითარების მიზნებიდან“? ☐ ხომ არ იწვევს განვითარებად ქვეყნებში სიღარიბის ზრდას ან რამე გავლენა აქვს უღარიბესი მოსახლეობის შემოსავალზე?

გარემოსდაცვითი გავლენის სფეროები	ძირითადი კითხვები
კლიმატი	☐ ხომ არ ახდენს ალტერნატივა გავლენას ატმოსფეროში სათბური გაზების (მაგალითად, ნახშიროჟანგი, მეთანი და ა.შ.) ემისიაზე? ხომ არ ახდენს გავლენას ოზონის დამშლელი ნივთიერებების (CFCs, HCFCs .) ემისიაზე? ☐ ხომ არ ახდენს გავლენას კლიმატურ ცვლილებებთან ჩვენი ადაპტაციის უნარზე?
ტრანსპორტი და ენერგიის მოხმარება	☐ ალტერნატივის განხორციელება ხომ არ გაზრდის/შემამცირებს ენერგიის მოხმარებასა და საწვავის საჭიროებას? ☐ ხომ არ მოახდენს ☐ გავლენას ეკონომიკის ენერგოინტენსივობაზე? ხომ არ მოახდენს გავლენას ენერგიის წარმოებისათვის გამოყენებული საწვავის მიქსზე (ნახშირი, გაზი, ატომური, განახლებადი ენერგიის წყაროები და ა.შ.)? ☐ გაზრდის თუ შემამცირებს ტრანსპორტზე მოთხოვნას ან თუ მოახდენს გავლენას მის მოდალურ გაყოფაზე (modal split)? ☐ გაზრდის თუ შემამცირებს ავტომობილების გამონახოლქვს?
ჰაერის ხარისხი	☐ ხომ არ აქვს ალტერნატივას გავლენა მჟავად გარდამქმნელი (acidifying), ათროფიკაციური (eutrophying), ფოტოქიმიური ან ისეთი დამაბინძურებლების ემისიაზე, რომლებიც საფრთხეს უქმნის ადამიანის ჯანმრთელობას, აზიანებს მცენარეთა ფესვებს ან იწვევს გარემოს (ნიადაგის ან მდინარეების და ა.შ.) განადგურებას?

ბიომრავალფეროვნება, ფლორა, ფაუნა და ლანდშაფტი	□ ხომ არ ამცირებს ალტერნატივის განხორციელება მოცემულ ტერიტორიაზე სახეობების/ჯიშების/შთამომავლობების რიცხვს (ანუ ამცირებს ბიოლოგიურ მრავალფეროვნებას) ან ზრდის სახეობებს (ხელს უწყობს მათ კონსერვაციას)? □ ხომ არ ახდენს გავლენას დაცულ ან გადაშენების პირას მყოფ სახეობებზე ან მათ საცხოვრებლებზე ან ეკოლოგიურად სენსიტიურ ადგილებზე? □ ხომ არ ჰყოფს ლანდშაფტებს უფრო მცირე არეებად ან სხვა გზით ახდენს გავლენას მიგრაციულ მარშრუტებზე, ეკოლოგიურ კორიდორებსა და ბუფერულ ზონებზე? □ ხომ არ ახდენს გავლენას დაცული ლანდშაფტების მხატვრულ ღირებულებაზე?
წყლის ხარისხი და რესურსები	□ ხომ არ ამცირებს ან ზრდის ალტერნატივის განხორციელება მტკნარი და მიწისქვეშა წყლების ხარისხსა და რაოდენობას? □ ზრდის თუ ამცირებს წყლის ხარისხს სანაპირო და საზღვაო ტერიტორიებზე (მაგალითად, საკანალიზაციო, საკვების ნარჩენების, ზეთის, მძიმე მეტალებისა და სხვა დამაბინძურებლების გაშვებით)? ხომ არ ახდენს გავლენას სასმელი წყლის რესურსებზე?
ნიადაგის ხარისხი ან რესურსები	□ ხომ არ ახდენს ალტერნატივა გავლენას ნიადაგის <u>მჟავიანობაზე, დაბინძურებაზე ან მარილიანობაზე</u> და <u>ნიადაგის ეროზიის დონეზე</u>? □ ხომ არ იწვევს იგი არსებული ნიადაგის კარგვას (მაგალითად, მშენებლობის სამუშაოების შედეგად) ან ზრდის გამოსაყენებლად ვარგისი ნიადაგის მოცულობას (მაგალითად, მიწის გაუსწნებოვნებით (decontamination))?
მიწის გამოყენება	□ ხომ არ ახდენს ალტერნატივა გავლენას ახალი მხარეების ('greenfields') ათვისებაზე? □ ხომ არ ახდენს გავლენას <u>მიწაზე, რომელიც ეკოლოგიური მიზეზებით სენსიტიურია</u>? ხომ არ იწვევს მიწის გამოყენების ცვლილებას (მაგალითად, ქალაქურისა და სასოფლო დასახლებების გაყოფა ან სასოფლო-სამეურნეო მიწების ტიპის ცვლილება)?
განახლებადი ან არაგანახლებადი რესურსების	□ ხომ არ ახდენს ალტერნატივა გავლენას განახლებადი რესურსების
რესურსები	□ (თევზი და ა.შ.) გამოყენებაზე და იწვევს თუ არა მათ გამოყენებას იმაზე სწრაფად, ვიდრე მათ აღდგენა (რეგენერაცია) შეუძლიათ? ამცირებს თუ ზრდის არაგანახლებადი რესურსების (მიწისქვეშა წყალი, მინერალები და ა.შ.) გამოყენებას?
ფირმების და მომხმარებლების გარემოსდაცვითი შედეგობრივი საქმიანობა	□ იწვევს თუ არა ალტერნატივა უფრო მდგრად წარმოებასა და მოხმარებას? □ ხომ არ ცვლის შეფარდებით ფასებს გარემოსთვის უფრო სასარგებლო და ნაკლებად სასარგებლო პროდუქტების მიხედვით? □ ხელს უწყობს თუ ზღუდავს ალტერნატივა კაპიტალურ ინვესტიციებში, სესხებში, მომსახურების დაზღვევასა და სხვა მსგავს საშუალებებში ცვლილებების გზით გარემოსათვის სასარგებლო პროდუქციასა და მომსახურებებს?

	გამოიწვევს თუ არა ბიზნესების მეტნაკლებად ეკოლოგიურად სუფთა წარმოებას მათი ფუნქციონირების საშუალებებში ცვლილებების შეტანით?
ნარჩენების წარმოება/გადამუშავება	☐ ახდენს თუ არა ალტერნატივა გავლენას ნარჩენების წარმოქმნაზე (მყარი, ურბანული, სასოფლო-სამეურნეო, სამრეწველო, სამთო, რადიაციული ან ტოქსიკური ნარჩენები) ან როგორ ხდება ნარჩენების მართვა, განკარგვა და გადამუშავება?
გარემოსდაცვითი რისკების მოსალოდნელობა ან მასშტაბები	☐ აქვს ალტერნატივას გავლენა ხანძრის, აფეთქებების, მწყობრიდან გამოსვლის, უბედური შემთხვევების და <u>ავარიული ემისიების</u> მოხდენის ალბათობაზე ან პრევენციაზე? ☐ აქვს გავლენა იმ რისკზე, რომელიც დაკავშირებულია გარემოსათვის უცხო ან გენეტიკურად მოდიფიცირებული ორგანიზმების არასანქცირებულ ან შემთხვევით გაფრქვევასთან?
ცხოველებზე ზრუნვა	☐ აქვს თუ არა ალტერნატივას გავლენა ცხოველების ჯანმრთელობაზე? ☐ აქვს თუ არა გავლენა ცხოველების კეთილდღეობაზე (ანუ, ცხოველების მიმართ ადამიანური მოპყრობა)? ☐ აქვს თუ არა გავლენა ცხოველთა საკვებისა და კვების უსაფრთხოებაზე?
საერთაშორისო გარემოსდაცვითი ზეგავლენა	☐ ხომ არ ახდენს ალტერნატივა გავლენას გარემოს დაცვაზე ისეთ მესამე სამყაროს ქვეყნებში, რომლებიც შეესაბამებიან ევროკავშირის ისეთი მაღალი მნიშვნელობის პოლიტიკას, როგორიცაა განვითარების პოლიტიკა?

**თემა N19 : „ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულებითი შეფასების პრაქტიკის
ანალიზი და ფასეულობაზე ორიენტირებული სტრატეგიული
გადაწყვეტილებების დასაბუთება„**

**19-1 თემა - „ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულებითი შეფასების
პრაქტიკის ანალიზი“.**

(იხ. სტუ-ს ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტის დოქტორანტ გ. ხოტენაშვილის ნაშრომი - კოლოკვიუმი N 2. თემაზე: „ ბიზნესის ღირებულებითი შეფასების პრაქტიკის განზოგადება და გამოყენების ანალიზი- შეფასება საქართველოში“. თავი N3. 2018 წ. ივლისი).

თანამედროვე ეტაპზე, ეკონომიკური ორგანიზაციის განვითარების მართვის სისტემის სრულყოფა დიდ სირთულეებს უკავშირდება. სტრატეგიული არჩევანის გაკეთება და მართვის სტილის შეცვლა კორპორაციის საქმიანობის მმართველობით პროცესში შესაძლებელია თუ დავიცავთ მაღალგანვითარებული ქვეყნების სამეწარმეო პრაქტიკაში აპრობირებულ მეთოდებს.

კერძოდ, ეკონომიკის მიკროდონეზე სტრატეგიული მენეჯმენტის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მექანიზმების სრულყოფილი სისტემის ფორმირება და ეკონომიკური სუბიექტების (მეწარმეების) პრაქტიკულ საქმიანობაში ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულებითი შეფასების სრულყოფილი სისტემის დამკვიდრება, ბიზნესგარემოს ცვლილებების პირობებში, კომპანიის საბაზრო ღირებულებას ზრდის. ამიტომ ბიზნესის შეფასების მიდგომა მოითხოვს, რომ ნებისმიერი კომპანიის ღირებულების განსაზღვრის თავიდანვე მითითებული პრინციპების საფუძველზე, რომელიც შესაძლებელია, იყოს (შუალედური გადაწყვეტილებების გათვალისწინებით) **ორგვარი:**

- 1. კომპანიის, როგორც მოქმედის (on-going-concern) შეფასება;**
- 2. კომპანიის საუტილიზაციო (სალიკვიდაციო) ღირებულების შეფასება**

როგორც მოქმედი, ასევე შეჩერებული კომპანიის (ფირმის) ღირებულებაზე ზეგავლენას ახდენს მისი სარგებლიანობა, სამომხმარებლო ღირებულება. ასევე მნიშვნელოვანია, სასიცოცხლო ციკლის თუ რომელ სტადიაზეა კომპანია (დაბადება, ზრდა, სიმწიფე, დაცემა). შესაბამისად, ნაშრომში განხილულია: ბიზნესის შეფასების თეორიულ-კონცეფციური და მეთოდოლოგიური საფუძვლები, ძირითადი მიდგომები და სტანდარტები; ბიზნესის საშემფასებლო საქმიანობის ევოლუციისა და ღირებულების შეფასების ძირითადი მიმართულებები და შემოთავაზებულია ბიზნესის სუბიექტების ღირებულებითი მართვის სრულყოფის მექანიზმის ასპექტები.

ბიზნესის ღირებულების შეფასების მეთოდოლოგიის

გამოყენების პრაქტიკა : ა) აქტივების მეთოდის საფუძველზე

შეფასების მეთოდების არჩევისას შემფასებლმა მხედველობაში მიიღო შემდეგი ფაქტორები:

1. კომპანია სასტუმროს ბოლო 9 თვის განმავლობაში ემსახურება, რაც შემოსავლებისა და სანდო პროგნოზისა და ხარჯების გაანგარიშების საშუალებას არ გვაძლევს.

2. ანალოგიური ტიპის სასტუმრო მომსახურებების ბაზარი მცხეთაში მცირეა;

3. დანახარჯების მეთოდის გამოყენება კომპანიის ღირებულების განსაზღვრისთვის არარეკომენდირებულია;

მოყვანილი ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით, შეფასებისას გამოიყენეს აქტივების შესწორებული წმინდა საბალანსო ღირებულების მეთოდი, რა დროსაც ბალანსზე რიცხული ძირითადი საშუალებების (მიწა და სასტუმროს შენობა) ღირებულება მათი საბაზრო პირობებთან გათანაბრების მიზნით შესწორდა.

საბალანსო უწყისი	დეკემბერი 2017	შესწორება	შესწორებული ბალანსი დეკემბერი 2017
მიმდინარე აქტივები	31,197	-	31,197
ფული ბანკში და სალაროში	11,013	-	11,013
ნაღდი ფული სალაროში	1,114	-	1,114
ფული საბანკო ანგარიშზე	9,900	-	9,900
მოკლევადიანი მოთხოვნები	594	-	594
სატრანზიტო ანგარიში საქართველოს ბანკის ტერმინალისათვის	(351)	-	(351)
მოთხოვნები კვებაზე	(179)	-	(179)
მოთხოვნები მიწოდებიდან და მომსახურებიდან	950	-	950
სატრანზიტო	80	-	80
წინასწარ გადახდილი ხარჯები	94	-	94
სასაქონლო მატერიალური მარაგები	19,590		19,590
ნედლეული და მასალები	634	-	634
პროდუქტი	15,138	-	15,138
საპრეზენტაციო	44	-	44
სხვა სასაქონლო მატ. მარაგები	3,774	-	3,774
გრძელვადიანი აქტივები	3,639,557	158,783	3,798,340
ძირითადი საშუალებები	3,639,557	158,783	3,798,340
მიწის ნაკვეთები	918,000	43,313	961,313
შენობები	2,447,347	115,470	2,562,816
ნაგებობები	11,756	-	11,756
მანქანა-დანადგარები	624	-	624
ოფისის აღჭურვილობა	7,820	-	7,820
ოფისის აღჭურვილობა	15,299	-	15,299
მომსახურე პერსონალის უნიფორმები	-	-	-
ავეჯი და სხვა ინვენტარი	150,523	-	150,523
ავეჯი და სხვა ინვენტარი	43,825	-	43,825
ავეჯი და სხვა ინვენტარი	17,274	-	17,274
სატრანსპორტო საშუალებები	11,224	-	11,224
არამატერიალური აქტივები	7,333	-	7,333
ბიოლოგიური აქტივები	8,533	-	8,533
სულ აქტივები	3,670,754	158,783	3,829,537
მიმდინარე ვალდებულებები	47,019	47,019	47,019
მოკლევადიანი ვალდებულებები	28,701	-	28,701

მიწოდებიდან და მომსახურებიდან წარმოქმნილი დავალიანებები	3,679	-	3,679
მიწოდებიდან და მომსახურებიდან წარმოქმნილი დავალიანებები (საწვავი)	371	-	371
მიღებული ავანსები	11,470	-	11,470
გადასახდელი ხელფასები	13,181	-	13,181
საგადასახადო ვალდებულებები	18,319	-	18,319
გადასახდელი საშემოსავლო	11,729	-	11,729
გადასახდელი დღგ	23,071	-	23,071
გადახდილი დღგ	(29,365)	-	(29,365)
გადახდილი დღგ	(650)	-	(650)
ქონების გადასახადი	13,534	-	13,534
ფინანსური ვალდებულებები	1,000,000	-	1,000,000
სასესხო ვალდებულებები	1,000,000	-	1,000,000
დამფუძნებლის სესხი	1,000,000	-	1,000,000
	-	-	-
გადასახდელი პროცენტები	-	-	-
დაგროვილი %	-	-	-
დაგროვილი %	-	-	-
სულ ვალდებულებები	1,047,019	-	1,047,019
მფლობელთა კაპიტალი	2,623,734	158,783	2,782,517
საკუთარი კაპიტალი	2,638,872	-	2,638,872
წინა წლების დაგროვილი მოგება/ზარალი	-	-	-
წინა პერიოდების დაგროვილი მოგება/ზარალი	166,108	-	166,108
მიმდინარე პერიოდის მოგება/ზარალი	(181,246)	-	(181,246)
გადაფასების რეზერვი	-	158,783	158,783
სულ ვალდებულებები და მფლობელთა კაპიტალი	3,670,754	158,784	3,829,537
წმინდა აქტივები			2,782,518

წმინდა აქტივების მეთოდის აღწერა

როგორც წესი, წმინდა აქტივების მეთოდი გამოიყენება იმ საწარმოს შეფასებისას, რომელსაც გააჩნია „მნიშვნელოვანი“ აქტივები. შემფასებლის მიერ, პირველ რიგში, განხორციელდა კომპანიის ბალანსზე არსებული აქტივების და ვალდებულებების ანალიზი. ანალიზის შედეგად დგინდება ის აქტივები და ვალდებულებები, რომელთა საბალანსო ღირებულება საბაზრო ფასთან გათანაბრების მიზნით უნდა შესწორდეს.

2. შპს „ჰოტელ კალიფორნის“ 100%-იანი წილის ღირებულების დადგენა წმინდა აქტივების მეთოდით

შემფასებლმა კომპანიის ბალანსზე რიცხული ძირითადი საშუალებების - მიწის და შენობა-ნაგებობების საბალანსო ღირებულება საბაზრო ღირებულებასთან გათანაბრების მიზნით შეასწორა; ამისთვის მან გაყიდვების შედარებითი ანალიზის მეთოდი გამოიყენა (იხილეთ დანართი № 1). ძირითადი საშუალებები 158,783 ლარით შესწორდა.

ცხრილი №1-საწყისი და შესწორებული ბალანსი

დანართ № 1-ში მოცემულია შეფასების მონაცემები, რომლის მიხედვითაც ბალანსის მუხლების კორექტირება ხდება

დანართი №1 - ძირითადი საშუალებების შეფასება

1. შეფასების ამოცანის განსაზღვრა

შეფასება გაყიდვების შედარებითი ანალიზის მეთოდის გამოყენებით							
მახასიათებლების დასახელება	შესაფასებელი ობიექტი	ობიექტი №1	ობიექტი №2	ობიექტი №3	ობიექტი №4	ობიექტი №5	ობიექტი №6
ფართი (კვ.მ.)	1,120.80	240.00	292	400	260	100	300
ტრანზაქციის ფასი - ლარი		688,000	730,000	1,168,000	986,000	207,000	831,000
ფართის ერთეულის (კვ.მ.) ფასი	-	2,866.67	2,500.00	2,920.00	3,792.31	2,070.00	2,770.00
გადაცემული უფლებები	სრული	სრული	სრული	სრული	სრული	სრული	სრული
კორექტირება		0%	0%	0%	0%	0%	0%
დაკორექტირებული ფასი		2,866.67	2,500.00	2,920.00	3,792.31	2,070.00	2,770.00
ფინანსირების პირობები	საბაზრო	საბაზრო	საბაზრო	საბაზრო	საბაზრო	საბაზრო	საბაზრო
კორექტირება		0%	0%	0%	0%	0%	0%
დაკორექტირებული ფასი		2,866.67	2,500.00	2,920.00	3,792.31	2,070.00	2,770.00
გაყიდვების პირობები	მიმდინარე	მიმდინარე	მიმდინარე	მიმდინარე	მიმდინარე	მიმდინარე	მიმდინარე
კორექტირება		0%	0%	0%	0%	0%	0%
დაკორექტირებული ფასი		2,866.67	2,500.00	2,920.00	3,792.31	2,070.00	2,770.00
შესყიდვაზე გაწეული ხარჯები	არ არსებობს	არ არსებობს	არ არსებობს	არ არსებობს	არ არსებობს	არ არსებობს	არ არსებობს
კორექტირება		0%	0%	0%	0%	0%	0%
კორექტირებული ფასი		2,866.67	2,500.00	2,920.00	3,792.31	2,070.00	2,770.00
საბაზრო პირობები	მიმდინარე	შეთავაზება	შეთავაზება	შეთავაზება	შეთავაზება	შეთავაზება	შეთავაზება
კორექტირება		-10%	-10%	-10%	-10%	-10%	-10%
კორექტირებული ფასი		2,580.00	2,250.00	2,628.00	3,413.08	1,863.00	2,493.00
მოთხოვნადი ადგილმდებარეობა	კი	კი	კი	კი	კი	კი	კი
კორექტირება		0%	0%	0%	0%	0%	0%
დაკორექტირებული ფასი		2,580.00	2,250.00	2,628.00	3,413.08	1,863.00	2,493.00
ფიზიკური და ეკონომიკური მახასიათებლები							
ფართი (კვ.მ.)	1,120.80	240.00	292.00	400.00	260.00	100.00	300.00
კორექტირება	0%	5%	5%	0%	5%	10%	5%
მისადგომობა (გზა)	კარგი	კარგი	კარგი	კარგი	კარგი	ნაკლები	ნაკლები
კორექტირება	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
კომუნიკაციები	არის	არის	არის	არის	არის	არის	არის
კორექტირება	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
კომერციული განვითარება	საშუალო	საშუალო	საშუალო	საშუალო	საშუალო	საშუალო	საშუალო

კორექტირებაა	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
დაშორება ცენტრალური გზიდან	გზის პირას	გზის პირას	მეორე ხარისხოვანი	მეორე ხარისხოვანი	მეორე ხარისხოვანი	გზის პირას	მეორე ხარისხოვანი
კორექტირებაა	0%	0%	10%	10%	10%	0%	10%
ავეჯი და კეთილმოწყობა	არ არის	არ არის	არ არის	არ არის	არ არის	არ არის	არ არის
კორექტირებაა	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
რემონტი	ახალი	ძველი	ძველი	ახალი	ახალი	ძველი	ძველი
კორექტირებაა	0%	5%	10%	0%	0%	5%	5%
შენობის მდგომარეობა	ახალი აშენებული	ძველი აშენებული	ძველი აშენებული	ახალი აშენებული	ახალი აშენებული	ძველი აშენებული	ძველი აშენებული
კორექტირებაა	0%	10%	10%	0%	0%	10%	10%
ეზოს კეთილმოწყობა	კარგი	არ არის	კარგი	კარგი	კარგი	არ არის	არ არის
		5%	0%	0%	0%	5%	5%
ჯამური კორექტირება	0%	25%	35%	10%	15%	30%	35%
კორექტირებული ფასი (კვ.მ.) - ლარი		3,225.00	3,037.50	2,890.80	3,925.04	2,421.90	3,365.00
შესაფასებელი ობიექტის ერთეულის (კვ.მ.) ღირებულება - ლარი							3,144.30
ქონების სრული ღირებულება - ლარი							3,524,129.20

1.1. შესაფასებელი ქონება

შპს „ჯინო ველნეს მცხეთას“ (შემდგომში კომპანია) (ს/კ:436254170) 100%-იანი წილის საბაზრო ღირებულების შეფასებისას ჩვენ მიერ განხორციელდა კომპანიის ბალანსზე რიცხული შენობა და მიწა შევამოვეთ, მათი საბაზრო ფასთან გათანაბრების მიზნით. შესაფასებელი ქონება მდებარეობს მცხეთაში, აღმაშენებლის N37-ში, საკადასტრო კოდი 72.07.07.844. მიწის ნაკვეთი ფართი - 1020.00 კვ.მ. და შენობა-ნაგებობის (სასტუმრო) ფართი - 1120.8 კვ.მ. შესაფასებელი ქონება მდებარეობს ქალაქის ისტორიულ და ცენტრალურ ნაწილში. შენობა სრულად გარემონტებულია თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისად.

1.2. შეფასების მიზანი და გამოყენება

შეფასების მიზანი იყო დამკვეთის მიგვეცა სრული ინფორმაცია 1.1. მუხლში აღნიშნული ქონების საბაზრო ღირებულების შესახებ.

1.3. შეფასების ეფექტური თარიღი

შეფასების ეფექტური თარიღია 2017 წლის 31 იანვარი.

1.4. შეფასების თარიღი

შესაფასებელი ქონება 2018 წლის იანვარში შევაფასე.

შემოსავლების მეთოდი და შედარებითი ანალიზის მეთოდი

შპს „სასტუმროს“-ს 100%-იანი წილის საბაზრო ღირებულების შეფასებისას გამოიყენეს შემდეგი მეთოდი:

პირველ რიგში, კომპანიის ღირებულება შემოსავლების მეთოდის გამოყენებით დაადგინეს. იმდენად, რამდენადაც კომპანია შემოსავლების მომტანი ქონებაა (Income Approach), ამ მეთოდის ერთ-ერთი საფუძველი არის ინვესტორის მოსაზრება, რომ არ გადაიხადოს ქონებაში იმაზე მეტი, რა შემოსავლების მოტანაც შეუძლია ამა თუ იმ ქონებას; ინვესტორი მიმდინარე პერიოდისათვის ყიდულობს მომავალ შემოსავლებს. საამორტიზაციო ანარიცხებამდე და საპროცენტო ხარჯამდე) დისკონტირების მიდგომა;

მეორე რიგში, განვიხილეთ კომპანიის ღირებულება შედარებითი ანალიზის მეთოდის გამოყენებით, რითაც გაანალიზდა EV/EBITDA, Price/Sales და Price/Book კოეფიციენტები; საბოლოო ღირებულება ორივე მეთოდის შეწონვით განისაზღვრა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ქონების აბსოლუტური სიზუსტით შეფასება შეუძლებელია, რადგან შეფასების შედეგად დგინდება მხოლოდ სავარაუდო ღირებულება და არა ფასი. ფასი არის ფაქტი, უკვე განხორციელებული გარიგების შედეგად დაფიქსირებული თანხა. ამდენად, ღირებულება შეიძლება მეტი ან ნაკლები იყოს უკვე მომხდარი ან მოსახდენი გარიგების შედეგად დაფიქსირებულ/დასაფიქსირებელ თანხაზე. აღნიშნული შეფასების ზღვრული ცდომილება შეადგენს 8-10%-ს.

ჩემს მიერ მოპოვებული ინფორმაციის ანალიზი, უფლებას მაძლევს დავასკვნა, რომ შპს „სასტუმროს“-ს 100%-იანი წილის საბაზრო ღირებულება 2018 წლის 15 აპრილის მდგომარეობით დღგ-ის გარეშე, დამრგვალებით 4,500,000 (ოთხი მილიონ ხუთასი ათასი) ლარია.

შეფასების მეთოდები:

ა) საერთო ნაწილი

შეფასების მეთოდების არჩევისას შემფასებელმა მხედველობაში მიიღო შემდეგი ფაქტორები:

- I. პირველ რიგში, განხილა კომპანიის ღირებულება შემოსავლების მეთოდის გამოყენებით. იმდენად, რამდენადაც კომპანია წარმოადგენს შემოსავლების მომტან ქონებას (Income Approach) და ამ მეთოდის ერთერთი საფუძველი არის ინვესტორის მოსაზრება, რომ არ გადაიხადოს ქონებაში იმაზე მეტი, რა შემოსავლების მოტანაც შეუძლია ამა თუ იმ ქონებას, ანუ ინვესტორი მიმდინარე პერიოდისათვის ყიდულობს მომავალ შემოსავლებს. შემოსავლების მეთოდის მიხედვით გაანგარიშებული ღირებულების უფრო მეტი საიმედოობის მიზნით, ჩვენ გამოვიყენეთ მომავალი წმინდა მოგების (EBITDA- მოგება დაბეგვრამდე, საამორტიზაციო ანარიცხებამდე და საპროცენტო ხარჯამდე) დისკონტირების მიდგომა;
- II. მეორე რიგში, განვიხილეთ კომპანიის ღირებულება შედარებითი ანალიზის მეთოდის გამოყენებით, რა დროსაც ანალიზი ჩაუტარდა EV/EBITDA, Price/Sales და Price/Book კოეფიციენტებს. საბოლოოდ, ორივე მეთოდის შეწონვით საბოლოო ღირებულება განისაზღვრა.

ბ) შემოსავლების მეთოდის აღწერა

შემოსავლების მეთოდი საშუალებას იძლევა, განისაზღვროს შემოსავლების მომტანი ქონების ღირებულება საპროგნოზო პერიოდის განმავლობაში მოტანილი შემოსავლების ხარისხისა და რაოდენობის გათვალისწინებით.

ფულადი ნაკადების დისკონტირების მეთოდი შედგება შემდეგი ეტაპებისაგან:

- ფინანსური ანგარიშგების ანალიზი, მისი ნორმალიზაცია და ტრანსფორმაცია;
- დისკონტირების განაკვეთის გამოთვლა;
- ღირებულების პირველადი მაჩვენებლის გამოთვლა;
- არაფუნქციონირებად აქტივებზე შესწორებების შეტანა;
- საკონტროლო კორექტირების შეტანა.

3. შპს „სასატუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულების დადგენა შემოსავლების მეთოდით

წინამდებარე ქვეთავში მოცემულია შესაფასებელი ორგანიზაციის ფინანსური და ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ ანგარიში, რომელიც კომპანიის (ბიზნესის) ეკონომიკური გარემოცვის ფაქტორების ანალიზს ეფუძნება.

წელი	1	2	3	4	5
რეალიზაცია ღვინო - ადგილობრივი	100,000	103,000	106,090	109,273	112,551
რეალიზაცია ღვინო - ექსპორტი	250,000	257,500	265,225	273,182	281,377
რეალიზაცია ღვინო - ადგილობრივი -ერთეული	7	7	7	7	7
რეალიზაცია ღვინო - ექსპორტი- ერთეული	10	10	10	10	10
რეალიზაცია ღვინო - ადგილობრივი	700,000	721,000	742,630	764,909	787,856
რეალიზაცია ღვინო - ექსპორტი	2,500,000	2,575,000	2,652,250	2,731,818	2,813,772
რეალიზაცია დღგ-ს გარეშე	3,200,000	3,296,000	3,394,880	3,496,726	3,601,628
თვითღირებულება	1,504,000	1,549,120	1,595,594	1,643,461	1,692,765
საერთო მოგება	1,696,000	1,746,880	1,799,286	1,853,265	1,908,863
კომერციული ხარჯები	384,000	395,520	407,386	419,607	432,195
რეკლამა მედიაში	16,000	16,480	16,974	17,484	18,008
პრომო ხარჯები	16,000	16,480	16,974	17,484	18,008
დიზაინის ხარჯი	32,000	32,960	33,949	34,967	36,016
მენეჯმენტის ხარჯი	96,000	98,880	101,846	104,902	108,049
დეგუსტაციის ხარჯი	48,000	49,440	50,923	52,451	54,024
ხელფასი / ბონუსი	96,000	98,880	101,846	104,902	108,049
საშუამავლო ხარჯი	16,000	16,480	16,974	17,484	18,008
მიწოდების სხვა ხარჯები	64,000	65,920	67,898	69,935	72,033

ადმინისტრაციული ხარჯები	715,200	736,656	758,756	781,518	804,964
შრომის ანაზღაურება	320,000	329,600	339,488	349,673	360,163
კომუნალური	32,000	32,960	33,949	34,967	36,016
მივლინების ხარჯი	24,000	24,720	25,462	26,225	27,012
პროფესიული მომსახურება	64,000	65,920	67,898	69,935	72,033
კომუნიკაციის ხარჯები	16,000	16,480	16,974	17,484	18,008
დაზღვევა	16,000	16,480	16,974	17,484	18,008
რემონტი	64,000	65,920	67,898	69,935	72,033
შიდა გადაადგილება	9,600	9,888	10,185	10,490	10,805
ქონების გადასახადის ხარჯი	64,000	65,920	67,898	69,935	72,033
ბანკის ხარჯი	32,000	32,960	33,949	34,967	36,016
ხელფასთან გათანაბრებული ოპერაციები	48,000	49,440	50,923	52,451	54,024
საბაჟო ხარჯი	9,600	9,888	10,185	10,490	10,805
წარმომადგენლობითი ხარჯი	16,000	16,480	16,974	17,484	18,008
სულ საოპერაციო ხარჯი	1,099,200	1,132,176	1,166,141	1,201,126	1,237,159
EBITDA	596,800	614,704	633,145	652,139	671,704
დისკონტირების განაკვეთი	0.15	0.15	0.15	0.15	0.15
დისკონტირების ფაქტორი	0.87	0.76	0.66	0.57	0.50
დისკონტირებული წმინდა მოგება	518,957	464,805	416,303	372,863	333,955
ტერმინალური ღირებულება					5,166,951

დისკონტირებული ტერმინალური ღირებულება	2,568,888
დისკონტირებული ფულადი ნაკადები	4,675,770

გაანალიზდა ასევე „SWOT- ანალიზი“ (Strength – ძლიერი მხარეები; Weakness– სუსტი მხარეები; Opportunities – შესაძლებლობები; Treats– საფრთხეები), რომელიც თავისთავად წარმოადგენს გარემოცვის ანალიზის დამოკიდებულებას კომპანიის შიდა შესაძლებლობებთან.

სათანადო დოკუმენტაციის ანალიზისას განხორციელდა ორგანიზაციის ეკონომიკური და ფინანსური მდგომარეობის შეფასება. მიღებული შედეგი, ჩემი აზრით, სრულად ასახავს რეალურ სურათს.

ეკონომიკური და ფინანსური მდგომარეობის შეფასებისას გაკეთდა შემდეგი დაშვებები:

- უახლოეს პერიოდში კომპანია არ ცვლის თავის ძირითად საქმიანობას;
- უახლოესი პერიოდში კომპანიის მენეჯმენტში არ ხდება ისეთი კარდინალური ცვლილებები, რაც გამოიწვევს კავშირ-ურთიერთობების გაწყვეტას როგორც პროდუქციის მომწოდებელ კომპანიებთან, ასევე მომხმარებლებთან;
- სახელმწიფოში შენარჩუნებულია სტაბილურობა;
- მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისით გამოწვეული შედეგები ერთი წლის მანძილზე დაიდლება.

პროგნოზი ეფუძნება შემდეგ ძირითად პრინციპებს:

- მოსალოდნელ მოგებასა და სამომავლო ხუთწლიან პროგნოზს საფუძვლად უდევს შემფასებლის მიერ მოპოვებული საბაზრო ინფორმაცია ერთი ბოთლი ღვინის სარეალიზაციო ფასის შესახებ, რომელიც საშუალოდ 7 ლარია;
- მომავალ შემოსავლებთან დაკავშირებული ხარჯები შემფასებლის გამოცდილებაზე და აღნიშნული სექტორის ცოდნაზე დაყრდნობით განისაზღვრა;
- მომავალი ფულადი ნაკადების დისკონტირების განსაზღვრისთვის 15%-იანი დისკონტირების განაკვეთია გამოყენებული;
- ტერმინალური ღირებულების განსაზღვრის მიზნით გამოყენებულია „გორდონის მეთოდი“;

საპროგნოზო მოგება-ზარალის უწყისი და ღირებულების კალკულაცია - ცხრილი №1

დასკვნა:

შემოსავლების (დისკონტირებული EBITDA) მეთოდის გამოყენებით შპს „სასტუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულება 2018 წლის 15 აპრილის მდგომარეობით შედგენს 4,675,770 ლარს.

4. შპს „სასტუმრო“-ის 100%-იანი წილის ღირებულების დადგენა შედარებითი ანალიზის მეთოდით

აღნიშნული მეთოდით შეფასებისას, ხდება ანალოგიური წარმოების ძირითადი ფინანსური ინდიკატორების შედარება შესაფასებელი ობიექტის ფინანსურ ინდიკატორებთან მიმართებაში.

გამოყენებული ფინანსური ინდიკატორები მოიცავს:

$EV/EBITDA=X$, სადაც: EV-კომპანიის ღირებულება; EBITDA - მოგება დაბეგვრამდე, ცვეთამდე და საპროცენტო ხარჯამდე;

$X=კოეფიციენტი$

$Price/Sales=X$, სადაც: **Price**: კომპანიის ღირებულება; **Sales** – გაყიდვები; $X=კოეფიციენტი$.

$Price/Book=X$ სადაც: **Price**: კომპანიის ღირებულება; **Book** – კომპანიის წმინდა აქტივები; $X=კოეფიციენტი$

აღნიშნული მეთოდით კომპანიის შეფასების მიზნებისათვის ვეყრდნობით ანალოგიური კომპანიების მიერ გამოქვეყნებულ შემდეგ ინფორმაციას:

EV / EBITDA (2017)

Shanx Xinguachun	China	7.4x
Stock Spirit	Britain / Poland	9.2x
Sinergy Co	Russia	6.7x
საშუალო EV/EBITDA		7.7x

წყარო: *Blumberg*

EV/EBITDA ინდიკატორი კომპანიის ღირებულების განსაზღვრის მიზნებისათვის წარმოადგენს ფართოდ დამკვიდრებულ მეთოდს. აღნიშნული ინდიკატორის გათვალისწინებით, შპს „სასტუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულება 2018 წლის 15 აპრილის მდგომარეობით 4,595,360 ლარია. გამომდინარე იქიდან, რომ აღნიშნული ინდიკატორის სიდიდე მოპოვებულია გლობალური კომპანიების მონაცემებზე დაყრდნობით, ბაზრის პირობების მიმართ პრაქტიკაში დამკვიდრებული მიდგომის თანახმად, აღნიშნული კორექტირება 15%-25%-ია. ჩვენ გასაშუალოებული მიდგომა გამოვიყენეთ; შედეგად, მიღებული სიდიდე -20%-ით შესწორდა. კორექტირების შედეგად

შპს „სასტუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულება 2018 წლის 15 აპრილის მდგომარეობით 3,676,288.00 ლარია.

EV / EBITDA (2017)		
Shanx Xinguachun	ჩინეთი	7.4x
Stock Spirit	ბრიტანეთი/პოლონეთი	9.2x
Sinergy Co	რუსეთი	6.7x
საშუალო EV/EBITDA		7.7x
შპს „სასტუმროს“ EBITDA		596,800.00
შპს „სასტუმროს“ 100% წილის ღირებულება		4,595,360.00
დისკონტირების ფაქტორი (-20%)		919,072.00
შპს „სასტუმროს“ 100% წილის ღირებულება		3,676,288.00

4.2. Rice

აღნიშნული მეთოდით კომპანიის შეფასების მიზნებისათვის ვეყრდნობით ანალოგიური კომპანიების მიერ გამოქვეყნებულ შემდეგ ინფორმაციას:

მეთოდი	Price / Sales
კომპანია	2017
Craft Brew Alliance, Inc.	1.89
Crimson Wine Group, Ltd	3.51
Castle Brands Inc	2.49
Boston Beer Co Inc	3.08
Willamette Valley Vineyards Inc	1.89
საშუალო მონაცემი	2.572

წყარო: <https://csimarket.com/>

Price/Sale ინდიკატორი კომპანიის ღირებულების განსაზღვრის მიზნებისათვის ფართოდ დამკვიდრებული მეთოდია. აღნიშნული ინდიკატორის გათვალისწინებით, შპს „სასტუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულება 2018 წლის 15 აპრილის მდგომარეობით 8,230,400.00 ლარია. გამომდინარე იქიდან, რომ აღნიშნული ინდიკატორის სიდიდე მოპოვებულია გლობალური კომპანიების მონაცემებზე დაყრდნობით, ბაზრის პირობების მიმართ პრაქტიკაში დამკვიდრებული მიდგომის თანახმად, აღნიშნული კორექტირება შეადგენს 15%-25%. ჩვენ გასაშუალოებული მიდგომა გამოვიყენეთ, რის შედეგადაც

მიღებული სიდიდე შესწორდა -20%-ით. კორექტირების შედეგად შპს „სასტუმროს“-ის 100% წილის ღირებულება 2018 წლის 15 აპრილის მდგომარეობით 6,584,320.00 ლარია.

მეთოდი	Price / Sales
კომპანია	2017
Craft Brew Alliance, Inc.	1.89
Crimson Wine Group, Ltd	3.51
Castle Brands Inc	2.49
Boston Beer Co Inc	3.08
Willamette Valley Vineyards Inc	1.89
საშუალო მონაცემი	2.572
შპს „სასტუმროს“ Sales	3,200,000.00
შპს „სასტუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულება	8,230,400.00
დისკონტირების ფაქტორი (-20%)	1,646,080.00
შპს „სასტუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულება	6,584,320.00

4.3. Price / Book

აღნიშნული მეთოდით კომპანიის შეფასების მიზნებისათვის ვეყრდნობით ანალოგიური კომპანიების მიერ გამოქვეყნებულ შემდეგ ინფორმაციას:

მეთოდი	Price / Book
კომპანია	2017
Craft Brew Alliance, Inc.	3.19
Crimson Wine Group, Ltd	1.06
Castle Brands Inc	20.47
Boston Beer Co Inc	6.28
Willamette Valley Vineyards Inc	1.02
საშუალო მონაცემი	6.404

წყარო: <https://csimarket.com/>

დამკვეთის მიერ მოწოდებული საბალანსო უწყისი მიხედვით, კომპანიის წმინდა აქტივები შეადგენს 708,549 ლარს.

ბალანსის მუხლი	საწყისი
მიმდინარე აქტივები სულ	521,242
ნაღდი ფული ეროვნულ ვალუტაში	166.17
ეროვნული ვალუტა რეზიდენტ ბანკში	60,721.56
უცხოური ვალუტა რეზიდენტ ბანკში	203,099.35

მოთხოვნები მიწოდებიდან და მომსახურებიდან	137,585.75
მოთხოვნები საწარმოს პერსონალის მიმართ	4,543.82
ნედლეული და მასალები	82,250.66
შესაფუთი მასალები	19,145.66
მზა პროდუქცია	72.03
ღვინის წარმოება	5,400.00
სხვა სასაქონლო-მატერიალური მარაგი	8,257.32
გრძელვადიანი აქტივები	454,334
მიწის ნაკვეთები	64650
შენობები	105,678.33
ცისტერნები და კასრები	89,760.00
ყურძნის მიღება გადამუშავებასთან დაკავშირებული მანქანა-დანადგარები	178,819.66
ოფისის აღჭურვილობა	208.61
ავეჯი და სხვა ინვენტარი	3,568.86
სხვა აქტივები	11,648.15
სულ აქტივები	975,576
მოკლევადიანი ვალდებულებები	267,027
მოწ. და მომსახ. წარმოქმნილი ვალდებულებები	285,845
გადასახდელი ხელფასები	-
ფიზიკური პირების მომსახურება	-
ვალდებულებები საწარმოს პერსონალის წინაშე	559
გადასახდელი მოგების გადასახადი	905
გადასახდელი საშემოსავლო გადასახადი	(19,411)
გადასახდელი დღგ	(763)
გადახდილი დღგ	(107)
სულ ვალდებულებები	267,027
კაპიტალი	708,549
საწესდებო კაპიტალი შპს-ში	1,087,976
გაუნაწილებელი მოგება	(379,428)
სულ კაპიტალი	708,549
სულ კაპიტალი და ვალდებულებები	975,576

Price/ Book ინდიკატორი კომპანიის ღირებულების განსაზღვრის მიზნებისათვის წარმოადგენს ფართოდ დამკვიდრებულ მეთოდს. აღნიშნული ინდიკატორი

გათვალისწინებით, შპს „სასტუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულება 2018 წლის 15 აპრილის მდგომარეობით 4,537,546.32 ლარია. გამომდინარე იქიდან, რომ აღნიშნული ინდიკატორის სიდიდე მოპოვებულია გლობალური კომპანიების მონაცემებზე დაყრდნობით, ბაზრის პირობების მიმართ (რადგან საქართველო ბაზარი ნაკლებად ლიკვიდურია) **განხორციელდა კორექტირება**. პრაქტიკაში დამკვიდრებული მიდგომის თანახმად, აღნიშნული კორექტირება შეადგენს 15%-25%-ს. ჩვენ აქაც გამოვიყენეთ გასაშუალოებული მიდგომა; შედეგად მიღებული სიდიდე დაკორექტირდა -20%-ით. კორექტირების შედეგად შპს „სასტუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულება 2018 წლის 15 აპრილის მდგომარეობით 3,630,037.06 ლარია.

მეთოდი	Price / Book
კომპანია	2017
Craft Brew Alliance, Inc.	3.19
Crimson Wine Group, Ltd	1.06
Castle Brands Inc	20.47
Boston Beer Co Inc	6.28
Willamette Valley Vineyards Inc	1.02
საშუალო მონაცემი	6.404
შპს „სასტუმროს“ Book Value	708,548.77
შპს „სასტუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულება	4,537,546.32
დისკონტირების ფაქტორი (-20%)	907,509.26
შპს „სასტუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულება	3,630,037.06

4.4. შეჯამება

4.2 - 4.3 პუნქტებში მიღებული შედეგები, შედარებითი ანალიზის მეთოდის გამოყენებით საბოლოო ღირებულების განსაზღვრის მიზნით, შემდეგი წილობრივი მონაწილეობებით განისაზღვრა:

შეფასების მეთოდი	ღირებულება	წონა	შეწონილი ღირებულება
EV / EBITDA	3,676,288.00	40%	1,470,515.20
Price / Sales	6,584,320.00	20%	1,316,864.00
Price / Book	3,630,037.06	40%	1,452,014.82
ჯამი			4,239,394.02

დასკვნა:

შედარებითი ანალიზის მეთოდის გამოყენებით შპს „სასტუმროს“ 100%-იანი წილის ღირებულება 2018 წლის 15 აპრილის მდგომარეობით 4,239,394.02 ლარია.

4. საბოლოო შედეგების შეთანხმება და 100%-იანი წილის საბოლოო ღირებულება

შპს „სასტუმროს“ საბოლოო ღირებულება ორივე მეთოდით მიღებული ღირებულებების შეწონვით განვსაზღვრეთ. შემოსავლების მეთოდს მიენიჭა 60%-იანი წონა, ხოლო შედარებითი ანალიზის მეთოდს 40%-იანი წონა. შეწონვის შედეგად შპს „შატო გრემის“ საბაზრო ღირებულება 2018 წლის 15 აპრილის მდგომარეობით დღგ-ის გარეშე, 4,500,000 (ოთხი მილიონ ხუთასი ათასი ლარით განისაზღვრა.

შეფასების მეთოდი	ღირებულება	წონა	შეწონილი ღირებულება დოლარი	შეწონილი ღირებულება აშშ დოლარი
შემოსავლების მეთოდი	4,675,770.48	60%	2,805,462.29	1,168,942.62
შედარებითი ანალიზის მეთოდი	4,239,394.02	40%	1,695,757.61	706,565.67
ჯამი			4,501,219.90	1,875,508.29

19.2 თემა „ფასეულობაზე ორიენტირებული სტრატეგიული

გადაწყვეტილებების დასაბუთება“

(ცაავა გ., სიჭინავა ა., ხანთაძე გ. „კორპორაციული ფინანსები“ გამომც. „ტექნიკური უნივერსიტეტი“ 2016 წ., გვ. ?, თავი N 10)

19.2-1. სტრატეგიული გადაწყვეტილებები, როგორც კორპორაციის ფასეულობის ზრდის ძირითადი წყარო

კორპორაციის ფასეულობის ზრდაზე ორიენტირებული მართვა (VBM).

მმართველობითმა კონცეფციამ, რომლის ცენტრში კომპანიის მესაკუთრეებისათვის ფასეულობის ნაზარდი, როგორც ფირმის ძირითადი მიზნის სახით არის მიღებული, ფასეულობის ზრდის მენეჯმენტის სახელწოდება მიიღო. თანამედროვე პირობებში კორპორაციის სიცოცხლისუნარიანობა და განვითარება მისი მენეჯმენტის მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების სამომავლო ქმედებების გათვალისწინების შესაძლებლობით განისაზღვრება. სწორედ კომპანიის ფასეულობა არის ფირმის მომავლის განმსაზღვრელი მახასიათებელი, იგი VBM-ში გამოდის, როგორც ინტეგრალური მაჩვენებელი.

კომპანიის ფასეულობის ზრდის მართვა არის მართვის ერთიანი სისტემა, რომელიც მისი საქმიანობის ყველა მხარეს მოიცავს. კომპანიის ფასეულობის ზრდის

უზრუნველყოფისათვის საჭიროა, მუშაობა განხორციელდეს, როგორც სტრატეგიული პოზიციის შერჩევაზე, ასევე ოპერაციის ეფექტურობის ამაღლებაზეც.

ოპერაციების ეფექტურობის ამაღლების ამოცანებს მიეკუთვნება ღონისძიებები, რომლებიც მიმართულია დანახარჯების შემცირებაზე, გაყიდვების ეფექტურობის ამაღლებაზე, მენეჯმენტის ისეთი უახლესი სისტემების დანერგვაზე, როგორებიცაა ხარისხის მართვა, ბიზნეს-პროცესების რე ვერსიული ინჟინერია, ცვლილებების მართვა, სისტემა „მომჭირნე წარმოება“, და სხვა. აღნიშნულის საპირისპიროდ, სტრატეგიული პოზიციონირება ნიშნავს საქმიანობის განხორციელების განსხვავებული ხერხების შერჩევას ან საქმიანობის სხვა სახეობების კომბინირებას ამიტომ სტრატეგიული გადაწყვეტილება ყოველთვის სამომავლო განვითარებას ალტერნატიულ ვარიანტებს შორის არჩევანს ნიშნავს.

ნებისმიერი კომპანია, რომელიც ფასეულობის ზრდაზეა ორიენტირებული, როგორც მომგებიანი სტრატეგიული პოზიციის შემუშავებაზე, ასევე ოპერაციის ეფექტიანობის ამაღლებაზეც უნდა მუშაობდეს.

კომპანიის ფასეულობა სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღების მომენტში იცვლება. სტრატეგიული გადაწყვეტილება განსაზღვრავს კომპანიის განვითარების ახალ ძირითად ტრაექტორიას, მისი საწარმოო პოტენციალის ცვლილებას და სამომავლო ფულად ნაკადებზე გრძელვადიან ზემოქმედებას ახდენს. ამიტომ მომგებიანი სტრატეგიული პოზიციის დასაბუთებული შერჩევა და რეალიზაცია კორპორაციის ნაზარდზე არსებითად ზემოქმედებს. კომპანიის ფასეულობასა და სტრატეგიულ გადაწყვეტილებებს შორის ფუნდამენტური კავშირის დადასტურებაა, რომ კომპანიის საგარეო და შიდა გარემოს სტრუქტურული დინამიკის ცვლილებისას ფასეულობა იზრდება (მცირდება) სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიღების/არმიღების მომენტში, რადგან ამ დროს კომპანიის განვითარების სამომავლო ტრაექტორია დ პოტენციალი იცვლება.

როდის წარმოიშობა კომპანიის წინაშე სტრატეგიული არჩევანის პრობლემა? სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღება საჭირო და აუცილებელია მაშინ, როდესაც კომპანიის საგარეო გარემოს სტრუქტურასა და დინამიკას შორის, მის შიდა გარემოს სტრუქტურასა და დინამიკასთან შედარებით სხვაობა შეიმჩნევა.

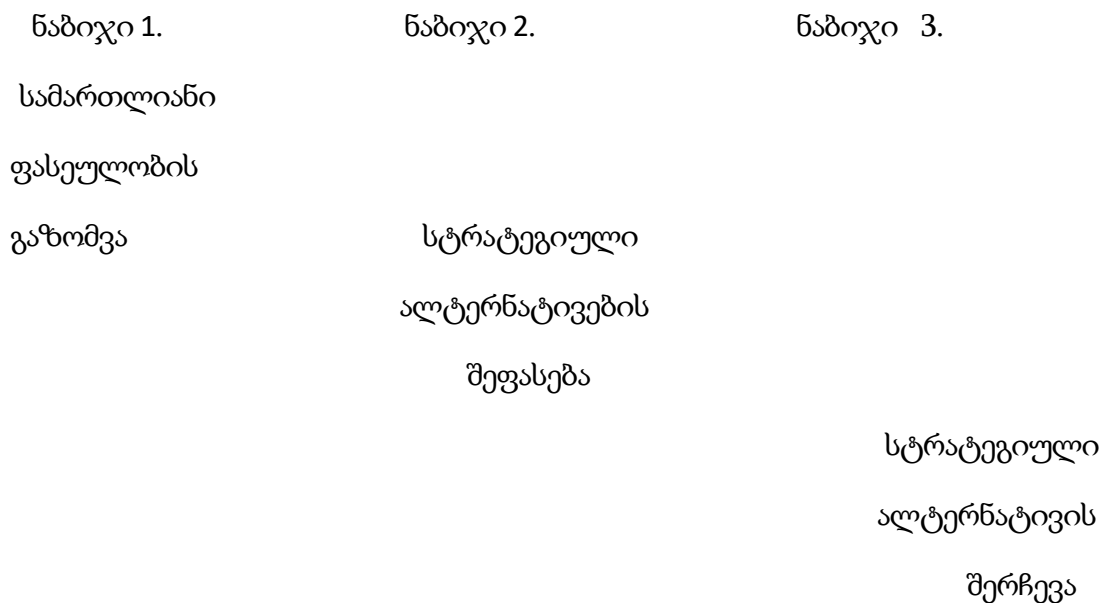
სტრატეგიის შერჩევის ორი ძირითადი საკითხი განიხილება:

- საით მივმართოთ ინვესტიციები, რომ კომპანიის ფასეულობა გაიზარდოს ?;
- როგორ წარვმართოთ კონკურენტული ბრძოლა არჩეული მიმართულებებით?

პირველი საკითხი ეხება კორპორაციულ სტრატეგიას ინვესტირების პრიორიტეტების შერჩევის შესახებ, ბიზნეს-ერთეულების შექმნას ან ლიკვიდაციას, ფოკუსირების ან დივერსიფიკაციის, ჰორიზონტალური ან ვერტიკალური ინტეგრაციის სტრატეგიის შერჩევას. მეორე საკითხი ეხება კონკურენტული სტრატეგიის ბიზნეს-ერთეულების დონეზე შერჩევას.

დასაბუთებული სტრატეგიული გადაწყვეტილების მისაღებად განსახილველი სტრატეგიული ალტერნატივების ფასეულობის ადეკვატური საზომი ინსტრუმენტების გამოყენებაც პრინციპულად მნიშვნელოვანია.

სტრატეგიული გადაწყვეტილებების ფინანსური დასაბუთების არსი არის კომპანიის სამართლიანი ფასეულობის შეპირისპირება სტრატეგიული ალტერნატივების საინვესტიციო ფასეულობასთან. კორპორაციის ფასეულობის ზრდის მაჩვენებელზე ორიენტირებული სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესი ასე გამოიყურება (ნახ. 2.5-1):

ნახაზი 19-2.-1) სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესი.

საბოლოო შედეგზე ორიენტირებული მენეჯმენტი არის აქციონერებისათვის ფასეულობის ზრდა, კომპანიის ფასეულობის ფაქტორებზე ფაქტორებზე მოქმედი მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღება. ფასეულობის ფაქტორების ცვლილებას ფულადი ნაკადისა და რისკების გენერირების პოტენციალის ცვლილება, ანუ კორპორაციის ფუნდამენტური ფასეულობის ცვლილება მოჰყვება.

სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღებისთვის საჭიროა **ფასეულობის დიაგნოსტიკა**. მისი ამოცანაა, კომპანიის ფასეულობის შეზღუდვებისა და მამოძრავებელი ფაქტორების მოძიება.

სამართლიანი ფასეულობის გაზომვა და დიაგნოსტიკა კომპანიის საქმიანობისა და მისი განვითარების პერსპექტივების კომპლექსური შესწავლის შედეგია და მოიცავს რამდენიმე სახის ანალიზს: ა) საბაზრო პირობები; ბ) კონკურენტული გარემო გ) კომპანიის საქმიანობის ფინანსური შედეგები.

კომპანიის ფასეულობის შეფასების ძირითადი მოდელები

სტრატეგიული არჩევანის ფინანსური მოდელირება. კომპანიის შეფასება, არჩეული მოდელისაგან დამოუკიდებლად, ინტეგრალური ფინანსური მაჩვენებლების ანალიზსა და პროგნოზირებას ეფუძნება და ცნობილია ფასეულობის საკვანძო ფაქტორების სახელით (**დრაივერები**). მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებისას მოდელირების ფაქტორები სწორედ ისინია.

ფინანსური მოდელირება ფასეულობის მონიტორინგისა და ოპერაციული მართვის მიზნებისათვის.

კომპანიის ფასეულობის ოპერატიული მართვისა და სტრატეგიული ალტერნატივების შეფასების მოდელს განსხვავებული მოთხოვნები აქვთ. ოპერატიული მართვის ამოცანებისთვის აქტუალურია ფასეულობის ფაქტორების ანალიზის დეტალიზაცია, რომლებიც დაკავშირებულია:

ა) ფინანსურ ანგარიშგებასთან და შეფასების მიზნებისათვის მის დასაბუთებულ კორექტირებასთან;

ბ) ფასეულობის ძირითადი ფინანსური ფაქტორების დეკომპოზიციასთან.

სტრატეგიული და ოპერატიული გადაწყვეტილებების მოდელირება და ბუნება განსხვავებულია, მათ სხვადასხვა კრიტერიუმები, დეტალიზაციის ხარისხი, პრიორიტეტები გააჩნიათ. უფრო მეტიც: - კომპანიის ფასეულობის მართვა განსხვავებულია კომპანიის განვითარების ფაზებზე და დამოკიდებულია დარგობრივი ბაზრისა და აქტივების სტრუქტურაზე, სხვა მახასიათებლებზე. ამიტომ საბაზრო დაპირისპირებისა და აქტივების შეფასების საფუძველზე მოდელის გამოყენება შეიძლება VBM-ის ჩარჩოებში იყოს მიზანშეწონილი იმ შემთხვევაში, როდესაც ანალოგიური კომპანიების ან მათი აქტივების ანალიზის დეტალიზაცია არის შესაძლებელი და საჭირო.

მართვის მოდელი DCF-ის საფუძველზე. კომპანიის, როგორც ფულადი ნაკადის გენერატორი - შეფასების ყველა მაჩვენებელი და მოდელი ერთი წინაპირობიდან გამომდინარეობს: ფასეულობა მესაკუთრისათვის მისაღწევი სამომავლო თავისუფალი ფულადი ნაკადით განისაზღვრება და ღირებულების ალტერნატიული შემოსავლიანობის მეშვეობით, რისკის გათვალისწინებით იზომება. ამიტომ ყველა მოდელის კორექტულობა საბაზო DCF-მოდელთან შედარებით ვლინდება; ტრადიციული, კომპანიის ფასეულობის მართვისადმი ყველაზე უფრო გავრცელებული მიდგომა **მისი, როგორც ფულადი ნაკადის გენერატორის (მოდელი DCF)** სახით განხილვაა.

კომპანიის ფასეულობა განისაზღვრება ასეთი ნაკადების ორი ტიპის წყაროებით:

ა) ფულადი ნაკადის გენერირების პოტენციალით აქტივების გამოყენებისაგან, რომლებიც ეფექტური საოპერაციო და საინვესტიციო საქმიანობით არის შექმნილი;

ბ) კაპიტალის მოზიდვის ღირებულებით, რომელსაც კომპანიის ეფექტური ფინანსური პოლიტიკა უზრუნველყოფს.

ფულადი ნაკადის მართვის სამი ბერკეტი

ფულადი ნაკადის ზრდის მართვა ეფუძნება სამ ძირითად ბერკეტს:

- ა) ფულადი ნაკადის მართვა რეალურად არსებული აქტივებისაგან;
- ბ) ფულადი ნაკადის ზრდის ტემპის ახალი ინვესტიციების ხარჯზე დაჩქარება;
- გ) ფულადი ნაკადის ზრდის პერიოდის გახანგრძლივება.

ფულადი ნაკადით მართვა რეალურად არსებული აქტივებისაგან. კომპანიის ფასეულობის ასამაღლებლად გადაწყვეტილების მოძიებისთვის მართვის პირველი ბერკეტი რეალურად არსებული აქტივებიდან ფულადი ნაკადის გადიდება იქნება.

ფულადი ნაკადის ზრდის ტემპის გადიდება ახალი ინვესტიციების ხარჯზე. კომპანიის ფასეულობის ამაღლების მეორე ბერკეტია კომპანიის ზრდის ტემპების ახალი ინვესტიციების ხარჯზე დაჩქარება. ასეთი ზრდა მიიღწევა შემდეგი გზით:

1. ბიზნესში პერსპექტიული მიმართულებების გამოვლენა:

- ა) მიმზიდველი საბაზრო შესაძლებლობები;
- ბ) კომპანიის კონკურენტული უპირატესობა.

ინვესტიციების ზრდის ტემპების გადიდება შეიძლება მანამ, სანამ ახალი ინვესტიციების რენტაბელობა კაპიტალის ღირებულებას აჭარბებს.

ფასეულობის სტრატეგიული მართვის ალგორითმი

კორპორაციის ფასეულობის სტრატეგიული მართვის ალგორითმის ძირითადი ბლოკები რომელებიც თანმიმდევრულად გადასაწყვეტი საკითხებია, ერთ მთლიანობაშია ჩამოყალიბებული, კერძოდ: კომპანიის ფასეულობის ფაქტორების სტრატეგიული დიაგნოსტიკა, სტრატეგიული ალტერნატივების გამოვლენა, მათი შეფასება და ფინანსური მოდელირება, აგრეთვე ფასეულობის მონიტორინგი სტრატეგიის რეალიზაციის პროცესში.

კომპანიის ფასეულობის დიაგნოსტიკის ამოცანები. დასაბუთებული სტრატეგიული გადაწყვეტილების მომზადებისათვის საჭიროა კომპანიის ფასეულობის კომპლექსური დიაგნოსტიკა, რომელიც იძლევა შესაძლებლობას:

- ა) ფინანსური და სტრატეგიული პოზიციონირების ერთიან კომპლექსთან დაკავშირება;
- ბ) კომპანიის სამომავლო განვითარების შეფასება

გ) გარემოებების სასურველ და პროგნოზირებად განვითარებას შორის შეუსაბამობის, ძირითადი შესაძლებლობებისა და საშიშროების გამოვლენა;

დ) კომპანიის ფასეულობის არსებული სტრატეგიის შენარჩუნებით გაზომვა;

ე) კომპანიის სტრატეგიული პოტენციალის შეფასება;

ვ) სტრატეგიული არჩევანის განხორციელებისათვის შესაძლო ალტერნატივების სპექტრის გამოვლენა.

ფასეულობის მიხედვით დასაბუთებული სტრატეგიული გადაწყვეტილების პროცესის გასაღები კომპანიის სამართლიანი და საინვესტიციო ფასეულობის ცნებების მკვეთრი დაყოფაა .

კომპანიის ფასეულობის დიაგნოსტიკა თავის მიმართულების, ხერხებისა და მეთოდების მიხედვით ტრადიციული შეფასებისაგან განსხვავებულია. დიაგნოსტიკის ამოცანა კომპანიის შეზღუდვებისა და ფასეულობის მამოძრავებელი ფაქტორების მოძიებაა.

კომპლექსური დიაგნოსტიკა, რომელიც ფინანსური და სტრატეგიული პოზიციონირების შედეგებს აერთიანებს, კომპანიის ფასეულობის ფინანსური და არაფინანსური ფაქტორების მთლიანობით ერთიან რეტროსპექტივაში დაკავშირებას უწყობს ხელს .

პრიორიტეტების შერჩევის დილემა. პრიორიტეტებისა და ფასეულობის ზრდის ხერხების შერჩევის დილემა, სტრატეგიული ორიენტირების ეფექტურობის ამაღლების ამოცანა შეიძლება გადაწყდეს: დანახარჯების შემცირებით, გაყიდვების რენტაბელობის ამაღლებითა და აქტივების გამოყენების ეფექტიანობით, არაეფექტური აქტივების ნაწილის გაყიდვით, ეფექტური ფინანსური პოლიტიკის განხორციელებით.

ზრდის ექსტრაპოლაციის ტემპების ხაზსა (კომპანიის ამონაგებს ან ბაზრის წილს) და კომპანიის მესაკუთრეებისა და უმაღლესი ხელმძღვანელების მიერ მოთხოვნილ ზრდის ტემპებს შეუსაბამობას **სტრატეგიულ წყვეტას** უწოდებენ. აღნიშნული **სტრატეგიული წყვეტა** გადაილახება ზრდის სტრატეგიის შერჩევის გზით:

ა) არსებული პროდუქტის ბაზარზე გაყიდვების მოცულობის გადიდებით; ბ) არსებული პროდუქტის ახალ ბაზარზე გატანით; გ) არსებულ ბაზარზე ახალი პროდუქტის შეტანით; დ) ახალი პროდუქტით ახალ ბაზარზე გასვლით.

სტრატეგიის ბოლო ვარიანტი არის დივერსიფიკაციის სტრატეგია.

დივერსიფიკაციის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას, ნებისმიერ კომპანიას, საკუთარი საბაზისო სტრატეგიაზე დაფუძნებით, ფინანსური რესურსების გადაადგილების პროცესში ორ ალტერნატივას შორის უწევს არჩევანი: ა) ფინანსური რესურსები კომპანიის ბიზნესის ახალ სფეროში მიმართოს; ბ) რესურსები ბიზნესის უკვე არსებულ მიმართულებებს შორის გადაანაწილოს.

კონკურენტული სტრატეგიის სახეობები.

უნივერსალური კონკურენტული სტრატეგიის ოთხი ტიპი არსებობს:

- 1) დივერსიფიკაცია ფართო ნომენკლატურის მიხედვით; 2) დაბალი დანახარჯები ფართო ნომენკლატურის მიხედვით; 3) ფოკუსირებული დივერსიფიკაცია; 4) ფოკუსირებული დაბალი დანახარჯები.

მაგალითი N 19.2.- 1:

დავუშვათ, კომპანია A შემსყიდველია და კომპანია B-თან შერწყმის სურვილი გამოთქვა. კომპანია A კომპანია B-ს აქციონერებისაგან აქციებს შეიძენს იმ ფასად, რომელიც მიმდინარე საბაზრო ფასეულობას აჭარბებს. ასევე, დავუშვათ, რომ შესაძენი ფასი 12 მლნ დოლარია, კომპანია B-ს საბაზრო ფასეულობა - 10 მლნ დოლარი, ხოლო სამართლიანი ფასი კი - 9 500 000 დოლარი. კომპანია A-ს მენეჯმენტისათვის, მოსალოდნელია, რომ AB გაერთიანებული კომპანიის საინვესტიციო ფასეულობა იქნება 38 მლნ დოლარი; ამასთან, კომპანია A-ს სამართლიანი ფასეულობა 25 500 000 დოლარს შეადგენს.

ამოხსნა:

სინერგიული ეფექტის ფასეულობა ტოლი იქნება:

$$38\ 000\ 000 - 25\ 500\ 000 - 9\ 500\ 000 = 3\ 000\ 000 \text{ დოლარს.}$$

საბაზრო პრემია იქნება:

$$12\ 000\ 000 - 10\ 000\ 000 = 2\ 000\ 000 \text{ დოლარი,}$$

ხოლო შეძენის ხარჯები:

$$9\ 500\ 000 - 10\ 000\ 000 = 500\ 000 \text{ დოლარი.}$$

ამრიგად, დაფარვის სუფთა ფასეულობა ტოლი იქნება:

$$3\ 000\ 000 - 2\ 000\ 000 - 500\ 000 = 500\ 000 \text{ დოლარს.}$$

მაგალითი 19. 2.-2:

დავუშვათ, მიღწეულია წინასწარი შეთანხმება A კომპანიის მიერ B კომპანიის აქციების გაცვლით შეძენის შესახებ. კომპანიის საწყისი მონაცემები შერწყმის წინ წარმოდგენილია ცხრილში 2.5-.1

ცხრილი 2.5-1

კომპანია A და B-ს საწყისი მონაცემები შერწყმის წინ

მაჩვენებლები:

კომპანია `A` კომპანია `B`

მიმდინარე მოგება, დოლარებში	30 000 000	7 000 000
აქციების რაოდენობა, ცალეში	7 500 000	3 000 000
მოგება აქციაზე, დოლარებში	4,0	2,3
ფასი ერთი აქციის, დოლარებში	56,0	24,0
ერთი აქციის ფასის შეფარდება აქციაზე		
მოგებასთან (P/E)	14	10

დავუშვათ, კომპანია B- აქციონერები შერწყმაზე შეთანხმდნენ იმ პირობით, რომ კომპანია A მზადაა, თითოეულ აქციაზე 29 დოლარი გადაიხადოს (რაც კომპანია B-ს აქციების მიმდინარე საბაზრო ღირებულებას 5 დოლარით აჭარბებს); მაშინ გაცვლითი თანაფარდობა იქნება 29 დოლარი : 56 დოლარზე = 0,518 აქცია კომპანია A-სი კომპანია B-ს ერთ აქციაზე. კომპანია A მთლიანად შეიძენს კომპანია B-ს აქციებს. კომპანია B აქციონერების გაერთიანებული კომპანიის AB კაპიტალში მათი წილის უზრუნველყოფისათვის კომპანია `A`-მ 1 553 771 აქციის მოცულობის დამატებით ემისია უნდა განახორციელოს (3 000 000 აქციები კომპანია `B`-სი $\times$ 0,518).

გაერთიანებული კომპანია AB-ს ფინანსური მაჩვენებლების სახე ექნება ცხრილი 19-.2

ცხრილი 19.2-.2

გაერთიანებული კომპანია `AB`-ს ფინანსური მაჩვენებლები

(აქციაზე 29 დოლარის მიწოდების ფასისა)

მაჩვენებლები:	კომპანია `AB`-მიმდინარე მოგება, დოლარებში	37 000 000
	აქციების რაოდენობა, ცალეში	9 053 571
	მოგება ერთ აქციაზე, დოლარებში	4,1

შერწყმას თვით კომპანიებისათვის უშუალოდ გარიგების განხორციელებისას ეკონომიკური სარგებელი არ მოაქვს: - მოკლევადიან პერიოდში ორი კომპანია უნდა ღირდეს ზუსტად იმდენი, რამდენიც ცალ-ცალკე, ერთად იმავე მოცულობის მოგება უნდა მოჰქონდეს, რამდენიც თითოეულს გარიგებამდე. თუმცა ჩვენ დავინახეთ, რომ ერთ აქციაზე მოგების მაჩვენებელი 0,1 დოლარით გაიზარდა. „საწყისი გაშვების ეფექტის“ არსი სწორედ ისაა, რომ ერთ აქციაზე მოსული მოგების მატება შეიმჩნევა რაიმე რეალური მიზეზის გარეშე, რაც გაერთიანებული კომპანიის საქმიანობის ფინანსური მაჩვენებლების უშუალოდ გაუმჯობესებას ეხება.

ისმის კითხვა: რის ხარჯზე იზრდება აქციის ფასი? შემძენი კომპანიის კოეფიციენტი P/E აქარბებს შეძენადი კომპანიის ანალოგიურ მაჩვენებელს. ჩვენს შემთხვევაში კომპანია B-ს მულტიპლიკატორი, პრემიის გათვალისწინებით, შეადგენს 12-ს, რაც კომპანია A-ს მაჩვენებელზე ნაკლებია. შემძენი კომპანიის P/E მაჩვენებელი როგორც კი შეძენილი კომპანიის შესაბამის მაჩვენებელზე დაბლა დაიწევს, „აქციის გაჯერების“ ეფექტი წარმოიშობა. მაგალითად, თუ კომპანია A იძენს კომპანია B-ს აქციებს 39 დოლარის ღირებულებით აქციაზე, გაცვლითი თანაფარდობა ტოლი იქნება $39 \text{ დოლარი} : 56 \text{ დოლარზე} = 0,696$. აქედან გამომდინარე, საჭიროა განხორციელდეს აქციების დამატებითი ემისია $3\,000\,000 \times 0,696 = 2\,089\,286$ აქციის სიდიდით. მაშინ ჩვენ მივიღებთ მაჩვენებლებს, რომელიც ცხრილ 2.5-3-შია წარმოდგენილი.

ცხრილი -3

გაერთიანებული კომპანია AB ფინანსური მაჩვენებლები

(აქციაზე 38 დოლარის მიწოდების ფასია)

მაჩვენებლები:	კომპანია AB მიმდინარე მოგება, დოლარებში	37 000 000
	აქციების რაოდენობა, ცალეში	9 589 286
	მოგება ერთ აქციაზე, დოლარებში	3,86

მოცემული ცხრილიდან უკვე ჩანს, რომ მოგება აქციაზე შემცირდა 0,14 დოლარით.

19. 2.- ტესტები

1. ფასეულობის ზრდაზე დაფუძნებული ნებისმიერი კომპანია უნდა მუშაობდეს, როგორც:

- ა) მომგებიანი სტრატეგიული პოზიციის შემუშავებაზე;
- ბ) ოპერაციის ეფექტიანობის ამაღლებაზე;
- გ) მომგებიანი სტრატეგიული პოზიციის შემუშავებაზე;
- დ) მოგების მიღებაზე.

პასუხი : გ)

2. კორპორაციის ფასეულობის ზრდის მაჩვენებლებზე ორიენტირებული სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღების პროცესი ითვალისწინებს:

- ა) სამართლიანი ფასეულობის გაზომვას;
- ბ) სტრატეგიული ალტერნატივების შეფასებას;
- გ) სტრატეგიული ალტერნატივების შერჩევას;
- დ) სამართლიანი ფასეულობის გაზომვას, სტრატეგიული ალტერნატივების შეფასებასა და შერჩევას.

დ)

3. კორპორაციის ფასეულობის მართვის თანმიმდევრობა ითვალისწინებს:
- ა) მიზნის დასახვას, მმართველობით გადაწყვეტილებებს;
 - ბ) მმართველობით გადაწყვეტილებებს, კომპანიის ფასეულობის ფაქტორებს;
 - გ) მიზნის დასახვას, მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებას;
 - დ) კომპანიის ფასეულობის ფაქტორების გათვალისწინებას.

გ)

4. კომპანიის ფასეულობა განისაზღვრება შემდეგი ტიპის წყაროებით:
- ა) ფულადი ნაკადის გენერირების პოტენციალით;
 - ბ) კაპიტალის მოზიდვის ღირებულებით;
 - გ) კაპიტალის შედგენილობით;
 - დ) ფულადი ნაკადების გენერირების პოტენციალით, კაპიტალის მოზიდვის ღირებულებით.

დ)

5. ფულადი ნაკადების ზრდის მართვა ეფუძნება ბერკეტებს:
- ა) ფულადი ნაკადის მართვას, ზრდის ტემპის გადიდებას, მის გახანგრძლივებას;
 - ბ) ფულადი ნაკადების მართვას;
 - გ) ფულადი ნაკადების ზრდის ტემპის გადიდებას;
 - დ) ფულადი ნაკადის ზრდის ტემპების გახანგრძლივებას.

ა)

6. დიაგნოსტიკის ძირითადი მიზნები და ამოცანები მოიცავს:
- ა) საბაზრო პირობების დიაგნოსტიკას;
 - ბ) ფინანსურ ანალიზს;
 - გ) კონკურენტული პოზიციების ანალიზს;
 - დ) საბაზრო პირობების, კონკურენტული პოზიციის და ფინანსური ანალიზის დიაგნოსტიკას.

დ)

7. უნივერსალური კონკურენტული სტრატეგიების შემდეგი ტიპები არსებობს:
- ა) დივერსიფიკაციის და დაბალი დანახარჯების;
 - ბ) დაბალი დანახარჯების და ფოკუსირებული;
 - გ) ფოკუსირებული და დივერსიფიკაციის;
 - დ) დივერსიფიკაციის, დაბალი დანახარჯების ფოკუსირებულის.

დ)

8. კომპანიის ფასეულობის დიაგნოსტიკა მიმართულობის, ხერხებისა და მეთოდების მიხედვით ტრადიციული შეფასებისაგან განსხვავებულია და დიაგნოსტიკის ამოცანაა:
- ა) შეზღუდვების ფაქტორების მოძიება;
 - ბ) ფასეულობის მამოძრავებელი ფაქტორების მოძიება;
 - გ) შეზღუდვებისა და ფასეულობის მამოძრავებელი ფაქტორების მოძიება;
 - დ) რენტაბელობის მიღწევის ფაქტორების მოძიება.

გ)

თემა N20 - „პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების პროგნოზირება,,

(იხ. გიორგი ბაღათურია, ოთარ ბაღათურია – „სტრატეგიული დაგეგმვა სახელმწიფო მართვისა და ბიზნესის ამოცანებში“. თბილისი. 2009. თავი 5. გვ 144-160).

პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების პროგნოზირება

- მითხარით, გეთაყვა, აქედან საით უნდა წავიდეთ? [ჰკითხა ალისამ ჩემირელ კატას].
- ეს დიდ წილად იმაზეა დამოკიდებული, თუ სად გინდა მიხვიდე, – უპასუხა კატამ.
- ჩემთვის თითქმის სულერთია, _ დაიწყო ალისამ.
- მაშინ, სულერთია საით წახვალ, _ თქვა კატამ.
- ოღონდ სადმე მაინც მოვხვდებოდე, _ განმარტა ალისამ.
- ნუ ღელავ, სადმე აუცილებლად მოხვდები, _ თქვა კატამ, _ თუ, რა თქმა უნდა, შუა გზაზე არ გაჩერდები.

ლ. კეროლი, „ალისა საოცრებათა სამყაროში“

20-1. პროგნოზირების ადგილი პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების მართვაში

პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესებისა და ობიექტების მართვის უმნიშვნელოვანესი ელემენტია მოვლენათა შესაძლო განვითარების პროგნოზირება. რა თქმა უნდა, მოვლენათა განვითარების შედეგად, ყოველგვარი პროგნოზირების გარეშეც „სადმე აუცილებლად მოხვდებით“, როგორც ამას იდუმალი ღიმილით გვაუწყებს ჩემირელი კატა ლ. კეროლის ზღაპრიდან. მაგრამ, პოლიტიკურ-ეკონომიკურ მოვლენათა

თვითდინებით, პროგნოზირების გარეშე განვითარების შედეგად, როგორც წესი, ეს „სადმე“ სადაც ჩვენ მოვხვდებით, არც თუ სასურველი ადგილი იქნება. დაგეგმვისა და წინასწარი გათვლის გარეშე ჩატარებული ნებისმიერი, მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი მოქმედების შედეგად აუცილებლად „მოვხვდებით“ არასასურველ ადგილას.

ეკონომიკის მართვის ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური სისტემა, რომელიც ფართოდ გამოიყენებოდა საბჭოთა კავშირში და, საზოგადოდ, სოციალისტური მეურნეობრიობის პირობებში, იცნობდა დაგეგმვის მხოლოდ დროში განსხვავებულ ტიპებს: მოკლევადიან, საშუალოვადიან და პერსპექტიულ გეგმებს, რომლებშიც მეტ-ნაკლები სისრულით აისახებოდა საწარმოს სხვადასხვა ეკონომიკურ-ფინანსური მაჩვენებლები. ასეთი ტიპის დაგეგმვის დროს სულერთი იყო „სად მივიდოდით“, მთავარი იყო მხოლოდ გეგმის ჯამური მაჩვენებლების შესრულება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ასეთი სახის გეგმებზე დაყრდნობა უკვე დაგეგმვის ეტაპზევე განაპირობებს საწარმოს მარცხს, უკეთეს შემთხვევაში, - მის უკიდურესად ჩამორჩენილ არსებობას, რისი ნათელი დადასტურებაცაა ეკონომიკის სოციალისტური სისტემის, განსაკუთრებით, საბჭოთა სისტემის კრაზი.

სტრატეგიული გეგმის მიხედვით, კომპანიის შორს გათვლილი მიზნები მიმდინარე საქმიანობის უბრალო ასახვა კი არ არის, არამედ, კომპანიის საქმიანობის შიდა და გარე ფაქტორების ცვლილებათა ანალიზისა და პროგნოზირების შედეგია. ამასთან, პროგნოზირება, ერთი მხრივ, დაგეგმვის წინაპირობაა, ხოლო, მეორე მხრივ, სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესის შემადგენელი ერთ-ერთი ძირითადი ელემენტია, რომელიც დაგეგმვის პროცესის სხვადასხვა ეტაპზე გამოიყენება.

საფინანსო მოგებაზე ორიენტირებული კომერციული საწარმოს ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება სტრატეგიული დაგეგმვის მეთოდების სწორ და მიზანმიმართულ გამოყენებას. პერსპექტიული დაგეგმვისაგან განსხვავებით, სტრატეგიული დაგეგმვა შეიძლება, შევადაროთ ყოვლისმომცველ ცოცხალ ორგანიზმს, რომელიც ითვალისწინებს, როგორც ეკონომიკური ორგანიზაციის ძირითად შიდა ელემენტებს, ისე ცვლად გარემოს: ქვეყანაში არსებულ სოციალურ და პოლიტიკურ ასპექტებს, მომხმარებელთა გემოვნებასა და მოთხოვნილებებს, კონკურენტების მოქმედებას, საერთაშორისო ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ცვლილებებს და ა.შ. ამასთან, ყველა ამ ფაქტორის ცვლილება, როგორც წესი, სტოქასტიკური⁶ ხასიათისაა, რაც სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესში ალბათური (სტატისტიკური) მეთოდების გამოყენებასაც გულისხმობს.

⁶ arsebobs movlenaTa da procesebis ori klasi _ determinebuli da stoqastikuri. determinebuli anu gansazRvruli movlenebis ganviTarebis kanonzomiereba winaswar aris cnobili, maTze gavlenas ar axdens garemos SemTxveviTi cvlilebebi. aseTi procesebis aRwera xorcieldeba determinebuli meTodebiT, romlebsac iyeneben idealuri procesebis mimdinareobis Teoriuli kanonzomierebebis dasadgenad. rac Seexeba realur procesebს, isini stoqastikuria. stoqastikuri anu aradeterminebuli. aseTi procesebis aRwera SesaZlebelia mxolod miaxloebiT, albaTobis Teoriisa da maTematikuri statistikis meTodebis gamoyenebiT.

ამასთან, თუ გრძელვადიანი პროგნოზი ქვეყნის სტრატეგიული განვითარების საფუძვლებს ქმნის და პრინციპულად ნაკლები რისკის ფასად არის შესაძლებელი (მითუმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ შეცვლილი ვითარების კვალობაზე ყოველთვის შესაძლებელია გრძელვადიანი პროგნოზის კორექტირება), მოკლევადიანი, ოპერატიული პროგნოზი, თითქოსდა ნაკლებად მნიშვნელოვანია, თუმცა გაცილებით რთული და ფატალური შედეგების მომტანიც არის არასწორი პროგნოზირების შემთხვევაში. ამის მაგალითები მრავლად არის მსოფლიოსა და საქართველოს ისტორიაში. ოპერატიული, მოკლევადიანი პროგნოზის შედეგების მონიტორინგის ინტერპრეტაცია საშუალებას აძლევს მოცემული დარგის ხელმძღვანელობას სწრაფი რეაგირება მოახდინოს შეცვლილ ვითარებაზე. ამავე დროს, ნათელი ხდება, რომ ეკონომიკური და პოლიტიკური მოვლენები ურთიერთ გადაჯაჭვულია და პოლიტიკური ვითარების ცვლილებაზე მყისიერ რეაგირებას შეუძლია ეკონომიკური მოვლენების სასურველ კალაპოტში წარმართვა და პირიქით, - ეკონომიკური ვითარების ცვლილება მოითხოვს პოლიტიკის სათანადო წარმართვასაც. ცხადია, **პროგნოზირებას** მხოლოდ მაშინ აქვს მნიშვნელობა, თუკი პროგნოზის გათვალისწინებით მიღებული შედეგების მონიტორინგი საშუალებას გვაძლევს, სწორად წარვმართოთ ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარება. ამ თვალსაზრისით, დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის სამრეწველო-ეკონომიკური დარგებისა თუ მსხვილი ბიზნეს-კომპანიების ეკონომიკური მაჩვენებლების პროგნოზირებასა და მონიტორინგს. მონიტორინგის შედეგად მიღებული ინფორმაცია საუკეთესო მასალაა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების შესაფასებლად (ეკონომიკის „ტემპერატურის“ გასაზომად), სათანადო რეკომენდაციების გასაცემად და ეკონომიკური მართვის მიმართულებების მისანიშნებლად. რაც სახელმწიფოს პოლიტიკური მართვის მიმართულებების კორექტირებისათვის დამატებით იმპულსს იძლევა.

ბიზნეს-კომპანიებისთვის ერთ-ერთი უმთავრესი საკითხია შემოსავლებისა და ხარჯების პროგნოზირება. ბიზნეს-კომპანიას მხოლოდ იმ მაჩვენებლების დაგეგმვა შეუძლია, რომლებსაც მართავს ან აქვს მათი მართვის შესაძლებლობა. ასეთია, მაგალითად, ხარჯების უდიდესი ნაწილი. რაც შეეხება ისეთ მაჩვენებლებს, როგორიცაა მოთხოვნა, რისკი, კონკურენტების მოქმედება, მათი მხოლოდ პროგნოზირებაა შესაძლებელი. ბიუჯეტის შედგენის დროს კომპანია ძირითად ყურადღებას უთმობს, როგორც წესი, მის ხარჯვით ნაწილს, შემოსავლების დაწვრილებითი ანალიზს კი არ ატარებს, უფრო მეტიც, ხშირად შემოსავლების ოდენობა დასაბუთებულიც კი არ არის. კომპანიის შემოსავლების პროგნოზირების მეთოდების სწორად შერჩევა და შემოსავლების განმსაზღვრელი ყველა არსებითი ფაქტორის გათვალისწინება მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს პროგნოზირების შედეგებს.

შემოსავლების პროგნოზი კომპანიისთვის აუცილებელია არა იმდენად სამომავლო ფინანსური მაჩვენებლების განსაზღვრისთვის, არამედ, უფრო მეტად საპროგნოზო პერიოდისთვის კომპანიის სტრატეგიისა და ტაქტიკის დასამუშავებლად. უნდა გვახსოვდეს, რომ პროგნოზი თვითმიზანი არ არის, ამიტომ, პროგნოზირების მეთოდების

დიდი სიზუსტე არ მოითხოვება, მთავარი ის არის, რომ ბიზნესის სპეციფიკა კორექტულად აისახოს და მენეჯერული გადაწყვეტილებების მიმართულებები სწორად მიეთითოს. შემოსავლების პროგნოზირება კომპანიისა და ბაზრის ეკონომიკური პროცესების გათვალისწინებით უნდა განხორციელდეს, რათა ხელმძღვანელობას კომპანიის სტრატეგიისა და ტაქტიკის შესახებ დასაბუთებული, რაციონალური გადაწყვეტილებების მიღება შეეძლოს.

საპროგნოზო მაჩვენებლებიდან გადახრის დროული იდენტიფიცირებისთვის საჭიროა, საკონტროლო მაჩვენებლების ნაკრები არსებობდეს. მაჩვენებლების შერჩევა, იწყება პროგნოზირების ადრეულ ეტაპზე, როდესაც იგეგმება შემოსავლები და ხარჯები. სწორედ მაშინ ხდება იმ ძირითადი მაჩვენებლებისა და მათი საწყისი მნიშვნელობების განსაზღვრა (ბაზრის წილი, ფასები, გაყიდვების ფიზიკური მოცულობა, შრომის მწარმოებლურობა და ა.შ.), რომელზეც არის დამოკიდებული პროგნოზი. საკონტროლო მაჩვენებლებში უნდა დაემატოს ისეთი პარამეტრები, რომლებითაც ფინანსური შედეგები (დებიტორული დავალიანების განახლება, რენტაბელურობა და ა.შ.) განისაზღვრება. არჩეულ ძირითად მაჩვენებლებზე დაკვირვებით მენეჯერები გაარკვევენ, რომელი პროგნოზი როგორი გადახრებით რეალიზდება და შეეძლება შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღება, მათ შორის, ადრე დამუშავებული სცენარების შესაბამისად.

20.2. პროგნოზირების მეთოდოლოგია და მეთოდები

არსებობს პროგნოზირების მეთოდოლოგიის ორი ძირითადი მიმართულება – ექსპერტული და მათემატიკურ-სტატისტიკური. ამასთან, ექსპერტული მეთოდები გამოიყენება როგორც ბიზნესის ამოცანებისთვის, ისე სოციო-პოლიტიკური ანალიზისა და პროგნოზირებისთვის; მათემატიკურ-სტატისტიკური მეთოდები გამოიყენება ბიზნესის ამოცანებისთვის, თუმცა სხვადასხვა საექსპერტო დასკვნებისთვის ხშირად იყენებენ აგრეთვე სხვადასხვა მათემატიკურ მეთოდს, როგორც საექსპერტო შეფასებებისთვის საჭირო დამხმარე ინსტრუმენტს.

ექსპერტული მეთოდები. ექსპერტული მიმართულების მეთოდების გამოყენებისას სპეციალისტთა (ექსპერტების) ჯგუფი გამოიკითხება. კომპანიის შიგნით ექსპერტებად გვევლინებიან, ტოპ-მენეჯერები: გენერალური, კომერციული და ფინანსური დირექტორები; გარე ექსპერტებად შეიძლება, კონსულტანტები, ფინანსური ანალიტიკოსები, მარკეტოლოგები და სხვა სპეციალისტები მოიაზრებოდნენ. პრაქტიკულად, ყველა კომპანია პროგნოზირების ასეთ მეთოდებს იყენებს, ძირითადად არასტაბილური ბაზრის განვითარების შეფასების მიზნითა და გრძელვადიანი პროგნოზირებისთვის. ექსპერტული მეთოდების წარმატება დამოკიდებულია გამოკითხვაში მონაწილე ექსპერტთა რაოდენობასა და კვალიფიკაციაზე. ექსპერტული შეფასების მეთოდების გამოყენების შემთხვევაში კომპანიის საქმიანობის მომავალ განვითარებას ექსპერტთა სუბიექტური აზრი განსაზღვრავს. ექსპერტული შეფასებები ეყრდნობა როგორც რაციონალურ

მოსაზრებებს, ისე ინტუიციას. ამდენად, ექსპერტული შეფასებების მეთოდს აქვს არა რაოდენობრივი, არამედ თვისებრივი ხასიათი.

ექსპერტული შეფასება იყოფა ორ ჯგუფად: ინდივიდუალურ და კოლექტიურ ექსპერტულ შეფასებათა ჯგუფებად. ინდივიდუალურ ექსპერტულ შეფასებათა ჯგუფს განეკუთვნება: ინტერვიუს მეთოდი, ანალიტიკური მოხსენებითი ბარათები და სხვ. კოლექტიურ ექსპერტულ მეთოდებია ე.წ. „რაინსტორმინგის“ (ბრეინშტორმინგის), კომისიების, დელფოს, სცენარების შედგენის მეთოდები და სხვ. სცენარების შედგენა, ფაქტობრივად, პროგნოზირების კომპლექსური მეთოდია, ვინაიდან, ამ შემთხვევაში გამოიყენება ინდივიდუალური ექსპერტული შეფასებები, რომელთაც მომზადება და შეკრება სჭირდება, მიღებულ მონაცემებს კი – სტატისტიკური დამუშავება და სათანადო ანალიზი.

მათემატიკურ-სტატისტიკური მეთოდები. საქონლისა და მომსახურების გაყიდვის ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებთან (მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდა, ინფლაციის ზრდის ტემპი და სხვ.) დასაკავშირებლად აუცილებელია მათემატიკურ-სტატისტიკური მეთოდებისა და ეკონომეტრიკული მოდელების გამოყენება. ეკონომეტრიკული მოდელებია საჭირო, აგრეთვე, დარგობრივი მონაცემების გასათვალისწინებლად (ბაზრის სიდიდე, კონკურენციის ხარისხი, ტვირთბრუნების მიზიდულობის არეალის განსაზღვრა და ა.შ.). მათემატიკურ-სტატისტიკური პროგნოზირება ეყრდნობა ე.წ. სტატისტიკური ჰიპოთეზების შემოწმებისა და მათემატიკური მოდელების აგების მეთოდოლოგიას, ფაქტობრივად, მათემატიკური სტატისტიკის მთელ გამოყენებით ნაწილს. განსაკუთრებით სასარგებლოა სტატისტიკური მიმართულების მეთოდების გამოყენება მოკლე ან საშუალოვადიანი პროგნოზირებისთვის იმ შემთხვევებში, როდესაც ბაზარი მეტ-ნაკლებად სტაბილურია და კომპანიას აქვს წინა პერიოდის მონაცემები საპროგნოზო მაჩვენებლების დინამიკის, ან იმ ფაქტორების დინამიკის შესახებ, რომლებიც საპროგნოზო მაჩვენებლებზე გავლენას ახდენს. ამავე დროს, ივარაუდება, რომ მომავალში საპროგნოზო მაჩვენებელი ისეთივე კანონზომიერებით შეიცვლება, როგორც წარსულში იცვლებოდა.

თითქმის ყველა კომპანია, რომელიც ბაზარზეა ორიენტირებული, იყენებს სხვადასხვა სირთულის მათემატიკურ-სტატისტიკურ მეთოდს (ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირების, კორელაციური და რეგრესიული ანალიზის, სტრატეგიული საფინანსო დაგეგმვისა და პროგნოზირების მეთოდები) და სპეციალიზებულ პროგრამებს, რომლებიც, ძირითადად, ეყრდნობა ე.წ. **საძიებო პროგნოზირების** მეთოდებს. მათი ძირითადი არსი არსებული ინფორმაციისა და დღევანდელი მდგომარეობის გათვალისწინებით მომავალი შედეგების განჭვრეტაა. განასხვავებენ საძიებო პროგნოზირების ექსტრაპოლაციურ და ალტერნატიულ მიდგომებს.

ექსტრაპოლაციური მიდგომის გამოყენების დროს ივარაუდება, რომ ეკონომიკური და სხვა თანმხლები პროცესები მდოვრედ და უწყვეტად მიმდინარეობს.

ალტერნატიული მიდგომის გამოყენების დროს ივარაუდება, რომ კომპანიის ფუნქციონირების გარემო და შიდა სტრუქტურა ცვალებადია, რის გამოც კომპანიის განვითარება მიმდინარეობს არა მდოვრედ და უწყვეტად, არამედ ნახტომისებურად და წყვეტილად. ამასთან, არსებობს კომპანიის განვითარების ვარიანტების (ე.წ. კომპანიის წონასწორობის წერტილების) გარკვეული რაოდენობა.

სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესში პროგნოზირების შედეგების გამოყენება, შესაძლოა, ორი მიმართულებით განხორციელდეს. ერთია პასიური პროგნოზი, რომლის მიხედვითაც კომპანია არ აპირებს არსებულ გარემოზე ზემოქმედებას და თავის მოქმედებას აგებს შიდა და გარე ეკონომიკური პროცესების მიმდინარეობის კვალობაზე. პასიურისგან განსხვავებით აქტიური პროგნოზი გულისხმობს კომპანიის გარემოზე ზემოქმედებას, მაგალითად, საკუთარი ბაზრის გაფართოვებას აგრესიული სარეკლამო კამპანიით.

დაგეგმვისა და პროგნოზირების სხვადასხვა მეთოდებისა და საინფორმაციო ბაზის გამოყენების დროს სრულიად ბუნებრივია, რომ მივიღოთ ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავებული დასკვნები, რომელთა შეჯერება უნდა განხორციელდეს ექსპერტული ანალიზით.

პროგნოზირების მეთოდები

ქვემოთ განხილულია პროგნოზირების რამდენიმე ძირითადი მეთოდი: სცენარების შედგენის, ექსპერტული შეფასებების, ტრენდების ექსტრაპოლაციის, სტრატეგიული საფინანსო დაგეგმვისა და პროგნოზის მეთოდები. რაც შეეხება **მათემატიკური** სტატისტიკის მეთოდებს, მეცნიერების ეს დარგი სცილდება სტრატეგიული დაგეგმვის მეთოდოლოგიური საფუძვლების სფეროს. ამდენად, შემოვიფარგლებით მხოლოდ ლიტერატურის მითითებით დაინტერესებული მკითხველისთვის (იხ. ქვემოთ დამატებითი ლიტერატურა პროგნოზირების მათემატიკურ-სტატისტიკური მეთოდებისთვის და საფინანსო-ეკონომიკური პროგნოზირებისთვის).

სცენარების შედგენის მეთოდი

სცენარის შედგენა ითვალისწინებს მომავალი მოვლენების აღწერას სარწმუნო, დამაჯერებელი ვარაუდების გათვალისწინებით. ამასთან, როგორც წესი, სიტუაციის პროგნოზისთვის დამახასიათებელია **განვითარების რამდენიმე ვარიანტის შესაძლებლობა, რომლებსაც სხვადასხვა ალბათობა გააჩნია.** (იხ. ნახ. 20..1).

ძირითადად ამუშავებენ სამ სცენარს: ოპტიმისტურს, პესიმისტურს და საშუალოს. ითვლება, რომ საშუალო სცენარი ყველაზე უფრო მოსალოდნელია (ან, სხვაგვარად _ მისი რეალიზების ალბათობა უფრო მაღალია). სცენარის დამუშავების დროს გასათვალისწინებელია, რომ შედარებით რთულია რაოდენობრივი მონაცემების მიღება (მაგალითად, ძნელია განვსაზღვროთ, როგორი იქნება ტვირთზიდვის მოცულობა რამდენიმე წლის შემდეგ). ამიტომ, როგორც წესი, გამოიყენება შეფასების ხარისხობრივი

მეთოდები („მეტი/ნაკლები“, „უკეთესი/უარესი“) და პროგნოზირების ინტერვალური მაჩვენებლები.

სცენარების დამუშავების დროს გასათვალისწინებელია მრავალი ფაქტორი, სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობა, ტვირთების გადაზიდვასთან დაკავშირებული ქვეყნების ეკონომიკური მაჩვენებლები და ა.შ.; შესაბამისად, ფართოვდება გამოსაყენებელი მათემატიკური აპარატი, რომელთა შორისაა კვლევის რაოდენობრივი მეთოდები, ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირება, ჯვარედინი ზეგავლენის ანალიზი, კორელაციური და რეგრესიული ანალიზი და ა.შ.

სცენარების შედგენის მეთოდი რამდენიმე ეტაპისგან შედგება:

I ეტაპი. საკითხის სტრუქტურიზება და ფორმალიზება გასათვალისწინებელი საკითხი მაქსიმალურად ზუსტად უნდა ჩამოყალიბდეს და შეუთანხმდეს პროექტის მონაწილე ყველა მხარეს. უნდა შეგროვდეს და გაანალიზდეს საბაზო ინფორმაცია. მკაფიოდ უნდა განისაზღვროს პროექტის სტრუქტურული მახასიათებლები და შიდა პრობლემები.

II ეტაპი. გავლენის სფეროთა განსაზღვრა და დაჯგუფება. ამ ეტაპზე სტრატეგიული დაგეგმვის მეთოდით უნდა განისაზღვროს ბიზნეს-გარემოს კრიტიკული წერტილები და მათი კომპანიაზე მოსალოდნელი ზეგავლენის შედეგები (ტვირთნაკადების პროგნოზის ამოცანებში ეს არის სატარიფო პოლიტიკის ზეგავლენის საკითხები, აგრეთვე ტვირთის მიზიდულობის არეალის განსაზღვრა).

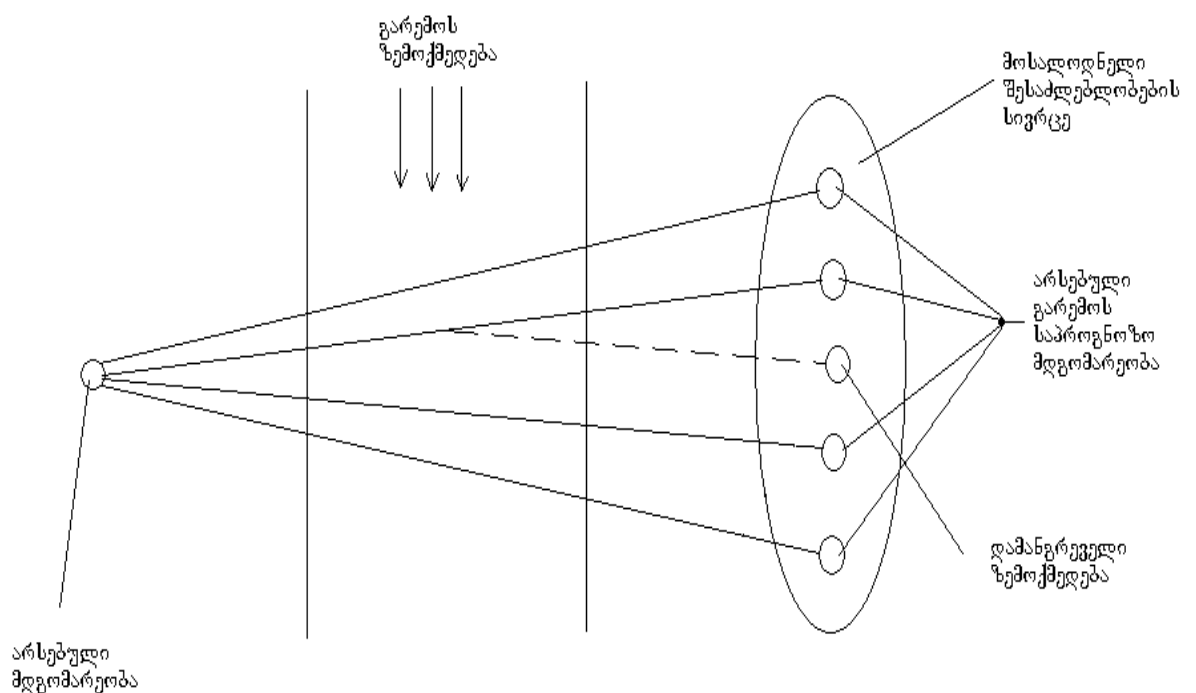
III ეტაპი. კომპანიისა და მისი ბიზნეს-გარემოს უმნიშვნელოვანესი (სასიცოცხლოდ აუცილებელი) ფაქტორების მოსალოდნელი მნიშვნელობების დადგენა საპროგნოზო პერიოდისათვის. მას შემდეგ, რაც გა გავლენის ძირითადი სფეროები, აუცილებელია განისაზღვროს მათი მომავალი მნიშვნელობები, ცვლილებების შესაძლო დიაპაზონი საპროგნოზო პერიოდისათვის კომპანიის მიერ დასახული მიზნების შესაბამისად. მომავალი მდგომარეობის მაჩვენებლები არ უნდა იყოს მეტისმეტად ამბიციური. მაგალითად, არ უნდა ვივარაუდოთ, რომ სახელმწიფოთა შორის მეგობრული ურთიერთობის დამყარების (ან განვითარების) გამო მთელი უზბეკური ბამბა, ყაზახური ქვანახშირი ან ნავთობი და ნავთობპროდუქტები აუცილებლად საქართველოს გავლით დაიწყებს მოძრაობას. პირიქით, უფრო გამართლებულია პესიმისტურ მაჩვენებლებზე ორიენტირება. ეფექტიანი შედეგების მისაღებად უნდა განისაზღვროს რამდენიმე ალტერნატიული ვარიანტი.

საბოლოო ანგარიშით, მე-3 ეტაპზე უნდა განისაზღვროს ბიზნეს-გეგმის მომავალი მდგომარეობა და მისი ზეგავლენის ხასიათი კომპანიის მიზნებზე დამოკიდებულებით.

IV ეტაპი. თანაკვეთადი ვარაუდების შერჩევა და ფორმირება. ამ ეტაპზე უნდა განისაზღვროს გავლენის სფეროთა განვითარების პერსპექტივები. მომავალი, სხვადასხვა შესაძლო ალტერნატიული ვარიანტებისაგან უნდა გამოიყოს ამ ვარიანტების სიმრავლეთა თანაკვეთა შემდეგი ნიშნების მიხედვით:

- ვარაუდების ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლების თანხვედრა;
- ვარაუდების თანაკვეთაში შემადგენელი კომპონენტების უმეტესი ოდენობის არსებობა;
- თანაკვეთაში მოხვედრილ ხდომილობათა მაღალი ალბათობა.

საჭირო იქნება ტვირთნაკადების ზრდის პროგნოზული მაჩვენებლის შემცირება. ამავე დროს, უნდა გვახსოვდეს, რომ რაც უფრო შორეული პერსპექტივისათვის კეთდება პროგნოზი, მით უფრო მეტია შეცდომის ალბათობა, განსაკუთრებით კომპანიისთვის სასიკეთო მნიშვნელობების გათვლის დროს (ტვირთნაკადების და შემოსავლების ზრდა, მოგების ზრდა, ხარჯების შემცირება და ა.შ.). ზოგჯერ, კონიუნქტურული მოსაზრებებით სამომავლო ეკონომიკური მაჩვენებლების მნიშვნელობა ფანტასტიკურ სიდიდეებს აღწევს. როგორც წესი, მკვეთრად გამორჩეული მაჩვენებლის მნიშვნელობა დეტალურ და კრიტიკულ გაანალიზებას მოითხოვს.

ნახ. 20.1. სცენარების მეთოდის გრაფიკული ილუსტრაცია

V ეტაპი. ანალიზში დამანგრეველი მოვლენების გათვალისწინება. დამანგრეველი ხდომილება, როგორც წესი, ფორს-მაჟორულ მოვლენებს მიეკუთვნება. ასეთი ხდომილობების გათვალისწინება სცენარში, საზოგადოდ, ვერ ხორციელდება, მაგრამ უკვე რეალურმა მოვლენამ შეიძლება მკვეთრად შეცვალოს კომპანიის განვითარების ტენდენცია.

დამანგრეველი ხდომილება შეიძლება იყოს, როგორც უარყოფითი ხასიათის (წყალდიდობა, მიწისძვრა, ატომური რეაქტორების ავარია, პოლიტიკური კონფლიქტის წარმოქმნა და სხვ.), ისე დადებითი (კონფლიქტების პოლიტიკური მოწესრიგება, რევოლუციის შედეგად რეაქციული რეჟიმის დამხობა და ა.შ.).

შესაძლო დამანგრეველ ხდომილობათა შორის უნდა გამოიყოს ისინი, რომლებსაც ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი ზეგავლენის მოხდენა შეუძლია კომპანიის მიზნებზე და მათი გათვალისწინებით დამუშავდეს სცენარი. მაგალითად, ტვირთნაკადების ზრდაზე გავლენა შეიძლება მოახდინოს ახალი საბადოების აღმოჩენამ, შეიარაღებულმა კონფლიქტებმა ცხინვალის რეგიონში, პოლიტიკური რეჟიმის შეცვლამ ირანში, რუსეთ-საქართველოს პოლიტიკურმა დაპირისპირებამ, ატომური სადგურის პრობლემებმა სომხეთში და ა.შ. ამასთან, ისეთმა, გლობალური პოლიტიკისთვის თავისთავად დადებითმა პოლიტიკურმა მოვლენამ, როგორც არის აშშ-ირანის პოლიტიკური დაზავება, შეიძლება მეტად უარყოფითი გავლენა მოახდინოს საქართველოში ტვირთების ტრანზიტის მოცულობაზე (ტვირთნაკადების მიმართულება გადაინაცვლებს ირანის მიმართულებით). შესაძლოა იგივე ხასიათის აღმოჩნდეს საქართველოში გამჭვირვალე სატარიფო პოლიტიკისა და ლიბერალური საგადასახადო რეჟიმის დაწესება, რადიკალური ზომების მიღება კორუფციის წინააღმდეგ და ა.შ.

VI ეტაპი. შესაძლო შედეგების განსაზღვრა. ამ ეტაპზე კომპანიის სტრატეგიული პრობლემები განისაზღვრება გარემოს განვითარების ხასიათზე დამოკიდებულებით.

VII ეტაპი. ზომების მიღება. პრაქტიკულად ეს ეტაპი აღარ მიკუთვნება პროგნოზირების ამოცანას, მაგრამ იგი ბუნებრივად გამომდინარეობს წინა ეტაპებიდან. უფრო მეტიც, სასურველია სათანადო რეკომენდაციების შემუშავება კომპანიის ხელმძღვანელობისათვის ისეთი გადაწყვეტილების მიღების გასაიოლებლად, რომელიც ხელს შეუწყობს სტრატეგიული მიზნების მიღწევას.

ექსპერტული შეფასებების მეთოდები.

სცენარის შედგენის დროს ფართოდ გამოიყენება ექსპერტული შეფასებების სხვადასხვა მეთოდი, ძირითადად: ინტერვიუ, ანალიტიკური მოხსენებითი ბარათები, კომისიების მეთოდი, ბრეინშტორმინგი, დელფოს მეთოდი.

ინტერვიუს მეთოდი ნიშნავს პროგნოზირების ორგანიზატორის საუბარს დარგისა და პროგნოზის ექსპერტთან, რომლის დროსაც განიხილება კომპანიის დასახული პრობლემა, არსებული ბიზნეს-გარემოს მდგომარეობა, განვითარების ტენდენციები და ა.შ.

ანალიტიკური მოხსენებითი ბარათი ექსპერტის დამოუკიდებელ მუშაობას გულისხმობს იგივე საკითხებზე, რაც ინტერვიუს დროს იქნებოდა დასმული.

კომისიების მეთოდი ითვალისწინებს ექსპერტთა შეხვედრას (მაგალითად, ე.წ. „მრგვალი მაგიდის“, ორგანიზებით), რომლის დროსაც განიხილება არსებული პრობლემა და ექსპერტები მოსაზრებებს შეათანხმებენ.

„ბრეინშტორმინგი“ ნიშნავს იდეების კოლექტიურ გენერირებას და პრობლემის შემოქმედებითად გადაწყვეტას. „ბრეინშტორმინგი“ არჩეული თემის შესახებ იდეების გენერაციის, სპონტანურად გამოთქმის თავისუფალ, არასტრუქტურირებულ პროცესია.

მონაწილეთა ოპტიმალური რაოდენობაა 6-12 კაცი. ამასთან, სასურველია, რომ „ბრეინშტორმინგის“ მონაწილეები იყვნენ განსხვავებული პროფესიის ადამიანები. უშუალოდ საპროგნოზო მაჩვენებლების დადგენის პროცესში „ბრეინშტორმინგის“ გამოყენება არ არის საჭირო, მაგრამ მეტად სასურველია მიღებული შედეგების ინტერპრეტაციისა და, განსაკუთრებით, გადაწყვეტილების მისაღები რეკომენდაციების შესამუშავებლად (სცენარის მე-8 ეტაპი).

დელფოს მეთოდში გაერთიანებულია ექსპერტთა შემოქმედებითი შეფასება და ფაქტობრივი მასალის მათემატიკურ-სტატისტიკური დამუშავების შედეგები. დელფოსის მეთოდის რეალიზება იტერაციული პროცედურით ხორციელდება. პირველ ეტაპზე ტარდება ექსპერტთა გამოკითხვა, შემდეგ მიმდინარეობს ექსპერტული მონაცემების სტატისტიკური დამუშავება, რის შედეგადაც განისაზღვრება ექსპერტთა შეხედულების დიაპაზონი, რომელიც ასახავს მათ კოლექტიურ აზრს მოცემული პრობლემის შესახებ. ჩვეულებრივ, პირველი გამოკითხვის შემდეგ ექსპერტთა შეხედულებები ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავდება, ამიტომ, დელფოს პროცედურა 3-4 გამოკითხვის ჩატარებას მოითხოვს. ხელახალი გამოკითხვის ჩატარებამდე ექსპერტებს აცნობენ წინა გამოკითხვის შედეგებს, მაგრამ არა მათზე ზემოქმედების, არამედ განსახილველი პრობლემის შესახებ დამატებითი ინფორმაციის მიღების მიზნით. იდეალურ შემთხვევაში გამოკითხვა გრძელდება მანამ, სანამ ექსპერტთა აზრი ერთმანეთს არ დაემთხვევა, რეალურად – შეხედულებათა შორის გარკვეული, მინიმალური გაზნეულობის მიღწევამდე.

ტრენდების ექსტრაპოლაცია

ტრენდების ექსტრაპოლაციის მეთოდი ემყარება მოცემული მაჩვენებლის დინამიკის სტატისტიკურ ანალიზს. მაჩვენებლის წინა პერიოდში ცვლილებათა ტენდენციას (ანუ ტრენდზე) დაკვირვების საფუძველზე კეთდება დასკვნა განსახილველი მაჩვენებლის (მაგალითად, მოცემული სახეობის ტვირთის გადაზიდვის) მომავალი ცვლილებების შესახებ. ჩვეულებრივ, ტრენდების ექსტრაპოლაციის მეთოდები გამოიყენება მოკლევადიანი პროგნოზირების ამოცანებში, როდესაც ბიზნეს-გარემო მდოვრედ იცვლება. პროგნოზი კეთდება თითოეული ცალკე აღებული მაჩვენებლისთვის და თანმიმდევრულად ყოველი შემდგომი მომენტისათვის.

ტრენდების ექსტრაპოლაციის მეთოდებს შორის განსაკუთრებით გავრცელებულია „მცოცავი საშუალო“ და „ექსპონენციალური მიდევნების“ (ან „ექსპონენციალური გაგლუვების“) მეთოდები.

მცოცავი საშუალოს მეთოდი (წერტილოვანი შეფასება). მცოცავი საშუალოს მეთოდის თანახმად მაჩვენებლის მომდევნო საპროგნოზო მნიშვნელობა გამოითვლება, როგორც განვლილი პერიოდის მნიშვნელობების მათემატიკური ლოდინის (საშუალო არითმეტიკულის) შეფასება.

აღვნიშნოთ X^0_{t+1} – მაჩვენებლის საპროგნოზო მნიშვნელობა მომდევნო, $t+1$ მომენტისათვის,

$X_t, X_{t-1}, X_{t-2}, \dots, X_{t-n}$ – მაჩვენებლის ფაქტობრივი მნიშვნელობები დროის მოცემული t და წინა მომენტებისთვის $t-1, t-2, \dots$ და ა.შ. **ტ-5**. მაჩვენებლის წარსული მნიშვნელობის n რაოდენობა აირჩევა შემდეგი მოსაზრებებით:

– განხილულ პერიოდში მაჩვენებლის მნიშვნელობა მკვეთრად (ნახტომისებურად) არ შეცვლილა;

– ბიზნეს-გარემოში არ მომხდარა რაიმე კატაკლიზმი – მკვეთრი ცვლილება, რამაც გამოიწვია განსახილველი მაჩვენებლის მნიშვნელობის ნახტომისებრი ცვლილება ან შექმნა საამისო წინაპირობა.

ასეთ შემთხვევაში საპროგნოზო მნიშვნელობა გამოითვლება შემდეგნაირად

$$X^0_{t+1} = \left(\sum_{i=0}^n X_{t-i} \right) / (n+1)$$

მაჩვენებლის რეალური, ფაქტობრივი მნიშვნელობა X_{t+1} შესაძლოა განსხვავდებოდეს პროგნოზირებული X^0_{t+1} მნიშვნელობისგან. ეს განსხვავება

$$\Delta = |X_{t+1} - X^0_{t+1}|$$

გამოიყენება შემდეგი X^0_{t+2} საპროგნოზო მნიშვნელობის ექსპერტული დაზუსტებისათვის.

მცოცავი საშუალოს მეთოდი (ინტერგალური შეფასება). მცოცავი საშუალოს მეთოდის გამოყენების დროს უნდა გვახსოვდეს, რომ პროგნოზირებით მიღებული სიდიდე (რიცხვითი მნიშვნელობა) წარმოადგენს მათემატიკური ლოდინის არა ჭეშმარიტ, არამედ შეფასებულ მნიშვნელობას, რაც სრულიად ბუნებრივია, ვინაიდან ის საინფორმაციო ბაზა, რომლის მეშვეობითაც მათემატიკური ლოდინის მნიშვნელობა გამოთვალა, სტოქასტიკური ხასიათისაა. ამდენად, დიდი ალბათობით უნდა ველოდოთ, რომ მათემატიკური ლოდინის პროგნოზირებული წერტილოვანი მნიშვნელობა არ დაემთხვევა გამოსაკვლევი მაჩვენებლის ფაქტობრივ მნიშვნელობას.

ამიტომ, მათემატიკური ლოდინის მნიშვნელობის შეფასებასთან ერთად, საჭიროა მივუთითოთ ის ინტერვალი, რომელიც გარკვეული ალბათობით გადაფარავს ფაქტობრივ მნიშვნელობას. პრაქტიკულად, ამ ინტერვალის საზღვრები პროგნოზირებული სიდიდის მინიმალური და მაქსიმალური მნიშვნელობებია ან, სხვანაირად, პესიმისტური და ოპტიმისტური პროგნოზული მნიშვნელობები, სადაც ისეთი მაჩვენებლებისთვის, როგორიცაა ტვირთზიდვის მოცულობა, საფინანსო შემოსავლები, მოგება და ა.შ. (ე.ი. როდესაც გვაინტერესებს მაჩვენებლის სიდიდის გაზრდა) პროგნოზული მნიშვნელობის ქვედა ზღვარი პესიმისტურ პროგნოზს წარმოადგენს, ხოლო ზედა ზღვარი –

ოპტიმისტურს. პირიქით, ისეთი მაჩვენებლებისათვის, როგორცაა ხარჯების ოდენობა, დაავადებათა რიცხვი ეპიდემიის დროს და ა.შ. (ე.ი. როდესაც გვინტერესებს მაჩვენებლების სიდიდის კლება) პროგნოზული მნიშვნელობის ქვედა ზღვარი ოპტიმისტური პროგნოზია, ზედა ზღვარი – პესიმისტური. პროგნოზის პესიმისტური და ოპტიმისტური მნიშვნელობების გამოსათვლელად, შესაძლებელია, გამოვიყენოთ ალბათური სიდიდეების გაბნევის რიცხვითი მახასიათებლების – დისპერსიისა და საშუალო კვადრატული გადახრის შეფასება.

ამრიგად, $t + 1$ მომენტისათვის X_{t+1}^0 საპროგნოზო მნიშვნელობის D_{t+1}^0 დისპერსიის შეფასებისთვის გვექნება

$$D_{t+1}^0 = \frac{1}{n+1} \sum_{i=0}^n (x_{t-i} - x_{t+1}^0)^2.$$

პრაქტიკულად უფრო მოსახერხებელია გამოვიყენოთ საშუალო კვადრატული გადახრის შეფასება δ_{t+1}^0

$$\delta_{t+1}^0 = \sqrt{D_{t+1}^0}.$$

მმმათემატიკური ლოდინისა X_{t+1}^0 და საშუალო კვადრატული გადახრის δ_{t+1}^0 გამოთვლილი მნიშვნელობებით შესაძლებელია შევაფასოთ ის ინტერვალი, რომელიც გარკვეული ალბათობით გადაფარავს განსახილველი მაჩვენებლის ფაქტობრივ მნიშვნელობას. G

გვაქვს:

- 1) ინტერვალი $X_{t+1}^0 \pm \delta_{t+1}^0$ PP=0.68 ალბათობით გადაფარავს განსახილველი სიდიდის ფაქტობრივ მნიშვნელობას. შესაბამისად, პესიმისტური პროგნოზის მნიშვნელობა არის $X_{t+1}^0 - \delta_{t+1}^0$, ოპტიმისტური პროგნოზისა კი – $X_{t+1}^0 + \delta_{t+1}^0$.
- 2) ინტერვალი $X_{t+1}^0 \pm 2\delta_{t+1}^0$ P=0.96 ალბათობით გადაფარავს განსახილველი სიდიდის ფაქტობრივ მნიშვნელობას. შესაბამისად, პესიმისტური პროგნოზის მნიშვნელობა არის $X_{t+1}^0 - 2\delta_{t+1}^0$, ოპტიმისტური პროგნოზისა კი – $X_{t+1}^0 + 2\delta_{t+1}^0$.
- 3) განსახილველი სიდიდის ფაქტობრივ მნიშვნელობას თითქმის მთლიანად (P=0,99 ალბათობით) გადაფარავს ინტერვალი $X_{t+1}^0 \pm 3\delta_{t+1}^0$. შესაბამისად, პესიმისტური პროგნოზის მნიშვნელობაა $X_{t+1}^0 - 3\delta_{t+1}^0$, ოპტიმისტური პროგნოზისა კი – $X_{t+1}^0 + 3\delta_{t+1}^0$.

ვინაიდან, როგორც უკვე აღინიშნა, რიცხვითი მახასიათებლების გამოთვლილი მნიშვნელობები მიღებულია სტოქასტიკური ინფორმაციის ბაზაზე, ამიტომ, ამ მახასიათებლების პრაქტიკული ინტერპრეტაცია, ამა თუ იმ ალბათობით მსჯელობა და კონკრეტული საპროგნოზო მნიშვნელობებზე ორიენტირების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება, მოცემული დარგის ექსპერტის პრეროგატივაა.

„ექსპონენციალური მიდევნების“ მეთოდი. „ექსპონენციალური მიდევნების“ მეთოდის თანახმად საპროგნოზო X^0_{t+1} მნიშვნელობა შემდეგნაირად გამოითვლება $X^0_{t+1} = \alpha X_t + (1-\alpha)X^0_t$

სადაც X_t და X^0_t – შესაბამისად დროის t მომენტისათვის რეალური და ადრე გამოთვლილი საპროგნოზო მნიშვნელობაა;

α – სტატისტიკური კოეფიციენტია ($0 < \alpha < 1$), რომელიც დამოკიდებულია გამოსაკვლევი პროცესის ხასიათზე. α -ს შერჩევა ცალკე ამოცანაა და მისი მნიშვნელობის დასადგენად სპეციალური სტატისტიკური ცხრილები გამოიყენება. ზოგადად, შეიძლება ითქვას, რომ სწრაფად ცვლადი პროცესებისათვის α შედარებით მეტი შეირჩევა, ისეთი პროცესებისათვის კი, რომელიც უფრო მდოვრედ მიმდინარეობს α შედარებით ნაკლებია. α -ს დაზუსტება შესაძლებელია პროგნოზირების პროცესშიც.

მაგალითად, თუ $\alpha=0.3$, მაშინ,

$$X^0_{t+1} = 0.3X_t + 0.7X^0_t$$

მოცემული ალგორითმის ხარისხი შემოწმდა სტანდარტული ტესტის გამოყენებით (ცხრილი 20.1). მოცემული ცხრილის გრაფიკული ილუსტრაცია (ნახ.20.2) მიუთითებს პროგნოზირების დამაკმაყოფილებელ ხარისხზე.

ზოგჯერ ტრენდების ექსტრაპოლაციის მეთოდებს ამატებენ ტრენდების კორელაციის მეთოდს, რომლებითაც შესაძლებელია გამოვითვალოთ ურთიერთკავშირი სხვადასხვა ტენდენციათა შორის, მათ შორის არსებული კავშირების დადგენის მიზნით პროგნოზის ხარისხის ასამაღლებლად.

კიდევ უფრო უკეთეს შედეგებს იძლევა რეგრესიული ანალიზისა და ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელირების მეთოდების გამოყენება, განსაკუთრებით მრავალგანზომილებიანი რთული ამოცანებისათვის (მაგალითად, ამინდის პროგნოზისთვის). მაგრამ, როგორც გამოცდილება აჩვენებს, ბიზნესის ამოცანებში (თვით მაღალგანვითარებულ ქვეყნებშიც კი) ძირითადად იფარგლებიან პროგნოზირების შედარებით მარტივი მეთოდების გამოყენებით – სუბიექტური შეფასებებით, ექსპერტული შეფასებებით და ტრენდების ექსტრაპოლაციით.

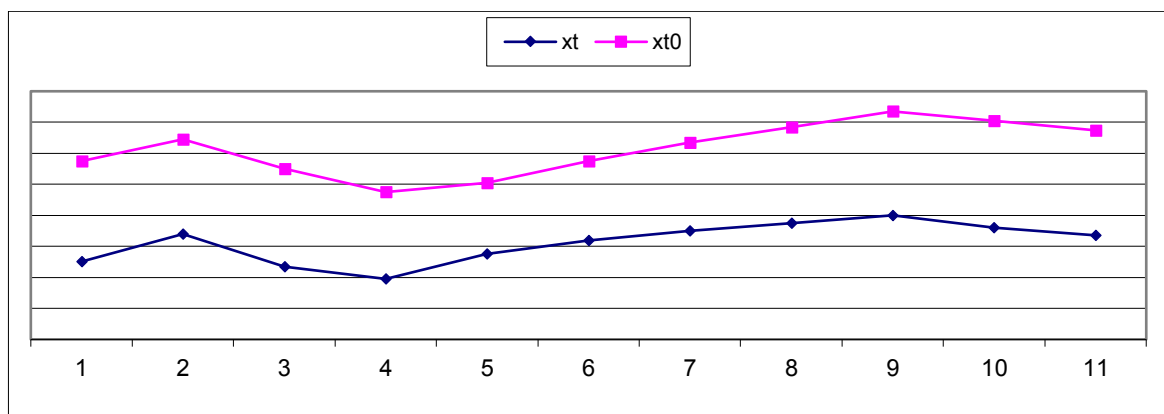
სტრატეგიული საფინანსო დაგეგმვა და პროგნოზი.

პროგნოზირების პრობლემატიკის უმნიშვნელოვანესი ელემენტია ფინანსური დაგეგმვისა და პროგნოზირების ამოცანა. ამასთან, იგი განსხვავებულია სტრატეგიული დაგეგმვისა და პროგნოზირების ზოგადი მეთოდოლოგიისაგან რიგი სპეციფიკური

თავისებურებით. უპირველეს ყოვლისა, გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ფინანსური დაგეგმვისა და პროგნოზირების მიზანია საფინანსო საბალანსო მაჩვენებლების პროგნოზი, რომლის ბაზაზეც კომპანიაში ოპერატიული ბიუჯეტი უნდა შეადგინოს. დამატკიცების შემდეგ ბიუჯეტი კანონის ძალას იძენს და მისი შეუსრულებლობა დაუშვებელია. ამიტომ, საფინანსო დაგეგმვა და პროგნოზირება განსაკუთრებულ ყურადღებასა და სიფრთხილეს მოითხოვს. მეორე მხრივ, საფინანსო დაგეგმვისა და პროგნოზირების ხასიათი საბუღალტრო აღრიცხვისა და საფინანსო კონტროლის კომპანიაში არსებული დონით განისაზღვრება. კომპანიის საფინანსო ანგარიშები უნდა შეიცავდეს ისეთ ძირითად საკითხებს, როგორიცაა მომგებიანობა, წარმადობა, აქტივების გამოყენება, ინოვაციები და ა.შ. შესაბამისად აიგება საფინანსო დოკუმენტების პროგნოზი (პროფორმა). ამ მიზნით გამოიყენება პროგნოზირების შემდეგი მეთოდები: არაწამგებიანობის ანალიზი, გაყიდვების პროგნოზის, გაყიდვების პროცენტის პროგნოზის და პროგნოზირების სხვა მეთოდები.

ცხრილი 20-1

ტ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
X_t	50	68	47	39	55	64	70	75	80	72	67	75
X^0_t	65	61	63	56	46	51	57	62	67	69	68	70

ნახ. 20- 2. პროგნოზირება „ექსპონენციალური მიდევნების“ მეთოდით. საილუსტრაციო სურათი.

გაყიდვების პროგნოზი. გაყიდვების პროგნოზის მეთოდი თავდაპირველად ვაჭრობაში დამკვიდრდა, სადაც ტერმინი „გაყიდვა“ გულისხმობს კონკრეტული საქონლის გაყიდვის პროგნოზს. ჩვენს შემთხვევაში ეს ტერმინი გულისხმობს არა მხოლოდ რომელიმე კონკრეტული პროდუქციის, საქონლის გაყიდვას; სტრატეგიული დაგეგმვისა და პროგნოზის ამოცანებში იგი უფრო ზოგადი კატეგორიაა და შეიცავს როგორც საქონლის გაყიდვას, ისე განსახილველი დარგის სხვადასხვა მომსახურების გაყიდვას. ამ თვალსაზრისით, მაგალითად, რეალიზებული ტვირთი იქნება გაყიდული მომსახურება.

ასევე, სამხედრო შენაერთისთვის საჭურვლის მიწოდებაც განიხილება, როგორც გაყიდული მომსახურება. ამ კომერციული გარიგების ანუ „გაყიდვის“ ეფექტიანობა, საბოლოო ანგარიშით, საფინანსო მოგება/ზარალით(პოლიტიკურამოცანებშპოლიტიკური წარმატება/წარუმატებლობით) ფასდება.

ბუნებრივია, რომ გაყიდვების პროგნოზის პერიოდი მიზნული უნდა იყოს საერთო საგემო პერიოდთან (მოკლევადიანი, საშუალოვადიანი, გრძელვადიანი ანუ პერსპექტიული). საფინანსო პროგნოზს ადგენენ 1-დან 5 წლამდე პერიოდისათვის. წლიური პროგნოზები იყოფა კვარტალურ და ერთთვიან პროგნოზებად. რაც უფრო მოკლევადიანია პროგნოზი, მით უფრო ზუსტი და კონკრეტული უნდა იყოს პროგნოზით მოწოდებული ინფორმაცია.

გაყიდვების პროგნოზი შეიძლება გამოხატული იყოს როგორც ფულადი, ისე ფიზიკური ერთეულებით ან პროცენტულად. ნებისმიერ შემთხვევაში, იგი სტრატეგიული დაგეგმვისა და მენეჯმენტის კარგი ინსტრუმენტია, რომელიც საშუალებას იძლევა, განისაზღვროს როგორ მოქმედებს კომპანიის საქმიანობაზე ისეთი მოვლენები, როგორიცაა მომსახურების (საქონლის) ფასი, წარმოების მოცულობა, ინფლაცია და სხვ.

გაყიდვების პროცენტული ასახვის დროს მომსახურების დაგეგმილი მოცულობიდან გამომდინარე, ადგენენ ბალანსის თითოეული ელემენტის საგემო მაჩვენებელს. ამით, ფაქტობრივად, ივსება სხვადასხვა საფინანსო დოკუმენტაციის პროფორმა. ამასთან, შეიძლება დაიგეგმოს, მაგალითად, ხარჯების ან წმინდა მოგების ოდენობა, როგორც შემოსავლების გარკვეული პროცენტული სიდიდე. იმისდა მიხედვით, მისაღებია თუ არა ესა თუ ის პროგნოზული მაჩვენებელი, შეიძლება დაიგეგმოს სხვა პროცენტული სიდიდე და შესაბამისად დაიგეგმოს სათანადო ღონისძიებები მაჩვენებლების საჭირო მნიშვნელობების მისაღებად.

გაყიდვების პროგნოზი შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა ხერხით. ვაჭრობის სფეროში საპროგნოზო მონაცემები შეიძლება ვაჭრობის მუშაკთა, გამყიდველების შეფასებით განისაზღვროს. ეს ინფორმაცია მეტად მნიშვნელოვანია, ვინაიდან ვაჭრობის მუშაკები უშუალოდ არიან დაკავშირებულნი მომხმარებლებთან (მყიდველებთან) და ზუსტად იციან, რა სჭირდებათ მათ, რა მოთხოვნილებები აქვთ. ამავე დროს, ვაჭრობის მუშაკთა ინფორმაცია უნდა შეედაროს სხვა ინფორმაციას. ბიზნესის სხვა სფეროში (გართობა, სხვადასხვა მომსახურება) ვაჭრობის მუშაკთა ნაცვლად პროგნოზის სქემაში უნდა გამოიყენონ იმ სპეციალისტების შეფასება, რომლებიც უშუალოდ მომხმარებლებს უკავშირდებიან. მაგალითად, ტვირთზიდვის პროგნოზის პროცესში ასეთი სპეციალისტები ექსპედიტორები არიან, აგრეთვე მარკეტინგის სამსახურის მუშაკები, რომლებიც სატრანსპორტო (ტვირთზიდვის) ბაზარს იკვლევენ.

გაყიდვების პროგნოზისთვის მეტად სასარგებლოა აგრეთვე *მომხმარებელთა გამოკითხვა*. პროგნოზირების ეს ხერხი გამოიყენება მომხმარებელთა გეგმების განსაზღვრის მიზნით. მომხმარებლებმა ზუსტად იციან რა და როდის უნდა იყიდონ.

მათგან მიღებული ინფორმაცია გაყიდვების დაგეგმვისათვის პირველწყაროს წარმოადგენს და, ამდენად, მაღალი საიმედოობით უნდა გამოირჩეოდეს. მიუხედავად ამისა, არ უნდა დავივიწყოთ საბაზრო კონიუნქტურის მოულოდნელი ცვლილებების დიდი ალბათობა (მაგალითად, ვაჭრობაში ეს ცვლილება შეიძლება გამოიწვიოს ბაზარზე ახალი საქონლის გამოჩენამ, რომელზეც მყიდველი გადაერთევა, კონკურენტების შემოსვლამ და ა.შ.)

ანალოგიურად, სატვირთო გადაზიდვების პროგნოზის ამოცანისათვის ინფორმაციის პირველწყარო ტვირთმფლობელები არიან, რომლებმაც მეტ-ნაკლები სიზუსტით იციან როდის და რა რაოდენობის ტვირთების გადაზიდვა აქვთ დაგეგმილი. ხშირად ტვირთმფლობელთა ინფორმაციას ფლობს ტვირთების გადამზიდავი კომპანიაც, რომელიც, ამ შემთხვევაში, მომხმარებელთა კატეგორიაში განიხილება.

ბაზრის კონიუნქტურის ცვლილებები უკავშირდება ამა თუ იმ საწარმოს (ტვირთმფლობელის) პროდუქციის შეცვლას, გაკოტრებას ან, პირიქით, წარმოების მოცულობის გაზრდას (ბაზრისა და საერთოდ ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის ცვლილების შესაბამისად), ალტერნატიული სახეობის ტრანსპორტისა და ალტერნატიული სატრანსპორტო დერეფნების ამოქმედებას. დიდი მნიშვნელობა აქვს, აგრეთვე, პოლიტიკური ხასიათის ცვლილებებს, რომლებიც ზოგჯერ, შესაძლოა, გადაწყვეტიც კი აღმოჩნდეს. მიუხედავად ამისა, ტვირთმფლობელთა და გადამზიდავთა მარკეტინგული კვლევა სატვირთო გადაზიდვების დაგეგმვისა და პროგნოზირების ამოცანისათვის აუცილებელი და მეტად მნიშვნელოვანი ეტაპია.

დროითი მწკრივების ანალიზი. ნებისმიერი საქონლისა და მომსახურების გაყიდვის ოდენობის დროითი რხევების აღრიცხვის მიზნით აუცილებელია დროითი მწკრივების ანალიზის ჩატარება. დროითი მწკრივების ანალიზი სამ ძირითად მეთოდს მოიცავს:

- _ ტენდენციების ანალიზი;
- _ ციკლების ანალიზი;
- _ სეზონურობის ანალიზი.

ტენდენციების ანალიზის მეთოდებს გავეცანით ზემოთ (იხ. ტრენდების ექსტრაპოლაცია). ტრენდების ექსტრაპოლაციისაგან განსხვავებით, ციკლური ანალიზი შესაძლებელია გამოვლინდეს ბიზნეს-გარემოს ცვლილების ციკლურობით. ზოგიერთ დარგში ასეთი ციკლურობა მკვეთრად ვლინდება, მაგალითად, სამშენებლო მასალების წარმოების დარგში. ციკლურობის ანალიზის სპეციფიკური სახესხვაობაა სეზონურობის ანალიზი. ამ შემთხვევაში ციკლის დროითი ინტერვალი განისაზღვრება წელიწადის დროის მიხედვით. მკვეთრად გამოხატული სეზონური ციკლურობა ახასიათებს სამგზავრო გადაზიდვებს. სეზონურობა ვლინდება, აგრეთვე, ნავთობპროდუქტების (განსაკუთრებით მაზუთის) გადაზიდვის დროს, თუმცა ციკლურობა აქ ისეთი მკვეთრად გამოხატული არ არის, როგორც სამგზავრო გადაზიდვების შემთხვევაში.

არაწამგებიანობის ანალიზი. არაწამგებიანობის ანალიზი - საფინანსო დაგეგმვის საკმაოდ უნივერსალური მეთოდია. მისი მეშვეობით შესაძლებელია:

- განისაზღვროს წარმოების მოცულობა და მომსახურების (საქონლის) გაყიდვის ღირებულება ისე, რომ კომპანიამ არაწამგებიანად იმუშაოს;
- განისაზღვროს მოგების მიზნობრივი სიდიდე;
- ამაღლდეს საფინანსო გეგმის მოქნილობა შესაძლო ცვლილებების გათვალისწინებით. ეს ცვლილებები შეიძლება შეეხოს მასალებისა და შრომის დანახარჯებს, სხვა ზედნადებ ხარჯებს, გაყიდვის ფასს (ტვირთის გადაზიდვის ტარიფს ან მგზავრობის ფასს) და გაყიდვების (ტვირთნაკადების) მოცულობას.

BEP – მეთოდის არსი ნულოვანი მოგების ანუ არაწამგებიანობის წერტილის პოვნაა. არაწამგებიანობის წერტილი (ნულოვანი მოგება) ნიშნავს, რომ მომსახურებით მიღებული მთელი შემოსავალი კომპანიის მთელი დანახარჯების ტოლია. არაწამგებიანობის წერტილი განსაზღვრავს მომსახურების (გაყიდვების) კრიტიკულ მოცულობას. ამ სიდიდეზე ნაკლები მოცულობის მომსახურების შემთხვევაში კომპანიის საქმიანობა წამგებიანია, მეტი მოცულობის მომსახურების შემთხვევაში – მომგებიანი.

$$\text{ამრიგად, გვაქვს } QP = F + VQ ,$$

სადაც

Q – მომსახურების (გაყიდვების) მოცულობა;

P – გასაყიდი ფასი (მომსახურების ტარიფი);

F – მუდმივი (ფიქსირებული) ხარჯების სიდიდე;

V – ცვლადი ხარჯების სიდიდე, პროდუქციის ერთეულზე გაანგარიშებით;

არაწამგებიანობის წერტილისთვის მივიღებთ

$$Q_0 = \frac{F}{P - V}$$

სადაც Q_0 - არაწამგებიანობის წერტილია ანუ მომსახურების კრიტიკული მნიშვნელობა (გადაზიდული ტვირთის კრიტიკული მოცულობა). თუ გაყიდული საქონელი (გადაზიდული ტვირთის მოცულობა) ამ სიდიდეზე მეტია, მაშინ კომპანია მომგებიანად მუშაობს. პირიქით, თუ გაყიდული საქონელი (გადაზიდული ტვირთის მოცულობა) ამ სიდიდეზე ნაკლებია, მაშინ კომპანია წამგებიანად მუშაობს. გრაფიკულად არაწამგებიანობის წერტილი განისაზღვრება როგორც მთლიანი შემოსავლებისა და მთლიანი დანახარჯების გრაფიკების გადაკვეთის წერტილი (ნახ. 20.3).

BEP – ანალიზი საშუალებას იძლევა უფრო მოქნილი გავხადოთ საფინანსო დაგეგმვისა და პროგნოზირების მექანიზმი, შესაძლებელი ხდება, განისაზღვროს ხარჯების შემცირების სტრატეგია.

პროგნოზირების შეცდომები

პოლიტიკური თუ ეკონომიკური პროცესების პროგნოზირების დროს მოსალოდნელია სხვადასხვა სახის შეცდომების დაშვება. ეს შეცდომები, ძირითადად, უკავშირდება პროცესების განვითარების მხოლოდ ერთი ვარიანტის განხილვას, ექსტრაპოლაციის ცდომილებებს და, ზოგჯერ, მეტისმეტად დიდი იმედების დამყარებას მათემატიკური მეთოდების გამოყენებაზე ან, პირიქით, მათემატიკური მეთოდების იგნორირებას, სხვადასხვა ფაქტორების სათანადოდ შეუფასებლობას, სავარაუდო ცვლილებების გაუთვალისწინებლობას,

განვითარების ერთი ვარიანტის განხილვა. ყველაზე უფრო გავრცელებული შეცდომა არის განვითარების ერთი ვარიანტის განხილვა. კომპანიების ხელმძღვანელები არ თვლიან საჭიროდ, განიხილონ მოვლენათა განვითარების რამდენიმე ვარიანტი. უკეთეს შემთხვევაში, დაგეგმვა ხდება საქონლის ჯგუფების (ასორტიმენტის), რეგიონების ან გასაღების არხების მიხედვით, როდესაც თითოეული მიმართულებისთვის გამოითვლიან საპროგნოზო მონაცემების მხოლოდ ერთ ნაკრებს (ფასი და მოცულობა), რომელსაც „გადაზღვევის„ მიზნით ამცირებენ.

ექსტრაპოლაცია. ხშირად პროგნოზირებისთვის იყენებენ ექსტრაპოლაციის მეთოდს. ამ დროს მოდელის პარამეტრებს შორის დამოკიდებულებას ადგენენ წინა წლების გამოცდილებით და ეს თანაფარდობა უბრალოდ გადააქვთ მომავალი წლებისთვის. თუ ამ დროს ბაზრის ცვლილების ტენდენციები, პოლიტიკურ-ეკონომიკური ხასიათის მოვლენები არ გაითვალისწინეს, შეიძლება დიდი შეცდომა დავუშვათ. ამიტომ, მოვლენათა ეკონომიკურ ანალიზთან ერთად (მაგალითად მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციაში შესვლა, ვალუტის კურსის და/ან ნავთობზე ფასების ცვლილება, ქვეყნის შიდა ვალის ზრდა და ა.შ.) მათემატიკური მეთოდები უნდა გამოვიყენოთ.

ფაქტორების შეუფასებლობა ან იგნორირება. ეს შეცდომა ჩნდება მაშინ, როდესაც არ ითვალისწინებენ კომპანიის გარე და შიდა გარემოს ცვლილებებს. მაგალითად, სამშენებლო ბიზნესში საჭიროა არა მხოლოდ უშუალოდ მშენებლობასთან დაკავშირებული (ე.წ. რელევანტური) ფაქტორების ანალიზი, მაგალითად იპოთეკური სესხების თუ, ზოგადად, საკრედიტო საპროცენტო განაკვეთების და/ან ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის ტემპის ცვალებადობა და ა.შ. არამედ, აგრეთვე, დემოგრაფიული გარემოს შეფასება.

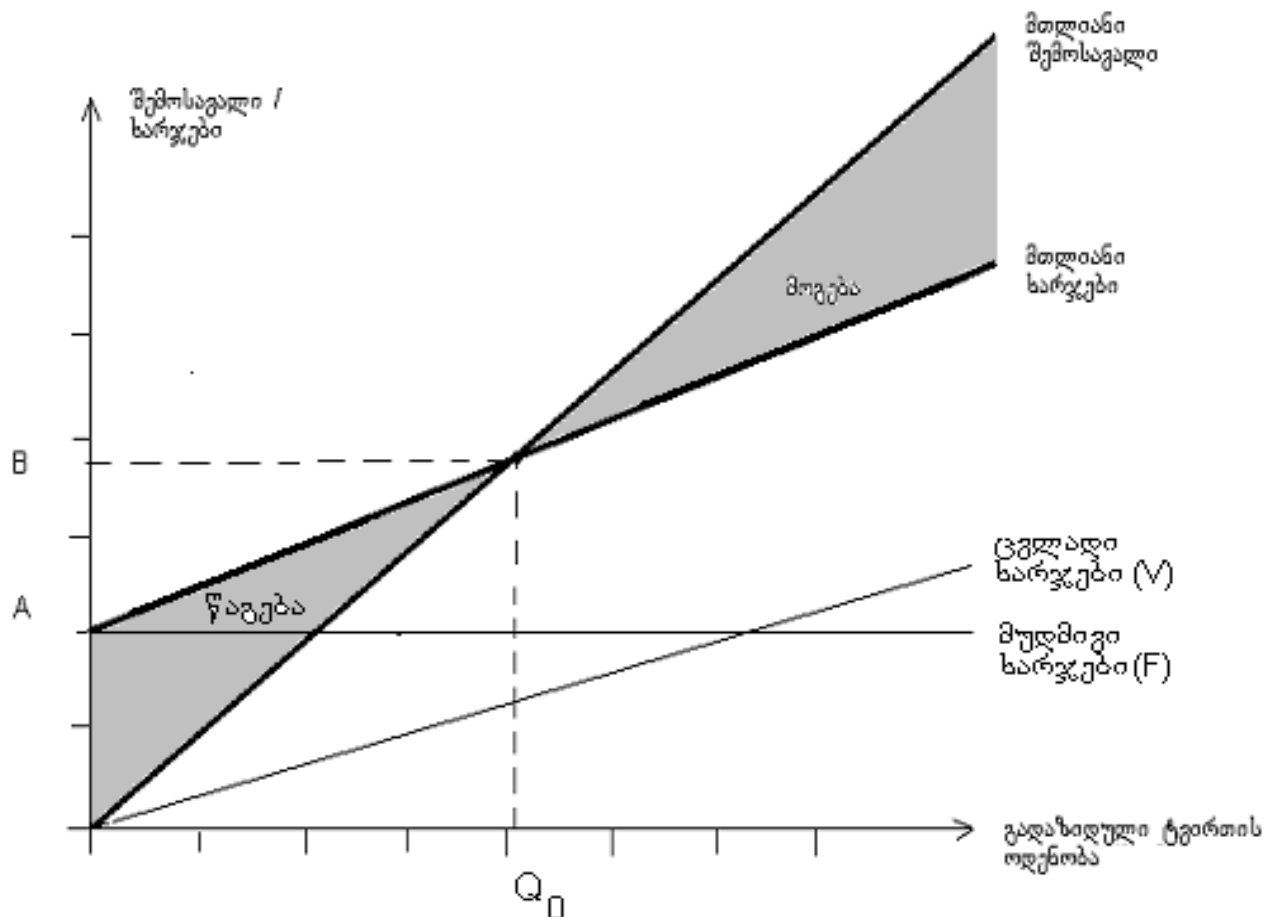
სავარაუდო ცვლილებების არასრული გათვალისწინება. სავარაუდო ცვლილებები ბიუჯეტის როგორც საშემოსავლო, ისე ხარჯვით ნაწილში ადეკვატურად უნდა აისახოს. შესაძლოა ისე მოხდეს, რომ დამატებითი შემოსავლების მიღება დაიგეგმოს დამატებითი ხარჯების გათვალისწინების გარეშე. უფრო ხშირად ეს ეხება პირობითად მუდმივ

ხარჯებს: მმართველი პერსონალის ხელფასი, რეკლამა, კავშირგაბმულობა და ა.შ. არსებობს შებრუნებული ვარიანტიც, როდესაც კომპანია გეგმავს ხარჯების შემცირებას და თვლის, რომ ეს არ აისახება შემოსავლებზე.

სასურველი მოვლენების რეალურად წარმოდგენა. მრავალ ადამიანს საკუთარი ფსიქოლოგიური თავისებურებებიდან გამომდინარე, არ სურს რეალურად შეაფასოს არსებული სიტუაცია. ხელმძღვანელები ხშირად ამჯობინებენ დადებითად შეაფასონ საკუთარი ბიზნესის განვითარება. ასეთი ვითარება იმას იწვევს, რომ კომპანია შესაძლოა მზად არ იყოს განახორციელოს საჭირო ცვლილებები გარემოში ნეგატიური ტენდენციების გამოვლენის შემთხვევაში.

ჩეკ-ლისტი პროგნოზირების შეცდომების თავიდან ასაცილებლად. პროგნოზირების დროს სავალდებულოა, შემოწმდეს, ხომ არ არის დაშვებული რომელიმე ზემოთმოყვანილი შეცდომა. ასეთი შემოწმება მარტივი ჩეკ-ლისტის მეშვეობით შეიძლება განხორციელდეს. ამ მიზნით უნდა დაისვას შემდეგი კითხვები:

- პროგნოზირების დროს განიხილეს თუ არა განვითარების ყველა შესაძლო ვარიანტი?
- ექსტრაპოლაციის დროს გაითვალისწინეს თუ არა ბაზრის ცვლილების ტენდენციები (ჩამოითვალოს ის ტენდენციები, რომელთა გათვალისწინებაც აუცილებელია) და პოლიტიკურ-ეკონომიკური ხასიათის მოვლენები? (ჩამოითვალოს ის მოვლენები, რომელთა გათვალისწინებაც აუცილებელია).?
- ვიცით თუ არა რომელი შიდა და გარე ფაქტორები ახდენს გავლენას პროგნოზირების შედეგებზე? უიმ შემთხვევაში, თუ ეს ფაქტორები არ არის განსაზღვრული, მაშინ პროგნოზი არასრულყოფილია. თუ ვიცით _ მაშინ ისინი უნდა ჩამოითვალოს.
- ასახულია თუ არა სავარაუდო ცვლილებები ბიუჯეტში? თუ აისახა _ როგორ? თუ არა _ პროგნოზი არ ვარგა.

ნახ. 20-3. კომპანიის არაწამგებიანობის წერტილის განსაზღვრა

- გათვალისწინებულია თუ არა ყველა შესაძლო საფრთხე მოვლენების განვითარების დროს? (ამ დროს ფაქტობრივად მოითხოვება SWOT ანალიზის ჩატარება) და ა.შ.
მიღებული პასუხების მიხედვით, შესაძლებელია, დავასკვნათ ავარიდეთ თუ არა თავი პროგნოზირების მოსალოდნელ შეცდომებს. თუმცა ეს ჩეკ-ლისტი არ იძლევა იმის გარანტიას, რომ პროგნოზი სწორია. პროგნოზის სისწორე დამოკიდებულია სპეციალისტთა კვალიფიკაციაზე, გამოყენებული მეთოდოლოგიისა და მეთოდების კორექტულობასა და სრულყოფილებაზე, მოპოვებულ ინფორმაციაზე და ა.შ. საბოლოოდ, პროგნოზის სისწორეს (ანუ, პროგნოზის ხარისხს) რეალური ცხოვრება აჩვენებს

A - მუდმივი დანახარჯების სიდიდე, B - არაწამგებიანობის წერტილის შესაბამისი შემოსავალი და ხარჯების სიდიდე, Q_0 - არაწამგებიანობის წერტილის შესაბამისი გადაზიდული ტვირთის (გაყიდული საქონლის) ოდენობა.

კითხვები თვითშემოწმებისთვის:

1. რა არის პროგნოზირება?
2. რა საჭიროა პროგნოზირება პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების მართვისთვის?
3. რისთვის არის საჭირო ბიზნეს-კომპანიისთვის შემოსავლების პროგნოზირება?
4. რა არის პროგნოზირების ექსპერტული მეთოდები?

- 5.რა არის პროგნოზირების მათემატიკურ-სტატისტიკური მეთოდები?
- 6.რა არის ექსტრაპოლაციური მიდგომა პროგნოზირების მეთოდოლოგიაში?
- 7.რა არის ალტერნატიული მიდგომა პროგნოზირების მეთოდოლოგიაში?
- 8.რა არის სცენარების შედგენის მეთოდი
- 9.რა არის დელფოს მეთოდი?
- 10.რა არის ტრენდების ექსტრაპოლაცია?
- 11.რა არის მცოცავი საშუალოს მეთოდი (წერტილოვანი შეფასება)?
12. რა არის დროითი მწკრივების ანალიზი?
- 13 რა არის ტენდენციების ანალიზი?
- 14.როგორ განისაზღვრება არაწამგებიანობის წერტილი?
- 15.როგორი შეცდომებია მოსალოდნელი პროგნოზირების დროს?
- 16.როგორ დავიცვათ თავი პროგნოზირების შეცდომებისგან?

დანართები:

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

დანართი N 1 -1

ს ი ლ ა ბ უ ს ი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

გადასამუშავებელია ს ი ლ ა ბ უ ს ი

სასწავლო კურსის დასახელება	„ფინანსური ანალიზი და პროგნოზირება„
სასწავლო კურსის კოდი	BUSS B 137
სასწავლო კურსის სტატუსი	ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი. ბიზნესის ადმინისტრირების სამაგისტრო პროგრამა
ECTS - სასწავლო კურსის კრედიტები	3 კრედიტი - 75 სთ. საკონტაქტო - 35 სთ, მათ შორის ლექცია - 15სთ, სემინარი/პრაქტიკული მეცადინეობა - 15 სთ, შუალედური გამოცდა - 2 სთ, დასკვნითი გამოცდა - 3 სთ. დამოუკიდებელი მუშაობა - 40 საათი.
სასწავლო კურსის ფორმატი	სულ სემესტრში: ლექცია - 15 სთ და სემინარი/პრაქტიკული მეცადინეობა - 15 სთ, კვირაში: ლექცია -1 სთ; სემინარი/პრაქტიკული მეცადინეობა - მუშაობა 1 სთ.
ლექტორი	ზურაბ ლიპარტია. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი ელფოსტა: zlipartia@yahoo.com მობ: 599184521 კონსულტაციის დღეები: ყოველ კვირას, კონსულტაციების ცხრილის მიხედვით.
სასწავლო კურსის მიზანი	მოცემული დისციპლინის მიზანია სტუდენტს შეასწავლოს:

	1. ეკონომიკის განვითარების ტენდენციებისა და პროგნოზირების კანონზომიერებები ფინანსური ანალიზის სისტემის მეთოდების მაჩვენებელთა შერჩევის უზრუნველსაყოფად. 2. ბიზნესის ანალიზის რაოდენობრივი მეთოდებისა და მათი პრაქტიკული გამოყენების საფუძვლები. საწარმოს კორპორაციის ფინანსური მდგომარეობის საერთაშორისო სტანდარტების (ფასს) საფუძველზე შესაფასებლად. 3. საქმიანობის შედეგისა და ფულადი სახსრების მოძრაობის მაჩვენებლების შეფასება და შედეგების გაუმჯობესების გზების შეთავაზება. 4. საფინანსო კონტროლის ორგანიზაცია-ადმინისტრირების საქმიანობის გაცნობის და რისკის შეფასების მეთოდური ასპექტების შესწავლა საქმიანი სიტუაციის მოდულის ჭრილში. 5. ეკონომიკური ორგანიზაციის სტრატეგიული განვითარების შედეგზე ორიენტირებული მართვის სისტემების, დაგეგმვა-პროგნოზირების და მისი პრაქტიკული რეალიზაციის განხორციელების მეთოდოლოგიური საფუძვლების (პროცედურების) შესწავლა.
სასწავლო კურსის შესწავლის წინაპირობები	ფინანსური მენეჯმენტის საფუძვლები.
სასწავლო კურსის შინაარსი	<i>(იხ. დანართი I)</i>
სავალდებულო ლიტერატურა	1. ლიპარტია ზ., გელაშვილი მ., ჯღარკავა ნ., ბერიშვილი ხ., „კორპორაციული ფინანსები“, ტ.2,–„კორპორაციული ფინანსების მართვის სტრატეგიები“, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ახალციხის სსუ, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2013. - 554 გვ. განყოფილება 5 - „მიკროეკონომიკური სტრატეგიული ანალიზი“, თემა 17-21, გვ. 49-249. 2. წიგნი - ACCA ინგლისისა და უელსის ნაფიც სერტიფიცირებულ ბუღალტერთა ასოციაცია. F5 საქმიანობის შედეგების მართვა (თარგმნილი ინგლისურიდან) საქართველოს ბაფი 2010-426 გვ. 3. ცაავა გ. ფინანსური ინჟინერია: ლექციების კურსი თბ. გამომცემლობა უნივერსალი 2013- 665გვ. 4. ბადათურია გ., ბადათურია ო., სტრატეგიული დაგეგმვა სახელმწიფო მართვისა და ბიზნესის ამოცანებში. სახელმძღვანელო. ევროპის უნივერსიტეტი. თბ. 2015 – 272 გვ. (თავი 4, გვ. 161-203; თავი 5 პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების პროგნოზირება, გვ.204-228) 5. ჯიქია მ., „ფინანსური ანალიზი“, (საერთაშორისო პრაქტიკის მიხედვით) ლექციების კურსი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი. 2011. - 284გვ.

	<i>P.S</i> ლიტერატურა ხელმისაწვდომია სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში.
დამატებითი ლიტერატურა	1. ლიპარტია ზ., გვარამია ნ., ლანჩავა ე. ეკონომიკური ანალიზი. ნაწილი მეორე, მიკროეკონომიკური ანალიზის პრაქტიკუმი. სახელმძღვანელო. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, აფხაზეთის ეკონომიკისა და სამართლის აკადემია (აესა) გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2007. - 494 გვ. გან. 2-საწარმოს კორპორაციის საქმიანობის ფინანსური ანალიზის მეთოდურ-პრაქტიკული ასპექტები: (თავი 5-6, გვ. 210-310). გან. 3 მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღებისა და ფინანსური დაგეგმვა -პროგნოზირების თავისებურებანი. (თავი 7-9 გვ. 349-411) 2. ლიპარტია ზ. ეკონომიკური ანალიზი. ნაწ. 1 ეკონომიკური ანალიზის თეორია. გამომცემლობა „აფხაზეთის მეცნიერთა აკადემია“, თბ. 2003 -124 გვ. 3. ლაზრიევა ნ., მანია მ., მირზაშვილი გ., ტორონჯაძე თ., ლლონტი ო., ჯამბურია ლ. ფინანსური ანალიზის რაოდენობრივი მეთოდები (ფინანსური და სადაზღვევო მათემატიკა, ფინანსური ინჟინერია) ა. რაზმაძის მათემატიკის ინსტიტუტი, ფონდი „ევრაზია“, თბ. 1999
სწავლის შედეგები	ა) ცოდნა და გაცნობიერება – შეუძლია ფინანსური ანალიზის არსის, მისი კვლევის ობიექტის, ძირითადი ფუნქციების, ამოცანების და როლის გაცნობიერებას წარმოების მართვის სისტემაში. ასევე შეძლებს ბალანსის მონაცემების საფუძველზე აქტივების მდგომარეობის დადგენას და მათი ცვალებადობის კოეფიციენტების განსაზღვრას. ბ) ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენების უნარი – შეუძლია საწარმოს (ფირმის) მოგება-ზარალის მაჩვენებლების ცვალებადობაზე მოქმედი ფაქტორების დადგენა და მათი გავლენის შეფასება. ასევე მატერიალური, შრომითი და ფინანსური რესურსების რაციონალური გამოყენების პრაგმატული ღონისძიებების შემუშავება. გ) დასკვნის უნარი – მონაწილეობს საწარმოს პროგრამების (ბიზნეს-გეგმების) და მათთან დაკავშირებული ნორმატივების ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთების, ფინანსურ ოპერაციებთან დაკავშირებულ გაანგარიშებების (მარტივი და რთული პროცენტების სქემების მიხედვით) წარმოებაში და შეუძლია სტრატეგიული დაგეგმვის არსის, ძირითადი ფუნქციების განსაზღვრა ბიზნესის ეფექტური მართვის სისტემაში. დ) სწავლის უნარი -შეუძლია ფინანსური კონტროლის არსის, ძირითადი პრინციპების, ფუნქციების განსაზღვრა კონტროლის სისტემაში.
სწავლა/სწავლების მეთოდები	სასწავლო კურსის ათვისებისათვის გამოიყენება ლექცია, სემინარი, დამოუკიდებელი მუშაობა, კონსულტაცია, შუალედური და დასკვნითი გამოცდები.

	სწავლის პროცესში გამოიყენება სწავლების შემდეგი მეთოდები: სემინარი, სამუშაო ჯგუფში მუშაობა, წერითი მუშაობის მეთოდი, <u>ანალიზის მეთოდი</u>, <u>პრობლემაზე დაფუძნებული სწავლება (PBL)</u>, <u>ინდუქციური მეთოდი</u>, <u>დედუქციური მეთოდი</u>, <u>ანალიზის მეთოდი</u>, <u>სინთეზის მეთოდი</u>, <u>ქმედებაზე ორიენტირებული სწავლება</u>.
შეფასების კრიტერიუმები	სტუდენტის ცოდნა ფასდება 100 ქულიანი სისტემით და ითვალისწინებს შემდეგ კომპონენტებს: 1) შუალედური შეფასებები: 0 - 60 ქულა, მათ შორის: ა) აქტიურობა 0-30 ქულა; ბ) შუალედური (წერითი) გამოცდა 0-30 ქულა; 2) დასკვნითი გამოცდა: 0-40 ქულა. ა) აქტიურობა: სემინარი და პრაქტიკული მეცადინეობა სემინარი, რომლის დროს სტუდენტის სააუდიტორიო აქტივობა ფასდება ერთი კვირის განმავლობაში 2ქულით, სულ 10ჯერ: 10x2=20 ქულა. მოწმდება მასალის ცოდნის დონე, აქტივობის ხარისხი, დასმული შეკითხვების და პასუხების ადეკვატურობა, მიღებული ცოდნის პრაქტიკულ გამოცდილებასთან დაკავშირების უნარი, კითხვების დამოუკიდებლად შედგენა. სემინარის შეფასების კრიტერიუმებია: 2 ქულა: სტუდენტი კარგად არის მომზადებული, ზედმიწევნით კარგად ფლობს სილაბუსით გათვალისწინებულ მასალას, აქტივობის ხარისხი მაღალია, დასმულ შეკითხვებზე პასუხი სწორი და დასაბუთებულია, ლიტერატურის დამუშავების ხარისხი მაღალია; ფლობს კამათის კულტურას. შეუძლია კითხვების დამოუკიდებლად შედგენა. 1 ქულა: სტუდენტის მიერ მასალის ცოდნის დონე საშუალოა, აქტივობის ხარისხი დამაკმაყოფილებელი, დასმულ შეკითხვებზე გაცემული პასუხები ხშირ შემთხვევაში მცდარია, ლიტერატურის დამუშავების ხარისხი დაბალია, კამათში ერთვება პერიოდულად, ლექტორის დახმარებით შეუძლია კითხვების შედგენა. 0 ქულა: სტუდენტი სრულიად მოუმზადებელია, მასალა არა აქვს ათვისებული, დასმულ შეკითხვებზე გაცემული პასუხები არსებითად მცდარია ან პასუხი შეკითხვის შესაბამისი არ არის, ლიტერატურა საერთოდ არ არის დამუშავებული, სტუდენტი არ ფლობს კამათის კულტურას, არ შეუძლია კითხვების შედგენა. პრაქტიკული მეცადინეობა, რომლის დროს სტუდენტის აქტივობა პრაქტიკულ მეცადინეობებზე ფასდება სავარჯიშო მაგალითებისა და ამოცანების შესრულებით. ავითარებს თეორიული საკითხების პრაქტიკაში გამოყენების უნარს. ყოველი პრაქტიკუმის ბოლოს სტუდენტმა უნდა წარმოადგინოს

დამოუკიდებლად შესრულებული პრაქტიკული ამოცანები. ყოველკვირეული შეფასების ქულა შეადგენს **ქულას, სულ 5 ჯერ: $5 \times 2 = 10$ ქულა.**

პრაქტიკული მეცადინეობის შეფასების კრიტერიუმებია:

2 ქულა: სტუდენტი კარგად ფლობს განვლილ მასალას, დამოუკიდებელი სავარჯიშო ამოცანები უნაკლოდ არის ამოხსნილი, არ აღინიშნება არცერთი შეცდომა ან უზუსტობა;

1 ქულა: სტუდენტი საშუალო დონეზე ფლობს განვლილ მასალას; დამოუკიდებელ სავარჯიშო ამოცანებში შეინიშნება გარკვეული შეცდომები;

0 ქულა: სტუდენტი ცუდათ ფლობს განვლილ მასალას; აქტივობა არ არის შესრულებული.

(სტუდენტებთან და ფაკულტეტის ადმინისტრაციასთან შეთანხმებული გრაფიკით შესაძლებელია ერთი გაცდენილი მეცადინეობის აღდგენა)

ბ) შუალედური (წერიტი) გამოცდა: 0 - 30 ქულა;

შუალედური გამოცდა არის წერიტი ფორმის (ტარდება მე-8 კვირას) და მოიცავს:

1) ამოცანას - 10 ქულა (2×5)

2) თეორიულ სამუშაოს - 20 ქულა (2×10)

ამოცანის შეფასების სისტემა:

5 ქულა: ამოცანაში დასმული პრობლემისადმი მიგნება სწორია, ამოხსნის თანმიმდევრობა სრულია, შედეგი მიღწეულია. ამოცანაში დასმული სიტუაციის შეფასება მართებულია.

4 ქულა: ამოცანაში დასმული პრობლემისადმი მიგნება სწორია, მაგრამ შეკვეცილი; საკითხი ამომწურავად არის გადმოცემული; არსებითი შეცდომა არ არის; ამოცანაში დასმული სიტუაციის შეფასება ნაწილობრივდაა მოცემული.

3 ქულა: ამოცანაში დასმული პრობლემისადმი მიგნება არასრულყოფილია; თუმცა საკითხი დამაკმაყოფილებლად არის განხილული, მაგრამ აღინიშნება გარკვეული სახის შეცდომები.

2 ქულა: პასუხი ნაკლოვანია. პასუხი არსებითად მცდარია. გადმოცემულია საკითხის შესაბამისი მასალის მხოლოდ ცალკეული ფრაგმენტები.

1 ქულა: პასუხი არსებითად მცდარია. გადმოცემულია საკითხის შესაბამისი მასალის მხოლოდ რამდენიმე ფრაგმენტი.

0 ქულა: პასუხი საკითხის შესაბამისი არაა ან საერთოდ არაა მოცემული.

შუალედური შეფასებების ჯამური მინიმალური კომპეტენციის ზღვარია - 15 ქულა

2) დასკვნითი შეფასება.

გამოცდა ტარდება წერილობითი ფორმით. სტუდენტის შეფასება მოიცავს:

ა) ტესტს, რომელიც მოიცავს 20 საკითხს, თითოეული სწორი პასუხი ფასდება 1 ქულით. **შეფასება 0-20 ქულა.**

ბ) 1 თეორიულ საკითხს მთლიანი პროგრამით განვლილი მასალიდან. თეორიული საკითხის **შეფასება შეადგენს 0-10 ქულა.**

გ) 2 ამოცანის შესრულებას. თითოეულს მინიჭებული აქვს მაქსიმალური შეფასება – 5 ქულა. **შეფასება 0-10 ქულა.**

თეორიული საკითხის შეფასების კრიტერიუმებია:

10 - ქულიანი თეორიული სამუშაოს შეფასება:

10 - საკითხი ზუსტად და ამომწურავად არის გადმოცემული; ტერმინოლოგია დაცულია. სტუდენტი ზედმიწევნით კარგად ფლობს პროგრამით გათვალისწინებულ გავლილ მასალას, საფუძვლიანად აქვს ათვისებული როგორც ძირითადი, ისე დამხმარე ლიტერატურა.

9 - საკითხი ზუსტად არის გადმოცემული; ტერმინოლოგია დაცულია. სტუდენტი კარგად ფლობს პროგრამით გათვალისწინებულ გავლილ მასალას, საფუძვლიანად აქვს ათვისებული ძირითადი ლიტერატურა.

8 - პასუხი სრულია, მაგრამ შეკვეცილი; ტერმინოლოგიურად გამართულია; საკითხი ამომწურავად არის გადმოცემული; არსებითი შეცდომა არ არის; სტუდენტი კარგად ფლობს პროგრამით გათვალისწინებულ გავლილ მასალას; ათვისებული აქვს ძირითადი ლიტერატურა.

7 - პასუხი სრულია, მაგრამ შეკვეცილი; ტერმინოლოგიურად გამართულია; არსებითი შეცდომა არ არის; სტუდენტი საშუალო დონეზე ფლობს პროგრამით გათვალისწინებულ გავლილ მასალას; დამაკმაყოფილებლად აქვს ათვისებული ძირითადი ლიტერატურა.

6 - პასუხი არასრულია; საკითხი დამაკმაყოფილებლად არის გადმოცემული; ტერმინოლოგია სრულყოფილი არ არის; სტუდენტი საშუალო დონეზე ფლობს პროგრამით გათვალისწინებულ მასალას, მაგრამ აღინიშნება მცირეოდენი შეცდომები.

5 - პასუხი არასრულია; საკითხი დამაკმაყოფილებლად არის გადმოცემული; ტერმინოლოგია სრულყოფილი არ არის; სტუდენტი საშუალო დონეზე ფლობს

პროგრამით გათვალისწინებულ მასალას, მაგარამ აღინიშნება მცირეოდენი შეცდომები.

4 - პასუხი არასრულია; ტერმინოლოგია მცდარია; საკითხის შესაბამისი მასალა გადმოცემულია ნაწილობრივ; სტუდენტს არასაკმარისად აქვს ათვისებული ძირითადი ლიტერატურა; აღინიშნება რამდენიმე არსებითი შეცდომა.

3 - პასუხი არასრულია; ტერმინოლოგია მცდარია; საკითხის შესაბამისი მასალა გადმოცემულია არსებითი შეცდომებით. სტუდენტს ცუდად აქვს ათვისებული ძირითადი ლიტერატურა; აღინიშნება არსებითი შეცდომები.

2 - პასუხი ნაკლოვანია, ტერმინოლოგია არ არის გამოყენებული, ან არ არის შესაბამისი; პასუხი არსებითად მცდარია. გადმოცემულია საკითხის შესაბამისი მასალის მხოლოდ ცალკეული ფრაგმენტები.

1 - პასუხი ნაკლოვანია, სტუდენტი ვერ ფლობს ტერმინოლოგიას, ან არ არის შესაბამისი; პასუხი მნიშვნელოვნად მცდარია. საკითხის შესაბამისი მასალიდან არცერთი ნაწილი არაა მართებული.

0 - პასუხი საკითხის შესაბამისი არ არის ან საერთოდ არ არის რეალიზებული.

ამოცანის შეფასების სისტემა იგივეა რაც შუალედურ შეფასებაში.

დასკვნითი გამოცდის მინიმალური კომპეტენციის ზღვარი შეადგენს 20 ქულას.

საბოლოო შეფასება წარმოადგენს შუალედური შეფასებებისა და დასკვნითი შეფასების ჯამს.

შეფასების სისტემა უშვებს:

ა) ხუთი სახის დადებით შეფასებას:

ა.ა) (A) ფრიადი – შეფასების 91-100 ქულა;

ა.ბ) (B) ძალიან კარგი – მაქსიმალური შეფასების 81-90 ქულა;

ა.გ) (C) კარგი – მაქსიმალური შეფასების 71-80 ქულა;

ა.დ) (D) დამაკმაყოფილებელი – მაქსიმალური შეფასების 61-70 ქულა;

ა.ე) (E) საკმარისი – მაქსიმალური შეფასების 51-60 ქულა.

ბ) ორი სახის უარყოფით შეფასებას:

ბ.ა) (FX) ვერ ჩააბარა – მაქსიმალური შეფასების 41-50 ქულა, რაც ნიშნავს, რომ სტუდენტს ჩასაბარებლად მეტი მუშაობა სჭირდება და ეძლევა დამოუკიდებელი მუშაობით დამატებით გამოცდაზე ერთხელ გასვლის უფლება;

ბ.ბ) (F) ჩაიჭრა – მაქსიმალური შეფასების 40 ქულა და ნაკლები, რაც ნიშნავს, რომ სტუდენტის მიერ ჩატარებული სამუშაო არ არის საკმარისი და მას საგანი ახლიდან აქვს შესასწავლი.

დანარჩენი რეგულაციები მოცემულია სასწავლო პროცესის მარეგულირებელ წესში.

კვირა	საათების რაოდენობა	სასწავლო კურსის შინაარსი (შესასწავლი საკითხების, აქტივობებისა და შეფასების ფორმების მითითებით)
KO1	ლექცია - 1 სთ სემინარი -1 სთ	სილაბუსის გაცნობა, სტუდენტთა ზოგადი დონის შემოწმება. ლექცია N1. თემა: „ფინანსური ინფორმაციების (ანგარიშგების) მიკროეკონომიკური ანალიზის თეორიულ - მეთოდოლოგიური საფუძვლები“. 1.1 ეკონომიკური ანალიზის როლი და მნიშვნელობა ფინანსურ მენეჯმენტში; 1.2 ეკონომიკური ანალიზის ეტაპები, ფაქტორები და კვლევის მეთოდები; 1.3 მიკროეკონომიკური ანალიზის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები. სემინარული მეცადინეობა N 1. თემაზე: „ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის მიზან-ამოცანები და გამოყენებითი მეთოდების ასპექტები“. ლიტერატურა: N 1 (თავი 1.1 გვ. 9-30); N 3 (თემა 17 გვ. 49-72); N 4 (თავი 2 გვ. 37-55).
2	ლექცია - 1 სთ სემინარი -1 სთ	ლექცია N 2.თემა : „ მიკროეკონომიკური ანალიზის სისტემურობა და თანამედროვე-ანალიზის მეთოდების სისტემა „ 2.1 ანალიზის სისტემურობა და პროცედურების გამოყენება ფინანსურ მენეჯმენტში; 2.2 თანამედროვე ეკონომიკური ანალიზის მეთოდების სისტემა. პრაქტიკული მეცადინეობა N 1. თემაზე: „წრფივი კოლექციური ურთიერთკავშირის განსაზღვრის პრაქტიკა“. ლიტერატურა: N??? 3 (თემა 18 გვ. 75-107); N 4 (თავი 5.1 გვ. 210-234).
3	ლექცია - 1 სთ	ლექცია N3. თემა: „ბიზნესის(კომპანიის) მმართველობითი ინფორმაციების კომპლექსური ანალიზის მეთოდურ-პრაქტიკული ასპექტები“ 3.1 კომპლექსური მმართველობითი ანალიზის ელემენტების:

	სემინარი -1 სთ	ძირითადი საწარმოო ფონდების, შრომის საგნებისა და მწარმოებლურობის გამოყენების ანალიზი; 3.2 პროდუქციის წარმოება-რეალიზაციისა და თვითღირებულების მაჩვენებელთა ანალიზი. პრაქტიკული მეცადინეობა N 2. თემაზე: „მმართველობითი ანალიზის პრაქტიკული ასპექტები“.
		ლიტერატურა: N1 (§ 1.3 გვ. 35-43); N 3 (თემა 29.1 გვ. 467-477); N 4 (§ 6.5 გვ. 290-310).
4	ლექცია - 1 სთ პრაქტიკული მეცადინეობა - 1 სთ	ლექცია N 4. თემა: ფინანსური ანალიზის კონცეფციების ძირითადი ჯგუფების გამოყენების თავისებურებანი 4.1 ფინანსური ანალიზის სისტემის(ექვსი ძირითადი მეთოდი) მეთოდოლოგია; 4.2 ბიზნესის(მეწარმეობრივი საქმიანობის) ეფექტურობის შეფასება- ანალიზის კოეფიციენტების შვიდი ჯგუფის ზოგადი მიმოხილვა. სემინარული მეცადინეობა N 2. თემაზე: „ანალიზის ძირითადი კოეფიციენტების გამოყენების ასპექტები“.
		ლიტერატურა: N 1 (§ 2.1 – 2.3 გვ. 44-76); N 4 (§3.1 გვ. 56-101) და (§6.4 გვ. 268-274)
5	ლექცია - 1 სთ სემინარი- 1 სთ	ლექცია N 5: საწარმოს საქმიანობის შედეგის შეფასება-ანალიზი. საქმიანობის შედეგების (მოგება ან ზარალის) ფულადი სახსრების მოძრაობისა (ნაკადის) და საკუთარ კაპიტალში ცვლილებების შესახებ ანგარიშების მუხლობრივი ანალიზი. სემინარული მეცადინეობა N 3. თემა: „ალტმანის ანალიტიკური მოდელის გამოყენება კომპანიის გაკოტრების ალბათობის ინტეგრალურ შეფასებებში“.
		ლიტერატურა: N1 (§2.4 გვ. 77-98) და (თავი 3 გვ. 99-127; 138-145); N 4 (§6.2, 6.3 გვ. 256-267) და (§6.4 გვ. 275-285).

6	ლექცია - 1 სთ პრაქტიკული მეცადინეობა - 1 სთ	ლექცია N6. თემა: „ბიზნესის სუბიექტის(კორპორაციის) ფინანსური მდგომარეობის (ბუღალტრული ბალანსის) მუხლობრივი შედარებითი და პროცენტული ანალიზი„. 6.1 კორპორაციის ბუღალტრული ბალანსის მახასიათებლები; 6.2 კორპორაციის რესურსების: საბრუნავი და გრძელვადიანი აქტივების ანალიზი; 6.3 კორპორაციის ვალდებულებებისა და საკუთარი კაპიტალის ანალიზი. პრაქტიკული მეცადინეობა N 3. თემაზე: „ფინანსური ინფორმაციების ზოგადი და ფარდობითი ანალიზის ძირითადი მახასიათებლები“. ლიტერატურა: N 1 (თავი 4.1 გვ. 146-171); N 3 (თემა 25 გვ. 306-347).
7	ლექცია - 1 სთ სემინარი - 1 სთ	ლექცია N7. თემა:„ბიზნესის სუბიექტის (საწარმოს) საქმიანობის შედეგის შეფასება-ანალიზი“. 7.1 ბიზნესის სუბიექტის საქმიანობის შედეგების შეფასების ასპექტები; 7.2 საწარმოს საქმიანობის შედეგების (მოგება ან ზარალის) ანალიზი. პრაქტიკული მეცადინეობა N 4. თემაზე: „რისკის მახასიათებელი კოეფიციენტის- ფინანსური ლევერიჯის განხილვა“. ლიტერატურა: N 1 (თავი 4 გვ. 172-205); N3 (თემა30.2 გვ. 523-534).
8	2 სთ	შუალედური გამოცდა /წერითი ფორმით/
9	ლექცია - 1 სთ	ლექცია N8. თემა: „ბიზნესის სუბიექტის (საწარმოს) ფულადი სახსრების (ნაკადის) ანგარიშგების ანალიზი“. 8.1 ფულადი სახსრების ნაკადის უწყისის ფორმირების საკითხები; 8.1-1 ფულადი სახსრების მოძრაობის უწყისის ანალიზი პირდაპირი მეთოდით; 8.1-2 ფულადი ნაკადის გათვლა არაპირდაპირი მეთოდით. სემინარული მეცადინეობა N4. თემაზე: „ფულადი სახსრების ნაკადის ხარისხი“.

	პრაქტიკული მეცადინეობა - 1 სთ	ლიტერატურა: N 2 (ACCA - თავი 11. გვ.281); N 3 (თემა 30 გვ. 507-522) N 4 (4.4 გვ. 206-214).
10	ლექცია - 1 სთ	ლექცია N9.თემა: „ბიზნესპროცესების ფინანსური ინჟინირიის მართვა“. 9.1. ბიზნესპროცესების რეინჟინირინგის სტრუქტურა და მისი გაუმჯობესების მეთოდოლოგიური მიდგომები; 9.2.ფინანსური ინჟინირინგის ინსტრუმენტები, პროდუქტები და სტრატეგიები. პრაქტიკული მეცადინეობა N5. თემაზე: „ბიზნესპროცესების რეინჟინირიის (ბპრ) მართვა საბანკო საქმის მენეჯმენტში“.
	სემინარი- 1 სთ	ლიტერატურა: N 2 (თავი 11 გვ. 281-308); N 3 (თავი 24.2 გვ. 291-303).
11	ლექცია - 1 სთ	ლექცია10. თემა:„ საწარმოს ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასება და შიდა გადაცემის ფასდადგენა“. 10.1 ქვედანაყოფების საქმიანობის შედეგების შეფასება ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტის გამოყენებით; 10.2 შიდა გადაცემის ფასდადგენის მიზნები და მთავარი მეთოდები (საბაზრო მიდგომა და თვითღირებულების მეთოდი). სემინარული მეცადინეობა N 5. თემაზე : „ინვესტიციის უკუგების კოეფიციენტისა და შიდა გადაცემის ფასდადგენის მიმოხილვა“
	სემინარი- 1 სთ	ლიტერატურა: N 2 (ACCA - თავი 12. გვ.309-330)
12	ლექცია - 1 სთ	ლექცია N11. თემა: „საქმიანობის პრობლემების მიმოხილვა და შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში“. 11.1 არაკომერციული ორგანიზაციებისა და სახელმწიფო სექტორის საწარმოთა საქმიანობის პრობლემების მიმოხილვა; 11.2 საქმიანობის შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში.

	სემინარი- 1 სთ	სემინარული მეცადინეობა N6. თემაზე: „საქმიანობის შედეგების შეფასება არაკომერციულ ორგანიზაციებში“ (საავადმყოფოს მაგალითზე). ლიტერატურა: N 2 (ACCA - თავი 12. გვ.331-339)
13	ლექცია - 1 სთ პრაქტიკული მეცადინეობა - 1 სთ	ლექცია N12.თემა: „კონკურენტული უპირატესობის შეფასების სისტემის გამოყენება დარგის (ბიზნესის) განვითარების სიტუაციურ ანალიზში“. 12.1 კონკურენციის მაიკლ პორტერის 5 ძალის მოდელი; 12.2. დარგის (ბიზნესის) განვითარების საერთო სიტუაციის შეფასება და კონკურენციის ანალიზი. პრაქტიკული მეცადინეობა N6. თემაზე: „კონკურენციის მამოძრავებელი ძალების ანალიზის პრაქტიკული მნიშვნელობა“. ლიტერატურა: N 2 (ACCA - თავი 9. გვ.203-248); (თავი 10. გვ. 249-279)
14	ლექცია - 1 სთ სემინარი- 1 სთ	ლექცია N13. თემა: „სტრატეგიული ანალიზის კონცეფციები და მათი გამოყენების მეთოდურ- პრაქტიკული ასპექტები“. 13.1. სტრატეგიული ანალიზის მეთოდების ადაპტირება მენეჯმენტის სისტემაში; 13.2 ფინანსური ანალიზის კოეფიციენტების გამოყენება კორპორაციის სტრატეგიული ფინანსური გეგმის ფორმირების პროცესში. პრაქტიკული მეცადინეობა N 7. თემაზე: „მიკროეკონომიკური ანალიზის სრულყოფის პერსპექტივები“. ლიტერატურა: N 3 (თემა 20 გვ. 155-180); N 5 (თავი 5 გვ. 204-228).
15	ლექცია - 1 სთ	ლექცია N14. თემა: „სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესების სტრატეგიული ფინანსური დაგეგმვის ასპექტები“. 14.1 ბიზნესის სუბიექტის(კორპორაციის) სტრატეგიული მენეჯმენტის პრინციპები, ელემენტები და მეთოდები;

	პრაქტიკული მეცადინეობა - 1 სთ	14.2 ბიზნესის სტრატეგიული დაგეგმვის ამოცანები და პროცესი; 14.3 სტრატეგიული საფინანსო დაგეგმვის ინსტრუმენტი_ ბიზნეს - გეგმა მართვის სისტემაში. პრაქტიკული მეცადინეობა N 8. თემა : „სტრატეგიული ბიზნეს გეგმის მოკლე პრაქტიკული ვარიანტი- გადამამუშავებელი დარგის მაგალითზე“ (იხ. დანართი N 1). ლიტერატურა: N 3 (თემა 19 გვ. 110-153)
16	ლექცია - 1 სთ სემინარი- 1 სთ	ლექცია N 15. თემა: „ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულების შეფასების თანამედროვე მეთოდოლოგიურ - პრაქტიკული ასპექტები“. 15.1 ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულების შეფასების პრინციპები და მეთოდოლოგიური მიდგომები 15.2 საშემფასებლო საქმიანობის საზღვარგარეთული გამოცდილების განზოგადება. 15.3 ღირებულების შეფასების მეთოდების გამოყენება კორპორაციულ მართვაში. პრაქტიკული მეცადინეობა N 9. თემა : „აქტივებზე დაფუძნებული ღირებულების შეფასებები“. ლიტერატურა: N 1 (თავი 5 5.1 – 5.3 გვ. 215-272); N 3 (თავი 26.1-26.2 გვ. 357-372).
17	3 სთ	დასკვნითი გამოცდა (წერითი ფორმით)
18 -19		დამატებითი გამოცდა
სულ - 35 სთ		
სასწავლო კურსში FX-ის მიღების შემთხვევაში ინიშნება დამატებითი გამოცდა დასკვნითი გამოცდის შედეგების გამოცხადებიდან არანაკლებ 5 დღეში.		

სილაბუსი N 1- 2

საგანი : „ბიზნესის ანალიზი და განვითარების პროგნოზირება“

სილაბუსი სამაგისტრო და სადოქტორო პროგრამებისთვის
(სემინარული მეცადინეობების თემატიკა)

1. ბიზნესის (მეწარმეობის) ფინანსური მენეჯმენტის მიზნობრივი

ანალიზის მეთოდოლოგიურ-გამოყენებითი ასპექტები (თემა 5)

5.1 ბიზნესის (საწარმოს) ფინანსური კრიზისის დიაგნოსტიკის

სისტემის მეთოდურ-პრაქტიკული საკითხები: -----

5.1-1 ფინანსური კრიზისის ექსპრეს- დიაგნოსტიკის სისტემა; -----

5.1-2 ფინანსური კრიზისის ფუნდამენტური დიაგნოსტიკის სისტემა; -----

5.2 დარგის (კორპორაციის) განვითარების პროგნოზირების თავისებურებები.

სემინარული მეცადინეობა N 3. თემაზე : ალტმანის ანალიტიკური მოდელის

გამოყენება კომპანიის გაკოტრების ალბათობის ინტეგრალურ შეფასებებში -----

2. თემა 16: ეკონომიკური აზროვნების ევოლუცია და მმართველობით-
ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის ძირითადი საკითხების
სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალებანი-----

16.1 ეკონომიკური აზროვნების განვითარების მეთოდოლოგიურ-გამოყენებითი
ასპექტები -----

16.2. ბიზნესის მმართველობით - ფინანსური ინფორმაციების ანალიზის
ძირითადი საკითხების სავარჯიშოები და საკონტროლო დავალებანი -----

3. თემა 17: ბიზნესის ანალიზისა და განვითარების სამართლებრივი

უზრუნველყოფის აქტუალური საკითხები და მექანიზმები -----

17.1 საქართველოს სახელმწიფო საგადასახადო პოლიტიკის

ოპტიმიზაციის გამოწვევების მიმოხილვა -----

17.2 სახელმწიფო ზედამხედველობის სამსახურის მონიტორინგის სისტემა
ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო
სტანდარტების (ფასს) ადაპტირების მექანიზმში -----

**4. თემა 18: შედეგზე ორიენტირებული საბიუჯეტო სისტემის გამოწვევები
და პროგრამის ეფექტურობის განსაზღვრის საკითხები -----**

18-1 შედეგზე ორიენტირებული პროგრამების შეფასების გამოწვევები

და პერსპექტივები -----

18-2 პროგრამის ეფექტურობის განსაზღვრა და შეფასება -----

**5. თემა 19: ბიზნესის ღირებულებითი შეფასების პრაქტიკის ანალიზი
და ფასეულობაზე ორიენტირებული სტრატეგიული
გადაწყვეტილებების დასაბუთება -----**

19-1 თემა: ბიზნესის (კომპანიის) ღირებულებითი შეფასების პრაქტიკის ანალიზი -

19.2 თემა: ფასეულობაზე ორიენტირებული სტრატეგიული გადაწყვეტილებების
დასაბუთება -----

6. თემა 20: პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების პროგნოზირება -----

20-1 პროგნოზირების ადგილი პოლიტიკურ-ეკონომიკური პროცესების მართვაში

20.2 პროგნოზირების მეთოდოლოგია და მეთოდები -----

შენიშვნა: იხ. ელექტრონული სახელმძღვანელო - სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი. ზურაბ ლიპარტია ბიზნესის ანალიზი და განვითარების პროგნოზირება. სასაწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო იბეჭდება სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საბჭოს გადაწყვეტილებით, ოქმი N 4. 29 აპრილი, 2019

სტრატეგიული ბიზნეს-გეგმის ნიმუში

(დამოუკიდებელი შემუშავებისათვის)

ორგანიზაციის დასახელება -----

მისამართი -----

ტელეფონი, ფაქსი, E-მაილ -----

I. რეზიუმე

1. ბიზნესის ძირითადი მიმართულებები -----

2. ბაზრის ზოგადი დახასიათება, სეგმენტის განსაზღვრა -----

3. ბიზნესის პოტენციური შესაძლებლობები ერთიდან ხუთ წლამდე პერიოდისათვის,
რეალიზაციის სტრატეგიები -----

4. საქონლის (მომსახურების) კონკურენციული უპირატესობები -----

5. გაყიდვების მოცულობების, მოგების, ინვესტიციების რენტაბელობის დონის, და სხვა
მნიშვნელოვანი ფინანსური მახასიათებლების პროგნოზი -----

6. ფინანსური საშუალებები (კრედიტები, ინვესტიციები) -----

7. საშუალებების გამოყენების ვარიანტები -----

8. კრედიტის დაბრუნების ვადები. საშუალებების დაბრუნების სქემა -----

II. ზოგადი დახასიათება :

1. ორგანიზაციის საქმიანობის ძირითადი მიმართულებები, ადგილმდებარეობა -----

2. წარმატებული წარსული გამოცდილების გამოყენების საშუალებები მომავალში -----

3. დარგის დახასიათება (მზარდი, სტაბილური და ა.შ.), დარგობრივი გაყიდვების დინამიკა ---

4. თქვენი ბიზნესის სუსტი და ძლიერი მხარეები, განსხვავება სხვა ორგანიზაციებთან
შედარებით -----

5. მოკლევადიანი და გრძელვადიანი მიზნები -----

6. წინა წლების ფინანსური მაჩვენებლების მიმოხილვა (გაყიდვათა მოცულობა, მოგება და ა.შ)

7. თქვენს ბიზნესთან დაკავშირებული საკანონმდებლო, საგადასახადო და სხვა სახის
შეზღუდვები -----

III. საქონლისა და მომსახურებების დახასიათება

1. წარმოებული პროდუქციის (მომსახურების) სახეობები, თითოეულ მათგანზე გაყიდვების
პროცენტი:

ა) -----

ბ) -----

გ) -----

და ა.შ.

2. პროდუქციის სპეციფიკა, განმასხვავებელი ნიშნები, უნიკალურობა -----

3. პროდუქციის წარმოების გაუმჯობესების მიმართულებები -----

4. პატენტების, სამარკო ნიშნების, ექსკლუზიური უფლებებისა და სხვა ინტელექტუალური
საკუთრების არსებობა -----

ახალი პროდუქციის წარმოების შესაძლებლობა -----

6. მომხმარებლის მოსაზრებების გათვალისწინება ახალი პროდუქტის შემუშავებისას ან მოდერნიზაციისას -----

7. დიზაინისა და შეფუთვის თავისებურებანი -----

8. გაყიდვის შემდგომი მომსახურობა -----

IV. გასაღების ბაზრები

1. ბაზრების განვითარების ტენდენციები (მზარდი, მუდმივი, კლებადი) -----

2. თითოეული ბაზრის მოცულობა, თქვენი წილი ამ ბაზრებზე -----

3. ბაზრების თქვენი სეგმენტი, მათი დახასიათება (მყიდველთა მიახლოებითი რაოდენობა, შემოსავლის დონე და ა.შ) -----

4. პროდუქციის (მომსახურების) მოდიფიკაციის საშუალებები და მათი გზები -----

5. ყველაზე მიმზიდველი მყიდველები -----

6. გაყიდვების მოცულობის პროგნოზი ექვს თვეზე (წელზე). მისი თანაფარდობა წინა წელთან შედარებით -----

7. მყიდველთა მოთხოვნილებების შეცვლის პერსპექტივები ყოველ სეგმენტზე. ამ ტენდენციათა გათვალისწინება ორგანიზაციის საქმიანობაში -----

V. კონკურენცია და სხვა გარე ფაქტორები

1. მდგომარეობა ბაზარზე: ორგანიზაციის საქმიანობა მონოპოლურია თუ არსებობენ კონკურენტი ორგანიზაციები? -----

2. ძირითად კონკურენტთა ჩამონათვალი, მათი წილი ბაზარზე -----

3. კონკურენტების პროდუქცია: ძირითადი ტექნიკური და ეკონომიკური მაჩვენებლები,
ხარისხი, დიზაინი, ფასები და ა.შ. -----

4. კონკურენტთა საბაზრო სტრატეგიები, მათი სუსტი და ძლიერი მხარეები -----

5. თქვენი უპირატესობები კონკურენტებთან მიმართებაში -----

6. არსებული და სავარაუდო კონკურენტების მხრიდან შესაძლო მოქმედებები, თქვენი დაცვის
მექანიზმები -----

7. სხვა ფაქტორები, რომლებიც უშუალოდ მოქმედებენ თქვენს სამეწარმეო საქმიანობაზე -----

VI. მარკეტინგის სტრატეგია

1. თქვენს ორგანიზაციაში მარკეტინგის ძირითადი მიზნები (კონკურენტულ ბაზრებზე
შელწევა, ახალი პროდუქციის გამოშვება და სხვ) -----

2. თქვენი ორგანიზაციის მარკეტინგის სტრატეგია -----

3. ფასწარმოქმნის სტრატეგია, ძირითადი მიდგომა -----

4. პროდუქციისა და მომსახურების ფასები, მათში მოთხოვნის, ხარჯების,
კონკურენტუნარიანობის ასახვის ხარისხი -----

5. მომხმარებელთა მხრიდან ფასების ზრდაზე ან კლებაზე რეაქციის შეფასება (მოთხოვნის
ელასტიურობა) -----

6. ორგანიზაციის ფასების პოლიტიკა -----

7. პროდუქციის განაწილების სქემა -----

8. პროდუქციის გასაღების ორგანიზაცია, შუამავლების გამოყენება (ძირითადი შუამავლების დასახელება) -----

9. შუამავლებთან თანამშრომლობის ფორმები -----

10. პროდუქციის ბაზარზე წინსვლის ღონისძიებები, ხარჯები რეკლამაზე, რეკლამის სახეები -----

11. გაყიდვების სტიმულირების მეთოდები, შესაბამისი ხარჯები -----

12. სერვისული მომსახურებების სახეები -----

13. ორგანიზაციაზე საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბების გზები -----

VII. საწარმოო გეგმა

1. პროდუქციის წარმოების ადგილი -----

2. ორგანიზაციის ადგილმდებარეობა ბაზართან, მომწოდებლებთან, სამუშაო ძალებთან და სხვ. სიახლოვის თვალსაზრისით. -----

3. აუცილებელი საწარმოო სიმძლავრეები -----

4. საქმიანობისათვის აუცილებელი ძირითადი საშუალებები -----

5. დანადგარებისა და ფართის იჯარა, მათი პირობები -----

6. წარმოების საწყისს სტადიაზე შესაძლო სიძნელები და მათი დაძლევის გზები -----

7. ნედლეულის, მასალების, მაკომპლექტებლების მომწოდებლები, ფასები. მათი რეპუტაცია, გამოცდილება -----

8. შესაძლო საწარმოო კოოპერაცია -----

9. წარმოების, ნედლეულის მოწოდების ლიმიტები -----

10. წარმოების სქემა -----

11. წარმოების ეკოლოგიური და ტექნიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, ხარისხის კონტროლი -----

12. საწარმოო დანახარჯები, მათი შეცვლის დინამიკა -----

VIII. ორგანიზაციული გეგმა

1. ორგანიზაციის სტრუქტურა -----

2. თქვენი ბიზნესის საკვანძო სფერო (ქვედანაყოფები) -----

3. საკადრო პოლიტიკა -----

4. შრომის ანაზღაურების სისტემის აგების პრინციპები -----

5. სუსტი ადგილები მართვაში, მათი დაძლევის გზები -----

6. თქვენი კონსულტანტები და აუდიტორები -----

IX. იურიდიული გეგმა

1. ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმა -----

2. ძირითადი მესაკუთრეები, მათი წილი ორგანიზაციის კაპიტალში -----

3. ორგანიზაციის კაპიტალის ფორმირების საშუალებები -----

4. ორგანიზაციის საქმიანობის მარეგულირებელი ძირითადი საკანონმდებლო და ნორმატიული აქტები -----

X. რისკების შეფასება და მათი მართვა

1. სავარაუდო რისკების ჩამონათვალი ალბათობების მითითებით და შესაძლო ზარალი -----

2. რისკების პროფილაქტიკისა და ნეიტრალიზაციის ორგანიზაციული ზომები -----

3. რისკების დაზღვევის პროგრამა -----

XI. ფინანსური გეგმა

1. ფინანსური დოკუმენტაცია; რეალიზაციის მოცულობების პროგნოზი და მოგება; ფინანსური შემოსავლებისა და გასავლების ბალანსი; აქტივებისა და პასივების ბალანსი -----

2. ძირითადი ფინანსური მაჩვენებლები (გადახდისუნარიანობა, ლიკვიდურობა და ა.შ) -----

XII. დაფინანსების სტრატეგია

1. წარმოდგენილი პროექტის რეალიზაციისათვის აუცილებელი ფინანსური საშუალებები -----

2. ჩადებული საშუალებების დაბრუნების ვადები და ინვესტორების შემოსავლები. მოგება -----

ემპირიული მეთოდები კორპორატიულ ფინანსებში

ინსტრუქტორი: პროფესორი ტოდ გორმი
 საკონტაქტო ინფორმაცია
 ოფისი: Steinberg Hall-Dietrich Hall 2458
 ელ-ფოსტა: tgormley@wharton.upenn.edu
 დრო: სამშაბათს, 4:30-7:30 SHDH 116
 ოფისის საათები:
 ხუთშაბათს, 1:30-3:00 ან ჩანიშნვით
 (აუდიტორიის მიღმა, ეს ჩემთვის საუკეთესო საშუალებაა).
 კურსის ვებ-გვერდი:
<http://wharton.instructure.com>
 სწავლების თანაშემწე:
 ტეტიანა დავიდიუკი
davydiuk@wharton.upenn.edu

კურსის აღწერა:

ეს კურსი უზრუნველყოფს კორპორატიული ფინანსების კვლევაში სტუდენტებისთვის მეთოდებისა და საჭირო მონაცემთა ემპირიული მეთოდების ცოდნას. ეს განხორციელდება ემპირიულ კვლევაში გამოყენებული სხვადასხვა მეთოდით სტუდენტების მიერ. დროის შეზღუდვების გამო, არ იქნება ფართოდ გამოყენებული ემპირიული მეთოდები. კურსი დაგეხმარებათ, ისწავლოთ ეს მეთოდები სამგანზომილებიანი მიახლოებით.

(1) ლექციები და ეკონომეტრიკული კითხვები დაგეხმარებათ თითოეული ეკონომეტრიკული მეთოდის შესწავლაში. ეს არ არის თეორიული კურსი; ეს არის კურსი ეკონომეტრიკული ინსტრუმენტების საბოლოო მომხმარებლებისათვის. შესაბამისად, შეგასწავლით თუ როგორ გამოიყენოთ თითოეული ინსტრუმენტი სწორად.

(2) კურსის კითხვები მოიცავს . თუ როგორ გამოიყენება რეალურად სხვა მკვლევართა ინსტრუმენტები. შევეცდებით ახსნას კორპორატიული ფინანსების მაგალითზე, თუმცა მივმართავთ ეკონომიკის სხვა დარგების მაგალითებს: შრომის, განვითარებისა და საჯარო ფინანსების ჩათვლით.

(3) კურსის დავალება მოითხოვს, რომ გამოვიყენოთ კურსით გაანალიზებული მეთოდები; ანუ თქვენ ისწავლით მთელ რიგი სავარჯიშოებს, რომლებსაც ექნებათ მანიპულირების და ანალიზის უნარი სხვადასხვა ეკონომეტრიკული ტექნიკის გამოყენებით, და იქნება დავალებები, სადაც გავაანალიზებთ და გავაკრიტიკებთ სხვა

მკვლევართა მიერ ამ ინსტრუმენტების გამოყენებას. რადგან ეს არის ფინანსური კურსი, განაცხადები, როგორც წესი, კორპორატიული ფინანსები.

სწავლების მასალები: სლაიდები, რომლის დახმარებითაც გაივლით კურსს, აღებულია სხვადასხვა წყაროებიდან, მათ შორის: სხვადასხვა სახელმძღვანელო, ჟურნალის სტატიები, ნაშრომები და ლექციები. რაც დაგეხმარებათ აკადემიური კვლევის წარმატებული კარიერისთვის. სამი დავალებაა:

1. ემპირიული წვრთნები – თქვენ მოგეთხოვებათ ჩამოტვირთოთ მონაცემები და გარკვეული ინსტრუმენტებისთვის. წვრთნები განკუთვნილია იმისათვის, რომ გასწავლით თუ როგორ უნდა გამოიყენოთ ეს

2. ჯგუფების პრეზენტაციები / დისკუსიები – უმრავლესობისთვის იქნება სამი ნაშრომი, რომლის თანახმადაც სტუდენტებმა უნდა წაიკითხოთ და წარმოადგინონ დისციპლინური დისკუსია. სტუდენტები შექმნიან ჯგუფებს დახმარებითაც და შესაბამის თემატიკაზე თითოეულ ჯგუფს კვირაში ერთხელ მივცემთ დავალებებს. მაგალითად, იმ შემთხვევაში, თუ ლექციას მოგაწვდით ინსტრუმენტულ ცვლადი შეფასებით, მაშინ ლექციის დასასრულს, დავწერთ სამ ნაშრომს, რომლებიც გამოიყენებენ 4 სტრატეგიას. სტუდენტები მომავალი კლასის მეორე ნახევარში ამ სამ ნაშრომს განიხილავენ. თითოეულმა ჯგუფმა უნდა წარმოადგინოს 10 წუთიანი პრეზენტაცია, რომელიც განიხილავს ნაშრომს და თითოეულ პრეზენტაციას მოჰყვება საკლასო დისკუსია. დავალების მიზანი ორმაგია: 1) პრეზენტაციები ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საშუალებაა, რომ ადამიანები შეფასდნენ. ასე რომ, ეს არის კარგი იდეა, რომ მიიღოთ გარკვეული პრაქტიკა.

2) ეს დაგეხმარებათ გამოიყენოთ და კრიტიკულად შეაფასოთ ემპირიული ინსტრუმენტები, რომლებიც წინა ლექციაზე განვიხილეთ. იმის გამო, რომ სტუდენტებმა მიიღეს ეს ცოდნა საბოლოო გამოცდისთვის,

3. კვლევის ნაშრომის (პრეზენტაციის) დასაწერად ძირითადად მოგეთხოვებათ, რომ გამოიყენოთ გამოკვლევა შესაძლო ემპირიული კვლევისთვის, რომლის საშუალებითაც შეგიძლიათ კურსის გამიყენება.

პრეზენტაცია ჯგუფებში: კლასი ორგანიზდება სამ პრეზენტაციო ჯგუფად, რომელთა პრეზენტაციას წარმართავენ ლექციები, რომელშიც შედის კვლევითი ნაშრომების სტუდენტური პრეზენტაცია. თქვენ თავისუფლად აირჩიეთ საკუთარი წევრები. მე მხოლოდ გირჩევთ, რომ გაიყოთ სამ თანაბარ ჯგუფად. სტუდენტები თავისუფალნი არიან არჩევანში და შეუძლიათ, შეიცვალონ ჯგუფი მოგვიანებით, საჭიროების შემთხვევაში.

შეზღუდვები: გარკვეული შეზღუდვები დაწესებულია, თუ რა დროში შეგიძლია ამ კურსის გავლა. მაგალითად, ჩვენ არ დაგვჭირდება, რომ ყველა მეთოდი ვიცოდეთ. ჩვენ ასევე არ შევისწავლით თითოეულ მეთოდს დაწვრილებით. სავარაუდოდ, თქვენ შეგიძლიათ აგება მთელი კურსის (კვლევის დღის წესრიგი) კურსის მნიშვნელოვანი

მასალები, როგორიცაა ლექციის ჩანაწერები, საჭირო დავალებები და სხვა სასარგებლო ინფორმაცია, ხელმისაწვდომია ვებ-გვერდზე: <http://wharton.instructure.com>. თქვენ ასევე გამოიყენებთ ამ ვებ-გვერდს კვლევებისა და კვლევითი წინადადებებისთვის.

შეფასება: არ იქნება ძალიან რთული თქვენი შეფასება. ნაცვლად ამისა, ყურადღება უნდა მიაქციოთ ამ კურსის სწავლების ინსტრუმენტებს. ამ ინსტრუმენტების გამოყენება მყარი სამუშაო ბაზრის პროექტის შექმნას უზრუნველყოფს და ძალზე მნიშვნელოვანია. რა თქმა უნდა, თქვენს ჯგუფის შედეგი განისაზღვრება აქტიური მონაწილეობით, კვლევის შეთავაზებით, ემპირიული ვარჯიშებით და გამოცდით. სულ 150 ქულაა შესაძლებელი და რაოდენობა გამოყოფილია შემდეგნაირად: ემპირიული წვრთნები 25 ქულა (ანუ 5 ქულა თითოეული) საკლასო დისკუსია / მონაწილეობა 25 ქულა კვლევის წინადადების მონახაზი / პროექტი 15 ქულა კვლევა 35 ქულა საბოლოო გამოცდა 50 ქულა.

ოფისში საათები და ელ. ფოსტა: თუ თქვენ გაქვთ რაიმე შეკითხვები ან დახმარება გჭირდებათ, გთხოვთ, შეგვცხმიანოთ.

ჩემი სამუშაო საათები. ჩვენს ოფისში შევხვდეთ ორმხრივად მოსახერხებელ დროს. თქვენ ასევე შეგიძლიათ გამომიგზავნოთ კითხვები ელექტრონული ფოსტით.

კლასის განრიგი: სავარაუდო კლასის გრაფიკი ქვემოთ. თემების გაშუქება და თარიღი, სადაც შეიძლება შეიცვალოს, მაგრამ თუ ეს მოხდება, შეგატყობინებთ ცვლილებებს.

აუდიტორები: როგორც წესი, ჩემ კლასში რამდენიმე სტუდენტია, რომლებიც არ არიან ოფიციალურად ჩარიცხულები. ეს არ არის დაშვებული და მისაღები. მხოლოდ სტუდენტმა, რომელიც ოფიციალურად ჩარიცხება, რა თქმა უნდა, საჭიროა გააკეთოს პრეზენტაციები, ჩაერთოს კვლევაში, ან ჩააბაროს გამოცდა.

გამოსაყენებელი ლიტერატურა:

ქვემოთ მოცემულია გამოსაყენებელი ლიტერატურის ჩამონათვალი:

1. Angrist, Joshua D., 1990 „შემოსავალი და ვიეტნამის ეპოქის პროექტი: სოციალური დაცვის ადმინისტრაციული ჩანაწერების მტკიცებულება, „ამერიკული ეკონომიკური მიმოხილვა 80“ (3), 313-336.
2. Angrist, Joshua D. და ვიქტორ ლავი, 1999, „Maimonides- ის გამოყენება“, რათა შეფასდეს კლასების ზომა კლასიკური მიღწევის შესახებ, კვარტალური ეკონომიკის ჟურნალი 533-575.
3. Acemoglu, Daron, სიმონ ჯონსონი და ჯეიმს ა. რობინსონი, 2001, „შედარებითი განვითარების კოლონიური წარმომავლობა: ემპირიული გამოკვლევა“, ამერიკული ეკონომიკური მიმოხილვა 91 (5), 1369-1401. კლასიკა # 2 (ფინანსები)
4. ფაზარი, სტივენ მ., რ. გლენ ჰაბარდი და ბრიუს პ. პეტერსენი, 1988, „ფინანსირება შეზღუდვები და კორპორატიული ინვესტიციები“, ბრუკინგსის ფურცლები ეკონომიკურ საქმიანობაზე, 141-195.

5. მორკი, რანდალი, ანდრეი შლეფერი და რობერტ ვიშნი, 1990 წ., „საფონდო ბაზარი და საინვესტიციო: ბაზარი Sideshow?“ ბრუკინგსის ფურცლები ეკონომიკური საქმიანობის შესახებ, 157-215.
6. Opler, Timothy, Larry Pinkowitz, Rene Stulz და Rohan Williamson, 1999, „განმსაზღვრელები და გავლენა კორპორატიული ფულადი სახსრები,“ *Journal of Financial Economics* 52.
7. Rajan, Raghuram G. და ლუიჯი Zingales, 1998, "ფინანსური დამოკიდებულება და ზრდა", ამერიკული ეკონომიკური მიმოხილვა, 88 (3), 559-586.
8. მაცა, დევიდ ა., 2010 "კაპიტალის სტრუქტურა, როგორც სტრატეგიული ცვლადი: კოლექტიური მოლაპარაკებების მტკიცებულება", *ფინანსების ჟურნალი*, 65 (3), 1197-1232.
9. აგარვალი, ასვინი და დავით ა. მაცა, 2013 წ., „უმუშევრობის რისკი და კორპორატიული გადაწყვეტილება“, *ფინანსური ეკონომიკის ჟურნალი*, 108 (2), გვ. 449-470. პანელის მონაცემები
10. ხვაჯა, ასიმ იჯაზი და ატიფ მანი, 2008, "ბანკის ლიკვიდურობის შოკის გავლენა: მზარდი ბაზრის მტკიცებულება", ამერიკული ეკონომიკური მიმოხილვა, 98 (4), 1413-1442.
11. ფარავიზინი, დანიელი, ვერონიკა რაპოფორი, ფილიპ შნაჩალი და დენიელ ვოლფენზონი, 2014, "ვაჭრობის შესახებ საკრედიტო მომარაგების ეფექტის გამოკვთა: მტკიცებულება შესაბამისი საკრედიტო ექსპორტისაგან მონაცემები, "ეკონომიკური კვლევების მიმოხილვა, 1-26.
12. ბეკერი, ბო, ზორან იგოვიჩი და სკოტ უისბენერი, 2011, „ადგილობრივი დივიდენდის კლიენტებს" *ფინანსების ჟურნალი*, 66 (2), 655-683. ინსტრუმენტული ცვლადები.
13. გორმილი, ტოდ ა., 2010, "უცხოური ბანკის შესვლის გავლენა განვითარებად ბაზრებზე: მტკიცებულება ინდოეთიდან ", *ჟურნალი ფინანსური შუამავალი*, 19 (1), 26-51.
14. Bennedsen, მ., K ნილსენი, F. პერეზ-გონსალეს და დ. ვოლფენზონი, 2007, ოჯახის ფირმა: ოჯახების როლი თანმიმდევრულ გადაწყვეტილებებში და შესრულებაზე, *კვარტალური ეკონომიკის ჟურნალი*, 122, 647-691.
15. ჟორუდი, ჯავიერი, ჰოლგერ მელლერი, ალექს სტოპერი და არნე ვესტერკამპი, 2012, ბერკეტი – ფინანსური კვლევების მიმოხილვა, 25, 680-710.
16. ჯაარტნე, ჯით და ფილიპ სტრაჰანი, 1996, "საფინანსო-ზრდის ნექსუსის მტკიცებულება ბანკისგან ფილიალის დერეგულირება, ეკონომიკის კვარტალური ჟურნალი, 111 (3), 639-670.
17. ბერტრანდი, მარიანა და სემპილ მულანანიანი, 2003 "მშვიდი ცხოვრება? კორპორაცია მმართველობა და მენეჯერული შეღავათები, "პოლიტიკური ეკონომიკის ჟურნალი, 111 (5), 1043-75.

18. Hayes, რეიჩელ მ, მაიკლ ლემონი და Mingming Qiu, 2012, "საფონდო პარამეტრები და მმართველობითი წახალისება რისკზე: მტკიცებულება FAS 123R- დან, "ფინანსური ჟურნალი ეკონომიკა, 105, 174-190. ბუნებრივი ექსპერიმენტი # 2
19. გორმილი, ტოდ ა. და დევიდ მაცა, 2011, "იზრდება პრობლემებიდან? კორპორაცია პასუხების პასუხისმგებლობას რისკის, "ფინანსური კვლევების მიმოხილვა, 24 (8), 2781-2821.
20. ბეკერი, ბო და პერ სტრომბერგი, 2012, "ფიდური მოვალეობები და კაპიტალი-დეფილდერი კონფლიქტები. "ფინანსური კვლევების მიმოხილვა 25 (6), 1931-1969.
21. აგვარელი, აშვინი, 2013, "ინვესტორის დაცვის კანონის გავლენა კორპორატიული პოლიტიკის შესახებ მტკიცებულებები ლურჯი ცის კანონებიდან, "საფინანსო ეკონომიკის ჟურნალი, 107, 417-35. რეგრესიის შეწყვეტა
22. მალენკო, ნადია და იან სოენი, "მარიონეტული საკონსულტაციო ფირმების როლი: რეგრესიული შეწყვეტის დიზაინი, "სამუშაო ქაღალდი, <http://ssrn.com/abstract=2526799>
23. Keys, Benjamin, Ranmoy Mukherjee, Amit Seru, და ვიქტანტი Vig, 2010, გააკეთა სერთიფიკატი გამოიწვია lax სკრინინგის? მტკიცებულება subprime სესხების, კვარტალური ჟურნალი ეკონომიკა 125, 307-362.
24. აღმეიდა, ჰაიტერი, ვიაჩესლავ ფოსი და მათიას კრონლუნდი, „რეალური“ Share Repurchases of Effects, "ფინანსური ეკონომიკის ჟურნალი, <http://ssrn.com/abstract=2276156>
25. გორმილი, ტოდ ა. და დევიდ ა. მაცა, 2015 წ. მენეჯერული პრეფერენციები, რისკი და სააგენტო კონფლიქტები, "სამუშაო ქაღალდი, <http://ssrn.com/abstract=2465632>
26. ლჯუნგვისტი, ალექსანდრე, კრისტოფერ მაღაი და ფელიცია მარტონი, 2009, "გადაწერა ისტორია, "საფინანსო ჟურნალი, 64 (4), 1935-1960.
27. Bennedsen, Morten, Francisco Perez-Gonzalez და დანიელ ვოლფენონი, 2012, „ბოზისის ზემოქმედების შეფასება: CEO ჰოსპიტალიზაციის ღონისძიებების მტკიცებულება",
28. მორსი, ადვილი, 2011, "Payday კრედიტორების: გმირები ან villains?" ჟურნალი ფინანსური ეკონომიკა, 102, 28-44.
29. კოლაკი, გონული და ტონი Whited, 2007, Spin-offs, divestitures და კონგლომერატი საინვესტიციო, ფინანსური კვლევების მიმოხილვა 20, 557-595.
30. აღმეიდა, ჰეიტერი, იგორ კუნჰა, მიგელ ა. ფერერა და ფელიპე რეტრეპო, 2014, "რეალური საკრედიტო რეიტინგის შედეგები: სუვერენული არხი, "
31. ჰეიდერი, ფლორიანი და ალექსანდრე ლუნგკვიტი, „მომავალი, როგორც ვალი და გადასახადი:
ეგზოგენური სახელმწიფო საგადასახადო ცვლილებების ბერკეტის საგადასახადო მგრძნობელობის შეფასება", ჟურნალი ფინანსური ეკონომიკა, <http://ssrn.com/abstract=2024200>

32. ილიევი, პიტერ, 2010, "ეფექტის SOX სექცია 404: ხარჯები, მოგება ხარისხი, და საფონდო ფასები, ფინანსების ჟურნალი 65 (3), 1163-1196.
33. აპელი, იან რ., ტოდ ა. გორმი და დონალდ ბ. კემი, "პასიური ინვესტორები, არა პასიური მფლობელები, "მომავალი, ჟურნალი ფინანსური ეკონომიკა, <http://ssrn.com/abstract=2475150>.
34. ლევი, იერონი, 2014, „ინფორმაციული არქიტექტურა და ინტერტემპალური არჩევანი: რანდომიზებული ექსპერიმენტი ამერიკის შეერთებულ შტატებში“, სამუშაო მასალა, <http://ssrn.com/abstract=2524018>
35. ბერტრანდი, მარიანა და ადირ მორსი, 2011 „ინფორმაციის გამჟღავნება, შემეცნებითი მიკერძოება, და დაკრედიტება“, ჟურნალი ფინანსთა 66 (6), 1865-1893.
36. Cole, Shawn, მარტინ Kanz და Leora Klapper, 2015, „Incentivizing გათვლილი რისკი: მტკიცებულებები კომერციული ბანკის სესხის ოფიცრების ექსპერიმენტიდან“, ჟურნალი ფინანსები 70 (2), 537-575. თითოეული თავის მეთოდოლოგია

ყოველი ლექციისთვის, ჩამოთვლილია რამდენიმე საკითხი, რომელიც სასარგებლო იქნება.

მაკკფილფანი, თ. 2008. პანელი მონაცემთა მოდელები და ტრანზიტული რყევები განმარტებითი ცვლადი მოდელირება და შეფასების მკურნალობის ეფექტები ეკონომიკა, eds. დანიელ ლ. მილიმეტი, ჯეფრი

ა. სმიტი, ედვარდ ჯ. ვიტლაკილი, 335-58. ამსტერდამი: ელსავერი. ინსტრუმენტული ცვლადები

1. რობერტსი - Whited, ნაწილი 3
2. Angrist-Pischke, სექციები 4.1, 4.4, 4.6
3. მწვანე, განყოფილებები 8.2-8.5
4. Wooldridge, თავი 5

ბუნებრივი ექსპერიმენტები

1. რობერტსი-გათხოვილი, განყოფილებები 2.2 და 4
2. Angrist-Pischke, სექცია 5.2
3. ბერტრანდი, მ., ე. დიუფლო და ს. 2004. რამდენი უნდა გვჯეროდეს განსხვავებები- in- განსხვავებები აფასებს? ეკონომიკის კვარტალური ჟურნალი 119: 249-75.

რეგრესიის შეწყვეტა

1. რობერტსი - Whited, ნაწილი 5
2. ანგრისტ-პიშკე, თავი 6

საერთო შეზღუდვები და შეცდომები

1. ალი, ა., სლაზა და ე. იუნგი, 2009 წ. "ინდუსტრიის კონცენტრაციის შეზღუდვები კომპოზიტური მონაცემებით აშენებული ზომები: ფინანსების კვლევის შედეგები, "მიმოხილვა

ფინანსური კვლევები, 22 (10), 3839-71

2. გორმილი, ტოდ ა. და დევიდ ა. მაცა, 2013, "საერთო შეცდომები: როგორ (და არა) კონტროლი დაუცველი ჰეტეროგენულობა, "ფინანსური კვლევების მიმოხილვა, მომავალი.

შესატყვისი 1. რობერტსი-მოქცეული, სექცია 6 2. Angrist-Pischke, განყოფილებები 3.3.1-3.3.3 3. Wooldridge, სექცია 21.3.5 სტანდარტული შეცდომები, შეზღუდული დამოკიდებული ცვლადები

1. Angrist-Pischke, თავი 8 და განყოფილებები 3.4.2, 4.6.3

2. პეტერსენი, მ. ა. 2009. ფინანსური შეცდომების შეფასება ფსონების მონაცემთა ბაზაში: შედარება მიდგომები. ფინანსური კვლევების მიმოხილვა 22: 435-80.

3. ბერტრანდი, მ., ე. დიუფლო და ს. 2004. რამდენად უნდა გვწამდეს?

განსხვავებები- in- განსხვავებები შეფასებები? კვარტალური ეკონომიკის ჟურნალი, 119 (1): 249-275.

4. გრინი, სექცია 17.3

შემთხვევითი ექსპერიმენტები TBD

სტრუქტურული შეფასება

1. Strebulaev, Ilya A. და Toni M. Whited, 2012, „დინამიური მოდელები და სტრუქტურული შეფასება კორპორაციული ფინანსების“, სამუშაო ქაღალდი,

პენსილვანიის უნივერსიტეტი
ვართონის სკოლა
ფინანსური ეკონომიკის საფუძვლები

2017

კურსის აღწერა

ამ კურსის მიზანს წარმოადგენს თანამედროვე ფინანსური ეკონომიკის თეორიული ფუძემენტის შესწავლა. კურსი ძირითადად მოიცავს თანამედროვე ფინანსების საკითხებს - ინდივიდუალური საინვესტიციო გადაწყვეტილებები, მოქმედება გაურკვევლობის პირობებში, საშუალო ვარიანტის თეორია, კაპიტალის ბაზრის წონასწორობა და აქტივების შეფასება, საარბიტრაჟო ფასების თეორია და ამ თემების პოტენციური გამოყენება. კურსის დასრულების შემდეგ სტუდენტებმა უნდა შეძლონ ძირითადი თეორიული შედეგების ინდივიდუალური გამოყენების მკაფიო გააზრება და პორტფელის შესახებ გადაწყვეტილებების მიღება; გაურკვევლობის პირობებში მათი გამოყენება.

წინაპირობები

კურსის წინაპირობაა მიკროეკონომიკის დასრულებული დონე (ეკონომიკა 681) ან ეკონომიკა 701), მატრიქსის ალგებრა და კალკულაცია. მიკროეკონომიკური კურსები შესაძლოა ერთდროულად იქნას გათვალისწინებული.

კურსის წყაროები:

ამ კურსის ვებ-გვერდის ნახვა შეგიძლიათ შემდეგ მისამართზე:

<https://canvas.upenn.edu>.

ამ ვებ-გვერდზე შეგიძლიათ მოიძიოთ ლექციები, ჩანაწერები, განცხადებები;

ყველა ლიტერატურა სავალდებულოა თუმცა შეიძლება იყოს დამხმარეც.

სახელმძღვანელო:

C.F. Huang and R. Litzenberger, 1988 – „ფინანსური ეკონომიკის საფუძვლები“.

ეს სახელმძღვანელო არ არის ბეჭდური. თქვენ შეგიძლიათ მისი თავები იხილოთ შესაბამის ვებგვერდზე.

ყოველი თემის შემდეგ, მოცემულია რეკომენდებული სტატიების სია, რომელიც ასევე შეიძლება მოიძიოთ საიტზე.

დამხმარე ლიტერატურა:

ზოგიერთი სასურველი მასალა რომლებმაც შეიძლება შეავსოს ეს სასწავლო კურსი, არის:

K. Back, 2010, აქტივების ფასები და პორტფელის არჩევის თეორია, ოქსფორდის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

J. Campbell, A. Lo, A. MacKinlay, 1996, ფინანსურ ბაზრის ეკონომეტრი, პრინსტონის უნივერსიტეტის პრესა. (იხილეთ თავები 5-11)

J. Cochrane, 2005, აქტივების ფასები - შესწორებული გამოცემა, პრინსტონის უნივერსიტეტის პრესა. (განსაკუთრებით თავები 1-9, 17-21)

D. De, 2001, დინამიური ქონებრივი ფასულობის თეორია მე -3 გამოცემა, პრინსტონის უნივერსიტეტის პრესა. (განსაკუთრებით თავები 1-4)

J. Ingersoll, 1987, ფინანსური გადაწყვეტილების თეორია,

ასევე სასარგებლო იქნება შემდეგი სახელმძღვანელოები:

A. Mas-Colell, M. Whinston, and J. Green, 1995, მიკროეკონომიკის თეორია, ოქსფორდის უნივერსიტეტის პრესა, ნიუ-იორკი.

W. Rudin, 1976, მათემატიკური ანალიზის პრინციპები, მაკგრე ჰოლი, ნიუ-იორკი.

საკურსო სამუშაო და შეფასება

წარმოდგენილი იქნება ქუიზები (ტესტები). წარმოდგენილი იქნებ 80 წუთიანი მსჯელობა (ამის შემდეგ იქნება 10 წუთიანი შესვენება და განახლება მსჯელობა) მსჯელობა მოიცავს შემდეგ თემებს:

მსჯელობა (ქუიზი) 1: 10/2, მოიცავს თემებს I, II

მსჯელობა (ქუიზი): 10/23, მოიცავს თემებს III, IV, V

მსჯელობა (ქუიზი): 11/20, მოიცავს თემებს VI, VII, VIII.

ბოლო დღესაც ასევე იქნება გამოცდა. სტუდენტები დაიშვებიან ერთ ფურცელზე ორივე მხარეს დაწერილი პასუხებით. საბოლოო შეფასება განისაზღვრება შემდეგნაირად: ტესტები (ტესტების 20% თითოეული, სულ 60%), საბოლოო გამოცდა 40%. ასევე, სტუდენტები დადიან და აქტიურად მონაწილეობდნენ ჯგუფურ დისკუსიაში. თითოეული თემისთვის იქნება ტიპური კითხვები და პასუხები. გასული წლის საკითხებიც იქნება. სტუდენტებმა უნდა მოამზადონ მასალა და გასცენ კითხვებს პასუხები, რაც საუკეთესო გზაა მასალის შესწავლისთვის.

სწავლების თანამშრომელი

სწავლების ასისტენტი მარკო გროტეტერია. მას შეიძლება დაუკავშირდეთ ელ-ფოსტაზე grottm@wharton.upenn.edu. მისი სამუშაო საათებია სამშაბათი, 5: 00-დან 6:00 საათამდე. SH-DH 2420.

კურსის შინაარსი და რეგულაციები

შენიშვნა: ქვემოთ მოცემული თარიღები ჯერჯერობით პირობითია.
1 გადაწყვეტილების მიღება გაურკვევლობის ქვეშ, – 11 სექტემბერი
კონკრეტულად:

სავარაუდო კომუნალური წარმომადგენლობა

რისკის მართვა

სადაზღვევო პრემია

პორტფოლიო არჩევანი

მნიშვნელოვანი სასარგებლო ფუნქციები

კითხვა:

(a) თავი 1

(b) Cass, D., and J. Stiglitz, 1970, ინვესტორის პარამეტრების სტრუქტურა და აქტივების დაბრუნება და პორტფელის განაწილების გამოყოფა: ორმხრივი ფულადი თეორია, ეკონომიკური თეორიის ჟურნალი 2, 122-160.

(c) Pratt, J., 1964, მცირე და მსხვილი რისკის შემცირება ეკონომიკაში 32, 122-136.,

(d) Ross, S., 1981, მცირე რისკის რისკის თავიდან აცილება. ეკონომეტრიკა. 49, 621-638.

(e) ქვე-თავი 2.1.

(f) Rothschild, M., and J. Stiglitz, 1970, რისკის გაზრდა. ეკონომიკური თეორიის ჟურნალი 2, 225-243.

II საშუალო ვარიანტის პორტფელის ანალიზი, სექტემბერი 18, 25

კონკრეტულად:

წნოტაცია და დენონსი

მინიმალური ვარიაციის პორტფელის დახასიათება

მინიმალური ვარიანტის პორტფელების თვისებები

უპრობლემო აქტივის მაგალითი

კითხვა

(a) თავი 3

(b) Roll, R., 1977, A აქტივების ფასების თეორიის ტესტების კრიტიკა, ჟურნალი ფინანსური ეკონომიკის 4, 129-176.

III კაპიტალის აქტივების ფასების მოდელი, 2 ოქტომბერი, კონკრეტულად:

{CAPM- ის განცხადება

{CAPM- ის პირველი დერივაცია

ერთი და ორი ფონდის გამოყოფა

კითხვა:

(a) თავი 4.1{4.17

- (b) Black, F., 1972, კაპიტალის ბაზრის წონასწორობა შეზღუდული სესხებით, ჟურნალი ბიზნესი 45, 444-454.
- (c) Brennan, M., 1971, კაპიტალის ბაზრის წონასწორობა განსხვავებული სესხებით და დაკრედიტების განაკვეთები, ჟურნალი ფინანსური და რაოდენობრივი ანალიზი 1971, 1197-1205.
- (d) Fama, F., and K. French, 2004, კაპიტალის აქტივების ფასების მოდელი: თეორია და მტკიცებულება, ეკონომიკური პერსპექტივების ჟურნალი 18, 25-46.
- (e) Ross, S., 1978, ორმხრივი ფონდი გამოყოფა ფინანსურ თეორიაში: გამიჯვნა დისტრიბუცია, ჟურნალი ეკონომიკური თეორია 17, 254-286.
- (f) Sharpe, W., 1964, კაპიტალის აქტივების ფასები: კაპიტალის ბაზრის თეორია რისკის პირობებში, ჟურნალი ფინანსები 19, 425-442.4

IV არბიტრაჟის ფასების თეორია 9 ოქტომბერი

კონკრეტულად:

{ხაზოვანი ფაქტორის მოდელი

{ეკონომიკა ერთი ფაქტორით და რისკის გაქრობა

{ეკონომიკა მრავალ ფაქტორთან და რისკის გაქრობა

{ეკონომიკა მრავალ ფაქტორთან რისკის პირობებში.

კითხვა

(a) თავი 4.18{4.22

(b) Huberman, G., 1983, საარბიტრაჟო ფასების თეორიის გამარტივებული მიდგომა, ეკონომიკური თეორიის ჟურნალი 28, 1983-1991.

(c) Ross, S., 1976, კაპიტალის აქტივების ფასების არბიტრაჟის თეორია, ჟურნალი ეკონომიკური თეორია 13, 341-360.

V სახელმწიფო კონტიგენტი 16 ოქტომბერი

კონკრეტულად:

{პარეტო-ოპტიმალური ასიგნებები

{მთლიანი ბაზრების კონკურენტუნარიანი წონასწორობა

{ფასიანი ქაღალდების ბაზრის წონასწორობა

{წარმომადგენელი აგენტი

კითხვა

(a) თავი 5

(b) Arrow, K., 1964, ფასიანი ქაღალდების როლი რისკის შემცველი ოპტიმალური განაწილების, ეკონომიკური კვლევების მიმოხილვა 31, 91-96.

(c) Hansen, L., and S. Richard, 1987, კონცენტრირებული ინფორმაციის როლი, რომელიც განსაზღვრავს სატარიფო შეზღუდვებს, რაც განსაზღვრავს აქტივების ფასების მოდელს, ეკონომეტრიკა 55, 587-614.

(d) Rubinstein, M., 1974, ფასიანი ქაღალდების ბაზრის აგრეგაციის თეორია, ფინანსური ეკონომიკის ჟურნალი 1, 225-244.

VI სახელმწიფო ფასები და არბიტრაჟი 23 ოქტომბერი

კონკრეტულად

აქტივების ფასების ფუნდამენტური თეორია

მთლიანი ბაზრები

ვარიანტი ფასების ორ პერიოდში

კითხვა

(a) თავი 6.1{6.9

(b) Dybvig, P., S. Ross, 2003, საარბიტრაჟო, სახელმწიფო ფასები და პორტფელის თეორია, ფინანსთა ეკონომიკის სახელმძღვანელოში, გ. კონსტანტინეიდე, მ. ჰარისი, და რ. სულუსი, ჩრდილო-ჰოლანდია, ამსტერდამი, ნიდერლანდები.

VII მრავალწლიანი ფასიანი ქაღალდები ბაზრები, 30 ოქტომბერი

კონკრეტულად:

აღწერა ეკონომიკა

პარეტოს ოპტიმალური ასიგნებები და სრული ბაზრები

რაციონალური მოლოდინი წონასწორობა

დინამიური სისრულე

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის წონასწორობა

კითხვა

(a) თავი 7.1{7.8, 7.11-7.15

(b) Kreps, D., 1982, მულტიპერიოდის ფასიანი ქაღალდები და ემისიის განაწილება რისკი: ფასების მოდელი. ეკონომიკა, ჯ. მაკალი (ed.), უნივერსიტეტი ჩიკაგოს პრესა, ჩიკაგო, ილინოისი.

VIII ოპტიმალური მოხმარება და საინვესტიციო პოლიტიკა: Dy-ნამიმის პროგრამირება ნოემბერი 6, და 13

კონკრეტულად

მარკოვის ქონება

დინამიური პრობლემის რეკურსიული ფორმულირება

მაგალითი: ლოგარითმული სასარგებლო

წარმომადგენელი აგენტი

კითხვა

(a) თავი 7.9, 7.10, 7.16, 7.19, 7.20, 7.22

(b) Campbell, J., and L. Viceira, 1999, მოხმარება და პორტფელი როდესაც მოსალოდნელი ანაზღაურება არის დროში განსხვავებული, კვარტალური ჟურნალი ეკონომიკა 114, 433 {495.

(c) Epstein, L., and S. Zin, 1991, რისკის გაუქმება და მოხმარების და აქტივების დაბრუნების დროებითი ქცევა: ემპირიული ანალიზი, პოლიტიკური ეკონომიკის ჟურნალი 99, 263 {286.

(d) Grossman, S., and R. Shiller, 1982, არასაბანკო აქტივებისა და ჰეტეროგენული ინფორმაციის მქონე ეკონომიკებში მოხმარების კორელაციისა და რისკის გაზომვა, საფინანსო ეკონომიკის ჟურნალი 10, 195 [210].

(e) Levhari, D., and T. N. Srinivasan, 1969, ოპტიმალური დანაზოგი გაურკვევლობის პირობებში, ეკონომიკური კვლევების მიმოხილვა 36, 153 [163].

(f) Samuelson, P., 1969, პორტფელის შერჩევა დინამიური პროგრამით, ეკონომიკისა და სტატისტიკის მიმოხილვა 51, 239 [246].

1X ფუნდამენტური თეორემა, 20 ნოემბერი

კონკრეტულად:

მარტინგის ფასები და არბიტრაჟის ქონება

{ბაზრის სისრულე

{ინდივიდუალური ოპტიმიზაცია

{მაგალითი: მოდელის განხილვა

კითხვა

(a) თავი 8

(b) Cox, J., and S. Ross, 1976, ალტერნატივის ვარიანტების შეფასება, ფინანსური ეკონომიკის ჟურნალი 3, 145-166.

(c) Cox, J., S. Ross, and M. Rubinstein, 1979, ვარიანტი ფასები: გამარტივებული მიდგომა, ფინანსური ეკონომიკის ჟურნალი 7, 229-263.

(d) Due, D., 2003, ინტერტემპალური აქტივების ფასების თეორია, სახელმძღვანელოში ფინანსების ეკონომიკა, გ. კონსტანტინეიდი, მ. ჰარისი და რ. სულუსი, ჩრდილო-ჰოლანდია, ამსტერდამი, ნიდერლანდები.

(e) Harrison, M. and D. Kreps, 1979, მარკეტინგი და არბიტრაჟები მრავალპერიოდის ფასიანი ქაღალდების ბაზრები, ეკონომიკური თეორიის ჟურნალი, 20, 381-408.

X წარმომადგენელი აგენტის აქტივების ფასები 27 ნოემბერი, 4 დეკემბერი

კონკრეტულად

{ავტორიტეტული მოდელი

{კაპიტალის ზოლები

{მოხმარება

{იშვიათი მოვლენები

კითხვა

(ა) ბარო, რ., 2006, იშვიათი კატასტროფები და აქტივების ბაზრები მეოცე საუკუნეში, ქარი, ეკონომიკის კვარტალური ჟურნალი 121, 823 [866].

(ბ) ვან ბინსბერგენი, ჯ., ბრენდტი და რ. კოიჟენი, დრო და დივიდენდების ფასი, ამერიკული ეკონომიკური მიმოხილვა 102, 1596 [1618].

(გ) კემპელი, ჯ., 2003, სამომხმარებლო დაფუძნებული აქტივების ფასი, სახელმძღვანელო

ფინანსების ეკონომიკა, გ. კონსტანტინეიდი, მ. ჰარისი და რ. სულუსი, ჩრდილო-ჰოლანდია, ამსტერდამი, ნიდერლანდები.

- (d) Lettau, M. და J. Wachter, 2007, რატომ არის ხანგრძლივი ჰორიზონტის სააქციო კაპიტალი ნაკლებ რისკიანი? ღირებულების პრემიის ხანგრძლივობის განმარტება, ჟურნალი ფინანსები 62, 55 {92.
- ე) ლუკასი, რ., 1978, საანგარიშო პერიოდში ეკონომიკის, ეკონომეტრიკაში აქტივების ფასები 46, 1426-1446.
- (ვ) მეჰრა, რ. და ე. პრესკოტი, 1985, სააქციო კაპიტალი პრემია, ჟურნალი მონეტარული ეკონომიკა 15, 145-161.
- (ზ) ცაი, ჯ. და ჯ. ვაჩტერი, 2015, კატასტროფის რისკი და მისი შედეგები. აქტივების ფასი, ფინანსური ეკონომიკის წლიური მიმოხილვა 7, 219. 252.

ბიბლიოგრაფია, Bibliography, Библиография

გამოყენებული და რეკომენდებული ლიტერატურის ნუსხა -----

ა)

აბესაძე რ., არევაძე ნ., სარჩიმელია რ., მელაშვილი მ. „ეკონომიკური განვითარების და პროგნოზირების პრობლემები“. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია. პ. გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტი. გამომც. „უნივერსალი“, თბილისი. 2004.-220გვ.

ასათიანი რ. XX საუკუნის მსოფლიო ეკონომიკის კონცეპტუალური ანალიზი და საქართველოს ეკონომიკური პორტრეტი. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“ 2017.-140 გვ.(4,97.)

ასათიანი რ. საით მიდის საქართველო? სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონცეპტუალური ანალიზი. მონოგრაფია. თბილისი, გამომცემლობა „სიახლე“ 2014.368გვ.

ასათიანი ვლ., ცაავა გ. - „კომერციული ბანკის საქმიანობის ფინანსური ანალიზი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა)“. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2014. 500 გვ. აუდიტის ხარისხი - დირექტორის სახელმძღვანელო RSF თბ.2019.

ბ)

ბარათაშვილი ე., თაკალანძე ლ., აბრალავა ა., მენეჯმენტი და ადმინისტრირება, „ინოვაცია“, თბ.,2007.

ბარათაშვილი ე. , თაკალანძე ლ. მენეჯმენტის საფუძვლები. ელ.წიგნი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი .თბ., 2018.

ბარათაშვილი ე., ზარანდია ჯ. საქართველოს რეგიონული ეკონომიკა, თბ. 2007.

ბარათაშვილი ე, აბრალავა ა, ზარანდია ჯ, ფარესაშვილი ნ, იაშვილი გ, იაშვილი თ, „სტრატეგიული მენეჯმენტი. თბ. 2013.

ბარათაშვილი ე., ბაკაშვილი ნ., ფარესაშვილი ნ., გეჯბაია ბ., მესხიშვილი დ., „თანამედროვე ბიზნეს სტრატეგიები“. სახ. „უნივერსალი“. თბ. 2011. გვ. 245

ბასარია ვ., ბასარია რ., „გადასახადი: სიკეთე თუ უკეთურება?“ თბ., 2003

ბასილაია კ., ლიპარტია ზ. - ფინანსური კონტროლი: სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2012. – 400 გვ.

ბასარია ვლ., ბასარია რ. ეკონომიკის პრინციპები. სახელმძღვანელო ეკონომიკურ თეორიაში ორ ნაწილად: მიკროეკონომიკა და მაკროეკონომიკა. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. „საქართველოს აკადემიური გამომცემლობა“ თბილისი, 2017.-გვ.362.

ბაღათურია გ., ბაღათურია ო., სტრატეგიული დაგეგმვა სახელმწიფო მართვისა და ბიზნესის ამოცანებში. ევროპის უნივერსიტეტი. თბილისი, 2015.-272 გვ.

ბაღათურია გ. ბაღათურია ო. სტატია- „ეფექტიანი მენეჯმენტის პრინციპები პ.დრუკერის მიხედვით“ საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი „ხელისუფლება და საზოგადოება“. (ისტორია, თეორია, პრაქტიკა) N4. თბილისი, 2008. გვ 54-64.

ბლანკი ი.ა. ფინანსური მენეჯმენტის საფუძვლები, ტომი 1, ქართული თარგმნილი ლ. ქოქიაურის მიერ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბ., 2008

ბ)

გარეთ რ. ჯონსონი; ჯენიფერ მ. ჯორჯი, „თანამედროვე მენეჯმენტის საფუძვლები“; საქ. საზოგადოებრივი საქმეთა ინსტიტუტი (GIPA); თბ. 2006.

გელაშვილი მ. „საინვესტიციო პოლიტიკა“ თბ.2010.

გელაშვილი თ., „ფინანსური უსაფრთხოებისა და მდგადობის პრინციპები და ამოცანები საფინანსო-საკრედიტო დაწესებულებებში“. სტატია, ახალციხის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი. კონფერენციის მასალები. 2011 წ. - 148-151გვ.

ე)

ეთერია ე., „გლობალიზაცია და ეროვნული ეკონომიკა: თეორია და პოლიტიკა“. გამომც. :„უნივერსალი“. თბ., 2009. გვ. 303.

ელიავა ლ., საქართველოს თანამედროვე ფინანსური გამოწვევები, თბილისი, 2015, 388გვ.

ვ)

ვან ჰორნი ჯ.ს., ვაჰოვიჩი ჯ.მ. უმც., ფინანსური მენეჯმენტის საფუძვლები, მეთორმეტე გამოცემა, თბ., 2008;

ი)

იაშვილი გ. სტატია - „სტატეგიული დაგეგმვის თეორიული საფუძვლები მცირე ბიზნესში“. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის - „მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და საქართველო“ - მასალები. თბილისი. გამომცემლობა „ევროპული უნივერსიტეტი“, 2011. – 387-391 გვ.

იაშვილი გ. სტრატეგიული მენეჯმენტი მცირე და საშუალო საწარმოებში. 327-გვერდი. ქ.თბილისი. სახელმძღვანელო. გამომცემლობა ტექნიკური უნივერსიტეტი. 2009წ.

იაშვილი გ. სტრატეგიული დაგეგმვის თეორიული საფუძვლები. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი. სოციალური ეკონომიკა #1(13), თბილისი, 2011, გვ. 387-389.

იაშვილი გ., იაშვილი თ., შერაზადიშვილი ბ., სახელმძღვანელო „დროის მენეჯმენტი– თეორია და პრაქტიკული სავარჯიშოები“, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი 2017წ. 145 გვერდი.

ინგოროყვა ა., ცაავა გ. ,, ფინანსური მენეჯმენტი“, სახელმძღვანელო 2 ტ., სტუ, თბ., 2011

კ)

კიკვაძე ტ., ბერიძე თ. – „ბიზნესის ანალიზის რაოდენობრივი მეთოდები“. სახელმძღვანელო. სს „ ტექნიკური უნივერსიტეტი“ , 2009.

ლ)

ლიპარტიაზ. „ეკონომიკური ორგანიზაციის სტრატეგიული ფინანსური განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებები“. ყოველთვიური საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი -„ ეკონომიკა“ N 10-11. 2018.- 61-72.

ლიპარტია ზ. „საქართველოში ინოვაციური მენეჯმენტის სრულყოფის სტრატეგიული ასპექტები“. სტუ-ს ბიზნეს-ტექნოლოგიების ფაკ. 11 საერთაშორისო კონფერენცია - „გლობალიზაცია და ბიზნესის თანამედროვე გამოწვევები“. თბ., 2018. -137-141გვ.

ლიპარტია ზ. ფინანსური მენეჯმენტის ფილოსოფია. მონოგრაფია. აფხაზეთის ა/რ მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია და სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. გამომცემლობა „უნივერსალი“.თბილისი. 2017.- 508 გვ.

ლიპარტია ზ. ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური აუდიტის ადმინისტრირება საქართველოში. მონოგრაფია.საგამომცემლო სახლი „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბილისი , 2017. -406 გვ.

ლიპარტია ზ, რუსულ ენაზე: Инвестиционные решения в условиях инфляции в экономике Грузии („საქართველოს ეკონომიკაში ინვესტიციური გადაწყვეტილებები ინფლაციის პირობებში“). საერთაშორისო სამეცნიერო–პრაქტიკულ კონფერენციაზე (თბილისი, 2011, 15–16 აპრილი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი)

ლიპარტია ზ. – „კორპორაციების ფინანსური მართვის მექანიზმის სრულყოფის საკითხისათვის“. სტატია. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია. შრომები. ტომი 12, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2015. გვ 136-145.

ლიპარტია ზ., „ეკონომიკური ანალიზი“, ნაწილი 1., ეკონომიკური ანალიზის თეორია, თბ., 2003.

ლიპარტია ზ., გვარამია ნ., ლანჩავა ე., „ეკონომიკური ანალიზი“, ნაწ. II – მიკროეკონომიკური ანალიზის პრაქტიკუმი თბ., უნივერსალი, 2007.

ლიპარტია ზ., გელაშვილი მ., ჯღარკავა ნ., ბერიშვილი ხ. – კორპორაციული ფინანსები: თეორია, პრაქტიკა, სტრატეგია, ორ ტომად, სახელმძღვანელო. ტ.1. თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“.2012 წ.- გვ. 520.

ლიპარტია ზ., ქვაჩაკიძე შ. „საქართველოში აუდიტორული საქმიანობის ხარისხის კონტროლის მონიტორინგის საკითხისათვის“.სტატია, საერთაშორისო კონფერენციის მასალების კრებული. ჟურნალი „ხელისუფლება და საზოგადოება“. (ისტორია, თეორია, პრაქტიკა). 2015. 71-77. გვ.

ლიპარტია ზ., გელაშვილი მ., ჯღარკავა ნ., ბერიშვილი ხ. კორპორაციული ფინანსები: სახელმძღვანელო.ტომი 2.-„კორპორაციული ფინანსების მართვის სტრატეგიები,, გამომცემლობა „უნივერსალი“. თბილისი, 2013.-554გვ.

ლიპარტია ზ. „შიდა კონტროლის სისტემის მოდელირება საბანკო ბიზნესის ეკონომიკური უსაფრთხოების რეგულირების მექანიზმში“. საერთაშორისო ჟურნალი- „სოციალური ეკონომიკა,, XXI საუკუნის აქტუალური პრობლემები. სტუ, თბილისი, N 3- 2011.- 78-83გვ.

ლიპარტია ზ. „პროგნოზირება ფირმის სტრატეგიის მოდელირებაში“. სტატია,იგ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალი. მოამბე. სერია-ა.N 3. თბილისის უნივერსიტეტის გამომც.2005,130-132გვ.

ლინდერტი ჰ. საერთაშორისო ეკონომიკა (თარგმნილი ინგლისურიდან) თბილისი., 2001

მ)

მაღაშია გ. მეტაეკონომიკა (ეკონომიკის ფილოსოფია).თბილისი,1995.

მესხია ი. საერთაშორისო ვაჭრობა. სახელმძღვანელო.-თბილისი, 2011.-476 გვ.

მოსიაშვილი ვ.ჭელიძე მ. ფინანსები. (სახელმძღვანელო) თბილისი, გამომცემლობა„დანი“,2016.-540გვ.(თემა 10-საქართველოს საგადასახადო სისტემა.267-285გვ.)

მოსიაშვილი ვ. ჭელიძე მ. საბანკო საქმის საფუძვლები. თბ.2013.

მენჭიუ გ. „ეკონომიკის პრინციპები“. გამომცემლობა „დიოგენე“. 2000.

პ)

პაპავა გ. „ეკონომიკის საბაზრო ტექნოლოგია“. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბილისი. 2011.-323 გვ.

ს)

საქართველოს საბაჟო კოდექსი .თბ., 2012.

სახოკია გ., ანანიძე ჯ., გიორგიძე ბ. – „ბუღალტრული აღრიცხვა და აუდიტი“. გამომცემლობა „გეორგიკა“. თბილისი. 2016. – 826 გვ.

სილაგაძე ა. ეკონომიკური დოქტრინები თბილისი, ინივაცია, 2010.

ტ)

ტომპსონი ა-უმც., სტრიკლენდი ა.ჯ., III. „სტრატეგიული მენეჯმენტი: კონცეფციები და ბიზნეს სიტუაციები“, მე-13 გამოცემა: ნათარგმნი ინგლ.– შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, „უნივერსალი“ 2009.

ფ)

ფაილოძე ნ., ალანია ჯ., ლიპარტია ზ., კეკელიძე ვ. ,ხუციშვილი ო., სულაშვილი გ. „საბუღალტრო საქმე“ ტომი 1. (მესამე შევსებული გამოშვება) გამომცემლობა „ტექნიკური უნივერსიტეტი“ თბილისი 2013. - გვ 354.

ფინანსური მართვა. წიგნი F 9 სრული ტექსტი. სახელმძღვანელო-ACCA,FTC Kaplan Limited.2010. (ISBN9781847107329-ინგლისური გამოცემისთვის); საქართველოს ბაფი 2011.

ქ)

ქოქიაური ლ. ქოქიაური ნ. „ინოვაციები“. მონოგრაფიული სახელმძღვანელო. სტუ. „ტექნიკური უნივერსიტეტი“. თბილისი. 2015. – 688 გვ.

ქუთათელაძე რ., ლიპარტია ზ. „ბიზნესპროცესების რეინჟინირინგის მექანიზმში სერვისულ ორგანიზაციების პროდუქტების გამოყენების საკითხისთვის“.სამეცნიერო ჟურნალი „ბიზნეს-ინჟინერინგი“, სტუ.თბილისი. N 3, 2013. 9-19გვ.

ქუთათელაძე რ., ლიპარტია ზ., „საქართველში ბიზნესის უსაფრთხო და მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის მეთოდოლოგიურ-პრაქტიკული ასპექტები“, საერთ. რეცენზირებადი და რეფერ. სამეცნ. ჟურნალი „სოციალური ეკონომიკა - XXI საუკუნის აქტუალური პრობლემები“ , თბილისი 2011 წ, №7-8, 7-15 გვ.

ღ)

ღურწკაია კ, ღურწკაია თ. „საერთაშორისო ბიზნესი“. სტუ. თბილისი. 2014. – 600 გვ.

ც)

ცაავა გ. ტომი 2 .**ფინანსური მენეჯმენტი:** ფინანსური საქმიანობის ანალიზის რაოდენობრივი მეთოდების პრაქტიკუმი. 310 გვ. თბილისი. „სს პირველი სტამბა“ .2002.

ცაავა გ., სიჭინავა ა., ხანთაძე გ., - კორპორაციული ფინანსები (ეკონომიკის მდგრადი განვითარების სტრატეგია). გამომც, „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, 2016.-724გვ.

ცაავა გიორგი-ფინანსური ინჟინერია: ლექციების კურსი. თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2013. -665 გვ.

ცაავა გ. - „ფულის თეორიის ევოლუცია და ირვინგ ფიშერის - მიმოქცევაში ფულადი მასის გაანგარიშების ფორმულაში კორექტივის შეტანის შესახებ: ლექციის კონსპექტი. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2016. - 30 გვ.

ცაავა გ. „ეკონომიკური ნორმატივების სრულყოფის საკითხისათვის : ო ქ რ ო ს კვეთას პროპორცია ბუნებაში, ფერწერაში, არქიტექტურაში, მშენებლობაში, ეკონომიკაში, ბიზნესში, ფინანსურ და საბანკო მენეჯმენტში“. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2016. - 152 გვ.

ცაავა გ. ბურდიაშვილი რ. მოსიაშვილი ვ. - „ფული, ფულის მიმოქცევა და კრედიტი. სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო. თბილისი, გამომცემლობა „დანი“. 2017. - 670 გვ.

ჩ

ჩინჩალაძე მ., დარსაველიძე ნ., მაისურაძე ნ. სამეურნეო საქმიანობის მართვის ორგანიზაცია (სამეურნეო საქმიანობის შეფასება, ანალიზი და საპროგნოზო მაჩვენებლების გამოვლენა). გამომც. „მერიდიანი“, თბილისი ,2013-186 გვ.

ჯ

ჯალალონია დ. „ბუღალტრული აღრიცხვა საერთაშორისო სტანდარტებით“ ნაწილი 1. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. თბილისი. 2011.

ჯალალონია დ., პაპასქუა ი. - სტატია. „ბუღალტრის პროფესიული სერთიფიცირების ძირითადი აქცენტები ახალ რეგულაციაში“. მეოთხე საერთაშორისო სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენციის კრებული. თბილისი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. 29-30 სექტემბერი 2017. გვ. 169-173.

ჯიქია მ. ფინანსური ანალიზი (საერთაშორისო პრაქტიკის მიხედვით). ლექციების კურსი. გამომცემლობა „მერიდიანი“. თბილისი, 2011. -284 გვ

ჯიქია მ. „ფინანსური რისკების ანალიზის აქტუალური საკითხები“. ივ.ჯავახიშვილის სახ.თსუ-ს ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ჟურნალი - „ეკონომიკა და ბიზნესი“. ტომი X. N2 2017. გვ. 153-166.

ჯეიმს ს. ვან ჰორნი, ჯონ მ. ვაპოვიჩი უმცროსი, „ფინანსური მენეჯმენტის საფუძვლები“, მე-12 გამოცემა, თარგმნ. ინგლ. გამომც. „საქართველოს მაცნე“. 635.

ბ)

ბიმცეიშვილი ნ., ბაქრაძე გ. – „მმართველობითი აღრიცხვა“ (ფინანსური ინფორმაცია მმართველებისთვის) გამომცემლობა „წიგნის სახელოსნო“. თბილისი. 2012. 202 გვ.

ჭ)

ჭითანავა ნ. - „საქართველოს ეკონომიკის მეტამორფოზები და პერსპექტივები“. თბილისი. ივერიონი. 2012 წ.

ჭუმბურიძე ლ. – „ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირება„, მონოგრაფია. გამომცემლობა „დანი“. თბილისი. 2014. – 274 გვ.

ბ)

ხარებავა რ. „ფირმის ეკონომიკური სტრატეგიები. სახელმძღვანელო. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. გამომცემლობა „უნივერსალი“. თბილისი. 2012. - 632. გვ.

ENG

Aczel A. D. Complete business statistics.- Irwin McGraw-Hill, Inc., 1996, 863 p.

Drucker P. F. The Practice of Management. Butterworth-Heinemann, 2007 - Business & Economics – p. 155. (8,38გვ.)

Drucker P. F. Management Challenges for the 21st Century. 1999, p.145.

Tom Copeland, Tim Koller, Jack Murrin, „VALUATION“, measuring&managing the value of copanies, third edition, john wiley&sons, inc. 2000.

Stephen R. Covey – „The 7 Habits of Highly Effective People“. 1988.

Makridakis S., Wheelwright S. Hyndman R. Forecasting: methods and applications. 1998

Kress, George J.; Snyder, John. "Forecasting and market analysis techniques: a practical approach. 1994

Rescher N.. Predicting the future: An introduction to the theory of forecasting. State University of New York Press. 1998

RUS

- Ансофф И.** Новая корпоративная стратегия Санкт-Петербург. 1999.
- Арженовский С.В.** Методы социально-экономического прогнозирования. Москва, 2008.
- Друкер, Питер Ф. Задачи менеджмента в XXI веке.:** Пер. с англ.: Уч. Пос.- М.: Издательский дом „Вильямс“, 2007. – 288с. Эта книга классика современного менеджмента, посвящена глобальным проблемам, с которыми столкнется мировая экономика и всё человечество в XXI веке.
- Георгий Папава.** Методология познания качеств реалий смешаной рыночной экономики парадоксы, Стокгольм, SA&CC Press[®], 2009, стр. 344.
- Зви Боди, Мертон Роберт.** Финансы.: Пер. с англ.: Уч. пос.- М.: Издательский Дом „Вильямс“ 2013.- 592с.
- Мишкин, Фредерик С.** Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков, 7-е издание: Пер. с англ. –М.: ООО „И.Д. Вильямс“, 2013.- 880с.
- Синки Дж.** Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг/ Джозеф Синки-мл.; Пер. с англ.- М.: Альпина Бизнес Букс, -2007.- 1018 с.
- Беридзе Т.А., Исмаилов Э.М., Папава В.Г.** Центральный Кавказ и экономика Грузии. Баку, изд. „Нурлак“, 2004.- 240 с.
- Бригхем Ю.Эрхард М.С.** Финансовый менеджмент „Питер“, 2007. –426.
- Брейли Р. Мойерс. С.** Принципы корпоративных финансов/Пер с англ.-М: ЗАО «Олимп-Бизнес»2007.
- Буренин А.Н.** Рынок ценных бумаг и производимых финансовых инструментов- М:НТО им С.И.Вавилова 2009.
- Валдаицев В.А.** Оценка бизнеса. М. 2009.
- Экономический анализ. Учебник /Под.ред.Н.В.Войтоловский., А.П. Калинин./ СПБ.,1999.
- Боди З. Мертон Р. финансы:** Учебное пособие, Пер.с англ. М.: Вильямс. 2007
- Бригхем Ю.,** Финансовый менеджмент. Пер.с англ. 4-ое изд - СПБ. Питер. 2009.
- Корпоративные финансы, учебник для вузов (Под.ред. М. Р. Римаковского, А. И. Вистрикнутовой. Стандарт третьего поколения, Питер 2011.
- Жарковская, Елена Павловна.** Финансовый анализ деятельности коммерческого банка: учебник . 2-изд., стер. – М. : Издат. „Омега-Л“, 2011, -325с.
- Корпоративные финансы: Учебник для вузов/Под ред. М.В.Романовского, А.И. Вострокнутовой. СПБ.:Питер, 2011.-592 с.
- Липартия З. Ш.** Статия-«Теоретико-практические аспекты оценки стоимости банковского бизнеса в Грузии» .Материалы международ.конф. Тбилиси.Сухумский ГУ.2014.137-141.

Липартия З.Ш. Стратегическое планирование. **монография.** Сухумский филиал ТГУ им. Ив.Джавахишвили. Изд. Тбилисского унив. Тб.1998.

Малашхия Г. Малая экономология Новые парадигмы экономической теории. Palamarium Academic Publ. ISBN 978620 38195-6. 2018.

Малашхия Г. Метатеория прибыли (что в самом деле есть прибыль) Тб. 2007. с85

Малашхия Г. Экономическое эссе. Тбилиси 2013.-72с.

Малашхия Г. Экономика **человечная.** Экономико-филосовские суждения. Санкт-Петербург-Тбилиси. 2009. С.250.

Шеремет А.Д, Негашев Е.В. Методика финансового анализа. М., 2005

ინტერვიუ

ინტერვიუ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის მართვის ფაკულტეტის სრულ პროფესორთან, საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრ ზურაბ ლიპარტიასთან – #11(167), 2013?/?/ ზურაბ ლიპარტია - დაიბადა 1947 წლის 5 აგვისტოს, ზუგდიდის რაიონის სოფელ რუხში და აქვე 1964 წელს დაამთავრა საშუალო სკოლა.

განათლება

1964-1966 წწ. - ნ. ნიკოლაძის სახელობის დიდი ჯიხაშის (სამტრედიის რაიონის) საყრდენ-საჩვენებელი სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკუმის ეკონომიკური განყოფილება; კვალიფიკაცია - მგეგმავი ბუღალტერი.

1966-1972 წწ. - ქ. ლენინგრადის (ამჟამად ქ. სანქტ-პეტერბურგის) სატყეო-ტექნიკური აკადემია, საინჟინრო-ეკონომიკური ფაკულტეტი; კვალიფიკაცია - ინჟინერ-ეკონომისტი.

აკადემიური/სამეცნიერო ხარისხი

12.04.1993 წ. _ ქ. სანქტ-პეტერბურგის ეკონომიკისა და ფინანსების უნივერსიტეტში დისერტაცია დაიცვა და მიენიჭა ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხი.

20.10.1999 წ. _ ქ. სანქტ-პეტერბურგის ეკონომიკისა და ფინანსების უნივერსიტეტში დისერტაცია დაიცვა და მიენიჭა ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი.

სამსახურებრივი გამოცდილება

1966-1967 წწ. _ ლენინგრადის ტრესტ „ლენლეხ“-ის სასოფლო-სამეურნეო საწარმო „ტიხვინის“ მთავარი ბუღალტრის მოადგილე.

1972-1973 წწ. _ ლენინგრადის საკავშირო სამეცნიერო საწარმოო ცელულოზა-ქაღალდის მრეწველობის გაერთიანება; ავტომატიზირებული მართვის ლაბორატორიის უფროსი ინჟინერი.

06.1973-08.1987 წწ. – საკავშირო ენერგეტიკის სამინისტროს საქართველოს ტრესტ „საქჰიდროენერგომშენის“ მთავარი სამმართველო „ენგურჰესმშენის“ სამრეწველო საწარმოთა გაერთიანება; გენერალური დირექტორის მოადგილე ეკონომიკის დარგში.

09.1987-08.1989 წწ. – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ა. გორკის სახელობის აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი; მეცნიერ-მუშაკი.

08.1989-01.1996 წწ. – ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ სოხუმის ფილიალი; `წარმოების, ეკონომიკისა და მართვის– და `ბუღალტრული აღრიცხვა, სამეურნეო საქმიანობის ანალიზისა და კონტროლის– კათედრების უფროსი მასწავლებელი.

02.1996-12.2000 წწ. – ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ სოხუმის ფილიალი; „აღრიცხვა, კონტროლისა და აუდიტის– კათედრის დოცენტი.

12.2000-09.2005 წწ. – ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ სოხუმის ფილიალი; „აღრიცხვა, კონტროლისა და აუდიტის– კათედრის პროფესორი.

09.2005-10.2006 წწ. – ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ სოხუმის ფილიალი; „აღრიცხვა, ანალიზი და აუდიტის– საგანმანათლებლო პროგრამის ხელმძღვანელი.

03.2007-09.2007 წწ. – ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თსუ სოხუმის ფილიალი; მოწვეული სრული პროფესორი, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტზე.

10.2007-07.2010 წწ. – ახალციხის სახელმწიფო ინსტიტუტი (ამჟამად სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი); ბიზნესის ადმინისტრირების ფაკულტეტის „ფინანსების, საბანკო საქმისა და ეკონომიკური ანალიზის– მიმართულებების სრული პროფესორი; ამავე უნივერსიტეტის აკადემიური საბჭოს წევრი; ლიცენზირებული სამაგისტრო პროგრამის „აღრიცხვა, კონტროლი და აუდიტის მენეჯმენტის– ხელმძღვანელი.

10.2009-დღემდე – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი; ეკონომიკისა და ბიზნესის

ფაკულტეტზე ბიზნესის ადმინისტრირების მიმართულების/ქვემიმართულება „ფინანსების- სრული პროფესორი.

09.2011-დან დღემდე – სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი; მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის პროგრამების კოორდინატორი.

შეთავსებით მუშაობა

1998 წლიდან დღემდე – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი; ბიზნეს-ინჟინრის ფაკულტეტი; დოცენტი, პროფესორი (მოწვევით).

2001-2007 წწ. – საქართველოს საბაჟო აკადემია; პროფესორი, სრული პროფესორი (მოწვევით).

2002-2007 წწ. – აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიასთან არსებული სასწავლო-სამეცნიერო დაწესებულება, შპს „აესა“-ს პროფესორი, შპს „აესა“-ს დირექტორი (თანადამფუძნებელი).

ზურაბ ლიპარტიას პედაგოგიური მოღვაწეობის 27 წლის სტაჟი აქვს. არის 100-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომის, მათ შორის 3 მონოგრაფიისა და 12 სახელმძღვანელოს ავტორი (თანაავტორი). მიღებული აქვს შემდეგი ჯილდოები: `ღირსების ორდენი- (2013 წ), `შრომის ვეტერანის მედალი- (1987 წ), `საპატიო სიგელი 60 წლის საიუბილეოდ, აფხაზეთის ეროვნულ-მეცნიერებათა აკადემია- (2007 წ).

2013 წლის მაისში აირჩიეს საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის საპატიო წევრად.

ჰყავს მეულლე და 2 შვილი.

- ბატონო ზურაბ, თქვენ რუხის საშუალო სკოლა სრულად დაამთავრეთ? – რუხში საშუალო სკოლა სრულად, 11 კლასი დავამთავრე და მერე სწავლა გავაგრძელე დიდი ჯიხაიშის (სამტრედიის რაიონის) სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკუმში. ტექნიკუმის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ ლენინგრადში გავემგზავრე. იქ სატყეო-ტექნიკურ აკადემიაში, საინჟინრო-ეკონომიკურ ფაკულტეტზე ჩავირიცხე და

იმავედროულად მუშაობა დავიწყე ლენინგრადის ტრესტ „ლენლეს“-ის სასოფლო-სამეურნეო საწარმო „ტიხვინის“ მთავარი ბუღალტრის მოადგილედ.

- ლენინგრადში რატომ წახვედით, იგივე სპეციალობით სწავლა ხომ საქართველოშიც შეგეძლოთ?

– ამ ტექნიკუმის 4 კურსდამთავრებული გავემგზავრეთ ქ. ლენინგრადში უმაღლესი განათლების მისაღებად, ტექნიკუმის დირექტორის, განათლების სფეროს დამსახურებული მოღვაწის პოლიკო მიქაძის რჩევით. სატყეო-ტექნიკური აკადემიის დამთავრების შემდეგ ინჟინერ-ეკონომისტის კვალიფიკაცია მომენიჭა.

- და რას ნიშნავდა ეს ინჟინერ-ეკონომისტობა?

- ფაქტობრივად, ეს არის ის, რასაც დღეს ბიზნესის ადმინისტრირებას, მენეჯმენტს უწოდებენ. ინჟინერ-ეკონომისტს გაცნობიერებული აქვს საწარმოს ტექნოლოგიური მხარე, ოპერაციული და ეკონომიკურ-ფინანსური მართვის საფუძვლები. სხვათა შორის, ქვეყანაში იმ პერიოდში დამკვიდრდა ეს პროფესია – ინჟინერ-ეკონომისტი.

- როგორ მოხდა, რომ აკადემიაში სწავლის პარალელურად სასოფლო-სამეურნეო საწარმოში მთავარი ბუღალტრის მოადგილედ მუშაობდით?

– როგორც ცნობილია, იმ პერიოდში უმაღლეს სასწავლებელში დაუსწრებელი ან/და საღამოს განყოფილების სტუდენტისთვის სავალდებულო იყო დასაქმება და რადგანაც ეკონომიკური განათლება სოფლის მეურნეობის პროფილით მქონდა მიღებული, მუშაობაც იმ სფეროში დავიწყე – მთავარი ბუღალტრის მოადგილედ სასოფლო-სამეურნეო საწარმოში. სატყეო-ტექნიკური აკადემიის საინჟინრო ეკონომიკური ფაკულტეტის დამთავრების (1972წ.) შემდეგ შრომითი საქმიანობა გავაგრძელე ქ. ლენინგრადის საკავშირო სამეცნიერო საწარმოო ცელულოზა-ქაღალდის მრეწველობის გაერთიანებაში ავტომატიზებული მართვის ლაბორატორიის უფროსი ინჟინერ-ეკონომისტის თანამდებობაზე, სადაც მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მაძიებელი გავხდი. პირველ წელიწადს საკანდიდატო მინიმუმის ნაწილი ჩავაბარე, მაგრამ გულმა მაინც საქართველოსკენ გამომიწია. მშობლიურ ზუგდიდში ჩამოვედი და შრომითი საქმიანობა გავაგრძელე საკავშირო ენერგეტიკის სამინისტროს საქართველოს ტრესტ „საქჰიდროენერგომშენის“ მთავარი სამმართველო „ენგურჰესმშენის“ სამრეწველო საწარმოთა გაერთიანების გენერალური დირექტორის მოადგილედ (ეკონომიკისა და ფინანსების დარგში), სადაც თითქმის 15 წელიწადი ვშრომობდი. მეამაყება, რომ გახლდით მსოფლიოში ყველაზე მაღალი ენგურჰესის თაღოვანი კაშხლის (სიმაღლე – 271 მ.) აქტიური მშენებელი.

- **საკანდიდატო მინიმუმი რომ გქონდათ ჩაბარებული?**

_ 'ენგურჰესის~ მშენებლობის პროცესში 15-წლიანი ეკონომიკისა და მართვის პრაქტიკული გამოცდილება მივიღე. როგორც კარგი სპეციალისტი, მიმიწვიეს სოხუმში (სადაც გადავედი საცხოვრებლად), მ. გორკის სახელობის აფხაზეთის უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტზე. როგორც ცნობილია, აფხაზეთში იმ დროს განვითარებული მოვლენების (1989 წელს) გამო უნივერსიტეტის ქართული განყოფილება ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალად გადაკეთდა. თსუ სოხუმის ფილიალში პედაგოგიური საქმიანობის პარალელურად აქტიურ, ერთობლივ სამეცნიერო-კვლევით საქმიანობას ვახორციელებდი ქ. სანქტ-პეტერბურგის ეკონომიკისა და ფინანსების უნივერსიტეტთან, სადაც ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხი 1993 წელს მომენიჭა. იქვე, 1999 წელს წარმატებით დავიცავი სადოქტორო დისერტაციაც.

- **უნივერსიტეტში საბუღალტრო აღრიცხვას და აუდიტს ასწავლიდით?**

_ თსუ სოხუმის ფილიალში, ფუნქციონირებდა 'საბუღალტრო აღრიცხვის, ეკონომიკური ანალიზისა და კონტროლის~ კათედრა. 'აუდიტის~ ცნება არ იყო დამკვიდრებული. 1996 წლიდან ცნება 'კონტროლი~ შეიცვალა 'აუდიტით~ და შესაბამისად, მას 'საბუღალტრო აღრიცხვის, ანალიზისა და აუდიტის~ კათედრა ეწოდა, სადაც დოცენტის, ხოლო 2000 წლიდან 2006 წლის ოქტომბრამდე პროფესორის თანამდებობა მეკავა. 2005-06 წლებში პროგრამის (კათედრის) ხელმძღვანელი ვიყავი. შემდეგ, 2006-2007 სასწავლო წელს ჩატარებულ კონკურსში წარუმატებელი მცდელობის შემდეგ (რატომღაც არ ამირჩიეს!), პროფესორის თანამდებობა ვაკანსიად დარჩა. 2007 წლის 1 ოქტომბრიდან ქ. ახალციხის სასწავლო სახელმწიფო უნივერსიტეტში გავაგრძელე სამეცნიერო-პედაგოგიური საქმიანობა სრული პროფესორის თანამდებობაზე, სადაც, როგორც სამაგისტრო პროგრამა „აღრიცხვა, კონტროლი და აუდიტის მენეჯმენტის~ ხელმძღვანელმა, სამცხე-ჯავახეთის რეგიონისთვის ბიზნესის ადმინისტრირების მიმართულების ათეულობით მაგისტრი მოვამზადე.

- **ახალციხეში ჩახვედით როგორც „აღრიცხვა, კონტროლი და აუდიტის მენეჯმენტის~ პროგრამის ხელმძღვანელი და რამდენიმე თვეში უკვე მიმართულება შეიცვალეთ.**

_ ბიზნესის ადმინისტრირების მიმართულების 'ფინანსების, საბანკო და სადაზღვევო საქმის~ ბაკალავრიატის ქვემიმართულების პროგრამის ხელმძღვანელად და სრულ პროფესორად ამირჩიეს. ამასთანავე, „აღრიცხვა, კონტროლი და აუდიტის მენეჯმენტის~ სამაგისტრო პროგრამის მართვას ვითავსებდი.

- კი, მაგრამ ფინანსების მიმართულება და აღრიცხვა, კონტროლი, აუდიტის მენეჯმენტი ხომ სხვადასხვა მიმართულებაა?

– დიახ, მაგრამ, როგორც უკვე ზემოთ ავღნიშნე, ჩვენი ხანგრძლივი აკადემიური ძირითადი საქმიანობის 'საბუღალტრო აღრიცხვა და აუდიტის~ მიმართულების ე.წ. 'ბიზნესის ადმინისტრირების~ ინფორმაციული უზრუნველყოფიდან ფინანსურ მენეჯმენტზე შესაბამისი სახელმძღვანელოების მომზადების შემდეგ გადავწყვიტე ფინანსების მოდულში (რომელიც მოიცავს ფინანსების მართვას, საბანკო ფინანსებს, დაზღვევას და ა.შ.) საქმიანობა. 2009 წლის სექტემბრიდან დღემდე სოხუმის უნივერსიტეტის ბიზნესის ფაკულტეტის ფინანსების, საბანკო და სადაზღვევო საქმის მოდულის სრული პროფესორის (მოდულის ხელმძღვანელის) თანამდებობა მიკავია. მიმყავს ფინანსური მენეჯმენტის საგნები საბაკალავრო, სამაგისტრო და სადოქტორო პროგრამების შესაბამისად.

- ანუ დაიწყეთ ბუღალტრობით და გადახვედით ფინანსებში, საბანკო და სადაზღვევო საქმეში.

– დიახ, ფინანსების მართვის დისციპლინა, სწორედ ფინანსური და მმართველობითი აღრიცხვის, საგადასახადო საქმის, ფინანსური ანალიზის, ფინანსური მენეჯმენტის საფუძვლების, ინფორმაციული ტექნოლოგიების საგნების სწავლების ერთობლივ პროცესს წარმოადგენს.

- თქვენი მხრიდან ეს ცვლა ინტერესიდან გამომდინარე იყო, თუ იძულებითი ნაბიჯი?

– საუნივერსიტეტო ეკონომიკისა და ბიზნესის მართვის საგანმანათლებლო პროგრამების განხორციელების ინტერესიდან გამომდინარე, დაიხვეწა ჩვენი პროფესიული საქმიანობაც. ბუღალტრული აღრიცხვა და აუდიტი, როგორც უკვე აღინიშნა, ინფორმაციული უზრუნველყოფის ინსტრუმენტებად გვევლინება წარმატებული ფინანსური მენეჯმენტის განსახორციელებლად.

- თქვენ ტექნიკურ უნივერსიტეტშიც ასწავლით.

– საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში (სტუ) შეთავსებით 1998 წლიდან დღემდე ვმუშაობ ბიზნესის ადმინისტრირების 'საბუღალტრო აღრიცხვის~ მოდულის პროფესორად. მიმყავს სალექციო კურსები: მმართველობითი აღრიცხვა, ფინანსური კონტროლი და აუდიტის საფუძვლები და ვარ საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში გამოცემული სახელმძღვანელოს 'საბუღალტრო საქმის~ თანაავტორი. ვხელმძღვანელობ მაგისტრებისა და დოქტორანტების მომზადებას, სადაც ჩემი ხელმძღვანელობით დაცულ იქნა 5 სადოქტორო დისერტაცია ბიზნესის ადმინისტრირების მიმართულებით.

- ბატონო ზურაბ, თქვენ სერტიფიცირებული ბუღალტერი ხართ?

– მაქვს საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის (ბაფ-ის) ფინანსური აღრიცხვის სერტიფიკატი. გარდა ამისა, 1996-2005 წლებში ვფლობდი საქართველოს პარლამენტთან არსებული აუდიტორული საქმიანობის საბჭოს პროფესიონალი აუდიტორის სერტიფიკატს.

- ბაფ-თან რომელი წლიდან გაქვთ ურთიერთობა?

– 1998-დან, როდესაც ფინანსური აღრიცხვის სერტიფიკატი ავიღე. ბაფ-ის მიერ ქვეყნის რეგიონებში ფილიალების გახსნისას, მათ შორის, სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონშიც ბუღალტერთა გადამზადების ლექტორად ვიყავი მიწვეული.

- თქვენ ეხმარებოდით?

– დიახ, როგორც სერტიფიცირებული ბუღალტერი და ამავე დროს, ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის საგნების პროფესიონალი. სამეგრელოს რეგიონში 300-ზე მეტი ბუღალტერი გადამზადდეთ ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებით (ბასს) ფინანსურ აღრიცხვაში, შესაბამისი სერტიფიკატის მინიჭებით.

- ამას უკავშირდება თქვენი საპატიო წევრობა ბაფ-ში?

– ალბათ, მხოლოდ ამას არა. რამდენადაც სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში „აღრიცხვა, ანალიზი და აუდიტის~ საგანმანათლებლო პროგრამას ვხელმძღვანელობდი, ბაფ-თან პროფესიული კონტაქტები გავაგრძელებთ თეორიული და მეთოდოლოგიური მასალების მოძიებასა და სასწავლო პროცესებში აღრიცხვა-აუდიტის საერთაშორისო გამოცდილების დასამკვიდრებლად. ასევე, აფხაზეთის სხვა სასწავლო სტრუქტურებშიც ერთობლივი ბუღალტერთა გადამზადების კურსების ფუნქციონირებას ჩაეყარა საფუძველი.

- სად გააკეთეთ გადამზადების კურსები?

– მოგეხსენებათ, რომ 2002-2007 წლებში აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიასთან ფუნქციონირებდა სასწავლო სამეცნიერო ეკონომიკისა და სამართლის ცენტრი – 'აესა~, სადაც ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის კათედრის ბაზაზე ბაფ-თან თანამშრომლობით ხორციელდებოდა ბუღალტერთა პროფესიული გადამზადების ერთობლივი პროგრამა.

- თქვენი სპეციალობით ბოლო წლებში განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებებიდან რომელი მიგაჩნიათ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანად?

– ძალიან მნიშვნელოვანია ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეფორმის გაგრძელება, საქართველოს კანონში 'ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის შესახებ (2012 წლის 29 ივნისი) შესაბამისი საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელებით.

- ანუ ორი კანონის ნაცვლად ერთის - 'ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის შესახებ' კანონის მიღება?

– დიახ, ეს არსებითია. ბაფ-ის ხელმძღვანელობამ გაიზიარა ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის საკანონმდებლო რეგულირების ჩვენს მიერ შემუშავებული წინადადებები და კონკრეტული რეკომენდაციები, რომლებიც ბაფ-ის აღმასრულებელი დირექტორის ბატონი ლავრენტი ჭუმბურიძის სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დოქტორანტურაში საქმიანობის პროცესში ჩატარებული ერთობლივი კვლევების, საკანონმდებლო რეგულაციების სფეროში ცვლილებების განხორციელების აუცილებლობით არის განპირობებული.

- თქვენ მისი სადისერტაციო ნაშრომის ხელმძღვანელი ბრძანდებით?

– დიახ, ჩვენი ხელმძღვანელობით შემუშავდა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე: 'ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირების სრულყოფის მიმართულებები საქართველოში'. ჩატარებული მეცნიერული კვლევის შედეგებმა ასახვა ჰპოვა საერთაშორისო კონფერენციებსა და პროფესიულ პუბლიკაციებში (ჟურნალები: 'ბუღალტრული აღრიცხვა', 'ბიზნესი და კანონმდებლობა' და სხვ.) ამ მიმართულებით ერთობლივი შრომები გვაქვს გაკეთებული. ეს სრულყოფა ძალიან მნიშვნელოვანია, რადგან უნდა დავუახლოვდეთ ევროდირექტივების იმ მოთხოვნებს, რომლებიც აუცილებელია აღრიცხვის სრულყოფისთვის. მოგეხსენებათ, რომ აღრიცხვა 'ბიზნესის ენაა'; გლობალიზაციის პროცესებში სრულყოფილი და საიმედო ინფორმაციების გარეშე წარმატებული ბიზნეს-საქმიანობა შეუძლებელია. მზად არის ცვლილებების კანონპროექტი საქართველოს კანონში 'საბუღალტრო აღრიცხვისა და აუდიტის შესახებ' შესატანად. ჩვენი რეკომენდაციები წარდგენილია საქართველოს პარლამენტში. ვფიქრობთ, რომ კანონის შემდგომი სრულყოფისთვის გარკვეული ნაბიჯები გადაიდგმება.

- ანუ თქვენ იმ ორი კანონის გაერთიანებას მიესალმეთ?

– ჩვენ მივესალმეთ ამ კანონების გაერთიანებას იმიტომ, რომ პროფესიონალი ბუღალტრის კვალიფიკაცია აუდიტის ცოდნის გარეშე არ მოიაზრება. ბუღალტერს, პროფესიონალის სტატუსის მქონეს, უნდა ჰქონდეს მინიჭებული აუდიტის წარმოების

უფლება. კანონმდებლობით ეს სფერო მარტო პროფესიულ ორგანიზაციებს არ უნდა ჰქონდეთ მინდობილი. აქ აუცილებლად სახელმწიფო ზედამხედველობა უნდა იყოს დაწესებული. ამიტომ ჩვენ მივესალმეთ ასევე ბუღალტრის პროფესიული საქმიანობის სახელმწიფო რეგულირების პრინციპის დამკვიდრებას.

- პირადად თქვენ, პროფესიონალი ბუღალტერი, რომელიმე პროფესიული ორგანიზაციის წევრი ხართ?

– ვარ ბაფ-ის ასოცირებული წევრი 1999 წლიდან. წელს ამავტორიტეტული პროფესიული ორგანიზაციის საპატიო წევრად ამირჩიეს; ვფიქრობ, რომ ეს ჩემი საქმიანობის – აღრიცხვა-აუდიტის სფეროებში სახელმძღვანელოების შექმნის, საგანმანათლებლო და პრაქტიკული მოღვაწეობის სამართლიანი შეფასებაა, რაც დიდი პატივია ჩემთვის. ვარ ასევე საქართველოს აუდიტორთა, ბუღალტერთა და ფინანსურ მენეჯერთა პროფესიული ორგანიზაციის წევრი.

- ახლა დღის წესრიგში აქტიურად დგას ალტერნატიული აუდიტის განმახორციელებელ პირთა შესარჩევი ტესტირება, რომელსაც შემოსავლების სამსახური ატარებს. როგორია თქვენი დამოკიდებულება ზოგადად ალტერნატიული აუდიტისადმი, ერთი მხრივ, და მასში მონაწილე პირთა ტესტირებისადმი მეორე მხრივ? თუ ნახეთ ამ სამსახურის ვებ-გვერზე განთავსებული ტესტების ნიმუშები?

– ალტერნატიული აუდიტის პრაქტიკის დამკვიდრება დროის მოთხოვნაა. აუცილებელია აუდიტორული საქმიანობის შემდგომი განვითარება და მისი სრულყოფა.

- პირველი ტესტირება 19 ოქტომბერს ჩატარდა. ამ ტესტირებაზე გამოცხადდა 600 კაცი და წარმატებით მხოლოდ შვიდმა ჩააბარა. რით ახსნით ასეთ ცუდ შედეგს?

– განგიმარტავთ ჩემს ხედვას. ამ ეტაპზე პრეტენდენტთა განათლების დონე არ შეესაბამება აუდიტის პროგრამებისა და აუდიტორული საქმიანობის მოთხოვნებს. მხედველობაში მაქვს საგანმანათლებლო ბაზის პროგრამების შესაბამისობა იმ მოთხოვნებთან, რაც ევროდირექტივებით არის გათვალისწინებული.

- საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად არ ისწავლება?

– საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად კი ისწავლება, მაგრამ სხვადასხვა უნივერსიტეტში სწავლების დონე ხომ სხვადასხვაა და სამწუხაროდ, ყველა უნივერსიტეტში მომზადებული ბუღალტერი თუ აუდიტორი ვერ შეესაბამება იმ მოთხოვნებს, რასაც ეს საერთაშორისო გამოცდილება და ევროდირექტივები

მოითხოვენ. ამიტომ აუცილებელია საგანმანათლებლო პროგრამების დაახლოება, იმ მოთხოვნების დონემდე აწევა. სწორედ ამიტომაც ტესტირების ასეთი შედეგებიც; თანაც, არ არის გამორიცხული, რომ წინასწარი ტრენინგები არ იყო ჩატარებული.

- უნდა ჩატარდეს?

_ ცხადია! მოსამზადებელი სამუშაოები, ტრენინგები უნდა ჩატარდეს; ადამიანები ხომ უნდა მოემზადონ ანალოგიური ტესტებისთვის!

- ტესტების ნიმუშები საიტზე დაიდო და სხვა ტრენინგები არა მგონია, რომ ჩატარებინოთ.

_ მათი დადებიდან ვადა იყო დარჩენილი იმდენი, რომ ტესტირებაში მონაწილეებს ამის დამუშავება მოესწროთ?

- არ ვიცი, ეს არაა ჩემი კომპეტენცია.

_ ტესტირების პროცესში არა ვარ ღრმად ჩახედული, მაგრამ მიმაჩნია, რომ პირველ რიგში პრეტენდენტთა განათლების დონე და საბაზისო განათლების პროგრამები ვერ პასუხობენ იმ მოთხოვნებს, რაც არის ალტერნატიული აუდიტორების მომზადების საქმეში ჩადებული. ამიტომ აუცილებელია საბაზისო საგანმანათლებლო პროგრამის დახვეწა და პროფესიული განათლების შემდგომი სერტიფიცირებისა და განგრძობითი საგანმანათლებლო პროგრამების სრულყოფა.

- ეს უნდა მოხდეს ერთობლივად, თუ თითოეულმა უნივერსიტეტმა ინდივიდუალურად უნდა იზრუნოს საკუთარ პროგრამაზე?

_ რამდენადაც უნივერსიტეტები საგანმანათლებლო პროგრამის ფორმირებაში დამოუკიდებელნი არიან, თვითონ უნდა უზრუნველყონ საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით სწავლების პროცესის საერთაშორისოდ აღიარებული სტანდარტების შესაბამისად განხორციელება. საერთაშორისო სტანდარტები, რომელსაც საერთაშორისო ფედერაციის საბჭო შეიმუშავებს, სარეკომენდაციო ხასიათისაა. იგი არ არის სავალდებულო დასამკვიდრებლად კერძო სექტორის საწარმოებში. მაგრამ, რადგანაც საქართველოში საკუთარი ეროვნული სტანდარტები არ არის შემუშავებული და საერთაშორისო სტანდარტები ეროვნულ სტანდარტებად არის აღიარებული, შესაბამისად მათი სწავლების ხარისხი უნდა უზრუნველყოფდეს საერთაშორისო მოთხოვნებთან ჰარმონიზაციაში მოყვანას. თუმცა, ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ ზუსტად ის სტანდარტები უნდა გადმოვიღოთ: აქ საქართველოს ეკონომიკის თავისებურებები უნდა იყოს გათვალისწინებული; ასევე, გასათვალისწინებელია ის გარემოებანი, რომ საქართველოში საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნების გამოყენება მარტივად შეუძლებელია, რადგანაც

საქართველოში ეკონომიკა იმ დონემდე ჯერ არ არის განვითარებული და შესაბამისად, საერთაშორისო სტანდარტების წარმოდგენილი მოთხოვნები თანამედროვე ეტაპზე პრაქტიკულად ვერ იქნება აღქმული და გამოყენებული. ზემოთ აღნიშნული ტესტირების დაბალი შედეგების ერთ-ერთი მიზეზი შეიძლება ესეც იყოს. ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარეობს, რომ აუცილებელია საგანმანათლებლო პროგრამების დახვეწა. პერსპექტივაში ეს არის უმთავრესი. საქართველოში დღეს არ არის ისეთი ეკონომიკური გარემო, რომლისთვისაც მისაღები იქნებოდა საერთაშორისო სტანდარტების მოთხოვნების დამკვიდრება. ამიტომ შესაბამისი ეკონომიკური გარემოს ფორმირების პირობებში განგრძობითი პროფესიული სწავლების განხორციელება აკრედიტებულმა პროფესიულმა ორგანიზაციებმა (როგორც არის ბაფი და სხვ.) უნდა უზრუნველყონ.

- როგორ შეუძლია ბაფ-ს განათლებაზე ზეგავლენის მოხდენა?

_ ბაფ-მა საგანმანათლებლო საქმიანობა და ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციის მიერ დადგენილი განათლების სტანდარტების გამოყენება უმაღლეს სასწავლებლებთან ერთობლივი ძალისხმევით უნდა განახორციელოს. ეს პროგრამები თანმხვედრი უნდა იყოს იმ საგანმანათლებლო პროგრამებთან, რომლებიც უმაღლეს სასწავლებლებშია შემუშავებული, რითაც შეეწყობა ხელი ქვეყანაში საერთაშორისო ფედერაციის წევრი პროფესიული ორგანიზაციების მიერ კვალიფიციური ურთიერთობების აღიარების პროცესს.

- დღეს არის ეს თანამშრომლობა პროფესიულ ორგანიზაციებსა და უმაღლეს სასწავლებლებს შორის?

_ ამჟამად შესაბამისი თანამშრომლობა არ იკვეთება. რადგანაც ბუღალტრული აღრიცხვა (აუდიტი) განგრძობითი რეგულირებადი პროფესიაა და ის უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგაც უნდა ისწავლებოდეს (პერიოდულად ხელახალი სერტიფიცირებაა საჭირო), უნივერსიტეტის პროგრამა უნდა შეესაბამებოდეს იმ პროგრამას, რომელსაც პროფესიული სერტიფიცირება და განგრძობითი სწავლების სტანდარტი მოითხოვს.

- ბატონო ზურაბ, თქვენ უნივერსიტეტებში არა მხოლოდ საბუღალტრო აღრიცხვასა და აუდიტს, არამედ ფინანსებსაც კითხულობთ. როგორ გესახებათ ე.წ. `იპოთეკართა~ პრობლემის გადაჭრა, რომელიც ამ ეტაპზე ქვეყნის მასშტაბით ძალიან მწვავედ დგას?

_ ზოგადად, როგორც ეკონომისტმა, შემიძლია ჩემი აზრი გითხრათ, მაგრამ ამ პრობლემაში ღრმად ჩახედული არა ვარ. ისე, იპოთეკარების პრობლემა ის არის, რომ სესხი აიღეს და ვერ აბრუნებენ. მაგრამ არ შეიძლება საბანკო სექტორის დათრგუნვა,

მისი განვითარებისთვის ხელშეშლა. გამოსავალს ვხედავ იმაში, რომ სახელმწიფო დაეხმაროს ამ ხელმოცარულ ხალხს, რომელსაც ეგონა, რომ სესხს აიღებდა და თუ არ დააბრუნებდა, ამით არავითარი პრობლემა არ ექნებოდათ. ბანკებმა სესხის პროცენტების დონე უნდა დასწიონ და კლიენტებს ვალები გადაუვადონ.

- მაშინ ბანკები იზარალებენ.

_ მერე რა?! ბანკების მოგება შემცირდება და სახელმწიფოც იზარალებს, რადგან ბანკები მოგების გადასახადს ნაკლებს გადაიხდიან; მაგრამ ბანკებს რომ დაავალონ დავალიანებების ჩამოწერა _ ეს არ შეიძლება. ასეთი აზროვნება ეკონომიკურ ლოგიკას სცილდება.

- ანუ თქვენ იზიარებთ მოსაზრებას, რომ ბანკებმა სესხების პროცენტები დაწიონ და ვალების რესტრუქტურიზაცია მოახდინონ?

_ დიახ, და თუ სახელმწიფოს შესაძლებლობა ექნება (არა მგონია, რომ ახლა ჰქონდეს), სამომავლოდ ეკონომიკური ამნისტია უნდა გამოცხადდეს.

- როგორ გამოაცხადებს?! სახელმწიფოს ეკონომიკური ამნისტია შეუძლია ეკონომიკურ სუბიექტებს გამოუცხადოს და ბანკებს როგორ დაავალდებულებს?

_ სამომავლოდ, როდესაც განვითარებული ეკონომიკა იქნება და თუ დავუშვებთ იმას, რომ იპოთეკარები დაიწყებენ სესხების დაბრუნებას, მაშინ შესაძლებელი იქნება სესხების ხანდაზმულობის გათვალისწინება და მათი სესხის პროცენტებისა და საჯარიმო სანქციებისგან განთავისუფლება.

- თქვენს პროფესიასთან ახლოს მდგომი კიდეც რომელი პრობლემა მიგაჩნიათ, დღეს ქვეყნისათვის აქტუალური რომ არის?

_ პირველ რიგში, კორპორაციული მენეჯმენტის განვითარებაა უმთავრესი. ბიზნესის აღორძინებისთვის ქვეყანაში კორპორაციული მართვის პრინციპების დამკვიდრებაა აუცილებელი. თანამედროვე კორპორაციულ მენეჯმენტზე აქცენტირება მსოფლიო გლობალიზაციის პირობებში მნიშვნელოვანია უცხოური ინვესტიციების მოსაზიდად, რომლის გარეშე საკუთარი ძალებით ეკონომიკა ვერ განვითარდება. მიმაჩნია, რომ ბიზნესის განვითარებისთვის უმთავრესია კორპორაციული მმართველობის შემდგომი სრულყოფა, ფინანსური მენეჯერების განათლებულობის ხარისხის ამაღლება. კორპორაციული მენეჯმენტი თუ არ განვითარეთ, არ ეშველება ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას, დაძლეული ვერ იქნება უმუშევრობის პრობლემა და ასე შემდეგ.

- როგორ შეაფასებდით ჩვენი ეკონომიკის მდგომარეობას? ყოფილი ხელისუფლების მტკიცებით, ის წელს 10-12%-იან ეკონომიკურ ზრდას გეგმავდა და ნაცვლად ამისა, დღეს სტაგნაციაა; დღევანდელი ხელისუფლება კი აცხადებს, რომ მისი წინამორბედის მიერ დეკლარირებული ეკონომიკური წარმატებები ფიქცია იყო და ამჟამად სწორედ ჩავარდნების გამოვლენისა და ეკონომიკის გაჯანსაღების პროცესი მიმდინარეობს.

— ავლნიშნავ, რომ თანამედროვე ეტაპზე არსებული რესურსების საფუძველზე შექმნილი სამეწარმეო გარემოს პირობებში ქვეყნის ეკონომიკის მაღალი ტემპებით განვითარებაზე საუბარი არც უნდა იყოს. როცა საუბრობენ, რაღაც თანხები მოვიზიდეთ, სესხები ავიღეთ, ამის ხარჯზე ინვესტიციები განვახორციელეთო, ეკონომიკის 8-10%-ით გაზრდის პროგნოზირება არარეალურია; საქმე ისაა, რომ ინვესტიციების მოზიდვას თავისი მიდგომა აქვს, — მოკლევადიანია თუ გრძელვადიანი ინტერესები? კორპორაციული ფინანსების მთავარი საკითხიც სწორედ ეს არის: სად დავაბანდოთ და საიდან მოვიპოვოთ რესურსები? თუ გადავწყვიტეთ, სად დავაბანდოთ, მაშინ უნდა ვეძებოთ დაფინანსების წყაროები. სწორედ მოზიდულ რესურსებზე იქნება დამოკიდებული, თუ რა ტემპით იქნება ეკონომიკური ზრდა მიღწეული. ის, რაც გაკეთდა აქამდე, წინ რომ წავიწიეთ, — ეს უდავოა. სხვა საკითხია, არასწორი პროგნოზირების გამო 6%-იანი ზრდის დაგეგმვა, შემდეგ კი 3%-ით მოსალოდნელი ზრდის პირობებში განცხადება 'ამით ქვეყანა დაიქცაო', — ეს ასე არ შეიძლება განვიხილოთ. ქვეყანაში სტაგნაციას კი არა აქვს ადგილი, არამედ ეკონომიკა ბუნებრივად განვითარდა იმ მასშტაბებით, რა მასშტაბებითაც რესურსები იქნა მოძიებული.

- მაპატიეთ, კარგად ვერ გავიგე, თქვენი შეფასებით, რეალურად ეკონომიკის გაჯანსაღება მიმდინარეობს?

— დიახ, მიმდინარეობს. პოლიტიკურად არ ვაფასებ, მაგრამ აღვნიშნავ, რომ 10 წლის წინათ ქვეყნის ეკონომიკა სულ სხვა იყო და ახლა სულ სხვა გახდა. თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ეკონომიკური ზრდის მაღალ ტემპებზე გავედით. ქვეყანაში სოციალურ-ეკონომიკური გარემო უნდა შეიცვალოს. ამისთვის საჭიროა პოლიტიკური სტაბილიზაცია და ვფიქრობ, ამის შემდეგ ინვესტიციების შემოდიდებაც გაიზრდება. ამ ეტაპზე შემოთავაზებული ეკონომიკური პოლიტიკის სოციალურ პროგრამებზე ორიენტაცია სწორი მიდგომაა, ხოლო სამომავლოდ ეკონომიკური ზრდის პოლიტიკის გასატარებლად საჭიროა მოსახლეობის სიცოცხლისუნარიანობის შენარჩუნება და განათლებულობის ხარისხის ამაღლება ქვეყნის მოსახლეობის საკეთილდღეოდ.

- როგორია თქვენი სამომავლო განწყობა?

– პოზიტიური! რა თქმა უნდა, ცვლილებები იქნება, ქვეყანაში ეკონომიკური გაჯანსაღების პოლიტიკა შემუშავებული იქნება; მე მომავალს პოზიტიურად ვუყურებ. ვფიქრობ, რომ საქართველოს ეკონომიკა უფრო მაღალი ტემპით განვითარდება. ამისთვის აუცილებელია ეკონომიკური განვითარების ყველა ინსტრუმენტის გამოყენება, მათ შორის, პროფესიული განათლებულობის ხარისხის ამაღლება, ეკონომიკური აზროვნების განვითარება, რაც თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მომზადების საფუძველი იქნება.

ესაუბრა ააფ-ის ჟურნალისტი დალი ჩიკვაიძე

ავტორის ბიოგრაფიული ცნობარი

ავტორის ბიოგრაფიული მოკლე ცნობარი:

ზურაბ შალვას ძე ლიპარტია

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, აფხაზეთის მეცნიერებათა ეროვნული და საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიების ნამდვილი წევრი (აკადემიკოსი), საქართველოს პროფესინალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაციის საპატიო წევრი, ღირსების ორდენის კავალერი, პ. გუგუშვილის სახ. ეკონომიკის ინსტიტუტის საიუბილეო მედალი - 75.

დაიბადა 1947 წლის 5 აგვისტოს, სოფელ რუხში (ზუგდიდის რ.), სადაც 1964 წელს წარმატებით დაამთავრა საშუალო სკოლა და სწავლა დიდი-ჯიხაიშის (სამტრედიის რ.) სასოფლო-სამეურნეო საცდელ ტექნიკუმში გააგრძელა. 1966 წელს მიენიჭა ბუღალტერ-მგეგმავის კვალიფიკაცია და წარჩინების დიპლომით შრომით საქმიანობას შეუდგა. უმაღლესი განათლების მისაღებად გაემგზავრა ქ. ლენინგრადში – „ჩრდილოეთის დედაქალაქში“ (ამჟამად ქ. სანკტ-პეტერბურგი) სადაც, 1972 წელს წარმატებით დაამთავრა სატყეო-ტექნიკური აკადემია და მიენიჭა ინჟინერ-ეკონომისტის კვალიფიკაცია. 1972-

73 წლებში მუშაობდა ქ. ლენინგრადის საკავშირო ცელულოზა-ქაღალდის მრეწველობის სამეცნიერო-საწარმოო ინსტიტუტის მართვის ლაბორატორიის უფროსი ინჟინრის თანამდებობაზე, სადაც ხდება ეკონომიკის სამეცნიერო ხარისხის მაძიებელი.

1973-1987 წლებში საქართველოში მთავარი „ენგურჰესმშენის“ სამრეწველო საწარმოთა გაერთიანების გენერალური დირექტორის მოადგილე ეკონომიკურ დარგში. მუშაობის პერიოდში გამოვლინდა მისი პროფესიული და კომპეტენტური საქმიანობის მაღალი უნარი, რაც დასტურდება მიღებული სამთავრობო ჯილდოებითა და მაშინდელ პრესაში გამოქვეყნებული მასალებით (მაგ., შ. კაპანაძის წიგნი - „ძლეული მთები“, თბ., 1978).

მაღალი კვალიფიკაციისა და პრაქტიკული გამოცდილების მქონე ეკონომისტი ზურაბ ლიპარტია **1987 წლის სექტემბრის** თვიდან დღემდე აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახ. უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალის(1989), ამჟამად სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობას წარმატებით ახორციელებს, სადაც განვლო გზა მეცნიერი მუშაკიდან სრული პროფესორის აკადემიურ თანამდებობამდე.

1992-1993 წლებში მშობლიურ აფხაზეთში, რუსეთ-საქართველოს ომის პერიოდში, სოხუმის უნივერსიტეტის კოლეგა-მეგობრებთან ერთობლივად მთელი ძალისხმევით მონაწილეობდა ქ. სოხუმის დაცვის პროცესში, ხოლო 1993 წლის 1 სექტემბრიდან, საქართველოს მაშინდელი ხელმძღვანელობის უგუნური გადაწყვეტილების შედეგად, როდესაც ქ. სოხუმის საშუალო სკოლებსა და უმაღლეს სასწავლებლებში განახლდა სასწავლო პროცესი, 16 სექტემბრიდან მტერმა საომარი მოქმედებები ვერაგულად გააგრძელა, რასაც მოჰყვა ქართველი მოსახლეობის დიდი ნაწილის მიერ აფხაზეთის დატოვება. მაგრამ ბატონი **ზურაბი არ ტოვებს სოხუმს...** თავის მეუღლესთან ქალბატონ გალინასთან (ქ. სოხუმის მე-15 საშუალო სკოლის პედაგოგი) და ვაჟიშვილ ლევანთან (სოხუმის უნივერსიტეტის მე-3 კურსის სტუდენტი) ერთად ოკუპირებული ტერიტორიიდან, დიდი წვალეებისა და ტანჯვის შედეგად, ღმერთის წყალობით და მეგობარ-მეზობლების (მათ შორის აფხაზების) დახმარებით შეძლო **მრავალდღიანი ტყვეობიდან თავის დაღწევა.**

ზურაბ ლიპარტიას დაცული აქვს **საკანდიდატო დისერტაცია** (1993) ქ. სანკპეტერბურგის ეკონომიკისა და ფინანსების სახელმწიფო უნივერსიტეტში თემაზე: „საქართველოს აგროსამრეწველო სექტორში იჯარული ურთიერთობების სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები“. ხოლო, საქართველოს აგრო-სამრეწველო კომპლექსის თანამედროვე მდგომარეობის ანალიზი, მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებისა და მეწარმეობის განვითარების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური მექანიზმის ფორმირების ინტერპრეტაციები, აგრო-სამრეწველო ფირმის (საწარმოს) მართვის ეროვნული მოდელის შექმნის, მისი სტრატეგიული დაგეგმვისა და განვითარების პროგნოზირების ორიგინალური მეთოდოლოგიის

ასპექტები აისახა მის სადოქტორო დისერტაციაში თემაზე: „აგროსამრეწველო კომპლექსის საწარმოთა საქმიანობის სტრატეგიული დაგეგმვა“, რომელიც წარმატებით იქნა დაცული ქ. სანკტ-პეტერბურგის ეკონომიკისა და ფინანსების სახელმწიფო უნივერსიტეტის სპეციალიზირებულ სადოქტორო დისერტაციების საბჭოზე (1999წ., ოქტომბერი) და 2000 წლის 21 მაისის რუსეთის უმაღლესი საატესტაციო კომისიის გადაწყვეტილებით, ბატონ ზურაბ ლიპარტიას მიენიჭა ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი.

ბატონი ზურაბი 2000 წლის დეკემბრიდან არჩეული იყო ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალის ეკონომიკის ფაკულტეტის „ბუღალტრული აღრიცხვა, ანალიზი და კონტროლის“ კათედრის პროფესორად. 2002-2004 წლებში ამავე ფაკულტეტის მეთოდურ საბჭოს ხელმძღვანელობდა. 2005-2006 წლებში ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტზე „ბუღალტრული აღრიცხვის, კონტროლისა და აუდიტის“ საგანმანათლებლო პროგრამას (კათედრას) უძღვებოდა. 2009 წლიდან დღემდე არის სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ფინანსებისა და საბანკო საქმის მიმართულების პროფესორი. იყო ფაკულტეტის სამაგისტრო და სადოქტორო პროგრამების კოორდინატორი(2013-2015).

ქ. სოხუმში ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალის ფუნქციონირების პერიოდში, 1989-1993 წლებში ეკონომიკის ფაკულტეტის დეკანის პირველ მოადგილედ გვევლინება.

ბატონი ზურაბი, საკუთარ ქვეყანაში იძულებით გადაადგილებული პირის დამამცირებელი სტატუსის მატარებელი, სხვადასხვა პერიოდში, აქტიურ შეთავსებით სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობას ანხორციელებს საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში 1998 წლიდან დღემდე დოცენტის, პროფესორის თანამდებობაზე, სადაც 2009 წლიდან დღემდე მოწვეული პროფესორის თანამდებობა უკავია სტუ-ს ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტზე, არის ბიზნესის ადმინისტრირების საგანმანათლებლო პროგრამის „საბუღალტრო აღრიცხვის მოდულის“ ხელმძღვანელი. ასევე 2000-2007 წლებში პროფესორის თანამდებობა უკავია საქართველოს საბაჟო აკადემიაში. იგი 1997-2002 წლებში სოხუმის საერო მენეჯერების ინსტიტუტში (რექტორი, პროფესორი ბატონი გივი კილასონია) ეკონომიკის კათედრას ხელმძღვანელობდა და აფხაზეთიდან დევნილი მრავალი სტუდენტ-ახალგაზრდობა აზიარა მენეჯერის პროფესიას.

სრული პროფესორი ზურაბ ლიპარტია 2007 წლის ოქტომბრიდან-2013წლის ივლისამდე პარალელურად აქტიურ სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობას

წარმატებით ანხორციელებდა ახალციხის სახელმწიფო-სასწავლო უნივერსიტეტში (ამჟამად სსიპ- სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი), სადაც ბიზნესის ადმინისტრირების ფაკულტეტზე ხელმძღვანელობდა „აღრიცხვა, კონტროლისა და აუდიტის მენეჯმენტის“ **სამაგისტრო** და „საფინანსო, საბანკო და სადაზღვევო საქმის“ საბაკალავრო პროგრამებს. 2008–2010 წლებში არჩეული იყო ახალციხის **ინსტიტუტის პირველი აკადემიური საბჭოს წევრად**. სადაც ჰქონდა დიდი პატივი აღნიშნული ინსტიტუტის რექტორის, სრული პროფესორის, ქალბატონ თინა გელაშვილის სამშეულებო პერიოდში – **2008 წლის ივლის-აგვისტოს თვეებში, რექტორის მოვალეობა შეესრულებინა**. 2008 წლის 9 აგვისტოდან საქართველოში, ცხინვალში განვითარებული საომარი მდგომარეობიდან გამომდინარე საგანგებო მდგომარეობის პირობებში ახალციხის ინსტიტუტის თანამშრომლები, ბატონ ზურაბის ხელმძღვანელობით საგანგებო რეჟიმში მუშაობდნენ. მას განსაკუთრებული პასუხისმგებლობით გაწეული სამსახურისათვის რექტორის ბრძანებით გამოეცხადა **მადლობა**.

ბატონი ზურაბი, სამეცნიერო-პედაგოგიურ საქმიანობასთან ერთად აქტიურ სამეწარმეო-ეკონომიკურ საქმიანობას ეწევა. 1997-2008 წლებში მოპოვებული აქვს „აუდიტისა“ და „პროფესიონალი ბუღალტრის“ - საერთაშორისო სერტიფიკატები. პრაქტიკულად საქმიანობდა საქართველოს **ბაფ-ის** მიერ ორგანიზებულ პროფესიონალ ბუღალტერთა გადამზადებასა და სერტიფიცირებაში, ქვეყანაში ბუღალტრული აღრიცხვის რეფორმების განსახორციელებლად. მან **სამეგრელო-ზემო სვანეთის მხარეში** ასობით აღრიცხვის დარგის მუშაკი, მრავალი ფინანსისტი და ეკონომისტი, მათ შორის მრავალი აფხაზეთიდან დევნილი პროფესიონალი ადამიანი აზიარა „**ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებს**“ (ბასს-ი). პრაქტიკული დახმარება გაუწია რეგიონის საწარმოებს სამეწარმეო პრაქტიკაში ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტების დასამკვიდრებლად.

აფხაზეთის ა/რ მეცნიერებათა ეროვნული და საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიების აკადემიკოსი ზურაბ ლიპარტია სამეცნიერო საქმიანობას შემდეგი ძირითადი მიმართულებით წარმართავს, კერძოდ:

ა) საქართველოს რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური თანამედროვე მდგომარეობის ანალიზი და მათი სამომავლო განვითარების გზების (პრიორიტეტების) კვლევა-ძიებანი;

ბ) ეროვნული აღრიცხვა-ანგარიშობისა და აუდიტის (კონტროლის) სისტემის საერთაშორისო სტანდარტების ინტერპრეტაციებისა და მათი საქართველოს

სამეურნეო-სამეწარმეო პრაქტიკული დამკვიდრებისათვის მეთოდურ-პრაგმატული საქმიანობის warmarTva სათანადო სასწავლო ლიტერატურის შექმნით;

გ) კორპორაციის (საწარმოს) ფინანსური მენეჯმენტის სრულყოფის სტრატეგიული პრიორიტეტების ფორმირება და შესაბამისი მეთოდურ-პრაქტიკული სახელმძღვანელოების გამოცემა.

2004 წელს პროფესორ ზურაბ ლიპარტიას ორგანიზატორობით ჩატარდა პირველი საერო უმაღლესი სასწავლებლების სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია თემაზე: „ აფხაზეთის რეგიონის აღმშენებლობისა და აღორძინების პრიორიტეტები პოსტკონფლიქტურ სივრცეში“, სადაც ქართველი რჩეული მეცნიერებისა და გამოცდილი პრაქტიკოსების მიერ წარდგენილი ნაშრომების მეცნიერული მიდგომების, კონცეპტუალური ხედვის პრაგმატული გამოყენება, დეოკუპაციის შემდგომ პერიოდში აფხაზეთის ერთიან საქართველოში საზოგადოებრივი ცხოვრების მზარდი განვითარების უნიკალური საფუძველი იქნება.

ბატონი ზურაბი არის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მიმნიჭებელი რამოდენიმე სადისერტაციო საბჭოს წევრი. პროფესორ ზ. ლიპარტიას მეცნიერული ხელმძღვანელობით მომზადდა და წარმატებით დაცული იქნა 12 სადოქტორო დისერტაცია ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორის აკადემიური ხარისხის მინიჭებით. მათ შორის:1) სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში -2 დოქტორი (ბიზნესის აკადემიური დოქტორები: ბატონი ლავრენტი ჭუმურიძე; ქალბატონი ნანა მაისურაძე); საქართველოს ტექნიკურ უნივერსიტეტში-10 დოქტორი (აქედან: სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტისთვის-1(ქალბატონი ელისო ლანჩავა) ახალციხის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის მიზნობრივი პროგრამით - 3 ბიზნესის ადმინისტრირების აკადემიური დოქტორი (ქალბატონები: ნანა ჯღარკავა, მაია გელაშვილი და ბატონი როინ თათეშვილი). ასევე, მისი რეცენზირებით (ოპონირებით) შესრულდა 27 სადოქტორო დისერტაცია. მისი ხელმძღვანელობით სამაგისტრო პროგრამების ბიზნესის ადმინისტრირების სპეციალობების: ფინანსებისა და აღრიცხვა-აუდიტის მენეჯმენტის მიმართულებით მაგისტრების მომზადდა 53 მაგისტრი (მათ შორის: სსუ-ში-22; სტუ-ში-18; ახალციხის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში 13), რომლებიც დასაქმებულნი არიან საქართველოს სხვადასხვა საფინანსო-საკრედიტო და საკონტროლო სფეროებში.

2002–2007 სასწავლო წლებში აფხაზეთის a/r მეცნიერთა აკადემიასთან არსებული შპს- უმაღლესი სასწავლო-სამეცნიერო დაწესებულების („აესა“-ს) დირექტორად ყოფნის პერიოდში 100-მდე კვალიფიცირებული ეკონომისტი და

იურისტი მომზადდა. პროფესიული კვალიფიკაცია აიმაღლა ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებში (ბასს) 50-ზე მეტმა მსმენელმა.

პროფესორ ზურაბ ლიპარტიას მისი სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობის 30 წლიანი პერიოდის განმავლობაში 100-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომი აქვს გამოქვეყნებული მშობლიურ და რუსულ ენებზე. მათ შორის: 6 მონოგრაფია, 13 სახელმძღვანელო (7 თანაავტორობით), მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი ინტერნეტის ვებ გვერდზე არის განთავსებული. რომლებიც სტუდენტ-ახალგაზრდების მიერ მაღალი პროფესიული განათლებისა და პრაქტიკული ცოდნის უნარ-ჩვევების გამომუშავების საშუალო საქმეს ემსახურება. კერძოდ: „ფირმის ეკონომიკა და ბიზნეს-გეგმა“ (1995), „აუდიტის საფუძვლები“ (1997), „სტრატეგიული დაგეგმვა“ (1998), „სტატისტიკა“-2 წიგნად (2001, 2009 წწ.), „მიკროეკონომიკა“ (2004), „ეკონომიკური ანალიზი“-2 წიგნად (2003, 2007 წწ.), „ფინანსური მენეჯმენტი“ (2006), „კორპორაციული ფინანსების მართვა“ (2009), „საბუღალტრო საქმე“ ტ. 1 (2008, 2010, 2013), „მმართველობითი აღრიცხვა და შიდა კონტროლი“ (2011), „ფინანსური კონტროლი“ (2012) , „კორპორაციული ფინანსები“ ტ.1. (2012) და ტ.2(2013), „ბუღალტრული აღრიცხვისა და ფინანსური აუდიტის ადმინისტრირება საქართველოში“(2017) , „ ფინანსური მენეჯმენტის ფილოსოფია „(2017), „ ფინანსური მენეჯმენტის საფუძვლები“ (ელ. წიგნი, 2018)და სხვ.

პროფესორ ზურაბ ლიპარტიას სამეცნიერო რედაქტორობით გამოცემულია 20-ზე მეტი სახელმძღვანელო და სასწავლო-პრაქტიკული მასალები: კ. ღურწკაიას რედაქტორობით თარგმნილი პ. სამუელსონის „ეკონომიკის“- 4.ტომად (1998); თ. გოლეთიანის „საწარმოს ეკონომიკის პრაქტიკუმი“ (2002); გ. თოდუას „ბუღალტრული აღრიცხვის თეორია ბასს-ით“ (2004); ბ. ბიწაძის „კორპორაციული მენეჯმენტის საფუძვლები“ (2006); ნ. ძიმცეიშვილის „ფინანსური ანგარიშგება“ (2007); გ. ცაავას „რისკოლოგია“ (2006); თ. გელაშვილი, ც. ზარანდია „ფინანსური ანგარიშგების აუდიტი“ (2007); თ. გელაშვილი, გ. ბუცხრიკიძე „მიწის მარკეტინგი“ (2007); ტ. კიკვაძის „შესავალი მენეჯერულ ეკონომიკაში“ (2008); გ. ფოფხაძის „ფინანსური მენეჯმენტი“ (2010); ე. კაკულია „ფინანსები და საინვესტიციო პოლიტიკა“ (2010); თ. გელაშვილი, კ. ხუციშვილი „აუდიტის საფუძვლები“ (2010);, რ. თათეშვილი „საგადასახადო საქმე“ (2011);. ლ. ჭუმბურიძე „ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის რეგულირება“(2014); ლ. ელიავა „საქართველოს თანამედროვე ფინანსური გამოწვევები“(2015); ნ. მაისურაძე „კორპორაციის სტრატეგიული მართვის სრულყოფის მექანიზმი (საქართველოს სამტო- მომპოვებელი კომპანიების “MGR“-ის მაგალითზე „(2016) ; ცაავა,ა. სიჭინავა , ხანთაძე გ. „კოსპორაციული ფინანსები“(2017) და სხვა.

პროფესორ ზ. ლიპარტია არის მრავალი სახელმძღვანელოსა და სამეცნიერო ნაშრომების რეცენზენტი: ი. მესხია, დ. ჯალაღონია „ბუღალტრული აღრიცხვა ბასს-ით“ (2006); გ. ცაავა „საბანკო საქმე“ (2005); ე. ბარათაშვილი „მენეჯმენტი და ადმინისტრირება“ (2007); ბ. ბიწაძე „კორპორაციული მენეჯმენტის საფუძვლები“ (2009); ი.მესხია „საერთაშორისო ფინანსები“ (2012). ვ.მოსიაშვილი, ჭელიძემ.“ ფინანსები” (2016); დ. ჯალაღონია “ბუღალტრული აღრიცხვა საერთაშორისო სტანდარტებით.“ ნაწილი 1. (2011); ნ.ძიმცეიშვილი, გ. ბაქრაძე“ მმართველობითი აღრიცხვა (ფინანსური ინფორმაცია მმართველებისათვის)“ 2012 ; და სხვა.

პროფესორი ზურაბ ლიპარტია არის რამოდენიმე სამეცნიერო შრომების კრებულის (აფხაზეთის ეროვნულ მეცნიერებათა და სსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საგამომცემლო-სარედაქციო საბჭოს წევრი), საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი ჟურნალების: „ეკონომიკა“ (მთავარი რედაქტორი პროფესორი რევაზ შენგელია); „სოციალური ეკონომიკა–XXI საუკუნის პრობლემები“ (მთავარი რედაქტორი პროფესორი ვახტანგ დათაშვილი); „ბუღალტრული აღრიცხვა“ (მთავარი რედაქტორი ბატონი ლავრენტი ჭუმბურიძე); „გადასახადები“-ს (მთავარი რედაქტორი სრული პროფესორი დავით ჯალაღონია) სარედაქციო კოლეგიის წევრი.

პროფესორი ზურაბ ლიპარტია არჩეულია საზოგადოებრივი აკადემიების „ფაზისი“-ს (პრეზიდენტი, აკადემიკოსი ბატონი ნუგზარ ნადარაია) და საქართველოს მწერალთა, მეცნიერთა და საზოგადო მოღვაწეთა აკადემიის „ქალდეა“-ს (პრეზიდენტი, პოეტ-აკადემიკოსი ბატონი ვაჟა ეგრისელი) აკადემიკოსად და ვიცე-პრეზიდენტად. არის საზოგადოება „ზუგდიდელის“ წევრი და მშობლიური სოფელ რუხის (ზუგდიდის რაიონი) „საპატიო“ მოქალაქე. არჩეულია სათავად-აზნაურო გვარის „ლიპარტია-ლიპარტიანის“ საზოგადოების პრეზიდენტად.

ბატონი ზურაბი იუბილარია, 70 წელიწადი მძიმე შრომაში, ძიებისა და შემოქმედებით ბრძოლაში აქვს გატარებული. თავს ბედნიერად თვლის, ჰყავს ერთგული მეუღლე, შვილები, მრავალგზის ბაბუაც არის და თავისი მოკრძალებული წვლილი შეაქვს ქვეყნის ერთიანობისა და ეკონომიკური განვითარებისათვის ბრძოლაში, სანუკვარი ოცნების, მშობლიურ აფხაზეთში ღირსეულად დაბრუნების აღსასრულებლად.

ტექნიკური რედაქტორი: ბესიკ შერაზადიშვილი

საჯარო მმართველობის აკადემიური დოქტორი. ასისტენტ-პროფესორი.